

DÉVAVÁRI ZOLTÁN – SÁRINGER JÁNOS

MAGYARORSZÁG – FRONTORSZÁG

Iratok a magyar–délszláv
diplomáciai kapcsolatok történetéhez
(1990–1994)

I. KÖTET

DÉVAVÁRI ZOLTÁN – SÁRINGER JÁNOS

MAGYARORSZÁG – FRONTORSZÁG

Iratok a magyar–délszláv
diplomáciai kapcsolatok történetéhez
(1990–1994)

I. kötet

VERITAS

TÖRTÉNETKUTATÓ INTÉZET ÉS LEVÉLTÁR

MAGYAR NAPLÓ

Budapest, 2022

A kötet létrejöttét támogatta – a VERITAS és a BGE közötti
együttműködési megállapodás szellemében – a Budapesti Gazdasági Egyetem
Külkereskedelmi Karának Közép-Európai Regionális Kutatócsoportja.

A kötet megjelenését támogatta

Sorozatszerkesztő: Marinovich Endre

Az iratokat kutatta: Dévavári Zoltán

Az iratokat válogatta és összeállította: Dévavári Zoltán, Sáringer János

A kötet tanulmányait írta: Dévavári Zoltán

Az iratok lábjegyzeteit készítette: Dévavári Zoltán

Az életrajzokat írta: Dévavári Zoltán, Sáringer János

Szaklektor: Őszi István

© Dévavári Zoltán, 2022

© Sáringer János, 2022

© VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2022

© Magyar Napló, 2022

ISBN 978-963-541-074-3

ISSN 2498-728X

TARTALOMJEGYZÉK

I. KÖTET

Előszó.	45

Szerkesztői megjegyzések.	47

DÉVAVÁRI ZOLTÁN

1. Dezintegrációs útvesztőben A második délszláv állam szétesése (1988–1992)	49

DÉVAVÁRI ZOLTÁN

2. Magyarország – frontország A magyar–délszláv diplomáciai kapcsolatok alakulásának az áttekintése (1990–1994).	81

Források, szakirodalom	146

Dokumentumok

Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (1990–1991).	151

Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró) (1992–1994).	527

Horvát Köztársaság (1990–1994).	734

II. KÖTET

Szlovén Köztársaság (1990–1994).	45

Bosznia-Hercegovina Köztársaság (1990–1994).....	171
Macedón Köztársaság (1990–1994).....	284
A délszláv válság és a nagyhatalmak (1990–1994).....	383
Életrajzi adatok	637

DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE

I. KÖTET

Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (1990–1991).....	151
1. Rejtjeltávirat Belgrádból. Jugoszlávia belpolitikai helyzete 1990. május 21.....	151
2. Rejtjeltávirat Dar es-Salaamból. A tanzániai jugoszláv nagykövet tájékoztatása Jugoszlávia helyzetéről 1990. május 24.....	154
3. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet megbeszélése Milivoje Maksićtal, a jugoszláv szövetségi Külügyminisztérium titkárával 1990. május 29.....	155
4. Ágoston András, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége vezetőjének tájékoztatása a VMDK-ról a belgrádi magyar Nagykövetség munkatársának 1990. május 30.....	158
5. Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának összefoglalója a Jugoszláv Kommunista Szövetség XIV. kongresszusáról 1990. május 31.....	162
6. Őszi István belgrádi nagykövet bemutatkozó látogatása a Montenegró Szocialista Köztársaságban 1990. június 6.....	167
7. Őszi István belgrádi nagykövet megbeszélései a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége vezetőivel, Adán 1990. június 13.....	173
8. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának a magyar–jugoszláv kapcsolatokról 1990. június 13.....	179
9. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak a jugoszláviai látogatásáról 1990. június 27.....	205
10. Rejtjeltávirat Belgrádból. Népszavazás kiírása a szerb alkotmány módosításáról és Slobodan Milošević pozíciója 1990. június 28.....	213

11. Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának feljegyzése Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter magyarországi látogatásáról 1990. július 3.	215
12. Rejtjeltávirat Belgrádból. A magyar és az albán kisebbség és a szerb alkotmány módosítása 1990. július 3.	219
13. Rejtjeltávirat Belgrádból. Ante Marković szövetségi kormányfő gazdasági csomagterve 1990. július 3.	221
14. Rejtjeltávirat Belgrádból. A Szerb Szocialista Párt létrejötte 1990. július 30.	224
15. Rejtjeltávirat Belgrádból. Koszovó helyzete 1990. július 31.	226
16. Svraka István belgrádi ideiglenes ügyvivő összefoglalója Jeszenszky Gézának a Jugoszláv Föderáció jövőjéről 1990. augusztus 1.	228
17. Rejtjeltávirat Belgrádból. Stjepan Mesić horvát kormányfő jelölése a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnökségébe 1990. augusztus 30.	235
18. Rejtjeltávirat Belgrádból. Slobodan Milošević meghívása Magyarországra 1990. szeptember 3.	236
19. Rejtjeltávirat Belgrádból. Ante Marković szövetségi kormányfő és a szerb kormány ellentéte 1990. szeptember 4.	237
20. Rejtjeltávirat Belgrádból. Válság Szlovéniában 1990. október 5.	239
21. Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerbia belpolitikai helyzete 1990. október 10.	241
22. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Slobodan Milošević szerb elnök esetleges magyarországi látogatásáról 1990. október 16.	244
23. Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának feljegyzése Göncz Árpád meghívásáról Slobodan Milošević szerb és Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök részére 1990. október 18.	245

24. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a bácskai római katolikus püspökségről, Jugoszlávia belső helyzetéről és a magyar–jugoszláv kapcsolatokról a magyar–jugoszláv miniszterelnöki tárgyalásokhoz 1990. november 2.....	247
25. Rejtjeltávirat Belgrádból. A föderáció és konföderáció vitája Jugoszláviában 1990. november 5.....	263
26. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Géának a koszovói helyzetről 1990. november 28.....	265
27. Rejtjeltávirat Belgrádból. A szövetségi kormány válsága 1990. december 22.....	269
28. Rejtjeltávirat Belgrádból. A szerbiai választások magyar vonatkozásai 1990. december 29.....	271
29. Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerb kérés Slobodan Milošević szerb elnök magyarországi látogatásához 1991. január 7.....	273
30. Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerb pénzügyi botrány és a szlovén–horvát fegyvervásárlás 1991. január 15.....	275
31. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Géának a montenegrói többpárti választásokról 1991. január 16.....	279
32. Rejtjeltávirat Belgrádból. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének véleménye Slobodan Milošević tervezett magyarországi látogatásáról 1991. január 18.....	285
33. Varga Imrének, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Jeszenszky Géának a magyar kisebbség helyzetéről és a magyar–jugoszláv kapcsolatokról 1991. január 23.....	286
34. Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének feljegyzése Veroljub Spasićnak, a budapesti jugoszláv Nagykövetség első beosztottjának látogatásáról 1991. január 29.....	298
35. Vincze Andrásnak, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Jeszenszky Géának Jugoszlávia gazdasági helyzetéről 1991. január 30.....	300

36. Jeszenszky Géza bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–horvát fegyverszállítás ügyében 1991. február 5.	303
37. Rejteltávirat Pekingből. Ilija Đukić pekingi jugoszláv nagykövet véleménye a magyar–jugoszláv kapcsolatokról 1991. február 7.	306
38. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a horvátországi fegyvereladás következményeiről 1991. február 14.	308
39. Rejteltávirat Belgrádból. A kormányzó Szerb Szocialista Párt magyarellenes politikája 1991. február 25.	316
40. Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának feljegyzése a Szövetségi Külügyi Titkárság véleményéről a magyar–jugoszláv kapcsolatokat illetően 1991. február 28.	320
41. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának Szerbia politikai és gazdasági helyzetéről, illetve a magyar–szerb kapcsolatokról 1991. március 1.	322
42. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának a horvátországi magyar fegyverszállításról a jugoszláv médiában 1991. március 4.	336
43. Szokai Imre helyettes államtitkár bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–jugoszláv együttműködés lehetőségeinek ügyében 1991. március 5.	343
44. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának Koszovóról és az albánkérdésről 1991. március 5.	346
45. Rejteltávirat Belgrádból. Szerbia elszigetelődése 1991. március 8.	350
46. Rejteltávirat Belgrádból. A március 9-i belgrádi tömegtüntetés 1991. március 12.	353
47. Rejteltávirat Zágrábból. Borislav Jović szövetségi elnök lemondása 1991. március 16.	355
48. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Szerbia Jugoszlávia-politikájáról 1991. március 19.	358

49. Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének jelentése a román–jugoszláv külügyminiszteri találkozóról 1991. március 20.	362
50. Svraga Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának feljegyzése Jovan Mirilovićyal, a szövetségi kormányfő külpolitikai tanácsosával folytatott megbeszéléséről 1991. március 25.	363
51. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Géának Szerbia és Jugoszlávia válságáról 1991. március 26.	367
52. Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének megbeszélése Veroljub Spasićyal, a budapesti jugoszláv első beosztottal az 1944. évi magyarellen es atrocitások kivizsgálásának ügyében 1991. április 2.	371
53. Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának összefoglalója a szerb vezetésről és a délszláv válságról 1991. április 4.	373
54. Antall József levele Ante Marković szövetségi kormányfőnek 1991. április 8.	378
55. Veroljub Spasićnak, a budapesti jugoszláv Nagykövetség első beosztottjának tájékoztatása Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének Budimir Lončar jugoszláv külügyminiszter szófiái látogatásáról 1991. május 10.	381
56. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Géának Szerbia új közigazgatási felosztásáról 1991. május 21.	383
57. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Géának a jugoszláv alkotmányos válságról 1991. május 22.	386
58. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Géának a jugoszláv szövetségi kormány bukásáról 1991. május 29.	390
59. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Géának Jacques Santer és Jacques Delors belgrádi tárgyalásairól 1991. június 5.	393

60. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának Szerbia belső helyzetéről 1991. június 18.	398
61. Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a szlovéniai fegyveres összecsapások ügyében 1991. június 27.	403
62. A Kormány napirenden kívüli ülése a délszláv válságról 1991. június 27.	405
63. Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–szerb sajtóháború ügyében 1991. július 18.	413
64. Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára tájékoztatta Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a körülzárt szlavóniai magyar falvak polgári delegációjának budapesti látogatásáról 1991. július 26.	417
65. Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára tájékoztatta Veroljub Spasićyt, a budapesti jugoszláv Nagykövetség első beosztottját a magyar–horvát kapcsolatokról 1991. július 31.	420
66. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának a szerb–horvát konfliktusról és a jugoszláviai magyarokról 1991. augusztus 7.	422
67. Antall József és Ante Marković jugoszláv miniszterelnök szabadkai tárgyalásának jegyzőkönyve 1991. szeptember 3.	424
Antall József és Ante Marković négy szemközti megbeszélése 1991. szeptember 3.	424
68. Rejtjeltávirat Belgrádból. A magyar–szerb külügyminiszteri találkozó előkészítése 1991. szeptember 5.	440
69. Rejtjeltávirat Belgrádból. Dušan Rodić külügyminiszter-helyettes véleménye a magyar–jugoszláv kapcsolatokról 1991. szeptember 9.	443

70. Rejtjeltávirat Belgrádból. A jugoszláv Külügyminisztérium illegális fegyverszállítással vádolja a magyar kormányt 1991. szeptember 12.	445
71. A Külügyminisztérium közleménye a fegyverszállítás vádjáról 1991. szeptember 12.	448
72. Összefoglaló és sajtóközlemény Antall József és Ante Marković jugoszláv kormányfő 1991. szeptember 23-i telefonbeszélgetéséről 1991. szeptember 23.	451
73. A Miniszterelnöki Titkárság jelentése Antall József szabadkai tárgyalásairól 1991. szeptember 24.	455
74. A budapesti Jugoszláv Nagykövetség jegyzékben kéri, Magyarország engedélyezze a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó csapatainak átvonulását Magyarország területén 1991. október 11.	459
75. Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának válasza Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetnek a belgrádi kormány kérésére, a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó csapatainak szabad átvonulására Magyarország területén 1991. október 14.	462
76. A belgrádi kormány tiltakozása a szlovén és a horvát útlevelek magyarországi elfogadása miatt 1991. október 18.	463
77. Rejtjeltávirat Belgrádból. Milan Vereš belgrádi külügyminiszter-helyettes demarsa Őszi István belgrádi nagykövetnek Magyarország előterjesztése miatt az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet részes államainak a jugoszláv politikai és etnikai konfliktusról 1991. október 18.	465
78. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Alqi Dini albán sajtóattasé kijelentéseiről Koszovóról 1991. október 16.	468
79. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter hivatalos magyarországi látogatásáról 1991. október 30.	470
80. Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszlávia ellen bevezetett korlátozott embargó gazdasági hatásai és a teljes embargó várható következményei 1991. november 4.	475

81. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv válságról 1991. november 7.....	481
82. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszlávia elleni gazdasági embargó hatásairól 1991. november 12.....	487
83. Tárgyalások a Magyar Honvédség és a Jugoszláv Néphadsereg légierő- és légvédelmi főparancsnokai között Szabadkán 1991. november 13.....	493
84. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Géának Dojčilo Maslovárićyal, a nemzetiségi ügyekért felelős szerb miniszterhelyettessel folytatott megbeszéléséről 1991. november 26.....	496
85. Rejtjeltávirat Belgrádból. Dušan Francuskinak, a belgrádi Külügyminisztérium főosztályvezetőjének magánvéleménye Őszi István belgrádi nagykövet határozatlan ideig tartó visszarendeléséről 1991. november 29.....	499
86. Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a szerb rakéták magyarországi becsapódása és a délszláv háború kiterjedése ügyében 1991. december 2.....	501
87. Jeszenszky Géza megbeszélései a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének vezetőivel Budapesten 1991. december 3.....	504
88. A Külügyminisztérium nyilatkozata a vajdasági magyarok helyzetéről 1991. december 3.....	507
89. A 4. Területi Főosztály, illetve a Futár és Biztonsági Osztály javaslatai a Szerbia területén tartózkodó magyar állampolgárok részleges evakuálásáról 1991. december 5.....	509
90. Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára fogadta Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet, aki átadta kormánya emlékeztetőjét Jugoszlávia egységéről 1991. december 9.....	511
91. Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára és Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövet megbeszélése a horvát gárdisták magyar határsértéséről, a magyar–jugoszláv és a magyar–horvát kapcsolatokról 1991. december 16.....	516

92. Rejtjeltávirat Belgrádból. A jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismerése 1991. december 20.	519
93. A 4. Területi Főosztály javaslatai a tagköztársaságok elismerésére és a vajdasági magyarság védelmére 1991. december 28.	522
94. A 4. Területi Főosztály feljegyzése. Az esetleges magyar–szerb találkozó megtartásának célszerűsége 1991. december 31.	524
Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró) (1992–1994).	
95. A 4. Területi Főosztály javaslatai a jugoszláv tagköztársaságok elismerésével kapcsolatban 1992. január 8.	527
96. Rejtjeltávirat Belgrádból. Jelentés Milan Babić, a Krajina-i Szerb Köztársaság elnöke és Slobodan Milošević konfliktusáról 1992. január 15.	529
97. Rejtjeltávirat Belgrádból. Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség ideiglenes ügyvivőjének jelentése Vuk Draškovićnyal, a Szerb Megújódási Mozgalom elnökével folytatott megbeszéléséről 1992. január 15.	532
98. Göncz Árpád köztársasági elnök levéltervezete Slobodan Milošević szerb köztársasági elnöknek 1992. január 16.	534
99. A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója Jeszenszky Gézának és Vuk Draškovićnak, a Szerb Megújódási Mozgalom elnökének a megbeszéléséről 1992. február 14.	537
100. Székely András Bertalannak, a Miniszterelnöki Hivatal Határon Túli Magyarok Titkársága kormánytanácsosának összefoglaló jelentése vajdasági útjáról 1992. február 27.	542
101. A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról 1992. március 6.	547

102. A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a magyar–délszláv kapcsolatokról 1992. március 19.	552
103. Rejtjeltávirat Belgrádból. Nenad Čanak, a Vajdasági Jugoszláv Szociáldemokrata Liga elnökének közlései a szerbiai helyzetről 1992. április 13.	
104. Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kikiáltása 1992. április 27.	558
105. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság diplomáciai kapcsolatairól 1992. május 12.	561
106. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter tárgyalásairól 1992. június 20.	563
107. A 4. Területi Főosztály feljegyzése Rudi Sova jugoszláv nagykövet búcsúlátogatása Jeszenszky Géza külügyminiszternél 1993. június 29.	568
108. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának feljegyzése a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról 1992. július 9.	571
109. Simics Sándornak, a 4. Területi Főosztály munkatársának feljegyzése Jeszenszky Géza tárgyalásáról a Szerb Demokratikus Mozgalom képviselőivel 1992. július 15.	579
110. Kodolányi Gyulának, a miniszterelnök külpolitikai tanácsadójának jegyzőkönyve Antall József és Milan Panić jugoszláv miniszterelnök budapesti tárgyalásáról 1992. július 30.	584
111. Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő jelentése Jeszenszky Gézának a Petar Skundrićtyal, a Szerbiai Szocialista Párt főtitkárával folytatott megbeszéléséről 1992. szeptember 24.	589
112. Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő jelentése bemutatkozó látogatásáról a Vajdaságban 1992. szeptember 29.	592

113. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Várady Tibor jugoszláv igazságügyi miniszter nem hivatalos megbeszéléséről 1992. október 26.....	596
114. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Milan Panić Kis-Jugoszlávia volt miniszterelnökének budapesti megbeszéléséről 1993. január 29.....	602
115. Simics Sándor ideiglenes ügyvivő összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban tartott választások eredményéről 1993. február 19.....	604
116. Jeszenszky Géza levele Vladislav Jovanovićnak, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság külügyminiszterévé választása alkalmából 1993. március 9.	613
117. A 4. Területi Főosztály jelentése Martonyi János külügyi államtitkár és Vladislav Jovanović jugoszláv külügyminiszter megbeszéléséről 1993. március 16.	616
118. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának feljegyzése Bálint Sándor, a <i>Magyar Szó</i> főszerkesztője elleni fenyegetésekről 1993. március 18.	618
119. Rejtjeltávirat Belgrádból. Vladislav Jovanović szövetségi külügyminiszter válaszlevele Jeszenszky Gézának 1993. március 25.	619
120. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról 1993. május 25.....	623
121. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról 1993. augusztus 5.....	628
122. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének jelentése a magyar diplomáciai képviseltek elleni szerb fenyegetésről 1993. augusztus 19.....	640
123. Kovács György őrnagynak, a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi Főosztálya vezetőjének összefoglalója a magyar–jugoszláv katonai kapcsolatokról 1993. június 25.....	642

124. Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő éves beszámoló jelentése 1993. augusztus 10.	644
125. Rejtjeltávirat Belgrádból. A vajdasági magyarság helyzete 1993. szeptember 15.	651
126. Rejtjeltávirat New Yorkból. Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović szövetségi külügyminiszter megbeszélése New Yorkban 1993. október 1.	655
127. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója Martonyi János külügyi államtitkár vajdasági látogatásáról 1993. október 7.	657
128. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bevándorlás a délszláv térségből Magyarországra 1993. október 21.	661
129. Rejtjeltávirat Belgrádból. Simics Sándor ideiglenes ügyvivő búcsulátogatása Vladislav Jovanović külügyminiszternél 1993. november 25.	664
130. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének feljegyzése a magyarországi humanitárius segélyről a vajdasági magyarságnak 1993. november 25.	666
131. Rejtjeltávirat Belgrádból. Vincze András belgrádi ideiglenes ügyvivő bemutakozó látogatása a belgrádi orosz nagykövetnél 1993. december 20.	668
132. Rejtjeltávirat Belgrádból. Az 1993. december 19-i szerbiai parlamenti választások előzetes eredményei 1993. december 22.	670
133. Rejtjeltávirat Belgrádból. Vincze András belgrádi ideiglenes ügyvivő tárgyalása a jugoszláv kilépési illetékről 1993. december 31.	673
134. Rejtjeltávirat Bécsből. Skender Gashinak, a Koszovói Demokratikus Unió ausztriai képviselőjének vezetőjének kérései a magyar kormányhoz 1994. január 10.	675
135. Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerbia és Bosznia kapcsolata 1994. január 5.	677
136. Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója Magyarország és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kapcsolatairól 1994. január 18.	680
137. Rejtjeltávirat Belgrádból. Összefoglaló a JSZK bel- és külpolitikájáról 1994. január 19.	686

138. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének az összefoglalója Jeszenszky Géza belgrádi és újvidéki tárgyalásairól 1994. február 1.	693
139. Rejtjeltávirat Belgrádból. Jugoszláv reakciók Jeszenszky Géza belgrádi és újvidéki látogatása kapcsán 1994. február 2.	703
140. Rejtjeltávirat Belgrádból. A vajdasági magyarok március 15-i ünneplése 1994. március 17.	706
141. Rejtjeltávirat Belgrádból. Jovan Ilićnek, a belgrádi Külügyminisztérium főosztályvezetőjének értékelése Jeszenszky Géza belgrádi és vajdasági látogatásáról 1994. április 1.	708
142. Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója Jeszenszky Géza és Željko Simić jugoszláv miniszterelnök-helyettes tárgyalásáról 1994. május 16.	711
143. A belgrádi Nagykövetség éves beszámoló jelentése 1994. június 14.	715
Horvát Köztársaság (1990–1994).	
144. Rejtjeltávirat Belgrádból. A horvátországi választások első fordulójának eredményei 1990. április 28.	734
145. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet zágrábi bemutatkozó látogatása 1990. május 18.	737
146. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a Horvát Szocialista Köztársaság vezetőinél tett látogatásáról 1990. május 28.	739
147. A Külügyminisztérium összefoglalója a Horvát Szocialista Köztársaságról 1990. június 18.	745
148. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Žarko Domljannál, a Horvát Szábor elnökénél 1990. július 10.	749

149. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Zdravko Mršić horvát külügyminiszternél 1990. július 10.	751
150. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Jozo Petrovićnál, a Horvát Gazdasági Kamara elnökénél 1990. július 10.	753
151. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Stjepan Mesić horvát kormányfőnél 1990. július 23.	755
152. Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárnak jelentése Zdravko Mršić horvát külügyminiszter budapesti látogatásáról 1990. július 31.	757
153. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul jelentése a horvát–szerb konfliktusról 1990. augusztus 2.	762
154. Svraka István belgrádi ideiglenes ügyvivő jelentése Jeszenszky Gézának a horvátországi szerbek autonómiatörekvéseiről 1990. augusztus 22.	764
155. Rejtjeltávirat Zágrábból. Nemzetiségi ellentétek a Horvát Száborban 1990. augusztus 28.	770
156. Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárnak jelentése Zdravko Mršić horvát külügyminiszterrel folytatott megbeszélésről Zágrábban 1990. szeptember 15.	772
157. Rejtjeltávirat Belgrádból. Horvát–szerb ellentétek 1990. október 31.	776
157. Rejtjeltávirat Zágrábból. Krajina szerb autonóm körzet kikiáltása Horvátországban 1991. január 9.	779
158. Bagi Gábor zágrábi főkonzul főnöki levele Jeszenszky Gézának a magyar–horvát fegyverügylet horvát megítéléséről 1991. február 27.	781
160. Bagi Gábor zágrábi főkonzul összefoglalója Jeszenszky Gézának Horvátországról és a magyar–horvát kapcsolatokról 1991. április 10.	786
161. Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának jelentése Franjo Tudman horvát köztársasági elnök magyarországi látogatásáról 1991. április 23.	795

162. Rejtjeltávirat Zágrábból. Szerb fegyveres akciók és horvát mozgósítás Horvátországban 1991. május 2.	799
163. Rejtjeltávirat Belgrádból. Horvát–szerb fegyveres összecsapások Horvátországban 1991. május 7.	802
164. Jeszenszky Géza jelentése Antall Józsefnek Davorin Rudolf horvát külügyminiszter budapesti látogatásáról 1991. június 28.	805
165. Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése Eszék, Vinkovci és a horvátországi magyarok képviselőinek budapesti látogatásáról 1991. július 31.	807
166. Rejtjeltávirat Zágrábból. Háború Horvátországban 1991. szeptember 6.	813
167. Rejtjeltávirat Zágrábból. A délszláv helyzet horvát megítélése 1991. október 2.	815
168. Jeszenszky Géza levele Zvonimir Šeparović horvát külügyminiszternek 1991. november 15.	817
169. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Franjo Gregurić horvát miniszterelnök budapesti tárgyalásairól 1991. november 26.	818
170. Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát kormány kérése Horvátország függetlenségének elismerésére 1991. december 20.	823
171. Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André misszióvezető megbeszélése Zvonimir Šeparović horvát külügyminiszterrel New Yorkban 1992. február 18.	825
172. A 4. Területi Főosztály emlékeztetője Jeszenszky Géza és Mate Granić horvát miniszterelnök-helyettes tárgyalásáról 1992. március 6.	827
173. A 4. Területi Főosztály jelentése Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának zágrábi tárgyalásairól 1992. március 24.	831
174. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet megbízólevelének átadása 1992. április 15.	840

175. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Horvátország belpolitikai helyzetéről 1992. május 13.....	842
176. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak hivatalos látogatásáról Horvátországban 1992. május 28.....	847
177. Timotity Miklósnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának emlékeztetője Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter tárgyalásáról 1992. augusztus 25.....	852
178. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter megbeszélése Horvátország tagságáról az Európa Tanácsban 1992. október 19.	855
179. Vincze Andrásnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Horvátországról és a magyar–horvát kapcsolatokról 1992. október 29.	858
180. Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a zágrábi tárgyalásairól 1992. november 10.....	861
181. A Magyar Országgyűlés Külügyi Hivatalának jelentése Szabad György házelnök horvátországi látogatásáról 1992. november 20.....	867
182. Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a Kormánynak Hrvoje Šarinić horvát miniszterelnök magyarországi látogatásáról 1992. december 17.....	873
183. A magyar és a horvát Külügyminisztériumok közötti együttműködés jegyzőkönyve 1992. december	881
184. Rejtjeltávirat Zágrábból. A Zára térségében zajló horvát hadműveletek 1993. január 27.....	884
185. Rejtjeltávirat Zágrábból. Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter véleménye a délszláv helyzetről 1993. február 10.....	886
186. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–horvát kapcsolatokról 1993. február	888

187. Haraszi Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–horvát katonai tárgyalásokról 1993. március 2.	890
188. Székely András Bertalannak, a Határon Túli Magyarok Hivatala 3. Területi Főosztályának munkatársának emlékeztetője Entz Géza címzetes államtitkár és Ivo Sanader horvát külügyminiszter-helyettes budapesti tárgyalásairól 1993. március 3.	892
189. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának és Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója Ivo Sanader horvát külügyminiszter-helyettes budapesti tárgyalásairól 1993. március 10.	896
190. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának és a horvát parlament Külügyi Bizottsága küldöttségének budapesti tárgyalásáról 1993. március 17.	901
191. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter megbeszéléséről 1993. március 25.	903
192. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója Antall József és Stjepan Mesić, a Horvát Szábor elnökének budapesti megbeszéléséről 1993. április 14.	907
193. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Stjepan Mesić, a Horvát Szábor elnökének budapesti megbeszéléséről 1993. április 15.	913
194. Rejtjeltávirat Zágrábból. Információk a horvát Elnöki Hivatalból a Vance–Owen-tervről 1993. május 7.	916
195. Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát politikai vezetők megítélése Bill Clinton amerikai elnökről 1993. május 26.	918

196. Határsértések a Baranyai háromszögben	
1993. június 9.	921
Határrendsértések a Baranya-háromszögben	
1993. május 21-ig	921
197. Rejtjeltávirat Zágrábból. Nikica Valentić horvát miniszterelnök véleménye a délszláv válságról	
1993. június 9.	924
198. Rejtjeltávirat Zágrábból. Nikica Valentić horvát miniszterelnök meghívása a Közép-Európai Kezdeményezés kormányfőinek tanácskozására	
1993. június 9.	926
199. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Horvátország külpolitikájáról	
1993. június 21.	928
200. Rejtjeltávirat Zágrábból. Mate Granić horvát külügyminiszter moszkvai tárgyalásai	
1993. július 9.	933
201. Aleksandar Šolc budapesti horvát nagykövet szóbeli jegyzéket adott át a Külügyminisztériumban. A horvát fél javaslatot tett a külügyminiszterek találkozására az ENSZ Közgyűlése ülészakán, szeptember–októberben	
1993. szeptember 22.	935
202. Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvátországi menekülttáborok és menekültek	
1993. szeptember 30.	938
203. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–horvát kapcsolatokról	
1993. október 12.	941
204. Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát vezetők aggodalma a délszláv háború nyugati megítélésével kapcsolatban	
1993. november 3.	948
205. Rejtjeltávirat New Yorkból. Mario Nobile Horvátország ENSZ nagykövetének állásfoglalása a lehetséges délszláv rendezésről	
1993. december 1.	950
206. Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése a zágrábi tárgyalásairól	
1994. január 28.	953
207. Rejtjeltávirat Zágrábból. Magyar–horvát gazdasági kapcsolatok	
1994. február 18.	961

208. Rejtjeltávirat Zágrábból. Hrvoje Šarinićnak, a Horvát Nemzetbiztonsági Hivatal vezetőjének tájékoztatása Bagi Gábor zágrábi nagykövetnek a délszláv helyzetről 1994. április 28.....	964
209. Bagi Gábor zágrábi nagykövet összefoglaló jelentése Horvátország regionális politikájáról 1994. május 19.....	967
210. Rejtjeltávirat Belgrádból. Zvonimir Markovićnak, Horvátország belgrádi irodavezetőjének tájékoztatása a Diplomáciai Testület tagjai számára 1994. május 20.....	969

II. KÖTET

Szlovén Köztársaság (1990–1994).....	45
211. Rejtjeltávirat Belgrádból. A szlovéniai választások eredményei 1990. április 12.....	45
212. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Szlovéniáról 1990. június 30.....	46
213. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet szlovéniai útja 1990. július 7.	50
214. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Ljubljánában 1990. július 23.	51
215. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul jelenti a szlovén vezetés véleményét Jugoszláviáról 1990. augusztus 14.....	53
216. Rejtjeltávirat Belgrádból. Szlovénia külpolitikai céljai 1990. november 12.....	55
217. Rejtjeltávirat Belgrádból. Népszavazás kezdeményezése Szlovéniában a függetlenségről 1990. november 20.....	57
218. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Géának a szlovén belpolitikáról 1990. december 19.....	59

219. Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Lojze Peterle szlovén kormányfő magyarországi látogatásáról 1991. január 29.	63
220. Rejtjeltávirat Zágrábból. Milan Kučan szlovén köztársasági elnök és Lojze Peterle szlovén miniszterelnök megítélése Jugoszlávia jövőjéről 1991. március 24.	66
221. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Géának a független Szlovénia létrehozásának szlovén lépéseiről 1991. április 10.	69
222. Katona Tamásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárnak jelentése Ciril Zlobec szlovén alelnök magyarországi látogatásáról 1991. április 12.	75
223. Jeszenszky Géza összefoglalója Milan Kučan szlovén elnök személyes képviselőjével, Rudi Čačinovičtyal folytatott tárgyalásáról 1991. július 11.	77
224. A 4. Területi Főosztály összefoglaló jelentése Milan Kučan szlovén elnök és Göncz Árpád tárgyalásáról 1991. szeptember 25.	79
225. A 4. Területi Főosztály összefoglaló jelentése Milan Kučan szlovén elnök és a Magyar Országgyűlés Külügyi Bizottságának tagjaival folytatott tárgyalásairól 1991. szeptember 25.	82
226. Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában maradt katonáinak és felszerelésének elszállítása 1991. október 9.	88
227. A 4. Területi Főosztály javaslatai Antall József és Lojze Peterle szlovén miniszterelnök tárgyalásához 1991. november 21.	89
228. Göncz Árpád levele Milan Kučan szlovén elnöknek Szlovénia függetlenségének elismeréséről 1992. január 15.	93
229. Antall József levele Lojze Peterle szlovén miniszterelnöknek: Magyarország az elsők között elismerte Szlovénia függetlenségét 1992. január 15.	95
230. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a magyar–szlovén kapcsolatokról 1992. március 4.	97

231. Balogh István kijelölt ljubljanaí nagykövet összefoglalója a magyar–szlovén kapcsolatok lehetőségeiről 1992. március 17.	101
232. Tömösváry Zsigmond ezredesnek, a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi Főosztály vezetőjének összefoglalója Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének Janez Janša szlovén honvédelmi miniszter magyarországi látogatásáról 1992. április 9.	105
233. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak hivatalos szlovéniai látogatásáról 1992. május 28.	110
234. A 4. Területi Főosztály Szlovén Referatúrájának összefoglalója Szlovéniáról 1992. július 7.	112
235. Jeszenszky Géza előterjesztése a Kormánynak Magyarország és Szlovénia barátsági és együttműködési szerződésére 1992. november.	119
236. Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése a Kormánynak Janez Drnovšek szlovén miniszterelnök magyarországi látogatásáról 1992. december 10.	127
237. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–szlovén kapcsolatokról 1993. március 18.	134
238. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–szlovén gazdasági kapcsolatokról 1993. március 18.	139
239. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Lojze Peterle szlovén külügyminiszter tárgyalásáról 1993. március 26.	142
240. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Milan Kučan szlovén elnök nem hivatalos budapesti látogatásáról 1993. június 14.	147
241. Balogh István ljubljanaí nagykövet éves beszámoló jelentése 1993. június 24.	152
242. Rejteltávirat Zágrábból. Malešić ljubljanaí horvát nagykövet megítélése a szlovén–horvát kapcsolatokról 1993. szeptember 7.	162

243. Szabó János földművelésügyi miniszter jelentése a Kormánynak Ljubljana-i tárgyalásairól 1994. március 31.	164
244. Rejtjeltávirat Brüsszelből. Szlovénia és az Európai Unió kapcsolata 1994. április 8..	167
245. Rejtjeltávirat Brüsszelből. Mitja Drobníč brüsszeli szlovén első beosztott tájékoztatása a szlovén külpolitikáról és megítélése a délszláv válságról 1994. április 26..	168
 Bosznia-Hercegovina Köztársaság (1990–1994)..	
246. Őszi István belgrádi nagykövet bemutatkozó látogatása Bosznia-Hercegovinában 1990. június 13..	171
247. Rejtjeltávirat Belgrádból. Magyarország és Bosznia-Hercegovina gazdasági kapcsolatai 1990. július 23.	175
248. Rejtjeltávirat Zágrábból. A bosznia-hercegovinai többpárti választások 1990. november 15..	176
249. Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója a többpárti választásokról Boszniában és Hercegovinában 1990. december 27..	178
250. Rejtjeltávirat Belgrádból. A magyar–bosnyák kapcsolatok 1992. január 15..	182
251. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Göncz Árpád és Haris Silajdžić bosnyák külügyminiszter tárgyalásáról 1992. január 18..	184
252. Sillár Emőkének, a külügyminiszteri Kabinetiroda vezetőjének összefoglalója Jeszenszky Géza és Haris Silajdžić bosnyák külügyminiszter tárgyalásáról 1992. január 18..	186
253. A Központ utasítása a misszióvezetőknek az ENSZ BT Bosznia-Hercegovinával foglalkozó ülése ügyében 1992. július 17.	187
254. Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André, a New York-i magyar ENSZ-képviselő vezetője és Alija Izetbegović bosnyák elnök megbeszélése 1992. szeptember 26.	191

255. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet megbeszélése Slobodan Vujdalićtal, Szarajevó önkormányzatának megbízottjával 1993. január 15.	192
256. Rejtjeltávirat Zágrábból. Zdenko Škrbalo horvát külügyminiszter üzenete Jeszenszky Gézának a boszniai horvát–muszlim összecsapásokról 1993. január 19.	194
257. Mate Boban Bosznia-Hercegovina Horvát Közössége elnökének és Mile Akmadžić Bosznia-Hercegovina kormánya elnökének levele Alija Izetbegović bosnyák elnöknek 1993. január 20.	196
258. Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André, a New York-i magyar ENSZ-képviselő vezetője és Ejup Ganić bosnyák alelnök megbeszélése 1993. január 20.	199
259. Rejtjeltávirat Moszkvából. Az orosz Külügyminisztérium délszláv osztálya vezetőjének véleménye Boszniáról 1993. január 21.	202
260. Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André, a New York-i magyar ENSZ-képviselő vezetője és Haris Silajdžić bosnyák külügyminiszter megbeszélése 1993. február 11.	204
261. Rejtjeltávirat Teheránból. Pálmai Géza teheráni nagykövet és Mohammad Javad Zarif iráni külügyminiszter-helyettes megbeszélése Boszniáról 1993. február 11.	207
262. Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André, a New York-i magyar ENSZ- képviselő vezetője és Ernest Petrič Szlovénia ENSZ nagykövete megbeszélése Boszniáról 1993. február 22.	209
263. Rejtjeltávirat New Yorkból. Venezuelai kezdeményezésre magyar, osztrák, szlovén és bosnyák megbeszélés New Yorkban 1993. március 2.	210
264. Székelyné N. Máriának, a 4. Területi Főosztály török referensének jelentése Kenan Tepedelen budapesti török első beosztott tájékoztatásáról a boszniai etnikai tisztogatások kapcsán 1993. március 3.	214
265. Rejtjeltávirat Teheránból. Pálmai Géza teheráni nagykövet jelentése Mohammad Javad Zarif iráni külügyminiszter-helyettes közléséről az ENSZ Biztonsági Tanácsáról 1993. március 4.	215

266. A Központ utasítása egyes misszióvezetőknek a boszniai helyzettel kapcsolatban 1993. március 25.	217
267. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglaló jelentése. Egyes muszlim országok megítélése Magyarország Bosznia-politikájáról 1993. április 19.	219
268. Rejtjeltávirat Bonnból. A németországi magyar nagykövet értesülései a boszniai háborúról 1993. április 23.	221
269. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet jelentése Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter tájékoztatásáról a horvát–bosnyák összecsapásokkal kapcsolatban 1993. április 24.	224
270. Rejtjeltávirat Zágrábból. Irán horvátországi ügyvivőjének véleménye Horvátország Bosznia-politikájáról 1993. május 4.	226
271. Rejtjeltávirat Londonból. Douglas Hurd brit külügyminiszter megítélése az Egyesült Királyság Bosznia-politikájáról 1993. május 5.	228
272. Rejtjeltávirat Belgrádból. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége képviselőinek és egyes szerb ellenzékiek megítélése Boszniáról 1993. május 10.	231
273. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a horvát kormány álláspontjáról a horvát–muszlim konfliktussal kapcsolatban 1993. május 14.	234
274. Rejtjeltávirat Londonból. Amerikai vezető diplomata véleménye az Amerikai Egyesült Államok Bosznia-politikájáról 1993. június 3.	235
275. Rejtjeltávirat Moszkvából. Az orosz Külügyminisztérium délszláv osztálya vezetőjének véleménye az öthatalmi cselekvési programról és az Amerikai Egyesült Államok boszniai szerepvállalásáról 1993. június 3.	238
276. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bisera Turković Bosznia-Hercegovina zágrábi nagykövetének értékelése Bosznia-Hercegovináról 1993. június 11.	241

277. Szabó István kairói ideiglenes ügyvivő főnöki levele Jeszenszky Gézának az Arab Liga Magyarországnak nyújtott pénzügyi támogatásáról a Boszniából Magyarországra menekülők részére 1993. július 5.	244
278. Rejtjeltávirat Bonnból. Erdődy Gábor bonni nagykövet megbeszélése a Kancellári Hivatal Külügyi Osztálya Kelet- és Délkelet-Európával foglalkozó referatúrájának vezetőjével Boszniáról 1993. július 21.	245
279. Rejtjeltávirat Teheránból. Irán álláspontja a boszniai kérdés rendezéséről 1993. augusztus 23.	247
280. Rejtjeltávirat Zágrábból. Összefoglaló a boszniai rendezési terv háttéréről 1993. augusztus 31.	250
281. Rejtjeltávirat Genfből. Nanguyalai Tarzinak, az Iszlám Konferencia Szervezetének genfi állandó megfigyelőjének véleménye a délszláv térségben zajló eseményekről 1993. október 14.	253
282. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bisera Turković Bosznia-Hercegovina zágrábi nagykövetének értékelése Bosznia-Hercegovináról 1993. október 14.	255
283. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bisera Turković Bosznia-Hercegovina zágrábi nagykövetének véleménye a Nyugat-Boszniában kikiáltott muszlim enklávé autonómiájáról 1993. október 15.	257
284. Rejtjeltávirat New Yorkból. Bakir Ali Spasić bosnyák belügyminiszter látogatása a New York-i magyar ENSZ-képviselőn 1993. december 14.	260
285. Rejtjeltávirat Teheránból. Pálmai Géza teheráni nagykövet előzetes információi az Iszlám Konferencia Szervezete Kontaktcsoportjának genfi külügyminiszteri találkozásához, Bosznia-Hercegovina ügyében 1994. január 20.	262
286. Rejtjeltávirat Londonból. Douglas Hurd brit külügyminiszter boszniai látogatása 1994. január 26.	265
287. Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department elemző részlege balkáni ügyekben illetékes osztályvezetőjének véleménye a boszniai katonai helyzetről 1994. január 28.	267

288. Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department elemző részlegének balkáni ügyekben illetékes osztályvezetőjének megítélése a boszniai rendezésről 1994. január 28.	269
289. Rejtjeltávirat Ljubljánából. A szlovén kormány állásfoglalása a szarajevói polgári lakosság elleni támadásokról 1994. február 9.	271
290. Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor nagykövet megbízólevelének átadása Alija Izetbegović bosnyák elnöknek 1994. március 4.	272
291. Rejtjeltávirat Zágrábból. Irfan Ljubljankic bosnyák külügyminiszter értékelése Magyarország Bosznia-politikájáról 1994. március 7.	275
292. Rejtjeltávirat Zágrábból. A bosnyák kormány egyes vezetőinek értékelése a bosnyák gazdasági helyzetről 1994. március 8.	277
293. Rejtjeltávirat Genfből. Jean-Pierre Masset-nak, Lord Owen helyettesének értékelése a boszniai rendezésről 1994. március 24.	279
294. Rejtjeltávirat Belgrádból. A francia kormány álláspontja a boszniai béke esélyéről 1994. május 5.	282
Macedón Köztársaság (1990–1994).	
295. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése bemutatkozó látogatásáról Macedóniában 1990. június 12.	284
296. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Macedóniáról és a jugoszláv–görög kapcsolatokról 1990. szeptember 7.	289
297. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának a macedón választások nem hivatalos eredményeiről 1990. december 12.	293
298. Rejtjeltávirat Zágrábból. Megszavasták az új macedón alkotmányt a macedón parlamentben 1991. január 9.	296

299. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának a választások utáni macedón belpolitikai helyzetről 1991. január 16..	298
300. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet látogatása a Macedón Köztársaságban 1991. május 29..	301
301. Rejtjeltávirat Athénból. Macedónia függetlenségének kérdése 1991. szeptember 19.	304
302. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Kiro Gligorov macedón elnök hivatalos budapesti látogatásáról 1991. szeptember 30..	305
303. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet és Kiro Gligorov macedón elnök megbeszélése a magyar–macedón kapcsolatokról 1992. január 6..	308
304. Rejtjeltávirat Szófiából. Krasimir Karakačanovnak, a Bolgár Nemzeti Mozgalom titkárnak a közlései a délszláv térségről 1992. január 10..	313
305. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Macedónia helyzetéről, Szlovénia és Horvátország függetlenségének elismerése után 1992. január 24..	315
306. A 4. Területi Főosztály összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza és Denko Maleski macedón külügyminiszter budapesti tárgyalásáról 1992. január 29..	318
307. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet megbeszélése Kiro Gligorov macedón elnökkel 1992. április 21..	321
308. Rejtjeltávirat Athénból. A görög Külügyminisztérium főigazgatója bekérte a visegrádi hármak diplomáciai képviselőit Macedónia elismerése ügyében 1992. május 8..	323
309. Rejtjeltávirat Belgrádból. A visegrádi hármak szorgalmazza Macedónia függetlenségének elismerését 1992. május 20..	326
310. Rejtjeltávirat Belgrádból. Denko Maleski macedón külügyminiszter értékelése hazája külpolitikájáról 1992. augusztus 18..	327

311. Rejtjeltávirat Belgrádból. Kiro Gligorov macedón elnök értékelése hazája nemzetközi megítéléséről 1992. augusztus 18.....	330
312. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának összefoglalója Risto Nikovski macedón külügyi államtitkár budapesti látogatásáról 1992. november 3.....	334
313. Rejtjeltávirat Belgrádból. Josif Džalevnek, a Macedón Köztársaság belgrádi képviselőjének tájékoztatása a Szkopjében működő külképvisletekről 1992. december 19.....	336
314. Rejtjeltávirat Athénból. A görög kormány álláspontja Macedónia elismeréséről 1993. január 7.....	338
315. Székelyné N. Máriának, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Virginia Tsouderou görög külügyi államtitkár budapesti tárgyalásairól 1993. január 11.....	341
316. Kolozsi Bélának, a Külügyminisztérium Elemző és Tervező Főosztály vezetőjének összefoglalója Macedónia elismeréséről 1993. január 19.....	344
317. Rejtjeltávirat Athénból. Görög stratégia Macedónia elismerésével kapcsolatban 1993. február 8.....	346
318. Rejtjeltávirat Tiranából. Az albán közvélemény Macedónia elismeréséről 1993. április 20.....	348
319. Rejtjeltávirat Athénból. Petros Papageorgiounak, a görög miniszterelnök kabinetfőnökének véleménye Macedónia elismeréséről 1993. május 12.....	351
320. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–macedón kapcsolatokról 1993. június 3.....	353
321. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Macedónia elismeréséről és a magyar álláspontról 1993. június 4.....	357
322. A 4. Területi Főosztály javaslatai Jeszenszky Géza és Stevo Crvenkovski macedón külügyminiszter New York-i találkozója 1993. szeptember 23.....	362

323. Rejtjeltávirat Athénból. Diplomáciai kapcsolatok létesítése Macedóniával 1993. december 1.	363
324. Rejtjeltávirat Athénból. Brit bejelentés Macedónia elismeréséről 1993. december 15.	365
325. Antalpéter Tibor londoni nagykövet nyílt távirata. Az Egyesült Királyság diplomáciai kapcsolatba lép Macedóniával 1993. december 16.	367
326. Rejtjeltávirat Athénból. Lengyel konzulátus nyitása Macedóniában 1994. január 7.	368
327. Magyar Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Macedónia nemzetközi elismeréséről és a magyar álláspontról 1994. február 10.	369
328. Magyar Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–macedón kapcsolatokról 1994. február 14.	375
329. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Bába Iván helyettes államtitkár és Viktor Graber macedón helyettes államtitkár megbeszéléséről 1994. február 21.	379
A délszláv válság és a nagyhatalmak (1990–1994).	
330. Rejtjeltávirat Párizsból. Nyugtalanág a francia politikai körökben Jugoszlávia destabilizálódása miatt 1990. április 27.	383
331. Thomas B. Robertson, az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetsége I. titkárának látogatása a Külügyminisztériumban a délszláv válság miatt 1990. október 31.	384
332. Rejtjeltávirat Belgrádból. Az olasz kormány álláspontja Szlovénia függetlenségéről 1991. január 8.	387
333. Rejtjeltávirat Londonból. A brit vélemények a jugoszláviai helyzetről 1991. január 19.	389
334. Rejtjeltávirat Belgrádból. A belgrádi nagykövetek Európa tanácsi tagországainak egyeztetése a jugoszláv válságról 1991. február 8.	391

335. Thomas Robertsonnak, a budapesti amerikai nagykövetség I. titkárának újabb látogatása a Külügyminisztériumban Jugoszlávia ügyében 1991. február 11.	393
336. Rejtjeltávirat Bonnból. A Bundestag plenáris ülése Jugoszláviáról 1991. február 26.	402
337. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a horvátországi fegyverszállítással kapcsolatos távirati jelentésekről 1991. február 28.	404
338. Jeszenszky Géza és Gianni De Michelis olasz külügyminiszter konzultációja Jugoszláviáról, Bolognában 1991. május 20.	408
339. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a jugoszláviai fejleményekről és a nemzetközi véleményekről 1991. május 24.	411
340. Szávai János párizsi nagykövet összefoglaló jelentése a jugoszláv helyzet francia megítéléséről 1991. június 3.	422
341. Bába Ivánnak, a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály vezetőjének összefoglaló jelentése Antall Józsefnek a magyar, az amerikai, az osztrák, a luxemburgi külügyminiszterek és Frans Andriessen, az Európai Közösségek „külügyminisztere” közötti megbeszéléséről Berlinben 1991. június 20.	426
342. Molnári Sándornak és Piukovics Pálnak, a moszkvai Nagykövetség beosztott diplomatainak összefoglaló jelentése Jeszenszky Gézának a jugoszláv válság szovjet megítéléséről 1991. június 20.	428
343. Antall József levele Mihail Gorbacsovnak az Ante Marković szövetségi kormányfővel folytatott telefonbeszélgetéséről 1991. június 30.	435
344. Rejtjeltávirat Bukarestből. Román politikai vélemények a jugoszláv válságról 1991. július 2.	436
345. Jeszenszky Géza emlékeztetője Ivan Pavlovics Abimov szovjet nagykövet látogatásáról a Külügyminisztériumban 1991. július 5.	438

346. Rejtjeltávirat Tiranából. Az albán Külügyminisztérium főosztályvezetőjének véleménye a jugoszláv válságról 1991. július 8.	440
347. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jugoszláviáról és a nemzetközi véleményekről 1991. július 11.	442
348. Szávai János párizsi nagykövet összefoglalója a délszláv válság francia megítéléséről 1991. június 28.	447
349. Jeszenszky Géza és Alekszandr Besszmertnij szovjet külügyminiszter levélváltása Jugoszláviáról 1991. július 5. – 1991. július 8.	450
350. Rejtjeltávirat Hágából. Jugoszláv kezdeményezés Németország, Olaszország, Ausztria, Magyarország és Bulgária kizárásáról 1991. augusztus 8.	455
351. Jeszenszky Géza bekérte az Európai Közösség Budapestre akkreditált képviselővezetőit a jugoszláv válság ügyében 1991. augusztus 27.	457
352. Tomaj Dénes, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára fogadta Ausztria budapesti nagykövetét Szlovénia és Horvátország függetlenségének elismerése ügyében 1991. augusztus 28.	458
353. A Miniszterelnöki Titkárság emlékeztetője Antall József és Helmut Kohl kancellár telefonbeszélgetéséről 1991. szeptember 5.	459
354. Rejtjeltávirat Bonnból. A német kormány álláspontja Horvátország és Szlovénia függetlenségének elismeréséről 1991. szeptember 10.	462
355. Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára fogadta Howard Pearce budapesti brit tanácsost a délszláv válság ügyében 1991. szeptember 11.	464
356. A Miniszterelnöki Titkárság emlékeztetője Antall József és Hans-Dietrich Genscher német külügyminiszter telefonbeszélgetéséről 1991. szeptember 16.	465
357. A Miniszterelnöki Titkárság emlékeztetője Antall József és Claudio Martelli olasz miniszterelnök-helyettes telefonbeszélgetéséről 1991. szeptember 16.	467

358. Rejteltávirat Pekingből. A kínai kormány álláspontja a jugoszláv válságról 1991. szeptember 20.	468
359. Rejteltávirat Hágából. Az Európai Közösségek jugoszláviai megfigyelőmisszió-tevékenységének kiterjesztése Magyarországra 1991. szeptember 25.	470
360. Rejteltávirat Madridból. Spanyol külügyminisztériumi vezetők megítélése a délszláv válságról 1991. szeptember 27.	471
361. Rejteltávirat Athénből. A görög kormány megítélése Jugoszlávia felbomlásáról 1991. szeptember 30.	474
362. Deák János vezérőrnagynak, a Magyar Honvédség Vezérkari Főnöke első helyettesének levele Somogyi Ferenc közigazgatási államtitkárnak az Európai Közösségek ellenőrzőmissziójának tervezett magyarországi tevékenységéről 1991. október 2.	475
363. Antall József levele Lord Carringtonnak, a hágai békekonferencia elnökének 1991. október 3.	477
364. Timotity Miklósnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának konzultációja Michael Gable-lel, a budapesti amerikai nagykövetség beosztott diplomatájával 1991. október 9.	478
365. Rejteltávirat Belgrádból. A belgrádi szovjet Nagykövetség diplomatájának közlései Franjo Tudman és Slobodan Milošević moszkvai meghívásáról 1991. október 18.	480
366. Antall József levele George Bush amerikai elnöknek 1991. október 26.	483
367. Jeszenszky Géza levele Pérez de Cuellar ENSZ-főtitkárnak 1991. október 31.	486
368. Antall József levele Ruud Lubbers holland miniszterelnöknek 1991. november 1.	491
369. Bollobás Enikőnek, a washingtoni Nagykövetség első beosztottjának összefoglaló jelentése Jeszenszky Gézának az amerikai törvényhozás és adminisztráció Jugoszláviával kapcsolatos állásfoglalásairól 1991. november 4.	494

370. A Jugoszlávia-értekezlet hágai dokumentumának negyedik változata 1991. november 6.....	500
371. Michael Gable-nek, a budapesti amerikai nagykövetség diplomatájának közlései Timotity Miklósnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának Barcs szerb bombázása ügyében 1991. november 22.....	509
372. Jeszenszky Géza fogadta Alexander Arnót, budapesti német nagykövetet a Külügyminisztériumban Horvátország és Szlovénia függetlenségének német elismerése ügyében 1991. november 13.....	511
373. Jeszenszky Géza levele Hans Van den Broek holland külügyminiszternek 1991. november 14.....	513
374. Rejtjeltávirat Bonnból. A CDU/CSU-frakció külügyi munkacsoportjának elnökének közlései a jugoszláv tagköztársaságok elismeréséről 1991. november 14.....	516
375. Rejtjeltávirat Hágából. Az Európai Közösségek dilemmája Szerbia és Horvátország függetlenségének elismerése miatt 1991. november 14.....	518
376. Rejtjeltávirat Rómából. Az Apostoli Szentszék Memoranduma Horvátország és Szlovénia elismeréséről 1991. november 27.....	520
377. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismeréséről 1991. december 11.....	522
378. Rejtjeltávirat Londonból. Douglas Hogg brit külügyi államminiszter megítélése a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismeréséről 1991. december 13.....	525
379. A Külügyminisztérium előterjesztése a Kormánynak a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismerésére 1991. december 18.....	526
380. Rejtjeltávirat Washingtonból. Amerikai–horvát tárgylások a délszláv háborúról 1991. december 20.....	530
381. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének akcióterve a délszláv háborúban 1992. január 3.....	532

382. A 4. Területi Főosztály intézkedési terve a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismerésével kapcsolatban 1992. január 20.	539
383. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv térség ütközési pontjairól 1992. február 2.	541
384. Rejtjeltávirat Bonnból. James Baker amerikai külügyminiszter és az Európai Községek külügyminisztereinek megállapodása Bosznia-Hercegovina elismeréséről 1992. március 13.	543
385. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv válság napi eseményeiről 1992. március 20.	545
386. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója az volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségéből és utódlásából fakadó problémákról 1992. március 30.	548
387. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója a délszláv válság napi eseményeiről 1992. április 24.	553
388. Antall József Konsztantin Micotakis görög miniszterelnöknek írt levelének a tervezete 1992. május 7.	560
389. Szávai János párizsi nagykövet jelentése a szomszédos országok magyar kisebbségi vezetőinek párizsi látogatásáról 1992. május 13.	562
390. Antall József levele Ruud Lubbers holland, Anibal Cavaco Silva portugál, John Major brit miniszterelnököknek, az EK-Trojka vezetőinek 1992. május 15.	564
391. Jeszenszky Géza levele James Baker amerikai külügyminiszterhez 1992. június 9.	566
392. Rejtjeltávirat Londonból. A szerb trónörökös meghívása Magyarországra 1992. szeptember 21.	568
393. Balla Lórántnak, a Diplomáciai Információs Főosztály vezetőjének összefoglalója a délszláv válsággal kapcsolatos hatalmi érdekekről 1992. október 12.	571
394. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv válság napi eseményeiről 1993. január 21.	574

395. Rejtjeltávirat Bonnból. A német Külügyminisztérium balkáni országok referatúravezetőjének véleménye a Vance–Owen-tervről 1993. január 28.	578
396. Rejtjeltávirat Washingtonból. Kodolányi Gyula, a miniszterelnök külpolitikai tanácsadójának megbeszélése Jenonne Walkerrel, a Nemzetbiztonsági Tanács főigazgatójával és Leon Fuerth-tel, az alelnök nemzetbiztonsági tanácsadójával Washingtonban 1993. február 8.	581
397. Rejtjeltávirat Bonnból. Szabó Istvánnak, a Külügyminisztérium 4. Területi Főosztály vezetőjének és Michael Steinernek, a német Külügyminisztérium balkáni referatúra helyettes vezetőjének megbeszélése Bonnban a vajdasági magyarokról 1993. február 12.	583
398. Rejtjeltávirat New Yorkból. Vélemények a délszláv válságról az ENSZ BT-ben 1993. február 26.	586
399. Rejtjeltávirat Ankarából. Az ankarai orosz követtanácsos tájékoztatása a délszláv válság politikai megoldásáról 1993. március 8.	588
400. Rejtjeltávirat Washingtonból. Amerikai vélemények Oroszország balkáni jelenlétéről 1993. március 26.	590
401. Rejtjeltávirat Bernből. Thalmann Antonnak, a svájci Külügyminisztérium ENSZ osztálya helyettes vezetőjének tájékoztatása Svájc Balkán-politikájáról 1993. április 7.	593
402. Rejtjeltávirat Hágából. Henri Andre Couzy altábornagynak, a holland szárazföldi haderő parancsnokának véleménye a boszniai légtérzáról 1993. április 9.	595
403. Rejtjeltávirat Ankarából. A török Külügyminisztérium főigazgató-helyettesének értékelése a délszláv háborúról 1993. április 19.	597
404. Rejtjeltávirat Washingtonból. Martonyi Jánosnak, a Külügyminisztérium államtitkárának megbeszélése Ralph Johnsonnal, a State Department főcsoportfőnökével Washingtonban 1993. április 23.	599

405. Rejtjeltávirat Athénból. Az athéni török nagykövet tájékoztatása a török és görög külügyminiszteri tárgyalásokról 1993. április 27.	602
406. Rejtjeltávirat Athénból. Mihalisz Papakonsztantinou görög külügyminiszter véleménye a Vance–Owen-tervről és Szerbiáról 1993. április 30.	604
407. Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department osztályvezetőjének véleménye a délszláv helyzetről 1993. május 28.	606
408. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója a délszláv válság lehetséges rendezéséről 1993. június 9.	609
409. A 4. Terület Főosztály feljegyzése a vajdasági magyarok diplomáciai védelméről 1993. június 11.	613
410. Rejtjeltávirat Ankarából. A török Külügyminisztérium főigazgató-helyettesének értékelése a Balkánon zajló eseményekről 1993. július 9.	615
411. Rejtjeltávirat Londonból. Az Egyesült Királyság Balkán-politikája 1993. július 16.	617
412. Rejtjeltávirat Moszkvából. Vitalij Csurkin orosz elnöki megbízott tárgyalásai a jugoszláv utódállamokban 1993. július 29.	620
413. Rejtjeltávirat Londonból. A londoni kormány álláspontja a délszláv konfliktusban 1993. november 30.	622
414. Rejtjeltávirat Belgrádból. Zhu Ankangnak, Kína belgrádi nagykövetének tájékoztatása Kína kapcsolatáról a jugoszláv utódállamokkal 1994. január 31.	625
415. Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglaló jelentése a délszláv válság hatásairól 1994. február 11.	626
416. Rejtjeltávirat Zágrábból. A washingtoni szerződés következményei a délszláv térségben 1994. március 23.	628
417. A genfi magyar misszió jelentése a boszniai rendezésről 1994. március 24.	632

418. Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department balkáni osztály munkatársainak értékelése a washingtoni szerződésről 1994. március 26.	633
419. Rejtjeltávirat Ankarából. A török Külügyminisztérium főigazgató- helyettesének értékelése a washingtoni szerződésről 1994. március 27.	635
Életrajzi adatok	637

ELŐSZÓ

Valóban frontország volt-e az 1990-es évek elején Magyarország a déli határainkon kialakult háborús helyzet miatt?

A kötetben szereplő dokumentumok és a bevezető tanulmány minden bizonnyal meggyőzik erről az olvasót, de ezen túlmenően szeretnék felidézni egy, ezt a kérdést élesen megvilágító eseményt 1991 őszéről.

Antall József miniszterelnök 1991. október 27-én Brüsszelben tárgyalta az Európai Közösséghez történő társulás kérdéseiről, amikor arról értesítették, hogy Barcsot bombatámadás érte. Természetesen azonnal részletes tájékoztatást kért, amiből kiderült, hogy a Jugoszláv Néphadsereg repülőgépe, miután megsértette a magyar légteret, célzott támadással kazettás bombát dobott le Barcs külterületén. A kazetta bombái többségükben a temető területén szóródtak szét, és egy lakóházat ugyan félig romba döntöttek, de szerencsére személyi sérülés nem történt.

Másnap, Budapestre érkeztek a miniszterelnök vezette delegáció számára a Ferihegyi repülőtér kormányvárójában kiállították a bombákat tároló kazettát, amelyen látható volt a becsapódás nyoma. Antall rögtönzött sajtótájékoztatót tartott és bejelentette, hogy felkeresi a helyszínt. Felkérte a belügyminisztert, hogy erősítse meg a határőrséget, látogatásával megnyugtatta a helyi lakosságot és a kormány határozott, de higgadt magatartása lehetővé tette, hogy a konfliktus partok közé szorított mederben maradjon.

A felidézett mozzanat csak néhány napot jelentett a délszláv háború éveiből, de mindenképpen jelzi a helyzet robbanékony voltát. Ilyen adottságok mellett zajlott az 1990 és 1994 közötti időszak négy éve, a kormány a kritikus körülmények között is józan döntéseket hozott, gondosan ügyelve a szétesőben lévő Jugoszláviában élő magyarság érdekeire is. Nem segítette a megfelelő megoldások megtalálását, hogy a nyugati hatalmak szinte minden történésre megkésve reagáltak, hiányzott a lehetséges események vizionálása. „Történelmi fáziskésésben vannak” – állapította meg többször is Antall József.

Tőle származott az a gondolat is, hogy a káoszba zuhant délszláv államot ugyanúgy, mint egy rosszul gazdálkodó vállalatot, csődeljárásba kellene vonni, és a folyamat levezénylésére egy erre hivatott csődbiztost kellene kinevezni.

Mint ismeretes, ez nem így történt.

Hogy miért nem, egyebek mellett erre is választ kíván adni ez a kötet.

Marinovich Endre

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK

A magyar–délszláv diplomáciai kapcsolatokat bemutató kötet az Antall József és Boross Péter vezette kormányok 1990 és 1994 közötti időszakát tekinti át. A 419 iratot hét fejezetbe rendeztük: *I. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, II. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró), III. Horvát Köztársaság, IV. Szlovén Köztársaság, V. Bosznia-Hercegovina Köztársaság, VI. Macedón Köztársaság, VII. A délszláv válság és a nagyhatalmak*. Külön fejezetbe csoportosítottuk azokat az iratokat, amelyek elsősorban a nagyhatalmi küzdőtéren zajlott nemzetközi mozgáspályát járók körül.

A dokumentumok közlése során az esetleges elütések, az előforduló helyesírási hibák javításra kerültek. Az egységes szöveggép céljából az eredeti kiemeléseket és aláhúzásokat elhagytuk. A közölt iratokat számmal és címmel láttuk el, kapcsos zárójelben a dokumentum tartalmát kiegészítő megjegyzéseket, míg kurzív betűvel a kézzel írottakat tüntettük fel.

A lábjegyzetek az iratok megértéséhez, a korabeli események áttekintéséhez nyújtanak segítséget. A kötet az eseményekben szerepet játszóak életrajzi adatainak összefoglalásával segíti a téma iránt érdeklődőket, míg a forrás- és irodalomjegyzék a visszakereshetőség és a további kutatások számára nyújt támpontot. Nem volt betekintésünk az akkori Külügyminisztérium munkatársainak személyi adataiba, az ezzel összefüggésben közölt életrajzi leírásokban a korabeli sajtóra, valamint az *Antall- és Boross-kormány tisztviselői almanachja 1990. május 3. – 1994. május 8.* és a *Főkonzulok, követek és nagykövetek 1945–1990* című munkákra támaszkodtunk.

Az iratválogatás első kísérőtanulmánya a közölt dokumentumok mélyebb megértése céljából dolgozza fel a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság szétesésének ok-okozati összefüggéseit, illetve annak legfontosabb állomásait. A második tanulmány a magyar–délszláv diplomáciai kapcsolatok formálódását, valamint Magyarországnak a válsággal és a háborúval összefüggő nemzetközi kapcsolatait, elsősorban a nagyhatalmakkal folytatott egyeztetéseket mutatja be. Munkánk során eltekintettünk a délszláv háború eseménytörténetének részletes bemutatásától, mivel a fegyveres összetűzések, valamint a Balkán egészének a dezintegrációs folyamatai túlmutattak a diplomácián.

A kötet szerkesztői külön köszönettel tartoznak Marinovich Endrének, Antall József és Boross Péter kabinetfőnökének, valamint a szaklektornak, Ószi István volt belgrádi

nagykövetnek a szakmai és egyben emberi segítségükért. A köszönet illeti a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának 1945 utáni levéltári egységeit kezelő dolgozóit, illetve a kötetek olvasószerkesztőjét, Kopácsy Gergelyt.

Budapest, 2021 novembere

Dévavári Zoltán – Sáringer János

1. DEZINTEGRÁCIÓS ÚTVESZTŐBEN A MÁSODIK DÉLSZLÁV ÁLLAM SZÉTESÉSE (1988–1992)

Josip Broz Titónak, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság örökös elnökének 1980-ban bekövetkezett halála után az addig erőteljesen elfojtott nemzeti, etnikai különbözőségek elemi erővel törtek felszínre. Ennek egyértelmű jele volt a koszovói albánok 1981-es lázadása, akik köztársasági státust követeltek a tartománynak. Bár a tüntetéseket a karhatalom ekkor erőszakkal letörte, s 1981 áprilisának első napjaiban rendkívüli állapotot hirdetett a tartomány területén,¹ a gazdasági nehézségek erjedésével párhuzamosan országszerte kiéleződtek a nemzeti tendenciák.

A Szerb Tudományos Akadémia 1986 szeptemberében hozta nyilvánosságra azt a memorandumot, amely Jugoszlávia esetleges szétesésére figyelmeztetve arra helyezte a hangsúlyt, hogy az akkori Szerbia területe nem ölelte fel a szerb nemzet etnikai határainak egészét,² s ezzel lényegében visszatért a 19. században megfogalmazott és a 20. század első évtizedében realizálódott nagyszerb koncepcióhoz.

¹ A JSZSZK Elnökségének és a JKSZ KB Elnökségének közleménye. Ellenséges, irredenta tevékenység Jugoszlávia integritásának megbontására. Ezen akcióknak semmi közös vonásunk nincs a koszovói dolgozók és polgárok többségének tényleges hangulatával – Teljes támogatás Kosovo munkásosztályának és szervezett politikai erőinek, hogy élükön a Kommunista Szövetséggel leleplezzék és fől számolják az albán nacionalista és irredenta elemeket – Nemzeteink és nemzetiségeink egységesek és megalkuvás nélkül készek megvédeni országunk alkotmányos rendjét, területi egységét, sérthetlenségét és forradalmi vívmányainkat. *Magyar Szó*, 1981. április 4. 1.; Ellenforradalmi tett az el nem kötelezett, szocialista öngazgatású Jugoszlávia ellen. Fadil Hoxának, a JSZSZK és a JKSZ KB Elnöksége tagjának beszéde a priština politikai aktíva előtt. *Magyar Szó*, 1981. április 4. 4.; Egyként hangzik a határozott nem. Jugoszlávia dolgozói és polgárai egyöntetűen elítélik az ellenséges tevékenységet. *Magyar Szó*, 1981. április 4. 5.; A kommunisták felelősségteljesebb viszonyulása és a nehézségek szervezettebb megoldása szükséges. Könyörtelen harc a nacionalizmus és az irredentizmus ellen – A nemzetek és nemzetiségek teljes egyenjogúsága Jugoszlávia függetlenségének és integritásának elengedhetetlen feltétele. *Magyar Szó*, 1981. április 5. 1., 6.

² Az AVNOJ is „hamis” A Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia bizottságának memorandumtervezete a Jugoszláviában uralkodó állapotokról – Állítása szerint a háború alatt Szerbia sem formálisan, sem gyakorlatilag nem volt egyenrangú helyzetben a későbbi államberendezésre vonatkozó döntések meghozatalakor. *Magyar Szó*, 1986. szeptember 29. 7.

Slobodan Milošević 1987-ben gyakorlatilag puccsal került³ a szerb belpolitika élvonalába. Meglovagolva az újjáéledő szerb nacionalizmust, maga mögött tudva a zömében szerbekből álló tisztkart és az általuk irányított hadsereget, valamint a szövetségi bürokrata apparátus jelentős részét, a szerb nemzeti érdekek hangoztatásával kiteljesedő nacionalizmussal és a szociális demagógiával manipulálva igyekezett a szövetségi országban a szerbek hegemon szerepét biztosítani.

Ezzel, valamint az államszocialista rendszer erjedésével, illetve a nagyhatalmi színtéren bekövetkezett változásokkal a szerb politikai és gondolkodó elit, akárcsak a két világháború között, elsősorban 1918-ban a nagyhatalmi megfontolásoknak, tehát nem a nemzeti önerőből realizálódott maximális nagyszerb nemzeti program⁴ által kijelölt kényszerpályának a rabja lett.

A szerb politika lényegi döntéseit – akárcsak 1918 és 1941 között – a nyolcvanas évek végétől kezdve egészen 1991 nyaráig alapjaiban újra az a maximális szerb nemzeti projekt determinálta, amely az első világháború után elért maradéktalan területi kiteljesedés, szupremácia és dominancia megóvását, megvédését hirdette.

Ezzel ellentétben Horvátországban azok a felhangok váltak egyre erőteljesebbé, amelyek a szerb dominancia miatt az egységes délszláv államot egyenesen történelmi balesetként értékelve azt hangoztatták, hogy sem az 1918-as első, sem az 1945-ös második egyesülés nemhogy a horvát nemzeti kiteljesedést nem hozta meg, hanem éppen ellenkezőleg – mindaz az 1918-ig létező horvát autonóm keret elvesztését és a nemzeti kibontakozás végleges beszűkülését hozta magával, ezért Horvátország fő célkitűzése nem lehetett más, mint az önálló nemzetállami útra történő lépés.

Tegyük hozzá: ahhoz, hogy megértsük és átlássuk a mai napig tartó⁵ délszláv válsaggal összefüggésben a szerb politika fő mozgatórugóit, még egy dologra feltétlenül utalnunk kell. A második délszláv állam egyértelmű szétesése, majd a fegyveres harcok 1991-es kitörése után a látszólag expanzív, szerb nézőpontból azonban a valóságban

³ Miloševićet 1983-ban választották be a Szerb Kommunista Szövetség elnökségébe. A következő évben a Belgrádi Kommunista Szövetség elnöke, majd 1986-ban a szerb kommunistáknál nagy befolyással bíró Ivan Stambolić támogatásával a Szerb Kommunista Szövetség elnöke lett. 1987 áprilisában az akkor már forrongó Koszovóba látogatott, ahol nacionalista hírokat pengetve a szerbek körében erőteljes támogatásra tett szert. 1987 szeptemberében a Szerb Kommunista Szövetségben hatalmi harcok törtek ki, az ezt követő tisztogatás során decemberig menesztették a régi rend tagjait, köztük Milošević addigi mentorát, a később általa meggyilkoltatott Stambolićot is. Ezzel lényegében a szerb államvezetés Milošević kezébe került.

⁴ A maximális szerb nemzeti programot az 1914. december 7-én megfogalmazott niši deklarációban definiálták. Az, elutasítva a délszláv nemzetek föderációját, szerb vezetéssel és dominanciával a szerbek, a horvátok és a szlovének egységes államban történő egyesülését vizionálta.

⁵ A koszovói és a boszniai helyzet rendezetlensége mellett a napjainkban is feszült szerb–horvát viszonyrendszer mellett a térség stabilitását a rossz szerb–montenegrói kapcsolatok is megterhelik.

végeredményben mindvégig defenzív keretek között mozgó külpolitikának az alfája és ómegája ekkortól már az 1915-ös minimális nagyszerb nemzeti célok megőrzése, illetve helyreállítása volt. Ezeknek a látszólag támadó, a valóságban azonban nagyon is védekező politikai lépéseknek a végső célja a Horvátországban, Boszniában, Koszovóban, Montenegróban és a Vajdaságban élő szerb nemzet egy államban történő megtartásának a programja.

Mindent összegezve: a 20. század elején akaratlanul is kijelölt kényszerpálya, a mindenkori szerb elit merev, lényegi kompromisszumokra csak jelentős késéssel reagáló magatartása, a délszláv nemzeti újjászülésekkel összefüggésben elsősorban a szlovén, a horvát, illetve a koszovói albán nemzetállami törekvések, valamint a térség rendkívül heterogén etnikai, vallási és kulturális eltéréseit figyelmen kívül hagyó 20. századi nagyhatalmi területrendezések vezettek az elmúlt egy évszázadban az elhúzódó, napjainkig is tartó szerb bel- és külpolitika ilyen irányú elmozdulásához.

1988. október 6-án a Slobodan Miloševićhez hű szerb tüntetők Újvidéken lemondásra kényszerítették a Vajdasági Kommunista Szövetség⁶ vezetőit.⁷ A joghurtforradalomként elhíresült esemény a nevét arról kapta, hogy a szervezeten szállított tüntetők joghurtokkal dobálták meg a Tartományi Kommunista Szövetség székházát. 1988. november 11-én Belgrád megbuktatta a koszovói, zömében albán tartományi vezetést is, helyükre szintén Miloševićhez hű kádereket ültetettek.⁸

Két nappal később azonban mintegy százezer koszovói albán tiltakozott a történetek miatt, majd 1989. február 20-án a koszovói albánok általános sztrájkba léptek, s követelték a Belgrádhoz hű vezetés lemondását.⁹ Erre válaszul február 28-án Belgrádban

⁶ A Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági szervezete 1919-ben alakult meg. 1945. május 8-án Szerbia Kommunista Pártjának a része lett. 1952-ben a Jugoszláv Kommunista Szövetségen belül jött létre a Szerb Kommunista Szövetség Vajdasági Tartományi Bizottsága. A vajdasági szervezetet 1968-ban átnevezték Vajdasági Kommunista Szövetség Tartományi Bizottságára. 1970-ben a Vajdasági Kommunista Szövetség a Szerb Kommunista Szövetségtől független, liberális politikát folytatott, amit az 1972-es tisztogatások sem törtek meg. Slobodan Milošević hatalomra kerülése után az 1988-as „joghurtforradalomban” a Vajdasági Kommunista Szövetség vezetését itt is megbuktatták, majd annak irányítását a Belgrádhoz hű káderek vették át. A Szerb Szocialista Párt megalakulása után a tagság nagy része beolvadt az új pártba, míg a miloševići politikát ellenzők a Vajdasági Szociáldemokrata Ligához csatlakoztak.

⁷ A VKSZ TB Elnöksége bejelentette lemondását. A százezres tömeg nyomására rendkívüli ülést tartott a VKSZ Tartományi Bizottsága – Milovan Šogorov mondott helyzetismertetőt. *Magyar Szó*, 1988. október 7. 1.

⁸ A problémák megoldásának halogatása mély társadalmi válságot okozott. Beszámoló a Szerb Kommunista Szövetség Központi Bizottságának tegnapi üléséről. *Magyar Szó*, 1988. október 12. 1., 8.

⁹ Sztrájk több kosovói kollektívában. Leállt a termelés – Albán nemzetiségű dolgozók tiltakozó gyűlései – Šuvar, Milošević és Shukriu jövetelét követelték – Remzi Kolgeci és Rahman Morina a Trepčaban. *Magyar Szó*, 1989. február 22. 1., 5.

többszázezres szerb tömegtüntetés volt, amelyen viszont a koszovói albán vezető, Azem Vlasi elfogását követelték, akit másnap le is tartóztattak.¹⁰ Az egyre inkább elmergesedő helyzetben 1989. március 3-án rendkívüli állapotot hirdettek Koszovó területén.¹¹ Az elkövetkező napokban a tartományon egy letartóztatási hullám söpört végig, amelynek a csúcsát az az 1989. március 28-i incidens jelentette, amikor a szerb rendőrség különleges alakulatai tüzet nyitottak a tiltakozó albánokra. Az összecsapásokban 19 fő halt meg.¹²

1989 márciusában Ante Marković vette át a szövetségi kormány vezetését. Az új kormányfő számos reformintézkedéssel összefüggő törvényt hagyott jóvá, amelyek a szabadpiac megteremtésével voltak összefüggésben. A szövetségi miniszterelnök 1989. december 18-i expozéjában vázolta kormánya gazdasági és politikai reformjainak céljait, amelynek fókuszában a tulajdonjog átalakítása, a folyó fizetési mérleg konszolidálása, a dinár árfolyamának a német márkához való kötése, annak konvertibilitásának megteremtése, az egész országban egységes adórendszer kialakítása, valamint az ország demokratizálódási folyamatainak felgyorsítása állt.¹³ A szövetségi kormányfő elsődleges célja az addigra évi 2679%-ot elérő infláció visszaszorítása volt. Az IMF-fel történt egyeztetések után Marković először a bankszektor konszolidálta, majd – a szocialista országok között elsőként – bevezette a német márkához kötött konvertibilis fizetőeszközt, az új dinárt. A hadsereg kiadásait, amelyek addig az ország költségvetésének a 60%-át emésztették fel, 35%-ra vágta. Jelentősen csökkentette az adminisztráció kiadásait, ezzel párhuzamosan növelte a vámhatóság és a szövetségi rendőrség pénzügyi keretét, míg a társadalmi kiadásokat – kultúra, egészségügy, iskolaügy – a szövetségből a köztársaságok költségvetésébe utalta át. A pozitívumok mellett azonban hosszú távon ható negatív folyamatok is érvényesültek,

¹⁰ Tiltakozó gyűlések Szerbiában és az ország más részein. Milliós tömeggyűlés Belgrádban. Egyetemi hallgatók, munkások, polgárok a Szövetségi Képviselőház előtt – Raif Dizdarević, Bogdan Trifunović és Petar Lalović szólt az egybegyűltekhöz. – Dragan Tomić ismertette az egyetemisták követeléseit. *Magyar Szó*, 1989. március 1. 1., 7.; Előállították Vlasit, Abrasit és Kavaját. A Kosovói Tartományi Belügyi Titkárság közleménye. *Magyar Szó*, 1989. március 3. 1.

¹¹ Az alkotmányos rend megvédése. A Szocialista Szövetség Országos Választmányának ülése a belgrádi Száva Központban. *Magyar Szó*, 1989. március 2. 1., 4.

¹² Valóságos utcai harcok Kosovóban. Nem szűnnek a tüntetések a tartomány helyiségeiben – Fegyveresen is támadják a biztonsági erőket – A rendőrök tüzfegyvert használtak – Tizenkilenc tüntető vesztette életét, negyvenkilenc megsebesült – Száznegyvenhatot bekísértek a belügyi szervek. *Magyar Szó*, 1989. március 29. 1., 5.

¹³ Ante Marković betervezte kormányprogramját. Újévtől új pénz. Hét konvertibilis dinár egy márka – Az infláció jövőre 13 százalék – Júniusig féken az árak – A keresetek a novemberi átlag szerint és a márkához kapcsolódva alakulnak – Felhívás az ország lakosságához: lássunk munkához! *Magyar Szó*, 1989. december 19. 1., 8.

melyek megkérdőjelezték az addig elért sikerek megalapozottságát és tartósságát. 1990 áprilisára a jugoszláv termelés 8,7%-kal csökkent, s tovább gyorsulva májusra meghaladta a 10%-ot. Mindennek következtében 1990 első felében a belkereskedelmi forgalom 29%-kal esett. Tovább rontotta a helyzetet, hogy a jugoszláv dinár árfolyamát 1989. december 15-én a német márkához rögzítették, 1 német márka 7 jugoszláv dinár érteken. A felértékelt valutával összefüggésben esésnek indult a jugoszláv export dinamikája, valamint erőteljesen csökkent a jugoszláviai turizmus iránti érdeklődés, ami miatt a külkereskedelmi mérlegben 1 milliárd dolláros deficit keletkezett. A vállalatoknál pénzhány alakult ki, a reális kamatlábak 40%-ra szöktek fel, s 1990 májusáig 7000 vállalat számláját zárolták. Elmaradt a bankrendszer átalakítása, s nem történt érdemi előrelépés a köztársaságonként eltérő adórendszer korszerűsítésében sem.¹⁴

A gazdasági nehézségek erjedésével párhuzamosan Milošević a szerb nacionalizmust meglovagolva 1989. június 28-án, a rigómezei csata 600. évfordulóján több százezres tömeg előtt megtartott beszédében a szerb politikai célok elérésére kilátásba helyezte a fegyveres harc lehetőségét is.¹⁵

A vajdasági és a koszovói vezetés megbuktatása után az 1989-es alkotmánymódosítással, majd az 1990. évi új szerb alkotmánnyal megszüntették Vajdaság és Koszovó autonómiáját.¹⁶

Az úgynevezett joghurtforradalom sikerén felbuzdulva Belgrád a többi tagköztársaságban is a „forradalom exportjával” kísérletezett, és Szerbiából buszokkal, vonatokkal szállított résztvevőkkel akart demonstrációkat szervezni.

A Slobodan Milošević nagyszerb politikájával szembeforduló montenegrói vezetés, Vajdasághoz hasonlóan, Belgrádból szervezett tömegdemonstrációkkal 1989. január 11-én buktatták meg. A montenegrói fővárosban rendezett tömegtüntetés után a Miloševićtyel szemben álló kormány lemondásra kényszerült. Az új vezetés, Momir Bulatović, Milo Đukanović¹⁷ és Svetozar Marović irányításával viszont már a nagyszerb politika támogatója volt.¹⁸

¹⁴ Lásd: 8. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Géának a magyar–jugoszláv kapcsolatokról. 1990. június 13.

¹⁵ A hősiség dicső emléke. A rigómezei csata 600. évfordulójának záróünnepségén Slobodan Milošević, a Szerb SZK Elnökségének elnöke mondott beszédet – Egymilliós tömeg a Gazimestanon – Megkoszorúzták a kosovói hősök emlékművét. *Magyar Szó*, 1989. június 29. 1., 4.

¹⁶ Lásd: 10. Rejtjeltávirat Belgrádból. Népszavazás kiírása a szerb Alkotmány módosításáról és Slobodan Milošević pozíciója. 1990. június 28.

¹⁷ 1996-ban Đukanović is konfrontálódott Belgráddal, aminek eredményeképpen egy évtizeddel később Montenegró kivált a Szerbiával alkotott föderációból.

¹⁸ Lásd: 6. Őszi István belgrádi nagykövet bemutatkozó látogatása a Montenegró Szocialista Köztársaságban. 1990. június 6.

Csakhog, a szlovén köztársasági kormányzat 1989. november 20-án betiltotta a ljubljanoi tömegdemonstráció megtartását,¹⁹ amire válaszul Szerbia gazdasági blokádot hirdetett Szlovénia ellen.²⁰

A szerb nacionalizmus állampolitikai szintre emelése jelentős mértékben hozzájárult a veszélyérzet erősödéséhez, ami a többi köztársaságban a szerb fenyegetésre adandó politikai válaszként a nemzeti érzület erőteljes térnyerését eredményezte. 1989. május 8-án Ljubljánában a független, demokratikus Szlovénia mellett tartottak tömegdemonstrációt.²¹

A szövetségi kormányzat figyelmeztetése ellenére 1989. szeptember 15-én a ljubljanoi köztársasági parlament az új szlovén alkotmánytervezetből törölte a szocialista jelzőt, és deklarálta a köztársaság jogát a függetlenség kikiáltására.²²

A szlovén–szerb konfliktus a Jugoszláv Kommunista Szövetség²³ XIV. Kongresszusán csúcsosodott ki. A kongresszust az ekkor már szerb ellenőrzés alatt álló Vajdasági Kommunista Szövetség javaslatára 1990 januárjában hívták össze abból a célból, hogy a Kommunista Szövetségen belüli szerb dominancia²⁴ érvényesítésével meghátrálásra kényszerítsék a Belgráddal egyre élesebb konfliktusokba kerülő szlovén, illetve horvát vezetést. Csakhog a kongresszusról a szerb hegemonisztikus törekvések elleni tiltakozás jegyében előbb a szlovén, majd a horvát, végül a macedón és a bosnyák delegáltak is távoztak.²⁵ Ezzel megszűnt az egységes jugoszláv

¹⁹ Különvonatok Ljubljánába. A nagygyűlés megszervezésének előkészületei. *Magyar Szó*, 1989. november 21. 6.; Határozottan a nagygyűlés ellen. A szlovén DNSZSZ Köztársasági Választmányának elnöki ülése. *Magyar Szó*, 1989. november 21. 6.; Szlovénia. A köztársasági belügyi titkár rendeletei. *Magyar Szó*, 1989. december 1. 1.

²⁰ Szerbia megszakítja kapcsolatait Szlovéniával. A Szerb DNSZSZ Köztársasági Választmányi Elnökségének felhívása. *Magyar Szó*, 1989. december 1. 1., 4.

²¹ „Egyetemista parlament” Ljubljánában. Tiltakoznak a Bölcsészettudományi Kar hallgatói. *Magyar Szó*, 1989. május 9. 7.

²² J. Garai Béla: Hat vitás függelék. Alkotmányellenes-e a szlovén alkotmánytervezet? *Magyar Szó*, 1989. szeptember 19. 5.

²³ A Jugoszláv Kommunista Szövetség – JK SZ (Savez Komunista Jugoslavije – SKJ) 1919 és 1952 között Jugoszlávia Kommunista Pártja (Komunistička Partija Jugoslavije – KPJ) 1945 után a délszláv állam állampártja volt, amelyet 1937 és 1980 között Josip Broz Tito vezetett. A két világháború között illegálisan működött. Tito és Sztálin 1948-as szakítása után a párton belül jelentős tisztogatások történtek, majd a nevét 1952-ben megváltoztatták. A Pártot ekkor decentralizálták, a tagköztársaságok saját szervezeteket építettek ki. A JK SZ ideológiai alapját az ún. „jugoszláv munkásönigazgatás” adta.

²⁴ Vajdaság és Koszovó bekebelezésével, a helyi Kommunista Szövetségekben végbemenő tisztogatásokkal, valamint azzal, hogy Montenegróban is Belgrádhoz lojális erők kezébe került a hatalom, a Jugoszláv Kommunista Szövetségben a Miloševićhez hű erők lényegében többségbe kerültek.

²⁵ Megkezdődött a JK SZ XIV., rendkívüli kongresszusa. Az egység nem zárja ki a különbségeket. A JK SZ az átfogó társadalmi reformért – Nehéz kezdet: heves vita az ügyrendi szabályzatról és a napirendről – Milan Pancsevszki mondott beszámolót a Jugoszláv Kommunista Szövetség és társadalmi

állampárt. Az állampárt szétesésével pedig összeomlott az államszövetségi rendszer legfontosabb politikai integrációs tényezője, mert a köztársaságokban létrejött reformkommunista utódpartok alkalmatlanok voltak az így keletkezett űr betöltésére, mivel a nemzeti jelszavakra fogékony tömegeknél nem tudtak maguknak már megfelelő támogatottságot biztosítani.²⁶

A szerb–szlovén, illetve szerb–horvát ellentétek mellett a belpolitikai feszültségek felerősödéséhez jelentősen hozzájárult az is, hogy az 1990-ben formálódó jugoszláv többpártrendszerben, akárcsak az első délszláv állam 1920 és 1929 közötti parlamentáris időszakában, a valós támogatottsággal, súllyal bíró politikai pártok Szlovéniától kezdve Macedóniáig szinte kivétel nélkül alapjaiban nem program-, hanem elsősorban nemzeti pártok voltak, a hatókörük pedig lényegében egy-egy nemzettel volt azonos.²⁷

Míg 1990 tavaszán Szlovéniában és Horvátországban szabad és demokratikus választásokat tartottak, addig a többi tagköztársaságban késett a rendszerváltás, s átmenetileg továbbra is az állampárti politikai keret és hatalom érvényesült, aminek következtében a dezintegrálódó ország politikai rendszerében egy aszimmetrikus politikai rendszer jött létre: míg a két nyugati tagköztársaságban 1990 tavaszára egy parlamentáris–demokratikus, többpártrendszerű államberendezkedés alakult ki, az ország többi területén továbbra is az egypártrendszerű autoriter rendszer gyakorolta a hatalmat.²⁸

reform címmel. *Magyar Szó*, 1990. január 21. 1., 5., 6., 7., 8.; A JK SZ XIV., rendkívüli kongresszusának második napja. A teljes kudarc veszélye. A JK SZ fennmaradásnak hamleti kérdése – Bizottságokban folyt a vita a kongresszus második napján – A nap szenzációja: eltávozik-e a szlovén küldöttség a kongresszusról? *Magyar Szó*, 1989. január 22. 1., 4., 5., 7.; A Jugoszláv Kommunista Szövetség XIV., rendkívüli kongresszusának harmadik napja. A KSZ lemondott monopolhelyzetéről. Megszavazták a többség egységét – Nyilvánvaló a szakadás – Ez volt az egységes párt utolsó kongresszusa? Éjszakába nyúló vita a kongresszusi deklarációról – Tegnap a kongresszus plenáris ülésén folytatta munkáját. *Magyar Szó*, 1990. január 23. 1., 4., 5.; A Jugoszláv Kommunista Szövetség XIV., rendkívüli kongresszusa. Azt mondták, hogy folytatják. A szlovén küldöttség távozása miatt hajnali négy órakor megszakadt a munka – harmadik plenáris üléssel, az elfogadott napirenddel folytatják, de nem tudni, hogy mikor – Időközben a köztársaságokban és a tartományokban megvitatják az előállt helyzetet. *Magyar Szó*, 1989. január 24. 1., 6.

²⁶ Lásd: 5. *Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának összefoglalója a Jugoszláv Kommunista Szövetség XIV. Kongresszusáról. 1990. május 31.; 24. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a bácskai római katolikus püspökségről, Jugoszlávia belső helyzetéről és a magyar–jugoszláv kapcsolatokról a magyar–jugoszláv miniszterelnöki tárgyalásokhoz. 1990. november 2.*

²⁷ Lásd: 8. *Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Géának a magyar–jugoszláv kapcsolatokról. 1990. június 13.*

²⁸ Lásd: 8. *Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Géának a magyar–jugoszláv kapcsolatokról. 1990. június 13.*

Az állam jövőjéről és a prioritási sorrendekről vallott eltérő gondolkodásmódot jól mutatja az, hogy amikor 1990 júliusában Szerbiában népszavazást tartottak arról, hogy előbb a köztársaság Vajdaság és Koszovó autonómiáját megszüntető új alkotmányát hívják-e életre, vagy annak elfogadása előtt a többpárti választásokat írják-e ki, a választásokon résztvevők 97,25%-a az új alkotmány meghozatalát tartotta prioritásnak.²⁹ Szerbiában ezért az első többpárti választásokat csak a Vajdaságot és Koszovót jogilag is bekebelező új alkotmány meghozatala után, 1990 decemberében tartották meg.

Az egykori állampárt hatalmának és vagyonának átmentését szolgálta a Szerb Kommunista Szövetség és a Szocialista Szövetség júliusi egyesülése is. Az ekkor létrejött Szerb Szocialista Párt elnöke Slobodan Milošević lett.³⁰ Az új párt létrehozásával Milošević szakított az ortodox kommunista vonallal, ami a retrográd és erőteljesen nacionalista szárny további erősödését hozta magával.³¹

Ezzel ellentétben Szlovéniában az 1989 decemberében megalakult keresztény-nemzeti, mérsékelt polgári elveket valló DEMOS ellenzéki koalíció – amelyet a Szlovén Demokrata Párt, a Szlovén Parasztpárt, a Szlovén Szociáldemokrata Szövetség, a Szlovén Kereszténydemokrata Szövetség és a Szlovén Zöld Párt alkotott – nyerte meg az 1990. április 8-i köztársasági választásokat.³²

A DEMOS programjában az új szlovén és a jugoszláv alkotmány megalkotásáért, a jogállam, illetve a piacgazdálkodás megteremtéséért és a széleskörű privatizációért szállt síkra. Politikai törekvéseinek középpontjában a jugoszláv szövetségi rendszer radikális megváltoztatása, az addigi föderatív állami berendezkedés konföderációvá történő átalakítása állt.³³ Bár a demokratikus szlovén vezetés kezdetben hangsúlyozta a konföderatív berendezkedés melletti elköteleződését, 1990 nyarára azonban egyre erősebbé vált azoknak a hangja is, akik a teljes függetlenség mellett törtek lándzsát – arra hivatkozva, hogy Szlovéniának ki kell használnia azt az egyedülálló történelmi

²⁹ Lásd: 12. Rejteltávirat Belgrádból. *A magyar és az albán kisebbség és a szerb Alkotmánymódosítása. 1990. július 3.*

³⁰ Alakulóban a Szerb Szocialista Párt. A változások ideje ez. A Szerb KSZ és a Szerbiai Szocialista Szövetség baloldali pártban egyesül – Előtte megtartották a Szerb KSZ XII., rendkívüli kongresszusát, amelyen bejelentették a Szerb KSZ megszűnését – Több mint száz vitázó az egyesülési kongresszuson. *Magyar Szó*, 1990. július 17. 1., 6., 7.; A baloldal korszaka következik. Belgrádban megalakult a Szerb Szocialista Párt – Élére Slobodan Miloševićet választották meg. Az alakuló kongresszus tegnap 9 óra tájban ért véget. *Magyar Szó*, 1990. július 18. 1., 4.

³¹ Lásd: 14. Rejteltávirat Belgrádból. *A Szerb Szocialista Párt létrejött. 1990. július 30.*; 16. *Svraka István belgrádi ideiglenes ügyvivő összefoglalója Jeszenszky Géának a Jugoszláv Föderáció jövőjéről. 1990. augusztus 1.*

³² Lásd: 8. *Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Géának a magyar–jugoszláv kapcsolatról. 1990. június 13.*; 212. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Szlovéniáról. 1990. június 30.*

³³ 212. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Szlovéniáról. 1990. június 30.*

lehetőséget, hogy az országrész szerb jóváhagyással kilépjen a szerb dominanciájú maradék Jugoszláviából.³⁴

Horvátországban ugyancsak a nemzeti erők taroltak az 1990. április 22-én megtartott első többpárti választásokon, amelyen a Horvát Demokratikus Közösség (HDK) győzött, s a 355 parlamenti helyből 196-ot szerzett meg.³⁵ A Franjo Tuđman vezette alatt álló, 1989 végén alakult, erőteljesen keresztény-nemzeti beállítottságú párt győzelméhez jelentős mértékben járult hozzá az, hogy következetesen elutasította a szerb expanziós törekvéseket, választási programjának fókuszába Horvátország szuverenitásának megteremtését és a köztársasági határokon belül, illetve azon kívül (Bosznia-Hercegovinában és a Vajdaságban) élő horvátok nemzeti érdekeinek védelmét helyezte.³⁶

A szlovéniai és a horvátországi első többpárti választások eredményeit azonban az ekkor már lényegében szerb ellenőrzés alatt álló, a bolsevizmus szellemiségével erőteljesen átítatott Jugoszláv Néphadsereg nem fogadta el. 1990. május 14-én Blagoje Adžić vezérkari főnök parancsot adott a két tagköztársaság területvédelmi egységeinek lefegyverzésére. Míg a horvátok ennek kényszerűséből engedelmeskedtek, addig a szlovén hatóságok ezt elutasították.³⁷

Mindennek azért volt jelentősége, mert a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság honvédelmi doktrínájának alapját a szövetségi kormány irányítása alatt álló Jugoszláv Néphadsereg, illetve formálisan a hadsereg alá tartozó, de a valóságban a köztársaságok ellenőrzése alatt álló Területvédelem Egységek adták. A szlovén parlament 1990. szeptember 28-án a Szlovén Köztársaság elnökének a hatáskörébe vonta a Szlovénia területén állomásozó területvédelem parancsnoki jogkörét.³⁸

A horvátországi választások eredményére reagálva 1990. május 21-én a horvátországi Szerb Demokrata Párt knini gyűlésén az ottani szerbek arról döntöttek, hogy Knin kilép a Dalmáciai Önkormányzatok Szövetségéből, majd megalakították az

³⁴ Lásd: 16. *Svraka István belgrádi ideiglenes ügyvivő összefoglalója Jeszenszky Gézának a Jugoszláv Föderáció jövőjéről. 1990. augusztus 1.*

³⁵ Lásd: 146. *Ősi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a Horvát Szocialista Köztársaság vezetőinél tett látogatásáról. 1990. május 28.*

³⁶ Lásd: 8. *Ősi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának a magyar–jugoszláv kapcsolatokról. 1990. június 13.*

³⁷ Az államelnök ne fenyegetődzön. Már elnöksége első napján bebizonyította, hogy fékezni akarja Jugoszlávia demokratikus, korszerű, föderatív európai állammá való alakulását – áll az SZKSZ – Demokratikus Reformok Pártjának közleményében. *Magyar Szó*, 1990. május 18. 4.; A Szlovén Kormány első megbeszélése. Közvetlen telefonkapcsolat az elnökkel. Janša területi védelem fegyvereinek átadásáról. *Magyar Szó*, 1990. május 19. 5.

³⁸ Lásd: 20. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Válság Szlovéniában. 1990. október 5.; 218. Ősi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a szlovén belpolitikáról. 1990. december 19.*

Észak-Dalmácia és Líka Önkormányzatok Közösségét, amely Benkovac, Donji Lapac, Gračač, Knin, Obrovac és Titova Korenica önkormányzataiból állt. 1990. július 3-án a knini rendőrség 50 szerb tagja megtagadta a horvát kormány iránti engedelmességet. A Josip Boljkovac horvát belügyminiszterrel folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre, július 25-én Kninben deklarálták a horvátországi szerb nemzet függetlenségét és autonómiáját, majd arról döntöttek, hogy mindezt egy augusztus 19. és szeptember 2. között tartandó népszavazáson erősítik meg. A horvát kormány a meghirdetett népszavazást illegálisnak nyilvánította.

Augusztus 13-án a horvátországi szerb önkormányzatokban megjelentek az első fegyveresek, amivel összefüggésben a horvát Belügyminisztérium augusztus 16-án döntést hozott az illegális fegyverek begyűjtéséről. A következő nap a horvát rendőri egységek elszállították a benkovaci rendőrállomás fegyverzetét, viszont Obrovacon és Kninben ellenállásba ütköztek. Milan Martić, a knini önkormányzat vezetője háborús vészhelyzetet hirdetett, majd a szerbek elbarikádozták magukat. Válaszul az úgynevezett farönkforradalomra (Balvan revolucija), a horvát Belügyminisztérium három helikopterrel különleges egységeket küldött a helyszínre, azonban a Jugoszláv Néphadsereg harci gépei visszafordították őket. Patthelyzet alakult ki. A Néphadsereg a szerbek oldalára állt, majd az elkövetkező hónapokban a szerbek a Jugoszláv Néphadsereg támogatásával egyre nagyobb területeket vontak ellenőrzésük alá.³⁹

A belpolitikai destabilizáció erőteljes gyorsulásához járult hozzá a szövetségi állam rendezetlenségének megoldatlansága. A még az egypártrendszeri struktúrában összehívott Szövetségi Képviselőház Alkotmányügyi Bizottsága 1990 nyarán véglegesítette a szövetségi alkotmány módosításával kapcsolatos függelékeket, s szövetségi szinten is legalizálták a politikai pártokat és engedélyezték a pluralizmust, valamint a szövetségi alkotmány is szavatolta az emberi jogok egy részét. Az új szövetségi alkotmánytervezet az országot többpártrendszerű parlamenti jogállamként, a nemzetek és nemzetiségek, a köztársaságok és tartományok közösségeként határozta meg, amely az önkéntesen társult népek és köztársaságok új megállapodásán nyugodva tiszteletben tartotta volna az elszakadást is magába foglaló önrendelkezés elvét. Az új szövetségi alkotmány a társadalmi-gazdasági berendezkedésnek, valamint a politikai-jogi rendszernek csupán azon kérdéseit szabályozta volna, amelyeket a szuverén köztársaságok közös érdekként határoztak meg. A tervezet szerint a szövetségi kormány hatáskörébe tartozott volna például a szövetségi közigazgatás, a kül- és a gazdaságpolitika irányítása. A szövetségi

³⁹ Lásd: 153. *Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul jelentése a horvát–szerb konfliktusról. 1990. augusztus 2.*; 154. *Svraka István belgrádi ideiglenes ügyvivő jelentése Jeszenszky Gézának a horvátországi szerbek autonómia-törekvéseiről. 1990. augusztus 22.*; 155. *Rejtjeltávirat Zágrábból. Nemzetiségi ellentétek a Horvát Száborban. 1990. augusztus 28.*

parlament pedig törvényalkotási és ellenőrző funkcióval rendelkezett volna. Mindez egyben az addigi alkotmány előírásainak a felülvizsgálását jelentette. Az ezzel párhuzamosan tárgyalta szövetségi párttörvénytervezet az etnikai alapokon szerveződő pártok helyett a területi és eszmei értelemben jugoszláv jellegű pártok bejegyzését favorizálta. E kitétele miatt azonban szinte minden oldalról, elsősorban Szlovéniából és Szerbiából támadták, ami ahhoz a felemás helyzethez vezetett, hogy ebben a kérdésben a JSZSZK Képviselőházában a szlovén és a szerb képviselők egy platformra kerültek. Mindennek következtében az alkotmánymódosítási vitában a különböző köztársaságokból származó törvényhozók végül nem tudtak egymással kompromisszumra jutni.⁴⁰

A konszenzus hiánya miatt végül így elmaradtak azok az indítványok, amelyek a föderáción belüli viszonyokra és a hatáskörökre vonatkoztak. Ennek következtében pedig a szövetségi szintű választások kiírására sem került sor.

Míg 1990 nyarán Horvátországban a helyi szerbek lázadtak fel a demokratikusan megválasztott horvát kormány ellen, addig a szerb hatóságok retorziós intézkedéseire adott válaszként a koszovói parlament 1990. július 2-án egy olyan alkotmányjogi deklarációt hozott, amely Koszovót a többi jugoszláv tagköztársasággal egyenrangú köztársasággá nyilvánította.⁴¹ Három nappal később, július 5-én Belgrád feloszlatta a koszovói parlamentet és a tartományi kormányt, s leváltotta az albán médiumok főszerkesztőit.⁴²

A szlovén parlament 1990. július 2-án elfogadta a Szlovén Köztársaság függetlenségéről szóló deklarációt, amely kinyilvánította a szlovén állam Jugoszlávián belüli függetlenségét és ezzel párhuzamosan a szövetségi törvények és rendeletek érvényességét, valamint szlovéniai hatályát a szlovén parlament ratifikációjához kötötte.⁴³ A horvát

⁴⁰ Lásd: 13. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Ante Marković szövetségi kormányfő gazdasági csomagterve. 1990. július 3.*; 16. *Svraka István belgrádi ideiglenes ügyvivő összefoglalója Jeszenszky Gézának a Jugoszláv Föderáció jövőjéről. 1990. augusztus 1.*

⁴¹ Kísérlet a köztársaság kikiáltására. Küldöttek csoportja a Kosovói Képviselőház előtt – Nemzetközi szervezetek képviselői is megjelentek – Megbeszélés a Tartományi Végrehajtó Tanács elnökével. *Magyar Szó*, 1990. július 3. 1., 5.; Az elnökség álláspontja a koszovói deklarációról. *Magyar Szó*, 1990. július 4. 5.

⁴² Feloszlatták a koszovói parlamentet. A Szerb SZK Képviselőházának mindhárom tanácsa elfogadta a Kosovo SZAT Képviselőháza és Végrehajtó Tanácsa munkájának megszüntetéséről szóló törvényt. – Három. Határozat: kényszerigazgatás a Priština RTV-ben, a Rilindjában, valamint a Kišnica és Novo Brdo bányában. *Magyar Szó*, 1990. július 6. 1., 5. Lásd: 15. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Koszovó helyzete. 1990. július 31.*

⁴³ Napirenden az alkotmánymódosítás. A Szlovén Képviselőház együttes üléséről. *Magyar Szó*, 1990. július 3. 5.; „Jugoszlávia többé nem föderatív állam” Nemzetközi reakciók a szlovén parlament szuverenitási nyilatkozatára és a „kosovói köztársaság” kikiáltására. *Magyar Szó*, 1990. július 4. 3.; Elhamarkodott döntés. A Jugoszlávok Pártja a szlovén deklarációról. *Magyar Szó*, 1990. július 4. 5.; Alojz Peterle: Nincs szó elszakadásról. *Magyar Szó*, 1990. július 4. 5.

politikai vezetés bár a szlovénokhoz hasonlóan szintén a függetlenségre törekedett, az ottani szerbek lázadása miatt ekkor nem követte a szlovén példát.⁴⁴

1990 nyarára egyre nyilvánvalóbbá váltak Ante Marković szövetségi kormányfő és a szerb vezetés közötti ellentétek is. Marković, kihasználva a gazdasági stabilizációval szerzett népszerűségét, megalapította nemzetek feletti pártját, a Reformerők Szövetségét, amelynek politikai programjába a jugoszláv állam, társadalom és gazdaság átfogó átalakítását állította. Az új párt támogatottsága elsősorban azokon az etnikailag vegyesen lakott területeken volt számottevő, ahol még nem történt meg a rendszerváltás, így természetesen Szerbiában is. A szövetségi kormányfő ilyen jellegű politikai aktivizálódása pedig a Szerbián és Bosznia-Hercegovinán belüli erőviszonyok alakulására is jelentős befolyást gyakorolt, mivel szervezete Bosznia és Macedónia mellett elsősorban a Vajdaság Autonóm Tartományban rendelkezett komoly támogatottsággal.⁴⁵

Horvátországhoz és Szlovéniához hasonlóan a bosznia-hercegovinai választások december 2-i végeredménye szintén a nemzeti, nacionalista pártok elsőprő győzelmét eredményezték. Már a november 18-i első forduló eredményei előrevetítették a nemzeti pártok több mint 80%-os abszolút többségét a 240 fős, kétkamarás köztársasági képviselőházban. A december 2-i második forduló eredményével együtt az új parlamentben a legtöbb képviselői helyet, 86-ot az Alija Izetbegović vezetése alatt álló bosnyák/muzulmán Demokratikus Akció Párt, 72-öt a boszniai szerbeket tömörítő Szerb Demokrata Párt, míg 44 mandátumot a boszniai horvátokat egy zászló alá szólító Horvátok Demokratikus Közössége pedig 44-et szerzett meg. Az új boszniai parlament nemzetiességi összetétele tükrözte a köztársaság etnikai megosztottságát, ahol a lakosság 44%-a bosnyák-muzulmán, 31%-a szerb, 17%-a horvát volt. 240 képviselőjéből 99 muzulmán, 85 szerbnek, 49 horvátnak és 7 jugoszlávnak vallotta magát.⁴⁶

Macedóniában a parlamenti választások december 9-én lezajlott harmadik fordulója után a választások győztese az erőteljesen nemzeti színezetű történelmi VMRO (Belső Makedón Forradalmi Szervezet) lett, amely összesen 38 mandátumot szerzett meg. A kommunista utódpárt végzett a második helyen, a macedón albánokat összefogó

⁴⁴ Lásd: 149. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Zdravko Mršić horvát külügyminiszternél. 1990. július 10.*; 218. *Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Géának a szlovén belpolitikáról. 1990. december 19.*

⁴⁵ Lásd: 19. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Ante Marković szövetségi kormányfő és a szerb kormány ellentéte. 1990. szeptember 4.*

⁴⁶ Lásd: 248. *Rejtjeltávirat Zágrábból. A bosznia-hercegovinai többpárti választások. 1990. november 15.*; 249. *Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója a többpárti választásokról Boszniában és Hercegovinában. 1990. december 27.*; 299. *Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Géának a választások utáni macedón belpolitikai helyzetről. 1991. január 16.*

Demokratikus Prosperitás Párt lett a harmadik, míg az Ante Marković Reformerek Szövetsége a negyedik legerősebb párt volt a macedón parlamentben. Mivel egyik politikai erő sem tudott abszolút többséget szerezni, az albán kisebbség pártjával pedig senki sem kívánt tárgyalni, ezért a köztársaságban elhúzódó parlamenti válság következett be.⁴⁷

Szerbiában az első többpárti parlamenti és elnökválasztást 1990. december 9-én és 23-án tartották meg. A 250 képviselői helyből 194-et a Szerb Szocialista Párt szerzett meg, míg az egyesült ellenzék 56 helyet kapott. Akárcsak az első, úgy a második fordulóban is érvényesült a koszovói bojkott.⁴⁸ A választásokat ráadásul számos szabálytalanság jellemezte. Gondok voltak a választási névjegyzékek összeállításával és pontosságával, az érvénytelen szavazatok azonosításával, a szavazócédulákkal, a szavazási helyiségek kiválasztásával, a választási bizottságokban pedig túlnyomó többségben voltak a Szocialista Párt képviselői.⁴⁹ Az amerikai választási megfigyelők a történeteket úgy értékelték, hogy azt a nyugati világ nem fogadhatja és nem ismerheti el demokratikus választásként.⁵⁰

Montenegróban ugyanakkor került sor kétfordulós választásokra, mint Szerbiában, ahol Milošević szövetségesei alakíthattak kormányt.⁵¹

A szerbiai választási eredmények következtében a jugoszláv politikai színtér tovább polarizálódott. A szerb dominanciájú föderáció hívei nyeregben érezték magukat, míg Horvátország és Szlovénia az eredmények ismeretében a teljes körű önállósodás irányába mozdult el. 1990 decemberében a kérdés lényegében már csak az volt, hogy a centrifugális erők ilyen irányú elmozdulása után a szövetségi kormány addigi gazdasági eredményei egyáltalán elégségesek lesznek-e még ahhoz, hogy az egyre inkább ellenérdekelte felekkel szemben levezényelhessen egy rendkívül bonyolult és összetett egyezkedési folyamatot az ország jövőjéről.⁵²

⁴⁷ Lásd: 297. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Géának a macedón választások nem hivatalos eredményeiről. 1990. december 12.

⁴⁸ Kevesebb szavazó, mint korábban – A választások második menete Szerbiában – Az albánok ismét nem szavaztak. *Magyar Szó*, 1990. december 24. 1., 5.; A szerbiai választások második menete Vajdaságban – Győztek az ellenzék képviselői. *Magyar Szó*, 1990. december 25. 19.; A szocialisták fölényes győzelme – Közzétették a szerbiai választások hivatalos eredményeit – Sajtóértekeztet a Köztársasági Képviselőházban. *Magyar Szó*, 1990. december 26. 1., 5., 6.; Burányi Nándor: Választások után. *Magyar Szó*, 1990. december 26. 1.

⁴⁹ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 1990-12-11., Magyar megfigyelők a szerbiai választásokon.

⁵⁰ Lásd: 28. Rejteltávirat Belgrádból. A szerbiai választások magyar vonatkozásai. 1990. december 29.

⁵¹ Lásd: 32. Timotity Miklósnak, a belgrádi Nagykövetség titkárának összefoglalója Jeszenszky Géának a montenegrói többpárti választásokról. 1991. január 16.

⁵² MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/9.

Időközben Marković szövetségi kormányfő, illetve a tagköztársaságok viszonyát Szerbiával tovább feszítette az, hogy 1990 decemberében Slobodan Milošević utasítására a Szerb Nemzeti Bank a szerb költségvetésnek és a szerbiai székhelyű bankoknak egy 3,3 milliárd német márka értékű, fedezetlen és illegális kibocsátású dinárhitelt hagyatott jóvá. Ezzel párhuzamosan a szerb kormány további négy rendeletet is hozott újabb fedezetlen pénzkibocsátásról, amelyeknek az volt a célja, hogy felvásárolják a lakosság devizatartalékait. Az ügyletet a *Szerb Köztársaság Hivatalos Lapjának* titokban kiadott különszámával próbálták legalizálni. Szerbia ezzel önkényesen és jogellenesen felborította a szövetségi pénzügyi rendszert. A forgalomba hozott, akkori névértékén 18,6 milliárd dinár a szövetségi kormány által 1991-ben tervbe vett belső hitelek ötven százalékát tette ki, ezért a fedezet nélküli szerb pénzkibocsátás az ország pénzügyi rendszerének összeomlását és egy újabb inflációs spirál elindulását vetítette előre. Amikor az ügylet kitudódott, a fedezetlenül kibocsátott pénzmassza megrázta az ország pénzügyi rendszerét, s ezzel tovább élezte a köztársaságok amúgy is feszült viszonyát.⁵³

A szerbiai választásokkal, valamint az egységes bankrendszerbe történő betöréssel párhuzamosan tovább mélyült a szövetségi kormány és Szerbia ellentéte. A Jugoszláv Néphadsereg horvátországi eseményekbe történő egyre nyilvánvalóbb beavatkozása a helyi szerbek oldalán, valamint az a tény, hogy az államelnökség elnöke, a Milošević bábjának számító Borislav Jović – aki egyben a hadsereg főparancsnoka is volt – az államelnökség többi tagját megkerülve a szövetségi kormány törekvéseit keresztülhúzó lépésekkel gyakorlatilag kész helyzeteket teremtett, tovább feszítette a köztársaságok közötti viszonyrendszert is.⁵⁴

Még a szerbiai választások, illetve az egységes bankrendszerbe való szerb betörés előtt, 1990. október 12-én a szlovén és a horvát kormány közösen hozta nyilvánosságra a jugoszláv állam átrendezésével kapcsolatos konföderációs alkotmánytervezetét (*Nacrt Ugovora o Jugoslavenskoj konfederaciji, Savez Jugoslavenskih republike*). Ennek értelmében a nemzetközi elismeréssel rendelkező délszláv köztársaságok önkéntes szövetségre léptek volna egymással. A konföderációs alkotmánytervezet elemeit a katonai-védelmi, a gazdasági és vámpolitikai, a tudományos és kulturális együttműködés, valamint a kisebbségek védelme adta volna. Az alkotmánytervezet további célja az egységes monetárunió, a szabadpiac és a vámpolitika volt. A többi ügyben – beleértve ebbe a külügyeket is – a tagállamok önállósága érvényesült volna.

⁵³ Lásd: 30. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerb pénzügyi botrány és a szlovén–horvát fegyvervásárlás. 1991. január 15.*

⁵⁴ Lásd: 27. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A szövetségi kormány válsága. 1990. december 22.*

A szerb vezetés a szlovén–horvát konföderációs alkotmánytervezetet ekkor érdemi vita nélkül azonnal elutasította.⁵⁵

1991-ben az egyre inkább kiteljesedő jugoszláv alkotmányos válság áthidalása céljából Tudman horvát elnök javaslatára a hat köztársasági elnök összesen hat alkalommal, mindig más tagköztársaságban találkozott. Ezeken a megbeszéléseken Horvátország és Szlovénia által közösen előterjesztett laza államszövetségi berendezkedési modell és a Szerbia, illetve Montenegró által 1991 elején kidolgozott, a föderáció megőrzését szolgáló, azt némely elemekkel modernizáló koncepció került terítékre. A tárgyalásokon egyértelművé vált, hogy Horvátország és Szlovénia mellett Bosznia-Hercegovina és Macedónia is, tehát a jugoszláv tagköztársaságok többsége az úgynevezett konföderációs modellt támogatják, s abban voltak érdekeltek, hogy lebontsák Szerbia domináns szerepét és befolyását a föderáció egészében, valamint abban, hogy felszámolják a szerb túlsúlyt a szövetségi államigazgatásban és a hadseregben. Mindennek következtében az egyeztetések holtpontra jutottak, s 1991 áprilisára lényegében megbénultak a szövetségi intézményrendszerek.⁵⁶

A horvát területvédelmi egységek fegyvereinek elkobzása után az új horvát kormány a horvát rendőrség részére a kragujevaci szerb fegyvergyártól M-80-as géppuskákat és 5,56 mm-es lőszereket rendelt, azonban az ügylet realizálását a Szövetségi Népvédelmi Titkárság megtiltotta. A kudarc után Horvátország a nemzetközi piachoz fordult. A horvát rendőrség Belgiumból és Csehszlovákiából vásárolt fegyvereket. 1990 nyarán a szlovénok és a horvátok Szingapúron keresztül amerikai automata fegyvereket és Ultimax géppuskákat szereztek be. Horvátország 1990. október 7. és 10. között magyar és román cégekkel kötött szerződést AK-47, közismertebb nevén a Kalasnyikov gépkarabélyok vásárlására. A magyar fegyvervásárlás részleteit a Jugoszláv Néphadsereg kémelhárítása 1991. január 25-én hozta nyilvánosságra, s mindebből komoly diplomáciai botrány keletkezett; a magyar–jugoszláv (szerb) kapcsolatok mélypontra kerültek. Tegyük hozzá: a szerb befolyás alatt álló szövetségi bürokrácia és a Jugoszláv Néphadsereg szándékosan túldimenzionálta a fegyverszállítási ügyet. Mivel annak nemzetközi, elsősorban magyar vonatkozásait helyezték előtérbe, lényegében elhallgatták azt, hogy Horvátország és Szlovénia más országoktól is vásárolt fegyvereket. Belgrád a bűnbakkereséssel, a Magyarország elleni vádak, valamint a magyarellenes

⁵⁵ Lásd: 25. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A föderáció és konföderáció vitája Jugoszláviában. 1990. november 5.*; 215. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul jelenti a szlovén vezetés véleményét Jugoszláviáról. 1990. augusztus 14.*; 218. *Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Géának a szlovén belpolitikáról. 1990. december 19.*

⁵⁶ Lásd: 57. *Varga Imrének, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Jeszenszky Géának a jugoszláv alkotmányos válságról. 1991. május 22.*

indulatok felkorbácsolását elsősorban arra alapozta, hogy Szerbiában erőteljes hagyománya és bázisa volt a magyarellenes szerb nacionalizmusnak. Ennek hatására a Belgrádi Televízióban 1991. január 25-én bemutatott „tényfeltáró film” erőteljes Magyarország- és magyarellenes légkört teremtett Szerbiában, aminek következtében tovább erősödött a Délvidéken élő magyarság elleni pszichológiai nyomásgyakorlás.⁵⁷

1990. december 21-én hosszas előkészületek után elfogadták az új horvát alkotmányt, amely a horvátországi szerbeket az addigi államalkotónemzet-státusból a nemzeti kisebbségek közé sorolta.⁵⁸ Az alkotmányjogi státusban bekövetkezett változtatást jogainak szűkítéseként élte meg a helyi szerb lakosság.⁵⁹

Belgrád ideológiai, logisztikai és fegyveres támogatását élvező helyi szerbek⁶⁰ az úgynevezett Farönk-forradalmat követően az 1990. szeptember 30-án kiáltott Szerb Knini Krajinai Autonóm Körzetet (Srpska autonomna oblast Kninska Krajine) 1990. december 21-én átnevezték Szerb Krajinai Körzetté (Srpska autonomna oblast Krajina). 1991 februárjában a Szerb Krajinai Körzet egyesült a többségében szerbek által lakott észak-dalmáciai és líkai térséggel. A Horvát Alkotmánybíróság február 28-án mindezt alkotmányellenesnek ítélte, a határozatot megsemmisítette, amire válaszként március elsején a szerb nemzetiségű rendőrök lefegyverezték a Pakracban szolgálatot teljesítő horvát nemzetiségű társaikat, majd elfoglalták a helyi rendőrállomást, és kitűzték a szerb nemzeti zászlót. Ezzel párhuzamosan Borislav Jović, a JSZSZK elnökségének szerb nemzetiségű elnöke⁶¹ az elnökség többi tagjának tudta nélkül a településre irányította a Jugoszláv Néphadsereg csapatait. Másnap a rend helyreállítása céljából a horvát Belügyminisztérium különleges egységei 32 foglyot ejtve

⁵⁷ Lásd: 30. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerb pénzügyi botrány és a szlovén–horvát fegyvervásárlás. 1991. január 15.*; 36. *Jeszenszky Géza bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–horvát fegyverszállítás ügyében. 1991. február 5.*; 38. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója a horvátországi fegyvereladás következményeiről. 1991. február 14.*; 159. *Bagi Gábor zágrábi főkonzul főnöki levele Jeszenszky Gézának a magyar–horvát fegyverügylet horvát megítéléséről. 1991. február 27.*

⁵⁸ Kihirdették az új horvát alkotmányt. Dr. Franjo Tuđman: ha nem megy a békés jugoszláv átalakulás, akkor demokratikus válás legyen. *Magyar Szó*, 1990. december 23. 1., 6.

⁵⁹ Lásd: 146. *Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a Horvát Szocialista Köztársaság vezetőinél tett látogatásáról. 1990. május 28.*; 147. *A Külügyminisztérium összefoglalója a Horvát Szocialista Köztársaságról. 1990. június 18.*; 148. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Zdravko Mršić horvát külügyminiszternél. 1990. július 10.*

⁶⁰ Lásd: 157. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Horvát–szerb ellentétek. 1990. október 31.*

⁶¹ Josip Broz Tito halála után, 1980. május 4-től az Jugoszlávia 1992. április 27-i hivatalos széteséséig az ország legmagasabb közbiztonsági méltóságát, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Elnökségének az Elnökét a hat tagköztársaság és a két autonóm tartomány nyolc képviselőjéből rotációs alapon egy éves mandátumra választották meg. A belpolitikai válság kulminálódásakor 1990. május 15. és 1991. május 15. között Szerbia képviselője, Borislav Jović töltötte be a tisztséget.

visszafoglalták Pakracot, ahová a délutáni órákban ellátogatott a JSZSZK elnökségének horvát tagja, Stipe Mesić. Távozása után a lázadó szerbek újabb támadást indítottak a város ellen. A horvát belügyi egységek és a szerb lázadók közötti összecsapások egész éjszaka tartottak. A szemben álló felek közt a Jugoszláv Néphadsereg ütközőzónát állított fel. Március 3-án végül megegyezés született a horvát kormány, a jugoszláv szövetségi kormány és a hadsereg képviselői között. Ennek értelmében Horvátország garantálta a különleges egységek kivonását, majd március 18-án a Jugoszláv Néphadsereg egységei is elhagyták a települést, amely ekkor újra horvát fennhatóság alá került.⁶² A pakraci történeteket a szerb háborús propaganda rövidesen a horvátok ellen használta fel.⁶³

A szerb ellenzék vezető ereje, a Vuk Drašković vezette Szerb Megújódási Mozgalom 1991. március 9-én a belgrádi Köztársaság téren tömegtüntetésen követelte a *Belgrádi Televízió* vezérigazgatójának, Dušan Mitevićnek és a szerb belügyminiszternek, Radmilo Bogdanovićnak lemondását. A százezres tömeg azonban Slobodan Milošević távozását is sürgetni kezdte, amire a rendőrség erőszakot alkalmazott. Az összecsapások során 58 rendőr és 86 tüntető megsérült, egy rendőr és egy polgári személy életét vesztette.⁶⁴ Az esti órákban Draškovićot letartóztatták, majd Slobodan Milošević követelésére Belgrád utcáira vezényelték a Jugoszláv Néphadsereg páncélosait, a független *B-92* és a *Studio B* televízióadásait betiltották. Ezt a lépést a JSZSZK elnökségének horvát és szlovén tagjai alkotmányellenesnek nyilvánították. Aznap este Milošević a televízión keresztül szöveget intézett a szerbekhez, melyben úgy fogalmazott, hogy a történetek felelőseivel szemben Szerbiának minden alkotmányos erejével szembe kell szállnia.⁶⁵ Másnap a belgrádi egyetemisták az Egyetemi Városból indultak tüntetésre. A Branko hídon azonban a tömeget a rendőrség feltartóztatta és könnygázt alkalmazott.

⁶² A Szövetségi Honvédelmi Titkárság javaslatára mozgásban a JNH egységei. Lövöldözés Pakracban – Gyülekezik a szerb lakosság – A horvát Belügyminisztérium összpontosítja az alakulatait – A JSZSZK Elnöksége tájékoztatási szolgálatának közleménye. *Magyar Szó*, 1990. március 3. 1., 6.; Csökken a feszültség. Rendeződik a helyzet Pakracban. *Magyar Szó*, 1991. március 5. 1.; A pakraci eseményekről. Elterő adatok az áldoztok számáról. Az SZVT Tájékoztatási Titkárságának közleménye. *Magyar Szó*, 1991. március 5. 1.

⁶³ Lásd: 45. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerbia elszigetelődése. 1991. március 8.*; 56. *Varga Imrénék, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Jeszenszky Géának Szerbia belső helyzetéről. 1991. június 18.*; 158. *Rejtjeltávirat Zágrábból. Krajina szerb autonóm körzet kikiáltása Horvátországban. 1991. január 9.*

⁶⁴ Hatalmas tüntetés Belgrádban. Két halott, számos sebesült – Az egyesült ellenzék a Belgrádi Televízió vezetőinek leváltását követeli – A Szerbiai Szocialista Párt elítéli a módszert és parlamenti vitát javasol. *Magyar Szó*, 1991. március 10. 1., 6.

⁶⁵ Milošević nyugalomra int. A Szerb Köztársaság elnöke felhívást intézett Szerbia polgáraihoz. *Magyar Szó*, 1991. március 11. 1.

Végül a tüntetést engedélyezték, és a Terazijén lévő szökőkútnál körülbelül 20 ezer egyetemista részvételével újabb demonstráció volt. A szerb fővárosban az ezt követő napokban több tüntetésre, majd zavargásra került sor, amelyek csak Drašković szabadlábra helyezése, a *Televízió* vezetésének és a belügyminiszternek a távozása után csillapodtak le.⁶⁶

A szerb politikai elit a belgrádi történeteket az egész országra kiterjesztett rendkívüli állapot bevezetésére akarta felhasználni. A pakraci véres események és a március 9-i belgrádi zavargások után Borislav Jović a JSZSZK elnökségének elnöke 1991. március 12-én a televízión keresztül hívta össze a JSZSZK elnökségének ülését.⁶⁷

Mivel tartani lehetett attól, hogy a szerb ellenőrzés alatt álló szövetségi szervek letartóztatják az elnökség tagjait, így azon nem jelent meg a szlovén Janez Drnovšek, s Macedónia képviselője – Vasil Tupurkovski – is csak komoly macedón rendőri kísérettel vett részt. Az elnökség ülésére a Jugoszláv Néphadsereg topčideri létesítményében, erős katonai jelenlét mellett került sor. Az ülés megnyitása után Jović Veljko Kadijević honvédelmi miniszternek adta át a szót, aki az egész ország területére rendkívüli állapot bevezetését, a hadsereg harcikészültségbe helyezését és mozgósítását, a Területvédelmi Egységek lefegyverzését követelte. A katonai puccsal felérő javaslatot az elnökség horvát és macedón tagja, Stipe Mesić és Vasil Tupurkovski elutasította, a bosnyák Bogić Bogićević tartózkodott, míg Montenegró, Vajdaság, Szerbia és Koszovó képviselője azt támogatta. Mivel így nem volt meg a szükséges szavazat, ezért Jović az ülést berekesztette. Másnap a szavazást megismételték, azon akkor már Drnovšek is jelen volt.⁶⁸ A kudarcba fulladt szavazást Jović másnap megismételte, azonban ekkor a javaslatot előző alkalommal még megszavazó koszovói és az első szavazáskor tartózkodó bosnyák képviselő is ellene szavazott. Ezzel az elnökségen belüli erőviszonyok egyértelműen a Milošević-ellenes erők irányába tolódtak el, mivel Horvátország, Macedónia és Szlovénia képviselője is elutasította a hadsereg hatalomátvételének legalizálását. 1991. március 15-én Borislav Jović lemondott az elnöki tisztségéről, majd a Belgrád ellenőrzése alatt álló montenegrói és a vajdasági képviselő – Nenad Bućin és Jugoszlav Kostić is beadták lemondásukat.⁶⁹ Slobodan Milošević ekkor bejelentette, hogy nem ismeri el az államelnökséget, mozgósítja

⁶⁶ Lásd: 46. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A március 9-i belgrádi tömegtüntetés. 1991. március 12.*

⁶⁷ Megbénult az államelnökség munkája. Borislav Jović sürgősen összehívta a JSZSZK Elnökségének, mint a fegyveres erők főparancsnokának az ülését. *Magyar Szó*, 1991. március 13. 1.

⁶⁸ Ma a főparancsnokság újabb ülése. Borislav Jović nyilatkozata az államelnökség ülése után. *Magyar Szó*, 1991. március 14. 5.

⁶⁹ Lemondott Borislav Jović. *Magyar Szó*, 1991. március 16. 1.

a szerb Belügyminisztérium tartalékosait és sürgősen új rendőri erőket hoznak létre Koszovóban és a Sandžak területén.⁷⁰

Jović lemondása után a szlovén és a horvát köztársasági elnök március 19-én közös felhívást intézett a többi jugoszláv köztársaság, illetve a köztársaságok elnökségeinek elnökeihez. Azt indítványozták, hogy a jugoszláv válság békés megoldása érdekében az egyes köztársaságok vezetői kezdjenek közvetlen tárgyalásokat. A tárgyalások deklarált célja az volt, hogy helyettesítsék a megbénult szövetségi államelnökséget.⁷¹ A felhívás új eleme az volt, hogy az szakított a szövetségi állam alkotmányos átalakításával összefüggő addigi szlovén–horvát konföderációs programmal, s immáron a szuverén köztársaságok közösségének bosnyák koncepcióját hirdették meg.⁷² Miután a március 21-én a köztársasági elnökökkel kibővített államelnökségi ülés gyakorlatilag magáévá tette a javaslatot, a Jugoszlávia jövőjéről folyó tárgyalások súlypontja a köztársaságokra tevődött át.

Jović helye a rotációs elv szerint Horvátország képviselőjét, Stipe Mesićet illette meg, akit a szokásjog alapján automatikusan kellett volna megválasztani a JSZSZK elnökének. Mivel a szerb képviselőház nem fogadta el Jović lemondását, a Milošević közvetlen ellenőrzése alatt álló elnökségi tagok (Szerbia, Montenegró, Vajdaság és Koszovó képviselői) elutasították Mesić megszavazását, s ezzel teljessé vált az országban az alkotmányos válság. Időközben a szerb képviselőház alkotmányjogilag megkérdőjelezhető módon a Milošević párti, koszovói albán Sejdo Bajramovićot nevezte ki a szövetségi elnökségbe, aki 1991. május 16. és 1991. június 30. között ideiglenes jelleggel töltötte be a szövetségi elnöki funkciót. Az Európai Közösség nyomásgyakorlásának következtében Mesićet majd csak 1991. június 30-án, tehát a szlovén és a horvát függetlenség kikiáltása után öt nappal választották meg elnöknek.⁷³

⁷⁰ Slobodan Milošević tévényilatkozata. Szerbia nem ismeri el az államelnökséget. Nincs szükség az ostromállapot kihirdetésére – Riza Sapunxhiut visszahívják. *Magyar Szó*, 1991. március 17. 1., 6.

⁷¹ Levél a köztársasági elnökökhöz. Milan Kučan és Franjo Tuđman csütörtökre, március 21-ére megbeszélést kezdeményez. *Magyar Szó*, 1991. március 20. 1., 5.

⁷² Alija Izetbegović bosnyák elnök a szlovén–horvát konföderációs javaslatokra reagálva 1991 februárjában hozta nyilvánosságra a jugoszláv állam alkotmányjogi átszervezésével kapcsolatos koncepciót, amit Kiro Gligorov macedón elnök is támogatott. Ennek értelmében Jugoszlávia nem államok szövetségeként, hanem szuverén köztársaságok közösségévé alakult volna át, amelyben a köztársaságok paritásos alapon ismerték volna el a szövetségi szerveket, valamint azok államhatalmi szubjektivitását a nemzetközi kapcsolatokban. (Már megint semmi. *Magyar Szó*, 1991. február 3. 5.)

⁷³ Lásd: 47. *Rejtjeltávirat Zágrábból. Borislav Jović szövetségi elnök lemondása. 1991. március 16.; 48. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Szerbia Jugoszlávia politikájáról. 1991. március 19.; 51. Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának összefoglalója Jeszenszky Gézának Szerbia és Jugoszlávia válságáról. 1991. március 26.; 220. Rejtjeltávirat Zágrábból. Milan Kučan szlovén köztársasági elnök és Lojze Peterle szlovén miniszterelnök megítélése Jugoszlávia jövőjéről.*

1991. április 27-éről 28-ára virradó éjszakán felfegyverzett helyi szerbek a Jugoszláv Néphadsereg egységeivel ostromgyűrűt vontak a horvátországi Kijevo település köré, s hamarosan Kelet-Szlavónia szerb lakta vidékein is egyre feszültebbé vált a helyzet.⁷⁴ Május 2-án a Benkovachoz közeli faluban fegyveres szerbek megölték a horvát rendőrség járőrének egy tagját, majd ugyanaznap a horvát állami vezetést Kijevóba szállító helikopterre a szerb barikádokról golyózáport zúdítottak. Ugyanekkor a Valkóvár (Vukovar) melletti Borovo Selo településen összecsapásra került sor a horvát reguláris belügyi alakulatok és a Szerbiából támogatott úgynevezett önkéntesekkel megerősített helyi szerb szabadcsapatok között. Másnap reggel a helyszínre siető, a horvát Belügyminisztérium különleges tagjait szállító autóbuszra lesből rálőttek.⁷⁵ A támadásban 12 rendőr meghalt, 23 megsebesült.⁷⁶

A horvátországi erőszak kulminálódása elsősorban az 1991. május 19-ére megtartott horvát függetlenségi népszavazással volt összefüggésben, amelyen a választásra jogosultak 83,56 százaléka vett részt, s 94,17%-a függetlenségre szavazott.⁷⁷

1991. május 23-án a szlovén területvédelem két tagja elfogta a Jugoszláv Néphadsereg szlovén kiképzőközpontot figyelő katonáit. Bár a szlovénok az elfogott jugoszláv katonákat szabadon bocsátották, a Jugoszláv Néphadsereg páncélozott járművekkel és tankokkal vette körül az oktatóközpontot. A két fél közötti tárgyalások a maribori önkormányzat helyiségében aznap este kezdődtek meg. A Jugoszláv Néphadsereg különleges egységei késő este betörték a tárgyalóba, és a jelenlévők tiltakozása ellenére elrabolták Vladimir Miloševićet és Milko Ozmecet, a kelet-stájerországi szlovén területvédelmi egységek parancsnokait, amire válaszul a maribori hatóságok megszakították a város környéki katonai létesítmények áramszolgáltatását és telefonösszeköttetését. Másnap reggel a maribori laktanyákat a helyi lakosok vették körbe, akik

1991. március 24.; 221. *Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a független Szlovénia létrehozásának szlovén lépéseiről. 1991. április 10.*

⁷⁴ A hadsereg páncélosai Kijevóban. Mesić a kniniek benyomulásáról. *Magyar Szó*, 1991. április 29. 1.; Jogállam – harcokcsikkal. Katonaszág tartja fenn a rendet Kijevo környékén. Stipe Mesić: A hadsereg nem támadhatja meg a rendőrállásokat. *Magyar Szó*, 1991. április 30., május 1., május 2. 1.

⁷⁵ Tizenkét rendőr életét vesztette, huszonegy megsebesült. Vukovari hírforrások szerint három polgár halt meg – A Borovo Selói-i véres összetűzés tragikus mérlege – Polgárok aggodalma Szlavóniában és Baranyában. *Magyar Szó*, 1991. május 4. 1., 5.

⁷⁶ Lásd: 60. Varga Imrének, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Jeszenszky Gézának Szerbia belső helyzetéről. 1991. június 18.; 162. Rejtjeltávirat Zágrábból. Szerb fegyveres akciók és horvát mozgósítás Horvátországban. 1991. május 2.

⁷⁷ Lásd: 60. Varga Imrének, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Jeszenszky Gézának Szerbia belső helyzetéről. 1991. június 18.; 162. Rejtjeltávirat Zágrábból. Szerb fegyveres akciók és horvát mozgósítás Horvátországban. 1991. május 2.; 163. Rejtjeltávirat Belgrádból. Horvát–szerb fegyveres összecsapások Horvátországban. 1991. május 7.

elő fallal akarták megakadályozni a Jugoszláv Néphadsereg egységeinek mozgását. Az egyik páncélos a tömegbe hajtott, és halálra gázolt egy férfit.⁷⁸ Az incidens tovább élte a szlovén vezetés és a Jugoszláv Néphadsereg között már amúgy is kifejezetten rossz viszonyt.⁷⁹

1991. június 25-én Szlovénia és Horvátország kinyilvánította függetlenségét, amelyet a JSZSZK Közgyűlésének Szövetségi Tanácsa még aznap semmissé nyilvánított.⁸⁰ Másnap a szövetségi kormány parancsot adott a szövetségi rendőrségnek és a JSZSZK fegyveres erőinek, hogy akadályozzák meg a szlovéniai határátkelők szlovén átvételét. 1991. június 27-én kezdetét vette Jugoszláv Néphadsereg és a Szlovén Területvédelmi Egységek által vívott tíznapos szlovéniai háború.⁸¹

Az Európai Közösség nyomására Szlovénia, Horvátország, Szerbia és a Jugoszláv Néphadsereg képviselői által 1991. július 7-én a horvátországi Brioni szigetén megkötött megállapodása három hónapos moratóriumot hirdetett a szlovén és a horvát függetlenség életbelépésére. Mindegyik felet eltiltotta az egyoldalú lépések megtételétől, a Jugoszláv Néphadsereg egységeit kötelezte a laktanyákba történő visszatérésre, az ország jövőjével kapcsolatos tárgyalások megkezdését pedig 1991. augusztus 1-ben jelölték ki.⁸²

A brioni megállapodás Szlovénia számára kedvező volt, mert ezzel Ljubljana időt nyert saját pozícióinak a megszilárdítására. Horvátország számára viszont idővesztéssel jelentve végzetesnek bizonyult, mivel lehetőséget biztosított a jugoszláv/szerb

⁷⁸ Letartóztatták a területi védelmi parancsnokot. A katonai rendőrség behatolt a maribori képviselőtestület székházába – A szlovén belügyi és honvédelmi titkárság közleményt adott ki az esetről. *Magyar Szó*, 1991. május 25. 1., 5.

⁷⁹ Lásd: 336. A 4. *Területi Főosztály összefoglalója a jugoszláviai fejleményekről és a nemzetközi véleményekről. 1991. május 24.*

⁸⁰ Horvátország kikiáltotta függetlenségét. Dr. Franjo Tudman, a Horvát Köztársaság elnöke tegnap este beszédet mondott a Horvát Száborban. *Magyar Szó*, 1991. június 26. 1., 5.; Szlovénia Független állam. *Magyar Szó*, 1991. június 26. 1., 20.; Elfogadhatatlan az egyoldalú döntés a kiválásról. A nemzetek önrendelkezési jogát és kiválásnak feltételeit szövetségi alkotmánytörvénnyel kell szabályozni – A Szövetségi Képviselőház Szövetségi Tanácsa a Szlovén Képviselőház önállósulási nyilatkozatáról. *Magyar Szó*, 1991. június 26. 1., 5.

⁸¹ Fegyveres összetűzések Horvátországban. A krajina és a szlavóniai lövöldözésekben ketten életüket veszítették és sokan megsebesültek. – Szlovéniában mozgósították a hadsereget – Visszaállították a jugoszláv szimbólumokat az országhatárokon. *Magyar Szó*, 1991. június 27. 1., 4., 5.; Közbelépett a hadsereg. A JNH semmisnek tekinti a szlovén és horvát függetlenségi nyilatkozatot – Harckocsik a szlovéniai utakon. Megbénult a közlekedés néhány határátkelőhelyen – Kučan megszállásról beszél és ellenállásra szólít fel. *Magyar Szó*, 1991. június 28. 1., 6.

⁸² Megállapodás brioniban. A jugoszláv válság békés megoldásáról szóló nyilatkozatot tizenhat órás tárgyalások után elvben elfogadták a föderáció és a köztársaságok képviselői. *Magyar Szó*, 1991. július 9. 1., 3.

erők Horvátországba történő átcsoportosítására, illetve koncentrálására, így pedig a Köztársaság elleni szerb offenzíva kibontakoztatására. Belgrád kihasználta a nemzetközi közösség határozatlanságát is a tagköztársaságok elismerésének ügyében, majd a szlovén területekről lényegében lemondva ekkor kezdett hozzá a minimális nagy-szerb program valóságban történő realizálásához. Ezzel összefüggésben a JSZSZK elnöksége július 18-án hozott határozatot a Szlovéniában állomásozó maribori 31. hadtest Szerbiába és a ljubljanai 14. hadtest Boszniába történő áthelyezéséről. Ezeket a hadtesteket később a horvátországi, majd a boszniai háborúban vetették be. A brioni megállapodás másnapján a Jugoszláv Néphadsereg általános mozgósítást rendelt el, és Horvátország területén rövidesen kiújultak a harcok.⁸³

Horvátország függetlensége kikiáltásának másnapján, 1991. június 26-án a zömében magyarok és horvátok lakta szlavóniai Eszéktől 18 km-re, délre található Szentlászlót és Kórógyot a környező szerb falvak – Palača, Ada, Silaš, Markušica – felől bekerítették, majd megkezdtek az ostromot.⁸⁴ 1991. október 1-én a Jugoszláv Néphadsereg aknavetőkkel lerombolta Szentlászló templomát, és megsemmisítette a házak 96%-át. Kórógy elfoglalása után, november 23-án a szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg 28 tank részvételével általános támadást indítottak Szentlászló ellen is, de a védők ellenállását ekkor sem sikerült megtörniük. A megmaradt védők végül másnap, 1991. november 24-én 17 órakor törtek ki a faluból.⁸⁵

Eszék környékén 1991 nyarán indultak meg a fegyveres összetűzések. 1991. június 25-én a Borovo Seloban megtartott „Szlavóniai, Baranyai, Nyugat-Szerémségi Nagy Szerb Népgyűlés” résztvevői a jugoszláv állam kötelékében való maradás mellett döntöttek. Két nappal később a Jugoszláv Néphadsereg egységei erődemonstrációt tartottak Eszék utcáin, ami lövöldözésbe torkollott. Az összetűzésekben 23 civil személy sérült meg. Június 29-én a szerb ellenőrzés alá került Tenja falu térségéből aknavetőkkel kezdték el löni a várost, augusztusra általánossá vált az Eszék elleni tüzérségi támadás, ami 1991 szeptemberében tovább erősödött. 1991. november végén

⁸³ Lásd: 67. *Antall József és Ante Marković jugoszláv miniszterelnök szabadkai tárgyalásának jegyzőkönyve*. 1991. szeptember 3.; 225. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában maradt katonáinak és felszerelésének elszállítása*. 1991. október 9.; 347. A 4. *Területi Főosztály összefoglalója Jugoszláviáról és a nemzetközi véleményekről*. 1991. július 11.

⁸⁴ Fegyveres összetűzések Horvátországban. A krajina és a szlavóniai lövöldözésekben ketten életüket veszítették és sokan megsebesültek. – Szlovéniában mozgósították a hadsereget – Visszaállították a jugoszláv szimbólumokat az országhatárokon. *Magyar Szó*, 1991. június 27. 1., 4., 5.

⁸⁵ Lásd: 63. *Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–szerb sajtóháború ügyében*. 1991. július 18.; 66. *Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának a szerb–horvát konfliktusról és a jugoszláviai magyarokról*. 1991. augusztus 7.

a szerb erők Eszéket nehéztüzérséggel kezdték el löni, s több sikertelen gyalogsági támadást indítottak a város elfoglalására. Az Eszék elfoglalását célzó szerb támadások csak 1992 tavaszán fulladtak ki, ezt követően a környékbeli falvakból egészen 1995 őszéig lőtték a várost.⁸⁶

A szlavóniai Vukovárt/Valkóvárt 1991. augusztus 25-én kezdték el ostromolni a Jugoszláv Néphadsereg reguláris egységei és a szerb szabadcsapatok. A véres utcai harcok 1991. november 22-én értek véget, az összetűzésekben a város szinte teljesen megsemmisült. Vukovár eleste után a helyi kórházban ápolt 260 sebesültet a szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg egységei az ovčarai mezőgazdasági birtokon kivégezték.⁸⁷

A Ratko Mladić parancsnoksága alatt álló szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg egységei 1991. szeptember 15-én Zárát, másnap Šibeniket kezdték el gránátvetőkkel löni. Az 1991. november 1. és 6. között zajló zárai csatában a többszörös túlerő ellenére a horvát védők kitartottak, a város nem adta meg magát. 1991 karácsonyán, majd 1992 májusában a települést újabb heves szerb tűzérségi támadás érte. 1991 szeptemberében a Horvát Nemzeti Gárda egységei bekerítették a Jugoszláv Néphadsereg zágrábi, varasdi, bjelovári laktanyáit. Míg a zágrábi laktanyákból a jugoszláv katonák teljes felszereléssel szabadon távoztak, addig a varasdi és a bjelovári jugoszláv helyőrség szeptember 22-én és 29-én kapitulált. A Horvát Nemzeti Gárda a két laktanyában jelentős mennyiségű tankot, páncélozott járművet, önjáró légelhárító üteget és tankelhárító üteget zsákmányolt. A Jugoszláv Néphadsereg és a montenegrói Területvédelmi Egységek 1991. október elsején vették ostrom alá az UNESCO által a világörökség részévé nyilvánított Dubrovnik városát.⁸⁸

Az 1991 júliusában a volt Jugoszlávia egész területére elrendelt teljes körű fegyver- és robbanóanyag-embargó⁸⁹ után az Európai Közösség (EK) külügyminiszterei gazda-

⁸⁶ Lásd: 170. *Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát kormány kérése Horvátország függetlenségének elismerésére. 1991. december 20.*

⁸⁷ Lásd: 169. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Franjo Gregurić horvát miniszterelnök budapesti tárgyalásairól. 1991. november 26.*

⁸⁸ Támadás Dubrovnik ellen. *Magyar Szó*, 1991. október 2. 5. (1992 tavaszán, amikor a háború súlypontja Bosznia-Hercegovinába helyeződött át, a Horvát Hadsereg által indított hadműveletek fokozatosan enyhítették a Dubrovnikra nehezedő nyomást. Franjo Tuđman horvát elnök 1992. november 3-án Dubrovnik főterén jelentette be az ostrom végét. Bár a város köré vont szerb ostromgyűrűt sikerült felszámolni, a környező magaslatokat az ellenőrzésük alatt tartó szerb erők időről időre továbbra is lőtték Dubrovnikot. Lásd: 169. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Franjo Gregurić horvát miniszterelnök budapesti tárgyalásairól. 1991. november 26.*; 170. *Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát kormány kérése Horvátország függetlenségének elismerésére. 1991. december 20.*)

⁸⁹ Genschert: Embargó a fegyverszállításokra és hitelekre. *Magyar Szó*, 1991. július 7. 2.

sági embargóval fenyegették meg Szerbiát, amennyiben az elutasítja az EK javaslatait, majd 1991 novemberében az EK külügyminiszterei a római NATO-csúcs szünetében a már életbe léptetett gazdasági szankciók mellett újabb gazdasági szankciók, embargós intézkedések bevezetésével fenyegetődöztek – hivatalosan azon jugoszláv tagköztársaságok ellen, amelyek nem fogadták el az Európai Közösség béketervét – a valóságban Szerbiával és Montenegróval szemben.⁹⁰

Szeptember végén a koszovói albánok népszavazáson nyilvánították ki függetlenségüket,⁹¹ majd október 15-én a boszniai parlament fogadta el a Bosznia-Hercegovina szuverenitásáról szóló memorandumot.⁹² Ilyen fordulat után, a szeptember 7-e óta üléselő Jugoszláviai Nemzetközi Békekonferencia, amely ekkor már csak közösségként s nem államként kívánta fenntartani Jugoszláviát, 1991. október 18-án Hágában hozta nyilvánosságra az úgynevezett Jugoszláv deklarációt, amely kilátásba helyezte a tagköztársaságok nemzetközi elismerését, Vajdaság és Koszovó autonómiájának visszaállítását, valamint az emberi, különösen a kisebbségvédelmi mechanizmusok határozott érvényesítését, valamint a tagköztársaságokban élő szerb kisebbségek számára különleges státust látott elő. Slobodan Milošević a deklarációt arra hivatkozva utasította el, hogy az felfüggeszti az érvényes alkotmányos rendet, s megszünteti Jugoszláviát mint államot, amely már hét évtizede megszakítás nélkül létezik.⁹³

Lényegi előrelépés azonban továbbra sem történt, ezért november első napjaiban a jugoszláv konferencia a délszláv válsággal kapcsolatban már a helyzetet megoldó egyezmény negyedik változatát tárgyalta.⁹⁴ Bár az EK gazdasági szankciókkal fenyegette meg Szerbiát, két nappal később ez is kudarcot vallott.⁹⁵ Mindezzel párhuzam-

⁹⁰ Eltéli az erőszak alkalmazását Jugoszláviában. Dokumentumjavaslat a NATO csúcstalálkozóján. *Magyar Szó*, 1991. november 8. 3. Minderre végül 1992. május 31-től került sor, amikor az ENSZ Biztonsági Tanácsa 757. számú határozatával a Szerbia és Montenegró által alkotott Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) ellen az egészségügyi és élelmiszerszállítások kivételével bevezette a teljes export-import embargót, megtiltotta a légi járművek fogadását és az oda irányuló légi járművek indulását, s elrendelte a pénzügyi tranzakciók tilalmát. Ez a határozat ekkor még nem vonatkozott a Szerbián és Montenegrón áthaladó tranzit áruszállításokra. (MNL XIX-A-127-b-MK/57-1992.)

⁹¹ Kosovói referendum. *Magyar Szó*, 1991. szeptember 30. 5.

⁹² Bosnyák lavina. *Magyar Szó*, 1991. október 16. 1.

⁹³ Azonnali tűzszünet. A JSZSZK Elnökségének és a köztársasági elnököknek a döntése a hágai Jugoszlávia-konferencián. Csak Szerbia nem fogadja el a válsághelyzet megoldására kidolgozott elveket. *Magyar Szó*, 1991. október 19. 1., 3.

⁹⁴ Hágai Jugoszlávia-értekezlet. Új okmány készül. Lord Carrington kedden terjeszti elő. *Magyar Szó*, 1991. november 3. 1., 2.

⁹⁵ Nyomás Szerbiára. A Nyugat teljes gazdasági és diplomáciai elszigeteléssel fenyegeti, amennyiben ma Hágában nem írja alá Carrington béketervét. *Magyar Szó*, 1991. november 5. 1., 3.

ban folytatódtak a horvátországi harcok és Boszniában is egyre inkább kiéleződtek a feszültségek.⁹⁶

Cyrus Vance, az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) főtitkárának különleges megbízottja 1991. december 11-én mutatta be a jugoszláv válság megoldását célzó tervét, amelyet három nappal később az ENSZ Biztonsági Tanácsa (BT) a 724. számú határozatával fogadott el.⁹⁷ Ennek értelmében az ENSZ védelme alá kerülő területeken három demilitarizált, úgynevezett UNPA övezetet hoztak volna létre Kelet-Szlavóniában, Nyugat-Szlavóniában és a Krajinában.⁹⁸ A demilitarizált övezetekből ki kellett vonni a Jugoszláv Néphadsereg és a Horvát Hadsereg alakulatait, ezzel párhuzamosan fel kellett számolni az ott állomásozó területvédelmi egységeket és a szabadcsapatokat. Milan Babić, a krajainai szerbek akkori vezetője azonban ellenezte a tervet, így amikor erre válaszul 1991. december 19-én – amikor Németország bejelentette, hogy el fogja ismerni Horvátország függetlenségét – a horvátországi szerbek kikiáltották a Krajainai Szerb Köztársaságot, amelyhez 1992 januárjában a kelet-horvátországi szerb körzetek is csatlakoztak. Mivel ekkorra már lényegében teljesültek a horvátországi szerb hadicélok, Slobodan Milošević támogatta az ENSZ BT 724. határozatát. Belgrád ekkor már ugyanis a boszniai háborúra készülve a Horvátországban állomásozó csapatokat az új frontokon akarta bevetni.⁹⁹

Az Európai Közösség számos ok miatt ódzkodott a függetlenség elismerésétől. Többek között attól tartottak, hogy az elismeréssel az újonnan létrejött államokban a nacionalizmus további erősödésével párhuzamosan a kisebbségek kiszolgáltatottabb

⁹⁶ Lásd: 81. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv válságról. 1991. november 7.

⁹⁷ Teljes szövegét lásd: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/724>

⁹⁸ Az ENSZ Biztonsági Tanácsa a horvátországi Vance-terv részeként végül 1992. február 21-én fogadta el a 743. sz. határozatát a Horvát Köztársaság területére szülő békefenntartó művelet megindításáról és a Nemzetközi Védelmi Erők (UNPROFOR) horvátországi telepítéséről. Ennek részeként a Horvát Köztársaság területén négy ún. UNPA-zónát/szektor hoztak létre: az Északit, a Délit, a Keletit és Nyugati. Észak-Dalmácia és a Lika térségét a Déli, Banovina és Kordun területét az Északi, Nyugat-Szlavóniát a Nyugati, Kelet-Szlavóniát pedig a Keleti zónába/szektorba sorolták be. Az UNPA az angol United Nations Protected Areas (az Egyesült Nemzetek Szervezete által védett területek) mozaikszava.

⁹⁹ Lásd: 96. Rejtjeltávirat Belgrádból. Jelentés Milan Babić, a Krajainai Szerb Köztársaság elnöke és Slobodan Milošević konfliktusáról. 1992. január 15.; 101. A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról. 1992. március 6.; 171. Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős András misszióvezető megbeszélése Zvonimir Šeparović horvát külügyminiszterrel New Yorkban. 1992. február 18.; 175. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Horvátország belpolitikai helyzetéről. 1992. május 13.; 367. Jeszenszky Géza levele Pérez de Cuellar ENSZ főtitkárnak. 1991. október 31.; 380. Rejtjeltávirat Washingtonból. Amerikai–horvát tárgylások a délszláv háborúról. 1991. december 20.; 381. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének akcióterve a délszláv háborúban. 1992. január 3.; 382. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv térség ütközési pontjairól. 1992. február 2.

helyzete tovább fog nőni. 1991 novemberében ennél is komolyabb gondokat okozott, hogy mivel Horvátország területének nagyjából egyharmada ekkor már szerb ellenőrzés alatt állt, egyáltalán hogyan lehetséges egy ilyen helyzetben Horvátország eredeti határainak a visszaállítása.¹⁰⁰

További gondot jelentett az is, hogy a JSZSZK nemzetközi jogalanyiségének megszűnése egyben azt is jelentette, hogy a föderációt alkotó valamennyi volt tagköztársaság esetében el kellett ismerni a függetlenséget, s nem lehetett szelektálni az egyes köztársaságok között. Elsősorban azért nem, mert amennyiben a nemzetközi közösség csak Szlovéniát és Horvátországot ismerte volna el, úgy az Szerbiának jogalapot teremtett volna arra, hogy önmagára mint a második délszláv állam jogutódjaként hivatkozzon, mindez pedig a háború Bosznia-Hercegovinára és Macedóniára való kiterjesztését eredményezhette.¹⁰¹

Bár az ekkor már csak Szerbiából és Montenegróból álló csonka szövetségi képviselőház még november 15-én megvonta Budimir Lončar szövetségi külügyminisztertől és Ante Marković kormányfőtől a bizalmat,¹⁰² Marković végül – arra hivatkozva, hogy a szövetségi kormánytól olyan költségvetést követeltek, amelyben a háború pénzügyi és politikai folytatása céljából annak 81%-a a hadsereget illette volna meg – csak 1991. december 19-én mondott le.¹⁰³

Az Európai Gazdasági Közösség által létrehozott, Robert Badinter francia jogász vezette Döntőbizottság¹⁰⁴ 1991 decemberében állapította meg a JSZSZK de facto felbomlását, majd felszólította a volt tagköztársaságokat, hogy nyilatkozzanak a jövőbeli

¹⁰⁰ Lásd: 375. *Rejtjeltávirat Hágából. Az Európai Közösségek dilemmája Szerbia és Horvátország függetlenségének elismerése miatt. 1991. november 14.*

¹⁰¹ Lásd: 377. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismeréséről. 1991. december 11.*

¹⁰² Megvonták a bizalmat Markovićtól és Lončartól. *Magyar Szó*, 1991. november 16. 1; 4.

¹⁰³ Ante Marković bejelentette lemondását. *Magyar Szó*, 1991. december 21. 1.; 5.

¹⁰⁴ Az Európai Közösségek Miniszterek Tanácsa 1991. augusztus 27-én fogadta el az ún. Jugoszláv deklarációt, amely elítélte a horvátországi véres eseményeket. Bejelentették, hogy Szerbia nélkül is békekonferenciát rendeznek a jugoszláv válságról. Két nappal később a horvát Államtanács elfogadta az EK nyilatkozatát, és kijelentették, hogy Horvátország részt vesz a konferencián. 1991. szeptember 7-én Hágában kezdte meg működését a Jugoszláviai Nemzetközi Békekonferencia. Annak munkájában részt vettek a JSZSZK elnökségének a tagjai, a szövetségi kormányfő és a hat tagköztársaság elnöke. A konferencia elnöke Lord Carrington volt. A szemben álló felek ekkor fogadták el egy öttagú – Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Németország és Belgium összetételű – döntőbírószág felállítását. Ekkor döntöttek az ún. Badinter-bizottság létrehozásáról is, amelynek a feladata a jugoszláv válsággal kapcsolatos jogi kérdések megoldása volt. A konferencián résztvevők bejelentették, hogy nem ismerik el azokat a határváltoztatásokat, amelyek nem békés eszközökkel történnek.

státuszukról.¹⁰⁵ Az Európai Közösség tagállamai a belső viták ellenére Németország erőteljes nyomására 1992. január 15-én elismerték Szlovénia és Horvátország függetlenségét.¹⁰⁶ Ezzel a JSZSZK az addigi határok és államkeretek között de jure is megszűnt létezni.¹⁰⁷

Macedónia függetlenségének az elismerése a Görögországgal való névkonfliktus és déli szomszédjának a vétője miatt annak ellenére nem történt meg január 15-én, hogy a Badinter-féle döntőbizottság elismerésre ajánlotta a köztársaságot.¹⁰⁸ Az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Közösség a görög ellenállás ellenére 1992. március 10-én kiadott közös nyilatkozatban támogatták Macedónia és Bosznia-Hercegovina elismerését. Két hónappal később, május 2-án az EK-államok a guimaraes-i nyilatkozatukban vállaltak kötelezettséget a köztársaság elismerésére, amennyiben elfogadható megoldás születik az ország elnevezésével kapcsolatban. Ezzel összefüggésben a „visegrádi hármas” 1992. május 6-án deklarálta, hogy készek Macedónia elismerésére,¹⁰⁹ majd a május 11-i, lisszaboni EK-csúcstalálkozóról kiadott közlemény szintén megerősítette az elismerési feltételeket. Ilyen előzmények után francia–brit–spanyol közvetítéssel egyezett meg a görög és a macedón fél abban, hogy a volt jugoszláv tagköztársaságot az ENSZ-be „Former Yugoslav Republic of Macedonia”¹¹⁰ ideiglenes néven vegyék fel. A megállapodás megkötése után az ENSZ Közgyűlése 1993. április

¹⁰⁵ Lásd: 99. *A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról. 1992. március 6.*; 379. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv térség ütközési pontjairól. 1992. február 2.*; 380. *Rejtjeltávirat Bonnból. James Baker amerikai külügyminiszter és az Európai Közösségek külügyminisztereinek megállapodása Bosznia-Hercegovina elismeréséről. 1992. március 13.*; 386. *Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségéből és utódlásából fakadó problémákról. 1992. március 30.*

¹⁰⁶ Az eddigi Jugoszlávia vége. Az Európai Közösség és több más ország elismerte Horvátországot és Szlovéniát. *Magyar Szó*, 1992. január 16. 1., 3.

¹⁰⁷ Lásd: 101. *A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról. 1992. március 6.*; 383. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv térség ütközési pontjairól. 1992. február 2.*; 108. *Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának feljegyzése a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról. 1992. július 9.*

¹⁰⁸ Lásd: 305. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Macedónia helyzetéről, Szlovénia és Horvátország függetlenségének elismerése után. 1992. január 24.*; 306. *A 4. Területi Főosztály összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza és Denko Maleski macedón külügyminiszter budapesti tárgyalásáról. 1992. január 29.*

¹⁰⁹ Lásd: 309. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A visegrádi hármas szorgalmazza Macedónia függetlenségét. 1992. május 20.*

¹¹⁰ Macedónia egészen 2019-ig Macedónia volt Jugoszláv Köztársaság néven volt megnevezve a nemzetközi szerződésekben. A görög–macedón név vita rendezésére 2018. június 17-én a Preszpa-tó partján állapodott meg a két ország miniszterelnöke és külügyminisztere. A macedón parlament 2019. január 11-én fogadta el az ország nevének megváltoztatásáról szóló törvénymódosítási javaslatot, míg a görög parlament 2019. január 25-én ratifikálta a megállapodást. A macedón kormány 2019. január

8-án vette fel az országot a tagállamok sorába. Bár Macedóniát már az ENSZ-be történt felvétel előtt több ország, köztük Oroszország, Kína és Törökország is hivatalosan elismerte, a nyugati hatalmak – az Európai Közösség tagállamai, illetve az Amerikai Egyesült Államok és Kanada arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ENSZ-felvétel csak Macedónia de facto elismerését jelenti. A de jure elismerésre, vagyis a diplomáciai kapcsolatok felvételére az EU soros elnöki tisztét betöltő Belgium kezdeményezésére került sor, majd 1993. december 16-án további hat EU-tagállam jelentette be a diplomáciai kapcsolatok felvételét.¹¹¹

Bosznia-Hercegovina parlamentje 1992. január 25-én írta ki a köztársaság függetlenségéről szóló népszavazást, és ezzel párhuzamosan az összes képviselőjét visszahívta a szövetségi intézményekből. A népszavazást 1992. február 1. és 1992. március 1. között tartották meg, azon a választásra jogosultak 63,7%-a vett részt, s 99,7%-uk a függetlenségre szavazott. A boszniai szerbek azonban bojkottálták a népszavazást, akik még a jugoszláviai konfliktus kiéleződésekor – Horvátországhoz hasonlóan – Bosznia-Hercegovina területén is 5 úgynevezett Szerb Autonóm Körzetet hoztak létre. 1992. január 9-én a szerb autonóm körzetek egyesítésével kiáltották ki a Bosznia-Hercegovina Szerb Köztársaságot.¹¹² Miután a szarajevói kormány 1992. április 5-én deklarálta a köztársaság függetlenségét,¹¹³ 1992. április 7-én az úgynevezett Bosznia-Hercegovinai Szerb Köztársaság képviselői bejelentették annak Jugoszlávia keretén belüli maradását és a szerb területek Bosznia-Hercegovinából való kiválásának szándékát. A bosnyák területek nagyjából 70%-át ellenőrző szerb entitást 1992. augusztus 12-én Szerb Köztársaságra nevezték át.¹¹⁴

19-én jelentette be az ország hivatalos új nevét, akkortól kezdve az országot Észak-Macedóniaként nevezik.

¹¹¹ Lásd: 321. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Macedónia elismeréséről és a magyar álláspontról. 1993. június 4.; 327. Magyar Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Macedónia nemzetközi elismeréséről és a magyar álláspontról. 1994. február 10.

¹¹² Karadžićék kikiáltották a köztársaságot. „Izetbegović többé nem képviselheti a bosznia-hercegovinai szerbek érdekeit a nemzetközi ügyekben”. *Magyar Szó*, 1991. január 10. 1., 5.

¹¹³ Bosznia-Hercegovina önállóságát még a függetlenségi népszavazás előtt több állam is elismerte. Elsőként Bulgária 1992. január 31-én. Ezt követte 1992. február 6-án Törökország, majd 1992. március 12-én Spanyolország, március 17-én Líbia, illetve március 31-én Irán. A szarajevói kormány hivatalos bejelentését követően 1992. április 6-án elsőként Németország ismerte el Bosznia-Hercegovinát mint független államot. A függetlenséget elismerő országokkal kapcsolatos összesített adatokat lásd: http://www.mvp.gov.ba/vanjska_politika_bih/bilateralni_odnosi/datumi_priznanja_i_uspostave_diplomatskih_odnosa/?id=6

¹¹⁴ Lásd: 101. A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról. 1992. március 6.

1992. március 1-én, a népszavazás utolsó napján Szarajevó muszlim részében, a történelmi Bašaršiján egy bosnyák támadó tüzet nyitott egy szerb esküvői felvonulásra, amelyben életét veszítette a vőlegény édesapja, egy szerb ortodox pap pedig megsebesült. A támadásra válaszul, a boszniai szerbek barikádokat emeltek Szarajevó több részén. Ugyanaznap a szerb félkatonai egységek úttorlaszokat emeltek a stratégiai fontosságú Bosanski Brod városában, majd két nappal később lezárták a Száva folyón átívelő, Boszniát Horvátországgal összekötő hidat.¹¹⁵ Egy hónappal később, 1991. április első napjaiban a Željko Ražnjatović Arkan vezette szerb önkéntes gárda elfoglalta a kelet-boszniai Bijeljina városát, ahol tömeges gyilkosságokat hajtottak végre a helyi bosnyák értelmiség és vezetőréteg ellen.¹¹⁶

Április harmadikán a szerb erők ellenőrzésük alá vonták Banja Luka városát, és megtámadták Kuprešt, míg a bosnyák–horvát önvédelmi erők Livnóban és Tuzlában végeztek általános mozgósítást. Ugyanaznap Mostarban is elkezdődtek a fegyveres összetűzések.¹¹⁷ Április ötödikén Szarajevóban egy nagy, háborúellenes béketüntetésre került sor, amelynek következtében lemondott Jure Pelivan bosnyák miniszterelnök. Nem sokkal később azonban a szarajevói Holiday Inn szállodában állomásozó szerb mesterlövészek belelőttek a tömegbe: öt embert meghalt, harmincan pedig megsebesültek.¹¹⁸ Másnap az Európai Közösség, április 7-én pedig az Amerikai Egyesült Államok – Horvátország és Szlovénia mellett – is elismerte Bosznia-Hercegovina függetlenségét. Ugyanaznap a Jugoszláv Néphadsereg rakétatámadást intézett Široki Brijeg városa ellen, míg Momčilo Krajišnik, az úgynevezett Bosznia-hercegovinai Szerb Népgyűlés elnöke kikiáltotta a független boszniai Szerb Köztársaságot, s ezzel párhuzamosan a boszniai szerb képviselők kivonultak a köztársasági elnökségből.¹¹⁹

¹¹⁵ Forrongó Bosznia-Hercegovina. A polgárháború küszöbén? Barikádok Szarajevó körül – Nem érkezett meg a tej, a kenyér és a sajtó sem – A fölfegyverzett „szabadcsapatok” felelőtlenül lövöldöznek a városban – Haris Silajdžić: A zavargásoknak politikai hátterük van. *Magyar Szó*, 1992. március 3. 1., 4.; Eltávolították a barikádokat. Bosznia-Hercegovina Elnökségének üléséről. *Magyar Szó*, 1992. március 3. 1.

¹¹⁶ Forrongó Bosznia-Hercegovina. Háború dúl Bijeljínában. Ropognak a fegyverek, dörögnek az aknavetők, retteg a lakosság. *Magyar Szó*, 1992. április 2. 1., 4.; Bijeljina kísértetváros. Szerdán este elrendelték a kijárási tilalmat. *Magyar Szó*, 1992. április 3. 1., 4.

¹¹⁷ Bosznia-hercegovinai helyzetkép. A háború veszélye továbbra is fenyeget. *Magyar Szó*, 1992. április 5. 1.

¹¹⁸ Drámai órák Bosznia-Hercegovinában. Szarajevói békemenetelés. *Magyar Szó*, 1992. április 6. 1., 3; Polgárháború Bosznia-Hercegovinában. Káosz és várontás. Szarajevóban nemzeti megmentési tanács alakult – Kuprešt horvát erők ellenőrzik – Sok a halott és a sebesült. *Magyar Szó*, 1992. április 7. 1., 4., 5.

¹¹⁹ Polgárháború Bosznia-Hercegovinában. Drámai feszültség és bizonytalanság. Rakétákkal támadták Mostart, bombázták Široki Brijeg és Čitlukot. Izetbegović tiltakozik Adžićnál. Azonnal állítsák le

Ezzel a valóságban is kezdetét vette Szarajevó 44 hónapon át tartó ostroma és a boszniai háború.

Ebben a kényszerhelyzetben került sor a Szerbia és Montenegró alkotta új államközösség kikiáltására. A volt JSZSZK Képviselőházának megmaradt Szövetségi Tanácsa 1992. április 27-én hirdette ki a Szerb–Montenegrói Föderáció, vagyis a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) új alkotmányát. Aznap a belgrádi parlament épülete előtt levonták a volt Jugoszlávia vörös csillagos lobogóját, majd felhúzták az „új Jugoszlávia” zászlaját. Ezután felolvasásra került a szerb–montenegrói közös államdeklarációja, melyben kifejezték a közös – jugoszláv – államban élés óhaját.¹²⁰

Az új állam elnevezése is egyértelműen tükrözte Szerbia azon törekvését, hogy a volt Jugoszlávia jogörökösének állítsa be magát, amelyhez a Zágrábtól és Szarajevótól elszakadt horvátországi és boszniai területek is csatlakozhatnak majd. Már 1991. december 17-én, az elismeréssel összefüggő Brüsszelben zajló EK külügyminiszteri tárgyalások másnapján Budimir Košutić, a szerb kormány alelnöke kijelentette, hogy „Szerbia államiségének történelme régebbi keletű az Európai Közösség egyes tagállamainak államiségánál. Szerbia ezért sohasem kéri ezektől az államoktól, hogy ismerjék el államiségát”. A következő nap a JSZSZK csonka elnöksége, Branko Kostić alelnök aláírásával levelet intézett az ENSZ Biztonsági Tanácsához, melyben az EK Minisztertanácsát Jugoszlávia belügyeibe való beavatkozással, az egyoldalú, jogtalan elszakadás szításával vádolta meg.¹²¹

Szlovénia és Horvátország függetlenségének elismerése, majd a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kikiáltása után sem változott meg a szerb álláspont. Minderről a JSZK Külügyminisztériuma sem hagyott kétséget, mivel olyan jegyzéket adott ki, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a jogfolytonosság fennállása miatt az új államalakulat nem igényel formális elismerést.¹²²

Csak hogy a volt JSZSZK alkotmányos berendezkedése értelmében a volt föderatív állam hat egyenrangú és egyenlő jogokkal bíró tagköztársaságból állt, így az abból

a hadműveleteket – Szarajevóban szórványos lövöldözés. Banjalukán kikiáltották a Szerb Köztársaságot. *Magyar Szó*, 1992. április 8. 1., 4.

¹²⁰ Megalakult az új Jugoszlávia. A volt JSZSZK Képviselőházának Szövetségi Tanácsa tegnap délután kihirdette a szerbiai–Crna Gora-i föderáció új alkotmányát – Deklaráció a közös állam létrehozásáról – Választások május 31-én. *Magyar Szó*, 1992. április 28. 1., 5.

¹²¹ Függetlenséget kínáln minden jugoszláv tagköztársaságnak. *Magyar Szó*, 1991. december 18. 1., 3.; Szerbia nem kéri államiségének elismerését. *Magyar Szó*, 1991., december 19. 1., 5.; „Beavatkozás Jugoszlávia belügyeibe”. *Magyar Szó*, 1991. december 20. 1., 3.

¹²² Lásd: 104. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kikiáltása. 1992. április 27.*; 105. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság diplomáciai kapcsolatairól. 1992. május 12.*

kiváló mindegyik rész joggal hivatkozhatott Jugoszláviára. Ezért a Badinter-féle döntőbizottság 1991 decemberében elfogadott állásfoglalása egyértelműen úgy fogalmazott, hogy Jugoszlávia esetében megvalósult az állam felbomlása, és az elismerési folyamattal lezárul az utódállamok létrejötte, akik ezzel a nemzetközi közösségben az egyenrangú, tényleges nemzetközi jogalanyiságot is elnyerik.¹²³

Ezzel összefüggésben a jogfolytonosság kérdése már a JSZK áprilisi kikiáltása után komoly bonyodalmakat okozott a nemzetközi jogban és a diplomáciában. Az év nyarán egyre több arab állam követelte a JSZK ENSZ-tagságának a felfüggesztését, s hasonló álláspontra helyezkedett az Európai Közösség és az Amerikai Egyesült Államok is. Az EK tagállamai 1992 szeptemberében hivatalosan is kezdeményezték az ENSZ BT-nél a JSZK ENSZ-tagságának felfüggesztését. Oroszország pedig közölte, hogy nem fogja megvétózni az ENSZ Közgyűlés ilyen határozattervét. Az ENSZ BT 1992. szeptember 19-én 12 szavazattal és 3 tartózkodás (Kína, India és Zimbabwe) mellett 777. számú határozatában azt ajánlotta az ENSZ Közgyűlésének, hogy a JSZK-t zárják ki az ENSZ-ből. 1992. szeptember 23-án 127 szavazattal, 6 ellenében és 26 tartózkodó állam mellett az ENSZ Közgyűlése a JSZK-t kizárta az ENSZ-ből.¹²⁴

Bár Jugoszlávia szétesése ezzel a nemzetközi jog egészében egyértelmű szentesítést nyert, a boszniai háború népiértásokba torkolva még három évig tartott, s Horvátországban sem hallgattak el a fegyverek.

Horvátország területi integritását az 1995. május 1. és május 7. közötti Vaku, majd az augusztus 4. és augusztus 7. közötti Vihar hadművelet állította vissza, amikor Baranya és Nyugat-Szerémség területét leszámítva a szerb ellenőrzés alatt álló horvátországi területeket visszafoglalta a Horvát Hadsereg.

Kelet-Szlavónia, Baranya és Nyugat-Szerémség kérdését az Amerikai Egyesült Államok és az ENSZ közvetítésével 1995. november 12-én a Horvát Köztársaság és a helyi szerbek által megkötött erdői (Erdut) megállapodás rendezte. Ennek értelmében Horvátország beleegyezett a horvát Duna mente békés reintegrációjába, valamint garantálta a helyi szerbek kisebbségi jogait. A megállapodást követően az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1996. január 15-én fogadta el az 1037-es számú határozatot,

¹²³ Lásd: 386. Varga Imrének, *a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségéből és utódlásából fakadó problémákról*. 1992. március 30.

¹²⁴ Össztűz a kormányfőre. *Magyar Szó*, 1992. szeptember 18. 1.; „Panic nyilatkozata nem kötelező” A Božović-kormány álláspontja: nem mondhatunk le Jugoszlávia kontinuitásáról – Ezzel lelassul a békefolyamat. *Magyar Szó*, 1992. szeptember 18. 4.; Üres szék a JSZK-nak. A Biztonsági tanács ajánlja Jugoszlávia kizárását az ENSZ közgyűlés munkájából – Követeli a világszervezet tagságába való felvétel kérelmezését. *Magyar Szó*, 1992. szeptember 21. 1. Jugoszláviát kizárták az ENSZ-közgyűléséből. *Magyar Szó*, 1992. szeptember 24. 1.

amely a kérdéses területeket 1998. január 15-ig az ENSZ közigazgatása (UNTAES) alá rendelte. A határidő lejárta után a terület a horvát állam fennhatósága alá került.

A boszniai háborút az Amerikai Egyesült Államok és a Nemzetközi Összekötő Csoport felügyelete alatt 1995. november 21-én Alija Izetbegović bosnyák, Franjo Tuđman horvát és Slobodan Milošević szerb elnök által az Ohio szövetségi állam Dayton város közelében fekvő Wright-Patterson légi támaszponton aláírt úgynevezett daytoni megállapodás zárta le.

A szerződés garantálta Bosznia-Hercegovina területi integritását és szuverenitását. Az államot két entitásra, a horvát–bosnyák Bosznia-Hercegovinai Föderációra, a boszniai Szerb Köztársaságra, valamint a Brčkói Különleges Körzetre osztotta fel, illetve számos alkotmányos és jogi rendelkezést tartalmazott. Bár a szerződés a háborúra pontot tett, annak rendelkezései és az ellenérdekelt felek tudatos obstrukciója miatt Bosznia-Hercegovinában a mai napig nem sikerült megszilárdítani a központi közigazgatást és hatalmat.

Koszovóban 1998-ban és 1999-ben súlyos szerb–albán összetűzések robbantak ki. Az ezzel összefüggő, 1999. március 24-e és 1999. június 10-e között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elleni NATO-légi csapások után a JSZK a terület feletti szuverenitást ideiglenesen az ENSZ koszovói missziójának adta át. A koszovói albánok 2008. február 17-én egyoldalúan kinyilvánították a tartomány függetlenségét, amelyet bár a vezető nyugati hatalmak és a világ számos állama elismert, azt Szerbia a mai napig nem fogadja el.

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot 2003. február 4-én Szerbia és Montenegró Államközössége váltotta fel. A 2006. május 21-i montenegrói függetlenségi népszavazás után a szerb–montenegrói föderáció felbomlott.

2. MAGYARORSZÁG – FRONTORSZÁG

A magyar–délszláv diplomáciai kapcsolatok alakulásának az áttekintése (1990–1994)

Jelen munkánkban már csak a terjedelmei korlátok miatt sem vállalkozhatunk a magyar–délszláv diplomáciai kapcsolatok 1990 és 1994 közötti időszakának teljes és precíz, monografikus feldolgozására. Dolgozatunkban elsősorban azon keretek felállítására koncentráltunk, amelyek révén áttekinthetővé válik az utódállamokkal folytatott magyar diplomáciai lépések egészének a sora, az azonos érdekek és érdekellentétek, ütközéspontok, illetve az azokkal összefüggő kérdések ok-okozati összefüggések.

Jelezzük: az 1990 és 1992 közötti időszakban a magyar–délszláv kapcsolatok tanulmányozásánál nem lehet élesen elhatárolni a jugoszláv szövetségi kormánnyal, valamint a Szerb Szocialista Köztársasággal való kapcsolattartást. Ennek oka elsősorban az, hogy a magyar kormánnyal való kommunikációban a jugoszláv szövetségi Külügyminisztérium akkori munkatársai zömében a szerb politikai koncepció és Belgrád utasításait közvetítették, illetve kommunikálták. Ez a kettőség egészen a JSZSZK 1992 januárjában történt hivatalos széteséséig fennállt. Bár 1990 májusában még nem volt egyértelmű a második délszláv állam felbomlása, mint látni fogjuk, a magyar diplomácia már ebben az időszakban törekedett az akkori tagköztársasági kormányokkal való közvetlen kapcsolattartásra.

Dolgozatunk első fejezetében ezért lényegében a szövetségi apparátussal, illetve a szerb kormánnyal való magyar diplomáciai érintkezést mutatjuk be. Az ezt követő fejezetekben pedig a volt jugoszláv tagköztársaságok és Magyarország viszonyrendszerét térképezzük fel.

A terjedelmei korlátok miatt tanulmányunkban a volt Jugoszláviában élő magyarok és az anyaország, valamint az utódállamokkal ezügyben folytatott diplomáciai kapcsolatokat csak érintőlegesen vizsgáljuk.

a. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, illetve a Szerb Szocialista Köztársaság és Magyarország diplomáciai kapcsolatai (1990–1992)

Az 1990-es első szabad választások után megalakult Antall-kormány bár tisztában volt Jugoszlávia belső gondjaival, ennek ellenére nem számolt a szövetségi állam felbomlásával. Az új nemzetpolitika részeként a magyar külpolitika a kisebbségi kérdést sem kerülhette és kerülte meg. Ezekkel összefüggésben, valamint a kormányprogramban meghirdetettek jegyében a jelentős magyar kisebbséggel rendelkező szomszédos országokkal szemben is új alapokra helyezett magyar külpolitika érvényesítése vette kezdetét.¹²⁵ Bár a magyar kormány a szövetségi intézményekkel való kapcsolattartás mellett már az 1970-es évek elejétől rendszeres összeköttetésben állt a tagköztársaságokkal is, Budapest 1990 késő tavaszától fokozott figyelmet szentelt a tagköztársaságok kormányaival való kapcsolatrendszerek elmélyítésére.

Egy hónappal a magyarországi országgyűlési választások második fordulója után, amikor már egyértelművé vált a Magyar Demokrata Fórum győzelme, 1990. május 9-én Őszi István nagykövet Adán a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) elnökségével,¹²⁶ illetve a törökkanizsai, kanizsai, zentai, szabadkai és adai szervezetek vezetőivel folytatott megbeszéléseket. A tárgyalásokon Ágoston András, a VMDK elnöke a találkozót az anyaország hatalmi szervei és a vajdasági magyar közösség kapcsolatában egy új fejezet nyitányaként értékelte, majd a VMDK addig megtett „útját” vázolta fel; szólt a szervezet létrehozásának okairól, az azzal kapcsolatos ellenérzésekről és ellenállásról is. Ágoston már itt nyomatékosította, hogy a VMDK elsődleges célja az állampolgári jogon alapuló kisebbségi önkormányzatok létrehozása, Vajdaságot ő személy szerint elsősorban egy olyan szellemi térségnek tekintette, amelyben nem volt célszerű és járható egy külön autonóm közigazgatási egység létrehozása. A VMDK vezetői az ekkor még csak alakuló magyar kormányt arra kérték, hogy az bilaterális alapon is törekedjen a Jugoszláviában élő magyarok helyzetének javítására, majd elítélően szóltak arról az addigi magyar gyakorlatról, amely a kisebbségeket érintő kétoldalú együttműködésben a reciprocitás elvét érvényesítette.¹²⁷

¹²⁵ Jeszenszky Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011. 44–45.

¹²⁶ A VMDK elnökségét a következő személyek alkották: Ágoston András elnök, Hódi Sándor alelnök, Vékás János alelnök, Beszédes István, Boldizsár János, Csorba Béla, Dudás Károly, Kovács Frigyes, Papp Ferenc, Siflis Zoltán, Szekeres László, Tóth János.

¹²⁷ Lásd: 7. Őszi István belgrádi nagykövet megbeszélései a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége vezetőivel, Adán. 1990. június 13.

Őszi nagykövet 1990. május 23-án Montenegróba utazott. A köztársaság vezetői az ország belpolitikai helyzetének értékelését követően – eltérően Őszi május 17-i zágربی látogatásától, ahol a leköszönő horvát egypárti köztársasági vezetőkkel folytatott tárgyalásokon az a vélemény kerekedett felül, hogy Jugoszláviában a parlamenti demokrácia és a piacgazdaság kialakulása visszafordíthatatlan¹²⁸ – úgy fogalmaztak, hogy bár a többpárti választások eredményeit legitimnek ismerik el, azonban a szlovéniai és a horvátországi választások egyenesen lázadást jelentettek a négy évtizedes kommunista hatalommal szemben.¹²⁹

Május 29-én Őszi István nagykövet Belgrádban Milivoje Maksićtal, a szövetségi külügyminiszter első helyettesével folytatott megbeszéléseket. A tárgyalásokon szóba kerültek a magyarországi politikai és gazdasági átalakulások folyamatai, valamint Magyarország határon túli magyarokkal kapcsolatos politikája. Maksić a külügyi kapcsolatok intenzívebbé tételét szorgalmazva egyben burkoltan arra is utalt, hogy Belgrád nem nézte jó szemmel az egyes tagköztársaságokkal folytatott önálló diplomáciai tárgyalásokat.¹³⁰

1990. június 21–22-e között Budimir Lončar jugoszláv szövetségi külügyminiszter meghívására Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter kétnapos jugoszláviai látogatást tett, amely során a szövetségi kormánytagok mellett a szerb, a horvát és a vajdasági vezetéssel tárgyalt. Bár a megbeszélések fókuszában alapvetően a nemzetközi politika fő kérdései, a kétoldalú kapcsolatok, illetve a jugoszláv belpolitikai fejlemények álltak, a kisebbségi kérdés is többször felmerült. A Miloševićnél zajlott találkozón a szerb elnök úgy nyilatkozott, hogy Szerbia integritását nem fenyegeti a magyar kisebbség és Magyarország kapcsolata, s elfogadhatatlannak tartja a nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkriminációt is. Milošević szavaiban azonban már ott volt a burkolt fenyegetőzés is; akkor úgy fogalmazott, hogy bár a magyar kisebbséggel kapcsolatban semmilyen hátrányos megkülönböztetés nincs, azonban egy ellenzéki párt¹³¹ hatalomra jutása esetén ennek a realitását nem lehet kizárni. Budimir Lončar szövetségi külügyminiszter a tárgyalásokon a kisebbségekkel kapcsolatban azt állította, hogy számukra még a felsőoktatásban is biztosított volt az anyanyelvű oktatás. A fokozódó kisebbségellenes türelmetlenség és a nacionalizmus térnyerését azonban nem tagadta. Teljesen

¹²⁸ Lásd: 146. *Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a Horvát Szocialista Köztársaság vezetőinél tett látogatásáról. 1990. május 28.*

¹²⁹ Lásd: 6. *Őszi István belgrádi nagykövet bemutatkozó látogatása a Montenegró Szocialista Köztársaságban. 1990. június 6.*

¹³⁰ Lásd: 3. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet megbeszélése Milivoje Maksićtal, a jugoszláv szövetségi Külügyminisztérium titkárával. 1990. május 29.*

¹³¹ Bár a szöveggörnyezetből nem derül ki, a szerb elnök vélhetőleg a Szerb Megújódási Mozgalomra utalt.

más aspektusból közelítette meg a magyarkérdést Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök, aki azt a belpolitikai fejlemények tükrén keresztül szemlélve úgy nyilatkozott, hogy Horvátországban megértik a vajdasági magyarok sorsa iránti magyarországi érdeklődést, már csak azért is, mert a vajdasági horvátok rosszabb helyzetben vannak, mint a magyarok.¹³²

Pár nappal később, 1990. június 27–28-án Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter látogatott Budapestre, ahol többek között Mádl Ferenc tárca nélküli miniszterrel és Somogyi Ferenc külügyi államtitkárral tárgyalt. A megbeszélésen a jugoszláv belpolitikai helyzetet tekintették át, de szóba került a kisebbségi kérdés is. A szerb külügyminiszter ez utóbbival kapcsolatban akkor úgy nyilatkozott, hogy a Szerbiában élő kisebbségeknek az államiságon kívül minden jogot biztosítanak, majd tagadta azokat a híreket, amelyek a kisebbségi jogok csorbításáról szóltak. Prlja egyenesen azt mondta, hogy egyszerűen nem is érti, hogy magyar részről egyáltalán miért tesznek neki ezzel összefüggésben kritikai észrevételeket, miért nyugtalankodnak Budapesten a vajdasági magyarok jogai és helyzete miatt.¹³³

Október 12-én Prlja a szerbek magyarországi betelepülésének 300. évfordulója alkalmából¹³⁴ rendezett ünnepség keretén belül újra Budapestre utazott.¹³⁵ Ekkor eredetileg Slobodan Milošević szerb elnöknek kellett volna Göncz Árpád meghívására¹³⁶ a Duna melletti városba látogatnia, azonban a szerb elnök szeptember harmadikán indoklás nélkül lemondta az utat.¹³⁷ A szerb külügyminisztert Jeszenszky Géza fogadta. A magyar fél a megbeszélésen szóba hozta a vajdasági magyaroknál nagy megütközést keltő kádercseréket az újvidéki *Magyar Szó* napilapnál és a szabadkai *Hét Nap* hetilapnál. Prlja a tömegtájékoztatási eszközök élén történt váltást megszokott procedúrának nevezte, az azzal kapcsolatos felháborodásra reagálva pedig a magyar fél megértését és türelmét kérte.¹³⁸

Slobodan Milošević Budapestre invitálását a Belgrádba akkreditált nyugati nagykövetségek nagy értetlenséggel fogadták, s nyomatékosan fel is hívták Magyarország

¹³² Lásd: 9. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak a jugoszláviai látogatásáról. 1990. június 27.

¹³³ Lásd: 11. Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának feljegyzése Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter magyarországi látogatásáról. 1990. július 3.

¹³⁴ Arsenije Čarnojević pátriárka vezetésével 1690-ben mintegy 40-60 ezer koszovói szerb települt át a történelmi Magyarország területére.

¹³⁵ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 002518/2.

¹³⁶ Lásd: 23. Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának feljegyzése Göncz Árpád meghívásáról Slobodan Milošević szerb és Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök részére. 1990. október 18.

¹³⁷ Lásd: 18. Rejtjeltávirat Belgrádból. Slobodan Milošević meghívása Magyarországra. 1990. szeptember 3.

¹³⁸ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 37. doboz, 002518/2.

figyelmét arra, hogy országaik magatartását a koszovói kérdéssel összefüggésben a szerb politika elszigetelése határozza meg, és kemény nyomást fejtenek ki a szerb vezetésre. Ezért is tartották különösen problémásnak azt, hogy közvetlenül a szerbiai választások előtt a magyar kormány a régi rendszert és annak első emberét ily módon közvetlen támogatásban részesíti.¹³⁹

A szerbiai választások második fordulóját követően, 1991. január 7-én Aleksandar Prlja Milošević magyarországi útjával összefüggésben kérte be Ősz István nagykövetet. A szerb külügyminiszter ekkor közölte, hogy Szerbia megkülönböztetett figyelmet szentel a Magyarországgal való kapcsolatoknak, s ezért a szerb elnök látogatását a parlamenti és az elnökválasztást követően már februárban időszerűnek tartották.¹⁴⁰ A VMDK vezetői azonban elleneztek a látogatást. Azzal érveltek, hogy a vajdasági magyarok körében egy ilyen eseménynek rossz visszhangja lehet.¹⁴¹ A magyar fél végül nem zárkózott el a szerb elnök vendéglátásától, s meg is küldte a hivatalos invitációt, s a látogatás időpontját 1991. március 4–5-ében határozta meg.¹⁴²

December 7-én Budapesten Antall József miniszterelnök Ante Marković szövetségi kormányfőt fogadta, aki Szabad György házelnökhöz és Göncz Árpád köztársasági elnökhöz is ellátogatott. A két miniszterelnök négy szemközti megbeszéléseit követően a két fél áttekintette az országaik közötti kapcsolatok időszerű feladatait, valamint a legfontosabb nemzetközi kérdéseket. A térség egészében zajló átalakulásokról a magyar miniszterelnök egyértelművé tette, hogy Magyarországnak nem érdeke a régió destabilizálódása. A jugoszláv miniszterelnök beszámolt az országban zajló gazdasági reformokról. A jugoszláv belpolitikai helyzettel, illetve a többpárti választásokkal összefüggésben viszont nem hallgatta el azt sem, hogy az országban egyre erőteljesebbé váltak a nacionalista felhangok.¹⁴³

Marković látogatását követően a szövetségi kormány, de különösen Szerbia és Magyarország közötti kapcsolatok egyértelműen negatív irányba fordultak. Ebben

¹³⁹ Lásd: 22. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Ősz István belgrádi nagykövet jelentése Slobodan Milošević szerb elnök esetleges magyarországi látogatásáról. 1990. október 16.*; 23. *Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának feljegyzése Göncz Árpád meghívásáról Slobodan Milošević szerb és Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök részére. 1990. október 18.*

¹⁴⁰ Lásd: 29. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerb kérés Slobodan Milošević szerb elnök magyarországi látogatásához. 1991. január 7.*

¹⁴¹ Lásd: 32. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének véleménye Slobodan Milošević tervezett magyarországi látogatásáról. 1991. január 18.*

¹⁴² Lásd: 43. *Szokai Imre helyettes államtitkár bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–jugoszláv együttműködés lehetőségeinek ügyében. 1991. március 5.*

¹⁴³ Markovics Budapesten. *Cseretapasztalat. Népszabadság*, 1990. december 8. 1., 3.

kulcsszerepet a január első heteiben kirobbant horvát fegyverszállítási botrány játszotta, aminek következtében végül Milošević tervezett budapesti útja is elmaradt.¹⁴⁴

A horvát kormány képviselői még 1990 szeptemberében keresték fel a magyar Külügyminisztériumot azzal a kéréssel, hogy a horvát Belügyminisztérium részére nagy mennyiségben szeretne kézfegyvereket vásárolni. Ezt követően a horvát ASTRA cég egy harmadik országban lévő vállalatot át 10 000 géppisztolyt és fegyvereként 180 db löszert rendelt meg, majd azokat Magyarországról szabályosan vámkezelve két jugoszláv rendszámú teherautóval elszállították. Az első hírek a fegyverszállításokkal kapcsolatban 1990 októberében láttak napvilágot. Veljko Kadijević jugoszláv honvédelmi miniszter 1990. október 30-án levélben kért tájékoztatást az ügy fejleményeiről Für Lajos magyar honvédelmi minisztertől, aki másnap válaszolt. Az ügy kényes volta miatt arról végül nem esett szó Antall József és Ante Marković miniszterelnökök december 7-i budapesti megbeszélésein.¹⁴⁵

Összefüggésben a délszláv államban történő belpolitikai feszültségek kiéleződésével, de elsősorban az akkor már fegyveres összetűzésekbe is torkolló szerb–horvát konfliktussal, 1991. január 10-én a belgrádi *Politika Ekspres* lap hozta nyilvánosságra a Horvátországba irányuló titkos fegyverszállításokat, majd 1991. január 25-én a Belgrádi Televízió főműsoridőben adta le a fegyverszállítással összefüggő tendenciózus filmösszeállítását. Ugyanaznap a Jugoszláv Néphadsereg politikai vezetése a hadsereg tagjai előtt ismertette a fegyverszállítással kapcsolatos álláspontját, amelyben leszögezte, hogy a Nyugatnak a kommunizmus-szocializmus megdöntésére irányuló stratégiájában „Jugoszlávia felé irányuló fő aktivitását továbbra is Magyarországon keresztül fogja kifejteni, mivel az már többféleképpen belekeveredett a Jugoszláviát érintő játékba”. Hamarosan a szerb sajtóban összehangolt támadás indult meg

¹⁴⁴ Lásd: 43. Szokai Imre helyettes államtitkár bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–jugoszláv együttműködés lehetőségeinek ügyében. 1991. március 5.

¹⁴⁵ A horvátországi fegyvereladással és az azzal összefüggésben az alábbiakban kifejtettekkel kapcsolatban lásd: 36. Jeszenszky Géza bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–horvát fegyverszállítás ügyében. 1991. február 5.; 37. Rejteltávirat Pekingből. Ilija Đukić pekingi jugoszláv nagykövet véleménye a magyar–jugoszláv kapcsolatokról. 1991. február 7.; 38. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a horvátországi fegyvereladás következményeiről. 1991. február 14.; 40. Svraga Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának feljegyzése a Szövetségi Külügyi Titkárság véleményéről a magyar–jugoszláv kapcsolatokat illetően. 1991. február 28.; 42. Rusz Boriszlávnak, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója Jeszenszky Gézának a horvátországi magyar fegyverszállításról a jugoszláv médiában. 1991. március 4.; 43. Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkár bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–jugoszláv együttműködés lehetőségeinek ügyében. 1991. március 5.; 159. Bagi Gábor zágrábi főkonzul főnöki levele Jeszenszky Gézának a magyar–horvát fegyverügylet horvát megítéléséről. 1991. február 27.

Magyarország és a magyar politikusok ellen, azzal vádolva meg a magyar kormányt, hogy agresszív tetteivel durván beleavatkozott Jugoszlávia belügyeibe. A fegyverszállítás a magyar médiában és a közvéleményben is nagy visszhangot keltett. Az ügyben megszólaltak a magyar pártok, azzal a kormány mellett az Országgyűlés Honvédelmi és Külügyi Bizottsága is foglalkozott.

Dušan Rodić szövetségi külügyminiszter-helyettes 1991. január 26-án magához kérette a belgrádi magyar ügyvivőt. Közölte, hogy kormánya értékelése szerint annak ellenére, hogy rendkívül súlyos a helyzet, a magyar fél részéről nem tapasztaltak együttműködési készséget. Február 2-án Jeszenszky Géza külügyminiszter kérette magához Rudi Sova jugoszláv nagykövetet. A magyar külügyminiszter ekkor úgy fogalmazott, hogy kormánya kész az ügyben esetleg felmerülő részletek tisztázására, majd annak a meglátásának adott hangot, hogy a jövőben a két ország közötti együttműködésre kell helyezni a hangsúlyt. Sova a fegyverszállítás kérdését a terrorizmussal összekapcsolva megismételte, hogy kormánya a történeteket a belügyekbe történt beavatkozásként élte meg, s ezért a jószomszédi viszony megőrzése érdekében továbbra is megfelelő vizsgálat lefolytatását és egyértelmű állásfoglalást várt el a magyar fél részről.

Két nappal később Dušan Rodić külügyminiszter-helyettes újabb tiltakozó jegyzéket adott át a belgrádi magyar Nagykövetségnek, amelyben újra Jugoszlávia szuverén jogainak legdurvább megsértésével és a belügyekbe való beavatkozással vádolta meg Magyarországot, majd elégedetlenségét fejezte ki a magyar kormány és a Külügyminisztérium február 1-i nyilatkozatával, valamint Jeszenszky Géza külügyminiszternek Rudi Sova nagykövetnek kifejtett álláspontjával szemben, úgy értékelve, hogy azok „megkerülik a probléma lényegét, minimalizálják nagyságát, sőt megpróbálják igazolni a lépéseket”. A jegyzék a vizsgálat folytatását, további állásfoglalást és megfelelő intézkedések meghozatalát követelte a magyar féltől.

Az Országgyűlés Honvédelmi és Külügyi Bizottságának az ügyben tartott zárt ülését követően február 7-én Antall József miniszterelnök több mint fél óras telefonbeszélgetésben tájékoztatta Ante Marković szövetségi kormányfőt a vizsgálat eredményeiről, valamint a fegyvereladás engedélyezésekor az eljárás során vétett jogi hibákról, majd sajnálkozásának adott kifejezést a fegyverszállítási ügy miatt.

Antall 1991. február 10-én a Magyar Televíziónak nyilatkozva a nyilvánosság előtt is beszámolt a történetekről. Másnap Katona Tamás a Külügyminisztérium politikai államtitkára és Szokai Imre helyettes államtitkár Belgrádban Budimir Lončar külügyminiszterrel és Milivoje Maksić külügyminiszter-helyetessel tárgyaltak, s átadták a magyar kormány jegyzékét. Katona ekkor részletes tájékoztatást adott a fegyverügylet kapcsán az Antall József kormányfő által elrendelt vizsgálat eredményeiről. A jugoszláv félnek átnyújtott jegyzék tartalmáról Antall József miniszterelnök február 12-én

tájékoztatta az Országgyűlést.¹⁴⁶ Február 14-én Katona Tamás államtitkár bekérte Rudi Sova nagykövetet, és átadta neki a magyar miniszterelnök parlamenti beszédét. A nagykövet erre azt válaszolta, hogy kormánya nem ért egyet a belgrádi tárgyalások és a magyar miniszterelnök parlamenti beszédének azon magyar interpretációjával, miszerint ezzel a kérdés lekerült a napirendről, s kijelentette, hogy Belgrád továbbra sem tekinti lezártnak az ügyet.

Annak ellenére, hogy a szerb sajtóban maximális fokozatra kapcsolt a magyarellenes hangulatkeltés, s a szerb politikai elit a fegyverszállítási botrányt belpolitikai célok

¹⁴⁶ Antall József miniszterelnök 1991. február 11-én tájékoztatta az Országgyűlést Katona Tamás külügyi államtitkár belgrádi útjáról. A jegyzék fő pontjait ismertetve a kormányfő kiemelte: Magyarország sajnálatosnak tartja, hogy a fegyvereladások kapcsán feszültség keletkezett a két ország eredményesen fejlődő kapcsolatában. Hazánknak alapvető érdeke, hogy a probléma mielőbb megnyugtatóan rendeződjön, s a Jugoszláviához fűződő kapcsolatok újra a kölcsönös bizalom alapján fejlődjenek. További fontos megállapítás, hogy a fegyverügyletnek, illetve a szállítások engedélyezésének nem volt politikai háttere; kizárólag üzleti megfontolások alapján történt. A magyar kormánynak nem volt oka a szállító vagy a vásárló üzleti jóhiszeműségében kételkedni, illetve a cég vásárlási jogosultságát kétségbe vonni. Megállapítható azonban, hogy az engedély kiadásakor eljárási mulasztás történt; az engedélyeztetésre jogosult államtitkári bizottság öt tagja közül csak három hagyta jóvá a szállítást. A fegyverügylet nem megfelelő kezeléséért – a jóhiszeműség hangsúlyozása mellett – az érintettek elismerték saját részfelelősségüket. A jegyzéket idézve Antall József hangsúlyozta: a kormány levonja a megfelelő következtetéseket, s az ügy teljes rendezése érdekében megszigorítja a fegyvereladások rendjét. A magyar kormány nagyra értékeli, hogy a jugoszláv kormány határozottan elutasít minden olyan alaptalan feltételezést, amely a fegyverügylet összefüggésbe hozza a Jugoszláviában élő magyarsággal. A jegyzékkel kapcsolatosan a jugoszláv fél reagálásáról szólva a kormányfő kiemelte: a jugoszláv kormány értékelt a magyar kormány készségét a probléma rendezésére, s arra számítanak, hogy hazánk világosan kifejti Jugoszláviához való viszonyát és magatartását. Antall József utalt arra is, hogy a jugoszláv fél álláspontja szerint a kisebbségi kérdést nem lehet a felmerült problémák vetületében szemlélni. Immár a jugoszláv álláspont ismeretében Antall József kormányfői nyilatkozatot tett az Országgyűlés plénuma előtt: eszerint a kormányfő sajnálatát fejezte ki, hogy az ügy kapcsán feszültség keletkezett az eredményesen fejlődő magyar–jugoszláv kapcsolatokban. Magyarország alapvető érdeke, hogy a kérdés megnyugtatóan rendeződjék; a magyar–jugoszláv kapcsolatok újra a kölcsönös bizalom alapjára épüljenek. A magyar kormány az együttműködés keretében kész megfelelő garanciákat adni arra, hogy a jövőben hasonló eset ne fordulhasson elő. A kormány még februárban jóváhagyja a fegyverkereskedelem engedélyezésének új, szigorított rendjét. Magyarország kölcsönösen előnyös, tartós jó viszonyra törekszik a baráti Jugoszláviával. Nagyra értékeli az együttműködés valamennyi területén eddig elért eredményeket, s érdekelt abban, hogy azok folyamatosan gyarapodjanak, mind a szövetségi szervekkel, mind pedig Jugoszlávia köztársaságaival. Magyarország Jugoszláviához fűződő viszonyában abból indul ki, hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság több nemzet föderatív uniója. Jugoszlávia határait érvényes nemzetközi dokumentumok garantálják; államisége része az európai status quónak, amelyen a kontinens békéje, biztonsága és együttműködése nyugszik. Magyarország nem érdekelt Jugoszlávia destabilizálásában. Antall József reményét fejezte ki, hogy a kapcsolatokat átmenetileg beárnyékoló ügy ezzel egyszer s mindenkorra lezárható. Erre való készségét egyébként a jugoszláv kormány is kifejezte. (Antall József: A jugoszláv kormány értékeli a fegyverügy rendezésére tett magyar erőfeszítéseket. *Magyar Nemzet*, 1991. február 13. 3.)

mellett elsősorban Magyarország nemzetközi elszigetelésére kívánta felhasználni, az ezzel összefüggő februári feljegyzések szerint ez végül nem sikerült. Az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumában a magyar diplomatáknak úgy nyilatkoztak, hogy nagyra értékelték a magyar kormány fáradozását, hogy az az ügyet minden részletében tisztázza. Azt is egyértelművé tették, hogy elfogadták a magyar álláspontot, és nem kételkedtek a magyar kormány jó szándékában. A német politikai körök szintén nem tulajdonítottak az ügynek különösebb jelentőséget, ott elsősorban az ügy kevésbé szerencsés és átgondolatlan kezelése váltott ki meglepetést. Hasonló nyilatkozatok hangzottak el az Egyesült Királyságból is,¹⁴⁷ míg a francia Külügyminisztérium európai igazgatója úgy fogalmazott, hogy „a fegyvereladási botrány teljességgel elhanyagolható jelenség, amivel a francia Külügyminisztérium egyáltalán nem kíván foglalkozni”.¹⁴⁸

1991. június 19-én Szokai Imre államtitkár Budapesten fogadta a VMDK delegációját, ahol a jugoszláviai belpolitikai fejleményekről esett szó. Ágoston a találkozón úgy értékelte, hogy bár a horvátországi fegyverbotrány nem tett jót a vajdasági magyarságnak, azonban a magyarok ellen felerősödő nyomásgyakorlás mindent összevetve nem csak ennek volt tulajdonítható, az a fegyverszállítás nélkül is bekövetkezett volna. A megbeszéléseken Vajdaság autonómiája is szóba került. A válság kulminálódásával kapcsolatban a VMDK elnöke azon az állásponton volt, hogy már csak idő kérdése a vérontás, ami majd óhatatlanul magával fogja vonni a külföldi beavatkozást.¹⁴⁹ Másnap Rudi Sova nagykövet kereste fel Szokait, és Ágoston budapesti látogatásáról érdeklődött, majd kijelentette, hogy egészen biztosan negatív következményeket fog kiváltani Cseres Tibornak a *Vérbosszú Bácskában*¹⁵⁰ címmel megjelent kötete.¹⁵¹

1991. június 25-én Szlovénia és Horvátország kikiáltotta függetlenségét, kiváltva ezzel a szerb ellenőrzés alatt álló Jugoszláv Néphadsereg konfliktusba történő beavatkozását.

Két nappal később, 1991. június 27-én a magyar kormány rendkívüli ülést tartott a délszláv válságról.¹⁵² Ezen az ülésen jelentette be Jeszenszky Géza: Szlovénia azzal a kéréssel fordult Magyarországhoz, hogy ismerjék el az ország függetlenségét.

¹⁴⁷ Lásd: 337. *A 4. területi Főosztály összefoglaló a horvátországi fegyverszállítással kapcsolatos távirati jelentésekről. 1991. február 28.*

¹⁴⁸ Lásd: 337. *Szávai János párizsi nagykövet összefoglaló jelentése a jugoszláv helyzet francia megítéléséről. 1991. június 3.*

¹⁴⁹ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 001798/1.

¹⁵⁰ 1991-ben jelent meg Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* című kötete, melyben az 1944-es magyar-ellenes tömeggyilkosságokat dolgozta fel.

¹⁵¹ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 00428/4.

¹⁵² Lásd: 62. *A Kormány napirenden kívüli ülése a délszláv válságról. 1991. július 27.*

Antall József miniszterelnök ekkor óva intett az elhamarkodott lépések megtételétől, elsősorban arra hívta fel a kormánytagok figyelmét, hogy a négyszázszáz vajdasági magyarság lényegében Szerbia túsza.

Antall József miniszterelnök június 29-én Ante Marković szövetségi kormányfőt, másnap az Európai Közösség soros elnökét, valamint az amerikai és a szovjet elnököt tájékoztatta a magyar álláspontról, amelyben hitet tett a délszláv állam egységének a megőrzése mellett, ugyanakkor kívánatosnak tartotta az ország alkotmányos-politikai berendezkedésének átalakítását, a macedón–bosnyák szuverén államok konföderációs javaslata értelmében.¹⁵³

1991. július 17-én Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára és Rudi Sova jugoszláv nagykövet találkoztak Budapesten.¹⁵⁴ A feszült hangú megbeszélésre azután került sor, hogy Belgrád direkt és indirekt csatornákon is újabb vádak özönét zúdította Magyarországra, s a két ország között lényegében sajtóháború robbant ki azt követően, hogy a szerb médiában a magyar politikusokat sértő közlemények jelentek meg, amelyeket a sajtókommentárok félreérthetően, esetenként durva hangvétellel, torzítva ismertettek. Katona egyértelművé tette, hogy kormánya sosem vonta kétségbe Jugoszlávia külső és belső határait, s a kérdésbe a jövőben sem kíván beleszólni, éppen ezért teljeséggel érthetetlennek tartja az ezzel ellentétes állításokat. Azt is nyomatékosította, hogy Magyarország az akkor már ostromlott horvátországi magyarlakta településekkel¹⁵⁵ kapcsolatban kizárólag olyan információkat kért, amelyeket fordított helyzetben készséggel bocsátott volna a szomszédos állam rendelkezésére. A magyar álláspont szerint a jugoszláv félnek elsősorban azt kellett volna méltányolnia, hogy a kialakult problémákra Magyarország kétoldalú alapon,

¹⁵³ Jeszenszky Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011., 52.

¹⁵⁴ Katona Tamás külügyi államtitkár és Rudi Sova jugoszláv nagykövet egy héttel előbb is találkoztak. Akkor a jugoszláv nagykövet a válsággal kapcsolatos magyar nyilatkozatok, újsághírek és egyéb felvetések miatt kérte a látogatást. (MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 35. doboz, 00426/28.)

¹⁵⁵ Horvátország függetlensége kikiáltásának másnapján, 1991. június 26-án a zömében magyarok és horvátok lakta szlavóniai Szentlászlót és Kórógyot a környező szerb falvak – Palača, Ada, Silaš, Markušica – felől bekerítették, majd megkezdték az ostromot. A két falu védelmét a Mihalik István és Kocsis László parancsnoksága alatt a Horvát Nemzeti Gárda Osijek (Eszék) zászlóaljának III. százada látta el, amely közvetlenül Branimir Glavašnak, Eszék védelmi parancsnokának volt alárendelve. A Szlavóniát ostromló szerb csapatokkal szemben Valkóvár mellett Szentlászló és Kórógy tartott ki – 150, illetve 152 napig – a legtovább. 1991. október 1-én a Jugoszláv Néphadsereg aknavetőkkal lerombolta Szentlászló templomát, és megsemmisítette a házak 96%-át. A védők ennek ellenére sem adták meg magukat. Kórógy elfoglalása után, november 23-án a Željko Ražnjatović Arkan vezetésével álló szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg 28 tank részvételével általános támadást indítottak Szentlászló ellen is, de a védők ellenállását ekkor sem sikerült megtörniük. A megmaradt védők végül másnap, 1991. november 24-én 17 órakor törtek ki a faluból.

s nem a jugoszláv tagköztársaságokkal fenntartott kapcsolatainak keretei között vagy nemzetközi fórumokon kereste a megoldást. Ezért továbbra is hivatalos magyarázatot vártak arra, hogy miért maradtak válasz nélkül az Eszék környéki magyar falvak ügyében feltett kérdéseik.¹⁵⁶ Katona ezután amiatt tiltakozott, hogy a Szövetségi Külügyi Titkárság július 12-én démarche-ot intézett a belgrádi magyar ideiglenes ügyvivőhöz. Az államtitkár arra figyelmeztetett, hogy a jugoszláv fél ilyen fellépései és a Magyarország ellen kibontakozott sajtókampány a kétoldalú kapcsolatok megromlásához vezethet. Sova válaszában célzást tett Antall József Trianonnal kapcsolatos kijelentéseire,¹⁵⁷ amire Katona úgy reagált, hogy a magyar miniszterelnök sosem hivatkozott a történelmi jogokra, a kormány azt nem is tartja a külpolitikája elemének, már csak azért sem, mert felfogása szerint nem a nemzetállamok jelentik a jövőt, hanem az egységesülő Európa. Katona azt is jelezte, hogy kormánya azt szeretné, ha Vajdaság a jövőben visszakapná autonómiáját, amit Koszovó miatt veszített el.¹⁵⁸ A nagykövet erre úgy reagált, hogy Belgrád részéről ez elfogadhatatlan.¹⁵⁹

¹⁵⁶ A magyar falvak kérdése 1991. július 25-én újra felmerült. Lásd: 64. Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára tájékoztatta Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a körülfalazott szlavóniai magyar falvak polgári delegációjának budapesti látogatásáról. 1991. július 26.

¹⁵⁷ A magyar miniszterelnök 1991. július 8-án az NGKM-ben a kereskedelmi tanácsosok részére rendezett megbeszélésen tartott expozéjában Antall többek között kormánya nevében „üdvözölte a brioni tárgyalások eredményeit, a negyedéves moratóriumot, aláhúzva, amennyiben Jugoszlávia nemzeti elfogadná, Budapest a szuverén köztársaságok konföderációját tartaná a legjobb megoldásnak. Reményének adott ugyanakkor hangot, hogy >>nem engedik egy a térségre is kiható politikai modell restaurálását<<. A miniszterelnök, bírálva a >>szándékos csúsztatásokat<< (amelyek forrását nem jelölte meg), kijelentette, hogy jogszerű és szükségszerű megemlíteni: amennyiben az 1947-es párizsi szerződés az 1920-as (trianoni) határokat állította vissza, akkor jogszerű, hogy a Vajdaságot nem a szerb állam részévé tették, hanem a Szerb–Horvát–Szlovén Államhoz (1929 után a Jugoszláv Királysághoz) csatolták. Ez semmiféle revizionista, irredenta megjegyzést nem takar – hangsúlyozta a miniszterelnök. – Csak ténymegállapítás, és nem üzenet. A kormányfő megismételte a kormányálláspontot a nemzeti kisebbségekről, amelyek, mondta, a magyar nemzet részét alkotják, ugyanakkor saját országuk állampolgárai. – Nem oktrojáljuk rájuk a mi álláspontunkat – húzta alá, megerősítve, hogy Budapest tiszteletben tartja Helsinkit, a Párizsi Chartát, az európai normákat. Reméljük, hogy a problémák a jugoszláv szövetségi határokon belül rendeződnek – zárta le a témát, majd áttért a térség helyzetére.” (Antall József: Tiszteletben tartjuk Helsinkit. Népszabadság, 1991. július 9. 1.)

¹⁵⁸ Mindez összefüggésben volt Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter 1991. július 9-én tartott nemzetközi sajtótájékoztatóján elhangzottakkal: „A majdani rendezéskor figyelembe kell venni például a kosovói albánság, valamint a korábban autonómiával rendelkező Vajdaságban élő magyar, valamint horvát, szlovén, szlovák, sőt német kisebbség igényeit, jogait, a történelmi tényeket. Politikai jogaik, akár autonómiájuk szavatolása a stabilitást, s ekként Szerbia érdekeit is szolgálja.” Budapest támogatja a brioni kompromisszumot. Népszabadság, 1991. július 10. 3

¹⁵⁹ Lásd: 63. Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–szerb sajtóháború ügyében. 1991. július 18.

Az elismerés kérdésében a kiváráó és óvatos magyar magatartás ellenére a szerb provokációk tovább folytatóódtak. Július utolsó napjaiban a szerb parlamentben már olyan napirenden kívüli kezdeményezés vetóódtóó fel, amely arra irányult, hogy Magyarország, Ausztriát és Németországot rekesszék ki azokról a nemzetközi tárgyalásokról, amelyek Jugoszlávia jövőjéről folynak.¹⁶⁰

Hosszas előkészületek és egyeztetések után, 1991. szeptember 3-án Antall József miniszterelnök Szabadkán találkozott Ante Marković jugoszláv szövetségi kormányfővel. A két kormányfő mintegy kétórás négyszemközti megbeszélést tartott a szabadkai városházán, míg kíséretük külön tárgyalásokat folytatott, majd a két fél plenáris ülésen vett részt. A tárgyalások fókuszában a jugoszláv háborús helyzet, az ország gazdasági állapota, a baranyai harcok, s ezzel összefüggésben a Magyarországra menekültek kérdése, valamint a magyar kisebbség helyzete állt. Antall a tárgyalások kezdetén nyomatékosította, hogy látogatásával azt kívánta demonstrálni, hogy az elmúlt hónapokban történtek ellenére a Magyarország és Jugoszlávia közötti jószomszédi viszony Magyarország alapérdeke, már csak azért is, mert három tagköztársasággal volt határos, s mindháromban élt magyar kisebbség. Éppen ezért volt kénytelen elutasítani minden olyan vádat, állítást, amelyek arról szóltak, hogy Magyarország ezt a jószomszédi viszonyt meg akarta bontani. Antall nyomatékosan hangsúlyozta, hogy Magyarország a kétoldalú kapcsolatok ápolása mellett a jugoszláv stabilitásban, a demokrácia kibontakozásában és a piacgazdaság megteremtésében érdekelt, s kormánya támogatja a szövetségi kormánynak, valamint az Európai Közösségnek a békés megoldásra irányuló erőfeszítéseit. A magyar miniszterelnök azt is elmondta, hogy a helsinki záróokmány¹⁶¹ és a Párizsi Charta¹⁶² szellemében szó sem lehet a határok erőszakos megváltoztatásáról. A magyar miniszterelnök ugyanakkor aláhúzte, hogy kormánya a kisebbségek esetében támogatja a személyi autonómia érvényesülését. Kitérve a magyar tartalékosok aránytalan behívására a Jugoszláv Néphadseregbe arra utalt, hogy Magyarország nem szeretné, ha bármilyen nemzetiségi konfliktus miatt feszültségek keletkeznének a két ország viszonyában, ezért arra kérte tárgylópartnerét, hogy a délszláv népek konfliktusába lehetőleg minél kevesebb magyart vonjanak be. Antall a tárgyalásokon a magyar légtér sorozatos megsértését is szóvá tette, ahogyan

¹⁶⁰ Lásd: 350. *Rejtjeltávirat Hágából. Jugoszláv kezdeményezés Németország, Olaszország, Ausztria, Magyarország és Bulgária kizárásáról.* 1991. augusztus 8.

¹⁶¹ Az EBEÉ Helsinkiben megtartott konferenciáján 1975. augusztus 1-én aláírt politikai kötelezettségvállalásokat tartalmazó egyezmény, amely többek között kimondta a határok sérthetlenségét.

¹⁶² Az 1990 novemberében az EBEÉ csúcstalálkozóján elfogadott Párizsi Charta aláírói a demokrácia, a jogállamiság, az emberi és kisebbségi jogok, a politikai pluralizmus melletti elkötelezettségüket erősítették meg.

a szerb médiának Magyarországgal kapcsolatos hírszerkesztési politikáját is, majd a nemzetközi helyzet megvitatása előtt a Vajdaság autonómiájának kérdésére tért ki.¹⁶³

Vladislav Jovanović, szerb külügyminiszter szeptember 4-én Belgrádban a magyar nagykövettel találkozott, s közölte, hogy a hónap közepén kész eleget tenni Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter meghívásának. Elismerte, hogy a kommunizmus végérvényesen megbukott, s azt is kifejtette: Szerbia felismerte azt, hogy a módosuló geopolitikai helyzetben Magyarország jelenti számára az Európával való közvetlen összeköttetést, s ezért is, illetve a gazdasági okok miatt is országa érdekelt a kapcsolatok fejlesztésében. Tolmácsolta Belgrád azon elvárását, hogy a kulminálódó délszláv válságban Magyarország tanúsítson semlegességet. A magyar kisebbségre kitérve arra mutatott rá, hogy annak messzemenően hazájában vannak a legtöbb jogai.¹⁶⁴

Bár Jeszenszky és Jovanović budapesti találkozáját már a sajtó is beharangozta, arra végül nem került sor. A jugoszláv Külügyminisztérium ugyanis szeptember 12-én újabb fegyverszállítással vádolta meg Magyarországot.¹⁶⁵ Belgrád és Budapest kapcsolatai ismét a végletekig kiéleződtek, amiben az is szerepet játszott, hogy állandósult a vajdasági magyarok megfélemlítése, és a Vajdaság területéről egyre nagyobb számban hívták be a magyar tartalékosokat, ami miatt Jeszenszky külügyminiszter kénytelen volt külön sajtótájékoztatót tartani.¹⁶⁶

Szeptember 23-án Antall Marković szövetségi kormányfővel folytatott telefonbeszélgetést. A jugoszláv miniszterelnök ekkor részletesen beszámolt a fronthelyzetről, s kendőzetlenül kijelentette, hogy egyre erőteljesebb azoknak a mozgástere, akik immáron nem Jugoszlávia megőrzéséért szállnak síkra, hanem aktívan Nagy-Szerbia megteremtésén dolgoznak. Antall elmondta, hogy a kiváló tagköztársaságok szuverenitásának elismerését kormánya csak akkor teheti meg, ha erre a lépésre az Európai Közösség tagállamai mellett más államok is elszánják magukat. A magyar miniszterelnök arra is megkérte jugoszláv kollégáját, hogy amennyiben arra van lehetősége, úgy állítsa le a vajdasági magyarok behívását a szövetségi hadseregbe.¹⁶⁷

¹⁶³ Lásd: 67. *Antall József és Ante Marković jugoszláv miniszterelnök szabadkai tárgyalásának jegyzőkönyve. 1991. szeptember 3.*; 73. *A Miniszterelnöki Titkárság jelentése Antall József szabadkai tárgyalásairól. 1991. szeptember 24.*

¹⁶⁴ Lásd: 68. *Rejteltávirat Belgrádból. A magyar–szerb külügyminiszteri találkozó előkészítése. 1991. szeptember 5.*

¹⁶⁵ Lásd: 70. *Rejteltávirat Belgrádból. A jugoszláv Külügyminisztérium illegális fegyverszállítással vádolja a magyar kormányt. 1991. szeptember 12.*; 71. *A Külügyminisztérium közleménye a fegyverszállítás vádjáról. 1991. szeptember 12.*

¹⁶⁶ Aggodalom a vajdasági magyarság helyzete miatt. Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter rendkívüli sajtótájékoztatója. *Magyar Szó*, 1991. szeptember 21. 20.

¹⁶⁷ Lásd: 72. *Összefoglaló és sajtóközlemény Antall József és Ante Marković jugoszláv kormányfő 1991. szeptember 23-i telefonbeszélgetéséről. 1991. szeptember 23.*

Október 11-én a budapesti jugoszláv Nagykövetség jegyzékben kérte, hogy Magyarország engedélyezze területén a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó csapatainak átvonulását. Szokai Imre ezzel kapcsolatban azt közölte a jugoszláv nagykövettel, hogy a szövetségi hadsereg magyar területen történő átvonulásához a Nagykövetség jegyzékben rögzített garanciavállalása nem elegendő, ahhoz a szövetségi kormány vagy elnökség megfelelő garanciái kellenek, különösen arra nézve, hogy a Szlovéniából Horvátországba esetlegesen átszállított hadianyagokat nem használják fel fegyveres összecsapásban.¹⁶⁸

Az ekkor már egyértelműen szerb érdekeket képviselő, formálisan még egységes jugoszláv Külügyminisztérium 1991. október 18-án hívatta be a magyar nagykövetet. Ennek apropója az volt, hogy az EBEÉ-folyamatban részt vevő országok körében Magyarország egy olyan, a jugoszláv politikai és etnikai konfliktust tagláló dokumentumot hozott nyilvánosságra, amelynek vallási, gazdasági-társadalmi, fejlettségi, etnikai különbségekkel kapcsolatos megállapításai miatt a jugoszláv kormány tiltakozott.¹⁶⁹ Milan Vereš, külügyminiszter-helyettes egy újabb éles hangú demarsban közölte Őszi István nagykövettel, hogy ez a dokumentum Belgrád számára elfogadhatatlan, s azt egyenesen a magyar területi követelésekkel azonosította. Vereš azt is hozzátette, hogy ezzel Magyarország célja az volt, hogy az EBEÉ-folyamatban részt vevő országokat részrehajló magyarázatra bírja, s újra megvádolta hazánkat, hogy továbbra is fegyvereket szállított Horvátországba. Csakhogy, miután a magyar nagykövet követelte az ezzel kapcsolatos dokumentumok átadását, kiderült, hogy ilyen hivatalos magyar iratok nem is léteztek. Őszi nagykövet ezután határozottan visszautasította az esetleges újabb fegyverszállításra vonatkozó vádakot, majd kijelentette, hogy Belgrád Magyarország ellen ekkor már jó ideje tényekkel és dokumentumokkal nem alátámasztható kampányt folytatott, s ebben a helyzetben kormányának egyre nehezebb lesz az eddigi nagyvonalú magatartását megtartani.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Lásd: 74. *A budapesti jugoszláv Nagykövetség jegyzékben kéri, Magyarország engedélyezze a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó csapatainak átvonulását Magyarország területén. 1991. október 11.*; 75. *Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának válasza Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetnek a belgrádi kormány kérésére, a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó csapatainak szabad átvonulására Magyarország területén. 1991. október 14.*

¹⁶⁹ A magyar kormány október közepén a délszláv krízis rendezésében érdekelt kormányoknak átadott non-paperben foglalta össze saját megoldási javaslatait. Lásd: JESZENSZKY Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011. 67.

¹⁷⁰ Lásd: 77. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Milan Vereš belgrádi külügyminiszter-helyettes demarsa Őszi István belgrádi nagykövetnek Magyarország előterjesztése miatt az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet részes államainak a jugoszláv politikai és etnikai konfliktusról. 1991. október 18.*

1991. október 27-én a Jugoszláv Néphadsereg 20 óra 51 perckor két darab kazet-tás bombát dobott Barcs városára. A bombák a város távolabbi részén robbantak fel. Személyi sérülés nem történt, viszont több épületben is kár keletkezett.¹⁷¹ Az incidens miatti szabadkai tárgyalásokon a jugoszláv fél tagadta a szándékosságot.¹⁷²

Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter végül október 28-án, a barcsi bombázás másnapján látogatott Budapestre. Jovanović akkor a jugoszláv válsággal kapcsolatban a szerb vezetés álláspontját fejtette ki. Vagyis: a háború a horvátok elszakadási törekvései miatt tört ki, abba Szerbiát lényegében belekényszerítették. Újra megismételte, hogy Szerbia Magyarországtól a délszláv válsággal kapcsolatban semleges magatartást vár el, de hozzátette azt is, hogy Belgrádban azon a véleményen vannak, hogy Magyarország a kérdésben nem volt az. Mindezek ellenére a szerb külügyminiszter a két ország közötti viszonyrendszer javítását különösen fontosnak tartotta, s erre számos lehetőséget is felvázolt. Jeszenszky Radovan Božović vajdasági kormányfőnek Magyarországgal és a magyar vezetőkkel kapcsolatos sorozatosan becsmérlő kijelentéseit, megnyilvánulásait tette szóvá. A magyar külügyminiszter ezután kitért a vajdasági magyarok kulturális-oktatási intézményrendszerének a korlátozására, a munkahelyi elbocsátásokra, a mozgósításra, aminek következtében addig mintegy 20 ezer magyar menekült el, s az elhagyott házaikba szerbek költöztek be. Jeszenszky arra kérte a szerb vezetést, hogy a magyarokat ne vessék be a harcokban, a Magyarországon felvételt nyert vajdasági diákokat mentsék fel a katonai szolgálat alól, illetve biztosítsák a fegyveres szolgálat megtagadásának a lehetőségét mindazoknak, akik a lelkiismeretükre hivatkozva kérik azt. Annak a magyar meglátásnak is hangot adott, hogy a meglévő problémákra a szerb politikai elitnek és a vajdasági magyarság képviselőinek kellene politikai párbeszéd útján megoldást találnia. Jovanović megtagadta a sorozással kapcsolatos kéréseket, majd azt állította, hogy szó sem volt a magyarok aránytalanul nagy mozgósításáról. Szerinte a vajdasági magyarok a magyarországi tömegtájékoztatási eszközök által keltett tömegpszichózis következtében menekültek el. Minden, a kultúrával és az oktatással kapcsolatos korlátozást negligált, majd hozzátette, hogy ha voltak is esetleges hiányosságok, azok kizárólag az anyagi források szűkösségéből fakadtak. Végezetül azt mondta, hogy a szomszédos államokban élő magyar kisebbségek közül a vajdasági magyarok helyzete a legjobb, ezért nincs is helye a Szerbiában élő magyarokkal kapcsolatos panaszoknak, majd végül fenyegető hangnemre váltva kijelentette, hogy „nem lehet tolerálni a kisebbségek dezintegrációra

¹⁷¹ Gránátok hullottak Barcsra. Navigációs hiba okozta az incidenst – állítja a HM. Szóvivője. *Magyar Nemzet*, 1991. október 29. 1., 4.

¹⁷² Lásd: 83. *Tárgyalások a Magyar Honvédség és a Jugoszláv Néphadsereg légierő és légvédelmi főparancsnokai között Szabadkán. 1991. november 13.*

és szeparatizmusra irányuló törekvéseit, a kisebbségeknek igenis lojalitást kell tanúsítaniuk az országgal szemben, amelyben élnek”.¹⁷³

Pár héttel később Dojčilo Maslovarić, a nemzeti ügyekért felelős szerb miniszter-helyettes Őszi nagykövettel folytatott alkalmi beszélgetés keretén belül élesen bírálta a magyar kormány Szerbia-politikáját. Felhozta a Kalasnyikov-ügyet, a magyar politikusok nyilatkozatait barátságtalannak tartotta, azzal vádolta a kormányt, hogy az a vajdasági magyarságot felbújtotta a szerb vezetés ellen, támadta a magyar médiát, amely állítása szerint szerbellenes propagandát fejtett ki, végül pedig azzal vádolta meg Magyarországot, hogy területén „horvát terroristákat képeznek ki”. Őszi ezután Maslovarićot szembesítette a Szerbiának tett magyar gesztusokról a közlekedésben, a szállításban, a hírközlésben, majd részletesen beszámolt neki a szerb menekültek érdekében tett magyar erőfeszítésekről. Maslovarić minderre újabb kirohanásba kezdett, amit azzal zárt, hogy márpedig Jugoszlávia, lényegében Nagy-Szerbia, az USA és Nyugat-Európa ellenkezése, a német hegemonista törekvések dacára rövidesen újjá fog születni, s az magába fogja foglalni Szerbiát, Bosznia-Hercegovinát, Montenegrót, Macedóniát és Horvátországot egyes területeit is.¹⁷⁴

December másodikán Jeszenszky Budapesten találkozott a VMDK küldöttségével. A komor hangulatú tárgyalások során a VMDK vezetői elmondták, hogy a szerb hatalom az ellenzék szélsőséges csoportjaival együttműködve tovább fokozta a politikai nyomásgyakorlást a vajdasági magyarokra. Milan Paroški szélsőséges képviselő a magyar többségű észak-bácskai körzetben a szerb lakossággal szembeni „diszkrimináció” megszüntetését követelő törvényjavaslatot nyújtott be. Ennek értelmében Zentán, Adán, Csókán, Kanizsán és Törökkanizsán szavatolni kellett a szerbek egyenjogúságát. Ugyanekkor a Szerb Gárda¹⁷⁵ azzal a céllal, hogy a gárdistákat a feltételezett „északi fronton” használják fel, a hadsereggel kezdett tárgyalásokat az egyik laktanya átvételéről.¹⁷⁶ A VMDK vezetői azt is közölték, hogy a szerb hatalom erőszakosan

¹⁷³ Lásd: 79. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter hivatalos magyarországi látogatásáról. 1991. október 30.

¹⁷⁴ Lásd: 84. Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának Dojčilo Maslovarićtyal, a nemzetiségi ügyekért felelős szerb miniszter-helyetessel folytatott megbeszéléséről. 1991. november 26.

¹⁷⁵ A Szerb Megújítási Mozgalomhoz köthető paramilitáris Szerb Gárda 1991 és 1992 között létezett. Mintegy harmincezer harcost számlált, parancsnoka Đorđe „Giška” Božović volt. Csapatait a horvátországi harcokban vetették be.

¹⁷⁶ „A JNH-t dilettánsok vezetik” – Szervezik a zsoldosokat? – Brovet elárulta a szlovén népet is – Milan Paroški képviselő és „Dragan kapitány” bemutatkozása Zentán. *Magyar Szó*, 1991. november 2. 6.; A honvédelmi koncepció kudarca – Alapot létesítettek a háborús rokkantak anyagi támogatására – Milan Paroški képviselő és „Dragan kapitány” Zentán. *Magyar Szó*, 1991. november 8. 3.; Diszkrimináció ellenes törvény?! *Magyar Szó*, 1991. november 27., 4.; A szerbek jogainak védelmére – Szerbia

törekedett a magyarok által lakott terület etnikai összetételének megváltoztatására, aminek következtében addigra már több mint 25 ezer magyar menekült el a Vajdaságból, s százezrek vártak útra készen a becsomagolt bőröndjeikkel. Arról is beszámoltak, hogy a szerbek által megszállt Baranyában a helyi hatóságok megtiltották a mozgósítást megtagadó horvátok és magyarok visszatérését, a házaikba pedig szerbeket telepítettek be. A VMDK határozottan kérte a magyar kormányt, hogy a vajdasági magyarokra nehezedő nyomás ellensúlyozásaként adjon ki egy elítélő nyilatkozatot. Ezt követően a megbeszélések fókuszába a Jugoszlávia-konferencia került. A VMDK szerint azon a vajdasági magyarok ügyét is napirendre kellett volna venni.¹⁷⁷

Ugyanaznap Katona Tamás bekérte Rudi Sova nagykövetet. Közölte vele, hogy 4,5 kilométerre a határtól, magyar területen egy jugoszláv légvédelmi rakéta csapódott be. Mivel a jugoszláv fél elzárkózott az ügy kivizsgálásától, ezért Magyarország kénytelen volt kifejezni neheztelését, azonban az ügyet nagydobra sem kívánta verni, s ugyanezt várta el a másik féltől is, különös tekintettel az ott élő magyarság érdekeire. Katona Paroški fellépését is szóvá tette, s közölte a nagykövettel, hogy az minden nemzetközi normával és gyakorlattal ellenkezett. Sova mindezt egyéni kezdeményezéseként igyekezett elbagatellizálni, majd hosszas monológba bocsátkozott, amelynek az volt a lényege, hogy 1960-tól 1990-ig a Magyarországon élő kisebbségek intézményeit milyen módszerekkel építették le. Katona a szerb külügyminiszternek arra a szabadkai beszédére is reflektált, amelyben Jovanović magyarországi horvát zsoldoskiképző központokat és menekülttáborokat emlegetett. Katona elmondta, hogy Magyarország területén semmilyen kiképzőtábor nem létezett, annak a feltételezése is pusztán fantazmagória volt. A menekülttáborok felállítására, pedig az események elfajulása miatt volt szükség, melyek fenntartása nagy anyagi terheket rótt az országra.¹⁷⁸

Ekkor már teljesen egyértelmű volt, hogy Szlovénia és Horvátország elismerése heteken belül megtörténik. Mivel tartani lehetett attól, hogy az elismerés következtében Szerbiában tartózkodó magyar állampolgárokat atrocitások érhetik, ezért december

Képviselőháza elfogadta Milan Paroški Macedóniára és a vajdasági magyar többségű községekre vonatkozó javaslatának megvitatását. *Magyar Szó*, 1991. november 28., 29., 30. 4.; Háborúellenes hangulat a Tisza-vidéken – Háborogni szabad, ellenszegülni nem – A zentai és az adai békemegmozdulások epilógusa. *Magyar Szó*, Tiszavidék melléklet, 1991. november 15. 1.

¹⁷⁷ Lásd: 87. *Jeszzenszky Géza megbeszélései a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének vezetőivel, Budapesten. 1991. december 3.*

¹⁷⁸ Lásd: 86. *Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a szerb rakéták magyarországi becsapódása és a délszláv háború kiterjedése ügyében. 1991. december 2.*

5-én a 4. Területi Főosztály és a Futár Biztonsági Osztály kidolgozta a Szerbia területén tartózkodó magyar állampolgárok részleges evakuálásáról szóló tervet.¹⁷⁹

December 28-án kerültek kidolgozásra a 4. Területi Főosztály javaslatai a tagköztársaságok elismerésére és a vajdasági magyarság védelmére. Ennek értelmében Magyarország az érintett jugoszláv tagköztársaságokat az EK-tagállamok által történt elismerés után ismeri majd el, azzal, hogy a lépéseket Lengyelországgal és Csehszlovákiával egyeztetik. A javaslat azt is tartalmazta, hogy a jogutódlás kérdésben Magyarország ne foglaljon nyilvánosan állást, illetve a szerb államalakulat státuszának rendezéséig a belgrádi Nagykövetséget ideiglenes ügyvivő vezesse.

A vajdasági magyarság védelme érdekében a javaslat előterjesztette, hogy a magyar kormány egyértelműen hozza Szerbia tudomására, hogy amennyiben a szerb államvezetés részéről nem következik be változás az ottani magyarokkal szembeni ellenséges magatartásban és amennyiben Szerbia nem garantálja a délvidéki magyarok létbiztonságát, úgy a Magyar Köztársaság kész restriktív eszközök alkalmazására is.¹⁸⁰

b. A Magyar Köztársaság és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró) diplomáciai kapcsolatai (1992–1994)

A nemzetközi közösség 1992 elején ismerte el Szlovénia, Horvátország és Bosznia-Hercegovina függetlenségét. A Horvátország és Bosznia-Hercegovina ellen agressziót elkövető, Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot (JSZK) viszont nem tekintette a volt Jugoszlávia jogutódjának. A JSZK nemzetközi jogalanyiságát így Magyarország sem ismerte el de jure, ezért a kétoldalú kapcsolatok a de facto elismerésen nyugodtak.¹⁸¹

A magyar Külügyminisztérium január első napjaiban arról értesült, hogy az újvidéki razzia¹⁸² 50. évfordulójának közeledtével egyre nagyobb félelem uralkodott

¹⁷⁹ Lásd: 89. A 4. Területi Főosztály, illetve a Futár és Biztonsági Osztály javaslatai a Szerbia területén tartózkodó magyar állampolgárok részleges evakuálásáról. 1991. december 5.

¹⁸⁰ Lásd: 93. A 4. Területi Főosztály javaslatai a tagköztársaságok elismerésére és a vajdasági magyarság védelmére. 1991. december 28.

¹⁸¹ Lásd: 136. Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója Magyarországról és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kapcsolatairól. 1994. január 18.

¹⁸² Az 1942 januárjában, eredetileg a bel- és közbiztonság helyreállítása mellett elsősorban külpolitikai megfontolásokból, a Bácska déli területein indított partizánvadász razzia túlkapásokba torkolva, ártatlan polgári áldozatok életét követelve, 1942. január 20-án Újvidéken kulminálódott. Az áldozatok zöme – 2578 fő a szerb etnikumból került ki, a razzia során 1068 zömében magyar zsidó is életét vesztette.

a délvidéki magyarság körében, mivel a szerb hatalom részéről tudatosan fokozódott a magyarok elleni hangulatszítás. Arról is egyre szélesebb körben lehetett hallani, hogy az évfordulóra időzítve a délvidéki magyarság elleni atrocitássorozat és a helyi magyarok vezetőivel való leszámolás veszi majd kezdetét.¹⁸³

Bár az újvidéki eseményekről való megemlékezés az elkövetkező hetekben megtöltötte úgy a szerb, mint a magyar napilapokat, s végül nem került sor a délvidéki magyarság elleni tömeges leszámolásokra. Mindezzel összefüggésben itt és most csak utalunk arra, hogy a magyar–szerb kapcsolatok a délvidéki magyarokat érő erőteljes pszichológiai nyomásgyakorlások, kényszersorozások, letartóztatások, valamint a vajdasági magyarokat hátrányosan érintő új oktatási törvénytervezetek miatt az elkövetkező hónapokban a mélypontra zuhantak.

Március 11-én a jugoszláv Külügyminisztériumba kérték Őszi István nagykövetet, ahol kifogásolták Für Lajos magyar honvédelmi miniszternek a magyar kisebbségekkel kapcsolatban elmondott miskolci beszédét,¹⁸⁴ Entz Géza államtitkárnak a *Magyar Hírlap*nak adott interjút,¹⁸⁵ de szóvá tették a VMDK nemzetközi tevékenységéhez adott magyar támogatást, újra felemlítették a Kalasnyikov-ügyet, majd ismételten azzal vádolták meg Magyarországot, hogy folytatja a fegyverszállításokat. A szerb fél azt is sérelmezte, hogy 1991 novemberében Magyarország elsőként rendelte haza konzultációra a belgrádi magyar nagykövetet, a visszatéréséről pedig, a diplomáciai szokásoknak megfelelően, „elfelejtette” jegyzékben értesíteni a jugoszláv Külügyminisztériumot. Őszi nagykövet válaszában hangsúlyozta, hogy a Kalasnyikov-ügy folyamatos felémlegetéséből csak azt a következtetést tudta levonni, hogy Belgrádnak még mindig nem fűződött politikai érdeke ennek az ügynek és következményeinek a lezárásához. A VMDK-val kapcsolatban arra mutatott rá, hogy a magyarság helyzete az elmúlt másfél évtizedben nagyon sokat romlott, a háború közvetlenül is veszélyeztette őket. Azt is nyomatékosította, hogy Belgrád a VMDK képviselőit nem fogadta el partnernek, a magyarok gondjairól nem volt hajlandóak párbeszédet folytatni, végezetül pedig

¹⁸³ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. VM 1992. 31. doboz, 00112/7/92.

¹⁸⁴ 1992. február 14-én Für Lajos Miskolcon a következőket mondta: „A magyar nemzet fogalma a Kárpát-medencében nemcsak a Magyar Köztársaság lakosságra vonatkozik. Az európai térségben a magyar nemzet fogalma a közös nyelv által összekötött egységes nemzetet jelenti, amelynek egyharmada a trianoni béke következtében kisebbségi sorba került. A Kárpát-medencében az egész magyar nemzet védelme elválaszthatatlan része a nemzeti biztonság fenntartásának. Ezért a parlamentnek és a kormánynak mindent meg kell tennie azért, hogy véget érjen a határon túli magyar kisebbségek veszélyeztetettsége, és hogy megszülessenek a magyar kisebbségek fennmaradásának garanciái.” Lásd: Nem segíti a jó szomszédságot – AZ SZNT magyar alelnöke Für beszédéről. *Népszabadság*, 1991. február 19. 3.

¹⁸⁵ A Nap interjúja Entz Gézával: Nem kirakatpolitikát akarunk. *Magyar Hírlap*, 1992. február 19. 1, 8.

utalva a tömeges mozgósításokra azt közölte, hogy a délvidéki magyaroknak alkotmányos joguk van arra, hogy a horvátországi háborúban való részvétel ellen foglaljanak állást, mivel fegyverfogásra csak külső ellenség támadása esetén voltak kötelesek. A magyar nagykövet, tolmácsolva kormánya álláspontját, természetesnek minősítette, hogy az adott helyzetben a vajdasági magyarok védelmet a különböző nemzetközi fórumoknál kerestek, és ezt legális módon, magyar részről támogatták. Végül arra is felhívta a szerb fél figyelmét, hogy Belgrád ne csak a háborús kötelezettségeknél apelláljon az állampolgárságra, hanem akkor is, amikor a menekültek hazatérésének garanciáját kell megteremteni, majd kijelentette, hogy addig a vajdasági magyarok közel 5%-a menekült el és jelentős számú szerb is Magyarországon talált menedéket.¹⁸⁶

A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztálya 1992. március 19-én vázolta fel Magyarország Balkán-politikájának kétéves stratégiáját. Ennek értelmében ki kellett dolgozni a megszűnő Jugoszlávia helyén létrejövő államok irányában folytatott hosszú távú külpolitika alapjait. Figyelembe kellett venni a magyar kisebbségek sorsának hosszú távú rendezését, Magyarország régióbeli súlyának a növelését, a magyar gazdasági jelenlét- és befolyás erősítését, valamint a délszláv utódállamok európai integrációjának segítését. A stratégia előrevetítette, hogy Bosznia-Hercegovinával és Macedóniával már a közeljövőben, míg a Szerbia és Montenegró által alkotott föderációval az államutódlás tisztázása után lehet majd rendezni a diplomáciai kapcsolatokat.¹⁸⁷

1992. június 19-én a késő esti órákban két órán át tárgyalt Budapesten Jeszenszky Géza magyar és Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter. A szerb kérésre, előzetes napirend nélkül létrehozott, nem hivatalos találkozó keretében a szerb külügyminiszter változtatva használt vádaskodó és kérő hangnemet. A magyar felvetésekre idegesen reagált. Belgrád a találkozót elsősorban szerb belpolitikai okok, valamint Szerbia nemzetközi megítélésének javítása céljából kérte. Jovanović kendőzetlenül elmondta, hogy Belgrádot elsősorban az utódlás,¹⁸⁸ a szankciók¹⁸⁹ és az UNPRO-

¹⁸⁶ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1992. 71. doboz, 001179/92.

¹⁸⁷ Lásd: 102. *A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a magyar–délszláv kapcsolatokról. 1992. március 19.*

¹⁸⁸ Utalás a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság jogutódlásának kérdésére.

¹⁸⁹ Az EK külügyminiszterei 1992. május 11-én elfogadott nyilatkozatukban a Bosznia-Hercegovinában folyó erőszakért és Sarajevó ostromáért Szerbiát tették felelőssé, politikai és gazdasági szankciók bevezetését helyezték kilátásba az ország ellen, s elrendelték nagyköveteik Belgrádból történő visszahívását. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 757. számú határozatával 1992. május 31-től rendelte el a Szerbia és Montenegró által alkotott Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) ellen az egészségügyi és élelmiszerszállítások kivételével a teljes export-import embargót, egyben megtiltotta a légi járművek fogadását és az oda irányuló légi járművek indulását, s bevezette a pénzügyi tranzakciók tilalmát. A magyar kormány 1992. május 31-én jelentette be, hogy Magyarország csatlakozik az ENSZ Biztonsági Tanács Jugoszlávia elleni szankcióihoz, amelynek egyben egyik előterjesztője is volt.

FOR-erők¹⁹⁰ kapcsán elfoglalt magyar álláspont ingerelte. A szerb külügyminiszter ugyanis, bár hangsúlyozta, hogy országa érdekelt a kapcsolatok javításában, ugyanakkor sérelmezte, hogy Magyarország igen erőteljesen állt ki a Szerbia és Montenegró elleni nemzetközi szankciók bevezetése mellett,¹⁹¹ s azt is nehezményezte, hogy Magyarország nem volt hajlandó az automatizmus elve alapján elismerni a JSZK jogalanyiságát. A tárgyalás egy későbbi pontján már azt is megfogalmazta, hogy Magyarország ismerje el a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot mint a volt államalakulat jogfolytonos utódját. A szerb külügyminiszter szerencsétlen kezdeményezésnek tartotta Magyarország azon javaslatát, miszerint ENSZ-erőket telepítsenek a Vajdaságba,¹⁹² majd úgy fogalmazott, hogy kormánya számára sértő a délvidéki magyarok helyzetét leíró „tűsz” kifejezés. A magyar külügyminiszter válaszában kifejtette, hogy Magyarország nem volt kezdeményezője a szankcióknak, azok kidolgozásában nem is játszott szerepet. Rámutatott arra is, hogy országa a jogutódlás kérdésének megoldatlansága ellenére továbbra is működtette belgrádi külképviselőt, majd nyomatékosan hangsúlyozta, hogy Magyarországnak semmilyen területi követelése nincs Szerbiával szemben. Arra is kitért, hogy a vajdasági magyarok helyzete viszont jelentősen romlott, majd egyértelművé tette, hogy a kisebbségi kérdés tekintetében Magyarország ugyanolyan jogokat tart a vajdasági magyarok számára kívánatosnak, mint amilyeneket Szerbia követel a horvátországi és boszniai szerbeknek. Azt is elmondta, hogy Magyarország garanciákat kér Szerbiától, hogy nem fogják atrocitások érni a vajdasági magyarokat, illetve gesztusértékűnek tartaná, amennyiben leállítanák a magyarok mozgósítását.¹⁹³

Július 30-án Antall József miniszterelnök Milan Panić jugoszláv miniszterelnökkel találkozott. A kellemes hangvételű tárgyalások a délszláv politika outsiderének számító, az Amerikai Egyesült Államokból importált szükségpolitikus bemutatkozásán túl azonban lényegi konkrétumokkal, kézzelfogható eredménnyel nem jártak.¹⁹⁴

¹⁹⁰ A magyar parlament 1992. március 3-án járult hozzá, hogy az ENSZ békefenntartó erői (UNPROFOR) Magyarország területén áthaladhassanak, és ott ideiglenesen állomásozzanak.

¹⁹¹ Ezzel összefüggésben lásd még: 80. *Rejteltávirat Belgrádból. A Jugoszlávia ellen bevezetett korlátozott embargó gazdasági hatásai és a teljes embargó várható következményei.* 1991. november 4.; 82. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszlávia elleni gazdasági embargó hatásairól.* 1991. november 12.

¹⁹² Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter 1992. június 4-én a NATO külügyminisztereinek oslói értekezletén kezdeményezte, hogy a NATO sürgősen küldjön békefenntartó csapatokat a Vajdaságba és Koszovóba.

¹⁹³ Lásd: 106. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter tárgyalásairól.* 1992. június 20.

¹⁹⁴ 110. *Kodolányi Gyulának, a miniszterelnök külpolitikai tanácsadójának jegyzőkönyve Antall József és Milan Panić jugoszláv miniszterelnök budapesti tárgyalásáról.* 1992. július 30.

Az, hogy a két ország közötti viszonyrendszerében nem történt lényegi elmozdulás, illetve az, hogy Szerbia továbbra is erőteljesen ellenséges érzületekkel tekintett Magyarországra, akkor vált újra egyértelművé, amikor Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő Petar Skundrićtal, a Szerbiai Szocialista Párt főtitkárával folytatott tárgyalásokat. Skundrić a találkozón a már jól ismert magyarellenes vádak és klisék megismétlése mellett a délszláv háborúkért kizárólag a horvát, a szlovén, a bosznia-hercegovinai és a macedón kormányt, valamint a mögöttük álló nemzetközi erőket tette felelőssé.¹⁹⁵

1993 januárjában Milan Panić Budapesten történő átutazásakor Jeszenszky Géza külügyminiszterrel találkozott. Panić a megbeszélésen az javasolta, hogy Magyarország vállalja el a volt Jugoszlávia utódállamainak gazdasági újjáépítésével, együttműködésével foglalkozó nemzetközi konferencia megrendezését. A magyar külügyminiszter nem zárkózott ettől el, ugyanakkor arra is rámutatott, hogy amíg tart a háború, egy ilyen jellegű rendezvénytől nem lehet konkrét eredményeket elvárni.¹⁹⁶

Abból az alkalomból, hogy 1993 márciusában Vladislav Jovanovićot másodsorra is megválasztották a JSZK külügyminiszterének, Jeszenszky Géza levélben vázolta Magyarország elvárásait Szerbia irányába. A magyar külügyminiszter ismételten szövézte, hogy a szerb politika a propagandában változatlanul beavatkozással vádolta Magyarországot, és továbbra sem határolódott el a sajtóban megjelenő ilyen vádaskodásoktól. Nyomatékosította, annak ellenére, hogy Budapest továbbra is elvárta Belgrádtól a vajdasági magyar kisebbség létbiztonságának garantálását, az továbbra sem történt meg, sőt éppen ellenkezőleg; ismételten felerősödött a kisebbségi jogok felszámolásának tendenciája, valamint a magyarok eltávolítása az állami intézményekből. Jeszenszky újra szövézte a vajdasági magyarok aránytalan mozgósítását, amivel kapcsolatban arra is rámutatott, hogy mivel Belgrád sem a koszovói albánokat, sem a szandzsáki muzulmánokat nem hívja be a hadseregbe, ezért kormánya nem tudja elfogadni azt a szerb álláspontot, miszerint azt az állampolgári jogok és kötelességek összefüggésében kell értelmezni. Hozzátette azt is, hogy különösen annak tükrében nem, hogy a jugoszláv kormány többször is kijelentette, hogy senkivel sem áll háborúban. Jeszenszky egyértelművé tette azt is, hogy kormánya, de a nemzetközi közösség számára is elfogadhatatlan a Belgrád által folytatott kettős mérce alkalmazása a Szerbián kívül rekedt szerbek, illetve a Szerbián belül élő nem szerb etnikumok esetében. A magyar külügyminiszter jelezte: amennyiben a horvátországi szerb kisebbség jogot

¹⁹⁵ Lásd: 112. *Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő jelentése Jeszenszky Gézának a Petar Skundrićtal, a Szerbiai Szocialista Párt főtitkárával folytatott megbeszéléséről. 1992. szeptember 24.*

¹⁹⁶ Lásd: 114. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Milan Panić a JSZK volt miniszterelnökének budapesti megbeszéléséről. 1993. január 29.*

formálhat a különleges státuszra, úgy a reciprocitás elve alapján ugyanerre jogot formálhatnak a Szerbiában élő magyarok is.¹⁹⁷

Március 16-án Jovanović bár elfogadta, hogy kormánya Magyarországgal párbeszédet folytasson a magyar kisebbség helyzetéről, azonban egyértelműen elutasította a VMDK autonómiakonceptióját, valamint egyértelműsítette, hogy a kisebbségi kérdés tekintetében elutasítják az azonos mérce alkalmazását a krajnai szerbek és a délvidéki magyarok esetében.¹⁹⁸

A feszültségek ellenére 1993 tavaszán azonban egy lassú fordulat kezdett kibontakozni a magyar–szerb kapcsolatokban. Ennek okai elsősorban abban voltak, hogy a szerb politikai vezetés ismételten és sokadjára volt kénytelen szembesülni azzal a reális ténnyel, hogy a megváltozott geopolitikai térben hosszú távon csak Magyarország jelentette számára az egyetlen és egyben legrövidebb összeköttetést Nyugat-Európával. Az óvatos nyitásnál az is döntő érvek számított, hogy a magyar félnek tett különösebben nem fájdalmas gesztusok hozzájárulhattak az akkor már teljesen elszigetelt ország szalonképessé tételében. Ebben a helyzetben Belgrád kezdeményezésére került sor 1993. május 25-én a magyar és a jugoszláv vezérkari főnökök találkozására, ahol egyértelművé tették a magyar politikai vezetés számára is a szemléletváltást. Június 18-án Goran Matić szövetségi külügyminiszter-helyettes a honvédelmi miniszterek találkozására tett javaslatot. Négy nappal később, Kovács Oszkár, Slobodan Milošević bizalmi embere a magyar ügyvivőnek tolmácsolta Milošević üzenetét, hogy nyitott a Magyarországgal való tárgyalásokra. Június 26-án Martonyi János államtitkár nem hivatalos megbeszélést folytatott a Budapesten átutazó jugoszláv külügyminiszterrel. Jovanović ezen a találkozón már közel sem volt olyan elutasító a magyar részről hangsúlyosan felvetett problémákkal kapcsolatban, mint korábban, és a konfrontációkat is kerülte. Július 9-én Für Lajos magyar és Pavle Bulatović jugoszláv honvédelmi miniszter nem hivatalos formában találkozott. Bár a két fél között megállapodás született egy „forródrót kiépítéséről”, a magyar várakozásoktól eltérően ekkor azonban a szerb fél részéről nem történt érdemleges kezdeményezés. Július végén a magyar diplomaták jelezték Belgrádnak a magyar fél készségét a kisebbségi kérdéssel összefüggő szakértői tárgyalások megkezdéséről és egy később megkötendő magyar–jugoszláv kisebbségi egyezményről, valamint azt is javasolták, hogy Belgrád ez ügyben fogadja Entz Géza államtitkárt. Augusztus harmadikán a szövetségi gazdasági miniszter a magyar kormány támogatását kérte az ENSZ Szankciós Bizottságában az orosz földgáz

¹⁹⁷ Lásd: 116. Jeszenszky Géza levele Vladislav Jovanovićnak, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság külügyminiszterévé választása alkalmából. 1993. március 9.

¹⁹⁸ Lásd: 117. A 4. Területi Főosztály jelentése Martonyi János külügyi államtitkár és Vladislav Jovanović jugoszláv külügyminiszter megbeszéléséről. 1993. március 16.

beszerzéséhez, majd november 13-án Herman János helyettes államtitkár a magyar kormány különmegbízottjaként tárgyalta Jovanović szövetségi külügyminiszterrel és Milošević szerb államfővel.¹⁹⁹

Bár Belgrád ekkortól kezdve a délvidéki magyarok elleni fellépéseknél valóban kerülni kezdte a kifejezetten nyers és durva megnyilvánulásokat, azonban a politikai és a pszichológiai nyomásgyakorlások a mindennapok realitásának részei maradtak. Alsóbb szinteken továbbra is jelen voltak a magyarok elleni fenyegetések, az utcai vagy a munkahelyi szóbeli támadások, s esetenként fizikai bántalmazásokra is sor került. Belgrád a diplomáciai nyelvezetben bekövetkezett fordulat ellenére ebben az időben is nagy energiával igyekezett gátolni a magyar többségű önkormányzatok érdemi munkáját, s nem állt le a magyarok besorozása sem a hadseregbe. Az egyetlen érdemi előrelépés talán csak az volt, hogy a szerb és a szövetségi kormány, némi gesztust gyakorolva Budapest irányába, ekkor már eltekintett a magyar egyetemi ösztöndíjat elnyertek erőszakos bevonultatásától.²⁰⁰

A fentiekből is látható, hogy ebből a szempontból a magyar–szerb kapcsolatokban egyfajta kettősség időszakának az állapota állt be. Míg a szerb és a szövetségi vezetőkkel folytatott tárgyalásokban a retorika szintjén valóban érezhető pozitív elmozdulás következett be, addig azok a negatív jelenségek, amelyek a magyarellenességre állampolitikában kicsúcsosodva akkor már évek óta a délvidéki magyarok mindennapi életének szerves részét képezték, továbbra is egyértelműen a hétköznapiak részei voltak. Mindezt Jeszenszky Géza New Yorkban személyesen is szóvá tette Vladislav Jovanovićnak.²⁰¹

1993. december 27-én a jugoszláv szövetségi kormány egy olyan rendeletet hozott, amelynek értelmében a JSZK állampolgárainak az ország elhagyásakor személyenként 10, gépkocsinként 30, autóbuszonként 1500 német márka kilépési illetéket kellett fizetniük. Az általános nyomorban²⁰² mindez hatványozottan és aránytalanul sújtotta a délvidéki magyarokat, akiknek ezzel tovább nehezült az anyaországgal való kapcsolattartása. Annak ellenére, hogy az illeték bevezetése belügynek számított, az ellentétes volt a hallgatólágosan mindkét fél részéről továbbra is érvényben lévőnek tartott

¹⁹⁹ Lásd: 121. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról. 1993. augusztus 5.; 136. Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója Magyarországról és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kapcsolatairól. 1994. január 18.

²⁰⁰ Lásd: 125. Rejtjeltávirat Belgrádból. A vajdasági magyarság helyzete. 1993. szeptember 15.

²⁰¹ Lásd: 126. Rejtjeltávirat New Yorkból. Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović szövetségi külügyminiszter megbeszélése New Yorkban. 1993. október 1.

²⁰² Az egzisztenciális létbizonytalanság szélére sodródott vajdasági magyarok megsegítését célzó Téli remény fedőnevű humanitárius akcióról lásd: 130. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének feljegyzése a magyarországi humanitárius segélyről a vajdasági magyarságnak. 1993. november 25.

kishatár menti megállapodással. A magyar diplomácia ezért az év utolsó napján kért is az ügyben fogadást a szövetségi pénzügyminiszter kabinetfőnökétől. A megbeszélésre végül nem került sor.²⁰³

Az enyhülést mutatta az is, hogy 1994. január 27-én és 28-án Jeszenszky Géza külügyminiszter Belgrádban Vladislav Jovanović szövetségi külügyminiszterrel, Slobodan Milošević szerb elnökkel, Radoje Kontić szövetségi miniszterelnökkel és Zoran Lilić szövetségi államelnökkel tárgyalt.

A szövetségi külügyminiszterrel Jeszenszky akkor kétszer is találkozott. Január 27-én a magyar külpolitikai törekvésekről és eredményekről adott kollégájának tájékoztatást. Aznap Jovanović viszont arról igyekezett meggyőzni tárgyalópartnerét, hogy országa szándéka az európai orientáció, amit elsősorban a nemzetközi szankciók és az izoláció miatt nem tudnak bebizonyítani. Kijelentette, hogy bár országa a háború lezárásában érdekelt, a JSZK ellen elrendelt embargó viszont az összetűzések egyik generátora. Másnap Jovanović azzal folytatta, hogy Belgrád nagyra értékelte azt, hogy Magyarország nem vezetett be az országgal szemben vízumkényszer. A kilépési illetékre vonatkozó magyar felvetésre reagálva azt csak átmeneti intézkedésként állította be.²⁰⁴ A Slobodan Milošević szerb elnökkel folytatott tárgyaláson jelen volt Ágoston András, a VMDK elnöke is. Jeszenszky ezt örömmel nyugtázta, mert – mint fogalmazott – Magyarország nem kívánt a vajdasági magyarok feje felett tárgyalni. A magyar külügyminiszter kendőzetlenül elmondta, hogy a JSZK elveszítette a világ bizalmát, amit majd csak lépésről lépésre fog tudni visszaszerezni. Ennek a bizalomnak a helyreállítását szolgálná, ha Belgrád példaértékű lépésként megkezdene a vajdasági magyar régió kialakítását. A szerb elnök a háborúval kapcsolatban megismételte a már ismert szerb álláspontot, majd kijelentette, hogy országa a nemzetközi szankciók nyomására sem fog a Nyugat követelései előtt meghajolni. A magyar kisebbség helyzetével kapcsolatban azonban nyitottságot tanúsított, majd határozott ígéretet tett arra, hogy Vajdaságban nem fog háborús cselekményekre sor kerülni. Ezután Radoje Kontić szövetségi kormányfőnél folytatódtak a magyar külügyminiszter tárgyalásai. Kontić kijelentette, hogy kormánya azt szeretné elérni, hogy Magyarország kezdeményezze a szankciók feloldását. Ezt nyomatékosítva számolt be az embargó következtében keletkezett károkról, s akárcsak Jovanović, ő is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a JSZK ellen bevezetett embargó az egész térséget destabilizálja, s lényegében annak

²⁰³ Lásd: 133. *Rejteltávirat Belgrádból. A magyar nagykövet tárgyalása a jugoszláv kilépési illetékről. 1993. december 31.*

²⁰⁴ A kilépési illeték egészen a miloševići rendszer megdöntéséig, 2000 októberéig életben maradt.

kulcsszerepe, sőt közvetlen hatása van a háborús folyamatok alakulásában. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg Zoran Lilić jugoszláv államfő is.²⁰⁵

Május 16-án, a magyarországi választások első fordulója után New Yorkban került sor Željko Simić jugoszláv miniszterelnök-helyettes és Jeszenszky Géza külügyminiszter nem hivatalos tárgyalására. A nem formális találkozón a jugoszláv miniszterelnök-helyettes úgy vélekedett, hogy Jeszenszky januári útja óta jelentősen javultak a magyar–szerb kapcsolatok, s ígéretet tett arra is, hogy kormánya hamarosan konkrét lépéseket tesz a vajdasági magyarság helyzetének javítása céljából is. Jeszenszky válaszában viszont elmondta, hogy a szavak ellenére Magyarország továbbra sem tapasztalt érdemi előrelépést a vajdasági magyarok ügyében, majd arra is rámutatott, hogy a helyi szervek magatartása még mindig intoleráns volt a magyarokkal, nem hallgatta el azt sem, hogy a magyar gyerekeket továbbra is inzultálták, rámutatott arra is, hogy semmilyen érdemi előrelépés nem történt a magyar kulturális és oktatási stratégiáknak a valóságba történő átültetése tekintetében. Jelezte, hogy az ígéretek ellenére az elmúlt hónapokban lényegében semmi sem történt a Magyarországon tanuló diákok és a magyarországi munkavállalók határátlépési illeték alóli mentesítése terén. A magyar külügyminiszter ismételten nyomatékosította, hogy a kisebbségi kérdésben nem fogadja el a kettős mércét, s ahogyan a Horvátországban élő szerbeknek biztosítékokra van szükségük, úgy szeretné biztonságban érezni magát a vajdasági magyarság is. Jeszenszky utalva a magyarországi választásokra mondanivalóját azzal zárta, hogy bármilyen összetételű kormány alakul majd Budapesten, az Magyarország külpolitikájának alapvető irányán nem fog változtatni.²⁰⁶

A fentiekből is látható, hogy a magyar–szerb (jugoszláv) kapcsolatok elsősorban a politika szintjén realizálódtak, ettől függetlenül a két ország kapcsolatára komoly hatást gyakoroltak a JSZK ellen elrendelt gazdasági szankciók sorai is.

Az 1991 őszen a volt Jugoszlávia egész területére elrendelt teljes körű fegyver- és robbanóanyag-embargó után, 1992. május 31-től az ENSZ Biztonsági Tanácsa 757. számú határozatával a Szerbia és Montenegró által alkotott Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) ellen elrendelte az egészségügyi és élelmiszerszállítások kivételével a teljes export-import embargót, megtiltotta a légi járművek fogadását és az oda irányuló légi járművek indulását, s bevezette a pénzügyi tranzakciók tilalmát. Ez a határozat ekkor még nem vonatkozott a Szerbián és Montenegrón áthaladó tranzit

²⁰⁵ Lásd: 138. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének az összefoglalója Jeszenszky Géza belgrádi és újvidéki tárgyalásairól. 1994. február 1.

²⁰⁶ Lásd: 142. Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója Jeszenszky Géza és Željko Simić jugoszláv miniszterelnök-helyettes tárgyalásáról. 1994. május 16.

áruszállításokra.²⁰⁷ A magyar kormány nemzetközi kötelezettségeinek eleget téve 1992. június 3-án rendelte el az ENSZ-határozat végrehajtását.²⁰⁸

1992 novemberében a londoni Jugoszlávia-konferencia határozataként került sor az Európai Közösség és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet által kiküldött Szankciós Tanácsadó Misszió magyarországi telepítésére. A Misszió brit, holland, dán és svéd tagjai szakmai és technikai segítséget adtak a Szerbiával és Montenegróval határos országok hatóságainak az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elrendelt s valamennyi jugoszláv utódállamra kiterjedő 713. számú fegyverszállítási embargó, illetve a Szerbiával és Montenegróval szemben a 757. számú határozatban elrendelt szankciós intézkedések terén. A tanácsadói misszió tevékenységéről és tapasztalatairól rendszeresen jelentéseket készítettek az EK és az EBEÉ soros elnökének.²⁰⁹ Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1992. november 16-án, majd pedig 1993. április 26-án az embargó szigorításaként újabb intézkedések bevezetésére szólította fel az ENSZ-tagállamok kormányait a 787. (1992. XI. 16.) számú BT-határozat a JSZK-val szemben továbbra is fennmaradó kereskedelmi-pénzügyi embargó mellett megtiltotta a nyersolaj, az olajtermékek, a szén, az energiatermelés céljait szolgáló berendezések, a vas, az acél és más fémek, a vegyianyagok, a gumiabroncs, a járművek és ezek alkatrészeinek az átszállítását a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon keresztül. A 820. (1993. IV. 26.) számú BT-határozat a korlátozott tranzitembargót kiterjesztette a teljes árukörre, emellett elrendelte a Jugoszlávián kívüli szerbia-montenegrói vagyonok zárolását, a jugoszláv tulajdonú gazdasági szervezetek működésének felfüggesztését, a jugoszláv tulajdonú fuvarszközök elkobzását, valamint a JSZK elleni szankciók megsértésével gyanúsítható szállítmányok lefoglalását. A magyar kormány a 787. számú ENSZ BT-határozatot december 11-én, a 820. számú határozat törvényi háttérrel nem igénylő részeit május 5-én, a többit ideiglenes hatállyal május 7-én léptette életbe. A vagyonok zárolására, az elkobzás alkalmazhatóságával kapcsolatos törvényt az Országgyűlés 1993. július 7-én fogadta el.²¹⁰

Az 1992. június 1-én Szerbia-Montenegró ellen elrendelt 757. számú kereskedelmi-pénzügyi embargó hatásaként a magyar gazdaságnak 340 millió dolláros kára keletkezett.²¹¹ A JSZK elleni szankciók szigorításával összefüggő tranzittilalommal

²⁰⁷ MNL XIX-A-127-b-MK/57-1992.

²⁰⁸ *Magyar Közlöny*, 1992. június 3., A Kormány 91/1992. (VI.3.) Korm. Rendelete az ENSZ Biztonsági Tanácsa Szerbiával és Montenegróval kapcsolatos 757 (1992) határozatának végrehajtásáról.

²⁰⁹ MNL XIX-A-127-b-3566/1992.

²¹⁰ *Magyar Közlöny*, 1993. július 19. Az 1993. évi LXXI. Törvény az ENSZ Biztonsági Tanácsának a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságra (Szerbia és Montenegró) vonatkozó határozatai végrehajtásáról, valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény kiegészítéséről.

²¹¹ MNL XIX-A-127-b-3245/93.

kapcsolatos 1993. január 12-i kormányelőterjesztés a dél-európai országokkal (Macedónia, Albánia, Bulgária, Görögország, Ciprus) folytatott kereskedelmi kapcsolatok visszaesésénél az exportban 70-90, az importban 25 millió dolláros veszteséggel, Törökország esetében az exportnál 110 millió dollárral, az importnál 6 millió, míg a közel-keleti országokba irányuló magyar exportnál 40-50 millió dolláros veszteséggel számolt.²¹²

A június 1-i kormányelőterjesztés a dél-európai és a török veszteségeket már 300 millió dollárra taksálta, míg a dunai hajózásánál 170 millió dolláros, a vasúti közlekedésnél 90 millió dolláros (januárban még 85 millió dollár) kieséssel számolt.²¹³ Az előterjesztés szerint 1992 júniusa és 1993 áprilisa között az embargó következtében a MÁV veszteségei 70 millió dollárt tettek ki.²¹⁴ Ráadásul a MÁV veszteségeit tovább növelték a Jugoszláv Vasutak egyre csak halmozódó adósságai, amelyek 1993 novemberére elérték a 64,1 millió svájci frankot (akkori árfolyamán 4 milliárd forintot). Bár a MÁV rendszeresen kezdeményezte az adósságok rendezését, érdemi előrelépés nem történt. A tárgyalások alapvetően azon a ponton rekedtek meg, hogy a felhalmozódott adósságból mekkora rész terhelte a Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot, illetve az új államok (Szlovénia és Horvátország) vasúttársaságait. Ezzel összefüggésben rendelte el a magyar kormány 1993 novemberében a Jugoszláv Szövetségi Köztársasággal szemben a Jugoszláv Vasutakat érintő bérmentesítési korlátozást, vagyis a nemzetközi vasúti áruforgalomban az 1986-os Nemzetközi Vasúti Fuvarozási Egyezményben meghatározott fuvardíjaktól eltérő leszámolást.²¹⁵

Annak ellenére, hogy a kormány a nemzetközi fórumokon szorgalmazta a veszteségek és a többletterhek kompenzálását, sőt az ENSZ egy munkacsoportot is létrehozott a kérdés vizsgálatára, érdemi külföldi segítségnyújtásra nemigen lehetett számítani. A Pénzügyminisztérium ezért 1993. augusztus 12-én terjesztette be a kormány részére a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elleni ENSZ-embargóból eredő károk kezelésével kapcsolatos elemzését.²¹⁶ Ebből kitűnik, hogy Magyarország 1992-ben 340 millió, az 1993-as év augusztusáig az embargó alkalmazása miatt összesen további 800 millió dolláros közvetlen kárt szenvedett.²¹⁷

²¹² MNL XIX-A-127-b-3026/1992.

²¹³ Uo.

²¹⁴ Uo.

²¹⁵ MNL XIX-A-127-b-3422/1993.

²¹⁶ MNL XIX-A-127-b-3308/1993.

²¹⁷ MNL XIX-A-127-b-3308/1993.; 136. Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója Magyarország és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kapcsolatairól. 1994. január 18.

c. A magyar–horvát diplomáciai kapcsolatok alakulása (1990–1994)

Őszi István belgrádi magyar nagykövet az első többpárti horvát választások után, de még az új kormány beiktatása előtt, 1990. május 17-én Zágrábban a leköszönő egypárti horvát államvezetés tagjaival találkozott. A távozó horvát vezetők összefoglalták az aktuális jugoszláv belpolitikai helyzetet, s részletesen beszámoltak a belpolitikai átalakulások nehézségeiről, illetve a Horvátországon belüli hatalomváltással összefüggő gondokról. Nyomatékosították, hogy az egykori állampárt utódpartja nem fogja bojkottálni az új horvát kormány munkáját, a hatalmat európai módon átadva, konstruktív ellenzékként kívánnak majd fellépni. Annak a meglátásuknak is hangot adtak, hogy a nehézségek ellenére a parlamenti demokrácia és a piacgazdaság kialakulását Jugoszlávia egyetlen tagköztársaságában sem lehet majd megakadályozni.²¹⁸

1990. június 22-én Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter ünnepélyes keretek között nyitotta meg a zágrábi magyar főkonzulátust. Ebből az alkalomból tett Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatást 1990. július 10-én Stjepan Mesić akkori horvát miniszterelnöknél, Žarko Domljannál, a Horvát Szábor elnökénél, Zdravko Mršić horvát külügyminiszternél, illetve Jozo Petrovićnál, a Horvát Gazdasági Kamara elnökénél. A megbeszéléseken Horvátország belpolitikai nehézségei, a Jugoszlávián belüli, növekvő ellentétek, a többpártrendszer kiépítése és a gazdasági kérdések kerültek áttekintésre.²¹⁹

Zdravko Mršić horvát külügyminiszter 1990. július 27-én látogatott Budapestre, ahol magyar kollégájával, valamint Szokai Imre helyettes államtitkárral és Mádl Ferenc tárcanélküli miniszterrel tárgyalt. A megbeszélések fókuszában a magyar–horvát közeledés, a kétoldalú együttműködés fejlesztése és a fajsúlyos gazdasági kérdések szerepeltek. A horvát vendég vendéglátóit tájékoztatta az aktuális horvátországi és jugoszláviai belpolitikai fejleményekről is.²²⁰

Két hónappal később Szokai Imre, a magyar Külügyminisztérium helyettes államtitkára utazott a horvát fővárosba. Szokai *A magyarországi horvátok és horvátországi*

²¹⁸ Lásd: 146. *Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a Horvát Szocialista Köztársaság vezetőinél tett látogatásáról. 1990. május 28.*

²¹⁹ Lásd: 148. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Žarko Domljannál, a Horvát Szábor elnökénél. 1990. július 10.; 149. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Zdravko Mršić horvát külügyminiszternél. 1990. július 10.; 150. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Jozo Petrovićnál, a Horvát Gazdasági Kamara elnökénél. 1990. július 10.; 151. Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Stjepan Mesić horvát kormányfőnél. 1990. július 23.*

²²⁰ 152. *Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárnak jelentése Zdravko Mršić horvát külügyminiszter budapesti látogatásáról. 1990. július 31.*

magyarok helyzete elnevezésű háromnapos rendezvényen vett részt, aminek során megbeszéléseket folytatott a horvát külügyminiszterrel. Szokai átadta a felállítandó magyar–horvát munkacsoport magyar résztvevőinek névsorát, vázolta az ezzel kapcsolatos magyar elképzeléseket, valamint egy munkajellegű tanácskozás megtartásának szükségességét. A találkozón szóba került Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök, valamint a horvát miniszterelnök magyarországi útja, de téma volt a kisebbségi kérdés, valamint az aktuális jugoszláviai helyzet áttekintése is.²²¹

A magyar–horvát fegyverügylet értelemszerűen Zágrábban is nagy vihart kavart. Lényegében nem is annak magyar szála, hanem elsősorban az ekkor már végletekig kiélezett horvát–szerb viszonyrendszer került ezzel összefüggésben újolag a fókuszba. Veljko Kadišević szövetségi védelmi miniszter még 1990. december 3-án fenyegette meg Horvátországot és Szlovéniát az általa illegálisnak minősített katonai szervezetek létrehozása miatt. A szövetségi honvédelmi miniszter akkor az alkotmányos rend védelmére hivatkozva a hadsereg bevetését helyezte kilátásba. 1991. január 9-én a szövetségi elnökség tíznapos határidőt adott a nem hivatalos félkatonai szervezetek feloszlására és a szövetségi szervek megkerülésével beszerzett fegyverek beszolgáltatására, aminek végül Horvátország nem tett eleget. Amikor a Belgrádi Televízió 1991. január 15-én bemutatta a fegyvervásárlásról szóló dokumentumfilmet – ez a magyar kormány mellett súlyosan támadta Martin Špegelj horvát védelmi minisztert is –, a pattanásig feszült helyzet egyenesen a háború kirobbanásának a veszélyét hordozta magában. A fegyveres beavatkozást végül a szövetségi elnökség aznap esti belgrádi ülésén létrejött kompromisszum hárította el. Ennek értelmében a Jugoszláv Néphadsereg megszüntette az elsőfokú harckészültséget, a horvát vezetés pedig vállalta, hogy demobilizálja a tartalékos rendőri állományt, és a szétszórott fegyvereket raktárakban helyezi el. A filmben megfogalmazott vádakkal kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy Horvátország mint szuverén köztársaság szabadon és demokratikusan választott, legitim parlamenttel és kormánnyal rendelkezett, s ezért egyedül csak horvát intézmények voltak jogosultak annak eldöntésére, hogy a köztársaság honnan és milyen fegyvereket vásárol. Zágráb érvelése szerint a fegyvervásárlás a horvát alkotmány értelmében törvényesnek számított, így az nem képezhette sem a felelősségre vonás, sem pedig egy büntetőjogi eljárás kezdeményezésének alapját. Ezzel összefüggésben a horvát kormány nem ismerte el a szövetségi katonai ügyészségnek a fegyverbeszerzéssel megvádolt személyek elleni döntései jogosságát, és nem tette lehetővé azok

²²¹ Lásd: 156. Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése Zdravko Mršić horvát külügyminiszterrel folytatott megbeszélésről Zágrábban. 1990. szeptember 15.

végrehajtását. A horvát kormány képviselői és a sajtó lényegében tartózkodott az ügy magyar vonatkozásának kommentálásától.²²²

Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök 1991. április 19-én Magyarországra látogatva Szolnokon a Szigligeti Színház előadását tekintette meg. Tuđmant és kíséretét Göncz Árpád köztársasági elnök, Antall József miniszterelnök, Szabad György, az Országgyűlés elnöke és Jeszenszky Géza külügyminiszter fogadta. Antall József ekkor kijelentette, hogy kormánya elfogadva a népek önrendelkezésének elvét, a térség demokratikus és békés átalakulásában érdekelt, s ebből kifolyólag üdvözölte a horvátországi demokratikus változásokat. A magyar miniszterelnök nagy hangsúlyt fektetett a gazdasági együttműködés fejlesztésére, vendégét tájékoztatta a magyar kormány és az ellenzék viszonyáról, a magyar gazdaság helyzetéről, a külkereskedelem alakulásáról és a kárpótlási törvényről. A horvát elnök áttekintve a jugoszláviai belpolitikai helyzet alakulását arra hívta fel a figyelmet, hogy a válság kulminálódása két forgatókönyvvel érhet véget: vagy létrejön a köztársaságok valódi szuverenitásán alapuló új szövetség konföderáció formájában, vagy pedig – ennek elmaradása esetén – a tagköztársaságok kilépnek belőle és függetlenné válnak. Tuđman támogatta a kétoldalú kapcsolatok fejlesztését, s egyben kezdeményezte egy horvát képviseleti iroda megnyitását Budapesten.²²³

A fentiekből is látható, hogy a rendszerváltoztatást követően a két ország kapcsolata jelentősebb problémáktól mentes volt. Magyarország számára a szomszédságon és a történelmi hagyományokon túl a kapcsolatok jelentőségét növelte az is, hogy Horvátországon keresztül vezetett a legközelebb út a tengeri kijáráshoz, s a regionális integrációs törekvések mellett középtávon az Adria-kőolajvezeték révén az egyetlen alternatív kőolajszállítási lehetőséget biztosította Magyarország számára. Jó benyomást tett Zágrábra a magyar főkonzulátus jól időzített megnyitása és az, hogy ebből az alkalomból a magyar külügyminiszter a rendszerváltozás utáni első magasrangú külföldi vendégként látogatott a horvát fővárosba, ahogyan az is, hogy az együttműködés koordinálására magyar–horvát munkacsoport is alakult. A gazdasági együttműködés erősítése céljából konkrét tárgyalások folytak a vasúti járműgyártásban, a vegyi és petrokémiai iparban, a műanyaggyártásban, a gumiiiparban és a gyógyszergyártásban való együttműködési megállapodások megkötése érdekében. Bár horvát részről elfogadták a magyar politika határon kívüli magyarság irányába végrehajtott nyitását és Magyarország feléjük kinyilvánított felelősségvállalását, azonban horvát

²²² Lásd: 159. *Bagi Gábor zágrábi főkonzul főnöki levele Jeszenszky Gézának a magyar–horvát fegyverügylet horvát megítéléséről. 1991. február 27.*

²²³ Lásd: 161. *Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának jelentése Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök magyarországi látogatásáról. 1991. április 23.*

résről érezhető volt a két országban élő nemzetiségek helyzetének egyoldalú megítélése és szembeállítás, illetve ezen az alapon egyoldalú igények megfogalmazása.²²⁴

A horvát és a szlovén függetlenség kikiáltása, majd a Jugoszláv Néphadsereg fegyveres intervenciója után, 1991. június 28-án Davorin Rudolf horvát külügyminiszter Budapestre utazott, s kérte a horvát függetlenség elismerését. Azt is elmondta, hogy a történések ellenére hazája Szlovéniával ellenétében ekkor még mindig a fokozatos szétválás híve volt, s továbbra is hajlandóságot mutatott arra a bosnyák–macedón koncepcióra, amely a jugoszláv tagköztársaságok esetében egy konföderációs modellt látott elő, s melynek lényege a közös külügy, pénzügy, védelem és gazdaságirányítás lett volna.²²⁵

Július 31-én az ostromolt Eszék, Vinkovci és a horvátországi magyar falvak képviselői Szokai Imrével találkoztak Budapesten. A baranyai és szlavóniai látogatók az ottani harcokról számoltak be. A horvátországi magyarok egyértelművé tették abbéli félelmüket, hogy a helyi magyarságot a horvát függetlenség melletti kiállása miatt szerb megtorlások érhetik. Azért is aggódtak, hogy mindez végül a baranyai és a szlavóniai magyarok elűzésében fog kicsúcsosodni.²²⁶

Már javában tartott a horvátországi háború, amikor 1991. november közepén Jeszenszky Géza levelet intézett Zvonimir Šeparović horvát külügyminiszterhez. A magyar külügyminiszter ekkor horvát kollégájának október 25-én és november 8-án keltezett leveleire válaszolt. Jeszenszky a Horvátország elismerését sürgető kérésekre úgy reagált, hogy kormánya széles nemzetközi konzultációkat folytatva folyamatosan tanulmányozta, hogy milyen lépéseket tehet a horvát nép az önrendelkezési jog érvényesítése érdekében, majd megerősítette Magyarország érdekeltségét abban, hogy minden területen fejlessze a kétoldalú kapcsolatokat. A kisebbségi kérdéssel kapcsolatban pedig leszögezte, hogy a magyar kormány már csak a magyar kisebbség miatt is kiemelt jelentőséget tulajdonított annak, hogy a Horvát Köztársaság alkotmányában²²⁷ egyértelműen kifejezésre jusson az ott élő kisebbségekre vonatkozó feltétel nélküli garancia.²²⁸

²²⁴ Lásd: 160. *Bagi Gábor zágrábi főkonzul összefoglalója Jeszenszky Gézának Horvátországról és a magyar–horvát kapcsolatokról. 1 1991. április 10.*

²²⁵ Lásd: 164. *Jeszenszky Géza jelentése Antall Józsefnek Davorin Rudolf horvát külügyminiszter budapesti látogatásáról. 1991. június 28.*

²²⁶ Lásd: 165. *Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése Eszék, Vinkovci és a horvátországi magyarok képviselőinek budapesti látogatásáról. 1991. július 31.*

²²⁷ A fentiekben már láthattuk, hogy Magyarország ilyen aspektusból az egyenlő mérce elve alapján a szerb féllel való tárgyalások során összekötötte a krajina szerb és a vajdasági magyar kisebbség helyzetének a rendezését.

²²⁸ Lásd: 168. *Jeszenszky Géza levele Zvonimir Šeparović horvát külügyminiszternek. 1991. november 15.*

November utolsó napjaiban Franjo Gregurić horvát miniszterelnököt fogadta Budapesten a magyar külügyminiszter. A horvát kormány vezetője akkor részletes képet festett a horvát belpolitika aktuális kérdéseiről, s áttekintette a fronthelyzetet. Beszámolt a horvát parlament által tárgyalandó, a kisebbségek jogállását rendező nemzetiségi törvényről. Félreérthetetlenül felhívta a magyar fél figyelmét arra, hogy Zágráb határozottan ellenezte a volt Jugoszlávia egészére kilátásban helyezett fegyverembargót,²²⁹ s ezzel összefüggésben arra kérte a magyar kormányt, hogy a nemzetközi fórumokon lépjen fel annak érdekében, hogy azt Horvátország és Szlovénia esetében ne vezessék be. A horvát miniszterelnök azt is egyértelművé tette, hogy kormánya szükségesnek tartja a volt Jugoszlávia nemzetközi jogalanyiségének megszüntetését, majd arra figyelmeztetett, hogy Bosznia esetleges felosztása még véresebb háborúba torkollhat. Gregurić kitért a menekültkérdésre is, s elmondta, hogy hazájában akkor már mintegy félmillió ember kényszerült menekülésre, s akkor még elemi erővel zajlott a vajdasági horvátok tömeges távozása. Jeszenszky Géza válaszában leszögezte, hogy kormánya de facto elismerte Horvátország függetlenségét, azonban a formális – de jure – elismerést továbbra is nehezítette az a sajnálatos körülmény, hogy a Vajdaságban a szerb hatalom 400 ezer magyart tartott túszként, s rájuk való tekintettel Magyarország nem volt abban a helyzetben, hogy ezt a lépést megtegye. Utalva a jövőre azonban egyben azt is világossá tette, hogy kormánya feltett szándéka a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok erősítése.²³⁰

Pár nappal később Šeparović kérette be Bagi Gábor főkonzult, majd kormánya nevében arra kérte a magyar kormányt, hogy az vesse latba a nemzetközi tekintélyét az ENSZ békefenntartó erőinek mihamarabbi Horvátországba történő telepítése ügyében. Ugyancsak nyomatékosan jelezte azt a kérést, hogy Magyarország az elsők között ismerje el Horvátország függetlenségét Szlovéniával együtt, s azt ne tegye a visegrádi országok együttes lépésének a függvényévé, mivel Zágráb ekkor attól tartott, hogy Prága Szlovénia és Horvátország elismerésének a kérdését eltérően kezeli.²³¹

A magyar–horvát kapcsolatok Horvátország Magyarország által 1992 januárjában történt elismerését követően dinamikus fejlődésnek indultak. Számos miniszteri szintű találkozóra került sor a külügyi, a belügyi, a közlekedési, az ipari, az igazságügyi tárcák

²²⁹ AZ ENSZ BT 1991. szeptember 25-i ülésén fogadták el az ún. 713. határozatot, amely a Jugoszláv Szocialista Szövetségi köztársaság egész területére (beleértve ebbe az akkor még el nem ismert Szlovéniát és Horvátországot is) teljes fegyverbehozatali tilalmat rendelt el.

²³⁰ Lásd: 169. A 4. *Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Franjo Gregurić horvát miniszterelnök budapesti tárgyalásairól. 1991. november 26.*

²³¹ Lásd: 170. *Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát kormány kérése Horvátország függetlenségének elismerésére. 1991. december 20.*

vezetői között. A két ország képviselői megállapodásokat írtak alá a kereskedelmi, a közlekedési, a belügyi, a határrendészeti, a kulturális együttműködés szabályozásáról.²³²

Ennek az új időszaknak volt a nyitánya 1992 márciusának elején Jeszenszky Géza és Mate Granić horvát miniszterelnök-helyettes budapesti találkozója. A megbeszélésen Granić beszámolt a háború legújabb fejleményeiről, míg a magyar külügyminiszter jelezte, hogy a hazájába menekültek ügyében közvetlen együttműködést tart szükségesnek. Jeszenszky egyértelműsítette azt, hogy a különböző katonai akciók után Magyarországra menekült horvát katonák fegyvereit országa nem fogja visszaszolgáltatni, mivel ez egyrészt sértené az ENSZ BT jugoszláviai fegyverembargóra vonatkozó határozatát, másrészt alapot adna egy újabb magyarellenes szerb propagandakampánynak.²³³

Ugyanabban a hónapban Bába Iván, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára a Horvát Köztársaság magas rangú tisztviselőivel tárgyalt Zágrábban. A horvát fél ekkor Magyarország támogatását abban kérte, hogy Magyarország segítse déli szomszédjának EBEÉ- és ENSZ-tagságát. Azt is megerősítették, hogy Zágráb számára továbbra is rendkívül fontos, hogy Magyarország közvetítő szerepet játsszon azon nemzetközi intézmények felé, amelyek irányába Horvátországnak ekkor még nem volt közvetlen kapcsolata, végül pedig egy olyan javaslat is elhangzott, hogy a két ország koordinálja tevékenységét és nemzetközi fellépését a vajdasági magyarok és horvátok elűzésének a megakadályozása céljából.²³⁴

Bagi Gábor 1992. április 15-én adta át nagyköveti megbízólevelét Franjo Tuđman horvát köztársasági elnöknek, aki ebből az alkalomból köszönte meg Magyarország addigi segítségét. Az ezt követő megbeszélésen Tuđman stratégiai fontosságúnak tartotta a Fiume (Rijeka)–Zágráb–Budapest autópálya megépítését.²³⁵

1992 áprilisában került a kormány elé az az előterjesztés, amely a magyar–horvát kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokra vonatkozó Egyezmény létrehozásának a szükségességét taglalta. A Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma az előterjesztésben arra mutatott rá, hogy a háború előtti magyar–jugoszláv külkereskedelmi árucseré forgalomból Horvátország 20-23%-kal részesedett, ugyanakkor ez adta

²³² Lásd: 179. Vincze Andrásnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Horvátországról és a magyar–horvát kapcsolatokról. 1992. október 29.

²³³ Lásd: 172. A 4. Területi Főosztály emlékeztetője Jeszenszky Géza és Mate Granić horvát miniszterelnök-helyettes tárgyalásáról. 1992. március 6.

²³⁴ Lásd: 173. A 4. Területi Főosztály jelentése Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának zágrábi tárgyalásairól. 1992. március 24.

²³⁵ Lásd: 174. Rejtjeltávirat Zágrárból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet megbízólevelének átadása. 1992. április 15.

a magyar kereskedelmi mérlegtöbblet 40%-át, vagyis jelentős tér mutatkozott a jövőbeni gazdasági együttműködés bővítésére, mivel Jugoszlávia szétesése óhatatlanul magával hozta a kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok átszerveződését is, ami egyben a külkereskedelmi forgalom jelentős növekedésének lehetőségét is előrevetítette. A magyar vállalatok nagy reményeket fűztek a horvátországi újjáépítési munkálatokhoz is.²³⁶ A végül öt cikkből álló egyezmény többek között felölelte a legnagyobb kereskedelmi elbánást, a termelési kooperáció bővítését, a közös vállalatok létrehozását, a turizmus fejlesztését, a kereskedelmi képviselők létesítését és egy gazdasági vegyes bizottság felállítását.²³⁷

1992 májusának második felében Jeszenszky Géza külügyminiszter kétnapos hivatalos horvátországi látogatáson tartózkodott Zágrábban, és Franjo Gregurić kormányfővel, Žarko Domljannal, a Horvát Szábor elnökével, Jurica Pavelić miniszterelnök-helyettessel, Mate Granić miniszterelnök-helyettessel, Ivan Ramljak miniszterelnök-helyettessel, Božidar Gagro külügyi államtitkárral és Franjo Kuharić horvát érsekkel találkozott. A magyar külügyminiszter ekkor adta át az államközi kapcsolatokat szabályozó alapszerződés és a külügyminisztériumi együttműködésről szóló jegyzőkönyv magyar tervezetét. A tárgyalások során rámutatott arra, hogy Magyarországon mintegy 80 ezer menekült tartózkodik. Nyomatékosította: kormánya elvárja, hogy a visszatérő menekülteket ne vonják felelősségre azért, mert nem vettek részt Horvátország oldalán a fegyveres összetűzésekben. Bár a horvát fél a horvátországi magyar menekültek visszatérést a szerb megszállás megszűnte után tartotta csak lehetségesnek, azt jelezte, hogy a Baranyából és Szlavóniából elmenekült magyarokat a katonai szolgálat megtagadása miatt nem fogják felelősségre vonni. A tárgyaláson számos gazdasági kérdés is napirenden volt.²³⁸

1992 augusztusában Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter elsősorban az akkor zajló londoni konferenciával²³⁹ összefüggő stratégiai kérdésekről

²³⁶ MNL XIX-A-127-b-3142/1992.

²³⁷ MNL XIX-A-127-b-3312/1992.

²³⁸ Lásd: 176. *Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak hivatalos látogatásáról Horvátországban. 1992. május 28.*

²³⁹ 1992. augusztus 26-án és 27-én a londoni II. Erzsébet Konferenciaközpontban az ENSZ BT, az EK, az EBEÉ tagjai, a volt Jugoszláviával szomszédos országok és a volt jugoszláv tagköztársaságok, mintegy negyven állam részvételével került megrendezésre a nemzetközi Jugoszlávia-értekezlet. A konferencia Szerbiához és Montenegróhoz intézett éles hangú figyelmeztetéssel fejeződött be. A tanácskozást a teljes kudarc fenyegette, mivel az iszlám országok azt követelték, hogy Szerbiát és Montenegrót nyilvánítsák agresszornak, terroristának és bűnözőnek, s kijelentették, hogy amennyiben a határozatot nem fogadják el, úgy távoznak a rendezvényről. A szerb fél erre válaszul bejelentette, hogy amennyiben a tervezett szöveget a konferencián felolvassák, úgy kivonja magát annak további munkája alól. A tanácskozás végül négy okmányt és záróközleményt fogadott el. Valamennyi

egyeztetett,²⁴⁰ novemberben pedig Kelemen András, a Külügyminisztérium politikai államtitkára, illetve Szabad György házelnök látogatott Horvátországba.²⁴¹

A horvát–magyar gazdasági kapcsolatok fejlődésének következő állomása 1992. november 18-a volt, amikor Budapesten aláírták a magyar–horvát nemzetközi közúti személyszállításról és árufuvarozásról szóló megállapodást.²⁴²

1992. december 16-án Antall József miniszterelnök meghívására Hrvoje Šarinić miniszterelnök érkezett munkalátogatásra Budapestre. A horvát kormányfőt fogadta Göncz Árpád köztársasági elnök és Szabad György, az Országgyűlés elnöke is. A miniszterelnöki találkozón került aláírásra a Magyar–Horvát Együttműködési és Barátsági Alapszerződés.²⁴³ A tárgyalásokon nagy prioritást kaptak a gazdasági kérdések. Ezzel párhuzamosan kezdte meg működését a kétoldalú nemzeti védelmi bizottság, ahol a tárgyaló felek megállapodtak a magyar–horvát kisebbségi egyezmény kidolgozásában.²⁴⁴

Kelemen András politikai államtitkár meghívására 1993. február 20-án Ivo Sanader horvát külügyminiszter-helyettes utazott Budapestre. Sanadert Jeszenszky Géza külügyminiszter fogadta, majd a horvát politikus Entz Géza címzetes államtitkárral, valamint Morvay István címzetes államtitkárral, a Menekültügyi és Migrációs Hivatal elnökével tárgyalt. A megbeszélések keretét az aktuális délszláv kérdés, a magyar–horvát

felszólította a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot, hogy tartsa tiszteletben a Biztonsági Tanács határozatait és ismerje el a meglévő határokat. Az első okmány a további tárgyalásokat figyelemmel kíséző bizottság felállítását irányozta elő, a második követelte a boszniai városok haladéktalan demilitarizálását, a harmadik felszólította Szerbiát és Montenegrót, hogy szüntessék be katonai intervenciójukat Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában, míg a negyedik okmány a jövőbeli tárgyalások elveit tartalmazta. John Major brit kormányfő, a konferencia társelnöke bejelentette, hogy amennyiben a tanácskozás döntéseit Kis-Jugoszlávia nem hajtja vére, úgy az ország ellen még szigorúbb szankciókat fognak életbe léptetni.

²⁴⁰ Lásd: 177. Timotity Miklósnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának emlékeztetője Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter tárgyalásáról. 1992. augusztus 25.

²⁴¹ Lásd: 180. Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a zágrábi tárgyalásairól. 1992. november 10.; 181. A Magyar Országgyűlés Külügyi Hivatalának jelentése Szabad György házelnök horvátországi látogatásáról. 1992. november 20.

²⁴² MNL XIX-A-127-b-MK/73-0543/1993.

²⁴³ Magyarország 1992 utolsó hónapjaiban Horvátországgal és Szlovéniával szövegében és tartalmában teljesen megegyező barátsági és együttműködési szerződést kötött. Ennek szövegét lásd: 234. Jeszenszky Géza előterjesztése a Kormánynak Magyarország és Szlovénia barátsági és együttműködési szerződésére. 1992. november.

²⁴⁴ Lásd: 182. Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése a Kormánynak Hrvoje Šarinić horvát miniszterelnök magyarországi látogatásáról. 1992. december 17.; 186. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–horvát kapcsolatokról. 1993. február.

kapcsolatok és a nemzeti kisebbségek időszerű kérdései jelentették.²⁴⁵ Hasonló napirendi pontokat járt körbe Jeszenszky Géza magyar és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter március végi budapesti megbeszélése is,²⁴⁶ Antall József miniszterelnök és Stjepan Mesić, a Horvát Szábor elnökének áprilisi tárgyalásain pedig a magyar kormányfő a menekültkérdésre, Horvátország magyar részvétellel történő újjáépítésére és a kisebbségi jogokra helyezte a hangsúlyt.²⁴⁷

Bár a két ország között intenzívek voltak a politikai kapcsolatok, a gazdasági együttműködés 1993 végén még jelentősen elmaradt a potenciális lehetőségektől. Magyarországon ekkor a horvát importban a nyolcadik, míg az export területén a 13. helyen állt. A magyar kivitelben a mezőgazdasági alapanyagok, vegyipari és kohászati termékek domináltak. A gépipar annak ellenére esett vissza, hogy a magyar cégek jelentős erőfeszítéseket tettek az export felfuttatása érdekében. Ennek oka elsősorban a horvát beruházási források alacsony szintje, a hitelnyújtás hiánya volt. Mint arra a fentiekben is utaltunk, a magyar vállalatok már ekkor élénk érdeklődést mutattak a horvátországi újjáépítés iránt. Az újjáépítési folyamat érdemleges felgyorsulása azonban csak a háború lezárultával, a lakhelyükről elűzöttek visszatelepítése és a szerbek, illetve az UNPROFOR ellenőrzése alatt álló területek fölötti horvát szuverenitás helyreállítása után volt várható. Gondot jelentett az is, hogy az infrastruktúra újjáépítéséhez a horvát kormánynak nem volt megfelelő pénzügyi forrása. Mindennek következtében még 1992-ben a magyar fél hangsúlyozta készségét olyan tárgyalások megkezdésére, amelyek a horvátországi újjáépítésbe való bekapcsolódás finanszírozási hátterét biztosították volna, 1993-ra ezek megvitatása elmaradt.²⁴⁸

Vizsgált korszakunk egyik utolsó akkordjaként, Bába Iván a Külügyminisztérium helyettes államtitkára 1994. január végén Smiljan Šimac horvát külügyminiszter-helyettes meghívására utazott Zágrábba, ahol horvát partnereivel a magyar–horvát kétoldalú kapcsolatok mellett a boszniai helyzetet és Horvátország megszállt területeinek

²⁴⁵ Lásd: 188. Székely András Bertalannak, a Határon Túli Magyarok Hivatala 3. Területi Főosztályának munkatársának emlékeztetője Entz Géza címzetes államtitkár és Ivo Sanader horvát külügyminiszter-helyettes budapesti tárgyalásairól. 1993. március 3.; 189. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának és Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója Ivo Sanader horvát külügyminiszter-helyettes Budapesti tárgyalásairól. 1993. március 10.

²⁴⁶ Lásd: 191. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter megbeszéléséről. 1993. március 25.

²⁴⁷ Lásd: 192. Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója Antall József és Stjepan Mesić, a Horvát Szábor elnökének budapesti megbeszéléséről. 1993. április 14.; 193. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Stjepan Mesić, a Horvát Szábor elnökének budapesti megbeszéléséről. 1993. április 15.

²⁴⁸ Lásd: 203. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–horvát kapcsolatokról. 1993. október 12.

problematikáját tekintették át. Egyetértés volt a határsértések miatt felmerülő problémák megoldását szabályozó szerződésről, valamint egy légi forgalmi és a vasúti határforgalmi egyezmény mielőbbi megkötéséről. Ugyancsak felmerült az 1957-es jugoszláv–magyar egészségbiztosítási szerződés újjal való felváltása. Bába ekkor felajánlotta hazája segítségét Horvátországnak a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozásban, s megerősítette azt, hogy Magyarország is érdekelt egy kisebbségvédelmi egyezmény megkötésében, s ezzel összefüggésben ígéretet tett arra, hogy az átadott horvát javaslatot tanulmányozni fogják.²⁴⁹

d. Magyar–szlovén diplomáciai kapcsolatok 1990 és 1994 között

Őszi István Magyarország belgrádi nagykövete, folytatva a jugoszláv tagköztársaságok vezetőivel való önálló kapcsolatfelvételt, 1990 júliusában a szlovén kormány képviselőivel tárgyalt. A megbeszéléseken a szlovén fél hangsúlyozta, hogy nagy várakozással tekintenek a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése felé. Lojze Peterle szlovén miniszterelnök a magyar nagykövetnek kedvezően értékelte a pár nappal előtte Budapesten Antall József miniszterelnökkel és Jeszenszky Géza külügyminiszterrel folytatott tárgyalásait, s hangsúlyozta, hogy a két kormány lényegében azonos módon látja a két ország közötti együttműködés lehetséges módjait. Arra is rámutatott, hogy kormánya nagy jelentőséget tulajdonít a kisebbségi kérdésnek, s örömmel vette tudomásul, hogy felvetéseit a magyar fél nyitottsággal fogadta.²⁵⁰

Pár nappal később Bagi Gábor zágrábi magyar főkonzul tett bemutatkozó látogatást Ljubljánban. A tárgyalásokon a szlovén fél érzékeltette, hogy nyitottak a ljubljana-i magyar főkonzulátus megnyitására. A szlovén fél – akárcsak Őszinek, majd előtte Budapesten is – ezen a megbeszélésen is jelezte abbéli fenntartását, hogy a magyarországi szlovén kisebbség Budapesten nem rendelkezik parlamenti képviselettel. A tárgyalásokon nagy hangsúlyt kapott a jugoszláv belpolitika áttekintése. A szlovén fél figyelmeztetett arra, hogy a tagköztársaságok között egyre nagyobbak az ellentétek, ami elsősorban azzal volt összefüggésben, hogy míg Szlovénia és Horvátország erőteljes lépéseket tett a nyugati felzárkózás érdekében, addig Szerbia egyre inkább a konzervatív törekvések²⁵¹ rabjává vált. Ezzel összefüggésben a belpolitikai viták egyre inkább kiéleződtek a szövetségi állam leendő alkotmányos berendezkedésének

²⁴⁹ Lásd: 206. Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése a zágrábi tárgyalásairól. 1994. január 28.

²⁵⁰ Lásd: 213. Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István nagykövet szlovéniai útja. 1990. július 7.

²⁵¹ A kijelentés lényegében az erőteljes szerb nacionalizmus térnyerésére utalt.

kérdése körül. A szlovén kormány pedig egyre nagyobb averzióval figyelte azt is, hogy a szerb vezetés a koszovói kérdést összjugoszláv problémaként tüntette fel, amivel Ljubljana egyáltalán nem értett egyet, sőt egyenesen arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tartománynak köztársasági státust kell kapnia.²⁵²

1991. január 22-én Lojze Peterle szlovén miniszterelnök ismét Budapestre látogatott, ahol magyar kollégájával és a magyar külügyminiszterrel tárgyalt. A szlovén kormányfő beszámolt az aktuális szlovén és jugoszláv belpolitikai helyzetről, ismertette az 1990. decemberi függetlenségi népszavazás eredményeit, s kijelentette, hogy hazája még abban az évben ki akar válni Jugoszláviából. Peterle nem titkolta el azt sem, hogy Ljubljana függetlenségének elismerésénél elsősorban Olaszországra, Ausztriára és Magyarországra számít. Antall József válaszában úgy fogalmazott, hogy kormánya megértette a szlovén törekvéseket, s elvi álláspontja is a népek és nemzetek önrendelkezési elvének a tiszteletben tartása volt. Ugyanakkor arra is felhívta a szlovén kormányfő figyelmét, hogy Magyarország a majd félmilliós vajdasági magyar kisebbség miatt igen érzékeny helyzetben van, s döntések meghozatalakor ezt a ténytet nem hagyhatja figyelmen kívül. Antall Ljubljanát abból a szempontból is óvatosságra intette, hogy akkor még lényegében nem történt érdemi változás a Nyugat Jugoszláviát érintő álláspontjában sem, s változatlanul az ország egyben maradása volt a prioritás.²⁵³

Április 5-én Ciril Zlobec szlovén alelnök látogatott Magyarországra, aki a kétoldalú kapcsolatok áttekintése mellett arra hívta fel Budapest figyelmét, hogy a délszláv kérdésben nem történt pozitív irányú elmozdulás, s szlovén részről egyre erősebbé váltak az elszakadási törekvések.²⁵⁴

A szlovén függetlenség kikiáltása, majd a Jugoszláv Néphadsereg intervenciója után, 1991. július 11-én a tapasztalt szlovén diplomata, Rudi Čačinović (Csacsinovity Rezső) kereste fel a magyar külügyminisztert. Čačinović nyomatékosította, hogy látogatásakor a szlovén elnök és a kormány véleményét tolmácsolja. Átadta a szlovén parlament által elfogadott függetlenségi nyilatkozatot, valamint a szlovén kormánynak ezzel összefüggő leveleit és táviratait. Elmondta, hogy szlovén részről immáron ragaszkodtak a teljes függetlenséghez, ugyanakkor annak megvalósulása után továbbra is nyitottak a konföderációs tárgyalásokra. Tolmácsolva a szlovén kormány azon üzenetét, hogy

²⁵² Lásd: 214. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása Ljubljánában. 1990. július 23.*; 215. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul jelenti a szlovén vezetés véleményét Jugoszláviáról. 1990. augusztus 14.*

²⁵³ Lásd: 219. *Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Lojze Peterle szlovén kormányfő magyarországi látogatásáról. 1991. január 29.*

²⁵⁴ Lásd: 222. *Katona Tamásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése Ciril Zlobec szlovén alelnök magyarországi látogatásáról. 1991. április 12.*

kormányának külpolitikájának egyik lényeges eleme a szlovén–magyar kapcsolatok fejlesztése.²⁵⁵

Göncz Árpád köztársasági elnök meghívására 1991. szeptember végén Milan Kučan szlovén elnök látogatott Budapestre. Magyar kollégájával a két ország közötti kapcsolatok megvitatása mellett elsősorban a délszláv válság és a szlovén függetlenség elismerésének kérdéséről beszéltek. Göncz megismételte az addigi hivatalos magyar álláspontot, miszerint hazája készséggel elismerné a szlovén függetlenséget, azonban tartva a vajdasági magyarokat érő esetleges belgrádi retorzióktól, ezt az adott időpontban még nem teheti meg.²⁵⁶

November végén Antall József magyar és Lojze Peterle szlovén kormányfők tárgyaltak. A magyar fél ezeken a tárgyalásokon már úgy fogalmazott, hogy a függetlenség elismerése nem kérdéses, csupán az időpont képezte a mérlegelés tárgyát. Antall azt is jelezte, hogy kormányának a magyar–szlovén kapcsolatokra lényegében már úgy tekint, mintha a szlovén állam elnyerte volna a nemzetközi elismerését is. Konkrétumokról szólva beszámolt a Magyar–Szlovén Kormányközi Együtműködési Vegyes Munkacsoport magyar tagozatának megalakításáról, a diplomáciai képviselők megnyitásának előrehaladott állapotáról, de ismertetésre kerültek a magyar külpolitika jugoszláv válsággal kapcsolatban megfogalmazott főbb irányvonalai is.²⁵⁷

A Magyar Köztársaság az Európa Közösséggel egy napon, 1992. január 15-én, nagyköveti szintű diplomáciai kapcsolatokat létesített Szlovéniával. Aznap Göncz Árpád Milan Kučan szlovén elnöknek, míg Antall József miniszterelnök Lojze Peterle kormányfőnek írt levelet abból az alkalomból, hogy Magyarország elismerte Szlovénia függetlenségét. Mindkét levél a kisebbségi kérdésre, jogaik érvényesítésére helyezte a hangsúlyt.²⁵⁸

Szlovén kezdeményezésre 1992. január 28-án Budapesten Boross Péter belügyminiszter rövid munkalátogatáson fogadta Igor Bavčar belügyminisztert. A találkozón megvitták a belügyi együttműködés kiépítésének és szerződéses keretbe foglalásának lehetőségeit, irányait.

²⁵⁵ Lásd: 223. *Jeszenszky Géza összefoglalója Milan Kučan szlovén elnök személyes képviselőjével, Rudi Čačinovičtyal folytatott tárgyalásáról. 1991. július 11.*

²⁵⁶ Lásd: 224. *A 4. Területi Főosztály összefoglaló jelentése Milan Kučan szlovén elnök és Göncz Árpád tárgyalásáról. 1991. szeptember 25.*

²⁵⁷ Lásd: 227. *A 4. Területi Főosztály javaslatai Antall József és Lojze Peterle szlovén miniszterelnök tárgyalásához. 1991. november 21.*

²⁵⁸ Lásd: 228. *Göncz Árpád levele Milan Kučan szlovén elnöknek Szlovénia függetlenségének elismeréséről. 1992. január 15.; 229. Antall József levele Lojze Peterle szlovén miniszterelnöknek: Magyarország az első között elismerte Szlovénia függetlenségét. 1992. január 15.*

Marjan Krajnc szlovén közlekedési és hírközlési miniszter 1992. február 14-én tárgyalt Budapesten, s Siklós Csaba magyar közlekedési és hírközlés miniszterrel aláírta a két ország közötti fuvarozását szabályozó kétoldalú kormányközi megállapodást. Ezt követően Janez Janša szlovén honvédelmi miniszter Budapesten magyar kollégájával, Für Lajossal tárgyalt, majd március közepén Bába Iván a Külügyminisztérium helyettes államtitkára, a hónap végén pedig Jeszenszky Géza külügyminiszter látogatott Szlovéniába.²⁵⁹

Jeszenszky Ljubljana-i látogatása alkalmával tárgyalásokat folytatott Dimitrij Rupel külügyminiszterrel, de találkozott Milan Kučan köztársasági elnökkel és Janez Drnovšek miniszterelnökkel is. A szlovén fél az addigi magyar segítséget megköszönve jelezte: abban érdekelt, hogy a két ország együttműködést alakítson ki a nemzetközi szervezetekben. Elfogadták azt a magyar felvetést, hogy aláírásra kerüljön a két ország közötti alapszerződés, illetve a két Külügyminisztérium együttműködési keretét szabályozó jegyzőkönyv. A megbeszéléseken különös hangsúlyt kapott a Magyarországot Szlovénián át Olaszországgal összekötő tranzitút vonal kérdése, ezzel összefüggésben pedig a Trieszt–Ljubljana–Budapest autópálya megépítése. Ekkor került aláírásra a határátkelőhelyekről szóló egyezmény, illetve a magyar külügyminiszter átadta a Barátsági Együttműködési Szerződés²⁶⁰ magyar tervezetét.²⁶¹

A diplomáciai kapcsolatok létesítéséről szóló 1992. január 15-i döntés után öt hónappal, június 16-án érkezett Ljubljana-ba Balogh István kijelölt nagykövet, aki július 1-jén adta át megbízólevelét, majd megkezdődött a magyar Nagykövetség felállítása.²⁶²

A magyar miniszterelnök meghívására látogatott Budapestre 1992. december elsején Janez Drnovšek szlovén miniszterelnök, akit fogadott Göncz Árpád köztársasági elnök és Szabad György, az Országgyűlés elnöke is. Ekkor került aláírásra a Magyar Köztársaság és a Szlovén Köztársaság közötti Barátsági és Együttműködési Alapszerződés. Szabó Iván ipari és kereskedelmi miniszter pedig Vojka Ravbar szlovén külügyminiszter-helyetessel a két miniszterelnök jelenlétében írta alá a kétoldalú

²⁵⁹ Lásd: 230. A 4. Területi Főosztály összefoglalója a magyar–szlovén kapcsolatokról. 1992. március 4.; 231. Tömösváry Zsigmond ezredesnek, a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi Főosztály vezetőjének összefoglalója Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének Janez Janša szlovén honvédelmi miniszter magyarországi látogatásáról. 1992. április 9.; 234. A 4. Területi Főosztály Szlovén Referatúrájának összefoglalója Szlovéniáról. 1992. július 7.

²⁶⁰ Teljes szövegét lásd: 235. Jeszenszky Géza előterjesztése a Kormánynak Magyarország és Szlovénia barátsági és együttműködési szerződésére. 1992. november.

²⁶¹ Lásd: 233. Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak hivatalos szlovéniai látogatásáról. 1992. május 28.; 233. A 4. Területi Főosztály Szlovén Referatúrájának összefoglalója Szlovéniáról. 1992. július 7.

²⁶² A Ljubljana-i magyar Nagykövetséget 1993. február 12-én nyitották meg. Lásd még: 241. Balogh István Ljubljana-i nagykövet éves beszámoló jelentése. 1993. június 24.

szabadkereskedelmi megállapodás megkötését előirányzó szándéknyilatkozatot. A tárgyalások során a magyar köztársasági elnök és a miniszterelnök is biztosította a vendégeket arról, hogy Magyarország támogatta Szlovénia felvételét az európai integrációs szervezetekbe, a nemzetközi pénzügyi intézményekbe és Ljubljana bekapcsolódását a Visegrádi Együttműködésbe. A tárgyalásokon a gazdasági kérdések is nagy teret kaptak; a magyar fél jelezte érdekeltségét a koperi kikötő ügyében, illetve azt is, hogy kész megvizsgálni az Adriai-tengerről Szlovénián keresztül Magyarországra vezető olaj-/gázvezeték megépítésének lehetőségét, s újlag szóba került a Trieszt–Ljubljana–Budapest autópálya és a Muraszombat–Szentgotthárd vasútvonal megépítésének kérdése is. A tárgyalásokon a rendkívül érzékeny TNT-szállítás ügye is felmerült. A szlovén fél arra kérte magyar partnereit, hogy azok vizsgálják felül a TNT-szállítás lehetőségét. A magyar miniszterelnök ez utóbbtól ugyan nem zárkózott teljesen el, de arra mutatott rá, hogy bár kormányának nincs kétsége annak békés célú felhasználását illetően, azonban az adott nemzetközi körülmények között az állami száma aláalkotmányjogi és nemzetközi jogi szempontból is problémákat okoz. Ezért azt javasolta, hogy Szlovénia dolgozza ki a TNT békés felhasználásának nemzetközileg is ellenőrizhető mechanizmusát, majd utána közösen kijelölt megfelelő szakértők együttesen készítsék el az Embargós Bizottsághoz benyújtandó közös felülvizsgálati kérelmet.

A szlovén–magyar csúcstalálkozóval, az Alapszerződés aláírásával lezárult a magyar–szlovén kapcsolatok egy rövid, de annál intenzívebb szakasza. A találkozót összefoglaló jelentés szerint a politikai kapcsolatok erősítése mellett jelentősen kiszélesedtek a gazdasági együttműködés fejlesztésének a lehetőségei, és aláírásra került a kisebbségvédelmi egyezmény is, így a két állam kapcsolatát nem terhelte a kisebbségi kérdés sem. A regionális és nemzetközi kérdések azonos megítélése, a kölcsönös bizalmi légkör jó alapot teremtett a nemzetközi szervezetekben való hatékonyabb közös diplomáciai fellépésre, míg az Alapszerződés aláírásával, a miniszterelnöki találkozó megtartásával, a jószomszédi viszony deklarálásával kétoldalú érdekeken túl a két ország vezetői a térség stabilizálásához is hozzájárultak, ami a nemzetközi közvéleményben is kedvező visszhangot váltott ki.²⁶³

Lojze Peter szlovén és Jeszenszky Géza magyar külügyminiszterek 1993 márciusában Budapesten folytatták a kétoldalú kapcsolatok áttekintését, s egyben szűk körben megvitatták a délszláv válság lehetséges rendezési módjait is, illetve aláírták a két

²⁶³ Lásd: 236. *Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárnak jelentése a Kormánynak Janez Drnovšek szlovén miniszterelnök magyarországi látogatásáról. 1992. december 10.*

Külügyminisztérium együttműködését szabályozó jegyzőkönyvet.²⁶⁴ A délszláv válság rendezésével összefüggő kérdéskör áttekintése állt Milan Kučan szlovén köztársasági elnök 1993. júniusi nem hivatalos budapesti látogatásának a fókuszában is. A szlovén politikus Göncz Árpád köztársasági elnökkel és Antall József miniszterelnökkel vitatta meg a háború kérdését és a lehetséges megoldásokat.²⁶⁵

Vizsgált időszakunk utolsó jelentős kétoldalú tárgyalására 1994 márciusában került sor. Szabó János földművelésügyi miniszter Ljubljanában szlovén kollégájával áttekintette az élelmiszergazdasági forgalom alakulását, az áruszállítás módozatait, illetve az agrárkereskedelemmel összefüggő kérdéseket, valamint aláírta a kétoldalú kormányközi Növényegészségügyi Egyezményt.²⁶⁶

e. Magyarország és Bosznia-Hercegovina diplomáciai kapcsolatai (1990–1994)

A belgrádi magyar nagykövet, folytatva azon gyakorlatát, hogy kormánya nevében felvegye a kapcsolatot az egyes jugoszláv tagköztársaságok vezetőivel, 1990. május 25-én látogatott Szarajevóba, ahol a még egypárti időszakban kinevezett, ugyanakkor mérsékelt reformpári államelnökség tagjaival találkozott. A bosnyák kormány képviselői egyértelművé tették, hogy a Jugoszláviában zajló átalakulási folyamatokból ez a köztársaság sem vonhatta ki magát, ami Bosznia-Hercegovina államiségének az erősödéséhez fog majd vezetni. A bosnyák vezetők egyértelművé tették, hogy szeretnék elkerülni a politika utcákra történő kivitelét, a pluralizmus kialakítását pedig törvényes keretek között szándékoztak megteremteni, amit ugyanakkor megnehezített a köztársaság vegyes etnikai összetétele. A magyar–bosnyák kapcsolatokra kitérve, arra mutattak rá, hogy a gazdasági együttműködésben jelentős mozgástér van, akárcsak a kulturális, turisztikai kapcsolatok fejlesztésében is.²⁶⁷

²⁶⁴ Lásd: 239. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Lojze Peterle szlovén külügyminiszter tárgyalásáról. 1993. március 26.

²⁶⁵ Lásd: 240. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Milan Kučan szlovén elnök nem hivatalos budapesti látogatásáról. 1993. június 14.

²⁶⁶ Lásd: 243. Szabó János földművelésügyi miniszter jelentése a Kormánynak ljubljana-i tárgyalásairól. 1994. március 31.

²⁶⁷ Lásd: 246. Ősi István belgrádi nagykövet bemutatkozó látogatása Bosznia-Hercegovinában. 1990. június 13.

Őszi István 1990. májusi szarajevói látogatását követően – eltérően a többi tag-köztársaságtól – Bosznia belső politikai és gazdasági gondjai következtében 1992 januárjáig nem jött létre kormányzinú kapcsolatfelvétel.²⁶⁸

Még a boszniai háború kitörése előtt, 1992. január 18-án került sor Göncz Árpád köztársasági elnök, valamint Jeszenszky Géza magyar és Haris Silajdžić bosznia-hercegovinai külügyminiszter tárgyalásaira. A megbeszéléseken a bosnyák külügyminiszter a súlyos jugoszláviai belpolitikai fejleményekre, azon belül pedig országa rendkívül nehéz helyzetére helyezte a hangsúlyt. Silajdžić arra kérte a magyar kormányt, hogy az közvetítse a Nyugat politikai vezetői és tömegtájékoztatása felé a boszniai helyzet realitását és a bosnyák kormány törekvéseit, valamint Magyarország mint az ENSZ tagja segítse elő, hogy a fejlődő országok is megismerkedjenek a valós jugoszláviai helyzettel, ellensúlyozandó a Belgrádból irányított kvázi szövetségi diplomácia befolyását.²⁶⁹

Magyarország a Cseh és a Szlovák Köztársasággal, valamint Lengyelországgal együtt két nappal az EK luxemburgi külügyminiszteri értekezletének döntését követően,²⁷⁰ 1992. április 9-én ismerte el Bosznia-Hercegovina függetlenségét. A magyar Külügyminisztérium ebből az alkalomból a következő nyilatkozatot adta ki: „A Magyar Köztársaság kormánya – a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság és a Lengyel Köztársaság kormányaival történt megegyezéssel összhangban – 1992. április 9-én elismerte Bosznia-Hercegovina Köztársaság függetlenségét és úgy döntött, hogy diplomáciai kapcsolatot létesít vele. A Magyar Köztársaság kormánya döntése meghozatalakor figyelembe vette, hogy Bosznia-Hercegovina polgárai az ez év február 29. – március 1-i népszavazáson nagy többséggel a köztársaság függetlensége mellett szavaztak. Ezzel Bosznia-Hercegovina teljesítette az Európai Közösség által 1991. december 16-án meghatározott, majd 1992. január 15-én módosított és kiegészített feltételeket. A magyar kormány figyelembe vette azt is, hogy az Európai Közösség 1992. április 7-i dátummal elismerte Bosznia-Hercegovinát. A magyar kormány Bosznia-Hercegovina Köztársaság elismerésekor mérlegelte azt is, hogy a délszláv konfliktus tartós és minden felet kielégítő lezárása érdekében elengedhetetlenül fontos Bosznia-Hercegovina állami egységének megőrzése a jelenlegi határok között. A köztársaságban most

²⁶⁸ Lásd: 250. Rejtjeltávirat Belgrádból. A magyar–bosnyák kapcsolatok. 1992. január 15.

²⁶⁹ Lásd: 251. A 4. Területi Főosztály összefoglalója Göncz Árpád és Haris Silajdžić bosnyák külügyminiszter tárgyalásáról. 1992. január 18.; 252. Sillár Emőkének, a külügyminiszteri Kabinet Iroda vezetőjének összefoglalója Jeszenszky Géza és Haris Silajdžić bosnyák külügyminiszter tárgyalásáról. 1992. január 18.

²⁷⁰ Luxemburgi döntések. Magyar Szó, 1992. április 8. 1.

*zajló fegyveres összetűzések éppen ezt, a térség stabilitását messzemenően befolyásoló lehetőséget veszélyeztetik, amit a nemzetközi közösség nem fogadhat el.*²⁷¹

A boszniai háború kitörése után és a függetlenség elismerése ellenére a magyar–bosnyák diplomáciai kapcsolatok gyakorlatilag a New York-i magyar ENSZ-képviselőtégisze alatt, Erdős André misszióvezető révén bontakoztak ki. Jelezzük azonban azt is: kötetünknek a bosnyák és a nemzetközi fejezetben közölt iratai azt is jól mutatják, hogy annak ellenére, hogy a két kormány közötti kapcsolatok száma minimális volt, Magyarország a boszniai háború ügyében igen élénk diplomáciai háttértevékenységet folytatott.

Erdős 1992. szeptember 26-án New Yorkban találkozott Alija Izetbegović bosnyák elnökkel, aki nagyra értékelte a magyar magatartást, Magyarország Boszniának nyújtott politikai támogatását és a menekülteknek nyújtott segítségét. A bosnyák elnök ezen a találkozón az országban dúló háborúval kapcsolatban rendkívül pesszimistán nyilatkozott.²⁷² Pár hónappal később, 1993 januárjában a magyar ENSZ-képviselő misszióvezetője Ejup Ganić bosnyák alelnökkel folytatott tárgyalásokat. A megbeszélés ekkor kizárólag a boszniai háborúra és annak összefüggéseire korlátozódott.²⁷³ Hasonló légkörben zajlott le Erdős és Haris Silajdžić bosnyák külügyminiszter 1993. február 11-i tárgyalása is.²⁷⁴

Venezuelai kezdeményezésére került sor 1993 márciusának első napjaiban New Yorkban a magyar, osztrák, szlovén és bosnyák tárgyalásra, amelyen bosnyák részről Izetbegović elnök és Silajdžić külügyminiszter vett részt. Ezeken a megbeszéléseken is a háború aktuális helyzetének bemutatása állt a középpontban. A bosnyák fél a rendezéssel kapcsolatban elmondta azt is, hogy az etnikai kritériumokon túlmenően figyelembe kell venni a gazdasági és földrajzi megfontolásokat is, mivel amennyiben a létrehozandó tartományok határainak megvonásánál kizárólag az etnikai kritériumokat veszik figyelembe, úgy azok gazdaságilag életképtelenek lesznek. A bosnyák elnök hozzátette azonban azt is, kormánya azon az állásponton volt, hogy az alkotmányról és a térségekről csak a katonai megállapodás aláírását követően lehet majd tárgyalni. Ezzel összefüggésben Izetbegović ismételt felhívta a figyelmet a katonai megállapodások elsődlegességére, mert csak azok vethettek

²⁷¹ A Külügyminisztérium nyilatkozata. *Új Magyarország*, 1992. április 10. 2.

²⁷² Lásd: 254. *Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André, a New York-i magyar ENSZ-képviselő vezetője és Alija Izetbegović bosnyák elnök megbeszélése. 1992. szeptember 26.*

²⁷³ Lásd: 258. *Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André, a New York-i magyar ENSZ-képviselő vezetője és Ejup Ganić bosnyák alelnök megbeszélése. 1993. január 20.*

²⁷⁴ Lásd: 260. *Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André, a New York-i magyar ENSZ-képviselő vezetője és Haris Silajdžić bosnyák külügyminiszter megbeszélése. 1993. február 11.*

véget az ágyúzásoknak és Szarajevó blokádjának.²⁷⁵ Hasonló keretek között folyt Bisera Turković Bosznia-Hercegovina zágrábi nagykövete és Bagi Gábor magyar nagykövet 1993. október 11-i találkozója.²⁷⁶

Bakir Ali Spasić bosnyák belügyminiszter 1993 decemberében Erős Andrét abból a célból kereste fel New Yorkban, hogy jelezze: kormánya szeretné a kapcsolatait elmélyíteni Magyarországgal. A bosnyák külügyminiszter a találkozó alkalmával méltatta a Magyarország által befogadott boszniai menekültek ellátását, majd beszámolt az aktuális boszniai helyzetről.²⁷⁷

A két ország közötti közvetlen diplomáciai kapcsolatok létesítésére csak 1994-ben került sor. A balkáni politika útvesztőiben jártas magyar diplomata, Bagi Gábor 1994. március 4-én adta át Alija Izetbegović bosnyák elnöknek nagyköveti megbízólevelét, aki azt történelmi jelentőségű eseménynek minősítette, amelyet ő maga mint a fennmaradásáért küzdő Bosznia-Hercegovina számára biztosított rendkívül értékes külpolitikai támogatást élte meg. A bosnyák elnök az ünnepélyes ceremónián úgy fogalmazott, hogy mindez újabb bizonyítéka volt annak a baráti magyar politikának, amelyet a tragikus események bekövetkezte óta a magyar fél részéről a bosnyák politikusok folyamatosan tapasztaltak.²⁷⁸

f. A magyar–macedón diplomáciai kapcsolatok (1990–1994)

Őszi István még szarajevói látogatása előtt, 1990. május 21-én utazott Skopjéba, ahol a macedón kormány tagjaival tárgyalt. Vendéglátói beszámoltak a belpolitikai helyzetről, az alkotmánymódosítás előrehaladott állapotáról, valamint az azzal összefüggő megfontolásokról. Ugyancsak részletes tájékoztatást adtak az állampárttól, illetve annak utódszervezetéről. A vendéglátók Jugoszlávia jövőjével kapcsolatban arra az álláspontra helyezkedtek, hogy „még a leglazább szövetség is jobb, mint a teljes

²⁷⁵ Lásd: 263. *Rejteltávirat New Yorkból. Venezuelai kezdeményezésre magyar, osztrák, szlovén és bosnyák megbeszélés New Yorkban. 1993. március 2.*

²⁷⁶ Lásd: 282. *Rejteltávirat Zágrábból. Bisera Turković Bosznia-Hercegovina zágrábi nagykövetének értékelése Bosznia-Hercegovináról. 1993. október 14.*; 283. *Rejteltávirat Zágrábból. Bisera Turković Bosznia-Hercegovina zágrábi nagykövetének véleménye a Nyugat-Boszniában kikiáltott muszlim enklávé autonómiájáról. 1993. október 15.*

²⁷⁷ Lásd: 284. *Rejteltávirat New Yorkból. Bakir Ali Spasić bosnyák belügyminiszter látogatása a New York-i magyar ENSZ-képviselőten. 1993. december 14.*

²⁷⁸ Lásd: 290. *Rejteltávirat Zágrábból. Bagi Gábor nagykövet megbízólevelének átadása Alija Izetbegović bosnyák elnöknek. 1994. március 4.*

szakadás”. A macedón fél jelezte, megelégedésükre szolgálna az ország miniszterelnökének budapesti látogatása.²⁷⁹

A belgrádi magyar nagykövet egy évvel később, 1991 májusának végén utazott ismét a macedón fővárosba. Kiro Gligorov köztársasági elnök a megbeszélések során hangsúlyozta, hogy országa támogatja a JSZSZK politikai és gazdasági rendszerének megreformálását, majd szót ejtett a bosnyák–macedón aszimmetrikus konföderációs elképzelésekről.²⁸⁰ Stojan Andov, a parlament elnöke a macedón kormányalakításról számolt be, Nikola Klusev miniszterelnök a kormánya előtt álló belpolitikai prioritásokat foglalta össze, míg Denko Maleski külügyminiszter Macedónia külpolitikai stratégiáját vázolta fel.²⁸¹

Kiro Gligorov macedón elnök a horvátországi háború tetőzésekor, 1991 szeptemberében a magyar kormány meghívására utazott Budapestre, ahol Göncz Árpád köztársasági elnökkel, Antall József miniszterelnökkel és az Országgyűlés Külügyi Bizottságának tagjaival találkozott. A tárgyalásokon értelemszerűen a jugoszláviai háborúval összefüggő macedón meglátások álltak a fókuszban. A macedón elnök nyomatékosította, hogy országa ellenezi a háborút, s erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy abból kimaradjon. Az ország szomszédságpolitikájára kitérve elmondta, hogy hazájának nincsenek területi követelései, a macedón kisebbség számára pedig megelégednek az európai konvenciókban foglalt jogokkal. Gligorov erőteljesen szorgalmazta a macedón–magyar bilaterális kapcsolatok fejlesztését, majd jelezte, hogy örömmel fogadnák a rendszerváltoztatás terén felhalmozódott magyar tapasztalatok megosztását.²⁸²

Őszi István 1992. január 4-én Skopjében ismét Kiro Gligorov macedón elnökkel találkozott. Ezeken a megbeszéléseken a magyar–macedón kétoldalú kapcsolatok, a macedón függetlenség elismerésének kérdése, illetve azzal összefüggésben a görög obstrukció és a macedón–szerb kapcsolatok álltak.²⁸³ A hónap végén, a szlovén

²⁷⁹ Lásd: 293. *Őszi István belgrádi nagykövet jelentése bemutatkozó látogatásáról Macedóniában. 1990. június 12.*

²⁸⁰ Kiro Gligorov macedón és Alija Izetbegović boszniai elnök 1991. május 30-án mutatták be az ún. aszimmetrikus föderációs tervet. Ennek értelmében Szerbia (beleértve ebbe a Vajdaságot és Koszovót) és Montenegró egymással föderációban, Szlovénia és Horvátország az ország többi területével konföderációban, míg Macedónia és Bosznia-Hercegovina a kettő között egyfajta államalkotó köztársaságként csatlakozott volna az aszimmetrikus föderációhoz.

²⁸¹ Lásd: 295. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet látogatása a Macedón Köztársaságban. 1991. május 29.*

²⁸² Lásd: 302. *A 4. Területi Főosztály összefoglalója Kiro Gligorov macedón elnök hivatalos budapesti látogatásáról. 1991. szeptember 30.*

²⁸³ Lásd: 303. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet és Kiro Gligorov macedón elnök megbeszélése a magyar–macedón kapcsolatokról. 1992. január 6.*

és a horvát függetlenség nemzetközi elismerése után Denko Maleski macedón külügyminiszter Budapesten találkozott magyar kollégájával. A megbeszélések lényegi keretét a délszláv válság kérdésének körbejárása jelentette. A magyar külügyminiszter Macedónia elismerésével kapcsolatban arra mutatott rá, hogy bár hazája azt megtette volna, azonban Magyarország több ok miatt sem lehetett az első elismerő. Egyrészt azért nem, mert koordinációs kötelezettsége volt az Európai Közösséggel szemben, másrészt pedig azért sem, mert azzal is számolni kellett, hogy a szerb vezetés ezt a magyar lépést a vajdasági magyarság további megfélemlítésére, a Magyarország elleni propaganda fokozására használhatta volna fel. Jeszenszky jelezve kormánya jó szándékait egyben arra kérte macedón tárgyalópartnerét, hogy a macedón kormány jelöljön ki egy személyt a közvetlen kapcsolatok fenntartására, akivel Magyarország a szófiai magyar Nagykövetségen keresztül tartaná a kontaktust.²⁸⁴

Három hónappal később, 1992 áprilisában a belgrádi magyar nagykövet a macedón elnökkel a délszláv válság fejleményeit, illetve Macedónia függetlenségével kapcsolatos kérdéseket járta körül. Gligorov ekkor azt is hangsúlyozta, hogy Macedónia Magyarországot fontos partnerének tekinti s azt is elmondta, hogy országa számít Budapest segítségére a politikai rendszer és a gazdasági átalakítása során felhalmozott magyar tapasztalatok megosztására, valamint abban is, hogy Magyarország támogassa az országot a különböző nemzetközi szervezetekbe való belépésnél.²⁸⁵

Bár a „visegrádi hármak” 1992 májusában közösen szorgalmazták a macedón függetlenség elismerését,²⁸⁶ a kérdés azonban továbbra sem mozdult ki a holtpontról, így a belgrádi magyar nagykövet és a macedón külügyminiszter augusztusi tárgyalásain újólag ez szerepelt fő napirendi pontként. Ugyanaznap a magyar nagykövet Gligorov elnökkel is találkozott. Ezen a megbeszélésen a fókuszban a menekültkérdés, a JSZK ellen fogatosított nemzetközi szankciók Macedóniára gyakorolt hatásai, valamint a köztársaság nemzetközi helyzetének bemutatása állt.²⁸⁷

Bába Iván helyettes államtitkár 1992 novemberében Risto Nikovski macedón külügyi államtitkárt és Nikola Todorčevski miniszterhelyettest fogadta Budapesten. A macedón államtitkár átadta Denko Malevski külügyminiszter Jeszenszky Gézához

²⁸⁴ Lásd: 306. *A 4. Területi Főosztály összefoglaló jelentése Jeszenszky Géza és Denko Maleski macedón külügyminiszter budapesti tárgyalásáról. 1992. január 29.*

²⁸⁵ Lásd: 307. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet megbeszélése Kiro Gligorov macedón elnökkel. 1992. április 21.*

²⁸⁶ Lásd: 309. *Rejtjeltávirat Belgrádból. A visegrádi hármak szorgalmazza Macedónia függetlenségének elismerését. 1992. május 20.*

²⁸⁷ Lásd: 310. *Rejtjeltávirat Belgrádból. Denko Maleski macedón külügyminiszter értékelése hazája külpolitikájáról. 1992. augusztus 18.; 311. Rejtjeltávirat Belgrádból. Kiro Gligorov macedón elnök értékelése hazája nemzetközi megítéléséről. 1992. augusztus 18.*

írt üzenetét, melyben Magyarország támogatását kérte a Macedóniával szemben görög részről életbe léptetett gazdasági szankciós intézkedések megszüntetése, valamint Macedónia újból benyújtott EBEÉ tagfelvételi kérelmének elfogadása érdekében. A tárgyalásokon értelemszerűen fajsúlyos kérdésként szerepelt Macedónia elismerésének kérdése. A magyar helyettes államtitkár jelezte, hogy országa mozgástere jelentősen megnövekedne abban az esetben, ha az Amerikai Egyesült Államok elismerné Macedóniát, illetve ha sikerrel járna annak az ENSZ-be történő felvétele.²⁸⁸

A JSZK elleni gazdasági szankciók ellenére a két ország gazdasági kapcsolatai a vizsgált időszakban intenzíven fejlődtek. 1992 végére a magyar–macedón árucsera 20%-kal haladta meg az 1990-es utolsó békebeli évet. A magyar kivitelben a legnagyobb tételt a Rába tehergépkocsik és alkatrészecskék, az olajipari termékek, a gumiabroncsok, az alumínium és a feldolgozott élelmiszeripari termékek jelentették, míg a magyar importban a mezőgazdasági cikkek, a nem fém termékek és az építőipari szaniter áruk voltak a legfontosabb tételek.²⁸⁹

1993 végére kedvezően alakult Macedónia nemzetközi mozgástere. Az ENSZ-be történő áprilisi felvételt követően, december közepén megkezdődött az ország nyugati elismerésének folyamata. 1994 januárjában a macedón fél ismét sürgette Magyarországot a függetlenség elismerése ügyében.²⁹⁰

1994. február 21-én Viktor Gaber macedón helyettes államtitkár utazott Budapestre. Bába Iván magyar kollégájával a volt JSZSZK kétoldalú egyezményeit tekintették át. A macedón fél ekkor jelezte, hogy az újabb szerződéskötésig azokat magára nézve érvényesnek ismeri el. Mivel ezek a dokumentumok Belgrádban voltak, a magyar felet arra kérte, hogy azok szövegét bocsássa Skopje rendelkezésére. A tárgyalásokon a két ország gazdasági kapcsolatai, valamint Macedónia belső helyzete és szomszédságpolitikája is megvitatásra került. A magyar államtitkár-helyettes arról számolt be, hogy hazája Macedónia elismerését a gyakorlatban már előkészítette, s március közepén a szükséges lépések megtételével párhuzamosan akkreditálni fogja nagykövétét is.²⁹¹

²⁸⁸ Lásd: 312. Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának összefoglalója Risto Nikovski macedón külügyi államtitkár budapesti látogatásáról. 1992. november 3.

²⁸⁹ Lásd: 320. Katona Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–macedón kapcsolatokról. 1993. június 3.; 328. Magyar Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója a magyar–macedón kapcsolatokról. 1994. február 14.

²⁹⁰ Lásd: 327. Magyar Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Macedónia nemzetközi elismeréséről és a magyar álláspontjáról. 1994. február 10.

²⁹¹ Lásd: 329. Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Bába Iván helyettes államtitkár és Viktor Graber macedón helyettes államtitkár megbeszéléséről. 1994. február 21.

f.) A magyar diplomácia és a délszláv válság a nagyhatalmi térben
(1990–1994)

A kilencvenes évek délszláv háborúinak komplexitása és a rendelkezésünkre álló terjedelmei keretek miatt jelen munkánkban nem vállalkozhatunk a nemzetközi közösségnek, valamint a szomszédos államoknak és a korszak nagyhatalmainak a kérdésben elfoglalt, s folyamatosan módosuló álláspontjainak, a köztük lévő érdekellentéteknek átfogó és részletes vizsgálatára.²⁹² A fentieket mérlegelve, dolgozatunk zárófejezetében arra teszünk kísérletet, hogy a nyilvánosság kizárásával, a kulisszák mögött zajlott konzultációk, tárgyalások és egyeztetések felvázolásával foglaljuk keretbe a magyar diplomácia korabeli mozgásterét, az egyes kulcseseményekre adott budapesti kormányzati reakciókat.

Még jóval a berlini fal leomlása előtt, a nyolcvanas évek második felében, a koszovói kérdés kiéleződésekor egyértelmű volt az, hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban olyan turbulens folyamatok kezdődtek el, amelyeknek a végkifejlete alapjaiban módosíthatja a dél-európai geopolitikai erőteret. Az államszocialista rendszer kelet-közép európai összeomlása, majd a politikai, társadalmi és gazdasági átalakulások beindulása a délszláv térségben az addig erőteljesen elfojtott etnikai és civilizációs különbségek felerősödésével a nemzeti újjászületés jegyében 1990 nyarára olyan centrifugális mozgásokat indítottak be, amelyekkel már a nagyhatalmaknak is számolniuk kellett.

1990 októberében Thomas B. Robertson, az Amerikai Egyesült Államok Nagykövetségének első titkára abból a célból kért fogadást a magyar Külügyminisztériumban, hogy a magyar felet tájékoztassa arról, hogy kormánya egyre nagyobb aggodalommal figyeli a jugoszláv belpolitikai fejleményeket. Azt is elmondta, hogy az amerikai értékelés akkor már azzal is számolt, hogy a jugoszláv dezintegrációs folyamatok esetleg háborúba torkollhatnak. Robertson jelezte: bár az Amerikai Egyesült Államok kormánya a jugoszláv állam egységének a megőrzésében volt érdekelt, a kiéleződő feszültségekért elsősorban a szerb vezetést, a koszovói szerb erőszakot és az ott elkövetett jogsértéseket tette felelőssé. Németh Gyula, a 4. Területi Főosztály munkatársa válaszában elmondta, hogy a délszláv kérdést Budapest lényegében hasonlóan

²⁹² Fentiekkel összefüggésben lásd: SÁRINGER János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. (1990. május – 1990. december)* VERITAS Történetkutató Intézet–Magyar Napló, 2015; SÁRINGER János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához II. (1991. január – 1991. december)* VERITAS Történetkutató Intézet–Magyar Napló, 2018; SÁRINGER János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához III. (1991. január – 1991. december)* VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár–Magyar Napló, 2021.

értékelt, mint Washington, egyben azonban arra is figyelmeztetett, hogy a jugoszláv államiság egységének feltétlen támogatása akaratlanul is a szerb törekvéseket; a szerb hegemoniát megtestesítő jugoszláv föderációt hozza kedvező helyzetbe.

Január első napjaiban Robertson újra a magyar Külügyminisztériumban járt, ahol átadta a „*Jugoszlávia: Katonai beavatkozás lehetősége – Holtpont Koszovóban*” címet viselő tájékoztató anyagot. Robertson beszámolt a belgrádi amerikai nagykövet által Borislav Jovićnak, a JSZSZK elnökségének elnökének átadott amerikai jegyzék tartalmáról is, melyben Washington az erőszak alkalmazása és a megfélemlítés miatti aggodalmát fejezte ki, majd a demokratikus átalakulás, az emberi jogok és az EBEÉ elveinek a tiszteletben tartásának a fontosságát hangsúlyozta. A Belgrádban átadott jegyzék szorgalmazta a tagköztársaságok vezetői közötti párbeszéd folytatását és a gazdasági reformok továbbvitelét. Nem sokkal később, az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetségének képviselői újra, immáron harmadik alkalommal is felkeresték a magyar Külügyminisztériumot. Az akkor átadott, 1991. január 29-i keltezésű, informális tájékoztató anyagban az amerikai kormány mély aggodalmának adott hangot az etnikai feszültségek kiéleződése, illetve az annak nyomán esetlegesen bekövetkező erőszak miatt. Az anyag Horvátországot egyenesen a jugoszláv katonai megfélemlítés és potenciális szerb támadás célpontjaként nevezte meg, valamint az akkori történeteket összeegyeztethetetlennek minősítette az EBEÉ-folyamattal és az új, békés európai rend szellemével. A magyar félnek átadott jegyzék egyrészt szorgalmazta, hogy az EBEÉ-folyamatban résztvevő országok közösen adjanak hangot aggodalmaiknak, másrészt pedig azt is kérte, hogy ebben a kérdésben a magyar EBEÉ-delegáció az amerikai EBEÉ-küldöttséggel is folytasson konzultációkat.²⁹³

A magyar külügyminiszter 1991. május 20-án a Pentagonálé-országok²⁹⁴ bolognai külügyminiszteri találkozóján olasz kollégájával egyeztetett a jugoszláv kérdésről. De Michelis ekkor arra mutatott rá, hogy kormánya az Európai Közösség azon álláspontját képviseli, amely a demokratizálódás mellett Jugoszlávia egységében volt érdekelt. Elmondta, hogy Belgrád számára azt is egyértelművé tették, hogy az EK megítélése szerint az addigi alkotmányos keretek többé már nem voltak fenntarthatók. Ljubljánának ugyanakkor azt hozták a tudomására, hogy az EK helytelenítette az

²⁹³ Lásd: 331. Thomas B. Robertson, *az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetsége I. titkárának látogatása a Külügyminisztériumban, a délszláv válság miatt*. 1990. október 31.; 335. Thomas Robertsonnak, *a budapesti amerikai Nagykövetség I. titkárának újabb látogatása a Külügyminisztériumban Jugoszlávia ügyében*. 1991. február 11.

²⁹⁴ A Pentagonale 1990. május 20-án Bécsben jött létre, amikor Csehszlovákia csatlakozott a korábbi egyoldalú – Ausztria, Jugoszlávia, Magyarország és Olaszország közötti – együttműködéshez. Alapja a kelet–nyugati kapcsolatokban végbemenő változások, illetve a korábban meglévő két- és többoldalú – Quadragonale – kapcsolatok hagyományai voltak.

egyoldalú szlovén lépéseket, s a függetlenség kikiáltását csak tárgyalásos úton tartotta elképzelhetőnek.²⁹⁵

Öt nappal a szlovén és a horvát függetlenség kikiáltása előtt, 1991. június 20-án James Baker amerikai külügyminiszter kezdeményezésére az osztrák, a luxemburgi, a magyar külügyminiszter, valamint Frans Andriessen EK-„külügyminiszter” Berlinben tartott konzultációt. A tárgyalások fókuszában a szlovén és a horvát függetlenség kikiáltásakor kialakítandó közös álláspont megvitatása állt. A megjelent felek között azonban jelentős hangsúly- és prioritásbeli különbségek voltak. Míg a luxemburgi és az EK-külügyminiszter Jugoszlávia területi egységének és integritásának megőrzésére helyezte a hangsúlyt, addig az osztrák és a magyar külügyminiszter a jugoszláviai folyamatok demokratikus, alkotmányos, erőszakmentes jellegének megőrzését, a konfliktus békés megoldásának szükségességét hangsúlyozta. Végül Baker nyomásgyakorlása ellenére sem sikerült egységes álláspontra jutni, így a Berlinben tárgyaló felek csak abban tudtak megállapodni, hogy Washington majd nyomatékosan felszólítja Szerbiát az erőszaktól való tartózkodásra, a demokratikus, alkotmányos és békés eszközök alkalmazására, illetve az emberi jogok betartására.²⁹⁶

Míg Európa a délszláv kérdésben a határozatlanság és az érdekellentétek hálójában vergődött, addig a szovjet külpolitika a jugoszláv válsághelyzet megítélésében, kezelésében Európához hasonló, sőt feltűnően visszafogott és óvatos magatartást tanúsított. Mindez alapvetően azzal volt összefüggésben, hogy a kétpólusú világrend összeomlásával párhuzamosan az akkor már súlyos belső nehézségekkel küszködő Szovjetunió számára az átalakulóban lévő geopolitikai térben felértékelődött Jugoszlávia szerepe. A szovjet diplomácia arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egykoron befolyása alatt álló európai tér csak akkor maradhat működőképes, amennyiben az akkor formálódó új kelet-közép európai és balkáni rend a Nyugattól és a Szovjetuniótól való kiegyensúlyozott, kölcsönös függésen és a térség közös érdekövezeteként való elfogadásán alapul. Ebből kiindulva a Szovjetunió megkülönböztetett figyelmet fordított jugoszláviai befolyásának és jelenlétének megőrzésére, s ezzel összefüggésben a jugoszláv szövetségi kormány támogatására. Moszkva ilyen motivációi mögött a döntő szerepet elsősorban a délszláv és a szovjet térben zajló politikai események szoros párhuzamba állítása játszotta. A szovjet vezetés arra a megállapításra jutott,

²⁹⁵ Lásd: 338. Jeszenszky Géza és Gianni De Michelis olasz külügyminiszter konzultációja Jugoszláviáról, Bolognában. 1991. május 20.

²⁹⁶ Lásd: 341. Bába Ivánnak, a Politikai Elemző és Tájékoztató Főosztály vezetőjének összefoglaló jelentése Antall Józsefnek a magyar, az amerikai, az osztrák, a luxemburgi külügyminiszterek és Frans Andriessen, az Európai Közösségek „külügyminisztere” közötti megbeszéléséről Berlinben. 1991. június 20.

hogy a délszláv állam potenciális szétesése az egész térség destabilizálódásával járt volna. A szlovén és a horvát elszakadási törekvéseket elsősorban azért ellenezte, mert tartott a balti köztársaságok elszakadásától. Ettől függetlenül, minden eshetőségre felkészülve, befolyásának megőrzése, sőt esetleg bővítése céljából Moszkva végül nem zárkózott el a tagköztársaságok kormányaival is felvenni a kapcsolatokat.²⁹⁷

A magyar miniszterelnök 1991. június 30-án levélben kereste fel Mihail Gorbacsovot, a Szovjetunió elnökét, amelyben mély aggodalmának adott hangot a kulminálódó jugoszláv válság miatt, s egyben tájékoztatta az Ante Markovićtyal előző nap folytatott telefonbeszélgetéséről.²⁹⁸ A délszláv válsággal összefüggésben kért Ivan Pavlovics Abimov szovjet nagykövet 1991. július 5-én fogadást Jeszenszky Géza magyar külügyminiszternél. Aboimov ekkor átadta Besszmertnij szovjet külügyminiszternek azt a levelét, amelyben Moszkva lényegében óva intette Magyarországot a délszláv válságba történő formális és informális beavatkozástól. A magyar külügyminiszter a szovjet nagykövetnek adott válaszában elmondta, hogy kormánya a realitások figyelembevételével mellett támogatja Jugoszlávia – az adott helyzetben szuverén államok konföderációjában – történő fennmaradását, s minden olyan megállapodást elfogad, amely megállítja a vérontást, illetve hozzájárulhat a békés megoldáshoz. Jeszenszky hangsúlyozta azt is, hogy Budapest nagy aggodalommal követi a délvidéki magyarok helyzetét, majd – részben reflektálva Besszmertnij felvetésére – részletesen szólt az év elején kirobbant horvát fegyvereladási botrányról is, s hangsúlyozta, hogy kormánya támogatja azt az amerikai javaslatot, amely a Jugoszláviába irányuló fegyvereladások tilalmát helyezte kilátásba.²⁹⁹

1991. július 18–19-én Jeszenszky Géza Washingtonban Dan Quayle amerikai alelnökkel és Lawrence Eagleburger ügyvezető külügyminiszterrel vitatta meg a délszláv kérdést. Az amerikai alelnök elfogadta azt a magyar meglátást, miszerint a válság kiindulópontja a horvátországi szerb kisebbség státusa volt, amit megnyugtató és méltányos módon kell rendezni, ugyanakkor garantálni kell a koszovói albánok és a vajdasági magyarok kisebbségi jogait is.³⁰⁰

²⁹⁷ Lásd: 342. Molnári Sándornak és Piukovics Pálnak, a moszkvai Nagykövetség beosztott diplomatáinak összefoglaló jelentése Jeszenszky Géának a jugoszláv válság szovjet megítéléséről. 1991. június 20.

²⁹⁸ Lásd: 343. Antall József levele Mihail Gorbacsovnak az Ante Marković szövetségi kormányfővel folytatott telefonbeszélgetéséről. 1991. június 30.

²⁹⁹ Lásd: 345. Jeszenszky Géza emlékeztetője Ivan Pavlovics Abimov szovjet nagykövet látogatásáról a Külügyminisztériumban. 1991. július 5.; 346. Jeszenszky Géza és Alekszandr Besszmertnij szovjet külügyminiszter levélváltása Jugoszláviáról. 1991. július 5. – 1991. július 8.

³⁰⁰ JESZENSZKY Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011. 54.

A Brioni szigetén megkötött megállapodás után – amely három hónapos moratóriumot hirdetett a szlovén és a horvát függetlenség életbelépésére – 1991. július 26–27-én Dubrovnikban került sor a Hexagonálé miniszterelnöki értekezletére. Antall József a drámai helyzetben elmondott konstruktív beszédében hangot adott aggodalmainak, ugyanakkor Magyarország és a délvidéki magyar kisebbség érdekeinek is.³⁰¹

Augusztus elsején a magyar miniszterelnök François Mitterrand francia köztársasági elnökhöz írt levelében megismételte dubrovnikai beszéde főbb pontjait, s arra figyelmeztetett, hogy a három hónapos moratórium alatt helyre kell állítani a jugoszláv hadsereg és az irreguláris szerb erők fölötti politikai ellenőrzést; ennek és a köztársaságok közötti eredményes párbeszédnek érdekében erőteljes nyomást kell gyakorolni a belgrádi szerb vezetőkre. Ugyanaznap hasonló tartalmú levél ment George Bush amerikai elnöknek is.³⁰²

Másnap Jeszzenszky az Európai Közösség Miniszteri Bizottságának soros elnöki tisztségét betöltő Hans Van den Broek holland külügyminiszternek írt levelében összefoglalta a magyar miniszterelnök előző napi levelezéseinek főbb elemeit, és beszámolt a Dubrovnikban Tudman horvát elnökkel, Lončar szövetségi külügyminiszterrel és Dimitrij Rupel szlovén külügyminiszterrel folytatott tárgyalásokról. Broekot arról is tájékoztatta, hogy pár nappal előbb fogadta Budapesten a horvátországi magyar polgármesterekből és a lakosság más képviselőiből álló küldöttséget,³⁰³ akik elmondták neki, hogy hogyan kényszerítik menekülésre a szerb szabadcsapatok a vidék magyar és horvát lakosságát, helyükre szerb telepéseket hozva, és ezzel megváltoztatva a terület etnikai összetételét.³⁰⁴

A magyar külügyminiszter 1991. augusztus 27-én bekérte az Európai Közösség Budapestre akkreditált képviselőinek a vezetőit. Ekkor beszámolt a Horvátországban zajló súlyos harcokról, a meginduló etnikai tisztogatásokról, arról is, hogy az összecsapások során számos magyar nemzetiségű jugoszláv állampolgár is az életét vesztette. Mindezt összegezve kijelentette, hogy a magyar kormány arra az álláspontra helyezkedett, hogy ettől a ponttól kezdve az eseményeket már nem lehet belügynek tekinteni.³⁰⁵

³⁰¹ JESZENSZKY Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011. 54–55.

³⁰² JESZENSZKY Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011. 55–56.

³⁰³ Lásd: 165. Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése Eszék, Vinkovci és a horvátországi magyarok képviselőinek budapesti látogatásáról. 1991. július 31.

³⁰⁴ JESZENSZKY: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011. 56.

³⁰⁵ Lásd: 351. Jeszenszky Géza bekérte az Európai Közösség Budapestre akkreditált képviselővezetőit a jugoszláv válság ügyében. 1991. augusztus 27.

Egy nappal később, Tomaj Dénes, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára Ausztria budapesti nagykövétét fogadta. Az osztrák nagykövet elmondta, hogy országa kész elismerni Szlovénia és Horvátország függetlenségét, azonban azt sem elsőként, sem egyedül nem szívesen teszi meg, abban számítanak Magyarországra is. Tomaj válaszában egyértelműsítette, hogy Magyarország elsősorban a Jugoszláviában élő magyar kisebbség miatt nehezebb helyzetben volt, mint Ausztria. A 20. századi történésekre és a szerb sajtóban generált ellenségfestésre utalva pedig arra is felhívta az osztrák nagykövet figyelmét, hogy kormánya megítélése szerint nem lenne szerencsés, ha az elismerést Magyarország, Ausztria, Németország vagy Olaszország kezdeményezné.³⁰⁶

Szeptember ötödikén Helmuth Kohl német kancellár és Antall József miniszterelnök egyeztettek telefonon a jugoszláviai háborúval kapcsolatban. A magyar miniszterelnök bevezetőjében rövid tájékoztatást adott Marković jugoszláv kormányfővel folytatott szabadkai tárgyalásairól, majd beszámolt a válság magyar értékeléséről. Kohl Antall meglátásaival egyetértett, majd annak a véleményének adott hangot, hogy az érdekellentétek és az eltérő látásmódok miatt reális volt az esélye annak, hogy a szeptember 7-ére összehívott jugoszláv békekonferencia kudarcra záruljon. Elmondta, hogy amennyiben ez bekövetkezne, úgy Németország kénytelen lesz arra az álláspontra helyezkedni, hogy a válságból való kivetítő egyetlen megoldás nem lehet más, mint Horvátország és Szlovénia függetlenségének elismerése. Antall erre közbevetette, hogy bár Budapest is hajlott az elismerés felé, azonban a német és a magyar elismerés nem lesz elegendő a válság kezelésére. Kohl erre reagálva pedig azt válaszolta, hogy Berlin semmiképpen sem szeretné ezt a lépést egyedül meglépni, majd jelezte, hogy a német értékelés szerint akkor már az EK-tagállamok fele hajlott is az elismerésre. Jelezte, hogy az európai nagyhatalmak közül lényegében Párizs is ebbe az irányba mozdult el, viszont mivel London továbbra is ingadozott a kérdésben, ezért szükségesnek látszott egy személyes konzultáció lebonyolítása Major brit kormányfővel.³⁰⁷

Kohl szeptember 20-án ismét beszélt Antallal. Arról számolt be neki, hogy sem Bush, sem Major nem mutatott érdemi készséget egy új kezdeményezésre, amely érdemben lett volna hivatott a válságot megoldani. Ezért arra az álláspontra helyezkedett, hogy eljött az idő arra, hogy mindebbe bevonják az ENSZ Biztonsági Tanácsát is.³⁰⁸

³⁰⁶ Lásd: 352. *Tomaj Dénes, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára fogadta Ausztria budapesti nagykövétét Szlovénia és Horvátország függetlenségének elismerése ügyében. 1991. augusztus 28.*

³⁰⁷ Lásd: 353. *A Miniszterelnöki Titkárság emlékeztetője Antall József és Helmut Kohl kancellár telefonbeszélgetéséről. 1991. szeptember 5.*

³⁰⁸ JESZENSZKY Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külgügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011. 60.

Pár nappal a jugoszláviai nemzetközi békekonferencia³⁰⁹ hágai kezdetét követően, szeptember 11-én, Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára a magyar–brit miniszterelnöki találkozó³¹⁰ előkészítésének jegyében Howard Pearce budapesti brit tanácsost fogadta. Szokai beszámolt a válság magyar értékeléséről, majd nyomatékosan aláhúzta, hogy kormánya nehezen tudja megérteni azt a fejleményt, hogy miután a horvátországi szerbek és a koszovói albánok is meghívást kaptak a Jugoszlávia-konferenciára, a vajdasági magyarok képviselőit arra nem invitálták meg. A brit nagykövet egyetértett a magyar felvetéssel, majd a magyar közlést a megbeszélés után azonnal továbbította Londonba.³¹¹

A vajdasági magyar kisebbség egyre válságosabbra forduló helyzete volt az egyik fő témája a magyar kormányfő és Hans-Dietrich Genscher német külügyminiszter 1991. szeptember 16-i telefonbeszélgetésének. Antall a német külügyminiszter figyelmét arra hívta fel, hogy a szövetségi hadsereg egyre több vajdasági magyart mozgósított és vetett be a harcokba, s ezzel párhuzamosan fokozódott a délvidéki magyarokra nehezedő pszichológiai nyomásgyakorlás is. Bár a magyar kormányfő egyetértett Horvátország és Szlovénia függetlensége elismerésének szükségességében, azonban arra is figyelmeztetett, hogy Magyarország nem lehet abban az első, mert a szerbek, akárcsak Németországra, úgy hazájára is ellenségként tekintettek. Beszámolt arról is, hogy pár nappal előbb hasonló gondolatokat osztott meg Mitterand francia államfővel, akit akkor határozott francia fellépésre sürgetett, akárcsak a briteket és az oroszokat.³¹²

Antall ugyanaznap Claudio Martelli olasz miniszterelnök-helyetttel is konzultált. Az olasz fél kezdeményezésére létrejött telefonhívás során Antall beszámolt a Genscherrel folytatott beszélgetés részleteiről, majd azt hangsúlyozta, hogy az EK-nak és a G7 államainak³¹³ kemény, világos gazdasági szankciókat is tartalmazó lépéseket kell foganatosítania a szerbek ellen. Martelli azon ellenvetésére, miszerint

³⁰⁹ Lásd a 104. lábjegyzetet.

³¹⁰ Antall József 1991. szeptember 11-én Párizsból utazott Strasbourgba, ahol az Európai Parlament vezetőivel folytatott megbeszélést, majd este a Robert Schumann-díj ünnepélyes átadásán vett részt. Strasbourgba utazása előtt a magyar kormányfő munkareggelin találkozott a brit miniszterelnökkel. A megbeszélések fókuszában Magyarország EK társult tagsága állt. A munkareggelin a két kormányfő áttekintette a Szovjetunióban és Jugoszláviában kialakult helyzetet, megismertette egymást az ezzel kapcsolatos véleményével, információival. (Magyar–Brit kormányfői megbeszélés Párizsban. Antall József az Európai Parlamentben. *Népszabadság*, 1991. szeptember 13. 1.)

³¹¹ Lásd: 355. Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára fogadta Howard Pearce budapesti brit tanácsost a délszláv válság ügyében. 1991. szeptember 11.

³¹² Lásd: 356. A Miniszterelnöki Titkárság emlékeztetője Antall József és Hans-Dietrich Genscher német külügyminiszter telefonbeszélgetéséről. 1991. szeptember 16.

³¹³ A G7 államait Kanada, Franciaország, Németország, Olaszország, Japán, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok alkotják.

egy ilyen embargós politikát csak Jugoszlávia egészével szemben lehetne érvényesíteni és nem külön Belgráddal szemben, a magyar miniszterelnök a világos és egyértelmű politikai szándékok kinyilatkoztatását sürgette. Rámutatott arra, hogy a Nyugat hezitálása miatt a szerbek csak megerősítést nyernek arra, hogy az erőszakos, agresszív fellépésükkel elérhetik céljaikat. Martelli kérdésére, hogy szükség volna-e az ENSZ BT összehívására, Antall József határozott igennel válaszolt.³¹⁴

Szeptember 20-án a magyar miniszterelnök George Bush amerikai elnökkel folytatott telefonbeszélgetésben a katonai helyzet súlyosságáról számolt be, majd hangot adott azon véleményének, hogy a szerbekre csak az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország és Oroszország együttes fellépése lehet hatással.³¹⁵

Október 3-án a magyar miniszterelnök Lord Carringtonnak, a hágai békekonferencia elnökének írt levelet, s ebben tekintélyének latba vetését kérte annak érdekében, hogy a békekonferencián a magyar kisebbség is képviseltesse magát.³¹⁶ A hónap végén a magyar kormányfő Georg Bush amerikai elnöknek írt levelében a jugoszláviai válság azonnali megoldását sürgette. Antall arra figyelmeztette az amerikai elnököt, hogy amennyiben arra rövid időn belül nem kerül sor, úgy a háború áttérjed majd Koszovóra, Macedóniára és Bosznia-Hercegovinára is, amely a boszniai muzulmánok révén immáron vallási ellentétekkel kiegészülve egy nemzetközi konfliktus veszélyét hordozza magában. A magyar miniszterelnök arra az álláspontra helyezkedett, hogy a ráhatás eszközeivel rendelkező államoknak, vagyis a nagyhatalmaknak a mielőbbi tartós tűzszünetet kell elérniük, s ezzel összefüggésben hét pontban foglalta össze javaslatait. Ezután azt is jelezte, hogy kormánya a tagköztársaságok elismerését az Európai Közösség és más államok döntéseivel fogja összehangolni, majd végezetül megemlítette a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezetlenségét, azzal összefüggésben pedig a kisebbségi kérdésnek az európai stabilitást fenyegető veszélyeire hívta fel az Egyesült Államok elnökének a figyelmét.³¹⁷

A magyar külügyminiszter október utolsó napján Pérez de Cuellar ENSZ főtítkárnak írt levelében mutatta be a magyar kormány jugoszláv válságról kialakított értékelését és az azzal összefüggő magyar politika főbb elemeit. A levélre közvetlenül a Barcs

³¹⁴ Lásd: 357. *A Miniszterelnöki Titkárság emlékeztetője Antall József és Claudio Martelli olasz miniszterelnök-helyettes telefonbeszélgetéséről. 1991. szeptember 16.*

³¹⁵ JESZENSZKY Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle*, 10. évf. 4. sz./2011.60.

³¹⁶ Lásd: 363. *Antall József levele Lord Carringtonnak, a hágai békekonferencia elnökének. 1991. október 3.*

³¹⁷ Lásd: 366. *Antall József levele George Bush amerikai elnöknek. 1991. október 26.*

elleni jugoszláv légitámadás³¹⁸ után került sor, amely az ENSZ 1974. évi közgyűlésének a határozata értelmében fegyveres agressziónak minősült Magyarország ellen.³¹⁹ Jeszenszky leszögezte, hogy kormánya kezdettől fogva konzekvens politikát alakított ki és számos esetben tett tanúbizonyságot higgadt, kiegyensúlyozott, a béke helyreállítását célzó szándékáról. A délszláv válsággal kapcsolatban a magyar kormány a multilaterális fórumokon és a bilaterális kontaktusokban egyaránt többször kifejtette azon álláspontját, hogy valamennyi nép önrendelkezési jogát tiszteletben kell tartani, a válságot nem lehet erőszakos belső határmódosításokkal megoldani, a tartós rendezés módozatainak kidolgozásába a nemzeti kisebbségeket is be kell vonni. Rámutatott arra is, hogy országa, mint szomszédos állam arra törekedett, hogy az érintett felekkel fenntartott közvetlen kapcsolatai révén erősítse a béketeremtő folyamatokat, illetve a realitások figyelembevételével fejlessze a kölcsönös együttműködést. Nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a magyar kormányt mélységesen aggasztotta a határai közvetlen közelében zajló katonai tevékenység, a magyar állam szuverenitását súlyosan sértő jugoszláv katonai berepülések, a bizonyítottan magyar légtérből indított jugoszláv harctevékenységek ténye, valamint a magyar államot a barcsi bombázással ért jugoszláv agresszió. A magyar külügyminiszter kormánya nevében mindezért arra kérte az ENSZ főtárgyalóját, hogy az vesse latba tekintélyét a magyar lakosság létbiztonságát veszélyeztető bombatámadások és a magyar állam szuverenitást sértő cselekmények azonnali és végleges beszüntetése érdekében, valamint, hogy az ENSZ illetékes szervezetei nyújtsanak Magyarországnak fokozott támogatást az oda érkező menekültek megsegítése céljából.³²⁰

Másnap a magyar kormányfő Ruud Lubbers holland miniszterelnöknek írt levelében foglalta össze a jugoszláv válsággal kapcsolatos álláspontját, amelyben arra hívta fel a figyelmet, hogy az összetűzések eskalációja immáron azzal a veszéllyel járt, hogy a fegyveres harcok nemcsak Macedóniára, Bosznia-Hercegovinára és Koszovóra,

³¹⁸ A délszláv háború során többször előfordult, hogy a harci cselekmények miatt több lövedék is magyar területre tévedt. Ahogyan arra már fentebb kitértünk, a legsúlyosabb incidensre 1991. október 27-én került sor, amikor a szerb ellenőrzés alatt álló jugoszláv hadsereg 20 óra 51 perckor két darab kazettás bombát dobott Barcs városára. A bombák a város távolabbi részén robbantak fel. Személyi sérülés nem történt, viszont több épületben is kár keletkezett. Az incidens miatti szabadkai tárgyalásokon a jugoszláv fél tagadta a szándékosságot. A bombázás valódi háttere a mai napig nem ismert.

³¹⁹ Barcs bombázása után Washington a belgrádi amerikai Nagykövetség első beosztottján keresztül figyelmeztette is a szerb kormányt, hogy ne provokálja Magyarországot, és ne élezze tovább a viszonyt. Lásd: 371. *Michael Gable-nek, a budapesti amerikai Nagykövetség diplomatájának közlései Timothy Miklósnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának Barcs szerb bombázása ügyében. 1991. november 22.*

³²⁰ Lásd: 367. *Jeszenszky Géza levele Pérez de Cuellar ENSZ főtárgyalójának. 1991. október 31.*

hanem a Vajdaságra is kiterjedhetnek, majd lényegében megismételte az amerikai elnöknek írt levelében összefoglalt javaslatait.³²¹

Cyrus Vance 1991. november 7-én Budapesten találkozott Antall József miniszterelnökkel és Jeszenszky Géza külügyminiszterrel. Vance a megbeszélések során hangsúlyozta, hogy Jugoszláviában egyre rosszabb a helyzet, október 3-a óta lényegében megszűnt a szövetségi kormány. A volt amerikai külügyminiszter különösen aggasztónak tartotta, hogy a horvátországi háború bármikor átsaphat Bosznia területére is. Antall József a magyar légtér sorozatos megsértéséről a barcsi incidensről tájékoztatta a vendéget, majd nyomatékosan kiemelte, hogy amennyiben a nemzetközi közösség nem tudja sürgősen és hatékonyan kezelni a jugoszláviai kérdést, úgy annak hatásai olyan láncreakciókat indíthatnak el, amelyek az egész közép- és kelet-európai térséget destabilizálhatják. A magyar kormányfő arra is rámutatott, hogy Jugoszláviában lélektani háború folyt egyes népcsoportok elűldözésére és a magyar nemzethez tartozókat a számarányukat meghaladó mértékben sorozták be a Jugoszláv Néphadseregbe. Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter úgy fogalmazott, hogy az addigiaknál keményebb intézkedéseket kell foganatosítani Jugoszláviával szemben, s a nemzetközi közösségnek egyértelműen tudtára kell adnia a szemben álló feleknek, hogy a világ nem tűri meg ezt a háborút.³²²

November 13-án Alexander Arnot budapesti német nagykövet kért fogadást a magyar külügyminisztertől, hogy hivatalosan is tájékoztassa Berlin azon döntéséről, miszerint Németország elismeri Szlovénia és Horvátország függetlenségét. Azt is bejelentette, hogy ezt a lépést Németország immáron egyedül is kész lesz majd megelégni. Ezután tolmácsolta kormánya azon kérését, hogy Magyarország a kisebbségek ügyében gyakoroljon nyomást Szlovéniára és Horvátországra, hogy elejét lehessen venni egy esetleges szerbellenes bosszúnak. Jeszenszky válaszában kifejtette, hogy kormánya nagy fontosságot tulajdonított a nemzetiségek sorsának garantálására, amit nem csak a Jugoszláviában élő magyarok esetében várt el, hanem minden etnikumra.³²³

Miután 1991. december 16-án az EK külügyminiszteri tanácsának ülésén megállapodás jött létre a jugoszláv köztársaságok elismerésének módjáról, a Külügyminisztérium két nap múlva készítette el az azzal összefüggő kormányelőterjesztést. A dokumentum

³²¹ Lásd: 368. *Antall József levele Ruud Lubbers holland miniszterelnöknek. 1991. november 1.*

³²² A magyar kormányfő fogadta az ENSZ-főtitkár megbízottját. A jugoszláv válság destabilizálja a kelet-közép-európai térséget. *Magyar Nemzet*, 1991. november 8. 3; Veszélyes helyzet. Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter és Cyrus Vance nyilatkozata a jugoszláviai háborúról. *Magyar Szó*, 1991. november 9. 2; Vance-interjú. Tisztában látok. *Népszabadság*, 1991. november 8. 1, 2.

³²³ Lásd: 372. *Jeszenszky Géza fogadta Alexander Arnot budapesti német nagykövetet a Külügyminisztériumban Horvátország és Szlovénia függetlenségének német elismerése ügyében. 1991. november 13.*

előirányozta, hogy a magyar kormány hozzon döntést mindazon jugoszláv köztársaságok elismeréséről, amelyek azt az EK által meghatározott módon és feltételek mellett kérték, s amelyeket az EK államai, vagy azok nagyobb része január 15-én elismer. A Külügyminisztérium által összeállított előterjesztés azt is tartalmazta, hogy az elismerésével kapcsolatos lépéseket a kormány egyeztesse az EK tagállamaival, Lengyelországgal és Csehszlovákiával, valamint Ausztriával, Bulgáriával, illetve az Amerikai Egyesült Államokkal, majd az egyeztetések lezárulta után a döntés bejelentésére az EK-tagállamok által történt elismerés után 24 órával később, január 16-án kerüljön sor. Az előterjesztés számolt azzal, hogy az elismeréssel párhuzamosan Szerbia és a Jugoszláv Néphadsereg Magyarország nemzetbiztonságát, gazdasági érdekeit és a vajdasági magyar kisebbséget veszélyeztető intézkedéseket tehet. A terv a magyar állam elleni korlátozott szerb fegyveres akcióval, a Magyarországon menedéket lelt délszláv menekültek elleni terrorakcióval, valamint a délvidéki magyarok elleni erőszakos támadásokkal és ezzel összefüggésben újabb menekülthullámmal számolt.³²⁴

Mint arra már fentebb már utaltunk, a magyar Külügyminisztérium január első napjaiban arról értesült, hogy az újvidéki razzia 50. évfordulójának közeledtével egyre nagyobb félelem uralkodott a délvidéki magyarság körében, mivel a szerb hatalom részéről tudatosan fokozódott a magyarok elleni hangulatsztítás. Arról is egyre szélesebb körben lehetett hallani, hogy az évfordulóra időzítve a délvidéki magyarság elleni atrocitásorozat és a helyi magyarok vezetőivel való leszámolás veszi majd kezdetét.³²⁵

A Belgrádból érkező rejtjeltávirat kézhezvétele után azonnal megszületett Antall József miniszterelnök George Bush amerikai elnöknek, François Mitterrand francia köztársasági elnöknek, John Major brit miniszterelnöknek és Giulio Andreotti olasz miniszterelnöknek a vajdasági magyarok védelmét kérő levele. Antall ebben közölte, hogy kormánya olyan jelzéseket, kapott, hogy az 1942. január 24–25-i, tragikus újvidéki razzia 50. évfordulójához kapcsolódóan, felfegyverzett, szélsőséges csoportok atrocitásokat készítenek elő a Vajdaságban élő magyarokkal szemben. Mindezt arra kérte a címzetteket, hogy azok személyes és kormányaik befolyását latba vetve segítsék elő, *„hogy a sokat szenvedett és a háborútól önmagát távol tartani kívánó vajdasági magyarság létbiztonsága megszilárduljon, emberi és kisebbségi jogai érvényesüljenek és a válság rendezését koordináló nemzetközi tényezők e jogok szilárd nemzetközi garanciákkal alátámasztott biztosítását is tartsák szem előtt tevékenységükben.”*³²⁶

³²⁴ Lásd: 379. A Külügyminisztérium előterjesztése a Kormánynak a volt jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének elismerésére. 1991. december 18.

³²⁵ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1992. 31. doboz, 00112/7/92.

³²⁶ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1992. 31. doboz, 00112/92.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa³²⁷ állam- és kormányfői 1992. január 31-i rendkívüli csúcsertekezletén Antall miniszterelnök betegsége miatt Jeszenszky külügyminiszter képviselte Magyarországot. Felszólalásában a magyar külügyminiszter a megelőző diplomácia, a békefenntartás fontosságát és aktuális problémáit a délszláv helyzet példáján mutatta be. Arra mutatott rá, hogy a Balkánon történtek is bizonyították, hogy a kisebbségi jogok tiszteletben tartása nem csupán jogi és humanitárius kérdés, hanem egyúttal a nemzetközi kollektív biztonság szerves része is. Ezért elengedhetetlen, hogy a Biztonsági Tanács e jogok védelmében határozott lépéseket tegyen, majd üdvözölte és példaértékűnek nevezte, hogy a BT az agressziót elkövetett ENSZ-tag-állam nehézfegyvereit nemzetközi ellenőrzés alá helyezte. A magyar külügyminiszter a kisebbségi kérdés megnyugtató megoldásával kapcsolatban nyomatékosította, hogy azt csak a területi és kulturális autonómia biztosíthatja.³²⁸

1992 tavaszán a magyar miniszterelnök Budapesten Konsztantin Micotakisz görög kormányfővel a magyar–görög alapszerződés aláírásakor találkozott. A tárgyalások fókuszában az aktuálpolitikai kérdések mellett elsősorban a jugoszláviai háború és a macedón probléma állt. Egy hónappal később levélben kérte Micotakiszt arra, hogy a vajdasági magyarok érdekében vesse latba a befolyását a szerb vezetésnél.³²⁹

A párizsi magyar Nagykövetség intenzív lobbizásának köszönhetően 1992 első felében Ágoston András, a VMDK elnöke két alkalommal is Párizsba utazott. A vajdasági magyar politikust Pierre Joxe védelmi miniszter, a Külügyminisztérium közép szintű vezetői, és Mitterrand elnök tanácsadói fogadták.³³⁰

A vajdasági magyarok helyzetének egyre rosszabbra fordulása készítette a magyar miniszterelnököt arra, hogy 1992. május 15-én a holland, a portugál és a brit miniszterelnököknek írjon levelet. Antall arra hívta fel az EK-trojka vezetőinek figyelmét, hogy folyamatban van az egykori Jugoszláv Néphadsereg egyes egységeinek Boszniából Szerbiába történő áttelepítése, amelyeket az etnikai kisebbségek által lakott Vajdaságba, illetve Koszovóba helyeznek át, illetve közvetlenül a magyar határ közelében új laktanyák létesítésére is sor kerül. Ezzel párhuzamosan folytatódott a magyar kisebbség nagyarányú mozgósítása, míg a szerb parlamentben a vajdasági kisebbségek erőszakkal történő kitelepítésével kapcsolatos felszólalások hangoztak el. A fejlemények ilyen

³²⁷ Magyarország 1992–93-ban mint nem állandó tag volt a testület tagja.

³²⁸ JESZENSZKY Géza: *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben*. Osiris, Budapest, 2016. 211.

³²⁹ Lásd: 388. A 4. Területi Főosztály tervezete Antall József és Konsztantin Micotakisz görög miniszterelnök közötti levélre. 1992. május 7.

³³⁰ Lásd: 389. Szávai János párizsi nagykövet jelentése a szomszédos országok magyar kisebbségi vezetőinek párizsi látogatásáról. 1992. május 13.

alakulása miatt a magyar miniszterelnök kormánya nevében nyomatékosította, hogy Magyarország továbbra is nemzetközi megfigyelők küldését tartja szükségesnek a Vajdaságba és Koszovóba, hogy ezzel is elejét vegyék az őshonos lakosság elleni etnikai tisztogatásoknak.³³¹ Pár héttel a magyar külügyminiszter írt hasonló tartalmú levelet James Baker amerikai külügyminiszternek.³³²

1992. május 30-án az ENSZ Biztonsági Tanács 757-es számú határozata azonnali érvénnyel gazdasági és kereskedelmi embargót rendelt el Szerbia és Montenegró államszövetsége ellen. Mint a BT nem állandó tagja, Magyarország a határozat társszerzője volt. A határozat meghozatalát a magyar kormány azzal indokolta, hogy a nemzetközileg elismert Bosznia-Hercegovina ellen folyamatosan elkövetett agresszió és az európai normákkal éles ellentétben álló cselekedetek tették szükségessé ezt a szigorú lépést.³³³

1992. augusztus 26-án és 27-én az ENSZ BT, az EK, az EBEÉ tagjai, a volt Jugoszláviával szomszédos országok és a volt jugoszláv tagköztársaságok – mintegy nyolc állam – részvételével került megrendezésre a nemzetközi Jugoszlávia-értekezlet. Ezen Jeszenszky Géza írásban egy részletes javaslatot terjesztett be a délszláv válság átfogó rendezésére, beleértve a háborús bűnösök felelősségre vonását.³³⁴

Szabó István, a 4. Területi Főosztály vezetője 1993 februárjában a német Külügyminisztérium Balkán referatúrájának főosztályvezető-helyettesével egyeztetett a délszláv válság ügyében. A tárgyalásokon a vajdasági magyarság gondjai is szerepeltek. A német diplomata jelezte, hogy ezt a kérdéskört kormánya kész előterjeszteni a nagyhatalmi értekezleteken is.³³⁵

Két héttel később Martonyi János, a Külügyminisztérium államtitkára Ralph Johnsonnal, a State Department főcsoportfőnökével tárgyalt Washingtonban. Az amerikai fél beszámolt a Belgrádban, Szarajevóban és Zágrádban folytatott, mindent összevetve sikertelen amerikai tárgyalásokról. A megbeszéléseken szóba kerültek a boszniai szerbek elleni esetleges légi csapások is.³³⁶ Reagálva a magyar államtitkár Magyarország

³³¹ Lásd: 390. *Antall József levele Ruud Lubbers holland, Anibal Cavaco Silva portugál, John Major brit miniszterelnököknek, az EK-trojka vezetőinek.* 1992. május 15.

³³² Lásd: 391. *Jeszenszky Géza levele James Baker amerikai külügyminiszterhez.* 1992. június 9.

³³³ JESZENSZKY Géza: *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltás éveiben.* Osiris, Budapest, 2016. 218.

³³⁴ JESZENSZKY Géza: *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltás éveiben.* Osiris, Budapest, 2016. 219.

³³⁵ Lásd: 397. *Rejtjeltávirat Bonnból. Szabó Istvánnak, a Külügyminisztérium 4. Területi Főosztály vezetőjének és Michael Steinernek, a német Külügyminisztérium balkáni referatúra helyettes vezetőjének megbeszélése Bonnban a vajdasági magyarokról.* 1993. február 12.

³³⁶ A NATO magas rangú tisztségviselői végül 1993. augusztus 2-án vitatták meg Brüsszelben azt az amerikai tervet, amelynek a lényege az volt, hogy légi akciókkal szüntetnék meg a Szarajevó köré vont szerb blokádot és harci gépekkel biztosítanák a városba irányuló segítségállományokat.

veszélyeztetettségét illető felvetésére, Johnson válaszában kifejtette, hogy az amerikai kormánynak tudomása volt a fenyegetettség tényével, megértette a magyar aggodalmakat. A szerb politikából adódó kockázat mértékét viszont eltérően ítélték meg, mivel Washington azt az álláspontot képviselte, hogy annak ellenére, hogy a Milošević-rendszerrel nem voltak idegenek az irracionális döntések, Belgrád végül nem kockáztatja meg a nemzetközi erők esetleges fellépését maga mögött tudó országot. Kijelentette, hogy a balkáni rendezés során a térségbe komoly nemzetközi erőket telepítenek majd, s ezek jelenléte fog biztosítékot jelenteni arra, hogy ne érvényesülhessen a térségben Szerbia regionális túlsúlya.³³⁷

Bár a magyar kormány balkáni prioritásai alapjaiban továbbra sem változtak, az események menetének következtében Budapest Balkán-politikájában 1992 végén, 1993 elején érzékelhető volt némi súlyponteltolódás. Ennek oka elsősorban az volt, hogy Szlovénia és Horvátország függetlenségének elismerésével, majd a boszniai háború kitörésével a válság egésze immáron egyértelműen a nagyhatalmi politika egyik elsőszámú kérdésévé vált, s az addigi lokális európai szintéről végérvényesen és egyértelműen a nemzetközi fórumok, elsősorban az ENSZ platformjaira tevődött át. A súlyponteltolódással párhuzamosan vesztek intenzitásukból azok a szerb provokációk is, amelyek addig Magyarországot közvetlenül is megkísérelték bevonni a konfliktusba.

A magyar diplomácia a megváltozott geopolitikai térben szükségből is kénytelen volt fokozni az aktivitását egyrészt a boszniai válság, másrészt pedig a megoldatlan macedón kérdésben is.

Itt és most csupán utalunk arra, hogy ez utóbbival kapcsolatban a magyar Külügyminisztérium elsősorban a macedón függetlenség elismerését ellehetetlenítő Görögországgal folytatott számos egyeztetést.³³⁸

A tanácsulésen az USA arra figyelmeztetett, kész önállóan cselekedni, ha partnerei nem hatalmazzák meg a NATO-t azzal, hogy harci gépei – a washingtoni tervvel összhangban – megtámadják a Szarajevó és egyéb bosnyák városok körül található szerb állásokat. Az európai szövetségesek ekkor hűvösen reagáltak az amerikai javaslatra.

³³⁷ Lásd: 404. *Rejteltávirat Washingtonból. Martonyi Jánosnak, a Külügyminisztérium államtitkárának megbeszélése Ralph Johnsonnal, a State Department főcsoportfőnökével Washingtonban. 1993. április 23.*

³³⁸ Lásd: 308. *Rejteltávirat Athénból. A görög Külügyminisztérium főigazgatója bekérte a Visegrádi Hármak diplomáciai képviselőit Macedónia elismerése ügyében. 1992. május 8.; 315. Székelyné N. Máriának, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Virginia Tsouderou görög külügyi államtitkár budapesti tárgyalásairól. 1993. január 11.; 319. Rejteltávirat Athénból. Petros Papa-georgiounak, a görög miniszterelnök kabinetfőnökének véleménye Macedónia elismeréséről. 1993. május 12.*

Dolgozatunk lezárása előtt a boszniai konfliktusnál érdemben is célszerű néhány gondolat erejéig elidőznünk. 1992 júliusában az ENSZ BT Bosznia-Hercegovinával foglalkozó ülése³³⁹ előtt a Külügyminisztérium központja arra utasította a külcsallamokban akkreditált magyar misszióvezetőket, hogy haladéktalanul tájékoztassák a fogadó államok külügyminisztériumait a boszniai helyzet és az azzal összefüggő teendők magyar megítéléséről. Az utasítás értelmében a tájékoztatás során elsődleges figyelmet kellett fordítani a Magyarországot érő negatív külső hatások és a sokoldalú támogatás iránti jogos magyar igények hangsúlyozására.³⁴⁰

Budapest továbbra is követte Moszkvának a kérdés egészében, s különösen a Bosznia-Hercegovinával kapcsolatos álláspontjának az alakulását. Ilyen célból 1993 januárjában majd júniusában a moszkvai magyar Nagykövetség munkatársai az orosz Külügyminisztérium délszláv osztályán tájékoztak a Boszniával kapcsolatos orosz meglátásokról.³⁴¹

A magyar kormány az 1993-ban kirobban horvát–bosnyák fegyveres konfliktusról is releváns információkkal rendelkezett. Bagi Gábor, zágrábi magyar nagykövet ezügyben több alkalommal is tárgyalt Zdenko Škrbalo horvát külügyminiszterrel.³⁴²

Ugyancsak erőteljes aktivitás jellemezte a magyar Külügyminisztériumnak az iszlám országokkal való kapcsolattartását is. Pálmai Géza teheráni nagykövet 1993-ban több

³³⁹ 1992. július 15-én Londonban Lord Carrington, a Jugoszlávia-konferencia elnöklője tárgyalásokat kezdett a bosznia-hercegovinai szerbek, muzulmánok és horvátok képviselőivel egy lehetséges tűzszünetről. A tárgyalások azonban zsákutcába jutottak. A bosnyák fél a további tárgyalásokat öt feltételhez kötötte: a hadicselekmények beszüntetése, a harcok kitörése előtti politikai állapot visszaállítása, a legális szarajevói kormány elismerése a köztársaság egész területén, a hadikárpótlás megfizetése és a háborús bűnösök bíróság elé állítása. Engedve a nemzetközi nyomásnak, végül 1992. július 17-én a háborúzó felek tűzszüneti megállapodást kötöttek. Az ENSZ BT 1992. július 17-én erőteljes támogatásáról biztosította a londoni tűzszüneti megállapodást, s bejelentette, hogy az ENSZ békefenntartó erői szerepet fognak vállalni annak biztosításában. A tűzszünetet azonban a szemben álló felek már 1992. június 20-án megsértették, s a harcok ismét fellángoltak.

³⁴⁰ Lásd: 253. *A Központ utasítása a misszióvezetőknek az ENSZ BT Bosznia-Hercegovinával foglalkozó ülése ügyében. 1992. július 17.*

³⁴¹ Lásd: 259. *Rejtjeltávirat Moszkvából. Az orosz Külügyminisztérium délszláv osztálya vezetőjének véleménye Boszniáról. 1993. január 21.*; 275. *Rejtjeltávirat Moszkvából. Az orosz Külügyminisztérium délszláv osztálya vezetőjének véleménye az öthatalmi cselekvési programról és az Amerikai Egyesült Államok boszniai szerepvállalásáról. 1993. június 3.*

³⁴² Lásd: 256. *Rejtjeltávirat Zágrábból. Zdenko Škrbalo horvát külügyminiszter üzenete Jeszenszky Gézának a boszniai horvát–muslim összecsapásokról. 1993. január 19.*; 269. *Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet jelentése Zdenko Škrbalo horvát külügyminiszter tájékoztatásáról a horvát–bosnyák összecsapásokkal kapcsolatban. 1993. április 24.*

alkalommal is találkozott Mohammad Javad Zarif iráni külügyminiszter-helyettessel,³⁴³ míg a boszniai etnikai tisztogatásokról a budapesti török első beosztott tájékoztatta a magyar kormányt.³⁴⁴

1993 márciusának végén Budapest több iszlám országban szolgáló magyar misszióvezetőt utasított arra, hogy keressék fel a helyi Külügyminisztériumot, s ott tájékoztassanak arról, hogy az iszlám országok részéről milyen lépések, magatartás várható a boszniai muzulmánok katonai helyzetének további gyengülése, Srebrenica és Szarajevó szerb részről történő esetleges elfoglalása esetén.³⁴⁵

1993 nyarán Erdődy Gábor bonni magyar nagykövet Németország Bosznia-politikájának áttekintése ügyében kért fogadást a Kancellári Hivatal Külügyi Osztályán,³⁴⁶ míg 1994 januárjában a londoni magyar nagykövet Douglas Hurd boszniai impresszióiról tájékozódott.³⁴⁷ 1994 első felében a magyar kormány Washingtonnal is többször egyeztetett a boszniai kérdés és a háborút lezáró esetleges rendezés ügyében.³⁴⁸

Zárógondolatként végezetül arra kívánunk még rámutatni, hogy 1990 és 1994 között a magyar külpolitika higgadt és megfontolt megközelítésmódja, a délszláv válságról alkotott értékítélete nagy presztízt biztosított az országnak, amelyet az európai döntéshozók is figyelembe vettek. Ennek közvetlen hozadékaként Budapest sikeresen tudta közvetíteni, s képviselni az európai nemzetközi porondon a saját és a délvidéki magyarság ügyeit és érdekeit, aminek köszönhetően a végveszélybe került vajdasági magyarok problematikája ismertté vált a délszláv válsággal foglalkozó összes nemzetközi fórum előtt.

³⁴³ Lásd: 261. *Rejtjeltávirat Teheránból. Pálmai Géza teheráni nagykövet és Mohammad Javad Zarif iráni külügyminiszter-helyettes megbeszélése Boszniáról. 1993. február 11.*; 265. *Rejtjeltávirat Teheránból. Pálmai Géza teheráni nagykövet jelentése Mohammad Javad Zarif iráni külügyminiszter-helyettes közléséről az ENSZ Biztonsági Tanácsáról. 1993. március 4.*

³⁴⁴ Lásd: 264. *Székelyné N. Máriának, a 4. Területi Főosztály török referensének jelentése Kenan Tepedelen budapesti török első beosztott tájékoztatásáról a boszniai etnikai tisztogatásokról. 1993. március 3.*

³⁴⁵ Lásd: 266. *A Központ utasítása egyes misszióvezetőknek a boszniai helyzettel kapcsolatban. 1993. március 25.*; 266. *Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglaló jelentése. Egyes muszlim országok megítélése Magyarország Bosznia-politikájáról. 1993. április 19.*

³⁴⁶ Lásd: 278. *Rejtjeltávirat Bonnból. Erdődy Gábor bonni nagykövet megbeszélése a Kancellári Hivatal Külügyi Osztálya Kelet- és Dél-Kelet-Európával foglalkozó referatúrájának vezetőjével Boszniáról. 1993. július 21.*

³⁴⁷ Lásd: 286. *Rejtjeltávirat Londonból. Douglas Hurd brit külügyminiszter boszniai látogatása. 1994. január 26.*

³⁴⁸ Lásd: 287. *Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department elemző részlegének balkáni ügyekben illetékes osztályvezetőjének véleménye a boszniai katonai helyzetről. 1994. január 28.*; 286. *Rejtjeltávirat Washingtonból. A State Department elemző részlegének balkáni ügyekben illetékes osztályvezetőjének megítélése a boszniai rendezésről. 1994. január 28.*

FORRÁSOK, SZAKIRODALOM

Napilapok

Magyar Hírlap, Budapest, 1989–1995.
Magyar Nemzet, Budapest, 1989–1995.
Magyar Szó, Újvidék, 1980–1995.
Népszabadság, Budapest, 1989–1995.
Új Magyarország, Budapest, 1991–1995.
Washington Post, Washington, 1993.

Szakportál

<https://www.yuhistorija.com/index.html>
(A Német Szövetségi Külügyminisztérium támogatásával)

Monográfiák, szakkönyvek, forráskötetek

BAĆIREVIĆ, Edina: *Genocide on the Drina River*. Yale University Press, New Haven and London, 2014.
BAKIĆ, Jovo: *Jugoslavija: razaranje i njegovi tumači*. Službeni glasnik, Beograd, 2011.
BARÁTH Magdolna – Gecsényi Lajos (szerk.): *Főkonzulok, követek és nagykövetek, 1945–1990*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2015.
BILANDŽIĆ, Dušan: *Hrvatska moderna povijest*. Golden marketing, Zagreb, 1999.
BISERKO, Sonja (szerk.): *Bosna i Hercegovina – Jezgro velikosrpskog projekta*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.
BISERKO, Sonja (szerk.): *Dubrovnik: „Rat za mir”*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.
BISERKO, Sonja (szerk.): *Kovanje antijugoslovenske zavere. Knjiga 2*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.
BISERKO, Sonja (szerk.): *Milošević vs. Jugoslavija. I.–II.* Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004.
BISERKO, Sonja (szerk.): *Srebrenica: od poricanja do priznanja*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2005.
BISERKO, Sonja (szerk.): *Jugoslavija from a Historical perspective*. Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrade, 2017.
BRALIĆ, Ante (szerk.): *Franjo Tuđman i stvaranje suvremene hrvatske države*. Sveučilište u Zadru, Zadar, 2016.

- ČALIĆ, Mari-Žanin: *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Clio, Beograd, 2013.
- ČULINOVIĆ, Ferdo: *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. i XX. vijeka*. Školska knjiga, Zagreb, 1953.
- ČULINOVIĆ, Ferdo: *Jugoslavija između dva rata. I–II*. Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1961.
- DELIĆ, Boris (szerk.): *Izbeglice – žrtve etničkog inženjeringa*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004.
- DIMIĆ, Ljubodrag: *Istorija Srpske državnosti, 3. knjiga: Srbija u Jugoslaviji. Srpska akademija nauka i umetnosti, ogranak u Novom Sadu*. Beseda izdavačka ustanova pravoslavne Eparhije Bačke, Društvo istoričara Južnobačkog i Sremskog okruga, Novi Sad, 2001.
- DIZDAREVIĆ, Raif: *Put u raspad. Stenogrami izlaganja Raifa Dizdarevića u raspravama iza zatvorenih vrata državnog političkog vrha Jugoslavije*. Institut za istoriju, Sarajevo, 2011.
- Dušan BOGDANOVIĆ – Biljana KOVAČEVIĆ VUČO: *Institutions abused: who was who in Serbia 1987–2000*. Biljana Kovačević-Vučo Fund, Belgrade, 2011.
- EKMEČIĆ, Milorad: *Dijalog prošlosti i sadašnjost. Zbornik radova*. Službeni list SRJ, Beograd, 2002.
- EKMEČIĆ, Milorad: *Drugo kretanje između klanja i oranja. Historija Srba u novom veku (1492–1992)*. EVRO-GIUNTI, Novi Sad, 2011.
- EKMEČIĆ, Milorad: *Ogledi iz istorije*. Službeni list Srbije, Beograd, 2002.
- Ewa TABEAU (szerk.): *Conflict in Number. Casualties of the 1990s Wars in the Former Yugoslavia (1991–1999)*. Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrade, 2009.
- GARADNAI Zoltán: *Franciaország és a keleti biztonság François Mitterrand elnöksége alatt. A magyar–francia kapcsolatok története (1981–1995)*. Dialóg Campus, Budapest, 2020.
- GARDE, Paul: *Život i smrt Jugoslavije*. Cres–Ziral, Zagreb, 1996.
- GLIGOROV, Vladimir: *Why do countries break up? The case of Yugoslavia*. Acta Universitatis Upsaliensis, Upsala, 1994.
- GOLDSTEIN, Ivo: *Hrvatska 1990. – 2020*. Profil knjiga, Zagreb, 2021.
- GOLDSTEIN, Ivo: *Hrvatska povijest*. Novi liber, Zagreb, 2013.
- HÁRY Szabolcs: *Macedónia állami egységének politikai földrajzi problémái*. PhD értékezés. Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola, Pécs, 2018.
- HAYDEN, Robert: *Blueprints for a house of divided. The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts*. University of Michigan Press, Michigan, 2000.
- HORVAT, Branko: *Kosovsko pitanje*. Globus, Zagreb, 1988.

- INGRAO, Charles W. – EMMERT, A. Thomas (szerk.): *Confronting the Yugoslav Controversies. A Scholar's Initiative*. United States Institute of Peace Press, Washington, D.C–Purdue University Press, Indiana.
- JESZENSZKY Géza: *Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben*. Osiris, Budapest, 2016.
- JOVIĆ, Dejan: *Jugoslavija – država koja je odumrla; Uspon, kriza i pad Kardeljeve Jugoslavije (1974–1990)*. Prometej, Zagreb, 2003.
- JUHÁSZ József: *Felbomlott? Szétverték? Elbukott? Paradigmák, viták, narratívák Jugoszlávia dezintegrációjának historiográfiájában*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2019.
- KNEŽIĆ, Branislava – ĆIRIĆ, Jovan (szerk.): *20 godina od razbijanja SFRJ. 20 years since the breaking up of the SRFJ*. Institut za uporedno pravo, Beograd, 2011.
- KOMAC, Mirina, VIZI Balázs (szerk.): *Bilaterális kisebbségvédelem. A magyar–szlovén kisebbségvédelmi egyezmény háttere és gyakorlata*. L'Harmattan, Budapest, 2019.
- MAJKOVIĆ, Hrvoje: *Povijest Jugoslavije (1918 – 1991)*. Naklada Pavičić, Zagreb, 1998.
- MARINOVICH Endre: *1315 nap. Antall József naplója*. Éghajlat Kiadó, Budapest, 2003.
- NIKOLIĆ, Kosta – Vladimir PETROVIĆ (szerk.): *Od mira do rata. Dokumenta Predsedništva SFRJ 1991. Tom I (januar–mart 1991)*. Institut za savremenu istoriju, Beograd, 2012.
- NIKOLIĆ, Kosta – Vladimir PETROVIĆ (szerk.): *Rat u Hrvatskoj. Dokumenta Predsedništva SFRJ 1991. Tom III. (avgust–oktobar 1991)*. Institut za savremenu istoriju–Društvo istoričara Srbije Stojan Novaković, Beograd, 2018.
- NIKOLIĆ, Kosta – Vladimir PETROVIĆ (szerk.): *Rat u Sloveniji. Dokumenta Predsedništva SFRJ 1991. Tom II. (jun–jul)*. Institut za savremenu istoriju & Fond za Humanitarno Pravo, Beograd, 2011.
- PAVLOVIĆ, Momčilo, – JOVIĆ, Dejan – PETROVIĆ, Vladimir: *Slobodan Milošević: put ka vlasti. Osmá sednica CK SKS: uzroci, tok i posledice. Srbija 20 godina kasnije 1987–2007*. Institut za savremenu istoriju–Centar za poučavanje evropskog susedstva Univerziteta Stirling, Beograd–Stirling, 2008.
- PETRANOVIĆ, Branko: *Bez bojazni od tabu-tema*. Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2010.
- PETRANOVIĆ, Branko: *Istorija Jugoslavije 1918-1988. I–III*. Nolit-Beograd, 1988.
- PRUNK, Janko: *Slovenski narodni vzpon: narodna politika (1768-1992)*. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1992.
- SÁRINGER János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. (1990. május – 1990. december)*. VERITAS Történetkutató Intézet–Magyar Napló, 2015.
- SÁRINGER János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához II. (1991. január – 1991. december)*. VERITAS Történetkutató Intézet–Magyar Napló, 2018.

- SÁRINGER János: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához III. (1991. január – 1991. december)*. VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár–Magyar Napló, 2021.
- RADELIĆ, Zdenko – MARIJAN, DAVOR – BARIĆ, Nikica – BING, Albert BING, ŽIVIĆ, Dražen: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*. Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- RADELIĆ, Zdenko: *Hrvatska u Jugoslaviji (1945. – 1991.) Od zajedništva do razlaza*. Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- RAMET, Sabrina P.: *Tri Jugoslavije. Izgradnja države i izazov legitimacije 1918.–2005*. Golden marketing–Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.
- REMET, Petra Sabrina: *Balkanski Babilon. Raspad Jugoslavije: od Titove smrti do Miloševića pada*. Alinea, Zagreb, 2005.
- REMET, Sabrina: *Nationalism and federalism in Yugoslavia, 1962–1991*. Indiana University press, Bloomington, 1992.
- ZIMMERMAN, Warren: *Origins of a Catastrophe. Yugoslavia and its Destroyers – America's Last Ambassador. What Happened and Why*. Random House, New York, 1996.

Tanulmányok

- BARIĆ, Nikica: *Djelovanje Vlade Srpske autonomne oblasti Krajine tijekom 1991*. Časopis za suvremenu povijest, 1., 2008. 65–84.
- BUDDING, Helfant Audrey: *Srpski nacionalizam u dvadesetom veku. Szakértői összefoglaló Slobodan Milošević büntetőperében a Hágai Nemzetközi Bíróságnak*. Internetes kiadás: https://www.yuhistorija.com/serbian/ratovi_91_99_txt01c1.html
- EDWARDS, Jason: *Bringing in Earthly Redemption: Slobodan Milosevic and the National Myth of Kosovo*. *Advances in the History of Rhetoric*, 18, 2015. 187–204.
- ERDŐS André: *Adalékok a magyar diplomácia történetéhez a rendszerváltozás korában*. *Külgügyi Szemle* 8. évf. 1. sz. 2009. 186–211.
- GARADNAI Zoltán: *Miterrand Európai konföderációs terve. 1989. december 31. – 1991. június 13–15*. In: LUKÁCS István – MAJOROS István (szerk.): *Közép-Európai arcképcsarnok. 20. század*. ETE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti tanszék, Budapest, 2018. 63–79.
- GIBAČ, Janja Sekula: *Raspoređivanje snaga Unprofor-a i (ne) provedba demilitarizacije na okupiranom području zapadne Slavonske 1992. Godine*. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*. Vol. 14. No. 1. 2014. 281–314.
- GUŠTIN, Damijan: *Slovenija, saveznica Hrvatske tijekom razlaza s jugoslavenskom državom (od „nenačelne koalicije” do raspada vojnog saveza 1989. – 1991.)*. Časopis za suvremenu povijest, 1, 2008. 85–106.

- HRASTOVIĆ, Ivica: *Zauzimanje vojarni JNA u Varaždinu i predaja 32. varaždinskog korpusa JNA. Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*. Journal of interdisciplinary research on war and peace, Sv. 9 (2006). 119–1934.
- JESZENSZKY Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika. *Külügyi Szemle* 10. évf. 4. sz. 2011. 42–79.
- KRIŠTO, Jure: *Deconstructing the myth: Franjo Tuđman and Bosnia and Herzegovina*. Review of Croatian history, Vol. VI No. 1, 2010. 37–66.
- LOSONCZ Márk : *Vajdaságiság és etnikai politizálás – a szerbiai magyarság regionális önazonosságának kérdéséhez*. In: LOSONCZ Márk – RÁCZ Kriszta (szerk.): *A vajdasági magyarok politikai esztörténete és önszerveződése (1989–1999)*. L' Harmattan, 2018.
- MARIJAN, DAVOR: „*Sudionici i osnovne značajke rata u Hrvatskoj 1990. – 1991*. Časopis za suvremenu povijest, 1, 2008. 47– 64.
- PAUKOVIĆ, DAVOR: *Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada*. Suvremene Teme (200.) God. 1. Br. 1. 21–33.
- PAUKOVIĆ, DAVOR: *Predizborna kampanja u Hrvatskoj 1990. u svjetlu hrvatskog i srpskog novinarstva*. Časopis za suvremenu povijest. Vol. 40. No. 1, 2008. 13–31.
- PEJANOVIĆ, Vesna Stanković: *Raspad Jugoslavije*. Teme 2010, vol. 34, br. 2. 601–618.
- PETROVIĆ, Vladimir: *Raspad SFRJ: Kriza, erozija, pat*. Istorija 20. veka 1./2015. 111–132.
- ROKSANDIĆ, Drago: *Srbi u Hrvatskoj (198–1991): Između lojalnosti, neposlušnosti i pobune*. In: SNJEŽANA Prijić – SAMARŽIJA – Petar BOJANIĆ: *Neposlušnost*. Narodna biblioteka Srbije, 2011. Beograd. 87–119.
- SZILÁGYI Imre: A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után. *Külügyi Szemle* 3. évf. 1–2. sz./2004. 4–28.
- TÁLAS Péter: Az Európai Unió és a délszláv válság I. *Felderítő Szemle*, II. évfolyam 2. sz. 2003. július. 18–39.
- TÁLAS Péter: Az Európai Unió és a délszláv válság II. *Felderítő Szemle*, II. évfolyam 3. sz. 2003. október. 5–28.
- TORKAR, Blaž: *Sukob JNA i teritorijalne odbrane Slovenije na severnoj primorskoj 1991*. Istorija 20. veka. 1./2008. 179–198.
- ŽUNEC, Ozren: *Rat u Hrvatskoj 1991.–1995. Prvi dio: Uzroci rata i operacije do sarajevskog primirja*. Polemos, časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, Vol. I. No. 1. 1998. 57–87.
- ŽUNEC, Ozren: *Rat u Hrvatskoj 1991.–1995. 2 dio: Od sarajevskog primirja do završnih operacija*. Polemos, časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, Vol. I. No. 2. 1998. 111–136.

JUGOSZLÁV SZOCIALISTA SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG (1990–1991)

1.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Jugoszlávia belpolitikai helyzete

1990. május 21.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség Belgrád
Azonosító: [nem olvasható]
Érkezett: 90. 05. 21. 13.47
Készítette: Ny. J.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Jugoszlávia politikai és biztonsági helyzete

Május 28-ára összehívták a jugoszláv képviselőház tanácsainak együttes ülését, amelyen B. Jović államelnökségi elnök tart expozét az ország politikai és biztonsági helyzetéről.

Várható, hogy az elnök első hivatalos megnyilvánulásához és az elnökség ugyan-ezen témáról kiadott közleményében foglaltakhoz hasonló hangnemben és felfogásban ad képet a helyzetről és álláspontjának elfogadtatását fogja szorgalmazni, ami az egyébként is feszült köztársaságok közötti viszonyt tovább élezi.

Miként azt a sajtó kiszivárogtatta, B. Jović az országot fenyegető polgárháborús veszélyről hangoztatottakat a Jugoszláv Néphadsereg¹ elemzésében foglaltakra ala-

¹ Jugoszláv Néphadsereg, Jugoslovenska Narodna Armija – JNA, elődjét Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg néven a kommunista partizánok 1941. december 22-én a boszniai Rudóban alapították meg. 1945-ben Jugoszláv Hadseregre (Jugoslovenska Armija) keresztelték át, majd 1951 decemberétől lett a neve Jugoszláv Néphadsereg. 1980-ig a főparancsnoka Josip Broz Tito volt, majd a főprancsnoki tisztséget a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnökségének kollektív testülete gyakorolta. A JNA szárazföldi, légi és vízi fegyvernemmel rendelkezett. Békeidőben aktív állományában 140 ezer

pozta. A jelentést egyébként a szövetségi kormány nem fogadta el, Jović ennek ellenére felhasználta érveléséhez, maga mögött tudva mind a hadsereg, mind a szerb vezetés támogatását.

A képviselőházi ülés komolyságát jelzi, hogy a sajtó már azt elemezgeti, hogy döntésképtelenség, ill. annak megadott határidőn túli elhúzódása esetén milyen ütemterv szerint kerül sor a parlament illetékes házának feloszlására, ill. a JSZSZK² elnöksége mandátumának megszűntére. Ez azt jelzi, hogy Jović elnök előterjesztése kapcsán, éles voltával lehet számolni.

A Horvátországban győzelmet aratott Horvát Demokratikus Közösség³ berkeiben olyan követelést hangoztatnak, hogy az ottani hatalomátvétellel ne várjanak az új összetételű Szábor⁴ május 30-ára tervezett alakuló üléséig, mivel a „demokrácia hatályon kívül helyezésére” irányuló kísérleteket tapasztalnak.

A helyzet összetettségéről tanúskodnak a kérdéskörhöz kapcsolódó olyan hírek is, melyek szerint a hadsereg vezetése „rátette a kezét” az összenépi védelem⁵ fegyver-

katona szolgált, további egymillió főt tudott mobilizálni. Ezer, zömében szovjet tankkal rendelkezett, az 1980-as évek végén Európa negyedik legnagyobb hadserege volt. 1992-ben megszűnt.

² Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság – JSZSZK.

³ A Horvát Demokratikus Közösséget – HDK, horvátul Hrvatska Demokratska Zajednica – HDZ, 1989. június 17-én Zágrábban alapították meg. A konzervatív-keresztényszocialista néppárt első elnöke 1989. június 17. és 1999. december 10. között Franjo Tudman volt. Az 1990. évi horvátországi választásokon függetlenségi programmal indult és azokat megnyerve kormánypárt lett. A párton belüli radikális és mérsékelt frakciók között többször belharcok voltak. Tudman halála után, a 2000. évi választásokon súlyos vereséget szenvedett. Ivo Sanader vezetésével a 2003. évi és a 2007. évi választások után ismét kormánypárt volt. 2011 és 2015 között ellenzéki pártként működött, majd 2015-től újra kormánypárt lett.

⁴ A Szábor, horvátul Sabor, a Horvát Köztársaság parlamentjének az elnevezése. 1848-ig horvát tartománygyűlésként működött. A magyar–horvát kiegyezés után, 1868 és 1918 között a horvát Országgyűlés élén a bán állt, belügyi kérdésekben önállósággal rendelkezett. Száborból küldték a magyar Országgyűlésbe a horvát képviselőket. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság proklamálását követően 1920. november 30-án feloszlatták. Az 1939-ben megkötött Cvetković–Maček-egyezmény után tervezték az újbóli felállítását, azonban ez nem valósult meg. 1941 és 1945 között a Független Horvát Államban nem funkcionált. 1947-ben a Horvát Népköztársaság egykamarás parlamentjeként újra felállították, 1953-ban pedig kétkamarássá alakították át. 1974-től az új jugoszláv alkotmány értelmében egykamarás parlamentként működött. Az 1990-es első, többpárti választások után ismét kétkamarás rendszerben funkcionált, 2001-től pedig egykamarás modellben működik.

⁵ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban a védelmet a Jugoszláv Néphadsereg és a Területvédelem egységei (Teritorijalna Odbrana – TO) alkották. A 860 ezer aktív és 3 millió tartalékos állománnyal rendelkező Területvédelmet 1969-ben állították fel. Kezdetben a JNA ellenőrzése alatt állt, a nyolcvanas évektől – bár ezek az egységek formálisan továbbra is a JNA alá voltak rendelve – fokozatosan a tagköztársaságok vették át a területükön állomásozó egységek felett az ellenőrzést és az irányítást. A délszláv háború kirobbanásakor a köztársaságok rendőri egységei mellett a Területvédelmi Egységek jelentették a szakadár köztársaságok, elsősorban Szlovénia fegyveres erejét.

zetére, lehetetlenné téve ezáltal, úgy a köztársaságok – főleg Horvátország és Szlovénia – szembe tudjanak szegülni az ország egységét saját felfogásának megfelelően védelmező néphadsereggel. A Néphadsereg vezetése egyelőre kitart a JKSZ-nek,⁶ mint a társadalom vezető erejének eddig alkotmányban is rögzített szerepe mellett, s ezzel is a demokratizálási folyamat és a politikai pluralizmus kibontakozásának egyik legerősebb gátló tényezője szerepét tölti be. Javaslatával egyben azt igyekszik elősegíteni, hogy a JKSZ megszakadt XIV. rendkívüli kongresszusát⁷ be lehessen fejezni, megteremtve ezzel a következő „megújulási” kongresszus mielőbbi megrendezésének lehetőségét. E két esemény kimenetele döntően befolyásolhatja a hadsereg jövőbeni magatartását, ill. az új feltételekhez történő alkalmazkodását.

– 88 – S. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX–J–1–j 38. d.

⁶ A Jugoszláv Kommunista Szövetség – JKSZ (Savez Komunističke Jugoslavije – SKJ) 1919 és 1952 között Jugoszlávia Kommunista Pártja (Komunistička Partija Jugoslavije – KPJ) 1945 után a délszláv állam állampártja volt, amely 1937 és 1980 között Josip Broz Tito vezetett. A két világháború között illegálisan működött. Tito és Sztálin 1948-as szakítása után a párton belül jelentős tisztogatások történtek, majd a nevét 1952-ben megváltoztatták. A Pártot ekkor decentralizálták, a tagköztársaságok saját szervezeteket építettek ki. A JKSZ ideológiai alapját az ún. „jugoszláv munkás-önigazgatás” adta.

⁷ A Jugoszláv Kommunista Szövetség XIV. Kongresszusát 1990. január 20. és 22. között, Belgrádban tartották, amely a jugoszláv válságnak, a szövetségi állam szétszakadásának első állomása volt. Az ország alkotmányos jövőjével kapcsolatban a szerb és a szlovén képviselők között vita volt. A szerb képviselők a centralizáció fokozása, míg a szlovének a konföderáció kiépítése mellett érveltek. A kongresszust előbb a szlovén, majd a horvát képviselők is elhagyták és kezdetét vette a jugoszláv alkotmányos válság.

2.

Rejtjeltávirat Dar es-Salaamból. A tanzániai jugoszláv nagykövet tájékoztatása
Jugoszlávia helyzetéről

1990. május 24.

KÜM Tájékoztatási Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Dar és Sala[am]
Azonosító: DRS20988
Érkezett: 90. 05. 24. 09.29
Készítette: Ko.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Jugoszlávia belpolitikai helyzete

43, 48,

A szlovén származású jugoszláv nagykövet tájékoztatása szerint Jugoszláviában jelenleg mindkét véglet – a széthullás és a hatalom monopolizálása – veszélye egyformán fenyeget.

Az államelnökség élére került Jović konzervatív politikai szemlélete mellett már első megnyilatkozásaiban is szerb nacionalista platformon álló politikusként mutatkozott be, rációfóva a személyével kapcsolatos azon várakozásokra, hogy a szerb Milošević szélsőségeitől elhatárolódik. Egyénisége sem teszi alkalmassá a politikai integráló erő szerepének betöltésére.

Növekvő problémát okoz továbbá, hogy ma már a hadsereg sem képes arra, hogy rugalmasan alkalmazkodjon a felgyorsult változásokhoz. Erre enged következtetni az az otromba és provokatív döntés, amellyel az illegális fegyverbirtoklás terjedésének megakadályozása ürügyén leszerelik a köztársaságok kizárólagos ellenőrzése alatt álló népvédelmi alakulatokat. Bár az akció az egész országra kiterjed, nyilvánvaló, hogy elsősorban Szlovénia és Horvátország ellen irányul.

A nagykövet szerint mindez mozgósító hatással van a széparatista végletre is, amit alátámaszt a szélsőséges horvát nacionalista „tugymanisták”-nak⁸ az önnálló horvát nemzeti hadsereg⁹ létrehozására irányuló követelése.

– 77 Z. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

VII. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX–J–1–j 38. d.

3.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István¹⁰ belgrádi nagykövet megbeszélése
Milivoje Maksićyal, a jugoszláv szövetségi Külügyminisztérium titkárával

1990. május 29.

KÜM Táközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10620

Érkezett: 90. 05. 29. 15.24

Készítette: Ko.

Láttam: *Kézírással*

⁸ Utalás a HDZ elnökére, Franjo Tudmanra.

⁹ A Horvát Hadsereg elődjét, a Horvát Nemzeti Gárdát 1991. április 20-án a horvát Belügyminisztérium keretén belül állították fel, mintegy 60 ezer tagja volt. A Nemzeti Gárdát 1991. november 3-án keresztelték át Horvát Hadseregre.

¹⁰ Őszi István rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1990. március 27-én nyújtotta át megbízólevelét Belgrádban és 1993. július 29-ig vezette a belgrádi magyar diplomáciai képviselőket.

Sürgős!

Tárgy: M. Maksic a magyar–jugoszláv viszonyról

43, 36,

Május 29-en tájékoztattam a szövetségi külügyi titkár első helyettesét, Milivoj Maksicot a 361/64 körtáviratban foglaltakról.

Az elhangzottakra reagálva Maksic elmondta, hogy a jugoszláv kormány nagy figyelemmel követi a magyarországi belső folyamatokat. Úgy fogalmazott, hogy bizonyos értelemben „új szomszédjuk van”, akihez bizalommal közelednek és remélik, hogy sikeres együttműködést valósítanak meg vele. Támogatják lépéseinket, amelyek Magyarország és Európa közös érdekeit szolgálják.

Remélik, hogy azokkal az országokkal, amelyekkel kétoldalú problémáink vannak modus vivendit és új kormányunk energiáit előremutató tevékenységére fordíthatja. Az ötös regionális együttműködésnek a jugoszláv kormány kiemelkedő jelentőséget tulajdonít, ugyanakkor dinamizálni kívánják az összeurópai, Duna menti, kétoldalú együttműködési formákat is.

Értékelésük szerint eddigi kétoldalú megállapodásainkat nem szükséges revideálni, mivel azok jellege nem hasonlít az egykori szocialista országokkal, a VSZ¹¹ tagállamaival kialakított magyar szerződéses kapcsolatokhoz.

Jugoszláv részről üdvözik azt az elvi álláspontot, hogy a határainkon kívül élő magyarok számára ugyanannyi jogot követelünk, mint amennyit az országunkban élő nemzetiségek számára biztosítani kívánunk. Jugoszláviának az a célja, hogy a nemzetiségi-kisebbségi kérdéskör szerves része legyen az általánosan elfogadott emberi jogoknak, olyan különdokumentum elfogadására kerüljön sor, amely megbízható alapul szolgál a jogok érvényesítéséhez, a kötelezettségek betartásának ellenőrzéséhez. Jó esélyt látnak arra, hogy a magyar és a jugoszláv fél ezen a területen kétoldalú alapon és a különböző nemzetközi fórumokon sikeresen együttműködjen. Magyarországnak és Jugoszláviának egyaránt vannak olyan szomszédai, amelyek esetében már most szükség lenne egy ilyen dokumentumra.

Maksic szorgalmazta külügyi kapcsolataink intenzívebbé tételét, részben azért is, hogy betöltsük a pártkapcsolatok kiesésével keletkezett űrt. Szükség van a közös gondolkodásra az európai és kétoldalú kérdésekről, a német egyesülés nyomán jelentkező

¹¹ Varsói Szerződés.

új lehetőségekről és kockázatokról, a Szovjetunió helyzetének alakulásáról. Megerősítette, hogy a Magyarországgal folytatott együttműködés a jugoszláv külpolitikában változatlanul bizonyos prioritást élvez.

Ezzel összefüggésben vetette fel, hogy felfigyeltek Jeszenszky Géza külügyminiszter úr egy kijelentésére, amelyben megkülönböztető módon szólt Jugoszlávia egyes részeiről és különbözőnek minősítette Magyarországnak a szlovén és horvát ill. a szerb nemzethez fűződő viszonyát.

Kifejtette, hogy Jugoszlávia a nemzetközi kapcsolatokban egységes egészként jelenik meg, köztársaságai csupán az egységes jugoszláv külpolitika végrehajtásában tölthetnek be önálló szerepet. Érzékeltette, hogy Jugoszlávia egységes külső kezelésére nagy hangsúlyt fektet. Megemlítette, hogy a közelmúltban elhangzott hasonló osztrák kijelentésre határozott tiltakozással válaszoltak.

Ilyen lépésre most nem készülnek abból a feltételezésből kiindulva, hogy külügyminiszter úr szavának pontatlan idézéséről, vagy bizonyos szövegrész kiragadásáról lehet szó. Szeretnék, ha ez ügyben tisztán látnának. Kilátásba helyezte, hogy a kérdés a csütörtöki külügyminisztériumi sajtótájékoztatón valószínűleg szóba fog kerülni.

Reagálásomban elmondtam, hogy az általa szóvá tett megfogalmazást a magyar sajtóból ismerem, Jeszenszky úrnak az Országgyűlés Külügyi Bizottsága előtt, előzetes meghallgatása során elhangzott szavainak interpretációjáról van szó. Hangsúlyoztam, hogy feltételezésem szerint szélesebb szöveggörnyezetből kiragadott megfogalmazás közreadására kerülhetett sor. Maksic figyelmébe ajánlottam Antall József miniszterelnök úr hétvégi rádiónyilatkozatát, ahol Magyarországnak szomszédaihoz fűződő kapcsolatairól beszélve Jugoszlávia kapcsán nem tett említést együttműködésünket terhelő körülményekről.

Javasolom, hogy a kérdésre alkalomadtán Jeszenszky úr közvetett formában térjen vissza. Elképzelhetőnek tartanám, hogy valamelyik nyilatkozatában utaljon rá, déli szomszédságunkban a jövőben is Jugoszláviával kívánunk együttműködni. Nemzetiségi államközi együttműködési törekvéseink kapcsán pedig úgy méltassa azokat a kapcsolatokat, amelyek magyar–jugoszláv viszonylatban eddig is léteztek, mint amelyek kedvező feltételeket kínálnak a szükséges és lehetséges továbblépés számára.

A június 4–6. között tervbe vett belgrádi magyar–jugoszláv nemzetiségi tudományos tanácskozás elhalasztásáról az illetékes intézet közlése szerint ma reggel Maksicnál tartott összejeövetelen döntenek, én ezt a fentiek miatti rosszallással hozom összefüggésbe, bár a halasztás indokai között nem szerepel.

A találkozó Maksicéval végig nyugodt, oldott légkörben folyt le, mintegy fél óráig tartott.

Lássa:

I. Területi Főosztály
Pol. Elemz. és Táj Főo.

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX–J–1–j 38. d.

4.

Ágoston András, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége vezetőjének
tájékoztatása a VMDK-ról a belgrádi magyar Nagykövetség munkatársának

1990. május 30.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. május 30.

21/2/szt/1990.

Tárgy: A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének helyzete és tevékenysége

Készítette: Varga Imre
Készült: 3 példányban
2 példány Központnak
1 példányban Nagykövetségen
Gépelte: Kosztlity Györgyi

Munkatársam látogatást tett Ágoston Andrásnál, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége¹² elnökénél, aki tájékoztatást adott a közösség márciusi hivatalos megalakulását követő tevékenységéről, illetve a Közösség helyzetéről a bonyolult és ellentmondásos szerbiai és vajdasági politikai viszonyok közepette.

A megalakulást követően számos helyen került sor a VMDK helyi szervezeteinek létrehozására, számuk jelenleg egy tucat közül mozog, küszöbön áll a nagyvárosok, Szabadka, Újvidék „meghódítása”. Eddig a szerveződés főként a Bánátban¹³ volt dinamikus. Eddig több mint 11 ezren csatlakoztak a szervezethez, s feltételezhetően a közeljövőben főként a magyarok által sűrűbben lakott észak-bácskai területek erőteljesebb szervezésével ez a szám ütemesen növekedni fog.

A nagyarányú létszámnövekedés okozza jelenleg a szervezet egyik legnagyobb gondját is. Nevezetesen, hogy a megfelelő párttörvény hiánya miatti féllegális körülményei között ekkora nagyságrendű szervezetet már igen nehéz és fáradságos öntevékeny alapon, az egyre növekedő költségeket zsebből finanszírozva irányítani és szervezni. Szükség lenne a jogilag rendezett feltételekre, ezek hiányában ugyanis a legkisebb mulasztás vagy hiba esetleg provokáció esetén komoly botrányt lehet a szervezet nyakába varrni s az jelentősen visszavetné fejlődését, esetleg lehetetlenné tenné további működését. Az említett dilemma, illetve a rendezetlen helyzetből fakadó reális veszélyek ellenére a VMDK vezetése hajlik arra, hogy folytassa a szervezést, a falujárást, a magyarság mozgósítását.

Ágoston úr ennek indoklásául kifejtette, hogy a jelenlegi politikai helyzetben, amely a magyar kisebbségre nézve összességében negatív hatású és tapasztalva azt a széles körű támogatást, amellyel a szervezés során találkozunk, nem tehetik meg, hogy megtorpannak, hogy nem válaszolnak a kihívásra. Éppen most van óriási szükség arra,

¹² A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége – a VMDK 1990. március 31-én Doroszlón alakult meg mint a vajdasági magyarok érdekérvényesítő szervezete. Első elnökévé Ágoston Andrást választották meg. Az 1990. decemberi szerbiai választásokon 132 726 szavazattal nyolc mandátumot szerzett a szerb parlamentben. 1994-ben a párton belüli belviszály miatt pártszakadás volt és megalakult a Vajdasági Magyar Szövetség.

¹³ A Bánát, vagy Bánság a történelmi Torontál Vármegyének Nyugaton a Tiszáig, délen a Dunáig terjedő azon nyugati része, amelyet az 1920-as trianoni békeszerződéssel a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatoltak. Területe 9344 km², a Bácskából, Bánságból és Szerémségből álló Vajdaság Autonóm Tartomány legnagyobb területi egysége. 1918-ban a lakosság 54,3%-át a magyarok, a németek és a románok adták, a szerbek aránya 43,9% volt. A második világháború után a német lakosságot megsemmisítették, vagy elűzték, ekkortól a lakosságának többségét a szerb ajkúak adták. A jugoszláv válság kezdetekor kb. 100 000 magyar élt ezen a területen.

hogy a magyarság szervezeten hallassa hangját, lépjen fel a köztársaságban kibontakozó kisebbségellenes hangulat, illetve kampány ellen.¹⁴

Míg korábban a szervezés során elsősorban a pedagógusokra támaszkodtak – erről a jövőben sem kívánnak lemondani –, addig az utóbbi időben kapcsolatot találtak a különböző egyházakhoz is. Ágoston úr az elmúlt időszakban személyesen járt Huzsvár József nagybecskereki (Zrenjanin) és Pénzes János szabadkai, római katolikus püspököknél, valamint Hódosi Imre feketicsi¹⁵ református püspöknél ügyük támogatását kérve. Tapasztalatuk összességében kedvező. Pénzes püspök urat kivéve, aki arra hivatkozva, hogy egyszerre püspöke mind a bácskai horvátoknak, mind a magyaroknak, s általában sem kíván „pártokkal” kapcsolatot fenntartani, a másik két püspök támogatásáról biztosította a VMDK vezetését. Huzsvár püspök úr arról is biztosította Ágoston urat, hogy a felügyelete alá tartozó egyházmegyében papjait úgy fogja instruálni, hogy ne zárkózzanak el a VMDK aktivistáival, szervezeteivel való együttműködéstől. Az együttműködési készség demonstrálása és elutasítása közötti ilyen területi megoszlás érthető, hiszen a bánáti katolikusok szinte egytől egyig magyar nemzetiségűek, mint ahogy azok a vajdasági kálvinisták is. Pénzes püspök úr helyzetét nehezíti az a tény, hogy meg kell birkóznia a horvátság ellenérzéseivel – öelötte kizárólag horvát nemzetiségű püspökei voltak a Bácskának –, s figyelemmel kell lennie a zágrábi egyházi vezetés intéseire és sugallataira is.

A VMDK a fennállása óta eltelt időszakban rendkívül aktívan kapcsolódott be a politikai közéletbe, különös tekintettel a vajdasági magyarság sorsát és helyzetét érintő kérdések megvitatásába (lásd oktatási törvények).¹⁶ Az utóbbi időben figyelmüket és

¹⁴ 1988. október 6-án a Slobodan Miloševićhez hű szerb tüntetők Újvidéken lemondásra kényszerítették a Vajdasági Kommunista Szövetség vezetőit. Az esemény a nevét arról kapta, hogy a szervezetten szállított tüntetők joghurtokkal dobálták meg a Tartományi Kommunista Szövetség székházát. A tartományi vezetés bukása után az 1989-es alkotmánymódosítással, majd az 1990. évi új szerb alkotmánnyal megszüntették Vajdaság és Koszovó autonómiáját. Az 1988-as „joghurtforradalom”, majd 1989-ben Vajdaság Szerbiához történő „gleichschaltolása” után a felerősödött szerb centrista törekvés és a szerb nacionalizmus, amelynek célpontjai közé tartozott a délvidéki magyarság is. 1989-ben a belgrádi hatalom előbb a magyar nyelv hivatalos használata és a magyar oktatási rendszer ellen intézett nyílt támadást. A jugoszláv válság eszkalálódásakor a magyar közösség ellen rendszeressé váltak az állandó sajtótámadások és az állami megfélemlítés különböző formái is.

¹⁵ Feketics, magyarul Bácsfeketehegy Topolyától 20 km-re délre fekvő település. 1910-ben 3799 magyar és 2020 német lakosa volt. A második világháború után a német lakosságot megsemmisítették vagy elűzték, helyükre montenegróiakat telepítettek be. 1991-ben 4542 lakosának 61,6%-a magyar volt.

¹⁶ Az 1989. június 28-i alkotmánymódosításokkal felszámolták Vajdaság és Koszovó autonómiáját, amellyel Szerbia egységes köztársasággá vált. Megkezdődött a két tartomány hatásköreinek megszüntetése. Ezzel párhuzamosan megindult az oktatást is felölelő egységesítési folyamat. Ennek keretében új, egységes köztársasági alap-, közép- és felsőfokú oktatási törvényeket készítettek elő. Az oktatási rendszer nyelvét a szerbet tették meg. A törvény az anyanyelvű oktatást nem alapkötelezettségként,

energiájukat az ún. nyelvi törvényre koncentrálják. Fellépéseikkel, állásfoglalásaikkal az a céljuk, hogy a törvénytervezet legkirívóbb durvaságait sikerüljön legalább tompítani vagy enyhíteni. Nagyon időszerű és éppen ezért meglehetősen ellentétes reakciókat kiváltó kezdeményezése volt a VMDK vezetésének a legutóbbi napokban a szerb és vajdasági tudományos akadémiák elnökeihez írott nyílt levél.¹⁷ Ebben a levélben Ágostonék felvetik, hogy immár eljött az ideje annak, hogy tudományos, azaz pártatlan, elfogulatlan alapon tisztázzák a második világháború alatt, illetve közvetlen utána a magyarok ellen elkövetett tömeges megtorlások körülményeit.

A hatalmon lévő párt mellett a VMDK a Vajdaság egyetlen szervezeti háttérrel rendelkező, programmal bíró, tömegeket is megmozgató politikai szervezete volt egészen a közelmúltig, az Újvidéken nemrég megalakított szerbiai Népi Parasztpárt¹⁸ megjelenéséig. Eddig a hatalom és a hatalmon lévő párt igyekezett nem tudomást venni a VMDK létéről, most azonban Ágoston úr üzenetet kapott, hogy Šipovac tartományi kommunista pártelnök találkozni szeretne vele. Köztársasági viszonylatban, amint azt korábban is kifejtették, a Demokrata Pártot¹⁹ tudnák elfogadni politikai partnernek, míg az összes többi párt – beleértve a hatalmon lévő pártot is – programja, s napi politikai tevékenysége nem nyújt garanciákat a kisebbségi kollektív jogok figyelembevételére, s európai értelemben vett kezelésére. A közvetlen politikai párbeszéd,

hanem lehetőségként fogalmazta meg, és nem volt az sem egyértelmű, hogy milyen kritériumok megléte esetében volt lehetőség a magyar tagozatok megnyitására. Aggodalomra adott okot, hogy Vajdaságban a magyar nemzetiségű tanulók számára a férőhelyeknek mindössze a 10,3%-át irányozták elő. A koncepció szerint a nemzetiségi nyelvű oktatást csak igény szerint engedélyezték volna azzal, hogy az általános iskolákban a nemzetiségi tagozatok nyitását 30 főhöz kötötték. A főiskolákon és az egyetemeken azonban az anyanyelvű képzést kizárólag a tanítóképzés harmadik évfolyamától irányozták elő. Ezzel párhuzamosan Belgrád a hivatalos nyelvhasználatot azzal az egyértelmű szándékkal kívánta újrászabályozni, hogy a Vajdaságban és Koszovóban az igazságszolgáltatásban, a közigazgatásban és a helyi adminisztrációban szűkítse és korlátozza a kisebbségi nyelvek történelmileg kialakult egyenrangú használatát.

¹⁷ A VMDK Tanácsa 1990. április 20-i adai ülésén került először napirendre az a levéltervezet, amelyet a Vajdaság és a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia elnökének címeztek. A VMDK Tanácsa ekkor először fogalmazta meg azt, hogy elérkezett az idő arra, hogy tudományos módszerekkel vizsgálják ki az 1944-es magyar- és németellenes atrocitásokat. A VMDK egy jugoszláv és nemzetközi szakértőkből álló bizottság összeállítását kérte.

¹⁸ A Népi Parasztpártot – NP (Narodna Seljačka Stranka – NSS) 1990-ben alapították, első elnöke Dragan Veselinov volt. Az 1990. évi szerbiai választásokon egy képviselői mandátumot szerzett. A párt 2002-ig sikraszállt Vajdaság autonómiájáért. Az NP vezetését 2002-ben Marijan Rističević vette át, a párt a szerb szélsőjobb irányába tolódott el.

¹⁹ A Demokrata Párt először 1919-ben alakult meg. 1990-ben szerveződött újra, első elnöke Dragoljub Mičunović volt. 1994-től Zoran Đinđić, későbbi szerb miniszterelnök vezette. Slobodan Milošević bukását követően 2012-ig Szerbia egyik vezető kormánypártja volt, ezt követően belharcolt a pártban.

illetve együttműködés azonban más szervezetekkel rendkívül nehezen bontakozik ki, tekintettel arra, hogy mindegyik ellenzéki pártnak és szervezetnek hasonlóak a gondjai, problémái és mindenekelőtt saját megkapaszkodásuk köti le őket. Az alternatív szervezetekkel, pártokkal való tartós kapcsolatok kialakítását ma még nem szorgalmazzák. Ennek oka a számításba jöhető partnerek profiljának bizonytalanságán túl az, hogy a VMDK-nak sem sürgős elköteleznie magát lévén azon kevés szervezet egyike, amelyik konkrétan bizonyítani tudja, mekkora tagságot tudhat maga mögött.

Ágoston úr munkatársam kérdésére kitért a VMDK vajdasági értelmiségen belüli támogatottságára is. Elmondta, hogy a magyar értelmiség prominens személyiségei s különös tekintettel azok, akik az elmúlt időszakban, s most is különböző beosztásokban „szolgálják” a fennálló rendszert, érezhető ellenérzéssel viseltetnek a VMDK iránt. Azt is tapasztalják, hogy sokan egyszerűen csak bizalmatlanok, de az érdeklődés elmaradását az információk hiánya, s nem egy esetben a hatóságok „jóindulatú” figyelmeztetései is magyarázzák.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX–J–1–j 39. d.

5.

Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának összefoglalója
a Jugoszláv Kommunista Szövetség XIV. kongresszusáról

1990. május 31.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. május 31.

Tárgy: A JKSZ XIV. rendkívüli kongresszusának záróülése

13/4/szt/1990.

Készítette: Svraga István
Készült: 3 példányban
2 példányban Központnak

162

1 példányban Nagykövetségen
Gépelte: Kosztality Györgyi

A JKSZ XIV. rendkívüli kongresszusát, mint ismeretes, a Vajdasági KSZ²⁰ javaslatára 1990 januárjában hívták össze abban a reményben, hogy a szerb vonalat támogató erőknek számbeli túlsúlyukkal sikerül meghátrálásra bírni az ellentétek kirobbantásáért hibáztatott Szlovén KSZ-t és az ahhoz felfogásában már akkor közel álló Horvát KSZ-t. A szlovén küldöttek kivonulását követően a kongresszus munkája megszakadt és egy csapásra nyilvánvalóvá vált, hogy többé már nem a JKSZ politikája, hanem pusztá fennmaradása a kérdés. A JKSZ addig többé-kevésbé érvényesülő szerepe a társadalmi folyamatok befolyásolásában ezt követően rohamosan esett vissza, a folyamatok tényleges irányítása a hatékonyabb és pragmatikusabb állami – főként kormányzati – szférára tevődött át. A leginkább érintett két köztársaság Szlovénia és Horvátország pártszervezete gyakorlatilag minden kapcsolatot megszakított a JKSZ központi szerveivel, erejét a köztársasági, már többpártrendszerű választásokon sorra kerülő megmérettetésére összpontosította.

A Szlovén KSZ azon álláspontját, mely szerint számára a JKSZ kongresszusa januárban végleg befejeződött és nem tekinti magát a jelenlegi JKSZ részének, fokozatosan a Horvát KSZ is magáévá tette. Időközben hozzájuk közeledett a Macedón KSZ álláspontja is ily módon a többszöri sikertelen elnökségi és KB-ülést követően, számos halasztás után végül is május 25-én az „egyetértők” részvételével megtartott fél órás KB-ülést követően 26-ikán mintegy három és fél órás üléssel lezárták a JKSZ 14-ik rendkívüli kongresszusát.²¹

A záró plenáris ülésen az Elnökség optimista becslése 1338 küldött és a pártszervek 172 küldötti joggal rendelkező képviselőjének részvételével számolt. Ez nem igazolódott be, ugyanis összesen 882 küldött és a JKSZ szerveiből 107 küldötti jogú személy

²⁰ A Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági szervezete 1919-ben alakult meg. 1945. május 8-án Szerbia Kommunista Pártjának lett a része. 1952-ben a Jugoszláv Kommunista Szövetségen belül jött létre a Szerb Kommunista Szövetség Vajdasági Tartományi Bizottsága. A vajdasági szervezetet 1968-ban átnevezték Vajdaság Kommunista Szövetség Tartományi Bizottságára. 1970-ben a Vajdasági Kommunista Szövetség a Szerb Kommunista Szövetségtől független, liberális politikát folytatott, amit az 1972-es tisztogatások sem törtek meg. Slobodan Milošević hatalomra kerülése után az 1988-as „joghurtforrdalomban” a Vajdasági Kommunista Szövetség vezetését itt is megbuktatták, majd annak irányítását a Belgrádhoz hű káderek vették át. A Szerb Szocialista Párt megalakulása után a tagság nagy része beolvadt az új pártba, míg a miloševići politikát ellenzők a Vajdasági Szociáldemokrata Ligához csatlakoztak.

²¹ A szlovén és a horvát képviselők távozása után a kongresszusról a macedón és a bosnyák delegáltak is távoztak, a szerb, a montenegrói, a vajdasági és a koszovói küldöttek maradtak. Jogi értelemben a Kongresszus legitim lezárása nem történt meg.

jelent meg, vagyis 989-en, ami a januári kongresszusküldöttek 65,5%-át tette ki. A képet csak némileg szépíti, hogy Horvátországból 22, Macedóniából 18 küldött egyéni elhatározásból részt vett a kongresszuson. A horvát és a szlovén párt a kongresszushoz intézett levélben indokolta meg távolmaradását, ezt azonban a megjelent küldöttekkel nem ismertették. A macedón párt a sajtó útján nyilvánosságra hozott közleményben ismételte meg korábbi fenntartásait, a szövetségi vezetés legitimitásával és módszereivel kapcsolatos észrevételeit, amelyek miatt nem mentek el erre a rendezvényre.

Mivel időközben – május 17-ével – Milan Pančevski egyéves elnöki mandátuma lejárt, az elnökség a kongresszus zárüléséig hátralevő 10 napra saját soraiból a Crna Gora-i Miomir Grbovićot bízta meg a koordinátori teendők ellátásával. Az elfogadott ügyrend szerint ő tartotta meg a záróreferátumot is, amelynek már csak formális funkciója volt. Érzékelhetően került minden vitát kiváltható megállapítást, arra törekedett, hogy civilizált módon sikerüljön befejezni a kongresszust.

A kongresszus fölmentette a JKSZ minden választott szervét és a szeptember 29-re kitűzött „demokratikus és program-megújító” XV. kongresszus előkészítését 15 tagú bizottságra bízta. Szerbiából, Crna Gorából és Bosznia-Hercegovinából 3-3, Koszovóból és a Vajdaságból 2-2, valamint a néphadsereg pártszervezetéből 2 személy került ebbe a testületbe, amely saját soraiból ismét csak a „soros” Crna Gora-i KSZ-ből választott elnököt Miroslav Ivanović személyében.

A kongresszus zárülésén közfelkiáltással elfogadott egyetlen dokumentum, a XIV. rendkívüli kongresszus nyilatkozata, amely „A JKP/JKSZ – a történelmi változások pártja” címet viseli és öt fejezetben tekinti át annak múltját és jelenét ill. jelöli meg jövőbeni szerepét.

Az első fejezet a párt több mint hetvenéves tevékenysége eredményeit és mulasztásait meglehetősen éles kritikával elemzi. Méltatja Josip Broz Tito szerepét, amelyről, mint leszögezi, a történelem és a tudomány fogja megadni a hiteles értékelést. Foglalkozik a JKSZ felelősségével a társadalom elbürokratizálódásáért, megállapítva, hogy a kellő időben történő határozott fellépés elmulasztása a szocializmus improduktív modelljének és hasonló pártjának kialakulásához, a gazdasági és társadalmi válság kiélezéséhez vezetett. A pártnak szakítania kell az államszocializmus modelljével és gyakorlatával, a bürokrácia hatalmával, a gazdasági és szociális kilátástalansággal. Méltatja a JKSZ szerepét abban, hogy lemondva alkotmányosan garantált politikai monopóliumáról új fejlődési szakasz lehetőségét teremtette meg. Jelentős erőfeszítései eredményeként megnyílt a parlamentáris demokrácia megteremtésének feltétele.

A nyilatkozat második fejezete a társadalmi reformot illető álláspontokat összegezi, amelyben a korábbiakról is ismert elvek kapnak némileg újszerű megfogalmazást, középpontjukban az állampolgárok jogainak kiteljesedése követelményeivel. Hangsúlyos

helyet kap a gazdasági reform, ill. a piacgazdálkodás melletti kiállítás, a társadalmi jólét növelése és – változatlanul – az öngazgatás, a participáció további fejlesztésének igénye. Leszögezi, hogy a demokratikus szocialista rendnek olyan társadalmi intézményekre van szüksége, amelyek óvják és fejlesztik a szociális vívmányokat. A JK SZ a többpártrendszerű berendezkedésben is a demokratikus, szocialista, föderatív jugoszláv köztársaság mellett száll síkra, amely az AVNOJ-i elveken²² alapszik és minden nemzet, nemzetiség számára biztosítja a szabadságot és egyenjogúságot. Határozottan állást foglal Jugoszlávia egysége és területi integritása, valamennyi köztársaság egyenjogúsága mellett, de a tartományokat már nem említi. Koszovóra csak annak kapcsán van utalás, hogy követeli a JK SZ vonatkozó politikai állásfoglalásának érvényesítését, mivel ez képezi a Szerb Szocialista Köztársaság és a JSZSZK stabilitásának feltételét.

A harmadik fejezet az átalakított és megreformált párt szerepét vázolja fel, hangsúlyozottan aláhúzza annak küldetését Jugoszlávia baloldali erőinek összefogásában. E baloldali tömörülésnek alapvető feladata a nacionalizmussal, a sovinizmussal való szembeszegülés, valamint az ország szétesésének megakadályozása lenne, mivel a plurális demokratikus társadalomba vezető utat nem tartja összeegyeztethetőnek a politikai és állami dezintegrációval.

A negyedik fejezet a JK SZ új identitásához szükséges feladatokat tekinti át, utalva a kongresszus első részében gyakorlatilag elfogadott „Deklarációban” foglaltakra. Megállapítja, hogy a XIV. kongresszus politikailag elfogadható és a szervezeti szabályzatnak megfelelő befejezésével megnyílik az út a JK SZ radikális megújulásához vezető új kongresszus előkészítéséhez. A JK SZ új koncepciójának lényeges elemeit a párt integratív részei egyenrangúságában és önállóságában, a demokratikus egység elvének alkalmazása révén a párton belüli viszonyok demokratizálásában, a köztársasági és tartományi szervezetek saját programjaik és szervezeti szabályzataik meghozatalára vonatkozó jogában jelöli meg, és jelzi, hogy mindezek alapján a megújulási kongresszuson fogják elfogadni a JK SZ új programját és szervezeti szabályzatát.

A befejező rész a kongresszusnak a Kommunisták Szövetsége minden tagjához, szervezetéhez és szervéhez, a JK SZ minden alkotórészéhez intézett felhívását tartalmazza

²² A Jugoszláv Nemzeti Felkelés Antifasziszta Tanácsa (Antifašičko Veće/Vijeće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije – AVNOJ) második ülése 1943. november 29. és november 30. között volt a boszniai Jajca városában. Az ülésen döntést hoztak arról, hogy a háború utáni Jugoszláviát demokratikus és föderatív alapon, minden ott élő nemzet jogainak elismerése mellett hozzák majd létre. Ezek voltak az „AVNOJ-i elvek”, amit megkérdőjelezett az AVNOJ Elnökségének 1944. november 21-én hozott döntése a Jugoszlávia területén élő németek kollektív bűnösségéről, vagyonfosztásáról, illetve polgári jogaik elvételéről.

az új kongresszus minél eredményesebb előkészítése érdekében. Az erők egyesítésére szólít fel a JK SZ politikai programja megvalósítása érdekében.

A JK SZ XIV. kongresszusát eleve úgy szervezték, hogy mindenféle vitát lehetlenné tegyenek. A záróülés lefolytatása, az elfogadott program nem felel meg annak az általánosságban megfogalmazott törekvésnek sem, amelyet az Elnökség belső vitái során lényegében helytállóan alakított ki. Eszerint a következő kongresszusra történelmi pretenziók nélküli pártprogramot kell kidolgozni, amelyben figyelemmel kell lenniük arra, hogy a párt megítélése már nem csupán a pártagoktól, hanem a választók tömegétől fog függeni. Tisztában kell lenni azzal, hogy a JK SZ-nak tartós hatalmi pozíció kivívására már aligha lesz lehetősége. Az egyes pártvezetésekben még tapasztalható biztonságtudat hamis, fel kell ismerni, hogy a tömegeknek a több mint négy évtizedes monolitikus hatalom után elegendő van a kommunistákból. Mindez arra kell, készítse a JK SZ-t, hogy mielőbb kialakítsa az új választócentrikus viszonyt és alkalmazkodjon a dialógusokra épülő érdekérvényesítéséhez.

Miután a XIV. rendkívüli JK SZ kongresszus befejezésére szerb érdekek és forgatókönyv alapján került sor, az eredmény is ennek megfelelően alakult ki. A JK SZ fémjelezte korszak véget ért és egy szerb ihletésű utódpart nem sok esélyre számíthat. Azzal viszont mindenki, aki így vagy úgy a baloldal nevében nyilatkozik adós marad, hogy miként lehetne konstruktív választ adni mindazokra a kérdésekre, amelyek Jugoszláviát feszítik. Ebben a helyzetben szükségszerűen jut kulcsszerephez a szövetségi kormány és az a Jugoszlávia-modell, amely a Marković-kormány reformja nyomán formálódik.²³

Az már gyakorlatilag elfogadott, hogy az év végéig az ország minden köztársaságában és tartományában sor kerül a többpártrendszerű választásokra. Ez Szerbiában olyan küzdelmet ígér, amelynek eredményeitől nem csak a kommunista pártok tartanak. A horvátországi választások mintájára könnyen előállhat egy olyan helyzet, hogy pl. Szerbiában a nacionalista irányzatú pártok koalíciója kerül hatalomra, ami csak élezni fogja az egyébként is megterhelt nemzetek közötti viszonyokat. Ilyen körülmények

²³ Ante Marković 1989 márciusában vette át a szövetségi kormány vezetését. Az új kormányfő számos reformintézkedéssel összefüggő törvényt hagyatott jóvá, amelyek a szabadpiac megteremtésével voltak összefüggésben. A kormányfő 1989. december 18-i expozéjában vázolta kormánya gazdasági és politikai reformjainak céljait, amelynek fókuszában a tulajdonjog átalakítása, a folyó fizetési mérleg konszolidálása, a dinár árfolyamának a német márkához való kötése, konvertibilitásának megteremtése, az egész országban egységes adórendszer kialakítása, valamint az ország demokratizálódási folyamatainak felgyorsítása állt. Ante Marković expozéjának magyar nyelvű teljes szövegét lásd: A kormányfő expozéja a JSZSZK képviselőháza előtt. Demokratikus viszonyokat. *Magyar Szó*, 1989. december 19. 5–8.

között a JK SZ szűken értelmezett „önmegreformálása” is illuzórikusnak tűnik, „fejlődése” éppen ellenkező irányú lehet.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 39. d.

6.

Őszi István belgrádi nagykövet bemutatkozó látogatása
a Montenegró Szocialista Köztársaságban

1990. június 6.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. június 6.

55/szt/1990.

Tárgy: Látogatás a Crna Gora-i Szocialista Köztársaságban

Készítette: Timotity Miklós²⁴

Készült: 3 példányban

2 példány Központnak

1 példány Nagykövetségen

Gépelte: Kosztality Györgyi

1990. május 23-án bemutatkozó látogatást tettem Crna Gora Szocialista Köztársaságban²⁵ és találkoztam Branko Kostić államelnökkel, Ivan Brajovićtyal, a parlament

²⁴ Timotity Miklós 1990 februárjától III. osztályú titkárként dolgozott a belgrádi magyar Nagykövetségen.

²⁵ Crna Gorát, vagy Montenegrót 1918 novemberében a Petrović-dinasztia trónfosztása után csatolták Szerbiához, 1918. december 1-től a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, 1929-től 1941-ig a Jugoszláv Királyság része volt. A második világháború alatt olasz protektorátus, utána előbb a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, majd a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság legkisebb

alelnökével, dr. Radoje Kontić kormányfővel, Momir Bulatovićyal, a Crna Gora-i Kommunista Szövetség²⁶ elnökével. Dragan Vukčević külügyminiszterrel, valamint a köztársasági gazdasági kamara vezetőivel és helyi vállalatok képviselőivel.

1989 elején Crna Gorán olyan tömegmegmozdulások söpörtek végig, amelyek a teljes köztársasági vezetés bukásához vezettek.²⁷ A leváltások olyan hirtelen jöttek, hogy a Köztársaság hónapokon át az alapvető állami funkciókat sem tudta ellátni, képviselői hiányoztak a szövetségi szervekből is. A hatalomváltással a fiatal kommunista vezetők, Momir Bulatović és Milo Đukanović kerültek az élre, maguk köré szervezve saját embereiket, részben az ifjúsági szervezetekből, részben a nem titográdi²⁸ ipari körzetekből. Az első lépések megtételéhez a titói status quo megbontására törekvő összjugoszláv aspirációkkal rendelkező Milošević-féle szerb politikai garnitúra jelentős segítséget nyújtott, ennek ellenére a viszony Szerbiával sem alakult egészen felhőtlenül. A hatalomba bekerülő fiatal értelmiségiek egy jelentős része és néhány reformer gazdasági vezető ugyanis gyors demokratizálási törekvésekkel lépett fel és meg akarta őrizni a kis köztársaság szabad mozgásterét, ami viszont a szerb koncepcióba nem illett bele. Ezért az új hatalom stabilizálásában „a második félidőt is le kellett játszani”, nevezetesen a kommunista pártban meg kellett erősíteni a demokratikus centralizmust, el kellett távolítani a liberális vonalat és meg kellett regulálni egyes nagyobb súlyú gazdasági vezetőket. Ezek az akciók azonban mind szerb segítséget feltételeztek, ami a Köztársaságot egyre erőteljesebben a szerb holdudvarba terelte és egyrészt szembeállította Szlovéniával és Horvátországgal, másrészt a lépten-nyomon hangoztatott demokratikus frázisok ellenére a pluralizmusra leginkább érzéketlen közeggé degradálta Jugoszlávián belül. A köztársaság helyzete ellentmondásos, mert

tagköztársaságaként a délszláv föderáció részre. 1992-től 2003-ig Szerbia mellett a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Kis-Jugoszlávia), majd 2003 és 2006 között Szerbia és Montenegró Államközösség része volt. 2006-tól független állam. Területe 14 026 km², lakosainak a száma 622 000 fő.

²⁶ A Montenegrói Kommunista Szövetséget 1948-ban Montenegró Kommunista Pártja néven alapították meg, 1952-ben változtatták meg a nevét. 1988-ban a vezetőség szembeszállt Slobodan Milošević nagyszerb politikájával, azonban 1989 elején az akkori vezetőséget az ún. antibürokratikus forradalom során megbuktatták. Az új vezetőség tagjai, elsősorban Momir Bulatović és Milo Đukanović viszont már a miloševići politika támogatói voltak.

²⁷ A Slobodan Milošević nagyszerb politikájával szembeforduló montenegrói vezetést Vajdasághoz hasonlóan Belgrádból szervezett tömegdemonstrációkkal 1989. január 11-én buktatták meg. A montenegrói fővárosban rendezett tömegtünetés után a Miloševićtyel szemben álló vezetés lemondásra kényszerült. Az új vezetés, Momir Bulatović, Milo Đukanović és Svetozar Marović irányításával viszont már a nagyszerb politika támogatója volt. 1996-ban Đukanović és Marović is konfrontálódott Belgráddal, amelynek eredményeképpen egy évtizeddel később Montenegró kivált a Szerbiával alkotott föderációból.

²⁸ Titograd, ma Podgorica, Montenegró fővárosa.

gazdaságilag a fejlettebb gazdaságú területekre van utalva, politikailag azonban egyelőre egyértelműen dominál a szerb befolyás.

Kétoldalú kapcsolataink Crna Gorával meglehetősen szerény volument értek el. Áruforgalmunk 10 millió dollár körül mozog és döntően egy nagy külkereskedelmi vállalaton keresztül bonyolódik.

Beszélgetőpartnereim a belső politikai helyzetről elmondták, hogy az 1989 elején Crna Gorában bekövetkezett hatalomváltás, összjugoszláv szinten is megváltoztatta a föderációs viszonyokat. Az új köztársasági vezetés figyelmét az első időszakban lekötötték a kommunista párton belüli személycserék és az államigazgatás újraszervezése. A politikai eszközrendszert nem változtatták meg, csak kádereket cseréltek. Magyarázatauk szerint akkor még a szocialista világban és Jugoszláviában is másként reagáltak volna ennél radikálisabb változtatásokra. Szinte törvényszerű volt, hogy a rendszerváltás hiányában megismételték az előző politikai garnitúra hibáit. Ezt felismerve a 70 ezer tagot számláló kommunista szövetség deklarálta, hogy objektíve nem is viselkedhet hatalmi pártként, mert nem képviseli valamennyi állampolgárt. Ez év januárjában döntöttek arról, hogy politikai rendszerüket átalakítják többpárti parlamenti demokráciává és még idén többpárti választásokat írnak ki. A parlamenti rendszer konkrét formájáról még viták folynak. Céljuk, hogy a szövetségi és a köztársasági kormányok váljanak a legfőbb végrehajtó szervekké, kivéve a hadügyi, káderügyi és alkotmányvédelmi kérdéseket, melyekben az államelnökség vagy államelnök illetékes. Értékelésük szerint a mostani szövetségi államelnökség mint kollektív szerv tehetetlen. Saját köztársasági elnökségüket készek megszüntetni, ha valamennyi köztársaság a közös állami funkciókat szövetségi szintre ruházza át. A szövetségi alkotmányban szerintük a pártok felett álló egyszemélyes szövetségi elnöki funkciót kell konstituálni. Az elnöki és a parlamenti hatalom között egyensúlyt szeretnének kialakítani. Kétszintű szövetségi és egyszintű köztársasági parlamentet javasolnak. A községektől elveszik az államhatalmi eszközöket.²⁹ A szövetségi kormány eddigi tevékenységét támogatják, ragaszkodnak Jugoszlávia föderatív berendezkedéséhez, mert Európába csak Jugoszlávia egészével együtt kapcsolódhatnak be. A reformok továbbviteléhez összjugoszláv szintű politikai konszenzust látnak szükségesnek.

Értékelésük szerint a nyugati köztársaságokban lezajlott választások lázadásként jelentkeztek a négy évtizedes kommunista hatalommal szemben. Bízna abban, hogy a hatalomgyakorlás a polgári erőket kijózanítja és a jugoszláv föderáció egységének megőrzésében teszi őket érdekeltté. Az ország bármely területén megtartandó választások

²⁹ A jugoszláv önzagzatás rendszerében a területi és testületi önkormányzatok papírforma szerint jelentős önkormányzattal rendelkeztek.

eredményeit legitimnek tekintik. Meggyőződésük, hogy Jugoszláviát mindenáron egyben kell tartani, ezért minden befolyásos erővel készek tárgyalni az országban.

A Szerbiához fűződő viszonyt illetően a Crna Gora-i vezetésben hangsúlykülönbségek észlelhetők. Valamennyien azt az elvet vallják, hogy Jugoszláviában meg kell őrizni a köztársaságok egyenjogúságát és függetlenségét, de csak néhány vezető fogalmazta meg határozottan, hogy sem Crna Gora, sem Bosznia-Hercegovina státuszát nem változtathatják meg Szerbia pretenziói.

A szomszédos Koszovó³⁰ kérdéskörét érintve elmondták, hogy annak kapcsán nem kerülhető meg Tito szerepe sem, de a kritika nem jelenti Tito személyének devalválását. Szerintük Koszovóban a világháború óta hibás politika folyt, mert nem engedték meg a háború során a tartományból elmenekült szláv lakosság visszatelepülését. A szlovének és a horvátok a Délen végbemenő folyamatokat nem értik meg, amikor több demokráciát követelnek az albánok számára. Crna Gora nem lát garanciát arra, hogy a demokratizálással az albánok nacionalizmusa csökkeni fog. Szerintük az albán ellenzéknek el kellene ismerni a szlávok jogait és le kellene mondania Koszovó köztársasági státuszának kiharcolásáról.

A Köztársaság politikai színpadán megjelentek az első ellenzéki pártok, melyek programjai egyelőre a kommunisták bírálataira szorítkoznak, és nem mutatnak egymás között nagy különbségeket. A demokrácia szintje a mostani vezetés szerint a gazdasági fejlettség által is determinált.

A politikai szervezetekről ez év nyarán hoznak köztársasági törvényt. Értékelésük szerint 3-4 komoly választási erő lesz a Köztársaságban. Még nem jelentek meg nyíltan

³⁰ Koszovó a középkori Szerbia magterülete, a szerb nemzeti tudat egyik eleme. 1389-ben a szerb hadsereg vereséget szenvedett az Oszmán Birodalomtól Rigómezőn (szerbül: Kosovo Polje, albánul: Fushë Kosova). Koszovó 1912-ben az első Balkán-háborút lezáró londoni egyezmény értelmében szerb fennhatóság alá került. Az első világháború alatt Ausztria-Magyarország megszállása alatt állt, majd a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. A két világháború közötti időszakban állandósultak a gerilla harcmodort alkalmazó koszovói albánok és a szerbek közötti összetűzések. A második világháború alatt olasz fennhatóság alatt állt. A háború után ismét Szerbiához tartozott. 1963-ban hozták létre Koszovó Szocialista Autonóm Tartományt. 1974-ben a Tartomány jogköre jelentősen bővült: saját parlamenttel, elnökséggel, kormánnyal és állami intézményrendszerrel rendelkezett. A Tartományban 1981-ben zavargások törtek ki, a tüntetők a köztársasági státust követelték. Az összetűzések során 11 ember meghalt, 250 megsebesült. A szerb hatalom kétezer főt börtönbe zárt, majd 1989-ben, hasonlóan a Vajdasághoz, a jogköreit megszüntették. Ugyanebben az évben, a rigómezei csata 600. évfordulóján Slobodan Milošević itt hirdette meg nagyszerb nacionalista programot. 1998-ban alakult meg a Koszovói Felszabadítási Hadsereg, a következő évben a szerb erők etnikai tisztogatásba kezdtek. Az ENSZ BT 1999. június 10-én fogadta el az 1244-es határozatát, amely Koszovót átmenetileg ENSZ közigazgatás alá helyezte. A volt szerb Tartomány 2008-ban kinyilvánította függetlenségét, amelyet több ország elismert. Szerbia a mai napig nem ismeri el Koszovó önállóságát.

a szélsőségesen nacionalista pártok, de vannak információik ilyen szerveződésekről. A választási harcban valamennyi párt számára „elvileg” azonos jogokat kívánnak biztosítani.

A Kommunista Szövetség új „fejlődési filozófiát” dolgozott ki, melyet nyilvános vitára bocsátanak a tagság körében. Bulatović pártelnök szerint a Köztársaságnak nincsenek igazán profi politikusai és gazdasági szakemberei, mert nagyrészüket Belgrádban és külföldön dolgozik.

Külön alapot akarnak létrehozni, melyből finanszíroznák kádereik hazatelepülését. A pártvezetés felkészült egy újabb szociális elégedetlenségi hullámra, ezért a politikai felépítményt „aszketizmusra” ösztönzik és erősítik a közvetlen kapcsolattartást a lakossággal. A választásokra az egyes települések legnépszerűbb embereit akarja megnyerni a kommunista párt. A párt csak „indokolt esetben” ragaszkodik a demokratikus centralizmus alkalmazásához „a határozottabb reform érdekében”, de mindezt nyilvánosan teszi. Érvelésük szerint a demokráciát nem a párton belül, hanem a pártok között kell gyakorolni. A párt egyelőre bent marad a munkahelyeken, de hosszabb távon (valószínűleg a választások után) szándékában áll kivonulni. A JKSZ XIV. kongresszusának május 26-i befejezésével kapcsolatban Bulatović pártelnök előre jelezte, hogy ott irányított felszólalások lesznek, egy meghatározott forgatókönyv alapján. A Crna Gora-i kommunisták szerint ugyanis a JKSZ szétesése robbanást idézhet elő Jugoszláviában. Ezért a félbeszakadt pártkongresszus befejező szakaszában meg kell teremteni az alapot az új, egységes jugoszláv baloldal kialakulásához.

Gazdasági kérdésekről a köztársaság vezetői elmondták, hogy Crna Gora saját felhalmozóképeségét tekintve igen szerény helyen áll, de növekedési üteme Szlovénia után a második legnagyobb Jugoszláviában. A fejletlen területeknek szánt szövetségi alapra rászorulnak. Támogatják Marković szövetségi kormányfő piacgazdasági programját, bár annak restriktív jellege miatt az első négy hónapban ipari termelésük 12%-kal csökkent és a 160 ezerből mintegy 45 ezer munkahely vált kérdésessé. A köztársaság turisztikai adottságai vonzzák a külföldi tőkét, de belső törvényeik egyelőre nem teszik lehetővé külföldiek számára az ingatlanszerzést. Ez a tény és a politikai instabilitás egyelőre óvatossá teszi a potenciális befektetőket. A köztársaság gazdasági szerkezetének megváltoztatásában Olaszország tapasztalataira kívánnak támaszkodni. Privatizációs ügynökséget alakítanak, kis- és középvállalatok sokaságát akarják létrehozni, a köztársaság veszteségeinek 85%-át „előállító” néhány kohászati nagyvállalatot decentralizálják, és életképes részeit szanálják.

Külgazdasági orientációjuk elsősorban a dél-adriai, az Alpok–Adria és az Európai Régiók Tanácsa keretében folyó együttműködésre irányul.

A Bari-kikötőre³¹ alapozva vámmentes övezetet hoznak létre közös, vagy tisztán külföldi termelőberuházások számára. A Belgrád–Bari út- és vasútvonal-korszerűsítéséről még nem kezdtek konkrét tárgyalásokat Szerbiával, bár az útvonal fontossága vitathatatlan. Az adriai autópályához kapcsolódó Titograd–Szkopje³² útvonalat olasz finanszírozásban és kivitelezésben valósítják meg. Bővítik a kompjáratot Bar és Bári között. Ez ügyben szeptemberben látogat Olaszországba a Crna Gora-i kormányfő.

Programot dolgoznak ki a mezőgazdaság fejlesztésére, kedvező hitelekkel akarják ösztönözni a vidékre költözést. A köztársaság egyik legnagyobb természeti kincsét, a faállomány kitermelését kivették a vállalatok kezéből és állami kézbe adták.

A nehéz gazdasági helyzet ellenére a köztársaságban a tavalyinál ritkábbak a sztrájkok, mert a lakosság számára is nyilvánvaló, hogy sem a vállalatoknál, sem a költségvetésnél nincsenek anyagi eszközök a sztrájkkövetelések finanszírozására. A szociális biztonságra az előző vezetés hibáiból okulva nagyobb súlyt fektetnek. Azok a családok, melyeknél a családfenntartó elveszti munkahelyét, egy éven keresztül jogosultak a köztársasági családi átlagjövedelemre.

Kétoldalú kapcsolatainkról szólva beszélgetőpartnereim hangsúlyozták a politikai kapcsolattartás folyamatosságát és rámutattak a gazdasági együttműködés kiaknázásának lehetőségeire. Javasolták, hogy még ez évben látogasson magyar miniszterelnök-helyettes Crna Gorába. Kezdeményezték, hogy gazdasági kérdéseik képzését tegyük lehetővé magyar menedzseriskolákban.

Konkrét gazdasági együttműködési témákról szólva megállapították, hogy idén tovább csökken a tavaly sem jelentős, mintegy 2,8 millió dolláros forgalom volumene. Kapcsolatainkban dominál a kereskedelmi jelleg, a termelési együttműködés szintje igen alacsony. Felvetették, hogy Ausztriához hasonlóan Magyarországgal is szerveznének hegyi és tengeri turisztikai programokat. A mezőgazdasági termékek forgalmának növelésével lehetőség nyílna közös olaszországi exportra is. Stílbútorgyártásban olasz–jugoszláv kooperáció alakult ki, szeretnék, ha Magyarország ebbe is bekapcsolódna. Az Obod háztartásigép-gyárral alkatrészgyártási kooperációt lehetne bővíteni. A „December 19” gyár³³ légvédelmi rakéták licencét adná el, illetve közös vállalatot is ala-

³¹ Bari kikötőjét olasz tervek alapján 1906-ban nyitották meg. 1944-ben a németek felrobbantották. 1950-ben kezdődött meg az újjáépítése, 1965-ben nyitották meg újra a forgalom előtt. Az 1979. évi földrengésben megsérült. 1981-ben felújították, napjainkban évi 5 millió tonna áru a forgalma.

³² A Podgorica–Szkopje autópályát a mai napig nem építették meg.

³³ A podgoricai/titográdi December 19. gyárat 1979-ben alapították. A termelés 1980. december 19-én kezdődött meg. 1987-ben évi 40 ezer légvédelmi rakétát állítottak elő. A háború kitörésékor a gyár csődbe ment.

pítana. A titogradi alumíniumgyár³⁴ alumíniumszalagokat exportálna Magyarországra acélszalagokért cserébe. Bútoripari együttműködésünk bővíthetne, ha magyar részről kompenzációként szintén bútoripari termékeket (pl. szövetet) szállítanánk a jugoszláv gyártóknak. A kotori csapágygyár³⁵ szeretne bekapcsolódni a magyar motorgyártásba. A Montenegro Turist a Crna Gora-i tengerparton nagy fejlesztéseket tervez, ehhez szeretné megnyerni magyar befektetőket. Valamennyi felvetett együttműködési javaslatot készek a Magyar Gazdasági Kamarával egy találkozó keretében konkrétan megvitatni.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

7.

Őszi István belgrádi nagykövet megbeszélései a Vajdasági Magyarok Demokratikus
Közössége vezetőivel, Adán

1990. június 13.

Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike
Mađarsk

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. június 13.
Tárgy: Találkozás a Vajdasági Magyarok
Demokratikus Közössége vezetésével

Dr. Jeszenszky Géza úrnak,
Külgügyminiszter
Budapest

58 /SZT/1990.

³⁴ A titogradi/podgoricai alumíniumgyárat 1969-ben alapították, a termelés 1971-ben kezdődött meg. A nyersanyagot a Nikšić melletti bauxitbánya biztosította. Éves kapacitása 120 ezer tonna volt. A délszláv háború kirobbanása, illetve a Kis-Jugoszlávia elleni ENSZ-embargó bevezetése után a kapacitása 13%-ra zuhant. A vállalat 2013 szeptemberében csődbe ment.

³⁵ A kotori csapágygyárat 1955-ben alapították. 2001-ben csődbe ment, a következő évben az állam feltőkésítette, majd a japán Daido Metal Company Ltd. tulajdona lett.

Készítette: Varga Imre
Készült: 3 példányban
2 példány Központnak
1 példány Nagykövetségen
Gépelte: Kosztality Görgyi
Mell. 9. lap + 2 füzet dokumentumok³⁶

Május 9-én látogatást tettem Adán,³⁷ a VMDK székhelyén és találkoztam a Közösség Elnökségének tagjaival,³⁸ valamint a törökanizsai, kanizsai, zentai, szabadkai és adai szervezetek vezetőivel. A látogatást előzetesen hivatalosan bejelentettem és kértem a vajdasági protokoll közreműködését a szervezésben. A protokoll nekünk nem jelzett vissza, de amint a helyszínen kiderült, ők is értesítették a Közösség vezetőit. Hivatalos szerv képviselője a megbeszélésen nem volt jelen.

Ágoston András, a VMDK elnöke a találkozót az anyaország hatalmi szervei és a közösség közötti kapcsolatok új fejezetének nyitányaként értékelte. Köszönetet mondott azért, hogy januárban, a kezdeményezés bejelentését követően gyorsan fogadta a magyar kormány a Közösség delegációját. Ez nagy hatással volt az itteni magyar közvéleményre, sokat segített nekik.

Bemutatva a jelenlevőket, hangsúlyozta, hogy ez a vezetés demokratikus választásokon szerzett mandátumot. Jelenleg a közösségnek 13 ezer egyéni tagja van, de támogatottságuk ennél sokkal szélesebb. Megítélésük szerint eddigi akcióikat a magyarság elfogadta és tudja vállalni az azonosságát a szervezet törekvéseivel.

A VMDK eddigi „útját” három szakaszra bontotta. Az első szakaszban történt meg a szervezet létrehozására irányuló kezdeményezés. Kezdetben ellenérzést, sőt szembenállást tapasztaltak, de később ezt egy egészséges érdeklődés váltotta fel. Ebben a szakaszban sikerült megteremteni a vezetés egységét a programcélok egészét tekintve. A második szakaszt a szélesebb közvéleményben való tájékozódás és a helyzet felmérése jellemezte. A kezdeményezésnek az alapvetően pozitív előjelű visszaigazolása eredményeként a szervezet 6 ezer taggal meg is alakult. Attól kezdve a Közösség programmal, alapszabállyal és vezetőséggel bíró szervezet. A Közösség jelenlegi állapotát a fejlődés harmadik szakasza kezdeteként minősítette. Nevezetesen:

³⁶ A mellékletek az iratcsomóban találhatóak.

³⁷ Ada a Tisza partján fekvő település, Zentától 15 km-re délre. 1991-ben 12.078 lakosa volt, amelyből kb. 80% magyar.

³⁸ A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Elnökségének tagjai a következő személyek voltak: Ágoston András elnök, Hódi Sándor alelnök, Vékás János alelnök, Beszédes István, Boldizsár János, Csorba Béla, Dudás Károly, Kovács Frigyes, Papp Ferenc, Siflis Zoltán, Szekeres László, Tóth János.

folyamatos a helyi szervezetek alakulása, állandó tendencia az érdeklődés növekedése. Függetlenül attól, hogy a szervezet bírósági bejegyzése várat magára, tehát bizonyos értelemben féllegálisnak tekinthető, jelentősége és politikai ereje mégis megragadható és abban definiálható, hogy politikai gondolkodásra, állásfoglalásra tanítja, ösztönzi a magyarságot.

Ágoston elnök úr utalt néhány gondjukra is. Kiemelte, hogy a vajdasági magyarság csúcsértelmiségének egy része távolságot tart³⁹ a szervezettől. Meg kell küzdeniük a vajdasági magyar sajtó bizonyos „érdektelenségével” is, amit a jelen találkozón is jól példáz, mert a meghívott sajtóházak közül egyedül az Újvidéki Rádió⁴⁰ képviseltette magát. Öröndetes ugyanakkor, hogy a magyar értelmiség zöme széles körű támogatásban részesíti a szervezetet és annak akcióit. A vezetőség úgy döntött, hogy a közeljövőben 10-15 neves magyar személyiséget felkeres és nyíltan felvetik nekik, akarnak-e csatlakozni a szervezethez.

Ágoston úr kijelentette, hogy a Közösség politikai súlyát és befolyásának növekedését jól érzékelteti, hogy a többi politikai szervezet immár tudomásul vette létezésüket és reális politikai tényezőként számol velük. Erre utal, hogy nemrég a hatalmon lévő kommunista párt is megkereste őket. Olyan ajánlatot is kaptak pl. a Szerb Demokrata Párttól,⁴¹ hogy kollektíve lépjenek be a pártba. Várakozással tekintenek a közeljövőben megalakuló Szerb Szocialista Párt⁴² kezdeményezései, majdani állásfoglalása elé. Egyelőre az a határozott álláspontjuk, hogy szoros együttműködést nem vállalnak senkivel, ugyanakkor folyamatosan feladatuknak tekintik, hogy felkészüljenek a többpártrendszer körülményei közötti politizálásra.

³⁹ A kilencvenes évek elején a vajdasági magyar értelmiség kapcsolatrendszerét ideológiai és évtizedes személyes konfliktusok terhelték. Különösen kiélezett volt a Szabadka–Újvidék ellentét. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségében a magyar intézmények vezetőinek egy jelentős része az esetleges politikai befolyás miatt a személyes egzisztenciájukat fenyegető veszélyt látták.

⁴⁰ Az Újvidéki Rádiót Vajdaság Autonóm Tartomány Népképviselői Főbizottsága 1949. március 31-én alapította meg. Ekkortól sugárzott magyar adást, azzal a céllal, hogy egyrészt a délvidéki magyarságot elszigetelje az anyaországi hírforrásoktól, másrészt, mivel sugárzási köre a trianoni magyar területeket is lefedte, a jugoszláv–szovjet szembeálláskor hatékony propagandát fejtsen ki. A rádió adása a hetvenes és a nyolcvanas években a mai Magyarország területén is hallható volt. Napjainkban is egész napos magyar nyelvű műsort sugároz.

⁴¹ Vélhetőleg a Demokrata Pártól van szó, amely először még 1919-ben alakult meg. 1990-ben szerveződött újra, első elnöke Dragoljub Mićunović volt. 1994-től Zoran Đinđić, későbbi szerb miniszterelnök vezette. Slobodan Milošević bukását követően 2012-ig Szerbia egyik vezető kormánypártja volt, ezt követően belharcok törtek ki.

⁴² A Szerb Szocialista Párt a Szerb Kommunista Szövetség utódpartjaként 1990. július 27-én alakult és elnökévé Slobodan Miloševićet választották. 1990 és 2000 között Szerbia kormánypártja volt.

A plurális viszonyokat már részben adottaknak tekintik, de megvárják míg letisztul a helyzet és egyértelművé válik, hogy mire kerül sor hamarabb Szerbiában, a választásokra, vagy az új alkotmány meghozatalára. (A beszélgetés után hozták nyilvánosságra a szerb köztársasági Parlament Alkotmány Bizottsága döntését, miszerint a választásokra csak az új szerb alkotmány elfogadása után kerülne sor.)⁴³ Tekintettel arra, hogy jelenlegi létszámukkal komoly szervezetet képviselnek és a politikai munkát tovább már „zsebből” nem tudják finanszírozni, ezért mostantól bevezetik a tagsági díjat. Céljuk, hogy őszig, a reményeik szerinti választási kampány kezdetéig megfelelő anyagi alapokat tudjanak képezni. Amennyiben lesz köztársasági párttörvény és az lehetővé teszi a pártok számára állami támogatás juttatását is, akkor azért folyamodni kívánnak még abban az esetben is, ha ennek feltétele külön lista állítása a választásokon.

Dr. Hódi Sándor, a VMDK alelnöke az elhangzottakat kiegészítve leszögezte, hogy a szervezet tevékenységének nem csak politikai dimenziói vannak. A közösségnek szembe kell néznie a magyarság identitástudatának gyengülésével, közéleti passzivitásával, a gyorsuló ütemű asszimilációval és egy sor konkrét kérdéssel, amelyek a kisebbség kollektív jogait, életviszonyait érintik. Ezért szándékukban áll a Közösség tevékenységét kibontakoztatni mindazonokon a területeken, amelyek befolyásolhatják a vajdasági magyarság helyzetét, önazonosságának megtartását, közösségi életének fejlesztését. Így pl. hallatni kívánják szavukat a tartományban és a községekben tervezett beruházások, az iskolaügy, az egészségügy, a közművelődés (könyvtárak, levéltárak stb.), az értelmiségképzés, a tájékoztatás kérdéseiben. Ebben a szerteágazó, szakértelmet igénylő munkában a Közösség vezetésére relevációként hatott az, hogy a vajdasági értelmiség szinte egésze lelkesedéssel, tetterkésztséggel és felkészültséggel támogatja ügyüket. Óriási energia és tettvágy halmozódott fel a magyar értelmiségben, most mutatkozik meg igazán az, hogy eddig teljesen ki voltak kapcsolva a közéletből.

Vékás János, a Közösség másik alelnöke hangsúlyozta, hogy szeretnék elkerülni a kisebbségi szerveződésekre jellemző alapvető hibát, a véd- és dacsövetség jelleget, az elszigetelődést. Természetesen abból indulnak ki, hogy a kisebbségnek mindenkor joga van az önvédelemre, de a Közösségre nem elsősorban ezért van szükség, hanem azért, hogy demokratizálhassák a kisebbség belső viszonyait.

Céljuk, hogy állampolgári jogon alapuló kisebbségi önkormányzatok jöjjenek létre. A gazdasági aspektust nem elhanyagolva, Vajdaságot elsősorban szellemi térségnek tekintik, amelyben nem lenne célszerű és járható út egy külön autonóm közigazgatási egység létrehozása, amint az egyszer már az 1963-as szövetségi alkotmánnyal

⁴³ Ez a valóságban végül így is lett. Az új szerb alkotmányt 1990. szeptember 28. hozták meg. Az első többpárti választások 1990. december 9-én és december 23-án voltak.

összefüggésben felmerült.⁴⁴ Az általa megfogalmazott önkormányzati modell három fontos tényezőjét emelte ki, amelyek embrionális állapotban részben már léteznek, részben pedig létrehozásukra törekedni kell. Első helyen a kisebbség vertikális szervezetét említette meg. Másodsorban egy kisebbségi kutatóintézet megteremtésének fontosságát hangsúlyozta. Szinte katasztrofális, hogy milyen keveset tudnak saját magukról, hogy milyen kevés az elérhető, rendelkezésre álló hiteles adat és elemzés a kisebbségi viszonyokról. Ezzel összefüggésben elmondta, hogy az újvidéki Hungarológiai Kutatások Intézete⁴⁵ nem az lett, aminek lennie kellett volna, hiszen már a kezdetben leépítették az ún. kemény társadalomtudományi kutatásokat. Harmadrészt egy jugoszláviai vagy vajdasági magyar dokumentáció létrehozását említette. Az említett modell kiépítését a békés rendszerváltás folyamatában kívánják megvalósítani, s megítélésük szerint ebben számíthatnak mindazon erők együttműködésére, amelyek érdekelték a békés átmenetben.

A jelenlévő elnökségi tagok és helyi szervezetek vezetői a továbbiakban számos problémát vetettek fel, s azokra a veszélyekre hívták fel a figyelmet, amelyek a hivatalos köztársasági szervek intézkedései nyomán a kisebbségeket fenyegetik. Szóltak az egységes köztársasági oktatási törvények kedvezőtlen hatásairól, a kisebbségi sajtó szerepéről; arról, hogy szükség van a fiatalok szervezésére és magyarságuk vállalásában való érdekeltté tételükre.

A beszélgetés során hangsúlyosan került szóba Magyarország viszonya a Jugoszláviában élő magyarsághoz. Szorgalmazták, hogy a magyar szervek a többoldalú (pl. az ötök együttműködése)⁴⁶ kereteken túl bilaterális alapon is törekedjen a Jugoszláviában élő magyarok helyzetének javítására. Ebben a tekintetben elítélően szóltak arról a gyakorlatról, amely során a kisebbségeket érintő kétoldalú együttműködésünkben a reciprocitás elve érvényesült volument illetően is. Megfogalmazódott az a vélemény is,

⁴⁴ Az 1963. évi jugoszláv alkotmány a decentralizáció jegyében bevezette az öngazgatás modelljét, amelyben a járások, a községek, az autonóm tartományok és a köztársaságok társadalmi-politikai közösséget képeztek. Ezzel párhuzamosan megszüntették a közigazgatási egységek közötti hierarchikus viszonyt. Az öngazgatási modellben az államhatalom legfőbb letéteményese a szövetségi képviselőház lett. Az 1963. évi alkotmány rendelte el a tagköztársaságokban az alkotmánybíróságok, valamint a szövetségi alkotmánybíróság felállítását. A Szerb Alkotmánybíróság felállításával párhuzamosan jött létre a Szerb Legfelsőbb Bíróság Pristinai és Újvidéki Tagozata, amelyből a két autonóm tartomány később létrehozta saját, önálló Legfelsőbb Bíróságát. Az 1974. évi alkotmány jelentősen bővítette, az államiságra jellemző elemekkel ruházta fel Vajdaság és Koszovó autonómiáját.

⁴⁵ Az újvidéki Hungarológiai Intézet 1969-ben alakult meg, 1976-ban összevonták az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékével. Ezután 1993-ig Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézeteként működött.

⁴⁶ Az „ötök” a Pentagonale országai: Magyarország, Olaszország, Ausztria, Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság és Jugoszlávia.

hogy a jugoszláviai magyarság mellőzöttnek érzi magát a magyar közvélemény és a hivatalos Magyarország részéről. Példaként említették, hogy mekkora visszhangot váltott ki és vált ki napjainkban is az erdélyi magyar értelmiség elvándorlása, míg az ő értelmiségük létszámukhoz viszonyított jóval nagyobb arányú folyamatos elvándorlását senki sem tette szóvá, pedig az számukra nagyobb csapást jelent, mint a magyar értelmiség menekülése az erdélyi magyarság számára.

Nyomatékosan vetették fel a magyar elektronikus média, különösen a tv által besugárzott terület növelésének fontosságát és szükségességét. Érdekes összefüggésként említették meg, hogy a vajdasági magyarság újkeletű aktivitásának intenzív önszerveződésének földrajzi határa szinte egybeesik a magyar tv által besugárzott területtel, az azon kívül eső részek lakossága hátrányos helyzetben van. Nem elhanyagolható a tv-nek az anyanyelv megtartásában, a Magyarország iránti, általában az univerzális magyarság iránti érdeklődés fenntartásában játszott szerepe sem.

A találkozó kötetlen, jó hangulatú volt és mintegy 3 óráig tartott. Benyomásaim alapján a Közösség vezetését jó felkészültségű, világosan látó, a szituációt kiválóan ismerő, feladatukat tudó személyiségek alkotják. Mint Ágoston elnök úr is megfogalmazta, a vezetésen belül lehetnek és vannak elvi viták, de a tennivalókat illetően cselekvési egység mutatkozik meg.

A VMDK eddigi létezése és tevékenysége során bizonyította, hogy higgadtan, okosan, a lehetőségeket jól felmérve politizál. Sikerült elkerülniük a nemzeti bezárkózás csapdáját, s azt, hogy rájuk süssék a nacionalizmus vádját. Úgy tűnik, hogy fokozatosan elfogadtatják magukat a politikai életben is.

Bonyolítja helyzetüket, hogy nagy ellenállás mutatkozik Szerbiában a kisebbségek politikai mozgolódásával szemben. Nem tisztáztak a játékszabályok: a hatalmon lévő kommunisták hol engedékenynek mutatkoznak az ellenzék követeléseivel szemben, de nem riadnak vissza a fenyegetésektől, a nyers erőszak alkalmazásától sem.

Értékelésünk szerint a közeli jövőben eldől, hogy lesznek-e idén többpártrendszerű választások Szerbiában vagy – ahogy azt a KSZ akarja – csak a jövő év elején. Amennyiben lesznek, úgy a VMDK további tevékenységét is a választásokra való felkészülés fogja alapvetően meghatározni.

A VMDK és Magyarország kapcsolatai jónak, zavartalannak mondhatók. Helyesnek bizonyult, hogy a szervezet létrejöttére gyorsan, érdemben reagáltunk. A Közösség a jövőben is hangsúlyozottan igényt tart a hivatalos kapcsolattartásra, a konzultációkra.

A találkozón elhangzottak és a vajdasági magyar kapcsolataink jelzései alapján javasolom, hogy az illetékesek rövid időn belül vizsgálják meg a határokon túl élő magyar kisebbség hazai felsőfokú tanulmányai folytatása intézményes lehetőségének biztosítását.

Szükség lenne, főleg a szórványterületekről a gyerekek magyarországi családi üdültetésére. Ez erős motivációt jelentene a nyelv megőrzéséhez, vállalásához.

Már a közeljövőben ki kellene terjeszteni a televízió hatósugarát, mert ez az egyetlen lehetőség, hogy friss és érdemi információ jusson el mindenkinek Magyarországról, illetve – más eszköz hiányában – hogy lassítani lehessen a szórványterületeken már megindult magyarányú nyelvvesztést, nyelvváltást.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

8.

Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának a magyar–jugoszláv kapcsolatokról

1990. június 13.

A Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike
Mađarske
57/szt/1990.
Dr. Jeszenszky Géza úrnak,
Külügyminiszter
Budapest

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. június 13.

Tárgy: Tájékoztató anyagok a magyar–jugoszláv külügyminiszteri tárgyalásokhoz
(1990. június 21–22.)

Készült: 3 példányban
2 példány Központnak
1 példány Nagykövetségen
Gépelte: Kosztality Görgyi
Mell.: 5 db

Mellékelten felterjesztem a június 21–22-én sorra kerülő magyar–jugoszláv külügyminiszteri találkozóra készített anyagainkat (Tájékoztató Jugoszlávia belső helyzetéről és külpolitikájáról; Tájékoztató a magyar–jugoszláv kapcsolatokról; Tájékoztató a Horvát Szocialista Köztársaságról; Tárgyalási témavázlat és életrajzok).

A kétoldalú kapcsolatokról készített összeállításban nem szerepeltettem a napirenden levő magas szintű és kormányzati érintkezéseket. Alábbiakban foglalom össze azokat a lehetőségeket, amelyekkel részben a korábbi időszak örökségeként érdemes számolni, részben pedig bemutatkozó látogatásaim során vetődtek fel.

A magyar államfőnek régóta érvényes jugoszláviai meghívása van. Németh Miklós miniszterelnök tavaly viszontlátgatásra hívta meg Ante Markovićot, a Szövetségi Végrehajtó Tanács elnökét. Mindkét lehetőséget célszerű lenne a tárgyalásokon Külügyminiszter Úrnak megemlítenie, azzal az óhajjal, hogy legalább az egyikre még az idén sor kerüljön.

Nazmi Musztafa, szövetségi kereskedelmi titkár, a vegyes bizottság társelnöke, Vlado Kambovski, szövetségi igazságügyi titkár, Stevo Mirjanić, szövetségi mezőgazdasági titkár és Jože Slokar szövetségi közlekedés és távközlési titkár érdekeltségét fejezte ki, hogy találkozzék új magyar partnerével. Javaslom, biztosítsunk elsőbbséget a vegyes bizottság elnökei találkozájának, de igazoljuk vissza a többit is azzal, hogy az időpontot diplomáciai utón a későbbiekben egyeztessük.

Gligorie Gogovski makedón kormányfő jelezte, hogy tavalyról elmaradt magyarországi látogatását az idén szeretné megvalósítani.

Crna Gora miniszterelnöke Radoje Kontić a magyar kormány illetékes tagja régóta húzódozó látogatásának realizálását szorgalmazta. Javaslom, Külügyminiszter Úr adjon tájékoztatást a megbeszéléseken arról, hogy a magyar kormány a jugoszláv köztársaságokkal való együttműködés gondozására milyen elképzelést alakít ki. A magam részéről megfontolandónak tartanám, hogy Mádl Ferenc úr, tárcanélküli miniszter kapjon megbízást e feladat ellátására.

Jelzem egyben, hogy a tájékoztató anyagokból külön is küldtem Szokai Imre úrnak.

Ősz István
nagykövet

Szigorúan titkos!

Tájékoztató Jugoszlávia belső helyzetéről és külpolitikájáról

Születése pillanatától⁴⁷ kezdve Jugoszlávia sorsát az ország soknemzetiségű jellege és az egyes részek erősen eltérő gazdasági fejlettsége határozta meg. A mindenkori politikai helyzet és kormányzó hatalom stabilitása e két kérdés összefüggésében jelenik meg. Jugoszlávia ma mély válságban van: minden nemzet az együttélés eddigi formáinak ellehetetlenülését érzi, gazdasági fejlődését visszamaradottnak tartja, miközben az egyes területek közötti különbségek inkább növekedtek, mintsem csökkentek.

Ma Jugoszlávia osztozik más kelet-európai országok sorsában. Az egypártrendszerű hatalom és a központi elosztás kínálta modernizációs lehetőségek már régóta kimerültek, a rendszer belső megreformálhatósága itt is illúziónak bizonyult. A reformkísérletek a lényegét ugyan érintetlenül hagyták, de a nyitottságban, a vállalkezési szemléletű gondolkodásban, a nagyobb politikai játszótér nyújtotta tanulási lehetőségekben jelentkező többlet maradandó nyomot hagyott az egész jugoszláv társadalom arculatán.

A jugoszláv válság akkor teljeseedett be, amikor a viszonylagos politikai és eszmei liberalizmus⁴⁸ és a színpalak mögötti alkudozásra és adminisztratív eszközök alkalmazására hagyatkozó hatalomgyakorlás egyensúlya végképp megbomlott. A koszovói tragédia⁴⁹ ürügyén a szerb politika végleg hátat fordított az eddig érvényes játékszabályoknak, keresztülerőszakolta a föderatív rendszer saját érdekei szerinti módosítását, amely feltartóztathatatlan láncreakciót indított el. A politika mozgását egyre inkább

⁴⁷ A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot 1918. december 1-jén proklamálták. 1929-től 1941-ig Jugoszláv Királyság volt a neve. Az első délszláv államot mindvégig súlyos belpolitikai válságok rázták meg, amelyek elsősorban a centralizáció szerb, illetve a decentralizáció horvát hívei közötti harcokban csúcsosodtak ki.

⁴⁸ Az 1974. évi jugoszláv alkotmány bár az országot szövetségi államként határozta meg, több területen konföderatív logikát követett. A hat tagköztársaság azonos jogokkal rendelkezett, Koszovó és Vajdaság pedig széles körű, a köztársaságokhoz hasonló jogkörű autonómiával bírt. Az 1968-as diáklázadások után Jugoszláviában a kultúrpolitikában bizonyos liberalizáció kezdődött.

⁴⁹ Josif Broz Tito halála után, 1981-ben a koszovói albánok tömegtüntetésen követelték a tagköztársasági státust. A tüntetéseket a karhatalom erőszakkal verte le, aminek következtében a szerb-albán ellentétek ismét kiéleződtek. A tartományban ekkortól kezdve lényegében rendkívüli állapot volt érvényben. 1986-ban a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia nyilvánosságra hozta a szerbek veszélyeztetettségével kapcsolatos Memorandumát. 1989-ben Slobodan Milošević Vajdaság autonómiája mellett a koszovói autonómiát is felszámolta. 1989. június 28-án a rigómezei csata 600. évfordulóján többszáz ezres tömeg előtt megtartott beszédében a szerb politikai célok elérésére kilátásba helyezte a fegyveres harc lehetőségét is.

a nemzeti érdekek szabták meg, s óhatatlanul tág teret kaptak a nacionalista indulatok is.

A Jugoszláv Kommunista Szövetségének sorsa anélkül teljesedett be, hogy a jugoszláv föderációban játszott integráló szerepét bármilyen formáció átvette volna. A helyzet sajátossága, hogy a jugoszláv pluralista politikai rendszer és a piacgazdaság kiépítésének motorja – kihasználva természetesen az egyes köztársaságokban végbe-menő események felhajtóerejét – a szövetségi kormány. Látványos és vitathatatlan eredményei nyomán Ante Marković és csapata ma a politikai színtér egyik kulcsszereplője, aki – akár saját párt élén, akár egyfajta koalíció központjaként – jelentős befolyásra hivatott egy új, belső egyensúlyi állapot megteremtésében.

A jugoszláv jövő dilemmája a napi politikai küzdelmekben a föderáció-konföderáció fogalompárban jelenik meg. Az általános nemzeti elégedetlenség közepette nagyon nehéz a kibontakozást érzékelni: a teljes elszakadástól kezdve a megújított föderációig a legkülönbözőbb elképzelések fogalmazódnak meg. Az önálló államokra való szétszakadás – Szlovénia kivételével – nem oldaná meg a nemzeti problémákat: a jelenlegi köztársasági határokat alapul véve minden nemzetnek jelentős kisebbsége él saját határain kívül; az egymás közötti határok erőszakos megváltoztatása beláthatatlan következményekkel járó polgárháborúba torkolna, a békés út pedig ma elképzelhetetlen. Gazdaságilag, a fejlődési lehetőségek szempontjából a szétválás rövid távon mindenki számára hátrányos lenne, és rendkívüli mértékben rontaná valamennyiük esélyét a különböző integrációs folyamatokba való bekapcsolódásra. Az együttmaradást favorizálják a nemzetközi politika különböző erőközpontjai is.

A nemzetállami szuverenitás kialakítását Jugoszlávia köztársaságai esetében tényként kell kezelni. Ennek elismerése és elfogadása valamennyiük részéről alapja lehetne egy új jugoszláv megegyezésnek, amely kellő mértékben figyelemmel lenne a modern polgárosodás követelményeire, s mindazokra a sajátosságokra, amelyek csak Jugoszláviára jellemzőek.

I.

A belpolitikai életet ma a többpártrendszerre és piacgazdaságra épülő jogállamiság kialakítása körül folyó küzdelmek határozzák meg. Jugoszláviában mintegy 170 párt és politikai szervezet működik, többségük Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában. Az átalakulás – bár nem szélsőségektől mentesen történt – mindeddig lényegében békés mederben zajlik. Szövetségi szinten a jogi keretek kialakítása nem történt meg, az új szerveződési formáknak lehetőséget biztosító kereteket az egyes köztársaságok saját jogalkotásuk útján rendezik: alkotmánymódosításokat hajtanak végre, párt- és

választási törvényeket fogadnak el. Mindez formailag az érvényben levő szövetségi alkotmány ellenében történik, a legalitást csupán a szövetségi alkotmánybíróság megengedő jellegű állásfoglalása garantálja.

A Jugoszláv Kommunista Szövetsége januári kongresszusán gyakorlatilag megszűnt létezni. A reformirányzatot képviselő szlovén és horvát párt a közelgő választásokra készülve teljesen önállósodott; melléjük zárkózott fel időközben a macedón párt, és gyakorlatilag reformista álláspontra helyezkedett a bosznia-hercegovinai párt is, bár a köztársaság három nemzeti (muzulmán, szerb, horvát) jellege miatt formálisan megmaradt jugoszláv orientációjának. A maradék (Szerbia, Crna Gora, a tartományok és a hadsereg pártszervezetei) szerb befolyás alatt ma még a JKSZ örökösének tekinti magát. Vajmi kevés esély van arra, hogy a május végén formálisan befejezett rendkívüli kongresszus állásfoglalása értelmében szeptemberben össze tudjon ülni a „megújulás kongresszusa”. A köztársasági utódpartok álláspontja a jövőt illetően meglehetősen kategorikus: nincs visszatérés a múlthoz, csak önálló pártok önkéntes együttműködése képzelhető el számukra.

A Jugoszláviában megalakult polgári pártok többsége nemzeti alapon áll, az adott köztársaság teljes szuverenitásának kiépítését és ennek megfelelő Jugoszláviát követeli, beleértve végső fokon a teljes elszakadást is. A tavasszal megtartott választáson Szlovéniában az Egyesült Demokratikus Ellenzék (DEMOS), Horvátországban a Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) győzedelmeskedett és alakított kormányt.

A DEMOS⁵⁰ 1989 decemberében alakult meg, mint az ellenzék koalíciója, melynek tagjai a Szlovén Demokrata Párt, a Szlovén Parasztpárt, a Szlovén Szociáldemokrata Szövetség, a Szlovén Kereszténydemokrata Szövetség és a Szlovén Zöld Párt. A koalíció legnagyobb taglétszámú partja a Szlovén Parasztpárt, amely a köztársaságban elsőként szerveződött meg és vált legális ellenzéki politikai tényezővé. A koalíció keresztény-nemzeti színezetű politikai elveket vall, vezetőinek többsége mérsékelt polgári beállítottságú értelmiségi. A DEMOS a választások megnyerése óta folyamatosan stabilizálja hatalmát, nem törekszik radikális, azonnali irányváltásokra, megfontoltan halad Szlovénia teljes politikai, gazdasági függetlensége irányába, melyet a konföderatív berendezkedésű jugoszláv államban lát megvalósíthatónak.

⁵⁰ A Szlovén Demokratikus Ellenzék – DEMOS, Demokratična opozicija Slovenije 1989-ben a Szlovén Kommunista Szövetség ellenzékeként jött létre. Az 1990-ben, az első, demokratikus, szlovéniai választások után kormányzati szerepet vállalt. A DEMOS legjelentősebb partja a Szlovénia Szociáldemokrata Uniója és a Szlovén Demokrata Unió volt. Az előbbi szociáldemokrata párttá fejlődött, míg az utóbbi alapvetően jobboldali liberális irányzatot képviselt. 1992-től a Szlovén Demokrata Párt Janez Janša vezetésével konzervatív irányba mozdult el.

A HDZ, mely 1989 végén alakult meg, erőteljesen keresztény-nemzeti beállítottságú párt. Választási győzelméhez nagymértékben hozzájárult, hogy az összes horvátországi párt közül a legkövetkezetesebben szállt szembe a jelenlegi szerb vezetés expanziós törekvéseivel⁵¹ és megnyerte magának az igen jelentős politikai és gazdasági befolyással bíró nyugati horvát emigrációt. E párt programjának kulcseleme Horvátország maximális politikai-gazdasági szuverenitásának megteremtése, a köztársasági határokon belül és kívül élő horvátság nemzeti érdekeinek védelme.

Szerbiában a legnagyobb valószínűséggel a kifejezetten nacionalista pártok befolyásával kell számolni, hiszen a „méréc” számukra a jelenlegi politika jelenti. Ez nem csupán a nemzetiségek, hanem egyes – főként vajdasági – szerb és horvát csoportok helyzetét is rontja.

Macedóniában és Crna Gorában a pártszervezés lényegében az elején tart; úgyszintén Bosznia és Hercegovinában, ahol a kérdést bonyolítja, hogy ez a köztársaság bizonyos értelemben a szerb és horvát területi aspirációknak is célpontja, s a legbefolyásosabb nemzeti elemet a szláv muzulmánok jelentik.

A pártok harmadik csoportját az ún. Jugoszláv orientációjú szervezetek alkotják. Körükben nagy tekintélyű liberális értelmiségiek szervezetei épp úgy megtalálhatók, mint a különböző baloldali áramlatok képviselői, vagy az egyre befolyásosabb természetvédők.

Az Ante Marković vezette kormány a JKSZ belső problémáit érzékelve időben levált a pártról, működésében teljesen függetlenítette magát az Államelnökségtől is, s lépéseket tett az államapparátus párttalanítására.

A kormány minden tekintetben a szövetségi parlamenthez kapcsolja legitimitását és azzal a háttérrel igyekszik – eddig sikerrel – keresztülvinni a gazdasági és politikai reformot. Bizonyos értelemben tisztázatlan a kormány és a hadsereg viszonya, mivel az utóbbi változatlanul ellenáll saját depolitizálásának és továbbra is politikai küldetésének tartja Jugoszlávia állami egységének megőrzését.

⁵¹ Az ún. joghurtforradalom sikere után Belgrád a többi tagköztársaságban is a „forradalom exportjával” kísérletezett, és a Szerbiából buszokon és vonatokon szállított résztvevőkkel demonstrációkat szervezett Ljubljanában, illetve Horvátországban is. A horvát rendőrség a horvát–szerb határon 1989. november 20-án feltartóztatta a Szerbiából érkező tüntetőket. A szlovén vezetés pedig 1989. december 1-én betiltotta a köztársaság területén a Szerbiából szervezett tüntetéseket, amire válaszul Szerbia gazdasági blokádot hirdetett Szlovénia ellen. Slobodan Milošević ezután a JSZSZK elnökségében – ahol a montenegrói, koszovói, vajdasági és szerb szavazatokkal a döntéshozatalhoz szükséges kvórum 50%-val rendelkezett – igyekezett a szerb dominanciát kiteljesíteni, a szlovén és a horvát konföderációs elképzeléseket blokkolni. A konfliktus a Jugoszláv Kommunista Szövetség XIV. kongresszusán csúcsosodott ki.

A belső folyamatokat mindeddig a demokratikus szocializmust hirdető szerb politika hátráltatta. Bár nyilvánosan deklarálta, hogy nem fűződik több érdeke Jugoszlávia fenntartásához, mint bármely más köztársaságnak, a szerb vezetés politikai aktivitásának eredője a föderáció és benne Szerbia valamiféle kitüntetett helyének megőrzése. Ez a párt esetében a JKSZ átmentését, a föderációban a jelenleg szerb politikus vezette Államelnökség mobilizálását és a hadsereg politikai szerepének fenntartását jelenti. Párhuzamosan gyorsított ütemben folytatják a szerb alkotmányos rendszer kidolgozását, amelynek praktikus célja a politikai autonómia teljes felszámolása révén az albán nemzetiség feletti teljes ellenőrzés biztosítása, de kísérletet tesznek egy új, az eddigi kommunista pártra és a népfrontmozgalomra épülő szocialista párt alakítására is.

A politikai szervezetek formálódásán mindenütt mély nyomokat hagy Jugoszlávia népeinek az utóbbi években rendkívül feszültté vált, kiéleződött viszonya. Szinte mindegyik nacionalista ideológia megfogalmazta, számba vette sérelmeit, megjelölte ellenségeit (legtöbbször Jugoszlávián belül a közvetlen szomszéd népben) s kialakította nemzettérnövelési, területnövelési, homogenizálási koncepcióját. Ezek a koncepciók szükségszerűen kerültek összeütközésbe egymással. Közös eredőjük, hogy mára szinte egyetlen jugoszláviai népnek sem felel már meg az 1945-ben konstruált,⁵² s azóta többször módosított, majd az 1974-es alkotmányban megtestesített viszonyrendszer, s valamennyien minimum a jugoszláv népek közössége újfajta koncepciójának kimunkálását igénylik, de nem egy esetben találkozhatunk erőteljes elszakadási elképzelésekkel is.

Hozzájárult a mai feszültségek kialakulásához az is, hogy az elmúlt egy évben az ország két északi köztársasága⁵³ messze hagyva maga mögött a többi köztársaságot, gyakorlatilag végrehajtotta a rendszerváltást, így mára egy aszimmetrikus, részben parlamentáris-demokratikus, többpártrendszerű, részben egypártrendszerű diktatórikus Jugoszlávia jött létre. Ez a helyzet nyilvánvalóan csak átmeneti lehet: vagy rövid időn belül a többi köztársaságban is végrehajtják a politikai rendszerváltást, s ennek megvannak az esélyei, vagy annak elhúzódása esetén, például Szerbiában, további kiszámíthatatlan következményekkel járó konfliktusok gerjedhetnek.

A nemzeti homogenizálódási folyamatok közepette értelemszerűen rosszabbodtak az egyes jugoszláviai kisebbségek eddigi létviszonyai, kollektív jogaik érvényesítésének,

⁵² 1945. november 29-én az alkotmányozó nemzetgyűlés által meghozott Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Alkotmánya az 1936. évi szovjet alkotmányt követve, ami 1946. január 31-én lépett életbe. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Alkotmányát 1963. április 7-én alkották meg. Ennek értelmében a szövetségi államot szocialista társadalomként határozták meg, amelyben a gazdaság irányítófolyamatai a társadalmi tulajdonban lévő öngazgatáson nyugodtak. Az 1974-ig érvényben lévő alkotmány módosítására negyvenkét javaslatot nyújtottak be.

⁵³ Utalás Szlovéniára és Horvátországra.

önazonosságuk megtartásának esélyei. Különösen drámaian alakult a szerb–albán viszony, amely az elmúlt hónapokban áldozatokkal is járó összetűzésekbe, totális, az élet minden területére kiterjedő szembenállásba torkollott. Az albánság, számánál fogva Jugoszláviában ma már harmadik etnikumként joggal veti fel egyenrangúságának, egyenjogúsításának kérdését a többi államalkotó jugoszláviai néppel.

A második legnagyobb jugoszláviai kisebbség, a magyarság helyzete is romlott az elmúlt időszakban – elsősorban a Vajdaságban – különösen amióta színre lépett és bizonyos értelemben állami-politikai szintre emelkedett az intoleráns, Belgrád-centrikus szerb nacionalizmus. A kisebbségek helyzetének javulása csak a pluralista, többpártrendszerű berendezkedéstől, a kisebbségek érdekérvényesítő, érdekkifejező szervezeteinek abban való egyenrangú részvételétől remélhető. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége – az első magyar nemzetiségi szervezet – megalakulása óta következetesen képviseli a magyarság érdekeit, fellép a kisebbségi jogok csorbitásának szándéka ellen. A VMDK tizenháromezer tagot számlál és a jövőben a vajdasági magyarság reprezentatív, erős politikai szervezetévé, tömeges támogatottságú képviselőjévé nőheti ki magát.

II.

A gazdasági helyzet alakulására a Marković-kormány által 1990 elején életbe léptetett reformprogram gyakorol döntő hatást.⁵⁴

Maga Marković 1989-es mandátuma kezdetén úgy ítélte meg, hogy először az öngazgatású gazdasági, politikai rendszert⁵⁵ kell átalakítani és csak utána kerülhet sor

⁵⁴ Ante Marković 1989-ben mutatta be a JSZSZK szövetségi képviselőházában a gazdasági reformcsoomagját. Ennek fő célja az addigra évi 2679%-ot elérő infláció visszaszorítása volt. Az IMF-el történt egyeztetések után Marković először a bankszektorot konszolidálta, majd – a szocialista országok között elsőként – bevezette a német márkához kötött konvertibilis fizetőeszközt, a dinárt. A hadsereg kiadásait, amely addig az ország költségvetésének a 60%-át emésztette fel, 35%-ra vágta. Jelentősen csökkentette az adminisztráció költségeit, ezzel párhuzamosan növelte a vámhatóság és a szövetségi rendőrség pénzügyi keretét. A Szovjetunióval az árucseré dollár elszámolásának kérdését rendezte. Ezután a társadalmi kiadásokat – kultúra, egészségügy, iskolaügy – a szövetségiből a köztársaságok költségvetésébe utalta át. 1990-ben hozta meg a magánosításról/privatizációról szóló törvényt.

⁵⁵ A Tito–Sztálin-szakítás után, 1949-ben a Jugoszláv Kommunista Párt (1952-től Jugoszláv Kommunista Szövetség) legitimációjának érdekében újfogalmazta a szocializmus ideológiáját. Az adott bel- és külpolitikai körülmények között erre az öngazgatási eszmét használták fel. Az öngazgatás elmélete szerint a szocialista fejlődés során az állam – a katonai funkciók kivételével – elhal, ezért a köztulajdonosi funkciókat a vállalatok dolgozóinak kell gyakorolniuk, akik a választott munkastanácsokon keresztül döntenek a vállalatok gazdálkodásáról, ezért ezeknek a tanácsoknak fokozatosan

az infláció megfékezésére, a konvertibilitás fokozatos megteremtésére. E célból tavaly 40 ún. Rendszertörvényt⁵⁶ fogadtak el, melyek ugyan részben módosították a gazdasági mechanizmust, de alapvetően nem változtatták meg az öngazgatás tulajdoni és működési viszonyrendszerét.

A kormány a ránehezedő politikai nyomás miatt 1989 decemberében kénytelen volt azonnal életbe léptetni egy piacgazdasági antiinflációs modell alapján kidolgozott „sokkterápiás” programot. Sok szakember már a program meghirdetésekor figyelmeztetett arra, hogy a kormány részéről könnyelműség a konvertibilitás egy lépésben való kinyilvánítása és a havi 1%-os infláció konkrét „betervezése” 1990-re. A meghirdetett célok tartós elérése a teljes gazdasági rendszer előzetes, vagy legalábbis gyors ütemű párhuzamos átalakítása nélkül lehetetlen, s a termelés, a működési mechanizmus „konvertibilissé tétele” hiányában a kormány akciója pénzügytechnikai tüneti kezelés marad, mely előbb-utóbb kifulladásra kerül.

A program életbe léptetése óta eltelt öt hónap hozott bizonyos sikereket, de a hosszú távon érvényesülő folyamatokban még nem sikerült áttörést elérni.

A sikert elsősorban az jelenti, hogy az infláció ütemét szigorú pénzügyi restrikciókkal havi 50%-ról 0,2%-ra csökkentették, a devizatartalékokat 6,5 Mrd-ról 8,7 Mrd dollárra növelték, a külföldi adósságállomány volumenét 19,7 Mrd-ról 16,4 Mrd

önkormányzatot kell adni. A váltás során 1950-re 520 vállalati munkástanács alakult meg az országban, majd 1950. június 26-án a szövetségi parlament elfogadta „Az állami vállalatok és a felsőbb gazdasági társulások munkásöngazgatásáról szóló alaptörvényt”. Az 1953. évi alkotmánymódosítással a köztársasági parlamentek egyik kamarájaként létrehozták a Termelők Tanácsát és előirányozták az öngazgatás kiterjesztését a közszolgálatokra is. Az öngazgatási rendszer Jugoszláviában idővel a társadalom egészére kiterjedt, átfogta a területi és a testületi önkormányzatok intézményeit is. Az öngazgatásnak elsősorban a gazdasági életben volt döntő szerepe, a vállalatok dolgozói voltak azok köztulajdonosi gyakorlói, így elvileg ők döntöttek a vállalatok terveiről, az igazgatók személyéről és a jövedelmek felhasználásáról is. A létrejött, majd az 1970-es évek elejére kiépült gazdasági rendszer a kapitalizmus és az etatizmus alternatívájaként létrejött öngazgatású piacgazdaság lett. A valóságban mindebből azonban kevés valósult meg, mert a vállalatok továbbra is a pártállami környezetbe voltak beágyazva, amely alpból korlátozta a belső demokrácia kiteljesedését, másrészt a vállalati stratégiák meghatározásánál továbbra is a politikai döntések voltak a mérvadóak. Az öngazgatás kezdetben a makrogazdaságra is kiterjedt, annak az adott elméleti formában történő irányítása lehetetlenné vált, így a 70-es évek elején a makrogazdaság visszakerült a párt, az állam ellenőrzése alá, annak irányításában kizárólag a politikai elvárások, mintsem az államtól függetlenül létrejött társadalmi megegyezések érvényesültek. Az öngazgatási modell anomáliáinak jelentős szerepe volt a jugoszláv gazdaság válságában is.

⁵⁶ A rendszertörvények az alapvető jogok és a polgári szabadságjogok kialakulásával kapcsolatosak, amelyek megerősítik az autonómia és az általános választási rendszer alapszabályát, valamint ide tartoznak az alkotmányban meghatározott egyéb törvények is.

dollárra csökkentették, az import 90%-át liberalizálták, megteremtették a dinár belső konvertibilitását.

A kezdeti eredményekre alapozva Jugoszlávia bejelentette igényét, hogy az Európai Közösséggel megállapodást kössön a társult tagságról, hosszabb távon pedig az EFTA⁵⁷ és az OECD⁵⁸ teljes jogú tagja lehessen.

A Marković-kormány rendkívüli, dinamikus külgazdasági diplomáciája is eredményesnek bizonyult az ország tehermentesítésében, külső források bevonásában: 1.) Eleve kedvező kiindulási alapot jelentett, hogy 1988-ban az előző kormány 9 Mrd dollár külföldi adósságszolgálati kötelezettséget átutemezett, így az éves törlesztési rátát a devizabevételek 48%-áról 27%-ra szorították; 2.) a kormány új, 18 hónapra szóló stand-by megállapodást⁵⁹ kötött az IMF-fel 600 M dollár hitelről, a korábbinál kedvezőbb feltételek mellett; 3.) a Világbank 400 M dollár szerkezetátalakítási hitelt nyújt Jugoszláviának. Emellett megállapodást írnak alá a jugoszláv pénzügyi rendszer szanálásához, kis és közepes magánvállalatok alapításához nyújtandó további hitelekéről, mintegy 600 millió dollár értékben; 4.) az OECD országoktól 700 millió dollár hitelt várnak a bankrendszer átalakításához; 5.) az Európai Közösséggel kötendő III. ötéves pénzügyi megállapodásban 1,8 Mrd dollár hitelt irányoznak elő Jugoszlávia számára; 6.) az EFTA 100 millió dollár folyamatosan felhasználható hitelkeretet nyitott Jugoszláviának. Ez az erőteljes külső támogatás tette lehetővé a devizatartalékok felhalmozását és a dinár részleges konvertibilitásának deklarálását.

A kétségtelen pozitívumok mellett hosszú távon ható negatív folyamatok is érvényesülnek, melyek megkérdőjelezzik az elért sikerek megalapozottságát és tartósságát.

⁵⁷ Az EFTA – European Free Trade Association (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) 1960. január 4-én jött létre. Eredetileg hét tagállama volt: Ausztria, Dánia, az Egyesült Királyság, Norvégia, Portugália, Svájc és Svédország. 1961-ben az EFTA társult tagja lett Finnország, 1970-ben Izland, majd 1991-ben Liechtenstein. 1973-ban az Egyesült Királyság és Dánia, 1986-ban Portugália, 1995-ben Ausztria, Finnország és Svédország is kivált az EFTA-ból. Jelenleg négy tagja van: Izland, Liechtenstein, Norvégia és Svájc.

⁵⁸ Az OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development jogelődje 1948-ban a Marshall-terv európai kivitelezése céljából, 1948-ban alakult meg Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC) néven. Az OECD 1961-ben tizennyolc európai ország, az Amerikai Egyesült Államok és Kanada részvételével 1961-ben Párizsban jött létre, amelyhez később Új-Zéland, Ausztrália és Japán is csatlakozott. Jugoszlávia sosem lett a tagja, Magyarország 1996-ban csatlakozott a szervezethez, míg a jugoszláv utódállamok közül egyedül Szlovénia vált annak tagjává 2010-ben.

⁵⁹ A stand-by, vagy készenléti megállapodás bankgaranciát vagy bankkezeséget helyettesítő forma olyan országokban, ahol a banktörvény nem teszi lehetővé, hogy a bankok idegen kötelezettségekért felelősséget vállaljanak.

A termelés az év első 4 hónapjában 8,7%-kal csökkent, e hanyatlási tendencia májusban tovább gyorsult és meghaladta a 10%-ot. A belkereskedelmi forgalom 29%-kal csökkent, havonta 8–10%-kal nőnek a raktárkészletek.

A múlt év december 15-i szintjén megállapított 1 DEM = 7 dinár árfolyam miatt az export dinamikája és a jugoszláviai turizmus iránti külföldi érdeklődés lanyhul. A külkereskedelmi mérlegben 1 Mrd dolláros deficit jelentkezik. A kormány előbb-utóbb rákényszerül a dinár devalválására, mert az árfolyamrögzítés egész időszakára kivetítve a kumulált infláció meghaladja a 74%-ot, így a dinár árfolyama elszakadt reális belső vásárló értékétől.

Az általános pénzhiány miatt a kereskedelmi reálkamatlábak 40% körül mozognak. A vállalatok saját forgótőke hiányában így kénytelenek a hiteleket igénybe venni, hogy termelésüket fenntartsák. Veszteségeik azonban ezáltal rohamosan növekednek. Májusig mintegy 7000 vállalat zsrószámait hosszabb-rövidebb időre zárolták fizetéseképtelenség miatt, de csak alig 7%-uk ellen indítottak csődeljárást.

Kis lépésekkel halad előre a termelési szerkezet és a tulajdonviszonyok átalakítása. Az ún. társadalmi tulajdon privatizálására nincs elfogadott koncepció. Az újonnan alakuló magánvállalatok zöme nem a termelési, hanem az áruforgalmi és a szolgáltatási szférában jön létre. A külföldi tőke óvatosságát mutatja, hogy átlagos jugoszláviai befektetési volumene üzletenként 600 ezer dollár alatt van.

A bankrendszer átalakítását egyelőre halogatják, mert nem áll rendelkezésre a bankok szanálásához szükséges mintegy 10 milliárd dollár. A bankrendszer technikai korszerűsítésére már előteremtettek 250 millió dollárt. Azt tervezik, hogy az új pénzügyi mechanizmus beindításához 2,5 milliárd dollár értékben államkötvényeket bocsátanak ki.

Nem tudnak előrelépni az adórendszer korszerűsítésében. A mostani háromszintű (szövetségi, köztársasági, községi) adórendszer gyakorlatilag területenként eltérő adókulcsok és adókivetési jogkörök áttekinthetetlen szövevénye. Mindez a magántőke aktivizálódását jelentősen hátráltatja, a befektetések megtérülését kiszámíthatatlanná teszi. A kormány a nyugat-európai rendszerrel kompatibilis személyi jövedelemadózást és hozzáadottérték-adózást a következő 3–5 évben kíván bevezetni.

A kormány arra készül, hogy július 1-től feloldja a bérbefagyasztást, valamint az energiahordozókra és az infrastrukturális szolgáltatásokra januárban elrendelt árbefagyasztást. Liberalizálni akarja a hitelpolitikát és dinamizálni kívánja a termelést. E tervezett lépéseire jórészt a növekvő szociális nyomás, az instabil politikai helyzet miatt kerül sor. Fennáll a veszély, hogy ha változatlan termelési és tulajdoni szerkezetben élénkítik a gazdaságot az újraindíthatja az inflációs spirált.

III.

Az utóbbi néhány év során a jugoszláv külpolitika, részben a Kelet-Európában viharos gyorsasággal zajló politikai változások,⁶⁰ az USA és a Szovjetunió közti katonai, politikai viszony enyhülése,⁶¹ részben a Jugoszlávián belüli folyamatok hatására alapvető változásokon ment keresztül. Korábbi prioritásai, mint az el nem kötelezett mozgalomban⁶² betöltött vezető szerep, a Szovjetunió és az USA közti egyenlő távolság tartása, a szomszédos országokkal fenntartott kapcsolatok kiemelt helyzete, módosultak.

Az alapelvek változatlansága, az el nem kötelezett irányvétel további hangsúlyozása ellenére a fejlődő világ országai a jugoszláv külpolitikában már formálisan sem élveznek elsőbbséget. Az egységes nyugat-európai piac létrehozása komoly kihívás Jugoszlávia számára is. Az EGK-val⁶³ való kapcsolatait az 1980-ban megkötött megállapodás szabályozza. Jugoszlávia számára központi kérdéssé vált a nyugat-európai integrációhoz való kapcsolódás, stratégiai célja az, hogy minél előbb az EGK teljes jogú tagjává váljon. A nyugat-európai integrációhoz való csatlakozás előfeltételei között szerepel azonban a többpártrendszeren alapuló parlamenti demokrácia megteremtése, a nemzetiségi kérdés megoldása és az emberi jogok tiszteletben tartása.

Jugoszlávia a korábbinál nagyobb jelentőséget tulajdonít és a fejlett Nyugat-Európa-hoz való felzárkózás egyik lehetőségének tartja a regionális együttműködéseket, mint például az Olaszország, Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia és Jugoszlávia

⁶⁰ Az 1980-as év végén az európai államszocialista országokban megkezdődött a rendszerváltoztatás folyamata. Ledőlt a berlini fal, a következő évben a két Németország az 1945-ben meghúzott határvonalai mellett egyesült. Romániában megdőlt Nicolae Ceaușescu diktatúrája. Magyarországon, Lengyelországban és Csehszlovákiában kezdetét vette a demokratikus átalakulás folyamata.

⁶¹ Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió között kezdődött hidegháború a Szovjetunió 1991-es felbomlásával fejeződött be.

⁶² Az el nem kötelezett országok mozgalmát 1961-ben Belgrádban Indonézia, India, Egyiptom és Jugoszlávia együttműködésével alapították meg, eredetileg azzal a céllal, hogy a csatlakozó országokat kivonják a két tömb közötti hidegháborúból. A valóságban ez nem sikerült, több tagállama a Szovjetunió szövetségesevé vált. 1979-ben, amikor a Szovjetunió megtámadta Afganisztánt válságba került. A tagországok egyik része támogatta az inváziót, míg a muzulmán államok ellenezték azt. A hidegháború befejezése után a szervezet továbbra is fennmaradt, jelenleg 118 állam a tagja, illetve 18 ország megfigyelő státussal rendelkezik. Napjainkban Európából egyedül Belarusz a tagja.

⁶³ Az Európai Gazdasági Közösséget – EGK 1957-ben a római szerződéssel alapította meg Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, a Németországi Szövetségi Köztársaság és Olaszország. Az EGK célja a tagországok gazdasági integrációja, a vámunió és a közös piac létrehozása volt. 1973-ban az Egyesült Királyság, Írország és Dánia, 1981-ben Görögország, 1986-ban Spanyolország és Portugália is csatlakozott a szervezethez. 1993-ban a maastrichi szerződés hatálybalépésével Európai Közösséggé (EK) nevezték át.

közötti ötoldalú együttműködést,⁶⁴ a Duna menti országok együttműködését és a balkáni együttműködést, azokban aktív részt vállal. Mindez egyben részt képezi a kelet-európai térség országaival kialakított kapcsolatoknak a rendszerváltozások nyomán szükségessé vált folyamatos korrigálását.

1989 szeptemberétől 1992-ig Jugoszlávia az el nem kötelezett mozgalom soros elnöke. Ebben a minőségben stabilizáló szerepet játszik a mozgalomban, de az elnöki tisztségét a nemzetközi presztízse erősítésén kívül a belső stabilitás javítására is fel kívánja használni.

A nagyhatalmak vonatkozásában továbbra is érvényes a megközelítően azonos szintű és minőségű kapcsolattartás. A jugoszláv vezetés támogatja a Gorbacsov nevével fémjelzett új irányvonalat, sikert kívánnak a peresztrojkának, de egyúttal aggódnak is, mert a Szovjetunió esetleges széthullása destabilizálná a kialakult pozitív folyamatokat.

A jugoszláv–amerikai kapcsolatokban egyre inkább érezhető, hogy az amerikai vezetés az egységes és a kelet-európai minta szerint demokratizálódott Jugoszlávia támogatásában érdekelt. A megkezdett politikai-gazdasági reformfolyamatot az amerikaiak a korábbinál sokkal kritikusabban kezelik. A két ország kapcsolatában komoly feszültséget vált ki a Koszovóban kialakult helyzet. Az USA-kormányzat határozottan elítéli az albánok egyéni és kollektív nemzetiségi jogainak megsértését „Dél-Jugoszláviában”.⁶⁵ A jelenleginél hatékonyabb pénzügyi és politikai támogatás előfeltétele a koszovói helyzet demokratikus megoldása és Jugoszlávia egységének megőrzése.

A szomszédos országok közül az utóbbi időben kiéleződött a viszony Görögországgal, mert az nem ismeri el a macedón nemzet létét, ebből következően a területén élő macedón kisebbséget sem, és ez a kérdés terheli a Bulgáriához fűződő viszonyt is. A jugoszláv–albán kapcsolatokra jellemző, hogy állandósulnak a Koszovóval kapcsolatos kölcsönös vádaskodások. Jugoszlávia Olaszországgal és Ausztriával eredményes gazdasági együttműködést folytat és a kétoldalú politikai kapcsolatokat sem terhelik megoldatlan kérdések.

⁶⁴ A szöveg az 1990. május 20-án Bécsben létrejött Pentagonale-egytűtműködésre utal. Elődje a Quadragonale volt. Célja hozzájárulás az európai biztonsághoz és stabilitáshoz: a kisebbségek problémáinak a megoldása, a tagállamok demokratikus intézményeinek a megszilárdítása és a gazdasági együttműködés fejlesztése. Külön figyelmet fordított a közlekedés, a környezetvédelem, az energetikai problémák, a kis- és közepes vállalatok együttműködésére, a tudományos és a technikai kapcsolatokra, valamint az oktatás, a kultúra és az idegenforgalom szorosabbá tételére. Kiemelten kezelte a Budapest–Zágráb, a Budapest–Belgrád autópályák, illetve a Budapest–Belgrád gyorsvasút kiépítésének a tervét. 1991-ben Lengyelország csatlakozásával létrejött a Hexagonale, majd később a Közép-Európai Kezdeményezés – KKK.

⁶⁵ Koszovóra történő utalás.

A jugoszláv külpolitika lehetőségeit az ország belső folyamatai hátrányosan befolyásolják, és a kelet-európai változások nyomán Jugoszlávia nemzetközi politikai súlya relatív is csökkent. Az egyes köztársaságok nagyobb igényt formálnak a külpolitika befolyásolására, sajátos érdekeik megjelenítésére. Miközben ennek érdekében nyomást gyakorolnak a központi szervekre, önállóan is törekednek (elsősorban Szerbia és Szlovénia) saját nemzetközi kapcsolataik kiépítésére és intenzívebbé tételére.

Bírálatok érték a külpolitikát néhány konkrét kérdés kapcsán. Késve reagáltak a német egyesülésre⁶⁶ és nem alakították ki álláspontjukat annak várható nemzetközi politikai és Jugoszláviát érintő hatásáról. Elmarasztalták a Románia-politikát, amely túlságos megértést mutatott a Ceaușescu-rendszer iránt és nem lépett fel kellő eréllyel a délszláv nemzetiségek érdekében.

Az utóbbi időben vette fel a diplomáciai kapcsolatokat Jugoszlávia Dél-Koreával⁶⁷ és küszöbön áll az Izraelhez fűződő viszony teljes rendezése.⁶⁸ Ez utóbbi elfogadtatása érdekében aktív tevékenységet folytat arab partnerei körében.

Szigorúan titkos!

Tájékoztató a magyar–jugoszláv kapcsolatokról

A magyar–jugoszláv kapcsolatok rendezettek, folyamatosak voltak a vezetői érintkezések, a fejlődést politikai konfliktusok nem akadályozták. A két ország belső rendszerében, külpolitikájában meglevő különbségeket a korábbi időszakban is tudomásul vettük, nem tekintettük az együttműködést zavaró körülménynek.

A magyarországi rendszerváltozást jugoszláv részről nagy figyelemmel kísérték, megfelelően értékelték annak békés, kiegyensúlyozott lefolyását.⁶⁹ A választások

⁶⁶ Németország újraegyesítésére az 1945-ben kialakított határok mellett 1990. október 3-án történt meg.

⁶⁷ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság és Dél-Korea 1989. december 27-én létesített diplomáciai kapcsolatot. A két ország nagykövetségét 1990 februárjában nyitották meg.

⁶⁸ A Jugoszláv Föderatív Népköztársaság és Izrael Állam 1948-ban létesített diplomáciai kapcsolatot. Az 1967-es, ún. „hatnapos háború” után azonban a délszláv állam minden kapcsolatot megszakított Izraellel. A Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság 1992. január 31-én vette fel a diplomáciai kapcsolatot Izrael Állammal. A szerb–izraeli kapcsolatok 2012-ben romlottak meg, amikor Szerbia is elismerte Palesztinát az UNESCO 195. tagálmaként.

⁶⁹ A szövegekörnyezet elsősorban az 1989–1990-ben a pártállam lebontásával összefüggő magyarországi eseményekre, az 1990. március 26-án és április 8-án megtartott első szabad választásokra, valamint az Antall-kormány megalakulására utal.

eredményét nyugodtan fogadták, bár az sok tekintetben elmaradt a hivatalos politika várakozásaitól és érdekeitől.

A jövőt illetően is a jó szomszédság fenntartása, a kölcsönösen előnyös együttműködés fejlesztése iránti érdekeltség lesz számukra a meghatározó. A magyar politikát illetően jugoszláv részről a realitásokból fognak kiindulni, a kapcsolatainkban várható hangsúlyváltozásokat tudomásul veszik. A magyar érdekeltség változatlanságát jól támasztja alá a zágrábi főkonzulátus megnyitásának juttatott kiemelt figyelmünk.

Új elemet jelenthet a magyar–jugoszláv viszonyban, hogy szovjet csapatok kivonását követően⁷⁰ nagyságrendileg csökken Jugoszlávia Magyarország felőli potenciális katonai fenyegetettsége. A kétszázezres jugoszláv haderőt figyelembe véve elvileg a helyzet megfordul. E körülmények jó lehetőséget kínálnak arra, hogy idővel a biztonságpolitikát is bevonjuk politikai kapcsolataink körébe és viszonyunkat egymás biztonságában való legközvetlenebb érdekeltség alapján alakítsuk, hadseregeink kapcsolatait intenzívebbé tegyük.

Az elmúlt időszakban, a romló gazdasági feltételek ellenére kulturális kapcsolataink szintje nem csökkent, egyes területeken szélesedett, kiterjedtebbé vált. Együttműködésünk a háromévenként aláírt kormányközi kulturális munkaterv keretei között, ill. ezt volumenbe meghaladva közvetlen regionális, városközi, intézményközi csatornákon bonyolódik. Egyes területeken (felsőoktatás, színházak, stb.) nőtt a közvetlen együttműködést folytató intézmények száma. A művészetek területén megnövekedett azoknak a rendezvényeknek a köre, amelyekre kölcsönösen alkotókat hívunk meg színházi rendezvények, folklórfesztiválok, alkotótáborok, stb. A határ menti régióban szélesedett és változatosabb lett a meglévő megye-, város- és faluközi kapcsolatokra épülő együttműködés.

Mindezek ellenére tény, hogy az egymás kulturális teljesítményeinek, szellemi értékeinek jelenléte és fogadtatása a másik országban elmarad a kívánatos, és a több évszázados közös történelem, együttélés folytán elvárható szinttől. Mind hazai érdekeink, mind pedig kétoldalú kapcsolataink szempontjából kívánatos lenne, ha a szombathelyi pedagógiai főiskolán a szlovén, a pécsi egyetemen a horvát, a szegedi egyetemen pedig a szerb nyelv, irodalom, kultúra és történelmi kapcsolatok kutatására és ápolására bázisintézményeket hoznánk létre. Ebben számíthatnánk az érintett jugoszláv köztársaságok támogatására, ilyen készséget mindenütt tapasztalunk.

A két országban élő kisebbségekkel kapcsolatos együttműködési tapasztalataink viszonylag kedvezőeknek mondhatók. Szlovéniával kapcsolataink e téren zavarmentesek,

⁷⁰ A Magyarországon állomásozó, megszálló szovjet csapatok kivonulása 1991. június 16-án fejeződött be.

s folyamatosan bővülők. Sokat kell tennünk még azért, hogy a Horvátországban élő magyarok körében lelassuljon az asszimiláció, hogy elősegítsük identitásuk bátrabb vállalását. A horvát szervekkel kialakított kapcsolataink csak kielégítőnek minősíthetők, nagyobb fokú nyitottságra és őszinteségre volna szükség. Üdvözlendő, hogy nő az érdeklődés a horvát fél részéről a magyarországi horvátság iránt. A Szerbiában élő mintegy 400 ezres magyar kisebbséggel kapcsolatos eddigi kezdeményezéseinket a szerb fél elhárította. Félő, hogy a jövőben sem javulnak esélyeink. Növekedett viszont egyes magyar intézmények aktivitása Magyarország felé. A vajdasági magyarság szempontjából is nagy hatása lenne a magyar televíziós adások vételi lehetőségei kiszélesítésének. Nemzetiségi érdek is fűződik új határátkelőhelyek nyitásához, az infrastruktúra közös fejlesztéséhez, egyáltalán a piacgazdaság térhódításával párhuzamosan az organikus határ menti gazdasági együttműködés valamennyi feltételének megteremtéséhez.

Gazdasági kapcsolataink legjelentősebb területe az államközi kereskedelem. 1989. évi áruforgalmunk volumene az éves kereskedelmi jegyzőkönyvben tervezett 646 millióval szemben elérte a 695 M dollárt, ami 31,3%-os növekedést jelent az előző évhez képest. A két országban a külkereskedelmi szabályozás területén végrehajtott liberalizálásnak köszönhetően a magyar export 45%-kal növekedett, miközben meredeken nőtt a készpénzfizetéses üzletek aránya.

A gazdasági kapcsolataink stabilitását növelő hosszú távú termelési kooperációk alapján bonyolódó áruforgalom részaránya 40% körül mozog. Több nagy volumenű kooperáció (pl. műtrágyagyártási, tehergépkocsi-gyártási, cellulózipari) a kimerülés jeleit mutatja, bár helyettük újak is alakulnak (pl. gumipari, gépjárműalkatrész-gyártási stb.)

Az 1990-es kereskedelmi jegyzőkönyvben 672 M dolláros forgalmat, ezen belül 326 M dollár magyar exportot irányoztunk elő. Az év első négy hónapjában 400 M USD értékű szerződést kötöttünk, ami 13%-kal alacsonyabb, mint az előző év azonos időszakában volt. A magyar export ebből 219 M USD, s csak kismértékben marad el az előző évitől, az import kötésállomány viszont csaknem 40 M USD-vel kisebb, mint tavaly ilyenkor volt.

A vállalati bejelentéseket regisztráló magyar statisztika szerint az év első négy hónapjában összesen 132 M USD forgalom bonyolódott le, ami elmarad az 1989. április végéig lebonyolított 174 M USD-től. Ezen belül a magyar export értéke 83 M USD, az import 49 M USD volt. A valós folyamatokat jobban tükröző jugoszláv vámstatisztika-adatok szerint sokkal nagyobb értékű volt a forgalom, nevezetesen 183 M USD, 123 M magyar export és 60 M magyar import megoszlásban.

A kötésállomány alapján a magyar exportnál nem mutatkozik különösebb probléma. Ezt támasztja alá, hogy a piacon aktív munka folyik, ami várhatóan további üzleteket

jelent majd. A jugoszláv vállalatok érdeklődése magyarországi beszerzés iránt továbbra is erős. Az elmúlt évben tapasztalathoz képest is tovább növekedett a készpénzes vásárlásra vonatkozó jugoszláv vállalati igény, ami a magyar szállítási többlet további növekedését vetíti előre.

Nehézség mutatkozik viszont az importnál. Erősen érezteti negatív hatását, hogy az infláció megállításakor kialakult jugoszláv belföldi árszint a rögzített 1 DEM 7 dinár árfolyamarány⁷¹ mellett túl magas, így a jugoszláv termelők exportérdekeltsége minimális, illetve az irreálisan magas jugoszláv árigények miatt nem jön létre magyarországi eladás.

Magyar oldalról nem előnytelen – és egybeesik devizaszerzési törekvéseinkkel –, hogy kereskedelmünk aktívuma egyre növekvő mértékű, ami tényleges devizabevételt jelent. Külkereskedelmi témák érintése esetén a jugoszláv fél ezt valószínűleg szóvá teszi.

Tárgyalásokat folytatunk út- és vasúthálózatunk közös korszerűsítéséről és fejlesztéséről (Budapest–Zágráb, Budapest–Belgrád⁷² autópályák, Budapest–Belgrád gyorsvasút),⁷³ energiarendszereink további összekapcsolásáról és a nyugat-európai energiahálózathoz való közös kapcsolódásunkról, energiaellátásunk diverzifikálásáról, közös energiatranzitról. Továbbra sem megnyugtató a régóta húzóódó szabadkai közös teherpályaudvar megépítésével kapcsolatos jugoszláv álláspont. A drávai vízlépcső-rendszerrel kötött magyar–jugoszláv szerződés⁷⁴ felülvizsgálása gondot okozhat, ezért mindenképpen új közös megállapodásra érdemes törekedni.

⁷¹ Ante Marković 1989-ben indult átfogó gazdasági reformjának egyik eleme a jugoszláv dinár konvertibilitás tétele volt. Az új jugoszláv fizetőeszközt 7:1 arányban a német márkához rögzítették. A reform során 1989 és 1990 között az ország devizatartalékát 1,5 milliárdról 6,8 milliárd dollárra növelték, az ország küladósságát 21,5 milliárdról 12,2 milliárd dollárra csökkentették, míg az inflációt 1990 márciusára 2,4%-ra sikerült leszorítani. A gazdasági reformok második fázisa a privatizációval együtt azonban az egyre inkább kiéleződő belpolitikai feszültségekben megakadt.

⁷² A Budapest–Belgrád autópálya az E5-ös, illetve az európai E75-ös európai út része, amely a norvégiai Vardötől indul és a görögországi Piraeusz (Πειραιεύς) kikötéjéig tart. Összesen 5639 kilométer hosszú, Norvégián, Finnországon, Lengyelországon, Csehországon, Szlovákián, Magyarországon, Szerbián, Észak-Macedónián és Görögországon át vezet. Ennek részét képezi az M5-ös autópálya, amely Budapesttől a szerb határig tart. Az 1980-as években kezdték el építeni, a szerb határra 2006-ban ért el. Az autópálya szerbiai szakasza, a magyar határtól Belgrádig csak félig készült el, amit egysávos útként használtak. A magyar határtól Belgrádig terjedő teljes szakasz megnyitása 2011. október 28-án volt. A Budapestet Belgráddal összekötő M5-ös autópálya a magyar fővárostól az M1-es autópályára révén köti össze a szerb fővárost Béccsel és Nyugat-Európával.

⁷³ A Budapest–Belgrád gyorsvasút építése napjainkban zajlik.

⁷⁴ A Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság 1955-ben kötött vízgazdálkodási egyezményt, ebben vállalták a Barcs–Đurđevac vízlépcső kiépítését, amely azonban nem valósult meg.

A kormányközi vegyes bizottság aktívan tevékenykedik, de problémák mutatkoznak a tekintetben, hogy a magyar és a jugoszláv államigazgatási szervezet átalakításával a korábbi közvetlen szakterületi partnerkapcsolatok megszakadtak és az új hatáskörök nem tisztázódtak. Kíváncsú lenne a Bizottság magyar társelnökének kijelölését követően mielőbb ezen a szinten is áttekinteni a helyzetet és a teendőket.

Az elmúlt fél évben a jugoszláv tömegtájékoztatás hazánk iránti érdeklődése a bekövetkezett jelentős politikai változásoknak köszönhetően megélné. A tudósítások középpontjában a pluralizmus és a többpártrendszer kérdése, a különböző pártok és vezetők, ill. pártprogramok bemutatása, a nemzeti kisebbségek helyzete, a regionális együttműködés, a gazdasági reform nehézségei, struktúraváltás gondjai és hazánk külpolitikai irányvonala állt. A sajtó kiemelten és folyamatosan figyelemmel kísérte, korrektül és tényszerűen ismertette a választási kampányt, magát a választást, utalt annak történelmi jelentőségére és arra, hogy az új parlamentet olyan pártok és személyek alkotják, akik garantálják a múlttal való szakítást.

A politikai érdekeknek megfelelően az írások egy részénél az objektivitásra törekvés mellett érezhető a visszafogott hangvétel, ill. a magyarországi változásokkal szembeni szkeptikus kicsengés, míg más írások azt sugallják, hogy Jugoszláviának is a magyarországi változások irányába kellene haladnia.

Konzuli kapcsolataink jók, problémamentesek, időnként tapasztalatcserére kerül sor, így a legutóbb ez év áprilisában Budapesten találkoztak a két Külügyminisztérium Konzuli Főosztályának vezetői. A határrend felügyeletével megbízott bizottságok eredményesen működnek.

A Magyar Köztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság közötti állampolgársági ügyeket több kétoldalú egyezmény, megállapodás szabályozza. Jelenleg tárgyalások folynak a büntetőügyekben hozott bírósági határozatok kölcsönös végrehajtásáról szóló megállapodás megkötéséről.

A 200 dolláros kötelező valutabeváltás bevezetésére⁷⁵ Magyarország esetében a orosz értelmezett egyenlő elbánás miatt került sor. Intervencióink eredményesek voltak, az intézkedés megszüntetésére még a turistaszezon előtt sor került.

1989-ben közel 20 milliós volt az idegenforgalom a magyar–jugoszláv határon. Mindkét ország gazdasági helyzetét figyelembe véve ez a szám 1990-ben minden valószínűség szerint csökkenni fog.

⁷⁵ 1990 áprilisában a jugoszláv kormány az országba történő beutazáskor 200 dolláros kötelező dinárbevételezt rendelt el a közép- és kelet-európai országok, valamint Albánia és Magyarország állampolgárai számára. Az intézkedés célja a Jugoszláviában ekkor már szabadon vásárolható konvertibilis deviza kiáramlásának a megakadályozása, valamint a határátkelők túlsúlyfoltóságának felszámolása volt.

Szigorúan titkos!

Tájékoztató a Horvát Szocialista Köztársaságról

Horvátország 4,7 millió lakosával Jugoszlávia második legnagyobb köztársasága, az összjugoszláv lakosság, illetve terület mintegy egyötödét teszi ki. Nemzetiségi összetételét tekintve a lakosság 74%-a horvát, 11%-a szerb, míg 8%-uk jugoszlávnak vallja magát. A köztársaságban élő magyar nemzetiség száma a legutóbbi népszámlálás szerint 25 ezer fő volt (0,5%). Más, nem hivatalos felmérések szerint a magyar nemzetiségűek száma 40 ezer fő.

Horvátországban rendkívül gyors politikai hatalomváltozás következett be. Az ellenzék csak múlt év decembere óta folytathatott nyilvános tevékenységet. A hirtelen legalizálódott pártoknak igen kevés idejük maradt a választásokig, hogy kidolgozzák és megismertessék a közvéleménnyel programjaikat és kiválasszák megfelelő jelöltjeiket. A választásokat megelőzően ellenzéki pártok kerekasztalmegbeszélései elsősorban tájékoztató jellegűek voltak.

A Horvát Kommunista Szövetsége⁷⁶ a hatalom megőrzése és a választásokon való sikeresebb szereplés céljából gyors ütemben hozzákezdett az eddig halogatott pártreform megvalósításához, ami elsősorban a párt nevének megváltoztatásából (Horvát Kommunista Szövetség – a Demokratikus Átalakulás Pártja),⁷⁷ vezető szerepéről való lemondásból és kisebb jellegű belső szervezeti átalakításából állt. A pluralista politikai játékszabályok kialakítása céljából nem jött létre megállapodás az ellenzéki pártok és a HKSZ–DÁP között.

Az újonnan alakult közel negyven párt közül a nemzeti-keresztény beállítottságú Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) a horvát nemzeti tudatot és nyugat-európai típusú demokráciát hirdető programmal igen rövid idő alatt nagy tömegbefolyásra tett

⁷⁶ A Horvát Kommunista Szövetséget (Savez komunista Hrvatske, SKH), 1937-ben Horvát Komunisták Párt Néven alapították meg, a nevét 1952-ben változtatta meg. 1945 és 1989 között, mint a Jugoszláv Kommunista Szövetség tagpártja, állampártként működött.

⁷⁷ A Horvát Kommunista Szövetség XI. Kongresszusa 1989. december 11. és december 14. között zajlott, amelyen a párt élére Ivica Račan került. A Jugoszláv Kommunista Szövetség 1990. január 20. és 22. közötti XIV. Kongresszusáról a szlovén képviselők mellett a horvátok is távoztak, mivel a szerbek elutasították az ország belső átalakításával kapcsolatos elképzeléseket. Ezután a párt a nevét Horvát Kommunista Szövetség – Demokratikus Átalakulás Pártja névre változtatta. 1992-ben felvette a Horvátország Szociáldemokrata Pártja – Demokratikus Átalakulás Pártja nevet, majd 1993-ban a Horvát Szociáldemokrata Párt nevet. Az 1990-es első, szabad választásokon 35%-ot szerzett, ezzel 72 mandátuma lett a Horvát Száborban.

szert. Széles körű kapcsolatot alakított ki az emigrációval, amely jelentős erkölcsi és anyagi támogatást ad a HDZ-nek.

A horvátországi választásokon 35 párt indult a 355 parlamenti mandátumért. A választásokat a nemzeti függetlenséget és polgári demokráciát hirdető HDZ 205 képviselői hely megszerzésével igen nagy fölényrel nyerte. A többi 150 képviselői helyen 11 párt, illetve több párt együttes jelöltje osztozott. A Kommunisták Szövetsége 73, a Kommunisták Szövetsége más pártokkal közösen további 20, a függetlenek 13, a Horvát Demokrata Szövetség⁷⁸ 11, a Népi Megállapodási Koalíció⁷⁹ 10, míg a Szerb Demokratikus Szövetség⁸⁰ 5 helyet kapott a Parlamentben.

Az új horvát parlament Franjo Tuđmant, a HDZ elnökét választotta a Horvát SZK elnökségének elnökéül, aki székfoglaló beszédében is kifejtette, hogy a Szerb Királysággal való 1918-as egyesülést a horvát parlament sohasem ratifikálta.⁸¹ A második világháború után az egypártrendszerű kommunista hatalom megakadályozta a horvát

⁷⁸ A Horvát Demokrata Szövetséget (Hrvatski Demokratski Savez – HDS) 1989. november 4-én alapították horvát antikommunista disszidensek. Az 1990-es első szabad választásokon 11 mandátumhoz jutott. A párt élesen kritizálta Franjo Tuđman köztársasági elnököt, akit Miloševićnek és a Jugoszláv Néphadseregnek tett túlzott engedékenységgel vádolt. A Dobroslav Paraga vezetésével létrejött szélsőjobboldali Horvát Jogpárt (Hrvatska Stranka Prava) az 1992. évi elnökválasztásokon megszerezte a HDS szavazóit. A párt 2000-ben megszűnt.

⁷⁹ A Népi Megállapodás Koalícióját (Koalicija narodnog sporazuma – KNS) az 1971-es „Horvát tavasz” volt vezetői a mérsékelt és az erőteljes horvát nacionalista pártokkal együtt hozták létre az 1990-es választások előtt. A koalíció tagja volt a Horvát Demokrata Szövetség is. Az 1990-es választásokon 21 mandátumot szerzett, azonban a választások után rövidesen szétesett.

⁸⁰ A szövegben elírás történt. Eredetileg Szerb Demokrata Párt (Srpska Demokratska Stranka – SDS) 1990. február 17-én Jovan Rašković alapította meg Kninben. Az 1990-es választásokon öt parlamenti helyhez jutott. A párt kezdetben a horvátországi szerbek érdekérvényesítő szervezeteként működött, azonban 1991-ben, a szerb–horvát konfliktus eszkalálódásakor a párt a Milan Babić vezetése alatt álló szélsőjobboldal kezébe került, mérsékelt tagjai pedig a horvát ellenőrzés alatt maradt területekre menekültek. 1995-ben, a Vihar katonai hadművelet és a Krajainai Szerb Köztársaság bábállam bukása után a párt is megszűnt.

⁸¹ 1918. október 29-én a Horvát Szábor minden közjogi kapcsolatot megszakított Ausztria-Magyarországgal, majd kimondta Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Fiume elszakadását Magyarországtól, s kikiáltotta a Szlovén–Horvát–Szerb Államot. Az 1918. november 3-án megkötött padovai fegyverszünetet követően a szerb csapatok Horvátország területére is benyomultak, megszállták az ország stratégiai pontjait, így a politikai kezdeményezés a szerbek kezébe került. A szerb szurnyok árnyékában, háttérbe szorítva az egyesülést föderális alapokon szorgalmazó horvát politikai erőket és figyelmen kívül hagyva a velük eddig folytatott tárgyalásokat, 1918. december 1-én Belgrádban proklamálták a Szerb Királyság és a Szlovén–Horvát–Szerb Állam egyesülését. Az így és ekkor erővel kihirdetett egyesülést elvileg az akkor még működő Horvát Szábornak is jóvá kellett volna hagynia, azonban azt 1920. november 28-án feloszlatták, így az ezzel kapcsolatos vitára, majd az azt jóváhagyó döntésre sem kerülhetett sor.

nép önrendelkezési jogának érvényesülését,⁸² így a nemzetközi jogi alap is megvan ahhoz, hogy megvalósuljon Horvátország állami szuverenitása. Ezért legfeljebb csak konföderációs alapon,⁸³ a köztársaságok önálló döntésével és egymás közötti megállapodásával lehet Jugoszlávia jövőjét kialakítani.

Tudman elnök szerint az új demokratikus horvát hatalom legfontosabb feladata: a Horvát Köztársaság alkotmányának kidolgozása, Horvátország új, alkotmányos viszonyának rendezése Jugoszlávián belül, bekapcsolódás Európába, a jogállam megteremtése, az állami igazgatás modernizálása, az erkölcsi megújulás, a tulajdonviszonyok gyökeres megváltoztatása, a demográfiai helyzet javítása a kivándorlás megállításával és a születések számának növelésével, a kivándoroltak hazatelepítése, a kultúra, az oktatás és az egészségügy szükséges átalakítása, a munka erkölcsi és etikai megújulása.

Az új horvát miniszterelnök Stjepan Mesić programbeszédében a kormány elsődleges feladataként a társadalom és a gazdaság valódi helyzetének felmérését, a jelenlegi rossz helyzet további romlásának a megakadályozását, majd utána a gazdaság fellendítését, valamint a köztársaság és a föderáció közötti viszonyok felmérését és a nyitott kérdések rendezését jelölte meg.

A kormány egységes, konzisztens programot fog a parlament elé terjeszteni, melynek alapelvei: Horvátország nyitása a világ és Európa felé, beleértve Jugoszláviát is, határozott lépések a piacgazdaság megteremtésére, a gazdaság deregulációja, a gazdasági struktúra átalakítása, a tartósan veszteséges vállalatok szanálása, felszámolása a társadalmi vagyon elherdálása nélkül, új szociális biztonsági program kidolgozása, új gazdasági, pénzügyi szabályozás létrehozása a fejlett országok tapasztalatát és modelljeit véve alapul.

⁸² 1944. május 8. és 9. között a Vladimir Nazor vezetése alatt álló Horvátország Népi Felszabadításának Nemzeti Fasisztaellenes Tanácsa (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, ZAVNOH) önmagát a demokratikus Horvátország legfelsőbb jogalkotói és végrehajtói képviseleti szervévé, valamint az állami hatalom legmagasabb szintű testületévé nyilvánította. Ezt követően döntést hozott arról, hogy Horvátország az AVNOJ-i határozatok szellemiségében föderális egységként, az önrendelkezés jogán csatlakozik az új Jugoszláviához. 1945. április 14-én a ZAVNOH végrehajtó funkcióját átruházták Vladimir Bakarić által összeállított Horvátország első népi kormányára. 1945. július 24. és 25. között Zágrábban ülésező negyedik ülésén a ZAVNOH a nevét Horvátország Nemzeti Parlamentjévé (Narodni sabor hrvatske) változtatta. 1946. augusztus 26. és 30. között tartották meg a Horvát Népköztársaság Parlamentjének (Sabor Narodne Republike Hrvatske) első ülését, amely 1947. január 18-án a Horvát Népköztársaság Alkotmányos Közgyűléseként (Ustavotvorni Sabor Narodne Republike Hrvatske) kihirdette a Horvát Népköztársaság (Narodna Republika Hrvatska) első alkotmányát.

⁸³ A konföderáció szuverén, nemzetközi jogalanyisággal bíró államok vagy közösségek egymással együttműködő csoportja, amelyek közös ügyeik intézésére közös szervezeteket létesítenek. Szlovénia és Horvátország 1990. október 12-én közösen hozta nyilvánosságra a szövetségi állam konföderációvá történő átalakítási tervének javaslatát.

A célok elérése érdekében új fejlesztési stratégiát dolgoz ki a kormány, melyben az adriai térségű orientáció fogja a súlypontot képezni és nagy hangsúlyt kap a környezetvédelem. Ennek megvalósításában jelentős mértékben szeretnének támaszkodni a külföldön élő horvátokra, akik, az új miniszterelnök szerint, akár 150 milliárd dollárt is befektethetnek Horvátországban.

Az új horvát kormány legelőször a föderációval és a többi köztársasággal, tartománnyal kívánja újra rendezni viszonyát a gazdasági érdekek alapján. A legfontosabb nyitott kérdések, amelyekben mielőbb meg kívánnak állapodni: a föderáció finanszírozási módjának megváltoztatása, a fejletlen köztársaságok és Koszovó tartomány segélyezésének módosítása. A köztársaság anyagi javai és forrásai fölött teljes mértékben a horvát parlamentnek, illetve kormánynak kell rendelkeznie, minden szövetségi korlátozást megszüntetve e területen. Új szövetségi együttműködési rendszer és viszonyok kialakítása.

Horvátország gazdasági helyzete Jugoszlávián belül sok tekintetben meghatározó. Az összjugoszláv adatokhoz viszonyítva Horvátország adja a társadalmi termék 26%-át, a külkereskedelmi forgalom 23%-át, ami 1989-ben 2,8 Mrd dollár exportot és 3,5 Mrd dollár importot jelentett.

Az évi 2,5 Mrd dollár közvetlen turizmusból származó összjugoszláv bevételből Horvátország 80%-kal részesedik. A munkanélküliek aránya feleakkora, mint a jugoszláv átlag.

A felhalmozódott problémák, a több éve húzódó társadalmi, gazdasági válság következményeként az új kormány igen súlyos állapotban vette át a köztársaság vezetését. Az idei első négy hónapban a termelés 8,3%-kal csökkent, közel 130 vállalat – 90 ezer dolgozóval – várja a felszámolást, illetve a szanálást. A munkanélküliek száma már eddig is 5%-kal nőtt és meghaladta a 150 ezret, a reálkeresetek 15%-kal csökkentek. A vállalatok tavalyi vesztesége 6,5 Mrd dinár volt. A köztársaság fizetetlen adóssága meghaladja a 3 Mrd dinárt. A szerb energiagazdaságtól való nagymértékű függőség és a vállalatok fizetéseképtelensége miatt komoly energiaellátási gondok jelentkeznek. Ezek a problémák súlyos örökségként nehezedenek az új horvát vezetésre és bizonyos mértékig kényszerpályára viszik intézkedései sorrendjét, illetve behatárolják mozgásterét az első időben.

A magyar–horvát politikai és gazdasági kapcsolatok kiegyensúlyozottak, rendszerek a közép- és felsőszintű találkozók, élénke a vállalatok és a lakosság közötti kapcsolatok.

A magyar–horvát külkereskedelmi áruforgalom 1989-ben mintegy 104 millió dollár volt, ami a megelőző évhez képest 66% forgalomnövekedést jelent. A magyar behozatal 27 millió dollár, a kivitel 77 millió dollár volt. A nagy exporttöbblet elsősorban

a jelentős mennyiségű hús- és állatexportunknak köszönhető. Az áruforgalomban ezen kívül a kohászati, a vegyi, a gyógyszer- és a gumiipari termékek jelentenek nagyobb értéket. A határ menti árucseré a teljes forgalom mintegy 40%-át teszi ki, amelyben a jelentősebb tételek a fogyasztási cikkek, illetve a cukorrépa kooperációs feldolgozása.

A korábbi kétoldalú tárgyalásokon horvát részről kifejtették, hogy a nemzetiségi együttműködés súlya a jövőben növekedni fog. Felvetették, segítsük elő, hogy a horvátországi magyar nemzetiség saját vagyonnal rendelkezzen, amiből szabadon finanszírozhatná a nemzeti léttel kapcsolatos tevékenységét. Várhatóan az eddigieknél nagyobb figyelmet fognak fordítani a Magyarországon élő horvátokra. Magyarországi horvát tanároknak és diákoknak továbbképzési szemináriumot kívánnak szervezni. Készek papokat és tanárokat küldeni a magyarországi horvátokhoz, ha ilyen igény lesz.

A történelmi együttélés értékelésének hiánya miatt országaink történelemkönyvei csak a történelem negatív oldalait hangsúlyozzák. A magyar–horvát kulturális együttműködés bővítését szolgálhatja a közös történelmi múlt jobb megismerését célzó levéltári anyagok kutatása. Közös történelemkutatások lehetővé tennék közös múltunk objektívebb megismerését és pozitív elemeinek továbbfejlesztését.

A horvátországi választásokon győztes HDZ vezetőinek eddigi megnyilatkozásaiban nagy hangsúlyt kapott a szomszédos országokkal fenntartott viszony javításának szükségessége. A magyar és a horvát kormány programjában sok azonos cél (demokratikus jogállam, piacgazdaság, bekapcsolódás Európába, tulajdonviszonyok átalakítása, erkölcsi megújulás), illetve feladat szerepel, ami jó alapot adhat a magyar–horvát kapcsolatok új, minőségi szintre való emeléséhez.

A piacgazdaság megteremtése gazdasági kapcsolatainkban növelni fogja a földrajzi közelségből, a természetes partnerségből adódó kölcsönös érdekeltiséget. Gazdasági kapcsolataink fejlesztéséhez jó alapul szolgálhatnak az eddig feltárt perspektivikus területek. A horvát vállalatok igen érdekeltek az 1995. évi világiállításba való bekapcsolódásban, a Budapest–Zágráb autópályát megépítésében, a földgáz- és villamosenergia-rendszerek szélesebb körű összekapcsolásába és Európához való csatlakoztatásában, a határ menti kőolaj és földgázmezők kutatásában és közös kiaknázásában, az adriai kikötők nagyobb arányú magyar igénybevételében.

Az eddigi jelekből ítélve az új horvát vezetés a fejlesztési koncepció kialakítása során a környezetvédelem iránti nagyobb felelősséggel és körültekintéssel fogja meghatározni az energiaforrásokat bővítő új beruházásokat, illetve felülvizsgálni a működő erőműveket. Horvát részről készek saját költségen ENSZ környezetvédelmi szakértőket felkérni, hogy vizsgálják meg a tervezett drávai vízlépcsőrendszer ökológiai hatásait a jugoszláv, illetve a magyar környezetre, a vízminőség állandó vizsgálatára közös monitoringrendszert létrehozni.

Tárgyalási témavázlat

- A kiegyensúlyozott, folyamatosan fejlődő együttműködéshez alapvető magyar érdek fűződik. Az államközi kapcsolatok általánosan elfogadott elvei és a kölcsönös előnyök alapján rövid távon is lehetséges további előrelépés.
- Jugoszlávia kiszámítható, békés, kiegyensúlyozott fejlődésében vagyunk érdekeltek; folytatni kívánjuk az egyes köztársaságokkal kialakított együttműködésünket, elsőbbséget a szomszédosoknak adunk, hogy valóban kihasználhassuk a komparatív előnyöket.
- Magyarország biztonságpolitikai helyzete a szovjet csapatok kivonása nyomán változik; ez a körülmény bizonyos együttműködésre kínál lehetőséget egymás biztonságában való kölcsönös érdekelttség alapján.

I. Gazdaság

- Gazdasági együttműködésünk bővül, szélesedik. Az áruforgalomban tavaly regisztrált dinamikus növekedés idén is folytatódik.
- Az együttműködés további töretlen fejlődésének jó alapja a két országban végbemenő mélyreható változások hasonlósága, különösen a gazdaság piaci orientációja, a külkereskedelem liberalizálása, a kis- és középvállalatok fejlesztése.
- A határ menti együttműködést piaci alapon és az érdekeltek közvetlen kapcsolatai révén kívánjuk fejleszteni minden területen.
- Folytatni kívánjuk a két ország kormányz szervei közötti folyamatos konzultációkat; véleménycserét javasolunk a magyar–jugoszláv GÉB és munkaszervei jövőbeni működéséről és feladatairól, a kormányzatok rövid és középtávú gazdasági törekvéseiről.
- Javasoljuk megvizsgálni a kétoldalú közvetlen, vállalati kapcsolatokat hátráltató és akadályozó intézkedések megszüntetésének, illetve az együttműködést ösztönző lépések egyeztetésének lehetőségét. Rövid távon reális a forgalom gyorsítása és új határátkelőhelyek megnyitása ott, ahol reális helyi igény és lehetőség mutatkozik.
- Támogatjuk a két ország energetikai rendszerének több ponton történő további összekapcsolását és a nyugat-európai energetikai rendszerbe való bekapcsolásukat.
- 1995-ös vilákiállítással⁸⁴ összefüggésben kiemelten kezeljük a Budapest–Zágráb, Budapest–Belgrád autópályák, a Budapest–Belgrád gyorsvasút megépítését közös

⁸⁴ Az eredetileg 1995-re Budapest és Bécs között tervezett vilákiállítás időpontját 1996-ra módosították. A magyar gazdasági helyzet miatt a magyar kormány végül azt 1994-ben lemondta.

vállalkozásban, külföldi tőke bevonásával. Számítunk rá, hogy végre elkészül jugoszláv kivitelezésben a szabadkai közös vasútállomás.

– Javasoljuk a jugoszláv illetékes szervekkel közösen ismételt megvizsgálni a tervezett drávai vízlépcsőrendszer-beruházás környezetvédelmi és gazdasági aspektusait.

– A magyar állampolgárokkal szemben is bevezetett kötelező 200 dolláros beváltás érzékenyen érintette a közvéleményünket. Célszerűnek tartjuk és javasoljuk, hogy a jövőben hasonló kormányintézkedések előtt a két ország illetékesei konzultáljanak és kíséreljék meg az esetleges kompromisszumos megoldások kimunkálását.

II. Kultúra, tudomány, oktatás

– Csökkenteni kívánjuk a kormányközi kulturális munkaterv központilag meghatározott és irányított jellegét. Támogatjuk és ösztönözzük az együttműködés közvetlen érdekeltségen alapuló vonásainak erősítését. Bátorítjuk a meglévő és a jövőben kialakuló regionális keretekben bonyolódó közvetlen kapcsolatokat (Alpok–Adria Munkaközösség, Duna Munkaközösség, ötoldalú együttműködés).⁸⁵

– Ösztönözzük a két ország népei kultúrájának, irodalmának, szellemi teljesítményeinek kölcsönösen jobb megjelenését, szélesebb körű recepcióját egymás országaiban.

– Támogatjuk a történészek, irodalmárok közvetlen kapcsolatait.

– Ösztöndíjak nyújtásával kívánjuk elősegíteni műfordítók, a történelemmel, irodalommal foglalkozó szakemberek képzését.

– Fejlesztani kívánjuk kapcsolatainkat a Magyarországgal határos három tagköztársasággal, különös tekintettel a közös történelmi múltra és az ott élő magyar kisebbségre, Szlovéniával, Horvátországgal és Szerbiával kétoldalú kulturális megállapodásokat

⁸⁵ A kelet-közép-európai régiók támogatására az Európai Unió (EU) 1990-ben hozta létre az úgynevezett Interreg programot, majd ennek mintájára a PHARE CBC projektet. Elsőként kelet-közép-európai országok részvételével 1990-ben alakult négy EU-régió a német–lengyel és a német–cseh határ mentén. A rendszerváltoztató országok közül Magyarország, Lengyelország és Ukrajna 1996-ban hagyta jóvá az ET 1980-as nemzetközi szerződését. Mára Magyarország határ menti területei mind csatlakoztak a szomszédos államok régióihoz, így jelenleg Magyarország tagja a Kárpátok Eurorégióinak, a Duna-Körös-Maros-Tisza Regionális Együttműködésnek, az Alpok–Adria Munkaközösségnek, a Duna menti Régiók Munkaközösségének, a Duna-Dráva-Száva, a Nyugat-Pannon, a Vág-Duna-Ipoly Eurorégióknak, a Dráva-Mura Eurorégióinak, valamint a Győr-Moson-Sopron megye és a szlovákiai dunaszerdahelyi, valamint a galántai járás részvételével alakult Hármaskörös Eurorégióinak. Látványos eredményeket a közép- és kelet-európai országok részvételével működő regionális együttműködések – az Alpok-Adria Munkaközösségen kívül – azonban nemigen mutattak fel. Ennek oka elsősorban a résztvevő régiók erősen eltérő nagyságrendje, valamint különböző jogi kompetenciájuk és gazdasági erejük.

is szeretnénk kötni a Jugoszláviával érvényben lévő megállapodások érintetlenül hagyása mellett.

- Perspektivikusan ösztönözzük kulturális központok kölcsönös létesítését egymás országaiban.

- Mindenoldalúan támogatjuk a határ menti együttműködést, a városok és falvak közötti közvetlen kapcsolatokat.

III. Kisebbségek

- Az elért eredményekre támaszkodva kívánunk előre lépni a két országban élő kisebbségek jogai biztosításának, önazonosságuk megőrzésének, sajátos igényeik kielégítésének terén kialakult együttműködésben. Szeretnénk, ha kölcsönösen garanciákat biztosítanánk a kisebbségek jogainak érvényesítésére.

- Ösztönözzük a kisebbségek és anyanemzeteik közötti sokoldalú kapcsolatokat. Támogatjuk a kisebbségek szervezetei közvetlen és önálló együttműködését az anyanemzet intézményeivel.

- Kölcsönösen gondot kell fordítani a kisebbségi oktatásügy helyzetének javítására. Igényeljük további jugoszláviai vendégtanár küldését a magyarországi szerb, horvát és szlovén iskolákba. Javasoljuk a jugoszláv félnek, hogy Eszéken magyar nyelv és irodalom lektorátusa létesüljön, ezzel hozzá tudnánk járulni a horvátországi magyarság pedagógusképzésének megteremtéséhez.

- Kölcsönösen biztosítani kell, hogy a rádió- és tv-műsorok lehetőség szerint a kisebbségek által lakott területek nagyobb részén foghatóak legyenek.

- Ösztönözzük a kisebbségek által lakott területek anyaországbeli könyvekkel, sajtóval való jobb ellátását, a könyv-, folyóirat- és napilapárúsítás megszervezését.

IV. Tájékoztatás

- Javasoljuk a kapcsolatfelvételt a jugoszláv kormány Tájékoztatási Titkársága és a magyar kormány illetékesei között.

V. Konzuli kapcsolatok

– Számítunk a pécsi jugoszláv főkonzulátus gyors megnyitására;⁸⁶ a kapcsolatok decentralizálódása nyomán a jövőben további konzulátusok nyitására is szükség lehet.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

9.

Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak a jugoszláviai látogatásáról

1990. június 27.

Külügyminisztérium
002076/4/1990.

Szigorúan titkos!
Készült: 59 példányban
00059 számú példány

Jelentés a Kormánynak

Budimir Lončar szövetségi külügyi titkár meghívására 1990. június 21–22-én munkajellegű látogatást tettem a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságban. Találkoztam és tárgyaltam szerbiai, horvátországi és vajdasági vezetőkkel is.

Ottani tartózkodásom alatt fogadott Ante Marković szövetségi kormányfő, Slobodan Milošević szerb köztársasági elnök, Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök. Megbeszélést folytattam Stjepan Mesić horvát kormányfővel, Zoran Cvetkovićyal, a vajdasági tartományi kormány külügyi titkárával. Újvidéken találkoztam a Hungarológiai Intézet és a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége vezetőivel, Zágrábban pedig

⁸⁶ A pécsi Jugoszláv Főkonzulátust 1991. február 1-jén nyitották meg, az a pécsi Pannónia Szálló első emeletének két szobáját foglalta el.

a Horvátországi Magyarok Szövetsége,⁸⁷ a Horvátországi Magyar Néppárt,⁸⁸ valamint a szlovéniai Magyar Nemzetiségi Érdekközösség⁸⁹ képviselőivel.

Ante Marković a kormányúlésen való részvételét megszakítva fogadott. A Jugoszláviában végbemenő változásokkal kapcsolatban aláhúzta, az előkészítés alatt lévő több mint harminc dokumentum egy teljesen új rendszert véglegesít, optimális viszony kialakulását célozza a gazdasági hatékonyság, a politikai pluralizmus, a jogállam és a társadalmi igazságosság között. Jugoszláviában is teljes rendszerváltozás kell. Rámutatott arra, hogy a rendszerváltozáskor az általános elvek ismertek. Ezeket minden országnak saját helyzetére kell alkalmaznia, ami nem megy hibák nélkül. A rendszerváltozás árát mindenkinek meg kell fizetnie.

Jugoszlávia helyével kapcsolatban hangsúlyozta, az el nem kötelezettség választása Jugoszlávia emancipációs törekvését fejezte ki, számolni kellett a két tömb létevel. Ma a Varsói Szerződés szétesése⁹⁰ tény és mit ér az egyik tömb a másik nélkül? Jugoszlávia számára is alapkérdés: milyen lesz Európa? Mi lesz a Szovjetunióban? Milyen szerepet vállal Németország?

⁸⁷ 1949. november 29-én alakult meg a Horvátországi Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség, amely 1967. június 4-én vette fel a Horvátországi Magyarok Szövetsége nevet. A szövetség elsősorban az oktatás, a művelődés és a tájékoztatás intézményes megszervezése terén játszott vezető szerepet. A Horvátországi Magyarok Szövetségéből kivált vezetők egy része előbb 1991-ben létrehozta a HMSZ Ideiglenes Elnökségét, majd a horvátországi értelmiséggel karöltve 1993. április 6-án Zágrábban megalakította a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségét.

⁸⁸ 1990-ben a jugoszláviái politikai oldódás légkörében Csörgits József kezdeményezte a Horvátországi Magyar Néppárt (HMNP) megalakítását, majd 1990. március 5-én, a Vörösmarty Művelődési Otthon olvasótermében 117 baranyai és szlavóniai küldött jelenlétében alakult meg a HMNP. A háborús években a HMNP a kormányzó HDZ politikai szövetségese volt, azonban politikai mandátumot nem szerzett. Napjainkban a Néppárt már huzamosabb idő óta szünetelteti tevékenységét.

⁸⁹ A Magyar Nemzetiségi Oktatási és Művelődési Érdekközösség 1975-ben alakult meg. A művelődés, a könyvkiadás, a falusi műkedvelő tevékenység és a hagyományörzés, továbbá a tömegtájékoztatás terén értek el eredményeket. A szlovén függetlenség kivívása és a rendszerváltoztatás után az öngazgatási érdekközösségek vagy megszűntek, vagy átszerveződtek. A lendvai és a muraszombati község nemzetiségi közösségeinek meghagyásával, az egységesítés szándékával alakult meg az integráló szerepet betöltő Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösség. Ez az önkormányzati szintű szervezet látta el a művelődéssel, kulturális élettel kapcsolatos teendőket. A magyar könyvkiadással és az anyanyelv ápolásával kapcsolatos feladatokat az 1994-ben létrehozott lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) látja el.

⁹⁰ A Varsói Szerződés megszűnéséről szóló dokumentumot 1991. február 25-én, Budapesten írták alá. A katonai szervezet 1991. április 1-én hivatalosan is megszűnt, míg a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete 1991. július 1-én oszlott fel.

Elégedetten nyilatkozott kétoldalú kapcsolatainkról. Gazdasági együttműködésünket érintve kiemelte a regionális érdekek szerepét. A Pentagonale⁹¹ bővítésével összefüggésben kifejtette, hogy új jelöltek esetében meg kell vizsgálni, hogy célszerű-e az esetleges csatlakozás?

Elfogadta a magyarországi látogatásra szóló meghívást, amelyre valószínűleg ez év szeptember első felében kerül sor.

Slobodan Milošević a világban lejátszódó integrációs folyamatokról beszélve egyetértését fejezte ki az általam elmondottakkal. A szerb–magyar viszonyt jónak nevezte. Kifejtette, hogy Szerbia integritását nem fenyegeti a magyar kisebbség és Magyarország kapcsolata. Természetesnek találta, hogy a magyarországi változások hatást gyakoroltak a vajdasági magyarságra is. A nemzeti kisebbségekkel szembeni diszkriminációt elfogadhatatlannak minősítette. Kijelentette: nem lesznek megsértve, ha esetleges hiányosságokra felhívják figyelmüket. Megerősítette, hogy a magyar kisebbséggel kapcsolatban semmiféle hátrányos megkülönböztetés nincs, ez csak ellenzéki párt hatalomra jutása esetén képzelhető el.

Egyetértettünk abban, hogy külön jelentőséggel bír a nemzetiségi jogok tiszteletben tartása a határ mindkét oldalán, megvan a feltétele, hogy e közös határ a térség legnyitottabb határává váljon. Téma volt a magyarországi szerbek betelepülése

⁹¹ A Duna–Adria földrajzi vonal mentén fekvő országok közösségének az együttműködését az 1978-ban alakult Alpok–Adria együttműködés ihlette. Ausztria, Jugoszlávia, Olaszország és Magyarország külügyminiszterei olasz kezdeményezésre 1989. november 11–12-én Budapesten a kulturális és történelmi hagyományok mentén és a nemzeti kisebbségek híd szerepére támaszkodva megállapodtak a jószomszédi kapcsolatok, valamint az államok egymás közötti együttműködésének az elmélyítéséről, amihez 1990. május 28-án Csehszlovákia is csatlakozott. A formálódó szervezet első csúcstalálkozóját 1990. július 31-én és augusztus 1-jén tartották Velencében, s ekkor honosodott meg a görög–latin eredetű pentagonalis (ötszögletű) olasz megfelelője, a Pentagonale név. A tagság feltételévé ekkor tették azt, hogy a csatlakozni kívánó országban szabadon választott parlament gyakorolja a törvényhozó hatalmat, biztosítsák az emberi jogokat, és ismerjék el a nemzeti kisebbségek jogait. A tömörülés földrajzilag zárt, de rugalmasan viszonyul a más országokkal folytatandó együttműködéshez. 1991. július 26–27-én, a Dubrovnikban tartott második csúcsertekezleten Lengyelország lett a szervezet hatodik tagja, amikor a Pentagonale elnevezés Hexagonaléra változott. A tömörülés jelenlegi nevét – Közép-európai Kezdeményezés – 1992-ben vette fel. Jugoszlávia tagságát felfüggesztették, és helyette a jugoszláv utódállamok közül Horvátország, Szlovénia és Bosznia-Hercegovina csatlakozott a szervezethez. 1993-ban a szervezet létszáma Csehország és Szlovákia különválása miatt, illetve Macedónia csatlakozásával ismét bővült. 1996-ban Albánia, Bulgária, Fehéroroszország, Moldova, Románia, Ukrajna is kérte a felvételét, majd 2000-ben Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság is elnyerte a felvételt. 2006-tól – Szerbia és Montenegró különválásától – összesen 18 tagja van. A KEK fő célja a regionális együttműködés erősítése, az európai integráció elősegítése, az EU-n kívüli tagállamok uniós csatlakozási folyamatának támogatása. Ennek megfelelően különböző projektekkel támogatja a térség országaiban a piacgazdaság kiépítését, illetve a regionális infrastruktúra fejlesztését.

300. évfordulójának⁹² megünneplése. Egyezően megállapítottuk, hogy az ünnepség a Magyarországon élő szerbek és a vajdasági magyarok nemzeti kultúrája tiszteletben tartásának bizonyítéka. Milošević érzékeltette, hogy eljön a megemlékezés központi ünnepségére (1990. X. 12–14. Szentendre).⁹³

Egyetértésre jutottunk abban is, hogy meg kell gyorsítani és be kell fejezni a mindkét ország számára igen fontos beruházásokat. Így elsősorban is azokat, amelyek a közúti közlekedés és vasúti hálózat nemzetközi forgalmának erősítését, a korszerű közlekedés fejlesztését szolgálják, s amely Európa számára is jelentőséggel bír.

Franjo Tudman elnök a magyarországi meghívásomat örömmel elfogadva (erre ez év őszén kerülhetne sor) példaértékűnek nevezte, hogy az első külföldi államférfi éppen a szomszédos Magyarország külügyminisztere, és az első hivatalos meghívást is hazánktól kapja. Kifejtette, hogy a demokratikus átalakulás Magyarországon és Horvátországban, valamint „az alkony időszakából”⁹⁴ levont következtetések jó alapot teremtenek kapcsolataink fejlesztéséhez. 1956 óta nagy érdeklődéssel és figyelemmel kísérik a magyar változásokat, törekvésünket, hogy megszabaduljunk a szovjet dominanciától. A horvát politika célja hasonló a magyaréhoz, csak ott a szovjet helyett a szerb hegemoniát kell megszüntetni.

A jugoszláv államszövetségben voltak és vannak kísérletek, hogy megakadályozzák a horvát és a szlovén szuverenitás helyreállítását. Bizonyos azonban, hogy Jugoszlávia konföderatív alapon, vagy más módon független államok szövetségévé alakul át.

Horvátországban a nemzeti és demokratikus programmal rendelkező HDK győzött. (Megjegyzem: a HDK az MDF-fel lényegében teljesen azonos programot hirdetett meg.) Megértik a magyar kormány érdeklődését a vajdasági magyarok sorsa iránt, azért is, mert az ottani horvátok (kb. 180 ezer fő) rosszabb helyzetben vannak, mint a magyarok. A demokratikus Horvátország nagyobb tekintéllyel léphet fel érdekeik

⁹² 1689-ben Franciaország megtámadta az oszmán birodalommal sikeres harcot vívó Habsburg Birodalmat, aminek következtében a keresztény erők megkezdték a balkáni területek kiűrését. A koszovói szerbek, mintegy 40-60 ezer család III. Arsenije Čarnojević pátriárka vezetésével az előrenyomuló törökök elől Magyarország területére menekült. I. Lipót császár 1690. április 6-án kiadott pátenzában adózási kiváltságokat és ortodox vallásuk tiszteletben tartását biztosította a betelepülőknél.

⁹³ 1990. október 12-én, Budapesten a budai pravoszláv egyházmegye múzeumát Göncz Árpád köztársasági elnök nyitotta meg. Szentendrén testvérvárosi nyilatkozatot írt alá a kruševaci és a szentendrei önkormányzat, majd Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter tartott ünnepi beszédet, amelyben a megkezdett társadalmi és gazdasági reformokról, az új alkotmányról, a közelgő többpárti választásokról és Jugoszlávia alkotmányos átalakításáról szólt. A szerb külügyminiszter szomszédai és az európai államok türelmét és megértését kérte, hogy az ország áthidalja azokat a nehézségeket, amelyekkel a demokratizálódás és a piacgazdaságra való áttérés során szembesült.

⁹⁴ Utalás az államszocialista időszakra.

védelmében, s a horvát és a magyar demokráciák együttműködése a magyarországi horvátoknak is jobb lehetőségeket kínál.

A horvát elnök kifejtette, hogy az eddigi hatalom megszakította a magyar–horvát történelmi kapcsolatokat. A nemzetközi helyzet is lehetővé teszi, hogy ezeket a történelmi szálakat helyreállítsuk. Ez kölcsönösen előnyös mindkét ország számára. Köszönettel vette, hogy magyar részről ösztönözni kívánjuk Horvátország kapcsolatait a magyarországi horvátsággal, és oktatási központ létesítését Pécsen. Külügyminisztere⁹⁵ közbevetésére – a pécsi jugoszláv főkonzulátus megnyitása azért késik, mert a jugoszláv fél a volt jugoszláv főkonzulátus épületéhez ragaszkodik – határozottan leszögezte: nem fogják megengedni, hogy Belgrád nehezítse a pécsi jugoszláv főkonzulátus horvát igények szerinti működését.

A Budimir Lončarra¹ folytatott tárgyalásokon kölcsönösen tájékoztattuk egymást országaink belső helyzetéről, véleményt cseréltünk a nemzetközi politika fő kérdéseiről, áttekintettük kétoldalú kapcsolataink alakulását és bővítésének lehetőségeit.

Lončar Jugoszlávia fejlődéséről kifejtette, hogy sokáig alternatívát jelentett a blokkokkal és az ún. reális szocializmus országaival szemben, demokratikusabb és sikeresebb külpolitikát folytatott. Belpolitikájában fellendülő, stagnáló és visszaeső szakaszok figyelhetők meg. Az ország azonban fokozatosan egy antidogmatikus dogma rabja lett. A felgyülemlett problémáikból a kiutat az utóbbi két-három évben a piacgazdálkodás és a parlamenti demokrácia, a többpártrendszer megteremtésében látják. A gazdaság radikális megreformálásában messzire jutottak, számos eredményt értek el (egy év alatt 6 milliárd USD-re növelték devizatartalékaikat, jelenleg a tartalék összege 8 milliárd USD, a külkereskedelemben 30%-os a növekedés, 16 milliárd USD-ra csökkent az adósság, szerződést írtak alá 1600 vegyesvállalat létrehozásáról, ez évre 30 milliárd USD pénzügyi tranzakciót bonyolítanak le, megteremtették a konvertibilis nemzeti valutát stb.).

Jugoszlávia a parlamenti demokrácia megvalósítására törekszik. Új törvényeket dolgoznak ki, így választási, gyűlekezési, párttörvényt stb. Az országos parlamenti választásokat valószínűleg ez év novemberében tartják. Szlovéniában és Horvátországban sor került a választásokra és ott létrejött a parlamenti demokrácia.

A magyar–jugoszláv kapcsolatokról egybehangzóan megállapítottuk, hogy azok hosszú ideje sikeresen fejlődnek, van mire építenünk a jövőben. A két ország átállása a piacgazdaságra új lehetőségeket nyújt az együttműködés bővítésére.

Egyetértés mutatkozott meg a regionális és a határ menti együttműködés megítélésében, s annak további ösztönzésében. Kölcsönösen úgy véltük, hogy az ötös

⁹⁵ 1990. május 31. és 1990. november 8. között Zdravko Mršić volt Horvátország külügyminisztre.

együttműködés megmutatta életképességét, lehetővé teszi a kétoldalú kapcsolatok fejlődését és fordítva is: a kétoldalú viszony fejlődése elősegíti az ötos együttműködést. Készek vagyunk más regionális együttműködési formákat is támogatni.

Egyetértett a jól alakuló ipari kooperáció fejlesztésével kapcsolatos értékeléssel, s konkretizálás nélkül hozzátette, hogy erre vonatkozóan a jugoszláv félnek különböző tervei vannak.

Lončar is szükségesnek vélte az együttműködés bővítését műszaki-tudományos és kulturális-oktatási területen. Utóbbival kapcsolatban hozzátette, hogy ehhez pótlólagos ösztönzést nyújtanak a nemzeti kisebbségek. Szerinte is kevés a két országban tanuló ösztöndíjasok száma, ezt kölcsönösen növelni kellene (Jugoszláviában mintegy 10 000 külföldi ösztöndíjas tanul). Kifejtette, hogy Jugoszláviában kisebbségi nyelveken is (albán, magyar) folyik az egyetemi oktatás.

A kisebbségi kérdéssel kapcsolatos türelmetlenségről, kedvezőtlen jelenségekről kifejtette, hogy a jugoszláv demokratikus folyamat során bizonyos másodlagos jelenségek is tapasztalhatók, így a nacionalizmus megjelenése. Szerinte a nacionalizmust csak a demokratikus folyamat kibontakozása akadályozhatja meg és nem a beavatkozás.

A Magyarországon élő délszlávok helyzetével kapcsolatban kifejtette, hogy az jobb, mint bármely más országban, de lehetne jobb, legalábbis annyira, mint a Jugoszláviában élő magyarok helyzete.

Nemzetközi kérdéseket érintve Lončar kifejtette, hogy számos probléma egyre inkább globálissá válik és ezek leginkább regionálisan oldhatók meg.

Szerinte a tömbök ideje lejárt, ugyanakkor az új nemzetközi helyzetben bizonyos bizonytalansággal kell számolni. Különösen aggasztónak nevezte a Szovjetunió egyre drámaibbá váló helyzetét.⁹⁶ A Szovjetuniót hosszú távon instabil tényezőnek tekinti.

Lončar röviden szólt az el nem kötelezett politikáról, amelyet még mindig aktuálisnak vél. Ez a politika igyekszik alkalmazkodni az új körülményekhez és hozzájárulni az európai biztonság és együttműködés megerősítéséhez. Erre keres majd választ az el nem kötelezett mozgalom – Jugoszlávia által kezdeményezett – belgrádi tanácskozása,⁹⁷ amelyre vendégként meghívták számos ország, köztük Magyarország kép-

⁹⁶ 1990 tavaszától Moszkva nyíltan összecsapott a balti köztársaságok új vezetőivel, akik meghirdették a teljes elszakadást és a függetlenség visszaállítását. Litvánia 1990 márciusában kikiáltotta függetlenségét. A Kreml gazdasági blokádot, majd 1991 januárjában különleges belügyi alakulatokat vetett be. Működtek a választott szervezetek, intézmények, de lehetett tartani Moszkva beavatkozásától. A Gorbacsovot támogató Nyugat nem ismerte el a függetlenség egyoldalú kikiáltását, csak akkor, amikor Gorbacsovot az 1991. augusztusi puccsal megbuktatták.

⁹⁷ Az El Nem Kötelezett Országok IX. konferenciáját 1989. szeptember 4. és 7. között Belgrádban tartották meg. A szövegben hivatkozott tanácskozás nem valósult meg.

viselőit. Valamennyi vendég – Új-Zéland kivételével – pozitívan reagált a jugoszláv meghívásra.

Stjepan Mesić Horvátország helyéről Jugoszláviában kifejtette, hogy a föderációt új alapokra kívánják helyezni és konföderációra törekednek. Az új paktumban meghatározzák a központi hatalom funkcióit, s minden tagköztársaság saját eszközeiből fog önállóan élni. Így megszűnnek a köztársaságok torzsalkodásai. Szerinte a hatalomra került Horvát Demokrata Közösség és az MDF céljai nagyon hasonlóak. Hasonlóak a gondjaink és az abból kivezető út is.

Egyetértettünk abban, hogy a demokratikus útra lépett Magyarország és Horvátország jobban tud együttműködni és ehhez a szomszédság, az egymásra utaltság, a területükön élő kisebbségek mellett hozzájárulnak történelmi múltunk közös elemei is.

Zdravko Mršić horvát külügyminiszter hangsúlyozottan és barátián szólt közös történelmünk összekötő elemeiről, a népeink közötti közeledés és a nyitott határok szükségességéről, a rendszerváltásból adódó együttműködési lehetőségek jobb kihasználásáról, az Európához való visszatérés iránti magyar és horvát érdekeltségről. Javasolta, hogy szakértői szinten sürgősen tekintsük át a gazdasági, kereskedelmi, művelődési, kisebbségi, turisztikai, társadalomtudományi együttműködés helyzetét, a közös (hazai és külföldi) beruházások, a harmadik piacon való fellépés lehetőségeit és határozzuk meg a közös teendőket.

Zoran Cvtković hangsúlyozta, hogy a Vajdaság – Szerbia és Jugoszlávia részeként – jó, baráti együttműködésre törekszik Magyarországgal. A tartománynak sokrétű kapcsolatai vannak a magyar néppel, az évszázados hagyományok ma is hatnak. A tartománynak egyes megyékkel (Csongrád, Bács-Kiskun) különösen jó kapcsolatai vannak és érdekelt az ötös együttműködésben. Egyetértettünk abban, hogy a határoknak nyílnak, szabadon átjárhatónak kell lenni.

Újvidéken alkalmam volt megismerkedni a hazai és nemzetközi hírnevet szerzett Hungarológiai Intézet tevékenységével, amely nemcsak az ottani magyarság egyik szellemi műhelye, hanem a tartományban élő népek közös ügyét is szolgálja. (Megjegyzem: szervezési nehézségekre hivatkozva vendéglátóink a helyszínen módosították az eredeti programot, így valóban beható megbeszélésekre nem kerülhetett sor.)

Ágoston András, a múlt év végén létrejött Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnöke, a szervezet munkáját ismertetve kifejtette, hogy olyan politikai szervezetről van szó, amely a tartományi magyarság érdekvédelmét hivatott ellátni. Tapasztalataik szerint az országban végbemenő változások nagy lehetőséget biztosítanak a magyar kisebbség számára is. Fellépnek az olyan jelenségekkel szemben, amelyek sértik a kisebbségek jogait. Elősegítik a nemzeti azonosságtudat megerősödését, hozzá kívánnak járulni, hogy az ottani magyarok kulturálisan részei legyenek a 15 milliós magyarságnak. A magyar kormánysszervekkel hasznos együttműködést alakítottak ki.

Kérték, tegyük lehetővé a Magyar Televízió sugárzási övezetének kibővítését, hogy a déli részeken élő szóránymagyarság is nézhesse a műsort.

A Vajdaságban, valamint a Horvátországban és Szlovéniában élő magyarság képviselőivel folytatott beszélgetésből kitűnt, hogy nagy érdeklődést és szimpátiát tanúsítanak kormányunk kisebbségi politikája iránt. Helyzetük javítását elsősorban a jogállamiság jugoszláviai bevezetésétől, a rendszerváltozástól várják. Ennek első jegyei Horvátországban és Szlovéniában megmutatkoznak, a két köztársaság vezetése aktívabb szereplésre, az anyanemzettel való intenzívebb kapcsolattartásra ösztönzi őket.

* * *

A jugoszláv vezetőkkel folytatott tárgyalásaim, a látogatás légköre segítette országaink jószomszédi kapcsolatainak továbbvitelét. Hozzájárult a két országban zajló változások jobb megismeréséhez és megértéséhez. Érzékelhető volt, hogy a szövetségi vezetőket némiképp felkészületlenül érték az általam elmondottak. Ebben minden valószínűség szerint döntő szerepe van a budapesti jugoszláv Nagykövetség nem a valóságos belső helyzetünket tükröző jelentéseinek.

A megbeszélések során tapasztalható volt, hogy az érzékeny kisebbségi kérdésben szomszédaink közül az egészséges együttműködés továbbfejlesztésére Jugoszláviával jók a feltételek. Némi hangsúlykülönbséggel ezt egyértelműen kifejezésre juttatta valamennyi tárgyalópartner. A közös fellépés ebben a kérdésben jó hivatkozási alapul szolgálhat más szomszédaink felé is. Értékeltek, hogy az új magyar kormány hivatalba lépése után Jugoszláviába az elsők között látogattam el.

A megbeszélésekből egyértelműen kiderült, hogy Jugoszláviában jelenleg különböző rendszerek működnek, a fejlődés fő iránya azonban azonos a magyaréval. A köztársaságok (különösen Horvátország és Szlovénia) növekvő önállósága tény, további Jugoszlávia-politikánk fontos eleme. Folytatnunk kell kiegyensúlyozott, a jugoszláviai erőviszonyokat figyelembe vevő politikánkat. Fontosnak tartom, hogy a kormány mielőbb jelölje ki a gazdasági vegyes bizottság magyar társelnökét. Enélkül a jelenlegi helyzetben több konkrét, gazdaságilag számunkra is előnyös lehetőségtől esünk el. Javaslom, hogy a kapcsolatok más területeinek koordinálására a külügyminiszter kapjon megbízást.

Hivatalos látogatásra hívtam meg Ante Marković szövetségi kormányfőt és Franjo Tuđman horvát elnököt.

Budapest, 1990. június 27.

Dr. Jeszenszky Géza
s. k.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Népszavazás kiírása a szerb alkotmány módosításáról
és Slobodan Milošević pozíciója

1990. június 28.

KÜM Táközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20699

Érkezett: 90. 06. 28. 19.25

Készítette: Ko.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Szerbiai népszavazás az alkotmány módosításáról

A szerb képviselőház állásfoglalása, hogy referendumon döntsön az alkotmányozásban követendő sorrendről az ellenzékkel folytatott versenyfutás éleződését mutatja. A népszavazás kiírásával S. Milošević úgymond tiszta szándékait, demokratikus beállítottságát, a koszovói kérdés elsőbbségének erőltetett érvényesítésével pedig változatlan nemzeti elkötelezettségét kívánta bizonyítani. Időközben a helyzet „kézben tartása” végett a szerb kormány Koszovóra kiterjedő különleges felhatalmazást kapott.⁹⁸ A szerb vezetés arra számít, hogy a népszavazás az alkotmány kidolgozásának és elfogadásának ad majd zöld fénnyt⁹⁹ s ezzel a többpárti politikai rendszerre való áttérést a Milošević képviselte nemzeti vonal érvényesítésének rendeli alá. Mindez

⁹⁸ 1988. november 11-én Belgrád megbuktatta a koszovói tartományi vezetést, helyére a Slobodan Miloševićhez hű kádereket ültetettek. Két nappal később kb. százezer koszovói albán tiltakozott a tartományi vezetés leváltása ellen. 1989. február 20-án a koszovói albánok általános sztrájkba léptek, követelték a Belgrádhöz hű vezetés lemondását. Február 28-án Belgrádban többszázazres tömegtüntetés volt, amelyen a koszovói albán vezető, Azem Vlasi letartóztatását követelték. A következő nap a szerb titkosszolgálat Vlasit letartóztatta. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnöksége 1989. március 3-án rendkívüli állapotot hirdetett Koszovó területén. Az elkövetkező napokban a tartomány területén letartóztatási hullám söpört végig. 1989. március 28-án a szerb rendőrség különleges alakulatai tüzet nyitottak a tiltakozó albánokra. Az összecsapásokban 23 fő halt meg.

⁹⁹ Az 1990-ben meghozott szerb alkotmány ténylegesen is felszámolta és megszüntette Vajdaság és Koszovó autonómiáját. Az alkotmány 2006. november 8-ig, a szerb–montenegrói államközösség széteséséig volt életben.

számításaik szerint olyan helyzeti előnyt és politikai tőkét jelentene a hatalom mostani birtokosainak, amely elegendő lehetne ahhoz, hogy a választások után megőrizhesse politikai túlsúlyát a Milošević vezette garnitúra.

Junius 25-i beszédét Sz. Milošević¹⁰⁰ bizonyos politikai korrekciókra is felhasználta, amelyek ilyen vagy olyan módon a többpártrendszerű választásokra való felkészülést szolgálják. Mindenekelőtt erősíteni igyekezett a szervezés alatt álló új Szocialista Párt szociáldemokrata arculatát, ezúttal már említést sem tett a közelmúltban még stratégiai célként hangoztatott demokratikus szocializmusról. Olyan benyomást igyekezett kelteni, hogy a többpártrendszeren és szabad választásokon nyugvó parlamentarizmus régtől fogva poétikájának központi eleme (azóta már elfogadták a köztársasági párt-törvényt). Hitet tett a piacgazdaság és a különböző tulajdonformák egyenrangúsága mellett, de a tömegek szociális érzékenységre játszva elutasította a társadalmi tulajdon privatizálását, ami szerinte kizsákmányoláshoz vezetne. Meglehetősen békülékeny hangot ütött meg az ellenzékkel szemben. Arra hivatkozott, hogy Szerbiának pártérdekek felett álló érdeke, hogy új demokratikus politikai rendszert és alkotmányos rendet tudhasson magáénak. Mindenki most sajátítja el a demokrácia játékszabályait „az ellenzék, a sajtó és a hatalom” is a legjobb lenne, ha ezt együtt tennék. Ugyanakkor nem változott Milošević álláspontja Jugoszlávia jövőjét illetően. Hangsúlyozottan szólt arról, hogy számukra csupán a föderatív államforma fogadható el. Ha a többség a konföderáció mellett döntene, akkor Szerbia követelni fogja a belső hatások megváltoztatását az etnikai helyzetnek megfelelően.

A Jugoszlávián belüli határok kérdését érintve Milošević a belpolitika legérzékenyebb pontjaihoz nyúlt. Minden jövőbeni egyezkedésnek ugyanis központi eleme, hogy az etnikailag vegyes területeken (elsősorban Bosznia-Hercegovinában) miként sikerül az egyes nemzetek érdekeinek, nevezetesen köztársasági határaikon kívül élő honfitársaik fennmaradásának és nemzeti fejlődésének érvényt szerezni. Milošević megnyilatkozása válasz a hasonló horvát kijelentésekre, de egyaránt tekintheti fenyegetésnek is, egy eljövendő új egyezkedésre készülve tárgyaláspozíciójavításnak is.

¹⁰⁰ Slobodan Milošević 1991. június 25-én a köztársasági parlamentnek az új alkotmány kidolgozására vonatkozó javaslatait tárgyaló ülésén tartott expozét. Beszédének a súlypontja a határok kérdése volt. A szerb elnök az új szerb alkotmánnyal kapcsolatban kijelentette, hogy az alkotmány meghozatalával minden olyan szándékot megakadályoz, amelyek kísérletet tesznek a föderatív állam konföderációvá történő átalakítására. Kijelentette, hogy Szerbia a „*jelenlegi adminisztratív határait kizárólag föderatív államberendezésű Jugoszláviához kapcsolja. (...) ha változtatni kívánják Jugoszlávia föderatív államberendezkedését, Szerbia határainak kérdése nyílt politikai kérdéssé válik.*” Lásd: Először az alkotmányt, azután a választások – Slobodan Milošević expozéja a Szerb SZK Képviselőházának együttes ülésén. *Magyar Szó*, 1990. június 26. 1. 5–6.

Itteni értékelések fényében megállapítható, a szerb vezetés belátta, hogy sem az országon belüli, sem pedig a nemzetközi környezet alakulása miatt nem halogatható tovább a pluralizmus elfogadása. Az erőfeszítések arra irányulnak, hogy a rendszerváltás ne járjon szükségszerű hatalomvesztéssel s a jelenlegi vezetés legalább valamilyen koalíció vezető esélyeként kormányon maradhasson.

– 118 – . Ö.

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 39. d.

11.

Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának feljegyzése Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter magyarországi látogatásáról

1990. július 3.

Külügyminisztérium
IV. Területi Főosztály
Kristóf Lázár¹⁰¹

Készült: 4 példányban
Kapja: Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Szokai Imre úr
Belgrád
Saját

002518/1990.

0 0 01

¹⁰¹ Kristóf Lázár főmunkatársként 1990 áprilisában került a Külügyminisztérium II. Területi Főosztályának állományába, 1990 decemberétől II. osztályú tanácsos volt a IV. Területi Főosztályon. Az 1991. évre benyújtott pályázata alapján kihelyezésre került Belgrádba kultúrattaséna.

Feljegyzés

Tárgy: Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter magyarországi látogatása

Katona Tamás külügyi államtitkár meghívására 1990. június 27–28-án Budapestre látogatott Aleksandar Prlja Szerbia külügyminisztere. Megbeszéléseket folytatott vele Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter és Szokai Imre külügyi helyettes államtitkár. Találkozott vele Somogyi Ferenc külügyi államtitkár.

A szerb külügyminiszter ellátogatott Szentendrére, ahol megtekintette az ottani szerb műemlékegyüttest. Aleksandar Prlja Szerbia helyzetéről szólva hangsúlyozottan beszélt az ott végbemenő változásokról, az ezzel kapcsolatos külföldi félreértésekről. A változások célja szerinte a modern, demokratikus, területileg egységes Szerbia megteremtése, az Európához való felzárkózás. Ennek egyik alapját képezi a köztársaság módosított alkotmánytervezete. A nemzeti és nem az osztályszempontokból kiinduló módosítás előirányozza a többpártrendszer, a piacgazdálkodás, a tulajdonformák pluralizmusának bevezetését, az állampolgárok és a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítását, stb.

Az alkotmánymódosítás körül a hatalmon lévő párt és az ellenzék között konfliktus támadt. Az ellenzék azt akarja, hogy előbb kerüljön sor a választásokra és csak az után az alkotmány módosítására, míg a hatalmon lévők fordított sorrendet írtak elő. Az alkotmánymódosításról ez év július 2-án Szerbiában népszavazást tartottak.

A külügyminiszter nyomatékkal szolt a Szerbia területi egységének biztosítására, a koszovói albánok szeparatista törekvései ellen tett intézkedésekről. Szerinte a koszovói kérdés nem kisebbségi, hanem területi kérdés. Most véget vetettek annak az évtizedeken át keltett illúciónak, hogy Koszovó állam az államban.

Szerbiában az albánoknak „az államiságon kívül” minden jogot biztosítanak. Ez vonatkozik a magyar és a többi nemzeti kisebbségre is. A jugoszláviai, illetve szerbiai kisebbségek jogainak csorbításával kapcsolatban az elmúlt egy-két esztendőben elterjedt hírek téveseknek bizonyultak. Ezért – jelentette ki – nem érti, hogy magyar részről miért tesznek kritikai észrevételeket, miért nyugtalankodnak a vajdasági magyarok jogaival, helyzetével kapcsolatban. Az ilyen nyugtalanságoknak nincs alapjuk, a nehézségekről, a jogfosztottságról szóló hírek nem felelnek meg a valóságnak.

Aggodalommal szolt a föderáció-konföderáció kérdéséről Jugoszláviában folyó vitákról. Kifejtette, hogy a szerb vezetés a korszerű föderáció híve, mert a konföderáció Jugoszlávia megszüntetését jelentené. E kérdés eldöntéséről a szerb vezetés országos népszavazást tart kívánatosnak. A külügyminiszter rámutatott arra, hogy Jugoszlávia szétesése Európa számára veszélyes lenne és erre a körülményre Jugoszlávia barátainak tekintettel kell lenniük.

Kétoldalú kapcsolatainkról kölcsönösen elégedetten értékeltük a Jeszenszky Géza és Milošević Slobodan 1990. június 21-i belgrádi tárgyalásainak eredményeit, amelyek kapcsolataink kiindulási alapját képezik.

A külügyminiszter elégedetten vette tudomásul: hazánk minden szomszédal, így Jugoszláviával is korrekt, jó viszony kialakítására törekszik, magyar–szerb relációban is igyekszünk minden együttműködési lehetőséget kihasználni és reménykedünk a modern, demokratikus Szerbia létrejöttében.

Egyetértettünk abban, hogy a magyar–jugoszláv és ezen belül a magyar–szerb kapcsolatok egészében jól fejlődnek. Megállapítottuk, hogy együttműködésünkben külön jelentőséggel bír az országainkban élő nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása, a nyílt, őszinte eszmecsere folytatása erről a kérdéstről. Téma volt a magyarországi szerbek betelepülésének 300. évfordulójának megünneplése.

A külügyminiszter örömmel vette Jeszenszky Géza külügyminisztertől Milošević Slobodannak szóló meghívást, hogy látogasson el hozzánk, illetve vegyen részt az évforduló központi ünnepségén. (Megjegyezzük, hogy az évfordulóra magas szintű szerb egyházi küldöttség is érkezik.)

Aleksandar Prlja pozitívan értékelte azt az elképzelésünket, hogy Szegeden a szerb irodalommal, hazánk és Szerbia történelmi kapcsolataival foglalkozó központot kívánunk létesíteni. Kértük ehhez Szerbia támogatását és azt is, hogy minden eszközzel segítsék elő a nálunk élő szerb kisebbség nemzeti identitásának megőrzését, ápolását. Továbbítottuk a deszki szerb–horvát–magyar iskola kérését szerb szemléltetőeszközök megküldéséről. Megígérte kéréseink támogatását.

Javasoltuk, hogy a Szentendrei Bizottság tevékenységének befejezése után alakuljon át magyar–szerb kulturális vegyes bizottsággá, továbbá szakértői tanácskozás megtartását kulturális központok megnyitásáról országaink fővárosaiban.

Kisebbségi politikánk ismertetésekor elmondtuk, szívesen vennénk jugoszláv (szerb) észrevételeket a kisebbségek képviseletével kapcsolatban. A külügyminiszter kérésünkre megígérte, elősegíti, hogy az Országos Széchényi Könyvtár könyvküldeményei közvetlenül eljussanak a címzettekhez. A könyvadományozást koordináló szervezetnek, a Matica Srpskának¹⁰² elegendő a címlista megküldése.

A magyar kisebbség helyzetével kapcsolatos aggályainkat értetlenül fogadta; a vajdasági magyarság helyzetéről idealizált képet festett.

¹⁰² A Matica Srpska (Szerb Matica) 1826-ban Pesten alakult meg. A szerb nemzeti megújulás egyik legfontosabb intézménye volt. 1864 áprilisában Újvidékre költözött. Napjainkig fontos szerepet tölt be a szerb tudományos és kulturális életben.

A gazdasági együttműködéssel kapcsolatban egyetértésre jutottunk abban, hogy az e téren jelentkező nehézségek áttekintésére idő előtt (ősz elején) kerüljön sor a Gazdasági Együttműködési Bizottság ülésére, a két ország gazdasági kamarái pedig ez év július 14-én tekintsék át a vállalati együttműködést. (Megjegyezzük, hogy a magyar–jugoszláv együttműködésben Szerbia részesedése 55–60%.)

Kölcsönösen szükségesnek véltük a határ menti együttműködés csökkenése okainak megvizsgálását, új határátkelőhelyek megnyitását.

Egyetértően állapítottuk meg a regionális együttműködés fokozásának jelentőségét, az ebben rejlő lehetőségek jobb kihasználását. Ilyen pl. az E5-ös autópályát építésének összehangolása, vagy a Szabadka irányában a vasúti összeköttetés javítása. (A szerb külügyminiszter tanulmányozásra méltónak nevezte az első világháborúig működött Bácsalmás–Szabadka–Szeged vasút felújítására tett javaslatunkat.) Aleksandar Prlja egyetértően fogadta javaslatunkat új regionális együttműködési formák kialakítására. Készségét fejezte ki Szerbia bekapcsolódására a Tisza–Kárpátok együttműködésbe, hozzátéve, hogy kívánatos volna Románia bevonása is. Elfogadta a szakértői tanácskozás összehívására tett javaslatunkat. Megemlítette, hogy a Duna menti együttműködés soron következő elnöke Szerbia lesz. Megígérte, illetékeseknek tanulmányozásra továbbítja javaslatunkat a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásával előálló új biztonságpolitikai helyzet áttekintésére, az egymás biztonságában való kölcsönös érdekelttség gyakorlati érvényesítésére.

A szerb külügyminiszter látogatása hasznosnak bizonyult. Kölcsönösen elégedetten értékeltük együttműködésünk alakulását és egyetértettünk annak fejlesztésének lehetőségében, szükségességében.

Prlja fő célja érezhetően az volt, hogy „magyarázza” a szerb politikát, különösen az alkotmányozás, többpárti választások és Koszovó problematikáját. (Jó propagandista, de nehezen eladható árut reklámoz.) Útja időzítésében szerepet játszott a rendszer-váltással lényegesen jobb lehetőségeket kapott magyar–horvát és magyar–szlovén kapcsolatfejlesztés ellensúlyozásának szándéka is. A koszovói „rendcsinálással” Délen lefoglalt Szerbia Északon nyugodt helyzetet kíván. Az előrelátóbb szerb politikusok számára az is világos, hogy a laza konföderáció viszonyai között Szerbiával ellenséges Horvátország és Szlovénia erősen megnehezítheti Szerbia Európával való kapcsolat-tartását, ilyen helyzetben Magyarország szerepe felértékelődne.

A megbeszélések során, a kisebbségi együttműködésben tapasztalható gyakorlat méltatása mellett felhívtuk a szerb külügyminiszter figyelmét a jugoszláviai magyarság helyzetével kapcsolatos bizonyos kedvezőtlen jelenségekre is, amelyekről nagyon hiányos információi voltak. Ezúttal is kifejezésre juttattuk reményünket és

várákozásunkat, hogy a szerbiai alkotmányozás és egységes köztársasági törvényhozás folyamatában a vajdasági magyar kisebbség érdekei nem csorbulnak.

Budapest, 1990. július 3.

*Kristóf Lázár*¹⁰³

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

12.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A magyar és az albán kisebbség
és a szerb alkotmány módosítása

1990. július 3.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20709

Érkezett: 90. 07. 03. 09.02

Készítette: Ko.

Ellenőrizte: *Kézírással*

43,

Tárgy: A kisebbségi jogok szűkítése Szerbiában

Megbízható vajdasági kapcsolatunk – VMDK választmányi tagja – jelezte, hogy Észak-Bánátban, a magyarok által lakott területeken elenyésző arányú volt a lakosság

¹⁰³ Kézírással.

részvétele a szerb népszavazás első napján július 1-jén.¹⁰⁴ Az emberek figyelembe vették a VMDK bojkottfelhívását.¹⁰⁵

Az albánság szintén tömegesen bojkottálta a népszavazást Koszovóban. Ennek ellenére, ismerik a népszavazás előkészítését (a választási lapok a népszavazásról hozott parlamenti döntés előtt készen voltak), illetve a lebonyolítását (egyszemélyes, közismerten szerb érzelmű szavazatszedő bizottságok kinevezése), valamint a köztársaság egészében meglévő szerb majorizációt figyelembe véve, stb. Kétség nem fér ahhoz, hogy a szerb vezetés által előterjesztett javaslat megkapja a szükséges támogatást.

A köztársasági vezetés a szép és a magyar felet megnyugtatni szándékozó ígéretei ellenére konkrét intézkedéseivel határozottan a kisebbségi jogok szűkítését tűzte ki célul. Erre utal az a döntés is, hogy az eddigi vajdasági 17 magyar tanfelügyelő helyett csak 1 lesz a jövőben, amely beosztásra pályázni lehet majd. Több forrás is megerősítette, hogy a belgrádi magyar tanszék létesítése esetén készen állnak azok az erők, amelyek az újvidéki magyar tanszék bezárását szorgalmazzák. A dolgok mai állása szerint, októbertől kezdve, a belső átszervezés eredményeként, az újvidéki Hungarológiai Intézet megszűnik egységes intézménynek lenni, s a tanszék a kutatórészleggel a karon keresztül tud majd csak érintkezni, programot egyeztetni, stb. Az Intézet vezetői komolyan aggodnak attól, hogy a belgrádi magyar tanszék még egy érv lesz a felszámolásukra törekvők kezében.

– 121 Ő. –

Lássa:

II. területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

¹⁰⁴ 1990 júliusában, Szerbiában népszavazást tartottak arról, hogy sorrendben előbb a köztársaság új, Vajdaság és Koszovó autonómiáját megszüntető alkotmányát hozzák-e meg, vagy az alkotmány meghozatala előtt a többpárti választásokat írják-e ki? A választásokon résztvevők 97,25%-a az új alkotmány meghozatalát tartotta prioritásnak, így a többpárti választásokat csak az alkotmány meghozatala után, 1990 decemberében tartották meg.

¹⁰⁵ Ágoston András, a Vajdasági Demokratikus Magyarok Közössége elnöke 1990. június 29-én az újvidéki *Magyar Szó* napilapban arra szólította fel a VMDK tagságát és a vajdasági magyarokat, hogy referendumon nemmel szavazzanak.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Ante Marković szövetségi kormányfő
gazdasági csomagterve

1990. július 3.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20714

Érkezett: 90. 07. 03. 18:56

Készítette: Ny. J.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: A. Marković új gazdasági csomagterve

Matolcsy György államtitkár, Kádár Béla, Rabár Ferenc

Június 29-én a jugoszláv szövetségi kormány a parlament elé terjesztette azt a 37 törvényjavaslatból álló intézkedéscsomagot, mellyel az infláció első féléves megfékezését követően az év második felében piaci alapokon kívánja dinamizálni a gazdaságot és fel kívánja gyorsítani a politikai rendszerváltást. Mint ahogy az első félévben a dinár konvertibilitása és a restriktív monetáris politika volt az inflációellenes program tartóoszlopa, a jugoszláv reform következő szakaszában ezt a szerepet az ún. társadalmi tőke rekapitalizálása, illetve reprivatizálás tölti be.

Ante Marković kormányfő parlamenti expozéjában összefoglalta az eddigi stabilizációs politika eredményeit, hiányosságait és a tervezett gazdasági és politikai lépéseket. Az eredmények között említette, hogy sikerült a decemberben 64 százalékos inflációt 0 százalékra csökkenteni, 8,7 milliárd dollárra növelték a devizatartalékokat, liberalizálták a termékek és szolgáltatások mintegy 4/5-ének átalakulását és az import 90 százalékát, megőrizték a dinár stabil árfolyamát és belső konvertibilitását, megindították a magánvállalatok és a külföldi részvétellel létrejött vegyesvállalatok tömeges alapításának folyamatát. A stabilizációnak az elmúlt hónapok során negatívumai is jelentkeztek, ezek az ipari termelés 10 százalékot meghaladó csökkenése, a túlméretezett közfogyasztás, a reálkamatok irreális nagysága, a vállalati felhalmozóképeség csökkenése és a személyi jövedelem bújtatott növelése. Az elmúlt időszakban nem

sikerült számottevő eredményeket elérni a tőkepiac és a munkaerőpiac kialakításában, mert az elsőhöz a pénzforrások és az intézményi feltételek, az utóbbihoz a kollektív szerződések hiányoztak. Sem a gazdasági szféra, sem az állami felépítmény nem alkalmazkodott a megváltozott feltételekhez, nem került sor a szükséges „fogyókúrára”. Marković kormányfő a soron következő időszak legfontosabb lépéseit a következőkben jelölte meg:

1. Biztosítani kell a társadalmi tőke átalakulását különféle más tulajdonformákká, de azzal a feltétellel, hogy kizárják a társadalmi tulajdon ingyenes átadását-átvételét. A privatizálási folyamatot úgy akarják elindítani, hogy valamennyi vállalat számára lehetővé teszik a társadalmi tulajdon egy részének eladását a vállalatokban foglalkoztatott munkásoknak, illetve azoknak, akik korábban dolgoztak a vállalatoknál, bizonyos engedmények nyújtásával. Az engedmény legfeljebb egy-egy foglalkoztatott háromévi fizetésének összegét érheti el. E részvények nem kerülhetnének ki a tőzsdére, amíg az adott vállalat a könyvviteli szolgálattól engedélyt nem kap a tőzsdei szereplésre. A nyugdíjasok a nyugdíjalapokon keresztül szintén igényt tarthatnának vállalati részvények kedvezményes megvásárlására, de az aktív dolgozóknál kisebb volumenben.

2. A vállalati kollektív szerződések még nem születtek meg, ezért a kormány a személyi jövedelem alakítására vonatkozó törvényt terjesztett elő, mely szerint a béreket azok a vállalatok emelhetik, melyek számláján a növekménynek megfelelő fedezete van, de a bérnövekményt e vállalatok is csak részben fizethetnék ki készpénzben, másik részét egy év után értékesíthető részvényben vagy kötvényben kell kifizetniük.

3. A Jugoszláv Nemzeti Bank központi pénzügyi politikája továbbra is restriktív marad, de csökkenteni fogják a kereskedelmi bankok hitelkihelyezésének korlátozását és a központi jegybank által meghatározott leszámítolási kamatlábat 23,4 százalékról 14 százalékra csökkentik, egyben 19,6 százalékban maximálják a kereskedelmi bankok által felszámolható kamatlábat.

4. Az adópolitika és a közfogyasztás területén a kormány akkor tud előre lépni, ha a parlament jóváhagyja a szükséges alkotmánymódosításokat és lehetővé válik, hogy e területi szabályozása a EGK-ban érvényben lévő mechanizmussal kompatibilissé váljon. Ez több évet vesz igénybe, első lépésként a szövetségi kormány csökkenteni fogja a szövetségi forgalmi adót kb. 3 százalékkal és javasolja, hogy a köztársasági és tartományi költségvetések 18 százalékkal csökkentsék bevételeiket, melyek a termelés-csökkenés közepette nagy terhet jelentettek a gazdaságnak.

5. Tovább liberalizálják az árakat a belföldi piacon. Az infrastrukturális szolgáltatásokban közös kritériumok alapján fogják alakítani az árakat az eddigi befagyasztás helyett.

Egyelőre azonban elhalasztják a vállalatok gazdálkodását jelentősen befolyásoló energiaár-emeléseket.

6. A szövetségi kormány a politikai rendszerben is jelentős változásokat tervez. Most terjesztette a parlament elé a párttörvényt.¹⁰⁶ Jugoszláviát többpártrendszerű parlamenti jogállamként, a nemzetek és nemzetiségek, a köztársaságok és tartományok közösségeként kívánja konstituálni az új alkotmányban, melynek alapja az önkéntesen társult népek és köztársaságiak új megállapodása, az elszakadásig terjedő önrendelkezés elvének tiszteletben tartása. Az új alkotmány a társadalmi-gazdasági berendezkedésnek és a politikai-jogi rendszernek csupán azon kérdéseit fogja szabályozni, amelyeket a szuverén köztársaságok közös érdekként élnének meg, s amelyek lehetővé teszik az új rendszer optimális működését. A szövetségi kormánynak biztosítani kell a felügyeletet a közigazgatás munkája felett, alakítania kell a napi politikát és gazdaságpolitikát, a parlamentnek pedig törvényalkotási és ellenőrző funkciót kell biztosítani. Mindez a jelenlegi alkotmány előírásainak felülvizsgálását jelenti.

Az első reakciók alapján a kormány programjának politikai része megkésettnek tűnik. Reális az a lehetőség, hogy Jugoszlávia rövid időn belül konföderációvá válik, ami megkérdőjelezi a szövetségi kormány jelenlegi hatáskörét is, nemhogy annak bővítését. A szlovén és a horvát rendszerváltások tükrében a kérdés elsősorban úgy vetődik fel, hogy az új Jugoszlávia a Marković által előterjesztett programból mit fogad el közös érveként. Valószínű, hogy a köztársaságok szuverenitását bármilyen formában korlátozó intézkedéseket ma már Jugoszláviában nem lehet elfogadtatni, ami az egységes politikai-gazdasági rendszer kialakítását megnehezíti. A szövetségi kormányprogram gazdasági vonatkozású javaslatai a politikai számítások függvényében lesznek elfogadva vagy elutasítva, ami azzal a veszéllyel jár, hogy a program parciális jellegűvé válik és nem fejt ki a remélt hatást.

– 122 – V. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 40. d.

¹⁰⁶ A szövetségi párttörvénytervezet az etnikai alapokon szerveződő pártok helyett a területi és eszmei értelemben jugoszláv jellegű pártok bejegyzését favorizálta. E kitétele miatt szinte minden oldalról, elsősorban Szlovéniából és Szerbiából támadták, ami ahhoz a felemás helyzethez vezetett, hogy ebben a kérdésben a JSZSZK Képviselőházában a szlovén és a szerb képviselők egy platformra kerültek.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A Szerb Szocialista Párt létrejötte

1990. július 30.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: olvashatatlan

Érkezett: 90. 07. 30. 13.35

Készítette: Ud.

Ellenőrizte: *Kézírással*

47

Tárgy: A Szerb Szocialista Párt létrejötte

Július 28-án a hivatalos közlönyben történt közzétételt követő nyolcadik napon életbe lépett a Szerb Szocialista Köztársaság párttörvénye, melynek rendelkezései alapján megkezdődött a pártok bejegyzése.

A törvény elfogadását megelőző parlamenti huzavona megmutatta, hogy a képviselőházban jelentősen meggyengült a Szerb KSZ, illetve utódpártja a Szerb Szocialista Párt pozíciója. A köztársasági elnökségnek a Nemzetgyűlés társult munkatanácsához intézett levele ellenére e tanács a pártok területi szervezési elve mellett döntött. A másik két tanács már korábban e döntés mellett szavazott. Az új párt vezetését láthatóan meglepte a döntés. Ezzel magyarázható P. Škundrić főtitkár azon kijelentése, hogy demokratikus módszerekkel megkísérlik a döntés felülvizsgálatát. A dolgozók alapvető, szervezkedési jogának megsértését látják a szerveződés lehetőségeinek korlátozásában. Vučetić, a szerb államelnökség tagja pedig úgy nyilatkozott, hogy az Alkotmánybíróság felülvizsgálhatja a döntést és mint alkotmányelleneset visszaállíthatja az eredeti elképzelésnek megfelelően. A Szerb Szocialista Párt bejegyzésére – elsőként – július 28-án sor került.

Az új párt létrejötte óta sajátos kettősség és elég sok viasz helyzetet okozó állapot uralkodik egyesítést követően is mindkét szervezet, a KSZ és a Szocialista Szövetség szervei változatlanul léteznek, működnek, mindaddig amíg a Szocialista Párt helyi szervezetei ki nem alakulnak, ill. meg nem erősödnek.

224

Az üzemi, vállalati pártbizottságtól szervezik és végzik a párttagok átjelentkezését a szocialista pártba, oly módon, hogy az új pártszervezetek gyakorlatilag a munkahelyen maradnak.

E vonatkozásban a döntő érvük az, hogy az érvényben levő szerb alkotmány változatlanul a KSZ vezető szerepét tartalmazza és az alkotmány magasabb rendű jogi aktus, mint a párttörvény.

Információink szerint az új párt létrehozásával és a vezetésbe bevont, korábban a politikától eltávolított, vagy eltávolodott személyek miatt a kommunisták jelentős száma leszakad a Milošević-féle vonalról. Idő kérdése, hogy ezek mikor csatlakoznak más, számukra megfelelőbb, esetleg szövetségi szinten szerveződő párthoz. Mivel szövetségi szintű párttörvény is napvilágot látott, amely országos jelleggel működő pártok bejegyzését biztosítja, várható nagy, pl. a Harcosok Szövetségében¹⁰⁷ és más körökben tevékenykedők, a jugoszláv orientációt vallók az ország egysége megóvása érdekében eltávolodnak az erőteljesen nemzeti jellegű Szerb KSZ-től, illetve most már utódpártjától. A jelenleg jeléggé zavaros kép a pártok bejegyzését követően, illetve az ősz elején kezdődő választási kampány során kezd majd letisztulni.

– 134 – S

Lássa:

IV. területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

¹⁰⁷ A Harcosok Szövetsége (Savez udruženja boraca Narodnogoslobodilačkog rata Jugoslavije, SUB-NOR) 1946-ben alakult szervezet. Fő célja a „népfelszabadító háború” hagyományainak ápolása, a hadisírgondozás, valamint a második világháborúval kapcsolatos emlékezetpolitika alakítása volt. Szervezetileg mindegyik jugoszláv tagköztársaságban külön részlegként tevékenykedett. Az ország szétesése után a Szerb Harcosszövetség továbbra is működik. Napjainkban a második világháború mellett, az 1912–1913-as Balkán-háborúk, az első világháború, valamint az 1990–1999-es délszláv háborúk emlékezetpolitikájának tematizálására is nagy hatással van, tagságába integrálta a legutóbbi háborús összetűzések résztvevőit. Jelenleg 135 ezer tagja van.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Koszovó helyzete

1990. július 31.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20800

Érkezett: 90. 07. 31. 14.23

Készítette: Si.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Szerbia koszovói politikája

47

A koszovói képviselőház és kormány működésének hetekkel ezelőtti felfüggesztése¹⁰⁸ Szerbia helyzetét mind az országon belül, mind a külvilágban jelentősen nehezíti, még meglevő hitelét tovább rombolja. Az intézkedés gyakorlatilag sehol sem talál támogatásra. A tartományban a folyamatok irányíthatatlanná válnak, a székvárosba irányított szerb káderek az együttműködési készség hiánya miatt tétlen szemlélői az eseményeknek. Az ellenzék a kivárára rendezkedett be és „gyűjti” az országon belüli és külföldi támogatás nyújtotta, igazát bizonyító adatokat.

A szerb vezetés egyelőre egyetlen eszközt alkalmaz „eredményesen”, ez a tömeges elbocsátás mind üzemekben, mind hivatalokban.

A Koszovón kialakult állapotok, az ottani küldöttek távolléte a szövetségi nemzetgyűlés normális tevékenységét is nehezítik. Ezzel is magyarázható a Parlament Szövetségi Tanácsának azon állásfoglalása, amely nem vitatja ugyan a szerb intézkedés indokoltságát, de felszólítja Szerbiát, hogy mielőbb állítsa helyre a tartomány érintett szerveinek működését. Ante Marković kormányfő Szerbia eljárását Jugoszlávia

¹⁰⁸ A szerb hatóságok retorziós intézkedéseire adott válaszként a koszovói parlament 1990. július 2-án egy olyan alkotmányjogi deklarációt hozott, amely Koszovót a többi jugoszláv tagköztársasággal egyenrangú köztársasággá nyilvánította. Három nappal később, július 5-én Belgrád feloszlatta a koszovói parlamentet és a tartományi kormányt, s leváltotta az albán médiumok főszerkesztőit.

történetében példanélkülinek minősítette saját pártja létrehozásával is foglalkozó vasárnapi beszédében. Időközben szaporodnak a Szerbiában is kételyeket ébresztő Koszovót illető intézkedések. Ilyen pl. a priština-i egyetemre átirányított 1500 elsőéves egyetemi hallgató ügye, akik állítólagos belgrádi, újvidéki stb. helyhiány miatt kénytelenek Koszovón folytatni tanulmányaikat. Belgrádban szülők és diákok tüntetését, Priština-ban tettelegességgig fajuló vitát eredményezett az intézkedés az egyik egyetemi kar vezetői és a szerb nemzetiségű tartományi miniszter között. I. Rugova ellenzéki vezető nyilvánosság előtt jelentette ki, hogy ezáltal 1500 koszovói elsőéves hallgató előtt zárultak be az egyetem kapui. A szerb vezetés egyébként nem is titkolja, hogy az egyetemi ifjúság nemzeti összetételének javítása volt a célja.

Objektívebben állást foglalók és az intézkedések kihatását elfogulatlanul mérlegetlők szerinti számos korábbi intézkedés sorsára jut e legutóbbi is. Eredménye abban nyilvánul meg, hogy tovább rontja az egyébként is rossz nemzetiségi viszonyokat. Az különösen irritáló, hogy a Priština-ba vezényelt hallgatók tanulmányi költségeit a szerb köztársasági alapokból fedezik.

A demokrata párt elgondolásai között szerepel – ma még kimondatlan tervként –, hogy tárgyalni kíván az albán ellenzék vezéralakjaival a tartomány jövőbeni státusáról. [...] ¹⁰⁹

Azon részének albán autonóm területté nyilvánításáról, amely elkülöníthető a szerb történelmi területtől. Ma azonban még kevés a valószínűsége, hogy ilyen tervvel akár melyik párt is színre léphessen Szerbiában.

– 138 – S. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

¹⁰⁹ Az irat egy része sérült, egyes részek biztonsággal nem olvashatóak.

Svraka István¹¹⁰ belgrádi ideiglenes ügyvivő összefoglalója Jeszenszky Gézának
a Jugoszláv Föderáció jövőjéről

1990. augusztus 1.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. augusztus 1.

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnak,
Külügyminisztérium
Budapest

71/szt/1990.

Tárgy: Viták a Jugoszláv Föderáció jövőjéről

Készítette: Timotity Miklós
Készült: 3 példányban
2 példány Központnak
1 példány Nagykövetségen
Gépelte: Sosity Zorka

Jugoszláviában a szövetségi alkotmány esedékes módosítása körüli viták¹¹¹ felszínre hozták azokat a nézetkülönbségeket, melyek az államszövetség jövőjére vonatkozóan az egyes nemzetek és nemzetiségek között kialakultak. A jugoszláviai folyamatokat pontosan prognosztizálni a kivételesen sok, előre nem kalkulálható tényező miatt

¹¹⁰ Svrika Istvánt 1990. november 21-én rendkívüli követté és meghatalmazott miniszterré nevezték ki. 1992 augusztusában Simics Sándor váltotta a belgrádi ideiglenes ügyvivői tisztségben.

¹¹¹ A szövetségi alkotmány módosításával kapcsolatos függelékeket 1990. július 17-én véglegesítette a JSZSZK Képviselőházának Alkotmányügyi Bizottsága. Ennek értelmében legalizálták a politikai pártokat, engedélyezték a pluralizmust, az alkotmány szavatolta az emberi jogok egy részét. Az alkotmánymódosítási vita 1990. június 25-én kezdődött meg, azonban a különböző köztársaságokból származó képviselők itt sem tudtak egymással kompromisszumra jutni. A szövegből a konszenzus hiánya miatt, végül kimaradtak azok az indítványok, amelyek a föderáción belüli viszonyokra és a hatáskörökre vonatkoztak.

lehetetlen, de az egyes jugoszláv köztársaságokban zajló változások és a szövetségi vezetés törekvéseinek bemutatása támpontot adhat a várható fejlemények beméréséhez.

Az államszervezeti és nemzetiségi szempontból egyaránt legösszetettebb köztársaság Szerbia, melyben a politikai mozgások fő irányát még mindig a Slobodan Milošević vezetése alatt álló politikai garnitúra határozza meg. Milošević, aki a Szerb Kommunista Szövetségben futott be pártkarriert, 1987-től kezdve a jugoszláv kommunisták közül elsőként és legkövetkezetesebben lovagolta meg a „jugoszláv népek és nemzetiségek testvérisége és egysége” jelszava mögött meghúzódó, a 70-es évek végétől megújulásra képtelen öngazgatási rendszer válságában egyre feszítőbbé váló nemzeti ellentéteket. A Szerbián belüli hatalomátvitelhez a Koszovó Tartományban 10%-os kisebbségben élő szerbség nemzeti érdekeinek felkarolását használta fel, miközben egyre drasztikusabb eszközökkel, fegyveres erőszakkal fojtotta el 90%-os többségben élő, csaknem kétmillió koszovói albánság lázadásait. Ezzel párhuzamosan a másik szerbiai tartomány, Vajdaság konzervatív politikai vezetését is megdöntötte a Vajdaságba betelepült dél-szerbiai és észak-boszniai szerb telepések segítségével és mindkét tartományban Belgrádhhoz hű állami és pártvezetőket juttatott hatalomra. Milošević hatalmi pretenziói ezt követően túlléptek Szerbia határain és Crna Gorában sikerrel, Boszniában és Horvátországban sikertelenül próbált a több tízezres, esetenként több százezres tömeggyűlések „utaztatásával” hatalomváltást kieszközölni. Milošević előretörését a nagymértékben lejáratódott korábbi jugoszláv vezetés képtelen volt megfékezni, ezt valójában a Marković szövetségi kormányfő és Drnovšek szövetségi államfő által nehezen kierőszakolt többpártrendszer és a JKSZ szétesése tudta csak előidézni. A szövetségi államelnökség és a JKSZ KB mint szövetségi testületek befolyásának visszaszorulásával Milošević elvesztette azt a terepet, melyen akcióit a jugoszláv egység megőrzéseként tüntethette fel.

Napjainkban a Milošević garnitúra befolyása egyre inkább az ún. szűkebb Szerbiára korlátozódik, melynek lakossága még mindig az „autonomista” szerb tartományok visszahódítóját¹¹² látja Miloševićben. Ezt az image-t akarja kihasználni a Szerb Kommunista Szövetség is, mely júliusi kongresszusán egyesült a Szocialista Szövetséggel (Népfronttal) és Szerb Szocialista Pártként, Milošević vezetésével akarja átmenteni hatalmát és az egyesülés által jelentősen megnövekedett pártvagyonát a többpárti választások utáni időszakra.¹¹³ Ehhez az „átvedlési” akcióhoz Milošević megnyerte a szerb

¹¹² Vajdaságra és Koszovóra történő utalás.

¹¹³ Szerbiában, a jugoszláv tagköztársaságok közül utolsóként az első többpárti parlamenti és elnökválasztást 1990. december 9-én és 23-án tartották meg. A szavazatok 46,09%-át a Szerb Szocialista Párt szerezte meg. Második helyen 15,79%-al a Szerb Megújódási Mozgalom, harmadik helyen a Demokrata Párt végzett 7,45%-al. A VMDK lett a választások után a negyedik legjelentősebb erő,

értelmiségi körökben nagy befolyással bíró, a „szerb nemzeti újjászületést” a hírhedt Memorandumban először 1987-ben megfogalmazó SANU (Szerb Tudományos Akadémia)¹¹⁴ több tagját és néhány kiemelkedő szerb író (pl. Čosić). Minthogy az új szövetségesek megnyerésének előfeltétele az volt, hogy Miloševićék szakítsanak a párton belüli ortodox kommunista vonallal, s ez a júliusi kongresszus után be is következett, megtört a szerb párt korábbi monolit egysége. Miloševićéket közben két csapás érte a köztársaságon belül is. Egyrészt a két tartományban megszűnnek az önálló tartományi KSZ-szervezetek és a Szerb Szocialista Párt kihelyezett tagozatait kell létrehozni helyettük.

Ez a tartományi ellenzéki pártok választási esélyeit növeli e régiókban, mert felválthatják a helyi lakosság érdekeinek nyílt politikai képviselőit a Belgrád-centrikus Szerb Szocialista Párttal szemben. Másrészt a szerb parlament döntése Miloševićék eredeti javaslatával és utólagos fenyegetődzéseivel szemben nem teszi lehetővé a politikai pártok munkahelyi szerveződését, ezért a Szocialista Párt tagságának létszáma várhatóan több nagyságrenddel alacsonyabb lesz, mint elődjéé volt. Növeli azonban Milošević választási esélyeit, hogy szűkebb Szerbiában az ellenzéki pártok eddig képtelenek voltak a széles tömegek számára vonzó, alternatív programot kínálni Milošević szélsőséges nemzeti programjával szemben, ráadásul a teljes tömegtájékoztatás is az újdonsült „szocialisták” kezében van. A valószínűleg ez év végén vagy jövő év elején sorra kerülő szerbiai parlamenti választásokon a tartományokban várhatóan az alternatív és köztük a nemzeti pártok fognak győzni, de ennek kisebb jelentősége lesz, mert az új szerb alkotmányban még a szabad választások előtt megszüntetik a tartományok állami funkcióit. Egyelőre úgy tűnik, hogy a szerb köztársasági parlamentben a Szerb Szocialista Párt meg tudja szerezni a képviselői helyek többségét.

Ettől a ponttól kezdve kap ismét jugoszláv vetületet a szerb belső helyzet. Miloševićék ugyanis nem hajlandók tárgyalni a jelenleg 400 ezres tagságú és a választásokon valószínűleg elsöprő tartományi győzelmet arató koszovói albán ellenzékkel, mely az albánság lélekszámára, területi egységére stb. hivatkozva követeli államalkotó népként való elismerését és Jugoszlávián belüli saját, független köztársaság megteremtését. Ebbéli törekvéseit egyre határozottabban támogatja Szlovénia, Horvátország

a szavazatok 2,64%-át kapta. A választási eredmények ilyen alakulása ellenére, a 250 fős parlamentben 194 képviselői helyet a szocialisták szereztek meg.

¹¹⁴ A Szerb Tudományos Akadémia 1986 szeptemberében hozta nyilvánosságra a Memorandumát, amely Jugoszlávia esetleges szétesésére figyelmeztetve arra helyezte a hangsúlyt, hogy az akkori Szerbia területe nem ölelte fel a szerb nemzet etnikai határainak az egészét. A Memorandum visszatért a 19. században megfogalmazott, majd a 20. század első évtizedében realizálódott nagyszerb koncepcióhoz.

és a boszniai muzulmánosság. Miloševićék az albán kérdést kizárólag szerb területi kérdésként kezelik és megoldásához „terroristaellenes” kényszerítő eszközöket használnak, illetve hatalmas költségekkel megpróbálnak szerb lakosságot telepíteni a tartományba. Mindezzel azonban oly mértékben kiéleződött a viszony, hogy a többmilliós jugoszláviai muzulmánosság Milošević „keresztes hadjáratával” szemben meghirdette a Bosznia–Szandzsák–Koszovó¹¹⁵ muzulmán tengely kialakítását.

A vajdasági nemzeti kisebbségek, köztük a magyarság, nem kötik jogaik érvényesítését a területi autonómiához, hanem a koppenhágai konferenciára¹¹⁶ hivatkozva a nemzetiségek lakta helységek önkormányzatának követelésére helyezik a hangsúlyt.

Szerbia a Boszniában és Horvátországban élő szerbség miatt e köztársaságokkal is összetűzésbe került. E szerb néprésznek ugyan saját vezetői vannak, akik fellépnek a szerbség érdekeinek védelmében, a szerbiai vezetés azonban a gyámkodás jogát kisajátítva bejelentette, hogy számára a konföderációs berendezkedés csak úgy fogadható el, ha módosítják a köztársaságok közötti határokat és a szerb lakta területek az anyaországhoz kerülnek. Ez természetesen polgárháborút jelentene. Jellemző a szerb álláspont változására, hogy míg korábban kifejezetten provokálták Szlovéniát, hogy Szerbia a jugoszláv egység megmentőjeként erőszakkal léphessen fel, addig a mai vezetés Bosznia és Macedónia részleges bekebelezése, majd a Crna Gorával való esetleges egyesülés árán elfogadná Jugoszlávia felosztását és az új határok között tartóssá tudná tenni a szerb dominanciát.

Horvátországban az év tavaszán a háború utáni első szabad többpárti választásokon a nemzeti-keresztény beállítottságú Horvát Demokratikus Közösség került hatalomra. Az új parlament az őszi folyamán fogja szentesíteni a köztársasági alkotmány módosítását, melyben kinyilvánítják Horvátország állami szuverenitását¹¹⁷ és elhagyják az ideológiai premisszákat. A módosítási javaslat alapján azonban az alkotmányból a nemzeti kisebbségek eddig garantált jogait is, ami a horvátországi szerbek és olaszok

¹¹⁵ Szandzsák, szerbül Sandžak, törökül Sancak, a középkori Raška szerb állam 8686 km² nagyságú vidéke, amely ma Szerbia és Montenegró között terül el, többségében muzulmán vallású és a bosnyák etnikum által lakott terület. Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Prijepolje, Nova Varoš Szerbiához, Plevlja, Bijelo Polje, Berane, Plav, Rožaje községek Montenegróhoz tartoznak.

¹¹⁶ A koppenhágai EBEÉ-konferenciát 1990. június 29-én tartották meg, fókuszában a kisebbségek védelme állt.

¹¹⁷ 1990. július 25-én a Horvát Szábor módosította az addigi alkotmányt. Ennek értelmében az ország megnevezéséből kivette a „szocialista” jelzőt, új címet és zászlót fogadott el. 1990. december 22-én hozta meg a Horvát Szábor az ország új alkotmányát, amelyet „Karácsonyi Alkotmánynak” is neveznek. Az alkotmányt először 1997-ben, majd 2000-ben, 2001-ben, végül 2013-ban módosították. Az alkotmány szakítva az államszocialista múlttal, a Horvát Köztársaságot egységes és elválaszthatatlan, demokratikus, szociális államként definiálja. Az alkotmány a kisebbségek számára szavatolja a szabad anyanyelv- és írásnyelvhasználatot, valamint a kulturális autonómiát.

tiltakozását váltotta ki. A köztársaság polgári parlamentje és kormánya egyelőre Jugoszlávia konföderatív államszerveződését látja a legcélszerűbbnek, de felmerült az is, hogy Jugoszlávia szétesése esetén Szlovéniával lépjenek államszövetségre. Horvátországban dominál az a nézet, hogy Jugoszlávia helyett Társult Délszláv Államokat kell létrehozni, és e keretben a tagállamok önálló kül-, bel- és gazdaságpolitikát folytatnának, saját pénzzel és hadsereggel rendelkeznének, de lenne közös konföderációs pénznemük és közös katonai főparancsnokságuk is. A teljes elszakadást Horvátországban csak abban az esetben tartják rövid távon is reálisnak, ha a jugoszláv hadsereget belső kérdések rendezésére is fel akarja használni a szövetségi vezetés. A HDK hatalma Horvátországban stabil, így a köztársaságban belátható időn belül nem várható olyan belső politikai mozgás, mely a Jugoszláv Föderáción belüli pozícióját megváltoztatná. Az egyetlen belső bizonytalansági pont a több mint félmillió horvátországi szerb politikai szerveződése, aminek komolyságát mutatja e népcsoport szuverenitásáról és autonómiájáról július végén kiadott Nyilatkozat. A horvátországi szerbek vezetése ideológiailag nyíltan szembeáll Miloševićékkal és közelebb áll a HDK vezetéséhez, de garanciákat akar teremteni arra, hogy a szerbség nem kerül nemzeti kisebbségi státuszba Horvátországban. A horvátországi szerbek egyelőre kulturális autonómiát, konföderatív berendezkedés esetén politikaiterületi autonómiát, Horvátország Jugoszláviából való kiválása esetén pedig szerb népszavazást követelnek leendő státuszuk ügyében, elvetik a horvát parlament eddigi alkotmánymódosítási javaslatait. A HDK-nak egyelőre nincs egységes álláspontja a szerb kérdéssel kapcsolatban, de Franjo Tuđman elnök folyamatos párbeszédet tart fenn Jovan Raškovićyal, a szerbek vezetőjével, aki politikai befolyását a Horvátországon kívüli, boszniai és vajdasági szerbségre is kiterjesztette. Valószínű, hogy a horvátországi szerbség ügyében kompromisszum fog születni Tuđman és Rašković között, mert mindkét fél el akarja kerülni az összeütközések elfajulását.

Szlovénia, mely az új jugoszláv berendezkedés kialakításában úttörő szerepet vállalt, továbbra is a legmesszebb megy az állami szuverenitás megteremtésében (szlovén szuverenitási nyilatkozat),¹¹⁸ a legnyíltabban veti fel a kiválás lehetőségét. Pozícióit erősíti viszonylag magas gazdasági fejlettségi szintje és a köztársaság szinte teljesen homogén összetétele. Egyelőre Szlovénia is a konföderatív berendezkedést támogatja,

¹¹⁸ 1989. május 8-án Ljubljánában a független, demokratikus Szlovénia mellett tömegdemonstráció volt. A szövetségi kormányzat figyelmeztetése ellenére 1989. szeptember 15-én a szlovén alkotmányból törlték a szocialista jelzót és deklarálták a köztársaság jogát a függetlenség kikiáltására. Miután a Jugoszláv Kommunista Szövetség 1990. január 22-én a szlovén képviselők távozásával a XIV. kongresszus szétesett, a szlovén–szerb konfliktusok egyre erőteljesebbé váltak. A szlovén parlament 1990. július 2-án fogadta el a szuverenitási nyilatkozatot.

ezzel párhuzamosan azonban a köztársasági vezetésen belül egyre erősödik egy olyan irányzat, amely rövid távon Jugoszláviát vám- és pénzünióvá akarja átalakítani, közép-távon pedig Szlovénia kilépését szorgalmazza. Ezen irányzat képviselőinek érvelése szerint Szlovénia számára történelmileg egyedülálló alkalom kínálkozik napjainkban, hogy szerb jóváhagyással kilépjen a szerb dominanciájú Jugoszláviából.

A fizetéseképtelen, heterogén gazdasági fejlettségű, autarch köztársaságokból álló jugoszláv gazdasághoz való tartozás még sikeres szövetségi szintű reformok esetén sem képes ellensúlyozni a kiválásból származó független döntéshozatal nyújtotta előnyöket. Szerintük Szlovéniának a kiválás után nem a piaci konkurens Horvátországhoz, hanem a nagy felvevőpiacú Szerbiához kell majd közelednie, hiszen akkor már az nem jelenthet közvetlen fenyegetést.

Bosznia-Hercegovina belső helyzetét alapvetően meghatározza a 40%-ban muzulmán, 32%-ban szerb és 20%-ban horvát lakosság együttélése. Bosznia számára létkérdés a jugoszláv államszövetség valamilyen formában való fenntartása, mert a szövetség szétesése esetén Bosznia államiságát szerb és horvát részről egyaránt megkérdőjeleznék. A boszniai szláv ajkú muzulmánosság azért reagál élesen a szerb és a horvát területi követelések emlegetésére, mert nemzetállami létét csak a szerbek és horvátok közös garanciái mellett tudja megőrizni.¹¹⁹ A köztársaságban idén ősszel többpárti parlamenti választások lesznek,¹²⁰ melyeken éppen a heterogén összetételű lakosság miatt a nemzeti pártok rendkívül heves összecsapásaival kell számolni. A boszniai Kommunista Szövetség, mely formálisan még hatalmon van, rohamosan veszít befolyásából, melyet úgy akar visszaszerezni, hogy csatlakozni kíván Marković szövetségi kormányfő jugoszláv orientációjú reformszövetségéhez. Bár a jugoszláv orientációnak valamennyi köztársaság közül talán éppen Boszniában van a legerősebb bázisa, valószínű, hogy a nemzeti ellentétek további éleződésével a nemzeti pártok, főként a muzulmán párt egyenrangú választási ellenfelek lesznek.

Crna Gorában a köztársaság és Jugoszlávia jövőjét illetően két irányzat kristályosodott ki. Az egyik szerint a szerbiai folyamatokkal párhuzamosan kell haladni, ha lehetséges, meg kell őrizni a jugoszláv föderációt, ha nem, akkor Jugoszlávia keleti

¹¹⁹ Az SZHSZ Királyság első, unitarista alkotmányát a szerb centrista politikai erők csak a boszniai muzulmánokkal történt kiegyezés után tudták elfogadtatni. Ez a kényszerhelyzet vezetett a Jugoszláv Muzulmán Szervezettel (JMO) való kiegyezéshez. Az 1921. március 21-én kötött paktum biztosította Bosznia-Hercegovina területi épségét, a felekezeti egyenlőséget, a muzulmán földbirtokok sérthetetlenségét, a muzulmán vallási intézmények autonómiáját, s az alkotmány megszavazásáért cserében álláshelyeket ígértek a helyi muzulmánoknak a szarajevói tartományi kormányzatban is. Az ún. Vid-napi alkotmányt végül 1921. június 28-án 223 igen, 35 nem és 158 távolmaradás mellett fogadták el.

¹²⁰ A boszniai választásokat 1990. november 18-án tartották meg.

és déli köztársaságai alkossanak külön föderációt, ha ez sem lehetséges, akkor Crna Gora egyesüljön Szerbiával valamilyen államszövetségi formában. A másik irányzat szerint a mindössze félmillió lakosú Crna Gora szuverenitását kell erősíteni Szerbiával szemben és mindenáron egyben kell tartani Jugoszláviát. Az első irányzathoz a szerb segítséggel hatalomra jutott kommunista vezetés és néhány szerbofil nemzeti párt tartozik. Az utóbbi irányzathoz pedig frissen alakult polgári liberális pártok.

Crna Gorában késő ősszel lesznek választások,¹²¹ a köztársaság jövőbeni orientációját azok kimenetele fogja meghatározni.

Macedóniában a Kommunista Szövetség reformszárnya az elmúlt évben radikális személyi változások után egy szociáldemokrata beállítottságú pártot hozott létre, mely ennek megfelelően elfogadja a rendszerváltás szükségességét, sőt annak a gazdasági vonatkozásaiban, a köztársasági keretekben a legradikálisabb változások élére áll. Tömegbefolyását erősíti, hogy szembefordult a szerb pretenziókkal és tárgyalásos megállapodásra törekszik a macedóniai lakosság 1/4-ét alkotó albánsággal. A macedón politikai porondon fellépő polgári ellenzék egyelőre nem tudott tényleges politikai befolyást szerezni, a reformkommunistákkal szemben nincs igazi alternatív program. A Macedón Köztársaság fennmaradása csak a jugoszláv föderáció vagy konföderáció megőrzése esetén tekinthető realitásnak, ezért e köztársaság elkötelezett híve a jugoszláv egység megőrzésének és bírálja azokat a puhatolózó tárgyalásokat, melyek szerb, bolgár és görög egyházi vonalon folytak Macedónia jövőbeni sorsát illetően. Ezt a sokismeretlenes egyenletet próbálta a szövetségi kormány és a szövetségi államelnökség az elmúlt hetekben valamelyest kezelhetőbbé tenni.

A köztársaságokban folytatott tárgyalások során bizonyossá vált, hogy a megoldás keresésében az erőszakos eszközök alkalmazását minden érdekelt elveti és erre a Jugoszláv Néphadsereg legfelső vezetése is garanciát adott. Jelenleg Szlovénia és Horvátország érdekelt Jugoszlávia konföderatív berendezkedésében, a többi tagköztársaság hivatalosan a föderációs felépítés mellett foglalt állást. Megállapodtak, hogy tárgyalások kezdődnek valamennyi köztársaság egyenjogú részvételével a harmadik Jugoszlávia megteremtéséről. Valamennyien elfogadták, hogy a föderáció megőrzésétől egyes köztársaságok teljes kiválásáig minden békés megoldás számításba jöhet, mint például az ország egyik területén föderáció, másik részében konföderáció létrehozása, az érdekeltek érdekegyeztetésével összhangban. Az egyeztető tárgyalások megkezdése valószínűleg csak ahhoz lesz elegendő, hogy a választási kampányokban felhevült kedélyeket lehűtsék, biztosítsák a párbeszéd folyamatosságát. Az ország jövőjéről komolyan tárgyalni azonban csak akkor lehet majd, ha valamennyi tagköztársaságban

¹²¹ A montenegrói választásokat végül 1990. december 9-én és 23-án tartották meg.

lezajlottak a parlamenti választások, érvénybe léptek a köztársasági alkotmányok és világos lesz, hogy a hatalom új birtokosainak programjaiban melyek a közös nevezők, illetve a külföld mennyire érdekelt ezek támogatásában.

Svraka István
ideiglenes ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

17.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Stjepan Mesić horvát kormányfő jelölése a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnökségébe

1990. augusztus 30.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20874
Érkezett: 90. 08. 30. 14:36
Készítette: Gö.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Mesić jelölése a JSZSZK Elnökségébe

47,

Stepan Mesić eddigi horvát kormányfő jelölése a JSZSZK elnökségébe S. Šuvar visszahívásával figyelmet érdemlő lépése a Horvát Szábor napokban megtartott rendkívüli ülésének.

S. Mesićet a HDZ szélsőségesei ugyan egy ideje támadják mérsékelt magatartása miatt, lemondását is követelték, jelölése e szövetségi posztra azonban azt is jelzi, hogy a jelenlegi horvát vezetés egyik legmegbízhatóbb embere jelölésével igenis kiemelt fontosságot tulajdonít a szövetségi szinten számára biztosított helyet betöltő személy kiválasztásának, valamint belső helyzete megszilárdítását követően a szövetségi

elnökségben levő pozíciói megerősítésének is. Mesić kiválasztásával a horvát vezetés azt is érzékelteti, hogy számára nem közömbös, jövő év májustól ki kerül a szövetségi elnökség elnöki posztjára.¹²² Mesić jelölését a szokásos procedúra követi, azt a többi köztársaságnak is el kell fogadnia, majd a szövetségi parlamentnek kell szentesítenie.

E horvát politikus bekerülése az államelnökségbe az erőviszonyokat ugyan jelentősebben nem módosítja, ugyanakkor előrevetíti az év végén esedékes többpárti választásokat követő összetételt, annak kihatásait az elnökség tevékenységére.

Mesić személye az elnökségben jelenleg abból a szempontból látszik fontosabbnak, hogy jelentősebben befolyásolhatja az elnökség vezetésével esedékes tárgyalásokat Jugoszlávia jövőbeni felépítéséről, a föderáció és a konföderáció híveinek vitájában.

Megjegyezzük: Szlovénia eddig nem nyúlt hozzá az őt az elnökségben képviselő Drnovšek személyéhez.

– 150 – Ő. –

Lássa:

IV. területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

18.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Slobodan Milošević meghívása Magyarországra

1990. szeptember 3.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

¹²² Josip Broz Tito halála után, 1980-tól a JSZSZK elnökét a tagköztársaságok rotációs rendszerben egy évre választották meg.

Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: [Nem olvasható]
Érkezett: 90. 09. 03. 09.23
Készítette: SGY.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: S. Milošević magyarországi látogatása

A. Prlja szerb külügyminiszter ma hivatalosan közölte, hogy az október 12–14-i szentendrei ünnepségen részt vevő szerb állami küldöttséget nem S. Milošević köztársasági elnök fogja vezetni. A küldöttség összetételére a későbbiekben visszatérnek.

Prlja közölte egyben azt is, hogy Milošević részére Budapesten átadott meghívásnak a szerb elnök még az idén eleget kíván tenni. Jelezte, hogy számukra október vége lenne megfelelő; ezzel kapcsolatban választ, és egyetértés esetén konkrét időpontjavaslatot várnak tőlünk.

– 156 – Ő. –

Lássa:
IV. területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

19.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Ante Marković szövetségi kormányfő
és a szerb kormány ellentéte

1990. szeptember 4.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20890
Érkezett: 90. 09. 04. 17:31
Készítette: Ta.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: A Marković és a szerb kormány ellentéte

47

A Marković kormány sikeres gazdasági programját és annak nyomán kibontakozó politikai szerepvállalását a szerb vezetés növekvő gyanakvással figyeli. Az ellentétek politikai természetűek, mögöttük Szerbia további térvésztesétől való félelem húzódik meg, a bírálatok mégis elsősorban a gazdasági problémák kapcsán fogalmazódnak meg.

A szerb kormány saját fejlesztési program beindítását hirdette meg, mivel szerint a szövetségi kormány reformja csak részleges és átmeneti eredményeket hozott, a nyomában jelentkező hírek viszont egyre jelentősebbek. Azt hangoztatják szerb részről, hogy a termelés visszaesése tovább tart, csökkennek a személyi jövedelmek, nő a fizetésektelen vállalatok száma, a pénzügyi rendszer gyakorlatilag nem működik. Mindez túl nagy ár számukra a növekvő belső feszültségek közepette. Ahogy az egyik szerb miniszter fogalmazott, a kérdés ma az, hogy milyen feltételek mellett számíthat a szövetségi kormány Szerbia támogatására. Ez adott esetben egy kormányválság kiprovokálását is jelentheti.

A Marković kormányfő által kezdeményezett politikai mozgalom elindítása – Reformerek Szövetsége¹²³ – elodázhatalanná tette az ellentétek nyilvános tárgyalását. Bár magának a kezdeményezésnek a hatásáról, sorsáról korai lenne jóslásokba bocsátkozni, de az tény, hogy legnagyobb visszhangra ott talált – nemzetiségileg vegyes köztársaságok, területek, baloldali politikai szervezetek, jugoszláv mozgalmak – ahonnan a szerb politika is a legerőteljesebb külső támogatást remélte. Miután a szerbiai politikai szintér is differenciálódik, Marković kormányfő nyílt színre lépése a Szerbián belüli erőviszonyok alakulására is jelentős befolyást gyakorolhat, amit már most jól mutatnak a szerveződő reformszövetség erős vajdasági pozíciói is.

¹²³ A Reformerök Szövetsége 1990-ben Ante Marković által alapított politikai, nemzetek feletti párt volt. Politikai programja a jugoszláv állam, társadalom és gazdaság átfogó átalakítása volt. 1991-ben az ország szétesésével megszűnt.

Lássa:
IV. területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

20.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Válság Szlovéniában

1990. október 5.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20998
Érkezett: 90. 10. 05. 15.18.
Készítette: Ud.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Jugoszláv belpolitikai helyzetkép

47

A JSZSZK elnökségének főtítkára¹²⁴ Jugoszlávia jövője szempontjából döntő jelentőségűnek minősítette, hogy a folyamatban levő és elkerülhetetlen változások békés körülmények közepette és civilizált módon menjenek végbe. A belpolitikát ma a nemzetiségi feszültségek és a pártharcok uralják, a gazdasági reform és az európai normákhoz igazodó politikai rendszer kérdései háttérbe szorultak. A nyár folyamán

¹²⁴ 1989 és 1990-ben Petar Škundrić töltötte be ezt a tisztséget.

a Marković-kormány gazdasági programjában zavarok keletkeztek, az árak növekedése meghaladja a tervezett mértéket, amit csak részben lehet magyarázni a Perzsa-öböl térségében kialakult válsággal¹²⁵ és a szárazság következményeivel. Újabb határozott intézkedések szükségesek az eddigi eredmények megóvása és a tervbe vett további lépések megtétele érdekében.

A JSZSZK Elnöksége tisztában van alkotmányos felelősségével és politikai lehetőségeivel. Az alapvetőnek azt tartják, hogy tisztázza Jugoszlávia nemzeti és köztársasági jövőendő együttműködésének alapkérdéseit és lehetséges módjait. Az eddigi alkotmány is számos konföderatív jellegű rendelkezést tartalmazott. A kérdés lényege nem az elnevezésen van, hanem hogy olyan, mindenki számára megfelelő formulát találjanak, amely tükrözi a bonyolult jugoszláviai viszonyokat és kifejezi minden érintett érdekét. E tekintetben nincs véleménykülönbség az Elnökség egyes tagjai között.

A tervek szerint október közepén Jović elnök beszédet mond a szövetségi képviselőházban és az egyes köztársaságok vezetőivel a nyár folyamán folytatott konzultációk tapasztalatai alapján szól azokról a kérdésekről, amelyek egy új, jugoszláv megállapodás lényegét alkothatják. Azt fogja javasolni, hogy a parlament állítson össze egy dokumentumot, amely a jövőendő új alkotmány alapkérdéseit rögzítené. Lényegében erről tartanának – szintén a szövetségi képviselőház szervezésében – összjugoszláv referendumot. A cél nem az, hogy a mostani összetételében mindenáron együtt maradjon az ország, hanem hogy politikai és gazdasági értelemben működőképpé váljon. A szövetségi parlament alkotmányügyi bizottságának egy tekintélyes tagja a mostani helyzetet alkotmányos válságként jellemezte.

Szlovénia döntése arról, hogy a területvédelmet a köztársaság hatáskörébe vonják, tovább élezi.¹²⁶ Ő a jövő szempontjából azt hangsúlyozta, hogy a kormány alkot-

¹²⁵ Irak 1990. augusztus 2-án szállta meg az olajban gazdag Kuvaitot. A megszállás közvetlen kiváltó oka, hogy Szaddám Husszein azt állította, hogy a két ország által közösen birtokolt olajmezőről Kuvait a megállapított kvótán felül termelt ki olajat, így alacsonyan tartotta annak világpiaci árát, mindez súlyos gazdasági károkat okozott Iraknak. A két ország konfliktusát elmérgesítette, hogy Kuvait nem volt hajlandó elengedni az Irán elleni háború céljaira felvett iraki adósságot. AZ ENSZ BT 1990. augusztus 2-án elítélte az iraki inváziót, 1990 novemberében kivonulásra szólította fel Irakot Kuvait területéről 1991. január 15. határidőig, amely nem történt meg. 1991. január 17-én az Amerikai Egyesült Államok által vezetett koalíció légitámadást indított Irak ellen. A szárazföldi hadműveletek 1991. február 24-én kezdődtek meg, két nappal később Irak bejelentette, hogy kivonja csapatait Kuvaitból, de az ENSZ határozatait továbbra sem ismerte el.

¹²⁶ A szlovéniai és a horvátországi első többpárti választások eredményeit a Jugoszláv Néphadsereg nem fogadta el. 1990. május 14-én Blagoje Adžić vezérkari főnök parancsot adott a két tagköztársaság területvédelmi egységeinek lefegyverzésére. Míg a horvátok ennek engedelmeskedtek, a szlovén hatóságok ezt elutasították, majd 1991. március 6-án a szlovén parlament egyoldalúan felfüggesztette a szlovén sorkötelesek küldését a Jugoszláv Néphadseregbe.

mánymódosítási csomagtervének augusztusi megszavazása lehetővé teszi a további munkát, annak ellenére, hogy a köztársasági képviselőházak valószínűleg nem fogják megerősíteni annak valamennyi tételét.

Az egyes köztársaságokban folyó törvénykezési munkák azt mutatják, hogy mindegyikük komolyan készülnek a jövőbeni tárgyalásokra. Az elfogadott új, szerb alkotmány gyakorlatilag egy konföderációs jellegű megállapodásnak is meg tud felelni. Szlovéniában a folyamatban levő alkotmánymódosítás az állami szuverenitás értelmezését szolgálja, ugyanilyen indíttatással dolgoznak Horvátországban is.

– 189 – Ö. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

21.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerbia belpolitikai helyzete

1990. október 10.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20019

Érkezett: 90. 10. 10. 16.32

Készítette: Ki.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Szerbiai helyzetkép

A szerb kormány vezető beosztású tisztségviselője első beosztottunknak elmondta:

1. A szerb vezetés és a magát szabálytalanul hatalmon levőnek nevező Szocialista Párt számos hibát vét a választási kampány során, miként az új alkotmány „vitája” és elfogadása kapcsán is, az ellenzék teljes kirekesztésével tette azt. Több esetben még saját esélyeit is növelhetné, ha egyes ellenzéki pártok vezetőinek (csetnik mozgalom, Szerb Népi Megújodás Pártja)¹²⁷ több nyilvános (pl. tv) szereplést biztosítana, nézeteik nyilvános ismertetésével ui. gyorsabban lejártnák magukat.

Az ellenzék bojkottfelhívása érthető, az egyenlőtlen feltételek kényszerítik erre. Szerbia Szocialista Pártja nem tud, nem akar szakítani az eddigi gyakorlatával és ebben csak a koszovói helyzet kilátástalansága sorakoztatja mögé a tömegek jelentős részét (egyébként e kérdésben a legkisebb a különbség a Szocialista Párt és az ellenzéki pártok jelentős része között).

J. B. Tito és munkatársai számlájára írják Koszovó etnikai jellegének alakulását, az albánok háború utáni tömeges bevándorlását is. (100-300 ezer családról beszélnek, és egyre erősebbek a követelések, hogy mindezeknek vissza kell menniük Albániába.)¹²⁸

2. A szerb népben lassan az a felfogás válik uralkodóvá, hogy mindegy, ki kerül hatalomra, csak mozduljon el a holtpontonról a gazdaság, kapjon lendületet a fejlődés. A nép gyakorlatilag felkészült önálló állammá válására, arra, hogy hátat fordít a „hálátlan” testvérnemzeteknek, amelyek elfeledték Szerbia első világháborús, országot megteremtő emberáldozatait. Ugyanakkor Vuk Drašković Szerb Megújodási

¹²⁷ A nyolcvanas évek végén több szerb csetnik mozgalom is újjáalakult. 1989. június 28-án az amerikai emigrációban élő egykori második világháborús csetnik fővajda, Momčilo Đujić a csetnik vajda címet adományozta Vojislav Šešeljnnek, akit azzal bízott meg, hogy az „anyaországot tisztítsa meg a zsidóktól, az albánoktól és a horvátoktól”. Ezzel párhuzamosan Vuk Drašković Draža Mihailović rehabilitációját követelve létrehozta a csetnik hagyományokat követő Szerb Gárdát, amely később a horvátországi harcokban is részt vett. A csetnik ideológiát követő Szerb Népi Megújodás Pártot (Srpska narodna obnova – SNO) 1990. január 6-án Pazovan, Mirko Jović alapította meg. A Jović vezette párt a horvátországi háborúban a Fehér sasok nevű irreguláris alakulatokkal együtt vett részt.

¹²⁸ Koszovó területe az 1912–1913. évi Balkán-háborúk során a Szerb Királyság része lett, a szerb hatóságok 281 747 albán kitelepítették. A lakosság többségét továbbra is az albánok adták. 1920. szeptember 24-én a déli területek betelepítésére meghozott rendelet értelmében, a két világháború közötti időszakban Belgrád erőteljes kolonizációba kezdett. 1939-ig mintegy 54 ezer telepest irányított Koszovó területére. Ebből 49 ezer szerb és montenegrói volt, 4 500 horvát, illetve 150 szlovén. A második világháború alatt Koszovó Albániával együtt olasz protektorátus lett, ekkor a telepések zömét kitelepítették. A második világháború után az új, jugoszláv kommunista vezetés, hogy elejét vegye a nagyszerb eszmék terjedésének és megerősödésének, 1945 márciusában az ún. 153. határozattal megtiltotta a kitelepített telepések visszatérését. Bár a második Jugoszlávia évtizedeiben folyamatos volt a szerbek elköltöztetése, ami tovább rontotta az addig is kedvezőtlen szerb demográfiai adatokat, a szerb propaganda által emlegetett többszázszáz albán betelepülést, hitelt érdemlő módon napjainkig nem lehet bizonyítani.

Mozgalmától¹²⁹ sokakat elriaszt az e pártra jellemző múltba merülés, a bosszú és az utólagos leszámolás (a bolsevizmussal) követelése.

3. Belgrád esetében biztosra vehető, hogy a 40 képviselői mandátumot, vagy annak többségét a Szocialista Párt jelöltjei megszerzik. Várható, hogy Milošević, tudva, hogy a mostani vezető garnitúra népszerűsége letűnőben van, utolsó esélyként eddig ismeretlen, fiatal jelölteket indít szerbiai választásokon.

4. A kormányhivatalokban párt, vagy pártok nem működhetnek. A szocialista pártba kevesen igazoltak át, a kormány épületében alig egy-két tucatnyira tehető – most már lakóhely szerint szerveződött – tagjainak száma és hasonló a helyzet a nemzetgyűlésben is. A december 9-ére kiírt választásokat követően – függetlenül azok eredményétől – a szocialista párt helyzete jelentősen megnehezül ezen és más intézményekben is.

5. A most folyó politikai csatározások során a pravoszláv egyház is aktivizálódik.¹³⁰ A Szinódus Vallásügyi Minisztérium létrehozását követeli, melyben pozíciókra számít. Ezek révén beleszólása lehetne az oktatásügy irányításába. Tervei között szerepel oktatásügyi intézmények visszaszámaztatása, azok állami támogatással történő működtetése és részvétele a különböző tudományos fokozatok odaítélésében, mely utóbbi esetben az egyik alapvető szempont a jelölt pravoszláv valláshoz tartozása lesz.

– 196 – Ö. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 39.d.

¹²⁹ A Szerb Megújodási Mozgalom 1990-ben Vuk Drašković által alapított szerb jobboldali, kezdetben Nagy-Szerbia létrehozásáért síkra szálló politikai párt. 1991-ben önkéntesei a szerb oldalon részt vettek a horvátországi háborúban. 1992-től Drašković azonban egyre jobban eltávolodott a háborús retorikától, s a miloševići rendszer egyik legnagyobb bírálója lett. Pártja 1990 és 2007 között rendelkezett képviselőkkel a szerb parlamentben.

¹³⁰ 1990-től a Szerb Ortodox (Pravoszláv) Egyház jelentős befolyásra tett szert a szerb politikában. Az egyház következetesen kiállt a szerb területi ambíciók és a nagyszerb nacionalizmus mellett. A szerb egyház feje, Pál pátriárka személyesen áldotta meg Radovan Karadžić boszniai szerb politikust, Ratko Mladić tábornokot és Željko Ražnjatović Arkan szabadcsapatvezért. Az egyház nacionalista magjához tartozó Amfilohije Radić, Artemije Radosavljević, Atanasije Jevtić és Irinej Bulatović püspökök az egyház irányítótestületének, a Szinódusnak a tagjaiként nagy befolyással bírtak. A háború során a Szerb Pravoszláv Egyház a politikusoktól is militánsabb álláspontot képviselt, így az összes béketervet, beleértve a boszniai háborút lezáró daytoni egyezményt is elutasította.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet jelentése
Slobodan Milošević szerb elnök esetleges magyarországi látogatásáról

1990. október 16.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10849

Érkezett: 90. 10. 16. 14.44

Készítette: Lak.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: S. Milošević magyarországi látogatása

Prlja szerb külügyminiszter bejelentése, hogy Milošević elnök a közeljövőben magyarországi meghívásnak kíván eleget tenni, a nyugati nagykövetségek körében élénk érdeklődést váltott ki. Diplomataik munkatársaim előtt csodálkozásuknak adtak hangot, hogy a szerbiai választások előtt ezzel magyar részről a régi rendszert és annak első emberét részesítjük támogatásban. Hangsúlyozzák, hogy a Nyugat magatartását hosszabb ideje a szerb politika elszigetelése határozza meg és kemény nyomást fejtenek ki annak érdekében, hogy Koszovó ügyében a szerb vezetést meghátrálásra késztessek.

Megjegyzem, hogy nyugati részről a horvát és szlovén elnökök meghívását illetően is nagy óvatosságot mutatnak. Tudomásunk szerint „hivatalosan” egyelőre sehol sem kívánják őket fogadni. Tudman horvát elnök lényegében magánjellegű látogatást tett a közelmúltban az Egyesült Államokban, s legnagyobb rangú tárgyalópartnere a nemzetbiztonsági tanácsos volt.

A Milošević-látogatás kapcsán fontosnak tartom jelezni, hogy a feszültté vált jugoszláviai belső helyzet közepette előtérbe került az egyes köztársasági politikai központok nemzetközi kapcsolatkeresése. Ezek elsősorban belpolitikai indíttatásúak és kevésbé szolgálják a valóságos kapcsolatépítést. Magyar részről ezt a készséget természetesen ki kell használnunk, ugyanakkor el kell kerülnünk, hogy akaratunkon kívül valamilyen formában bennünket a belső küzdelmekben felhasználjanak.

Javaslom, hogy a szomszédos jugoszláv köztársaságokhoz fűződő kapcsolatok keretein a helyi választások befejezéséig (dec. 9.) ne változtassunk. (Milan Kučan szlovén elnök utazására Vas megye vendégeként került sor, ezért annak kedvezőtlen visszhangja nem volt.) Mind Tuđman, mind pedig Milošević urak látogatásának realizálását ütemezzük későbbre. A november 18-ra kitűzött miniszterelnöki határtalálkozó és köztársasági elnökünk napirenden levő jugoszláviai látogatása kellő indokot szolgáltat az esetleges szerb, ill. horvát inzisztálás elhárítására.

– 156 – Ö. –

Lássa:

IV. területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

23.

Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának feljegyzése
Göncz Árpád meghívásáról Slobodan Milošević szerb és Franjo Tuđman
horvát köztársasági elnök részére

1990. október 18.

Külügyminisztérium

4. Területi Főosztály

Kristóf Lázár

Készült: 4 példányban

Szigorúan titkos!

Érvényes visszavonásig!

Kapja: Jeszenszky úr

Katona úr

Szokai úr

Saját

Feljegyzés

Tárgy: Milošević szerb elnök és Tuđman horvát elnök magyarországi látogatása

Göncz Árpád köztársasági elnök magyarországi látogatásra hívta meg Milošević Slobodant, a Szerb Köztársaság elnökét és Tuđman Franjot, a Horvát Köztársaság elnökét.

Ősz István, belgrádi nagykövetünk jelentése szerint Prlja Aleksandar bejelentése Milošević úr közeljövőbeni magyarországi látogatásáról a nyugati diplomatáknál csodálkozást és olyan értékelést váltott ki, hogy ezzel a szerbiai december 9-i választások előtt magyar részről a régi rendszert és annak első emberét részesítjük támogatásban. A nyugati diplomaták óvatosságot mutatnak Tuđman úr magyarországi meghívását illetően.

Tuđman úr és Milošević úr eddig senkitől nem kapott hivatalos meghívást, Tuđman úr nemrég magánjellegű látogatást tett az USA-ban, s hasonlóra készül Ausztriában.

A feszültté vált jugoszláviai belső helyzet közepette előtérbe került az egyes köztársaságok nemzetközi kapcsolatteremtése, amelyek elsősorban belpolitikai indíttatásúak. Tapasztalataink szerint a szerb és a horvát diplomácia között egyfajta versengés folyik a köztársasági elnökeik magyarországi látogatását illetően. Mindkét fél főleg belpolitikai pozícióinak megerősítésére akarja felhasználni a látogatást.

A Jelašić bán szobrának újbóli felavatása¹³¹ alkalmából szerzett benyomásaink szerint a horvátok és a szerbek között pattanásig feszült a helyzet, e konfliktus és a bonyolult jugoszláv helyzet további alakulását elsősorban a novemberi és decemberi választásoktól tesszük függővé, ha addigra valamilyen rendkívüli intézkedésre nem kerül sor.

Ezért javasoljuk:

– Részünkről kerüljünk minden olyan lépést, amely úgy tűnhet, mintha ebben a küzdelemben valamelyik felet támogatnánk.

– A szomszédos jugoszláv köztársaságokhoz fűződő kapcsolatok keretein a helyi választások befejeződéséig (december 9.) ne változtassunk.

¹³¹ Zágráb főterén Anton Dominik Fernkorn, Josip Jelašić Bužinski horvát bánt (1801–1859) ábrázoló alkotását az osztrák hatóságok állították fel 1866. szeptember 19-én. A kivont kardú lovas szobor Budapest felé néző északi tájolást kapott. Ezt sokan Magyarország elleni fenyegetésként értelmezték. A szobrot 1947-ben a jugoszláv hatóságok azzal az indokkal távolították el, hogy a horvát bán osztrák kollaboráns volt. Az alkotást 1990. október 11-én állították vissza, azonban ekkor már dél felé fordítva. A szobor elhelyezése ismét politikai konotációt kapott: a tájolást egyrészt Magyarországnak tett gesztusként, illetve az új ellenségnek, a szerbeknek és Belgrádnak szóló figyelmeztetésként/fenyegetésként értelmezte és értelmezi a mai napig a közvélemény.

– Időpontegyeztetési nehézségeinkre is hivatkozva Tuđman és Milošević úr látogatását ütemezzük későbbre.

– A november 13-ra kitűzött miniszterelnöki határtalálkozó és köztársasági elnökünk napirenden lévő jugoszláviai látogatásának előtérbe helyezésével kellő indokot szolgáltat az esetleges szerb, illetve horvát inzisztálás elhárítására.

Budapest, 1990. október 18.

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

24.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója a bácskai római katolikus püspökségről,
Jugoszlávia belső helyzetéről és a magyar–jugoszláv kapcsolatokról
a magyar–jugoszláv miniszterelnöki tárgyalásokhoz

1990. november 2.

002895/1/90 mell.

Emlékeztető

Pénzes János bácskai római katolikus püspök a nála tett október 26-i látogatás során tájékoztatást adott a püspökség helyzetéről, a papság tevékenységéről. Elmondta, hogy saját belső felméréseik szerint a püspökség területén, amely a Duna–Tisza közére terjed ki, északon az országhatár határolja, kb. 400 ezer római katolikus hívőt tartanak számon, akik közül kb. 300 ezer magyar, 100 ezer pedig horvát (bunjevác,¹³² sokác¹³³)

¹³² A katolikus bunjevácok Belső-Dalmáciában, a Velebit-hegység vidékén éltek. A 17. században vándoroltak Magyarországra, és Bácskában, főleg Szabadka környékén telepedtek le. A kiegyezés után erőteljes magyarosodás folyt közöttük. A két világháború közötti időszakban többségük a horvát–szerb konfliktus során a zágrábi politikát követte. A második világháború után erőteljes volt körükben az ún. eljugoszlávosodás folyamata. A 2002-es szerbiai népszámláláson 20 012 személy vallotta magát bunjevácnak, míg 70 602-en horvátnak.

¹³³ A katolikus sokácok Bosznia-Hercegovinából a török hódoltság idején települtek a Bácskába, zömük a Duna mentére, elsősorban Zombor, Szond, Bácsberek, Monostorszeg, illetve Szlavónia egyes területeire. Lélekszámuk napjainkban kb. 20 ezer fő.

nemzetiségű. Ezen kívül vannak szlovák hívők is, az ő arányuk nem számottevő a nagy tömeghez képest.¹³⁴

A lelkipásztori munkát a püspökség területén cca. 60 pap látja el. A Szabadkán működő teológiai szeminárium, a Paulinum¹³⁵ évente csak igen kevés számú magyar nemzetiségű hallgatót tud beiskolázni, mivel kevés a jelentkező. Öröndetesnek mondták, hogy az idén 3-3 magyar hallgató jelentkezett a Bácskából és a Bánátból. A hallgatók zöme a szkopjei egyházmegye területéről érkező albán nemzetiségű fiatal. A paphiány alapvető oka a több évtizedes állami üldöztetés és elnyomás, de többek között az is, hogy a papi hivatás végzését felsőfokú végzettséghez kötik, ellentétben

¹³⁴ 1945 és 1990 között az egypártrendszerű titói Jugoszlávia tiltotta a nyilvános vallásgyakorlást. Az egyházakat, vallási felekezeteket – a hivatalos álláspont szerint – a nacionalizmus hordozójának tekintették. Ingatlanjaik államosításával megfosztották őket anyagi háttérüktől, és ezzel megpróbálták ellehetetleníteni működésüket. Az egyházakat teljesen kizárták az oktatási-nevelési folyamatokból, megfosztották őket erkölcsformáló és nemzetfenntartó szerepüktől is. A vallásgyakorlás a párttagsággal összeegyeztethetetlen volt, a vallásukat nyíltan felvállaló személyiségeket a társadalom perifériájára szorították, karrierjüket megtörték. A pártállam törekvései különösen az 1960-as évek közepéig erőteljes volt. A Szentszék és Jugoszlávia diplomáciai kapcsolatai 1966-ban rendeződtek, a helyi katolikus egyház és az ateista államvezetés kapcsolatai két évig „fagyosak” maradtak. Változás 1968-ban történt, amikor a szabadkai Apostoli Kormányzóságot püspökséggé nyilvánították. Jelentős előrelépésnek számított, amikor 1978-ban Karol József Wojtylát (Wadowicw, 1920 – Róma, 2005) lengyel bíborost választották pápává. II. János Pál új, „keleti” politikát honosított meg a Vatikánban. Ennek egyik eleme, hogy a katolikus egyház minden lehetőséget kihasználva igyekezett javítani a kommunista blokkban – ideértve az egész Közép- és Kelet-Európát, a Szovjetuniót és Jugoszláviát is – élő hívők társadalmi-politikai helyzetén, valamint megerősíteni a nemzeti katolikus egyházak társadalmi pozícióit. Megjelent az ökumenizmus eszméje, aminek következtében az egyház hierarchiája – amely korábban befelé fordult – fokozatosan nyitottá vált a nyilvánosság felé. Ezek hatására Jugoszláviában is dialógus indult meg a katolikus egyház és a társadalom különböző rétegei között, ami különösen Horvátországban volt erőteljes. A Jugoszláviában uralkodó diktatúra fokozatosan puhult, a folyamat Tito 1980-ban bekövetkezett halálát követően felgyorsult. 1986-ban a bánsági Apostoli Kormányzóságot is püspökséggé nyilvánították. A szabadkai püspökség élén 1989. május 16-ától Msgr. dr. Péntes János (Bajmok, 1943 –) állt, akit 1968. június 29-én szenteltek pappá. Az 1980-as évek végén a római katolikus vallásúak névleges száma a Bácskában 360 000 (80%-ban magyar), a Bánságban pedig 100 000 volt (90%-ban magyar).

¹³⁵ A szabadkai Paulinum a Szabadkai Püspökség Klasszikus Gimnázium és Szemináriumaként az 1962/63-as tanévben kezdte meg működését két tagozattal. A Paulinum épületét 1965-ben szentelték fel. A magyar és horvát nyelven oktató intézményben a teológiai és filozófiai tanulmányok állnak középpontban, emellett nagy figyelmet szentel a történelem oktatására is. Az elmúlt évtizedekben a bácskai és a bánsági papok túlnyomó többsége itt végezte tanulmányait. Nemzetközi szinten elismerték az intézményt, azonban Szerbiában csak 2004-ben akkreditálták. Jelenleg négy tagozattal működik.

a szerb pravoszláv egyházzal, ahol már középiskolai végzettséggel is lehet papként tevékenykedni. További visszatartó erő még a cölibátus¹³⁶ is.

A magyar ajkú hívek, akik tehát a püspökség területén többségben vannak, anyanyelvén történő ellátása teljességgel biztosított, tekintettel arra, hogy a horvát nemzetiségű papoknak is meg kell tanulniuk magyar nyelven. A magyar nemzetiségű papok értelemszerűen beszélik a horvát nyelvet, hiszen a teológiát is ezen a nyelven végzik el.

Pénzes püspök úr kifejtette, hogy mód és lehetőség lenne a jugoszláviai és magyar püspökkari konferenciák közötti közvetlen kapcsolatfelvételre, hasonlóan ahhoz, ahogy ez már hosszú évek óta gyakorlat egyrészt a jugoszláviai, másrészt az olasz és az osztrák püspökkari konferenciák között. Nevezetesen az olasz püspökkari konferencia a trieszti püspököt, az osztrák pedig a grazi püspököt delegálja a jugoszláviai püspökkari konferencia¹³⁷ üléseire és fordítva: a jugoszláviai püspökkari konferencia is egy-egy tagot delegál az említett országok püspökkari konferenciáira.

Pénzes János püspök úr negyvenes éveiben jár, két esztendő óta látja el hivatalát. Működése során megkülönböztetett figyelmet fordít a magyar és a horvát hívők jó viszonyának ápolására, a nemzetiségi-etnikai tudat megőrzésére, amely paradox módon a horvátok körében ütközik nagyobb nehézségekbe.

Az egyházmegye vezetése miként a múltban, most is elhárítja a közvetlen politizálást, de a hívőket meggyőződésük képviselőit és ilyen értelmű politikai tevékenység kifejtésére bátorítja. Nagyon fontosnak tartják, hogy a magyarországi horvátok (bunyevácok) körében fejlődjen az anyanyelvű hitélet. Lévéen, hogy a horvátok esetében is az országhatár által elválasztott népcsoportról van szó, a püspökség szívesen nyújtana segítséget a magyarországi horvátok anyanyelvű vallásgyakorlásának fejlesztéséhez. Ezt jelentős mértékben megkönnyítené a Bácsalmás–Bajmok közötti határátkelő mielőbbi megnyitása.

¹³⁶ A katolikus egyházban az 1139. évi II. Lateráni zsinat lényegében kötelezővé tette a cölibátust, vagyis az önmegtartóztatást és a papi nőtlenséget.

¹³⁷ A püspökkari konferenciák, a II. Vatikáni zsinatot (1962–1965) követő napon (1965. december 9-én) alakultak meg. 1966-tól kezdtek el formálódni az államokhoz, illetve az államközösségekhez kötődő püspökkari konferenciák. Így jött létre 1966-ban a Horvátországi Érsekség és a Jugoszláviai Püspökkari Konferencia Zágráb központtal, amelyhez a jugoszláviai tagköztársaságok egyházmegyéinek, illetve az apostoli kormányzóságainak püspökei is csatlakoztak. Szabadka és Bececskerek azonban csak később váltak önálló egyházmegyékké: Szabadka 1968-ban, míg Nagybecskerek 1986-ban. Oka, hogy az első világháborút követően a leszakadt magyar egyházi területekből az Apostoli Szentszék Rómában a pápa fennhatósága alá rendelt püspökségeket alakítottak ki Apostoli Kormányzóság néven, amelyek csak a század második felében nyerték el önállóságukat. A Jugoszláviai Püspökkari Konferencia az ország felbomlásával, 1991-ben szűnt meg.

Tájékoztató

Jugoszlávia belső helyzetéről és külpolitikájáról

Születése pillanatától kezdve Jugoszlávia sorsát az ország soknemzetiségű jellege és az egyes részek erősen eltérő gazdasági fejlettsége határozta meg. A mindenkori politikai helyzet és a kormányzó hatalom stabilitása e két kérdés összefüggésében jelenik meg. Jugoszlávia ma mély válságban van: minden nemzet az együttélés eddigi formáinak ellehetetlenülését érzi, gazdasági fejlődését visszamaradottnak tartja, miközben az egyes területek közötti különbségek inkább növekedtek, mintsem csökkentek. Jugoszlávia is osztozik más kelet-európai országok sorsában.

Az egypártrendszerű hatalom és a központi elosztás kínálta modernizációs lehetőségek már régóta kimerültek, a rendszer belső megreformálhatósága itt is illúziónak bizonyult. A reformkísérletek a lényegét ugyan érintetlenül hagyták, de a nyitottságban, a vállalkozási szemléletű gondolkodásban, a nagyobb politikai játszótér nyújtotta tanulási lehetőségekben jelentkező többlet maradandó nyomot hagyott az egész jugoszláv társadalom arculatán.

A jugoszláv válság akkor teljeseedett be, amikor a viszonylagos politikai és eszmei liberalizmus, illetve a színpalak mögötti alkudozásra és az adminisztratív eszközök alkalmazására hagyatkozó hatalomgyakorlás egyensúlya végképp megbomlott. A koszovói tragédia ürügyén a szerb politika végleg hátat fordított az addigi érvényes játékszabályoknak, keresztülerőszakolta a föderatív rendszer érdekei szerinti módosítását, ami feltartóztathatatlan láncreakciót indított el. A politika mozgását egyre inkább a nemzeti érdekek szabták meg, s óhatatlanul tág teret kaptak a nacionalista indulatok is.

A jugoszláv jövő dilemmája a napi politikai küzdelmekben a föderáció-konföderáció fogalompárban jelenik meg. Az önálló államokra való szétszakadás – Szlovénia kivételével – nem oldaná meg a nemzeti problémákat: a jelenlegi köztársasági határokat alapul véve a szerb és horvát nemzetnek is jelentős kisebbsége él saját területén kívül. Az egymás közötti határok erőszakos megváltoztatása beláthatatlan következményekkel járó polgárháborúba torkolna, a békés út pedig ma elképzelhetetlen. Gazdaságilag, a fejlődési lehetőségek szempontjából a szétválás rövid távon mindenki számára hátrányos lenne, és rendkívüli mértékben rontaná valamennyiük esélyét a különböző integrációs folyamatokba való bekapcsolódásra. Az együttmaradást favorizálják a nemzetközi politika különböző erőközpontjai is.

A nemzetállami szuverenitás kivívását Jugoszlávia köztársaságai esetében tényként kell kezelni. Ennek elismerése és elfogadása valamennyiek részéről alapja lehetne egy új jugoszláv megegyezésnek, amely kellő mértékben figyelemmel lenne a modern polgárosodás követelményeire, s mindazokra a sajátosságokra, amelyek csak Jugoszláviára jellemzőek.

Jugoszlávia belső helyzetét alapvetően meghatározza, hogy a többpártrendszerű parlamentáris demokrácia kialakítása még nem fejeződött be. Politikai értelemben az ország ma aszimmetrikus: Szlovéniában és Horvátországban a tavaszi választások nyomán új, polgári kormányzati rendszer alakult ki, a többi köztársaságban változatlanul az állampárti politikai szisztéma és hatalom érvényesül. Jugoszlávia jövője szempontjából döntő jelentősége van a rendszerváltást kísérő nemzeti szembenállás feloldásának és a különböző nemzeti programok összeegyeztetésének. Reális veszélyt jelent, hogy a kommunista kollektivizmust egyes köztársaságokban nacional-sovinizta kollektivizmus¹³⁸ váltja fel.

A Jugoszláv Kommunista Szövetségének az 1990 januári rendkívüli kongresszust követő szétesésével az eddigi államszövetségi rendszer legfontosabb politikai integrációs tényezője szűnt meg. A köztársaságok többségében létrejött reformkommunista utódpartok az így keletkezett űr betöltésére sem politikai súlyuk, sem pedig orientáltságuk miatt nem bizonyultak alkalmasnak.

Az átalakulásban meghatározó szerepet játszott a szövetségi kormány, amely a JKSZ ellehetetlenülését érzékelve időben levált a pátról, s működésében teljesen függetlenítette magát az államelnökségtől is. Sikeresen vezette be a piacgazdaság kiépítését célzó gazdasági reformot és párhuzamosan igyekezett megteremteni egy új, demokratikus politikai rendszer törvényes kereteit is. Mindaddig sikerült maga mögött tudnia a hadsereget, amely az ország elismert politikai tényezője és küldetésének tartja Jugoszlávia állami egységének megőrzését.

A kormány a nyár elején arra a következtetésre jutott, hogy a köztársasági választásokat követően szövetségi szinten nem jön létre kormányzóképes parlamenti többség. Gazdasági és demokratizálási programjára alapozva összjugoszláv politikai koalíció kialakítását határozta el Reformerők Szövetsége néven. E pártszerű mozgalom zászlóbontásakor figyelembe vették, hogy átfogó piacosítási és demokratizálási programmal rajtuk kívül senki sem rendelkezik, de építhettek a gazdasági reform sikereire (stabil pénz, jelentős valutatartalékok, külső támogatás). Ante Marković személyes népszerűségére, Jugoszlávia integritása megőrzéséhez fűződő belső és nemzetközi érdekekre.

¹³⁸ Elsősorban a nagyszerb, illetve a nagy-horvát nemzeti koncepciókra, valamint a csetnik és usztasa hagyományok felélédesére történő utalás.

Ez a lépés egy csapásra a különböző jugoszláviai erők konkurensévé avatta Ante Markovićot és csapatát, s miután a Reformerök Szövetsége indulni kíván a hátralevő (bosznia-hercegovinai, macedóniai, szerbiai és Crna Gora-i) köztársasági választásokon is, a kormány törekvései erősödő ellenállásra találnak. Ellenfeleik kihasználják, hogy a gazdasági reform júniusban meghirdetett második szakaszának várt eredményei elmaradnak, s a kormány egyelőre nem képes ellensúlyozni az előre nem kalkulált nehézségek (belső ellentétek felerősödése, öbölválság, szárazság) következményeit.

A jugoszláv szövetségi állam jövője ma a szerb, horvát és szlovén nemzet, illetve köztársaságaik egymás közötti viszonyának függvényeként jelenik meg a politikai életben. Horvátország és Szlovénia független államok Közös Piachoz hasonló konföderációjaként képzelel el a jövőt, vonatkozó elképzeléseiket egy közös dokumentumban közreadták. Szerbia Jugoszláviát csak egy korszerűsített föderációként tudná elfogadni. Álláspontját a hagyományos szerb hegemonitörekvéseken túl a köztársaság mai határain kívül élő mintegy hárommillió szerb sorsa motiválja. A szerb politika minden más megoldást az etnikai helyzetnek megfelelő határmódosításokhoz köt, ami békés uton gyakorlatilag megvalósíthatatlan. A szerb elképzeléseknek felel meg a jugoszláv államelnökség (elnöke a szerb nemzetiségű Borisav Jović) által október 17-én előterjesztett föderációs modell. Az államformáról – föderáció vagy konföderáció – ugyancsak az államelnökség által kezdeményezett népszavazás is a szerb törekvéseknek megy elébe. A politikai életet jól jellemzi, hogy a mindezek ellenére a közelmúltban elfogadott új szerb alkotmányban¹³⁹ a teljes állami szuverenitás elemei dominálnak. Az ellentétek kiéleződése objektíve hátráltatja a demokratizálódás kiteljesedését, s részben a konfliktusveszélynek tudható be, hogy Horvátországban és Szlovéniában is erőteljes a hatalom koncentrálására való törekvés.

A Jugoszláviában megalakult polgári pártok túlnyomó többsége nemzeti alapokon áll, az adott köztársaság teljes szuverenitásának érvényesítését és ennek megfelelő államformát követel. Az ún. jugoszláv orientáltságú pártok politikai súlya – kivéve a Reformerök Szövetségét – nem jelentős, bár némelyik értelmiségi befolyása számottevő.

¹³⁹ A Szerb Köztársaság alkotmányát 1990. szeptember 28-án fogadták el. Az alkotmány eltörölte az ország nevéből a szocialista jelzőt, Vajdaság és Koszovó esetében pedig minden államiságra utaló elemet. Az alkotmány értelmében a törvényhozói hatalom a 250 fős Képviselőházat illeti, a kormány közvetlenül a törvényhozásnak volt alárendelve. Az Alkotmány a köztársasági elnök funkcióit is szabályozta, amelynek értelmében az elnök tett javaslatot a kormányalakító személyére. A köztársasági elnök mandátumát öt, a Képviselőházét és a kormányét négy évben határozta meg. Az 1990. évi alkotmány 2006. november 8-ig volt érvényben.

A tavasszal megtartott választásokon Szlovéniában az Egyesült Demokratikus Ellenzék (DEMOS), Horvátországban a Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) győzedelmeskedett és alakított kormányt.

Az 1989 decemberében alakult DEMOS-nak a Szlovén Szociáldemokrata Párt, a Szlovén Kereszténydemokrata Szövetség, a Szlovén Demokrata Párt, a Szlovén Parasztpárt és Szlovén Zöld Párt a tagja. A koalíciót keresztény-nemzeti politikai elvek jellemzik, vezetőinek többsége mérsékelt beállítottságú értelmiségi. A kormány (elnöke a kereszténydemokrata Lojze Peterle) stabilizálta hatalmát, nem törekszik radikális, azonnali változásokra, megfontoltan halad Szlovénia teljes politikai és gazdasági függetlensége felé (ld. új alkotmány kidolgozása, köztársasági törvények elsőbbségének érvényesítése, beleszólás a honvédelem kérdéseibe, önálló külföldi képviselők létesítése, stb.).

Ugyanezen megfontolásokból óvatosan viszonyul a privatizáláshoz és a külföldi tőke bevonásához.

A HDZ – szintén 1989 végén alakult meg – erőteljesen keresztény-nemzeti beállítottságú párt. Választási győzelméhez jelentősen hozzájárult, hogy valamennyi horvátországi párt közül a legkövetkezetesebben szállt szembe a jelenlegi szerbiai vezetés expanziós törekvéseivel. Horvátország politikai és gazdasági függetlenségét céljai megvalósítása előfeltételének tekinti. A horvátországi szerbség körében kirobbantott konfliktusok bizonyos értelemben kényszerpályán tartják a horvát politikát és hátráltatják a mélyreható változásokat. Belgrád és a horvátországi szerbek kapcsolata nyilvánvaló, ugyanakkor a közvetlen beavatkozásra nincsenek bizonyítékok. A horvát vezetés érdeme, hogy eddig nem került sor fegyveres összetűzésre, ugyanakkor az ismétlődő konfliktusok nyomán reális veszélyt jelent a szélsőséges horvát nemzeti törekvések térnyerése is.

Szerbiában december 9-én tartanak választásokat, amelyen a bejegyzett ellenzéki pártok is indulhatnak. A szerb vezetés kényszerűségéből fogadta el a többpártrendszerű választásokat, igyekezete arra irányul, hogy a választások utáni időszakra is átmentse hatalmát, ha másként nem, Slobodan Milošević újbóli köztársasági elnökké választása révén. Ezt szolgálja annak folyamatos bizonyítása – főleg a koszovói válságot felhasználva – hogy a szerb nemzeti érdekeket csupán ez a vezetés képes érvényesíteni, valamint az új alkotmány elfogadása és az elnöki rendszer meghonosítása, az ellenzéki pártok térnyerésének akadályozása, a választásokon a többségi elv érvényesítése, stb. Ilyen körülmények közepette az ellenzék a választások bojkottálását is fontolgatja, úgy vélik ugyanis legbiztosabban megakadályozhatónak a jelenlegi hatalom legalizálását. A versengés ma a hatalom és a tőle még inkább jobbra álló nacionalista pártok között folyik (köztük a legerősebb a Vuk Drašković író vezette Szerb Megújulás Mozgalom), s ezért nagy a veszélye annak, hogy egy esetleges ellenzéki győzelem

sem járna a hatalom jellegének megváltoztatásával. Velük szemben jelenleg egyedül a Reformerők Szövetsége számíthat – elsősorban a Vajdaságban és Koszovón – jelentősebb támogatásra.

A háromnemzetiségű – muzulmán, szerb és horvát – Bosznia és Hercegovina vezetése, miután a köztársaság szerbiai és horvátországi aspirációknak is célpontja, a jövőt a független államiság kiteljesítésére alapozza egy demokratikus Jugoszlávián belül. Az államformát illetően nem kötelezték el magukat, viszont elutasítják a konföderációról tervezett népszavazást, mivel az nemzeti alapon osztaná meg a köztársaságot, és az államelnökség föderációs elképzeléseit is. A november 18-án esedékes választásokon a muzulmán, a szerb és a horvát nemzeti pártok és a köztársaság állami létének elsőbbséget biztosító baloldali pártok (Reformerők Szövetsége, reformkommunisták) játszanak majd főszerepet.

A november 11-i macedóniai választásokon a kifejezetten nemzeti pártok és a baloldali pártok indulnak a legnagyobb eséllyel. A belpolitikai polarizálódást alapvetően behatárolja a macedón nemzet veszélyeztetettségi érzése, amit belülről a növekvő albán etnikum részéről, kívülről pedig a szomszédok felől éreznek.

Crna Gora belpolitikájában ma újra a Szerbiához fűződő érdekek és ezt szolgáló jó viszony játszik döntő szerepet. Ez pillanatnyilag a jelenlegi szerb vezetés politikája mögötti felsorakozás túlsúlyát jelenti.

A nemzeti homogenizálódási folyamatok közepette rosszabbodtak az egyes jugoszláviai kisebbségek létviszonyai, kollektív jogaik érvényesítésének, önazonosságuk megtartásának esélyei. Különösen drámaian alakult a szerb–albán viszony, amely az elmúlt hónapokban totális, az élet minden területére kiterjedő szembenállásba torkollott. A koszovói parlamentet és kormányt feloszlatták, az albán nyelvű tájékoztatás önállóságát teljesen felszámolták.

Az ún. albán alkotmánytervezet nyilvánossá tétele tovább nehezítette a párbeszéd kialakulását. Bebizonyosodott az is, hogy az albán kisebbséggel szolidarizáló szlovén és horvát politika hatása meglehetősen korlátozott, a helyzet érdemi változását nem képes elősegíteni.

A második legnagyobb jugoszláviai kisebbség, a magyarság helyzete is bizonytalanabbá vált amióta színre lépett és bizonyos értelemben az állami politika szintjére emelkedett az intoleráns, Belgrád-centrikus szerb nacionalizmus. Ugyanakkor a többpártrendszer legalizálása lehetővé tette átfogó érdekképviselési igénnyel fellépő magyar nemzetiségi szervezet megalakulását.

A Vajdasági Magyar Demokratikus Közösség létrejötte óta következetesen képviseli a magyarság érdekeit, fellép a kisebbségi jogok érvényesítéséért, figyelmet fordít a magyarság társadalmi problémáinak feltárására és a kibontakozás útjainak keresésére.

Folyamatosan építi ki Vajdaság-szerte szervezeteit, több mint húszezres tagságával komoly politikai erőnek számít.

II.

A gazdasági helyzet alakulására a Marković-kormány által 1990. elején életbe léptetett szövetségi reformprogram és a gyorsuló gazdasági dezintegrálódási folyamat gyakorol párhuzamosan érvényesülő, de ellentétes előjelű hatást.

A program életbe léptetése óta eltelt tíz hónap hozott bizonyos sikereket, de a hosszú távon ható folyamatokban nem sikerült áttörést elérni.

A sikert elsősorban az jelenti, hogy az infláció ütemét szigorú pénzügyi restrikciókkal januártól havi 50%-ról 0,2%-ra csökkentették, a devizatartalékokat 6,5 Mrd-ról 10,5 Mrd dollárra növelték, a külföldi adósságállomány volumenét 19,7 Mrd-ról 16,4 Mrd dollárra csökkentették, az import 90%-át liberalizálták és megteremtették a dinár belső konvertibilitását. A kezdeti eredményekre alapozva Jugoszlávia bejelentette igényét, hogy az Európai Közösséggel megállapodást kössön a társult tagságról, hosszabb távon pedig az EFTA és az OECD teljes jogú tagja lehessen.

A Marković-kormány rendkívül dinamikus külgazdasági diplomáciája is eredményesnek bizonyult az ország tehermentesítésében és külső források bevonásában: 1.) eleve kedvező kiindulási alapot jelentett, hogy 1988-ban az előző kormány 9 Mrd dollár külföldi adósságot átütemezett, így az éves adósságszolgálati rátát 48%-ról 27%-ra szorították. 2.) A kormány új, 18 hónapra szóló stand-by megállapodást kötött az IMF-fel 600 Mrd dollár hitelről, a korábbinál kedvezőbb feltételek mellett. 3.) A Világbank 400 M dollár szerkezetátalakítási hitelt nyújt Jugoszláviának, emellett megállapodást írnak alá a jugoszláv pénzügyi rendszer szanálásához, a kis és közepes magánvállalatok alapításához nyújtandó további hitelekéről, mintegy 600 millió dollár értékben. 4.) Az OECD-országoktól 700 millió dollár hitelt várnak a bankrendszer átalakításához. 5.) Az Európai Közösséggel kötendő harmadik ötéves pénzügyi megállapodás 1,8 Mrd dollár hitelt irányoz elő Jugoszlávia számára. 6.) Az EFTA 100 millió dollár folyamatosan felhasználható hitelkeretet nyitott Jugoszláviának. Ez az erőteljes külső támogatás jelentősen hozzájárult a devizatartalékok felhalmozásához és a dinár részleges konvertibilitásának deklarálásához.

A kétségtelen első félévi pozitívumok után, a bér- és árkorlátozások júliusi feloldása óta a hosszú távon ható negatív gazdasági és politikai folyamatok oly mértékben felerősödtek, hogy megkérdőjelezzik az elért sikerek megalapozottságát és tartósságát, elbizonytalanítják a külföldi hitelezőket és a potenciális befektetőket. Jugoszlávia és

a legnagyobb nemzetközi pénzügyi szervezetek közötti legutóbbi tárgyalásokon nyilvánvalóvá vált, hogy a külföldi tőke az év végéig esedékes köztársasági és szövetségi választások megtartásáig nem vállalt kockázatot Jugoszláviában és legkorábban a jövő év elején lehet ismét számítani jelentősebb hitel és befektetési tárgyalásokra.

A Marković-kormány biztatóan induló sokterápiájának megtorpanását mindennek előtt a konvertibilitás megteremtésének s az infláció letörésének áráként bekövetkezett recesszió, valamint a tulajdoni és a termelési szerkezet átalakításának elmaradása váltotta ki. A termelés az első kilenc hónapban 10,6%-kal, a termelékenységi 8%-kal, a belkereskedelmi forgalom 23,8%-kal csökkent; havonta 8–10%-kal nőttek a raktárkészletek. Az általános dinárhány miatt a reálkamatlábak 40%-ra ugrottak, de a vállalatok saját forgótőke híján így is igénybe vették a hiteleket, hogy termelésüket fenntartsák. A gazdasági szféra veszteségei azonban ezáltal 6,5 milliárd dollárra nőttek és októberig mintegy 8 ezer vállalat számláit kellett fizetési képtelenség miatt hosszabb-rövidebb időre zárolni. Csődeljárást 780 vállalat ellen indítottak, melyeknél 460 ezer foglalkoztatottnak volt munkaviszonya. A magánvállalkozások expanziója csak a turisztikai, szolgáltatási, kereskedelmi szférára korlátozódott e szektor a GDP-ben 9-ről 11%-ra növelte részarányát. A külföldi tőke beáramlásához fűzött remények illúzióknak bizonyultak, mivel az átlagos jugoszláviai külföldi befektetés volumene üzletenként 600 ezer dollár alatt maradt és ez is főként a kereskedelmi szférára összpontosult.

Nem tudtak előrelépni az adórendszer korszerűsítésében: fennmaradt a három szintű (szövetségi, köztársasági, községi) mechanizmus, mely továbbra is az öngazgatási alapon kivetett adókulcsok és adóbevételi jogkörök áttekinthetetlen szövevénye. Forráshiány miatt megtorpant a bankrendszer átalakítása, nem került sor a bankok közötti mintegy 10 milliárd dollár belső adósság szanálására. Sem szövetségi, sem köztársasági szinten nem tudták mérsékelni a költségvetési fogyasztást.

A kormány a recesszió miatti elégedetlenség hatására július 1-től feloldotta a bérkorlátozást, az energiahordozókra és az infrastrukturális szolgáltatásokra januárban elrendelt árbefagyasztást és a termelés serkentése érdekében liberalizálta a hitelpolitikát. E lépések hatására gyakorlatilag 2 hónap alatt nyilvánvalóvá vált, hogy az infláció megfékezése és a konvertibilis pénznem egy lépésben történő bevezetése rövid lélegzetű pénzügytechnikai manőver volt, melynek nem volt meg a termelési háttere. A liberalizálást követő hónapokban a bérek 30–40%-kal, a bankok hitelkihelyezései 20%-kal haladták meg a tervezett volumet. A recesszió a korábbi mínusz 11%-ról két hónap alatt mínusz 6%-ra mérséklődött, de az „élénkülés” a korábbi termelési szerkezetben realizálódott. Tovább növekedett – elsősorban az irreálisan túlértékelt dinárfolyam miatt – a külkereskedelmi mérleg hiánya, mely augusztus végére elérte az 1,5 milliárd, október közepére pedig a 2,7 milliárd dollárt. A behozatal exportfedezettsége

a tavalyi 93%-ról 81%-ra esett. Az export a jugoszláv termelők számára szinte biztos veszteségforrást jelent, mert a túlértékelt dinár miatt exportáruk átlagosan 35%-kal alacsonyabbak a belföldi áraknál. A jugoszláv kivitel a gyengülő dollárban számolva ez évben 11,6%-kal nőtt, márkában kifejezve azonban 2,4%-kal csökkent.

Az infláció a növekvő kereslet hatására ismét meglódult, havi üteme szeptemberre 7,7%-ra ugrott, ami az év eleje óta kummuláltan immár több mint 93,8%-os kiskereskedelmi áremelést jelent a kormány által tervezett 13%-kal szemben. A bérek az árakat is meghaladó ütemben, 95%-kal nőttek az általános recesszió közepette.

Az utolsó 4 hónap negatív folyamataira a külföldi hitelezők a pénzügyi tárgyalások befagyasztásával, a hazai lakosság pedig a dinár tömeges átváltásával és a deviza külföldre menekítésével reagál. Az exportorientált fejlett területek a Marković-kormány árfolyampolitikája és a privatizáció következtetlenségei miatt egyre nyíltabban eltávolodnak a szövetségi reformkonceptiótól, de szociális, politikai szempontok miatt ugyanezt teszi Szerbia is. A negatív folyamatokat megfékezendő a szövetségi kormány ismét restriktciókkal próbálkozik, és az első félévben alkalmazott módszerek ismétlésével igyekszik újból kialakítani a belső pénzügyi egyensúlyt. E népszerűtlen intézkedésekhez azonban a szövetségi kormány az első félévinél lényegesen kevesebb politikai toleranciával számolhat.

III.

Az utóbbi néhány év során a jugoszláv külpolitika a Kelet-Európában viharos gyorsasággal zajló politikai változások, az USA és a Szovjetunió közti katonai, politikai viszony enyhülése és a német egyesülés után előállt új helyzet, valamint a Jugoszlávián belüli folyamatok hatására alapvető változásokon ment keresztül.

Az alapelvek változatlansága, az el nem kötelezett irányvétel további hangsúlyozása ellenére a fejlődő világ országai a jugoszláv külpolitikában már formálisan sem élveznek elsőbbséget. Az egységes nyugat-európai piac létrehozása komoly kihívás Jugoszlávia számára is: központi kérdéssé vált a nyugat-európai integrációhoz való kapcsolódás, a stratégiai cél az, hogy minél előbb az EGK teljes jogú tagjává váljon. A nyugat-európai integrációhoz való közeledés első feltételei között szerepel azonban a többpártrendszeren alapuló parlamenti demokrácia kiterjesztése az egész országra, a piacgazdaság megteremtése, a nemzetiségi kérdés megoldása, és az emberi jogok tiszteletben tartása. Ezeknek az előfeltételeknek Jugoszlávia csak részben felel meg.

A jugoszláv külpolitika lehetőségeit az ország belső folyamatai hátrányosan befolyásolják. Az egyes köztársaságok nagyobb igényt formálnak a külpolitika befolyásolására is, sajátos érdekeik megjelenítésére. Miközben ennek érdekében nyomást

gyakorolnak a központi szervekre, önállóan is törekszenek (elsősorban Szerbia, Szlovénia és Horvátország) saját nemzetközi kapcsolataik kiépítésére és intenzívebbé tételére; Szlovénia pedig önálló képviselők létesítését is elhatározta.

Jugoszlávia a korábbinál nagyobb jelentőséget tulajdonít a regionális együttműködéseknek, mint például az Olaszország, Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia és Jugoszlávia közötti ötoldalú együttműködés, a Duna menti országok, valamint a balkáni országok együttműködése, s azokban aktív részt vállal.

Jugoszláv felfogás szerint Európa különböző részeinek integrálódása jól működő és szervesen egymáshoz kapcsolódó regionális együttműködések közbeiktatásával valósul majd meg.

1989 szeptemberétől 1992-ig Jugoszlávia az el nem kötelezett mozgalom soros elnöke. Ebben a minőségben stabilizáló szerepet játszik a mozgalomban, de az elnöki tisztséget a nemzetközi presztízse erősítésén túl a belpolitikában is igyekszenek kamatoztatni.

A nagyhatalmak vonatkozásában továbbra is érvényes a megközelítően azonos szintű és minőségű kapcsolattartás. A jugoszláv vezetés támogatja a Gorbacsov névvel fémjelzett új irányvonalat, érdekelt a peresztrojka sikerében, de egyúttal aggódnak is, mert a Szovjetunió esetleges széthullása destabilizálná a kialakult pozitív folyamatokat.

A jugoszláv–amerikai kapcsolatokban érezhető, hogy az amerikai vezetés az egységes és a kelet-európai minta szerint demokratizálódott Jugoszlávia támogatásában érdekelt. A két ország viszonyában komoly feszültséget váltott ki, hogy a szerb parlament egyoldalú döntésével feloszlatta az albán többségű koszovói parlamentet és megszüntette a tartomány autonóm státuszát.

A jelenleginél hatékonyabb pénzügyi és politikai támogatás előfeltételül az emberi jogok teljes körű érvényesítését és Jugoszlávia egységének megőrzését állítja. Az amerikai vezetés számára azonban komoly gondot okoz, hogy miként kezelje a jelenlegi átmeneti helyzetet: hogyan támogassa a Marković-kormány intézkedéseit, segítse a szlovén és a horvát demokrácia megerősödését és gyakoroljon nyomást a jelenlegi szerb vezetésre anélkül, hogy az országon belüli dezintegrációt erősítené.

A szomszédos országok közül Görögországhoz, Bulgáriához fűződő viszonyt a macedón kisebbségi kérdés terheli. A jugoszláv–albán kapcsolatokat a koszovói válság árnyékolja be, bár Ramiz Alija albán államfő és Budimir Lončar külügyminiszter október végi tiranai tárgyalásai mindenképpen előrelépést jelentenek. Jugoszlávia Olaszországgal és Ausztriával eredményes gazdasági együttműködést folytat és a kétoldalú politikai kapcsolatokat sem terhelik megoldatlan kérdések.

Ez év során a jugoszláv külpolitika Románia-politikája miatt több alkalommal is a belső bírálatok keresztútjába került. Egyrészt, mert a korábbi időszakban túlságosan nagy megértést mutatott a Ceaușescu-rendszer politikája iránt, nem lépett fel kellő

eréllyel a Romániában élő délszláv nemzetiségek érdekében. Másrészt, amiért lehetővé tette, hogy Iliescu román elnök jugoszláviai látogatásával kitörjön nemzetközi elszigeteltségéből.

Jugoszlávia diplomáciai kapcsolatokat létesített Dél-Koreával és – főként Szerbia ösztönzésére – diplomáciai erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy helyreállítsák a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel. Ez utóbbi elfogadtatása érdekében aktív tevékenységet folytat az arab országok között.

Jugoszlávia elvi álláspontjához híven határozottan elítéli az iraki agressziót, követeli a megszálló csapatok kivonását és Kuvait állami szuverenitásának visszaállítását. Az ENSZ Irak ellen hozott intézkedéseit jelentős veszteségei ellenére is támogatja és betartja. Az el nem kötelezettek körében, kihasználva a soros elnöki poszt adta lehetőségeket a válság békés megoldása érdekében kezdeményezően lép fel.

002895/1/90 mell.

Tájékoztató

a magyar–jugoszláv kapcsolatokról

A magyar–jugoszláv kapcsolatok rendezettek, folyamatosak voltak a vezetői érintkezések, a fejlődést politikai konfliktusok nem akadályozták. Május vége óta több magas szintű találkozóra került sor. Jeszenszky Géza külügyminiszter úr a zágrábi magyar főkonzulátus ünnepélyes megnyitása¹⁴⁰ kapcsán hivatalos látogatást tett Belgrádban és Zágrábban. Jože Slokar szövetségi közlekedésügyi titkár kétoldalú együttműködés kérdéseiről szeptemberben tárgyalt Budapesten. Lojze Peterle szlovén kormányfő, majd Milan Kučan szlovén elnök – a megyei kapcsolatok keretében járt nálunk – Budapestre is ellátogatott; Zdravko Mršić horvát és Aleksandar Prlja szerb külügyminiszter két-két alkalommal volt Budapesten vendégünk. Az őszi folyamán Entz Géza államtitkár úr külön-külön látogatást tett Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában, s ezzel közvetlen kapcsolat létesült a magyar nemzetiség kérdésében illetékes intézmények között is. A két ország mezőgazdasági együttműködésének fejlesztéséről Budapesten folytat a közeljövőben megbeszélést Stevo Mirjanić szövetségi mezőgazdasági titkár és Nagy Ferenc József miniszter úr.

¹⁴⁰ A Zágrábi Magyar Főkonzulátust 1990. június 22-én Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter nyitotta meg.

A két ország belső rendszerében, külpolitikájában meglévő különbségeket a korábbi időszakban is tudomásul vettük, és azokat nem tekintjük az együttműködést zavaró körülménynek.

A magyarországi rendszerváltozást jugoszláv részről nagy figyelemmel kísérték, megfelelően értékelték annak békés, kiegyensúlyozott lefolyását. A választások eredményét nyugodtan fogadták, bár az csak részben esett egybe a hivatalos politika várakozásaival. A jövőben is a jó szomszédság fenntartása, a kölcsönösen előnyös együttműködés fejlesztése iránti érdekelttség lesz számukra a meghatározó. A magyar politikát illetően jugoszláv részről a realitásokból fognak kiindulni, a kapcsolatainkban várható hangsúlyváltozásokat tudomásul veszik.

Új elemet jelenthet a magyar–jugoszláv viszonyban, hogy szovjet csapatok kivonását és a Varsói Szerződés katonai szervezetének várható feloszlását követően nagyságrendileg csökken Jugoszlávia Magyarország felőli potenciális katonai fenyegetettsége. E körülmény jó lehetőséget kínál arra, hogy idővel a biztonságpolitikát is bevonjuk politikai kapcsolataink körébe és viszonyunkat egymás biztonságában való érdekelttség alapján alakítsuk, hadseregeink kapcsolatait intenzívebbé tegyük. E téren a két vezérkari főnök szeptember 22-i határ menti találkozásával az első lépés megtörtént. A tervekben szerepel Für Lajos úr jugoszláviai látogatása még ebben az évben.

Kulturális kapcsolataink a romló gazdasági feltételek, az állam szerepének háttérbe szorulása ellenére (jugoszláv részről 1 éve, magyar részről fél éve nincs a Kulturális Vegyes Bizottságnak elnöke, a Vegyes Bizottság munkája megbénult) nem estek vissza. A közelség, az egymás iránti érdeklődés növekedése az elmúlt időszakban a kapcsolatok élénkülését, bővülését eredményezte. Öröndetesen szélesedtek a közvetlen kapcsolatok. Ebben kiemelkedő szerepet játszanak az akadémiák, az egyetemek, egyéb intézmények, valamint a határ menti megyék, városok, falvak.

Ennek ellenére is tény, hogy egymás kulturális teljesítményeinek, szellemi értékeinek jelenléte a másik országban nem kielégítő, s e téren attól sem várható változás, hogy Magyarország megkülönböztetett figyelmet szentelt a szerb vonatkozású történelmi emlékeknek, évfordulóknak, hangsúlyozva a magyar–szerb történelmi együttélés pozitív tapasztalatait. Célszerű lenne a velünk szomszédos három köztársasággal kétoldalú kulturális megállapodásokat kötni, amire a szükséges politikai feltételek megvannak.

A két országban élő nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos együttműködési tapasztalataink általában kedvezőeknek tekinthetők. Szlovéniával e kapcsolat kifejezetten zavarmentes, megvan a kölcsönös készség érdemi bővítéséhez. A közelmúlt tapasztalatai arra mutatnak, hogy – mivel az érdeklődésük megélénkült a magyarországi horvátság iránt – a horvát féllel is mód nyílik az érdemi együttműködés kialakítására. A szerb politika sem zárkózik már el – mint eddig tette – a köztársaság északi tartományában,

a Vajdaságban élő mintegy 400 ezres magyarságot érintő együttműködési javaslatainktól és szándékainktól. Szerb részről is a korábbinál nagyobb érdeklődést tanúsítanak a magyarországi szerb kisebbség sorsa, léte iránt. Kisebbségi kapcsolatainkat és együttműködésünket is stabilizálhatja a határ menti regionális, gazdasági kapcsolatok élénkítése, közös fejlesztése.

Gazdasági együttműködésünk kiegyensúlyozott, 1973 óta konvertibilis elszámolás alapján bonyolódik. 1989. évi áruforgalmunk a kereskedelmi jegyzőkönyvben tervezett 646 millióval szemben elérte a 695 millió dollárt, ami 31,3%-os növekedést jelentett a megelőző évhez képest.

A két országban a külkereskedelmi szabályozás területén végrehajtott liberalizálásnak köszönhetően a magyar export tavaly 45%-kal növekedett, – miközben meredeken nőtt a készpénzfizetési üzetek aránya – így mintegy 100 millió dolláros külkereskedelmi aktívumunk alakult ki.

Az 1990. évi forgalmat az aláírt jegyzőkönyvben 672 millió dolláros szinten irányoztuk elő. Az év első nyolc hónapjában 398 millió dolláros forgalom valósult meg, ami 4,6%-kal alacsonyabb az előző év azonos időszakának adatainál.

Az összforgalmon belül kivitelünk továbbra is dinamikus, 20%-kal nőtt, míg behozatalunk kb. 34%-kal csökkent. Mintegy 140 millió dolláros magyar aktívum keletkezett, csaknem teljes egészében készpénzfizetési üzetekből és ez az aktívum az év végéig várhatóan fennmarad, esetleg növekedhet is.

Ehhez jelentősen hozzájárult, hogy mezőgazdasági exportunk ugrásszerűen, 90%-kal (64 millió dollárral) növekedett az elmúlt év azonos időszakához képest és elérte a 135 millió dolláros volumet. E növekedést a jugoszláv mezőgazdaság hosszabb ideje tartó elhanyagolása, az igen magas belső jugoszláv árszint, a jugoszláv importliberalizáció e területre való kiterjesztése és a megfelelő magyar árualapok tették lehetővé.

1990-ben több kooperációs egyezmény lejár. A vállalatok a két ország gazdaságában lezajlott változások alapján most folytatnak érdekegyeztető tárgyalásokat. A korábbi években a kooperációs kapcsolatokon keresztül realizálódott a kereskedelem mintegy 40%-a, amit mindkét fél a forgalom stabilizáló tényezőjének tekintett.

A határ menti kereskedelem jelentős ingadozásokkal ugyan, de mindig fontos tétele volt kétoldalú gazdasági kapcsolatainknak. Jelenleg tárgyalásokat folytatunk a határ menti vámmentességről szóló dokumentum aláírásáról, de egyelőre vitatott kérdés, hogy a megállapodás csak a határ menti övezetben gyártott árukra (magyar álláspont), vagy származási helytől függetlenül a határ menti területeken forgalmazásra szánt árukra terjedjenek ki (jugoszláv álláspont). A határ menti termelési kapcsolatok ösztönzését szem előtt tartva az érintkező régiók közvetlen együttműködésének lehetővé tétele mindkét oldalon nagyobb kormányzati figyelmet érdemel.

Az országaink közötti kereskedelmet szabályozó egyezmények rendszere jól bevált, segítette az áttérést a kliringről¹⁴¹ a készpénzfizetéses formákra, s jó kereteket teremtett a forgalom növekedéséhez. Ugyanakkor ma már néhány vonatkozásban (pl. árulisták) túlhaladott. Elképzelhetőnek tartjuk egy új kereskedelmi egyezmény kidolgozását, amelyben átvennénk az eddigi megoldások bevált elemeit, de nagyobb hangsúlyt helyeznénk a módosuló kölcsönös érdekekre, a partnerek vállalt nemzetközi kötelezettségeire, az országainkban végbement változásokra.

A külkereskedelmi áruforgalom mellett gazdasági kapcsolatainkat más területeken is erősítjük. Tárgyalásokat folytatunk út- és vasúthálózatunk közös korszerűsítéséről és fejlesztéséről (autópályák, Budapest–Belgrád gyorsvasút), az energetikai együttműködés különböző lehetséges formáiról. Továbbra sem megnyugtató a régóta húzódó szabadkai közös teherpályaudvar megépítésével kapcsolatos jugoszláv magatartás.¹⁴² A drávai vízlépcsőrendszerről kötött magyar–jugoszláv szerződés felülvizsgálása gondot okozhat, ezért mindenképpen új, közös megállapodásra érdemes törekedni, amit gondos, pártatlan környezeti felmérésnek és tudományos prognózisnak kellene megelőznie.

A kormányközi vegyes bizottság munkája szünetel. Kíváncsinos lenne a Bizottság magyar társelnökének kijelölését követően mielőbb ezen a szinten is áttekinteni a helyzetet és a teendőket.

A jugoszláv tömegtájékoztatás hazánk iránti érdeklődése az elmúlt fél évben a bekövetkezett jelentős politikai változásoknak köszönhetően megélné.

A tudósítások középpontjában a pluralizmus és a többpártrendszer kérdése, a különböző pártok és vezetők, illetve pártprogramok bemutatása, a nemzeti kisebbségek helyzete, a regionális együttműködés, a gazdasági reform nehézségei, a struktúraváltás gondjai és hazánk külpolitikai irányvonala állt. A sajtó kiemelten és folyamatosan figyelemmel kísérte, korrektül és tényszerűen ismertette a választási kampányt, a választásokat, utalt azok történelmi jelentőségére és arra, hogy az új parlamentet olyan pártok és személyek alkotják, akik garantálják a múlttal való szakítást.

Konzuli kapcsolataink problémamentesek, rendszeresek a tapasztalatcserék. Legutóbb ez év áprilisában Budapesten találkoztak a két Külügyminisztérium Konzuli Főosztályának vezetői. A határrend felügyeletével megbízott Bizottságok eredményesen működnek.

A Magyar Köztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság közötti állampolgársági ügyeket több kétoldalú egyezmény, megállapodás szabályozza. Jelenleg

¹⁴¹ A kliring kölcsönös beszámítással történő, a követeléseknek és a tartozásoknak bankátutalás útján, készpénzfizetés nélkül történő elszámolása.

¹⁴² A szabadkai közös teherpályaudvar építése a mai napig nem történt meg.

is tárgyalások folynak még a büntetőügyekben hozott bírósági határozatok kölcsönös végrehajtásáról szóló megállapodás megkötéséről.

1990 júniusában megnyílt a Zágrábi Magyar Főkonzulátus. Számolunk a Pécsi Jugoszláv Főkonzulátus – egyelőre ideiglenes épületben történő – mielőbbi megnyitásával.

A 200 dolláros kötelező valutabeváltás bevezetésére Magyarország esetében a roszszul értelmezett egyenlő elbánás miatt került sor. Intervencióink eredményesek voltak, az intézkedés megszüntetésére még a turistaszezon előtt sor került.

1989-ben közel 20 milliós volt az idegenforgalom a magyar–jugoszláv határon. Mindkét ország gazdasági helyzetét figyelembe véve ez a szám 1990-ben éves szinten csökkenést mutat. 1990. szeptember 30-ig 12 millió határátlépés történt a 623 km-es magyar–jugoszláv határ kijelölt, határátkelőhelyein. Az összforgalmat tekintve ennek 56%-át jugoszláv állampolgárok, 22%-át pedig magyar állampolgárok tették ki. 17% volt a kelet-európai, mindössze 5% a nyugati turisták aránya. Ugyanakkor 25%-kal nőtt a kamionforgalom és 50%-kal az autóbuszforgalom az 1989-es év forgalmához képest, ennek zömét az Északnyugat-Magyarországon átmenő tranzitforgalom teszi ki.

Tárgyalások folynak 4 új közúti államközi határátkelőhely megnyitásáról, amelyeknek mindkét ország számára nemzetiségi politikai jelentőségük is van. 1990-ben indult meg, kedvező tapasztalatokkal a tiszai személyhajózás Szeged–Kanizsa között.

MNL OL XIX-J-1-j 37.d.

25.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A föderáció és konföderáció vitája Jugoszláviában

1990. november 5.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20118

Érkezett: 90. 11. 05. 17.21

Készítette: Gö.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Jovan Vejnović a szövetségi kormányfő külpolitikai főtanácsadója elmondta, hogy Ante Marković a képviselőházban a szövetségi kormány koncepcióját fogja előterjeszteni a jugoszláviai belső válságból való kilábalásra vonatkozóan. A beszéd nem fog sem az államelnökség, sem pedig Szlovénia és Horvátország által nyilvánosságra hozott elképzeléseivel direkt módon polemizálni, hanem addigi stílusának megfelelően önálló javaslatokat, pozitív programot fog felvázolni. A kormány kiindulópontja az, hogy folytatni kell a szövetségi alkotmány megkezdett módosítását, a hátralévő köztársasági választásokat meg kell tartani, azok nyomán az új parlamenteknek mindenütt meg kell alakulniuk és az eddig elért eredményekre alapozva folytatni kell a gazdasági reformot. Meggyőződésük, hogy nem fog akadályokba ütközni a szövetségi képviselőház Szövetségi Tanácsa¹⁴³ mandátumának újbóli meghosszabbítása a december 31. utáni időszakra kiterjedő hatállyal, így a kormány további működésének törvényes feltételei biztosítottak tekinthetők. A szövetségi parlamenti választások megszervezésére és a folyamatban lévő kormányzati intézkedések végrehajtására legalább négy hónapra lenne szükség. Horvátország álláspontja a szövetségi kormány politikája iránt jelentős pozitív változást mutat, ez kevésbé mondható el Szlovéniáról, bár bizonyos elmozdulást az ő esetükben is tapasztalnak. Megjegyezte, hogy Szlovénia miatt igazán sohasem aggódtak, követeléseinek sarkos megfogalmazását és azok túlhangsúlyozott képviselését sok tekintetben meg lehet érteni. Jugoszlávia jövője ma a szerb–horvát viszonyon áll, vagy bukik.

A jelenlegi föderáció-konföderáció vita¹⁴⁴ sok tekintetben skolasztikus, mielőbb fel kell vele hagyni, mert eredménye csupán Jugoszlávia teljes szétzilálása lehet. Úgy

¹⁴³ A JSZSZK parlamentje két házból állt: A Szövetségi Tanácsból, illetve a Köztársasági és a Tartományok Tanácsából. A Szövetségi Tanácsba a tagköztársaságok 30, az autonóm tartományok 20 képviselőt delegáltak. A jelölési eljárást Jugoszláv Dolgozók Szocialista Szövetsége folytatta le. Tagjait, elnökét és alelnökét négy éves mandátumra választották meg. A Szövetségi Tanács hatáskörébe tartozott a JSZSZK alkotmányának a módosítása, szövetségi törvényeket fogadott el, meghatározta a szövetségi bel- és külpolitika alapjait, ratifikálta a nemzetközi szerződéseket és megállapodásokat, hatáskörébe tartozott a szövetségi köztársaság költségvetésének elfogadása.

¹⁴⁴ 1990. október 12-én a szlovén és a horvát kormány közösen hozta nyilvánosságra a jugoszláv állam átrendezésével kapcsolatos konföderációs alkotmánytervezetét (Nacrt Ugovora o Jugoslavenskoj konfederaciji, Savez Jugoslavenskih republike). Ennek értelmében a nemzetközi elismeréssel rendelkező délszláv köztársaságok önkéntes szövetségre léptek volna egymással. A konföderációs alkotmánytervezet elemeit a katonai-védelmi, a gazdasági és vámpolitikai, a tudományos és kulturális együttműködés, valamint a kisebbségek védelme adta. Az alkotmánytervezet további célja az egységes

vélik, hogy a feszültségek csúcspontján túljutottak, egy fokozatos enyhülésnek néznek elébe, ami azonban nem jár majd szükségszerűen együtt gondjaik számának csökkenésével.

221. – Ö. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

26.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának
a koszovói helyzetről

1990. november 28.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. november 28.

Dr. Jeszenszky Géza
Külügyminiszter úr részére
Külügyminisztérium
Budapest

monetárunió, a szabadpiac és a vámpolitika. A többi ügyben – beleértve ebbe a külügyeket is – a tag-államok önállósága megmaradt volna. A szerb vezetés a szlovén–horvát konföderációs alkotmánytervezetet érdemi vita nélkül azonnal elutasította. (Az 1990-es szlovén–horvát alkotmánytervezet több eleme hasonlított a Stjepan Radić által 1921. május 14-én közzétett trialista államberendezkedési alapokon álló alkotmánytervezetre, amelyet akkor a szerb politikai vezetés szintén elutasított.)

Tárgy: Az időszerű koszovói helyzet

26-7/szt/1990.

Készítette: Varga Imre

Készült: 3 példányban

2 példány Központnak

1 példány Nagykövetségen

Gépelte: Sosity Zorka

A szerb vezetés elképzelései szerint december 9-én az egész köztársaság területén, így a déli szerb tartományban, Koszovón is választásokra kerül sor. Ezeken a választásokon azonban az albánság politikai szervezetei, s köztük a koszovói történe-
seket eddig is közvetlenül befolyásoló legnagyobb politikai tömörülés, a Koszovói Demokratikus Szövetség,¹⁴⁵ november 22-én nyilvánosságra hozott döntés alapján nem vesznek részt. Tagjaikat, szimpatizánsaikat a választások bojkottjára szólították fel. Ezzel tulajdonképpen kitarítottak korábbi álláspontjuk mellett, amelynek lényege, hogy az albánság politikai szervezetei részéről szó sem lehet a jelenlegi szerb hatalom elismeréséről, mivel ez a hatalom felfüggesztette a tartomány autonómiáját, politikailag és fizikailag üldözi az albánokat (értékelésük szerint állami terror nyilvánul meg velük szemben), feloszlatta a tartományi parlamentet és a végrehajtó hatalmat. Ilyen körülmények között ugyanis az albánságnak és politikai szervezeteinek cselekvő részvétele, asszisztálása a szerbiai köztársasági választásokon legitimitáshoz juttatná a köztársasági vezetést. Ugyanezen okokból a koszovói albán pártok és mozgalmak máig sem regisztráltatták magukat a köztársasági hatóságoknál, ami egyébként de jure lehetetlenné teszi számukra a választásokon való megjelenést.

Az albán politikai pártok döntése a bojkottról következetes folytatása eddigi fellépéseiknek, a szerb hatalommal szembeni tömeges, passzív rezisztenciának. Tovább fokozza a szinte már végletekig feszült szembenállást az albánság és a szerbség között mind a tartományban, mind szélesebb dimenziókban.

¹⁴⁵ A Koszovói Demokratikus Szövetséget (albán nyelven Lidhja Demokratike e Kosovës – LDK, szerb nyelven Demokratski Savez Kosova) 1989. december 23-án Ibrahim Rugova alapította. Az albán párt célja a Koszovói Köztársaság megeremtése volt. A Pártot a Nyugaton élő koszovói albán közösség is támogatta, 1991-ben mintegy 700 000 tagja volt. A kilencvenes évek második felében a párt háttérbe szorult a fegyveres felkelést hirdető Koszovói Felszabadítási Hadsereggel szemben. A szerb erők kivonulása után, 1999-től kormánypárt volt 2010-ig, majd 2014 és 2017 közötti időszakban. 2019-től ismét a kormányzó párt Koszovóban.

Az albán politikai erők tehát következetesen kitartanak követeléseik mellett. Ezek a követelések – a tartomány autonómiájának visszaállítása, a feloszlatott parlament és kormány tevékenységének felújítása, az albánság egyenrangú népként és a jugoszláv államszövetség alkotóelemeként való elismerése – azonban a szerb köztársasági vezetés számára teljességgel elfogadhatatlanok, hiszen eddigi politikájának lényegét és „eredményeit” éppen az albánsággal szembeni merev, kirekesztő politikai vonal testesíti meg. A totális szembenállás, a folyamatos zaklatások ellenére a szerb vezetés az utóbbi hetekben információink szerint kapcsolatba lépett az albán ellenzéki vezetőkkel, s igyekezett rábírní azokat a választásokon való részvételre. Ez, legalábbis egyelőre, nem sikerült.

Az albán politikai szervezetek vezetői s a szerb ellenzéki pártok között eddig esetlegesek és nem túl biztatóak voltak a politikai érintkezések, mivel a legnagyobb szerb ellenzéki pártok programja Koszovót illetően vagy nagyon közel áll a Szerb Szocialista Párt programjához, vagy még annál is szélsőségesebb. Vannak erők, amelyek egyenesen a koszovói albánok Albániába való kitelepítését tűzték ki célul. Az albán politikai szervezetek bojkottfelhívásában minden bizonnyal az is szerepet játszott, hogy Slobodan Milošević veresége, s valamelyik nagyszerb ellenzéki párt győzelme esetén sem lennének biztatóbbak az albánság kilátásai a köztársaságban, illetve követeléseik teljesítésének akkor sem lenne nagyobb valószínűsége.

A szerbiai választások kilátásba helyezett bojkottálása az ellenzék részéről az albán alternatív szervezeteket ugyan a szerb ellenzéki pártokkal azonos platformra helyezte volna, de ez önmagában kevés ahhoz, hogy közöttük érdemi párbeszéd is elkezdőd-hessen.

Az albán politikai szervezetek eddigi politikájukat követve csupán szövetségi szinten lettek bejegyezve. A többi köztársasággal egyenrangú státust igényelve követeléseiket, programjukat szövetségi szinten kívánják érvényesíteni, megvalósítani. Koszovó ügyének jugoszláv ügygé tételében annyit értek, hogy jelenleg politikai és erkölcsi támogatást kapnak a szlovén és a horvát vezetéstől (a horvát vezetés a Marković-kormány alkotmánymódosítási javaslatához adott támogatását a feloszlatott koszovói parlament összehívásához köti). Ez a politikai támogatás egyelőre azonban nem hatékony, nem kézzelfogható, s könnyen elenyészhet (a közös szlovén–horvát konföderációs tervben a szerbiai tartományokról nem esik szó, csak szuverén köztársaságokról), mivel azt Szlovénia és Horvátország részéről a szerb politika ellensúlyozása is motíválja. A két északi köztársaság ilyen szándéktól vezérelve szüntette meg a Koszovó tartománynak, mint fejletlen területnek folyósított különsegélyeket, ami kétségtelenül ellentmondásos eredménnyel járt.

A szövetségi vezetés az elmúlt két évben, amióta rendkívüli állapot van érvényben Koszovón¹⁴⁶ alapvetően a szerb érdekeket támogatta, nem vette figyelembe az albánság követeléseit. Különösen igaz ez az időnként Szerbia melletti szavazógépként működő szövetségi államelnökségre. A szövetségi parlament is rendre elutasította, vagy hosszas procedurális viták során érvénytelenítette az albán képviselők felvetéseit. Ante Marković kormányfő taktikai megfontolásokból óvakodott bármilyen biztatást adni a koszovói albán ellenzéki mozgalmaknak. Legutóbbi, a jugoszláv belpolitikai helyzet elemzésével és a gazdasági reform kilátásaival foglalkozó parlamenti beszédében is csupán óvatosan, bár az albánoknak kedvező módon foglalt állást a Koszovóval kapcsolatos ügyekben, jóllehet a lényegét illetően nem ment túl általános demokratikus elvek hangsúlyozásán.

Mégis sok tekintetben, de elsősorban a pluralista demokrácia melletti határozott kiállás, illetve érdekeltség miatt kézenfekvőnek tűnt, hogy az albánság politikai szervezetei a szerbiai választásokon koalícióra lépjenek a Marković-féle Reformerők Szövetségével. A Reformerők Szövetsége, illetve a szövetségi kormány és a koszovói albán ellenzék között sor is került kapcsolatfelvételt, párbeszédre, de a koalíció bejelentése elmaradt. Utóbb az albán szervezetek ennek lehetőségét is kategorikusan tagadták, ami arra utal, hogy az albán ellenzék igazából nem bízik az Ante Marković vezette reformerőkben sem.

Az albánság egyelőre csak arra számíthat, hogy a koszovói kérdés internacionalizálódott, azzal széles körben foglalkoztak az elmúlt időszakban mind a nyugati kormányok, parlamentek, mind a nem kormányzati emberi jogi és humanitárius szervezetek. Általában is elmondható, hogy Jugoszláviától az európai integrációs folyamatokba való bekapcsolódás fejében számonkért emberi jogok és szabadságok mögött elsősorban az albánok rovására elkövetett jogsértések húzódnak meg. A különböző tényfeltáró bizottságok az elmúlt hónapokban szinte egymásnak adták a kilincset Koszovóban. A szerb politikai vezetés éppen Koszovó kapcsán izolálódott a leginkább nemzetközi téren. Az albán politikai ellenzék sikerként könyvelheti el, hogy számos nyugati kormány a jugoszláv reform további támogatását a koszovói helyzet demokratikus rendezéséhez köti. Ugyanakkor a Nyugat egyértelműen a koszovói ellenzék tudára adta, hogy nem támogatja Koszovó esetleges kiszakadását Jugoszláviából, önálló jugoszláv köztársaságként való konstituálódását pedig jugoszláv belső ügyként kezeli. Ehhez azonban demokratikus, legitim módon kell eljutni, ilyen értelemben ösztönözték az

¹⁴⁶ A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnöksége 1989. március 3-án hirdetett rendkívüli állapotot Koszovó területén.

albán ellenzék arra, hogy éljen a választások adta lehetőséggel is, demokratikus és legális módon törekedjen céljai elérésére.

Az albán politikai szervezetek álláspontján a szerbiai választásokig – december 9. – hátralevő időszakban érdemleges változás nem várható, ami nem jelent szükségszerűen tartós mozdulatlanságot. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy a koszovói albánság egyelőre kivár, saját politikáját a választások utáni időszak erőviszonyaihoz, a jugoszláv szövetségi állam jövőbeni sorsának alakulásához kívánja majd igazítani.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

27.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A szövetségi kormány válsága

1990. december 22.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20319

Érkezett: 90. 12. 22. 14:49

Készítette: Ki.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: A szövetségi kormány súlyosbodó helyzete

47

A szerbiai választások első fordulóját követően tovább erősödött a szövetségi kormány és különösen annak gazdasági politikája elleni támadás. A függetlenségről rendezett szlovén népszavazás,¹⁴⁷ a horvátországi alkotmány gyorsított eljárással történő elfogadása az egyik oldalon, a szerbiai választások eredményei, a hadsereg egyre nyilvánvalóbb politikai szerepvállalása a másikon különösen nehezítette a kormány számára a gazdasági reform folytatását és különösen a jövő évi gazdaságpolitika kialakítását, a költségvetés tervezetének elfogadtatását. Bonyolítja a helyzetet, hogy a napi politikai igények miatt az utolsó pillanatig halogatják a szövetségi parlament mandátumának meghosszabbítását és ezzel a kormány további alkotmányos működési feltételeinek garantálását.

A lakosság bizalmatlanságát mutatja a konvertibilis valuta felvásárlásának folytatása, így a kormány arra kényszerült, hogy gyakorlatilag felfüggeszse a dinár belső átválthatóságát, mivel a kialakuló helyzet komolyan veszélyezteti a valutatartalékokat, amelyek megfelelő szinten tartása viszont a gazdaságpolitika legfontosabb támaszát jelenti. A dinár leértékelése egyre elkerülhetetlenebbnek tűnik, ezt most a kormány sem utasítja el kategorikusan, de előfeltételül valamennyi politikai erőnek a pénzügyi politikáról kötött és minden körülmény közepette szigorúan betartott előzetes megállapodást szabja.

A B. Jović államelnökség önálló, a kormány törekvését keresztező lépésekkel, nyilvánosságra hozott bíráló állásfoglalással is nehezíti a kormány helyzetét. Jović államfő és A. Marković kormányfő személyes viszonya rendkívül kiéleződött.

Ebben a helyzetben növekvő aggodalom kíséri a szövetségi kormány sorsának alakulását, jövőjét illetően a pesszimizmus erősödik. Egyes nyugati nagykövetek szinte reménytelennek ítélik a helyzetet, mert az a gazdasági reform végső megfeneklését és ennek nyomán a kormány munkájának teljes ellehetetlenülését vetíti előre. Értékelésünk szerint, Marković a nyáron végzetes hibát követett el, amikor a köztársaságok nyomásának engedett és a fenyegető szociális konfliktusok előtt meghátrált és lazított a szigorú pénzügypolitikán.

Ma még a párbeszéd megindulásának esélyéről is nehéz véleményt mondani, az igazi törekvések csak a szerbiai választások végeredménye ismeretében és a szlovén népszavazást követően alakulnak ki.

– 256 – Ő.

¹⁴⁷ A szlovéniai függetlenségi népszavazást 1990. december 23-án (tehát egy nappal a távirat keltezése után) rendezték meg. Az urnák elé járuló 1 457 020 állampolgár 88,5%-a a függetlenségre, 4%-a ellene szavazott. Az érvénytelen szavazatok száma 0,9%, a nem szavazók aránya 6,5% volt.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 39. d.

28.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A szerbiai választások magyar vonatkozásai

1990. december 29.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20325
Érkezett: 90. 12. 29. 17:43
Készítette: Ta.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: A szerbiai választások és azok magyar vonatkozásai

A szerbiai választások második fordulója (dec. 23)¹⁴⁸ tovább növelte a Szocialista Párt jelöltjeinek számbeli fölényét. A 250 képviselői helyből 194-et szereztek meg, míg az egyesült ellenzék 56 helyet kapott. Ezt ellensúlyozza, hogy a Szocialista Párt számos eddigi kulcsfigurája kiesett. Koszovóban a második fordulóban is érvényesült a bojkott, amely a vajdasági tapasztalatokkal együtt arra kell, készítse az új szerb vezetést, hogy mielőbb felülvizsgálja a két tartományban alkalmazott politikáját.

A szocialisták számbeli fölénye ugyanakkor a jövőbeni feszültségek elsődleges forrásává válhat. A választási rendszer (többségi elv) miatt a névjegyzéken szereplők felénél kevesebb szavazattal elnyert négyötödös arány tartós feszültséget jelent.

¹⁴⁸ Az első többpárti választásokat Szerbiában 1990. december 9-én és 23-án tartották meg.

Az ellenzék 56 fős blokkja a jelek szerint két változatra rendezkedik be: a Szocialista Párt a tényleges változások, a demokratizálás, a privatizálás hívének bizonyul, akkor számíthat az ellenzék konstruktív magatartására. Ellenkező esetben kíméletlen kritikusa lesz a szocialista többségű parlament döntéseinek.

Amerikai megfigyelők értékelése szerint a szerbiai választásokat a nyugati világ nem fogadhatja el demokratikus választásoknak. Helen Bently asszony a jövőben valószínűleg már nem lesz képes kivédeni a Kongresszusban a szerb vezetésnek címzett bírálatokat és szankciókat.

Az a körülmény, hogy a szocialisták ennyire túlgyőzték magukat egyelőre inkább nehezíti a köztársasági vezetések közötti párbeszéd beindulását. A külkapcsolatok jövőbeni alakulásában Szerbiának a belső viszonyai miatt kapcsolatot kell kiépítenie (és ehhez útvonalra is szüksége van) a fejlett Európával. Egyre több jel utal arra, hogy ehhez a szerb vezetés a magyar lehetőségeket kívánja igénybe venni.

Milošević elnök már több alkalommal hangoztatta magyarországi látogatási szándékát. Az is figyelmet érdemel, hogy az új szerb miniszterelnöki funkció egyik várományosaként emlegetik dr. Kovács Oszkár nevét, aki a Mikulić-kormányban fontos szerepet játszott, tulajdonképpen előkészítette a Marković-kormány reformprogramját.

Számos jel és konkrét törekvés mutat arra, hogy Szerbia eltökélte, útját Európába Magyarországon keresztül fogja „kiépíteni”.

– 258 – S.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 39. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerb kérés Slobodan Milošević szerb elnök
magyarországi látogatásához

1991. január 7.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10338

Érkezett: 91. 01. 07. 17:33

Készítette: LAK.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Milošević tervezett magyarországi látogatása

Sürgős!

47,

A. Prlja szerb külügyminiszter január 7-én magához kéretett és beszélgetést kezdeményezett S. Milošević szerb elnök magyarországi meghívásának realizálásáról.

Hangsúlyozta, hogy a hazánkhoz fűződő kapcsolatok fejlesztésének változatlanul megkülönböztetett figyelmet szentelnek és annak hosszú távon is nagy jelentőséget tulajdonítanak. A parlamenti és az elnökválasztást követően időszerűnek tartják, hogy Milošević elnök magyarországi útjával konkrétan is foglalkozzunk.

Hangsúlyozta, hogy a magyar féltől kezdeményezést várnak és hogy az elnök minden más külföldi meghívásával szemben a magyarországi útnak biztosítanak elsőbbséget (konkrétan román meghívást említett). Jelezte, hogy Milošević elnök számára az utazáshoz február hónap második fele megfelelő időszak lenne. A látogatás programjában számolnak a Magyar Köztársaság elnökével, a kormányfővel, a pártok képviselőivel és gazdasági vezetőivel való találkozóval. A megbeszéléseken a hangsúlyt a magyar–szerb kapcsolatoknak, a hosszú távú gazdasági együttműködésnek kívánják adni.

Nyomatékosan említette, hogy a látogatás jótékony hatással járna a vajdasági magyarság szempontjából is. Egyúttal nehezményezte, hogy a választásokon a magyar

szavazók annak ellenére S. Milošević ellen fordultak,¹⁴⁹ hogy a helyzetükben, a politikai érdekképviselőjükben bekövetkezett pozitív változást annak politikájának köszönhetik. Válaszomban a magyar–szerb jó viszony iránti általános érdekeltségünket hangsúlyozva a közlés továbbítására tettem ígéretet.

Javaslom, hogy a szerb fél felvetésére reagáljunk pozitívan és amennyiben vezetőink hazai elfoglaltsága lehetővé teszi, a jelzett február második felét fogadjuk el. Ez időben kellő távolságra van Tudman horvát elnök számára kért január végi terminustól. Kíváncsún tartanám, hogy válaszukat mind a horvát, mind pedig a szerb féllel lehetőleg egyidejűleg közöljük majd.

Számításba véve, hogy hasonló igénnyel más köztársaságok részétől is találkozhatunk, javaslom, hogy a tagköztársaságok elnökeinek meghívója vagy a kormány vagy pedig az országgyűlés elnöke legyen. A napirenden lévő látogatásokra is ilyen értelemben térjünk vissza! (A Szerb Köztársaság korábbi elnökének látogatása alkalmából a házigazda tisztjét az Elnöki Tanács titkára látta el.) Biztosítsunk számukra találkozási lehetőséget a köztársasági elnök úrral, a miniszterelnök úrral és a külügyminiszter úrral, míg a sajátosságoknak a program egyéb pontjainál tudnánk kellő hangsúlyt adni. Az ilyen látogatások minősítésétől – hivatalos, hivatalos baráti, stb. – tartózkodjunk, s ennek megfelelőek legyenek a külsőségek is.

Az általam fent javasolt eljárás tartalmát tekintve több annál, amit eddig külföldi látogatásai alkalmával F. Tudman horvát elnök kapott, vagy ahogy 1990 szeptemberében Kučan szlovén elnököt Magyarországon fogadtuk. Tudman úr eddigi meghívói magán-szervezetek, vagy félmagán intézmények voltak, de lehetővé tettek számára hivatalos találkozókat is. Ilyen értelmű meghívást kapott legutóbb Ausztriából is. Német részről a jugoszláv köztársasági vezetőkkel való hivatalos érintkezés felső szintjét a szövetségi kancellárnál húzták meg, államfői szintű megbeszéléseket a jövőben sem kívánnak számukra szervezni. Nyitott kérdés, hogy a nyugati országok hogyan fognak a jövőben S. Milošević személyéhez viszonyulni; itteni diplomaták egyelőre annak konstatálására szorítkoznak, hogy a szerbiai választások eredményeit tényként kell elfogadni.

A fenti formula elfogadása mellett szólnak a mi esetünkben a szomszédságból eredő sajátos, és mindenekelőtt az itteni magyarsághoz fűződő érdekeink. Pozitív döntésünk esetén ez utóbbira való tekintettel a nyugati országoknál is bizonyos, bár nem teljes megértésre számíthatunk.

– 04 – Ö. –

¹⁴⁹ A választásokon a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége saját erejének, befolyásának felmérése céljából önállóan indult, 132 726 szavazattal nyolc parlamenti székert szerzett.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 33.d.

30.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerb pénzügyi botrány és a szlovén–horvát
fegyvervásárlás

1991. január 15.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG10375
Érkezett: 91. 01. 15. 12.14
Készítette: Ta.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

47

Január 10-én az államelnökség tagjai és az egyes tagköztársaságok elnökei részvételével megtartott jugoszláv csúcs vitathatatlan eredménye, hogy viszonylag kiegyensúlyozott légkörben minden résztvevő kifejtette véleményét Jugoszlávia jövőjével összefüggő legfontosabb kérdésekről;¹⁵⁰ köztársaságközi bilaterális tárgyalásokat határoztak el (szerb–horvát, szerb–szlovén, szlovén–BIH);¹⁵¹ és megállapodtak abban, hogy

¹⁵⁰ Slobodan Milošević ezen az ülésen jelentette be, hogy amennyiben Jugoszlávia független államok konföderációjává alakul át, úgy Szerbia határmódosításokat fog kérni.

¹⁵¹ A BIH Bosznia-Hercegovina szerb mozaikszava.

január 23-án hasonló összetételen folytatják a megkezdett véleménycserét. Miután a különböző álláspontok nem közeledtek egymáshoz, magának a találkozóknak ilyen kimenetele nem elsősorban a józan politikai meggyőződés felülkerekedésének, hanem taktikai megfontolásoknak tudható be. Jól szemlélteti a helyzetet, hogy a tanácskozássra eredetileg nem hívták meg a szövetségi kormány és a szövetségi parlament elnökeit,¹⁵² bevonásukról magán az összejövetelen született döntés.

Az előzmények sorából jelentőségénél és további hatásánál fogva is kiemelkedik az önkényes, fedezet nélküli szerbiai pénzkibocsátás (18,6 Mrd dinár) és egyes köztársaságok (Horvátország és Szlovénia) fegyverimportjának nyilvánosságra hozatala.

A szerb kormány által, a köztársasági parlament jóváhagyásával az év végén forgalomba hozott 18,6 milliárd dinár, amely a szövetségi kormány által 1991-ben tervbe vett belső hitelek ötven százalékát teszi ki, az ország pénzügyi rendszere összeomlásának veszélyét idézte fel,¹⁵³ újabb inflációs spirál elindulását vetítette előre. A szövetségi kormánynak cselekedni kellett. A banki kifizetések átmeneti felfüggesztése és főleg az országos méretű felháborodás a szerb vezetést meghátrálásra készítette, s az engedély nélkül forgalomba hozott pénz visszafizetése mellett döntött. Ugyanakkor minden korábbinál élesebb támadást indított a szövetségi kormány és személyesen A. Marković ellen, mondván, hogy Horvátország és Szlovénia hasonló, a pénzügyi és gazdasági rendszer működését akadályozó lépései felett¹⁵⁴ szemet hunyt, ezt az ügyet viszont Szerbia elleni frontális támadás elindításában használta fel. Időközben szerb részről már olyan információt is kiszivárogtattak, miszerint S. Milošević az egész pénzügyi botrányt szándékosan idézte elő, hogy végre színvallásra kényszerítse a többi köztársaságot.¹⁵⁵

¹⁵² A szövetségi miniszterelnök ekkor Ante Marković, míg a szövetségi parlament elnöke 1988 és 1992 között Slobodan Gligorijević volt.

¹⁵³ 1990 decemberében Slobodan Milošević a Szerb Nemzeti Bankkal egy 3,3 milliárd német márka értékű, fedezetlen és illegális kibocsátásból származó jugoszláv dinárhitelt hagyatott jóvá a szerb költségvetésnek és a szerbiai székhelyű bankoknak. Ezzel párhuzamosan a szerb kormány további négy rendeletet is hozott újabb illegális és fedezetlen pénzkibocsátásról, amelyeknek az volt a célja, hogy felvásárolják a lakosság devizatartalékait. Az ügyletet a *Szerb Köztársaság Hivatalos Lapjának* titokban kiadott különszámával próbálták legalizálni. Szerbia önkényesen és jogellenesen felborította a szövetségi pénzügyi rendszert. Amikor nyilvános lett az ügylet, a fedezetlen pénz az ország pénzügyi rendszerét megrázta, ami tovább élezte a köztársaságok viszonyát.

¹⁵⁴ A Slobodan Milošević ellenőrzése alatt álló szerb vezetés ekkor nem mondott igazat: sem Szlovénia, sem Horvátország nem élt az illegális és fedezetlen pénzkibocsátás módszerével.

¹⁵⁵ A botrány kirobbanása után Ante Marković szövetségi kormányfő szankciókat kért Szerbiára, és követelte a fedezetlen pénz visszautalását. Ez azonban nem történt meg, amivel zátonyra futottak Ante Marković addig sikeres gazdaságpolitikai és stabilizációs intézkedései, és ez felgyorsította Jugoszlávia szétesését.

A pénzügyi botrány kirobbanását követően a szlovén kormány memorandumot intézett Markovičhoz, amelyben a szerb lépést a jugoszláv piac további szétzilálására irányuló szándékos akciónak minősítette és a maga részéről egyoldalú ellenlépéseket jelentett be. Ezek lényege, hogy felgyorsítsák Szlovénia teljes gazdasági önállóságának megteremtését. Közölték, hogy a továbbiakban a forgalmi adók feletti rendelkezést teljes egészében saját hatáskörükbe vonják, s csupán a szövetségi szervek és a hadsereg ellátását szolgáló Szlovéniára eső arányos befizetéseknek tesznek eleget. Annak ellenére, hogy a jugoszláv alkotmánybíróság felfüggesztette azt a szlovén döntést, hogy a szövetségi törvényekkel szemben a köztársaságok élveznek elsőbbséget, a szlovén kormány január 23-án a parlament elé terjeszti Szlovénia állami, pénzügyi és gazdasági függetlenségét garantáló törvényeket.

A pénzügyi botrány nyomán feltárult helyzet és a tovább erősödött szembenállás a szövetségi kormány pozícióit még ingatagabbá tette. Az előállt helyzetet jól jellemzi, hogy nyílt titokként kezelik a kormány lemondását, amennyiben a pénzügyi és gazdasági rendszer működőképessé tételét szolgáló intézkedéseknek nem sikerül érvényt szerezni.

A szlovén és horvát fegyverimport nyilvánosságra hozatala¹⁵⁶ egyfajta válaszként is felfogható a Szerbiát ért támadásokra. Az egész ügy kiszivároztatásának belpolitikai célzatát jól mutatja, hogy a köztársasági vezetőket terhelő bizonyítékokat nem hoztak nyilvánosságra, Horvátországra és Szlovéniára elsősorban a sajtón keresztül gyakorolnak nyomást. Ezt az esetet használta fel az államelnökség, hogy többségi döntéssel (a szlovén és horvát elnökségi tagok szavaztak ellene) felhatalmazást adjon

¹⁵⁶ A horvátországi választásokat követően egyértelművé lett, hogy a Franjo Tuđman vezette HDZ alakíthat kormányt. 1990. május 14-én Blagoje Adžić, a Jugoszláv Néphadsereg vezérkari főnöke parancsot adott a szlovén és a horvát területvédelmi egységek (gyalogsági, tank- és léghárító, valamint könnyűtüzérség) lefegyverzésére. A szlovén kormány május 18-án szembeszállt a hadsereggel, megtagadta a fegyverek átadását. Az Ivica Račan vezette leköszönő horvát kormány nyolc nappal a hatalomátadás előtt, május 23-án viszont átadta a fegyvereket. Az új horvát kormány ezután a horvát rendőrség részére a kragujevaci szerb fegyvergyártól M-80-as géppuskákat és 5,56 mm-es lőszereket rendelt, azonban a Szövetségi Népvédelmi Titkárság az ügyletet megtiltotta. A kudarc után Horvátország a nemzetközi piachoz fordult. A horvát rendőrség számára Belgiumból Browning HP, míg Csehszlovákiából ČZ-75 maroklőfegyvert vásárolt. 1990 nyarán a szlovénok és a horvátok a szingapúri Chartered Industries of Singapore – CIS cégen keresztül SAR-80 (az amerikai AR-18 változatát) automata fegyvereket és Ultimax géppuskákat szereztek be. Horvátország 1990. október 7. és 10. között magyar és román cégekkel kötött szerződést AK-47, közismertebb nevén a Kalasnyikov gépkarabély vásárlására. A magyar fegyvervásárlás részleteit a JNA kémelhárítása 1991. január 25-én hozta nyilvánosságra. A román fegyverek először a Horvát Nemzeti Gárda alakuló rendezvényén, 1991 májusában tűntek fel.

a Jugoszláv Néphadseregnek a nem reguláris alakulatoknál a fegyverek begyűjtésére,¹⁵⁷ amennyiben azok önkéntes beszolgáltatása tíz napon belül, vagyis január 19-ig nem történik meg. Ennek a döntésnek a jelentőségét nem elsősorban a konkrét ügy rendezése – a fegyverek begyűjtése – adja, hanem hogy törvényes alapot teremt a hadsereg közvetlen fellépéséhez bárhol az ország területén, amennyiben azt szükségesnek ítélik. Ez az ügy alkalmas egyben arra is, hogy a hadsereg vezetői által visszatérően emlegetett külső veszélyeztetettség érzését a lakosságban erősítsék.

A január 10-i tanácskozás egyetlen kézzelfogható eredménye tehát az, hogy további megbeszélésekről állapotok meg. Változatlanul megoszlanak a vélemények a jövőendő új jugoszláv megállapodás kidolgozásában résztvevők köréről. Szlovénia és Horvátország ragaszkodik ahhoz, hogy ebben a munkában kizárólag a választások nyomán létrejött, új köztársasági szervek vegyenek részt. A szövetségi szervek bekapcsolása szerintük szükségszerűen akadályozná az új viszonyok megfelelő érvényesülését. A többség erőteljesen szorgalmazza annak garantálását, hogy a hadsereg semmilyen körülmények közepette se juthasson politikai szerephez. Egyetértés volt abban, hogy a tárgyalások idejére biztosítani kell az ország és a gazdaság működőképességét, s ehhez a szövetségi kormánynak megfelelő támogatással kell rendelkeznie. Abban azonban már megoszlanak a vélemények, hogy ez a gyakorlatban mit is jelentsen. Az átmeneti időszakban a szövetségi szervek csak az érvényben levő alkotmány alapján működhetnek, márpedig ez kétségtelenül politikai szerepet biztosít nekik, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a hadsereg főparancsnokságát az államelnökség és annak mindenkori elnöke látja el, aki május 15-ig a szerb nemzetiségű B. Jović.

A megkezdett tárgyalások kimeneteli szempontjából három körülmény jelentősége tűnik különösen fontosnak. 1. Sikerül-e a szövetségi kormánynak stabilizálnia helyzetét? Ha gazdasági reform megőrzéséhez és ennek érdekében elengedhetetlen további lépésekhez meg tudja-e szerezni a szükséges támogatást? Abban ugyanis a túlnyomó többség egyetért, hogy a szövetségi kormánynak Jugoszlávia jövője szempontjából továbbra is kulcsszerepe van. 2. Kérdés, hogy a már bejelentett köztársasági találkozón az elkövetkező napokban sikerül-e a további tárgyalásokhoz elengedhetetlen minimális konszenzust megteremteni? Ennek egyelőre alig tapasztalni valami jelét. 3. A Jugoszlávián belüli szembenállás és belső gondok szaporodása nyomán az egyes köztársaságok polarizálódó belső viszonyai közepette a helyi vezetések képesek lesznek-e még egy majdani kompromisszumnak valamennyi mértékadó köztársasági politikai erőt megnyerni?

¹⁵⁷ Borislav Jović aláírásával ellátott parancsot (Naredba Predsedništva SFRJ o rasformiranju i razoružavanju nelegalnih oružanih sastava) 1991. január 9-én adták ki.

Egyre gyakrabban vetődik fel, hogy a nemzetközi környezet kedvezőtlen irányú változásai milyen hatást gyakorolnak Jugoszláviára?

Kétségtelen, hogy a Szovjetunió belüli változások, a litvániai katonai beavatkozás Jugoszláviában is a hadsereg és általában azok kezére játszik, akik az ország széthullásának megakadályozása érdekében végső soron bármilyen eszköz igénybevételét megengedhetőnek tartják.

– 12 – Ő. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

31.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának
a montenegrói többpárti választásokról

1991. január 16.

Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike
Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. január 16.

Dr. Jeszenszky Géza
külügyminiszter úr részére
Külügyminisztérium
Budapest

Tárgy: Többpárti parlamenti választások Crna Gorában

9/SZT/1991

Készítette: Timotity Miklós

Készült 3 példányban

Kapja: 2 példányban Központnak

1 példányban saját

Gépelte: Sosity Zorka

Az 1990. december 9-án, illetve december 23-án megtartott kétfordulós Crna Gora-i többpárti parlamenti választásokon a következő eredmények születtek: a választásra jogosultak 75,7%-a adta le szavazatát; az egykamarás köztársasági parlamentben a 125 képviselőhelyből 83-at (66,4%-ot) a Crna Gora-i Kommunisták Szövetsége,¹⁵⁸ 17-et a Jugoszláv Reformszövetség,¹⁵⁹ 12-t a Crna Gora-i Néppárt,¹⁶⁰ 13-at a Crna Gora-i Demokratikus Koalíció¹⁶¹ jelöltjei szereztek meg.

¹⁵⁸ A Montenegrói Kommunista Szövetséget (Savez komunista Crne Gore – SKCG) 1948 októberében Montenegró Kommunista Pártja (Komunistička Partija Crne Gore – KPCG) néven alapították meg, mint a Jugoszláv Kommunista Párt helyi szervezetét. A nevét 1952-ben változtatták Montenegrói Kommunista Szövetségre. A pártvezetőség 1988-ban szembeszegült Slobodan Miloševićtel, azonban a Belgrádból irányított ún. „antibürokratikus forradalomban” az addigi vezetőket megbuktatták, és (az akkor még) Miloševićhez hű Milo Đukanović és Momir Bulatović került a párt élére. 1991-ben a nevét Montenegrói Szocialisták Demokrata Pártja (Demokratska partija socijalista Crne Gore – DPSCG) névre változtatta. A DPSCG a mai napig Montenegró hatalmi pártja, amely Európában a leghosszabb ideje, 1945 óta megszakítások nélkül regnáló politikai párt.

¹⁵⁹ Az Ante Marković-féle Reformszövetségről van szó.

¹⁶⁰ A Montenegrói Néppárt (Narodna Stranka) 1906 és 1918 között Montenegró egyetlen pártja volt. 1990. május 12-én montenegrói ellenzéki értelmiségiek – Novak Kilibarda, Pavle Miličić, Nada Lazarević, Božidar Vojvodić, Mitar Čvorović és Dragana Šoć – alapították újra. A keresztény-konzervatív irányultságú párt ideológiájában nagy hangsúlyt kapott a szerb–montenegrói unió kérdése. Az 1990 decemberi választásokon 39 146 szavazattal (13,84%) 13 parlamenti mandátumhoz jutott. 1991-ben és 1992-ben a nemzeti kérdés miatt a párton jelentős törésvonalak alakultak ki. Az 1991-es disszidensek megalapították a Montenegrói Szerb Nemzeti Megújódás Pártját, majd újabb pártszakadás történt, amikor a Mitar Čvorovićhez hű szárny létrehozta a Népi Demokrá Pártot. A Novak Kilibarda vezette Néppárt a délszláv háború kezdetén támogatta a szerb törekvéseket, azonban fokozatosan, akárcsak Đukanović, szembekerült a miloševići politikával. A Montenegrói Néppárt 1997 és 2001 között a kormányzó Đukanovićot támogatta, 2006-ban pedig Montenegró kiválását a szerb–montenegrói államközösségből. Kilibardanak a párt éléről történt 2010-es távozása után a párt szerb irányba fordult.

¹⁶¹ A szövegben elírás történt, helyesen: Montenegrói Demokratikus Akciópárt (Stranka demokratske akcije Crne Gore, – SDACG), a Montenegróban élő bosnyákok politikai pártját Harun Hadžić alapította meg 1990-ben. A decemberi választásokon 30 760 szavazattal (10,47%) 12 képviselő helyet szerzett a montenegrói parlamentben. 1994-ben boszniai háború ideje alatt a párt vezetőinek nagy

A köztársasági elnöki funkcióba került Momir Bulatović, a kommunisták elnök-jelöltje kapta az első fordulóban a legtöbb szavazatot, két és félszer többet, mint a második helyre szorult Ljubiša Stanković, a jugoszláv reformerök jelöltje, de a győzelmet csak a második fordulóban szerezte meg. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy bár Bulatovićot a nép megválasztotta, de a szavazásra jogosultaknak összesen „csak” 40,6%-a szavazott rá. A szavazatok területi megoszlására jellemző, hogy míg az államhivataloknak otthont adó fővárosban, Titográdban és a nagyobb hegyvidéki iparkörzetekben a kommunisták elnyerték a szavazatok több mint 85%-át, addig a tengerparti nagyvárosokban a rájuk leadott szavazatok aránya 60% alatt maradt.

A Crna Gora-i választásokra rendkívül nehéz gazdasági helyzetben, éleződő társadalmi-politikai konfliktusok közepette került sor. A viszonylag fejletlen köztársaság gazdasága összeroppant a szövetségi kormány által 1990. eleje óta diktált piaci sokkterápia alatt. A legnagyobb vállalatok (mint a Boris Kidrič,¹⁶² a Radoje Dakić,¹⁶³ a Nikšići Acélmű, a Titeks,¹⁶⁴ a Titográdi Alumíniumkombinát) súlyos fizetési problémákkal küzdenek, nem tudják biztosítani energia- és nyersanyagellátásukat, hónapok óta csak alapbért fizetnek dolgozóiknak. Az 50 ezer korábbi munkanélkülihez augusztus óta újabb 15 ezer társult. A GDP az elmúlt 4 évben átlagosan évi 2%-kal csökkent, az idei év első 10 hónapjában az ipari termelés 15,8%-kal esett vissza. A termelékenység e köztársaságban 20%-kal alacsonyabb a jugoszláv átlagnál. A kapacitáskihasználás még azoknál a vállalatoknál is alacsony, amelyeknek nincsenek értékesítési gondjaik. A köztársasági nemzeti bank, a Montenegro Bank¹⁶⁵ fizetéseképtelen és nem tudja

részét államellenes tevékenység vádjával letartóztatták, majd börtönbüntetésre ítélték. Egy részüket 1996-ban amnesztiával szabadlábra helyezték. 1998-ban Harun Hadžić és Rifat Besković között hatalmi harcok törtek ki a montenegrói hatalmi pártokkal való együttműködésnek a kérdésében. A Harun Hadžić vezette szárny ekkor hozta létre a Nemzetközi Demokrata Uniót (Internacionalna demokratska unija), míg az SDACG elnöke a Đukanovićal való együttműködést hirdető Rasim Šahman lett. A pártszakadás után az SDACG meggyengült, nem szerzett parlamenti mandátumot, így 2002-ben feloszlatták

¹⁶² A nikšići Boris Kidrič vasöntödét 1950-ben alapították, azonban az öntöde 1956-ban kezdte meg működését. 1986-ban 7300 főt foglalkoztatott, éves kapacitása 350 ezer tonna vasérc volt. Az üzemet a délszláv háború alatt nem számolták fel, napjainkban is létezik. Napjainkban a vállalat török tulajdonban van.

¹⁶³ A podgoricai Radoje Dakić ipari gépeket gyártó vállalatot 1946-ban alapították. 1989-ben 4670 alkalmazottja volt. A gyár a kétezres években csődbe ment, utolsó csarnokát 2019 októberében az ott gyártott munkagépekkel bontották le. A csődbe ment vállalat az ott dolgozóknak 48 millió euró bérrel tartozik.

¹⁶⁴ A podgoricai Titeks szövőgyárat 1978-ban alapították, a kilencvenes években csődbe ment.

¹⁶⁵ Az 1974. évi jugoszláv alkotmány kihirdetése után a jugoszláv tagköztársaságokban és a tartományokban fokozatosan létrehozták a nemzeti bankokat (összesen nyolcat), amelyeket a szövetségi hatáskörben álló Jugoszláv Nemzeti Bank felügyelt. A Montenegrói Nemzeti Bankot 1977-ben alapították.

tovább finanszírozni a vállalatokat, így elkerülhetetlen a sorozatos csődeljárás megindítása. A gazdasági szféra agóniája a köztársasági költségvetésből finanszírozott közkiadások reálértékének csökkenéséhez, a közalkalmazottak sorozatos sztrájkjához, az egészségügyi ellátás és az oktatás akadozásához vezetett.

A fentiekben röviden jellemzett gazdasági, politikai feltételek közepette a fejletlen köztársaság lakossága különösen érzékenyvé vált a szociális problémákra, megrettent a szövetségi kormány által diktált piacosítással járó negatív következményektől, ezért szívesebben szavazott az életkorát tekintve fiatal, politikailag határozott egyéniségekből álló, szociális védelmet ígérő kommunista vezetésre.

A kommunisták győzelmének azonban a szociális szempontokon túl más, történelmi, tudati és a napi politikai taktikából fakadó okai is voltak. A Crna Gora-iak, a köztársaság lakosságának lélekszámához viszonyítva, a jugoszláv népek közül relatíve a legnagyobb véráldozatokat hozták a napjainkra válságba jutott kommunista rendszer egykori megteremtéséért és fenntartásáért, melynek politikai elitjében is viszonylag a legnagyobb számban voltak képviselve. A „crnagoraiak” többségének tradicionális életmódja, az idősebb, kommunista eszmeiségű generációk befolyása a társadalom és a családok életében, a parlamenti demokratikus hagyományok hiánya miatt a lakosság zöme eleve bizalmatlan volt a rendszerváltást, az új jugoszláv berendezkedést hirdető politikai erőkkel szemben.

A Crna Gora-i tömegtájékoztató még akkor is támadta a többpártrendszer bevezetését, amikor már valamennyi jugoszláv köztársaságban kiírták azok megtartását. A hatalmon lévő Kommunista Szövetség tudatosan terjesztette azt a nézetet, hogy a „testvériség, egység”¹⁶⁶ Jugoszláviájának átalakítása polgárháborúhoz fog vezetni.

A köztársaságok és a tartományok területén ezek az intézmények hajtották végre a szövetségi szinten egyeztetett monetáris-, hitel- és devizapolitikát. A Jugoszláv Nemzeti Bank kizárólagos hatásköre a dinárkibocsátás maradt. A Montenegrói Nemzeti Bankot 1993-ban beolvasztották a Kis-Jugoszláv Nemzeti Bankba. 1999-ben Montenegró a hiperinfláció kezelésére kétvalutás rendszert vezetett be, a dinár mellett előbb a német márka, majd 2002-től az euró is fizetőeszköz lett. 2001-ben a montenegrói parlament ismét megalapította az önálló Montenegrói Nemzeti Bankot, amely a köztársaság 2007-es függetlensége után az ország monetáris rendszerét kezeli.

¹⁶⁶ A „testvériség, egység” (bratsvo i jedinstvo) a Jugoszláv Kommunista Párt (később a Jugoszláv Kommunista Szövetség) hivatalos jelszava volt, amely az államszocialista Jugoszláviában élő összes államalkotó nemzet (hivatalosan: nép) és a kisebbségek (hivatalosan: nemzetiség) egymásrataltságát, együttműködését és az államszocialista Jugoszlávia összes állampolgárának az egyenlőségét fejezte ki. A kifejezés keletkezését Josip Broz Tito 1942. június 17-én, a partizánok által elfoglalt a kelet-boszniai Ljubinában elmondott beszédéhez kötik. Az állampárti időkben a politikai máskéntgondolkodókat a legtöbb esetben a „testvériség, egység” elárulásával és nacionalizmussal vádolták meg, sok esetben súlyos börtönbüntetésre ítélték. Az erőteljesen hangoztatott ideológia ellenére a valóságban azonban mindvégig a szerb szupremácia dominált: az 1970-es évek elején a szövetségi adminisztrációban a 73,6% volt a 8 milliós szerbek aránya, míg a félmillió

A szerb kommunista vezetés taktikáját alkalmazva a Crna Gora-i vezetés is szisztematikusan hazaáruló, szeparatista, pravoszlávellenes stb. jelzőkkel illette a Horvátországban és Szlovéniában hatalomra jutó polgári erőket, akik úgymond felelősek a szerbek és „crnagoraiak” koszovói „meghurcoltatásáért”.

A „crnagoraiakat” megfélemlítette a velük közvetlenül szomszédos koszovói albánok egysége, a boszniai nemzeti pártok győzelme és a dél-szerbiai Szandzsákban élő muzulmánok nemzeti ébredése is, ami a kis lélekszámú pravoszláv Crna Gora iszlám fundamentalizmus általi elszigetelődésének rémképét villantotta fel. Amikor a köztársaság muzulmánok lakta településein¹⁶⁷ is szerveződni kezdtek a szomszédos köztársaságok muzulmán pártjainak alapszervezetei, a pravoszláv lakosság zöme a kommunisták védőszárnyai alá menekült. A kommunisták ugyanis felvállalták a Crna Gora-i nemzeti érdekek védelmét, ugyanakkor elhatárolták magukat a szélsőséges csetnik nézeteket és a Szerbiával való egyesülést hirdető militáns Néppárttól is. Az időben később megjelent ellenzéki pártok, mindenekelőtt a Crna Gora-i Liberális Szövetség¹⁶⁸ megpróbálták leleplezni a kommunisták és az extrém Néppárt „nemzetmentő” politikáját, de a tömegekhez nem tudtak közel jutni.

Az ellenzék nem tudott kitörni elszigeteltségéből, mert az uralkodó párt, a rendőrség, az államapparátus és a hivatalos tömegtájékoztatás a legolcsóbb demagógiára is hajlandó volt és szisztematikusan meghamisította az ellenzék céljait. Ezek után már csak túlbiztosításnak tűnhet a kommunisták részéről, hogy a választási törvényt,

montenegróiból került ki annak 7,2%-a. A 4,5 milliós horvát etnikum a szövetségi intézményekben mindössze csak 8,6%-kal képviselte magát. Nem voltak sokkal jobbak az arányok a hadsereg tisztikarában sem, amelynek 62,5 %-a szerb volt.

¹⁶⁷ A 2011-es utolsó montenegrói népszámlálás során 53 605 fő bosnyáknak vallotta magát, ami a lakosság 8,65 %-a. Többségük a történelmi szandzsák montenegrói területén, Észak-Montenegróban, közvetlenül a szerb határ mellett él. A montenegrói muzulmánok másik közösségét – az etnikailag nem szláv – montenegrói albánok képezik. A 2011-es népszámlálás során 30 439 fő, a lakosság 5%-a vallotta magát albánnak. Ők alkotják a tengerparti Ulcinj (Ulqini) és Bar városok túlnyomó többségét. A montenegrói albánoknak egynegyede azonban a katolikus vallást követi.

¹⁶⁸ A Montenegrói Liberális Szövetség (Liberalni Savez Crne Gore – LSCG) 1990. január 26-án Slavko Perović vezetésével Cetinjen alakult meg. A LSCG célja Montenegró állami függetlensége, elítélte Dubrovnik ostromát és a montenegrói háborús részvételt a szerbek mellett. Az 1992-es választásokon 12,04%-kal 13 parlamenti hellyel a harmadik legerősebb párt lett. Az 1996-os választásokon a miloševići irányzattal szembeforduló Néppárttal szövetségben indulva már 24,91%-os eredményt ért el, a 19 képviselői helyből 9-et kapott. Az 1998-as és a 2001-es választásokon parlamenti párt maradt ugyan, de csökkent a népszerűsége. 2004-ben a párton belüli hatalmi harcok törtek ki, az elnökség több tagja korrupcióba keveredett. Az LSCG tevékenységét felfüggesztette 2005-ben, arra hivatkozva, hogy a montenegrói titkosszolgálat részéről befolyást gyakorol a pártra. 2006-tól a montenegrói államiség programját az LSCG-től Milo Đukanović vezette egykori szerbbarát kommunista utódpárt, a Milošević-tyel folyamatos konfliktusokba került Montenegrói Szocialisták Demokrata Pártja vette át.

a szavazóhelyek elosztását, a szavazatra jogosultak listáit is saját igényeik szerint állították össze. A Crna Gora-i ellenzék szerint a szavazólistákról ezerszámra maradtak le olyan fiatalok vagy nem pravoszláv családok, akik valószínűleg az ellenzékre szavaztak volna. Az állami erőszakszervezetek tagjai számára nyilvános határozat formájában rendelték el, hogy kötelesek a Kommunista Szövetségre szavazni. Az uralkodó pártnak nemcsak a hivatásos belügyi állomány játszott a kezére, mely a választási kampányban az erődemonstrációtól sem riadt vissza, hanem a nyugdíjas háborús veteránok és egyes vállalati vezetők is, akik a kommunistákra való voksolást környezetük számára hazafiúi feladatként tűzték ki. Elképzelhető, hogy a vállalatok tömeges csődbe jutása és ún. technológiai okokból fölöslegessé váló munkaerő megjelenésének időszakában mindez milyen hatással volt a szavazókra.

Az ellenzék zöme egy meglehetősen színes koalícióba, a Crna Gora-i Jugoszláv Reformerek Szövetségébe tömörült, mely azon túl, hogy egységesen támogatta a szövetségi kormány politikai és gazdasági programját, ideológiailag túlzottan heterogén politikai erőkből állt. A Reform Koalíció magja a volt ifjúsági szervezetből kifejlődött Szocialista Párt, a kis tagságú Szociáldemokrata Párt és a korábbi Szocialista Szövetségből (Népfrontból) kinőtt reformer beállítottságú Szocialisták Pártja köré tömörült. Ez a koalíció azonban nem merte befogadni a muzulmán nemzeti beállítottságú Egyenlőség Pártját, vagy a Crna Gora-i szeparatizmussal és szerbellenességgel vádolt Liberális Szövetséget, melyek ezáltal magukra maradtak.

A polgári ellenzéknek talán több esélye lett volna a választásokon, ha a mérsékelt baloldali reformbeállítottságú szocialisták, szociáldemokraták és a szövetségi kormány programját támogató állampolgárok külön reformszövetségként léptek volna fel és ettől elkülönült ellenzéki nemzeti blokkot alkotott volna a Liberális Szövetség, a Független Kommunista Szövetség, a Nemzeti Egyenlőség Pártja és a Demokrata Párt.

A Crna Gora-i események vizsgálatakor figyelembe kell venni a szerb tényezőt is, mely Crna Gorában tradicionálisan meghatározó jelentőségű. Az alig két éve S. Milošević támogatásával hatalomra jutott Crna Gora-i ifjú kommunista vezető garnitúra bizton támaszkodhatott a nagy szerb testvér határozott támogatására, különösen a propagandát illetően. A tömegek szemében egyúttal ők testesítették meg a Szerbiához fűződő további jó viszonyt is. A többpárti választások végeredményeként Jugoszlávián belül Crna Gorában és Szerbiában maradt meg a kommunista hatalom, így várható, hogy a két köztársaság szövetsége a jövőben is szoros marad.

A Crna Gora-i választások konzerválták az eddigi hatalmi elit pozícióit, egyetlen feszítő társadalmi problémára sem nyitották meg a megoldás felé vezető utat.

Valószínűsíthető, hogy Szerbiához, valamint Romániához, Bulgáriához hasonlóan Crna Gora is bekerül abba a kelet-európai válságzónába, melyben a politikai hatalom jellege és a piacgazdaságra való áttérés követelményei közötti ellentmondás hosszú távon gazdasági hanyatlást és megújuló politikai forrongásokat fog kelteni.

Ősi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

32.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének véleménye Slobodan Milošević tervezett magyarországi látogatásáról

1991. január 18.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20391

Érkezett: 91. 01. 18. 11:03

Készítette: Ta.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: VMDK-álláspont Milošević látogatásáról

S. Milošević szerb elnök tervezett látogatásával kapcsolatban konzultáltunk a VMDK vezetőivel, azzal a szándékkal, hogy tárgyalási javaslatainkban a látogatás programjának kialakításában kellően figyelembe vehessük az ő érdekeiket, szempontjaikat.

Elmondták, tisztában vannak azzal, hogy a magyar–szerb párbeszéd folytatásának, általában a jószomszédi viszony megőrzésének és fejlesztésének az ő szempontjukból is nagy jelentősége van.

Ugyanakkor félelmüknek adtak hangot hogy a vajdasági magyarság körében a látogatásnak és különösen annak a körülménynek, hogy a szerb elnök első külföldi útja Magyarországra vezet, rossz visszhangja lesz.

Ezt a körülményt is figyelembe véve fontosnak tartom, hogy a három szomszédos köztársasághoz fűződő kapcsolatainkban továbbra is egyensúlyra törekedjünk. A horvát és a szerb elnök látogatási szándékára – pozitív magyar döntést feltételezve – lehetőség szerint egy időben adjunk választ Zágrábban és Belgrádban. Ami az időbeni sorrendet illeti, először Tuđman elnök budapesti fogadására kerüljön sor, s azt kövesse majd S. Miloševićé. Esetleges szerb észrevételek esetén hivatkozhatunk arra, hogy Szerbia elnöke (Dušan Čkrebić 1986-ban) már járt Magyarországon, míg horvát részről ilyen látogatás eddig nem volt, valamint, hogy ez felel meg a meghívási sorrendnek is.

– 15 – Ő.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

33.

Varga Imrének, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának összefoglalója
Jeszenszky Géának a magyar kisebbség helyzetéről és a magyar–jugoszláv
kapcsolatokról

1991. január 23.

A Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike
Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. január 23.

Dr. Jeszenszky Géza
Külügyminiszter úr részére
Budapest

14/1991/SZT.

Tárgy: A magyar kisebbség helyzetében az utóbbi hónapokban bekövetkezett
változások és azok hatása a magyar–jugoszláv kapcsolatokra

Melléklet: 2 lap

Készítette: Varga Imre
Készült: 3 példányban
Kapja: 2 példányban Központ
1 példány saját
Gépelte: Sosity Zorka

Jugoszláviában a magyar az ún. nem államalkotó népek közül¹⁶⁹ az albán után a második legnagyobb létszámú etnikai közösség. A legutolsó, 1981-es népszámlálási adatok alapján az egész országban mintegy 430-450 ezer magyar él, túlnyomó részük a velünk határos három köztársaságban: Szlovéniában kb. 10 ezer fő, Horvátországban 30-50 ezer fő (előbbi a statisztikai adat, utóbbi a HMSZ becslése), Szerbia északi tartományában. Vajdaságban kb. 400 ezer fő, ebből 300 ezer a Bácskában és 100 ezer a Bánságban. A három köztársaságban a jugoszláviai magyarság három különböző kisebbségpolitikai gyakorlat alatt áll.

A szerbiai magyarság jelentős tömegei Észak-Bácska térségében, egy tömbben élnek. Elsősorban ennek köszönhetően az elmúlt évtizedekben ellenük irányuló hol erőltetettebb, hol enyhébb asszimilációs politika következményei jelentős károkat nem okoztak. A Bánságban és Dél-Bácskában a szórványban élő magyarság között viszont

¹⁶⁹ A jugoszláv alkotmány az ország etnikai lakosságát „népekre” és „nemzetiségekre” osztotta. Az államalkotó népek közé a délszláv népeket, a szlovénokat, a horvátokat, a bosnyákokat, a szerbeket, a montenegróiakat és a macedónokat sorolta. A nemzetiségek közé az ország összes többi etnikai közösségét, amelyek közül az albán és a magyar volt a legnagyobb.

erőtéljes volt a lemorzsolódás. Jelentős vérveszteségeket okozott a 60-as évek eleje óta tartó, Nyugatra irányuló gazdasági emigráció.¹⁷⁰

1948 után, miután betiltották, évtizedekig nem volt arra lehetőség, hogy a vajdasági magyarság Szerbiában létrehozza saját politikai szervezetét.¹⁷¹ A hatalom csak politikamentes kisebbségi intézmények létezését tolerálta, amelyek zömükben, a ma is meglévő struktúrában a 60-as évek közepétől jöttek létre. Minden olyan esetben, amikor a magyarság e meglévő intézmények valamelyikét sajátos kisebbségi érdekeinek megfogalmazására és kifejezésére is megkísérelte felhasználni, a hatalom megtorlólag lépett fel.

Az elmúlt években a szerbiai társadalomban is megindult pluralizálódási folyamatok teremtették meg annak a feltételeit, hogy 1989 végén értelmiségiek egy csoportja kezdeményezze az önálló politikai érdekképviselői szervezet megeremtését.¹⁷² Ehhez kedvező talajt biztosított az is, hogy 1988–89 során a Vajdaságot bekebelező szerbiai

¹⁷⁰ A jugoszláv szövetségi kormányban 1961-ben láttak napvilágot azok az elképzelések, amelyek a társadalmi feszültségek és a munkanélküliség enyhítését a munkavállalók Nyugatra küldésével, ottani munkába állításával kívánta megoldani. A munkaerőhiánnyal küszködő nyugati államok közül 1965-ben Ausztriával, Franciaországgal és Svédországgal, 1968-ban pedig a Németországi Szövetségi Köztársasággal kötött kétoldalú megállapodást a „munkaerőexportról”. Az 1971-es hivatalos jugoszláv adatok szerint 671 000 személy tartózkodott ideiglenesen külföldön. A vendégmunkások 60%-a Nyugat-Németországban dolgozott, az átlagéletkoruk 34 év volt. Bár a jugoszláv kormány eredetileg úgy számolt, hogy a munkavállalási célzatú kivándorlás határozott ideig tartó, ideiglenes állapot lesz, a valóságban ennek pont a fordítottja történt. A nyolcvanas években a Jugoszláviából származó vendégmunkások – a gastarbeiterek – száma meghaladta az 1,5 milliót, és többségük nem tért vissza. A kilencvenes években zajlott délszláv háborúk során a folyamat felerősödött, napjainkban is folyamatosan nő a kivándorlók száma. A mértéktartó becslések szerint csak Szerbiából évente kb. 50 000 ember költözik el az Európai Unióba.

¹⁷¹ A szöveg megfogalmazása pontatlan. 1945-ben az állampárt kiépülése után nem volt lehetőség magyar politikai szerveződésre. A jugoszláv hatalom a kirakatpolitika jegyében azonban engedélyezte a magyarság kulturális szervezkedését. 1945. július 22-én így alakult meg Újvidéken a Vajdasági Magyar Kultúrszövetség, amely egybefogta a magyarság kulturális életét. Az eredetileg újvidéki alapítású szervezet valódi súlypontja azonban Szabadka volt. 1948-ban a szovjet–jugoszláv és ezzel párhuzamosan a magyar–jugoszláv viszony kiéleződésekor a jugoszláv hatóságok nyomására „önkéntes” alapon kimondták a Kultúrszövetség megszűnését, majd annak beolvadását az újvidéki székhelyű Vajdasági Közművelődési Közösségbe, amelynek a magyar csak az egyik része volt. Az ötvenes évek elején az addig megmaradt helyi kultúregyesületeket „a kisebbségi önelszigetelődés és a nacionalizmus kialakulásának a megakadályozása céljából” pedig rendeleti-adminisztratív úton a párt ellenőrzése alatt álló „többnyelvűsített” kulturális szervezetekbe terelték. A Vajdasági Magyar Kultúrszövetség feloszlátásával egy időben annak számos vezető munkatársát a jugoszláv titkosszolgálat koholt vádakkal letartóztatta, és bírósági ítélet nélkül évekre a horvátországi Kopár-sziget (Goli otok) koncentrációs táborba hurcolta.

¹⁷² 1989. december 18-án merült fel először nyilvánosan a kisebbségi magyar önszerveződés, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösség megalapításának a lehetősége.

köztársasági hatalom az „antibürokratikus forradalom” hevében támadást indított számos magyar intézmény és szerzett jog, illetve a vajdasági kisebbségi-politikai gyakorlat ellen is. A legsérelmesebbnek a vajdasági magyarság számára az iskolahálózat, illetve az anyanyelvhasználat szűkítésére irányuló törekvések bizonyultak. Ez az erőteljes nyomás jó értelemben felrázta a magyarságot, kiváltotta ellenállását, amelyre nem elhanyagolható mértékben voltak hatással a magyarországi változások is.

1990 folyamán a létrejött politikai szervezet, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége szervezetileg hamar megerősödött, aktívan kapcsolódott be a politikai folyamatokba és rövid idő alatt a köztársasági politikai közélet megkerülhetetlen tényezőjévé vált.

A szervezet politikai súlyára, jelentőségére mi sem mutat rá jobban, mint az a tény, hogy szinte minden jelentősebb szerbiai politikai erő megpróbálta maga mellett elkötelezni a VMDK-t. Különösen a szerbiai választásokat megelőző kampányidőszakban vált erőteljesebbé az ilyen természetű nyomás, de a VMDK-nak – követve a kongresszuson kidolgozott stratégiát – sikerült megőriznie politikai önállóságát és cselekvési szabadságát. A választások eredménye a VMDK vezetését igazolta. Többszörösen hátrányos helyzete ellenére 8 képviselőt juttatott be a köztársasági parlamentbe. Ehhez döntő mértékben járult hozzá a magyarság széles rétegei közt végzett több hónapos szervezőmunka, aminek eredményeként a vajdasági magyarság zöme fegyelmezetten szavazott a VMDK mellett.

A politikai szervezet létrejötte után, illetve részben azzal párhuzamosan – bizonyítva, hogy itt évtizedekig szunnyadó energiák szabadultak fel – számos más kezdeményezés is elindult a vajdasági magyarság körében, illetve korábban a rendszer szerves részeként működő, annak kiszolgálására hivatott magyar kisebbségi intézmények is egyre nagyobb önállósággal léptek fel. Ez a jelenség elsősorban a vajdasági magyar nyelvű sajtóban volt megfigyelhető, amihez jelentős mértékben járult hozzá a független magyar nyelvű sajtó (*Napló* c. hetilap¹⁷³) megjelenése is.

¹⁷³ A *Napló*t vajdasági magyar értelmiségiek 1990-ben alapították, többségük az Újvidéki Tv munkatársa volt, amely bizonyos értelemben a politikai függetlenséget is biztosította. Ekkor az Újvidéki Tv többnyelvű és többnemzetiségű volt, és nem állt a vajdasági magyar politikusok befolyása alatt. A lap indításához a Vajdasági Szocialista Szövetség jóváhagyása kellett. A kezdeményezéshez sok magyar értelmiségi csatlakozott: Tolnai Ottó, Végel László, Hornyik Miklós, Balázs Attila és a televíziósok: Keszég Károly, Csikos Zsuzsa, Rácz József. A *Napló* első négy számában, az író jóváhagyásával folytatásokban közölte Cseres Tibor: *A bezdáni ember* című írását, amely a vajdasági magyarok elleni 1944/45-ös atrocitásokról szól. A délszláv háború kitörése, a mozgósítások hatással voltak a *Napló* szerkesztőgárdájára is, sokan távozni kényszerültek a katonai behívók elől. A lap szerkesztőpolitikája is irányt váltott, a vészhelyzetben a szabadelvűség helyett a kisebbségi létkérdések kerültek előtérbe. A *Napló* 1997-ben szűnt meg.

A kialakult helyzetben a vajdasági magyar vezető értelmiség soraiban polarizálódás következett be. A meglévő magyar kisebbségi intézmények vezetőinek zöme a VMDK megjelenésében intézményeiket és személyes egzisztenciájukat fenyegető veszélyt látnak, amit ideológiai töltetű és személyeskedő érveléssel próbálnak eltakarni. Felróják a VMDK vezetésének, hogy karriervágyból teszi azt, amit tesz, hogy meggondolatlanul politizál, és hogy hosszú távon a vajdasági magyarság érdekei ellen cselekszik. Míg a VMDK vezetői és a körük csoportosuló fiatalabb korosztályú értelmiségi réteg azt veti az újvidéki Hungarológiai Intézet vezetése körül tömörülő értelmiségi csoport szemére, hogy nem érti az idők szavát, képtelen követni a változásokat és hogy több évtizedes, hivatalosan is támogatott tevékenysége a vajdasági magyarság helyzetében lényeges javulást nem eredményezett.

A két csoport között az ellentét jelenleg áthidalhatatlannak látszik, több jó szándékú békéltetési kísérlet is kudarcot vallott már, annak ellenére, hogy a tartós szembenállás hosszabb távon a magyarság egészének érdekei ellen hat.

Jelenleg a VMDK mint a vajdasági magyarság meghatározó ereje erőfeszítéseit néhány területre koncentrálja. Parlamenti képviselői révén kezdeményezni akarja, hogy köztársasági szinten kötelezze el magát a hatalom a kisebbségi nyelveken folyó oktatási intézményhálózat szinten tartása és fejlesztése mellett. Erre annál is inkább szükség van, mivel a hatályos oktatási törvény az egyes iskolák finanszírozását a helyi adminisztráció hatáskörébe utalta, ami veszélyezteti a meglévő hálózat további működtetését is. Másodsorban a VMDK a személyi alapú kisebbségi kulturális önkormányzat megteremtésére törekszik. S végül az erőfeszítések egy része rövid távon néhány önköltséges speciális intézmény, pl. Magyarságkutató Központ¹⁷⁴ stb. létrehozására irányul. Céljuk az, hogy a magyarság tényleges szociális helyzetének ismeretében a politika, a gazdaság, a kultúra mindazon területeire kiterjesszék tevékenységüket, amelyek a nemzetiségi lét megőrzése és a magyar etnikum fejlődése szempontjából számottevő jelentőséggel bírnak.

¹⁷⁴ A szövegben elírás van. A hivatkozott szervezet pontos elnevezése Jugoszláviai Magyar Tudományos Társaság, amely 1948-ban a magyarságra erőltetett vertikális/többszempontú kisebbségpolitika fel számolása céljából 1990 júniusában alakult meg Újvidéken a bánsági, bácskai, a baranyai, szlavóniai és a muravidéki magyar értelmiségiek, zömében írók első tudományos civil szervezeteként. 1991-ben jött létre a Magyarságkutató Tudományos Társaság, hogy szociológiai, pszichológiai, demográfiai, néprajzi, jogi és történelmi kutatásokat folytasson a Vajdaságban, azokat tanácskozások és kiadványok révén ismertesse. 1992-ben Szabadkán jött létre a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, amely a vajdasági magyar művelődési intézetek ernyőszervezeteként működik. Az iratban megfogalmazott, szerb állami költségvetésből működő magyarságkutató központ végül 2005-ben a Magyar Nemzeti Tanács és Vajdasági Autonóm Tartomány társalapításával, a zentai székhelyű Vajdasági Magyar Művelődési Intézet lett.

A vajdasági magyarság körében bekövetkezett asszimiláció egyik legfőbb kiváltó oka az anyanyelvi oktatási hálózat folyamatos szűkítése. A 70-es évek közepétől kezdve folyamatosan csökkent a magyar tannyelvű iskolák, illetve tagozatok száma a körzetesítésekkel pedig sikerült szétzilálni a korábbi középiskolai hálózatot. A tavaly elfogadott köztársasági új oktatási törvény deklarálja az anyanyelvi oktatáshoz való jogot, de a feltételek biztosítását helyi hatáskörbe utalja. Kilenc helyen létesült az újból visszaállított gimnáziumokban magyar tagozat, ám az ezekben biztosított helyek száma az igényekhez képest nem elegendő. Az anyanyelvi pedagógusképzés korábbi leépítésével már napjainkban pedagógushiány lépett föl, ami a jövőben csak fokozódni fog a ma még aktív generáció kiválásával. A VMDK fellép ezek ellen a törekvések ellen, s öröndetes tény, hogy agitációjának hatására tavaly több magyar gyerek iratkozott magyar nyelvű tagozatba, mint a megelőző évben.

1990 folyamán Belgrád újra kívánta szabályozni a köztársaságban a hivatalos nyelvhasználatot egyértelműen azzal a szándékkal, hogy szűkítse, korlátozza a tartományokban a kisebbségi nyelvek történelmileg kialakult egyenrangú használatát a közigazgatásban, a helyi adminisztrációban, az igazságszolgáltatásban és más területeken. A magyarság heves ellenállását tapasztalva, s nem utolsósorban a hivatalos magyar intervenció hatására a hatalom egyelőre félretette ezt a tervét, de nem tett le arról, hogy adandó alkalommal ne érvényesítse azt.

A társadalomban megindult demokratizálódási folyamatokkal összhangban felértékelődött a korábban háttérbe szorított egyház tevékenységének szerepe a vajdasági magyarság nemzeti önazonosságának megtartásában. Az egyház részéről megvan a készség arra, hogy támogassa a magyarság körében megkezdődött öntudatosodási folyamatot, hogy felkarolja az egyes kezdeményezéseket. Öröndetes, hogy párbeszéd kezdődött a szabadkai és nagybecskereki római katolikus, a bácsfeketehegy (Feketics) református püspök és a VMDK köré csoportosuló vezető értelmiség között is.

Horvátországban a magyarság helyzete egyes területeken kedvezőbb, másutt viszont rosszabb, mint a vajdasági magyaroké, összességében adottságaikat a magyarországi kisebbségek helyzetével lehet adekvát módon összevetni. Vonatkozik ez mind területi elhelyezkedésükre (jórészt diaszpórában, szigetfalvakban élnek), mind anyanyelvi és azonosságudati állapotukra, mind asszimilálásuk fokára is. Statisztikai adatok alapján jelenleg mintegy 30 ezer magyar él Horvátországban. A Horvátországi Magyarok Szövetsége – amely a II. világháború utáni időszak hivatalos intézményeként „reprezentálta” a horvátországi magyarságot – becslése alapján ez a szám legalább 50 ezer.

A magyarországgal egy időben megindult rendszerváltás következtében a horvátországi magyarság eddigi hivatalos struktúrái mellett új kezdeményezések is megjelentek, amelyek azonban nem törekedtek a régi struktúra teljes felszámolására, inkább a korábbiak szükséges kiegészítéseként jelentek meg. Ezek közül kétségtelenül

a legjelentősebb a Horvátországi Magyar Néppárt megalakítása volt Vörösmarton, abban a környezetben, ahol néhány környező falut is beleértve, a legtöbb magyar él.

A horvátországi magyarság két legjelentősebb szervezete között egyfajta munkamegosztás látszik kialakulni. A vajdasági magyarságéhoz hasonló intézményei nem lévén, a horvátországi magyarok legalapvetőbb kisebbségi igényét, beleértve az iskolahálózat szervezését és támogatását is a HMSZ látta el korábban, hol több, hol kevesebb sikerrel. Gondoskodott a kulturális öntevékenységről, a hagyományápolás fenntartásáról, az értelmiség utánpótlásáról, az anyaországgal ápolt kapcsolatokról. A hatalom természetesen korábban nem engedélyezte számára, hogy a horvátországi magyarság közvetlen politikai érdekképviselői szervezetként is fellépjen. Tevékenységét az említett területekre korlátozta, ott viszont nem akadályozta, sőt központi forrásokból finanszírozta is azt.

A horvátországi magyarság szervezeteinek legfontosabb törekvése napjainkban a kulturális autonómia és az azon alapuló önkormányzat megteremtése. Ehhez úgy tűnik, hogy a horvát politikai vezetés támogatólag áll hozzá. A tavaly decemberben elfogadott új horvát alkotmány kimondja a kisebbségeknek nyújtandó kulturális autonómiára vonatkozó garanciákat. A jövő fogja megmutatni, hogy a deklarált jogból az adott körülmények között mi valósul meg, s hogy a horvát köztársasági vezetés milyen mértékben kész politikailag és anyagilag támogatni a kulturális autonómia megteremtését. Elgondolkodtató, hogy elfogadva a korábbi értékeléseket a jelenlegi kulturális kormányzat is megoldottnak és problémamentesnek tekinti a horvátországi magyarság helyzetét.

A horvátországi magyarságra rövid távon számos kedvezőtlen körülmény és tendencia is befolyással van. Mindenekelőtt a szétszórtságából adódó hátrányokat és a tanító-, a pap-, a káderhiányt kell megemlíteni. Nem biztosított helyben az értelmiség utánpótlása. Az elmúlt évben is folyamatos problémát jelentett az alapvető tevékenységek finanszírozása, s úgy tűnik, hogy saját forrás nem lévén, a központi keretből biztosított támogatás a HMSZ tevékenységéhez nem elegendő. A magyarságnak nagy erőfeszítéseibe kerül, hogy a helyzet a továbbiakban jelentősen ne romoljon.

A Szlovéniában elő mintegy 10 ezer főt számláló magyar közösség van Jugoszláviában a legkedvezőbb helyzetben annak ellenére, hogy területi elhelyezkedéseit tekintve szervesen nem érintkezik a baranyai és délvidéki magyarsággal.

A szlovén állam kisebbségi politikájának köszönhetően e kislétszámú magyarság megőrizte nemzeti önazonosságát, körükben az asszimiláció üteme lelassult. Ehhez döntő mértékben járult hozzá a mintegy 30 éve, a magyarlakta vidékeken a többségi népesség számára is kötelező érvénnyel bevezetett kétnyelvű oktatás. Ennek nyilvánvaló hibái és nehézségei ellenére kétségtelen érdeme, hogy közelítette egymáshoz a többséget és a kisebbséget, fokozta a kölcsönös bizalmat, elviselhetővé, sőt mára

vonzóvá tette az együttélést. A kétnyelvűség Szlovénia vegyes lakosságú körzeteiben ugyan nem érvényesül az élet minden területén, de figyelemre méltó eredmény, hogy az oktatáson kívül működik az igazságszolgáltatásban, a helyi adminisztrációban és a kereskedelemben.

A szlovén jogrendszer 1975 óta biztosít az ún. őshonos kisebbségek (magyarok és olaszok) számára kisebbségi különjogokat (az anyanyelvi kultúrához, oktatáshoz, tájékoztatáshoz és az anyaországi kapcsolattartáshoz való jog), amelyek rendszerbe foglalva a kisebbségi kulturális autonómia lényegét adják. Kisebbségi, kulturális önkormányzati szervezetként működik 15 éve a Magyar Nemzetiségi Érdekközösség, amelynek a vegyes lakosságú területeként közvetlenül, a köztársasági parlamentben pedig a behívott képviselők keresztül lényegében vétőjoga van minden, a kisebbségeket érintő kérdésben. A tavaly elfogadott alkotmánymódosításokkal a különjogok kiterjedtek két újabb fontos területre: a vegyes lakosságú területek gazdasági fejlesztésére, illetve a területek vezető tisztségviselőinek kijelölésére történő beleszólási jogkörre. A kisebbségi önkormányzat újabban az eddigi területeken kívül (Lendva járás és Murszombat járás határ menti része) kiterjed Murszombat városra is, ahol a betelepülések következményeként egyre nagyobb számú magyarság él.

Ebben az évben várható az új szlovén alkotmány meghozatala. Ebben, a köztársaság politikai vezetése megnyilvánulásaiból ítélve továbbra is biztosítani kívánják a kisebbségek számára a teljes körű kulturális autonómiát, az arra épülő önkormányzati rendszert. Ennek teljes köztársasági finanszírozását is kilátásba helyezték. A kedvezőnek tűnő körülmények ellenére, kis létszámából adódóan a szlovéniai magyarság nem nélkülözheti a folyamatos magyarországi kapcsolatokat, kommunikációs lehetőséget, szüksége van arra, hogy az anyaország közvetlen segítség formájában is hozzájáruljon az azonosságtudat megtartásához (szakemberek, papok küldése, stb.).

Több tényező miatt az elmúlt években nem alakult, nem alakulhatott ki kapcsolat az egyes jugoszláviai magyar szervezetek között. Az együttműködés kiépítésére irányuló erőfeszítések ugyan történtek szlovéniai és horvátországi magyar szervezetek részéről, ám intézményes kapcsolatok kialakítására, a folyamatos egyeztetésre mégsem került sor. A VMDK létrejötte után megtörtént a kapcsolatfelvétel a szlovéniai és horvátországi magyar szervezetekkel. Szándékukban áll szorosabb együttműködést, folyamatos tapasztalatcserét is kialakítani. Ezek az intézményes kapcsolatok kölcsönös haszonnal járnának, és nem utolsósorban előmozdítanák az egymástól nagy földrajzi távolságban élő egyes magyar közösségek közötti intenzívebb érintkezést, szellemi kölcsönhatást. A közeledési folyamatnak nem kedveznek a belső jugoszláv fejlemények, de megállítani azt nagy valószínűséggel nem fogják tudni.

A jugoszláviai magyarság helyzete összességében nem terheli a magyar–jugoszláv kapcsolatokat. A szomszédos országokban élő magyarság közül a jugoszláviai

magyarok helyzete viszonylag a legkedvezőbb. Ez az általános kép ugyanakkor erőteljesen differenciált az egyes köztársaságokban. Fontos tény, hogy az elmúlt évben a magyar kormányzat és az egyes köztársaságok vezetése között megtörtént a kapcsolatfelvétel.

Optimálisnak, példaértékűnek tekinthetjük más relációkhoz viszonyítva is a kisebbségekkel kapcsolatos magyar–szlovén együttműködést, amely a kapcsolatok stabilizáló tényezőjének bizonyul. A szlovén kormány részéről eddig is tapasztalható volt az együttműködési készség, s erre a jövőben is számítani lehet. Ezt biztosítani látszik a több évtizedes szlovén gyakorlat, a kisebbségeknek anyaországukkal ápolott kapcsolatai különjogként való deklarálása és nem utolsósorban az a tény, hogy a szlovén kisebbségi politikát a magyarság intézményes képviselőin keresztül belülről is befolyásolni tudja.

Mind az eddigi eredmények, mind a kölcsönös szándékok alapján biztatóaknak mondhatók a magyar–horvát kisebbségi együttműködés távlatai is. A horvát kormány egyrészt deklarálta, hogy a kisebbségeknek biztosítani szándékozik a kulturális autonómiát, másrészt élénk érdeklődést mutat az utóbbi időben a magyarországi horvátok iránt, s ez együttesen kedvező alapot teremthet a további együttműködéshez. Szerencsés körülményként értékelhető, hogy nem az alapoktól kell elindulni. Az előző magyar és horvát kormányzatok alatt egyes akciók részben bevett gyakorlattá váltak, másrészt számos hasznos kezdeményezés fogalmazódott meg, amelyek megvalósítására napjainkban kezdenek megérni a feltételek.

Ami a vajdasági magyarsággal kapcsolatos jövőbeni magyar–szerb kormányzati együttműködést illeti, egyelőre még csak a kapcsolatfelvételnél, a kölcsönös informálódásnál tartunk. Figyelemre méltó és a korábbi időszakhoz képest jelentős változást jelent, hogy a szerb kormányzat nem zárkózott el Entz Géza államtitkár úr fogadásától, és hogy tudomásul vette, hogy a magyar kormány közvetlen kapcsolatokat tart fenn a vajdasági magyarsággal és annak szervezeteivel.

A magyar kisebbség kérdése a magyar–szerb kapcsolatokban a jövőben a szerb belpolitikai helyzet alakulásától nagymértékben fog függeni. Stratégiaileg Szerbiának szüksége van a magyar kapcsolatra, s e kapcsolatok élénkítésében támaszkodhat a vajdasági magyar kisebbségre. Ellenkező oldalról közelítve: a magyar reláció felértékelődése arra készítheti, hogy a magyar kisebbség irányába toleránsabb politikát folytasson.

A jugoszláviai magyar szervezetek és a vezető értelmiség elégedetten nyilatkoznak arról, hogy az új magyar kormányzat azonnal felvette velük a közvetlen kapcsolatokat is, és hogy a magyarság és az anyaország jövőbeni kapcsolatainak, együttműködésének kilátásai biztatóbbak, mint korábban. A politikai és egyéb jellegű támogatás az itteni magyar szervezetek számára fontos tényezője belpolitikai szerepvállalásuknak és politikai súlyuknak. Megfogalmazzák Magyarország iránti igényeiket is. Elvárják,

hogyan a magyar kormányzat ígéreteit tetteikkel támassza alá. A látható és széles tömegek számára érzékelhető eredmények, mint pl. a Magyar Televízió vételi lehetőségének esetleges javítása, a könyv és sajtóbeszerzés lehetőségeinek javítása, stb. hitelesen igazolni fogják a magyar kormányzat politikájának megváltozását a jugoszláviai magyar kisebbségek irányában.

Régi keletű fájdalom a jugoszláviai magyarságnak, hogy nem kielégítő a szellemi kommunikáció intenzitása az anyaország és az itteni kisebbségek között, hogy gyakran késik, avagy el is marad az itteni szellemi teljesítmények magyarországi elismerése. Példaként felhozzák, hogy pl. a hagyományos magyar partner a korábbi évek átlagának töredékét rendelte meg a Fórum Könyvkiadó által felajánlott könyvekből és folyóiratokból. Szeretnék, ha az itteni magyar sajtót, elsősorban a napilapot és a hetilapokat szabad terjesztésre átvinnék. Ez évek óta megoldatlan, illetve az átvett mennyiség alacsony volumenű.

(Őszi István)
nagykövet

Magyar kisebbségi Intézmények Jugoszláviában

Oktatás

1. Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék.
2. Magyar Nyelv és Irodalom Intézete, Maribor.
3. Tanítóképző főiskolai tagozatok Szabadkán, Újvidéken és Nagybecskerekén (Zrenjanin).
4. Részben magyar nyelvű képzés az újvidéki Bölcsészettudományi Karon (történelem) és a Jogi Karon, valamint a szabadkai Építészeti és Közgazdaságtudományi Karon.

Kultúra

1. Fórum Lap és Könyvkiadó Vállalat – Újvidék.¹⁷⁵
2. 7 Nap Kiadó Vállalat – Szabadka.

¹⁷⁵ A Fórum Könyvkiadót 1957-ben alapították, székhelye Újvidéken van. A jugoszláviai, majd a vajdasági magyarság egyik legfontosabb irodalmi intézménye, könyvkiadója.

3. Újvidéki Színház – Újvidék.¹⁷⁶
4. Szabadkai Népszínház (a magyar társulat csak névlegesen működik).¹⁷⁷
5. Madách Színház – Nagybecskerek (állandóan működő, de amatőr társulat).¹⁷⁸
6. Művelődési egyesületek: minden nagyobb városban és számos kis településen, faluban. Jelentősebbek ezek közül: „Népkör” – Szabadka, „Petőfi Sándor” – Újvidék, „Ady Endre” – Zágráb, „Petőfi Sándor” – Ljubljana.
7. Hagyományörző fesztiválok, seregszemlék. Legjelentősebb közülük a vajdasági Gyöngyösbokréta Néptáncfesztivál¹⁷⁹ és Durindó Népzenei Fesztivál.

Tájékoztató

1. Újvidéki Rádió¹⁸⁰ (24 órás adás).
2. Több helyi adó hosszabb-rövidebb magyar műsorral pl. Szabadka, Eszék, Mura-szombat, Zombor, Kikinda, Bácsstopolya stb.

¹⁷⁶ Az Újvidéki Magyar Színház alapítását 1968-ban vetették fel először hivatalosan. A viták után 1973. június 1-én alakult meg Németh P. István vezetésével. 1985-ben 244 ülőhelyes saját épületet kapott.

¹⁷⁷ A második világháború után 1945. október 29-én tartotta első bemutatóját a szabadkai Magyar Népszínház. 1951-ben a kultúrpolitikában végbemenő változások következtében a magyar intézményt felszámolták, a magyar társulatot pedig beolvastották a szabadkai Népszínházba. 1985-ben a Népszínház élére Ljubiša Ristićet helyezték, aki egybevonta a magyar, illetve a szerbhorvát társulatot. Ljubiša Ristić vezetése alatt a magyar színészeket vagy nyugdíjazták, vagy azok önként távoztak Magyarországra. A kilencvenes évek közepén a magyar társulatnak mindössze két színésze volt. Slobodan Milošević bukása után, a magyar társulat helyzete konszolidálódott, azonban a 2000 évek közepén a színház épületét lebontották, az új épület viszont még napjainkra se készült el. A szabadkai Népszínház átmenetileg a volt szabadkai Szokol Otthonban, a későbbi Jadran Színház épületében tartja meg előadásait.

¹⁷⁸ A nagybecskereki Madách Színházat 1953-ban alapították, azonban a következő évben megszüntették. Ekkortól kezdve napjainkig amatőr színházként működik.

¹⁷⁹ Az eredetileg 1931 és 1944 között augusztus 20-án Budapesten megrendezett falusi csoportok tánc-, ének és játékbemutatójának a koncepcióját átvéve Kende Ferenc kezdeményezésére 1936. június 14-én arató- és gazdanapként Gomboson rendezték meg a Gyöngyösbokréta ünnepélyt. Ezt követően minden évben hasonló ünnepségeket rendeztek a Vajdaság magyar lakta településein. A második világháború után először 1963-ban rendezték meg. Az első Durindót, mint a citeraegyüttesek és néhány népi énekes bemutatkozó rendezvényét 1977-ben rendezték meg Pacséron. Azóta a rendezvény a magyar népzenei együttesek és szolisták találkozója nőtte ki magát. A két népművészeti rendezvény 1979-ben kapcsolódott egybe, vállalta, hogy minden évben más-más magyar közösség legyen a házigazdája. Napjainkban a Gyöngyösbokrétát a Durindóval együtt szervezik meg, mint a vajdasági magyar népzenei együttesek, néptáncsoportok és szolisták hagyományápoló és hagyományörző, ifjúsági és felnőtt kategóriájú szemléjét.

¹⁸⁰ Az Újvidéki Rádiót 1949. március 31-én alapította Vajdaság Autonóm Tartomány Népképviselői Főbizottsága. A jugoszláv–szovjet szembenállás, a jugoszláviai magyarság ideológiai megoldozása,

3. Újvidéki TV (napi több órás magyar nyelvű műsor).
4. Több tv-stúdió hosszabb-rövidebb idejű magyar nyelvű adással: Szabadka, Ljubljana, Zágráb.
5. Magyar Szó,¹⁸¹ napilap.
6. Hetilapok: 7 Nap¹⁸² – Szabadka, Családi Kör¹⁸³ – Újvidék, Néplap – Muraszombat, Magyar Képes Újság – Eszék, Magyar Képes Ifjúság – Újvidék, Napló – Újvidék.
7. Havilapok: Létünk¹⁸⁴ – Szabadka, Híd – Újvidék¹⁸⁵, Üzenet – Szabadka,¹⁸⁶

a magyarországi adók társadalmi és művelődési műsorainak az ellensúlyozására, illetve a jugoszláv propaganda magyarországi terjesztése céljából 1949. november 29-től magyar nyelven is sugározni kezdett. Középhullámú adását 1999-ig, a Szerbia és Montenegró elleni NATO-légi csapásig a mai Magyarország egész területén lehetett hallgatni. Napjainkban a *Vajdasági Rádió* 2-es csatornája 24 órás magyar nyelvű műsort sugároz.

- ¹⁸¹ 1944. december 24-én a jugoszláv kommunista hatóságok által a katonai közigazgatás alatt *Slobodna Vojvodina* „tükörlapjaként” jelent meg a *Szabad Vajdaság*, a *Magyar Szó* elődje. 1945. szeptember 27-én változtatták a nevét *Magyar Szóra*. A Magyar Szó Lapkiadó vállalat 1951-ben alakult meg. Az 1950-es évek közepétől két évtizedig az egyik legjelentősebb magyar nyelvű napilap volt. A kilencvenes évek elején a miloševići hatalom támadást indított a lap szerkesztéspolitikája ellen, azonban a szerkesztőség ellenállásán megbukott. Napjainkban a délvidéki magyarság egyetlen napilapja.
- ¹⁸² A *7 Nap* hetilap első száma 1946. április 5-én Újvidéken jelent meg. 1953. március 1-én a lapot Szabadkára költöztették. A nyolcvanas évek végén a példányszáma elérte a hatvanezretet. A miloševići hatalom, akárcsak a *Magyar Szót*, úgy a *7 Napot* is saját ellenőrzése alá akarta vonni, ennek következtében a kilencvenes évek első felében volt olyan időszak, amikor ezen a néven egyszerre három napilap is megjelent a rendszert kiszolgáló, illetve az azt elutasító újságírók közreműködésével *7 Nap* (majd *2X7Nap*), Új Hétnap, végül *Szabad Hétnap* címen. A miloševići rendszer bukása után a diktatúrát elutasító, az addigi *Szabad Hétnapban* dolgozó újságírókhoz került az eredeti, mai napig megjelenő hetilap.
- ¹⁸³ A *Dolgozók* első száma 1947. november 13-án a Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség Vajdasági Tanácsának magyar nyelvű hetilapjaként jelent meg. Pédányszáma a fénykorában elérte a húszezret. A jugoszláviai válság következtében azonban 1990. december 13-án a lap megszűnt. Volt munkatársai magánlapként alapították meg a *Családi Kör* hetilapot, amely napjainkban is megjelenik.
- ¹⁸⁴ A *Létünk* társadalmi, tudományos és kulturális folyóiratot 1971-ben alapította a Szocialista Szövetség Vajdasági Választmánya. Napjainkig megjelenik.
- ¹⁸⁵ A *Híd* folyóirat 1934-ben alakult, fokozatosan Jugoszláv Kommunista Párt befolyása alá került, ezért 1940-ben a jugoszláv hatóságok betiltották. Ezután *Világkép* néven még három száma megjelent, azonban az 1941-es impériumváltás után megszűnt. 1945 novemberében jelent meg újra. A folyóirat kiemelkedő szerepet játszott a jugoszláviai magyarság kulturális, irodalomtörténeti életében. A folyóirat napjainkban is megjelenik.
- ¹⁸⁶ Az *Üzenet* szabadkai folyóirat 1971-ben Szabadkán alakult, elsősorban irodalommal, irodalomtörténettel foglalkozó, az Újvidék-centrikusság ellensúlyozására törekvő tudományos folyóirat volt. A kétezres évek közepén méltatlan körülmények között szűnt meg.

Új Symposion – Újvidék¹⁸⁷, Másik – Újvidék, Thália – Újvidék, Jó Pajtás Újvidék, Mézeskalács – Újvidék.¹⁸⁸

8. Időszaki kiadványok, pl. Muratáj (Lendva), különböző naptárak, stb.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

34.

Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének feljegyzése
Veroljub Spasićnak, a budapesti jugoszláv Nagykövetség első beosztottjának
látogatásáról

1991. január 29.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Németh Gyula
Készült: 6 példányban
261/4.

00428/1991.

0001

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig!

Kapja: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Szokai Imre úr
Belgrád
Zágráb
Saját

¹⁸⁷ Az *Új Symposion* 1965-ben az *Ifjúság* című hetilap irodalmi rovatából, a Symposion mellékletből a provinciális bezárkózás felszámolása céljából alakult meg művészeti-kritikai, majd társadalmi-művészeti-kritikai folyóiratként. 1992-ben szűnt meg. Egykori szerkesztői 1993-ban Veszprémben alapították meg a lap örökségét őrző *Ex Symposion* folyóiratot.

¹⁸⁸ Az ifjúságot megcélzó *Jó Pajtás* jogelődje az 1947. január 1. megjelent *Pionírújság* volt, amelyet 1958-ban neveztek át. A *Pionírújság* 1953-ban az elsősorban óvodásoknak írt *Mézeskalács* melléklettel bővült, amely melléklet a következő évben önálló lappá vált. Idővel a szocialista propagandát közvetítő gyermeklapok az oktatást és nevelést kisegítő tananyagpótló kiadványokká váltak. 1993-ban a két lap megszűnt. A következő évben a magántulajdonban lévő Amicus – Jó Pajtás Kft. indította őket újra. Napjainkban a Magyar Szó Kft. kiadásában jelennek meg.

Feljegyzés: Spaszics jugoszláv követtanácsos látogatása

Kérésére január 29-én fogadtam Spasić jugoszláv követtanácsost, aki Belgrádból kapott utasítás alapján aziránt érdeklődött, mennyire felelnek meg a valóságnak Rupel szlovén külügyminiszternek Lojze Peterle szlovén kormányfő január 22-i magyarországi látogatásával kapcsolatos kijelentései.

A tanácsos szerint Rupel újságíróknak kijelentette: a szlovén vezetés politikája teljes megértésre talált a magyar tárgyalópartnereknél, akik szerint Jugoszlávia már halott. Antall József miniszterelnök balkáni jellegűnek minősítette a drámai jugoszláviai helyzetet és más berendezkedésű formát sugallt a jugoszlávoknak.

A tanácsos kétszer is hangsúlyozta, nem akarják megkérdőjelezni Magyarország és Szlovénia kapcsolattartásának jogosságát és szükségességét. Csupán arra kíváncsiak, mennyire fedik a valóságot Rupel úr fenti kijelentései.

Előrebocsátva, hogy nem kívánom Rupel úr számomra ismeretlen sajtónyilatkozatait interpretálni, elmondtam, hogy a magyar–jugoszláv kapcsolatokra, valamint Magyarország és a jugoszláv tagköztársaságok kapcsolataira továbbra is változatlanul az a politika és gyakorlat érvényes részünkről, amit Antall József miniszterelnök Ante Marković kormányfőnek kifejtett. Jósomszédi, kiegyensúlyozott kapcsolattartásra törekszünk Jugoszláviával és annak tagköztársaságaival a jugoszláv alkotmány által biztosított hatásköröknek megfelelően. Stratégiai érdekünk az együttműködés fejlesztése minden lehetséges területen.

Jugoszlávia stabilitásában, belső problémáinak békés, demokratikus úton való megoldásában vagyunk érdekeltek.

Reméljük, hogy a szövetségi szervek Magyarország és a köztársaságok közvetlen kapcsolatainak ápolására ugyanúgy tekintenek, mint az elmúlt két évtizedben.

Jelezttem, hogy napirendre került a köztársasági vezetők magyarországi látogatásának realizálása. Ennek keretében utazott hozzánk Lojze Peterle szlovén kormányfő.

A közeljövőben tervezzük Tudman horvát elnök és Milošević szerb elnök magyarországi, valamint Katona Tamás belgrádi látogatásának realizálását. Az áprilisra tervezett Antall-látogatás előkészítésére Szokai Imre helyettes államtitkár kész Belgrádba utazni, vagy Budapesten fogadni partnerét.

A tanácsos úr örömmel nyugtázta, hogy Katona úr februárban kész eleget tenni Maksić első külügyminiszter-helyettes meghívásának.

Budapest, 1991. január 29.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

Vincze Andrásnak, a belgrádi Nagykövetség beosztott diplomatájának
összefoglalója Jeszenszky Gézának Jugoszlávia gazdasági helyzetéről

1991. január 30.

A Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Mađarske

Szigorúan titkos!

Belgrád, 1991. január 30.

Dr. Jeszenszky Géza
külgügyminiszter úr részére
Budapest

13-1/1991/SZT.

Tárgy: A jugoszláv gazdasági folyamatok

Készítette: Vincze András
Készült: 3 példányban
Kapja: 2 példányban Központ
1 példány saját
Gépelte: Sosity Zorka

A jugoszláv gazdasági dezintegrálódási folyamatot a 18 milliárd dináros (1,5 Mrd dollár) szerb fedezetlen pénzkibocsátás nagymértékben felgyorsította.

Marković jugoszláv kormányfő kétségbeesett kísérleteket tesz a jugoszláv pénzügyi rendszer egybetartása és stabilizálása érdekében, a gazdasági káosz, összeomlás elkerülésére.

A kormány reformprogramjának 1991. évi folytatásához elengedhetetlenül szükséges az IMF-fel¹⁸⁹ történő megállapodás. Jugoszlávia az elmúlt évben nem teljesítette a stand-by megállapodás feltételeit, ezért az 1990-re jóváhagyott 600 millió dollárból

¹⁸⁹ International Monetary Fund – IMF, Nemzetközi Valutalap. 1945-ben létrehozott washingtoni székhelyű nemzetközi szervezet, fő célja a nemzetközi pénzügyi együttműködés segítése, az árfolyamstabilitás elősegítése és a gazdasági növekedés fokozása. Jelenleg 198 tagországot számlál, Magyarország 1982 óta tagja a szervezetnek.

csak 85 millió dollár hitelt kapott és az 1991-ről szóló tárgyalásokat is elhalasztották. Hosszas egyezkedés után végül sikerült megállapodni, hogy január végén megkezdődjenek a szakértői tárgyalások. Jugoszlávia 1991-ben 1 milliárd dollár hitelt szeretne kapni az IMF-től. A stand-by¹⁹⁰ megállapodás után a nyugati kereskedelmi bankoktól további 2,5 milliárd dollár közép- és hosszú távú hitel felvételére számítanak. Az amerikai és nyugat-európai politikai és pénzügyi körök előzetes véleménye szerint a hitel-megállapodások létrejöttéhez mindenekelőtt biztosítani kell Jugoszláviában a felborult pénzügyi rendszer helyreállítását, folytatni kell a szigorú pénzpolitikát, a közfogyasztás visszafogását, a piacgazdaság megteremtésére irányuló reformprogramot.

Marković kormányfő az államelnökséggel és az egyes jugoszláv köztársaságok vezetőivel folytatott kétoldalú tárgyalásokon azt szorgalmazza, hogy az új Jugoszlávia kialakításáig állapotjanak meg a gazdasági pénzügyi rendszer működtetéséhez szükséges 11 alapvető kérdésben: 1.) az egységes jugoszláv pénz, a dinár konvertibilitásának megtartása; 2.) az egységes monetáris politika, egy nemzeti bank 3.) a devizatartalékok megőrzése; 4.) zavartalanul működő hazai és nemzetközi fizetési rendszer megőrzése; 5.) egységes, külföld felé nyitott piac; 6.) a szövetségi intézmények finanszírozása; 7.) az egyéni és közfogyasztásnak a törvények által megszabott keretek között tartása; 8.) a tulajdonviszonyok átalakításának folytatása; 9.) a bankrendszer szanálása; 10.) a szociális program létrehozása; 11.) a honvédelem, a biztonság és a külügyek finanszírozása.

A Szövetségi Kormány ebben a kritikus helyzetben is tovább folytatja a piacgazdaság továbbépítését. Az 1995-ig bevezetendő, a nyugat-európainak megfelelő adórendszer kiépítését megelőzve, február elsejétől módosítják a jelenlegi adókat. Az eddigi 0–750% közötti 71 különböző adókulcsot tartalmazó rendszer helyett 3–50% közötti, 21 fokozatú forgalmi adót alkalmaznak. Csökkentik az adómentes termékek számát. Adómentes marad a tej, kemény, olaj, zsír, valamint egyes gyógyászati eszközök, gyógyszerek. Ugyanakkor szigorú előírásokat vezetnek be a kötelező számlaadásról, illetve az adó-visszaélések büntetéséről.

Marković kormányfő megpróbál rendet teremteni a szövetségi költségvetés terén. Az elmúlt évben a köztársaságok mintegy 11,8 milliárd dinárt (1 milliárd dollár) nem fizettek be a szövetségi kasszába, visszatartva a beszedett vámokat és forgalmi adókat, valamint a fejletlenek támogatását szolgáló hozzájárulásokat. Emiatt a szövetségi költségvetés sem utalta ki az egyes köztársaságoknak az export és a mezőgazdasági támogatásokat, valamint egyéb kötelezettségeit, amelyek összesen 13,5 milliárd dinárt tesznek ki. A kormány most olyan áthidaló megoldást akar elérni, hogy január

¹⁹⁰ Az angol stand-by kifejezés jelentése tartalék.

1. helyett március 31-én zárják le a költségvetési évet, addig mindenki tegyen eleget befizetési kötelezettségeinek.

A Szövetségi Kormány helyzetét nehezíti a Jugoszláv Gazdasági Kamara nemrég bejelentett ultimátuma, mely szerint általános fizetési bojkottot hirdetnek meg a jugoszláv vállalatok, ha a kormány nem hajlandó érdemben tárgyalni a gazdaságra nehezedő terhek radikális és azonnali csökkentéséről. A Gazdasági Kamara véleménye szerint a felépítmény óriásira duzzadt, a közfogyasztás továbbra is kétszer gyorsabban növekszik, mint a személyi keresetek. Ha nem sikerül megállapodni a vállalatok terheinek csökkentéséről, akkor a Kamara Végrehajtó Bizottságának február 6-ra összehívott ülésén határozatot fognak elfogadni, amelyben felszólítják a jugoszláv vállalatokat, hogy ne fizessék be a szövetségi, köztársasági és helyi adókat, illetékeket.

Különösen súlyos a gazdasági helyzet Szerbiában és a fejletlen köztársaságokban. Horvátország és Szlovénia megszüntette a Fejletlenek Alapjába¹⁹¹ történő befizetéseket. Jelenleg mintegy 1 milliárd dollárnak megfelelő dinár összeg hiányzik az Alapból, ami miatt 4000 különböző beruházást kellett leállítani a déli köztársaságokban. A szociális feszültség rohamosan növekszik. A fedezetlen pénzkibocsátási botrány kirobbanása óta megszűnt a lehetőség a szerb vezetés számára, hogy illegális források felhasználásával megvásárolja a szociális békét, kifizessék a nagyszámú veszteséges vállalatok dolgozóinak legalább a minimálbéretet. Sok vállalatnál 2–3 hónap óta nem kaptak fizetést. A Szerb Szakszervezeti Tanács és a Szerb Gazdasági Kamara február 4-i határidőt szabott a Szerb Parlament és Kormány számára, hogy rendezze a vállalatok kilátástalan helyzetét, változtasson eddigi adó és pénzügypolitikáján, biztosítsák mindenki számára a minimálbéretet. Ha követeléseiket nem teljesítik, általános sztrájkot hirdetnek meg Szerbiában.

Két tűz közé került a szerb vezetés. Egyik oldalon a szociális robbanással fenyegető dolgozói tömegek elégedetlensége, másik oldalon a Szövetségi Kormánynak az IMF-el és a külföldi hitelezőkkel egyeztetett szigorú gazdaságpolitikája szorítja. A kiutat a Szövetségi Kormány restriktív monetáris politikájának a feladásában keresték. Az újonnan választott szerb parlament és kormány várhatóan ezt az utat fogja folytatni. A szerb vezetés szabadabb kezet akar kapni egy „puhább” pénzügypolitika kézi vezérléséhez. Ennek elérése érdekében a Marković-kormány programjának megváltoztatását, végső soron a szövetségi kormány távozását próbálja elérni.

¹⁹¹ A jugoszláv államon belüli regionális fejlettségbeli különbségeket 1965 után az Elmaradott Régiók Szövetségi Fejlesztési Alapjával (Fond za nerazvijene područja) kívánták kiegyenlíteni. Az alapot az ún. fejlett tagköztársaságok – Szlovénia és Horvátország – évi nemzeti jövedelmének a 2%-ával töltötték fel. A befolyt összeget – elvileg – Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Montenegró és Koszovó fejlesztésére fordították.

Hasonlóan katasztrofális a gazdasági helyzet Crna Gorában, Macedóniában és Bosznia-Hercegovinában, de sztrájkhullám fenyeget Horvátországban és Szlovéniában is. Ez utóbbiban a tehergépkocsi-fuvarozók figyelmeztetésül három órára lezárták az egyik fő közlekedési utat és általános sztrájkot helyeztek kilátásba.

A Jugoszláv Szövetségi Kormány szinte kilátástalan helyzetbe került, mert nincs közvetlen beavatkozási lehetősége a gazdasági és politikai folyamatok irányításába. Az egyes köztársaságok szinte teljesen önálló gazdaságpolitikát folytatnak. A kiélezett belpolitikai helyzet, a köztársaságok közötti mély ellentétek miatt nehéz lesz konszenzust, vagy elfogadható kompromisszumot kidolgozni. Minden attól függ sikerül-e politikai megállapodást kötni a hat köztársasági vezetésnek a kerekasztal-tárgyalásokon.

Kérjük az anyagot megküldeni Kupa Mihály és Kádár Béla miniszter úr, Berényi Lajos helyettes államtitkár úr, valamint Diczházy Bertalan úr, a kormány gazdasági irodájának vezetője részére.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

36.

Jeszenszky Géza bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet
a magyar–horvát fegyverszállítás ügyében

1991. február 5.

Külügyminisztérium
Dr. Jeszenszky Géza
567/je
00707/14

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig
Készült: 4 példányban
Kapja: Katona Tamás úr
Szokai Imre úr
Németh Gyula úr
Saját

Feljegyzés

Tárgy: A jugoszláv nagykövet bekérése az ún. fegyverszállítás ügyében

1991. február 2-án délben bekértem Rudi Sova jugoszláv nagykövetet,¹⁹² akinek átadtam a Kormány és a Külügyminisztérium 1991. február 1-én kelt nyilatkozatát a jugoszláv részről felvetett ún. illegális magyar fegyverszállítmányokkal kapcsolatban. A nagykövetnek átadtam a nyilatkozatokat.

A nyilatkozatokban foglaltakat ismertetve hangsúlyoztam: a Jugoszlávia irányába folytatott politikánk változatlan, abban új elem nem merült fel, részünkről az együttműködés gyarapítására és a felmerült probléma tisztázására törekszünk.

Utaltam a január 25-én átadott jegyzékünkre, az azt kiváltó okokra (a belgrádi televízióban bemutatott film hazánkat alaptalanul vádoló részeire). Hozzátettem, jegyzékünket abban a meggyőződésben adtuk át, hogy az ilyen filmek nem szolgálják a jószomszédi viszonyt és kedvezőtlen helyzetet teremtenek a Jugoszláviában élő magyar kisebbség számára is.

Elmondtam, hogy jegyzékünk után további vizsgálatokat folytattunk. Illetékeseink közölték, hogy Jugoszlávia felé nem történtek meg a szóban forgó fegyverszállítások. Kormányunk nem tudott arról, hogy 1990 októberében egy alkalommal egy harmadik országbeli – liechtensteini – cég a Technika Vállalattól¹⁹³ géppisztolyokat szállított Jugoszláviába.

A kormányunk által folytatott vizsgálatról részletesen tájékoztatjuk a jugoszláv kormányt, s ezzel az ügyet szeretnénk lezárni. Az esetleg felmerülő kérdések tisztázásában készek vagyunk az együttműködésre. Szívesen vennénk, ha a jugoszláv fél átadná nekünk az ügygel kapcsolatos dokumentumait.

Mint azt jeleztük már, a jószomszédi viszony megőrzése és fejlesztése érdekében készek vagyunk tárgyalni kapcsolataink minden kérdéséről, beleértve a katonai együttműködést is. A már jelzett találkozók mellett akár a jövő héten sor kerülhetne a két ország honvédelmi minisztereinek (Für és Kadijević tábornokok) vagy más katonai vezetők határ menti találkozójára is (például Szegeden vagy valamelyik jugoszláv határ menti városban).

¹⁹² Rudi Sova 1993 júniusáig volt előbb a JSZSZK, majd a JSZK budapesti nagykövete.

¹⁹³ A Technika Külkereskedelmi Vállalatot az ötvenes években speciális termékek külkereskedelmére alapították Magyarországon. 1989-ig a haditechnikai termékeket forgalmazásában monopóliuma volt. 1990 márciusában részvénytársasággá alakult, a Kalasnyikov-botrányban az érdeklődés középpontjában volt, majd 1995-ben felszámolták.

Terveink szerint a közeljövőben Belgrádba utazik Katona Tamás államtitkár, Magyarországra látogat el a horvát és a szerb köztársasági elnök, s áprilisban Jugoszláviába látogat miniszterelnökünk.

A miniszterelnöki találkozót miniszterhelyettesi szinten készíthetnénk elő.

A nagykövet ismertette a központjától nem sokkal a találkozónk előtt kapott utasítást:

A jugoszláv fél az ügyet nagyon komolynak tartja, s olyannak tekinti, amely messzeható következményekkel járhat, mivel azt Jugoszlávia belügyeibe való beavatkozásnak tekinti. A titkos fegyverszállítás gerjeszti az összecsapás és a polgárháború veszélyét Jugoszláviában.

Reményét fejezi ki, hogy a magyar vezetés nem tudott a titkos fegyverszállításokról. Továbbá reméli, hogy Magyarország tisztázza ezt a problémát, s hamarosan a jugoszláv fél elé tárja a tényeket és ismerteti ezzel kapcsolatos álláspontját.

Jugoszlávia nem kíván olyan helyzetbe kerülni, hogy a kérdést felvesse az EBEÉ-n vagy más nemzetközi szervezetekben és fórumokon.

Mint ismeretes, Jugoszlávia aktívan ellenzi a terrorizmust. Az illegális fegyverszállítványokkal kapcsolatban arra kényszerül, hogy azokról tájékoztassa legfontosabb partnereit, elsősorban a nyugat-európai államokat.

Jugoszlávia megismétli, hogy számára létfontosságú a jószomszédi, baráti kapcsolattartás Magyarországgal, s hasonló hozzáállásra számít Magyarország részéről is. Elvárja, hogy a magyar kormány teljes mértékben tisztázza a kérdést és erről tájékoztassa Jugoszlávia kormányát. Ez előfeltétele a kérdés tisztázásának és jószomszédi viszony ápolásának.

A Szövetségi Külügyi Titkárság (Külügyminisztérium) 1991. január 26-án tájékoztatást kért a magyar féltől a szóban forgó kérdésről és elvárta, hogy nyilatkozzon az ügyről. Ezzel a jugoszláv fél lehetővé akarta tenni, hogy a magyar fél megfelelő lépéseket tegyen a kérdés tisztázása érdekében.

A jugoszláv fél – a jószomszédi viszony és gyümölcsöző együttműködés érdekében – még egyszer kifejezi azt a meggyőződését, hogy a szóban forgó kérdésben a magyar fél rövid időn belül feltárja a tényleges helyzetet.

Végezetül leszögezi, hogy Jugoszlávia nem kérdőjelezi meg a Magyarországgal fenntartott jószomszédi és baráti viszonyt.

A fentiekre reagálva kifejtettem, úgy tűnik, a fenti jugoszláv álláspont 1991. február 1-i állásfoglalásunk ismerete nélkül fogalmazódott meg. Leszögeztem, hogy mostani nyilatkozatunkkal eleget tettünk a jugoszláv kérésnek. Amennyiben még felmerül valamilyen tisztázásra váró jelentéktelen kérdés, úgy készek vagyunk az eszmecserére a fent javasolt találkozók során.

Elmondtam, hogy ezeken a megbeszéléseken nem a jelentéktelen fegyverszállítványokról, hanem a jószomszédi viszony fenntartásáról és annak fejlesztéséről kell tárgyalni. Számunkra a legfontosabb a jó, minél tartalmasabb politikai viszony fenntartása a két ország között.

Elfogadhatatlannak minősítettem a terrorizmusra való utalást, egyáltalán ennek a kifejezésnek a használatát, bárminemű összekapcsolását a fentiekkel, illetve kétoldalú kapcsolatainkkal. Kifejtettem, hogy hazánk a leghatározottabban elítéli a terrorizmust, annak minden formáját, beleértve a fegyverszállítást is.

Örömmel konstatáltam a jelzett jugoszláv törekvést, amely alapot ad ahhoz, hogy az ügy kölcsönösen kielégítő módon nyerjen megoldást a két ország népei és nemzeti kisebbségei érdekében.

A magyar nyelven folytatott nyugodt beszélgetés 75 percig tartott, jelen volt Sillár Emőke, a Kabinet Iroda vezetője és Kristóf Lázár jugoszláv referens.

Budapest, 1991. február 5.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

37.

Rejtjeltávirat Pekingből. Ilija Đukić pekingi jugoszláv nagykövet véleménye
a magyar–jugoszláv kapcsolatokról

1991. február 7.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Peking

Azonosító: PEK10206

Érkezett: 91. 02. 07. 11.05

Készítette: Os.

Ellenőrizte

Tárgy: Đukić nagykövet a magyar–jugoszláv kapcsolatokról

Sürgős!

23, 47, 50

Ilija Đukić itteni jugoszláv nagykövet korábban a jugoszláv–magyar kapcsolatokat is felügyelő miniszterhelyettes ma beszélgetést kezdeményezett velem országaink kapcsolatairól, „a legutóbbi eseményekről”. Kifejtette, hogy mindazoknak a problémáknak a forrása, amelyek a magyar–jugoszláv viszonyban keletkeztek, „Jugoszlávia jelenlegi belső válságában keresendők”. Jugoszlávia paradox, tragikus helyzetben van, amikor különböző társadalmi berendezkedést megvalósítani kívánó köztársaságok vannak egy állam keretein belül, miközben a politikacsínálás módszerei – Szlovénia kivételével – minden köztársaságban az ismert egypárti gyakorlatot követik: Szerbiában a kommunista/szocialista egypártiságét, Horvátországban a jobboldali egypártiságét.

A nagykövet hangsúlyozta, a jugoszláv kormányban megkönnyebbülést keltett a fegyvereladási ügygel kapcsolatban mostanra kialakult magyar állásfoglalás, az hogy a magyar kormány elhatárolódott az eseménytől. A jugoszláv sajtó felfokozott állásfoglalásait a magyar fegyvereladással kapcsolatban mindenekelőtt a jugoszláviai belső állapotok, valamint az váltotta ki, hogy a magyar álláspont kezdetben nem volt világos, illetve elutasító volt. Jeszenszky miniszter úr legutóbbi sajtónyilatkozatát¹⁹⁴ úgy minősítette, azon látszik, hogy egyidejűleg kívánta Magyarországon belül és kívül megnyugtatni a kedélyeket. A jugoszláv fél értékeli mindazokat a magyar vezetői megnyilatkozásokat, amelyek a Belgráddal való változatlan jó viszonyban való érdekeltséget hangsúlyozzák. A jugoszláv vezetés nem téveszti szem elől, mondotta, hogy az elmúlt évtizedekben Magyarország rendkívül korrekt partnere volt Jugoszláviának, s az egyetlen olyan külföldi állam, amely készen állt a II. világháborús atrocitásokban való felelősségét¹⁹⁵ nyíltan vállalni, ellentétben a bolgár, illetve az osztrák és az olasz magatartással. A Magyarország iránt ezért érzett tisztelet változatlan Belgrádban.

¹⁹⁴ Jeszenszky Géza külügyminiszter 1991. február 2-án a *Híradónak* és a Magyar Rádió *168 óra* című műsorában leszögezte, hogy Magyarország tiszteletben tartja Jugoszlávia integritását és nem avatkozik be a szomszéd államszövetség belső vitáiba.

¹⁹⁵ 1942 januárjában, eredetileg a bel- és közbiztonság helyreállítása mellett elsősorban külpolitikai megfontolásokból, a Bácska déli területein indított partizánvadász razziára végül túlkapásokba torkolva, ártatlan polgári áldozatok életét követelve, 1942. január 20-án Újvidéken kulminálódott. Az ún. hideg napok alatt 2578 szerb, illetve 1068 zsidó személy vesztette életét. Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvéd Vezérkar főnöke már 1942. február 4-én vizsgálatot rendelt el, majd 1943-ban eljárás indult és a felelősöket halálra ítélték. Az ítéletet azonban nem tudták végrehajtani, mert az elítéltek egy része Németországba menekült. A háború után a bűnösöket kiadták Jugoszláviának, ahol népbírószági ítélettel háborús bűnösökként kivégezték őket.

Azzal összefüggésben, hogy Katona Tamás államtitkár úr február 13-án Belgrádban tárgyalni fog a magyar–jugoszláv kapcsolatokról, kijelentette, a jugoszláv KÜM vezetése „mély és alapos” tárgyalásokra készül az államtitkár úrral, aki iránt bizalmat éreznek.

Saját, személyes véleményeként a nagykövet azt fejtette ki, hogy Szlovénia kiválását Jugoszláviából elképzelhetőnek tartja, bár egy ilyen lépés beláthatatlan problémákat okozna Szlovéniának, mint önálló államnak, s a szlovén népnek is a jövőben; ugyanis „Jugoszlávia Északjából, Európa déli területévé válnának”. Horvátország esetében azonban kizártnak tartja, hogy az elszakadásra sor kerülhessen, mert azt, ha kell, a központi vezetés bármely eszköz igénybevételével meg fogja akadályozni.

A magam részéről hangsúlyoztam a Jugoszláviával való baráti kapcsolataink, jószomszédi viszonyunk fenntartásában való változatlan érdekeltiségünket, a Pantagonale-együttműködés fontosságát, amit a nagykövet „nagyra értékelt”.

– 48 – N.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

V. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

38.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója a horvátországi fegyvereladás
következményeiről

1991. február 14.

Külügyminisztérium

4. Területi Főosztály

Készült: 1. példányban

Kapja: Szokai Imre úr

Szigorúan titkos

Érvényes visszavonásig!

308

Hiv. szám: 50-3/Mt/1991.I.25.

Melléklet 4 db.

Tárgy: A jugoszláviai (horvátországi válság) magyar vonatkozásai

A Jugoszláviában, illetve a Horvátországban ez év januárjában kirobbant,¹⁹⁶ és polgárháború veszélyével fenyegető konfliktusnak magyar vonatkozása is volt: Belgrád azzal vádolta hazánkat, hogy az ún. horvát nacionalistáknak-szeparatistáknak illegálisan fegyvereket szállított, amelynek révén beavatkozott Jugoszlávia belügyeibe és megsértette a nemzetközi jogot.

A fegyverszállításokkal kapcsolatos hírek múlt év októberében jelentek meg először. Veljko Kadijević honvédelmi miniszter október 30-án levelet írt Für Lajos miniszternek, amelyben tájékoztatást kért az ügyről. Honvédelmi miniszterünk másnap válaszolt Kadijevićnek. A jugoszláv fél a kérdés diszkrét kezelését kérte, így erről nem is esett szó Antall József és Ante Marković kormányfők december 7-i, budapesti megbeszélésein.

Illetékes szerveink (HM, NGKM, KÜM, Technika, FÉG¹⁹⁷) képviselői nyilatkozataikban cáfolták a jugoszláv vádakát és leszögezték, hogy a magyar állam részéről a jugoszláv fél által felvetett fegyverszállításokra nem került sor. Úgy tűnt, hogy a kérdést sikerült megnyugtatóan rendezni.

Ez év január végén jugoszláv részről erőteljes kampányt indítottak a fegyverszállítások ügyében és a fenti állítások mellett egyre súlyosabb vádak érték hazánkat. A megerősödött kampánynak és a kérdés előtérbe kerülésének jugoszláv belpolitikai okai voltak: választások után létrejött két rendszer (az új polgári demokratikus és az átmentett – némileg módosított – szocialista rendszer) hívei, valamint a kiéleződő szerb–horvát konfliktus a múlt hónap végén már drámai méreteket öltött. (Erről lásd külön feljegyzést.)

¹⁹⁶ 1991. január 10-én a belgrádi *Politika Ekspres* lap hozta nyilvánosságra az 1990. októberi Horvátországba irányuló titkos fegyverszállításokat, majd tizenöt nappal később a *Belgrádi Televízió* külön műsorban számolt be a történekről.

¹⁹⁷ A Fegyver- és Gépgyár Rt. (FÉG) jogelődjét 1891-ben alapították Budapesten. 1935-ben a nevét Fémáru-, Fegyver- és Gépgyárra változtatták. A második világháború végéig a fő profilja a fegyvergyártás volt. 1946 és 1965 között Lámpagyár, majd 1965 és 1984 között Fegyver- és Gázkészülékgyár néven működött. Ebben az időszakban leginkább vízmelegítőket gyártottak. 1975-ben a vállalathoz került a Fővárosi Gázkészítő Vállalat, profilja a különböző gázkészülékek gyártása lett. 1984-ben, a Fővárosi Gázkészülékgyártó Vállalat leállítása után jött létre a FÉG Szolgáltató leányvállalat. 1990-ben tizenhárom termelő és több szolgáltató kereskedelmi társasággá alakult. Ezek egyike a FÉ-GARMY Fegyvergyártó Kft. volt, amely 2004-ben csődbe ment.

A régi rendszert átmentő erők – zömében a szerb hegemonia hívei, a szövetségi bürokrácia és a hadsereg képviselői – saját megfontolásaikból túldimenzionálták a fegyverszállítási ügyet, annak nemzetközi, elsősorban magyar vonatkozásait (a Horvátország és Szlovénia részéről más országokból vásárolt fegyverekről alig beszéltek).

A belgrádi forгатókönyv szerinti bűnbakkeresésnél, a Magyarország elleni vádakhoz, valamint azoknak a tömegtájékoztatási eszközök részéről történt „felkarolásához” hozzájárult az is, hogy Szerbiában bizonyos hagyományai és bázisa van a magyarellenes szerb nacionalizmusnak. Ez kifejezésre jutott a szóban forgó ügy más történelmi eseményekkel (Jankapuszta,¹⁹⁸ II. világháborús események stb.) való alaptalan és sértő összekapcsolásában és a magyarság, így a Jugoszláviában élő magyarok elleni fellépésben is.

A horvátországi eseményekkel kapcsolatban a belgrádi televízióban január 25-én bemutatott „dokumentum” film – valójában a klasszikus sztálini-zsdanovi hagyományoknak megfelelő montázs¹⁹⁹ –, annak feltűnően pozitív fogadtatása a szerbiai sajtóban, a számos tendenciózus írás egyfajta Magyarország- és magyarellenes légkört teremtettek Szerbiában. Ennek következtében a Vajdaságban élő magyar kisebbségre nagy nyomás nehezedett, helyzete 1945 óta nem volt ennyire rossz.

¹⁹⁸ A Zala megyei Balezna és Múrákeresztúr települések közelében lévő Jankapusztát 1931-ben abból a célból vásárolta meg Horvát Emil álnéven a horvát usztasa mozgalom vezéréhez, Ante Pavelićhez közel álló Gustav Perčec, hogy a Jugoszláv Királyságból elmenekülő usztasák menedékhelye legyen. A független Horvátországért síkra szálló szervezet 1929 és 1934 között több száz merényletet hajtott végre. Jankapusztát is katonai kiképzőtáborrá alakították át, amelynek a létszáma 30 és 50 fő között ingadozott. A magyar hatóságok hivatalosan semmilyen kapcsolatot nem tartottak fenn a csoporttal, a felügyeletet formailag a Határ menti Útvonal Ellenőrző Kirendeltség gyakorolta felettük. A jugoszláv sajtó már 1933 novemberében cikkezni kezdett Jankapusztáról, így a Honvédelmi Minisztérium VI-2 (kémelhárító) osztálya 1933. április közepén a táborat felszámolta. Jankapuszta a nemzetközi közvélemény fókuszába került, amikor 1934. október 9-én Marseille-ben I. Sándor jugoszláv királyt (1929–1934) a Jankapusztát is megjárta, a Belső Macedón Forradalmi Szervezet (Vnatrešna Makedonska Revolucionarna Organizacija – VMRO) tagja, a macedón–bolgár Vladimir Georgev Černozemkij meggyilkolta. A királygyilkosság után francia, csehszlovák, román és jugoszláv sajtóhadjárat indult Magyarországgal szembe, és a Nemzetek Szövetségében Jugoszlávia megvádolta Magyarországot a merénylettel. A botrány kirobbanása után a magyar Külügyminisztérium felhívta az olasz kormány figyelmét, hogy amennyiben nem állnak ki mellettük, a magyar kormány feltárja az olaszok szerepét a merényletben. Ennek következtében a magyar felelősség lekerült a nemzetközi közvélemény napirendjéről.

¹⁹⁹ Utalás a sztálini korszak klasszikus történelemhamisítására, amelynek során a diktátor kegyéből kiesett, nemkívánatosá vált, majd kivégzett személyeket utólag retusálták, eltüntették a korabeli fényképfelvételekről. Számos esetben alkalmazták a fotómontázst. Egyik legismertebb példája Vlagyimir Iljics Uljanov (mozgalmi nevén Lenin) 1920. május 5-i moszkvai beszédéről készült fénykép, melyen eredetileg Lev Davidovics Trockij és Lev Boriszovics Kamenyev is szerepelt.

A kérdés a magyar tömegtájékoztatási eszközökben is nagy teret kapott, s jelentős visszhangot váltott ki a közvéleményben. A sajtóban és a közvéleményben egyaránt elhangzottak megértő és zömében bíráló vélemények, megfelelő tájékoztatást követelve illetékes szerveinktől. Pártszempontok alapján állást foglaltak az ügyben különböző pártok, foglakozott vele – zárt ülésen – az Országgyűlés Honvédelmi és Külügyi Bizottsága, valamint a kormány.

Már a kérdés felmerülésénél részünkről elejét kívántunk venni annak, hogy az ügy negatív kihatással legyen kétoldalú kapcsolatainkra. Ezt a célt szolgálta a jugoszláv Külügyminisztériumnak az említett tv-film bemutatása után, január 25-én átadott tiltakozó szóbeli jegyzékünk (a jegyzék mellékelve).

A jugoszláv fél azonban egyre erélyesebben lépett fel, kiszélesítve az ellenünk irányuló vádakat. Így például a Jugoszláv Néphadsereg politikai vezetésének január 25-én, az egész hadsereg előtt ismertetett álláspontja – amely kelet-európai vonatkozásban egyedülálló visszarendeződési programnak is tekinthető – leszögezi, hogy Nyugatnak a kommunizmus-szocializmus megdöntésére irányuló stratégiájában „Jugoszlávia felé irányuló fő aktivitását továbbra is Magyarországon keresztül fogja kifejteni, mivel az már többféleképpen belekeveredett a Jugoszláviát érintő játékba”. A szerbiai sajtó már azzal vádol, hogy a magyar kormány „agresszív tetteivel” durván beavatkozott Jugoszlávia belügyeibe, megsértette a nemzetközi jogot, az ENSZ *Alapokmányát*, az EBEÉ helsinki záróokmányában foglaltakat és más európai együttműködési és biztonsági konferencián elfogadott határozatokat, beleértve a „Párizsi Alapokmányt”²⁰⁰ is. Durva támadások érték egyes politikusainkat.

Dušan Rodić szövetségi külügyminiszter-helyettes január 26-án magához kérte belgrádi ügyvivőnket és megalapozatlannak nyilvánította január 25-i jegyzékünket, azt visszautasította.

Kifejtette, hogy magyar részről nem találtak kellő együttműködési készségre, jóllehet rendkívül súlyos helyzetről van szó, amely kimeríti az érvényben lévő nemzetközi megállapodások megsértését. Elmondta, megvizsgálják a „horvát fegyveres felkelés-kísérlettel” kapcsolatos helyzetet, beleértve annak kapcsolatainkra gyakorolt hatását. Megígérte a birtokukba került magyar vonatkozású dokumentumok diplomáciai úton való megküldését. Ettől azt várják, hogy e dokumentumok alapján a magyar illetékesek lefolytatják a szükséges vizsgálatokat és álláspontjukat ismertetik a jugoszláv féllel.

²⁰⁰ Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet párizsi csúcstalálkozóján a résztvevő harmincnégy állam képviselője 1990. november 21-én elfogadták a *Párizsi Charta Az új Európáért* című okmányt, amely kinyilvánította az európai konfrontáció megszűnését. Az aláírók befejezettnek nyilvánították a hidegháború végét. A *Charta* meghatározta a részt vevő államok közötti együttműködés új alapelveit és rögzítette a létrehozandó új intézményeket.

A súlyosbodó helyzet és a közvélemény fokozódó érdeklődése miatt Jeszenszky Géza külügyminiszter február 2-án magához kérte Rudi Sova jugoszláv nagykövetet. Ismertette vele kormányunk és a KÜM február 1-i az ügygel kapcsolatos nyilatkozatát. (A két nyilatkozatot mellékeljük). A két nyilatkozatról tájékoztatva és az eddigi álláspontunkat érintve a külügyminiszter hangsúlyozta a változatlan jószomszédi viszonyra, továbbá a felmerült kérdés tisztázására irányuló törekvésünket. Ismertette az ügyben folytatott vizsgálat eredményeit s közölte, hogy a kérdést lezártnak tekintjük.

Kifejtette, készek vagyunk az ügyben esetleg felmerülő részletek tisztázására, de a küszöbönálló magasszintű látogatások során a hangsúlyt az együttműködés további gazdagítására kellene helyezni.

A jugoszláv nagykövet közölte központja állásfoglalását, a jugoszláv fél fenntartva korábbi nézeteit (magyar beavatkozás Jugoszlávia belügyeibe, megfelelő vizsgálat lefolytatását és állásfoglalást magyar részről, a kérdés rendezése a jószomszédi viszony megőrzése érdekében) hozzátette, nem kívánja olyan helyzet kialakulását, hogy az ügyet felvesse a nemzetközi fórumok előtt. A kérdést összekapcsolta a terrorizmussal.

Külügyminiszterünk – elutasítva a kérdés bármilyen összekapcsolását a terrorizmussal – reményét fejezte ki, hogy legutóbbi állásfoglalásunk és a jószomszédi kapcsolatok ápolására irányuló jugoszláv erőfeszítések megfelelő alapot jelentenek ahhoz, hogy az ügy kölcsönösen kielégítő megoldást nyerjen. (A találkozóról feljegyzés és körtávirat készült.)

Február 4-én Dušan Rodić külügyminiszter-helyettes belgrádi ügyvivőnknek tiltakozó jegyzéket adott át, amelyben Jugoszlávia szuverén jogainak a legdurvább megsértésével és a belügyeibe való beavatkozással vádol. Elégedetlenségét fejezi ki kormányunk és a KÜM február 1-i nyilatkozatában foglaltakkal, valamint Jeszenszky Géza külügyminiszternek Rudi Sova nagykövetnek kifejtett álláspontjával kapcsolatban, mivel azok „nem nyújtottak teljes és megfelelő választ a magyar szervek Jugoszláviába történő fegyverexportjával összefüggő tevékenységét illetően”, továbbá „megkerülik a probléma lényegét, minimalizálják nagyságát, sőt megpróbálják igazolni a lépéseket”. A jegyzék a vizsgálat folytatását, további állásfoglalást és megfelelő intézkedések meghozatalát követeli a magyar féltől a hasonló lépések jövőbeni elkerülésére.

Ugyanakkor értékeli kormányunk február 1-i nyilatkozatában és külügyminiszterünk február 2-i, Rudi Sovanak kifejtett álláspontjában a két ország kapcsolatairól és az együttműködéséről tett nyilatkozatokat (a jegyzéket mellékeljük). Rodić úr az ügyvivőnkkel folytatott beszélgetésen pozitívan értékelte, hogy a magyar kormány vizsgálatot rendelt el, melynek során megállapítást nyert: katonai fegyverzet szállítására került sor Magyarországról Jugoszláviába.

Az Országgyűlés Honvédelmi és Külügyi Bizottságának ez ügyben tartott zárt ülését követően február 7-én – tájékoztatás és az ügy lezárása érdekében – Antall

József miniszterelnök több mint félórás telefonbeszélgetést folytatott Ante Marković kormányfővel. Miniszterelnökünk sajnálkozásának adott kifejezést a két ország kapcsolataiban feszültséget okozó fegyverszállítási ügy miatt. Tájékoztatta Marković urat a vizsgálat eredményeiről, a fegyvereladás engedélyezésekor történt eljárásjogi hibákról. Kérte, hogy hazánkat a fegyverszállításban érintett más országokhoz hasonló elbánásban részesítsék. Elmondta, hogy a magyar kormány intézkedéseket hozott minden hasonló eset megismétlődésének elkerülésére. Felvetette, hogy az ügy teljes tisztázása érdekében Für Lajos honvédelmi miniszter és Katona Tamás államtitkár kész bármikor találkozni jugoszláv partnereikkel. Hozzátette, személyi felelősségre vonásra nem fog sor kerülni.

A kormányfők egyetértettek abban, hogy a két egymásra utalt ország kölcsönös érdeke a jószomszédi viszony fenntartása. Mindketten hangsúlyozták, hogy a magyar–jugoszláv viszonyt újra a kölcsönös bizalom alapjára kell helyezni és minél előbb le kell zárni az ügyet.

Miniszterelnökünk február 10-én a Magyar Televíziónak nyilatkozva ismertette a fegyverügylet történetét: a horvát fél 1990 szeptemberében a KÜM helyettes államtitkárának felvetette, hogy rendőri célokra, nem nagy mennyiségben kézfegyvereket szeretne vásárolni tőlünk. A helyettes államtitkár a horvát kérést jelezte a külügyminiszternek, aki közölte vele, hogy a szokásos fegyverkereskedelmi út tisztázása érdekében a kérést beszélje meg a HM-mel.

A HM megadta a tájékoztatást, s ennek alapján a horvát vásárló, az ASTRA cég képviselői, Magyarországra érkeztek. Vezérigazgatójuk a Technika KKV-nél tárgyalta a fegyverszállításról. Az ASTRA cég egy harmadik országban lévő vállalaton át 10 000 géppisztolyt (fegyvereként 180 db lőszerrel) rendelt meg, s azokat Magyarországról szabályosan vámkezelve két jugoszláv rendszámú kamionnal szállították el. Miniszterelnökünk utalt a fegyvervásárlással kapcsolatos jugoszláv alkotmányjogi vitákra és a horvát miniszterelnök kijelentéseire, aki szerint Horvátország több országban vásárolt fegyvert. Miniszterelnökünk kijelentette, hogy a jugoszláv féltől más fegyvereladó országokhoz hasonló elbánást kért Magyarország számára és ismét sajnálkozását fejezte ki az ügy miatt. A kérdés kölcsönösen kielégítő lezárása érdekében bejelentette, hogy Katona Tamás úr Belgrádba utazik.

Katona Tamás úr – Szokai Imre helyettes államtitkár kíséretében – február 11-én Belgrádba utazott. Megbeszéléseket folytatott Milivoje Maksićtal, a külügyminiszter első helyettesével és átadta a magyar kormány jegyzékét. Fogadta őt Budimir Lončar külügyminiszter.

Katona Tamás úr a tárgyalások során részletes tájékoztatást adott a fegyverügylet kapcsán Antall József kormányfő által elrendelt vizsgálat eredményeiről. Hangsúlyozta, hogy hazánk alapvető érdeke, hogy kapcsolatunk újra a kölcsönös bizalom

alapjára helyeződjék és sajnálatosnak minősítette, hogy az ügy miatt feszültség támadt az eredményesen fejlődő együttműködésünkben. Aláhúzta, hogy kormányunk az ügyből levonta a megfelelő következtetéseket és megteszi a szükséges lépéseket a rendezés, valamint a hasonló esetek megismétlődésének elkerülése érdekében.

A jugoszláv fél nagyra értékelte Antall József kormányfőnek és kormányunknak a probléma rendezésére tanúsított készségét, személye iránt változatlanul bizalommal viseltetik. Kifejtette, hogy alapvető érdeke a jószomszédi kapcsolatok ápolása. Hangsúlyozta az ügy végleges tisztázásának és lezárásának szükségességét a kölcsönös bizalom helyreállítása érdekében.

A jugoszláv félnek átadott jegyzék tartalmáról Antall József miniszterelnök február 12-én tájékoztatta az Országgyűlést.

Február 14-én Katona Tamás államtitkár bekérte Rudi Sova nagykövetet és átadta neki miniszterelnökünk parlamenti beszédét. Katona úr ez alkalommal hangsúlyozta, hogy miniszterelnökünk beszédében kitért arra a négy kérdésre, amelyekkel kapcsolatban a jugoszláv fél – a belgrádi tárgyalások során – állásfoglalást kért tőlünk. Katona úr kifejtette, hogy a belgrádi tárgyalásokat és miniszterelnökünk beszédét fontos lépésnek tekintjük az ügy rendezése felé. A kérdést akkor lehet teljesen lezártnak tekinteni, ha a jugoszláv fél is elvégezte vizsgálatait, amelyeknek eredményeit várjuk.

A nagykövet ismertette központjától kapott utasítást: a jugoszláv fél nem ért egyet a belgrádi tárgyalások és miniszterelnökünk parlamenti beszédének olyan magyar interpretációjával, hogy a kérdés lekerült a napirendről. Részükről nem tekintik lezártnak az ügyet, további lépéseket és a közvélemény megnyugtatótatását várják tőlünk. Részünkről a két kormányfő 1990. december 7-i, budapesti találkozáján született megállapodásoknak politika folytatását várják Jugoszláviával szemben. A jugoszláv fél bár enyhébb formában, de most is kifejezésre juttatta elégedetlenségét az ügy magyar kezelésével és további vizsgálatokat követel. (A megbeszélésről feljegyzés készült.)

Más jelek is arra utalnak (sajtóreagálások, Milivoje Maksić úr 1991. II. 13-i felszólalása a skupština²⁰¹ Külügyi Bizottságában), hogy jugoszláv részről napirenden tartják a kérdést. Általában visszafogott hangnemben foglalkoznak vele, de továbbra is akadnak barátságtalan, sőt ellenséges tartalmú írások (pl. az *Ilustrovana Politika*²⁰² február 12-i cikke).

Megítélésünk szerint az említett belpolitikai okok (rendszer- és nemzetiségi konfliktus) miatt ugyan csökkent intenzitással, de egy ideig még napirenden fogják tartani az ügyet. Sőt, az ügy kapcsán Belgrád még inkább kifejezésre juttatja elégedetlenségét

²⁰¹ A skupština az országgyűlés szerb elnevezése.

²⁰² Az *Ilustrovana Politika* a belgrádi Politika lapcsoport időszakos, tematikus száma. Először 1958. november 11-én jelent meg.

a horvátországi rendszerváltással és szuverenitással kapcsolatban. Ingerülten reagál a horvát vezetők azon nyilatkozataira, hogy Horvátország szuverén államként jog-szerűen, legálisan járt el a fegyvervásárlásoknál. A probléma felmerülése óta Belgrád (Szerbia) fokozottabb mértékben törekszik Horvátország nemzetközi tevékenységének korlátozására, elszigetelésére.

A jövőre nézve:

– Továbbra is nagy figyelemmel kell kísérni a jugoszláv állásfoglalásokat. Várjuk meg a jugoszláv vizsgálat megígért eredményeit és annak függvényében foglaljunk állást.

– Az esetleges sértő vádaskodásokra fenti kormányálláspontunkból kiindulva reagálunk. A hangsúlyt a jószomszédi kapcsolatok fejlesztésére helyezzük, álláspontjaink legyenek egyértelműek, összehangoltak.

– A belügyekbe való beavatkozás látszatát is elkerülve mutassunk rá a kérdés jugoszláv belpolitikai vonatkozásaira (a rendszerváltás hívei és ellenzői közötti konfliktusra, a szerb–horvát–szlovén ellentétre, az ország, főleg Szerbia súlyos gazdasági helyzetére, a magyar kisebbséget ért hátrányokra stb.) Tükröztessük a sajtóban az eltérő szövetségi, szerbiai és horvát álláspontokat.

– Nem tűnik valószínűnek a probléma eszkalálódása, nemzetközisítése.

Szükség szerint konzultáljunk külföldi partnerekkel, illetve tájékoztassuk misszióvezetőinket.

Budapest, 1991. február 14.

A magyar kormány nyilatkozata

A Magyar Televízió által a Jugoszláv Televíziótól átvett filmrészletek nyomán a Kormány vizsgálatot rendelt el. Ez alapján az alábbiak állapíthatók meg.

Magyarország és Jugoszlávia között az elmúlt esztendőben – az előző évekhez hasonlóan – rendszeresen folytak fegyverszállítások, részben a szövetségi kormány megrendelésére, részben tranzit jelleggel, harmadik országokba. Az egyik erre jogosult magyar külkereskedelmi vállalat fegyvereladási bizonylatai között szerepel egy 1990. októberi tétel, amely szerint a cég egy harmadik ország kereskedelmi vállalatának megrendelésére géppisztolyokat szállított Jugoszláviába. Az ügylet a fegyverek jellege (katonai vagy rendőri célra egyaránt használatos kézfegyver), valamint kis volumene miatt nem tekinthető jelentős szállítmánynak. A szállítás egyébként a nemzetközi fegyverkereskedelemben szokásos feltételekkel történt, amely csak kifejezetten háborús, illetve polgárháborús övezetekbe tiltja a fegyverszállításokat.

1990 decemberétől a Kormány az öböltérségben kialakult feszült helyzet miatt a magyarországi fegyverkereskedelemben jelentős korlátozásokat és szigorú engedélyezési rendszert vezetett be.

A Magyar Kormány politikája Jugoszlávia, illetve a tagköztársaságok irányában nem változott. Magyarország változatlanul jószomszédi kapcsolatokra törekszik, és sajnálatosnak tekintené, ha Jugoszlávia népei és Magyarország között egy szokványos kereskedelmi ügylet célzatos beállítása a kapcsolatok megromlásához vezetne.

A két ország viszonyát érintő kérdésekről a Kormány nevében a Külügyminisztérium politikai nyilatkozatot ad ki.

Budapest, 1991. február 1.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

39.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A kormányzó Szerb Szocialista Párt
magyarellenes politikája

1991. február 25.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: [nem olvasható]
Érkezett: 91. 02. 25. 14.59
Készítette: Szkul
Ellenőrizte

Sürgős!

Tárgy: A Szerb Szocialista Párt magyarellenes politikája

47

316

Kasza József Szabadka főpolgármestere február 22-én este személyére és a vajdasági magyarság egyes vezető képviselőire nehezedő nyomás kapcsán első beosztottnak elmondta:

A Szerb Szocialista Párt a Bácskában elszenvedett választási vereségen nem tudja magát túltenni.²⁰³ Különösen megnehezült e párt vajdasági vehetőinek helyzete, akik sejtik, hogy a még hátralévő tartományi és helyhatósági választásokon²⁰⁴ hasonló, vagy még súlyosabb vereségnek néznek elébe. Ezért is mindent elkövetnek, hogy e választásokat minél messzebbre tolják ki, újabban már decembert emlegetnek. Nyilvánvaló azonban, hogy helyzetük addigra még nehezebb lesz, esélyeik pedig még gyengébbé válnak a rosszabbodó gazdasági helyzet miatt is.

A Szocialista Párt tartományi, de belgrádi vezetői is, eddig sem titkolták, hogy mindent el fognak követni „a nemzeti, nacionalista stb. alapon tömörült ellenzék vezetőinek politikai lejáratására” és minden erejüket politikai pozícióik megtartására és visszaszerzésére összpontosítják.

Mivel az ellenzéki pártok gerincét a VMDK és más ellenzéki pártok színeiben is indult magyarok alkotják, a szocialista pártiak ösztöze a magyarság egyes kiemelkedő személyiségeire és szervezetére irányul. Ebben az eszközökben egyébként nem válogató „harcban” a lehető legképtelenebb inszINUÁCIÓK, híresztelések és vádaskodások elől kell kitérniük (de védekezniük is) a támadott, személyeknek.

²⁰³ A 1990. decemberi választásokon elsősorban a Bácska, magyarok által lakott tömbterületein – Szabadkán, Magyarakanizsán, Zentán, Adán és Topolyán, Kishegyesen és Becsén – a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége elsőprő győzelmet aratott, ráadásul ezeken a vidékeken a párhuzamosan zajló elnökválasztáson a magyarok tömegével az ellenzéki Ivan Đurićra szavaztak, Slobodan Milošević ellen. A szerb parlamentbe Ágoston Andrást, Körmendi Ferencet, Páll Sándort, Nagy Sándort, Csubela Ferencet, Varga Zoltánt, Kasza Józsefet (mint közös jelöltet), Szecsei Mihályt (mint közös jelöltet) és Antun Skenderovićot (mint közös jelöltet) választották be. A Szerbia Szocialista Párt jelöltjeként Mihály Kertes és Kovács Oszkár, a Demokrata Párt színeiben pedig Várady Tibor akadémikus került be a szerb parlamentbe.

²⁰⁴ A tartományi választásokat majd csak 1992. május 31-én, illetve június 14-én tartották meg. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége ekkor összesen nyolc képviselői helyet szerzett a 120 fős testületben. Ezzel párhuzamosan tartották meg a helyhatósági, illetve a szövetségi (ez a Szerbiából és Montenegróból álló kis-jugoszláv szövetség) választásokat. A magyar többségű községekben magyar önkormányzatok létesültek Magyarakanizsán, Zentán, Adán, Óbecsén, Topolyán, Csókán, Kishegyesen és Szabadkán, ami részben a Vajdasági Horvátok Szövetségével kialakított koalíciónak volt köszönhető. A szövetségi választásokon a VMDK öt választási körzetben indított jelöltet. A lista választáson a VMDK 106 831 szavazatot kapott (a leadott szavazatok 2,79%-a), ami nem volt elegendő a mandátumszerzéshez. Egyéni választókerületben a VMDK két jelöltje (Csorba Béla és Sepsey Csaba) győzött. 1992. december 20-án azonban ismételt (előrehozott) szövetségi, köztársasági parlamenti, tartományi és helyhatósági választásokat tartottak. Ekkor a VMDK a szövetségi parlamentben 3, a szerbiaiban 9, a tartományiban 18 (17+1 képviselő koalícióban) mandátumhoz jutott.

A Szerb Szocialista Pártnak a belpolitikai csatározásokban, vajdasági szervezetének és vezetőinek a magyarokkal való ütközésben kapóra jött a magyar–horvát fegyverügylet. Kasza József (de mások is) fenyegető üzeneteket és „baráti” érdeklődő telefonokat kapnak, melyekben a vajdasági magyarok vélt szerepét próbálják tisztázni. Kaszát nevezetesen azzal is vádolják, hogy a fegyverügylet létrejötte során tolmácteendőket látott el a felek között.

Az összegyűlt „tapasztalatok” birtokában Kasza úr meghallgatást kért Unković szerb parlamenti elnöknél. Az elnök hangsúlyozta, meggyőződése, hogy az itteni magyarságnak nincs és nem is lehet semmi köze a fegyverszállításhoz, akik illet állítanak, azok rosszindulatú pletykák terjesztői. Arra azonban nem tett ígéretet, hogy ezt az egyik soron következő ülésen nyilvánosság előtt is kifejtse.

Mivel a szocialisták most is nemzeti alapról kiindulva kívánnak minden lehetséges erőt maguk mellé állítani, e törekvésük első „eredményének” tekinthető, hogy a szerb parlament vajdasági ellenzéki képviselőcsoportjában levők közül a szerbek a hét végén bejelentették kiválásukat. Ennek bekövetkezése azzal járhat, hogy a magyar képviselők elszigetelődnek, hatásuk csökken. Tudják, amennyiben megtennék a Szerbia melletti, a horvát vezetést elítélő hűségnyilatkozatot, megítélésük egy csapásra megváltozna, a támadások megszűnnének. E nyilatkozat követelésével egyébként a Szocialista Pártnak az az alapvető célja, hogy megbontsa a VMDK vezetőségének egységét, a bomlasztással legyengítse a szervezetet, megfélemlítse tagságát, elriassza a politizálástól, valamint közvetve elejét vegye a terebélyesedő magyar–magyar kapcsolatoknak.

A módszerekre jellemző Rehák László szerint, hogy az itteni katonai körök, a helyi területvédelmi funkcionáriusok olyan híreket terjesztenek, miszerint „a magyar katonai hírszerzéstől származó információk alapján lehet következtetni arra, hogy a vajdasági magyaroknak részük van a Horvátországnak történt fegyverszállításban”.

A Szabadkán és környékén élő magyarság nagyon jó együttműködést alakított ki a bunyevác (horvát) népességgel, melynek helyzete tulajdonképpen semmivel sem jobb, mint a magyaroké (iskoláik sincsenek).

A pénteken este a Székesegyházban történt robbantásról²⁰⁵ a városelnököt is csak szombaton reggel értesítették. Az incidensnek egy – a szerbek által nem várt – eredménye lesz. Az azonos vallású magyarok és bunyevácok szövetsége erősödik, együvé tartozásuk érzése szilárdabbá válik. Biztosítja egyben, hogy az esedékes tartományi és helyhatósági választásokon ismét a maguk jelöltjeit juttatják pozícióba. Ennek

²⁰⁵ 1991. február 23-án a mai napig ismeretlen személyek bombatámadást hajtottak végre a szabadkai Szent Teréz-székesegyház ellen.

eredményeként a városi vezetés megszabadulhat a munkáját akadályozó kommunista, pro-szerb beállítottságú képviselőtestülettől.

A mostani helyzetben különösen fontos lenne, hogy a már egyeztetett együttműködési témákban a magyar–szerb relációban előrelépésre kerüljön sor.

1. Kasza elnök úr szorgalmazza, adjunk mielőbb választ, illetve jelentsük be egyetértő döntésünket a létesítendő Bácsalmás–Bajmok közúti határátkelőt illetően és adjunk anyagi támogatást a magyar oldalon szükséges munkák elvégzéséhez. Ez ma (de tartósan is!) nagyon kedvező visszhangot váltana ki a mintegy 120 ezres bunyevác-horvátok körében; olyan magyar döntésnek is tekintenék, amely a Baja és Bácsalmás környékén élő bunyevác horvátok természetes kapcsolatát állítaná helyre, legalább a két háború közötti szintnek megfelelően.

Az átkelőt illető jugoszláv döntés megszületett, erről Kasza úr hivatalos értesítést kapott, ezért is sürgeti a magyar döntést. A határátkelő bizalomerősítő funkciójára ma nagy szükség van.

2. Kasza úr és mások is felhívják a figyelmet, várható, hogy az élénkülő bunyevác–bunyevác kapcsolatok miatt is előbb-utóbb sor kerül arra, hogy a sajtóban felvetik, a magyar fél adja vissza a Baján és más településeken a felszabadulást követően²⁰⁶ egy ideig még meglévő, majd elvett (saját tulajdonú) olvasóköroket és más épületeket.²⁰⁷ Ennek jó lenne elébe menni!

3. Különösen fontosnak ítélik, hogy a március elején induló, Szegeden nyomásra kerülő új napilap a „*Pannon Hírek*”²⁰⁸ maximális támogatást kapjon, lehetőleg a terjesztésben is.

– 59 – Ő. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

²⁰⁶ Az államszocializmus időszakában a szovjet hadsereg bevonulására használt kifejezés.

²⁰⁷ Az 1910-ben alakult bajai Bunyevác Olvasókört (Čitaonica) 1949-ben oszlatták fel.

²⁰⁸ Az 1991-ben magánvállalkozásban indult *Pannon Hírlap* napilap (a jelentésben elírás történt a név kapcsán) mindössze két számot élt meg.

Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának feljegyzése
a Szövetségi Külügyi Titkárság véleményéről a magyar–jugoszláv
kapcsolatokat illetően

1991. február 28.

Svraka István

00707/13/1991. mellékl.
Szigorúan titkos!

Feljegyzés

Tárgy: A fegyverügylet kezelése a Szövetségi Külügyi Titkárság részéről

1991. február 27-én Petar Pavićtyal ebédeltem, aki kétoldalú kapcsolatainknak jelenlegi munkakörében is jó ismerője. A szomszédos országokkal folytatott együttműködésüket elemző ad hoc munkacsoportban dolgozik, mely csoport Bora Denkov miniszterhelyettes felügyelete alá tartozó, a JSZSZK érdekvédelmét, polgárai és jogi személyei külföldi védelmét ellátó szektor részeként működik

P. Pavić különösebb kertilés és ösztökélés nélkül kezdett a magyar fegyverszállítással kiváltott, kapcsolatainkban fennakadást okozó gondokról beszélni. Az általa elmondottak az alábbiakban összegezhetők.

– A magyar felet föltehetően megtéveszti az egyes köztársaságoknak az ügyben tanúsított eltérő magatartása, és kisebb figyelmet fordít a szövetségi szinten kialakított véleményekre. A szerbiai tömegtájékoztatási eszközökben tapasztalható fölfokozott hangulatú tálalásnak kifejezetten belső funkciója van, a „magyar kapcsolat” pusztán ürügyül szolgál Horvátország támadására, a külföldi segítség nyújtása ill. igénybevétele címén. A két köztársaság között folyó vitában tehát ez az ügy csak jól „használható” adalékul szolgál.

– Úgy tűnik a magyar kormányzat nem vette elég komolyan M. Maksić, de főképpen B. Lončar figyelemfelhívó szavait. Katona Tamás úrnál ugyan tapasztalható volt a kialakult feszültség feloldására való törekvés, a hazatérése után megjelent közlemény és más megnyilvánulások azonban megalapozatlan helyzetet igyekeztek sugallni, olyant, amely majdhogynem a magyar fél felülkerekedését tükrözte a két kormányzat közötti vitában.

– A magyar kormány magatartását nem tudják másként értékelni, mint olyant, amely eleve elhibázott politikai értékelésre építve ment bele az általa ismert szabályokban

rögzítettekkel ellentétes fegyverszállításokba. Elfogadhatatlan, hogy a fegyverszállítást adminisztratív hibának minősítve kísérel meg elsimítani, holott tudja, hogy ez a jugoszláv szövetségi vezetést nem elégíti ki, az eddigi magyar vizsgálatot az nem tekinti befejezettnak, teljesen lezártnak.

– Különösen nehezményezik Jeszenszky külügyminiszter úr azon lépését, hogy az ügy kapcsán magához kérte az EBEÉ-kör és Japán nagykövetét, s ezzel gyakorlatilag Jugoszlávia belügyeibe történő beavatkozásra történt kísérlet, amelybe említett országok bevonására is próbálkozás történt. E lépéssel a kérdést a magyar fél nemzetközisítette, megfosztva önmagát a jugoszláv fél által szorgalmazott bilaterális kezelés lehetőségétől.

– Nehezen érthető a magyar kormányzat – láthatóan – várakozó magatartása. Jugoszlávia létezésével esetleges változások mellett is számolni kell; szomszédos országról van szó, melynek kormánya a későbbiek során is „emlékezni” fog a fegyverügyletre. Olyan változás nem következhet be, amelyben ez a Horvátország irányában gyakorolt magyar gesztus elismerést válthat ki. Fentiek miatt a magyar magatartás még nehezebben fogadható el, annál is inkább, mert a szövetségi vezetés a magyarországi demokratizálási folyamatot őszinte örömmel üdvözölte.

– A legsúlyosabb megítélés alá Jeszenszky Géza külügyminiszter Budimir Lončar külügyminiszternek Koppenhágában tett kijelentése esik. Ha a magyar kormányzat egyáltalán komolyan veszi a szomszédos országokban élő magyarság iránt vállalt felelősséget, akkor még érthetlenebb Jeszenszky úr Lončar úrnak tett kijelentése az egyes köztársaságokkal ápolandó kapcsolatok minőségét illetően. Szerbiában él a magyarság óriási többsége, ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Szerbia válaszlépéseit a Vajdaságban láthatjuk. Ezek okán beavatkozni a szövetségi szerveknek nincs módjuk, így a helyi hatalmasságoknak vannak/lesznek kiszolgáltatva jó ideig. A Szerb Szocialista Pártnak a Bácskában elszenvedett választási veresége miatt főként jól jött a visszavágás ilyen lehetősége. Szövetségi szinten egyébként meggyőződéssel vallják, hogy a vajdasági magyarságnak nincs köze a fegyverügyletkez.

– Zavaró azonban – főleg ilyen helyzetekben – Antall kormányfőnek a „szellemileg 15 millió magyar kormányfőjének érzem magam” kijelentése.²⁰⁹ Sajnos többekben felmerült a kétely az iránt, hogy vajon a VMDK vezetői milyen szellemi és egyéb töltettel érkeznek haza gyakori magyarországi látogatásaikról.

– A bizalmatlanság, ha nem sikerül eloszlatni, csak elmélyülhet. Jugoszláv részről kitartanak amellett, hogy a „soros” most Magyarország. A magyar kormányzatnak kell

²⁰⁹ Antall József 1990. június 2. az MDF III. országos gyűlésén a következőképpen fogalmazott: „Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként – lélekben, érzésben 15 millió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.”

egyértelműen kifejezésre juttatnia, hogy elhibázott politikai lépésről volt szó a fegyverügylet esetében, annak szükséges konzekvenciái vállalásával.

A fentiekén kívül szóba került még:

– A JNA-nak a nyilvánosságra hozatalt megelőzően is, már jó ideje tudomása volt a fegyverszállítás részleteiről. Amiért a nyilvánosságra hozatalt késleltette, annak oka a szerbiai választások időpontja volt. Amennyiben ezt megelőzően lépett volna színre az ismert adatokkal, azt a látszatot keltette volna, hogy Szerbia pozícióinak erősítése érdekében teszi ezt, holott a JNA és a szerb vezetés közötti viszony közelről sem olyan, mint azt kívülről feltételezik.

– A dokumentumfilmben és a „Narodna Armijában” bemutatott magyar dokumentummásolatok eredetével kapcsolatosan megjegyezte, hogy a hírszerzés az 1974-es alkotmány életbe lépése óta a köztársaságok hatáskörébe tartozik. Azt sem tartja kizártnak, hogy a Budapesten dolgozó horvátországi vállalati képviselők valamelyike révén jutott el a JNA-hoz.

Végezetül megjegyzem, Pavić fejtegetéseiből kiérződött, a jugoszláv vezetés fontolgatja további részletek nyilvánosságra hozatalát is. Ezt azonban a magyar kormányzat lépéseitől teszi függővé. Azzal viszont tisztában vannak, hogy személyi konzekvenciák levonására jugoszláv nyomás alapján nem kerülhet sor.

Belgrád, 1991. február 28.

Svraka István

1991-03-29

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

41.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának Szerbia politikai és gazdasági helyzetéről, illetve a magyar–szerb kapcsolatokról

1991. március 1.

A Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike
Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. március 1

322

13/2/SZT/1991.

Dr. Jeszenszky Géza úr
külügyminiszter
Budapest

Tárgy: A Szerb Köztársaság politikai és gazdasági helyzete,
a magyar–szerb kapcsolatok alakulása

Melléklet: A kereskedelmi kirendeltség tájékoztató anyaga

Készítette: Svraka István, Varga Imre, Timotity Miklós
Készült: 3 példányban
2 példány Központ
1 példány Nagykövetség
Gépelte: Ribarics Erika

I.

1990 végén a II. világháború óta a Szerb Köztársaságban először sorra került többpárti szabad választások az eddig is hatalmon lévő kommunista párt (most Szerb Szocialista Párt) győzelmét eredményezték. Az elnyert képviselői helyek számát tekintve a győzelem fölényes (80%-os), ugyanakkor a pártra leadott szavazati arányt tekintve (45%) már csak relatív. A parlamenti választásokkal párhuzamosan zajló elnökválasztásokon Slobodan Milošević eddigi elnök, a Szocialista Párt vezére a leadott szavazatok 67%-ával utasította maga mögé ellenfeleit.

1987 őszén Sz. Milošević és csapata párton belüli puccsot végrehajtva²¹⁰ került a hatalom csúcsára, nacionalista-populista politikájával a vezető értelmiségtől kezdve a parasztságig maga és pártja mellé állította a köztársaság szerb lakosságának széles rétegeit. A monolitnak tűnő nemzeti egységre és fölszított eufóriára támaszkodva

²¹⁰ Slobodan Miloševićet 1983-ban beválasztották a Szerb Kommunista Szövetség elnökségébe. A következő évben a Belgrádi Kommunista Szövetség elnöke lett, majd 1986-ban a szerb kommunistáknál nagy befolyással bíró Ivan Stambolić támogatásával a Szerb Kommunista Szövetség elnöke. 1987 áprilisában az akkor már forrongó Koszovóba látogatott, és nacionalista retorikával a szerbek körében erőteljes támogatásra tett szert. 1987 szeptemberében a Szerb Kommunista Szövetségben hatalmi harcok törtek ki, az ezt követő tisztogatás során decemberig menesztették a régi rend tagjait, köztük Milošević addigi mentorát, a később általa meggyilkoltatott Stambolićot is. Ezzel lényegében a szerb államvezetés Slobodan Milošević kezébe került.

sikeresen szüntette meg előbb a Vajdaság, majd Koszovó tartomány politikai autonómiáját, majd Szerbia teljesen bekebelezte azokat. Antibürokratikusnak nevezett „forradalmát” a tudatos szembeszegülés miatt Crna Gorát kivéve más köztársaságra nem tudta kiterjeszteni. Meghiúsultak a szerb politika azon kísérletei is, hogy a Jugoszláv Kommunisták Szövetségén, illetve a föderáció szervein keresztül jusson olyan kedvező pozícióba, amely segítségével Szerbia, a szerb nemzet javára döntően módosítani tudta volna az ország belső erőviszonyait és politikai rendszerét.

A hatalomra kerülésekor meghirdetett célok, a gyors eredmények azonban az idő múlásával sem valósultak meg sőt mélyült a gazdasági válság, kiéleződött, szinte az elviselhetetlenségig fokozódott Koszovón az albán–szerb szembenállás. Ezzel párhuzamosan megkezdődött a két éve még monolitnak tűnő szerb nemzeti egység lazulása, s a rendszer Jugoszlávián belül és nemzetközileg is elszigetelődött. Miloševićnek azonban a jugoszláv politikai porondon elszenvedett vereségek ellenére is sikerült megtartani pozícióját, az a Szerb Köztársaságon belül számottevően nem gyengült. Újabb és újabb ellenségkijelölő (Szlovénia, Horvátország, Vatikán, Iszlám, kisebbségek stb.) kampányokkal, a szerb nemzeti ügy megoldatlanságának hangsúlyozásával, szociális demagógiával, nem utolsósorban a bérből és fizetésből élők bizalmának folyamatos „megvásárlásával”, a lakosság időnkénti megszavaztatásával (előrehozott választások 1989, alkotmányreferendum 1990 stb.) meg tudta tartani hatalmát.

Élve a hatalom minden eszközével, a tájékoztatási monopólium birtokában, a frissen kialakult és még szervezetlen ellenzék számára hátrányos feltételek teremtetésével, a kétségtelenül meglévő népszerűségére támaszkodva Slobodan Milošević választási győzelemhez segítette pártját is. A győzelemhez döntő mértékben járult hozzá a legjelentősebb ellenzéki erők hibás taktikája, nevezetesen, hogy túl kívánták licitálni Milošević nacionalizmusát, amivel a választók többségét inkább elriasztották, mint vonzották.

A hatalom megtartása a jövőben folyamatos erőfeszítéseket igényel a Szocialista Párttól. Figyelembe kell vennie, hogy csak a többségi elvű választási rendszernek köszönhetően birtokolja a képviselői helyek 80%-át, egy arányos rendszerben relatív többsége ellenére sem lenne önmagában kormányképes. A megszerzett képviselői helyek közül jó néhány, különösen a koszovóiak, hitelességüket, legitimitásukat tekintve erősen megkérdőjelezhetők, s ez állandó támadási felületet kínál (a legkirívóbb példa az a koszovói választási körzet, ahol a 2. körben kapott 100 szavazattal vittek be a szocialisták képviselőt). A hatalomnak számolnia kell azzal, hogy a kisebbségek bizalmatlanok vele szemben. Ennek bizonyítéka, hogy az albánság teljes mértékben bojkottálta a választásokat, míg a Vajdaságban élő kisebbségek, beleértve a magyarságot is, az ellenzéki pártokra szavaztak. Figyelemre méltó, hogy a nagyvárosok, ipari centrumok képviselői helyeit (Belgrád, Újvidék, Szabadka, Kragujevac) zömében az

ellenzék szerezte meg. A szocialista képviselők jelentős része nem tartozik a hagyományos gárdához; nem csak a politikai életbe, de a pártba most léptek be először, így idővel magatartásuk, „fegyelmük” jelentősen módosíthatja a szocialista képviselőcsoport arculatát, a parlament egész működését is.

Az egypárti hatalomnak számos nagy horderejű problémával kell már a közeljövőben szembenéznie. Ezek mindenekelőtt gazdasági természetűek, s megoldásuk rendkívül népszerűtlen intézkedéseket feltételez(ne) (a fogyasztás visszafogása, reálbércsökkentés, áremelések stb.). Ezek egy részét a régi-új hatalom igyekezett az előző parlamenttel elfogadtatni, mint pl. a nagymértékű adóemelés, illetve új adók bevezetését. Ennek ellenére kénytelen lesz felvállalni a népszerűtlen intézkedéseket, mert a súlyos gazdasági problémák megoldása csak így remélhető, s a jövőben már nem lesz járható út, hogy a terhek jó részét a föderáción keresztül áthárítsák a többi köztársaságra. Az 1991-es esztendő széles körű munkásmegmozdulásokkal köszöntött be. 120 ezer munkás december óta elmaradt bérét csak rendkívüli erőfeszítések árán (államkötvények!) tudták úgy-ahogy biztosítani.

A Közép-Európára, így Jugoszláviára is általában jellemző gazdasági problémákat tovább fokozza két sajátosan szerbiai „gazdasági” gond. Az egyik, hogy a Vajdaságnak az elmúlt két évben történt „kifosztása”, a tartományban keletkezett jövedelmek átpumpálása szűkebb Szerbiába teljesen legyengítette a köztársaság eddig legfejlettebb régióját, Jugoszlávia éléskamráját. A másik, hogy Koszovó tartós katonai és rendőri megszállása, a tartomány alapvető működési funkcióinak Szerbiából „exportált” káderekkel történő biztosítása, az albánokkal szembeni teljes körű represszió hihetetlen anyagi terheket ró a gazdaságra, amelyeket Szerbiának immár egyedül kell viselnie.

A hatalmon levő Szocialista Pártnak szembe kell néznie az „egységes” Szerb Köztársaságon belüli etnikai természetű szembenállással, mindenekelőtt a végletekig kiélezett albán–szerb konfliktussal is. Az etnikai problémák megoldatlansága tartós feszültségforrást jelent a hatalom számára, hiszen a lakosság kb. 35%-a nem szerb nemzetiségű.

Ma a szerb belpolitikai élet legakutabb válsággóca Koszovó. Slobodan Milošević a koszovói szerbség veszélyeztetettségének tézisének emelkedett ki a politikai átlagfigurák közül, és azóta is Koszovó kérdését tolja előtérbe minden olyan esetben, amikor újból mozgósítani kell a hatalom oldalán a tömegeket. Ígéretet tett a szerbség legnagyobb sérelmének, a tömeges elvándorlásnak a visszafordítására,²¹¹ békés viszonyok

²¹¹ A koszovói szerbek kivándorlása/kitelepülése az 1960-as években erősödött fel. Az 1974. évi alkotmány azon rendelkezése, amely a közigazgatási tisztséget egy adott etnikai népesség számarányához kötötte, a szerbek jelentős kiszorulását eredményezte a koszovói állami tisztségekből, illetve a Priština-i Egyetemről. A statisztikai adatok szerint az 1970-es években mintegy 57 000 szerb települt ki a tartományból. Az 1981-es koszovói albán demonstrációk után, amelyet az albán állampárt is támogatott,

megteremtésére Koszovó tartományban. Ígéretei nem teljesültek, az elvándorlás üteme nem enyhült annak ellenére, hogy lassan két éve a tartomány teljesen szerb ellenőrzés alatt van, autonómiája megszűnt, annak korábbi albán vezetését félreállították, közel egy éve pedig gyakorlatilag rendkívüli állapot uralkodik. Új fejlemény, hogy a koszovói őslakos szerbség és a Belgrádból „exportált” káderek, illetve a visszatelepültek között éles ellentét robbant ki a hatalom birtoklására, pozíciók betöltése körül.²¹²

Az albánsággal szembeni durva szegregációs intézkedések sorából is kiemelkedik több kulcsfontosságú kisebbségi intézmény, pl. az albán nyelvű tájékoztatás és legújabban az oktatás felszámolása.²¹³ Az albánság az elnyomásra passzív rezisztenciával, a szerb hatalom teljes elutasításával válaszol és ilyen megfontolásból nem vett részt a köztársasági parlamenti és elnökválasztáson sem. Az albán mozgalmak, közöttük is a legtömegesebb és legbefolyásosabb Koszovói Demokratikus Szövetség stratégiája és taktikája az albán kérdés internacionalizálására irányul, s ebben jelentős sikereket értek el. Az albán ellenzéknek magát jugoszláviai szinten is többé-kevésbé sikerült elfogadtatnia, míg Szerbiában a féllegalitás körülményei között tevékenykedik. Az albán tömegmozgalmak erőfeszítéseiket jelenleg arra összpontosítják, hogy egyenrangú félként biztosítsák az albánság helyét, részvételét a Jugoszlávia jövőjéről szóló köztársasági tárgyalási folyamatban. Ehhez a felfogásuk szerint szükséges előfeltételeket megteremtették: deklarálták az albánság államalkotó nép voltát, a már felosztatott parlament a tartományt köztársasággá nyilvánította, megalkotta annak alkotmányát, ami ugyan alkotmányjogilag erősen vitatható, de megkerülhetetlen politikai (jogi) tény. Nagy hátrányt jelent, hogy az albánoknak nincs a hatalomban képviselőjük, pedig a választásokon 30–34 helyet szerezhettek volna a parlamentben, így kénytelenek

a szerb sajtóban erőteljes albánellenesség vette kezdetét. 1985-ben jelent meg Dimitrij Bogdanović szerb történész ún. *Koszovói könyve*, amelyben az albánokat tervezett szerbellenes genocídiummal vádolta meg. Slobodan Milošević már hatalomra jutásának a kezdetekor erőteljesen rájátszott az albán kérdésre, illetve a koszovói szerbek kivándorlására.

²¹² Slobodan Milošević hatalomra kerülése után a koszovói rendőrségben, a közigazgatásban, az oktatásban, az egészségügyben és az állami cégeknél erőteljes tisztogatás volt. A megbízhatatlannak tartott albánok helyét a Szerbiából oda vezényelt káderekkel töltötték fel. Mindez konfliktusokat és egyben szociális feszültségeket eredményezett a munkanélküliséggel és szegénységgel küzdő koszovói szerb őslakosok és a frissen odavezényelt szerbiai káderek között.

²¹³ Az 1989. évi koszovói szükségállapot bevezetése, majd az új szerb alkotmány kihirdetése után Belgrád totális támadást indított a koszovói albánok politikai, társadalmi, gazdasági és intellektuális pozícióinak a felszámolására. A rendőrségnél, a közigazgatásban, az egészségügyben, illetve az állami vállalatoknál végbement tisztogatások után 1990 végére, 1991 elejére betiltották az albán nyelvű sajtót. 1991 júniusáig az összes albán tanárt menesztették a koszovói általános- és középiskolákból, 1991 novemberéig ellehetetlenítették az albán hallgatók továbbtanulását a Priština Egyetemen.

a hatalmon kívülről politizálni, s megkísérelni érdekeik érvényesítését. Ilyen értelemben a választások bojkottja hiba volt.

A második legnagyobb létszámú szerbiai kisebbség, a magyarság helyzete az elmúlt időszakban ellentmondásosan alakult. A korábbi vajdasági politikai struktúra lerombolásával elveszítette korábbi államigazgatási pozícióit, különösen, hogy megszűnt a kötelező kulcs alapján történő nemzetiségi jelenlét az egyes vezetőtestületekben.

Az „antibürokratikus forradalom” hevében Szerbia támadást indított számos évtizedes és sok esetben egyedülálló magyar kisebbségi intézmény ellen. Korlátozni kívánta a nyelvhasználatot, szűkíteni a nemzetiségi iskolahálózatot. Ezek a törekvések jó értelemben felrázták a magyarságot. A korlátozó szándék ellen spontán módon szerveződött ellenállás újból aktuálissá tette azt a több évtizedes törekvést, hogy a magyarságnak politikai érdekszervezettel kell rendelkeznie. Ilyen körülmények között alakult meg 1989 decemberében a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK), amely rövid időn belül a vajdasági magyarság hiteles és kompetens képviselőjévé nőtt ki magát. Állhatatos szervezőmunkája révén a legnépesebb vajdasági ellenzéki párttá vált és a szabad választásokon többszörösen hátrányos helyzete ellenére 8 képviselőt juttatott be a köztársasági parlamentbe, ahol a második az ellenzéki pártok sorában.

Az elmúlt egy-másfél évben lezajlott öntudatra ébredési folyamat eredményeként számos más kezdeményezés is felszínre került a magyarság körében, amelyek közös jellemzője, hogy bátrabban, határozottabban lép fel érdekeiért. A hatalom óvatosan viszonyult a VMDK-hoz és igyekszik konstruktív képet kialakítani a vajdasági magyarsággal kapcsolatos politikájáról. Ebben nagy szerepet játszik a szerb vezetésnek az a törekvése, hogy Magyarországon keresztül keressen kapcsolatokat Európa felé. Ugyanakkor nem tett le arról, hogy a VMDK-t a hatalom igényeihez idomítsa, egyaránt alkalmazva a párbeszéd és nyomás eszközeit. Ez utóbbira kellő alkalmat szolgált a horvátországi fegyvereladási ügy is. A kibontakoztatott kampány nyomán erősödik a bizalmatlanság a többségi nemzet részéről, a bizonytalanság és félelem a magyarok körében.

A szerbiai ellenzék rendkívül heterogén, választási veresége minden előzetes várakozást felülmúlt. A jövőben azonban arra kell számítani, hogy rendezi sorait és növeli befolyását részben képviselői útján, akik zömükben tekintélyes és befolyásos értelmiségiek, illetve politikusok, részben pedig a parlamenten kívüli tevékenysége révén és a feltételezhetően fokozatosan szélesedő nyilvánosságnak köszönhetően.

S. Milošević a hatalom konszolidálása céljából valószínűleg megváltik pártvezéri tisztségétől (erre szorítja őt az alkotmány is). Az őt hatalomra segítő és eddig hatalomban megtartó csapat egy részét lecserélte, friss embereket hozott be, akik azonban továbbra is a közvetlen környezetéből kerülnek ki. Az első kádercserék azt sugallják, hogy a válogatásnál változatlanul az eddigi hatalmi struktúra megőrzése kap elsőbbséget.

A Jugoszlávia jövőbeni létét és állami berendezkedését eldöntő tárgyalásokon a szerb magatartást nem alkalmazkodás, megegyezési készség, a nemzeti szempontok határozzák meg. Az eddig ismert állásfoglalások alapján Szerbia nem egyezik bele egy szuverén államok alkotta jugoszláv államszövetségbe, mivel felfogásuk szerint az automatikusan a többi köztársaságban élő szerbség kisebbségi sorba való jutását jelentené. A szerb „elvi” álláspont szerint minden szerbnek egy államban kell élnie és az csak egy „modern, demokratikus föderáció” lehet.

Emögött a törekvés mögött lényegében az a kemény álláspont húzódik meg, hogy Szerbia a lehetséges legnagyobb mértékben ragaszkodik Jugoszlávián belüli eddigi domináns pozíciójához és ebből fakadó előnyei megőrzéséhez. Mivel a többi köztársaság, elsősorban Horvátország és Szlovénia ebbe nem fog beleegyezni, ez rendkívüli módon megnehezíti a megállapodás létrejöttét, a tárgyalásokat pedig valószínűleg hosszú időre elnyújtja.

Várakozásaink szerint Szerbia belpolitikai helyzete a ma monolitnak tűnő hatalom ellenére sem lesz stabil, a feszültségek fokozódni fognak. A szociális indíttatású elégedetlenség megnyilvánulásai alapjaiban rázkódtathatják meg a társadalmat.

II.

1990-ben a szerb gazdaság az erőteljes recesszió jegyeit mutatta. A GDP 8%-kal, az ipari termelés 12%-kal, a mezőgazdasági termelés 9%-kal csökkent.

A GDP-ből a társadalmi szektor 84,7%-kal, a magánszektor 15,3%-kal részesedett, a két szektor közötti arány a beruházások területén 68,6, illetve 31,4% volt. A társadalmi szektorban 1,3%-kal csökkent a foglalkoztatás. Szerbiában 7,1%-kal nőtt a munkanélküliek száma, 2,6 millió foglalkoztatottra 600 ezer munkanélküli jut. Az egy foglalkoztatottra jutó havi személyi jövedelem 4080 dinár (kb. 400 USD) volt az elmúlt évben. Szerbia exportja 4,325, az importja 6,308 milliárd USD volt, ami 3%-os illetve 28%-os növekedés 1989-hez képest. Az exportnövekedés főként gép és berendezés, az importnövekedés főként fogyasztási cikkel behozatalában (+155%) testesült meg. A termelői árak Szerbiában az országos 143%-os átlagot meghaladó ütemben, 175%-kal nőttek. A Szövetségi Könyvviteli Szolgálat adatai szerint Szerbiára jut az összes törlesztetlen hitelkihelyezések 62%-a, a vállalati veszteségek 43%-a. Az évi 2 milliárd dollárt kitevő külkereskedelmi deficit és az ennél is nagyobb méretű belső adósság, amit pontosan még felmérni sem tudtak, szinte kilátástalan helyzetbe sodorták a Szerb Köztársaság gazdaságát.

A januári gazdasági folyamatok Szerbiában katasztrofálisan alakultak.

A köztársaság egészének ipari termelése 18,2%-kal (Koszovón 36,5%-kal!), exportja 17,4%-kal alacsonyabb, mint az elmúlt év azonos időszakában. Január végén 1711 szerb vállalat volt fizetéseképtelen, a náluk foglalkoztatott dolgozók száma eléri az 511 ezer főt. Január folyamán 61 500 főt foglalkoztató 109 vállalat ellen indítottak csődeljárást. A szerb mezőgazdaságnak 13,550 milliárd dinár, azaz mintegy 1 milliárd dollár hitelre lenne szüksége ahhoz, hogy a 2,4 millió hektáros szerbiai mezőgazdasági területen megkezdődhessen a vetés. Az ehhez szükséges forrásokat az elmúlt években elsődleges pénzkibocsátásból fedezte a Jugoszláv Nemzeti Bank, ezt azonban az idei restriktív pénzügyi politika keretében nem lehet megtenni.

Az 1991. január végéig hivatalban volt szerb kormány, mely teljesen Slobodan Milošević – immár köztársasági elnök – politikai akaratának végrehajtója volt, rendkívül szűk mozgástérrel rendelkezett. A fentiekben vázolt gazdasági helyzetből mindenáron a termelés dinamizálásában kereste a kiutat. A szerb politikai vezetés populista politikájával ez volt összhangban és nem vállalhatta a gazdasági szerkezet átalakításával, a veszteségek felszámolásával járó restriktív lépéseket, melyeket a szövetségi kormány gazdaságpolitikája megkövetelt volna. A dinamizáláshoz szükséges pótlólagos eszközöket Szerbia saját forrásokból, piaci eszközökkel nem tudta előteremteni, ezért már hosszabb ideje – gyakorlatilag 2 éve – gazdasági háborút folytatott a szövetségi kormánnyal, valamint Szlovéniával és Horvátországgal a Jugoszláviában megtermelt jövedelem elosztási rendszerének módosítása végett. Ebben a gazdasági konfliktusban Szerbia különféle nem piaci eszközöket vetett be, mint pl. az erőltetett központosítás, árubojkott, a mezőgazdasági és energetikai szektorban meglévő monopol helyzettel való zsarolás, stb. A februárban hivatalba lépett új szerb kormány ugyan szélesebb mozgástérrel kapott, de kétséges, hogy a gyakorlatban érvényesülni fog-e a gazdasági racionalitás.

Napjainkra két alapvető társadalmi és ezen belül gazdasági fejlődési modell kristályosodott ki Jugoszláviában. Az egyik modell, melyet legegyszerűbben „európai alternatívaként” lehetne jellemezni, élvezi a szlovén, a horvát és részben a boszniai és macedón politikai, gazdasági vezető garnitúra támogatását. A másik „posztoszocialista” fejlesztési modell mögött Szerbia és Crna Gora áll.

Az „európai alternatíva” hívei deregulációt és liberalizálást, a tőke és értékpapírpiacon működtetését, privatizációt, a tulajdonformák szabad versenyét, a külföldi magántőke bevonását tartják szükségesnek. A „keleti” fejlődési modell híveként Szerbia erős központi állami irányításon keresztül az eddigi tulajdonformákat kívánja racionálisan működtetni, és továbbra is domináns szerepet szán a társadalmi és az állami tulajdonnak. Szerb részről minden piaci reform kiindulópontjaként az egyenlő starthelyzet kialakítását jelölik meg, ami gyakorlatilag jugoszláv szinten nivellálást, a fejlettek jövedelmének megcsapolását jelentené.

Ezt a másodlagos elosztást Szerbia a mezőgazdasági termékek, nyers- és alapanyagok, illetve energiahordozók központi áremelésével, a magasabb jövedelmű területek progresszív jövedelemadóztatásával kívánja elérni. Követeli, hogy a szövetségi kormány védje meg a hazai termelést az importliberalizálás következményeitől, elveti a szövetségi kormány által javasolt „öngyilkos monetáris sokknak” tartott pénzügyi restriktíót és szanálási programot.

A szerb gazdaságpolitika az elmúlt időszakban és legújabban is lényegében a nagyszámú veszteséges vállalat további dotációjában, különféle népkölcsönök kiírásában. Vajdaság gazdasági tartalékainak kiszívásában merült ki. A szerb gazdaság egyik legnagyobb terhe a jogilag megszűnt autonómiájú Koszovó tartomány gazdasági helyzete. Koszovón a termelés 28%-kal csökkent, a bankrendszer összeomlott, az albánok sztrájkjai és tömeges elbocsátása miatt megállt a gazdasági vérkeringés, a rendkívüli állapot fenntartása miatt az erőszakszervezetekre fordított kiadások megtöbbszörözödtek. Vajdaság viszonylag magasabb gazdasági fejlettségét „sikerült” a központosításokon keresztül lefaragni, jövedelmeit Szerbiába átpumpálni. A koszovói bérek 1990-ben a szerbiai átlag alig felét érték el, a vajdasági bérek pedig a korábbi évtizedek magasabb szintje után kiegyenlítődtek az ún. szűkebb szerbiai bérekkel. Amikor az összjugoszláv érdekeltségű szerb vállalatok szakmai vezetése megkérdőjelezte a gazdaságpolitika célszerűségét, a szerb politika több mint 30 nagyvállalati vezetőt félreállított és vannak olyan jelzések, hogy a jelenlegi helyzetben szándékában áll a „differentiálási akciót” megismételni.

Szerbia a jugoszláv egység melletti elkötelezettségének hangoztatása ellenére a közelmúltban több lépésével is közvetve elismerte, hogy az eddigi föderatív berendezkedés fenntartása lehetetlen, maga is az 1974-es alkotmányon nyugvó jugoszláv föderáció megszűnésére készül és ennek keretében saját gazdasági szuverenitásának megerősítésére törekszik. Célja, hogy a szövetségi szervek illetékességét Szerbia területén formálissá tegye, többek között a vám- és adóbevételek, a pénz- és hitelpolitika, a külkereskedelem köztársasági irányítás alá helyezésével. Az „önálló program” szükségességét hivatalosan azzal indokolják, hogy Szerbia gazdasági helyzetét a Marković-reform megrendítette, a többi köztársasággal szemben hátrányos pozícióba kényszerítette és az arányokon keresztül a fejlett köztársaságokba ömlesztette át a szerb jövedelmet. Ez az érvelés azonban hitelét veszti, ha a tényeket nézzük: Szerbia belkereskedelmi áruforgalmában a többi köztársaságból érkezett áruk mindössze 23,8%-kal részesednek, ebből Horvátországra és Szlovéniára mindössze 15,1% jut. Szerbia a szövetségi reformoktól való eltávolodást követő új beruházási ciklushoz a szükséges pénzt, a több mint 10 milliárd dollár értékűre becsült állami lakásállomány privatizálásával és külföldi hitelek bevonásával kívánja finanszírozni.

Szerbia egy évvel ezelőtt lényegében belekényszerítette a szövetségi kormányt az antiinflációs sokkterápiába azt állítván, hogy lakossága politikailag képtelen tolerálni

a magas inflációs ütemet és kívárni, amíg a piaci törvények fokozatosan helyreállítják a megfelelő ár- és bérarányokat. Most azzal rukkolt elő, hogy a szövetségi kormány antiinflációs programja társadalmilag elviselhetetlen gazdasági recesszióhoz vezet Szerbiában.

Az új szerb kormányfő Dragutin Zelenović eddigi pályafutását és megnyilatkozásait figyelembe véve kizártnak tűnik, hogy a szerb kormány a közeljövőben gyökeres piaci fordulatot szándékozna végrehajtani, vagy akárcsak megpróbálná a gazdaságot a hatalmon lévő szocialista párt befolyása alól kimenteni. Valószínű, hogy Szerbia visszatér a puha költségvetések metodikájához és inflációs injekciókkal igyekszik életben tartani elmaradott szerkezetű gazdaságát és lehetőleg megőrizni a szociális békét. Korszerű fejlesztések kizárólag a külföldi tőke befektetéseiből, illetve a szerb vendégmunkások hazai magánbefektetéseiből várhatók.

E befektetések azonban volumenben nem lesznek igazán jelentősek, mert Szerbiával szemben rendkívül nagy a bizalmatlanság, különösen miután e köztársaság illegális eszközökkel „megcsapolta” a Jugoszláv Nemzeti Bank elsődleges pénzkibocsátási kereteit. Szerbia az esetleg valóban bevonható pótlólagos forrásokat mindenekelőtt az infrastruktúra, az energiahálózat fejlesztésére kívánja felhasználni, ezt mutatja a Belgrád–Budapest autópálya iránti érdeklődés, a köztársaság energiaellátásának gázfelhasználásra való átállítása, stb. amiben nagymértékben számítanak magyar együttműködési készsége is.

III.

Magyarország és a történelmi Szerbia kapcsolatai a korai középkorra nyúlnak vissza,²¹⁴ melyekhez csak a gazdag múltú magyar–horvát együttélés hasonlítható.²¹⁵

²¹⁴ V. István magyar király (1270–1272) Stefan Dragutin (1276–1282) szerb uralkodóhoz adta feleségül leányát, aki 1276 és 1282 között szerb királynőként uralkodott. Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387–1437), majd német-római császár a 15. század elején nagy birtokadományokban részesítette (Nándorfehérvár/Belgrád és a macsói bánság) Stefan Lazarević szerb despotát (1389–1427), aki ezzel jelentős befolyásra tett szert. Az 1443/1444-es törökellenes téli hadjáratot lezáró magyar–török békeszerződés következtében az önállóságát – 1389-ben, a Rigómezei csata miatt – elveszítő Szerbia függetlensége másfél évtizedre helyreállt. Miután a törökök 1459-ben az utolsó szerb fejedelemséget is annektálták, a szerb vezetőréteg jelentős része Magyarországon talált menedéket.

²¹⁵ Zvonimir horvát király (1075–1089) halála után a horvát főurak II. Istvánt koronázták meg királlyá (1089–1091). Zvonimir özvegy felesége, I. Béla magyar király (1060–1063) bátyját, I. (Szent) László magyar királyt (1077–1095) hívta meg a horvát trónra. I. (Szent) László 1091-re a horvát területet meghódította, a horvát koronát átengedte unokaöcsének, Álmos hercegnek (1091–1095). A horvát főurak egy része nem fogadta el Álmos herceg regnálását, és 1093-ban Petart Svačićot választották

E történelmi gyökerek mélyek, az uralkodóházak összefonódásai tartósan megalapozták, háborús viszályok alig zavarták meg őket és inkább a közös ellenség elleni együttes harc jellemezte az egyes időszakokat. Tényleges ellentéteket csak az újabb kori történelmi szakasz, így 1848,²¹⁶ az első és második világháború majd az ideológiai ellentétekben jelentkező 1948 utáni időszak hozott felszínre. Jelentős erőfeszítésekre volt és van szükség ahhoz, hogy e lerakódásoktól megszabaduljanak kapcsolataink és létrehozzuk az együttműködés normális funkcionálásához szükséges érdekeltségi rendszert.

Jugoszlávia velünk szomszédos másik két köztársaságában a többpárti választások eredményeként olyan átalakulás vette kezdetét, amely könnyen összehangolható együttműködés lehetőségeit biztosítja, s ebben a demokratizálódási folyamat, a rokonítható szellemiség is segítséget jelent. Szerbia esetében ez a feltétel kapcsolati

meg horvát királynak (1093?–1097). A kiújuló magyar–horvát háború 1097-ben Könyves Kálmán magyar király (1095–1116) győzelmével ért véget. Kálmánt 1102. május 17-én Tengerfehérváron (Biograd na moru) horvát királlyá koronázták, és létrejött a magyar–horvát perszonálunió – 1868-ban pedig a magyar–horvát kiegyezés –, amelyet a Horvát Szábor 1918. október 29-én, 816 év után mondott fel.

- ²¹⁶ Az 1800-as évek elején-közepén a délvidéki szerbek nemzeti önazonosságutadata erősödött. A délvidéki szerbek egy része üdvözölte a pesti forradalmat. Közben Matija Ban, a szerb fejedelemség ügynöke a helyi szerbeket a horvátokkal összefogásra és önkormányzatuk kivívására biztatta. A délvidéki szerbek Đorđe Stratimirović (1822–1908) vezetésével 1848. évi pozsonyi országgyűlésen már különjogokat követeltek. Kossuth Lajos (1802–1894) és Đorđe Stratimirović tárgyalásai 1848. április 8-án kudarcba fulladtak. 1848. április 14-én, Karlócán megtartott szerb nemzeti gyűlés résztvevői V. Ferdinánd királyhoz (1835–1848) írt követelésükben megfogalmazták Bácska–Bánát–Baranya területén létrehozandó független szerb vajdaság felállításának az igényét, amely a Háromegye Királysággal és a Határőrvidékkel egyesült volna. Válaszul a szerbek radikalizációjára, a Batthyány Lajos vezette magyar kormány Csernovics Pétert (1810–1892) kinevezete teljhatalmú kormánybiztossá, aki statáriumot hirdetett. 1848. május 13–15. között, az újabb karlócai gyűlésen a szerbek kimondták a Habsburg-ház és a Magyar Korona fennhatósága alatt a Szerb Vajdaság függetlenségét, és megválasztották Stevan Šupljikac (1786–1848) szerb ezredest vajdának. 1848. június első felében a szerb felkelők és a reguláris magyar honvédelmi alakulatok között állandósultak az összecsapások, amelyek etnikai atrocitásokba torkoltak. 1848. június 22-én a szerb felkelők Szenttamáson a város magyar védőit és a civil lakosságot lemészárolták. Az áldozatok száma több ezer fő lehetett. 1848. július 16–17-én a Bácsföldvárat megámadó szerbek a helyi magyar, német és zsidó lakosság nagy részét mészárolták le, 1849. február 1–3. napján Zentát elfoglaló szerb csapatok a városban tömegmészárlást vittek végbe, az áldozatok száma mintegy kétezer fő volt. 1848. augusztus 23–30-a között a Fehértemplomot védő magyar csapatok egy szerb pópát és több felkelőt végeztek ki. 1848. október 15-én a Temerin melletti Szőregen a magyar nemzetőrök és helyi lakosok 15 szerbet mészároltak le. 1848. október 15-én a szegedi pogrom során a hiszterizált magyar lakosság 60 szerbet lincsel meg. 1848. november 9-én a 9. honvéd zászlóalj a Táborfalva/Lagersdorf melletti Strázsán több szerb határőrt lőtt agyon, és minegy hatvan felkelőt elevenen elégetett. 1849 márciusában a februári szerb tömegmészárlást megtorolva a Zentára visszatérő magyar csapatok 47 helyi szerbet végeztek ki.

rendszerünkben egy ideig föltehetően hiányozni fog. Ezért a figyelemnek erőteljesebben az érdekek közelítésére és érvényesítésére kell irányulnia. Szerencsésnek nevezhető körülmény, hogy Szerbiát szó szerint vett érdekei ma és várhatóan tartósan Magyarország felé irányítják. A fejlett Európával kiépítendő saját együttműködését országunk területén „közlekedve” tudja megvalósítani.

Részünkéről tartós érdek fűződik ahhoz, hogy a Szerbiában élő, közel 400 ezres lélekszámú magyarság kapcsolatainkban konstruktív szerepet játszasson.

A helyzete iránt érzett és megnyilvánuló felelős magatartást, érdekei figyelembevételét nagyon jó néven veszi. Ez erősíti pozícióit saját érdekvédelmi szervezete létrehozásában, további erősödésében, konkrét érdekei artikulálásában és érvényesítésében. A horvátországi fegyverszállítás nyomán a magyarságra nehezedő nyomás következményeinek a felszámolása csak hosszabb távon ígérkezik lehetségesnek. Sokkal kisebb mértékű ez az érdekeltség Szerbia részéről. A nálunk élő mintegy 5 ezres lélekszámú szerbség közeli, teljes asszimilálódását már „elkönyvelte”, erőfeszítése láthatóan arra irányul, hogy annak számos értékes műemlékét és műkincseit a magyar fél készségével és anyagi áldozatvállalásával tegye maradandóvá, biztosítva ezzel az egykor virágzó szerb jelenlét és kultúra emlékeinek minél további fennmaradását.

A tisztán gyakorlati érdekekre épülő gazdasági kapcsolatokat a politika hangulati hullámváltozásai eddig alig érintették, fejlődésük biztosítottnak látszik, ha a fizetési problémákat együttesen át tudjuk hidalni.

1990-ben az árucsereforgalom a Szerb Köztársasággal összesen 322,1 millió USD-t tett ki, ami a magyar–jugoszláv forgalomnak 44,9%-a volt. Exportunk értéke 229,7 millió USD, az importunk 92,4 millió USD volt. Az 1989. évi magyar–szerb forgalom ezzel szemben összesen 353,5 millió USD volt, ami a magyar–jugoszláv forgalom 53%-át tette ki. Ebben az export 203,0 millió az import 151,5 millió USD volt.

Az előző év rekordszintű forgalmához képest 1990-ben a magyar export 6,9%-kal bővült, míg az import 40,3%-kal csökkent. Exportunk döntően az élelmiszeripari termékeknél, a kedvező árak és az intervenciók vásárlásai miatt bővíthetett.

Az import és az összforgalom csökkenéséhez főként az járult hozzá, hogy a magyar piacon az importliberalizálás következtében a kínálati verseny felerősödött és a jugoszláv vállalatok exportárai és akvizíciós tevékenysége elmaradt a fontosabb versenytársaktól. Egyes gépipari kooperációknál mind az export, mind az import csökkent az igények módosulása, valamint korábbi évekről felhalmozott kintlevőségek miatt. A műtrágya és cellulóz ipari, hosszú távú együttműködési és kooperációs megállapodások forgalma, a kedvezőbb szovjet beszerzési lehetőségek és az igények csökkenése folytán jelentősen visszaesett.

A magyar–szerb közlekedési és energetikai kapcsolatok ígéretesen fejlődnek. A szabadkai közös vasútállomás építése ismét előtérbe került. Tárgyalások folynak

a Budapest–Belgrád autópálya- és gyorsvasútszakasz közös megépítéséről, elektromos energia és földgáztranzitunk kapacitásának növeléséről.

Jelentős lehetőségek rejlenek a határ menti területek regionális együttműködése fejlesztésében. Az országhatárok eddigi funkciójának felülvizsgálata, a külső veszély fogalmának kölcsönös kiiktatása a politikai kelléktárból az eddigieket meghaladó együttes fejlesztési folyamatot és a bizalom erősítését indíthatná meg közöttünk. Szerbia is érdekelt a meglevő határátkelők számának és kapacitásának növelésében. A jelenleg meglevő három közúti átkelő (Röszke, Tompa, Hercegszántó) mellett kettő-három újabb megnyitása szerepel a tervekben (Tiszasziget, Bácsalmás és Baja térségében).

Kulturális kapcsolataink Szerbiával, a szerb néppel hosszú történelmi múltra tekintenek vissza. Jelenleg is kiterjedtek és élénknek mondhatók. Az együttműködés több csatornán keresztül bonyolódik: meghatározó jellegű a magyar–jugoszláv kormányközi munkaterv, ezen kívül számos közvetlen kapcsolat keretében, megyeközi, városközi, faluközi keretben és az intézmények közvetlen együttműködése keretében zajlik a kulturális csere. Az elmúlt évekre bizonyos egyoldalúság volt jellemző. Elsősorban Magyarország tett gesztusokat a Magyarországon található szerb kulturális és történelmi emlékek helyreállításával, megőrkítésével. Élénk szerb aktivitást tapasztalhattunk a Vuk Karadžić évforduló (1988), a rigómezei csata évfordulója (1989) és a nagy szerb vándorlás évfordulója (1990) kapcsán Szerbia részéről. Az ezekkel kapcsolatos magyarországi eseményekről, amelyekhez az állam magas szintű asszisztenciát adott, szerb részről elismerően szóltak.

A magyar kultúra jelenléte Szerbiában elsősorban Vajdaságra és a fővárosra korlátozódik, de nem csak emiatt nem mondható kielégítőnek. Nagyon nagy szükség lenne már a közeljövőben egy kulturális és tájékoztatási intézetre, amely a vajdasági magyarság irányában is tudna tevékenykedni.

A kulturális kormányzatok közötti érintkezés intenzitása és szintje kielégítőnek mondható, de egyben rendszerezettebbé is lehetne tenni. Az elmúlt évben javasoltuk a szerb partnernek, hogy kössünk kétoldalú kulturális megállapodást, amitől sokáig elzárkóztak, de most már elvben nem ellenzik. Ugyancsak kezdeményeztük az ún. Szentendre-bizottság magyar–szerb kulturális albizottsággá alakítását.

Oktatási kapcsolataink, különösen a felsőoktatási intézmények között meglehetősen kiterjedtek és közvetlenek. Öröndetesen új fejlemény, hogy két éve működik Belgrádban magyar nyelvi lektorátus, s 1990 novemberétől kezdve megalapították

a Belgrádi Egyetem Nyelvészeti Karán a Hungarológiai Tanszéket, amelynek tényleges beindulásával 1991. októbereben lehet számítani.²¹⁷

A Szegeden létrehozott Miloš Crnjanski Alapítvány iránt a verbális elismeréseken túl vajmi kevés érdeklődést mutatott eddig a hivatalos Szerbia és az egyes intézmények. Ennek ellenére a jövőben a Szegeden majdan létesítendő magyarországi szerb kutatóintézmény az együttműködés jelentős tényezője lehet.

Az együttműködési területek összességén belül kell megteremtenünk az eddigiek-nél jobb és főleg hatékonyabb feltételeket a nemzetiségi lakosságot érintő tényleges együttműködéshez. A kormányközi, hároméves időszakokra szóló munkatervek vonatkozó előirányzatait célszerű a jövőre nézve is megtartani, ez az együttműködést és annak konkrét formáit tartósan rögzíti az itteni vezetés tudatában, mintegy polgárjogot biztosít a nemzetiségnek ahhoz, hogy éljen az anyaország segítségével, támogatásával. Emellett folytatnunk kell a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége létrejöttével megnyílt lehetőség kiaknázását, nevezetesen, hogy jelentős számú – jelenleg 42 – ösztöndíjat biztosítunk a VMDK jelöltjeinek magyarországi tanulmányok folytatására. Az itteni anyanyelvi képzés lehetőségeivel együtt a magyarországi tanulmányok teszik egésszé mind a képzési formákat, mind az élő kapcsolat tartósságát az anyaországgal és intézményeivel. A nemzetiségi lakosságot érintő együttműködésünk új és sikeres elemének ígérkezik a magyarországi katolikus egyház és a Vajdaságban működő két, a bácskai és a bánáti püspökség jövőbeni hivatalos szintre emelendő kapcsolata.

A két országban folyó átalakulási folyamatok – bár nem azonosak –, viszonylagosan könnyebbé teszik az ún. konzuli útleveles állampolgáraink helyzetét is, akiknek száma jelentősebben nem csökkent. Növekvő tendenciát mutat viszont a hozzánk áttelepülni szándékozó itteni magyar nemzetiségűek száma. A kettős állampolgárság intézménye közös gyakorlatunkból hiányzik, ennek ellenére egyre több állampolgárunk kapja meg itt az elbocsátó okirat nélkül is a jugoszláv állampolgárságot. Állampolgáraink érdekvédelmét szolgáló konzuli kapcsolataink Szerbiával is jól funkcionálnak, határügyi együttműködésünkben fennakadás nincs, együttes törekvés a közös kezelésű határállomások létesítése.

A későbbiek során felmerülhet annak igénye, hogy egyes köztársasági szaktárcák közvetlen kapcsolatot, együttműködést alakítsanak ki megfelelő magyar partnereikkel. Ezen igények egy része az említett út- és vasútépítés kapcsán alátámasztottnak

²¹⁷ A Belgrádi Egyetem Filológiai Karán a Magyar Tanszék ténylegesen csak 1994-ben kezdte meg a működését. A tanszék első vezetője Sava Babić volt. 2000-től 2010-ig a tanszéket Bányai János vezette, majd napjainkig Cindori-Sinković Mária áll az élén.

tűnik, ezen kívül várhatóan Vajdaság igénye is fölmerül Bács-Kiskun, illetve Csongrád megyével folyó együttműködése további folytatása iránt, amit több okból is célszerű támogatnunk.

(Őszi István)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

42.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Géának a horvátországi magyar fegyverszállításról a jugoszláv médiában

1991. március 4.

A Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike
Mađarske

Szigorúan titkos!

Belgrád, 1991. március 4.

22/1991.

Dr. Jeszenszky Géza
külügyminiszter úr részére
Budapest

Tárgy: A jugoszláv tömegtájékoztatási eszközök a magyar fegyverszállításügyről

Készítette: Rusz Borisláv
Készült: 3 példányban
Kapja: 2 példányban Központ
1 példány saját
Gépelte: Sosity Zorka

A központi jugoszláv tájékoztatási eszközök kiemelten foglalkoztak a Horvátországnak történt magyar fegyverszállítással. Az írások az első napokban a belgrádi napilapok címlapján jelentek meg. A fejleményekről *Tanjug*-jelentések,²¹⁸ külön tudósítások és kommentárok formájában tájékoztatták a közvéleményt, amely – különösen a Szerbiában kibontakozott propagandakampány hatására – nagy figyelemmel követte a horvátországi fegyverszállítás ügyét. A jugoszláv sajtó folyamatosan ismertette az elhangzott kijelentéseket, a magyar és a jugoszláv kormány illetékeseinek nyilatkozatait. A fegyverügynek a jugoszláv sajtóban három elhatárolható szakasza volt.

I.

A szerb sajtó már 1990 derekától kezdett cikkezni a nyugati köztársaságok – Szlovénia és Horvátország – fegyverbeszerzési akcióiról, ami már akkor az ezen köztársaságokkal szemben folytatott propagandakampány és politikai nyomásgyakorlás jegyeit viselte. Először a belgrádi *Politikában*²¹⁹ jelent meg (1991. január 8.), hogy Horvátországba mintegy 36 ezer „Kalasnyikov”²²⁰ érkezett illegálisan a hatalmon lévő horvát párt, a HDZ egységeinek felfegyverzésére.

Ezt követte a belgrádi tv egy kommentárja – amely összhangban a JSZSZK Elnökségének, az illegális és félkatonai alakulatok megszüntetéséről és lefegyverzéséről közzétett rendeletével –, hangsúlyozta, hogy Horvátország 20 ezer Kalasnyikovot vásárolt Magyarországon, s egyben utalt a Magyar Rádió egyik esti krónikájában állítólag elhangzott kijelentésre, hogy a „magyarok minden eszközzel, ha kell fegyverrel is védeni fogják a fiatal horvát és szlovén demokráciát”.

²¹⁸ A *Tanjug* (Telegrafška agencija nove Jugoslavije) hírügynökséget 1943. november 5-én alapították. 1945 és 1991 között a jugoszláv állam, majd 1992 és 2003 között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, 2003 és 2006 között Szerbia–Montenegró államközösség, majd 2006 óta a Szerb Köztársaság állami hírügynöksége.

²¹⁹ A *Politika* napilapot 1904-ben Vladislav F. Ribnikar alapította meg. Az újság a szerb politikai vezetés napilapja. Az 1980-as évek végétől a milošević-i propaganda és a nagyszerb ideológia egyik legfőbb közvetítője és támogatója volt. A kétezres évek elején a napilap a német WAZ csoporthoz került, amely 2012-ben az továbbadta az orosz Media Groupnak.

²²⁰ A köztudatban Kalasnyikov néven elhíresült szovjet/országi AK–47-es gépkarabélyt 1949-ben állították rendszerbe. Egyszerű kezelhetősége miatt a világon a legnagyobb számban elterjedt gépkarabély, különböző változatait napjainkban is számos országban gyártják.

II.

A fegyverügylettel kapcsolatos propagandában 1991. január 25-én külön műsor-ként bemutatott dokumentumfilm új fejezetet jelentett. A szövetségi vezetés, illetve a JNA és a Horvátország közötti ellentéteket a végsőig feszítette a Jugoszláv Nép-hadsereg dokumentumfilmje és a *Narodna Armija* különkiadványa a HDZ-alakulatok felfegyverzéséről, amelyben egyebek mellett Magyarországot elmarasztaló súlyos vádak hangzottak el. A végsőig kiélezett belpolitikai légkörben a szerb lapokban (*Politika*, *Politika Ekspres*), de az összjugoszláv orientáltságú *Borba*ban²²¹ megjelent cikkek is – többek között a magyar sajtóban megjelent írásokra (pl. *Népszabadság* „Jankapuszta?”) hivatkozva –, egyre hangosabban és komolyabban követelték az ügy tisztázását, illetve a magyar kormány hivatalos állásfoglalását. Hangsúlyozták, hogy a jugoszláv közvélemény teljes mértékben egyetért a Népszabadság álláspontjaival, s joggal elvárja, hogy Magyarország hivatalosan is nyilatkozzon és mérje fel saját felelősségét az ügyben. Jugoszlávia szeretné remélni, hogy a magyar kormány lépései nem jelentenek „új politikát” Jugoszlávia irányában (ld. *Borba* 1991. február 1. „Miért hallgat a magyar kormány?”).

A két legbefolyásosabb fővárosi napilap, a *Borba* és a *Politika* közül az előbbi a szövetségi szinten hivatalosnak tekinthető véleményeket ismertette írásaiban, az utóbbi elsősorban belső, szerbiai igényeket kielégítő tudósításokat közölt. A *Politika* érvelése alátámasztására elsősorban a magyar ellenzék állásfoglalásainak kiragadott részleteivel manipulált, a fegyverügyet nem egy ízben „botránynak” és „blamázsna” minősítette. A *Politika* írásai kiemelték, hogy a fegyverügyet Magyarországon háttérbe szorított sok hazai és nemzetközi témát, a sajtó és a nyilvánosság részéről a magyar kormányra nagy nyomás nehezedett; a közvélemény a teljes igazságot, illetve azoknak a felelősségre vonását követelte, akik az ügybe leginkább belekeveredtek.

²²¹ A Jugoszláv Kommunista Párt 1922. február 19-én Zágrábban adta ki a *Borba* (*Harc*) első számát. A két világháború között illegálisan megjelenő lap legtöbb számát a hatóságok elkobozták. 1941 októberében és novemberében a partizánok ellenőrzése alatt álló szerbiai Užice városában jelent meg, majd 1942 októberében és februárjában a bosznai Drinić faluban. Első belgrádi száma 1944. november 15-én jelent meg. 1948 októberétől Belgrádban készítették a cirill betűs szerb változatát, míg Zágrábban a latin betűs horvát változatát. Az 1960-as évekig Jugoszlávia legbefolyásosabb napilapja volt. Az ország szétesése után a belgrádi szerkesztőség a milošević-i hatalom erőteljes bírálója lett. Ebből a szerkesztőségből született meg a *Naša borba* (*a Mi harcunk*) napilap, majd 1997-ben annak utódja, a mai napig megjelenő *Danas*. Az akkor már több mint egy évtizede csődbe lévő eredeti *Borba* maradék tulajdonát 2008 végén magánosították. 2009-ben néhány hónapnyi megjelenést követően végérvényesen megszűnt.

A *Borba* is, de főleg a többi jugoszláv napilap – mint az újvidéki *Magyar Szó*, a zágrábi *Vjesnik*,²²² a szarajevói *Oslobodjenje*²²³ elsősorban *Tanjug* tudósításokat közöltek, kevesebb saját kommentárral, tényszerűen ismertetve a fegyverszállítással kapcsolatos fejleményeket. A *Borbában* jelentek meg Nikola Burzan²²⁴ szerkesztő kommentárjai, amelyek a jugoszláv kormány illetve a Szövetségi Külügyi Titkárság fegyvereladással kapcsolatos, hivatalosnak is tekinthető állásfoglalásait tükrözték, így pl.: „Magyarország remélhetőleg valóban Jugoszlávia stabilitását akarja, mert Jugoszlávia fontos együttműködési partner számára és szeretné erősíteni a kölcsönös bizalmat, jó szomszédságot ezen elveket azonban a magyar kormánynak világosan és nyíltan is ki kell mondania”, (ld.: 52 és 72 sz. sajtótáviratot).

Valamennyi szerb lap foglalkozott a magyar politikusok – jugoszláv értékelés szerint – nagyszámú ellentmondásos nyilatkozatával, akiket több írás is azzal vádolt, hogy nyilatkozataik komoly árnyékot vetettek a magyar jószomszédi politika őszinteségére, jóindulatára és jó szándékára Jugoszlávia irányában.

A szerb sajtóban olyan vádak is elhangzottak, hogy Budapest lett a CIA²²⁵ egyik befolyásos központja, illetve hogy Magyarország az egyik jugoszláv köztársaság illegális felfegyverzésével durván megsértette az ENSZ Alapokmányát és határoza-tait, az EBEE helsinki alapokmányát és az új Európára vonatkozó Párizsi Chartát is. A *Politika Ekspres* c. lap, melyet jugoszláv újságíró berkekben „az ellenséggyártás egyik legnagyobb mágusának” tartanak, „a Vatikán, a horvátok és a magyarok legújabb szerbellenes összeesküvésével” hozakodott elő. Állításai odáig mentek, hogy „a magyarok a szerbek ősi ellenségei”. A belgrádi sajtó (*NIN*,²²⁶ *Ilustrovana Politika*, *Politika Ekspres*) írásainak és kommentárjainak a fegyverügylet megfelelő ürügy volt ahhoz,

²²² A zágrábi *Vjesnik* (*Hírnök*) első számát a Horvátország Kommunista Pártja 1940. június 24-én adta ki *Politički vjesnik* címmel. A második világháború alatt havilapként, 1945. május 11-től pedig *Vjesnik* címmel napilapként jelent meg. A hetvenes évek elején a példányszáma elérte a százezret. 1990-ben a Franjo Tuđman vezette HDK befolyása alá került. 2012 áprilisában megszűnt.

²²³ Az *Oslobodjenje* (*Felszabadulás*) első száma 1943. augusztus 30-án jelent meg a partizánok által ellenőrzött boszniai Donja Trnova településen. A háború után a kiadót Sarajevóba telepítették. 2006 óta a Sarajevói Sörgyár és a Sarajevói Dohánygyár tulajdonában jelenik meg.

²²⁴ Nikola Burzan (1935 – 2000) 1957-től a *Borba* újságírója, Banja Luka-i, majd Ijubljana-i, később a *Borba* parlamenti tudósítója, a belpolitikai rovat szerkesztője, később a főszerkesztője lett. A Milošević-tyel szemben álló *Naša Borba* és a *Danas* napilapok egyik alapítója.

²²⁵ Central Intelligence Agency – CIA, Központi Hírszerző Ügynökség az Amerikai Egyesült Államok elnökének alárendelt, 1947-ben alapított szövetségi hírszerző szervezete.

²²⁶ A *NIN* a *Nedeljne Informativne Novine* (*Vasárnapi Információs Újság*) hetilap mozaikszava. Első példánya 1935-ben jelent meg. 1958 és 2007 között a *Politika* napilap adta ki. A nyolcvanas évek végétől a szerb nacionalizmust közvetítő, erőteljes propagandával átitatott hetilapnak számított. 2007-ben magánosították, 2009-től Ringier Axel Springer tulajdonában jelenik meg.

hogy visszatérjenek a múltba és felidézzék az első világháborút, Jankapusztát, Sárvárt (1941),²²⁷ az újvidéki razziát (1942), az 1948–52-es időszakot,²²⁸ amikor véleményük szerint Magyarország nem volt lojális déli szomszédjával szemben. A szerb sajtó reagálásaiban azt is többször megjegyezte, hogy magyarországi szélsőséges körökben ismét jelentkezik az „igazságtalanul elvett magyar területek iránti igény” ezért „el kell gondolkodni egyes magyarországi körök ambícióin is, amelyek a más országokban élő néprészeket saját aspirációik szolgálatában meghosszabbított karként kezelik”.

Annak ellenére, hogy Katona Tamás külügyi államtitkár február 11-i belgrádi megbeszélésein is megerősítést nyert, hogy a kisebbségek rendezett helyzete mindkét ország tartós érdekeit szolgálja, és ezt a kérdést nem lehet a felmerült problémák vetületében szemlélni, a vajdasági magyarság, illetve politikai szervezete, a VMDK, a horvátországi események és a horvátországi fegyverszállítás kapcsán mégis a szerbiai hírközlő eszközök és egyes politikai erők célpontjává vált. A VMDK vezetését többek között azzal vádolták, hogy „egyes magyarországi erők akarátának végrehajtója”, a Vajdasági Horvátok Demokratikus Szövetsége vezetőivel közösen támogatják a szeparatista horvát törekvéseket. A szerb parlamentben arra szerették volna kényszeríteni a VMDK képviselőit és a más magyar nemzetiségű képviselőket, hogy nyilatkozataikban ítélik el a horvát kormány politikáját. Ágoston András, a VMDK elnökének a *Magyar Hírlapban* megjelent nyilatkozata után („a vajdasági magyarságra 1948 óta nem nehezedett akkora nyomás mint most”) a belgrádi sajtóban olyan követelések is elhangzottak, hogy Szerbiának „megtorlásul” a reciprocitás elvét kellene alkalmazni a Vajdaságban élő magyarsággal szemben. A VMDK vezetése és a vajdasági magyar sajtó nem bocsátkozott vitába a fegyverügylettel kapcsolatban, a felelősség kivizsgálását teljes mértékben a magyar kormány hatáskörébe tartozó ügyként kezelte.

²²⁷ A volt sárvári Műselyemgyár a második világháború alatt előbb munkaszolgálatos, hadifogoly- és internálótáboroként funkcionált, 1944 májusától pedig a rendőrség kisegítő toloncházaként működött. 1944 júniusában a zsidók koncentrációs táborba hurcolásakor átmenőtáboroként is működött. A Bácska és a Muravidék 1941-es visszacsatolása után a Magyarországhoz visszatért délvidéki területekről 1941. június 13-tól Sárvára internálták az 1918. október 31-e után a Délvidékre telepített, eredeti származási helyükre nem kitoloncolható, zömében szerbeket, kisebb számban szlovénokat. Itt tartottak fogva 1941–1942 telén kb. 7500, a Délvidékről internált személyt. A tábor 1945 márciusában, a szovjet bevonulással szűnt meg. A kiszabadult szerbek közül ezután többen gyűjtogattak és erőszakoskodtak a városban. Sárvár önkormányzata először 1985-ben, majd 1995-ben emléktáblát avatott az egykori tábor helyén működő Kandallógyár falán.

²²⁸ Az 1948-ban, a szovjet–jugoszláv ellentétek hatására kiéleződött a magyar–jugoszláv viszony. A jugoszláv hatóságok ezzel összefüggésben feloszlatták az akkor még csak formálódó magyar kulturális intézményeket, letartóztatták a délvidéki magyarok szellemi vezetőinek a többségét és jogerős bírósági ítélet nélkül évekre a Kopár-sziget (Goli otok) koncentrációs táborba hurcolták.

III.

A magyar vizsgálat eredményét, a magyar kormány, illetve a magyar Külügyminisztérium nyilatkozatát, az egyes kormánytagok kijelentéseit a parlamenti vita lezárását elemző jugoszláv írárok és kommentárok nagy fokú elégedetlenséget tükröztek.

Antall József kormányfő beszédéről a *Politika* megállapította, hogy az bizonyos mértékig eltér a tv-interjújában elhangzott állásfoglalásoktól, mert az ügy kapcsán elkövetett „hibákat” komolyabb összefüggésbe helyezte, de még így is messze volt attól, hogy az ellenzék kielégítse. A lap azon kételkedésének adott hangot, hogy a magyar vezetés képes lesz-e radikálisan leszámolni mindazzal, ami „a botrányt” kiváltotta, azzal, ami kísérő teherként az ügy mögött húzódik, és aminek tisztázásához Jugoszlávia is ragaszkodik. Hangsúlyozta, hogy a koalíció parlamenti többségének köszönhetően a magyar kormányfőnek sikerült elérnie célját, de az „affér” keserű íze továbbra is megmaradt a közvéleményben. A *Politika* szerint Magyarországon „sokkos reagálást” váltott ki M. Maksicnak a Jugoszláv Szövetségi Külügyi Titkárság államtitkárának a belgrádi szövetségi parlamentben elhangzott kijelentése, amely szerint jugoszláv részről nem fogadták el Budapest értékelését, hogy a fegyverek Horvátországnak történt eladása adminisztratív hiba volt. E kijelentés fő vonatkozásában ellentétes azzal, amit a magyar tárgyalópartner, Katona Tamás államtitkár közölt, s a lap hozzáfűzte, hogy a magyar ellenzék is a Maksic–Katona-megbeszélések belgrádi változatát tartja hitelesnek. A *Politika* írásaiból nyilvánvaló, hogy elégedetlen azzal, ahogyan a magyar kormány az ügyet lezárta, mert nem derült fény az eset politikai hátterére, s nem került sor magyar kormányon belüli személyi konzekvenciák levonására. Ugyanakkor kiemelte annak jelentőségét, hogy Magyarország Jugoszláviát föderatív államnak tekinti, melynek kormányával őszintén kíván együttműködni a jó szomszédság és a kölcsönös bizalom jegyében.

A *Politika* hangvétele az Antall-beszéd után is alapvetően az határozta meg, hogy a horvát konföderatív elképzeléseket elutasító szerb szocialista vezetés szócsöve. Ideológiai és nemzeti beállítottsága is hozzájárult ahhoz, hogy a politikai harcokban a fegyverszállítási ügyet a szerb parlamentben a hatalmon levő Szocialista Párt, a magyar nemzetiségű ellenzéki képviselők pozícióinak gyengítésére, a parlamenti ellenzék nemzeti alapon való megosztására igyekezett felhasználni.

A *Borba* (1991. február 13.) Antall József kormányfő parlamenti beszéde után is azon véleményének adott hangot, hogy a vizsgálat, amelyet a magyar kormány fegyverszállítással kapcsolatban folytatott még nem hozott igazi és kielégítő eredményeket, amelyekből világosan kiderülne, hogy „incidensről” vagy tudatos politikáról van szó. Hangsúlyozta, a bizalom újbóli visszaállítása érdekében az ügyben a magyar kormánynak a „végsőkéig kell eljárnia, mert a fegyverügyletnek szélesebb politikai jelentősége

is van, hiszen az Jugoszlávia vitális érdekeit érinti”. A lap szerint ezt alátámasztja M. Maksić külügyi államtitkár kijelentése is: „Jugoszlávia az együttműködés megtartására törekszik Magyarországgal, de nem mindenáron, a kölcsönös bizalom haladéktalan visszaállítására van szükség, amely láthatóan megingott.” Ugyanakkor a lap kiemelte, hogy Jugoszláviában értékeli Antall József kormányfőnek és kormányának a probléma rendezése iránt tanúsított készségét. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar belpolitikai történetekben a fegyverügylet veszít súlyából, a *Borba* – a *Politikától* eltérően – nem erőltette tovább a felelősségre vonás kérdését, és helyet adott olyan írásoknak is, amelyek határozottan elválasztották a kérdést a Jugoszláviában élő magyar kisebbség elkötelezettségének firtatásától.

Miután kiderült, hogy nem várhatóak személyi változások az ügy következtében, a szerb propaganda a mesterségesen gerjesztett „népharagot” még inkább Ante Marković szövetségi kormányfő ellen irányította, akinek úgymond „tudnia” kellett a decemberi kormányfői találkozó idején a fegyverügyletről, de miután a horvát szeparatizmust támogatja, a kérdést nem vetette fel a tárgyalásokon.

A *Narodna Armija* 28-i száma, amely a január 26-án megjelent különkiadvány második része, újabb dokumentumokat, (pl. Martin Špegelj horvát védelmi miniszter és társai elleni vádak, vizsgálati ténymegállapításokat, szövetségi parlament és a Horvát Szábor közleményeit) közöl a hatalmon lévő horvát párt, a HDZ egységeinek fegyverkezéséről. A lap 60 oldalban összefoglalja az utóbbi hónap fejleményeit, köztük 4 oldalon át az ügy magyar–jugoszláv vonatkozásait, amelyeket a napilapok már közzétettek, de újabb elem itt nem merült fel.

A horvát sajtó visszafogott kommentárjaiban alaptalannak tekintette a belgrádi vádak, a magyar–horvát fegyverügyletet teljesen jogszerűnek minősítette, sőt helyet adott olyan véleményeknek is, amelyek szerint Magyarország a fegyverszállítással bizonyos értelemben segített elkerülni a polgárháborút, mert a jugoszláv hadsereg katonai intervenciója egészen bizonyosan bekövetkezett volna, ha a horvát tartalékos rendőregységek nem lettek volna ellátva megfelelő fegyverzetrel. A horvát lapok hangsúlyozzák, hogy a jelenlegi szerb vezetés külső ellenség keresésével igyekszik elterelni a lakosság figyelmét a belső problémákról. Horvát értékelés szerint a fegyverügyben is a polgári demokrácia és a bolsevizmus összeeséséről van szó, amelyben Szerbia és a JNA egy történelmileg túlhaladott modellt akarnak a végsőkig védeni. A magyar fegyverügylet a horvát tömegtájékoztatásnak nem volt központi témája, hanem a köztársaság és a hadsereg közötti konfliktus nem meghatározó elemeként kezelték.

Annak ellenére, hogy az utóbbi héten a propagandakampány enyhült, az ügy még nem került le végleg a napirendről, mivel a jugoszláv parlament Szövetségi Tanácsa bizottságot alakít az ügyben érintett jugoszláv szervek és egyének felelősségének

kivizsgálására. A vizsgálat eredményeinek nyilvánosságra hozatalával várható, hogy ismét sajtónyilvánosságot kap az ügy.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

43.

Szokai Imre helyettes államtitkár bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–jugoszláv együttműködés lehetőségeinek ügyében

1991. március 5.

Szokai Imre
helyettes államtitkár
677/Szo 00767/1/1991.

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig
Készült: 4 példányban
Kapja: 4. Területi Főo
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: A jugoszláv követ bekérése

Március 1-jén bekértem Rudi Sova jugoszláv nagykövetet, akivel ismertettem a magyar–jugoszláv együttműködéssel kapcsolatos elképzeléseinket.

Kifejtettem, változatlanul érvényesnek tekintjük a két kormányfő 1990. december 7-i budapesti találkozásán elhatározottakat. Változatlanul készen állunk a különböző szintű konzultációkra. A tavaszra Jugoszláviába tervezett miniszterelnöki találkozóra konkrét időpontjavaslatot a jugoszláv féltől várunk.

Siklós Csaba Belgrádba és Zágrábba készül. Bod Péter Ákos kész Szabadkán konzultálni gazdasági együttműködésünk aktuális kérdéseiről.

A köztársaságokkal folytatott együttműködés keretében – konkrét időpontjavaslattal – magyarországi látogatásra hívtuk meg Slobodan Milošević szerb és Franjo

Tudman horvát elnököt. Sajnálatomat fejeztem ki, hogy szerb részről a március 4–5-i javaslatunkra ez idáig semmilyen választ nem kaptunk. A horvát elnök látogatásának megvalósítására keressük a megfelelő időpontot. Belgrádi nagykövetünk magyarországi látogatásra szóló meghívást ad át Bosznia-Hercegovina elnökének.²²⁹

Jelezttem, mint azt Belgrádban is közöltük, a jugoszláv felvetésnek megfelelően készek vagyunk konzuli küldöttséget küldeni a menekültkérdés megtárgyalására.

A fegyverszállítási ügygel kapcsolatban, anélkül, hogy részletesen kitértem volna a Kodolányi Gyula úr és a nagykövet úr között február 19-én ez ügyben folytatott beszélgetés tartalmára, hangsúlyoztam: hasznos lett volna, ha Milivoje Maksić külügyminiszter-helyettes Katona Tamás államtitkárnak is elmondta volna mindazt, amit a belgrádi találkozót követően a Skupština Külügyi Bizottsága előtt jelentett ki.

Kifejtettem, hogy amint legutóbbi jegyzékünkben is leszögeztük, részünkről a fegyverszállítási ügyet lezártnak tekintjük. Megjegyeztem, mint azt többször is kértük, nem lenne haszontalan az ezzel kapcsolatos jugoszláv dokumentumok megismerése. Kitértem a fegyverszállítási ügy és a magyar kisebbségek helyzetének összekapcsolására, a magyarellenes hangulat szítására jugoszláv részről, jóllehet a jugoszláv fél nemegyszer hangsúlyozta, hogy az ottani magyarságnak semmi köze az ügghöz. Reményemet fejeztem ki, hogy ez utóbbit fogja bizonyítani a szabadkai templom elleni merénylet ügyében folyó vizsgálat is. Hangsúlyoztam, hogy a Maksić úrral történt egyetértésnek megfelelően kölcsönösen törekedni kellene a bizalom visszaállítására. Érdeklődtem, hogy Jugoszlávia lezártnak tekinti-e az ügyet, vagy pedig arra számítsunk, hogy belpolitikai okok miatt különböző pillanatokban napirendre tűzik a kérdést. Felvettem, hogy hazánkat hasonló elbánásban részesítsék, mint más fegyverszállító országokat, mert benyomásaink szerint a jugoszláv fél – különösen a sajtó – Magyarországot előtérbe helyezi ebben az ügyben.

Leszögeztem, kíváncsi voltam az ügyet kölcsönösen lezártnak tekinteni és ezentúl az együttműködés fejlesztésére összpontosítani. Kértem, hogy amennyiben a jugoszláv félnek az ügyben valamilyen észrevétele van, úgy azt hivatalos csatornákon át és ne a sajtó révén tegye meg.

Sova úr válaszából nem volt világos, hogy a jugoszláv fél lezártnak tekinti-e az ügyet. Visszatérően feszegette a magyar kormánytagok felelősségének kérdését, ami szerinte a dolog lényege. Kifejtette, egyes kormánytagok tudtak a fegyverszállítás ügyéről (ezeket meg kellene nevezni) és meggyőződésük, hogy a fegyverszállítás előtt volt politikai döntés. A nagykövet szerint az ügyben sok kérdés vitathatatlan, ezekről világosan állást kellene foglalni és a megfelelő következtetéseket levonni. (Ezen

²²⁹ Alija Izetbegovićnak.

a ponton felhívtam a nagykövet figyelmét arra, hogy a magyar kormány kizárólagos illetékességébe tartozó kérdéseket nem kíván a jugoszláv féllel „megvitatni”). Nem helyénvalónak nevezte az ügy összekapcsolását a jugoszláviai belpolitikai eseményekkel, amint ezt a magyar fél teszi.

A kisebbségi vonatkozások említése nélkül elítélően szólt a szabadkai templom elleni merényletről.

A fenti konzultációkra tett javaslataimra nem reagált.

A nagykövet szóba hozta a Televízió *Panoráma*²³⁰ műsorában március 1-i bemutásra meghirdetett összeállítást az 1944–45-ös vajdasági magyarellenés atrocitásokról. Az atrocitások tényét elismerte. Ugyanakkor anélkül, hogy látta volna a műsort, nehezményezte az ügy ily módon történő bemutatását, amelynek szerinte nem kívánatos visszhangja lesz. (Megjegyzem, a műsor bemutatására nem került sor.) Kitérő választ adott azon felvetésekre, hogy részünkről több alkalommal szorgalmaztuk magyar és jugoszláv szakemberek közös kutatómunkájának beindítását. Többször kértük, hogy a jugoszláv archívumokba magyar kutatók is betekinthesse. Javaslatunk azonban nem találtak pozitív fogadtatásra a jugoszláv illetékeseknél.

Érdeklődésére rövid tájékoztatást adtam a Varsói Szerződés múlt heti budapesti üléséről, a KGST budapesti ülészaka elhalasztásáról, Antall József miniszterelnök találkozásáról Beszmertnih külügyminiszterrel és Jazov honvédelmi miniszterrel, valamint az albán ellenzék néhány képviselőinek nemrég Magyarországon tett látogatásáról.

A másfél órás közvetlen, jó légkörű beszélgetésen részt vett Kristóf Lázár jugoszláv referens.

Budapest, 1991. március 5.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

²³⁰ A *Panoráma* a Magyar Televízió külpolitikai magazinműsora volt 1981 és 1994, valamint 2000 és 2010 között. Szerkeztője Chrudinák Alajos volt. Szerepet játszott a romániai magyarellenés intézkedések és falurombolás bemutatásában, illetve tudósított a délszláv háborúról.

Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának Koszovóról
és az albánkérdésről

1991. március 5.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Ambasada Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. március 5.

21/SZT/1991.

Dr. Jeszenszky Géza úr,
Külügyminiszter
Budapest

Tárgy: Koszovó és az albán kérdés a Jugoszlávia politikai jövőjéről folytatott tárgyalásokban

Készítette:

Készült: 3 példányban

2 példány Központ

1 példány Nagykövetség

Gépelte: Ribarics Erika

Jugoszlávia jövőbeni politikai-állami berendezkedéséről ez év eleje óta zajlik politikai párbeszéd részben a szövetségi elnökség kibővített ülésein, részben az egyes köztársasági vezetések közötti kétoldalú megbeszéléseken. Formálisan, választott tisztségviselőin keresztül részese ezeknek a megbeszéléseknek a két szerb tartomány, Vajdaság és Koszovó is. Ugyanakkor a lényegi folyamatokat tekintve szerepük elhanyagolható. A köztársaságok közötti kétoldalú megbeszéléseken Koszovó tartomány és az albánság ügye közvetlenül nem szerepel. A tárgyaló felek hallgatólagos megállapodás alapján – hogy további feszültségekkel ne terheljék az amúgy sem feszültségmentes tárgyalásokat – kerülnek ennek a témának az exponálását. Mégis, Koszovó egyre hangsúlyosabban van jelen ebben a tárgyalási folyamatban.

Ez a jelenlét elsősorban abban érhető tetten, hogy egyes tárgyalópartnerek, mindenekelőtt Szlovénia és Horvátország felhasználták és felhasználják a koszovói

problematikát politikai pozíciók erősítésére, a fő ellenfél, Szerbia pozíciójának gyengítésére. A másik oldalról Szerbia is arra törekszik, hogy Koszovó témáját maximálisan a maga javára kamatoztassa. Koszovó, az albánkérdés megoldatlansága, a nyugati tagköztársaságoknak ahhoz is érvanyagot szolgáltat, hogy a föderációból való lehetséges kiválásukat indokolják, hivatkozva a Koszovó kapcsán Jugoszláviát elítélő nemzetközi kritikára, elutasítva a Koszovóval összefüggő, rájuk háruló terhek további vállalását. S végül az utóbbi időben egyre inkább tapasztalható, hogy koszovói albán ellenzéki vezetők egyre határozottabban adnak hangot az albánok követeléseinek Jugoszlávia politikai, állami berendezkedésével és az erről folytatott tárgyalási folyamattal kapcsolatban. Követelik az albánok bevonását ezekbe a megbeszélésekbe.

Az ellenzéki albán vezetők tisztában vannak azzal, hogy Koszovó és az albánság ügye túlnőtt Szerbián, de Jugoszlávián is. Az elmúlt két és fél éves időszak bizonyította, hogy Szerbia – kezdetben Jugoszlávia asszisztálása mellett, újabban magára hagyatva – semmit sem ért el a kitűzött politikai célok közül. Nem csökkent az etnikai feszültség, nem következett be a „béke és nyugalom” kora, Koszovó gazdasága teljesen leépült, a szerbek elvándorlása változatlanul tart, stb. A szerb hatóságok durva, represszív intézkedései, a tömeges elbocsájtások, az albán nyelvű sajtó és oktatás felszámolására tett lépések, a szerbek és albánok közötti totális megosztottság eredményeként az albánkérdés tartós nyomásként nehezedik mind Jugoszláviára, mind Szerbiára, és hozzájárult azok nemzetközi elszigetelődéséhez is.

A koszovói albán ellenzéki szervezetek a helyzetet úgy értékelik, hogy alkalmas az albán nemzeti célok markánsabb megfogalmazására és az ezen célokért való határozottabb politikai fellépésre. Erre szorítja őket az a felismerés is, hogy az albánság Jugoszláviában igazán nem számíthat sem a szövetségi sem valamelyik köztársasági politikai vezetésre követeléseinek megvalósításában. A Szövetségi Parlament albán nemzetiségű képviselői csoportja 1990 őszén kezdeményezte, hogy a szövetségi képviselőház foglaljon állást a Szerb Köztársaság által elrendelt intézkedések (koszovói tartományi parlament feloszlátása, a végrehajtó szervek felfüggesztése, a tartomány irányításának közvetlenül a belgrádi köztársasági kormány alá rendelése) alkotmányos és törvényes voltáról. A szövetségi képviselőház ezt a kezdeményezést, amelyet azóta többször is megújítottak az albán képviselők, eddig mindannyiszor többségi szavazással elutasította, illetve bizottsági vitára utalta és későbbi időpontra halasztotta. A szövetségi Alkotmánybíróság már állást foglalt ugyanebben az ügyben, s többségi szavazással utólag legitimálta a Szerb Köztársaság intézkedéseit, az alkotmánnyal összhangban lévőknek minősítve azokat. Fennáll tehát a veszélye annak, hogy kihagyják őket a megállapodásból, s hogy ennek eredményeként, mint e század során többször is, magukra maradnak a szerbekkel szemben.

A koszovói albán szervezeteknek szembe kell nézniük az albánság körében bekövetkezett változásokkal is. Az albánság helyzete soha nem volt ilyen rossz, a tömegek a kimerülés szélén állnak. Erősödik az a hangulat körükben, hogy az évek óta tartós passzív ellenállás nem segítette, nem gyorsította meg az albánság követeléseinek megvalósulását. A teljes kilátástalanság helyzetében a tömegek erősen radikalizálódnak. Emiatt a polarizálódás jelei tapasztalhatók a koszovói albán ellenzéki szervezetek vezetői, illetve a vezető értelmiségiek között. Egy radikális kisebbség elveti a passzív ellenállás folytatását, nem riad vissza egy esetleges fegyveres megoldástól sem. A szerb hatalom tudatosan törekszik ezeknek az ellentéteknek a szítására.

Mindez arra ösztönözte az albán ellenzék vezéreit, hogy ártértékeljék politikájukat. Az utóbbi időben tett ellenzéki kijelentések és állásfoglalások alapján úgy tűnik, hogy megváltozó félben van az ellenzék taktikája is. A passzív ellenállást, amely a tartomány önállóságának megszüntetése óta tart, s amely ugyan a szerb politika teljes ellehetetlenüléséhez vezetett Koszovón, már nem tartják célravezető eszköznek, s abban nem látnak további tartalékokat. Egyre nyíltabban mondják ki, hogy az albán ellenzék célja minimálisan Koszovó Köztársaság kikiáltása és a konföderatív Jugoszláviában egyenrangú státus megszerzése. Ugyanakkor nem hallgatják el azt a politikai törekvésüket sem, hogy napirendre került az albánság egyesítésének kérdése is. Az egyesítést az európai határok tiszteletben tartásának modellje alapján, adott esetben nemzetközi arbitrázs mellett egy hosszabb folyamatként képzelik el. Mindezeket a politikai célokat most már aktív politikai harc keretében kívánják elérni. Ezeknek a céloknak az exponálását és tudatosítását szolgálja a koszovói albán ellenzéki vezetők mind gyakoribb kontaktálása Albánia állami vezetőivel, illetve az albániai ellenzéki vezetőkkel.

A követelések megfogalmazásában az albán ellenzéknek legfőbb érve az, hogy az albán etnikum már jelenleg is, a szerb és a horvát után, a harmadik legnépesebb Jugoszláviában (hivatalosan az ország lakosságának 14%-a, ami 25 millió lakost feltételezve 3,5 millió albánt jelent, egyes albán ellenzéki vezetők azonban 30%-ról beszélnek). Hangsúlyozzák, hogy az albánok bevonása nélkül Jugoszlávia politikai jövőjének elrendezése, egy mindenki számára elfogadható modus vivendi elképzelhetetlen és nem lehet tartósan stabil. Az albánkérdés megnyugtató rendezése viszont növelné az ország belső stabilitását. Az albán ellenzék azon erőfeszítése, hogy önálló, a jugoszláviai albánságot reprezentáló tényezőként vegyék figyelembe a most zajló köztársaságközi megbeszéléseken, eddig még nem jártak eredménnyel. Ugyanakkor a jövőben arra lehet számítani, hogy esélyeik e tekintetben növekedni fognak. Ebbe az irányba mutat az a tendencia, hogy a Jugoszlávia jövőjéről folytatott tárgyalásokon erősödni látszik a szuverén köztársaságok alkotta államszövetség koncepciója, s e koncepció politikai támogatásához, esetleges végső győzelméhez hozzájárulhat a koszovói albán ellenzéki szervezetek ezzel egybeeső állásfoglalása.

Ha óvatos formában is, több köztársasági vezetés részéről is tapasztalhatunk a koszovói albánság és általában az albánság irányában tett gesztusokat. A Horvát Száborban fogadták a koszovói feloszlatott parlament küldöttségét. A boszniai muzulmán vezetők, személyesen Izetbegović köztársasági elnök, az utóbbi időben többször is aggodalmuknak adtak hangot a koszovói és a sandžaki muzulmánok helyzetével kapcsolatban. A macedón elnök szükségesnek tartotta hangoztatni külföldi újságírók előtt, hogy a 120 tagú köztársasági parlamentnek 23 albán nemzetiségű tagja van. Ugyancsak a makedónok kilátásba helyezték rendőreik visszavonását Koszovóról, stb.

Mindamellettt illúzió lenne arra számítani, hogy a közeljövőben az albán ellenzéki vezetőket meghívják a Jugoszlávia jövőjéről folyó megbeszélésekre, hogy az albánság ügye ténylegesen is napirendre kerül a most folyó jugoszláviai párbeszédben. Egyelőre annak lehetünk tanúi csak, hogy Safunxhiu elnökségi tag és Kajdomqaj koszovói tartományi elnök erőfeszítéseket tesz az albánságot érintő kérdések exponálására a tárgyalások során, s ezeket a megnyilvánulásokat a koszovói ellenzéki vezetés utólag verifikálja, támogatásáról biztosítja. A szövetségi vezetésnek és a köztársaságoknak ugyanakkor szembe kell nézniük azzal a logikus és megkerülhetetlen kérdéssel, hogy amennyiben az albánokat kihagyják az alkuból, tartósan rendezhetik, rendezhetik-e egyáltalán egymás közötti viszonyukat és megteremthetik-e a tartós békés egymás mellett élés feltételeit. A kérdés politikai, demokratikus úton történő megoldásának alternatívája ugyanis az albánok törekvéseinek erőszakos módon történő elfojtási kísérlete, amelynek lassan három éve tanúi lehetünk. A kérdés illetően megoldásának további erőltetése nem zárja ki egy fegyveres konfliktus lehetőségét, aminek mind a térségre, mind az európai békére kiható következményei beláthatatlanok.

Azt Európa minden bizonnyal nem fogja tolerálni. Ezért valószínűbb, hogyha nem is egyhamar, de a belső jugoszláv párbeszéd logikus következményeként sor kerül az albánokkal folytatott párbeszéd felvételére is.

Koszovó és az albánság ügyének rendezését Jugoszlávia már csak azért sem halogathatja a végtelenségig, mert az albán ellenzék tevékenységének eredményeként a világ odafigyel a jugoszláviai albánokra, mindenekelőtt az emberi jogok folyamatos, tömeges méretű és drasztikus megsértése kapcsán. Az elmúlt évben és az utóbbi hónapokban tanúi lehettünk annak, hogy számos nagy tekintélyű nemzetközi és nemzeti intézmény, többek között az Egyesült Államok Kongresszusa, az Európai Parlament, az Európa Tanács, az NSZK parlamentje, számos nyugati ország kormánya, valamint nem kormányzati emberi jogi szervezetek (Helsinki Watch,²³¹ Amnesty Internatio-

²³¹ A Helsinki Watch 1978-ban Robert L. Bernstein (1923–2019) által alapított civil szervezet, amelynek célja az emberi jogi jogsértések dokumentálása.

nal²³²) stb. foglalkozott Koszovóval. A nyugati tárgyalópartnerek számos alkalommal értésére adták a szövetségi és a szerb vezetésnek, hogy akkor számíthatnak teljes körű elfogadtatásra és a gazdasági kapcsolatok bővítésére, amennyiben eleget tesznek mindazon elveknek és normáknak, amelyek érvényesítését Jugoszlávia is vállalta; ugyanakkor az albánok emberi jogainak rovására kötött bármilyen megoldás elfogadhatatlan számukra.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

45.

Rejtjeltávirat Belgárból. Szerbia elszigetelődése

1991. március 8.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20682
Érkezett: 91. 03. 08. 15.57
Készítette: Lak.
Ellenőrizte: *Kézírással*

47,

²³² Az Amnesty International 1961-ben Peter Benenson (1921–2005) által létrehozott, londoni székhelyű civil szervezet, amelynek célja az emberi jogok védelme és a jogsértések feltárása.

Tárgy: A szerbiai vezetés magatartása

A szerbiai vezetés magatartására és a köztársaság helyzetére vonatkozó különböző forrásokból származó információkat az alábbiakban foglalom össze:

Szerbia vezetése, miután egyértelművé vált, hogy törekvéseiben már csak Crna Gorára és a szomszédos köztársaságokban élő nagyobb szerb népcsoportokra támaszkodhat, radikalizálódik, egyre kevésbé van tekintettel politikájának országon belüli és nemzetközi megítélésére. Egyre nyíltabban folyamodik a nyílt lelepleződéssel járó hátrányokat is vállalva, a nemzetközi normáktól elütő eszközökhöz és módszerekhez, propagandájában a vádaskodás, a hangulat és pánikkeltés óriási méreteket ölt (lásd Pakrac esetét²³³) és az zavarkeltésre, figyelem elterelésre szolgál. A Szerbián kívül élő szerbség veszélyeztetettségét olyan megtévesztő erővel sulykolja, hogy többezres tömegeket képes elmozdítani lakóhelyükről, tartósan elülteti gondolkodásukban a genocidiumtól való félelmüket.

Szerbia saját belső és külső elszigetelődése révén egyre nagyobb veszélyt jelent az országra, annak esetleges új alapokon létrehozandó együvé tartozására nézve. Saját tömegeiben tudatosan szítja a nemzeti kizárólagosságot, a sovinizmust, egy leendő nagy Szerbia vágyálmát élesztgeti.

Szerbia gazdasági helyzete az átlagosnál súlyosabb. S. Milošević választási ellenfelei közül Vuk Drašković májusra, a reformpárti Ivan Đurić pedig szeptemberre jósolja a szerbiai rendszer teljes összeomlását. Utóbbi nyíltan hangoztatja, számol a rendkívüli választások lehetőségeivel és kedvező gazdasági tapasztalatai miatt (ott kiűtötte Miloševićet) a biztos győzelem reményében indulna a választásokon.

²³³ 1991. február 22-én a pakraci önkormányzat megszavazta az ún. Krajinai Szerb Autonóm Körzethez való csatlakozást, amit február 28-án a horvát alkotmánybíróság alkotmányellenesnek ítélt, és a határozatot megsemmisítette. Erre válaszul március elsején a szerb nemzetiségű rendőrök lefegyverezték az ott szolgálatot teljesítő horvát nemzetiségű társaikat, elfoglalták a helyi rendőrállomást, és kiűzték a szerb nemzeti zászlót. Ezzel párhuzamosan Borislav Jović, a JSZSZK elnökségének szerb nemzetiségű alelnöke, az elnökség többi tagjának a tudta nélkül a településre irányította a Jugoszláv Néphadsereg csapatait. Másnap a horvát Belügyminisztérium különleges egységei, a rend helyreállítása a céljából, 32 foglyot ejtve, visszafoglalták a települést. A délutáni órákba Pakracba látogatott a JSZSZK elnökségének horvát tagja, Stipe Mesić is. Miután Mesić elhagyta a települést, a lázadó szerbek újabb támadást indítottak a város ellen. A horvát belügyi egységek és a szerb lázadók közötti összetűzések egész éjszaka tartottak. A szemben álló felek közt a Jugoszláv Néphadsereg ütközőzónát állított fel. Március 3-án megegyezés született a horvát kormány, a jugoszláv szövetségi kormány és a hadsereg képviselői között. Ennek értelmében Horvátország garantálta a különleges egységek kivonását, majd a március 18-án a Jugoszláv Néphadsereg egységei is elhagyták a települést, amely horvát fennhatóság alá került. Rövidesen a pakraci történéseket a szerb háborús propaganda a horvátok ellen használta fel.

A Szerb Szocialista Párt szűkebb vezetése, úgy tűnik, megbékült azzal, hogy B. Jović helyére május 15-től a horvát Stipe Mesić, jelenlegi alelnök kerül.²³⁴ Az viszont már zavarná őket, ha az ugyancsak horvát A. Marković újabb periódusra is megbízatást kapna kormányalakításra. Feltehetően ezzel is magyarázható a kormányfő személyét és politikáját érő szüntelen szerb támadások hevessege.

– 69 – Ö.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

²³⁴ Az 1974. évi jugoszláv alkotmány értelmében, Josip Broz halála után, 1980. május 4-től, az ország 1992. április 27-i hivatalos széteséséig az ország legmagasabb közbizalmi méltóságát, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Elnökségének az Elnökét a hat tagköztársaság és a két autonóm tartomány nyolc képviselőjéből rotációs alapon egyéves mandátumra választották meg. A belpolitikai válság idején, 1990. május 15. és 1991. május 15. között Szerbia képviselője, Borislav Jović töltötte be a tisztséget. Jović lemondása után, azonban az elnökségben patthelyzet alakult ki a rotációs elv szerint öt követő, horvát Stjepan Mesić megválasztásakor, mivel a Milošević közvetlen ellenőrzése alatt álló elnökségi tagok (Szerbia, Montenegró, Vajdaság és Koszovó képviselői) elutasították a megválasztását. Így 1991. május 16. és 1991. június 30. között a Milošević párti, koszovói albán Sejdo Bajramović ideiglenes jelleggel töltötte be a funkciót. Az Európai Közösségek nyomásgyakorlásának a következtében Stjepan Mesićet végül 1991. június 30-án választották meg elnöknek. Funkcióját 1991. október 3-ig töltötte be, ő volt a JSZSZK elnökségének az utolsó elnöke. 1991. október 3-tól, az ország 1992. évi hivatalos széteséséig már csak a szerbiai, montenegrói, vajdasági és koszovói képviselőkből álló „csonka” elnökség létezett.

Rejtgeltávirat Belgrádból. A március 9-i belgrádi tömegtüntetés

1991. március 12.

KÜM Távközlési Osztály
 Rejtjel Távirata
 Szigorúan Titkos!
 Nagykövetség: Belgrád
 Azonosító: BLG10693
 Érkezett: 91. 03. 12. 08:11
 Készítette: Lak.
 Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

Tárgy: A március 11-i belgrádi tüntetés

47,

A szombaton kezdődött belgrádi tüntetéssel²³⁵ kiváltott hullámok nem csillapodnak, de az események jellegében jelentős változások tapasztalhatók.

²³⁵ 1991. március 9-én a Vuk Drašković vezette Szerb Megújódási Mozgalom a belgrádi Köztársaság téren tömegtüntetésen követelte a Belgrádi Televízió vezérigazgatójának Dušan Mitevićnek és a szerb belügyminiszter Radmilo Bogdanovićnak a lemondását. A százezres tömeg azonban Slobodan Milošević távozását is követelni kezdte, a rendőrség erőszakot alkalmazott. Az összecsapások során 58 rendőr és 86 tüntető megsérült, egy rendőr és egy polgári személy életét veszítette. Az esti órákban Draškovićot letartóztatták, majd Slobodan Milošević követelésére Belgrád utcáira vezényelték a Jugoszláv Néphadsereg páncélosait, a független B-92 és a Studio B televízióadásait betiltották. Ezt a lépést a JSZSZK elnökségének horvát és szlovén tagjai alkotmányellenesnek nyilvánították. Aznap este Milošević a televízión keresztül szöveget intézett a szerbekhez, melyben úgy fogalmazott, hogy a történetek felelőseivel szemben szemben Szerbiának minden alkotmányos erejével szembe kell szállnia. Másnap a belgrádi egyetemisták az Egyetemi Városházából indultak tüntetésre. A Branko-hídon (Brankov most) azonban a tömeget a rendőrség feltartóztatta és könnygázt alkalmaztak. Végül a tüntetést engedélyezték, és a Terazijén lévő szökőkútnál kb. 20 ezer egyetemista részvételével újabb demonstráció volt. Március 11-én a miloševići hatalom 100 ezer fős ellentüntetést szervezett, amelyen Petar Škundrić, Mihailo Marković, Živorad Igić és Radmovan Božović szólalt fel. A szerb

A szocialista párti hatalom részéről hétfő déli 13.00 órára összehívott tüntetés a Száva torkolatánál e célra kijelölt helyen a vezetés legitimitását volt hivatott megerősíteni. Ez részben sikerült, a néhány tízezres tömeg nem túlzott lelkesedéssel, de végighallgatta a számos hivatalos és alkalmi szónokot. A párt melletti rokonszenvtüntetés jelszavai nem mentek túl az eddigieken, S. Milošević személyét igyekeztek előtérbe helyezni, a hagyományos nemzeti célok megvalósítását sürgették. A jelenlevők zöme a nyugdíjas korosztályhoz tartozókból tevődött össze.

Fenti eseménnyel egy időben folyó fegyelmezett diáktüntetés színhelye a városközpont (Terazije²³⁶) volt, ezt a hatalom átengedte a reggel óta ott gyülekező többbezer egyetemi ifjúságnak. Biztonsági szempontból viszont mindent elkövet az események kordában tartására. Az ellenzék követelése nem változtak, azokat az egyetemi ifjúság is magáévá tette. Jelenleg az ő súlyuk jellemző az utcai megmozdulásokon.

A hatalom bizonyos engedményekre hajlandóságot mutat, ugyanakkor mindent elkövet a konfliktus lokalizálására, majd fokozatos felszámolására.

– 71 – Ő. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

fővárosban az ezt követő napokban több zavargásra került sor, amelyek Drašković szabadlábba helyezése, a Televízió vezetésének és a belügyminiszternek a távozása után csillapodtak le.

²³⁶ A Terazije Belgrád központi utcája, az 1840-es években alakult ki. A századfordulón nyerte el azt a formáját, amely a szerb főváros üzleti és társadalmi központjává tette. Itt helyet kaptak szállodák és kisipari műhelyek. 1906-ban adták át a közönségnek a szecesszió jegyében épült Hotel Moszkvát. A két világháború között itt épült fel az Albánia Palota, a Hotel Balkan, valamint több bank épülete. Belgrád 1941. évi német bombázása során a Terazije súlyos sérüléseket szenvedett, a rekonstrukcióját 1947-ben kezdték meg.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Borislav Jović szövetségi elnök lemondása

1991. március 16.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB00309

Érkezett: 91. 03. 16. 17.19

Készítette: Ta.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Azonnal!

Tárgy: Jović lemondása

1, 2, 3, 23, 47

Mind nyilvánvalóbb, hogy Jović szövetségi elnök lemondása²³⁷ része annak a lépéssorozatnak, amellyel a jugoszláviai konzervatív erők a hadseregnek akarják átjátszani a főszerepet a válság megoldásában. Miután a szövetségi elnökségben nem sikerült kierőltetniük a rendkívüli állapot bevezetését,²³⁸ most e testület megbénításával akarják elérni, hogy a hadsereg vezérkara felettes szerv nélkül maradván, maga dönthesse az általa szükségesnek ítélt lépésekről. Az elnökség szerb érdekekkel azonosuló másik két tagjának lemondása, illetve Milošević elnök nyilatkozata, miszerint Szerbia ezentúl nem veszi figyelembe a kollektív elnökség döntését és nem vesz részt annak

²³⁷ Borislav Jović 1991. március 15-én este mondott le, miután a JSZSZK Elnöksége nem hagyta jóvá a Jugoszláv Néphadsereg Főparancsnokságának a rendkívüli állapot bevezetésével kapcsolatos javaslatát. Jović lemondását azonban a szerb parlament nem fogadta el.

²³⁸ 1991. március 12-én a JSZSZK elnökségének ülése a Jugoszláv Néphadsereg topčideri főhadiszállásán volt, amelyen nem vett részt Szlovénia képviselője, Janez Drnovšek. Ennek ellenére Borislav Jović és Veljko Kadijević tábornok a harcászultság legmagasabb fokra állítását és a rendkívüli állapot bevezetését követelte. A javaslat azonban nem kapta meg a többségi támogatást, így az ülést március 15-ére halasztották. A rendkívüli állapotot ezen az ülésen sem tudták bevezetni. Borislav Jović még aznap lemondott az elnöki tisztségéről.

munkájában, világosan mutatja e lépések összehangoltságát. Bejelentése a szerb belügyi erők megerősítéséről a tartalékos állomány mozgósításáról az általa szerbelles koalíciónak nevezett négy köztársaság elleni nyílt fenyegetés, amely a feszültség további élezését és ezzel a hadsereg provokálását szolgálja. Az események fontos mozzanata, hogy a hadvezetés képviselői sem vettek részt a megcsonkított szövetségi elnökség Mesić elnökhelyettes vezetésével megtartott szombati ülésén.

Az elmúlt hét eseményei fordulatot jelentenek a jugoszláviai válságban, melynek új eleme, hogy a neokommunista szerb vezetés és a hadsereg vezérkarának vele azonosuló nagyobbik része demokratikus úton már nem lát lehetőséget érdekei érvényesítésére, ezért utolsó lehetőségként a hadsereget akarja felhasználni az események menetének megváltoztatására. A nyilvánosság ezt Jugoszlávia – amelyet kizárólag a jelenlegi formájában tud elfogadni – megmentéseként állítja be, cselekedeteit azonban a nagyszerb nacionalizmus talaján a választásokon átmentett saját hatalmi pozíciójának védelme motiválja.

A szlovén és a horvát vezetés szintén tisztában van azzal, hogy a szemben álló pozíciók megmerevedése miatt a jugoszláv válság tárgyalásos rendezése zsákutcába jutott, ugyanakkor azt is tudja, hogy a jelenlegi hatalmi vákuum a hadsereg mozgásterét növeli, ezért eddigi hozzáállását korrigálva a szövetségi elnökség mielőbbi kiegészítéséért és a tárgyalások felújításáért száll síkra abból a meggondolásból, hogy a kialakult patthelyzetben e testület legalább a hadsereg feletti ellenőrzést gyakorolja. A Jović lemondásával elindított fordulat a horvát vezetésben nagy nyugtalanságot és idegességet vált ki, amit csak növel, hogy a belgrádi lépésekkel egy időben Knin környékén hat szerb többségű járás kikiáltotta az elszakadást Horvátországtól.²³⁹ Tud-

²³⁹ A horvátországi, eredetileg szerb többségű Knin városa a délszláv válság kezdetekor a konfliktusok eszkalálódásának az egyik helyszíne volt. A városban élő szerbek megemlékeztek 1989 augusztusában az 1389. évi rigómezei csatáról, majd 1990. február 17-én itt alakult meg a Szerb Demokrata Párt. A helyi szerbek tiltakoztak az első horvátországi választások végeredménye ellen, és 1990. május 21-én a Szerb Demokrata Párt knini gyűlésén arról döntöttek, hogy Knin kilép a Dalmáciai Önkormányzatok Szövetségéből, és megalakították az Észak-Dalmácia és Líka Önkormányzati Közösséget, amely Benkovac, Donji Lapac, Gračac, Knin, Obrovac és Titova Korenica önkormányzataiból állt. 1990. július 3-án a knini rendőrség 50 tagja megtagadta a horvát kormány iránti engedelmisséget. Josip Boljkovac horvát belügyminiszterrel folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre, július 25-én Kninben deklarálták a horvátországi szerb nemzet függetlenségét és autonómiáját, és arról döntöttek, hogy mindezt augusztus 19. és szeptember 2. között tartandó népszavazáson erősítik meg. A horvát kormány augusztus 4-én a meghirdetett népszavazást illegálisnak nyilvánította. Augusztus 13-án a horvátországi szerb önkormányzatokban megjelentek az első fegyveresek, majd augusztus 16-án a horvát Belügyminisztérium döntést hozott az illegális fegyverek begyűjtéséről. A következő nap a horvát egységek elszállították a benkovaci rendőrállomás fegyverzetét, azonban Obrovacra és Kninben szerb ellenállásba ütköztek. Milan Martić, a knini önkormányzat vezetője háborús veszélyeztetet hirdetett, majd a szerbek elbarikádolták magukat. Válaszul a horvát Belügyminisztérium

man kemény, nyilvános figyelmeztetést intézett a horvátországi szerb lakossághoz. Milošević nyilatkozatára reagálva kijelentette, hogy Horvátország minden lehetséges eszközzel, ha kell az egész lakosság mozgósításával szembe fog szegülni egy esetleges katonai akcióval. Ismét mozgósították a rendőrség tartalékos állományát, megerősítették a kormányzati objektumok védelmét, a hagyományos rendőri egyenruhás és a különleges belügyi állomány mellett az egyes őrhelyeken géppisztollyal felszerelt civilekkel is megjelentek. A március 15-i pártközi csúcstalálkozó állásfoglalása nyomán a köztársaság településein megkezdődött a pártközi önvédelmi tanácsok felállítása. Az elmúlt napok eseményei negatív fordulatot jelentenek a jugoszláviai válság menetében. A tárgyalások helyett az egyes szereplők mindjobban a fegyveres védelmi erők erősítésében látják érdekeik érvényesítésének biztosítékát. Ez növeli egy fegyveres konfliktus kirobbanásának, illetve katonai puccs végrehajtásának veszélyét.

Megítélésem szerint a kialakult helyzetben növekszik a nemzetközi közvélemény állásfoglalásának jelentősége. Olasz kezdeményezésre sürgősen összeül az EK külügyminiszteri értekezlete. A konkrét horvát kérés és az eddigi nemzetközi reagálások alapján indokoltnak tartom magas szintű magyar állásfoglalás nyilvánosságra hozatalát, melyben hangsúlyoznánk alapvető érdekeltiségünket a jugoszláviai válság erő alkalmazása nélküli, demokratikus rendezésében.

– 39 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

három helikopterrel különleges egységet küldött, azonban a Jugoszláv Néphadsereg harci gépei visszafordították őket. Pathelyzet alakult ki. A Néphadsereg a szerbek oldalára állt, majd az elkövetkező hónapokban a szerbek a Jugoszláv Néphadsereg támogatásával egyre nagyobb területeket vontak az ellenőrzésük alá.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója Szerbia Jugoszlávia-politikájáról

1991. március 19.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Jugoszláv referatúra
Kapja: Szokai Imre úr

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 2 példányban
saját

Feljegyzés

Tárgy: Jugoszláv belpolitikai helyzetkép

Jugoszlávia napjainkban háború utáni történetének legsúlyosabb válságos időszakát éli. Az élet minden területére kiterjedő válságot – akárcsak más kelet-európai országban – az elmúlt évtizedek ismert rendszere váltotta ki. Az ország helyzetét súlyosbítják a nemzetiségi konfliktusok, amelyek időnként drámai méreteket öltenek. Jugoszlávia ma a térség legkevésbé stabil országa. A mostani szerb vezetésre jól illik Brzezinski ismert mondása: „A kommunizmus utolsó menedéke a nacionalizmus.” Milošević ezt testesíti meg.

Az 1990-ben megtartott szabad választásokon – Szerbia és Crna Gora kivételével – a hatalomra került polgári pártok hozzáláttak a piacgazdaságon, a jogállamiságon alapuló, valamint a nemzetek egyenjogúságát biztosító új államalakulat létrehozásához.

Ugyanakkor a szerb vezetés, amit a Vajdaság autonóm státusának megszüntetése, a koszovói tragédia, valamint Szerbia egysége megteremtésének makacs ábrándja is bizonyít, felrúgta a demokratikus játékszabályokat, kierőszakolta a föderatív rendszer saját érdekei szerinti módosítását, amely feltartóztathatatlan, nacionalista indulatokkal párosuló láncreakciót, konfliktusok sorozatát indította el a köztársaságok között.

A rendszerváltáson kívül Jugoszlávia másik nagy dilemmája a napi politikai küzdelmekben a föderáció-konföderáció fogalompárban jelenik meg. Szerbia és Crna Gora a korszerűsített, bár változatlanul szerb hegemoniájú föderáció, a többi köztársaság a nemzetek egyenjogúságon, a demokrácián, a jogállamiságon alapuló konföderáció híve, miközben Szlovénia egyre jobban hajlik az elszakadás felé.

A jugoszláviai válság megoldását, legalábbis politikai szempontból, leginkább a szerbiai helyzet alakulása határozza meg. A tavaly decemberi szerbiai választásokon

a szocialistává átvedlett szerb kommunisták (Szerb Szocialista Párt) átmentették hatalmukat és a korábbi rendszert, jóllehet maguk is a jogállamiság és a demokrácia megteremtésének szükségességét hangoztatják. Így valójában Jugoszláviában két eltérő társadalmi rendszer működik.

A nacionalizmussal és a szociális demagógiával fellépő és azzal manipuláló szerb vezetés – élén Slobodan Miloševićtel – különböző erőszakos módszerekkel (nemzetiségi konfliktusok kiprovokálásával Horvátországban, új ellenségkép fabrikálásával, a szerbek veszélyeztetettségének hangoztatásával, fedezetlen pénzkibocsátással, a kisebbségi jogok – főleg a magyarokkal, albánokkal szembeni – megsértésével, stb.) igyekezett hegemon szerepre szert tenni Jugoszláviában, másokra erőltetni akarátát. Milošević maga mögött érezhette a régi rendszer híveit, a főleg szerbekből álló tisztikart, s az általuk irányított hadsereget, a szövetségi bürokrata apparátust. A szerb tömegeket elsősorban a nemzeti érdekek hangoztatásával, a nacionalizmus tudatos szításával tudta eddig megnyerni magának. A más köztársaságokkal fennálló rendszerbeli különbségeket azzal próbálta „kiiktatni”, hogy maga is a demokrácia hívének vallotta magát. Ez a rövidlátó politika napjainkban Szerbia hazai és nemzetközi elszigetelődéséhez vezetett. A választásokon elért győzelmével (a Szerb Szocialista Párt a köztársasági parlamenti képviselőhelyek 80%-át birtokolja) a szerb vezetés abban a hitben élt, hogy a következő négy évre hatalma biztosítva lesz.

A köztársasági vezetés azonban nem számolt azzal, hogy Szerbia gazdasági helyzete valamennyi köztársaság közül a legsúlyosabb (2,1 millió foglalkoztatottra 600 ezer a munkanélküli, Szerbiára jut az összes törlesztetlen hitelkihelyezések 62%-a, a vállalati veszteségek 43%-a, évi külkereskedelmi deficitje 2 milliárd dollár és ennél nagyobb méretű a belső adósság, stb.). A Vajdaság gazdasági „kifosztása”,²⁴⁰ Koszovó katonai megszállása, az albánokkal szembeni represszió óriási kiadásai a gazdasági gondok szaporítása mellett egyben súlyos politikai feszültségforrást is jelentenek.

A szerb vezetés demagóg szociális ígéreteinek valóra nem váltása politikailag kijózanítóan hatott a szerb tömegekre. Egyre többen kezdték felismerni a szerb vezetés politikájának tarthatatlanságát, az átmentett rendszer lényegéből adódó következményeket. Időközben a tavaly decemberi választásokon súlyos vereséget szenvedett heterogén ellenzék kiheverve a vereség következményeit, félretette nézeteltéréseit és egységesen fellépett a szerb vezetéssel és az általa képviselt rendszerrel szemben. A korábban szűk társadalmi bázisú ellenzék és a kezdetben csupán szólásszabadságot követelő diákok március 9-én, majd az ezt követő belgrádi és más városokban is

²⁴⁰ Vajdaság autonómiájának 1989-ben történt felszámolása után, Belgrád a szerb háborús erőfeszítésére használta fel a tartomány gazdasági erőforrásait.

megtartott tüntetéseken egymásra találtak és közösen léptek fel a szerb vezetéssel és annak politikájával szemben. Az egyetemi és a középiskolai diákság tömeges színre lépésével olyan erő avatkozott be a hatalom és az ellenzéki pártok küzdelmébe, amelyet erőszakkal, megtorlásokkal már nem lehet kikapcsolni. A tüntetések azt is bizonyítják, hogy Szerbiában is napirendre került a rendszerváltás kérdése.

A belgrádi március 9-i tüntetés erőszakos elfojtása nyomán keletkezett akut szerbiai politikai válság március 12-én, az ellenzék és a hatalom képviselői között folytatott tárgyalások eredményeként, kompromisszummal zárult. A hatalom teljesítette a tüntetők legfontosabb követeléseit (a belgrádi tv vezetőinek leváltása, Vuk Drašković ellenzéki vezető szabadon bocsátása,²⁴¹ bizottság felállítása az erőszakos eseményekért felelős megállapítására). Az ellenzék viszont legálisnak ismerte el a decemberi választások eredményeit, kötelezettséget vállalt a politikai harc parlamentáris és demokratikus formáinak és játékszabályainak tiszteletben tartására.

A szerb vezetésnek a válság antidemokratikus módszerekkel való megoldására irányuló legújabb törekvése sikertelennek bizonyult. A jugoszláv államelnökség március 10–15 között több alkalommal tartott ülésein a szerb politikusok – a hadsereg vezérkarának egy részével összefogva – rendkívüli állapot, gyakorlatilag katonai hatalomátvétel kieroszakolására törekedtek, amelynek célja a jugoszláviai demokratikus átalakulás visszafordítása volt. Az erre irányuló javaslatokat az államelnökségben Szerbián kívül csak a Vajdaság és Crna Gora képviselői támogatták, így ez a kísérlet eredménytelen maradt. Ezt követően lemondott az államelnökség három tagja (Borislav Jović államelnök, Crna Gora és a Vajdaság képviselője), majd a szerb vezetés nyomására a testületből eltávolították Koszovó képviselőjét is. Március 16-án Slobodan Milošević szerb elnök bejelentette, hogy ezentúl Szerbia a jugoszláv államelnökség egyetlen döntését sem fogadja el, mert az törvénytelen lenne.

Bár Boriszav Jović lemondása a nyomásgyakorlás politikájának vereségét jelenti, több jel mutat arra, hogy a szerb vezetés mégsem mondott le eredeti antidemokratikus szándékáról, tovább fokozza a feszültséget. Így Slobodan Milošević bejelentette, hogy mozgósítják a szerb Belügyminisztérium tartalékosait és sürgősen új rendőri erőket hoznak létre.

Az egyre bonyolultabbá váló jugoszláv válságban nincs kizárva az erőszakos módszerek, így például a hadsereg bevetése, a rendkívüli állapot esetleges bevezetése (országosan vagy egyes köztársaságokban), jöllehet a demokratikus erők mindenáron

²⁴¹ Vuk Draškovićot az 1991. március 9-i tüntetést követő zavargások csitítása érdekében három nappal később, március 12-én szabadlábra helyezték, ugyanaznap a szerb képviselőház leváltotta Dušan Mitevićet, a Belgrádi Televízió vezérigazgatóját, illetve több főszerkesztőt. Másnap Radmilo Bogdanović belügyminiszter is lemondott. A belgrádi zavargások végül március 14-én szüntek meg.

ennek elkerülésére törekednek. A jugoszláv államelnökség március 17-i csonka ülése is a békés és demokratikus párbeszéd folytatására, a politikai, a nemzeti feszültség és a propagandaháború lecsendesítésére szólított fel, ezt tartva a válságáthidalás egyetlen lehetséges útjának. Valamennyi köztársaság – Szerbia és Crna Gora kivételével – és a hadsereg egy része is ezen az állásponton van.

A nemzetközi közvélemény, számos kormány képviselője is, a demokratikus kibontakozás szükségességét hangsúlyozza, elítéli a Milošević–Jović által képviselt politikát és rendszert.

Részünkről Jugoszlávia felé továbbra is hangsúlyozzuk eddigi politikánk folytatását:

- Magyarország az államok közötti kapcsolatok általánosan elfogadott elveiből és normáiból, valamint a szomszédság tényéből kiindulva kölcsönösen előnyös, tartós jószomszédi viszonyra törekszik Jugoszláviával.

- Egyaránt fejlesztjük a kapcsolatokat a szövetségi és a köztársasági intézményekkel. Jugoszlávia belső gondjainak megoldásába nem kívánunk beavatkozni. Tiszteletben tartjuk a nemzetek önrendelkezési jogát és kiemelten kezeljük a kisebbségi együttműködést. Érdekeltek vagyunk a demokrácia kibontakozásában déli szomszédunknál.

Amennyiben a hadsereg bevetésére, a rendkívüli állapot meghirdetésére vagy más erőszakos módszerek alkalmazására kerülne sor Jugoszláviában:

- Konzultáljunk szomszédainkkal és más országokkal.

- A nemzetközi reagálás és a jugoszláv belpolitikai helyzet alakulásának figyelembevételével fejezzük ki egyet nem értésünket, tiltakozunk az erőszakos módszerek alkalmazása ellen. (Például KÜM-nyilatkozat formájában.) Zágrábi főkonzulunk jelentette: a horvát vezetés nemzetközi támogatást kért ilyen esetben.

- Amennyiben ilyen módszerek alkalmazására csupán Szerbiában kerülne sor – tekintettel az ottani magyarság helyzetére és kétoldalú kapcsolatainkra – meggondolandó a tiltakozás formája, módja. Ebben az esetben felkészülhetünk bizonyos számú menekültre is (főleg ottani magyarok köréből).

- Amennyiben valamelyik tagköztársaság kiválik Jugoszláviából, úgy más országokkal egyeztetve, alapos elemzés, a kétoldalú és a nemzetközi kihatások figyelembevételével lépünk.

Budapest, 1991. március 19.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének jelentése
a román–jugoszláv külügyminiszteri találkozóról

1991. március 20.

Szigorúan titkos!
4. Területi Főosztály

Érvényes visszavonásig!
Értesülések a román–jugoszláv viszonyról
Nagykövetség
Belgrád
Kristóf Lázár

Értesüléseink szerint a közelmúltban lezajlott román–jugoszláv külügyminiszteri találkozó során román részről kijelentették, hogy a Szovjetunióval létrehozandó alapszerződéshez hasonlóan, valamennyi szomszédos országgal államközi megállapodás keretében kívánják új alapokra helyezni kapcsolataikat. Jugoszláv részről érdeklődéssel, de bizonyos tartózkodással fogadták a felvetést, amelyről csak a szakértői tárgyalások után kívánnak nyilatkozni.

A megbeszéléseken jugoszláv részről elégedetten nyilatkoztak a Romániában élő délszlávok helyzetében bekövetkezett pozitív változásokról. Ugyanakkor a román fél élesen szállt síkra a Szerbiában élő román kisebbség védelmében,²⁴² kifejtve, hogy intézményes kapcsolatokat kíván létrehozni a jugoszláviai románsággal. Román részről felvetettek egy balkáni kisebbségi együttműködési charta megfogalmazását.

A fentiek arra utalnak, hogy Románia, a Moldáviával sikeresen alakuló együttműködéshez hasonlóan most a többi környező országban – így Szerbiában – élő románok érdekeinek védelmét is felvette külpolitikai prioritásai közé.

Kérem a Nagykövet Urat, tájékozódjon az államközi megállapodással, valamint a kisebbségi chartával kapcsolatos jugoszláv álláspont iránt és erről szíveskedjen jelenteni.

Budapest, 1991. március 20.

(Németh Gyula)
főosztályvezető

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

²⁴² Az 1981. évi népszámlálás szerint 53 693, az 1991. évi népszámlálási adatok szerint 42 316 és az 2011. évi népszámlálás szerint 29 332 román nemzetiségű élt Szerbiában.

Svraka Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség első beosztottjának feljegyzése
Jovan Mirilovićnyal, a szövetségi kormányfő külpolitikai tanácsosával folytatott
megbeszéléséről

1991. március 25.

Svraka István

Feljegyzés

Tárgy: Jovan Mirilovićnak, a szövetségi kormányfő külpolitikai tanácsosának
közlései

1991. március 21-én ebédnél J. Mirilović elmondta:

1.) Kétoldalú kapcsolatainkról. Az átmeneti törést előidéző fegyverügyet az ország különböző erői igényük szerint veszik elő és használják fel. Ezzel az itteni belső helyzet alakulásától függően egy ideig még számolni kell. Más lehetőség nem lévén, mindkét félnek egyelőre az időtényezőre kell hagyatkoznia, előbb-utóbb elhalványul a tényleges súlyánál egyébként is nagyobb port kavart ügy. A szomszédság, az egymásra utaltság ténye kell, hogy felülkerekedjen.

Egyelőre azonban, jobbra belső zűrzavaros állapotok miatt is, nem tudja javasolni, hogy kezdeményezéseinkkel, akár a korábban gyakorlatilag megállapodott látogatási kérdésekkel is jelentkezünk. De tudatában vannak annak, hogy a magyar kormányzat együttműködési készsége a jugoszláv szövetségi kormánnyal változatlan.

Jelezte, hogy beszélgetésünkről A. Marković kormányfőt tájékoztatja, és amint időszerűnek ítélik a kapcsolatok felélénkítését, Nagykövetségünknek megfelelő jelzéseket adnak.

2.) A Jugoszláv Néphadseregéről. Tudják, hogy a főparancsnokság törzskara által március 19-én kiadott 5 pontos közlemény,²⁴³ a hadsereg utóbbi hetekben tett lépé-

²⁴³ A Jugoszláv Néphadsereg főparancsnokságának 1991. március 19-én kiadott ötpontos közleménye a következőket tartalmazta: 1. A Jugoszláv Néphadsereg következetesen megvédi a JSZSZK határait, és nem engedélyezi azok megváltoztatását mindaddig, amíg erről a JSZSZK alkotmányával összhangban nem születik megállapodás. 2. A Jugoszláv Néphadsereg semmilyen körülmények között nem tűri el a nemzetek közötti fegyveres összetűzéseket és a polgárháború kirobbanását. 3. A Jugoszláv

sei mind a külvilágot, mint az itteni nagykövetségeket, de saját közvéleményüket is meglepetésszerűen érték.

A pakraci eseményekbe történt beavatkozást, de a belgrádi erődemonstrációt is a hadsereg eredeti, a nagyobb bajokat megakadályozandó funkciójában kell vizsgálni. Ez annál is inkább így van, mivel a JNA nemzeti összetételénél fogva az országon belül kizárólag csak az ilyen, a szemben álló ellenfeleket szétválasztó feladat ellátására alkalmas. A JNA-nak egyébként államelnökségi utasításra tett lépéseit, illetve a katonai vezetés „készségét” az is magyarázza, hogy tisztában van azzal: polgárháború kirobbanását követő beavatkozása önnön megsemmisítésével lenne egyenlő. Magatartását az is befolyásolja, hogy az alapvető anyagi szükségleteitől foszthatják meg a köztársaságok közötti ellentétek. Hadseregére viszont az országnak valamilyen formában mindentől függetlenül szüksége lesz, ezért annak fennmaradása kölcsönös érdeke az államnak és a hadseregnek.

Veljko Kadijević miniszterről elmondta, hogy személyét illetően nem közömbös, hogy vegyes házasságból, szerb, illetve horvát szülőktől származik, önmagát következetesen jugoszlávnak vallja. Magatartása is jugoszlávságával,²⁴⁴ ill. nem kis részben az USA törzsparancsnoki akadémiáján elsajátított liberálisabb szellemmel magyarázható. Így távolmaradása is az utóbbi hetek eseményeitől, illetve legmagasabb szintű összefüggésektől. Tünetőnek nevezhető távolságtartásával végül is az ország egységének, illetve megmaradásának tett jó szolgálatot.

Több helyütt fölmerül a hadsereg és a szerb vezetés szorosnak látszó kapcsolata. Ezt a látszólagos egységet cáfolja az a körülmény is, hogy a hadsereg kommunista vezetése Miloševićnek nem tudja megbocsájtani, hogy cserbenhagyta a hadsereg KSZ

Néphadsereg nem tűri el a nemzeti, a köztársasági és a pártközi konfliktusok erőszakkal való megoldását. 4. Biztosítani kell a fegyveres erők rendeltetésszerű működését, be kell tartani a bevonultatással és egyéb katonai kötelezettséggel járó alkotmányos kötelezettségeket, a Területvédelmi Egységeket vissza kell helyezni a JSZSZK elnökségének a parancsnoksága alá. 5. A JSZSZK elnöksége nem fogadta el az 1991. január 9-én meghozott saját javaslatát, ezért a Jugoszláv Néphadsereg nem vállalhat felelősséget a lakosság illegális fegyverkezésért és katonai szervezkedéséért.

- ²⁴⁴ Az 1918 és 1941 között fennálló első délszláv államban a belpolitikai feszültségek kezelése céljából az 1929. évi királyi diktatúra után vezették be hivatalos ideológiaként az ún. „integratív jugoszlavizmust”, amely az egységesítés jegyében a szerb, a horvát és a szlovén vonatkozásában elutasított minden történelmi, vallási és kulturális különbséget. Az 1945-ben megalakult második Jugoszláviában bár ez az ideológia nem vált hivatalos állami dogmává, azonban a népszámlálásoknál külön kategóriaként megjelent a „jugoszláv”, és a mindenkorai vezetés támogatta annak érvényesülését és térnyerését. A második Jugoszláviában – 1945 és 1991 között – a jugoszlavizmus a legtöbb esetben a vegyes házasságoknál érvényesült. Idővel, akárcsak az első államban, úgy a második Jugoszláviában is a szerb dominancia biztosításának az egyik eszköze volt. Veljko Kadijević szerb–horvát vegyes házasságból származó gyermek volt, így családi háttérnek jelentős szerepe volt önmeghatározásában.

szervezetét és megalakította Szerbia Szocialista Pártját. Későbbi fejlemény, hogy S. Mirković nyugalmazott vezérkari főnök a hadsereg segítségével létrehozott KSZ–Mozgalom Jugoszláviáért²⁴⁵ elnevezésű párt vezető alakja nyilvánosan is hangoztatja, miszerint programjukat tekintve nincs jelentősebb különbség pártjuk és a Szerbia Szocialista Pártja között.

3.) A jugoszláv belső helyzetről. A viszonyok alakulását nagyban befolyásolják a Szovjetunió belső gondoljai, az ott lejátszódó folyamatok, illetve azok hatása Jugoszláviára. A szovjet helyzet zűrzavarossága miatt az itteni, szocialista orientációt átmenteni szándékozó erők a SZU-ból nem számíthatnak segítségre. A Varsói Szerződés egyébként logikusnak tűnő megszűnése önmagától veti fel a szocialista rendszerre Nyugat felől „leselkedő” veszélyt, ezért is gyakori a hivatkozás az utóbbi időben a meg nem nevezett külső ellenségekre és a szláv nemzetek szükséges szövetségének létrehozására.

Jugoszlávia jelenlegi belső helyzetét jórészt az határozza meg, hogy a demokratikusnak minősített választások eredményeként tulajdonképpen „esetlegesnek” tekinthető vezetések, tényleges feladatuk ellátásához szükséges felkészültséggel nem rendelkező, a teljes ismeretlenségből előkerült, vagy nyugdíjból visszahívott személyek kerültek hatalomra. A választások végül is nem tekinthetők demokratikusoknak, s így az egyes köztársaságokban kialakult helyzet sem. Ezt csak a következő választások hozhatják meg, amennyiben nem zavarja meg rendkívüli esemény a folyamatok menetét.

Jellemző ezenkívül a köztársasági vezetések közötti türelem és bölcsesség hiánya, ami a végsőig megrontja a viszonyukat. Különösen kilóg a sorból Vuk Drašković személye. Annak ellenére, hogy valóban óriási tömegeket tud mozgásba hozni, Szent Száva szellemével²⁴⁶ ma nem mozdítható előre Szerbia demokratikus fejlődése.

4.) A szövetségi kormány sorsáról. Marković kormányának és programjának (reformkoncepciójának) egyelőre nincs alternatívája és ennek jele sem látható még.

²⁴⁵ A Kommunista Szövetség – Mozgalom Jugoszláviáért (Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju) 1990. november 4-én a Jugoszláv Néphadseregen belül működő Jugoszláv Kommunista Szövetség tagjaiból alakult, a Jugoszláv Kommunista Szövetség utódpártjaként. A vezetősége a hadsereg főtisztjeiből állt, de a tagság soraiban ott volt Slobodan Milošević felesége Mirjana Marković és Aleksandar Vulin, a jelenlegi szerb honvédelmi miniszter is. Az 1992. évi kis-jugoszláv választásokon 2 parlamenti helyet szerzett. 1994. évi pártszakadás következtében a Miloševićet támogató Mirjana Marković és Aleksandar Vulin vonal, illetve a miloševići politikát ellenző nyugalmazott tábornokok között. A Mozgalom végül 23 más baloldali párttal egyesülve beolvadt a Milošević felesége vezette Jugoszláv Baloldalba.

²⁴⁶ Szent Száva (Sveti Sava), eredeti nevén Rastko Nemanjić (1174–1236) a szerb államiság megalapítója, a dinasztiaalapító Nemanja Istvánnak (Stefan Nemanja) a legkisebb fia, az önálló szerb ortodox egyház megalapítója volt. A szerb nacionalizmus napjainkig hivatkozik rá, illetve a középkori szerb államiságra.

Az időtényező A. Marković és csapata kezére játszik. A. Marković személyesen úgy látja, hogy a dolgok nehezen túl vannak, az egyes köztársaságok ellenállása gyengül; lassan, lépésről lépésre elfogadják a kormány 11 pontba foglalt minimális követeléseit. A szövetségi kormány sorsát kizárólag a szövetségi szinten esedékes választások sorra kerülése, avagy végleges elmaradása döntheti el. Mivel mindaddig hivatalban marad, amíg helyette újat nem választanak, még formális bukása vagy kényszerű távozás esetén ügyvivőként jó ideig számolni lehet hivatalban maradásával.

B. Jović elkeseredett támadásai Ante Marković ellen, Jović személyét minősítik. Amit ezek végül is ténylegesen bizonyítanak, az a két személy, illetve a két irányzat közötti alapvető koncepcióbeli különbség; nevezetesen egy modern felfogás és a szocialista elvekhez ragaszkodó alapállás közötti kibékíthetetlen ellentmondás.

5.) Knin és a hozzá kapcsolódó eseményekről. A szerb vezetés, miként több ízben eddig is, szorultabb helyzetében folyamodik a köztársaság határain túl élő szerbek mozgósításához, ez esetben a horvátországi szerbeknek Horvátországból történő formális kiválásához. Az egész ügy azon kívül, hogy mind Szerbiának, mind Horvátországnak ténylegesen kényelmetlen helyzetet teremt, gyakorlati következményekkel, illetve a kérdéses terület tényleges kiválásával nem járhat. Ilyen helyzet kialakulását az eredményezte, hogy sem a Szerb, sem a Horvát Köztársaság élén nem olyan vezető személyiségek állnak, akik tartósan számolhatnak csúcson maradásukkal, ennél fogva magatartásuk, eszközeik is, főként a nemzetközi normák szempontjából, erősen megkérdőjelezhetőek.

A mostani, mindenképpen kusza helyzetben mégis Belgrád esete mutathat kiutat; nevezetesen az egyetemisták többnapos, a Terazie-n megtartott Európa-szerte kedvező visszhangot kiváltott megmozdulása képviselte korszerű polgári liberális ellenzékiesség. Végül is ez többet ért el Szerbia esetében, mint az egyesült ellenzék követelése. Ezen az úton járva lehet Szerbia ismét részese (demokratikus hagyományaira építve²⁴⁷) a kedvezőbb irányú jugoszláviai belső folyamatoknak és szerezheti vissza korábbi jó hírnevét.

Belgrád, 1991, március 25.

MNL OL XIX-J-1-j 36. d.

²⁴⁷ A Szerb Királyság, majd 1918 és 1929 között a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság alkotmányos monarchia volt, ahol 1929-ig engedélyezték a politikai pártok (kivéve a kommunisták) működését.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának Szerbia
és Jugoszlávia válságáról

1991. március 26.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Ambasada Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. március 26.

38/SZT/1991.

Dr. Jeszenszky Géza úr,
külgyminiszter
Budapest

Tárgy: Szerbia és Jugoszlávia belső válsága

Készítette: Svraka István
Készült: 3 példányban
2 példány Központ
1 példány Nagykövetség
Gépelte: Ribarics Erika

A jugoszláv belső helyzet bizonytalanságát több egymással ok-okozatilag összefüggő körülmény teszi tartóssá. A föderáció régi formája normális úton visszaállíthatatlan, abban a tagköztársaságok nagyobb része már nem érdekelt, de az újabb, korszerűbb viszonyokra épülő államszövetség létrejöttét is különböző erők hátráltatják. Az egy ideig, úgy-ahogy funkcionáló szövetségi elnökség – a kollektív államfő – munkájában egyre több mesterségesen is előidézett akadály merül föl, számos esetben egyszerűen a távol maradók számlájára írják az eredménytelenséget. Végül is a szerb, az ellenzék részéről bolsevistának titulált vonal más megoldás hiányában akár robbanás árán is kész volt „tisztázni” a frontokat. Ehhez a „feltételeket” fokozatosan meg is teremtette.

Szerbiának és a vele szövetséges szövetségi államelnökségi tagok egy részének az év elejéig sikerült úgy-ahogy „kézben tartani” és irányítani is a fejleményeket, nem tudtak teljesen kibontakozni a köztársaságok teljes önállóságát szorgalmazó erők sem, a külvilág pedig nem foglalt egyértelműen állást az önállósodási törekvések mellett,

gyakorlatilag a különböző erők közötti megállapodásra bízta a döntést. Kritériumként, az egymás közötti megállapodást és a demokratizálódás lehetőleg békés menetét fogalmazta meg.

Egy ideig úgy tűnt, hogy a köztársaságok közül az egyértelmű szövetséges Crna Gorán túl a szerb vezetés Macedóniát és Bosznia és Hercegovinát is a maga oldalára tudja állítani. A választási időszakot követően hamar kitetszett, hogy a szerb törekvések továbbra is a nemzeti kizárólagosságra, a hegemonia elemeinek megtartására irányulnak, ami további gyors és látványos elszigetelődéshez vezetett. Közben saját területén is (Koszovó–Szandžak–Vajdaság) ellenállásba ütköztek törekvései.²⁴⁸ A Szocialista Párt propagandagépezete, de pénzforrása is fokozatosan kimerült, a nem teljesült és a teljesíthetetlen ígéretek szaporodtak, amire már magyarázattal is egyre kevésbé tudtak szolgálni.

Szlovénia helyzete tűnt a leginkább „elrendezettnek”, távozásához már a szerb vezetésnek is kifejezett érdeke fűződött további tervei megvalósítását megkönnyítendő. Horvátország figyelmét a rendszerváltás teendői mellett jórészt a területén élő kb. 600 ezres szerb népesség „ötödik hadoszlop”²⁴⁹ jellegű tevékenysége kötötte le és minden e gonddal kapcsolatos intézkedése a polgárháború kirobbanásával fenyegetett. Szerbia Bosznia és Hercegovina esetében is hasonló eszközhöz folyamodott megosztva ezzel a szabad választásokat követően kialakult hármast, nemzeti alapon kiépült hatalmi struktúrát. Macedóniában egyéb nehézségek mellett a már közel 30%-nyi albán népesség²⁵⁰ is gondot okoz, mely a választásokon jelentős eredményeket ért el. Mindettől függetlenül Macedónia is – főként szuverenitási nyilatkozata óta – már

²⁴⁸ Koszovó és Vajdaság autonómiájának a felszámolása után elsősorban Koszovón volt különösen feszült a helyzet, ahol a többségi albán lakosság párhuzamos intézményrendszert állított fel. A muzulmánok lakta szerbiai Szandzsák területén felerősödtek a helyi muzulmánok radikális szárnyai, akik a Szerbiából való elszakadást és a Boszniával való egyesülést hirdették. A Vajdaságban Slobodan Milošević nevével fémjelzett politika elutasíthatósága miatt a választásokon az ellenzék lényegesen jobban szerepelt, mint a történelmi szerb területeken. A háború eskalálásával kezdődő mozgósítások során elsősorban a magyarok lakta településeken tüntetések voltak.

²⁴⁹ Az ötödik hadoszlop kifejezést először 1936-ban a spanyol polgárháborúban használták, elsősorban az ellenséggel titokban együttműködő olyan személyekre, vagy csoportosulásokra használják, amelyek a frontvonalak mögött vagy a hátszárban szabotázsselekményeket hajtanak végre. A délszláv háború során a pszichológiai hadviselésben a politikai ellenfelek stigmázására is felhasználták a kifejezést.

²⁵⁰ Az 1981. évi jugoszláv népszámláláson a Macedón Szocialista Köztársaság 1 912 257 lakosának 19,8 %-a, 377 726 fő vallotta magát albán nemzetiségűnek. A 2002. évi népszámláláson a 2 040 929 lakosából 25,17 %-a volt albán, 509 089 fő. Az albánok elsősorban a Koszovóval határos területeken egy tömbben élnek, a főváros, Szkopje lakosságának a 20,49 %-át ők teszik ki.

a többséget képező korszerűbb felfogást vallók csoportjához tartozik, a szövetségi szintű egyeztetéseken azok rendezési álláspontját támogatja.

Időközben a szerb ellenzék rendezte sorait és a parlamenten kívül is érzékelhetőbbé vált tevékenysége. Nyíltan hangoztatja a szocialisták tehetetlensége miatt gyorsan bekövetkező rendszerösszeomlás elkerülhetetlenségét és gyakorlatilag a hatalom átvételére készül.

A Jugoszláv Néphadsereg, jórészt fennmaradása érdekében is, láthatóan arra törekszik, hogy a belpolitikai eseményekben súlyának megfelelő, önálló szerephez jusson. Szervezetén belül egy ideig megtartotta a Kommunista Szövetségét, majd átalakította Kommunista Szövetség – Mozgalom Jugoszláviáért elnevezésű párttá, amely jelenleg mintegy félmillió tagssággal rendelkezik, főként a hivatásos katonai állományból és az idősebb polgárok, egykori harcosok köréből. Tényleges erőt azonban e párt az országon belül már összetétele miatt sem tud tartósan képviselni. A tömegekre inkább politikai törekvései alátámasztásához van szüksége, bizonyítandó a nép és a hadsereg szerves egységét. Nem kizárt azonban, hogy e párt a politikai körülmények hatására szövetségre lép Szerbia Szocialista Pártjával, amellyel koncepcióbeli eltérései egyébként is alig vannak, annak erőteljesen nemzeti színezetét pedig föltehetően szükséges taktikai elemnek tekinti.

Szerbiában az erőviszonyok bizonyos eltolódását a március elején bekövetkezett események jelezték. Az a körülmény, hogy a hadsereg a szerb vezetés kérésére ill. a szövetségi elnökség elnöke jóváhagyásával avatkozott be az ellenzék majdnem teljes egészét átfogó március 9-i tüntetésekbe, a remélt támogatókat is szembeállította a hadseregre támaszkodó vonallal.

A szövetségi elnökség mint a hadsereg főparancsnoksága március 12–15. között ez utóbbi minőségben három napot ülésezett, de nem tudott megállapodni a vezérkar értékelése és javaslatai elfogadásában. A szavazás eredményeként Jović elnök szerb vonala kisebbségben maradt, mi több az elnökség koszovói (albán) tagja is ellene szavazott.

Jović elnök a már korábban kialakított és a Szerb Köztársaság vezetésével egyeztetett forgatókönyv soros eleméhez nyúlt. Mindenáron bizonyítani akarta a szövetségi intézmények blokádját, működésképtelenségét és erre hivatkozással az államelnökségtől olyan döntést követelt, ami gyakorlatilag a katonai közigazgatás bevezetését eredményezte volna. Miután az elnökségen belül kisebbségben maradt Jović elnök lemondásával és szerb részről az államelnökség további működésének lehetetlenné tételével igyekeztek olyan helyzetet előidézni, amely katonai erők beavatkozását halszthatatlanná tette volna.

A szövetségi elnökség (együtt maradt négy tagja) és a szövetségi kormány gyors reagálása és a közvélemény fegyelmezett magatartása azt bizonyította, hogy

a demokratikus megoldások előtt nem zárultak be a lehetőségek. Meglepő higgadsággal nyilatkoztak a szerb ellenzéki vezetők, köztük Vuk Drašković is. Gyakorlatilag mindenki visszautasította Milošević megállapításait Jugoszlávia agóniájáról, az eseményeket az általa képviselt politikai vonal nyilvánvaló kudarcának bizonyítékként kezelték. Ante Marković szövetségi kormányfő személye előtérbe került, kitűnt, hogy továbbra is élvezi a külvilág támogatását, nélküle és kormánya nélkül az ország helyzete még súlyosabbá válna, végzetes fordulatot venne.

A köztársaságok elnökei – kivéve Crna Gorát – egyértelműen a demokratikus kibontakozás, a köztársaságok párbeszéde mellett tették le voksukat. Kifejezésre juttatták, hogy fokozatosan létrejöhetnek a feltételek a szuverén köztársaságok közösségének (szövetségének) megalakulásához. F. Tuđman ugyan változatlanul fenntartotta álláspontját, hogy amennyiben Szlovénia nem kíván egy ilyen Jugoszlávia része lenni és a kiválás mellett dönt, Horvátország azonnal követi példáját.

Ilyen körülmények között Jović elnök lemondását, mint az várható volt, a szerb képviselőház nem fogadta el, megerősítette őt eddig követett irányvonala helyességében. A funkciójából visszahívott Szapundžiu (koszovói albán) szövetségi elnökségi tag helyére a minden tekintetben színtelen (ugyancsak albán nemzetiségű, 1927-es születésű), korábban hivatásos katona és belügyi főiskolai tanár Sejdo Bajramovićot választotta a Szerb Képviselőház meglehetősen szokatlan, alkotmányjogilag megkérdőjelezhető körülmények között. Sor került a JSZSZK Elnökségének március 21-i kibővített ülésére,²⁵¹ amelynek lényege az ország jövőjéről folyó tárgyalások folytatása melletti döntésben merült ki.

A szerb vezetés a március 9-ét követő napok eddig nem tapasztalt polgári engedetlenségi mozgalmával a háta mögött tehát kénytelen volt elfogadni, hogy a jövőendő részletkérdéseiről előfeltételek nélküli, köztársaságközi tárgyalásokon döntenek. A meghátrálásban szerepet játszott Szerbia katasztrofális gazdasági helyzete és a Nyugat határozott álláspontja, amely egymás közötti megállapodás és európai

²⁵¹ Az 1991. március 21-i, sorrendben 108. ülésen a tagköztársaságok elnökei, Slobodan Milošević (szerb), Momir Bulatović (montenegrói), Alija Izetbegović (boszniai), Kiro Gligorov (macedón), Milan Kučan (szlovén), Franjo Tuđman (horvát), valamint Ante Marković szövetségi kormányfő is jelen volt. Milošević ezen az ülésen jelentette be, hogy a koszovói elnökségi tagot, Hysen Kajdomčajt leváltották. Amikor Kajdomčaj szót kért, az ülést vezető Borislav Jović nem engedte szóhoz jutni, és a szerb többségű elnökség a szavazati jogát megvonta. A feszült hangulatú, személyeskedésekkel vegyes ülésen viták folytak Franjo Tuđman horvát elnök és a Milošević-párti, Borislav Jović, a JSZSZK elnökségének elnöke között. Az ülés második felében Kajdomčaj végül szót kapott. Közte, Jović és Milošević között feszült hangú párbeszéd volt. A március 21-i ülés után, az ország jövőjével kapcsolatos tárgyalásokat az elnökség kiiktatásával, közvetlenül a köztársasági elnökök folytatták.

rangú demokrácia kiépítését szabta együttműködése előfeltételéül. Ez ugyan taktikai elem is lehet, a szerb vonal azonban már megközelítőleg sem képes korábbi merev álláspontjai tartására.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

52.

Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének megbeszélése
Veroljub Spasićtyal, a budapesti jugoszláv első beosztottal
az 1944. évi magyarellenes atrocitások kivizsgálásának ügyében

1991. április 2.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Németh Gyula

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig
Készült: 7 példányban
Kapja: Jeszenszky úr
Katona úr
Somogyi úr
Szokai úr
Bába úr
Belgrád
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Jugoszláv kérés a Zimányi-interpelláció kapcsán (A II. világháború utáni
vajdasági magyarellenes atrocitások ügye)

Március 29-én kérésére fogadtam Spasić jugoszláv követtanácsost és előzőleg jelzett érdeklődésére tájékoztattam Szokai úr tiranai konzultációjáról. Spasić úr – központja időközben kapott utasítására hivatkozva – kifejtette:

Jugoszláv részről változatlanul érvényesnek tekintik a tavaly decemberi Katona–Maksić-megállapodást, miszerint a II. világháborút követő események tudományos feltárása szükséges. Nem megerősített adatokkal, interpretációkkal nem célszerű a nyilvánosság elé lépni. Ez felesleges feszültséget okoz, lehetőséget ad az érzékeny kérdés „túlpörgetésére”, aktuálpolitikai célokra való kihasználására. A tudományosan nem verifikált adatok zavart, feszültséget keltenek, ezért nem kívánatosak.

A fenti megállapodás ellenére azt tapasztalják, hogy a magyar sajtó egyre gyakrabban foglalkozik a témával, több alkalommal említve az áldozatok „40 ezernyi, önkényesen megállapított számát”.²⁵² A sajtófoglalkozással és Zimányi képviselő úr parlamenti interpellációjával jugoszláv megítélés szerint a téma kezelése túllépett az eddigi kereteken és közvetlenül bekerült a politikai életbe. Jugoszláv részről többször kifejezésre juttatták érdekeltségüket a történész vegyes bizottság tevékenységének felújításában, javasolják meggyorsítani az ezt célzó munkát. A történetek tudományos feltárásával, a nyilvánosság e szakaszban való kerülésével, a kérdés elsősorban jugoszláv keretekben való kezelésével Spasić úr közlése szerint a VMDK is egyetért.

Tekintettel arra, hogy a sajtó szókszavú közléseiből nincs teljes képük Zimányi úr interpellációjának parlamenti fogadtatásáról, kéri – lehetőség szerint – rendelkezésükre bocsátani az interpelláció és Boross miniszter úr válaszában szövegét és tájékoztatást arról, volt-e vita, állást foglalt-e a parlament? Ígéretet tettem a közlés és a kérdés továbbbítésára.

Megerősítettem, hogy a hivatalos magyar törekvés lényege a tények teljes feltárása a megbékélés, a baráti kapcsolatokhoz nélkülözhetetlen őszinteség, bizalom megteremtése szándékával. Mi sem vagyunk hívei a felesleges feszültségkeltésnek, de megtiltani nem tudjuk, sem kívánjuk, hogy a sajtó szabadon foglalkozzon a közvéleményt élenként érdeklő, fontos kérdésekkel.

Örömmel visszaigazolván a történész vegyes bizottság tevékenységének felújítására irányuló jugoszláv készséget, megjegyeztem: sajnálatunkra egy történészünk nem kapott lehetőséget irattári kutatásra e témában.

Javasolom:

– Kérjük meg a Parlamentből és adjuk át a Zimányi-interpelláció kapcsán kért tájékoztatást.

²⁵² Az 1944–1945 telén a Délvidékre bevonuló jugoszláv hatóságok pogromokat hajtottak végre a magyar lakosság körében. A vérengzéseket elsőként feldolgozó Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában* című kötetében az áldozatok számát 40 000 tette. A közvéleményben ez honosodott meg. Az áldozatok pontos száma a mai napig nem ismert, 5000–20 000, illetve 40 000 föig szóródik.

– Kezdeményezzük a hosszabb ideje nem működő Magyar–Jugoszláv Történész Vegyes Bizottság tevékenységének mielőbbi felújítását, esetleg javasoljuk magyar–szerb történetbizottság létesítését.

Budapest, 1991. április 2.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

53.

Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály tanácsosának összefoglalója a szerb vezetésről és a délszláv válságról

1991. április 4.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Kristóf Lázár
00426/12

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig!
Készült: 2 példányban

Kapja: Szokai Imre úr
J.G. [Jeszenszky Géza]
K.T. [Katona Tamás]
S.F.
Meiszter D.
Tomaj D.
Bába
Saját
És küldjük meg Kodolányi Gyulának

Feljegyzés

Tárgy: Jugoszlávia belpolitikájának áttekintése

Jugoszlávia belső válságát több egymással ok-okozatilag összefüggő körülmény teszi tartóssá, időnként drámai jellegűvé. Az országnak egyidejűleg kell megbirkóznia a rendszerváltásból, a nemzetiségi konfliktusokból és a fejlettségi különbségekből,

a történelmi-kulturális eltérésekből adódó nehézségekkel. Jugoszláviában is megbukott a bolsevik típusú rendszer.

Igaz ugyanakkor, hogy ez a rendszer – más kelet-európai országokhoz képest – kifelé nyitottabb, befelé toleránsabb volt, ami Jugoszláviában, különösen a fejlett köztársaságok esetén, előnyösen hatott az átalakításra, illetve a rendszerváltásra.

Az 1990-ben megtartott szabad választásokon – Szerbia és Crna Gora kivételével – a hatalomra került polgári pártok hozzáláttak a piacgazdaságon, a jogállamiságon alapuló, valamint a nemzetek egyenjogúságát biztosító új államalakulatok létrehozásához. A demokratikus intézmények kialakítása és a piacgazdaság kiépítése még csak a kezdetén tart. Végiggondolt piacgazdasági reformprogramja azonban csak a szövetségi kormánynak van, amellyel viszont különböző okok miatt az egyes köztársaságok nem képesek azonosulni.

Az eddigi (szocialista) rendszer bukásával az országban a mesterséges ideológiai és politikai összekötő kapcsok szétszakadtak, ugyanakkor a gazdasági integrációs szálak a reform lassúsága és következetlensége miatt még nem alakultak ki. Ezért az országban jelenleg a dezintegrációs folyamatok érvényesülnek.

A szövetségi intézményi rendszer eróziója még nyilvánvalóbb. Az érdemi politikai erők az egyes köztársaságokba tevődnek át. A nacionalizmus túlsúlyba jutása és kizárólagos mércévé válása nacionalista indulatokkal párosuló láncreakciót, konfliktusok sorozatát indította el a köztársaságok között, megbénította a szövetségi szervek működését és hozzájárult az új államberendezkedés föderáció-konföderáció körüli vita és konfliktus elhúzódásához, illetve kiéleződéséhez.

A szerb nacionalizmus Jugoszlávia jövőjét illetően a hegemonizmushoz való ragaszkodásban testesül meg, egy korszerűsített föderáció formájában, vele szemben a nemzeti szuverenitásra és önállóságra épülő konföderációs államiság áll, amely végső soron a Jugoszláviából való kiválást is legitimnek tekinti (főleg Szlovénia és Horvátország részéről).²⁵³

²⁵³ A sajtóban megjelenő szlovén–horvát–szerb üzenetek után, a szlovén és horvát köztársasági vezetés 1990. október 12-én hozta nyilvánosságra *A tervezet a Jugoszláv konföderációról – a délszláv köztársaságok szövetsége (Nacrt ugovora o Jugoslavenskoj konfederaciji – savezu jugoslavenskih republika)* című dokumentumot, amelynek értelmében az addigi szövetségi államot konföderációvá alakították volna át. Közös ügyként a monetáruniót, a vámpolitikát, és a munkaerő szabad áramlását határozta meg. A tervezet minden tagköztársaságot önálló külpolitikával ruházott volna fel, s engedélyezte a tagköztársaságok önálló belépését az Európai Közösségbe/Közösségekbe. A szerb vezetés elutasította a tervezetet. Egy évvel később, a jugoszláviai válság eszkalálódásakor, 1991. május 30-án Kiro Gligorov macedón és Alija Izetbegović boszniai elnök bemutatták az ún. aszimmetrikus föderációs tervezetet. Ennek értelmében Szerbia (beleértve ebbe a Vajdaságot és Koszovót) és Montenegró egymással föderációban, Szlovénia és Horvátország az ország többi területével konföderációban, míg Macedónia és Bosznia-Hercegovina a kettő között egyfajta államalkotó köztársaságként csatlakozott

A jugoszláviai válság megoldását, legalábbis politikai szempontból, döntő mértékben határozza meg a szerbiai helyzet alakulása. A tavalyi decemberi szerbiai választásokon a szocialistává átvedlett szerb kommunisták (Szerb Szocialista Párt) átmentették hatalmukat. A tényleges helyzet részben az erőviszonyokat tükrözte, részben pedig annak következménye, hogy a hatalom és az ellenzék küzdelme a nemzeti kizárólagosság keretein belül zajlott, ami a lényegi különbségeket a választók előtt elfedte, illetve nem engedte kifejezésre jutni. A választások nyomán Szerbia is plurális parlamentet mondhat magáénak, de a várt rendszerváltás elmaradt, jóllehet a szerb szocialisták is a jogállamiság és a demokrácia megteremtésének szükségességét hangoztatják.

A nacionalizmussal és a szociális demagógiával fellépő és azzal manipuláló szerb vezetés – élén Slobodan Miloševićtel – különböző erőszakos módszerekkel: nemzetiségi konfliktusok kiprovokálásával Horvátországban, új ellenségkép fabrikálásával, a szerbek veszélyeztetettségének hangoztatásával, fedezetlen pénzkibocsátással, a kisebbségi jogok – főleg a magyarokkal, albánokkal szembeni megsértésével, stb. – igyekezett hegemon szerepre szert tenni Jugoszláviában, másokra erőltetni akaratát. Milošević maga mögött érezhette a régi rendszer híveit, a főleg szerbekből álló tisztikart, s az általuk irányított hadsereget, a szövetségi bürokrata apparátust. A más köztársaságokkal megmutatkozó rendszerbeli különbségeket azzal próbálta „kiiktatni”, hogy maga is a demokrácia hívének vallotta magát. Ez a rövidlátó politika napjainkban Szerbia hazai és nemzetközi elszigetelődéséhez vezetett. A választásokon elért győzelmével (a Szerb Szocialista Párt a köztársasági parlamenti képviselői helyek 80%-át birtokolja) a szerb vezetés abban a hitben élt, hogy a következő négy évre hatalma biztosítva lesz.

A köztársasági vezetés azonban nem számolt azzal, hogy Szerbia gazdasági helyzete valamennyi köztársaság közül a legsúlyosabb. A Vajdaság gazdasági „kifosztása”, Koszovó katonai megszállása, az albánokkal szembeni represszió óriási kiadásaira, gazdasági gondok szaporítása mellett egyben súlyos politikai feszültségforrást is jelentenek.

A szerb vezetés demagóg szociális ígéreteinek valóra nem váltása politikailag kijózanítóan hatott a szerb tömegekre. Egyre többen kezdték felismerni a szerb vezetés

volna az aszimmetrikus föderációhoz. A szerb vezetés a bosnyák–macedón javaslatot is elutasította. A fegyveres összetűzések kirobbanása után a szerb fél a „minden szerb egy országban” koncepciót, a pašići minimális nagyszerb programot kívánta megvalósítani. Slobodan Milošević először 1991. március 16-án beszélt erről a Szerb Szocialista Párt vezető funkcionáriusának. Tudomásul vették Szlovénia elszakadását, azonban Szerbia a két tartománnyal (Vajdaság és Koszovó), Montenegróval, Bosznia-Hercegovinával, Macedóniával és a szerb többségű Karlobag–Ogulin–Karlovac–Virovitica vonalon meghúzott horvát területekkel egy államot alkotott volna. Ennek értelmében Horvátországnak csak a maradék területei szakadhattak volna ki a jugoszláv föderációból.

politikájának tarthatatlanságát, az átmentett rendszer lényegéből adódó következményeket. Időközben a tavaly decemberi választásokon súlyos vereséget szenvedett heterogén ellenzék, kiheverve a vereség következményeit, félretette nézeteltéréseit és egységesen fellépett a szerb vezetéssel és az általa képviselt rendszerrel szemben. A korábban szűk társadalmi bázisú ellenzék – élén Vuk Draškovićyal, a Szerb Megújódási Mozgalom vezetőjével – és a kezdetben csupán szólásszabadságot követelő diákság és értelmiség március 9-én, majd az ezt követő belgrádi és más városokban megtartott tüntetéseken „egymásra talált” és közösen lépett fel a szerb vezetéssel és annak politikájával szemben.

A március 9-ét követő események lényege az, hogy a diákság és az értelmiség együttes fellépésével a politikai küzdőtéren egy új erő jelent meg, amely a nemzet és demokrácia fogalompárban első helyre a demokráciát állítja, a nemzeti célok megvalósítását annak függvényeként látja. Kérdés, hogy képes lesz-e önálló politikai tényezővé szerveződni? Ma mind a hatalom, mind az ellenzék – erejüket felismerve – igyekszik feléje nyitni és támogatójául megnyerni.

A belgrádi március 9-i tüntetés erőszakos elfojtása nyomán keletkezett akut szerbiai politikai válság március 12-én, az ellenzék és a hatalom képviselői között folytatott tárgyalások eredményeként, kompromisszummal zárult. A hatalom teljesítette a tüntetők több követelését (a belgrádi tv vezetőinek leváltása. Vuk Drašković ellenzéki vezető szabadon bocsátása, bizottság felállítása az erőszakos eseményekért felelős megállapítására). Az ellenzék viszont legálisnak ismerte el a decemberi választások eredményeit, kötelezettséget vállalt a politikai harc parlamentáris és demokratikus formáinak és játékszabályainak tiszteletben tartására. A kompromisszumos megállapodás után is folytatott tüntetések, az ellenzéki erők további fellépései azonban azt mutatják, hogy az ellenzék Szerbiában parlamenten kívüli eszközökkel is folytatja kísérleteit közelebb jutni a hatalomhoz, politikai változást kieszközölni.

A szerb vezetésnek a jugoszláv válság antidemokratikus módszerekkel való megoldására irányuló márciusi törekvései sikertelennek bizonyultak (kísérlet a rendkívüli állapot bevezetésére, Borislav Jović államfő és mások lemondása, majd funkcióik újbóli elfoglalása a jugoszláv államelnökségben stb.). Ezért a szerb vezetők visszatértek a tárgyalóasztalhoz. A köztársasági vezetők megállapodtak arról, hogy Jugoszlávia jövőjéről a köztársaságok illetékesek dönteni, s párhuzamosan újabb kétoldalú konzultációk sorozata kezdődött, amely a jelek szerint jó ideig el fog tartani.

Az egyre súlyosabbá és bonyolultabbá váló jugoszláv válságban nincs kizárva az erőszakos módszerek, így pl. a hadsereg bevetése (erre helyenként pl. Horvátországban többször sor került, Koszovó pedig jó ideje katonai megszállás alatt van), a rendkívüli állapot esetleges bevezetése (országosan vagy egyes köztársaságokban), jóllehet a demokratikus erők mindenáron ennek elkerülésére törekednek. A békés és demokratikus

párbeszéd folytatására, a politikai, a nemzeti feszültség és a propagandaháború lecsendesítésére szólítanak fel, ezt tartva a válságáthidalás egyetlen lehetséges útjának. Valamennyi köztársaság – Szerbia és Crna Gora vezetőinek kivételével – és a hadsereg egy része is ezen a véleményen van.

A nemzetközi közvélemény, számos kormány képviselője a demokratikus kibontakozás szükségességét hangsúlyozza, elítéli a Milošević–Jović által képviselt politikát és rendszert.²⁵⁴ A Nyugat álláspontjában Jugoszláviával kapcsolatban érdemi változás következett be. A hangsúlyt többé nem a szövetségi állam mindenáron való megőrzésére helyezik. Ragaszkodnak az erő alkalmazásának kizárásához, békés egymás közötti jugoszláv megállapodáshoz, amelynek eredményeit készek tudomásul venni.

A megállapodás tartalmát illetően a demokráciát és a piacgazdaságot emelik ki, amelynek adekvát programját a szövetségi kormány reformjában látják. Nyilvánvaló, hogy bármiféle megállapodásnak előfeltétele a résztvevők egymás iránti bizalmának helyreállítása, egy ilyen előrelépés a racionális megoldást, ergo Jugoszlávia megőrzését eredményezné, természetesen egész új tartalom és feltételek mellett.

Részünkről Jugoszlávia felé továbbra is hangsúlyozzuk eddigi politikánk folytatását:

– Magyarország az államok közötti kapcsolatok általánosan elfogadott elveiből és normáiból, valamint a szomszédság tényéből kiindulva kölcsönösen előnyös, tartós, jószomszédi viszonyra törekszik Jugoszláviával.

– Továbbra is fejlesztjük a kapcsolatokat a szövetségi és a köztársasági szervekkel. A szövetségi hatalmi szervek és intézmények szerepe lecsökkent, hatásuk az eseményekre mind korlátozottabb. Alkalmazkodnunk kell ahhoz, hogy a politikai mozgások meghatározói egyre inkább az egyes köztársaságok vezető politikai erői. Az átmeneti időszakban is fenn kell tartani a kapcsolatok folytonosságát minden olyan köztársasággal, amely erre fogadókészséget mutat. További visszahúzódnak szlovén és horvát részről nem találna megértésre és a későbbiekben hátrányosan befolyásolná viszonyunk alakulását.

– Jugoszlávia belső gondjainak megoldásába nem kívánunk beavatkozni. A jugoszláviai események megítélésében ne minősítsük az egyes folyamatokat, kívülről ne ösztönözzük az egyes köztársaságok elszakadási törekvéseit vagy az ország felosztását, ugyanakkor ne kötelezzük el magunkat az egységes Jugoszlávia mellett sem. Bármilyen irányú elkötelezettség ugyanis a későbbiekben csökkentené mozgásterünket

²⁵⁴ A milošević–jović-i politika a baloldali eszmék és a nagyszerb ideológia ötvözése volt. A válság első szakaszában szerb dominanciát a többi tagköztársasággal szemben érvényesítette a JSZSZK elnökségének az obstruálása révén. Az Elnökség nyolc tagjából négy (Szerbia, Montenegró, Vajdaság, Koszovó) Slobodan Milošević közvetlen irányítása alatt állt, így az elnökség a legtöbb esetben döntésképtelen volt.

és nehezítené a kapcsolatépítést. Megítélésünk szerint e magatartás nem zárja ki, hogy nyilvánosan kifejtjük érdekeltiségünket a jugoszláviai válság békés, demokratikus rendezésében nyomásgyakorlás és az erővel való fenyegetés nélkül. Ki kellene nyilvánítanunk azt is, hogy az ország jövőjének eldöntése az itt élő népek szuverén joga és a magyar politika tiszteletben fogja tartani közös megegyezéssel hozott döntésüket.

Amennyiben a hadsereg bevetésére, a rendkívüli állapot meghirdetésére vagy más erőszakos módszerek alkalmazására kerülne sor Jugoszláviában:

– Konzultáljunk szomszédainkkal és más országokkal.

– A nemzetközi reagálás és a jugoszláv belpolitikai helyzet alakulásának figyelembevételével fejezzük ki egyet nem értésünket, tiltakozunk az erőszakos módszerek alkalmazása ellen. (Például KÜM-nyilatkozat formájában.) Zágrábi főkonzulunk jelentette: a horvát vezetés nemzetközi támogatást kért ilyen esetben.

– Amennyiben ilyen módszerek alkalmazására csupán Szerbiában kerülne sor – tekintettel az ottani magyarság helyzetére és kétoldalú kapcsolatainkra – meggondolandó a tiltakozás formája, módja. Ebben az esetben felkészülhetünk bizonyos számú menekültre is (főleg ottani magyarok köréből).

– Amennyiben valamelyik tagköztársaság kiválik Jugoszláviából, úgy más országokkal egyeztetve, alapos elemzés, a kétoldalú és a nemzetközi kihatások figyelembevételével lépünk.

Budapest, 1991. április 4.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

54.

Antall József levele Ante Marković szövetségi kormányfőnek

1991. április 8.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
Készült: 4 példányban
Kapja: 4. Területi Főosztály
Belgrád

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig

Feljegyzés

Tárgy: Antall József levele Ante Markovićnak

Április 5-én bekérettem Rudi Sova jugoszláv nagykövetet, akinek átadtam Antall József miniszterelnöknek Ante Marković jugoszláv kormányfőhöz intézett levélmásolatát. (Az eredeti levelet Őszi István belgrádi nagykövetünk adja át a jugoszláv illetékeseknek.)

A levélből kiemeltem a jugoszláviai események alakulására és a kétoldalú kapcsolatainkra vonatkozó megállapításokat. Kifejtettem, hogy a levél megerősíti a kétoldalú kapcsolataink fejlesztését célzó szándékunkat. Leszögeztem, hogy nagyra értékeljük a Marković-kormány erőfeszítéseit és szeretnénk előrelépni kapcsolatainkban a bizalom erősítése terén.

Rámutattam arra, hogy minden olyan véleményt, amely ellentétes kormányunk és a KÜM állásfoglalásával, a jugoszláv fél tekintse magánvéleménynek.

Felvettem a magyar–jugoszláv történelmet érintő kérdések közös tisztázásának szükségességét. Utaltam arra, hogy már korábban egyetértettünk abban, hogy nem helyes, ha a történelmi kérdések bekerülnek a napi politikába és ha azok helytelenül vetődnek fel a közvéleményben. Ennél nagyobb hiba azonban, ha ezekről a kérdésekről hallgatunk.

Megemlítettem, hogy magyar történészek, így például Sajti Enikő kutatási engedélyt kértek, de jugoszláv részről nem kapták meg. Javasoltam: kutatóink közösen vizsgálják meg az együttműködés lehetőségeit. Ennek egyik formája lehetne a Magyar–Jugoszláv Történész Vegyes Bizottság munkájának felújítása, valamint közös történész albizottságok létrehozása a magyar és jugoszláv tagköztársaságok szakembereinek bevonásával. Mivel történészeink nem találják meg jugoszláv partnereiket, kértem a nagykövet segítségét és tanácsát az ügyben.

Az együttműködés egyik lehetőségeként felvettem az 1940-es évek eseményeinek közös megvitatását, vizsgálatát és ehhez mielőbbi segítséget kértem. E kérdéssel kapcsolatban utaltam az olyan problémák felmerülésére, mint dr. Zimányi Tibor képviselőnek a Parlamentben 1991. március 19-én elhangzott interpellációja és Boross Péter belügyminiszter válasza.²⁵⁵ Megígértem az interpelláció és a válasz pontos szövegének megküldését. (Április 8-án megküldtem a nagykövet úrnak.)

²⁵⁵ Zimányi Tibor MDF-es képviselő 1991. március 19-én „*Temetetlen áldozatok határon innen, határon túl*” címmel adott be interpellációt a belügyminiszterhez, a külügyminiszterhez és az igazságügyi miniszterhez. Az interpelláció második világháború végén a szovjet kényszermunkára hurcolt és elhunyt, illetve a Jugoszláviában kivégzett magyar áldozatok sírjának a felkutatását sürgette. A kormány

A nagykövet úr egyetértett fenti felvetéseimmel és javaslataimmal. Megígérte, hogy azokat továbbítja Központjának. A nagykövet úr szóvá tette Raffay Ernő honvédelmi államtitkárnak a horvátországi magyar fegyverszállítással kapcsolatban a *Népszabadságnak* múlt héten adott nyilatkozatát.²⁵⁶ Szerinte az államtitkár nyilatkozata ellentétes a hivatalos magyar állásponttal. Kifejtette, hogy sem ő, sem Központja nem tudja, hogyan értékelje államtitkárunk kijelentését.

Kifejtettem, hogy az államtitkár úr nem tette meg a nyilatkozatban szereplő kijelentést. Az újságíró hosszasan elbeszélgetett Raffay Ernő úrral, majd ennek alapján – anélkül, hogy a szöveget hitelesítette volna az államtitkárral – szabadon fogalmazva írta meg a nyilatkozatot.

Elmondtam, hogy az ügyben az egyetlen hiteles álláspont a kormány és a KÜM ismert álláspontja. Kérésére rövid tájékoztatást adtam albániai konzultációmról.

Az egyórás baráti légkörű beszélgetésen részt vett Kristóf Lázár jugoszláv referens.

Budapest, 1991. április 8.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

nevében Boross Péter belügyminiszter válaszolt, aki többek között úgy fogalmazott, hogy „teljes mértékben tudatában vagyunk a határainkon kívül elhunyt magyarok emléke iránti felelősségnek, és az érintett országokkal fenntartott hivatalos érintkezésben is folyamatosan napirenden tartjuk a kérdést”. Az interpelláció és a válasz teljes szövegét lásd: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ON1990_1990-1994_006/?pg=822&layout=s&query=Zimányi%20Tibor

²⁵⁶ Raffay Ernő a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára 1991. március 3-án adott interjút a *Népszabadságnak*. Az interjúban szó esett az ún. Kalasnyikov-botrányról is. Raffay ezzel kapcsolatban többek között a következőket nyilatkozta:

„– Jugoszlávia változó helyzetében, amikor a köztársaságok nagyobb önállóságot akarnak, ebben a folyamatban veszedelmes, polgárháborús állapot alakult ki az országban. Lehet, hogy rosszul gondolom, de mai fejjel arra hajlok, hogy egyetértsek azokkal a horvát politikusokkal, akik elmondják, mi történhetett volna akkor, ha Magyarország nem adott volna el Kalasnyikovokat több, hangsúlyozom: több más közép-európai országgal egyetemben. (...) – Mi történt volna tehát az ön által említett esetben? – Ez esetben nem elképzelhetetlen, hogy a szerb vezetésű, nagyszerb szemléletű, ultrabalos néphadsereg fellépett volna Horvátország függetlenségi törekvései ellen.” Raffay: Kell a kompromisszumkészség. A HM politikai államtitkára nyilatkozik a *Népszabadságnak*. *Népszabadság*, 1991. április 3. 1, 5.

Veroljub Spasićnak, a budapesti jugoszláv Nagykövetség első beosztottjának
tájékoztatása Németh Gyulának, a 4. Területi Főosztály vezetőjének
Budimir Lončar jugoszláv külügyminiszter szófiai látogatásáról

1991. május 10.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Németh Gyula
00428/2/1991

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 7 példányban
Kapja: Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Szokai Imre úr
Belgrád
Szófia
Zágráb
Saját
0007

Feljegyzés

Tárgy: Spasić követtanácsos látogatása

Május 9-én kérésére fogadtam Veroljub Spasić jugoszláv követtanácsost, aki Budimir Lončar jugoszláv külügyminiszter április 19–21-i szófiai látogatásáról adott tájékoztatást.

A látogatást eredményesnek tekintik. A bolgár vezetőkkel folytatott megbeszélések nyílt, őszinte légkörben zajlottak le, s nagyra értékelik, hogy Lončar a legmagasabb szinten folytathatott megbeszéléseket: Zselju Zselev államfővel, Dimitar Popov miniszterelnökkel, Nikolaj Todorov parlamenti elnökkel és Viktor Volkov külügyminiszterrel. Találkozott több párt, valamint első ízben a Bulgáriában élő macedónok képviselőivel.

Bolgár részről kifejtették, hogy tiszteletben tartják Jugoszlávia integritását, érdekelték egységének fennmaradásában, nincsenek vele szemben területi követeléseik. Jugoszlávia dezintegrálása kedvezőtlen hatással lenne a Balkánra és egész Európára. Rámutattak arra, hogy tiszteletben tartják a helsinki záróokmányban és az utótálatkozó dokumentumaiban rögzített elveket. Érdeklődtek a Pentagonale-együttműködés

íránt. Hangsúlyozták a kétoldalú – főleg gazdasági – kapcsolatok javításának és a prioritások meghatározásának szükségességét. Felvetették, készek az államközi kapcsolatokat meghatározó alapszerződés aláírására Jugoszláviával. Belpolitikai vonatkozásban ismertették a homogén bolgár nemzettel kapcsolatos álláspontjukat.

A jugoszláv külügyminiszter elmondta: az új demokratikus viszonyoknak, a helsinki záróokmányoknak és az utótálcázóknak megfelelően pragmatikus módon kívánják fejleszteni a jószomszédi kapcsolatokat és megoldani a felmerülő problémákat. A jugoszláv fél elvileg nem zárkózik el az alapszerződés megkötéséről folytatandó tárgyalások elől. (Kérdésemre a követtanácsos elmondta, hogy most vizsgálják a Jugoszlávia és más országok között aláírandó alapszerződések kérdését.) Nem tartják kívánatosnak a Pentagonale bővítését, de úgy vélik, hogy egyes területeken más országok is bekapcsolódhatnak munkájába.

A követtanácsos hangsúlyozottan szólt Lončarnak a kisebbségekkel, nevezetesen a macedónkérdéssel kapcsolatban tett közléseiről. A jugoszláv külügyminiszter a bolgár vezetőknek elmondta, hogy a Bulgáriában élő macedónok helyzete elsősorban Bulgária ügye, mint ahogyan a Jugoszláviában élő nemzeti kisebbségek kérdése is Jugoszlávia ügye. Mindenkinek magának kell ezeket a kérdéseket megoldani és teljesíteni a fent említett nemzetközi dokumentumokban ezzel kapcsolatban foglaltakat. A kisebbségi kérdés megoldása nélkül nem lehet felzárkózni Európához, meg kell adni a lehetőségeket, hogy mindenki maga határozza meg nemzeti hovatartozását. Így Bulgáriában is lehetővé kell tenni, hogy a macedónok – bolgár állampolgárságuk megőrzése mellett – kinyilváníthassák kisebbségi mivoltukat.

Spasić úr elismerően szólt vezetőink (Jeszenszky Géza, Für Lajos, Katona Tamás és mások) legutóbbi, Jugoszláviával kapcsolatos nyilatkozatairól, s természetesnek mondotta a KÜM szóvivőjének május 7-i figyelemfelhívását a jugoszláviai utazások kapcsán. Nagyra értékelte Franjo Tudman horvát köztársasági elnök programjáról a Nagykövetségnek adott tájékoztatásunkat és Rudi Sova nagykövet meghívását a horvát köztársasági elnök tiszteletére adott ebédre.

Spasić úr nemtetszéssel hozta szóba Frankovics Györgynek, a Magyarországi Horvátok Szövetsége elnökének az Új Magyarország május 8-i számában megjelent nyilatkozatát, amelyben az elnök számukra elfogadhatatlan módon foglalkozott Jugoszlávia budapesti Nagykövetségének személyi összetételével.

A mintegy 45 perces, baráti légkörű beszélgetésen részt vett Kristóf Lázár jugoszláv referens is.

Budapest, 1991. május 10.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Géának
Szerbia új közigazgatási felosztásáról

1991. május 21.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Ambasada Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. május 15.

Dr. Jeszenszky Géza úr
külgyminiszter
Budapest

56/SZT/1991.

Tárgy: A szerb kormány javaslata Szerbia új területi felosztására

Készítette: Varga Imre
Készült: 3 példányban
2 példány Központ
1 példány Nagykövetség
Gépelte: Ribarics Erika

A januárban hivatalba lépett új szerb kormány által április elején beterjesztett kormányprogram szerves részeként D. Zelenović kormányfő kezdeményezte a köztársaság új adminisztratív-területi felosztását. E szerint a Szerb Köztársaság területén 19 körzetet (amely nagyságánál fogva leginkább a magyarországi megyének felelne meg) hoznának létre a következő bontásban: 14 körzetet az ún. szűkebb tartományok nélküli Szerbia területén. 3-at a jelenlegi Vajdaság Tartományban és 2-t Koszovó–Metóhia Tartományban. Az elképzelés kinyilvánított célja az, hogy egyszerűsítsék a kommunikációt a kormány szerveivel és megszüntessék a jelenleg felduzzasztott adminisztrációt, növelve ezzel a hatékonyságot és csökkentve a költségeket. A kormányfő által felvázolt elképzelést szinte azonnal bírálatok érték több irányból is. Ezek lényege az alábbiakban foglalható össze.

Sokan az új területi felosztást a hatalom még erőteljesebb koncentrálásaként, az ügyek egy központ alá történő rendelkezéseként, a helyi autonómiák felszámolására tett lépésként értékelték. Bár a kormány az egyes körzetek kialakítását megkísérelte

sokoldalúan indokolni gazdasági érvekkel, közlekedési, földrajzi adottságokkal, valamint a hagyományokra való hivatkozással alátámasztani, mégis a legtöbb kritika éppen Ó-Szerbiából érkezett a kormány címére. Kifogásolják, hogy a tartományok nélküli Szerbia területén jelenleg meglévő 9 régió helyett 14 körzetet hoznának létre, tovább aprózva adminisztratív szempontból a területet, ezzel értelemszerűen növelve a költségeket, szaporítva a helyi adminisztratív hatalmi központok számát. A koncepció szerint önkényesen szakítanának ki természetes vonzáskörzetükből városokat, területeket, és ragasztanának más körzetekhez.

Vajdaságból elsősorban azt vetik a koncepció kidolgozóinak szemére, hogy hátrányos helyzetbe hozza a vajdasági lakosságot Ó-Szerbia lakosságához képest, nevezetesen, sokkal nagyobb kiterjedésű körzeteket állapít meg, amelyek fejlesztése továbbra is erősen a már eddig is privilegizált központok (Újvidék, Nagybecskerek) kezében lesz, s ezzel pl. Észak-Bácska és Észak-Bánát objektíve hátrányba kerül. Nem logikus, állítják, hogy Szabadka, Zombor, Kikinda vagy Versec ne lehessenek körzetközpontok, vagy önálló városok.²⁵⁷ E kritikák zöme arra vezethető vissza, hogy a koncepció kidolgozói elhanyagolták a legfontosabbat, a fejlesztési lehetőségek figyelembevételét.

Élesen foglalt állást az elképzeléssel szemben a szerbiai két legnagyobb kisebbség és azok politikai szervezetei, a Koszovói Demokrata Szövetség és a VMDK. Szinte egyhangzóan azt kifogásolták, hogy a körzetesítéssel, amelyek vezetői, főnökei egyértelműen Belgrádnak lesznek alárendelve, a tartományok egész területén élő magyar, illetve albán kisebbség mesterségesen több részre szakad és létviszonyait is automatikusan az egyes körzetek lehetőségei, illetve Belgrádtól való függősége fogják befolyásolni. Figyelemre méltó, hogy mind Vajdaság, mind Koszovó–Metohia Tartomány körzetekre való felosztása nem követi a tartományi határokat. Vajdaság esetében ez Pancsova járás Belgrád-körzethez való csatolását jelenti (a kőolajfinomító biztos pénzforrás), Koszovón pedig a két tartományi körzetből szinte minden oldalról, zömében albánok által lakott területeket csípnék le és négy szerbiai körzethez csatolják azokat.

²⁵⁷ A szerb parlament 1991. július 24-én fogadta el az ún. Területi szervezési és helyi önkormányzati törvényt (Zakon o teritorijalnoj organizaciji i lokalnoj samoupravi). Ennek értelmében a Szerb Köztársaság területét összesen 29 körzetre és 120 községre osztották fel. Városi státussal csak Belgrád és Újvidék rendelkezett. A Vajdaságban 7 körzetet alakítottak ki: Észak-Bácska, Dél-Bácska, Nyugat-Bácska, Észak-Bánát, Közép-Bánát, Dél-Bánát és Szerémség. Az ekkor létrehozott – a történelmi és az addigi közigazgatási határokat figyelmen kívül hagyó – körzetekben a szerb hatalom a magyarokat mindenütt kisebbségbe szorította. A központosítást szolgáló, közigazgatási hatalommal felruházott körzetek élére állított kormánybiztosok Belgrádnak tartoztak felelősséggel. A körzetek hatásköreit a szerb kormány 1992. január 29-i rendelete szabályozta. Az 1991. évi törvény bizonyos változtatások mellett a mai napig életben van.

A kormány elképzelése egyezik a köztársasági alkotmány tartományokra vonatkozó passzusaiival, illetve a már Vajdaságban elfogadott tartományi státútum előírásaival, nevezetesen: ezek az intézkedések összességükben a tartományok megmaradt csekélyke autonómiájának teljes felszívódását, megszűnését célozzák. Egyidejűleg fokozzák a tartományok feletti közvetlen ellenőrzést Belgrádból, mégpedig úgy, hogy ezzel a tartományok területén élő kisebbségek érdekérvényesítési lehetőségei, valamint az oktatásban, kultúrában, tájékoztatásban meglévő sajátos igényeinek kielégítési lehetőségei tovább szűkülnek, a nemzetiségek egymás ellen kijátszhatókká válnak. Nem véletlen, hogy a VMDK II. szabadkai kongresszusán elfogadott, a kormányprogramra vonatkozó dokumentum egyértelműen a magyarság erőltetett asszimilációjára vonatkozó törekvéseként minősítette az új területi felosztás tervezetét.²⁵⁸

Ha a kormány szándékai a területi felosztással kapcsolatban világosak is – erős központi kormányzás megteremtése, a hatalom koncentrációja, a totális ellenőrzés megvalósítása, az egy tömbben élő kisebbségek feldarabolása, a szórványokban élők felszívódásának meggyorsítása – annak közeljövőben történő megvalósítása és érvényesítése kétséges. Az eredeti elképzelés szerint a parlamenteknek a kormányprogrammal együtt kellett volna elfogadnia az új területi felosztásra vonatkozó intézkedéseket is. Eerre egyelőre nem került sor, mindenekelőtt azért, mert a parlament önmaga megállapította munkarendhez képest késésben van, másfelől azért sem, mert az utóbbi napokban a kiéleződött jugoszláv belpolitikai válság egyszerűen elsodorta az ügyek normális menetét.

Kérdéses azonban a koncepció előterjesztett változatban való megvalósítása akkor is, ha nem lennének rendkívüli viszonyok. Az elképzelés jelenlegi formájában túlságosan sok helyi érdeket sért, amelyek egyidejű kezelése és csillapítása szinte megoldhatatlan feladatnak tűnik. Számolni kell az egyes városok, azaz helyi hatalmak rivalizálásával is a körzetközpontstátus megszerzéséért, mivel az automatikusan nagyobb beleszólást jelent a fejlesztésre szánt pénzek elosztásába. Mivel az elképzelés nem kívánja érintetlenül hagyni a járások (községek) jelenlegi széles körű kompetenciáit sem, ezért szívós ellenállásra lehet számítani a nagyszámú és befolyásos bürokrata réteg részéről is.

A koncepció bevezetése az albán kisebbség ellenállásán is elakadhat, s ezáltal nem válhat az egész köztársaság területére kiterjedő érvényűvé. Koszovón már jelenleg is de facto kettős hatalom van, a szerb állam csak az erőszak útján tud érvényt szerezni szuverenitásának és fenntartani integritását a tartományban.

²⁵⁸ A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének II. kongresszusát 1991. április 21-én Szabadkán, Tökés László jelenétében tartották meg. A kongresszuson jelenlévők tiltakoztak a körzetesítés ellen.

Az élet szinte minden területén a tényleges történéseket a koszovói albán ellenzéki mozgalmak határozzák meg. Részükről az utóbbi időben egyre határozottabban tapasztalható az a politikai törekvés, hogy mindenáron megteremtsék Koszovó Köztársaságot, kiszakítva így a területet Szerbiából.

A koncepció sorsát továbbra is figyelemmel kísérjük, s arról folyamatosan jelentünk.

A jelentést kérjük megküldeni Boross Péter és Entz Géza úrnak.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

57.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának
a jugoszláv alkotmányos válságról

1991. május 22.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Ambasada Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. május 22.

Dr. Jeszenszky Géza
külgügyminiszter úr részére
Budapest
59/SZT/1991.

Tárgy: A jugoszláv politikai és alkotmányos válság kiéleződése (47/65 sz. táviratra)

Készítette: Varga Imre
Készült: 3 példányban
2 példány Központ
1 példány saját
Gépelte: Sosity Zorka

Az év elején Jugoszlávia politikai, állami jövőjéről megkezdett tárgyalássorozat – kezdetben a JSZSZK elnökségének rendes és kibővített ülései, majd F. Tuđman

horvát elnök javaslatára a hat köztársasági elnök tanácskozásai²⁵⁹ – eddig nem hozott eredményt, zsákutcába jutott. Világossá vált, hogy alapvetően két, egymással szöges ellentétben álló koncepció csap össze Jugoszlávia jövőjét, állami berendezkedésének modelljét illetően. Az első koncepció, amely lényegét tekintve a szuverén köztársaságok alkotta, laza államszövetséget testesíti meg és még tavaly ősszel Horvátország és Szlovénia közösen terjesztette elő. Erre válaszként Szerbia és Crna Gora idén, az év elején kidolgozta a jelenlegi föderáció megőrzését szolgáló, azt némely elemekkel modernizáló koncepcióját. Az utóbbi napokban felmerült, a holtpontra jutott tárgyalások előmozdításának szándékával, hogy Bosznia-Hercegovina és Macedónia is előterjeszt egy köztes ún. harmadik javaslatot, amely néhány lényeges elemben kívánja megfogalmazni a lehetséges jövőbeni államszövetség vagy államközösség közös funkcióit. Erről annyit már tudni lehet, hogy mindkét előbb említett elgondolás képviselőitől számos kompromisszumot igényel.

A jugoszláv politikai válság alkotmányos válságba torkolását az váltotta ki, hogy többséget az ún. konföderatív modell kapott, azt bár nem mindenben azonos módon négy köztársaság támogatja. Szerbia magára maradt Crna Gorával, s világossá vált, hogy tárgyalásos, békés úton nem tudja érvényesíteni elképzelését. Egyértelműen megmutatkozott, hogy a két szerb államon kívül²⁶⁰ a többiek nem kívánják fenntartani a jelenlegi helyzetet, amely intézményesíti Szerbia domináns szerepét és befolyását a föderációban, biztosítja a szerb túlsúlyt a szövetségi államigazgatásban és a hadseregben. Inkább érdekében áll olyan helyzetet teremteni – s ebben ért is el bizonyos sikereket – amelyben politikai ellenfeleit sikerül legyengíteni, saját érdekeit megkísérelheti tovább erőltetni.

A szerb politika továbbra is a régi, jól bevált, már ismert eszközöket használja fel érdekei érvényesítése céljából: a szerb nemzeti ügy, az egységes nemzetállam megteremtése és garantálása, a nemzeti érzések szítása. Ez olyan hatásos eszköz, amelyet még az európai normákat hangoztató, liberális szerb ellenzék sem tud megtagadni. Továbbra is tart a Szerbián kívül élő szerbség egyes csoportjainak manipulálása, Szerbiából történő mozgatása, nem riadva vissza az emberáldozatoktól sem. A szerb politika nincs tekintettel senkire, s az eszközöket aszerint váltogatja, hogy éppen melyik kecsegtet a legtöbb sikerrel a mereven képviselt szerb álláspont érvényesítésében.

²⁵⁹ 1991-ben a jugoszláv alkotmányos válság megoldására a köztársasági elnökök között összesen hat találkozó volt. Mindegyiket más-más köztársaságban tartották, az adott rendezvény házi elnöke a vendéglátó volt. A találkozók sorrendje: 1991. március 28. Split, Horvátország; 1991. április 4. Belgrád, Szerbia; 1991. április 11. Brdo Kranj mellett, Szlovénia; 1991. április 18. Ohrid, Macedónia; 1991. április 29. Cetinje, Montenegró; 1991. június 6. Stojčevac, Szarajevó mellett, Bosznia-Hercegovina.

²⁶⁰ Utalás Szerbiára és Montenegróra.

Változatlanul tanúi lehettünk a hadsereg felhasználására irányuló kísérleteknek is, egy rendkívüli helyzet kiprovokálásának szándékával. Az utóbbi napok fejleménye pedig a szövetségi elnökség teljes ellehetetlenülése.

Az ország, s ezen belül a hat köztársaság belső helyzete, elsősorban a gazdaság állapota katasztrófával fenyeget. Az elmúlt egy évben, amióta lezajlottak az első többpárti választások Jugoszlávia nyugati köztársaságaiban, a gazdaság terén gyakorlatilag alig történt valami, konzerválódtak az öröklött struktúrák. A politikai helyzet, az éleződő konfliktusok csak rontottak ezen az állapoton. A hatalom gyakorlatilag mindegyik köztársaságban meggyengült, veszített stabilitásából. Ezért a köztársasági vezetések helyzetüket konszolidálandó, átfogó gazdaságpolitikai koncepciójuk nem lévén, a nemzeti érdekek védelmére hivatkozva hatalmuk legfőbb bázisát mégis a gazdaság feletti ellenőrzés megtartásában látják. A nacionalizmusnak szinte mindegyik köztársaságban tapasztalható erősödésével logikusan együtt jár, hogy egyre szélesebb teret kapnak a különböző szélsőséges nézetek és mozgalmak.

Ezek jelentkezését a köztársaságok vezetése – mindenekelőtt Szerbiában – eltűri, sőt bizonyos értelemben együttműködik velük. Ez az együttműködés azonban hosszú távon csak hátrányos lehet, s visszaüthet magára a hatalomra is, a belőle fakadó veszélyek óriásiak.

A szövetségi intézmények, mint pl. a parlament, illetve államelnökség, paralizáltak, döntésképtelenek. Formálisan üléseznek, hoznak is bizonyos határozatokat, törvényeket, amelyeket azonban minden köztársasági vezetés kénye-kedve szerint vesz, vagy nem vesz figyelembe, és hajt végre. Ebben a helyzetben felértékelődött azon szövetségi intézmények szerepe, amelyek még működőképesek. Ez mindenekelőtt a szövetségi kormányzat, amelynek ütőképes együttese mellett átfogó reformkoncepciója is van a gazdaság és a társadalom átalakítására. Ezt azonban tavaly ősz óta a köztársaságok gyakorlatilag bojkottálják, végrehajtását megakadályozzák. A köztársasági szinten folytatott tárgyalássorozat kudarca után újból előtérbe került a kormány programja és annak az átmeneti időszakra szánt 11+3 pontos változata, amelyet jelen pillanatban a köztársaságok túlnyomó többsége, Szerbia kivételével támogatni látszik. A Marković-kormánynak kedvez, hogy az egyetlen olyan jugoszláv intézmény, amelyet a Nyugat támogat, beleértve a nemzetközi pénzügyi szervezeteket is. Erősíti a kormány helyzetét, hogy a hadsereg, úgy tűnik – főparancsnoka de facto nem lévén –, a kormány mögött sorakozott fel. A hadsereg vezetése beláthatta, hogy a hadseregnek bármely köztársaság melletti nyílt lecsatlakozása, egyértelmű kiállása magára a hadsereg nézve is katasztrofális lenne, felgyorsítaná a már megindult bomlást. Ezt jól mutatta a boszniai és horvátországi horvát lakosság fellépése a hadsereg ellen az elmúlt napokban.

Az erőviszonyok viszonylagos kiegyensúlyozottsága miatt, mivel bebizonyosodott, hogy egyik szemben álló fél sem tud döntő csapást mérni a másikra, a válság elhúzódásával kell számolni. Jelen pillanatban nem valószínű, hogy bármelyik fél önként visszalépne az általa mereven képviselt állásponttól. Különösen nehéz ezt elképzelni a S. Milošević képviselte politikáról, amely eddig is – a tárgyalások látszatának fenntartása mellett – gyakorlatilag tudatosan élte a konfliktusokat, szándékosan törekedett a feszültség állandó fenntartására, fokozására.

A horvát vezetés az utóbbi hetekben-hónapokban tett néhány lépésével inkább bizonyította kompromisszumkészségét, belátva, hogy a merev szembenállás saját vesztét is okozhatja. A kompromisszumokra azonban nem érkezett szerb részről válasz, sőt S. Mesić horvát elnökségi tag meg nem választásával a szerb politika újból élesen szembehelyezkedett a horvátokkal, elszigeteltsége – nemzetközi és országon belüli – minden korábbit meghalad.

A tárgyalások árnyékában zajló reálfolyamatok alapján ki lehet jelenteni, hogy mindegyik köztársaság rohamléptekkel erősíti saját szuverenitását. Ebben is Szerbia járt elől, amikor – jóval korábban – megszüntette a tartományok autonómiáját és a többieket megelőzve meghozta alkotmányát. Ezeknek a folyamatoknak alapján (a jugoszláv állami intézmények zöme működésképtelen, a köztársaságok szuverenitásuknak saját haderők felállításával, külképviseletek megteremtésével is hangsúlyt adnak, a tényleges döntési folyamat a köztársasági politikai vezetés kezébe kerül, stb.) Jugoszláviáról, már most is csak, mint egy igen heterogén, laza államszövetségről beszélhetünk. Ezt a folyamatot tovább erősítette a május 19-i horvátországi népszavazás, valamint erősíteni fogja a szlovének júniusi kiválása a szövetségi államból. A szlovén, illetve a feltételezhető horvátországi kiválás azonban egyelőre nem jelenti azt, hogy a két köztársaság máról holnapra önálló nemzetközi szubjektumként jelenhet meg a nemzetközi porondon. A döntéseknek elsősorban jelképes politikai jelentése van, a törekvések és a kormányzati tevékenység új irányát jelzi, s megerősíti azt a szándékot, hogy a jelenlegi Jugoszláviát a mostani formájában meg kell szüntetni. Gyakorlati következménye az ellentétes nézetek még élesebb szétválásában, végső soron a feszültségek további erősödésében mutatkozik majd meg.

Nem lehet kizárni újabb lokális fegyveres összetűzések kirobbanását Horvátországban, Bosznia-Hercegovina területén, illetve Koszovóban és a dél-szerbiai Szandzsákban, ahol a lakosság többségét muzulmánok alkotják. A helyi jellegű fegyveres összetűzések kiterjedése ellen hat az általánosan tapasztalható háborúellenes közhangulat, valamint az a tény, hogy az egyes köztársasági hatalmaknak sem érdeke az egymás gyengítését szolgáló lokális fegyveres konfliktusok tömegessé tétele, mert az könnyen kicsúszhat az irányításuk alól, s további anyagi terheket róna a gazdaságukra.

Értékelésünk szerint a megnövekedett kockázati tényezők és a szélsőségek térnyerése ellenére valószínű, hogy folytatódni fog a köztársaságok közötti megszakadt tárgyalássorozat, amely lehet a hat köztársasági vezető párbeszéde, a parlamentek közötti egyezkedés, de az sem kizárt, hogy a politikai tárgyalássorozaton belül főszerepet a szövetségi kormányzat irányítása és koordinálása mellett folyó alku kap majd. Az utóbbit erőteljesen támogatja a Nyugat is. A Jugoszlávia számára kulcsfontosságú partnerek, mindenekelőtt az Egyesült Államok, az EK, NSZK és Olaszország állásfoglalásai, jelzései egyértelműen arra szorítják az ország politikai erőit, hogy tárgyalásos úton folytassák Jugoszlávia politikai és állami jövőjének formálását, amelynek eredményét készek elfogadni.

A jugoszláv válság már most is jelentős mértékben internacionalizálódott. (ld. EK állásfoglalásai, Bush elnök levele, legutóbb a Pentagonale külügyminisztereinek felhívása stb.) A megállapodáshoz szükséges bizalom hiányában egyre több köztársaság vezetése vallja azt a meggyőződést, hogy külső politikai segítségnyújtás nélkül a válság már megoldhatatlan. Erre több elképzelés is forgalomba került, amelyek elsősorban a szövetségi apparátus és Szerbia ellenzését váltották ki, de nem találtak általános elutasításra. Véleményünk szerint reálisan kell számolni a kibontakozás érdekében nemzetközi tényezők jószolgálatának igénybevételével is.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

58.

Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának
a jugoszláv szövetségi kormány bukásáról

1991. május 29.

Magyar Köztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Republike
Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. május 29.

Dr. Jeszenszky Géza
külügyminiszter úrnak
Budapest

Tárgy: Kísérletek a jugoszláv kormány megbuktatására

61/1991/SZ.T.

Készítette: Timotity Miklós Készült: 3 példányban
Kapja: 2 példányban
Központ 1 példány saját
Gépelte: Sosity Zorka

A jugoszláv szövetségi parlament felsőháza kétharmados többséggel elutasította, hogy napirendre tűzze a szövetségi kormánnyal szembeni bizalmi szavazást, amelyet a vajdasági képviselőcsoport kezdeményezett. A vajdasági kezdeményezés mögött azonban, mint az korábban is rendszeresen megtörtént, a szerb és a Crna Gora-i valamint a belgrádi vezetés és általuk Koszovón hatalomra juttatott politikai erők álltak. E politikai érdekszövetség feltehető célja, hogy miután a szövetségi államelnökséget a soros horvát államelnök megválasztásának bojkottálásával megbénították, most a szövetségi kormányt is ellehetetlenítsék és az eseményeket a katonai megoldás felé tereljék. A mostani megbuktatási kísérlet sikertelensége ellenére valószínű, hogy a hasonló támadások folytatódni fognak.

A szövetségi kormánnyal szembeni vádak lényege, hogy a kormány már nem ura a gazdasági helyzetnek, nem tudja irányítani a reformokat és elveszik a kompromisszumok keresésében, intézkedései negatív következményeinek sikertelen szanálásában. A bírálatok szerint a szövetségi kormány makrogazdasági intézkedéseit csak ideiglenes jelleggel hozta meg, mert a szövetségi parlament már betérjesztésükkor nem értett azokkal egyet. A kormány gazdaságpolitikája miatt szinte valamennyi ágazatában nagymértékben csökkent a termelés, melynek üteme többszörösen meghaladta a kormány által eredetileg jósolt ütemet. A téves kormányintézkedések Jugoszlávia devizatartalékait hónapok alatt 10 milliárd dollárról 5 milliárd dollárrá zsugorítottak. A foglalkoztatottak fele veszteséges vállalatokban dolgozik, csökkenni a keresetek, rohamosan növekszik az infláció. A kormány tulajdonreformkonceptiója tévesnek bizonyult, mert a kormány egyes ideológiai körítéssel lényegében a meglevő tőkét akarja újrafelosztani és semmilyen friss tőkét nem von be a gazdaságba, a tényleges vállalkozás helyett pedig a törvénytelen ügyeskedést segíti elő. A kormány csak globális támogatást kapott külföldről, a konkrét pénzügyi segítség elmaradt. A tavaly meghirdetett gazdaságpolitika

fenti hiányosságaiból a kormány idén sem vonta le a megfelelő következtetéseket és ideai gazdaságpolitikájában a tavalyi folytatását helyezte kilátásba.

A kormány nem vette figyelembe, hogy a dinár konvertibilitása csak néhány hónapos illúzió volt, amiért Jugoszlávia igen magas árat fizetett: az import meredeken növekedett, a dinár befagyasztott árfolyamához való görcsös ragaszkodás fékezte az exportot és katasztrofális nagyságrendű fizetési mérleghiányt idézett elő. A kormány szigorú pénz- és hitelpolitikája – amely elvileg indokolt volt – a gyakorlatban szintén sikertelen maradt miután nem követték kiegészítő intézkedések mindenekelőtt az adórendszerben. A bírálatok szerint a szövetségi kormány programja mögött nincs politikai és szociális konszenzus, ezért a szövetségi kormánnyal szemben, melynek mandátuma egyébként is lejárt, fel kell vetni a bizalmi szavazást.

A megfogalmazott vádakra a szövetségi kormány képviselői több ízben válaszoltak és részben cáfolták a vádak mögött felsorakoztatott érveket, részben elutasították a kormány felelősségét a sikertelen intézkedésekért.

A kormány szerint a gazdasági mutatók nem támasztják alá azt a vádat, hogy a kormány pénz- és hitelpolitikája restriktív volt. Tény, hogy ilyenek szánták, de az elképzelés csak az elmúlt év elején valósult meg, azt követően a folyamatok a köztársasági ellenállás miatt kicsúsztak a szövetségi kormány ellenőrzése alól és éves szinten a pénztömeg 148%-kal növekedett. A bankok kihelyezései 1990 első felében még csak 4,2 milliárd dinárral, az év második felében azonban már 92,5 milliárd dinárral lépték túl a tervezett kereteket. A fedezetlen pénzkibocsátásra is sor került, hogy egyes köztársasági költségvetési lyukakat betömjenek, így a megnövekedett pénztömeg nem a termelés élénkítését, hanem a költségvetési és a személyi fogyasztás növekedését szolgálta.

Az úgymond túl liberális importszabályozást illetően a kormány nem cáfolja, hogy a hazai piac nyitottsága gazdaságpolitikájának egyik alapvető tétele volt és maradt. A hazai piac jó színvonalú ellátottságát és a hazai árakra gyakorolt fékező hatást e politikával sikerült megvalósítani. Ugyanakkor alaptalan az a vád, hogy a fogyasztási cikkek belső piacán 3–7%-kal részesedő importárúk tönkretették volna a hazai termelőket.

A kormány szerint az általa felkínált privatizációs modell a jugoszláv gazdaság fejlettségi szintjének és az öngazgatási viszonyokhoz szokott lakosság szintjének megfelelő tulajdonosváltási metodikát tartalmazott. A belső dolgozói részvények kibocsátásával lehetővé vált volna, hogy széles lakossági rétegek váljanak tulajdonosokká, ami egyrészt enyhítette volna a szociális feszültségeket, másrészt a fogyasztás helyett a termelésbe áramoltatta volna a többletjövedelmeket.

A termeléseszköcsökkenés nem a restriktciók miatt, hanem az elavult tulajdoni és termelési szerkezet miatt következett be, amikor az a világpiaci nyitás és a dinár konvertibilitásának megteremtése nyomán szembesült a nemzetközi versennyel. A Jugoszláviában

domináns tulajdonrendszer nélküli a hatékony termelés kényszerét, ehelyett a veszteséges gazdálkodás fedezet nélküli pénzügyi támogatására épül, ezért gazdasági szféra alárendelt az őt támogató politikai felépítménynek. A kormány nem számolhatott az öbölválság, az aszálykárók és a kelet-európai piacok összeomlásának bekövetkezett negatív termelési következményeivel sem.

Gazdaságilag indokolatlanok azok a követelések, hogy a bérek tovább növekedjenek, amikor csökken a termelés és nő a kapacitások kihasználatlansága. A kormány bérkorlátozási intézkedései a köztársasági államapparátusok és a nemzeti politikák befolyása alatt álló lakosság ellenállása miatt megbuktak. Amikor 1989 decemberében a jelenlegi gazdaságpolitika meghirdetésekor a kormány a havi bértömeget 22 milliárd dinárban határozta meg, ez lehetővé tette a dinár akkori árfolyamának befagyasztását. A bértömeg azonban már júniusban 25 milliárd dinárra nőtt, decemberre pedig 38 milliárd dinárra ugrott. Az 1990-es év egészét tekintve a bérek 71 milliárd dinárral (tavalyi árfolyamon 7 milliárd dollárral) lépték túl a tervezett kereteket. A fedezetlen bérkiáramlás jelenleg is folytatódik, mert a bérkorlátozásra vonatkozó szövetségi törvényt a köztársaságok nem alkalmazzák. A tervezettnél gyorsabban növekedtek a köztársasági költségvetések, melyek éves szinten 86%-kal, volumenben kifejezve 155 milliárd dinárral lépték túl az eredetileg tervezettet. A fenti körülmények között a bankok kihelyezései zömükben nem a nyereséges termelés pénzellátását szolgálták, hanem köztársasági szinteken, politikai szempontok alapján lettek szétosztva.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

59.

Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának Jacques Santer és Jacques Delors belgrádi tárgyalásairól

1991. június 5.

Magyar Köztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Republike
Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. június 5.

Dr. Jeszenszky Géza
Külügyminiszter úr részére
Budapest

Tárgy: Az Európai Közösség küldöttségének belgrádi tárgyalásai (1991. május 29–30.)

63/SZT/1991

Készítette: Hegedűs László
Készült: 3 példányban
Kapja: 2 példányban Központ
1 példány saját
Gépelte: Sosity Zorka

Jacques Santer, az Európai Közösség soros elnöke és Jacques Delors, az EK Európai Bizottságának elnöke 1991. május 30–31-én tárgyalásokat folytatott Belgrádban.

Az EK magasrangú funkcionáriusai küldetésük során konzultáltak Ante Marković szövetségi kormányfővel, valamennyi jugoszláv köztársaság elnökével, valamint Stipe Mesićtyel, Borislav Jovićtyal és Janez Drnovšekkel, a JSZSZK Elnöksége tagjaival.

Az EK küldöttsége belgrádi látogatásának kettős célja volt, egyrészt a helyszínen kívánták tanulmányozni a Jugoszláviában kialakult válsághelyzetet; másrészt ismertetni akarták az EK Jugoszláviával kapcsolatos álláspontját, amely szerint az Európai Közösség ugyan nem kíván beavatkozni Jugoszlávia belső ügyeibe, de konkrét támogatást csak akkor tud nyújtani, ha jugoszláv részről megszűnnek az eddigi akadályozó tényezők.

Santer és Delors urak a jugoszláv tárgyalópartnerek számára egyértelművé tették, hogy az EK a kapcsolatépítés előfeltételének tekinti Jugoszlávia egységes intézményes kereteinek megőrzését. Olyan megoldást kell találni, amely megfelel „az autonómia és az együttmaradás óhajának” is, garantálja a külső és belső határok sérthetlenségét, a demokrácia fejlődését, az emberi és a kisebbségi jogok teljes védelmét. Tárgyalásokon szerzett benyomásaik alapján ez nem lehetetlen, a föderáció és a konföderáció hívei közötti különbségek nem kibékíthetetlenek, ha gyakorlati oldaltól, a közös ügyek minimuma felől közelítik meg a nyitott kérdéseket. J. Delors a sajtóértekezleten ezt a minimumot az egységes piacban, közös központi bankban és valutában; az emberi és kisebbségi jogok garantálásában; a közös kül- és védelmi politikában jelölte meg, ami gyakorlatilag megfelel a bosnyák–macedón kompromisszumos megoldási javaslat fő hangsúlyainak. Nem hagytak kétséget afelől sem, hogy az elszakadni kívánók a legkisebb illúziót se tápláljanak törekvéseik támogatását illetően.

Az EK két vezetője demonstratívan támogatásáról biztosította A. Marković reform-programját és a kormány demokratizálási törekvéseit. Lényegében magukévá tették a jugoszláv kormányfő álláspontját, hogy a tavaly látványos sikerekkel beindult reform a belpolitikai válság kiéleződése következtében állt le. Tárgyalópartnereiket figyelmeztették, hogy az ország újra visszakerülhet a fizetési mérleg deficitje, az infláció és termelési visszaesés bűvös körébe, ami már a közeljövőben nagyon komoly szociális feszültségekbe torkollhat. A válság ilyen fordulata a nacionalista és az ideológiai szembenállás újabb hullámát indíthatja el. Szorgalmazták az alkotmányos rendelkezéseknek és az eddigi gyakorlatnak megfelelően az új elnök, S. Mesić mielőbbi megválasztását és azzal a súlyos alkotmányos válság rendezését.

Santer és Delors urak kilátásba helyezték a gazdasági és pénzügyi együttműködés felújítását Jugoszláviával, anélkül azonban, hogy konkrétumokról nyilatkoztak volna. A nyilvánosságra került 4-4,5 Mrd dolláros segítség jugoszláv oldalról merült fel. Maga A. Marković is cáfolta, hogy ez alkalommal konkrét összegekről tárgyaltak volna, de nem tagadta azok szóba hozását. Kategorikusan kijelentette viszont, senkinek se legyenek olyan illúziói, hogy az EK hajlandó, úgymond, megvásárolni a jugoszláv békét. A közös piaci vezetők jelezték azt is, hogy készek támogatni Jugoszlávia törekvéseit az IMF-nél, a Világbanknál. Mindezt a kormány gazdasági reformprogramjának folytatásához, illetve annak garantálásához kötötték, hogy a majdani belső és nemzetközi megállapodásokat Jugoszlávián belül mindenki végre fogja hajtani. Ebben az esetben elkezdődhetnek a tárgyalások Jugoszlávia társulási megállapodásáról az Európai Közösséggel, lényegében olyan tartalmú szerződést megcélözva, amilyenről Magyarországgal, Cseh és Szlovák Köztársaságokkal és Lengyelországgal is tárgyalnak. Látogatásukat kivételes alkalomnak minősítették abból a szempontból, hogy a jugoszláv politikai tényezők felelős módon vállalhassák az ország súlyos helyzetének rendezését.

A jugoszláviai belső viszonyokat jól szemléltette, hogy az EK vezetői az elnökválasztási válság miatt nem tudtak találkozni a kollektív államfői testülettel, az Elnökséggel. Külön-külön folytattak megbeszélést S. Mesić horvát, B. Jović szerb és J. Drnovšek szlovén elnökségi tagokkal. Egyenként tárgyaltak a hat köztársaság vezetőjével is, ahol elsősorban az egyes nemzeti álláspontok kifejtésén volt a hangsúly. Ezek a tárgyalások megerősítették, hogy a jugoszláv válság okai elsősorban politikai természetűek, s hogy a gyakorlat oldaláról közelítve és adottnak véve az európai normák elfogadását a konkrét kérdésekben mutatkozó eltérések nem képeznek elháríthatatlan akadályokat. Ezekről a tárgyalásokról kikerült információk azt is megerősítették, hogy az egyes köztársasági vezetők a tárgyalásokon a hangsúlyt saját politikájuk melletti érvelésre helyezték, illetve a megbeszéléseknek nyilvános értelmezésével igyekeztek maguk számára pozíciójavulást elérni.

Kiro Gligorov macedón és Alija Izetbegović bosznia-hercegovinai elnökök tárgyalásain a fő figyelmet a nevükkel fémjelzett kompromisszumos Jugoszlávia-elképzelés kapta, amit átadtak Santer és Delors uraknak. Izetbegović úr a javaslatot kommentálva azt hangsúlyozta, hogy az elismeri a köztársaságok szuverenitását, ezért meg kell, hogy feleljen a konföderáció híveinek, és garantálja a szerbek megmaradását egy állam keretében, kielégítve ezzel a föderáció elkötelezettjeinek legfontosabb követelését is. A javaslatra való reagálást a Jugoszláviához való viszony, S. Mesić elnökké választását pedig a jóindulat próbájának minősítette.

A „föderációs megoldást” Momir Bulatović Crna Gora-i elnök ismertette az Európai Közösség vezetőivel és azt írásban is rendelkezésükre bocsájtotta. Az államelnökségi válságot Bulatović a két Jugoszlávia-koncepció ütközéseként értelmezte. Magának a szerb–Crna Gora-i álláspontnak a fogadtatását kedvezőnek értékelte, mivel azt a vendégek nem tekintették centralizáló szándékúnak.

Slobodan Milošević aznapi, meglehetősen éles külföld- és Amerika-ellenes képviselőházi expozéját követően ült le tárgyalni Santer és Delors urakkal. Ennek a körülménynek is betudható, hogy a szerb elnök hangsúlyozottan kedvező értékelést adott magáról a misszióról mondván, hogy a látogatást jószándék és konstruktivitás jellemezte, nem jelent beavatkozást a belügyekbe, segíti a pozitív folyamatokat és Jugoszlávia megőrzését. A szerb mondandó lényegét ez alkalommal is az általuk óhajtott demokratikus föderáció és Európába való integrálódási szándék közötti összhang bizonygatása képezte.

Franjo Tuđman horvát elnök a jugoszláv válság politikai jellegét hangsúlyozta, ezért a kiutat is a politikai megoldásban jelölte meg. Hangsúlyosan került szóba a polgárháború veszélye, ami horvát értelmezés szerint csak Szerbia háborúja lehet Horvátország ellen. A találkozót értékelve a horvát elnök kijelentette, hogy politikai megállapodás esetén az Európai Közösség más kelet-európai országoknak nyújtott segítségnél nagyobb támogatásra is kész lenne. Benyomása szerint a vendégek legkevesebb kompromisszumos készséget szerb és szlovén részről tapasztaltak.

Milan Kučan szlovén elnök a két európai vezető utazását az aggodalom és a segítőkészség megnyilvánulásaként értékelte. Véleménye szerint meggyőződhetek róla, hogy Jugoszlávia nagyon bonyolult ország, ahol nincs egyetlen igazság! Szkeptikusan nyilatkozott a misszió eredményét illetően, mivel szerinte nem az a kérdés, hogy támogatni kell-e a politikai és gazdasági reformot, hanem olyan helyzetet kellene teremteni Jugoszlávián belül, hogy senki se kényszerítse másra saját nézetét és ne élhessen vissza a jelenlegi szövetségi állam mechanizmusával.

J. Santer és J. Delors látogatásának eredményei nem elégitették ki maradéktalanul a várakozásokat: a jugoszláv tárgyaló felek több konkrétumot reméltek, míg az Európai

Közösség részéről nagyobb kompromisszumos készségre számítottak az együttműködés általuk támasztott feltételeinek gyors megteremtésében.

A jelenlegi belpolitikai helyzetet figyelembe véve inkább a várakozások voltak túlzottak mindkét fél részéről. Ezt látszik igazolni, hogy utólag mindkét fél óvakodik a látogatást jószolgálati missziónak minősíteni.

A szövetségi kormány meghívására a látogatást az tette lehetővé, hogy az ellentétes érdekek dacára valamennyi jugoszláv fél tisztában van azzal, hogy az Európai Közösség ellenében politizálva hosszú távon nem remélhetnek sikereket, konkrét támogatását pedig már most sem, a jövőben pedig még inkább nem nélkülözhetik. A látogatás itteni mértékadó diplomáciai források szerint is sikeres volt a tekintetben, hogy senki sem vonta kétségbe a segítő szándékot, nem minősült Santer és Delors urak küldetése beavatkozásnak, az előterjesztett együttműködési feltételeket nem nyilvánították ultimatív követeléseknek. Az EK vezetői egyértelművé tették azt is, hogy az állami egység valamilyen formában való megőrzésének igénye semmilyen körülmények között sem jelenti a jelenlegi szerb vezetés hegemonista törekvéseinek elfogadását, pláne támogatását. A lényeg számukra, hogy Jugoszlávia valamennyi köztársaság érdekeinek megfelelő, gazdaságilag működőképes, demokratikus jogállammá váljon.

A kétnapos tárgyalássorozatnak kétségtelenül pozitívuma, hogy a jugoszláv felek számára minden korábbinál egyértelműbbé vált, hogy Európa nem hajlandó tolerálni a konfrontációs, nyílt összeütközésekkel fenyegető irányvonalakat, csak békés és demokratikus megegyezés eredményeként megszülető megoldás számíthat támogatásra, és hogy az európai normákat alkalmazó megoldás feltételezi Jugoszlávia egységének valamilyen formában való megőrzését. Ugyanakkor az is többé-kevésbé világossá vált, hogy a fejlett országok sem rendelkeznek olyan eszközökkel, amelyek azonnal, hatékonyan alkalmazhatók egy ilyen politikai válságban, ezért gyors, netán azonnali fordulatra számítani eleve túlzás volna. A látogatás jelentősen erősítette a szövetségi kormány és személyesen A. Marković pozícióit és vélhetően lökést adott másoknak is további hasonló lépések megtételére. Ilyennek tekintjük Pavlov szovjet kormányfő váratlanul bejelentett június 7-i jugoszláviai látogatását, valamint A. Markovićnak a napokban átadott lengyelországi látogatásra szóló meghívást.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

Őszi István belgrádi nagykövet összefoglalója Jeszenszky Gézának
Szerbia belső helyzetéről

1991. június 18.

A Magyar Köztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. június 18.

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter úr
Külügyminisztérium
Budapest

Tárgy: A szerbiai belső helyzet áttekintése

56/1/SZ/1991

Készítette: Varga Imre
Készült: 3 példányban
Kapja: 2 példányban Központ 1 példány saját
Gépelte: Sosity Zorka

1986 őszén került nyilvánosságra a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia ún. Nemlétező Memoranduma,²⁶¹ pontosabban annak szövegtervezete, amely azonnal éles, sokszor egymásnak ellentmondó reakciókat váltott ki a hatalom, az értelmiség és általában a közvélemény részéről. Az ún. Memorandum II. fejezete foglalkozott a szerb nemzeti kérdéssel, alapvetően úgy állítva be a témát, hogy a szerbség két megnyert világháború ellenére a II. világháború utáni Jugoszlávia egyetlen nagy vesztese. A Tito-rendszerben szó szerint minden a szerbség érdekei ellenére történt, a szerbséget, elsősorban szlovén és horvát vezetők kijátszották, megosztották. A Memorandum széles körű nemzetközi összeesküvést emlegetett a szerbség ellen, amelynek legfontosabb

²⁶¹ A Szerb Tudományos Akadémia 1986 szeptemberében hozta nyilvánosságra a Memorandumát, amely Jugoszlávia esetleges szétesésére figyelmeztetve arra helyezte a hangsúlyt, hogy az akkori Szerbia területe nem öleli fel a szerb nemzet etnikai határainak az egészét. A Memorandum a 19. században megfogalmazott nagyszerb koncepciót tükrözte.

tényezői a Komintern, az Osztrák–Magyar Monarchia eszméjét felkaroló erők, a Vatikán, az Iszlám és mások, gyakorlatilag az egész világ!

A Memorandum létrejöttének féllegális, lappangó volta rámutat a szerb nemzeti ügy, a szerbség veszélyeztetettsége kérdésének sokáig rejtőzködő, felszínen nem mutakozó jellegére. Ez 1986–87-ben robbanásszerűen jelentkezett, s amely mögé felsorakozott a szerb értelmiség jelentős része, a tekintélyes nemzeti intézmények, valamint a hatalmat birtoklók egy jelentős hányada. Az 1987-ben pucsszerűen hatalomra kerülő Slobodan Milošević és támogatói szinte azonnal felkarolták a nemzeti ügyet és politikájuk szinte kizárólagos céljává tették. Meghirdették a szerbség újbóli egyesülését, az egyesülés utáni felvirágzását. Az azóta eltelt időszak ékesen bizonyította, hogy a miloševići politika gyakorlatilag a Memorandumban megfogalmazott téziseken alapszik, az ott megjelölt célokat kívánja valóra váltani.

Ennek értelmében Jugoszláviát úgy kell átalakítani, hogy megvalósuljon a szerb nemzet „egyenrangúsága” a többi nemzettel, megszűnjön mesterséges megosztottsága, más szóval Jugoszlávián belül szerb dominancia érvényesüljön.

A szerb nemzeti ügy, a szerbség egyesülése kérdésének állandó napirenden tartása hozzájárult a Tito-féle jugoszláv állam alapjainak megrendítéséhez, mára gyakorlatilag összeomlásához. Következtes, időnként agresszív képviselte az elmúlt három-négy évben folyamatos konfliktusokat idézett elő Jugoszlávia népei között, s hozzájárult az ország belső helyzetének destabilizálásához. A szerb nacionalizmus állampolitikai szintre emelése ösztönözte a többi köztársaságban is a nacionalizmus feléledését és a szabad választásokon a szerb fenyegetésre hivatkozó politikai erők hatalomra kerülését. A nemzeti ügy következetes képviselte ugyanakkor a jugoszláv politikai porondon elszenvedett számos vereség ellenére Milošević számára biztosította a hatalom folyamatos megtartását, sőt megszilárdítását. Hozzájárult ahhoz, hogy a köztársaságok közül utolsóként Szerbiában kerüljön sor a többpárti választásokra,²⁶² s a hatalom birtokosai az amúgy is megosztott, alig szervezett és Miloševićet nacionalizmusában eredménytelenül túlllicitálni akaró ellenzék felett fölényes győzelmet arassanak.

A márciusi belgrádi, illetve szerbiai eseményeket (ellenzéki tömegtüntetés Belgrádban, többnapos békés diákdemonstráció, ellenzéki megmozdulások több vidéki nagyvárosban, stb.) követően úgy tűnt, hogy Milošević és az uralkodó Szocialista Párt hatalma megrendült. Az azóta eltelt időszakban a rendszer immár konszolidálni tudta hatalmát, sőt az átmeneti megingás után rendezni tudta sorait és ellentámadásba ment át. Az ellenzék megosztását célzó, valamint a Jugoszlávia politikai-állami

²⁶² Szerbiában az első többpárti parlamenti és elnökválasztást 1990. december 9-én és 23-án tartották, időben a jugoszláv tagköztársaságok közül utolsóként.

jövőjéről folyó tárgyalásokon minél jobb pozíció elérését szolgáló törekvéséhez a szerbiai hatalom továbbra is a szerb nemzeti kérdést tartja napirenden. Kezdeményezte egy Szerb Nemzeti Tanács megalakítását. Szimptomatikus, hogy a kezdeményezők, akik névlegesen párton kívüli, illetve pártokhoz lazán kötődő neves értelmiségiek, zömmel az 1986-os akadémiai Memorandum szerzői közül kerülnek ki, illetve közel állnak a Szerb Szocialista Párthoz. A hatalomnak sikerült azt is elérnie, hogy a Kezdeményező Bizottságba bevonja a legnagyobb rivális ellenzéki pártok, valamint az egyház személyiségeit, ezzel az egész ügynek egyfajta pártok feletti össznemzeti jelleget adjon.

A Szerb Nemzeti Tanács létrehozásával egy időben (a Tanács Nyilatkozatot adott ki a szerb nemzeti egységről) a szerb politika továbbra is támaszkodik, sőt az utóbbi időben egyre intenzívebben a horvátországi és boszniai szerbség mozgalmaira is. Nyilvánvaló, ma már bizonyított tény, hogy a horvátországi és boszniai Szerb Demokrata Pártok²⁶³ közvetlen, szoros kapcsolatot tartanak fenn Belgráddal és napi politikai kérdésekben folyamatosan egyeztetnek. Rendszeresek a belgrádi tanácsadók jelenléte a horvátországi és boszniai szerb lakta vidékeken, illetve az említett területek politikai vezetőinek belgrádi konzultációi. Az említett két köztársaságban élő szerbség döntő részére befolyást gyakorló szerb szervezetek és mozgalmak magukévá tették azt a jel-szót is, hogy valamennyi jugoszláviai szerbnek egy állam keretében kell maradnia.

A szerbiai hatóságok minden lehetséges eszközzel (pénzzel, nem utolsósorban fegyverrel) igyekeznek támogatni a horvátországi és boszniai szerb autonómiára ill. regionális önállóságra irányuló törekvéseket. Ezzel több célt szolgálnak egyidejűleg. Mindenekelőtt saját pozíciójukat vélik ezzel erősíteni a Jugoszláviáról folytatott tárgyalásokon, hiszen e két köztársaság belső viszonyainak állandó feszültségben tartásával objektíve gyengítik politikai ellenfeleik pozícióit. Másrészt a gyakorlatban kívánják demonstrálni, hogy Szerbia határainak Nyugatra való kitolása nem irreális, hiszen a Szerbián kívül élő szerbség aktívan követeli a Szerbiához való csatlakozást. Ennek a törekvésnek leglátványosabb, egyben groteszk kifejeződése volt a „Krajina” Szerb Autonóm Körzet megalakítása, kormányának kinevezése, a körzetben népszavazás rendezése a Szerbiához való csatlakozásról.²⁶⁴ E törekvéseknek ad nyomatékot a kraji-

²⁶³ A horvátországi Szerb Demokrata Pártot 1990. február 17-én alapította meg Jovan Rašković, míg a boszniai Szerb Demokrata Pártot 1990. július 12-én Szarajevóban Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik és Biljana Plavšić hozták létre. A nacionalista két párt ugyanazt az ideológiát képviselte, mindkettő célja Nagy-Szerbia létrehozása volt.

²⁶⁴ A Szerb Knini Krajina Autonóm Körzetet (Srpska autonomna oblast Kninske Krajine), az 1990. augusztus 17-i, ún. „Farönk-forradalom” (Balvan revolucija) után, 1990. szeptember 30-án kiáltották ki, majd 1990. december 21-én átnevezték Szerb Krajina Autonóm Körzetté (Srpska autonomna oblast Krajina), a szerbek által többségében lakott horvátországi területeket, az egykori katonai határörvidék területét ölelte fel. 1991 februárjában a Szerb Krajina Autonóm Körzet egyesült a szerbek által többségében

nai rendőrség legutóbbi boszniai erődemonstrációja is, amely azt hivatott bizonyítani, hogy a két érintkező terület, ahol túlnyomórészt szerbek élnek, egységes egészet alkot, s ott már az adott köztársaságok fennhatósága nem érvényesül.

A szerbiai hatalom újabban a szerb nemzeti kérdés exponálásában erőteljesen támaszkodik bizonyos szélsőséges szervezetekre és megnyilvánulásokra is. Gyakorlatilag bizonyítottnak vehető, hogy a kelet-szlavóniai (Borovo Selo) eseményekben²⁶⁵ együttműködés volt a szerb hatóságok, illetve egyes szerbiai szélsőséges politikai szervezetek (Šešelj vajda csetnik mozgalma, ill. Mirko Jović Szerb Nemzeti Megújulás Pártja, stb.) között. A legutóbbi napok történései is azt látszanak alátámasztani, hogy bizonyos munkamegosztás érvényesült a szerb hatalom és a szélsőséges szerb nacionalista, profasiszta (Šešelj) erők között. Utóbbiak rendre elvégzik a piszkos munkát mind Horvátországban és Boszniában, mind a szerbiai ellenzék felé, s ebben élvezik a hatalom hallgatóságos támogatását, legújabbán pedig már propagandájának egyértelműen „jóindulatát”. Szembetűnő, hogy az eddig sajtóhoz nem jutó Šešelj csetnik vezér újabban az egyik belgrádi pótválasztási kampány során naponta tölti meg nyilatkozataival a szerb sajtót szigorúan objektív fényben. Részben ennek tudható be, hogy június 16-án Šešelj minden ellenfelét messze megelőzve került a második fordulóba. Eme fejleményeket a szerbiai ellenzék élesen elítéli, a szocialistákat a Šešeljjel való lepaktálással vádolja. Vuk Drašković Šešeljről egyenesen, mint a hatalom emberéről beszél.

A szerb szocialisták továbbra is szilárdan tartják kezükben a teljesen állami pénzen finanszírozott tájékoztatási eszközöket. Az ellenzék márciusi követeléseit – a sajtó demokratizálását, a szocialisták monopóliumának megszüntetését – a hatalom gyakorlatilag elszabotálta. Rövid átmeneti engedmények után újból érvényesül az egyoldalú

lakott észak-dalmáciai és líkai térséggel. 1991. február 28-án a Szerb Autonóm Körzet Végrehajtó Bizottsága kinyilvánította a Horvátországtól való elszakadást és kifejezte a JSZSZK-ban maradásának a szándékát. 1991. május 16-án a krajina-i parlament határozatot fogadott el a Jugoszláviához való csatlakozásról. 1991. június 25-én megalakult a Szlavónia, Baranya és Nyugat-Szerémség Autonóm Körzet, amelyet 1991. szeptember 25-én Szlavónia, Baranya és Nyugat-Szerémség Szerb Körzetre neveztek át. A Szerb Autonóm Körzetek 1991. december 19-én egyesültek és kikiáltották a Szerb Krajina-i Köztársaságot.

²⁶⁵ 1991. május 2-án a Vukovár (Valkóvár) melletti Borovo Selo településen összecsapás volt a horvát reguláris belügyi alakulatok és a Szerbiából támogatott ún. önkéntesekkel megerősített helyi szerb szabadcsapatok között. Aznap éjszaka a horvát rendőrök a jugoszláv lobogó helyett a horvát lobogót akarták kitűzni a falu bejáratára, amikor egy magánházból rájuk lőttek. Két sebesült horvát rendőrt a szerb lázadók elfogtak, míg az őrjárat másik két tagja elmenekült. Reggel a helyszínrre siető, a horvát Belügyminisztérium különleges tagjait szállító autóbuszra rálőttek. A támadásban 12 rendőr meghalt, 23 megsebesült. A volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűnöket vizsgáló nemzetközi bíróság a bűncselekménnyel Vojislav Šešelj szerb csetnik vajdát, a Szerb Radikális Párt elnökét vádolta meg.

és harsány nacionalista propaganda. Ez a propaganda nap mint nap sulykolja az olvasókba, tv-nézőkbe stb.; hogy szerte az országban veszélyeztetett a szerbség helyzete, megsértik jogaikat. Koszovótól Bosznián keresztül Horvátorszáig, Szlovéniáig.

Ami a szerb nemzeti programnak Magyarországra, általában a magyarságra vonatkozó hatását illeti, fontos megjegyezni, hogy e program abból indul ki, hogy Szerbia nemzeti állam, nem vesz tudomást arról az alapvető tényről, hogy a köztársaság lakosságának egyharmada nem szerb nemzetiségű. A lakosság jelentős részét kitevő nemzeti kisebbségekkel kapcsolatban egyelőre csak azt lehet tudni, hogy a nemzetközi egyezmények által megállapított jogokat kívánják biztosítani számukra (a Szerb Nemzeti Tanács Nyilatkozatának 17. pontja). A túlfűtött nemzeti törekvéseket látszik tükrözni néhány titokban folytatott előkészület, mint pl. az új köztársasági oktatási törvények is, amelyek jóval hátrányosabbak a kisebbségekre nézve, mint a korábbiak. A VMDK szabadkai II. kongresszusán határozottan felemelte szavát az ilyen törekvésekkel szemben és rámutatott a szerb kormányprogram és a hatalom napi politikájának kisebbségeket diszkrimináló voltára.

Ezzel a politikai vonallal, mivel gyökerei is mélyre nyúlnak vissza, hosszú távon számolni kell. Számolni kell vele annál is inkább, mivel a „megoldatlan” szerb nemzeti ügy nem köthető kizárólag a most hatalmon lévő Szerb Szocialista Párthoz, és személyesen Miloševićhez. (A Memorandum hamarabb jelent meg a porondon, mint Milošević maga!) Abban az esetben, ha hatalomváltásra kerülne sor, nagy valószínűséggel állítható, hogy az új hatalom központi politikai tézise is a szerb nemzeti kérdés lesz, legfeljebb némi hangsúlyeltolódásokkal. Mivel a szerb nemzeti kérdés lényegénél fogva szorosan összekapcsolódik a Jugoszlávia jövőjéről folytatott tárgyalások kimenetelével, (egyébként az elmondható a többi nemzeti kérdésre is) ez a problematika hosszú távon napirenden lesz. A szerb nemzeti kérdés megoldására tett erőfeszítések a jövőben is kihatnak a Szerbiával, a szerb nemzettel szomszédos, de Jugoszlávián kívül élő népekkel és országokkal – elsősorban Albániával és Magyarországgal – ápolott politikai kapcsolatokra.

Az Albániához fűződő viszony alakulása a koszovói kérdés függvénye, amelynek rendezésére reális tárgyalási alapul szolgáló javaslata egyik félnek – sem a szerbeknek, sem pedig a koszovói albánoknak – sincsen. A Jugoszlávia jövőjéről kialakított különböző elképzelésekben érdemi helyet az albán probléma nem kapott. A külpolitikai nyitást végrehajtó Albánia számára viszont geopolitikai szempontból a Szerbiához fűződő kapcsolatok alakulása nem elhanyagolható.

Magyarország esetében elsősorban Szerbia geopolitikai érdekei bírnak jelentőséggel, hiszen a legkézenfekvőbb kommunikáció Nyugat felé hagyományosan hazánkon át kínálkozik. Ráadásul a szerb–horvát viszony alakulása közvetlenül is arra inti Szerbiát, hogy Magyarországon keresztül stabil, jól működő kapcsolatok révén biztosított európai kijárata legyen. Ugyanakkor a szerb vezetésben még nem tudatosodott az

ellenzéki pártoknál is csak részben – hogy a nemzetiségi kérdésben követett szerb politika akadályozza a kapcsolatépítést; az előrelépés érdekében fel kellene hagnia az albánokkal szemben követett politika automatikus alkalmazásával a vajdasági magyarság esetében. Ennek esélye ma a fentiek fényében minimális, ugyanis egy, a valós érdekek szerint differenciált magatartást tételezne fel, aminek pillanatnyilag a feltételei nincsenek meg.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

61.

Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a szlovéniai fegyveres összecsapások ügyében

1991. június 27.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
1929/Szo

Szigorúan titkos!
Készült: 7 pld.-ban
Kapja: Jeszenszky úr
Katona úr
Somogyi úr
Szabó úr
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: A jugoszláv nagykövet bekérése

1991. június 27-én 19.45 órakor a Külügyminisztériumba kérttem Rudi Sovát, a JSZSZK budapesti nagykövetét és az alábbiakat közöltem vele:

A Jugoszláv Szövetségi Külügyi Titkárság tájékoztatását köszönettel nyugtáztuk, az abban foglaltakat tudomásul vesszük.

403

A Szlovén Külügyi Titkárságtól is kaptunk tájékoztatást, mely szerint a JNA Szlovénia különböző pontjain felvonult és feladata végrehajtása céljából minden katonai eszközt alkalmazhat.

A Magyar Köztársaság kormánya aggodalommal figyeli a jugoszláviai helyzet alakulását, különösen a hadsereg mozgásáról hozzánk eljutott híreket. Meggyőződésünk, hogy az ellentétek feloldását nem szolgálják sem az egyoldalú lépések, sem az erőszak alkalmazása vagy az azzal való fenyegetőzés.

Magyarország számára alapvető fontosságú, hogy Jugoszlávián belül fegyveres konfliktusokra ne kerüljön sor. Annak ellenére, hogy a szövetségi kormány politikáját támogatjuk, katonai közigazgatás bevezetését nem tudnánk elfogadni. A katonai közigazgatás esetleges bevezetését el kellene ítélnünk, mert ellentétben állna a jugoszláviai válság békés, tárgyalásos megoldásával. Ha az események a szövetségi és a köztársasági szervek közötti fegyveres konfliktushoz vezetnének, akkor azért elsősorban a szövetségi szerveket fogjuk felelősnek tekinteni. Bízunk abban, hogy a jugoszláv szövetségi kormány Ante Marković kormányfő nyilatkozatának megfelelően mindent megtesz azért, hogy erőszak alkalmazására ne kerüljön sor.

Számunkra különösen nagy jelentősége van annak, hogy a Jugoszláviában élő magyar kisebbség helyzetét a jugoszláviai belső helyzet semmilyen formában ne érintse hátrányosan.

Magyarország változatlanul a Jugoszláviával kialakított jószomszédi viszony és gyümölcsöző együttműködés fejlesztésére törekszik és tiszteletben tart bármilyen, demokratikusan létrejövő megállapodást Jugoszlávia jövőjéről. Korábban kialakított álláspontjának megfelelően tiszteletben tartja Jugoszlávia területi integritását.

A beszélgetés végén megjegyeztem: a magyar kormány nem kíván semmi olyat tenni, ami az amúgy sem könnyű jugoszláviai belső helyzetet bonyolítaná. A magyar–jugoszláv kapcsolatok lehetővé teszik, helyzetileg szükségessé teszi, hogy tájékoztatást kapjunk a jugoszláviai belső folyamatokról.

Rudi Sova elismerte, hogy hazájában a helyzet valóban „nagyon feszült, nagyon komoly” és abban állapodtunk meg, hogy pénteken 11 órakor részletesen tájékoztat a legújabb jugoszláviai fejleményekről és kormánya álláspontjáról.

A 30 perces beszélgetésen részt vett dr. Pék Miklós főosztályvezető-helyettes.

Budapest, 1991. június 27.

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

A Kormány napirenden kívüli ülése a délszláv válságról

1991. június 27.

A Kormány ülésének napirenden kívüli tárgyalása a délszláv helyzetről

Dr. Jeszenszky Géza: Én szeretném bejelenteni, hogy most érkezett a szlovén külügyminisztertől a kérés, hogy ismerjük el a Szlovén Köztársaságot. Ezt a kérést továbbítsam a Kormánynak és mellékel a szlovén parlament vonatkozó határozatát, az alkotmányt és biztosít bennünket, hogy a kapcsolatokat minden vonatkozásban fenn tartják, illetve erősíteni kívánják. Még hozzáteszi, hogy továbbra is készek tárgyalni a szuverén jugoszláv köztársaságokkal valamennyi közös érdekű kérdésben. Egyéb-ként az álláspontunkra vonatkozóan a magyar közvélemény, magyar hírközlés nem gyakorol nyomást, hogy nyilatkozzunk, viszont a partnerországok többen is, Ausztria, Olaszország és most legújabbban a Szovjetunió is kérdezi, hogy mi a hivatalos magyar álláspont? Mikorra várható magyar álláspont? Mint már jeleztem, holnap délelőtt keres fel a Horvát, illetve a Szlovén Köztársaság megbízottja, nyilván formálisan is átadja ugyanezt a deklarációt és fogja kérni az elismerést.

Dr. Antall József: Az a kérésem, hogy most az osztrák külügyminisztert fel kellene hívni, nyilván ők is megkapták és szó szerint meg kellene beszélni, mint közvetlen szomszéd országgal, az osztrák kormánnyal és az olasz kormánnyal, mint közvetlen szomszédai Szlovéniának, hogy mi az álláspont és ezekkel az országokkal összehangolt nyilatkozatot kell kiadni. Erre a felhívásra természetesen reagálni kell és... A másik dolog pedig, hogy meg kell tudni, hogy jelen pillanatban mi a helyzet a hadsereggel, miután lejárt az ultimátuma a szlovén határőrséghez. Tehát, más jellegű a megnyilatkozásunk, hogyha vérfürdő, vagy ha már lőttek.

Dr. Kodolányi Gyula: Lajos maradjál, mert most érkezett egy fax a Szlovén Külügyminisztériumtól és a lényegét megmondanám. A lényege az, hogy a Szlovén Köztársaság Kormánya a helsinki egyezmény összes aláírójához és a nemzetközi közösséghez fordul a következő közleménnyel: felvilágosítják az összes kormányt, hogy fegyveres intervenció történt Szlovénia ellen. Ennek lényege az, hogy a Jugoszláv Néphadsereg 5. katonai kerülete tudatta őket, hogy feljogosították arra, hogy az összes határátkelőhelyet vegye át és amennyiben bármilyen ellenállás van, ezt erővel törjék le. És hogy az ellenállás résztvevői felelősek a következményekért. Erről azt mondja, a fő célja ennek a műveletnek az, hogy a ljubljanai repülőteret

megszerezhessék és onnan további csapatokat szállíthassanak szét. A továbbiakban megállapítják, hogy ez egy fegyveres intervenciót képez. És ezt annak dacára tették, hogy Szlovénia bejelentette, hogy békés és konstruktív módon hajlandó folytatni a tárgyalásokat a jugoszláv szuverén közti viszonyról és éppen ezért ezt a műveletet agresszióknak tekintik.

Dr. Jeszenszky Géza: Utánanézettem, hogy az ebbeli és más nemzetközi kötelezettségek és más nemzetközi dokumentumok mit írnak elő, a Helsinkiben elfogadott 1970-ben elfogadott tíz elv között szerepel a népek egyenjogúsága és önrendelkezési joga tiszteletben tartása, ami egyébként az ENSZ Alapokmányában is benne van. A koppenhágai tavalyi nyári emberjogi találkozó dokumentuma az emberi jogok alkalmazásának felfüggesztését bizonyos feltételekhez köti, a rendkívüli állapotnak megvannak az előfeltételei. Ezek nem állnak fenn Jugoszlávia esetében. És a párizsi kartában pedig csak most olvasom, a jugoszláv küldöttség szorgalmazta azt, hogy álljon ki – benne van a dokumentumban –, eltökélt szándékunk együttműködni a demokratikus intézmények megvédésében azon cselekedetekkel szemben, amelyek a résztvevő államok függetlenségét, szuverén egyenlőségét, vagy területi épségét sérti. Ezek magukban foglalják azokat a jogellenes cselekedeteket, amelyek külső nyomást, kényszert, vagy felforgatást vonnak maguk után. No, most itt csak az a kérdés, hogy ezt államnak tekintjük, Szlovéniát, Horvátországot, akkor egyértelmű.

Dr. Antall József: Az a javaslatom, hogy egy külügyi tisztviselő legyen itt, és az fogalmazza.

Dr. Jeszenszky Géza: Jó. De akkor előbb az osztrákokkal egyeztetni kell.

Dr. Antall József: Osztrákokkal egyeztetni, olaszokkal, minden információt beszerezni, úgy, hogy még ma 6 óra körül ki tudjuk adni, addig beszerezzünk minden információt, de legyen itt, aki alkalmas rá, hogy meg tudja fogalmazni és utána azt a Minisztertanács jóváhagyja. Tehát, ne ilyen improvizálva csináljuk. Tessék. [Mikrofon nélkül.]

Dr. Antall József: Egyet kell alapul vennünk. Nem, több dolgot kell alapul vennünk megítélésem szerint. Először is kifejezésre juttattuk már a nagyhatalmaknál, a hét vezető országnál egyértelműen ma reggel. Ezzel kapcsolatos magatartásukkal kapcsolatban is tulajdonképpen az állásfoglalásunkat, beleértve ezeket a kérdéseket. Ez az egyik. A másik dolog, hogy kiadhatunk mi itt most nagyon hatásos nyilatkozatokat, nem lenne mondjuk nemzetközileg sem nagyon jó a visszhangja, de hogy utána a félmillió magyart a Vajdaságban, a 40 ezret Horvátországban és a 10 ezret Szlovéniában olyan atrocitások érnék, azt biztosítani tudnánk. Tehát pontosan azért, amiért Magyarország a fegyverszállítási ügyben benne volt, ez önmagában egy ok arra, amit a horvátok már önmagában megfelelően értékelnek, pontosan a szlovén miniszterelnöknek, Tudman elnöknek, mindegyiknek elmondtuk a speciális helyzetünket, azt,

hogy ott a magyarság túszként ott van. Tehát ugyanezt az ott élő magyarokkal az este még érintkezésbe léptünk, illetve éjszaka. Tehát nem lehet, itt most nem ezen múlik, hogy mi milyen nyilatkozatot teszünk. Nem lenne helyes, ha mi tennénk az első olyan nyilatkozatot. Ausztria várakozó álláspontra helyezkedett, Lengyelország és Csehszlovákia már tulajdonképpen közvetve elítélte és kiállt az egység mellett, amit mi még nem mondtunk ki tegnap. A többi nyugati ország mind nyilatkozott ebben. Szóval ez már önmagában véve, hogy nem tettünk ilyen nyilatkozatot, ez már valami. Ha ezek után teszünk egy nyilatkozatot azért kell, és azért volt célszerű megvárni, először is más, hogy vérontás lesz-e vagy például nem lesz. Ez most el fog dőlni, lehet, hogy ma eldől ez a kérdés. Úgyhogy azt hiszem, hogy legfontosabb az, nem mi tehetünk... És még egyet nem szabad elfelejteni, hogy a magyar hadsereg aránya a szomszéd országokhoz nem jobb, mint Trianon után volt. Szóval, de azt az okot keresik, amivel a magyar ellenségképet elé vetíthetik a szerbeknek, úgyhogy azért, nagyobb ez irányú lépés, vagy nyilatkozat esetén nyilvánvalóvá kell tennünk, még ma fogunk nyilatkozni, úgy, hogy gondolom, hogy várjuk meg a legújabb híreket azért. Tehát akkor javaslom, hogy menjünk tovább és ez úgy is közben állandóan lesz. Tehát akkor a 4-est Kiss Gyula miniszter úr terjeszti elő. Igen. Úgyhogy egyéb...

Dr. Raffay Ernő: 10-12 óra tájt a rédicsi határátkelőhely²⁶⁶ ellenkező oldalán álló [érthetetlen] határőrzést ellátó egység parancsnoka is jelentette az ottani magyar parancsnoknak, hogy körbefogták őket a jugoszláv hadsereg katonái és főszo­lították őket, hogy adják meg magukat. Átjött jelenteni a magyarnak, hogy nem fogják megadni magukat, hanem harcolni fognak. Az Akondi nevezetű határőr­körzet kerületparancsnoka jelentette a Lentiben állomásozó magyar katonai egység dandárparancsnokának Sütő ezredesnek, és így jutott a tudomásunkra. Na, most ha ez bekövetkezik, akkor ennek többféle várható következménye lehet: a harcok során átsodródhatnak alakulatok, vagy egyszerűen átjönnek, vagy fegyverrel, vagy fegyver nélkül, de így is, úgy is konfliktus keletkezhet, mert a jugoszlávok követelni fogják kiadatásukat és [érthetetlen]. Valamennyire föl kellene készülni. Ez egy friss jelentés.

Dr. Boross Péter: Itt valami nem egészen pontos, nem tudom, mikor kaptad?

Dr. Raffay Ernő: Most.

Dr. Boross Péter: Nekem a határőrség országos parancsnoka úgy mondta, hogy átjött, és megkérdezték, hogy átjöhetnek-e, ha támadás éri őket. A határőrség parancsnoka azt a választ adta, vagy az ottani, hogy ne, hanem inkább adják meg magukat.

²⁶⁶ A szlovén–magyar határon, a 86-os főúton található Rédics–Hosszúfalú (szlovénul: Dolgavas) határátkelőhely.

Én itt telefonon ezelőtt három órával utasítottam a határőrség parancsnokát, hogy ne ezt mondja, hanem azt mondja, hogy ha támadás éri őket, fegyvertelenül átjöhetnek, és nem lesznek visszaadva.

Dr. Raffay Ernő: Nekem ezt Deák tábornok jelentette most.

Dr. Antall József: Ehhez egyébként politikai menedékjogot kell kérni, hogy menekültstátusban legyenek, mert különben, ha nem kérnek politikai menedékjogot, akkor... A Jugoszláviával van kiadatási egyezményünk? Tessék?

Dr. Boross Péter: Biztos van. De hát ez tipikusan politikai menedékjogi.

Dr. Antall József: Tehát, ha kiadatási egyezményünk van, akkor nekik...

Dr. Balsai István: És nincs olyan egyezmény, hogy ki kell adni azt, akit politikailag [érthetetlen]?

Dr. Antall József: Na jó, de azért mondom, hogy azért világos. Kiadatási egyezmény, ha kiadatási egyezmény van a két ország között, akkor közölni kell, hogy kérje természetesen a politikai menedékjogot. Hát ez a legtipikusabb, politikai menedékjog. Na, de azért mondom, hogy világos státusza legyen. Ez az egyik dolog, amit ebből le kell vonni. A másik, hogy ebben az esetben nyilvánvaló, hogy a határon a készültséget és állapotot, és összetartást el kell rendelni, most még nem meghirdetve akár, de már gyakorlatban érvényesülnie kell, és hát szükség esetén, amikor azt látjuk kívánatosnak, akkor azt meg lehet tenni. Most a külügynek van-e valami?

Dr. Jeszenszky Géza: Erről a lépésekről, ha konkrétan nem is, de a katonaság felvonulásáról már tegnap értesültünk, és ezt már az állásfoglalásunkban is tükröztük. Itt arról van szó, amitől a Nyugat is fél, hogy egyoldalú lépések, ez egyoldalú katonai lépés, még hogy ha nem lönek, akkor is. De itt löparancsuk van, ez egyértelmű. Tehát, ha ebben a helyzetben ugye mi továbbra is megpróbáljuk a semlegességet és a visszafogottságot fenntartani, de úgy érzem – és kollégáimmal tanácskozva arra jutottunk –, hogy meg kell kísérelni nemzetközi fellépést elérni annak érdekében, hogy a békét fenntartani. Itt a kulcs a jugoszláv hadsereg, amely úgy tűnik, hogy tulajdonképpen a szövetségi kormányt ellenőrzése alá vonta, a szövetségi kormány behódolt. Tulajdonképpen azzal a tegnap éjjeli döntésével, hogy megszállják a határterületeket, és amit azóta megerősített az, hogy mind a két főváros ellen katonai egységek vonulnak, úgyhogy ezt már a magyar hírközlés is közölte, hogy Ljubljana nem tud védekezni, de eltorlaszolja az utakat. Tehát ez beavatkozást jelent, úgyhogy ez a nemzetközi fellépést indokoltá teszi. Na, most mi magunk, vagy akár két szomszéd állammal, Ausztriával és Olaszországgal egyeztetve nem tudunk érdemben föllépni, ezért megkíséreljük az Egyesült Államok és Németország egyetértését megnyerni. Ez nem lehetetlen, mert ez következik abból a szellemből, ami Baker álláspontjában is ott van, csak kevésbé publikus, és a német külügyi álláspont ismerete, amely teljes mértékben azonos értékelésében a magyarral. Konzervatív erők, a szerbeknek kell

engedni, mert kompromisszumot csak úgy lehet kötni. Tehát ilyen alapon nem tűnik teljesen kizártnak. Ennek érdekében megtettük a lépéseket, és hát várjuk azt, hogy már az érdekelt országok elfogadják-e azt, hogy egy közös, intervenciós föllépést diplomáciai úton a közvetítés igényével.

Dr. Antall József: És nem a Közös Piac mind a 12 országával kellett volna az Egyesült Államokon kívül? Egyszer az olasz–osztrák–magyar?

Dr. Jeszzenszky Géza: Ezt a hármat, mint határost. Az Egyesült Államok, amely alaposan ugye ebbe benne van; Németország, mint nagy súllyal rendelkező. Valóban az EK képviselője, az a baj, hogy nálunk nincs luxemburgi képviselő, tehát csak egy áttételes...

Dr. Antall József: De hát a belga. Kik képviselik, hollandok képviselik?

Dr. Jeszzenszky Géza: Igen.

Dr. Antall József: Hát akkor a hollandokat kellene, hogy a Közös Piac, miután ő jószolgálati ajánlatot is tett erről. Tehát az Európai Közösséget kell, mint Európai Közösséget felkérni, az Egyesült Államokat és ennek megfelelően ki kell egészíteni a felkérést, hogy értesítsék és délután folyamán még eszerint állást foglalunk. Ezt a hírt egyelőre nem kell még közzétenni a határállomás... semmi körülmények között. Még kérdés, hogy mit kívánnak elérni.

Dr. Boross Péter: [Mikrofon nélkül.] Ha az igaz, hogy egész nehézfegyverszintig voltak illegális horvát fegyvervásárlások, mert erről is szólt a rege, akkor valahol, valamilyen helyen ellenállóképesek, de ami látható ugye, a páncélozott járművekkel, enélkül a jugoszláv hadsereg ilyen egy-két órá...

Dr. Antall József: Attól függ, hogy a jugoszláv hadseregen belül mi történik a szlovén és a horvát legénység részéről.

Dr. Boross Péter: Azok állítólag Koszovóban vannak.

Dr. Antall József: Tito mégiscsak a Monarchiában volt szakaszvezető, tudja, hogy kell ezt csinálni. Akkor javasolom, hogy ebédeljünk, és utána folytassuk. Most viszont még egy kérdés, hogy ebben az egész ügyben. Tehát akkor a Bod Péter miniszter úr folytatja ezt a Kormány részéről? Akkor viszont ezt kell, tehát azt folytatni, hogy az IPOSZ és hogy lehet a képviseletét, mert egy új helyzet, hogyha megvan a kormánydöntés, akkor megpróbálni az IPOSZ-t meggyőzni arról, hogy vegyenek részt és hívják őket meg ennek a kuratóriumra.

Szünet.

Dr. Antall József: A 8. pontot minden hosszabb vita nélkül, de hogy a külügyminiszternek még itt kell lenni hozzá, kérem, hogy vegyük előre a 8-as pontot, és röviden, mert azt hiszem ebben teljes egyetértés van.

Dr. Jeszzenszky Géza: Egyetérttek azzal, hogy a nap folyamán olyan események történhetnek, reakciók, hogy ráérünk a délután folyamán, tehát az, hogy az estére

legyen, vagy ne legyen, vagy milyen legyen, arra térjünk vissza a délután folyamán. Ez készen áll.

Dr. Antall József: Az a kérésem, hogy a belügyminiszter úr, honvédelmi államtitkár folyamatosan legyen kapcsolatban az érdekelt szervezetekkel és természetesen a külügyminiszter, hogy lássuk, hogy mi van, szóval most e pillanatban egy olyan nyilatkozat, mint amit a cseh és lengyel találkozón tettek. Minekünk minél kevesebbet kell most, azt hiszem, mondani ebben a Jugoszláv ügyben. Az állásfoglalásnál ott merülhet fel egy kérdés, hogyha kimondják az önállóságukat és megjelenik az első szlovén útlevéllel rendelkező...

Dr. Jeszzenszky Géza: Már megjelent.

Dr. Antall József: Megjelent? Jó, ez várható volt.

Dr. Jeszzenszky Géza: Nem saját útlevéllel, hanem lepecsételt, felülbélyegzett jugoszláv útlevéllel. Még annyit mondanék akkor hozzá, hogy a Horvát Köztársaság és Szlovén Köztársaság képviselője kérte, hogy holnap fogadjam őket, szlovén részről, Rudi Čačinović úr, volt bonni nagykövet, és ők fogják bejelenteni – külön-külön fogadom őket – akkor a nyilatkozatukat. Én ennek a mai nyilatkozatnak a szellemében szándékozom válaszolni, tehát csak egy tudomásul vevő választ adok, tehát ez egy további részletkérdés. Egyetlen szempont mérlegelendő, hogy valamit kell szólnunk. Tehát az, hogy nem siettünk, mások beszéltek, az önmagában is jelzésértékű volt. Az osztrák kormány is nyilatkozott már a kérdésben, tehát...

Dr. Antall József: De azt, hogy várakozó álláspontra helyezkednek.

Dr. Jeszzenszky Géza: Igen, és hát én azt hiszem, hogy akár ennél rövidebbet is mondhatunk, de ugyanakkor, ami ebben benne van, azok mind nagyon lényeges szempontok, és a pillanatnyi állás alapján ez egy teljes mértékben vállalható nyilatkozat, de azt gondolom, hogy a délután folyamán térjünk vissza rá. Tehát estére valamilyen állásfoglalást kell adnunk, mert ez nem tartható, hogy nem adunk.

Dr. Antall József: Nyilván a Kormány mai ülése alapján kell valamit nyilatkoznunk, de nem kell, hogy a kormányszóvivő a napközi nyilatkozatában erre már utaljon. Úgyhogy várjuk meg az utolsó lehetőséget. Nem kerülhető el, hogy a Kormány ülésezett, és nem érinti a Jugoszláv kérdést. Ez az egyike, mi nem lehet, a másik viszont célszerű, hogy ezt minél később tegyük meg, minél több információ birtokában. Tegnap például túldramatizált információk érkeztek az első időszakban, és a közvetlen érintkezéseink ottani magyar kisebbségi szervezetek képviselői is nyugalomról számoltak be, tehát arról, hogy nem történt a magyarokkal kapcsolatban semmi. De már olyan hírek is voltak, mintha történt volna. Tehát azért nem szabad, mindig meg kell várni, hogy az ottaniaknak mi az álláspontja. Vasárnap módom volt Gödöllőn is találkozni az ottani magyar szervezetnek az egyik vezetőjével, a Vékással, és ő nekik is az az álláspontjuk, hogy nem avatkoznak a szerb–horvát konfliktusba, ez az egyetlen, amit

követhetnek. Tehát kívül maradnak ezen a konfliktuson, amíg csak lehet, és mi pedig azt mondtuk, hogy ő nekik kell elsősorban jelezni azt, hogy mi az ő érdekük, mi nem tehetünk itt nagyhangú, bátor kijelentéseket, de közben őket üssék agyon és az ő gyerekeiket. Tehát ez nem egy olyan egyszerű kérdés. Viszont ha bármi olyan lépés történik, azt hiszem, amit mi ma megtettünk ebben a kérdésben, az sokkal több, mint amennyit a térség bármelyik országa megtett ezen az úton, a nem kifelé tett lépésekre is hívtuk fel a figyelmet. Tehát ez egy kritikus kérdés. Tessék akkor.

Dr. Boross Péter: A Határőrség fokozott készségben van, tartalékok vannak készenlétbe helyezve, a menekültbefogadásra alkalmas intézmények is abban az állapotban vannak, amit ez a helyzet azért indokol most. Ezen túlmenően az információ viszont az, hogy nyugalom van. Egy szlovén határátkelőhelyen szlovén feliratokra cseréltek ki, de a jugoszláv hadsereghez tartozó határőrség nem csinált belőle különösebb ügyet. Tehát a határ közelében semmiféle mozgás, nagyobb mozgás, felvonulás és így tovább, nincs. Érdekes, a határátkelőhely forgalma az tegnap is kb. olyan volt, mint az utóbbi hónapokban, tehát ugye jelentősen lecsökkent, már hónapokkal ezelőtt, de ugyanaz a személyi forgalom és onnét se jöttek rossz hírek.

A Határőrség parancsnoka egy hónappal ezelőtti megállapodás keretében holnap találkozik Siklóson a határincidenseket kivizsgáló jugoszláv bizottság elnökével, aki a szövetségi kormány Belügyminisztériumának főosztályvezetője és ott sem változtattak időpontot, ugyanúgy megtartják. Tehát egy olyan információ áramlott, ami miatt nem lehet mellőzni a fokozottabb készséget. Ez egyáltalán nem látványos, tehát nincs neki olyan jellege, de nincs e pillanatban talán alapja azoknak a kétségkívül két óránként jelentkező híreknek, amelyeket aztán rendre megcáfoltatnak.

Dr. Antall József: Honvédség.

Dr. Raffay Ernő: El kell mondanom a tisztelt Kormánynak, miniszterelnök úrnak, hogy tegnapelőtt éjjel 23 óra 28 perckor Jugoszlávia ötödik katonai körzetében a teljes JN, tehát Jugoszláv Néphadsereg összes, mind a három haderőnemét, légierőt, szárazföldi csapatokat és ott a tengerparti erőket is riadókészségbe helyezték, és azóta magasabb fokra emelték. Ez azt jelenti a magyar honvédség számára, hogy óhatatlanul olyan intézkedéseket kell tenni, hogy követhetők legyenek ezek az események. Kifelé nem látszik semmi, természetesen a jugoszláv, több mint 600 km-es magyar határszakaszon, de a laktanyákon belül bizonyos intézkedések történtek arra nézve, hogy bármi eshetőség esetén a hadsereg azt tudja tenni, amire utasítást kap.

Dr. Antall József: Én úgy gondolom, hogy nem kell kifelé semmiféle drámai, látványos lépést tenni, hanem a belügy, a külügy, honvédelem és a nemzetbiztonsági tárca tartsa és a pénzügy pedig hát ahol szükséges a vámőrség stb. számára. De kifelé nem kell többet mutatni, mint amennyi így is megvan. Kaptam ilyen javaslatokat, ezt azért mondom, hogy válságbizottságot állítsunk fel. Semmi ilyet nem kell csinálni.

Azért vannak felelős miniszterek ezeknek az ágazatoknak az élén; a Kormány az illetékes minisztereket folyamatosan együttműködésre kéri fel. Én ezt javaslom, hogy ezt fogadjuk el, mint álláspontot. Nem tudom, hogy van-e mondandója Gálszécsy miniszter úrnak?

Dr. Gálszécsy András: Tisztelt miniszterelnök, Kormány. Meg tudom csak erősíteni a honvédelmi tárcának az információit. Nem hiszem, hogy drámai eseményekre kellene azonnal számítani. Hacsak egy véletlen lövöldözés vagy valami hasonló ki nem robban.

Dr. Antall József: Igen, hát ezt. Azt hiszem a belgrádi nagykövetet behívták ugye?

Dr. Jeszenszky Géza: A belgrádi követségünket kérték be a szövetségi külügy-miniszter helyettese, Milán Veres volt budapesti nagykövet, és ebben tájékoztatta a magyar kormányt a jugoszláv kormány tegnapi virradó éjjel hozott határozatáról, ami ugye törvénytelennek tekinti ezeket a lépéseket és az államhatáron gyakorlatilag a jugoszláv néphadsereg ellenőrzését vezeti be, az egész határövezetben. Hangsúlyozta, hogy ezt a tájékoztatást, mint szomszédos és baráti országnak adják, úgyhogy most újra barátok lettünk. Úgy látszik, és reményt adott annak, hogy megértéssel fogadják a lépéseket magyar részről, mert mindez a konstruktív, békés megoldást célozza, és összhangban van az EK és az USA magatartásával, amelyek ugye hangsúlyozzák, hogy Jugoszlávia egységét támogatják. Ennyi történt és erre egy olyan választ küldtünk, amiben nyugtázzuk és köszönjük a közlést. Hangsúlyozzuk, hogy aggodalommal figyeljük a helyzet alakulását és nem teszünk semmit, ami a helyzetet bonyolulttá tenné. Hangsúlyozzuk, hogy egyoldalú lépéseket nem tartanánk szerencsésnek, és hangsúlyozzuk a magyar kisebbség helyzetét, jogainak a biztosítását. Tiszteletben tartjuk Jugoszlávia területi integritását. Tehát tulajdonképpen bizonyos fokon megelőlegezve egy várható állásfoglalásunkat, de semmi többet nem mondva, mint amit tavaly, vagy akár februárban mondtunk. És azt még megerősítettük, hogy elvárjuk, vagy kérjük, hogy tájékoztassanak a katonai és egyéb lépésekről, amelyekről tudomásuk van.

Dr. Antall József: Úgyhogy akkor azt javaslom, ezt a nap folyamán még megvizsgáljuk, hogy mi van. Van még valakinek?

Dr. Jeszenszky Géza: Most még egy kérdés volt: az amerikai külügyminiszternek levélben foglaltuk össze az álláspontunkat és...

Dr. Antall József: A mai nap Andrásfalvy miniszter úr van távol, Kálmán Attila államtitkár helyettesíti. Für Lajos a csehszlovák védelmi miniszter fogadása miatt később érkezik, Raffay politikai államtitkár helyettesíti. Kádár Béla napközben fog eltávozni, majd a KGST-ről esetleg két-három szót még kérnék ezzel kapcsolatban tájékoztatást, hogy mi van. Addig Bogár László máris itt van, úgyhogy fogja helyettesíteni. Nagy Ferenc tartózkodik vidéken. Ezek majd a különfélék között lesznek, úgyhogy ennyit

szerettem volna bejelenteni. És majd az Érdekegyeztető Tanács üléséről Kiss Gyula fog, ez is különfélék között, ugye, tájékoztatót adni. Akkor még néhány szót Kádár Béla, mert el kell mennie majd. A KGST-ről röviden.

MKIF Az Antall-kormány kormányülései 1991. június. 1–12. o.

63.

Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára bekérte
Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a magyar–szerb sajtóháború ügyében

1991. július 18.

Külügyminisztérium
Katona Tamás úr

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig!
Jóváhagyásra: Katona Tamás úr
Tájékoztatásra:
Jeszenszky Géza úr
Somogyi Ferenc úr
Szokai Imre úr
Peisch Sándor úr
Belgrád
Zágráb
Saját

Mell: 7 lap

Feljegyzés

Tárgy: Rudi Sova bekérése

1991. július 17-én 15.00 órára magamhoz kérttem Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet. Sajnálkozásomat fejeztem ki amiatt, hogy országaink között nem kívánt sajtóháború robbant ki. A jugoszláv sajtóban megjelent bizonyos közlemények sértőek egyes magyar politikusokra nézve, akik szándékait az említett sajtókommentárok félreérthetően, esetenként durva hangvétellel, torzítva ismertetik.

A nagykövet ezzel kapcsolatban célzást tett a magyar miniszterelnök ismert közel-múltbeli (Trianonnal kapcsolatos) kijelentéseire, mely Rudi Sova szerint okot adhat félreértésekre.

Felhívtam figyelmét koherens és következetes álláspontunkra, melynek lényegét június 27-i nyilatkozatunk tartalmazza. Véleményünk azóta sem változott. Ez az időközben megjelent állásfoglalásainkban is tükröződik. Miniszterelnök úr kijelentését is tévedés lenne ettől eltérően értelmezni.

A történelmi jogokra miniszterelnökünk nem hivatkozott, és azt nem is tartjuk külpolitikánk elemének. A nemzetállamok nem jelentik a jövőt. Magyarország az egységesülő Európa eszméjét támogatja. Tetteink ezzel összhangban állnak. Jugoszlávia belügyeibe nem kívánunk beavatkozni.

Ugyanakkor érthetetlen számunkra, hogy a Szövetségi Külügyi Titkárság július 12-én démarche-ot²⁶⁷ intézett belgrádi ideiglenes ügyvivőnkhez. Kértem ennek felülvizsgálatát.

Másrészt viszont továbbra is várjuk a hivatalos magyarázatot arra, hogy miért maradtak mindeddig válasz nélkül az Eszék környéki két magyar falu ügyében feltett kérdéseink. A sajtókampány folytatódása és a Kórógy, illetve Szentlászló magyar falvak ügyében²⁶⁸ kért válasz további késlekedése esetén kérdésessé válhat a magyar delegáció dubrovnikai részvétele. Jelenlétünk másik előzetes feltétele a napirend mielőbbi egyeztetése.

Jeleztem Rudi Sova nagykövetnek, szeretnénk, ha a Vajdaság a jövőben élhetne autonómiájával, amit Koszovó miatt veszített el. A nagykövet úgy vélte, jugoszláv részről ez elfogadhatatlan lesz. Visszatérve konstruktív és kiegyensúlyozott megközelítésünkre,

²⁶⁷ Demars (démarché – lépés, eljárás, akció.) Eredeti jelentésében a diplomáciai életben a diplomáciai képviselő valamilyen hivatalos lépését, eljárását jelenti a fogadó kormánynál. A gyakorlatban leginkább figyelmeztetést, kifogásolást, óvást, tiltakozást jelent. Formájában lehet írásbeli, vagy szóbeli. A leggyakoribb a nagyköveti szintű demars, de sor kerülhet erre beosztott diplomata szintjén, vagy külön erre a célra kiutazó képviselő, utazó nagykövet révén is.

²⁶⁸ Horvátország függetlenségének kikiáltásának a másnapján, 1991. június 26-án a zömében magyarok és horvátok lakta szlavóniai Szentlászlót és Kórógyot a környező szerb falvak – Palača, Ada, Silaš, Markušica – felől bekerítették, majd megkezdték az ostromot. A két falu védelmét Mihalik István és Kocsis László parancsnoksága alatt a Horvát Nemzeti Gárda Osijek (Eszék) zászlóaljának III. százada látta el, amely közvetlenül Branimir Glavašnak, Eszék védelmi parancsnokának volt alárendelve. A Szlavóniát ostromló szerb csapatokkal szemben Valkóvár mellett Szentlászló és Kórógy tartott ki – 150, illetve 152 napig – a legtovább. 1991. október 1-én a Jugoszláv Néphadsereg aknevetőkkel lerombolta Szent László templomát és megsemmisítette a házak 96%-át. A védők ennek ellenére sem adták meg magukat. Kórógy elfoglalása után, november 23-án a Željko Ražnjatović Arkan vezetésével álló szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg 28 tank részvételével általános támadást indítottak Szentlászló ellen is, de a védők ellenállását ekkor sem sikerült megtörniük. A megmaradt védők végül másnap, 1991. november 24-én, 17 órakor törtek ki a faluból.

emlékeztettem a nagykövetet, hogy magyar részről sem az ország külső, sem belső határait soha sem vetettük fel kérdésként. Ezért határozottan visszautasítjuk a magyar politikusok nyilatkozatainak félreértelmezését. Mindazonáltal továbbra is feltett szándékunk a jó együttműködés Jugoszláviával. Megjegyeztem, hogy például az augusztus 28-án rendezendő lórévi búcsúra²⁶⁹ (szerb lakta falu Csepel közelében) szívesen mennék a nagykövet társaságában.

Rudi Sova pedig felajánlotta, hogy központjának javasolja a nagykövetinél magasabb szintű kétoldalú kapcsolatfelvételt.

Befejezésül Rudi Sova közölte, hogy – más európai országokhoz hasonlóan – levelet kaptak Ramiz Aliától a koszovói albán lakosság ügyében. A levelet és az erre adott jugoszláv választ tájékoztatásul átadta (mellékelve). A nagykövet szerint a jugoszláviai albánok nemzetiségi jogai (az önrendelkezést és elszakadást kivéve) teljeskörűen biztosítva vannak. Az albán elszakadást azonban a jövőben sem tudják elfogadni.

Végezetül kölcsönös tájékoztatást ígértünk egymásnak az aktuális kérdésekről.

Közöltem a nagykövettel, hogy találkozonkról rövid ténykommunikét szándékozunk kiadni. Egyetértett.

A beszélgetés mintegy másfél óra hosszát tartott.

Budapest, 1991. július 18.

A magyar Külügyminisztérium mély megdöbbenéssel és értetlenséggel fogadta a jugoszláv félnek a belgrádi magyar ideiglenes ügyvivő előtt július 12-én tett kijelentéseit és azt a tényt, hogy egyes jugoszláviai sajtóorgánumok a jugoszláv fél diplomáciai úton továbbított állásfoglalásának pontos ismeretében, durva hangnemű kampányt kezdtek a Magyar Köztársaság magas szintű vezetői és más képviselői, a magyar politika és a jugoszláviai magyarság érdekképviselői szervezetei ellen.

A magyar Külügyminisztérium a leghatározottabban visszautasítja azokat a törekvéseket, hogy némelyek saját politikai érdekeiknek megfelelően értelmezzék a Magyar Köztársaság vezetőinek kijelentéseit, s így azokat rosszindulatúan és minden alapot nélkülözően Jugoszlávia szuverenitását és integritását sértő állásfoglalásoknak állítsák

²⁶⁹ Csepel környékére 1440 körül I. Ulászló magyar király (1434–1444) telepített szerb anyanyelvű lakosokat, akik az Al-Duna menti Kevéről érkeztek. Második hullámban az 1690–1691-ben, az ún. „nagy szerb népvándorlás” során érkeztek erre a területre. A Pest megyében található Lórénnek (szerbül: Lovra) mintegy 300 lakosa van, a 2011-es népszámlálás során 62,3%-uk szerbnek vallotta magát. A lórévi búcsút (Bučura na blagdanu Velike Gospojine) augusztus 22-én, Nagyboldogasszony napján tartják.

be. A magyar Külügyminisztérium ezzel kapcsolatos véleményét június 27-én, július 3-án és július 11-én közölte Jugoszlávia budapesti nagykövetével.

A magyar kormánynak a jugoszláviai válsággal kapcsolatos elvi állásfoglalását pedig június 27-én nyilvánosságra is hoztuk. Nem látjuk okát, hogy azokhoz bármit is hozzátegyünk.

A magyar Külügyminisztérium emlékeztet arra, hogy a jugoszláviai válság kiéleződésének időszakában számos alkalommal kért – mind Budapesten, mind Belgrádban – a jugoszláv féltől a kialakult helyzetre és a Jugoszláviában élő magyarságra vonatkozó tájékoztatást annak érdekében, hogy a legilletékesebb helyről származó hiteles információkra támaszkodhassék politikája alakításában. Ilyen tájékoztatást azonban a magyar fél egyetlen alkalommal sem kapott. Sőt a belgrádi magyar ügyvivővel legutóbb közölték, hogy a magyar kormány tájékoztatásra a jövőben sem számíthat.

A jugoszláv magatartás, valamint a fenti közlés arra kényszeríti a Magyar Köztársaságot, hogy elvi álláspontjával összhangban más kapcsolati formákban próbálja elérni azt, hogy közvetlen szomszédságában polgárháborúra ne kerüljön sor és a jugoszláviai köztársaságok területén élő magyarok létbiztonságát, valamint jogait szavatolják.

Mindezek alapján okkal merül fel a kérdés: a jugoszláv kormány, illetve a Szövetségi Külügyi Titkárság a kétoldalú kapcsolatok fejlesztését akarja, vagy valami egészen mást. Rosszindulatú és alaptalan fejtegetések helyett erre a kérdésre kellene választ adni, s a magyar fél ennek ismeretében fogja mérlegelni további lépéseit.

Sajnálatosnak tartjuk, hogy az együttműködésre vonatkozó javaslatok helyett a Szövetségi Külügyi Titkárság olyan helyzetet teremtett, amely erőteljesen megkérdőjelezi a Magyar Köztársaság vezetőinek részvételét a Pentagonale Dubrovnikban tervezett ülésén, őszintén bízunk abban, hogy a jugoszláv fél figyelmesen tanulmányozza június 27-i, július 3-i, július 11-i közléseinket, valamint ismételten mérlegeli saját július 12-i közlését és olyan helyzetet teremt, hogy a tervbe vett dubrovniki találkozón a magyar fél is részt vehet.

Bízunk abban, hogy jugoszláv részről közléseinkből bölcs következtetéseket vonnak le, s megfelelő formában, nagyon rövid időn belül korrigálják álláspontjukat és ezzel ezt a magyar fél szándékaitól függetlenül keletkezett, a kapcsolatokat kifejezetten rontó ügyet le tudjuk zárni.

Budapest, 1991. július 17.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára tájékoztatta
Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a körülzárt szlavóniai magyar falvak
polgári delegációjának budapesti látogatásáról

1991. július 26.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
2203/Szo
00426/62

Szigorúan titkos!
Készült: 8 pld.-ban
Kapják: Jeszenszky G. úr.
Katona T. úr
Somogyi F. úr
Szabó I. úr
Bába I. úr
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Jugoszláv nagykövet bekérése a horvátországi magyarok látogatása
ügyében

1991. július 25-én bekértem Rudi Sova jugoszláv nagykövetet, akit tájékoztattam a horvátországi 4 körülzárt szlavóniai magyarlakta falu polgári delegációjának budapesti látogatásáról. A nagykövetnek jeleztem, hogy a delegáció a magyar falvak lakosainak, képviselő-testületeinek megbízásából utazott Magyarországra és egyben a Vinkovci²⁷⁰ községi elnök nevében is beszéltek. Ismertettem azt a drámai hangú segélykérést, melyet a bizonytalanság és veszélyérzet váltott ki az ottani magyarokban a környező felfegyverzett szerb települések provokációi miatt. Hangsúlyoztam,

²⁷⁰ Vinkovci, magyarul Vinkovce, Valkóvár-Szerém megyében (Vukovarsko-srijemska županija), a Báza (Bosut) folyó két partján, Eszéktől 42 kilométerre, délre, Valkóvártól 20 kilométerre, nyugatra található település. A délszláv háborúk előtt 98 484 lakosa volt. Ebből 78 313 horvát, 13 170 szerb és 1644 magyar. A 2001. évi népszámlás során 35 912 lakost írtak össze, ennek 89%-a horvát, 7%-a szerb és 0,6%-a magyar volt.

hogy a magyarok politikai segítséget kértek, illetve anyagi támogatásként tankönyvek küldését igényelték.

A magyar kormány a jugoszláv kormány felé közvetíti a következő kéréseket, melyeket a szlavóniai magyarok vetettek fel:

- biztosítsák az aratási munkák befejezését és a raktárban lévő gabona elszállításának biztonsági feltételeit;

- szüntessék meg a magyar falvak külvilágtól való elzártságát, állítsál helyre a telefon- és a közúti közlekedési vonalakat;

- a magyar családok kapjanak levél, telefon vagy látogatás formájában híreket a JNH-ban szolgáló magyar fiatalokról;

- minthogy a magyaroknak nincsenek fegyvereik, gyűjtsék be a környező szerb falvakból a fegyvereket;

- az EK megfigyelőcsoportjának tevékenységét terjesszék ki Horvátországra és a magyarlakta településekre;

- biztosítsák, hogy a diákok a szeptemberi tanévtől kezdve eljussanak az észéki középiskolákba;

- jugoszláv és magyar állami tisztviselők közösen látogassanak a szlavóniai magyar falvakba, hogy megismerkedjenek a lakosság problémáival.

A nagykövettel közöltem, hogy a magyarok kéréseit rögzítettem és Magyarország megteszi a szükséges lépéseket. A Jugoszláviával folytatott együttműködés keretében kívánjuk megtalálni a megoldást a felmerült problémákra és bízunk abban, hogy jugoszláv részről megfelelő partnereket találunk ehhez.

A szerb parlamentben elfogadott nyelvtörvénnyel²⁷¹ kapcsolatban a nagykövettel érzékeltettem, hogy értetlenséggel állunk e törvény elfogadása és esetleges alkalmazása előtt. Nem akarjuk minősíteni a törvényt, amíg nem ismerjük pontosan teljes szövegét

²⁷¹ A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény (Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma) a Szerb Köztársaság Hivatalos Közlöny 1991/45. számában jelent meg és lépett hatályba. A nyelvtörvény első szakasza kimondja: „A Szerb Köztársaságban hivatalos használatban a szerbhorvát nyelv és a cirill betűs írásmód van.” Ugyanazon szakasz 3. bekezdése azonban leszögezi: „ahol nemzetiségek élnek, a szerb nyelvvel egyidejűleg, e törvényben meghatározott módon, a nemzetiségek nyelve és írásmódja is hivatalosan használatos”. A köztársasági nyelvtörvény nem határozza meg pontosan, melyek azok a területek „ahol nemzetiségek élnek”, vagy ennek meghatározását a községekre, azaz a települések önkormányzatára bízta: „A község, ahol nemzetiségek élnek állapítja meg, hogy területén mikor van hivatalos használatban a nemzetiségek nyelve is.” (11. szakasz, 1. bekezdés). A köztársasági törvény második és harmadik szakasza részletesen ismerteti, hogy mi minősül hivatalos nyelvhasználatnak. A második szakasz kimondja: „Hivatalos nyelv- és íráshasználatnak e törvény értelmében az állami szervek, az autonóm tartományok, városok és községek szervei, a közfeladatokat ellátó intézmények és vállalatok és más szervezetek munkájában való hivatalos nyelv- és íráshasználatot kell tekinteni.”

és alkalmazási feltételeit, de szívesen vennénk tájékoztatását ez ügyben. Ha a törvény valóban azt tartalmazza, ami a sajtójelentések alapján és a VMDK alelnökének értékelése alapján feltételezhető, nem értjük, hogyan fogadhattak el egy olyan jogi aktust, mely teljesen ellentmond az EBEÉ-dokumentumok szellemének, az emberi, kisebbségi és jogegyenlőségi elveknek, valamint mindannak, amit a szerb köztársasági elnök, a szerb miniszterelnök-helyettes és a szerb külügyminiszter közelmúltbeli kontaktusaink során szerb szándékokról és a vajdasági magyarság helyzetéről elmondtak.

A magyar–szerb kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó konkrét javaslatainkat átadtuk, azokra továbbra is választ várunk. A válaszok helyett folyamatos vádaskodás ér minket, látogatási meghívásainkra nem adnak választ.

A nagykövetnek jeleztem, hogy a jugoszláv vámszervek parancsnokának közelmúltbeli nyilatkozatát szintén nem értjük. Eljutott hozzánk a hír, hogy Bulgáriában egy hajón fegyvereket találtak, de tudomásunk szerint a bolgár hatóságok velünk is és a jugoszláv illetékesekkel is közölték, hogy nem magyar fegyverekről van szó. Nem világos számunkra, hogy a megalapozatlan vádaskodásoknak mi a politikai célja. Hasznosnak tartanánk, ha a jugoszláv vámszervek parancsnoka megtalálná a módját, hogy felelőtlen nyilatkozatát pontosítsa.

Sova nagykövet az általam kifejtett kérdésekkel kapcsolatban meglepetésének adott hangot, hogy jugoszláv állampolgárságú magyarok „egy idegen országtól” kérnek segítséget. Felvetette, hogy van-e információnk sérült vagy halott magyarokról a kérdéses körzetekben, ami bizonyítaná, hogy valóban életveszélyben vannak az ottaniak. Megelégedettségét fejezte ki annak kapcsán, hogy Jugoszláviával együttműködve kívánjuk megtalálni a megoldást a magyarok panaszainak orvoslására. Ígéretet tett arra, hogy valamennyi felvetésünket továbbítja a jugoszláv, illetve a szerb illetékesekhez és azokra választ ad. Feltette a kérdést, hogy a helyi lakosok kérése alapján elmenne-e a magyar kormány képviselője egy idegen országba az ottani helyzet megvizsgálása céljából? Megjegyezte, hogy véleménye szerint a jugoszláviai magyarok tudják igazán, hogy helyzetükön hogyan javíthatnak anélkül, hogy Magyarország állandóan „segédkezzen” nekik. Kifejtette, hogy nem világos számára, kitől kaptak a magyarok felhatalmazást, hol döntöttek el, hogy Magyarországtól kérjenek segítséget. Megjegyezte, hogy nehéz helyreállítani a bizalmat a szerbek és a magyarok között a fegyvereszállítási ügy miatt, különösen mivel a magyar sajtó és egyes magyar vezetők becsmérően, egyoldalúan, elfogultan nyilatkoznak a szerbségről és egyes szerb vezetőkről. Értetlenségét fejezte ki afelett, hogy miért kérnek a horvátországi magyarok Magyarországtól tankönyveket, amikor Újvidékről is nyugodtan beszerezhetnének kellő mennyiségű magyar nyelvű jugoszláv tankönyvet.

A nagykövet reagálására válaszolva aláhúztam: többször kértünk hivatalos tájékoztatást a jugoszláviai helyzetről, illetve a magyarok lakta települések sorsáról és igen

sajnálatos, hogy választ ez idáig nem kaptunk. Leszögeztem: nem az a fontos, hogy mi Budapestről hogyan látjuk a magyarok helyzetét, hanem az, hogy ők életveszélyben érzik magukat. Ennek a helyzetnek a feloldására kell koncentrálni. Nagyon bízom abban, hogy a most fölvetett kérdések esetében nem marad el a jugoszláv tájékoztatás.

Budapest, 1991. július 26.

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

65.

Szokai Imre, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára tájékoztatta
Veroljub Spasićtyot, a budapesti jugoszláv Nagykövetség első beosztottját
a magyar–horvát kapcsolatokról

1991. július 31.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
2242/Szo
00426/65

Szigorúan titkos!
Készült: 8 pld.-ban
Kapják: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Szabó István úr
Bába Iván úr
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: V. Spasić jugoszláv követtanácsos bekérése a hivatalos horvátországi
szervezetek látogatása kapcsán

1991. július 31-én a Külügyminisztériumban fogadtam Veroljub Spasićot, a budapesti jugoszláv Nagykövetség követtanácsosát, akinek elmondtam, hogy a magyar vezetés értékelése szerint Dubrovnikban jó és hasznos megbeszéléseket folytattunk

miniszterelnöki és külügyminiszteri szinten.²⁷² Helyzetértékeléseink a kérdések zömében egymáshoz közel álltak, sok esetben azonosak voltak. Mi az együttműködésre koncentrálunk és ugyanezt várjuk a jugoszláv féltől is. Ennek szellemében folyamatos tájékoztatást kérünk a jugoszláv szövetségi szervektől az ottani helyzetről. Eddig felvetett kérdéseinkre hivatalos tájékoztatást nem kaptunk, de a jövőben ezt határozottan elvárjuk.

A horvátországi Eszék, Vinkovci lakosságának nevében és az ottani magyarság nevében Budapesten járt hivatalos delegációval folytatott tárgyalásainkról elmondtam, hogy azokon minőségileg új elem az ottani helyzet értékelésében nem merült fel. Röviden ismertettem a delegáció által kifejtetteket és jeleztem, hogy a magyar kormány partnerként számít a jugoszláv szövetségi kormányra a felvetett problémák megoldásában, a kérések kielégítésében. Külön hangsúlyoztam, hogy a magyarság vezetői megerősítették, sem a múltban, sem jelenleg, sem a jövőben nem lesznek területváltozással kapcsolatos követeléseik, de joguk van segítséget kérni az anyaországtól. Jeleztem, hogy a delegációnak javasoltuk, kéréseikkel, problémáikkal közvetlenül keressék meg a köztársasági, illetve szövetségi illetékeseket is. Közöltem, hogy elvárjuk a jugoszláv féltől, jelezze, hogyan látja biztosíthatónak a kérdéses térségben a mezőgazdasági munkák befejezését, a termés elszállítását, közlekedési és telefonvonalak helyreállítását, az iskoláskorúak biztonságos helyközi utazásainak megszervezését.

Spasić úrnak megerősítettem, hogy Magyarország változatlanul szolidáris a jugoszláv nemzetekkel, támogatjuk a válság békés, demokratikus eszközökkel történő megoldását, politikai és erkölcsi támogatást nyújtunk a jugoszláv szövetségi kormánynak ahhoz, hogy a népek önrendelkezési joga, az általános emberi jogok és a nemzetiségi jogok tiszteletben tartása alapján, valamennyi köztársaság biztonságának garantálása mellett úrrá legyen a kialakult helyzeten.

Megemlítettem, hogy információink szerint a Magyarországon járt horvátországi hivatalos delegáció hazaérkezésének időpontjában erőteljes támadás érte Eszéket és környékét, amit a delegáció itt tartózkodásával kapcsolatos fenyegetésként is értékelhetnénk.

Spasić úr válaszában kifejtette, hogy jugoszláv részről is elégedettek a dubrovniki tárgyalásokkal. A budapesti Nagykövetség azonnal továbbítja központjának felvetéseinket, javaslatainkat, kéréseinket és természetesen a horvátországi delegáció kéréseit is. Megjegyezte, hogy sikeres együttműködésünkhöz a felmerült problémák megoldásával kapcsolatban precíz információkra lenne szükség, ezért a szövetségi kormány saját csatornáin keresztül ellenőrizni fogja a kéréseket és elemezni fogja azok teljesítésének

²⁷² Utalás a Pentagonálé 1991. július 26–27-én, Dubrovnikban tartott második csúcsértekezletére.

lehetőségeit. Spasić úr szerint nehezen képzelhető el, hogy az általános jugoszláviai bizonytalanság közepette a magyarok lakta régiók teljes biztonságban éljenek, de a kormány erőfeszítéseket tesz, hogy stabilizálja a helyzetet.

A jugoszláv követtanácsos értékelése szerint a nyugati tömegtájékoztatásban és a politikai vezetők gondolkodásában fordulat következett be, az utóbbi napokban már nem veszik át egy az egyben a horvát és szlovén értékeléseket a jugoszláv helyzetről. Megemlítette továbbá, hogy Marković szövetségi kormányfő augusztus 1-én Moszkvába utazik és az utazás tapasztalatairól sürgősen tájékoztatást adnak.

Budapest, 1991. július 31.

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

66.

Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Szokai Imrének,
a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának a szerb–horvát konfliktusról
és a jugoszláviai magyarokról

1991. augusztus 7.

A Magyar Köztársaság
Nagykövete
Belgrád

Belgrád, 1991. augusztus 7.

3-15/FŐ/1991.

Szokai Imre úrnak,
helyettes államtitkár
Külügyminisztérium
Budapest

Nagykövetségünk a zágrábi főkonzulátussal együtt természetes feladatának tekinti a jugoszláviai magyarság sorsának folyamatos figyelemmel kísérését, az ezzel kapcsolatos jelzések megtételét. A jugoszláv belső helyzet összetettebbé válásával különösen a szerb–horvát ellentétek drasztikus formában történő kifejeződésével a magyarság helyzete is nehezebbé vált. Ez megnehezítette a magyar vezetés hiteles tájékoztatását

is és nem egy esetben csak a különböző hírközlő szervekre hagyatkozhattunk, amelyek természetesen más szempontokat követnek információik közreadása során. Az esetenkénti kép így módon torzítottá is válhatott, annak ellenére is, hogy vezetésünknek módja volt, kifejezetten ilyen céllal Budapestre utazó horvátországi küldöttségek révén a közvetlen tájékozódásra is.

A különböző csatornákon Budapestre eljutó információk, esetenként telefonüzenetek alapján, az átlagosnál veszélyesebbnek ítélt helyzet kialakulásakor a Központ a Nagykövetség útján sürgős jelleggel interveniált, magyarázatot, tájékoztatást kért a horvátországi magyarság zömétől távolabb, Eszék közelében levő magyar és vegyes lakosságú falvak helyzetét illetően. Ezekre az interveniálásokra a késő esti órákban került sor, eredményként pedig azt voltunk kénytelenek elkönyvelni, hogy e falvak lakosságát közvetlen életveszély, bekerítettség nem fenyegeti, és hozzáfűzték, hogy osztoznak a többségi horvát lakosság sorsában, bár hangsúlyozták, semmivel sem szolgált rá, hogy közvetlen támadásnak legyen kitéve.

A legutóbbi esetben – augusztus 1-jén este – a szokásostól eltérően előbb Eszék város vezetését kerestük meg, akik a közelség okán is naprakész információkkal rendelkeztek és lényegében megnyugtató választ tudtak adni. Központi utasításra ettől függetlenül az itteni KÜM-től is tájékoztatást kértünk, ahonnan megerősítették az eszéki illetékesek közlését.

A tapasztalatok alapján már korábban közvetlen kapcsolatot teremtettünk az Eszék környéki magyar településekkel is, a három falu közül kettő crosbar telefonvonalon²⁷³ hívható.

Legutóbbi esetben Szentlászló (Laslovo)²⁷⁴ faluból ketten is hangsúlyozták, közülük aznap (augusztus 1-jén) senki nem hívhatta Budapestet. Azt viszont nem zárják ki, hogy különösen küldöttségük budapesti látogatását követően vannak olyanok, akiknek érdekükben áll a zavarkeltés és provokatív céllal dezinformálják a magyar vezetést.

Fentiek megelőzése ill. lehetséges kiszűrése végett ez időtől kezdve most már naponta érdeklődünk Eszéken a Horvátországi Magyarok Szövetségénél, amelyet e falvakból folyamatosan tájékoztatnak, de esetenként Szentlászlót is felhívjuk, ahol e falvak közelsége miatt a többi településről is információval tudnak szolgálni.

²⁷³ A crossbar jelfogó és elektronikus telefonközpontot az Ericsson cég fejlesztette ki. Magyarul kereszt-rudas, vagy koordinátagepnek is nevezik.

²⁷⁴ Szentlászló Eszéktől 18 km-re, délre található település. 1991-ben 1298 lakosából 580 magyar, 508 horvát, 81 szerb volt.

A kialakult rendszert megfelelőnek ítélem, ennek alapján a Központ nyugodtabban támaszkodhat a Nagykövetségre és az általa adott információkra.

Ez egyben nagyobb biztosítékot jelent az esetleges dezinformációk kiszűrésére is.

Üdvözlettel,
Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

67.

Antall József és Ante Marković jugoszláv miniszterelnök szabadkai tárgyalásának jegyzőkönyve

1991. szeptember 3.

Antall József és Ante Marković négyszemközti megbeszélése

1991. szeptember 3.

Ante Marković: örömet fejezem ki, hogy sikerült a találkozót megszervezni, amelyet még Dubrovnikban megbeszéltünk. Ugyan augusztus közepére terveztük, de sajnos el voltam foglalva, és fennállt annak a veszélye, hogy még most sem tudunk találkozni. Mindenképpen azon voltam, hogy a dubrovniki megállapodást betartsam. Tekintettel arra, hogy vasárnapról hétfőre virradóra írtuk alá az Európai Közösséggel a diktátumot, mint ön is tudja, azt kormányunk támogatta. Ebben a tizenketek megállapították, hogy milyen tevékenységet kell megkezdeni, hogy ez megvalósuljon. Ezzel a hozzáállással a kormány megtörte a „blokádot”, olyan helyzetbe hozta az összes többi intézményt, hogy el kell fogadniuk a nyilatkozatot. Ami lehetővé tette, hogy két dokumentumot írjunk alá:

1. A tűzszünetről (ezt az összes köztársaság elnöke, az államelnökség elnöke és a kormányfő aláírta).

2. Valamint aláírtunk egy olyan memorandumot, ami a megfigyelőcsoport tevékenységét állapítja meg, illetve annak kiterjesztését jelenti Horvátország területére

(ezt ugyanazok aláírták, mint az előzőt, illetve Van den Broek holland külügyminiszter). Ezzel gyakorlatilag befejeződött a jugoszláv válság nemzetközisítésének, illetve a helyzet lecsendesítésének egy fázisa.

Három alapvető kérdés van, amit meg kell oldani:

Biztosítani a békét; illetve hogyan éljünk, mialatt tárgyalásokat folytatunk az ország jövőjéről? A kormány erre adott egy programot.

Miként állapodjunk meg az ország jövőjéről?

Tehát idő és feltételek kellene ahhoz, hogy a megállapodásokat valóra válthassuk. Teljesen új viszonyokat kell itt létrehozni, amelyek az állampolgárok szuverenitásából indulnak ki. Abból, hogy mindenki, aki autonómiát kíván, megkapja azt a jogot. Különbség nélkül, egész Jugoszláviában mindenki azonos jogából indul ki. A köztársaságok szuverenitásából, mint államokból, illetve abból, hogy egy olyan közösség fog létrejönni, amely valamennyi résztvevő (...) közös érdekeket fogunk megfogalmazni. Ez lehetővé tenné számunkra, hogy visszatérjünk az egész társadalom reformjára, demokratizálódási programjára, amely tavaly körülbelül ugyanebben az időszakban szakadt meg. Tavaly ilyenkor még szembetűnő eredményeink voltak a reform megvalósításában. Mindaz, amit most teszünk, arra jó, hogy lehetővé tegye, hogy visszatérjünk ehhez. Abból indulunk ki, hogy az egész rendszerváltás (privatizáció stb., stb.) még valamennyiünk előtt áll, vagy együtt, vagy külön-külön végre kell hajtunk, ugyanúgy, mint önöknek is. Hatalmas potenciálokkal rendelkezünk, ezt mutatja az a tény, hogy tavaly ilyenkor hol tartottunk.

18 vagy 20 milliárd dollárba fog kerülni, ami eddig történt. Ha csak a turizmust említem, tavaly 4,5 milliárd volt a bruttó bevétel, idén 500 milliót(?) fogunk kasszírozni. Az ország fizetési mérlegében ez hatalmas kárt jelent. Tavaly a devizatartalék 10,5 milliárd dollár volt, most csak 4,5 milliárd. Ezt ugyan nem lehet lebecsülni. A lakosság azon részének, amely a turizmusból élt, ez nagyon nagy jövedelemkiesést okozott. Ez Horvátországot érinti leginkább. A legnehezebb lesz a helyzete idén Horvátországnak. Természetesen egészében véve sem jó a kép. Igyekeztem röviden a helyzetet megjeleníteni.

Alapvető: hogy ezeket az összetűzéseket állítsuk meg. Ez a társadalom demokratizálódásának megtorpanásával járt. A politikai feltételek maguk megállították a reformfolyamatokat. Ezen belül a középpontban két nacionalizmus áll. Egyrészről egy szeparatista, sovinszta, másrészről egy hegemonista nacionalizmus van. Természetesen mindegyik a maga érveit veszi elő, más tekintetben (sok értelemben) a helyzet kicsúszik a kezünk közül. Amikor megkezdődik egy társadalom eróziója, akkor nem áll meg egy adott szinten. Ha valami megszűnt funkcionálni egy ország szintjén, nem jelenti azt, hogy tovább fog funkcionálni egy köztársaság szintjén. Gyakran olyan események

történnék, amelyeket nem lehet ellenőrizni. Például tegnap Petrinja²⁷⁵ városban kormányülés volt, a hadügyminiszter-helyettes volt jelen (szlovén), arról tájékoztatta a kormányt, hogy a laktanyába 48 hazai és külföldi újságírókat vittek be, és amikor ott voltak ezek az újságírók, a horvát gárda elkezdte aknavetőkkal lőni a laktanyát és az újságírók látták ezt.²⁷⁶ Utána hívott fel a horvát kormányelnök, azt mondta, nem a mieink lőttek, hanem valaki más. Ki más? Tehát mint látja, ugyanarról az eseményről van szó, ugyanazzal a kamerával vették fel, és utána kétféleképpen értelmezik. Másképp Zágrábban, másképp Belgrádban. A tömegtájékoztatási területek teljesen zártak, köztársasági vezetés alatt vannak. Sok tekintetben Goebbels csak inas lehetne mellettük. Többek között azért is, mert ma már a technikai eszközök jóval modernebbek, mint akkor voltak. Az emberek között hatalmas bizalmatlanságot hoztak létre. Idő kell ahhoz, hogy mindez megoldódjék. Nyilvánvaló, hogy csak a demokratizálódási folyamat továbbvitelével, a határok eltüntetésével, a kommunikációs akadályok felszámolásával, autonómiával lehet tovább haladni ezen az úton. Lehetetlenség katonai eszközökkel a horvátországi szerbek, illetve Horvátország viszonyát megoldani. Nem lehet ezt a viszonyt Zágráb–Belgrád viszonyban megoldani, mert akkor bizonyos nagypolitika eszközévé válik ez az egész ügy, és nem azoknak az érdekeit szolgálja, akik évszázadok óta egymás mellett élnek. Nagyon lehet az embereket manipulálni, eszközként felhasználni. Ez a mozaik összeállt, a kép most már világos és világos, hogy milyen lépéseket kell megtenni. Persze nem oldódik meg egy varázsütéssel egyik napról a másikra, nagyon sokat kell még dolgoznunk annak érdekében, hogy ez a három egymással párhuzamos folyamat megtörténjék.

Béke helyreállítása.

Az egész rendszer funkcionálásának helyreállítása, ami létbiztonságot ad az embereknek.

²⁷⁵ Petrinja, Sziszecktől légvonalban 9, közúton 16 kilométerre, délnyugatra található 24 671 lakosú település, Sziszek-Monoszló megyében (Sisačko-Moslavačka županija).

²⁷⁶ A Jugoszláv Néphadsereg páncélos alakulatai 1991. szeptember 2-án bevonultak Petrinja belvárosába. Az elkövetkező napokban a város környékén összecsapások voltak a Horvát Nemzeti Gárda és a Jugoszláv Néphadsereg alakulatai között. 1991. szeptember 16-án a Jugoszláv Néphadsereg aknavetőkkal lőtte a várost, majd tűzérségi előkészítés után gyalogsági támadást indított. A támadásban 40 civil és horvát gárdista sérült meg. A támadás szeptember 18-án folytatódott. Aznap a szerb erők 17 gárdistát öltek meg a helyi kórház mellett, míg a horvát légvédelem két jugoszláv/szerb gépet lelőtt. A következő nap a harci cselekményekről tudósító holland újságírókat érte támadás, az egyikük meghalt, a másik megsebesült. Szeptember 21-én a szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg reguláris egységei bombázókkal és tűzérséggel támogatott általános támadást indítottak Petrinja elfoglalására. Az elfoglalt településen az elkövetkező hetekben a szerb erők etnikai tisztogatást végeztek, amelynek során 250 civil vesztette életét. Petrinját a horvát fegyveres erők az 1994. augusztus 4–7-i Vihar hadművelet során, augusztus 6-án szabadították fel.

Ami a kormányt illeti, mindhárom kérdésben állást foglalt. Azokkal a kompetenciákkal, amivel rendelkezik, egy ilyen megoldás mellett van.

Az önrendelkezés elismerését és alapként a demokráciát fogadjuk el.

Személyesen meg vagyok győződve arról, hogy feltehetőleg a gazdaság önmagában tudna fejlődni egy diktatúra alatt is, ugyanakkor viszont nincsen demokrácia piaci viszonyok nélkül.

Antall József: Egyetértek. A demokráciához kell egy bizonyos jólét, szociális feszültségek mellett nem lehet jogállamot működtetni, legalábbis nem tartósan.

Nem tudom mi a mai nap pontos programja. Hogy tervezte Miniszterelnök úr? Még a többiekkel is összeülünk-e? Mert ennek ismeretében foglalnám össze mondandómat. Mennyi időt szánunk a négy szemközti megbeszélésre?

Ante Marković: Ez a mi megállapodásunktól függ. Ez egy nem hivatalos munkatalálkozó, nincs behatárolva. 14 óráig tárgyalnánk, utána ebéd (...) 15.30-kor sajtótájékoztató. Úgy gondolom, jó lenne, ha valamit mondanánk külön-külön, ami a jó szomszédság körébe tartozna, hogy folytatódik a két ország együttműködése. Úgy gondolom ez a mostani találkozó is ilyen jellegű végső soron. (Mi ketten, mint emberek is bizonyos viszonyt már kialakítottunk.) Utána az ön kérésének megfelelően azt terveztük az ön számára, hogy találkozik a püspökökkel, majd utána lenne a beszélgetése a VMDK képviselőivel.

Antall József: Akkor most röviden összefoglalom, miről beszéljünk szélesebb körben is.

Szeretném kifejezni személyes baráti érzületemet. Az elmúlt hetekben is sokat gondoltam Miniszterelnök úrra és nehéz helyzetükre. Mi a tárgyalásokat sürgősnek tartottuk, azért is forszíroztuk augusztus közepére. Azért fogadtam el ezt az időpontot is, bár ez nekem nem nagyon előnyös, hiszen tegnap este írtuk alá a három balti állammal a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló megállapodást, jelen volt Landsbergis elnök úr és a három balti külügyminiszter.²⁷⁷ Pénteken pedig már Japánba utazom, majd Párizsba, ahol aláírjuk a kétoldalú egyezményt, majd az Európai Parlamentben tartok előadást, és átveszem a Schuman-díjat,²⁷⁸ amelyet nekem ítéltek.

Látogatásommal azt akartam mindenképpen érzékeltetni, hogy Magyarország és Jugoszlávia mindenképpen jószomszédi viszonyban van egymással. Nekünk egyrészt három köztársasággal van határunk, és mindhárom köztársaságban él magyar kisebbség. Ez meghatározza a magyar magatartást, aminek egyik alaptétele a jó szomszédság.

²⁷⁷ Litvánia külügyminisztere ekkor Algridas Saudargas, Észtországi Lennart Meri, míg Lettországi Jānis Jurkāns volt.

²⁷⁸ A Robert Schuman nevét viselő díjat 1987-ben alapították, két évente Európa ügyéért fáradozó politikusoknak ítélik oda. 1990-ben a kitüntetéssel Antall József miniszterelnök munkásságát ismerték el.

fenntartása mindenképpen. Minden olyan vádaskodás, állítás, hogy mi ezt a jószomszédi viszonyt meg akarjuk bontani, ez nem igaz. Azt hiszem, Miniszterelnök úrnak ezt nem kell bizonyítanom. Természetesen nekünk is a realitásokból kell kiindulnunk. Ebbe beletartozik Jugoszlávia köztársaságainak önállósodása, erősödése, a szövetségi központ rovasára. Tehát mi fenntartjuk a kapcsolatot a tagköztársaságokkal is, így természetesen tárgyalunk Szlovénia és Horvátország vezetőivel, a macedón elnökkel. Úgy gondolom, hogy a macedón elnök felfogása nagyon közel áll Miniszterelnök úréhoz. Tehát mind a hármójukkal találkoztam, és hogy ne legyenek félreértések, természetesen fogok ezután is beszélni velük, mert itt a bizalom a legfontosabb. Mi egyformát mondunk akár a Miniszterelnök úrral, akár mással beszélünk. Ez sokszor senkinek sem tetszik, mindenki a sajátját szereti hallani, de biztosíthatom, hogy mi mindig ugyanazt mondjuk, akkor is, amikor nyugati, vezető országok politikusaival beszélünk, vagy akár a szovjet vezetőkkel.

Nagyon fontosnak tartottuk a szovjet puccs idején és azt követően, hogy Jugoszlávia kérdése ne szoruljon háttérbe, mert ez Jugoszláviában az antidemokratikus erőket erősíthette volna. Úgy gondoltam, hogy ez mindenképpen Miniszterelnök úr egyetértésével is találkozik, anélkül, hogy nekünk erről beszélnünk kellett volna. Ezért augusztus 19-én már Kohl kancellárral beszéltem, 20-án Bush elnök úrral, majd Mitterrand elnökkel és augusztus 2-án magamhoz kérttem az összes nagykövetet (G7, Ausztria, Szovjetunió), és átadtam az erre vonatkozó feljegyzésünket, amit visszaigazoltak azonnal a kormányfők. Ebben felhívtam a figyelmet arra, hogy a szovjet válság nem szoríthatja háttérbe Jugoszláviát. A leghatározottabb lépéseket meg kell tenni a világ-nak annak érdekében, hogy Jugoszláviában helyreálljon a béke.

A demokratizálódási folyamatot egész Jugoszlávia területén érvényesíthette. Azt a megállapítást is, hogy Jugoszlávia külső és belső határait biztosítani kell. Helsinkiben és a Párizsi Charta szellemében a határok erőszakos megváltoztatásáról nem lehet szó sehol, és kifejezésre juttattam azt, hogy Magyarország álláspontja az első pillanattól kezdve változatlan. Mi, ha Jugoszlávia népei ezzel egyetértenek, szívesen vennénk a szuverén köztársaságok konföderációja modelljét, egy demokratikus berendezkedésű, piacgazdaságra áttért Jugoszláviát. Támogatni kell ebben az irányban Jugoszlávia fejlődését. Ez a demokratizálódási folyamat valamennyi köztársaságra ki kell, hogy terjedjen. Támogatjuk azt az elgondolást, és a magunk országában is azt szeretnénk érvényesíteni, hogy a személyi autonómia érvényesüljön a nemzeti kisebbségi kérdésben. Érvényesüljön a települési kisebbségi autonómia, ami tulajdonképpen a közigazgatásban, a kulturális életben, a személyi autonómiának logikus következménye. Úgy gondoljuk, hogy a mi választójogunkban is ilyen javaslatot fogunk tenni. Két szavazócédulát ad le mindenki, egyet az egyéni jelöltre, egyet a területi/megyei listákra, és lehetővé akarjuk tenni, hogy egy olyan országos listájuk legyen a nemzetiségeknek,

hogy bárhol él az országban, de ha magát szerbnek, horvátnak, németnek stb. tartja, akkor a második szavazatát adhassa erre a közös országos listára. Tehát ezért a személyi autonómián alapuló nemzetiségi politikát mi a magunk szempontjából is alapvető fontosságúnak tartjuk. De ez abban különbözik az alapvető emberi jogi kérdésektől, hogy ahol ez egy településen, ennek a közigazgatásban is jelentkeznie kell, az iskolaügyben és máshol. Fontos lenne, ha ezt mindketten ki tudnánk jelenteni, hogy ezzel egyetértünk mindkét ország vonatkozásában.

A szomszédság következtében sajnos egyszerű ténykérdés az, hogy Magyarországon a Jugoszláviából menekültek száma igen megnövekedett. A menekülteknek körülbelül 10 százaléka a magyar, kb. 3 százaléka a szerb, a többi horvát. Ezek egy része családnál, rokonoknál, barátoknál lakik, de egyre többen vannak, akik regisztráltatják magukat, őket segítjük. Ha a válság elhúzódik, akkor fel kell állítanunk horvát iskolákat, hiszen itt van az iskolakezdés ideje. Nem beavatkozunk Jugoszlávia ügyeibe, hanem ez ténykérdéssé vált. Különösen a baranyai háromszögben (Eszék és környéke) a menekültek mind onnan jöttek. Magam is meglátogattam két menekülttábor, voltam a határnál, Udvarinál. A menekültek között is félelem volt, és a helyi lakosságban is a légtér megsértése miatt (amit most elintéztünk a bécsi tárgyalások eredményeként, és ezt külön köszönöm). Fontos, hogy ilyen problémák ne legyenek. Meg kellett nyugtatni a menekülteket és a helyi lakosságot is, és meg akartam nyugtatni a határőrséget is, mert akiknél fegyver van, és idegesek, azok könnyen elsüthetik azt. Ezért augusztus 21-én lementem a magyar–jugoszláv határra, Udvarinál egy méterre a határhoz odaálltam, hogy lássák és hogy ne legyen hisztéria, mert az veszélyforrás úgy a katonák, mint a menekültek között. Ezzel akartam megnyugtatni őket, hogy a legkritikusabb helyre odamentem. És ez jó hatással is volt. Ezt is a jó szomszédság érdekében, és a konfliktus kezelése érdekében tettem, ugyanúgy, ahogy ennek a kérdésnek a nemzetközi exponálása is ezt a célt szolgálta. Mitterrand elnök úrral is azt megelőzően beszéltem (ő keresett), mielőtt a horvát, szerb vezetőket meghívta. Persze azokban a napokban ők elsősorban Moszkvára figyeltek, másodsorban a Baltikumra, harmadsorban Jugoszláviára. Világossá kellett előttük tenni, hogy ha Jugoszláviában nincs békés megoldás, akkor Közép-Európában és a Balkánon nincs stabilitás. Úgy gondolom, hogy így bármelyik megoldást vesszük figyelembe, mindenképpen az első lépés a brioni megállapodás alapján²⁷⁹ is, hogy fegyvernugvás legyen. A lég-

²⁷⁹ Az Európai Közösség nyomására Szlovénia, Horvátország, Szerbia és a Jugoszláv Néphadsereg képviselői által 1991. július 7-én a horvátországi Brioni szigetén megkötött megállapodás három hónapos moratóriumot hirdetett a szlovén és a horvát függetlenség életbelépésére. Mindegyik felet tiltotta az egyoldalú lépések megtételére, a Jugoszláv Néphadsereg egységeit kötelezték a laktanyákba történő visszatérésre, az ország jövőjével kapcsolatos tárgyalások megkezdését 1991. augusztus 1-ben

térmegetsértést, és azt az ügyet lezártak tekintjük, de azt az aggályomat nem tudom elhallgatni, hogy akár a menekültek elbeszélése alapján, akár egyéb források szerint a néphadsereg és a csetnikek között bizonyos kooperációt feltételeznek az emberek. Ez feltehető és biztos, hogy nem a kormánytól indul ki. Nyilvánvaló, hogy a kormány szeretné semlegesítésre felhasználni a hadsereget, de a kérdés az, hogy mennyire tudják kontrollálni? Ez a nagy kérdése minden nyugati vezetőnek. Van-e a főparancsnoknak és a kormánynak (honvédelmi miniszternek) elég ereje és hatalma a hadsereg ellenőrzésére és az irreguláris erők visszaszorítására? Az Eszék körüli harcoknál ez a visszatérő kérdés. Ha ebben Miniszterelnök úr tudna valamit mondani, az nemcsak számunkra lenne megnyugtató, mert ez egy olyan kérdés, ami visszatér a külföldi kormányfőkkel való beszélgetéseim során. Én is ezt tartom a legfontosabbnak ahhoz, hogy pacifikálni lehessen.

A nemzetek önrendelkezési joga az egyértelmű. A gyakorlatban ez persze sokkal komplikáltabb, pláne egy olyan országban, ahol, ha jól tudom, a lakosság 20 százaléka vegyes házasságban él, vagy összekeveredett. Tehát ezt nagyon nehéz megoldani.

A másik egy olyan benyomás, hogy egyes politikai erők akár még feláldoznának területeket is annak érdekében, hogy egy homogenizáltabb Nagy-Szerbiát hozzanak létre. Komoly aggályokat teremtenek a fegyveres (irreguláris) akciók; amelyek a lakosságot menekülésre készítetik, hogy ezek milyen célokat szolgálnak, hogy az etnikumot kiszorítsák ezekből a térségekből. Erre nagyon érzékeny nemcsak Magyarország lakossága, hanem felvetődik az európai szervezeteknél is. Hiszen, ha most csak néhány faluból menekülnek el az emberek Baranyában, akkor félnek, hogy holnap innen menekülnek, ha kitör a polgárháború. Tehát nem lehet kétsége Miniszterelnök úrnak abban, hogy mi mennyire érdekelték vagyunk a béke helyreállításában. És mivel a három köztársaságban egyaránt élnek magyarok, így nekünk természetesen nagyon jól elfogadható lenne a szuverén köztársaságok valamilyen konföderációja. A macedón elnök úr is említette, hogy ennek vannak különböző elképzelései, van egy szorosabb és egy lazább változat. Nem tudom mennyi ezeknek a reális esélye a közeljövőben. A külföld számára nagyon fontos lenne azt a benyomást megerősíteni, hogy a tagköztársaságok önállósága mellett az átalakulásban a szövetségi kormány meg tudja tartani a kezdeményező és kontroláló szerepét, és a gazdasági folyamatokat kézben tudja tartani (hadsereg és a gazdasági folyamatok irányításának kérdése). Továbbá, hogy tárgyalóképes marad valamennyi

jelölték ki. A brioni megállapodás Szlovénia számára kedvező volt, mert az ország ezzel időt nyert a saját pozícióinak a megszilárdítására. Horvátország számára viszont idővesztést jelentve végzetesnek bizonyult, mivel lehetőséget biztosított a jugoszláv erők horvátországi koncentrálására és a köztársaság elleni szerb offenzíva kibontakoztatására. Másnap a Jugoszláv Néphadsereg általános mozgósítást rendelt el és Horvátország területén rövidesen kiújultak a harcok.

tagköztársasággal. Mi mindenkor azt mondtuk, bárkivel tárgyaltunk, hogy a tagköztársaságok szerepe természetesen megnőtt és ezek szuverenitása érvényesül, de az ön kormányát támogatni kell a folyamat levezénylésében. Különben nincsen megoldás és anarchiába fulladhat. Azt kérem, hogy ebbe az irányba, ezekre a kérdésekre vonatkozóan tájékoztasson Miniszterelnök úr, mert csak úgy tudunk mi is tájékoztatni és befolyást gyakorolni, ha tisztában vagyunk a helyzettel.

Ante Marković: Bizonyos, hogy a társadalom demokratizálási, átalakulási reformfolyamatára való visszatérés során érinteni kell mindazokat a kérdéseket, amiket ön említett. Mindenekelőtt a béke megteremtését. A béke biztosításának problémája középpontjában a határkérdés áll. Egy dolgot világosan látni kell: Nem kerülhet sor se külső, se belső határoknak erőszakkal, vagy egyoldalú lépésekkel történő megváltoztatására.

Antall József: Teljesen egyetértek, mi is ezt mondjuk.

Ante Marković: Ez előfeltétel. Éppen ezért nagyon fontos, hogy minden szomszédunk ebben a tekintetben világosan állást foglaljon (önök is).

Ebből adódik a második alapfeltétel: le kell szerelni a fegyveres erőket, a katonáknak vissza kell térni a laktanyákba. A polgároknak le kell adniuk fegyverüket. E nélkül elképzelhetetlen. Ma a jugoszláv néphadsereget bevonták ebbe a konfliktusba. Eredetileg az volt az elképzelésük, hogy a felek szétválasztása lesz a feladatuk. Egyes részei a hadseregnek ezt a funkciót túllépte. Ugyanakkor azt is tudni kell emellett, hogy Jugoszláviában ma több hadsereg létezik. Az összes köztársasági hadsereg külön-külön nagyobb, mint a jugoszláv néphadsereg, a létszám tekintetében (nem a tüzerőben). Ön tudja, hiszen erről már beszéltünk korábban, hogy a fegyverek egy része Magyarországról került Horvátországba. Például mi – különösen én – ezt nem dramatizáltuk, mi ketten azon voltunk, hogy megoldjuk ezt a kérdést. De sajnos azt kell, mondjam, hogy különböző oldalakról a fegyverbehozatal nagyon nagymértékű. Ebben a tekintetben ma már nincs olyan, aki büntetlen lenne, sem Szlovéniában, sem Horvátországban.

Antall József: Úgy gondolom Szerbia sem.

Ante Marković: Természetesen. Horvátország megalakította a maga fegyveres erőit.²⁸⁰ Hogy ennek mi a következménye, arról most nem is beszélek. Az is más kérdés, hogy milyen következményei lesznek ennek Horvátország fejlesztésére vonatkozóan. Fegyverek behozataláról van szó. A szerb felkelő erők pedig Horvátországban Szerbia által lettek felfegyverezve.

²⁸⁰ A Horvát Nemzeti Gárdát 1991. április 20-án a horvát Belügyminisztérium keretén belül állították fel, mintegy 60 ezer tagja volt. 1991. november 3-án Horvát Hadseregre keresztelték át.

Antall József: Tudják-e ellenőrizni a Jugoszláv Néphadsereget, a mostani fegyverszünetet, ami még nem sikerült Eszék környékén?

Ante Marković: Szeretném megmagyarázni (amennyire engem tájékoztattak, közös problémánk) a honvédelmi miniszter a kormány tagja, ugyanakkor a hadsereg az Elnökség parancsnoksága alatt van. Úgy gondolom. Önöknél is az államfő a főparancsnok. Ha válság lenne Magyarországon, akkor látná, hogy ez milyen problémát jelent. Amíg béke van, addig nincs gond. De ha válság van, akkor látszik ez a kettősség igazán. Nem világos, hogy hol fejeződik be a miniszter funkciója, hol kezdődik a főparancsnokság törzsének a funkciója.

Antall József: Nem a vezérkari főnök a probléma, úgy látom.

Ante Marković: Ugyanakkor a vezérkari főnök közvetlen alárendeltségben van az Elnökségnek. Az Elnökséget pedig ugye megbénították. Nyolc tagjából négy-négy szavaz (...) egyidőben az Elnökség nem is alakult meg. Amikor ez a helyzet kibontakozott, az Elnökség nem funkcionált. A hadsereg fölötti ellenőrzést elkezdjük felépíteni. Ez egy folyamat. Egyidejűleg az összes többi haderő felett is meg kell teremteni az ellenőrzést, azok felett, amelyek a köztársaságokban, illetve a különböző autonómiákban keletkeztek. Tehát ez a folyamat így sokkal bonyolultabbá vált, sok résztvevője van. Vannak olyan egyének, akik teljesen kivonták magukat a maguk minihadseregében a folyamat alól.

Antall József: A problémát abban látom, sokan azt mondják és ez külföldön is elhangzott, hogy a szerb irreguláris erők ellen még nem kezdett senki eljárást. Tehát ahol ilyen irreguláris alakulatok vannak, amikor megjelenik a néphadsereg, akkor ezek nem lépnek fel, hanem a fedezetük mellett eltűnnek, és tulajdonképpen támogatják őket. A kooperáció gyanúja így lép fel. Hogyan áll ez a valóságban?

Ante Marković: Sok igazság van abban, amit ön mondott. De van fordított eset is. Tehát nem minden világos mindig. Alapvetően azt lehet mondani, hogy úgy van, ahogy ön mondja. Van egy olyan probléma is, ami úgy fogalmazható meg: a szerbek és a horvátok viszonya Horvátországban. Amikor kijelentjük a hadseregről a fentiakat, ki kell jelenteni azt is, hogy a horvát vezetés komoly hibát követett el, amikor a horvátországi szerbséghez úgy viszonyult, ahogy viszonyult. Hiba lenne csak úgy beállítani, hogy a Szerbiából jövő befolyás mindennek az oka. Van, létezik, sőt ezt fel is használják másra, de a lényegét tekintve megoldatlan Horvátországban a többségi horvátság és a szerbek kapcsolata. A polgárok szuverenitásából kiindulva, illetve a kisebbségek autonómiájából kiindulva meg kell teremteni a horvátországi szerbség biztonságát.

Antall József: Úgy gondolom, hogy ez minden nemzetiségre vonatkozik. Amit veszélyesnek érzek – mint egy olyan nemzedék tagja, aki sok mindent átélt – sok idős menekülttel beszéltem, akik elmondták, hogy ugyanabban a faluban, ahol évtizedek

óta a legnagyobb barátságban éltek szerbek, horvátok együtt, egyszerűen a kívülről jövő támogatással szinte felbíztatták a szerbeket és felkeltettek olyan ösztönöket, mint például a rablási vágyat, azt, hogy egymás vagyonát el lehet venni. Az volt a többségi vélemény, hogy megvadították őket. Azt is el kell mondani, hogy volt olyan menekült, aki azt mondta, nagyon rendes szerb szomszédja volt, aki talán majd eteti az ott maradt állatait, amíg ő vissza nem tér. Ez az élet.

Ante Marković: Van ilyen, mint amit ön mond, de mégis a központi kérdés: bármely kisebbség jogainak megoldása. Körülbelül 50 éven át minden probléma nélkül békében éltek ezek az emberek egymás mellett.

Antall József: Rémhírek vannak közöttük, hogy a vagyonukat el akarják venni. Jó lenne, ha kinyilatkoztatná, hogy szó sincs erről.

Ante Marković: A kormány már kijelentette, hogy garantálja az összes állampolgár számára a vagyonbiztonságot. Ha történetesen elvisznek valakitől valamit, azt vissza kell adni, illetve kárpótolni kell. Sajnos a médiumok teljességgel az egyes politikák propagandacéljait szolgálják, így ez az üzenet nem jut el az emberekhez. Magam sokat törekedtem arra, hogy létrehozok egy jugoszláv televíziót, amely ebben a funkciójában egyfajta katalizátorként szolgált volna, korrekt módon. De nem engedik meg, hogy működjön, például Horvátországban csak éjjel 1 óra után lehet nézni. A tömegtájékoztatás teljesen át van hatva politikával. A jugoszláv hadsereget a jugoszláv hatóságok alá kell helyezni. Az Elnökségnek megvan az a szerepe, amit végre kell hajtania, be kell tölteni a kormány erre ösztökéli az Elnökséget, hogy ezt tegye meg. Abban az értelemben, hogy a Honvédelmi Minisztérium a kormány részét képezi, mi ellenőrizzük a hadsereget, de ez ügyviteli szempontból mondható el elsősorban. Ugyanakkor a köztársaságoknak is ellenőrzésük alá kell vonni azokat a haderőket, amit maguk hoztak létre. Ellenőrzés alá kell vonni azokat a felkelő hadi formációkat, amik ezeken a vidékeken jöttek létre. Ilyenformán jó fogalmazást írtunk alá az EK-val együtt, le kell szerelni az összes erőt, minden illegális, paramilitáris erőt. A rendőri erőket is a békeidőkből megszokott szintre kell csökkenteni, a reguláris haderőt is a békelétszámra kell csökkenteni, vissza kell térniük a laktanyákba. Azt kell biztosítanunk, hogy funkcionáljon ez az egész.

Vasárnapról hétfőre virradóra írtuk alá ezeket a megállapodásokat, amelyet az Elnökség nevében Mesić elnök úr, a kormány nevében én és a hat elnök írt még alá. Ez az első olyan dokumentum, amelyet mindenki aláírt. Tegnap összeült a kormány és megállapodtunk abban, hogy minden tárca elkészíti azt a programot, amivel biztosítani tudja a kormány ezeknek a végrehajtását.

Antall József: Természetesen minden ország az általános védkötelezettség és egyebek szerint jár el törvényesen. Ehhez nincs hozzáfűznivalóm. Ez úgy van itt is, mint nálunk. Mégis célszerű lenne minél kevesebb magyar tartalékoszt behívni, amennyiben

lehet egyáltalán egy ilyen kérdést kezelni, mert nem szeretnénk, ha bármilyen nemzetiségi okból még romlana közöttünk a viszony.

Ante Marković: Én amellet vagyok, hogy egyáltalán ne sorozzanak és mindenkit szereljenek le, akit besoroztak pótlólagosan. Ez vonatkozik mindenkire. (Itt külön nem említeném meg a magyarokat, mindenkiről szó van.) Azon vagyunk, hogy a megkötött megállapodással összhangban biztosítsuk ennek a folyamatát. Tehát, hogy a különböző haderőket békelétszámra csökkentjük. És minden tartalékost engedjenek haza.

Antall József: Ez nagyon fontos.

Ante Marković: De ugyanezt meg kell tenni a köztársaságokban is azoknak, akik létrehozták saját hadi erejüket. Ennek párhuzamos folyamatnak kell lennie.

Antall József: Még egy kérdés, amit nem magyar szempontból említek, hanem mint a jugoszlávkérdés megoldásában érdekelt európai ország, Koszovó problémája, amiről elég közvetlen híreink vannak, a külügyminiszterünk most volt Tiranában, az albánok magukat a Balkán egyik legnagyobb népcsoportjának tartják. Egy új helyzet állt most elő azzal, hogy az albán politikai reform bekövetkezett. Azt hiszem októberben lesz Koszovóban szavazás. Ha ők szintén önálló köztársaságnak akarják magukat nyilvánítani, hogy vélekedik erről Miniszterelnök úr? Hogyan fogják ezt kezelni?

Ante Marković: Visszatérve az előbbi témához. A civil társadalmakban a polgári szabadságjogokból kiindulva a helyi önkormányzatok szükségessége, a lokális autonómiák szükségessége; a köztársaságok, mint államok szuverenitáshoz való joga, majd ebből kiindulva Jugoszlávia belső jövőbeni viszonyai. Számunkra nem probléma, hogy önök, vagy bárki más kommunikáljon a különböző köztársaságokkal. Rá kell mutatni arra, hogy Jugoszlávia sohasem volt egy olyan központosított állam, mint például a Szovjetunió. Én például horvát kormányfő voltam, én alapítottam az Alpok–Adria Munkaközösséget, utaztam Magyarországra, Németországba, az USA-ba stb., stb. mint horvát kormányfő. Tehát ez még korábban sem volt nálunk úgy, mint a Szovjetunióban. Más problémáink vannak.

Ha minden úgy funkcionál, a magyar és a jugoszláv kormány között, ha nem arról van szó, hogy az egyik dolog a másikat helyettesíti, ez számunkra nem gond, megkönnyítené, hogy a problémákat megoldjuk. Hiszen azonnal napirendre kerülnének egyébként a belső és külső határok. Ugyanakkor ez egy első számú, pragmatikus kérdés. Vannak olyanok Jugoszláviában, akik egyáltalán nem értenek egyet azzal, hogy én itt önnel találkozom. A jugoszláv sajtó részéről már holnap számíthatok ilyen jellegű kritikákra. De én eldöntöttem, nem félve a következményektől. Meg vagyok győződve, hogy a köztársaságoknak ez a joga az ország érdekében van. Mellékesen említem meg, nem hiszem, hogy szerencsés dolog volt a légihatár-sértéseket Bécsbe elvinni, miután mi önöknek átadtunk egy jegyzéket. Mint ahogy mi a fegyverügyet nem vittük ki. Kritikát kaptunk akkor, hogy a fegyverügyet az EBEÉ-ülésem miatt

nem vezettük elő? Úgy gondoltam, hogy semmiképpen nem szolgálná jószomszédi kapcsolataink ügyét. Erre figyelmeztetnem kell önt. Jugoszlávia egy részében nagyon rosszul fogadták Jeszenszky és Kaplani nyilatkozatait Jugoszláviával összefüggésben, ugyanis nekünk nehezítik meg a dolgunkat, különösen, ha ilyen érzékeny kérdésekről van szó. Koszovó egész biztosan Jugoszlávia legérzékenyebb kérdése. Most a horvátok és szerbek viszonya a legnagyobb probléma, de abból az álláspontból kiindulva, hogy a határok megváltoztathatatlanok, bizonyos, hogy megoldjuk, számomra ez csak idő kérdése. Egyébként ezt nem lehet nem demokratikusan megoldani. Koszovó sokkal érzékenyebb kérdés. Ez politikai, gazdasági, kulturális kérdés. Olyan népszaporulat, mint Koszovóban van, messze nincs Európában.

Antall József: Ezért említettem.

Ante Marković: Demokratikus úton egy folyamat részeként ezt is meg kell oldanom valamilyen módon, beleértve az albánok teljesen egyenjogú jogát. Itt egy másik probléma is felmerül, az országnak az a része a szerb történelem bölcsője. Emellett ott van egy szerb kisebbség, amelynek szintén bizonyos garanciákat kell adni.

Antall József: Tudja, Miniszterelnök úr, vannak olyan kérdések, amit lehet megoldani, vagy amit nem lehet nem megoldani. Magyarországnak Erdély, vagy Pozsony mit jelent, és mégis kénytelenek vagyunk ebbe belenyugodni.

Ante Marković: Úgy gondolom, hogy az első fázisban Koszovó maximális autonómiáját kellene biztosítani.

Antall József: Az előző kérdésre még szeretnék reagálni. Ha augusztus közepén tudtunk volna találkozni, elkerülhettünk volna bizonyos nehézségeket, de azért az a tény, hogy augusztus 22-én csak egy napon 8 vadászgép repült be Magyarország légterébe, és ez már a nyolcadik ilyen alkalom volt, ezt mindenképpen szóvá kellett tenni. Ráadásul én nem kaptam olyan visszajelzést, hogy Miniszterelnök úr augusztus közepére tervezett találkozásunkat elhalasztotta. Ez bizonytalanná tett bennünket arról, hogy milyen politikai befolyások és erők érvényesülnek, ha találkozunk akkor, erre mind nem került volna sor. Ezért is fontos, hogy tartsuk folyamatosan a kapcsolatunkat akár telefonon is. Nyilván én akkor nem tudhattam, hogy ön mit gondol. A másik pedig, hogy én is elmondhatnám, hogy a vajdasági miniszterelnök²⁸¹ sem tett túl jó megnyilatkozásokat Szegeden.

Ante Marković: Nincs olyan személy, akit jobban támadnék, mint őt.

Antall József: Továbbá az újvidéki tv adásai. Ami a találkozónkat illeti, tegnap, amikor aláírtuk a balti államokkal a megállapodást, az egyik ellenzéki politikus azt mondta, nagyon helyteleníti, hogy én most idejövök Miniszterelnök úrral találkozni.

²⁸¹ 1991-ben Slobodan Miloševićhez hú Radovan Božović volt Vajdaság miniszterelnöke.

Azt mondtam, hogy ha eddig kétségem volt az iránt, hogy jöjjenek-e, az ő személye a garancia arra, hogy találkoznom kell önnel.

Ante Marković: Ugyanez a vajdasági kormányfő, akiről szó volt, szintén nem túl kedvezően nyilatkozott a mi találkozásunkról.

Antall József: Ezért tartanám nagyon fontosnak, ha itt a Vajdaságban, ahol egymás mellett élnek a népcsoportok, valóban még óvatosabbak és körültekintőbbek legyünk, és visszaállítva e terület autonómiáját minden értelemben, az előbb említett személyi autonómiát, települési autonómiát, valóban egy „Svájcá” kellene tenni. Mert a magyarok itt akarnak élni, és mi, már sokszor elmondtam, tartjuk magunkat a nemzetközi szerződésekhöz.

Ante Marković: Ami a lokális autonómiákat illeti, azt hiszem megértettük egymást. Egyébként is úgy tartom, hogy ez egy korszerű tendencia. Megjelennek a helyi önkormányzatok és autonómiák Európában, ami oly kevert népességű. A közeljövőben kerül sor Szerbiában a helyhatósági választásokra, biztosítani kell ezeknek a teljes mértékű demokratizmusát. Azt, hogy az állampolgárok kifejezhessék érdekeiket, hogy a megfelelő képviselőket választhassák. E tekintetben bizonyos koalíció is megfigyelhető. Azon pártok, amelyek engem támogatnak, illetve a magyarok által létrehozott pártok között; sőt korábban együtt léptek fel a köztársasági választásokon.

Antall József: Amennyire lehet, fontos lenne siettetni ezt a folyamatot. A nyugati országok nem akarják elsietni Horvátország és Szlovénia függetlenségének az elismerését, tehát hogyha itt sikerül a fegyvernyugvást elérni és biztosítani a demokratizálódási folyamatot, akkor az ilyen típusú nyomást gyakorló metodikát nem fogják alkalmazni és a belső folyamatok alapján tudják elérni.

Ante Marković: Éjszaka e tekintetben adott Bush elnök egy nyilatkozatot a balti államok elismerésével összefüggésben, egy kérdésre válaszolva mondta, hogy Szlovénia és Horvátország függetlenségének elismerése egyelőre fel sem merülhet, Jugoszláviának magának kell megoldani azon elvek alapján, amiről én korábban is beszéltem.

Antall József: De ha nem rövidítjük le ezt a folyamatot, az egyes országok ebbe az irányba elmennek, ami nem lenne feltétlenül szerencsés.

Ante Marković: Olyan emberként, aki itt született, tudom és értem ezt az országot, lehetetlen vér nélkül határokat módosítani, és így autonómiákat létrehozni az országon kívül. Higgycs el, ami most történt Szlovéniában és Horvátországban, ez semmi ahhoz képest, ami történhetne még Jugoszláviában. Meg kell akadályoznunk egy kataklizmát, ami bekövetkezhet, ami viszont nem lenne érdeke senkinek sem, Jugoszláviának legkevésbé. Senkinek sem Európában. A szomszédoknak sem, nem maradhatnak ki abból. Nagyon érdekeltünk vagyunk, hogy fentartsuk Magyarországgal a jószomszédi viszonyt.

Antall József: Változatlanul e mellett vagyunk. Minden hivatalos magyar nyilatkozat úgy szól, hogy Jugoszlávia népeivel egyetértésben a szuverén köztársaságok konföderációjában vagyunk érdekeltek, a külső és belső határok megváltoztathatatlanságában.

Ante Marković: Hogy hogyan fogják hívni ezt az államalakulatot, az teljesen mindegy. Mindig amellet voltam, hogy a tartalomról beszéljünk, ne a formájáról. (Nekünk a konföderáció helyett jobban tetszik a szuverén köztársaságok/államok szövetsége.)

Antall József: A lényeg a végeredmény, hogy valóban államok szövetsége legyen, és ne szövetségi állam.

Ante Marković: Ez lesz lényegileg.

Antall József: Én a konföderációt azért használtam, mert Nyugat-Európában szívesen hallják és értik ezt a kifejezést.

Ante Marković: Ami engem illet, Nyugat-Európában hallottam, hogy nekik is vannak gondjaik... Jugoszláviában van két szélsőséges álláspont, konföderációs, föderális. Kormány véleménye: a szuverenitásból induljunk ki.

Antall József: Szuverén államok közösségét fogjuk említeni ezután, maradjunk ebben. Ez a lényeg, mi ezt támogatjuk. Nagyon fontos megértetni mindegyik tagköztársasággal, hogy már a két világháború befejeződött, amit nem mindig érzékelnek itt. Amikor a propaganda úgy folyik szerb részről, hogy a németek, olaszok, osztrákok, magyarok, mint valami régi központi hatalom, és a másik oldalon a szerbek, az orosz, francia szövetséget és egyebet akarnak, ezek olyan, már történelemben [vesző] nosztalgiák és rossz emlékek, amiről a huszadik század végén nem lehet beszélni.

Ante Marković: Egyébként a szovjet puccs után – bár én úgy gondolom, még messze vannak a válságból való kimenettől – félek, hogy még vér is fog folyni. Ha emlékszik rá, én két évvel ezelőtt már leírtam, hogy a rendszerváltás folyamatában a volt szocialista országokban diktatúrákat fognak bevezetni, illetve vér fog folyni, és ez a Szovjetunióban még nem egészen lefutott ügy.

Ami Jugoszláviát illeti, úgy gondolom, az ön értékelése helyes, hogy az egyetlen katalizátorerő a szövetségi állam szintjén ez a kormány. Minden kétoldalú kommunikációban támogatni kellene a jugoszláv kormánynak ilyen katalizátor szerepét. Nem is tudnám önnek elmondani, mi mindent kell csinálnom éjjel-nappal, hogy megakadályozzam a végső anarchiát. Mert ha bekövetkezne egy polgárháború, azt nem tudná megakadályozni senki.

A népkeveredés a 20 százalékot jóval meghaladná Jugoszláviában, mert van például tisztán többségi szerb körzet, ahol van néhány horvát és muzulmán, vegyesházasságok stb. Bizonyára legalább 25 százalék, gyakorlatilag fél Jugoszláviát érinti.

Antall József: Nagy félelmek vannak az ön szülőföldjén, Dalmáciában is. Onnan is kaptunk segélykérő levelet. Félnék az illegális szerb erőktől. Nem tudom eléggé biztosítva vannak-e? Ott mindkét félnek vannak irreguláris erői. Csetnik és usztasa mozgalmi múlt adja az alapot ehhez. Horvátországban a kevert területeken a második világháború ideje alatt se a csetnik, se az usztasa mozgalmaknak nem sikerült túlsúlyra emelkedni. Még a Szovjetunióról kellene szót váltani. Fontosnak éreztük, hogy a nehéz napokban Jelcinnel felvegyük a kapcsolatot.

Ante Marković: Valószínűleg én voltam az utolsó – a puccs előtt – aki Jelcinnel, Pavlovval találkozott. Ugyanígy beszélgettünk, nagyon érzékeny kérdésekről, közvetlenül a puccs előtt körülbelül 10 nappal. Voltak arra mutató jelek, hogy formálódik egy kritikus tömeg. Jelcinnel két órát beszélgettem, amely alatt négyszer támadta Gorbacsovot. Most viszont megvédte, mert közös érdek volt.

Antall József: Én nem most mondom, hanem tavaly, amikor a Varsói Szerződés feloszlításáról júliusban tárgyaltunk, és amikor a kétoldalú megbeszélések voltak, akkor az volt a benyomásom, hogy Sevardnadze teljesen visszahúzódott. Az volt az érzésem, hogy ha Gorbacsov arra az útra lép, hogy kidobja hajójából első híveit, hogy kielégítse az „üldözöit”, akkor ez lesz bukásának egyik oka. Ez volt az első hiba. A másik, hogy Sevardnadze azt mondta ki, amit Gorbacsov nem mondhatott. Amikor Budapesten volt Beszmertnih és Jazov tavaly áprilisban, akkor Beszmertnih azt kérte, hogy Jazov is jelen lehessen a velem való megbeszélésen. Mindig ragaszkodtak ahhoz, hogy Jazov mindenhol ott lehessen, ez mutatott valamit.

Ante Marković: A velem folytatott beszélgetéskor nem volt jelen.

Antall József: Amikor Budapesten voltak, ez komoly befolyást mutatott. Továbbá a tábornoknak a kivonulással kapcsolatos magatartása. Egy hónappal előtte még blöffölt Kvicinszkij, hogy nem fognak kivonulni, ha nem írjuk alá a biztonsági klauzulát, amit a románok aláírtak. Ezek jelezték az erőviszonyok változását. De ezekben a válságos pillanatokban világos volt, hogy csak Jelcint lehet támogatni, a Nyugat is elismerte, hogy a helyzetet csak Ő mentheti meg.

Ante Marković: Gorbacsov 1988 márciusában volt hivatalos úton Jugoszláviában. Akkor én horvát államfő voltam, és Dubrovnikban én voltam a házigazda. Hivatalos vacsora alatt meg lett említve Jelcin is. Medvegyev megkérdezte tőlem, mit gondolok róla. Azt mondtam, tudják, most nemigen ismerem a Szovjetunió belüli politikai viszonyokat, politikailag nem tudnék válaszolni, de ha már megkérdeztek, mint valamikori fizikus talán tudnék válaszolni. Amennyire én tudom, hogy ha [egy] egyensúly létrejön, és az egyik oldalról egy súlyt levesznek, akkor felbomlik az egyensúly.

Antall József: Jelcin most kicsit visszavonult, nem a tényleges erőt illetően, hanem csak az előtérből, mert tudja, hogy a mostani lelkesedés után ennivalót kell adni az embereknek és gyógyszert, és ezt nem jó egyedül vállalni. Úgyhogy a tényleges erő

megtartása mellett inkább hagyja egy kicsit szerepelni Gorbacsovot. Mindenesetre a három balti köztársaságot elismerjük. Helyreállítottuk a kapcsolatot. Nem tudom ezzel önök szövetségi szinten hogy vannak.

Ante Marković: Még nem tűztük napirendre.

Antall József: Ezt esetleg meg kellene tenni. Mi úgy fogjuk fel, hogy a három balti köztársaságot (amely 40-ben került a Szovjetunióhoz)²⁸² külön kezeltük, egyszerűen helyreállítottuk a kapcsolatokat. A többi köztársaságot külön kezeljük. Nem csatlakoztunk például rögtön Moldávia elismeréséhez, mint például Románia.

Ante Marković: Iliescu önöknél is sietette? Nálunk is, de nem reagáltunk.

Antall József: Mit mondjunk a sajtóértekezleten?

Ante Marković: Most menjünk át munkatársainkhoz, úgy gondolom, jó lenne eddigi jószomszédi viszonyunk fölötti megelégedettséget, s a jövőben is ennek szükségességét. Mindkét fél érdekelt a demokratizálódás továbbvitelében. Érdeünkben áll az európai normák elfogadása, hogy bekapcsolódjunk az európai integrációba. Tartjuk magunkat helsinki és a Párizsi Charta szelleméhez. Állást foglalunk a külső és belső határok egyoldalú megváltoztatása ellen. Támogatjuk a helyi önkormányzatok autonómiáját.

Antall József: Összefüggésben a szuverén köztársaságok államszövetségével, mint magyar álláspont.

Ante Marković: A két ország, a két miniszterelnök jó kapcsolatára bizonyíték ez a mostani találkozó is.

Antall József: Miniszterelnök úrnak nincs kifogása, hogy a köztársaságokkal is tartsuk a kapcsolatot, mert ez nem érinti a szövetségi kormány és a magyar kormány közötti kapcsolatokat. Ami a realitásból indul ki. Nem szeretnék önnek nehézséget okozni. A menekültekről beszéljünk-e?

Ante Marković: Biztosítani kell, hogy vissza tudjanak térni házaikba.

Antall József: Biztosítékot kaptunk arra, hogy garantálják vagyonukat. Cél, hogy mielőbb otthonaikba visszatérhessenek.

MNL XIX-A-150-j, 45 doboz. B. Sorozat, külügyek 1-2 dosszié

²⁸² Az 1939. augusztus 23-án, a Németország és a Szovjetunió között megkötött paktum titkos záradékának értelmében Észtország, Lettország, a Visztula, San és Narew folyóktól keletre eső lengyel területek, Finnország és Besszarábia szovjet érdekszférába került. Az 1939. szeptember 28-án a paktum kiegészítésben Németország Litvániát is a Szovjetuniónak engedte át. A német–lengyel háború kitörése után a Szovjetunió a balti államokat „kölcsonös segítségnyújtási egyezmények” aláírására kötelezte, annektálta azokat.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A magyar–szerb külügyminiszteri találkozó előkészítése

1991. szeptember 5.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10616

Érkezett: 91. 09. 05. 11.19

Készítette: MG

Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

23, 47

Vladislav Jovanović, a szerb kormány külügyminisztere szeptember 4-i találkozónkon megerősítette, hogy Jeszenszky Géza külügyminiszter úr meghívásának eleget téve e hónap 15–16-án kész Budapestre látogatni. Jelen pillanatban nem lát semmi olyan külső körülményt, amely az időpontot illetően zavart idézhetne elő. Ilyen legfeljebb az EK égisze alatt szeptember 7-én megrendezésre kerülő Jugoszlávia-konferencia újabb fordulója lehet.²⁸³ Nagy várakozással tekint külügyminiszter úrral és Katona

²⁸³ Az Európai Közösségek Miniszterek Tanácsa 1991. augusztus 27-én fogadta el az ún. Jugoszláv deklarációt, amely elítélte a horvátországi véres eseményeket. Bejelentették, hogy Szerbia nélkül is békekonferenciát rendeznek a jugoszláv válságról. Két nappal később a horvát Államtanács elfogadta az EK nyilatkozatát és kijelentették, hogy Horvátország részt vesz a konferencián. 1991. szeptember 7-én, Hágában kezdte meg működését a jugoszláviai nemzetközi békekonferencia. Részt vettek munkájában a JSZSZK elnökségének tagjai, a szövetségi kormányfő és a hat tagköztársaság elnöke. A konferencia elnöke Lord Carrington volt. A szemben álló felek ekkor fogadták el egy öttagú – Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Németország és Belgium összetételű – döntőbírárság felállítását. Ekkor döntöttek az ún. Badinter-bizottság létrehozásáról is, amelynek a feladata a jugoszláv válsággal kapcsolatos jogi kérdések megoldása volt. A konferencián résztvevők bejelentették, hogy nem ismerik el azokat a határváltoztatásokat, amelyek nem békés eszközökkel történnek. Szeptember 17-én Igalóban újabb fegyverszünetet kötöttek a szemben álló felek, de az összecsapások ennek ellenére tovább folytatódtak. Két nappal később, az EK minisztereinek hágai konferenciáján

Tamás államtitkár úrral sorra kerülő megbeszélések elé. Előreláthatólag gépkocsival, egy munkatársa kíséretében utazik Magyarországra.

Beszélgetésünk során hangsúlyozta, hogy a magyar–szerb kapcsolatokról a hosszú távú érdekek alapján alakítja ki álláspontját. Más megközelítés könnyen tévútra és téves következtetésre vezethet.

A magyar–szerb viszony alapja a tisztelet és megbecsülés lehet, együttműködésünkben az általánosan elfogadott, alapvető európai dokumentumokban rögzített, valamennyi elvet érvényesíteni kell, és csak azokat. A kapcsolatok kiterjedt volta, volumene, adottságaink sok tekintetben egymást kiegészítő jellege kedvező körülmény. Európa fejlett térségeihez fűződő érdekeink érvényesítésében egymásrautaltságunk nyilvánvaló. Szerbia számára hazánk jelenti a legfontosabb kijáratot Európa irányába, a legfontosabb köz- és vasúti közlekedési vonalak Magyarországon haladnak és fordítva is igaz ez Dél-Európa és a Közel-Kelet esetében. Magyarország fejlett ipari ország és ebből a szempontból is fontos partner számukra. Építhetünk közös történelmi együttélésünkre, egymás államisége elismerésének régmúltban gyökerező hagyományára.

Kapcsolataink jelenére és jövőbeni fejlődésére befolyást gyakorol a jugoszláviai helyzet alakulása és végső kimenetele. E tekintetben a Magyar Köztársaságtól semlegességet várnak, ugyanazon elvek és mércék alkalmazását valamennyi érdekelt fél – köztársaság – irányába.

Az egyoldalúság káros és nem szolgálja országunk hosszú távú érdekeit, ha valamelyik, vagy néhány tényező pártjára áll. Jugoszláviában nem a kommunista-bolsevik erők az egyik oldalon, és a demokrácia erői a másikon, állnak egymással küzdelemben. A kommunizmus végérvényesen megbukott Európában. Szerbiában és Jugoszláviában is felélesztésén fáradozni értelmetlen és hiábavaló dolog lenne. A demokratizálódás folyamata az egész országban ellentmondásos módon és erős kölcsönhatások közepette folyik.

A nemzetiségek, a magyar kisebbség léte része kapcsolatainknak. Ténykérdés, hogy a nemzetiségi kérdésben az elmúlt évtizedekben legtöbbet Jugoszláviában tettek, a magyar kisebbség helyzete messze itt a legjobb Kelet-Európában. A vajdasági és koszovói autonómiát Szerbia biztosította és ráadásul olyan nemzetközi körülmények közepette – a világháború utáni időszakban – amikor Európában és Jugoszláviában is mindenki megszabadulni igyekezett kisebbségeitől. E politika mellett tanúskodik a tény, hogy a háborút követő évtizedekben a koszovói albán lakosság száma megháromszorozódott.

bejelentették, hogy a Nyugat-európai Unió (WEU) megvizsgálja a lehetőségét a békefenntartó erők küldésének.

Az albán szeparatizmus megjelenése és főleg az a körülmény, hogy Európa és a világ nem volt hajlandó tudomást venni Jugoszlávia, Szerbia integritásának megkérdőjelezéséről, területi egységének Albánia által támogatott szisztematikus bomlasztásáról és arra megfelelő módon reagálni, megakasztotta és visszavetette a pozitív folyamatokat. Reakcióként Szerbiában megjelent és teret nyert a nacionalizmus.

Magyarország érdeklődését az itteni magyarság iránt természetesnek tekintette, ugyanakkor utalt arra, hogy országunk álláspontjának összhangban kell lennie a vonatkozó nemzetközi dokumentumokkal, amelyek e tekintetben meglehetősen szerény tartalmúak és megállapításaik többsége csupán ajánlást jelent. Jugoszlávia korábban e tekintetben is jelentős aktivitást fejtett ki, a közelmúltban velünk közösen is, de a kisebbségi kérdés nemzetközi szabályozásaiban jelentősebb előrelépés nem következett be. Változás a jövőben is csak fokozatosan következhet be.

Sajtóból szerzett információra hivatkozva érdeklődött arról, megfelel-e a valóságnak, hogy Jeszenszky miniszter úr, mostani tiranai látogatása²⁸⁴ alatt a kisebbségek – a magyar és albán – védelmében „szövetségre léptünk Albániával”. Reagálásomban jeleztem, hogy ugyan nem ismerem a magyar–albán külügyminiszeri találkozóról nyilvánosságra került anyagokat, de azt a feltételezést leghatározottabban elutasítottam, hogy valamiféle „szövetkezésre” törekednénk. Jovanović úr kérte, hogy juttassam el hozzá a találkozó dokumentumait.

Jovanović úrral beszélgetésünk több mint egy óráig tartott, oldott légkörben folyt le. A szerb külügyminiszter felkészült, művelt, tapasztalt diplomata. Elmondta, hogy idén májusban családjával öt napot töltött turistaként hazánkban. Nagy elismeréssel beszélt tapasztalatairól, Szentendréről és az ottani szerb emlékhelyek megőrzéséről, Budapest szépségeiről, amit közös európai kincsnek nevezett, de az ország városairól is, ahol útközben megfordult. Korábbi munkakörében jó kapcsolata volt magyar kollégáival (Erdős Andréval, Hargitai Zsuzsával) szakmai felkészültségükről és együttműködési készségükről elismeréssel szólt. Jovanović úr kerülte a hangzatos kijelentéseket, de láthatóan és tudatosan törekedett nyitottsága érzékeltetésére.

– 195 – Ő. –

²⁸⁴ Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter 1991. augusztus 31-én és szeptember 1-jén tartózkodott Tiranában, ahol Muhamet Kapllani albán külügyminiszterrel folytatott tárgyalásain ismerte a Jugoszláviával kapcsolatos magyar álláspontot, amely az emberi és a nemzeti kisebbségi jogok tiszteletben tartása mellett szorgalmazza a határok sérthetetlenségét.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

69.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Dušan Rodić külügyminiszter-helyettes véleménye
a magyar–jugoszláv kapcsolatokról

1991. szeptember 9.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG206486
Érkezett: 91. 09. 09. 11.23
Készítette: SZF.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Jugoszláv külügyi vezető kétoldali kapcsolatainkról

A. Rodić külügyminiszter-helyettes találkozásunk alkalmával a szabadkai miniszterelnöki találkozót kapcsolataink szempontjából jelentős eseménynek értékelte. Hangsúlyozta, hogy Magyarország számukra nagyon fontos partner volt és maradt, érdekükben áll, hogy közös érdekek jegyében előrelépjünk. Tényként kell elfogadni, hogy az utóbbi időben kapcsolatainkban nézeteltérések, feszültségek keletkeztek. Arra kellene azonban törekedni, hogy ezeket kétoldali tárgyalásokon, egymás között tisztázzuk és ne nemzetközi fórumokon keressük a megoldást.

Véleménye szerint Magyarországnak a jugoszláv válságban érintett felekhez elfogulatlanul, azonos normák és kritériumok alapján kellene viszonyulnia. A részrehajlás hosszú távon nem fizetődik ki, több kárt okoz, mint amit a pillanatnyi előnyök ellensúlyozni képesek. Megértik aggodalmunkat és azt is, hogy mivel a válság

következményei bennünket is érintenek, számunkra is terheket jelentenek, ezért nem hallgathatunk. Azt is el tudják fogadni, hogy Magyarország olyan megoldásban érdekelt, amely képes garantálni a békét és stabilitást. Ugyanakkor nehezen fogadhatják el bárkitől, így tőlünk is, hogy konkrét megoldásokat szorgalmazzon, mivel az óhatatlanul egyúttal belső ügyekbe való beavatkozást jelent. Nem a magyar sajtó, a tájékoztatási eszközök anyagai nyugtalanítják őket, tudják, hogy ugyanúgy, ahogy náluk, szinte lehetetlen befolyásolni őket, hanem a politikai tényezők félreérthető megnyilatkozásai.

Nem vonják kétségbe Magyarország jogát, hogy a kisebbségben élő magyarság sorsát figyelemmel kísérje, igényeit és aggodalmát megfogalmazza. Tisztában vannak azzal is, hogy mit jelent ez a kérdés összességében Magyarország számára, elsősorban a Romániában élő magyarság helyzete miatt. Nem állítják azt sem, hogy Jugoszláviában minden a legtökéletesebb rendben lenne, ne lennének gondok vagy aggodalomra okot adó jelenségek. Mégis, továbbra is az a véleményük, hogy a magyar nemzetiség helyzete a velünk szomszédos országokra kitekintve összességében még mindig Jugoszláviában a legkedvezőbb.

Rodić úr aggodalommal szólt arról, hogy a szeptember 10-én kezdődő moszkvai emberi jogi konferencián erőteljes bírálatokkal kell szembenézniük. Hangsúlyozottan kérte, hogy magyar részről semmilyen körülmények között név szerint ne említsük elítélően Jugoszláviát, mert az óhatatlanul visszahatna viszonyunkra és kapcsolatainkra.

(Megjegyzés: nem tudván, hogy szerepel-e ilyen gondolat elképzeléseink között, a magam részéről a magyar kisebbségek helyzetének taglalása során nem javaslok a jugoszláv politika általános, név szerinti elmarasztalását Moszkvában, inkább a belső válságnak a kisebbségeket, így a magyarokat is érintő következményei miatti aggodalmunkat lenne célszerű megfelelő formában említeni. Ebben az esetben viszont szükségesnek tartanám hangsúlyozottan tudatosítani a jugoszlávokkal, hogy magatartásunkat tekintsék olyan gesztusnak, amelynek megfelelő méltányolását elvárjuk.)

Másfél órás négy szemközi megbeszélésünk során Rodić úr nagyon nyitott és oldott magatartást tanúsított. Hangsúlyozta együttműködési készségét, szorgalmazta a gyakori konzultációkat, a különböző véleménycseréket, bár konkrét megállapodás rögzítése elől kitért. Úgy értékelem, hogy politikai kapcsolataink a szabadkai találkozon ugyan elmozdultak a holtpontról, belügyi vonalon azonban csak fokozatosan lehet számolni a párbeszéd teljes helyreállításával. A Szövetségi Külügyi Titkárság magatartásának módosulása, amely esetünkben eddig is elsősorban a szerb igényekhez igazodott, összefüggésben van a szerb külpolitika jelentős irány- és magatartásváltásával. Ennek lényege az, hogy a káros nemzetközi elszigeteltségből aktív, a tárgyalásokra törekvő politikával ki kell törni és fokozatosan meg kell változtatni a Szerbiáról kialakult rendkívül negatív képet. A partnerek, elsősorban a szomszédok

felé az eddiginél differenciáltabb és hajlékonyabb magatartást kell tanúsítania, kellő figyelmet fordítania Szerbia hosszú távú érdekeit szolgáló körülmények biztosítására Magyarország esetében ez utóbbi elsősorban az Európa irányába haladó közlekedési és hírközlési kapcsolatok zavartalanságát jelenti.

– 303 – Ő.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

70.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A jugoszláv Külügyminisztérium illegális fegyverszállítással vádolja a magyar kormányt

1991. szeptember 12.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG00686
Érkezett: 91. 09. 12. 14:45
Készítette: TA.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Azonnal!

47

A. Rodić jugoszláv szövetségi külügyminiszter-helyettes szeptember 12-én 11.30-ra bekérte a KÜM-be.

445

Elmondta, hogy a jugoszláv fél bizonyítékokkal rendelkezik arra vonatkozóan, hogy Magyarország területéről illegálisan fegyvereket és katonai felszereléseket szállítottak Jugoszláviába a horvát félkatonai alakulatok számára az alábbiak szerint:

1.) 1991. augusztus 20-tól An–2B típusú mezőgazdasági repülőgépek²⁸⁵ felhasználásával légi hidat létesítettek Nagykanizsa és Varasd között, amelyen nagy mennyiségű fegyvert és katonai felszerelést szállítottak Jugoszlávia területére.

2.) 1991. szeptember 6-án egy magyar katonai helikopter Babinánál berepült Jugoszlávia területére és Esszék irányába folytatta útját, majd 23.28-kor visszatért Magyarországra.

3.) 1991. szeptember 7-én az Eszék melletti Čepin²⁸⁶ repülőtérre több An–2 típusú repülőgép szállt le, amelyek 20.40-kor a Duna völgyében repültek át a jugoszláv határ felett.

4.) Szeptember 8–9-én 2 db An–2i repülőgép Donji Miholjacnál²⁸⁷ berepült jugoszláv területre.

Ezek a felsorolt berepülések ellentétben vannak a jugoszláv légiforgalmi szabályokkal és ezzel durván megsértették a Szövetségi Repülésirányítás augusztus 4-i rendeletét, amely értelmében Eszék környékét lezárták a repülőforgalom elől.

5.) Augusztus 24-én egy magyar katonai járművel két magyar tiszt Donji Miholjacnál jogosulatlanul behatolt Jugoszlávia területére. A jugoszláv oldalon a horvát BM tagjai már várták őket.

A felsorolt tények azt bizonyítják, hogy Magyarország fegyvert szállított a horvátországi illegális félkatonai szervezetek számára.

A jugoszláv fél élesen tiltakozik az ellen, hogy Magyarország beavatkozik Jugoszlávia belügyeibe.

Követeli, hogy a magyar kormány haladéktalanul tájékoztassa a jugoszláv felet az üggyel kapcsolatosan rendelkezésre álló információkról és fejtse ki ezzel kapcsolatos álláspontját. A jugoszláv kormány azt remélte, hogy a korábbi fegyverszállítási ügyet a két miniszterelnök szabadkai találkozója után véglegesen le lehet zárni. Az újabb fegyverszállítás azonban a jugoszláv fél jó szándéka és teljes bizalma ellenére is megkérdőjelezi a magyar fél kinyilvánított szándékát.

²⁸⁵ Az Antonov An–2 mezőgazdasági repülőgépet 1947-ben helyezték forgalomba, a gyártása 2001-ig tartott.

²⁸⁶ Čepin Eszéktől légvonalban 8, közúton 12 km-re félnyugatra fekvő település. 1991-ben 8745 lakosának 80%-a horvát, 12%-a szerb, 3%-a jugoszláv nemzetiségű volt.

²⁸⁷ Alsómiholjac, horvátul Donji Miholjac, 6240 fős Dráva menti település, a magyar–horvát határtól 3, Eszéktől légvonalban 45 km-re. A várostól Északra, a Dráva folyón átívelő közúti határátkelő van Magyarország és Horvátország között.

Magyar fegyverszállítás nem csak az érvényben lévő nemzetközi dokumentumokkal, szerződésekkel ellentétes, hanem megsérti az EBEE Jugoszlávia területére történő fegyverszállítási tilalmát is.

A jugoszláv fél határozottan tiltakozik az ellen, hogy magyar politikusok megengedik maguknak azt is, hogy tanácsokat adjanak Jugoszlávia jövőbeni társadalmi berendezkedését illetően és Jeszenszky úr Moszkvában azt követelte, hogy hozzanak erélyes nemzetközi intézkedéseket Jugoszlávia ellen. A jugoszláv kormány fenntartja magának a jogot arra, hogy a magyar kormány válasza után a kétoldalú kapcsolatokban is és a nemzetközi téren is konkrét lépéseket tegyen.

Reagálásomban hangsúlyoztam, hogy szilárd, személyes meggyőződése, hogy a kormányunkat terhelő vádaknak semmi alapja nincsen. Kértem Rodić urat, hogy amennyiben az állításokra vonatkozóan bizonyítékokkal rendelkeznek azt haladéktalanul bocsássák rendelkezésünkre. Ezt nem zárta ki, bár igyekezett kétségtelenné tenni, hogy a megfelelő bizonyítékoknak birtokában vannak. Csodálkozásomat fejeztem ki, hogy amennyiben az állítólagos fegyverszállításról, légi hídról már augusztusban tudomásuk volt, akkor miért nem azonnal léptek. Végül reményemnek adtam hangot, hogy a diplomácia ez alkalommal sokkal hatékonyabb lesz, mint korábban a káros következmények megakadályozásában. Hangsúlyozottan magánvéleményként céloztam rá, hogy nem lenne jó, ha a mostani lépésük kapcsán kiderülne, hogy a mögött a Jugoszláv Néphadsereg sajátos érdekei húzódnak meg. Végül felhívtam a figyelmét Keleti György úr reggeli nyilatkozatára.

A találkozó oldott légkörben folyt le. Rodić úr kifejezetten ragaszkodott hozzá, hogy más kérdésről is szót váltsunk. Megerősítette reményüket, hogy Göncz Árpád úr el tudja fogadni darabja szeptember 26-i belgrádi bemutatójára szóló meghívást. Előzetesen már lépéseket tettek belgrádi programja megszervezése érdekében, felvették a kapcsolatot S. Mesić elnök kabinetjével is. Hangsúlyozta, hogy a látogatásnak kapcsolataink szempontjából nagy jelentősége lenne. Rodić úr megerősítette, hogy Jovanović szerb külügyminiszter, aki holnap este tér haza, a terveknek megfelelően Budapestre utazik vasárnap. A látogatásnak a Külügyminisztérium vezetése is nagy jelentőséget tulajdonít.

Végül Rodić úr jelezte, hogy a tiltakozás továbbítására budapesti Nagykövetségük is megbízást kapott. Reményét fejezte ki, hogy rövidesen megkapják válaszukat és közölte, hogy a tiltakozásról a sajtóban közleményt jelentetnek meg.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

71.

A Külügyminisztérium közleménye a fegyverszállítás vádjáról

1991. szeptember 12.

A Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának közleménye²⁸⁸

Szokai Imre külügyminisztériumi helyettes államtitkár ma kérésére fogadta a budapesti jugoszláv ideiglenes ügyvivőt,²⁸⁹ aki a JSZSZK Szövetségi Külügyi Titkársága nevében megismételte azokat a közléseket, amelyeket a Magyar Köztársaság belgrádi nagykövetségével Belgrádban hivatalosan közöltek.

Szokai helyettes államtitkár válaszában teljességgel megalapozatlannak minősítette az összes jugoszláv vádat és azokat a leghatározottabban visszautasította. Kijelentette, hogy Magyarország az elsők között csatlakozott az Európai Közösség által kezdeményezett Jugoszláviába irányuló fegyverembargóhoz és szigorú intézkedéseket hozott, hogy megakadályozza a Magyarország területén keresztül történő, Jugoszláviába irányuló esetleges illegális fegyvercsempészt.

Közölte: sajnálattal állapítjuk meg, hogy a jugoszláv fél által szeptember 2-án, Bécsben vállalt kötelezettségekkel ellentétben jugoszláv vadászrepülőgép ismételt megsértette a Magyar Köztársaság légterét. A magyar fél ezért leghatározottabban tiltakozását fejezi ki és fenntartja magának a jogot, hogy hathatós lépéseket tegyen újabb

²⁸⁸ Ezzel kapcsolatban lásd még: Budapesten cáfolják a jugoszláv állításokat. *Magyar Nemzet*, 1991. szeptember 13. 1, 3. A Honvédelmi Minisztérium visszautasítja a vádakat. *Népszava*, 191. szeptember 13. 1, 2.

²⁸⁹ Veroljub Spasić volt a budapesti jugoszláv Nagykövetség első beosztottja, így a nagykövet távollétében annak ideiglenes ügyvivője.

hasznló esetek megelőzésére. Az ebből adódó felelősség teljes mértékben a jugoszláv felet terheli.

A Külügyminisztérium elvárja a jugoszláv féltől, hogy állításait bizonyítékokkal támassza alá és vállalt kötelezettségeivel összhangban tartózkodjék Magyarország területi integritásának megsértésétől.

A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma ismételten megerősíti, hogy a két ország miniszterelnökének 1991. szeptember 3-i, szabadkai megbeszéléseinek szellemében továbbra is kész a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére mind a szövetségi szervekkel, mind az egyes köztársaságokkal.

Budapest, 1991. szeptember 12.

A magyar Honvédelmi Minisztérium, valamint a Magyar Honvédség Parancsnoksága a Jugoszláv Néphadsereg vezérkari főnök helyettese által szeptember 10-én a Belgrádba akkreditált magyar katonai attasé előtt tett megalapozatlan közléseket, valamint a Jugoszláv Nemzetvédelmi Minisztérium Tájékoztatási Szolgálatának szeptember 11-én megjelent közleményét rosszindulatúnak, minden alapot nélkülözőnek tekinti és azokat a leghatározottabban visszautasítja.

A Magyar Köztársaság változatlanul a Jugoszláviával való jószomszédi kapcsolatok fenntartására törekszik. Ezt bizonyították Antall József magyar miniszterelnök és Ante Marković jugoszláv szövetségi kormányfő közötti legutóbbi, szeptember 3-i szabadkai megbeszélések, amelyeken kölcsönösen megerősítették az együttműködési szándékokat. A magyar fél korábbi javaslata alapján július végén ebben a szellemben kezdeményezte a két ország honvédelmi minisztereinek találkozóját, amelynek általunk a jugoszláv féllel közölt egyik legfőbb célja a két ország közötti katonai bizalom erősítő intézkedések megfogalmazása lett volna. Sajnos erre a kezdeményezésre a jugoszláv fél érdemi választ eddig nem adott.

A Magyar Köztársaság az elsők között csatlakozott az Európai Közösség jugoszláviai fegyverembargóra vonatkozó felhívásához, az EBEÉ VTB szeptember 4-i határozatában foglaltaknak megfelelően szigorú intézkedéseket tett a fegyverembargó megtartására. Magyarország a kötelezettségeit azóta is maradéktalanul betartja. Alaptalannak tartjuk azt a vádat, hogy Magyarország területéről, illetve területén keresztül fegyverek és katonai felszerelések szállítása történt volna, a magyar hatóságok tudtával és beleegyezésével. A fokozott határőrizeti tevékenység eredményeképpen augusztus 1-je óta több tucat esetben fegyvercsempészt akadályoztak meg magyar határőrök, melynek során 40 darab különböző típusú puskát, 112 darab pisztolyt, továbbá 16 118 darab lőszert foglaltak le.

A Magyar Honvédség és Határőrség katonája illegálisan jugoszláv területre nem lépett, minden ilyen vádat kategorikusan visszautasítunk. Ugyanakkor a kétoldalú megállapodások alapján a kölcsönös szándékoknak és érdekeknek megfelelően, a Magyar–Jugoszláv Fővegyes Bizottság keretében sor került magyar és jugoszláv határőrizeti szervek képviselői között több határ menti találkozóra.

Alaptalannak tartunk minden olyan állítást, ami magyar katonai helikopter Jugoszláviába történő berepülését tartalmazza. A Magyar Honvédség sem rádiólokációs eszközökön, sem vizuálisan nem észlelt magyar oldalról légihatár-sértést és nem derített fel a jugoszláv határ körzetében azonosíthatatlan, vagy engedély nélküli repülést végrehajtó repülőeszközt. Az együttműködő határőrségtől ilyen vonatkozású repülésekkel kapcsolatos jelentéseket, illetve tájékoztatást nem kapott. Ennek fényében a Jugoszláv Nemzetvédelmi Minisztérium Tájékoztatási Szolgálatának közleményében szereplő repülésekre vonatkozó állításokat a tények meghamisításának tekintjük.

Határozottan visszautasítjuk azt a tényekkel ellentétes állítást, hogy Villány térségébe légvédelmi rakétaalakulatot telepítettünk volna. Ilyen jellegű alakulatok áttelepítésére egyáltalán nem került sor.

Ezzel szemben rámutatunk arra, hogy ellentétben azzal a magyar légtér megsértésétől való tartózkodásra vonatkozó jugoszláv kötelezettségvállalással, amelyet a szokatlan katonai tevékenységgel kapcsolatos EBEÉ-mechanizmus keretei között 1991. szeptember 2-án megtartott magyar–jugoszláv konzultációról kiadott közös közlemény is tartalmaz, jugoszláv részről ismét többször megsértették a magyar légtér. Különösen súlyosnak tekintjük, hogy szeptember 10-én 23 óra 11, 16 és 18 perckor Alsószentmárton-dél körzetben ezer méter magasságon egy jugoszláv katonai vadászrepülőgép három alkalommal sértette meg a magyar légtér. Ezzel összefüggésben ismételt a leghatározottabb tiltakozásunkat fejezzük ki a magyar légtér jugoszláv részről történő ismétlődő megsértése miatt. Fenntartjuk magunknak a jogot, hogy a légtérsértések megakadályozása céljából további intézkedéseket foganatosítsunk. A magyar légtér esetleges jövőbeni megsértéséből származó felelősség teljes mértékben a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság hatóságait terheli.

A szeptember 10-én és 11-én tett lépések azt bizonyítják, hogy a jugoszláv katonai vezetés konfrontációra törekvő elemei a jugoszláviai konfliktus kiszélesítésére, a magyar–jugoszláv politikai és katonai kapcsolatok lerombolására, a jószomszédi viszony fenntartásának megakadályozására törekuszenek, ami egész Európa, valamint a világ békéjét és biztonságát fenyegeti. Politikai rövidlátásnak tartjuk, hogy a jugoszláv katonai vezetés egyes tagjai rossz emlékű történelmi tényeket próbálnak felmelegíteni. Ilyen értelemben kell arra a tényre tekinteni, hogy a Németország, Ausztria és Olaszország elleni rágalomkampányt követően most ismét Magyarországot támadják.

A magyar közvéleményt, a nemzetközi közvéleményhez hasonlóan aggodalommal töltik el a Jugoszláviában zajló események. Elengedhetetlen, hogy a Jugoszláv Néphadsereg maradéktalanul tartsa tiszteletben a jugoszláviai alkotmányos előírásokat, s az ország törvényes testületeinek irányításával tegyen konkrét és világos erőfeszítéseket a jugoszláviai válságnak az EBEÉ-keretek között megfogalmazott módon történő megoldása érdekében, betartva az érvényes nemzetközi szerződéseket és normákat.

A Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériuma elvárja, hogy a jugoszláv katonai vezetés közölje: melyek tényleges szándékai a kétoldalú kapcsolatok alakítását illetően.

Budapest, 1991. szeptember 12.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

72.

Összefoglaló és sajtóközlemény Antall József és Ante Marković jugoszláv kormányfő 1991. szeptember 23-i telefonbeszélgetéséről

1991. szeptember 23.

Szigorúan titkos!

Met-00254/91

2. sz. példány

Feljegyzés Antall József miniszterelnök és Ante Marković jugoszláv kormányfő 1991. szeptember 23-i telefonbeszélgetéséről

Ante Marković a magyar miniszterelnök érdeklődésére elmondta, hogy a tűzszünet életbelépését követő napon,²⁹⁰ szeptember 23-án viszonylag nyugodt volt a helyzet. A Tudman horvát elnök és Kadiljević szövetségi honvédelmi miniszter között létrejött tűzszüneti megállapodást mindkét fél igyekezett betartani. Ennek megfelelően a horvát erők és a szövetségi hadsereg közötti harcok szüneteltek, illetve a horvátországi szövetségi laktanyákat újra bekapcsolták a kommunális ellátásba. Szórványos tűzharcokra

²⁹⁰ Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök és Veljko Kadijević szövetségi védelmi miniszter 1991. szeptember 22-én írták alá a tűzszünetet, amely aznap 15 órakor lépett életbe.

sor került azonban a horvátországi szerbek és a horvát alakulatok között. Jelenleg azt tekinti a jugoszláv kormányfő legfontosabb feladatának, hogy Tudman horvát elnök, Kadijević szövetségi honvédelmi miniszter és Milošević szerb elnök, akik Lord Carrington közvetítésével aláírták az igalói megállapodást, felelősséget vállalva üljenek össze újra és vizsgálják meg a további konszolidálódást szolgáló lépések lehetőségét. A jugoszláv kormányfő szeretne volna elérni, hogy az újabb tárgyalásokhoz szükséges közvetítést újra Lord Carrington vállalja magára. Az angol diplomata azonban egyelőre ettől elzárkózik – amit Marković megért –, mivel a legfontosabbnak azt tartja, hogy az érdekelt felek az eddig elért megállapodásokat tartsák be. Marković szükségesnek tartja a hágai békekonferencia folytatását, az ENSZ BT összehívását.²⁹¹ Külügyminisztere az ENSZ székhelyén tartózkodik, hogy bármikor készen álljon konzultációk folytatására.

A magyar miniszterelnök érdeklődésére Marković kormányfő kijelentette, hogy az EK további nyomása és az ENSZ BT összehívása esetén lát esélyt arra, hogy a szemben álló felek a tűzszüneti megállapodásokat hosszabb távon is betartsák. Szükség van arra, hogy a kezdeti eredményeket továbbiakkal egészítsék ki. A jugoszláv kormányfő hasznosnak ítélte meg Antall József közelgő megbeszéléseit Gligorov macedón és Kučan szlovén államfővel. Gligorov bölcs és józan politikus, aki köztársaságában megoldotta az albánok és a macedónok viszonyát.

Antall József további kérdésére a jugoszláv kormányfő kifejtette, hogy Nagy-Szerbiáról egyesek nemcsak álmodoznak, hanem jelenleg aktívan dolgoznak is érte. Mégis még mindig van reális esély arra, hogy létrejöjjön egy konföderáció a mai Jugoszlávia területén.

Sajnos a jugoszláv szövetségi kormánynak továbbra sincs befolyása a hadseregére. A hadsereg ellenőrzésének alkotmányos joga egyébként az államtanácsot illeti, ez a szerv azonban szeptember 1-je óta nem működik, így nem is gyakorolhatja az ellenőrzés jogát. Ezért nagymértékben felelősség terheli Mesić államfőt, aki ahelyett, hogy Belgrádban szervezné az államfői testület tevékenységét, valószínűleg gyávaságból Zágrábból szemléli az eseményeket. Ante Marković egyébként is konfliktusba keveredett Kadijević honvédelmi miniszterrel, mert felvetette annak felelősségét, illetve lemondásra szólította fel. A magyar kormányfő megjegyezte, hogy ilyen helyzetben még inkább szükség van a probléma nemzetközisítésére. Ezzel a jugoszláv kormányfő egyetértett.

A magyar miniszterelnök kifejtette, hogy bár felmerült az egyes köztársaságok szuverenitásának elismerése, egy olyan formában, amely nem zárna ki egyidejűleg

²⁹¹ AZ ENSZ BT. 1991. szeptember 25-i ülésén fogadták el az ún. 713. határozatot, amely a Jugoszláv Szocialista Szövetségi köztársaság egész területére (beleértve ebbe az akkor még el nem ismert Szlovéniát és Horvátországot is) teljes fegyverbehozatali tilalmat rendelt el.

a konföderáció létrejöttét, nem lenne helyes az adott helyzetben, hogy az elismerés csak viszonylag szűk körben (Olaszország, Ausztria, Németország, Magyarország) történjen meg. Erre csak akkor kerülhet sor, ha az Európai Községek és mások is elszánják magukat erre a lépésre. Ante Marković egyetértett ezzel az értékeléssel és hozzáfűzte, hogy a szuverenitás elismerésére egyidejűleg van szükség mind a hat köztársaság esetében, úgy, hogy garantálni szükséges a határait is. Kíváncos lenne, hogy a hágai békekonferencia jusson ilyenfajta eredményekre. Hangsúlyozta, hogy bármilyen fajta ilyen irányú kezdeményezésnek a hágai békekonferencián keresztül kell megtörténnie.

Koszovó és Vajdaság autonómiájának kérdését illetően a jugoszláv kormányfő kifejtette, hogy elvileg támogatja az állampolgárok egyes csoportjainak helyi és regionális, valamint egyéb formációi autonómiáját, amennyiben ezek azt igénylik. Azonban nemcsak a Vajdaság és Koszovó autonómiájáról van szó, hanem a horvátországi szerbekéről, a szerbiai muzulmánokról, a bosznia-hercegovinai muzulmánokról, szerbekéről és horvátokról is.

A magyar miniszterelnök közölte, hogy Magyarország kész jóindulatúan megvizsgálja Szerbia és más köztársaságok Magyarországon keresztül vezető kommunikációs összeköttetéseinek fenntartását. Kérte partnerét, hogy amennyiben erre lehetősége van, állítsa le a vajdasági magyarok behívását a szövetségi hadseregbe. Újól hangsúlyozta, hogy Magyarország a határok kérdésében a helsinki alapokmány rendelkezéseit vallja. A menekültek száma Magyarországon növekszik, és amennyiben a tendencia tartósul, úgy gondoskodnunk kell az idemenekült gyermekek iskoláztatásáról is. Bár ez pótlólagos terheket ró az országra, Magyarország tartja magát a genfi konvenció²⁹² előírásaihoz.

Ante Marković válaszában elismerte, hogy az országában kialakult helyzet miatt megnövekedett a Magyarországon keresztül lebonyolódó tranzitforgalom (vasút, postai forgalom, telekommunikációs összeköttetések stb.) és emiatt a várakozás és a torlódás is nagyobb határainkon, mint korábban. Kéri azonban, hogy a magyar hatóságok, főleg a postai kommunikáció terén tanúsítsák a lehető legnagyobb rugalmasságot. Közölte, hogy a szövetségi kormány szeptember 23-ai ülésén foglalkozott a kommunikációs vonalak horvátországi helyreállításával. Amennyiben a jelenlegi tűzszünet tartósnak bizonyul, úgy esély van arra, hogy a helyreállítás hamarosan megtörténhet. Ante Marković hangsúlyozta, általában ellenez bármilyenfajta mozgósítást Jugoszláviában. Azon

²⁹² Az 1947. augusztus 12-én Genfben elfogadott, 1977-ben kiegészített négy egyezmény: Egyezmény a hadrakelt fegyveres erők sebesültjeinek és betegeinek helyzetének javításáról, Egyezmény a tengeri haderők sebesültjeinek és betegeinek helyzetének javításáról, Egyezmény a hadifoglyokkal való bánásmódról, Egyezmény a polgári lakosság háború idején való védelméről.

munkálkodik, hogy ezt a célját elérje. E cél megvalósulására is akkor lát esélyt, amennyiben a tűzszünetet a felek betartják. A magyar kisebbség iránt egyébként a múltban is jóindulatúan viseltetett, és a jövőben sem változik felfogása.

A magyar miniszterelnök kérdésére válaszolva a jugoszláv kormányfő hangsúlyozta, jelenleg legfontosabb feladatának tekinti kormányának átalakítását. Az átalakítás folyamata még nem fejeződött be. Ez a lépés – mivel szó van a honvédelmi miniszter lemondatásáról is – nem mentes a kockázattól, de úgy látta, ez elkerülhetetlen volt annak érdekében, hogy a jelenlegi válságot demokratikus és békés úton oldják meg. Ezért nem fog eltekinteni a kormány átalakításától. Szeptember 23-án levelet intézett valamennyi tagköztársaság állam- és kormányfőjéhez, és kérte támogatásukat fenti szándéka megvalósításához. Bár lesznek olyanok, akik nem értenek vele egyet, számol a többség támogatásával. A külföldi partnerek támogatását is szívesen venné ezen célja megvalósításához. Ezzel csökkenteni lehetne a háborús veszélyt. További feladatának tekinti, hogy fokozódjon a nyomás Mesić államfőre azért, hogy tegyen eleget államfői teendőiből adódó kötelezettségeinek.

Ante Marković közölte, hogy a szövetségi hadiflotta feloldotta a kikötők blokádját. Így remény van arra, hogy az Adria-vezetéken keresztül megindulhat a további olajszállítás. A szállítások megkezdéséhez szükség van arra is, hogy a vezetéken keletkezett hibákat kijavítsák. Ez a munka jelenleg folyik.

A beszélgetés mintegy 45 percig tartott, amelyről a felek megállapodása alapján külön-külön sajtóközlemény jelent meg.

Budapest, 1991. szeptember 23.

Sajtóközlemény

Antall József miniszterelnök és Ante Marković jugoszláv kormányfő szeptember 23-án 17 óra után háromnegyed órás telefonbeszélgetést folytatott egymással. Kölcsonösen tájékoztatták egymást a jugoszláv válság aktuális helyzetéről, illetve az azzal összefüggő egyéb kérdésekről. A két kormányfő egyetértett abban, hogy a magyar és a délszláv népeknek jó szomszédként kell egymás mellett élnie.

Budapest, 1991. szeptember 23.

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

A Miniszterelnöki Titkárság jelentése Antall József szabadkai tárgyalásairól

1991. szeptember 24.

Miniszterelnöki Titkárság

Jelentés

Antall József miniszterelnök 1991. szeptember 3-ai jugoszláviai munkalátogatásáról

Antall József miniszterelnök korábbi megállapodás alapján 1991. szeptember 3-án Szabadkán munkalátogatás keretében találkozott Ante Marković jugoszláv kormányfővel. A miniszterelnök úr kíséretében a találkozón részt vett Őszi István belgrádi magyar nagykövet, Entz Géza a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára, Marinovich Endre c. [címmzetes] államtitkár, kabinetfőnök, Szokai Imre külügyminisztériumi helyettes államtitkár, Hártóné Rózsa Marianna a miniszterelnök személyi titkára, Székely Árpád kormánytanácsos és Varga Imre a Külügyminisztérium jugoszláv referense.

A találkozó kezdetén a két kormányfő mintegy kétórás négyszemközti megbeszélést tartott a szabadkai városházán, amelyen tolmácsok és jegyzőkönyvvezetők voltak jelen.

Ezalatt a kísérek ugyancsak a városházán folytattak tárgyalásokat. A négyszemközti találkozó befejezésével a delegációvezetők plenáris formában folytatták tárgyalásaikat. Ezt követően Ante Marković ebédet adott a magyar miniszterelnök és kísérete tiszteletére a Városháza épületében.

A két kormányfő közös sajtóértekezletet tartott. A sajtóértekezlet után Ante Marković és Antall József elbúcsúzott egymástól.

A magyar miniszterelnök látogatást tett a szabadkai katolikus püspöki rezidencián, ahol találkozott Péntes János katolikus püspökkel és Hodosy Imre református püspökkel.

Antall József találkozott a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége Elnökségének több tagjával, élükön Ágoston András elnökkel.

A négyszemközti megbeszélésről külön jelentés készül.

A plenáris tárgyaláson a kölcsönös üdvözlések után a jugoszláv kormányfő örömeinek adott hangot afelett, hogy a júliusi dubrovniki megállapodásnak megfelelően, ha némi késéssel is, de létrejött a magyar–jugoszláv kormányfői találkozó. A két kormányfő a delegációk számára röviden összefoglalta a négyszemközti megbeszélésen elhangzottakat.

Marković kormányfő kifejezte reményét, hogy a jelenlegi jugoszláviai tűzszünet létrejötte után visszatérhetnek a békés átalakítások, reformok útjára. Az elmúlt évben számottevő haladást értek el a gazdasági rendszerváltozás terén. Beindult a privatizáció, megkezdődött az állam visszavonulása a gazdaságból, és megjelentek a többpárt-rendszer kezdeményei is. Ezt a folyamatot törte meg a jelenleg is folyó háborúskodás. A megtorpanás és a háborúskodás oka egyértelműen abban keresendő, hogy aktivizálódtak a demokráciaellenes erők. Ante Marković leszögezte, tisztában vannak azzal, hogy bár a piacgazdaság bizonyos ideig számottevően is képes fejlődni a demokrácia nélkül, azonban a demokrácia nem létezhet a magánkezdeményezések kibontakozása nélkül. Ezért is aktivizálódnak jelenleg a demokrácia ellenségei. Ennek megnyilvánulási formája a nacionalizmus. A Jugoszláviában kialakult válságból a kiutat szövetségi kormány a probléma nemzetközisítésében látja. Ezért is fogadták el az Európai Községek közvetítését.

A szeptember 1-jén megszületett tűzszüneti megállapodás létrehozása után a szövetségi kormány hármas célt kíván megvalósítani, a béke helyreállítását, a pótlólag mozgósított fegyveres erők, valamint irreguláris katonai egységek leszerelését, a Jugoszlávia jövőjéről folytatandó belső párbeszéd megújítását, és az ország működőképességének fenntartását. Ez utóbbi megvalósítására vonatkozóan a szövetségi kormánynak megvannak a pontos elképzelései. Leszögezte, hogy a külső és belső határok a szövetségi kormány felfogása szerint nem változtathatók meg erőszakos úton, azt egyébként egyetlen nemzetközi tényező sem fogadná el. A belső határok megváltoztatása törvénytörően háborúskodáshoz vezetne.

A jugoszláv kormányfő szólt az állampolgári jogegyenlőségről. Természetesnek tartja, hogy minden jugoszláv állampolgár, beleértve a kisebbségeket is, azonos jogokat élvezzen. Vallja, hogy valamennyi nemzetnek elidegeníthetetlen joga van az önrendelkezésre. A tárgyalásos úton rendezett köztársasági szuverenitás mellett valamennyi népcsoportnak, a kisebbségeknek is joguk van az autonómiára, amennyiben ezt igénylik.

Ante Marković hivatalos jugoszláviai látogatásra hívta meg Antall József miniszterelnököt. A magyar miniszterelnök a meghívást köszönettel elfogadta. Hangsúlyozta, hogy szívesen megy Belgrádba, amint arra a feltételek megérették. Bízik abban, hogy ez minél hamarabb bekövetkezik.

A magyar kormányfő hangsúlyozta Magyarország érdekelttségét Jugoszlávia és általában térségünk stabilitásában. E stabilitásra szükség van a gazdasági reformok megvalósítása érdekében. Ha ez a stabilitás hiányzik, nem szerezhethjük meg a külföldi beruházók bizalmát. Ez vonatkozik egyrészt térségünkre, hiszen Nyugat-Európából, az USA-ból, vagy Japánból nézve országaink kis térséget képeznek. Ezért Magyarországnak is elemi érdeke, hogy a válság ne húzódjon tovább. A Magyar Köztársaság

kormány a helsinki záróokmány és a Párizsi Charta elvei alapján elítél minden erőszakos kísérletet, amely a külső vagy belső határok megváltoztatására irányul. A magyar kormányfő kérte partnerét, hogy minden magyar hivatalos megnyilatkozást ezen elvi politika kereteiben ítéljenek meg.

A magyar kormány elismeri minden nemzet önrendelkezési jogát. Ezen az alapon létesített a Magyar Köztársaság diplomáciai kapcsolatokat szeptember 2-án a három balti állammal. A népek önrendelkezési joga a Jugoszláviában élő nemzetektől sem tagadható meg. A magyar kormány tisztában van azzal, hogy Jugoszláviában a különböző népek és népcsoportok keveredve élnek. Ezért az önrendelkezési joghoz szervesen kapcsolódik a nemzeti kisebbségek személyi autonómiája, és ezen keresztül a lokális autonómia kérdése. A magyar kormányt hazájában is ezek az elvek vezérlik, ezt figyelembe kívánja venni az új választójogi törvény megalkotásakor. A magyar kormányfő ezzel összefüggésben idézett a *Vidov Dan*²⁹³ szerb folyóirat egy több mint száz évvel ezelőtt megjelent cikkéből: „Tévednek a magyarok, ha azt hiszik, hogy más nemzetek nem értik a polgári és a nemzeti egyenjogúság közötti különbséget és ezen meg tudják fogni a többi nemzetiséget. Nemzeti egyenjogúság nélkül nem lehet béke Magyarországon.” A szerb újságíró akkoriban ezt a figyelmeztetést a magyaroknak címezte. Bár más előjellel, de a figyelmeztetés ma is aktuális. Tehát a polgári és a nemzeti egyenjogúságot együttesen kell kezelni.

A magyar miniszterelnök újólag hangsúlyozva érdekeltiségünket a jugoszláviai stabilitásban, békés állapotokban, a demokrácia kibontakozásában és a piacgazdaság megteremtésében fontosnak nevezte kétoldalú kapcsolataink ápolását. Ezért a magyar fél lezártnak tekint minden olyan problémát (fegyverszállítási ügy, légtérsértés), amelyek a közelmúltban esetlegesen rontották a két ország viszonyát. Antall József méltatta a közte és a jugoszláv kormányfő között kialakult személyes kapcsolatokat, amelyek könnyebbé teszik az együttes gondolkodást és az esetleges közös fellépést. A magyar kormány eddig is és ezután is támogatja a jugoszláv szövetségi kormány erőfeszítéseit, hogy a kialakult válságot nemzetközisítsék. A magyar kormány ezért is támogatja az Európai Közösségek békés megoldásra irányuló erőfeszítéseit. A magyar miniszterelnök szükségesnek tartotta, hogy a jugoszláviai államszövetség gondolatát a válságban részes minden fél fogadja el. Ez nem lehet ellentmondásban a köztársaságok szuverenitásával.

²⁹³ A *Vidovdan* című újság 1922 júliusától 1929 októberéig jelent meg Újvidéken Dobroslav Jevđević (1895–1962) későbbi csetnik vezér szerkesztése alatt. A lap az egységes Jugoszláviáért síkra szálló Demokrata Párt Svetozar Pribičevićhez (1875–1936) köthető szárnyához tartozott, az ORJUNA nevű terrrorszervezet hivatalos sajtóorgánuma volt. A lapban rendszeresen a magyar és a német kisebbség ellen uszító publicisztikák jelentek meg.

Antall József rámutatott arra, amennyiben a tűzszünet – a béke megteremtése felé tett első lépés – eredményesen megvalósul, akkor mindenki fel fogja ismerni a Marković-kormány katalizátorszerepét. A magyar kormány töretlen szándéka a gazdasági kapcsolatok bővítése. Amennyiben a jelenlegi válság legnehezebb pillanatain túl lesznek, akkor készek vagyunk tárgyalni mind szövetségi, mind köztársasági szinten az árucseré-forgalom és a gazdasági kapcsolatok egészének kérdéseiről.

A magyar kormány eddig is és ez után is minden jugoszláviai tényezőt arra fog biztatni, hogy a válságra békés, tárgyalásos úton keressék a megoldást. Magyarország saját kisebbsége miatt is rendkívül érdekelt ebben. Külön problémát jelent a magyar kormány számára a menekültek kérdése. Tartani fogjuk magunkat a menekültekről rendelkező 1951. évi genfi konvencióhoz. Ez nyilvánvalóan pótlólagos nehézségeket okoz Magyarországnak, de készek vagyunk erre az áldozatra. Érdekeltek vagyunk abban a fentiekén túlmenően humanitárius okokból is, hogy a menekültek mielőbb visszatérhessenek lakóhelyükre. A magyar kormányfő ehhez kérte partnere segítségét. A válság rendezése után szükségszerű gazdasági újjáépítés minden nehézség ellenére könnyebben meg fog valósulni, mint az, hogy az emberekben keletkezett gyűlölet falait le tudják bontani.

A magyar kormányfő hangsúlyozta, hogy a szövetségi kormány presztízse is nyilvánvalóan megnövekedne mind az ország határain belül, mind azon kívül, ha garantálni tudná a tűzszünet eredményes végrehajtását. Magyarország ebben érdekelt, ezen az alapon tárgyal valamennyi partnerével, így a horvátokkal és a szlovénekkel is. A magyar kormány a szovjet puccs idején is felhívta a világ figyelmét, nem szabad megengedni, hogy a szovjet puccs háttérbe szorítsa a jugoszláviai válság békés rendezésének szükségességét.

Ante Marković reagálva a magyar kormányfő által kifejtettekre, elmondta, hogy már két évvel ezelőtti kormányfői kijelölésekor nyilvánosan szolt a szocializmus válságáról. Megjövendölte azt is, hogy a szükségszerű változások helyenként drámai módon fognak végbemenni. Ezért már akkor heves támadások érték a konzervatív erők részéről. A jelenlegi helyzetben a válságból való kivezető út megtalálásához bölcsességre, türelemre, párbeszédre, józanságra van szükség. Egyetértését fejezte ki azzal, hogy Jugoszlávia mind belső, mind külső határai sérthetetlenek.

A jugoszláv kormányfő ezt követően részletesen szolt kormánya korábbi gazdaságpolitikai erőfeszítéseiről és az esetlegesen önállósuló köztársaságok potenciálisan jelentkező gazdasági gondjairól. Ezzel jó, ha a köztársaságok kormányai is tisztában vannak, hiszen még a fejlett Szlovénia is termékei 40%-át a jugoszláv belső piacon tudja eladni. Egy hónappal ezelőtt alkalma volt találkozni Jelcin orosz elnökkel, aki nek kifejtette, hogy Jugoszláviában nem arról van szó, hogy a hatalmat, beleértve a gazdaságit is, a köztársaságok vagy a szövetség gyakorolja. Sokkal inkább arról

van szó, hogy a tulajdonosok, a termelési eszközök kezelői minél hatékonyabban tudják működtetni a rájuk bízott javakat. Éppen ezért a szövetségi kormánynak csak makroökonómiai szinten kell irányítania a folyamatokat. Ha nem erre törekednének, akkor történelmi hibát követnének el.

A jugoszláv kormányfő egyetértett Antall József azon megállapításával, hogy a kétoldalú kapcsolatokban eddig vitatottnak tekintett kérdéseket zárjuk le. Egyetértett azzal is, hogy meg kell oldanunk a menekültkérdést. A jugoszláv szövetségi kormány szeptember 2-i ülésén tárgyalt erről a kérdésről, és sajnálattal kellett megállapítaniuk, hogy az ország határain kívül, illetve belül mintegy 150 ezren voltak kénytelenek elhagyni lakóhelyüket. A menekültek nemzetiségi összetételét tekintve első helyen a szerbek, utánuk pedig a horvátok következnek. Kijelentette, hogy a nehézségek ellenére a költségvetésből külön keretet biztosítanak a menekültkérdés megoldására. Egyetértett továbbá azzal, hogy szükség van a hadsereg feletti politikai ellenőrzésre is. Ez az ellenőrzés vonatkozik az egyéb fegyveres erőkre is. Hangsúlyozta Jugoszlávia érdekeltségét abban, hogy Magyarországgal minél szorosabb együttműködést valósítson meg az Európába való integrálódás elősegítése érdekében. Ugyanígy javasolta az együttműködés elmélyítését a Hexagonale szervezetében. Erre jó lehetőséget kínál az, hogy a szervezet koordinátora az elkövetkező egy évben Jugoszlávia. Hangsúlyozta, hogy a magyar kormányfővel kialakult személyes kapcsolatait garanciának tekinti a sikeres együttműködésre.

A magyar miniszterelnök befejezésül eredményesnek értékelte a tárgyalásokat, s újólág megerősítette a Jugoszláviával kapcsolatos magyar külpolitika elvi tételeit.

Budapest, 1991. szeptember 24.

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

74.

A budapesti Jugoszláv Nagykövetség jegyzékben kéri, Magyarország engedélyezze a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó csapatainak átvonulását Magyarországon területén

1991. október 11.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
00707/27/91

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig!
Készült: 1 pld.-ban

Feljegyzés

Tárgy: Jugoszláv jegyzék átadása a JNA magyarországi tranzitja ügyében

1991. október 11-én fogadtam Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet, aki központja fölhatalmazása alapján jegyzéket adott át, melyben jelzi: a Nagykövetség továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy a Magyar Köztársaság tegye lehetővé a JNA magyarországi tranzitját;²⁹⁴ garantálja, hogy a Magyarországon átszállított egységek és hadfelszerelések nem lesznek felhasználva.

A nagykövet jelezte, hogy magyar elutasítás esetén a JNA más visszavonulási utat keres, például a Horvátországon keresztül való áttörést, mely során kész erővel letörni az esetleges horvát ellenállást. A végleges magyar választ továbbra is várják, az esetleges elutasítást nem tekintenék barátságos gesztusként.

A nagykövettel ismertettem az október 10-i kormányszóvivői nyilatkozat elemeit és a magyar szándék pontos megértése végett hangsúlyoztam:

- Magyarország komoly kötelezettségeket vállalt mindennemű Jugoszláviába irányuló fegyverszállítás megakadályozására,

- a kért tranzitálást valamennyi magyar parlamenti párt ellenezte,

- a magyar lakosság, és a magyarországi délszlávok szervezetei is ellenezték a JNA tranzitját,

- a tranzitra felkért más államok állásfoglalásaira is tekintettel voltunk.

Érzékeltettem a nagykövettel, hogy a magyar kormány döntését az is motiválta, hogy a nemzetközi megállapodásokkal összhangban hozzájáruljunk a Jugoszláviában felhalmozódott és a harcokban alkalmazott fegyverzet mennyiségének csökkenéséhez. Döntésünk nem tekinthető barátságtalan lépésnek, továbbra is érvényesek átadott és több ízben megismételt javaslatunk valamennyi jugoszláviai partnerünk irányába, nyitottak vagyunk minden jugoszláv politikai tényező véleményének meghallgatására tárgyalások keretében, változatlanul konstruktív hozzáállást várunk partnereinktől.

Sova nagykövet egyetértett azzal, hogy a jelenlegi helyzetben nem tárgyalni bűn, nem tudja, miért nem értik ezt meg szűkebb hazája vezetői, de feltételezi, hogy a belső szerbiai rendszer demokratikus jellegét érő magyar bírálatok és a Kalasnyikov-botrány negatív mellékhatásairól van szó.

²⁹⁴ A JSSZK elnöksége 1991. július 18-án döntött a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó egységeinek a kivonásáról.

A nagykövet a JNA jugoszláviai szerepére, a csonka államelnökség működésére, a szövetségi kormány s annak feje hollétére vonatkozó kérdéseimre nem tudott konstruktív választ adni.

Mellékelem a jugoszláv nagykövettel átadott jegyzéket.

Budapest, 1991. október 11.

Амбасада СФР Југославије
Ambasada SFR Jugoslavije
Veleposlaništvo S F R Jugoslavije
Амбасада на СФР Југославија
Budapest VI., Dózsa György út 92/B

A Magyar Köztársaság
Külügyminisztériuma
Budapest

Sz: 11-1/91.

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság magyarországi Nagykövetsége tiszteletét fejezi ki a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának és van szerencséje közölni, hogy a JSZSZK magyarországi Nagykövetsége továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy a Magyar Köztársaság tegye lehetővé a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában maradt egységei és felszerelése vasúti átszállítását a Magyar Köztársaság területén.

Ugyanakkor a JSZSZK magyarországi Nagykövetsége garantálja, hogy a Szlovéniából kivonuló és a Magyar Köztársaság területén átszállított egységek és felszerelések nem lesznek felhasználva azokban a harcokban, amelyeket a Jugoszláv Néphadsereg folytat annak érdekében, hogy megakadályozza a nemzetek közötti fegyveres összecsapásokat, és szétválassza a Horvát Köztársaság nem reguláris katonai erőit és a horvátországi szerb lakosságot, amelyek fegyveres küzdelmet folytatnak egymással szemben.

A JSZSZK magyarországi Nagykövetsége ezúttal is megragadja az alkalmat, hogy kifejezze tiszteletét a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának.

Budapest, 1991. október 11-én

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának válasza
Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetnek a belgrádi kormány kérésére,
a Jugoszláv Néphadsereg Szlovéniában állomásozó csapatainak
szabad átvonulására Magyarország területén

1991. október 14.

Külügyminisztérium
Szokai Imre

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig!
Készült: 1 pld.-ban

Feljegyzés

Tárgy: Rudi Sova nagykövet bekérése

1991. október 14-én hivatalomba kérttem Rudi Sova nagykövetet, aki 14.00 órakor megjelent.

Közöltem a nagykövettel, hogy a legutóbb átadott jegyzékük tanulmányozása folyamatban van, bár véleményünk szerint hiba volt azt magyar nyelven átadni, tekintettel arra, hogy az általuk készített magyar nyelvű fordítás nyelvezete nem felel meg a diplomáciai elvárásoknak.

Ahhoz, hogy érdemben foglalkozzunk a jegyzékben foglalt kéréssel, szükség van a szállításra szánt hadianyagok, felszerelések tételes felsorolására. Kértem, ezt adják meg.

Megjegyeztem: a Nagykövetség jegyzékben rögzített garanciavállalása nem tűnik elégségesnek. Gondolkodni kellő azon, hogy Jugoszláviában ki tud (Kormány, Elnökség?) megfelelő garanciát adni arra, hogy a Szlovéniából Horvátországba esetlegesen átszállított hadianyagokat nem használják fel fegyveres összecsapásban. Gondolkodni kellene továbbá a megfelelő garanciák körén is.

Olyan garanciákra lenne szükség, amelyek egyértelműen biztosítják az átszállítandó hadianyag „befagyasztását” és részletes, hathatós nemzetközi ellenőrzését.

Nagykövet úr tudomásul vette közlendőimet és ígéretet tett rá, hogy azokat haladéktalanul, a mielőbbi válasz reményében továbbítja Központjának.

Budapest, 1991. október 14.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

76.

A belgrádi kormány tiltakozása a szlovén és a horvát útlevélek
magyarországi elfogadása miatt

1991. október 18.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
3088/920
002696

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Peisch Sándor úr
Meiszter Dávid úr
Bába Iván úr
Szócs Ferenc úr
Sáringer László úr
Szénási György úr
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Jugoszláv nagykövet látogatása

1991. október 18-án 11 órakor kérésére fogadtam Rudi Sova jugoszláv nagykövetet. A nagykövet rákérdezett, hogy van-e érvényes magyar kormánydöntés a szlovén és horvát útlevélek²⁹⁵ elfogadására vonatkozóan. Igenlő válaszom után Központja utasítására hivatkozva az alábbiakat közölte:

A JSZSZK Szövetségi Külügyi Titkársága élesen tiltakozik a magyar kormány döntése miatt, amely a JSZSZK nemzetközi jogalanyiségének megsértését, a jugoszláv

²⁹⁵ A Horvát Köztársaság 1991. június 26-án adta ki saját útlevelét, a régi jugoszláv szövetségi útlevélek 1992. június 25-ig voltak érvényesek. Szlovénia saját útlevelét 1991. október 1-jén adta ki.

törvények, valamint az alkotmány figyelmen kívül hagyását, Szlovénia és Horvátország de facto elismerését jelentik.

Emlékeztetett a jugoszláv Alkotmánybíróság közelmúltbeli határozatára, amely alkotmányellenesnek minősítette Szlovénia és Horvátország függetlenségi nyilatkozatait, az abból következő döntéseket. Ugyancsak emlékeztetett a szövetségi kormány Ante Marković vezetésével a napokban megtartott ülésére, amely úgyszintén megállapította, hogy a szlovén és horvát önállósodási döntések alkotmányellenesek és ezért azoknak nincs semmilyen jogi érvényük.

A magyar kormány említett döntése fenyegeti a JSZSZK létfontosságú érdekeit, Jugoszlávia területi integritását és az ország egységét. Ezért ez a magyar kormánydöntés a JSZSZK szuverenitásának tényleges megsértését, a belügyekbe való beavatkozást jelenti.

Kijelentette, hogy Szlovénia és Horvátország részéről az útlevelek kiadása egyoldalú lépésnek minősül, ellentétes a JSZSZK törvényeivel és ezért semmisnek tekintendő.

Központja nevében követelte, hogy a magyar kormány vonja vissza vonatkozó döntését. Ellenkező esetben az abból adódó negatív következmények felelősségét a magyar kormánynak kell viselnie. A bilaterális kapcsolatok mellett a döntés fenntartása negatív hatással lesz a válságrendezési folyamatra és a nemzetközi fórumokon (Hága, EK, BT, EBEÉ) történő megoldáskeresésre.

Kijelentette, hogy fenti megállapítások vonatkoznak minden olyan magyar döntésre a jövőben is, amelyek bármelyik jugoszláv tagköztársaság bármilyen egyoldalú, a JSZSZK alkotmányával ellentétes lépésének elfogadását jelentik.

A nagykövet úr fenti közlések megtétele után jelezte, hogy október 17-én látogatást tett Bába Iván főosztályvezető úrnál. Bába úrnál érdeklődött a szeptember 26-án, a Jászi Oszkár Társaság²⁹⁶ rendezvényén elhangzott, Jugoszláviával kapcsolatos előadása után. Elmondta: tud arról, hogy a múlt hét során Bába úr több csoportban fogadott nagyköveteket, akiknek egy Jugoszláviával kapcsolatos anyagot adott át. Akkor jelezte Bába úrnak: furcsállja, hogy a jugoszláv nagykövetet nem hívták meg, kérte az átadott anyagot, amit Bába úr a miniszter úr döntésétől tett függővé. A nagykövet úr előttem utalt arra, hogy fair dolognak tartaná, ha az említett anyagot megkaphatná, mivel a nagykövetektől előbb-utóbb úgyis meg tudja szerezni.

A nagykövet közléseire reagálva elutasítottam a bejelentett tiltakozást a magyar kormány döntésével kapcsolatos követelést pedig furcsának minősítettem.

²⁹⁶ A pártoktól független, civil szervezetként működő Jászi Oszkár Külpolitikai Társaságot magyar diplomaták, egyetemi oktatók, tudományos kutatók alapították meg 1991 januárjában. A külpolitikával összefüggő rendezvényeket, előadásokat szervező társaság napjainkban is létezik.

Utaltam arra, hogy az elmúlt hónapok során sok olyan jugoszláv akció volt, amelyek konkrétan megsértették Magyarország szuverenitását és területi integritását. Az ezekkel szembeni tiltakozásainkra megnyugtató választ mind a mai napig nem kaptunk. Nem tapasztaltuk azokat az intézkedéseket, amelyek aggodalmainkat ezzel kapcsolatban csillapítanák.

Emlékeztettem arra, hogy Jugoszláviában, elsősorban Belgrádban a sajtóban tovább folytatódik a heves, magyarellenes hangulatkeltés. Teljesen megalapozatlan hírek kelnek szárnyra, legutóbb a jugoszláv katonai forrásokra hivatkozva.

Végezetül megismételtem, hogy a magyar fél változatlanul kész a párbeszédre. Legutóbb Szabadkán a miniszterelnöki találkozón ismételtük meg az eddig tett kezdeményezéseinket és javaslatainkat, amelyekre jugoszláv részről választ nem kaptunk.

A beszélgetésen részt vett Varga Imre jugoszláv referens.

Budapest, 1991. október 18.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

77.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Milan Vereš belgrádi külügyminiszter-helyettes demarsa Őszi István belgrádi nagykövetnek Magyarország előterjesztése miatt az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet részes államainak a jugoszláv politikai és etnikai konfliktusról

1991. október 18.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG00947

Érkezett: 91. 10. 18. 18.03

Készítette: RFJ.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Jugoszláv tiltakozás a magyar nemzetközi tevékenység miatt

Azonnal!

1, 23, 47

1991. október 18-án 14.00 órakor magához kéretett Milan Vereš külügyminiszter-helyettes és az alábbi éles tiltakozást (demarsot) adta elő:

A jugoszláv kormány meglepetéssel és elégedetlenséggel értesült arról, hogy ez év október 11-én magyar részről az EBEÉ-folyamatban résztvevő országok széles körében a jugoszláv politikai és etnikai konfliktust taglaló dokumentumot terjesztettek. Ez, beleértve a jugoszláviai politikai szintér egyes tényezőit is, megalapozatlan értékelést és minősítést tartalmaz. Ismételten közvetlen beavatkozást jelent Jugoszlávia belügyeibe, ami ellen a leghatározottabb tiltakozásukat juttatják kifejezésre.

Különösen nyugtalanítónak tartják, hogy ez a dokumentum Jugoszlávia elleni diplomáciai és gazdasági lépéseket, valamint katonai nyomást követel. Kétségbe vonja Jugoszlávia létezését, integritását és nemzetközi jogalanyiságát. Valódi tárgyalásokat követel a jugoszláv térségről és ezzel kapcsolatban Magyarország saját koncepcióval állt elő. Nehéz nem feltételezni, hogy e mögött nem magyar területi követelések húzódnak meg. Értékelésük szerint megengedhetetlen Jugoszlávia egyes köztársaságai helyzetének és politikájának minősítése, ami nem csupán önkényes lépés, hanem ellentmond a kölcsönös tiszteletnek és az általánosan érvényes nemzetközi normáknak is (Vereš úr ehhez magyarázatként hozzáfűzte, hogy az anyag vallási, gazdasági, társadalmi fejlettségi, etnikai stb. különbségek alapján tett megállapításairól van szó).

Mindez számukra azt bizonyítja, hogy Magyarország a belügyekbe való beavatkozás politikáját folytatja Jugoszlávia irányába és a jó szomszédság és az általánosan elfogadott normákkal, valamint ezeket tartalmazó dokumentumokkal ellentétes magatartást tanúsít. Nyomást kíván gyakorolni más, az EBEÉ-folyamatban részt vevő országokra, hogy a válságból kivezető út keresése során egyoldalú állásfoglalásra és részrehajló magatartásra bírja azokat. Sajnálattal állapítják meg, hogy a legutóbbi EBEÉ-tanácskozásokban részt vett delegációktól olyan tájékoztatást kaptak, hogy a magyar képviselők élen jártak a Jugoszláviával kapcsolatos negatív és nem konstruktív álláspontok kifejtésében (pl. Prága, Moszkva).

Több alkalommal szóvá tették, hogy a magyar kormány illegális fegyverszállításai Jugoszláviába nagyon negatív következményeket vonnak maguk után, mind a kétoldalú kapcsolatokban, mind pedig a térség stabilitása szempontjából. A magyar fél ígéretei – beleértve Antall József miniszterelnök urat is – ellenére az illegális

fegyverszállítások szervezeten tovább folytatódnak, amiről megdönthetetlen bizonyítékok állnak rendelkezésükre. A kifogásolt dokumentumban is említés történik Szlovénia és Horvátország korszerű fegyverekkel való ellátásának szükségességéről, annak ellenére, hogy a nemzetközi közösség fegyverszállítási embargóról döntött.

Ezért a jugoszláv fél azzal a követeléssel fordul Magyarországhoz, hogy hagyjon fel a Jugoszlávia-ellenes tevékenységgel, ami ellentétben áll a nemzetközi joggal, az ENSZ Alapokmányával, a nemzetközi jog elveivel, az államok közötti baráti kapcsolatok normáival, az EBEÉ dokumentumaival, az ENSZ Biztonsági Tanácsának 713. számú, Jugoszláviával kapcsolatos határozatával.

Különösen sajnálatosnak tartják, hogy az ilyen álláspont és magatartás közvetlen károkat okoz jugoszláv–magyar kapcsolatoknak, a két szomszédos ország népeinek szélesebb értelemben is, negatív következményekkel járhat a térség stabilitására nézve, és fenyegetést jelent Európára nézve is. Nincs kétségük afelől és ebben a magyar fél is biztos lehet, hogy az ilyen magatartás a jugoszláv konfliktus elhúzódása irányába hat, nehézségeket és károkat okoz az Európai Közösség, a hágai konferencia, az ENSZ Biztonsági Tanács, Közgyűlés és más nemzetközi tényezők azon erőfeszítéseinek, hogy békés, demokratikus megoldást találjanak a jugoszláv válságra. Szomszédok vagyunk és leszünk a jövőben is, nagy felelősséget viselünk a kapcsolatok alakulásáért, fejlesztésük jó feltételeinek megóvásáért, a normális viszonyokért és előnyös együttműködésért.

Ígéretet téve a demars továbbítására megkérdeztem Vereš urat, hogy a kifogásolt anyag esetében hivatalos magyar dokumentumról van-e szó. Válasza nemleges volt, amihez hozzáfűzte, hogy azt másoktól kapták meg. Határozottan visszautasítottam az újabb fegyverszállításra vonatkozó vádakát és utalva arra, hogy az ún. Kalasnyikov-ügyet már lezártuk, kértem az állításukat igazoló dokumentumok átadását. Elmondtam, hogy hasonló vádat többször hallottunk már, ezen a címen ellenünk kampány folyik, dokumentummal (publikált formában) csupán egyszer (a Kalasnyikov-ügy kapcsán) találkoztunk, s ahhoz is illegális úton jutott a Jugoszláv Néphadsereg. Kifogásoltam az irányunkban megnyilvánuló jugoszláv magatartás egyoldalúságát és felhívtam Vereš úr figyelmét arra, hogy kormányunknak egyre nehezebb – nem utolsósorban az ellenünk irányuló támadások következményei miatt – az eddigi nagyvonalú magatartást tanúsítani a jugoszláv válság bennünket sújtó következményeit illetően. Ennek során felhívtam figyelmét a menekültügy, a tranzit stb. területén meglévő ismert tényekre.

A találkozó 45 percig tartott, jelen volt a Külügyminisztérium magyar referense.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

78.

Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Alqi Dini albán sajtóattasé kijelentéseiről
Koszovóról

1991. október 16.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Ambasada Republike Mađarske

Szigorúan titkos!

Belgrád, 1991. október 16.
Dr. Jeszenszky Géza úr
külügyminiszter
Budapest

89/1/SZT/1991.

Tárgy: Albán sajtóattasé közlései jugoszláviai albánok helyzetéről

Készítette: Rusz Boriszláv
Készült: 3 példányban
2 példány Központ
1 példány Nagykövetség
Gépelte: Ribarics Erika

Alqi Din október 11-én bemutatkozó látogatása során megerősítette, hogy Albánia
üdvözlí az 1991. szeptember 20–30. között Koszovón megtartott népszavazást és

eredményeit.²⁹⁷ Jogosnak és törvényesnek tartják a független és szuverén Koszovó Köztársaság kikiáltását. Az európai fórumokon szorgalmazni fogják, hogy az ország jövőjének meghatározásakor, illetve az azzal kapcsolatos megbeszéléseken az albánok a többi néppel egyenrangúan vegyenek részt, ezt egyrészt az ENSZ- és EBEÉ-dokumentumokban meghatározott emberi jogok, illetve a népek önrendelkezési jogai lehetővé teszik, másrészt a tény, hogy az albánok Jugoszláviában a harmadik legnagyobb nép, és nem lehet kisebbségként kezelni. Hangsúlyozta, az albánok bevonása nélkül nem lehet új Jugoszláviáról dönteni.

A horvátországi szerbekhez hasonlóan az albánoknak sem kisebbségként kell részt venniük a hágai értekezleten. Információik szerint Ibrahim Rugova már járt Hágában, de nem tudják milyen minőségben és kivel tárgyalt. Nem volt tudomása arról, hogy a VMDK képviselője volt Hágában és megbeszéléseket folytatott a jugoszláv konferencia két munkacsoportjának elnökével.

Azon véleményének adott hangot, hogy a szerb–horvát konfliktust a külföldi tényezők intézkedései és lépései ellenére sem lehet egyelőre békés úton rendezni. Sőt, a konfliktus déli területekre is áttérjedhet, amely az agresszív szerb politika következtében újabb tűzfészekké válhat.

A koszovói albán alternatívának a szerb politika represszív intézkedéseivel szembeni passzív ellenállása, békés tiltakozások és más hasonló megmozdulások nem jártak eredménnyel. Tovább növekszik a munkanélküli albánok száma (az utóbbi fél évben 80 ezerrel növekedett), szociális helyzetük tovább romlik. Nem történt előrelépés az oktatás és kultúra terén, de az egészségügyi ellátásban sem. Szinte valamennyi korábbi, az 1974-es alkotmány által biztosított vívmányukat elveszítették. Az albán nyelvű tájékoztatási eszközök jelentős mérvű csökkenése után Priştinában rövidesen a Tudományos Akadémiát is megszüntetik.

Hangsúlyozta, maguk is támogatják a probléma békés megoldását, de nem az albánok jogainak megcsonkítását. A feszültségek csökkentése érdekében első lépésként Szerbiának vissza kellene hívnia Koszovóról a speciális rendőrségi alakulatokat, majd a JNA egységeit, amely adott esetben a horvátországihoz hasonlóan Koszovón is agressziót követhet el.

Az albán diplomata helyzetértékelése és közlései azt erősítik meg, hogy Albánia kifelé a be nem avatkozás politikáját és az albánok helyzetének békés rendezését

²⁹⁷ A feloszlott Koszovói Tartományi parlament 1991. szeptember 22-én kikiáltotta Koszovó függetlenségét, majd 1991. szeptember 26. és szeptember 30. között zajlott népszavazáson a választásra jogosultak 87,1%-a, összesen 1 051 357 polgár vett részt. A koszovói szerbek bojkottálták a népszavazást. A jogosultak 99,98%-a megerősítette a szeptember 22-i függetlenségi határozatot. A parlamenti, majd a népszavazási döntést az albán parlament elfogadta az 1991. október 21-i ülésén.

hangsúlyozza, ugyanakkor a konkrét kérdésekben következetesen felsorakozik az albán ellenzék valamennyi követelése mögött.

Őszi István
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

79.

Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak Vladislav Jovanović szerb
külügyminiszter hivatalos magyarországi látogatásáról

1991. október 30.

Külügyminisztérium
002410/8/1991.
0057 számú példány

Szigorúan titkos!
Készült: 59 példányban

Jelentés a kormánynak

a Vladislav Jovanović szerb külügyminiszterrel folytatott tárgyalásról

1991. október 28-án meghívásomra hivatalos látogatást tett Magyarországon Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter.

A vele folytatott tárgyaláson Jovanović a jugoszláviai válságról a szerb vezetés ismert álláspontját fejtette ki. Eszerint a háború a horvátok fegyveres elszakadási törekvései miatt tört ki. Szerbiát – akarata ellenére – a horvátok kényszerítették a háborúba, amelyet a szerbek mivel ahhoz semmilyen érdekük nem fűződik – egyöntetűen elleneznek. A Jugoszláv Néphadsereg nem szerb, hanem egységes jugoszláv érdekeket képvisel és politikai ellenőrzés alatt áll. Hamisak azok az állítások, hogy a JNA agressziót követett el, vagy Jugoszláviában az alkotmánnyal ellentétes hatalomgyakorlás alakult volna ki. Szerbia számára csak Jugoszlávia fennmaradása fogadható el.

Koszovónak nincs joga az önrendelkezéshez, óvott attól, hogy Magyarország beavatkozzék a koszovói kérdésbe, s Albániával szoros kapcsolatokat építsen ki. Mint mondotta, Albánia magatartását a leghatározottabb formában szóvá teszik az EBEE fórumain. Hangsúlyozta, hogy Baranya soha nem volt Horvátország része. Elzárkózott a kisebbségek lakta területeken nemzetközi ellenőrzés mellett tartandó esetleges

népszavazás gondolatától. Véleménye szerint a válságot nagyon rövid időn belül megoldják.

Jovanović a magyar–szerb kapcsolatokról szólva kifejtette:

– Magyarországtól semleges magatartást várnak el, mert a magyar politika jelenleg nem pártatlan. Magyarország és Szerbia között nincs komoly érdekellentét. A szerb fél baráti és jószomszédi viszonyra törekszik, aminek előfeltétele a kölcsönös bizalom, s a szuverenitás, a területi integritás, a belügyekbe való be nem avatkozás elveinek tiszteletben tartása.

– A jugoszláv válság miatt a kétoldalú kapcsolatok beszűkültek, problémák halmozódtak fel. Azokat a válság megoldását követően orvosolni lehet. Szerbia a politikai érintkezés és a gazdasági együttműködés folytatása mellett száll síkra. Mindkét ország vezetésének a hosszú távú közös céloknak kell alárendelnie a napi szükségleteket szem előtt tartó nyilatkozatait és tevékenységét. A mostani találkozót az intenzívebb politikai párbeszéd kezdetének szánják. Annak jó folytatása lehetne a magyar külügyminiszter megfelelő időpontban megvalósuló belgrádi látogatása. A szomszédos országok válságidőszakait megértéssel, toleranciával kell fogadni, tartózkodni szükséges igények támasztásától a másik ország iránt.

– Javasolják a magyar és a szerb parlament közvetlen együttműködését. Várják a magyar parlament válaszát a szerb parlament korábbi kezdeményezésére.

– Fejlett a régiók és a városok közötti együttműködés. Božović vajdasági kormányfő igen kedvező benyomásokkal tért haza legutóbbi Csongrád megyei látogatásáról.

– A kapcsolatokat a gazdaság területén lehetne a leggyorsabban javítani. Az együttműködés szilárd alapokon nyugszik. A magyar–jugoszláv árucsereforgalom fele jut Szerbiára. A kereskedelmi mérlegben mutatkozó jelentős magyar aktívum a szerb fél számára nem jelent problémát. Szerbiának ambiciózus fejlesztési tervei vannak) különösen az infrastruktúra és a bázisiparágak fejlesztésére. Lehetőséget látnak az együttműködés bővítésére a közlekedésszükség-gyártás, a távközlés, a mezőgazdaság és a mezőgazdaságigép-gyártás, a vas- és színesfémkohászat, a vegyipar, az elektronika, a szállítás és a dunai turizmus területén.

– Gyorsan halad a Bécs–Budapest–Belgrád autópálya szerbiai szakaszának építése. A munkálatokban a magyar fél sem maradhat le. Megállapodást kötöttek francia cégekkel a Bécs–Budapest–Belgrád gyorsvasút szerbiai szakaszának korszerűsítéséről. Gyorsított ütemben dolgoznak a megnövekedett forgalom miatt egyre szűkebb keresztmetszetet képező szabadkai vasútállomás korszerűsítésén. Szerb részről mindent megtettek, hogy megnyíljanak a Bajmok–Bácsalmás és a Tiszasziget–Gyála határátkelők. Mihamarabbi kétoldalú megállapodást javasolnak. Kérik a magyar hatóságokat, hogy a határátkelőhelyeken gyorsítsák a vámkezelést és növeljék a vámisztviselők számát. Szerb részről lépéseket tettek a határátkelés megkönnyítése érdekében. Javasolják

a humanitárius szállítmányok elkülönített kezelését. Kedvező választ várnak hétezer darab közúti fuvarengedély pótlólagos biztosítására vonatkozó kérésükre.

– Kulturális együttműködésünk eredményes. Rendkívül nagyra értékelik a szerbek magyarországi betelepülésének 300. évfordulójával kapcsolatos magyarországi ünnepségeket és a szerb kulturális és történelmi emlékek védelmét. Javasolják műemlékvédelmi program aláírását. Kéri a csongrádi Crnjanszki-ház²⁹⁸ tulajdonjogának rendezését és hozzájárulásunkat szerb kulturális központ létrehozásához, továbbá azt, hogy a magyar állam az egykori szerb egyházi javakat mihamarabb adja vissza eredeti tulajdonosának. Az 1992–93-as akadémiai évben a Belgrádi Egyetemen hungarológia tanszék megnyitását tervezik, amelyre várják az új magyar lektort.

A tárgyaláson kifejtettem:

– A magyar kormány szükségesnek tartja a kétoldalú kapcsolatok javítását, kész a kapcsolatépítés intenzívebbé tételére. Megelégedésünkre szolgál, hogy szerb részről szem előtt tartják kapcsolataink jövőjét és értékelik a magyar fél által a kiegyensúlyozott kapcsolatok érdekében Szerbia irányában tett lépéseket. Kíváncsiak vagyunk, hogy a szerb vezetés ezen értékeléséről az a szerb tömegtájékoztatás is tudomást szerezzen, amely a magyar politikát rendkívül egyoldalúan interpretálja és közreműködik a magyarellenességek szításában.

– A magyar fél nagyvonalúan kezelt bizonyos szerb igényeket (távközlési vonalak, személy- és áruszállítás, földgáztranzit). A szerb politika által előidézett problémák miatt ugyanakkor előfordulhat, hogy együttműködésünk jelenlegi szintjét is nehéz lesz megőrizni. A dunai hajózást akadályozzák, magyar hajókra lönek, hetven magyar uszály és 50 ezer tonna áru vesztet el jugoszláv kikötőkben. Az Adria-kőolajvezeték a Jugoszláv Néphadsereg akciói miatt nem működik,²⁹⁹ Magyarország és Csehszlovákia energiaellátása veszélybe került. Eközben zavartalan Szerbia földgázellátása, sőt a szerb kőolajimport Magyarországon keresztül történő lebonyolításáról is tárgyalások folynak.

– A korábbi kétoldalú tárgyalásokon született konkrét megállapodások jó része nem valósult meg (például új regionális együttműködések kialakítása, szakértői találkozók a gazdasági együttműködésről, kulturális központok létesítése, stb.). Sajnálatos, hogy a Belgrádi Egyetem elzárkózott a magyar lektor fogadásától az 1991–92-es akadémiai évben. Gondot jelent, hogy a Magyarországról küldött humanitárius segélyszállítmányok nem jutnak el a címzetthez.

²⁹⁸ Miloš Crnjanski Csongrádon, 1893. október 23-án született szerb író, aki 1977. november 30-án elhunyt. Emlékszámba Csongrád, Gyökér utca 17. szám alatt található.

²⁹⁹ Az 1978-ra megépült Adria-kőolajvezeték a horvátországi Omišalj kikötőjéből Százhalombattáig szállítja az arab államokból érkező kőolajat. 1991. szeptember 11. és 1995. augusztus 11. között a harci cselekmények miatt többször üzemben kívül volt.

Aláhúztam, hogy a magyar fél szükségesnek tartja a szerb kulturális miniszter által 1990-ben elfogadott magyar javaslatok megvalósítását, beleértve a szerbiai magyar emlékhelyek gondozását, megemlékezést a magyar történelmi személyiségek évfordulóiról, a magyarországi szerbség igényeinek kielégítését.

Megerősítettem, hogy készek vagyunk a két új határátkelő haladéktalan megnyitására, ám augusztus végi hivatalos megkeresésünket a szövetségi hatóságok mindeddig válasz nélkül hagyták.

A vajdasági magyarság problémáiról szólva kifejtettem: Božović vajdasági miniszterelnök rendkívül sajnálatos nyelvezetet használ nyilatkozataiban Magyarországot és a magyar vezetőket illetően, s megnyilvánulásai nagyban hozzájárulnak azon légkör kialakulásához, amely a vajdasági magyarokat szülőföldjük elhagyására kényszeríti. Az elmúlt években nagyon sok probléma mutatkozott a vajdasági magyarság helyzetében, kulturális-oktatási intézményrendszerét korlátozták. Az utóbbi hónapokban hozott intézkedések újabb súlyos problémák kialakulásához vezettek. A vajdasági magyarságot akarata ellenére arra kényszerítik, hogy részt vegyen egy olyan háborúban, amelyhez semmi köze. Jugoszláviát nem érte külső támadás, mégis általános mozgósításra került sor, amelynek során idős, beteg embereket is bevonultatnak. A mozgósítás érzékenyen érinti a magyarságot. A Vajdaságból mintegy 20 ezer magyar menekült el,³⁰⁰ ez már az etnikai arányokat is veszélyezteti. A magyarok által ideiglenesen otthagytott házakba betelepülnek, (a szabadságon lévők elveszítik állásukat. Az elmenekültek vagyonának sorsáról a legrosszabb híreket kapjuk) különösen Baranyából.

Kértem, hogy a szerb vezetés segítse elő:

- a magyarokat ne vessék be a harcokban,
- a Magyarországon felvételt nyert vajdasági diákokat mentsék fel a katonai szolgálat alól, biztosítsák a fegyveres szolgálat megtagadásának lehetőségét lelkiismereti okokból,
- a vajdasági magyarság képviselői és a hatóságok politikai párbeszéd útján találjanak megoldást a meglévő problémákra.

Hangsúlyoztam, hogy a magyar kormány valamennyi jugoszláviai kisebbség jogainak biztosítását fontosnak tartja, beleértve a horvátországi szerbekét is. Érthetetlen, hogy a szerb vezetés az általa ellenőrzött területeken nem kívánja biztosítani más kisebbségek számára mindazokat a jogokat, amelyeket a horvátországi szerbség részére szorgalmaz.

³⁰⁰ 1991 és 2001 között a háborús összetűzésekkel összefüggésben a délszláv térség egészében, így a Vajdaság területén is intenzív ki- és betelepülési hullámok zajlottak le, amelyek az etnikai arányok átalakulásához vezettek. A jelenlegi adatok szerint ebben az időszakban a Vajdaságba 300 ezer szerb települt be, míg 30-40 ezer horvát és 30-50 ezer magyar távozott külföldre.

Javasoltam partneremnek, hogy Szerbia csatlakozzék a magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozathoz és jegyzőkönyvhöz.³⁰¹

Felvetéseimre válaszolva a szerb külügyminiszter kifejtette:

– Az Adria-kőolajvezetékét a horvátok zárták le jogellenesen. A knini körzet hatóságai erre reagálva tettek lépéseket. A szerb fél bízik abban, hogy a vezetékek a közeli jövőben újra működhet. A Jugoszláv Néphadsereg a vezetékek szabad működését nem biztosíthatja, mert közbelépése újabb összecsapásokhoz vezetne.

– A Szerbia területén elrendelt részleges mozgósítás a háborús helyzet kísérőjelensége, belpolitikai aktus, s Jugoszlávia ügye. Az állampolgári egyenlőség megsértése nélkül lehetetlen abból kizárni a lakosság valamely kategóriáját. A mozgósítások során a magyarokat semmilyen diszkrimináció nem sújtja. A magyar fél által ismertetett, a vajdasági magyarok aránytalanul nagymértékű behívásával kapcsolatos adatok nem pontosak. Nem szabad álhíreket elfogadni.

– A Vajdaságból elmenekült magyarok szükségtelen félelem áldozatai. A menekülés egyik oka a magyar tömegtájékoztatók által keltett pszichózis, mely szerint a szerbek gyűlölik a magyarokat. A háború befejeződését követően minden menekültnek vissza kell térnie otthonába.

– A szerb vezetés támogatja a szerbiai magyar kulturális és történelmi emlékek megóvását. A kialakult problémák kizárólagos oka az anyagi eszközök korlátozottsága. Ha a helyzet enyhül, a szerb fél teljesíteni fogja megállapodásokban vállalt kötelezettségeit. Úgyszintén pénzügyi okokból kellett Közép-Szerbiában nagyszámú oktatási intézményt bezárni, gimnáziumi osztályokat, teljes egyetemi karokat. Az intézkedések – az átlagosnál kisebb mértékben – érintik a Vajdaságot és Koszovót is. Mindazonáltal azoknak semmiféle politikai háttere nincs.

– A vajdasági magyarság helyzete jelenleg jobb, mint bárhol másutt a magyar kisebbségeké. E helyzetüket Szerbia jóindulatának köszönhetik. Ezt bizonyítják a magyarok politikai képviselői, kulturális-oktatási intézményrendszerének fejlettségét illusztráló adatok. Azok ismeretében nincs helye a Szerbiában élő magyarok helyzetével kapcsolatos panaszoknak. Szerbia büszke arra, amit a kisebbségeknek adott. Értékelni kellene a vajdasági magyarság helyzetét, az szolgálná a más országokban élő magyarok érdekeit is. Nem lehet tolerálni a kisebbségek dezintegrációra és szeparatizmusra irányuló törekvéseit, különösen az albánokét. A kisebbségeknek lojalitást

³⁰¹ A Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kormánya 1991. május 30-án és június 1-jén kilenc kétoldalú dokumentumot írt alá, amelyek az ukrán–magyar együttműködés tárgyalási és jogi alapjaként szolgáltak. Ezek közé tartozott a Nemzeti Kisebbségek Jogai Biztosításával Kapcsolatos Együttműködési elvekről szóló nyilatkozat is. Az ukrán–magyar alapszerződést 1991. december 6-án Kijevben írták alá.

kell tanúsítaniuk az ország iránt, amelyben élnek. Ágoston András ilyen értelemben hibát követett el.

Értékelésem szerint Vladislav Jovanović magyarországi látogatására annak eredményeképpen került sor, hogy a szerb vezetés felismerte: Szerbia számára mind a jelenlegi helyzetben, mind a jövőben létfontosságú, hogy a magyar kormány jóindulattal kezelje a Szerbia és európai partnerei közötti összeköttetés (kereskedelem, távközlés) biztosításával kapcsolatos kérdéseket, s egy ilyen hozzáállást a kétoldalú politikai kontaktusoktól való teljes szerb elzárkózás veszélyeztet.

Az október 28-i tárgyalás azonban azt mutatja, hogy Szerbia vezetői egyelőre a kétoldalú együttműködés konstruktív magyar megközelítésének a legcsekélyebb politikai árát sem kívánják megfizetni.

A szerb külügyminiszter által kifejtettek nem jelentenek eltérést a Magyarországgal szemben eddig követett szerb politika irányvonalától. Ugyanakkor a tárgyalások révén lehetőségünk nyílt arra, hogy a szerb fél számára egyértelművé tegyük a kétoldalú együttműködés és a szerb igények kielégítésének előfeltételeit. Ezen elvárásaink minden tárca részéről történő további határozott, következetes és összehangolt képviselése, konstruktív együttműködési és tárgyalási szándékunk egyidejű demonstrálása segítheti elő a nagyobb fokú szerb kompromisszumos készség kialakulását és a magyar politika céljainak elérését.

Budapest, 1991. október 30.

Dr. Jeszenszky Géza

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

80.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszlávia ellen bevezetett korlátozott embargó gazdasági hatásai és a teljes embargó várható következményei

1991. november 4.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10014

Érkezett: 91. 11. 04. 16:16

Készítette: TA.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

47

Von. 47/234-ára

1.) A magyar–jugoszláv külkereskedelmi forgalom 1991 első kilenc hónapjában 369 millió dollár volt, a nettó többletbevételünk 117 millió dollárt tett ki. Az első háromnegyed évi exportunk 243 millió dollár, ezen belül Szerbiába 130, Horvátországba 62, Szlovéniába 32, Boszniába 11, Macedóniába 6, Crna Gorába pedig 1,3 millió dollár volt. Importunk összesen 126 millió dollár, ezen belül Szerbiából 60, Horvátországból 22, Szlovéniából 32, Boszniából 7, Macedóniából 5, Crna Gorából 1,4 millió dollár értékű árut hoztunk be. A magyar–vajdasági forgalom 92 millió dollár, melyből az export 62 milliót, az import 30 milliót tett ki.

2.) Jugoszlávia energetikai szükségletei kielégítésére 1990-ben 12 millió tonna kőolajat (2,17 milliárd dollár), 2,65 millió tonna földgázt (452 millió dollár), valamint mintegy 740 ezer tonna kőolajterméket importált. Ez év első kilenc hónapjában eddig összesen 6,6 millió tonna kőolajat hoztak be 1,06 milliárd dollár értékben, ami jelentősen kevesebb az időarányosnál. A 6,6 millió tonnából Szerbia 2,9 millió, Horvátország 2,1 millió, Bosznia 660 ezer, Szlovénia 490 ezer, Macedónia 4601 ezer tonnát importált. Az energetikai import megoszlása a legutolsó 1990. évi adatok szerint: a teljes 12 millió tonna kőolajból 6,08 millió tonna a Szovjetunióból, 1,27 millió tonna Líbiából, 1,38 millió tonna Iránból, 1,85 millió tonna Irakból származott. A Szovjetunió a korábbi ígéretek ellenére ez évben mindössze 1,8 millió tonna kőolajat szállított. A fontosabb energiahordozókból a főbb szállítók megoszlása: A kőolajtermékek jelentős részét görög, olasz, líbiai, román, panamai, nagy-britanniai, szovjet forrásból szerezték be. Magyarországról tavaly 20 ezer tonna kőolajat importáltak, a teljes behozatal közel 30 százalékát. Az éves 396 ezer tonna fűtőolajból 240 ezer tonnát a Szovjetunió szállította. Földgázból tavaly 2,65 millió tonnát importáltak 452 millió dollár értékben, mely csaknem teljes egészében a Szovjetunióból származott, magyarországi tranziton keresztül.

Villamosenergia terén Jugoszlávia, ezen belül Szerbia nettó exportőr. A horvátországi nagyfeszültségű távvezetékek megsérülése miatt megszakadt a nyugati

476

köztársaságok felé a villamosenergia-szállítás, egyben Olaszország felé az export, ami jelentős bevételtől fosztja meg Szerbiát.

Szerbia energetikai helyzete a kőolajhiány miatt, válik egyre kritikusabbá. Jelenleg a napi szükségletnek csak mintegy egytizedét dolgozzák fel a finomítók. Egyre nagyobb gondot okoz az is, hogy veszélyben van a lakosság és részben a hőerőművek szénellátása.

Egyrészt a metánveszélyes szénbányák nem jutnak megfelelő minőségű dinamithoz, a külszíni fejtések pedig dízel üzemanyaghoz.

3.) A vasúti szállítás a tavalyihoz képest jelentősen növekedett ebben az évben. Az 1990. évi 5013 ezer tonna összeforgalomhoz képest az első fél évben kb. 4700 tonna áru lépte át a magyar–jugoszláv határt két irányban. Jelenleg Kelebiánál napi 12 pár tehervonat és 6 pár személyvonat, Röszkénél 3 pár teher- és 2 pár személyvonat. Gyékényesnél 3 pár teher-, 3 pár személy-, Murakeresztúrnál 12 pár teher- és 3 pár személyvonat bonyolítja a forgalmat. Ez azt mutatja, hogy a teherforgalom a kikötői tranzit miatt erősebb Horvátország felé, míg a személyforgalom, elsősorban a nemzetközi vonatok Magyarországon keresztüli elterelése miatt Szerbia felé nagyobb.

4.) A Jugoszláviával, illetve Szerbiával szembeni embargó³⁰² hatását nehezen lehet felbecsülni. Jugoszláv és belgrádi diplomáciai szakértők véleménye igen jelentősen eltér. Amennyiben csak Szerbia kőolajembargójára kerülne sor, Görögország, Románia, valamint Crna Gorán keresztül a hadsereg számára más fontos célból tudnának valamilyen mennyiséget behozni. Belgrádi amerikai Nagykövetség vezető diplomatái szerint az EK embargóját más országok is tiszteletben tartanák. Japán diplomata szerint a BT határozata szükséges az embargóhoz. Egyértelmű a vélemény, hogy egy esetleges embargó sikerében döntő szerepe lehet a Szovjetuniónak. Szovjet diplomata szerint Milošević és Tudman moszkvai látogatása után gyakorlatilag nem történt semmi. Moszkvában Gorbacsov és az új szovjet vezetés kudarcának könyvelik el, hogy gyakorlatilag nem tudnak semmilyen befolyást gyakorolni a szemben álló felekre. Szovjet

³⁰² Az 1991 őszen a volt Jugoszlávia egész területére elrendelt teljes körű fegyver- és robbanóanyag-embargó után az Európai Közösség külügyminiszterei gazdasági embargóval fenyegették meg Szerbiát, amennyiben az elutasítja az EK javaslatait, majd 1991. november 18-án az EK külügyminiszterei a római NATO-csúcs szünetében azonnali hatállyal gazdasági szankciókat vezettek be Jugoszlávia ellen. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 757. számú határozatával 1992. május 31-től rendelte el a Szerbia és Montenegró által alkotott Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) ellen az egészségügyi és élelmiszerszállítások kivételével a teljes export-import-embargót, egyben megtiltotta a légi járművek fogadását és az oda irányuló légi járművek indulását, s bevezette a pénzügyi tranzakciók tilalmát. Ez a határozat ekkor még nem vonatkozott a Szerbián és Montenegrón áthaladó tranzit áruszállításokra. A magyar kormány nemzetközi kötelezettségeinek eleget téve, 1992. június 3-án rendelte el az ENSZ-határozat végrehajtását.

résről nincs semmilyen kialakult elképzelés a jugoszláv válság kezelésére. Energetikai embargó esetén a Szovjetuniót a jugoszláv forgalom visszaesése elsősorban import oldalról érintené. Ha viszont a Szovjetunió nem venne részt az embargóban, a Magyarországon keresztül menő gáz- és vasúti tranzitszállítások miatt jogi bonyodalmak keletkezhetnek magyar–szovjet viszonylatban. Amerikai diplomataik szerint szinte biztosra vehető a Szovjetunió csatlakozása az embargóhoz. Erre utalnak a legutóbbi amerikai–szovjet közös közlemény és az azóta is folyó konzultációk.

Egy teljes körű embargó jelentős, pontosan fel nem mérhető hatást gyakorolna a jugoszláv, illetve szerb gazdaságra. Jugoszlávia a teljes exportjának 58,4 százalékát exportálja a Közös Piac országaiba. Ezen belül Szerbia teljes exportjának 49,4 százalékát, Szlovénia 67,5, Horvátország 63,9, míg Bosznia 60,7 százalékát szállítja az Európai Közösség országaiba. Különösen függő helyzetben van Szerbia Németország gazdaságától. A teljes szerb export 25,5 százaléka, importjának 21,5 százaléka bonyolódik Németországgal. Szerbia 279 textilgyára, ahol 174 ezren dolgoznak, bér munkán keresztül közvetlenül kötődik a német gazdasághoz, mivel termelésének 80 százaléka ide irányul.

Az embargó bevezetése esetén életbe léptetendő szerb ellenintézkedésekről egyelőre kevés információ szivárgott ki.

Várhatóan azonnali új belső elosztási rendszert, hadigazdálkodást kell bevezetniük. Lezárják, vagy szinte lehetetlenné [teszik a] tranzitszállításokat, személyforgalmat.

A magyar forgalom mintegy 50 százaléka bonyolódik Szerbiával. Embargó esetén a kiesés egy kis részét a horvátországi és szlovéniai külkereskedelem növekedése felszívja, de a Vajdasággal szomszédos magyar határ menti területek nagyobb veszteséget szenvednének a forgalom kiesése miatt.

Változatlanul az a véleményem, hogy a gazdasági embargó kérdésében a magyar politikának óvatosságot és visszafogottságot kell tanúsítania. Az embargóból adódó közvetlen és főleg közvetett gazdasági veszteségeinket (beleértve a tranzitból származó bevételeinket és a jugoszláv állampolgárok magyarországi bankbetétjeinek kivonását is) a nyugati partnereink a jelek szerint nem szándékoznak ellensúlyozni. A politikai károkat, amelyek elsősorban az itteni magyarságra nehezedő nyomás növekedéséből és abból származó következményekből adódnának egyedül kellene viselni.

A gazdasági embargó valószínű gyors és látványos eredménnyel nem járna, mivel a kőolajszármazékok kivételével Szerbiában akut hiányt azonnal semmilyen területen nem idézne elő, ezért egy hosszabb időre kellene berendezkedniük. Mindeztől [nem] garantált, hogy az embargót Szerbia valamennyi szomszédja betartaná-e. Végül meglehetősen problematikus Szerbia teljes elszigetelése Jugoszlávia többi részétől, Bosznia és Hercegovina esetében pedig gyakorlatilag megoldhatatlan, ezért ez a csatorna, Crna Gora mellett végig nyitva maradna az embargó következményeinek ellensúlyozására.

Mindezek figyelembevételével szükségesnek tartom diplomáciai úton legfontosabb partnereink tudomására hozni és alsóbb szinten a nyilvánosság felé is kiszivárogtatni:

– Magyarország nem tud automatikusan és teljes mértékben csatlakozni egy EK-embargóhoz.

– Az embargós intézkedésekben való részvételünkről a sajátos magyar érdekek (elsősorban az ott élő magyarság) figyelembevételével, önállóan fogunk dönteni.

– Magyar részvétel egy embargóban csak olyan mértékű lehet, amit Jugoszlávia más szomszédai is készek elfogadni.

– Az EK embargós döntést csak csatlakozásunk szempontjából nem tartjuk elegendőnek, ezért súlyára és jelentőségére való tekintettel e kérdésben ENSZ BT állásfoglalást tartunk kívánatosnak.

– 195 – Ö

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

006-10 melléklete

A magyar–jugoszláv gazdasági kapcsolatok és a Jugoszláviával szembeni esetleges gazdasági embargó

A magyar–jugoszláv külkereskedelmi forgalom 1991 első kilenc hónapjában 369 M USD volt, és nettó többletbevételünk 117 M USD-t tett ki. Az első háromnegyed évi exportunk 243 M USD: ezen belül Szerbiába 130, Horvátországba 62, Szlovéniába 32, Boszniába 11, Macedóniába 6 és Crna Gorába pedig 1,3 M USD volt. Importunk összesen 126 M USD: ezen belül Szerbiából 60, Horvátországból 22, Szlovéniából 32, Boszniából 7, Macedóniából 5 és Crna Gorából 1,4 M USD értékű árut hoztunk be. A magyar–vajdasági forgalom 92 M USD volt, amelyből az export 62 milliót és az import 30 milliót tett ki.

Jugoszlávia energetikai szükségletei kielégítésére 1990-ben 12 M tonna kőolajat (2,17 Mrd USD-t), 2,65 M tonna földgázt (452 M USD), valamint mintegy 740 ezer tonna kőolajterméket importált. Ez év első kilenc hónapjában eddig összesen 6,6 M tonna kőolajat hoztak be 1,06 M dollár értékben, ami jelentősen kevesebb, mint az időarányos mennyiség. A 6,6 M tonnából Szerbia 2,9 M, Horvátország 2,1 M, Bosznia

660 ezer, Szlovénia 490 ezer és Macedónia 460 ezer tonnát importált. Az energetikai import megoszlása a legutolsó, 1990. év adatai szerint: a teljes 12 M tonna kőolajból 6,08 M tonna a Szovjetunióból, 1,27 M tonna Líbiából, 1,38 M tonna Iránból, 1,85 M tonna pedig Irakból származott. A Szovjetunió a korábbi ígéretek ellenére ez évben mindössze 1,8 M tonna kőolajat szállított. A fontosabb energiahordozókból a főbb szállítók megoszlása a következő: a kőolajtermékek jelentős részét görög, olasz, líbiai, román, panamai, nagy-britanniai, illetve szovjet forrásból szerezték be. Magyarországról tavaly 20 ezer tonna kenőolajat importáltak, a teljes behozatal közel 30%-át. Az éves 396 ezer tonna fűtőolajból 240 ezer tonnát a Szovjetunió szállított. Földgázból tavaly 2,65 M tonnát importáltak 452 M USD értékben, amely csaknem teljes egészében a Szovjetunióból származott és Magyarországon át tranzitálták Jugoszláviába.

A villamosenergia terén Jugoszlávia, ezen belül Szerbia is nettó exportőr. A horvátországi nagyfeszültségű távvezetékek megsérülése miatt megszakadt a nyugati köztársaságok felé a villamosenergia szállítása és egyben Olaszország felé az export. Ez utóbbi jelentős bevételtől fosztja meg Szerbiát.

Szerbia energetikai helyzete a kőolajhiány miatt válik egyre kritikusabbá. Jelenleg a napi szükségletnek csak mintegy egytizedét dolgozzák fel a finomítók. Egyre nagyobb gondot okoz az is, hogy veszélyben van a lakosság és részben a hőerőművek szénellátása. A metánveszélyes szénbányák nem jutnak megfelelő mennyiségű dinamithoz, a külszíni fejtéseknél pedig a dízel üzemanyag hiányzik.

A vasúti szállítás ebben az évben – a tavalyihoz képest – jelentősen növekedett. Az 1990. évi 5013 ezer tonna összforgalomhoz képest az első félévben kb. 4700 tonna áru lépte át a magyar határt mindkét irányban. Jelenleg Kelebiánál napi 12 pár tehervonat és 6 pár személyvonat, Röszkénél 3 pár teher- és 2 pár személy-, Gyékényesnél 3 pár teher-, 3 pár személy-, Murakeresztúrnál pedig 12 pár teher- és 3 pár személyvonat bonyolítja a forgalmat. Ez azt mutatja, hogy a teherforgalom a kikötői tranzit miatt erősebb Horvátország felé, míg a személyforgalom – elsősorban a nemzetközi vonatok Magyarországon keresztüli elterelése miatt – Szerbia felé nagyobb.

A Jugoszláviával, illetve Szerbiával szemben bevezetett embargó hatását nehezen lehet felbecsülni. A jugoszláv és a belgrádi diplomáciai szakértők véleménye igen jelentősen eltér. Amennyiben csak Szerbia kőolajembargójára kerülne sor, Görögországon, Románián, valamint Crna Gorán keresztül – a hadsereg számára és egyéb fontos célból – tudnának némi olajat behozni. A belgrádi amerikai Nagykövetség vezető diplomatái szerint az EK embargóját más országok is tiszteletben tartanák. Japán diplomata szerint pedig a BT határozatára lenne szükség az embargóhoz. Egyértelmű ugyanakkor az a vélemény, hogy egy esetleges embargó sikerében döntő szerepe lehet a Szovjetuniónak. Egy szovjet diplomata szerint Milošević és Tudman moszkvai látogatása után gyakorlatilag nem történt semmi. Moszkvában Gorbacsov elnök és az új

szovjet vezetés kudarcának könyvelik el, hogy gyakorlatilag nem tudnak semmilyen befolyást gyakorolni a szemben álló felekre. Szovjet részről nincs semmilyen kialakult elképzelés a jugoszláv válság kezelésére. Az energetikai embargó a Szovjetuniót – a jugoszláv forgalom visszaesése – elsősorban egyéb importja oldaláról érintené. Ha viszont a Szovjetunió nem venne részt az embargóban, a Magyarországon keresztül menő gáz- és vasúti tranzitszállítások miatt jogi bonyodalmak keletkezhetnek magyar–szovjet viszonylatban. Egy amerikai diplomata szerint szinte biztosra vehető a Szovjetunió csatlakozása az embargóhoz. Erre utal a legutóbbi amerikai–szovjet közös közlemény és az azóta is folyó konzultációk sora.

Egy teljes körű embargó jelentős, de pontosan fel nem mérhető hatást gyakorolna a jugoszláv, illetve a szerb gazdaságra. Jugoszlávia teljes exportjának 58,4%-át exportálja a Közös Piac országaiba. Ezen belül Szerbia teljes exportjának 49,4%-át, Szlovénia 67,5, Horvátország 63,2, míg Bosznia 60,7%-át szállítja az Európai Közösség országaiba. Különösen függő helyzetben van Szerbia a német gazdaságtól: a teljes szerb export 25,5%-a, importjának 21,5%-a bonyolódik Németországgal. Szerbia 279 textilgyára – ahol 174 ezren dolgoznak – bér munkán keresztül közvetlenül kötődik a német gazdasághoz, mivel termelésének 80%-ka ide irányul.

Az embargó bevezetése esetére elgondolt szerb ellenintézkedésekről egyenlőre kevés információ szivárgott ki. Várhatóan azonnali, új belső elosztási rendszert, hadigazdálkodást kell bevezetniük. Lezárják, vagy szinte lehetetlenné teszik a tranzitszállításokat és a személyforgalmat.

Budapest, 1991. november 5.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

81.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója a délszláv válságról

1991. november 7.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály

I. A jelenlegi jugoszláviai helyzet

A jugoszláviai válság mind politikai, mind katonai értelemben tovább mélyül. A hágai konferencia kudarca³⁰³ a politikai megoldást beláthatatlan időn belül lehetlenné tette. A felek álláspontja nemhogy közeledett volna egymáshoz az amúgy is kompromisszumos jellegű EK-megállapodás-tervezetek révén, hanem még inkább megkeményedett. Az engedékenység mind Milošević, mind Tuđman számára a politikai bukást is jelentheti. Egyre inkább a szélsőséges politikai erők befolyása alá kerülnek, amelyeket ráadásul nem is tudnak ellenőrzés alatt tartani.

Kétségtelen a politikai szövetség megléte a hadsereg és Szerbia között, ám Szerbia nem gyakorol teljes ellenőrzést felette. A hadsereg számára bármilyen fegyvernagyítás a megsemmisülést jelentené. Ezért a harcok folytatásában érdekelt. Egy esetleges győzelem utólag legitimálná és verifikálná szerepét. Horvátországban nemzeti egység van abban, hogy Horvátország területét fel kell szabadítani. Szerbiában az ellenzék úgyszintén egységes a hatalommal a horvátországi szerbek „megvédésében”. A felek rendelkeznek tartalékokkal. A lakosság békemozgalmi még nem kellőképpen erősek. Nagy a megfélemlítettség, elsősorban a pszichológiai terror miatt. Minden arra utal, hogy a fegyveres harcok tovább folytatódjak s újabb területekre terjednek ki. Szerbia

³⁰³ 1991 őszére a nemzetközi közösség megosztott volt az ország jövőjével, a tagköztársaságok függetlenségének az elismerésével kapcsolatban, azonban mivel az ország dezintegrációja tovább tartott, s az addig még békés tagköztársaságokban is egyre inkább nőtt a feszültség, s egyértelműsítette a válság továbbgyűrűzését. Szeptember végén a koszovói albánok népszavazáson nyilvánították ki függetlenségüket, majd október 15-én a boszniai parlament elfogadta a Bosznia-Hercegovina szuverenitásáról szóló memorandumot. Ilyen fordulat után, a szeptember 7-e óra ülésű jugoszláviai nemzetközi békekonferencia, 1991. október 18-án Hágában hozta nyilvánosságra az ún. jugoszláv deklarációt, amely kilátásba helyezte a tagköztársaságok nemzetközi elismerését, Vajdaság és Koszovó autonómiájának visszaállításának szükségességét, valamint az emberi, különösen a kisebbségvédelmi mechanizmusok határozott érvényesítését, valamint a tagköztársaságokban élő szerb kisebbségek számára különleges státust vizionált. Slobodan Milošević a deklarációt arra hivatkozva utasította el, hogy az felfüggeszti az érvényes alkotmányos rendet, s megszünteti Jugoszláviát, mint államot, amely már hét évtizede megszakítás nélkül létezik. A szerb közélet ettől is durvábban reagált mindeerre, a deklarációt egyenesen „hágai diktátumnak” minősítette. 1991. október 23-án Lord Carrington bejelentette, hogy az október 18-i deklarációban még csak a szerbekre vonatkozó különleges státust a JSZSZK területén élő összes nemzeti kisebbségre kiterjesztik. Az újabb heves szerb reakciók következtében, egy héttel később, október 30-án a deklarációból kivették a tartományok autonómiájával kapcsolatos fejezetet. Lényegi azonban előrelépés továbbra sem történt, így november 3-án a Jugoszláv konferencia a délszláv válsággal kapcsolatban már a helyzetet megoldó egyezmény negyedik változatát tárgyalta. Két nappal később, annak ellenére, hogy az EK gazdasági szankciókkal fenyegette meg Szerbiát, ez is kudarcot vallott. A folyamatos külpolitikai kudarcokkal párhuzamosan folytatódtak a horvátországi harcok és Boszniában is egyre inkább kiéleződtek a feszültségek.

területén, Šid szerémségi város³⁰⁴ körzetében a horvát erők ellentámadásba mentek át. A katonai erőviszonyok azonban alapvetően nem változtak. A hadsereg többszörös túlerőben van a horvát erőkkel szemben, jelenleg növekszik az esélye annak, hogy a konfliktus kiterjedésével az instabilitás a Balkánon gyorsan veszélyes méreteket ölthet.

Szlovénia és Horvátország elismerése

Szlovénia és Horvátország nyár óta intenzív nemzetközi tevékenységet fejt ki az elismertetés érdekében. A hágai Jugoszlávia-konferenciától remélték, hogy ez bekövetkezik. A nemzetközi közösség azonban még nem kész az elismerésre, azt az általános rendezés részének tekinti. Az EK-t belső ellentétek osztják meg, az elismerésben ellenérdekelt államok (Spanyolország, Görögország, Nagy-Britannia stb.) meg tudják akadályozni az egységes álláspont kialakítását. A Szovjetunió a belső állapotok miatt visszafogott. Az USA egyensúlypolitikát folytat és névlegesen az EK-hoz igazodik az elismerés kérdésében.

Szlovénia és Horvátország elismerését nehéz csomagként kezelni. Helyzetük gyökeresen különböző. Szlovénia rendelkezik a teljes körű állami szuverenitás minden attribútumával. Ennek elfogadása – Szlovénia elismerése – csak idő kérdése lehet. Horvátország esetében az elismerés a nemzetközi közösség részéről egyértelmű felelősségvállalást jelentene és az agresszorral szembeni hatékony segítségnyújtást feltételezné. Ettől egyes államok érdekeik miatt visszarettennek. Nem kizárt, hogy Horvátország elismerése a katonai konfliktus további eszkalálódásához vezetne. Ez politikai döntést vet fel: vállalja-e Európa az általa vallott elvek akár katonai úton történő érvényesítését, vagy tolerálja a Szerbia részről megteremtett *fait accompli*.³⁰⁵ Utóbbinak a régióra nézve beláthatatlan következményei volnának.

³⁰⁴ Šid Újvidéktől 77 km-re Nyugatra, a Tarcal hegység lábánál, a jelenlegi szerb–horvát határ mellett fekvő 16. 311 fős település. A város 1869 és 1918 között a Horvát-Szlavónország Szerém vármegyéjéhez, 1939 és 1941 között a Horvát Bánság, 1941 és 1945 között a Független Horvát Államhoz tartozott. A második világháború után Vajdaság Szocialista Autonóm Tartományhoz csatolták. Az 1991 előtt lakosságának több mint a felét horvátok adták, akik közül a háború kitörése után kb 5000 fő a szerb fenyegetések miatt elköltöztek. A város stratégiai jelentőségét az adja, hogy rajta halad át a Belgrád–Zágráb autópálya.

³⁰⁵ A *fait accompli* jelentése: befejezett, megmásíthatatlan tény.

A hágai Jugoszlávia-konferencia munkájának értékelése

A konferencia november 5-én bekövetkezett kudarca előrelátható volt. Az érdekelt jugoszláv felek pozíciói között áthidalhatatlannak tűnő ellentét feszült, és van továbbra is. A diplomáciai és politikai eszközök nem bizonyultak hatékonynak és elégségesnek a fegyveres konfliktus és a katonai cselekmények megfékezésére, a szövetségi hadsereg feletti ellenőrzés megteremtésére. Az EK részéről nem volt tapasztalható kellő határozottság és főként egység a hatékonyabb eszközök korábbi szakaszban történő bevetésére. A többször módosított Carrington-terv igazából³⁰⁶ egyik érintett jugoszláviai fél maximális igényeit sem elégítette ki, az EK pedig visszariadt a diktátum alkalmazásától. A konferencia eredménytelensége rámutatott, hogy önmagukban a diplomáciai eszközök nem elégségesek, azoknál hatékonyabb fellépésre, az összeurópai érdekek határozottabb képviselésére van szükség.

Szerbia végig időhúzásra törekedett. A tárgyalások látszatának fenntartásával biztosította magának a mozgásteret katonai téren. Törekvése sikeres volt: a konferencia időbeni elhúzódása egyre nagyobb horvát területek megszállását eredményezte. A Carrington-tervezet legutolsó változata már tartalmazta a legfontosabb szerb követeléseket: Jugoszlávia jogfolytonosságának elismerését és a horvátországi szerb területek feletti nemzetközi gyámködést.

Horvátország a konferenciát nemzetközi elismertetésére kívánta felhasználni. Ez a törekvése sikertelen maradt, s a jövőben is kétséges, hogy a konferencia esetleges folytatása meghozza számára az elismerést. A konferencia égisze alatt létrejött tűzszüneteket a horvát fél is tudatosan megszegte, a harcok eszkalálódásától remélve a szerb fél további kompromitálódását. A Carrington-terv elfogadásában is – bár az számára nem előnyös – Szerbia további elszigetelésének szándéka vezérelte. Szlovénia a konferenciában végig csak, mint a volt közös állam felszámolását levezénylő tárgyalási fórumban volt érdekelt. Ez az érdekeltsége továbbra is fennáll. Szlovénia a nemzetközi elismerését nem kötötte szorosan a konferencia eredményeihez, bár végig attól remélte azt. E tekintetben csalatkoznia kellett.

³⁰⁶ A szöveg az 1991. október 18-i, november 5-én végérvényesen megbukott, Lord Carrington által ismertett jugoszláv deklarációra utal, s nem a boszniai rendezést célzó, a 1992 februárjában ismertett ún. Carrington–Cutileir tervre.

II. A válság magyar vonatkozásai:

A magyar kormányt aggasztja:

- a határaink közvetlen közelében zajló katonai tevékenység,
- az állami szuverenitásunkat sértő, katonai repülőgépekkel végrehajtott húsz légtérsértés, amelyek során a Jugoszláv Néphadsereg harci gépei bizonyítottan magyar légtérből indítottak harci cselekményeket,

- a határ jugoszláv oldalára telepített aknazár, amely már súlyos sebesüléseket is okozott,

- a Barcs város ellen végrehajtott bombatámadás,³⁰⁷ amelynek során jelentős anyagi károk keletkeztek, a magyar folyami hajók ellen a jugoszláv Duna-szakaszon november 3-án elkövetett fegyveres incidens, amely szintén jelentős anyagi károkat okozott.

Szerbia alaptalanul fegyverreladással és horvát terroristák kiképzésével vádol bennünket, ugyanakkor Magyarország elsőik között csatlakozott a jugoszláviai fegyverembargóhoz. A bécsi haderőcsökkentési tárgyalások keretében a tárgyaló felek rendelkezésére bocsájtottuk a Magyar Honvédség e körbe tartozó csapatainak diszlokációját. Fenyegetettségünk ellenére sem hajtottunk végre a jugoszláviai polgárháborúval kapcsolatosan diszlokációs változtatást. Csak azokat a szükséges intézkedéseket tettük meg, amelyek az országhatár, illetve a honi légtér fokozott és megbízható ellenőrzését szolgálják.

Az említett harci cselekmények kapcsán számos esetben tiltakoztunk diplomáciai úton, ezekre semmiféle választ nem kaptunk.

A fegyveres incidensek a lakosság körében félelmet keltenek, amelynek fokozódását szeretnénk elkerülni.

Ez év júniusa óta közel 40 ezer jugoszláv állampolgár menekült Magyarországra. Az emberi normák és az ENSZ elvárásainak megfelelően kezeljük a menekültügyet. Lehetőségeink anyagi téren igen korlátozottak. Ellátásuk az ENSZ és más szervezetektől kapott támogatás ellenére is gondot okoz.

A jugoszláviai válság már eddig is gazdasági nehézségeket, bevételkiesést okozott a magyar gazdaságnak:

- a kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok visszaesése,

³⁰⁷ A délszláv háború során többször előfordult, hogy a harci cselekmények miatt több lövedék is magyar területre tévedt. A legsúlyosabb incidensre 1991. október 28-án került sor, amikor a szerb ellenőrzés alatt álló jugoszláv hadsereg 20 óra 51 perckor két darab kazettás bombát dobott Barcs városára. A bombák a város távolabbi részén robbantak fel. Személyi sérülés nem történt, viszont több épületben is kár keletkezett. Az incidens miatti szabadkai tárgyalásokon a jugoszláv fél tagadta a szándékosságot. A bombázás valódi háttere a mai napig nem ismert.

– az Adria-kőolajvezeték elzárása, az adriai kikötőkbe vezető tranzitútvonalak használhatatlansága,

– a Duna, mint nemzetközi hajózási útvonal biztonságos használatának akadályozása miatt.

A Jugoszláviával szemben kilátásba helyezett embargó további nehézségeket okozna a magyar gazdaságnak. Effektív devizabevételünk – kiélezett fizetési feltételek között – jelentősen csökkenne, kintlévőségeink és követeléseink (pl. vasúti és gáztranzit-elszámolással stb.) behajtása a jelenlegihez képest is lényegesen megnehezülne, számolnunk kellene a dunai hajóforgalmunk további korlátozásával, a várható szerb adminisztratív ellenintézkedések valószínűleg a vajdasági magyarokat is erőteljesen sújtják. Amennyiben azonban a nemzetközi szervezetek úgy látják, hogy ez az egyetlen út, úgy ezt a magunk részéről támogatnánk és betartanánk.

III. Magyar álláspont a válság rendezéséről

Magyarország a válság mielőbbi megoldásában érdekelt. A válság rendezését nem kívánja magára vállalni, viszont támogatja az ENSZ, az Európai Közösség, a hágai konferencia, a vezető hatalmak kezdeményezéseit. Az egyes köztársaságok elismerését önállóan nem tervezzük, sem elsők sem utolsók nem kívánunk lenni.

A Magyar Köztársaság, mint szomszédos és sok vonatkozásban a válságban érintett ország, a polgárháború:

- mielőbbi befejezésében, az erőszakkal szerzett pozíciók feladásában,
- az azonnali és ellenőrizhető fegyvernagyvásban, az erőszakmentességben (a békétárgyalások során a reguláris haderő üritse ki a megszállt területeket, a paramilitáris erőket fegyverezzék és szereljék le),
- a köztársaságok közötti valamennyi vitás kérdés tárgyalásos megoldásában,
- a népek önrendelkezési jogának biztosításában,
- a jelenlegi határok fegyveres erővel és egyoldalú alapon történő megváltoztatásának tilalmában, valamint az etnikai arányok erőszakos módosításának tilalmában,
- az etnikai arányok erőszakos módosításának tilalmában,
- a nemzetiségi és etnikai jogok biztosításában, az ezt legjobban garantáló kisebbségi autonómiák (területi, személyi elvű, önkormányzati) kialakításában érdekelt.

Budapest, 1991. november 7.

MNL OL XIX-J-1-j 36. d.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszlávia elleni
gazdasági embargó hatásairól

1991. november 12.

Külügyminisztérium
002833/SZT/1991

Szigorúan titkos!

Javaslatok a Jugoszláviával szembeni gazdasági embargóhoz

I. A jelenlegi jugoszláviai helyzet

A jugoszláviai válság mind politikai, mind katonai értelemben tovább mélyül. A hágai békekonferencia kudarcot vallott, ezáltal minimálisra csökkent a politikai rendezés lehetősége. Az érdekeltek álláspontja nem közeledett egymáshoz, sőt inkább megkeményedett. Milošević és Tudman elnökök egyre inkább a szélsőséges politikai erők befolyása alá kerülnek, amely erőket ráadásul nem képesek megfelelően ellenőrizni. Szerbia és a hadsereg között szoros politikai szövetség van.

A JNH számára bármiféle fegyvernyugvás, vagy megegyezés eddigi tevékenységének nyílt kudarcát bizonyítaná, ezért a harcok folytatásában érdekelt. Az esetleges győzelem legitimálná eddigi tevékenységét. Horvátországban nemzeti egység van a tekintetben, hogy a horvát területeket mindenáron fel kell szabadítani. Szerbiában az ellenzék ugyancsak egyetért a hatalommal a horvátországi szerbek megvédésében. A felek rendelkeznek tartalékokkal. Mindkét oldalon erős a pszichológiai nyomás, a megfélemlítettség, a harcok folytatása érdekében, a békemozgalmak nem hatékonyak. Minden jel arra utal, hogy a fegyveres harcok további területekre is kiterjednek. A konfliktus további kiterjedése eredményeként a balkáni instabilitás veszélyes méreteket ölthet.

Szlovénia és Horvátország intenzív diplomáciai tevékenységet fejt ki elismertetése érdekében, de az EK-t belső ellentétek osztják meg e kérdésben. Az elismerésben ellenérdekelt államok (Nagy-Britannia, Görögország, Spanyolország) képesek megakadályozni az egységes álláspont kialakítását. A Szovjetunió belső problémái miatt visszafogott, míg az USA egyensúlyozó politikát folytat, névlegesen az EK-hoz igazodik.

II. Az embargó nemzetközi megítélése

A Jugoszláviával szemben az EK által kinyilvánított gazdasági embargó újabb nemzetközi erőfeszítés a polgárháború megszüntetése irányába. Hatásossága és kimenetele azonban megkérdőjelezhető. Gyakorlati megvalósításához jelenleg sem a nemzetközi feltételek, sem a garanciarendszer nem biztosított.

Jugoszlávia külkereskedelmének közel 60%-át a szomszédos országokkal bonyolítja le, ezért a Jugoszláviával szembeni gazdasági embargóban a környező országok igen nagymértékben érintettek. Rövidtávú érdekeikkel ellentétes az embargó.

Az EK által bejelentett szankciók Jugoszláviával szemben tulajdonképpen az eddigi kedvezményezett státusz megszüntetését, az egyes árucsoportokra vonatkozó preferenciák eltörlését, az EK által nyújtott támogatások és segélyek felfüggesztését jelentik. Ezért érthető, hogy az EK döntését elsősorban olyan EK-n kívüli országok biztosították eddig támogatásukról, amelyek számára a jugoszláv reláció súlya nem számottevő.

Az elmúlt időszakban információink szerint több ország nem tartotta be az ENSZ által elrendelt fegyverszállítási embargót sem. Görögország, Törökország és Románia egyértelműen ellenzi a gazdasági embargót.

Görög kormányforrásokból származó értesülések szerint Görögország a leghatározottabban fellépett a keményebb, szélesebb kört érintő gazdasági embargós intézkedésekkel szemben az EK-n belül. Az EK és Görögország kereskedelmének 80%-a Jugoszlávián keresztül, szárazföldön bonyolódik, egy teljes körű kereskedelmi zárlat megbénítaná a Görögország és Nyugat-Európa közötti áruforgalmat. A görögök még így is, az enyhébb gazdasági rendszabályok esetében is előre jelezték kártérítési igényüket, amelyet az EK meg fog téríteni.

Általános megítélés, hogy a jugoszláv gazdaság katasztrofális állapotban van, a teljes szétesés küszöbén áll. Még a viszonylag enyhébb EK-intézkedések is komoly zavarokat okozhatnak, habár nem jelentik a gazdasági kapcsolatok teljes megszüntetését, csupán a feltételek keményedését, amely nyilvánvalóan többletköltségekkel jár a jugoszláv gazdaság számára. Hatása a Jugoszláv Néphadseregre azonban csupán rendkívül áttételes lehet. Az egyedüli igazán hatásos eszköz, amely belátható időn belül befolyásolhatja a harcok kimenetelét is, az az olajembargó, amennyiben sikerül érvényesíteni is. Ugyanis nagy a veszélye annak, hogy a JNH a szükséges nyersolajmennyiséget meg tudja szerezni a szabadpiacon. A nyersolaj beviteléhez pedig nincs szükség harmadik ország embargószegésére, elegendő a Crna Gora-i Bar kikötőjéig eljuttatni az árut.

III. Az embargó megítélése Magyarország szempontjából

A Jugoszláviával vagy valamelyik köztársasággal szembeni teljes vagy részleges gazdasági embargóhoz való esetleges csatlakozás és konkrét lépések eldöntésekor javasoljuk figyelembe venni az alábbiakat:

– A magyar–jugoszláv gazdasági együttműködésben a Szerbiával, Horvátországgal és Szlovéniával folytatott együttműködés a meghatározó, mintegy 90-95%-át teszi ki. Ezen belül egymaga Szerbia 50%-ot képvisel. A magyar–jugoszláv kereskedelmi forgalomban 115 millió USD aktívum képződött idén. Horvátországon, illetve Szlovénián keresztül van Magyarországnak legrövidebb kijutási lehetősége a tengerre. Kapcsolataink e három köztársasággal az élet többi területén is – tudomány, kultúra, idegenforgalom stb. – igen jelentős. Már a háború eddigi menete is számottevő károkat okozott ezeknek a kapcsolatoknak. Csatlakozásunk az embargóhoz további komoly károkat okoz, elsősorban gazdasági kapcsolatainkban. Ezeknek a károknak a kompenzálását rövid távon máshol és mástól nem remélhetjük.

Magyarországnak közvetlen befolyásolási lehetősége a válság menetére, az eseményekre gyakorlatilag nincs. Határaink lezárása egyrészt technikailag szinte kivitelezhetetlen, másrészt vitális gazdasági érdekeinknek mond ellent. Valamely harcoló fél katonai megsegítése pedig katasztrófába [vivő] következményekkel járhat magára Magyarországra.

– Rendelkezünk ugyanakkor közvetett, mindenekelőtt diplomáciai, politikai, de nem utolsósorban gazdasági eszközökkel is. Mindhárom velünk határos jugoszláv köztársaság külön-külön erőteljesen ránk van utalva. Felértékelődött tranzithelyzetünk az Európába vezető kommunikációs vonalak (közlekedés, hírközlés) biztosításában, részben piacunk, a különböző stratégiaileg fontos nyersanyagokkal, energiahordozókkal és élelmiszeripari termékekkel történő ellátásban játszott szerepünk.

– Magyarország semmiképpen ne törekedjen arra, hogy a különböző embargós intézkedésekben élen járjon, ezzel a közvetett befolyásolás eszközeitől fosztjuk meg magunkat. Magatartásunk pragmatikus, követő jellegű legyen. Csatlakozzunk a különböző nemzetközi fórumokon (ENSZ, Európa Tanács, EK stb.) egyhangúlag, vagy nagy többséggel elfogadott döntésekhez.

– Magyarország támogassa a nemzetközi keretekben meghozott döntéseket, de egyidejűleg saját érdekeit tartsa szem előtt lépései meghatározásánál. A különböző megszorító intézkedések meghozatalánál – annak ellenére, hogy Magyarország szerepe, azok érvényesítése, betartatása, ellenőrzése szempontjából kulcsfontosságú lenne – nem konzultáltak velünk. Az embargós intézkedéseket elhatározó országok (EK) számára Jugoszlávia kevéssé jelentős partner. Maguk az intézkedések pedig tükrözik azt a tényt, hogy a Nyugat még így sem kíván sokat kockáztatni. Mindegyik déli szomszéd

külön-külön is számunkra érzékeny veszteségeket tud okozni (tengerhez való kijutás megakadályozása, Közel-Kelet felé irányuló tranzit meggátolása, stb.).

– Szerbiában 400 ezer magyar van olyan helyzetben, hogy az embargót Szerbia rajtuk torolja meg. A VMDK ugyan jelezte, hogy kész az összmagyar érdekek mellett kiállni és akár áldozatokat is vállalni, de Magyarország képtelen megvédeni őket az intézményesített hatalmi erőszaktól, a Nyugat pedig egyelőre nem megy tovább a hangzatos deklarációknál.

– A rendelkezésünkre álló eszközöket ne közvetlenül rendeljük alá a Nyugat érdekeinek és döntéseinek. Amikor azonban szükséges, akkor határozottan, összehangoltan alkalmazzuk azokat a Szerbiában élő magyarságnak a fizikai megsemmisüléstől való megmentése érdekében. Magyarország végső soron el tudja vágni a Szerbiát Nyugat-Európával összekötő kommunikációs vonalakat, vagy legalábbis rendkívül meg tudja azokat nehezíteni. Ez az eszköz még hatásosabb lesz néhány hónap múlva, a tél beálltával, amikor is számítani lehet Szerbia gazdaságának teljes szétzilálódására. A Magyarországon keresztül vezető legrövidebb és leggyorsabb Nyugat-Európába vezető út akkor még értékesebb lesz Szerbia számára. Magyarország tárgyalási pozíciói éppen ezért sokkal kedvezőbbek lesznek.

IV. Tennivalók az embargóval kapcsolatban

1. Magyarország ne kezdeményezzen embargót Jugoszláviával szemben.
2. Támogassuk az EK Jugoszláviával szemben elrendelt gazdasági megszorító intézkedéseit (ezeknek közvetlen hatása Magyarországra nincs).
3. Az EK által az ENSZ-nél kezdeményezett olajembargóval kapcsolatban pozitívan foglalkunk állást az alábbi feltételekkel:
 - Magyarország olajellátása biztosított legyen,
 - az embargó betartásának ellenőrzését a nagyhatalmak garantálják,
 - a Magyarországot érő gazdasági károk ellentételezésére az embargó kezdeményezői vállaljanak kötelezettséget (lásd görög követelés),
 - a nagyhatalmak garantálják, hogy a jugoszláviai politikai rendezés során vegyék figyelembe a jugoszláviai magyar kisebbség jogainak érvényesítését.
4. A Jugoszláviával vagy annak köztársaságaival szemben a későbbiek során bármilyen nemzetközi fórumon felmerülő további embargó esetén igényeljük a konzultációt.
5. A Jugoszláviával szemben fennálló követeléseink, kintlévőségeink törlesztését szorgalmazzuk, különös tekintettel a Jugoszláv Államvasutak MÁV-val szemben fennálló tartozására. Akadályozzuk meg újabb tartozások kialakulását.

6. Elvi és szakmai szinten vizsgáljuk meg a Magyarországon lévő jugoszláv vagyonok zárolásának lehetőségét.

Budapest, 1991. november 12.

Kiegészítések a „Javaslatok a Jugoszláviával szembeni gazdasági embargóhoz” című anyaghoz

A I. fejezet második bekezdése után új bekezdésként

A jugoszláviai válság továbbra is rendkívül összetett és kimenetele bizonytalan. Új elem, hogy a Szerbia érdekeit képviselő csonka Államelnökség³⁰⁸ ENSZ-csapatok küldését kérte a harcok sújtotta területekre. Egészen a közelmúltig ugyanez a testület bármilyen külső katonai erő megjelenését agresszióknak minősítette. A váratlanul tűnő bejelentés tulajdonképpen annak a beismerése, hogy katonai erővel képtelenek stabilizálni a helyzetüket a szövetségi (szerb) erők. A horvátok sikeresen állnak ellent a hónapok óta ostrom alá vett városokban, eredményesen nyugtalanítják a horvát gerillák a megszállt területeken a hadsereget. Nyugat-Szlavónia térségében pedig, úgy tűnik, gyenge ellenállásra talál a horvát fegyveres erők offenzívája.

A szövetségi hadsereg, illetve a Szerbiára nehezedő nemzetközi nyomásgyakorlás újabb eszköze lehet Szlovénia és Horvátország szuverenitásának, nemzetközi jogalanyiságának elismerése. Szlovénia esetében ez gyakorlatilag a tényleges – a független államiság minden, a nemzetközi jog által megkívánt feltételének eleget tevő – helyzet elismerése lesz. Horvátország esetében azonban az államiság elismerése önmagában nem oldja meg a problémákat, sőt azzal a következménnyel is jár, hogy az elismerő államok közvetlen felelősséget és kötelezettséget vállalnak az adott határok közötti Horvátország megsértett szuverenitásának helyreállításáért. Míg ez Dánia esetében például semmilyen veszéllyel nem jár, addig Magyarország könnyen, akaratán kívül, részesévé válhat a fegyveres konfliktusnak.

A két köztársaság elismerését kezeljük külön. Ne siessünk az elismeréssel, várjuk meg, amíg néhány európai ország megteszi azt.

Ugyanakkor ne legyünk az utolsók között sem, hogy érvényesíthessük az általunk gyakorolt politikai gesztusból adódó összes lehetséges előnyt.

³⁰⁸ 1991 őszén a szövetségi államelnökség munkájából végérvényesen kivonta képviselőit Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina és Macedónia. Az 1992 áprilisáig működő, ún. csonka Államelnökség munkájában csak Szerbia, Montenegró, Vajdaság és Koszovó képviselői vettek részt.

Szlovénia és esetleg Horvátország de jure elismerése automatikusan azt jelenti, hogy Jugoszlávia jelenlegi határai között érvényesülő nemzetközi jogalanyiságát megszüntnek tekintjük. Ez felveti, hogy a jelenlegi jugoszláv államszövetség Szlovénián és Horvátországon kívüli tagjait miként kezeljük, együtt, vagy külön-külön ismerjük-e el őket?

A IV. fejezet 6. pontja után, 7. pontként:

A gazdasági tárcákkal egyeztessük, hogy Szlovénia és Horvátország jól időzített elismerése esetén milyen konkrét gazdasági előnyöket, biztosíthatunk magunknak. Ezek hozzávetőlegesen a következők lehetnek:

- könnyítések a tranzitszállítások esetében a számunkra kulcsfontosságú délnyugati irányban;
- vámszabad területek biztosítása adriai kikötőkben, esetleg kikötőhasználati könnyítések elérése (Koper, Rijeka stb.);
- az Adria-kőolajvezeték lezárásából adódó károk legalább részbeni megtérítése, a vezeték gyorsabb üzembe állítása;
- idegenforgalmi ingatlanok kedvező feltételekkel történő megszerzése az Adrián;
- magyar vállalatok előnyben részesítése az újjáépítés, az új beruházások kivitelezése során (áruszállítás, kapacitások kihasználása stb.);
- közös, regionális beruházások finanszírozása, például az infrastruktúra területén a Dunántúlon;
- az eddig Szerbiából érkező szlovén és horvát import egy részének kiváltása magyar árukkal (mezőgazdasági termékek, félkész termékek stb.).

Budapest, 1991. november 13.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

Tárgyalások a Magyar Honvédség és a Jugoszláv Néphadsereg légierő-
és légvédelmi főparancsnokai között Szabadkán

1991. november 13.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
002846/1/91.

Szigorúan titkos!
Készült: 10 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Somogyi F.
Szokai I.
Meiszter D.
Körmendy I.
Bába I.
Belgrád
Zágráb
Saját 0001

Feljegyzés

Tárgy: Magyar–jugoszláv katonai tárgyalások

1991. november 12-én Szabadkán tárgyalások folytak a Magyar Honvédség és a Jugoszláv Néphadsereg légierője és légvédelme főparancsnokai között. Főelőadónk, Timotity Miklós részt vett a találkozón és azt követően hosszabb beszélgetést folytatott Jugoszlávia budapesti katonai attaséjával, valamint Kasza József szabadkai főpolgármesterrel.

A hivatalos tárgyalásokon a jugoszláv fél elfogadta a légierők főparancsnokai közötti forródrót sürgős kiépítésére és a magyar–jugoszláv határ menti térségben semleges övezet kialakítására vonatkozó magyar javaslatokat, azok teljesítése technikai feltételeinek megvizsgálására néhány napot kért. A jugoszláv fél vállalta, hogy a félreértéseket okozó incidensek elkerülése érdekében a magyar határ közelében tervezett jugoszláv légi tevékenységről előzetesen értesíteni fogja a magyar felet. Gyakorló repülések esetében megtiltják, hogy 20 kilométernél jobban megközelítsék a magyar határt. A JNA pilótáit és repülésirányítóit utasítják, hogy ne sértsék meg a magyar légteret, ha arra mégis sor kerül, a magyar járőrgépekkel szemben ne lépjenek fel támadólag. A JNA számára a Dráva mentén húzódó főútvonal fontos katonai célpont, ezért a légi

tevékenység szempontjából csak azokat a határszakaszokat tudják semlegesíteni 10 kilométeres sávban, ahol az említett főút vonal nem lép be ebbe a sávba. Ahol viszont belép, ott a semleges sáv arányosan csökken.

A barcsi incidenst kivizsgáló kormányközi vegyes bizottság felállításával jugoszláv részről egyetértének, elfogadják, hogy a jugoszláv szakértőknek kell megválaszolniuk a két legfontosabb kérdést: kié volt a támadó gép, mi volt a célja?

A jugoszláv légierő főparancsnoka³⁰⁹ – a magyar cáfolat kommentár nélküli tudomásulvételével – felsorolta a már ismert vádak: ismeretlen eredetű An–2-es gépek megjelenése a horvát légtérben, magyarországi diverzánsképzés, az utóbbi három hónapban 10 magyar légtérsértés.

A jugoszláv fél a tárgyalás során többször hangsúlyozta, hogy: légtérsértéseik nem szándékosak, a magyar légierő és légvédelem ne tekintse támadásnak jugoszláv gépek esetleges megjelenését a magyar légtérben, az incidenseket tisztázzák egymás között a légierők főparancsnokai, a tömegtájékoztatás törekedjen a lakosság megnyugtatóra, elevenítsük föl a korábban sikeres katonai együttműködést a javítás, alkatrészellátás, képzés stb. területén.

A találkozón elhangzottakból levonható az a következtetés, hogy a JNA-n belül létezik egy józanabb, a nemzetközi és a jugoszláviai erőviszonyokat reálisabban szemlélő tisztí réteg, mely ellenzi a konfrontálódást Magyarországgal.

X. Y.³¹⁰ munkatársunknak elmondta:

– Az úgynevezett csonka államelnökségnek az ENSZ-erők behívására vonatkozó kezdeményezése azt bizonyítja, hogy a szerborientációjú kemény vonal képtelen saját erőből konszolidálni hatalmát az elfoglalt területeken, sőt rohamosan csökken a hátországának tekintett Szerbiában és Crna Gorában is a lakossági támogatás. Nyilvánvaló, hogy az ENSZ-erők nem a jelenlegi frontvonal mentén fogják stabilizálni a szerb pozíciókat.

– Szerbia és a JNA között mélyülő nézeteltérések mutatkoznak. A horvátországi szerb gerillacsapatok és a JNA egységei között is egyre gyakoribbak a tűzpárbajok. Szerbia elégedetlen a JNA-val és saját hadsereget kíván létrehozni.

³⁰⁹ 1985 júniusa és 1991 májusa között a jugoszláv légierő főparancsnoka a horvát Anton Tus (1931 –) tábornok volt. Ante Marković szövetségi kormányfő, hogy semlegesítse Slobodan Milošević befolyását a Jugoszláv Néphadseregben, Tus tábornokot szerette volna szövetségi honvédelmi miniszternek megtenni az általa leváltandó Veljko Kadijević tábornok helyett. Miután a terv megbukott, Tus tábornok áttért a horvát kormány oldalára. Belgrádban Anton Tus tábornokot dezertálás és hazaárulás vádjával távollétében elítélték és helyére Zvonko Jurčevićet nevezték ki, aki 1992-ig irányította a jugoszláv légierőt. Anton Tus lett a Horvát Hadsereg első vezérkari főnöke.

³¹⁰ Személyiségi jogok védelme miatt törölve.

– A harcoló felek kimerültek, tartalékaik igen szűkösek, a hadsereg és lakosság egyaránt fél a téli hónapokra kilátásba helyezett nemzetközi olajembargótól. A dezertálás a hadsereg soraiból olyan méreteket öltött, hogy a JNA az úgymond ellenőrzött, de valójában gerillaháborútól sújtott területekről a haditechnikát nem tudja kimenteni.

– Ma már a szerb lakosság sem kíván harcolni, még a horvátországi szerbek védelmében sem. Az államelnökség által feltételeken bejelentett általános mozgósítás elrendelése reménytelen vállalkozás lenne, mert a hadsereg tisztjeinek becslése szerint a sorozottak 10%-át sem lehetne bevonultatni.

– A JNA eddig hadipotenciájának csak 10%-át vetette be a harcok során, de kész lenne a békés kivonulásra Horvátországból, ha ezt a horvátok lehetővé tennék számára, nem támadnák laktanyáikat és visszavonulási útvonalait. Részben e kivonulási szándékkal is magyarázható a JNA és Szerbia közötti szakadás.

– Ha a fajsúlyos nemzetközi politikai tényezők intézményesen garantálnák, hogy a horvátországi szerbeket a bekövetkezett események miatt nem érik majd megtorlások, a JNA még mindig „jugoszláv” beállítottságú szárnya támogatná a Carrington-tervhez hasonló rendezési javaslat elfogadását. A JNA által kiürített horvátországi laktanyák környékén élő szerb falvak közül az elmúlt 10 napban 27-et égettek föl a horvát gárdisták, az ottani lakosokat elűzték vagy lemészárolták. Az is tény azonban, hogy a JNA szárazföldi egységeinél egyes főtisztek Szerbia és Crna Gora jelenlegi vezetésének utasításai alapján cselekszenek.

– Szerbiában a tömeghangulat erőteljesen polarizálódik a csetnik-, illetve a békemozgalom irányába. A hadsereg március 9-i, Milošević melletti intervenciójának megismétlődésére nem lehet számítani. Szerbiának sürgősen békét kell kötnie Horvátországgal, mert a koszovói „albán bomba” heteken belül robbanhat.

– X. Y.³¹¹ Milošević ideológiáját (minden szerb egy államban éljen) és politikai módszereit több ízben fasisztának minősítette, őt magát Hitlerhez hasonlította, aki a legnagyobb mértékben járult hozzá Jugoszlávia széteséséhez.

Kasza József szabadkai főpolgármester munkatársunknak elmondta:

Vajdaságban az időarányos mezőgazdasági munkák 17%-át végezték el a sorozások és az üzemanyaghiány miatt. A jelenlegi helyzet folytatódása jövőre Szerbiában éhínséggel járhat.

– Magyarország a gazdasági, kommunikációs szempontból megszorult Szerbiának bármilyen segítséget csak a vajdasági magyarság érdekeit szolgáló engedmények fejében nyújtson.

³¹¹ Személyiségi jogok védelme miatt törölve.

– A Szerbiával szembeni nemzetközi gazdasági embargóhoz való esetleges magyar csatlakozás, ha az nem lenne kötelező minden ENSZ-tagállamra, végzetes lenne a gazdasági magyarságra nézve.

Budapest, 1991. november 13.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

84.

Őszi István belgrádi nagykövet főnöki levele Jeszenszky Gézának
Dojčilo Maslovarićtyal, a nemzetiségi ügyekért felelős szerb miniszterhelyettessel
folytatott megbeszéléséről

1991. november 26.

A Magyar Köztársaság Nagykövetsége
Ambasada Republike Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1991. november 26.

Dr. Jeszenszky Géza úr,
Külügyminiszter
B u d a p e s t

107/SZT/1991.

Tárgy: Beszélgetés Dojčilo Maslovarić miniszterhelyettessel

Készült: 3 példányban
2 példány Központ
1 példány Nagykövetség
Gépelte: Ribarics Erika

Dojčilo Maslovarić nemzetiségi ügyekért felelős szerb miniszterhelyettes alkalmi beszélgetésen bírálóan szólt kormányunk Szerbia és Jugoszlávia iránti politikájáról. Szerinte kormányunk számos hibát követett el ezen a téren. Ilyen volt a Kalasnyikov-ügy, egyes politikusaink félreérthető, illetve barátságtalan nyilatkozatai, „a problémamentesen élő vajdasági magyarok felbujtása” a szerb vezetéssel szemben,

496

tömegtájékoztatási eszközeink Szerbiaellenes beállítottsága, újabban pedig a horvát terroristák kiképzése hazánkban.

A kétoldalú kapcsolatokban jelentkező nehézségekért kizárólag a magyar felet tette felelőssé. Érthetetlennek nevezte kormányunk politikáját, mivel hazánkban fontos lenne a jószomszédi kapcsolatok fenntartása Szerbiával. Érzékeltette, hogy amennyire hazánk elismeri Horvátországot és Szlovéniát, úgy ennek negatív következményei lehetnek kétoldalú kapcsolatainkra. Érdeklődött aziránt, hogy a két köztársaság elismerése esetén fenntartjuk-e belgrádi Nagykövetségünket.

Némi iróniával fogadta a fenti kérdésekkel kapcsolatos álláspontunkat és általában Szerbia iránti politikánk ismertetését. A miniszterhelyettes meglepődve értesült a Szerbiának tett jóindulatú gesztusainkról (a közlekedésben, a szállításban, a hírközlésben stb.), a menekültek – köztük szerb menekültek – érdekében tett erőfeszítéseinkről. A beszélgetésből kitűnt, hogy hiányosan és egyoldalúan tájékozódott kétoldalú kapcsolatainkról.

Maslovarić úr elítélően szólt Ante Marković kormányfőről és Budimir Lončar külügyminiszterről, helyeselve azok leváltását.³¹² Szerinte mindkét politikus – egy Nyugat által kidolgozott forgatókönyvnek megfelelően – csupán Horvátország ügyét szolgálta. Mindketten Nyugat bábjai, akiket Jugoszlávia felszámolásáért végzett tevékenységükért „jól megfizetnek”. Marković egy ideje már csak a Nyugat politikai támogatásának köszönhetően maradhatott kormányfő.

A Nyugat, különösen az USA és Németország a jövőben is számít Markovićra. Forgatókönyvük szerint Tudman távozása után Marković lesz a horvát elnök, de ez nem fog sokáig tartani, mert a „horvát demokratikus erők” előbb-utóbb hatalomra kerülnek és eltávolítják őt. Ezek az erők azonban csak most kezdtek igazán szervezkedni Zágrábban és Belgrádban. Megítélése szerint Szlovéniában is győznek majd „a demokratikus erők”. A miniszterhelyettes nem fejtette ki részletesebben ezt az álláspontját, de célzott arra, hogy Belgrádban számos horvát és szlovén „demokrata” talált menedéket, akik élvezik a szerb vezetés támogatását.

A miniszterhelyettes szerint bizonyosnak vehető Jugoszlávia fennmaradása, illetve újjászületése. Az új állam magában foglalja majd Szerbiát, Bosznia-Hercegovinát, Crna Gorát, Macedóniát és egyes horvát területeket. Az új Jugoszlávia megszületésének legnagyobb akadályát a Szerbiaellenes Nyugat-Európa és különösen USA politikájában jelölte meg. Szerinte az USA befolyásának növelése, valamint a szemmel látható német hegemonista törekvések visszaszorítása céljából érdekelt a jelenlegi instabil helyzet fenntartásában Jugoszláviában, sőt egész Kelet-Európában. A miniszterhelyettes

³¹² Budimir Lončar 1991. december 12-én, Ante Marković 1991. december 19-én mondott le.

ellentmondó, helyenként érthetetlen fejtegetései szerint az USA még nem dolgozta ki teljesen Jugoszláviára vonatkozó forgatókönyvét. Amíg erre nem kerül sor a mézesmadzag és a furkósbot politikáját alkalmazza Jugoszláviában és Kelet-Európában.

Belpolitikai kérdéseket érintve Maslovarić negatívan nyilatkozott az új macedón alkotmány³¹³ szerb vonatkozásairól. Szerinte az alkotmány jogfosztottá tette a köz-társaságban élő mintegy 300 ezer (!) szerbet. Ezt Szerbia nem fogja eltűrni és síkra száll majd az ottani szerb testvérekért, akiket eddig ugyanígy üldöztek, sőt gyilkoltak, mint Koszovóban. A közeljövőben a Macedóniában élő szerbek létrehozzák pártjaikat, követelni fogják autonóm státuszukat és egyéb jogaikat. Számíthatnak az anyanemzet sokoldalú támogatására. Fejtegetéseiből kitűnt, Szerbia vezetése Macedóniában is kész a Koszovóban, Horvátországban és máshol alkalmazott politikájának végrehajtására.

Az elfogultan nyilatkozó Maslovarić Budimir Košutić szerb miniszterelnök-helyettes, valamint B. Kostić az Államelnökség alelnöke politikai és baráti köréhez tartozó személyiségnek titulálja magát. Véleménye így egyben a szerb kormánykörök és politikai vezetés jobboldali szárnyának nézeteit is tolmácsolta.

Kétoldalú viszonyunkról mondott véleménye csak kismértékben magyarázható a kellő információ hiányával. A miniszterhelyettes a kapott tájékoztatás után sem módosította álláspontját. A beszélgetésen nyilvánvalóvá vált, hogy ahhoz a szerb politikai irányzathoz tartozik, amely kétoldalú kapcsolatainkhoz, illetve a nemzetközi kérdésekhez nem a realitásoknak, hanem egy meghatározott álláspontnak, preconcepciónak – a Nagy-Szerbia eszméjének – megfelelően viszonyul.

(Őszi István)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

³¹³ Az új macedón alkotmányt 1991. szeptember 8-i függetlenségről szóló népszavazás után, 1991. november 17-én fogadták el.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Dušan Francuskinak, a belgrádi Külügyminisztérium főosztályvezetőjének magánvéleménye Őszi István belgrádi nagykövet határozatlan ideig tartó visszarendeléséről

1991. november 29.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20170

Érkezett: 91. 11. 29. 10:07

Készítette: VL

Ellenőrizte: *Kézírással*

47

Tárgy: Külügyminisztériumi vélemény a belgrádi „magyar nagykövet hazarendeléséről”

November 28-án du. felkerestem Dušan Francuskit, az itteni KÜM szovjet főosztályának vezetőjét, akit korábbi külszolgálatomból ismerek. Baráti beszélgetésünk során a Szovjetunióban zajló folyamatokról esett szó. Francuski úr láthatóan eléggé tájékozott a magyar–szovjet viszonyról, aki éppen ennek alapján tett néhány figyelmet érdemlő megállapítást:

Az ő kapcsolataikban addig az ottani belső változások politikai gondot, zökkenőt nem okoztak. A szövetség szétesése, vagy átalakulása természetesen figyelmet követel, döntéseik meghozatala során azonban kizárólag Moszkva álláspontjait vették alapul. A balti államok függetlenségét csak a moszkvai döntést követően ismerték el. Ukrajnát ők is fontos partnernek tekintik, elismerését azonban kizárólag ahhoz kötik, hogy miként alakul annak viszonya a leendő szövetséggel, vagy az egyes új, független köztársaságokkal. Oroszországot már a hagyományok okán is kiemelten kezelik, Jelcin elnök európai utazásait mégis gyakorlatilag adománygyűjtő körútnak tekintik.

Nem kívánnak elébe menni az ottani eseményeknek, a sietségnek nem látják semmi értelmét, az egyes köztársaságok Jugoszlávia iránti érdeklődése nélkül annak egyébként sem lenne értelme. A kölcsönös érdekeltség megléte viszont éppenséggel nem igényli a sietséget.

Ennek a kérdésnek kapcsán vetette fel beszélgetőpartnerem, félig kérdés, de inkább megállapítás formájában: érthetetlen számára a magyar külpolitika sietsége pl. Ukrajna elismerése, a diplomáciai kapcsolatok felvétele kérdésében. Föltételezhetően Ukrajna érdekeltsége a miénkhez hasonlóan szintén fennáll, együttműködésünk fejlődését tehát nem elsősorban ezen lépéseinktől kell várunk.

Fentieket követően – még mindig eléggé általánosan fogalmazva – utalt a németeknél tapasztalható sietség okozta gondokra az EK-n belül Jugoszlávia válságának megoldására tett és teendő lépések kapcsán. Noha Németország európai nagyhatalomnak számít, gazdasági és politikai ereje révén megengedhetné magának az eddigieknél élesebb lépéseket, intézkedéseket Jugoszlávia irányába, mégis a szükséges óvatosságot tanúsítja, nem sieti el Horvátország és Szlovénia elismerését, igaz ezzel egyúttal nem kívánja megkönnyíteni a szerbbarát szövetségi vezetés helyzetét sem. A német nagykövet, miként az USA-é, Nagy-Britanniáé, vagy Franciaországé itt van Belgrádban. A. Marković leváltása³¹⁴ láthatóan a vártnál nehezebben vihető végbe, most december 5-i ülésére halasztotta a Parlament Szövetségi Tanácsa a bizalom megvonását illető vita folytatását. Miután e kérdés most már másodízben szenved halasztást a parlamentben, a kormányfőt mindenképpen meneszteni akarók szándékának hevessege csak alábbhagyhat.

Mindezek figyelembevételével még érthetlenebbnek tartja a magyar KÜM nyomaskísérletnek felérő döntésére Őszi István nagykövet meghatározatlan időre szóló, konzultációra történt hazarendelésére.

Nem érti, mit remél a magyar vezetés a döntéstől, kinek, vagy kiknek kívánja a „gesztenyét kikaparni”, mivel önmagának ezáltal semmi jót nem tud biztosítani, szomszédos országokról lévén szó, amelyekben egyaránt élnek egymás kisebbségi sorban élő honfitársai, mindkét körülmény arra kellene intse a feleket, hogy kerüljék az aktuális belpolitikai kérdésekbe való beleszólást, a mindenáron való véleménynyilvánítást, a döntéseket kikényszeríteni kívánó „javaslatokat”. Függetlenül a jugoszláv belső helyzet alakulásától a magyar lépést a nagykövet hazahívására itt csakis barátságtalan gesztusként fogják kezelni, mégpedig tartósan. Beszélgetőpartnerem abban reménykedik, hogy a döntés talán nem kap jelentősebb visszhangot az itteni sajtóban, illetve, hogy a konzultáció nem lesz túl hosszú időtartamú.

Végezetül megjegyzem, hogy a főosztályvezető a beszélgetés teljes időtartama alatt szigorúan ragaszkodott közlései baráti jellegének hangsúlyozásához. Megjegyezte,

³¹⁴ Ante Marković szövetségi kormányfő eltávolításával volt összefüggésben a jugoszláv légierő 1991. november 7-i zágrábi légitámadása, amikor egy jugoszláv gép rakétatámadást intézett a horvát kormány székhelyül szolgáló báni palota ellen, ahol Marković Franjo Tudman horvát köztársasági elnökkel és Stjepan Mesićtel, a JSZSZK elnökségének hivatalban lévő elnökével tárgyalt. Ante Marković végül 1991. december 19-én mondott le.

döntésünkről nem belső külügyi közleményekből szerzett tudomást, ennél fogva véleménye sem tükrözi a Külügyi Titkárság hivatalos álláspontját.

Beszélgetőpartnerem vajdasági illetőségű, az ottani magyarságról mindig tisztelettel szól, kiemelve a nemzetek vajdasági együttélésében felhalmozódott pozitívumok, értékek megőrzésének fontosságát. Tudjuk róla, hogy – családi okok folytán is – ellenzője a jelenlegi Milošević-féle vonalnak, egy demokratikus alapokra épülő Jugoszlávia jövőkép híve. Rokonszenvvvel szól a Reformerök Szövetsége törekvéseiről, a nálunk is járt dr. Ivan Đurics mostani és jövőbeni várható szerepéről.

Jugoszlávia esetében még minden opciót lehetségesnek vél, a belső feszültségek növekedése mind Szlovéniában, mind Horvátországban Jugoszlávia ismételt, de új alapokon történő megteremtése felé vezetheti az ottani erőket.

Mindezek alapján is ajánlja figyelmünkbe a visszafogottabb magatartást, a jó viszony átmentésére, amire az utóbbi időben Szerbia is részéről is lát hajlandóságot.

– 444 – S. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

86.

Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára bekérte Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet a szerb rakéták magyarországi becsapódása és a délszláv háború kiterjedése ügyében

1991. december 2.

Külügyminisztérium

Katona Tamás

2641/KT

00428/6/91.

Szigorúan titkos!

Érvényes: visszavonásig

Készült: 7 pld.-ban

Kapja: Jeszenszky G.

Somogyi F.

Monori I.
Szócs F.
Bába I.
Herman J.
Saját

Tárgy: A jugoszláv nagykövet bekérése

1991. december 2-án 10.30-ra bekérettem Rudi Sova nagykövetet. A rövid, mintegy 35 perces beszélgetés során felvettem a nagykövetnek, hogy a Magyar Köztársaság kormányát és közvéleményét aggasztja, hogy a jugoszláviai harci cselekmények következtében egy légvédelmi rakéta a magyar–jugoszláv határtól 4,5 kilométer távolságra a magyar területen csapódott be. Annak ellenére, hogy a becsapódás sem emberéletben, sem anyagiakban nem okozott kárt, amit csak a véletlennek tulajdoníthatunk, igen sajnálatosnak tartjuk az esetet, örömmel vettük tudomásul, hogy a jugoszláv fél az eseményt követően azonnal és pozitívan reagált a kivizsgálási kérelmünkre és kész volt képviseltetni magát a kivizsgáló bizottságban. Ugyanakkor neheztelésemet fejeztem ki amiatt, hogy a Budapestre akkreditált jugoszláv katonai attasé nem kívánt aktívan részt venni a kivizsgálásban, annak ellenére, hogy a légvédelmi rakéta egyértelműen katonai cselekmény következtében jutott magyar területre. Hangsúlyoztam a nagykövet felé, hogy a kormány s ezen belül a Külügyminisztérium a meglévő lehetőségeit felhasználva „igyekszik az ügyet nem nagydjára verni”, vagyis, hogy nem kívánja a propaganda eszközeit a jugoszláv fél irányába felhasználni. Ugyanezt elvárja a jugoszláv féltől is különös tekintettel az ott élő magyarság érdekeire. A jugoszláv propaganda már így is túlságosan negatívan foglalkozik a Jugoszláviában élő magyarokkal, a VMDK tevékenységével.

Újfént értésére adtam Rudi Sova nagykövetnek, hogy a magyar fél továbbra is maximálisan abban érdekelt, hogy a jugoszláviai polgárháború minél hamarabb befejeződjön. Kritikai észrevételeinket minden érdekelt fél, így a szerben túl a horvátok irányába is megtettük és megtesszük, hiszen a mai Európa-politika fő célja az esetleges válságok megelőzése – amire kialakult mechanizmus van – és nem a már kialakult válságok kezelése.

A Paroški-törvényjavaslattal kapcsolatosan³¹⁵ hangot adtam azon aggodalmunknak, hogy a törvényjavaslat antidemokratikus, ellenkezik minden mai nemzetközi normával

³¹⁵ A Paroški-féle törvényjavaslat a magyar többségű Zentán, Csókán, Adán, Kanizsán és Törökkanizsán a szerbek egyenjogúságának a szavatolását volt hivatott biztosítani oly módon, hogy az említett községekben kötelezővé tette volna a szerb képviselők megválasztását, valamint a helyhatósági szervezetekben

és gyakorlattal. Sova nagykövet úr a törvényjavaslatot igyekezett elbagatelizálni, azt egy képviselő egyéni kezdeményezéseként feltüntetni. Ezt követően hosszasan elemezte, hogy 1960-tól az új magyar parlament megválasztásáig milyen negatívumok történtek a magyarországi kisebbségek lehetőségeinek és szervezeteinek leépítésére. Azzal egyetértett, hogy a mi mai gyakorlatunk, mely szerint erősítjük a nemzetiségek öntudatát, nyelvi és kulturális lehetőségeit, helyes. A jugoszláviai nemzetiségi kérdéssel kapcsolatosan hangsúlyozta annak rendkívüli bonyolultságát és összetettségét, amelynek normális megoldására szerinte hosszú évekre van szükség.

Jovanović szerb külügyminiszternek december elsején Szabadkán elhangzott beszédével kapcsolatosan³¹⁶ elmondtam a nagykövet úrnak, hogy a beszédben felfedezni vélünk olyan jellegű pozitívumokat, amelyek már előremutatnak a jövőbeni magyar–szerb kapcsolatokat illetően, ám a szerb külügyminiszter még mindig felemlgette a magyarországi horvát zsoldoskiképző központokat és menekülttáborokat. Valószínűleg propagandisztikus célból. Hangsúlyoztam a nagykövet úr felé, hogy Magyarországnak a legkevésbé sem érdeke a menekülttáborok fenntartása, mivel az igen nagy anyagi terheket ró ránk. Igen sajnálatosnak tartjuk, hogy annyira „elfajultak az események”, hogy menekülttáborokra van szükség, ahelyett, hogy közös erővel képesek lettünk volna feloldani a feszültségeket. Terrorista kiképzőtáborok pedig egyszerűen nem léteznek. Azok létének még a pusztá feltételezése is fantazmagória.

A beszélgetés végén megerősítettem Sova nagykövet urat abban, hogy a Magyar Köztársaság kormányának és a közvéleményének továbbra is az az elsődrendű érdeke, hogy a háború befejezését követően gazdasági és politikai kapcsolataink Szerbiával mindkét fél számára hasznosan alakuljanak.

Budapest, 1991. december 2.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

a szerbek számára biztosítani kellett volna a mandátumok felét. A javaslatot a szerb parlament 1991. december 20-án végül elvetette, azonban a kezdeményezést 23 nacionalista támogatta.

³¹⁶ Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter az 1991. szeptember 1-jén Szabadkán megtartott vitafórumon a jugoszláv belügyekbe való beavatkozással vádolta meg Magyarországot, és azt állította, hogy Magyarországon kiképzőtáborokat hoztak létre zsoldosok számára. A szerb külügyminiszter ezt követően Németország csatlósának nevezte Magyarországot, Ausztriát, Bulgáriát és Olaszországot. Lásd: Jovanovics Budapestet vádolja. *Magyar Nemzet*, 1991. december 2. 1.

Jeszenszky Géza megbeszélései a Vajdasági Magyarok Demokratikus
Közösségének vezetőivel Budapesten

1991. december 3.

Külügyminisztérium
Jeszenszky Géza
5542/je
001798/5

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapja: Katona T.
Peisch S.
Tomaj D.
Monori I.
Bába I.
Washington
Misur Gy.
Szöcs F.
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Megbeszélések a VMDK vezetőivel

1991. december 2-án hivatalomban fogadtam Ágoston Andrást, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnökét, valamint dr. Hódi Sándor alelnököt és Bálint Antalt a VMDK zentai-csókai körzeti elnökét.

A VMDK vezetői beszámoltak arról, hogy az utóbbi időben a hatalom tovább fokozza az eddig is erős politikai nyomást a vajdasági magyarokra. Különösen heves támadások érik a VMDK-t mint szervezetet, valamint annak vezetőit. Ez az összehangolt, mind a szerb kormány, mind a szerb ellenzék bizonyos szélsőséges csoportjai részéről tapasztalt támadás a VMDK politikai cselekvési lehetőségét erőteljesen korlátozza.

A VMDK vezetői úgy értékelik, hogy a múlt héten, november 26-án Milan Paroški ellenzéki képviselő által elindított, kifejezetten a VMDK elleni támadás (a magyar többségű észak-bácskai körzet szerb lakosságával szembeni „diszkrimináció” megszüntetése) új szakaszt nyitott a magyarellenes kampányban. Egyeztetett akcióról van

szó, ahol a kormánynak megfelelő sajtókampány után lehetősége nyílik majd, hogy kicsit tompítottabb formában, de érvényesítse az újabb magyarellenes intézkedést.

Az eddig is erősen megfélemlített magyarság még inkább nyugtalanná vált az elmúlt napok magyarellenes intézkedéseinek következményeként. Az emberek jól tudják, hogy amennyiben szabad utat enged a hatalom a VMDK-képviselők elleni támadásoknak, akkor a legrosszabbtól kell tartani, hiszen azt is tudják, hogy igazán a parlamentben lehet valamit tenni a magyarság ügyében.

Újabb magyarellenes provokációnak tekintik, hogy a Szerb Gárda³¹⁷ Zentán tárgyalásokat folytat a hadsereg egyik laktanyájának átvételéről,³¹⁸ hogy kiképzőbázist létesítsen benne. A kiképzett gárdistákat nem vinnék el a területről, mert a feltételezett „északi fronton” kívánják őket felhasználni.

Nyugtalanítólag és zavarólag hatott az emberekre az is, hogy Jovanović szerb külügyminiszter magyarországi látogatása után az általa tett kijelentéseket, miszerint a szerb–magyar kapcsolatokban lényeges kérdésekben megegyezés született, magyar részről hivatalosan nem cáfolták.

Hangsúlyozták, hogy eljött annak az ideje, hogy a világ közvéleményében tudatosuljon: immár több mint 25 ezer magyar menekült el a Vajdaságból, és 100 ezrek várnak becsomagolt bőröndökkel. Ha tovább fokozódik a nyomás a magyarságra, attól lehet tartani, hogy a tömeg megindul a zöldhatáron át Magyarországra. Nem másról van szó, mint a hatalom tudatos törekvéséről, hogy a terület etnikai összetételét erőszakos úton megváltoztassa.

Külön is szóltak arról, hogy a megszállt Baranya területére a szerb hatóságok megtiltották a mozgósítást megtagadó horvát és magyar lakosok visszatérését. Ezzel párhuzamosan zajlik a terület betelepítése szerbekkel. A magyar házakért folyik a veszekedés. A betelepülők tudják, hogy a magyar tulajdonú házak esetén semmilyen

³¹⁷ A Szerb Megújódási Mozgalomhoz köthető paramilitáris Szerb Gárda 1991 és 1992 között létezett. Mintegy harmincezer harcost számlált, parancsnoka Đorđe „Giška” Božović volt. Csapatait a horvátországi harcokban vetették be.

³¹⁸ Ezzel kapcsolatban lásd a következő korabeli cikkeket: „A JNH-t dilettánsok vezetik” – Szervezik a zsoldosokat? – Brovet elárulta a szlovén népet is – Milan Paroški képviselő és „Dragan kapitány” bemutatkozása Zentán. *Magyar Szó*, 1991. november 2. 6.; A honvédelmi koncepció kudarca – Alapot létesítettek a háborús rokkantak anyagi támogatására – Milan Paroški képviselő és „Dragan kapitány” Zentán. *Magyar Szó*, 1991. november 8. 3., Diszkrimináció ellenes törvény?! *Magyar Szó*, 1991. november 27. 4.; A szerbek jogainak védelmére – Szerbia Képviselőháza elfogadta Milan Paroški Macedóniára és a vajdasági magyar többségű községekre vonatkozó javaslatának megvitatását. *Magyar Szó*, 1991. november 28., 29., 30. 4.; Háborúellenes hangulat a Tisza-vidéken – Háborogni szabad, ellenszegülni nem – A zentai és az adai békemegmozdulások epilógusa. *Magyar Szó, Tiszavidék melléklet*, 1991. november 15. 1.

következménytől nem kell tartaniuk, míg a horvát házak esetében nem ilyen biztosak. Csak idő kérdése, hogy ez a szemlélet Vajdaságban is elterjedjen.

A VMDK vezetői sajnálkozással említették meg, hogy a november eleji bácskai béketüntetésekre, bár azok több ezer embert megmozgatva 4 napon át tartottak, a magyar tömegtájékoztatás nem figyelt oda. Az események után egy héttel a Panoráma forgatócsoportja Bácskában járt, hogy dokumentumokat gyűjtsön, de azóta sem vetítettek le egyetlen filmkockát sem.

Ágoston úrék határozottan igényelték, hogy a vajdasági magyarságra nehezedő nyomás ellensúlyozásaként a magyar kormány adjon ki azt elítélő nyilatkozatot.

A VMDK-nak a hágai Jugoszlávia-konferenciával kapcsolatos tevékenységéről elmondták, hogy most elsősorban arra koncentrálnak, miként dönt a Badinter vezette Döntőbizottság Jugoszlávia ügyében. A VMDK-nak nyilvánvalóan az felelne meg, ha a Döntőbizottság Jugoszlávia összeomlását állapítaná meg. Ellenkező esetben, tehát ha a szecessziót neveznék meg az ország szétesésének indokaként, az nem jelentene mást, mint Szerbia újraelismerését. Számukra létfontosságú, hogy Szerbiától is követeljék a kisebbségi jogok szabályozását, mint ahogy azt az elismerés fejében Szlovéniától és Horvátországtól megkövetelték. A VMDK arra törekszik, hogy a Döntőbizottság vegye fel napirendre a vajdasági magyarok ügyét.

A Hágában előterjesztett rendezési tervből számukra elfogadható mind a speciális státusz (a magyar többségű körzetek esetében), mind a hatalmi szervezetben való arányos képviselet (Szerbiában 3%, Vajdaságban 17%), ahol érvényesíteni tudják a személyi elvű autonómiát mint a magyar többségű, de szórványban élő települések önkormányzata.

A VMDK elnökségében Hágával, Jugoszlávia utódlásával felmerült a történelmi határok kérdése. Hangsúlyozták, hogy nem egyszerű lemondani a történelmi jussról. Ugyanakkor látják, hogy a magyar–ukrán szerződésekkel a térségben megkezdődött egy új viszonyrendszer kialakítása. Feltétlenül igénylik azt, hogy a magyar kormánnyal megbeszéljék, milyen követelésekkel lépjenek fel.

Abból indulnak ki, hogy a helyzet által megkövetelt módon, párhuzamosan kell cselekedni. Egyrészt meg kell vizsgálni, hogy mi az, amit most el lehet érni. Másrészt, hosszú távon gondolkodva, vizsgálni kell a régió problémáinak tartós megoldási lehetőségeit. Bár jelenleg Vajdaságban a többségi szerb tömegek hallgatnak, nem tartják szerencsésnek, ha megfelelkezünk a tartományról. Egyelőre ugyan nincs fegyveres harc, de rendkívül nagyok a feszültségek, tehát Vajdaság esetében is nyugodtan beszélhetünk válságövezetről. A legszerencsésebbnek azt tartanák, ha nemzetközi felügyelet alá lehetne helyezni a tartományt, és sorsáról csak később születne döntés. Tudatosítani kell, hogy a konfliktus semmivel sem kisebb Vajdaságban, mint például Horvátországban, ezért Vajdaság sorsáról nem lehet most dönteni.

A VMDK arra törekszik, hogy a hágai konferenciát folyamatosan tájékoztassa a Szerbiában élő magyarok helyzetéről. Ezért a közeljövőben egy átfogóbb dokumentumban kívánják leszögezni álláspontjukat és megfogalmazni követeléseiket. Számukra továbbra is a személyi elvű autonómia modellje az, amely az identitás megőrzését a legjobban segíthetné elő. Amennyiben népszavazásra kerül sor Horvátországban a vitatott területeken, úgy szükségesnek tartják Vajdaságban is népszavazást rendezni.

A napokban a VMDK levélben fordult a szerb parlamenthez, hogy a parlament nyilatkozatban hívja vissza az elmenekült magyarokat. Kérték ehhez Magyarország támogatását.

A VMDK vezetőivel megállapodtunk abban, hogy folyamatosan konzultálunk és egyeztetjük a Hágával kapcsolatos lépéseinket. Felajánlottam technikai jellegű segítségünket a konferencia titkárságával való kapcsolattartásban. Ígéretet tettem arra, hogy megvizsgáljuk, milyen technikai eszközökkel tudjuk segíteni a VMDK munkáját, mivel pénzük nem lévén, maguk képtelenek az alapvető, de szükséges eszközöket beszerezni.

Budapest, 1991. december 3.

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

88.

A Külügyminisztérium nyilatkozata a vajdasági magyarok helyzetéről
1991. december 3.

A magyar Külügyminisztérium nyilatkozata
(1991. december 3.)

Az elmúlt hetekben minden korábbi mértéket meghaladóan nőtt a jugoszláviai Vajdaság tartományban élő magyarságra nehezedő politikai nyomás, élesedett a szerbiai magyarellenes kampány. Folytatódnak a mozgósítások, különösen nagy számban vonultatják be a vajdasági magyarokat. A hangulatkeltés és a kisebbségi jogok folytatódó korlátozása következtében a magyar és a többi nemzeti kisebbség a megfélemlítettség légkörében él, egyre többen menekülnek el szülőföldjükről.

A hatalmon lévő Szerbia Szocialista Pártja vajdasági vezetője a magyarság parlamenti képviseléssel rendelkező, legitim érdekvédelmi szervezetét, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségét fasiszta minősítéssel illette. Szerb parlamenti képviselők

a parlamentben a VMDK betiltását,³¹⁹ valamint a jelenlegi vajdasági képviseleti rendszer megváltoztatását kezdeményezték, ami a nemzeti kisebbségek politikai jogainak újabb súlyos csorbitását jelentené. A november elején az észak-bácskai településeken a helyi lakosság által tömegesen támogatott békemegmozdulások különböző nemzeti-ségű szervezőit bíróság elé állították és zaklatják. Folytatódnak a mozgósítások, különösen nagy számban vonultatják be a vajdasági magyarokat. A Szerb Nemzeti Gárda a Jugoszláv Néphadsereg egyik zentai bázisán kiképző központ létesítését kezdeményezte. A lakosság fenyegetettségérzetét növelik azok a hírek, hogy az ott kiképzett gárdistákat a tervezett „északi fronton”, a magyarok ellen vetik be.

A magyarság kisebbségi intézményrendszerének és jogainak hosszabb ideje folyó, mind kiterjedtebb korlátozása, a magyar kisebbség megfélemlítésére irányuló lépések nem értékelhetők másként, mint a magyar–szerb kapcsolatok és a kétoldalú együttműködés szándékos lerombolását célzó törekvésként. Az nem csupán a magyar, hanem a szerb nép alapvető érdekeivel is ellentétes, s nagymértékben akadályozza a magyar–szerb kapcsolatok javítására irányuló azon szándékok megvalósítását, amelyekről a magyar fél a szerb külügyminiszter legutóbbi magyarországi látogatása során tájékoztatta partnerét.

A magyar fél bízik abban, hogy Szerbia vezetői számot vetnek azzal: a vajdasági magyarság elleni támadások nem csupán visszavethetik a kapcsolatépítést, hanem alapjaiban rendíthetik meg a kétoldalú kapcsolatok és együttműködés rendszerét.

A magyar Külügyminisztérium elítéli a vajdasági magyarság kisebbségi jogainak durva megsértését, amelyre a magyar fél számos alkalommal felhívta a szerb politikai tényezők figyelmét. Emlékeztet arra, hogy az EBEÉ államai több ízben követelték a jugoszláviai konfliktusban érintett felektől, így Szerbiától is, az emberi és a nemzeti kisebbségek jogainak maradéktalan tiszteletben tartását, ami azon túlmenően, hogy Szerbiának a nemzetközi jog és az EBEÉ dokumentumai által előírt kötelezettsége, egyúttal a válság rendezésének is elengedhetetlen követelménye. A nemzeti kisebbségekkel szembeni intolerancia, az emberi és kisebbségi jogok megsértésének folytatódása esetén a Magyar Köztársaság Kormánya mind a kétoldalú kapcsolatok keretei között, mind nemzetközi tevékenységében rá fog kényszerülni a kialakult helyzetből fakadó lépések megtételére.

Budapest, 1991. december 3.

MNL OL XIX-J-1-j 36. d.

³¹⁹ A magyar lakosság körében 1991. szeptember végétől egyre nagyobb lett az elennállás a tömeges mozgósításokkal szemben. Október első napjaiban a szabadkai szeretet bástyája elnevezésű béketüntetést a rendőrség betiltotta. Ezt követően a szerb politikusok részéről sorozatosan hangzottak el az olyan kijelentések, amelyek a VMDK betiltását követelték.

A 4. Területi Főosztály, illetve a Futár és Biztonsági Osztály javaslatai a Szerbia területén tartózkodó magyar állampolgárok részleges evakuálásáról

1991. december 5.

003061/1991.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Futár és Biztonsági
Önálló Osztály

Szigorúan titkos!
Készült: 11 példányban
Jóváhagyásra: Monori I.
Gergely A.
Intézkedésre:
Szőcs F.
Szabó F.
Szarka I.-né
Lázár É.
Tájékoztatásra: Emri M.
Sáringér L.
Sillár E.
Herman J.
Saját
0002

Feljegyzés

Tárgy: Javaslát a Szerbiában tartózkodó magyar állampolgárok részleges evakuálására

A jugoszláv köztársaságok tervezett elismerése és a magyar–szerb viszonyban meglévő feszültség növekedése miatt várhatóan megnő a Szerbiában tartózkodó magyar állampolgárok elleni atrocitások veszélye.

Szerbiában hónapok óta heves magyar- és Magyarország-ellenes sajtókampány folyik, amelyet a szerb hatóságok nem csupán megtérnek, hanem kormánytagok és parlamenti képviselők megnyilatkozásai révén maguk is ösztönöznek. A kampány során Magyarországot Szerbia ellenségének, fasiszta csatlósának, a horvát usztrasák elkötelezett támogatójának állítják be, amely területi igényeket támaszt az országgal szemben. Ez az esetleges atrocitások lélektani motivációját képezheti. A szerb

lakosság kezében nagy mennyiségű fegyver van. Belgrádban több ízben történtek bombamerényletek éttermekben, s előfordulnak például kézi gránátokkal való felelőtlen heccelődésből származó tragédiák.

A belgrádi magyar Nagykövetséget egy ízben a „Fekete Kéz”³²⁰ szervezet nevében levélben fenyegették leszámolással. Egy alkalommal került sor bombariadóra a Nagykövetség hivatali épületében. A magyar misszió és más külföldi képviselők gépkocsijait szándékosan rongálják.

A családtagok evakuálásával kapcsolatban előzetesen megkérdeztük belgrádi ideiglenes ügyvivőnk véleményét, a táviratot mellékeljük. Konzultációra hazarendelt nagykövetünk az elmúlt héten megfontolásra ajánlotta az evakuálást.

A belgrádi amerikai és német misszió munkatársainak családtagjait hónapokkal ezelőtt evakuálták. A német misszió barátilag ugyanezt javasolta Nagykövetségünknek is.

December 5-én bécsi misszióink érdeklődésére az osztrák Külügyminisztérium személyzeti főnöke elmondta: az elmúlt héten felhatalmazták belgrádi nagykövetüket arra, hogy központja megkérdése nélkül bármikor elrendelje a misszió munkatársai családtagjainak evakuálását. Ebben a kérdésben, valamint az osztrák Nagykövetség munkatársai hazarendelésének kérdésében esetleg központi lépésre is sor kerülhet a jugoszláv köztársaságok osztrák elismerésével összefüggésben. Egyes európai missziók rendszeresen megbeszéléseket tartanak a biztonsági helyzetről; az osztrák fél javasolja, hogy magyar érdekeltség esetén azokon Nagykövetségünk munkatársa is vegyen részt. Az osztrák diplomata kérte, hogy az esetleges evakuálással kapcsolatos magyar lépésekről adjunk tájékoztatást Belgrádban vagy Bécsben.

A fentiekkel összefüggésben javasoljuk az alábbi intézkedések megtételét:

1. December 9-én a Külügyminisztérium költségére szállítsuk ideiglenes jelleggel Magyarországra a belgrádi magyar Nagykövetség munkatársainak valamennyi kint tartózkodó hozzátartozóját (42 fő).

Egyúttal biztosítsuk annak lehetőségét, hogy a családtagok magukkal hozzassák legfontosabb személyes ingóságait.

A Gazdasági Osztály biztosítsa a hazaszállításhoz szükséges járműveket.

2. Az erre vonatkozó döntésről haladéktalanul tájékoztassuk azokat a főhatóságokat, amelyek képviselőiben magyar állampolgárok tartózkodnak Szerbiában (NGKM, HM, IH, MKM) és javasoljuk hasonló lépés megfontolását és saját hatáskörben történő megtételét.

³²⁰ A Fekete Kéz szervezetet nem sikerült beazonosítani.

3. A Futár és Biztonsági Önálló Osztály az érintett társosztályokkal egyeztetve utasítást ad belgrádi Nagykövetségünknek arra vonatkozóan, hogy az milyen ütemezésben hajtsa végre a rendkívüli helyzetre vonatkozó miniszteri utasítás rendelkezéseit.

4. Belgrádi missziókat utasítsuk a nyugat-európai nagykövetségek biztonsági helyzetértékeléssel foglalkozó megbeszélésein való részvételre.

5. A részleges evakuálásra vonatkozó döntésünkről belgrádi Nagykövetségünk tájékoztassa az osztrák, az olasz, a csehszlovák és a lengyel missziót.

Budapest, 1991. december 4.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

90.

Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára fogadta
Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövetet, aki átadta kormánya emlékeztetőjét
Jugoszlávia egységéről

1991. december 9.

Külügyminisztérium
Katona Tamás
2692/KT

Szigorúan titkos!
Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Monori I.
Endreffy M.
Bába I.
Sillár E.
Hargitai Zs.
Szócs F.
Belgrád
Zágráb
Hága
Lisszabon
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Rudi Sova jugoszláv nagykövet látogatása

1991. december 9-én saját kérésére fogadtam Rudi Sova urat, a JSZSZK budapesti nagykövetét. A mintegy 50 perces tárgyiagos légkörű beszélgetés során a nagykövet úr több kérdést vetett fel.

A szövetségi kormányra hivatkozva átadott két non-papert Szlovénia és Horvátország elismeréséről, illetve az EK által elrendelt szankciókról. Hangsúlyozta, hogy nem kormánya dokumentumairól van szó, majd azokat szóban részletesen ismertette. (A szövegeket mellékelem.)

Hivatkozva Szöcs Ferenc főosztályvezető úrnál tett látogatására és utalva a neki átadott, a Hexagonale külügyminiszterei csúcstalálkozójával kapcsolatos tiltakozó jegyzékre, szükségesnek tartotta előttem kihangsúlyozni, hogy ez egy konspiratív jellegű, Jugoszlávia diszkreditálását célzó összejövétel volt.

A nagykövet úr sajnálkozásának adott hangot a tekintetben, hogy a sajtóból értesültek a ljubljanai magyar főkonzulátus létesítéséről.³²¹

Végezetül rákérdezett, hogy igazak-e azok a hírek, miszerint Ausztria fogja képviselni Szlovénia konzuli érdekeit nálunk.

Válaszomban az elhangzottakra reagálva rámutattam, hogy Magyarország eddig is igyekezett kiegyensúlyozott politikát folytatni a jugoszláviai konfliktussal kapcsolatban. Érdekelt a konfliktus békés, mihamarabbi megoldásában. Arra törekszik, hogy Jugoszláviával, vagy az annak helyén létrejövő államalakulattal, minden egyes köztársasággal jó viszony alakítson ki. Így Szerbiával is. Az elismerés kérdésében az az álláspontunk, hogy az egy végső eszköze a nyomásgyakorlásnak, miután a válság megoldása érdekében Európa részéről kifejtett eddigi erőfeszítések eredménytelennek mutatkoztak. Amennyiben sor kerül Európa részéről egyes köztársaságok tömeges elismerésére, úgy ahhoz csatlakozni fogunk. Az elismerés nem fogja lehetetlenné tenni a megállapodást, ha azt maguk a köztársaságok akarják.

Európa jó ideig várt, türelmet gyakorolt. Egy időn túl nem lehet türelmes, nem nézheti tétlenül a háború eszkalálódását. Magyarországnak az az álláspontja, hogy mindenkit el kell ismerni, aki azt kéri. Ez egyáltalán nem zárja ki, hogy a nemzetközi elismerésben részesített köztársaságok ne létesítsenek szövetséget.

³²¹ 1990. június 22-én Zágrábban nyitották meg a magyar főkonzulátust, amelynek az illetékeségi területe Szlovéniára is kiterjedt.

A magyar kormány szomorúan tapasztalja, hogy a jugoszláv szövetségi kormány korábbi stabilizáló szerepe megszűnt, az események kikerültek az irányítása alól. Európa erre próbál reagálni, amikor az elismerést fontolgatja.

Kifejtettem, hogy Magyarország nem óhajt Jugoszlávia-ellenes embargót. Egy esetleges embargónak súlyos gazdasági következményei lehetnének magára Magyarországra nézve is. Az EK-szankciókra is úgy kell tekinteni, mint olyan intézkedésre, amelyre Európa – más eszközei nem maradván – rákényszerült.

Elmondtam, hogy Magyarországnak érdeke, hogy Szerbiában egy erős, demokratikus kormányzat legyen. Keresni fogjuk a magyar–szerb együttműködés lehetőségeit. Eddig sem provokáltuk Szerbiát, ezután sem kívánjuk azt tenni. Sajnálatosan kell megállapítani, hogy szerb részről ugyanakkor a kormány felelős tényezői is részt vesznek a Magyarország elleni uszításban. Ez nehezíteni fogja a békés együttműködést.

A ljubljanai főkonzulátussal kapcsolatos kérdésre vonatkozóan, annak tanulmányozása után választ ígértem.

A szlovén konzuli érdekek Ausztria részéről történő esetleges képviselésével kapcsolatban elmondtam, hogy arról mi is a sajtóból értesültünk.

Az átadott non-paperek tanulmányozását ígértem.

Budapest, 1991. december 9.

Horvátország és Szlovénia elismerése – a hágai konferencia eredményeinek áttekintése a kérdés megoldása előtt

Az USA (és más államok) úgy tekintik, hogy ilyen lépései rendkívül eredménytelenek lennének,

- 1.) amíg nem születnek határozatok a Jugoszlávia területén élő délszláv népek egymás közötti viszonyairól és a jövőendő államberendezés viszonyairól:
 - egyetlen tagköztársaságnak sem lehet elismert nemzetközi státusa a szuverén államiságról,
 - valamennyi tagköztársaság (a nemzetközi joggal és a JSZSZK alkotmányával összhangban) a JSZSZK államalkotó része,
 - azon ügyiratoknak, aktusoknak, amelyek ezt nem veszik figyelembe nem lehet jogi hatásuk.
- 2.) Valamely jugoszláv tagköztársaság egyoldalú elismerésének aktusa egyenesen ellentétes lenne az ENSZ Alapokmánya alapelveivel és határozataival, a baráti viszony elveiről szóló nyilatkozattal és az EBEÉ dokumentumaival. Ez a Jugoszlávia belügyeibe való beavatkozást jelentené, a szuverenitás és területi

- integritás elleni közvetlen és durva beavatkozást – ez Jugoszlávia határai sértettségére alapelveinek megsértését jelentené.
- 3.) Minden ilyen természetű döntés kísérlet volna a jugoszláv népek és tagköztársaságok egymás közti megbeszélése és a hágai konferencia eredménykeresésének egyoldalú prejudiciumára
- ezzel komolyan veszélyeztetve lenne ez a folyamat, és nehezebbé válnának a nemzetközi közösségek kereteiben tett békés erőfeszítések.
- A Szövetségi Végrehajtó Tanács rámutat arra, hogy október 4-én a hágai találkozón megegyezés született abban, hogy minden érdekelt félnek részt kell vennie a politikai megoldás megfogalmazásában, így azon köztársaságok elismerésére, amelyek ezt óhajtják, csak a teljes megoldás keretein belül és ezen folyamat végén kerülhet sor.
- 4.) Az elismerés egyoldalú aktusa és a kész tények politikája komolyan veszélyeztetné a jugoszláviai tűzszünet megőrzése és megszilárdítása érdekében tett erőfeszítéseket
- amelyeket az ENSZ főtitkára különmegbízottja folytat tevékenysége kereteiben a BT határozata alapján. Ilyen döntések ellentétesek lennének a BT 713. határozata 7. pontjával, amelyben felhívnak minden országot, tartózkodjanak minden olyan akciótól, amely hozzájárulhat a feszültség növeléséhez, és zavarná vagy késleltetné a jugoszláviai összetűzések békés kimenetelét.
- 5.) A SZVT³²² figyelmeztet, hogy az elismerés egyoldalú aktusa a fegyveres összecsapások eskalációjához vezetne Jugoszlávia területén, és megnyitná az utat más államok közvetett vagy közvetlen katonai angazsálása előtt – s ez jelentősen növelné a régió és Európa békéje és biztonsága veszélyeztetettségét. A SZVT elvárja, hogy a nemzetközi közösség valamennyi tagja (elsősorban Európa országai) szükséges felelősséget mutasson és tevékenységével járuljon hozzá, hogy a jugoszláviai válság az EK, az EBEÉ és az ENSZ erőfeszítései kereteiben oldódjon meg.
- A jugoszláviai válság minden lehetséges epilógusa elkerülhetetlenül megtartja a jelen állapotot:

³²² A SZVT a Szövetségi Végrehajtó Tanács (a jugoszláv kormány) mozaikszava. 1953-ban alakították. Fő feladata az elfogadott szövetségi törvények végrehajtásának a felügyelete volt. Tizenöt tagja volt, akiket a szövetségi Képviselőház választott meg. A Szövetségi Végrehajtó Bizottság öt titkárságból állt: népvédelmi, külügyi, belügyi, pénzügyi és áruforgalmi. 1989. március 16. és 1991. december 20. között Ante Marković volt az elnöke. A tisztséget utoljára Aleksandar Mitrović töltötte be 1991. december 20. és 1992. április 28. között.

- a magyaroknak szomszédai maradnak a szlovének, a horvátok és a szerbek (és fordítva),
- mindannyiuknak szembesülniök kell azzal a szükséglettel, hogy kutatniok kell, és megtalálniok az együttműködéshez és az egymás közötti viszonyok jobbításához vezető utakat.

Ami a jugoszláviai magyarokat illeti, tekintet nélkül a jugoszláviai válság kimenetére ők ott maradnak, ahol vannak (Vajdaságban/Szerbiában).

Szankciók

Az EK a Jugoszlávia egysége melletti kiállás deklarálásától

– eljutott a „Jugoszlávia nem létezik” álláspontig –, ami (természetesen) nem elfogadható a jugoszláviai válság lényegének ismerete nélkül – valamint az NSZK és Ausztria hatására – eljutottak Horvátország és Szlovénia szecesszionizmusa támogatásáig.

– Csak azok jogát látják, akik ki kívánnak lépni Jugoszláviából, fel akarják darabolni az országot, azok jogát nem látják, akik saját sorsukat csak a közös állam keretein belül látják, természetesen nem a jelenlegi Jugoszlávia keretein belül.

A szankciók – nem vezethetnek a fegyveres összetűzések megállításához – veszélyeztetik Jugoszlávia szuverenitását, és ellentétben állnak a nemzetközi jogi normákkal.

Jugoszlávia teljesítette minden kötelezettségét, amelyek a nemzetközi megegyezésekből következnek, és nem sértette meg senki jogát. A szankciókkal Jugoszlávia szuverenitása, nemzetközi jogi alanyiséga és területi integritása megdöntését támogatják.

Az EK az egyenlő partnerből, a jószolgálatot tevőből döntőbíróvá változott.

A kőolajimport tilalma az ENSZ Alapokmánya megsértését jelentené.

– A szankciók alkalmazásának nehéz (gazdasági és társadalmi) következményei az ártatlan civil lakosságot sújtják.

– Elmélyítik a válságot és szociális feszültségekhez és még nehezebb összetűzésekhez vezetnek, amelyek elodázzák a jugoszláviai megoldást.

Elvárjuk a jugoszláviai belső helyzet megértését – amelyben a nacionalista és separatista erők kérdésessé tették a demokratizálódás folyamatát.

Elvárjuk, hogy a baráti és szomszédos országok ne fogadják el a szankciókat.

Elvárjuk, hogy Magyarország is szem előtt tartva eddigi jó gazdasági és politikai viszonyainkat, erőfeszítéseket tegyen, hogy Jugoszlávia segítséget kapjon a jelen helyzet áthidalásához (különösen gazdasági téren);

– hogy az ENSZ-ben síkraszáll azért, hogy Jugoszlávia ellen ne fogadják el a kőolajembargót (és hasonló jellegű, intézkedéseket).

Hexagonálé-ülés, Velencében

Tiltakozás és aggodalom (a jegyzéket eljuttattuk).

– Mintha tervszerűen munkálkodnának Jugoszlávia nemzetközi alanyiséga diszkreditálásán (konspiratív meghívás – Jugoszlávia szándékos kihagyása – megbeszélés Jugoszlávia státusáról jelenléte nélkül).

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

91.

Katona Tamás, a Külügyminisztérium politikai államtitkára és Rudi Sova budapesti jugoszláv nagykövet megbeszélése a horvát gárdisták magyar határsértéséről, a magyar–jugoszláv és a magyar–horvát kapcsolatokról

1991. december 16.

Külügyminisztérium
Katona Tamás
2750/KT

Szigorúan titkos!
Készült: 7 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Monori I.
Herman J.
Szócs F.
Belgrád
Zágráb
Saját
0007

Feljegyzés

Tárgy: Rudi Sova jugoszláv követ látogatása

1991. december 16-án magamhoz kérettem Rudi Sova urat, a JSZSZK budapesti nagykövetét.

A belgrádi magyar ügyvivőnek december 12-én, a magyar területről Baranya térségében állítólag átdobott diverzáns csoportok ügyében³²³ átadott non-paperre válaszképpen tájékoztattam a nagykövet urat, hogy a határőrség illetékeseivel kivizsgáltattuk az ügyet és a következő választ kaptuk. November 30-án horvát gárdisták három (12, 40, illetve 30 fős) csoportja megsértve a Magyar Köztársaság határát magyar területre lépett. A magyar határőrség megadásra szólította fel a csoportokat, aminek nem tettek eleget és jugoszláv területre tértek vissza. Az említett csoportok 100–300 méter mélységig hatoltak magyar területre. A 3. számú határszakasz határeseményeit kivizsgáló helyi vegyes bizottság magyar tagozatának vezetője jugoszláv partnerének küldött december 2-i tiltakozó jegyzékben súlyos határrendsértésnek minősítette az esetet.

Ettől függetlenül természetesen lehetetlen hermetikusan lezárni a határt, nehéz egyértelműen megállapítani az egyes határsértésekről, hogy azok minek minősíthetők. Természetesnek lehet tekinteni például az otthonukból elűzött menekülteknek azt a törekvését, hogy az otthon hagyott vagyonukért érzett aggodalomtól vezérelve adott esetben megkísérlik a határ átlépését.

A jugoszláv fél észrevétele a november 30-i eseményhez képest két hetet késett, s ez a tény sem segíti elő a történetek korrekt módon történő tisztázását. A magyar kormányt az együttműködés szelleme vezérli, s ezért vállalja időnként erején felül is a jugoszláv tragédiából adódó ráháruló terheket, például a menekültek ellátását. Jó lenne, ha a szövetségi és a szerb kormány felfigyelne ezekre a gesztusokra is és nem csak a magyarelles kijelentéseket szaporítaná, például az állítólagos diverzáns kiképző központok fenntartásáról Magyarország területén.

A nagykövet urat tájékoztattam arról, hogy a magyar–jugoszláv relációban, gazdasági együttműködésünk területén milyen intézkedéseket tettünk a kapcsolatok folyamatos fenntartása érdekében. Rámutattam arra is, hogy a Jugoszláviában zajló háború milyen konkrét károkkal jár Magyarországra nézve, illetve, hogy milyen konkrét erőfeszítéseinkbe kerül a kereskedelmi és főként közlekedési együttműködés folyamatoságának és viszonylagos zavartalanságának biztosítása.

Felhívtam a nagykövet úr figyelmét arra, hogy eddig a szövetségi, valamint a szerb kormány valamennyi, sokszor soron kívüli kérésének eleget tettünk, biztosítottuk a közúti és vasúti, újabban légi közlekedésben jelentkező többletigények kielégítését.

³²³ A Jugoszláv Néphadsereg šidi központja 1991. december 13-án közölte, hogy előző nap a horvát egységek tüzet nyitottak a Vinkovci mellett lévő Mirkovci faluban lévő szerb állásokra. A közlemény szerint „a horvát erők diverzáns csoportokat” is bevetettek azzal a feladattal, hogy megsemmisítsék a faluban lévő lőszerraktárt. Ugyanaznap a szerb egységek Baranya területén két diverzáns csoporttal kerültek összetűzésbe, amelyek Gat és Istrinac falvakból kísérelték meg a bejutást Baranyába.

Magyarországon keresztül bonyolódik a megnövekedett telefonforgalom is Szerbia és Nyugat-Európa között.

A háború érhetően csökkentette a kereskedelmi forgalmat. A több mint 40 ezer menekült is tetemes többletkiadásokkal jár. A határőrség és a rendőrség megnövekedett feladatai úgyszintén pótlólagos kiadásokat jelentenek. A külföldi tőkebefektetés érezhetően visszaesett, csökkentek turisztikai bevételeink.

Külön is szóltam az Adria-kőolajvezeték megbénulásából adódó kárainkról.

Az általam elmondottakból következik, hogy Magyarország nem kívánja a konfrontációt, ellenkezőleg, az együttműködés lehetőségeit keresi mind a szövetségi, mind a szerb kormányzattal. A felsorolt konkrét intézkedéseket gesztusértékűnek kell tekinteni, hiszen Magyarország megtehetné, hogy ilyen-olyan indokokkal kibújjon a szövetségi, illetve szerb részről jelentkező külön kérések teljesítése alól. Ezért még inkább nem értjük, hogy gesztusainkra nemhogy jó szót nem kapunk, hanem hivatalos helyről is folyamatosan táplálják a magyar kormány elleni propagandahadjáratot. Ezt nem tekinthetjük gesztusainkra adott válasznak.

A beszélgetés végén a nagykövet úr információt kért a horvát külügyminiszter december 15-i látogatásáról, arról, hogy szóba került-e az elismerés kérdése, az aláírt megállapodás tekinthető-e elismerésnek, hogy milyen alapon született ez a magyar–horvát megállapodás és végezetül, hogy tudomásul veszi-e Magyarország, hogy Horvátország tagadja Jugoszlávia létét?

Válaszomban tájékoztattam a nagykövet urat az aláírt dokumentum mibenlétéről és annak karakteréről. Kijelenttem, hogy az aláírás ténye nem jelenti Horvátország elismerését, miként azt Jeszenszky Géza miniszter úr is nyomatékosan hangsúlyozta az aláírást követő nemzetközi sajtóértekezleten. Rámutattam, örülünk annak, hogy Horvátország csatlakozott a magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozathoz, ez is azt jelenti, hogy Horvátország kezdi az idők szavát megérteni. Ez a lépése öröndetes jelnek tekintendő, s ez a nyilatkozat minden horvátországi kisebbség érdekeit is szolgálja.

Újból hangsúlyoztam, hogy Magyarország egyoldalúan nem tesz semmilyen lépést, amely megváltoztatná a jelenlegi helyzetet.

Horvátország kompetenciáira vonatkozóan pedig megjegyeztem, hogy az érvényes jugoszláv alkotmány alapján Horvátország aláírhat egy ilyen megállapodást, különös tekintettel arra, hogy az nem minősül nemzetközi szerződésnek. Utaltam arra, hogy a magyar–ukrán nyilatkozat nyitva áll mások előtt is, s örömmel vennénk, ha Szerbia is csatlakozni tudna hozzá.

Budapest, 1991. december 16.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A jugoszláv tagköztársaságok függetlenségének
elismerése

1991. december 20.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG00316

Érkezett: 91. 12. 20. 13:03

Készítette: MG

Ellenőrizte: *Kézírással*

Azonnal!

Tárgy: A Jugoszláv tagköztársaságok elismerésének várható következményei

47

Egyes jugoszláv köztársaságok helyzete a brüsszeli döntés után.³²⁴

³²⁴ A horvát és a szlovén függetlenség elismeréséről 1991. december 16-án Brüsszelben kezdődtek tárgyalások az EK külügyminiszterei között. Brüsszelben két megközelítés volt: az egyik élén Németország állt, amely Horvátország és Szlovénia azonnali elismerését sürgette, a másik oldalon a francia–brit–görög koalíció, amely arra hívta fel a figyelmet, hogy a lépés megtételére még nem jött el az idő. Ezt az ENSZ, és az Amerikai Egyesült Államok álláspontjával is alátámasztották, mondván egyebek között, hogy az elismerés tovább mélyítheti a jugoszláv krízist. Az EK külügyminiszterei brüsszeli zárt ajtók mögötti kilencórás értekezletükön végül először elfogadták az európai kontinensen születendő új államok elismerésének alapelveiről szóló német–francia okmányt. Nézetkülönbség merült fel Bonn és Párizs között, bár az alapelveket éppen ez a két ország dolgozta ki közösen. Míg Németország úgy vélte, hogy Szlovénia és Horvátország eleget tett a követelményeknek, Franciaország azt állította, hogy erről szó sincs. A kompromisszum jegyében végül két időpontot jelöltek ki: december 23-át, eddig a határidőig minden érdekelt köztársaság jelezhetette az igényét, hogy ismerjék el független országgént; a másik időpont pedig a 1992. január 15-e volt, amikor az elismerést az EK-államok megteszik, amennyiben a volt jugoszláv tagköztársaságok eleget tesznek a feltételeknek. Az első időpont német elképzelés, a második francia, brit és görög elképzelés része volt. Budimir Košutić, a szerb kormány alelnöke másnap minderre úgy reagált, hogy „Szerbia államiségének történelme régebbi keletű az Európai Közösség egyes tagállamainak államiségánál. Szerbia ezért sohasem kéri

Szlovénia és Horvátország a kelleténél később, de várhatóan sokkal több országtól fogja megkapni az elismerést. E két köztársaság esetében nincs olyan vélekedés, hogy esetleg nem felelnek meg az EK-követelményeknek. Felmerül azonban, hogy Horvátországban rendezetlen a szerb lakta területek jövője. A két köztársaság a Jugoszlávia-konferencia folytatásába most beleegyezhet, mert január 15. után akár szabotálhatja is, de erre nem lesz szükség, mert az EK ihletésű fórum további működését igazán Szerbia sem akarja. Egyértelmű vélemény diplomaták körében, hogy Horvátország az elismerést először is fegyvervásárlásra, majd esetleg katonai segítség kérésére használja ki.

Macedónia kérte az elismerést, de kétséges, hogy megfelel-e a feltételeknek, bár Carrington nem vonta kétségbe az ezt bizonyító állításait. Ugyanakkor önálló állami létre kevés esélye van, mint önálló köztársaság leginkább egy jövőbeni új kis-jugoszláv szövetségben maradhatna fenn, amely már nem szerb dominanciára épülne.

Crna Gora egyelőre kivár, taktikázik, de az elismerésre meglehetősen az esélyei. A döntést az utolsó napra december 23-ára, a parlament kapcsolatos ülésére halasztották. A kérdés az, hogy ki mit ígér (Szerbia, Olaszország).

Bosznia-Hercegovina súlyos dilemma előtt áll. Az elismerés kérése valószínűleg a háborút és a köztársaság szétesését eredményezné. Szuverenitását nem tudja megvalósítani a szerbek ellenállása és a JNA nagyarányú jelenléte miatt. A köztársaság integritásának megvédésében pedig igazán a muzulmán világ és Törökország sem tud segíteni az ígéretek ellenére sem, s ez egyébként sem lenne igazán jó, mivel Bosznia ellen fordítaná az ország többi köztársaságát és a keresztény Európát is.

Szerbia az elismerést több okból nem kérheti:

- Az eddigi politika kudarcának beismerését jelentené és a jelenlegi vezetés bukását eredményezné.
- Az EK-feltételek elfogadása egyértelmű lenne a horvátországi szerb lakta területekről való lemondással.
- Szerbiára nézve is el kellene fogadnia a nemzeti kisebbségre vonatkozó előírásokat.
- A kéressel feladná a Jugoszlávia fennmaradását célzó politikáját.
- Nem kérheti az elismerést azért sem, mert ki lenne téve az elutasításnak.

ezeiktől az államoktól, hogy ismerjék el államiságát”, majd másnap, 1991. december 19-én a JSZSZK csonka elnöksége, Branko Kostić alelnök aláírásával levelet intézett az ENSZ Biztonsági Tanácsához, melyben az EK Minisztertanácsát Jugoszlávia belügyeibe való beavatkozással, az egyoldalú, jogtalan elszakadás szításával vádolta meg.

Érzékelhető a szerb vezetés tanácstalansága, egyértelmű, hogy nem számítottak ilyen egységes EK-fellépésre és döntésre. Jobb híján most az ENSZ elé akarják vinni a válság kezelését, mivel ott több támogatójuk lenne. Több olyan állásfoglalás jelent meg, amely a továbbiakban az EK-közreműködést elutasítja. Szerbia külpolitikailag a teljes elszigetelődés felé halad, hiszen az ENSZ-ben is csak akkor számíthatnak komolyabb támogatásra, ha engednek Koszovó ügyében és megfékezik a hadsereget, illetve a szabadcsapatokat. Szerbia számára a katonai helyzet is rosszabbodik, Nyugat-Szlavóniában a horvát ellentámadás sikerekkel jár, ugyanakkor a hadseregben a morális helyzet egyre súlyosbodik. A gazdasági helyzet a szankciók, a növekvő infláció, a hadsereg ellátásának terhe, a menekültek stb. miatt nagy ütemben rosszabbodik.

A korábbi helyzettel szemben a Szlovéniát és Horvátországot elismerő országokat, a várhatóan megnövekedett számuk miatt Szerbia nem fogja tudni „megbüntetni”.

Itteni diplomaták vélekedése szerint kicsi az esély ENSZ-csapatok küldésére és a válság gyors rendezésére és ezek alapján pesszimisták Szerbia jövőjét illetően:

1.) A jelenlegi vezetés megbukik, anarchia és káosz alakul ki (a frontról fegyverrel visszatérők, menekültek, a munkanélküliek, a gárdisták stb. miatt).

2.) Katonai hatalomátvételre kerül sor és latin-amerikai típusú diktatúra alakul ki, amely azonban rövid életű lehet és az első variáns ezután következik be.

Mindkét esetben a horvátországi fronton folytatódik a harc, változó intenzitással és eredménnyel a horvát felfegyverkezés mértékétől függően. A jelenlegi helyzetben még találgatás szintjén sem jelenik meg egyértelmű állásfoglalás a tekintetben, hogy az elismerések mellett ki fogja kimondani hivatalosan Jugoszlávia megszűntét (pl. ENSZ-tagság megvonása) és mi lesz a hivatalos deklaráció azokra a köztársaságokra vonatkozóan, akik nem kérik az elismerést.

– 489 – S. –

Lássa:

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

A 4. Területi Főosztály javaslatai a tagköztársaságok elismerésére és a vajdasági magyarság védelmére

1991. december 28.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Jóváhagyta: Jeszenszky G.
Készült: 8 példányban
Kapja: Katona T.
Martonyi J.
Peisch S.
Gergely A.
Monori I.
Sillár E.
Bába I.
Saját
0006

Feljegyzés

Tárgy: Javaslat a jugoszláv helyzettel kapcsolatos lépésekre

Az EK külügyminiszteri tanácsa december 16-i döntésének megfelelő módon a hat jugoszláv köztársaság közül Szlovénia, Horvátország, Macedónia és Bosznia-Hercegovina kérte függetlenségének elismerését. A hágai Jugoszlávia-konferencia keretei között működő döntőbizottság január 15-ig foglal állást arról, hogy e köztársaságok megfelelnek-e az EK által meghatározott kritériumoknak, s tesz ajánlást azok elismerésére. Az EK államai ezt követően döntenek az elismerésről.

Az ún. csonka jugoszláv államelnökség a négy köztársaság nemzetközi elismerése esetére kilátásba helyezte új államalakulat Jugoszlávia jogutódjaként való létrehozását.

Az EK az államutódlás kérdésében egyelőre konkrétan nem foglalt állást, hangsúlyozza a megegyezés, illetve a döntőbíráskodás szükségességének elvét.

Javasoljuk a magyar kormány politikájának az alábbiak szerint történő alakítását, valamint a következő konkrét intézkedések megtételét:

I.

1.) Az elismerés kérdésében a hágai Döntőbizottság állásfoglalását, az érintett jugoszláv köztársaságok EK-államok általi elismerését követően hozzuk döntést.

Lépésünket egyeztessük Lengyelországgal és Csehszlovákiával, törekedve az együttes elismerésre.

2.) Jugoszlávia utódlásának kérdésében alkalmazkodjunk az EK döntéséhez. Szorgalmazzuk, hogy az EK ne fogadja el az államutódlás egyoldalú (szerb) kinyilvánítását. Az EK-döntés előtt az államutódlás kérdésében nyilvánosan ne foglaljunk állást.

3.) A Külügyminisztérium és a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma tegye meg a szükséges intézkedéseket zágrábi és ljubljanai Nagykövetségünk megnyitására, kis létszámú nagykövetség létrehozására Szkopjében, átmeneti jelleggel kereskedelmi iroda megnyitására Szarajevóban.

A szerb államalakulat státuszának rendezéséig belgrádi Nagykövetségünket ideiglenes ügyvivő vezesse.

II.

1.) A vajdasági magyarság védelmében tegyünk újabb kísérletet a szerb vezetés befolyásolására. Megfelelő kontaktus kezdeményezésével világosan hozzuk Szerbia tudomására, hogy készek vagyunk restrikciós eszközök alkalmazására, ha nem következik be változás a magyarsággal szembeni ellenséges magatartásában és nem kapunk biztosítékokat a magyarság létbiztonságának garantálására.

A fentieket megelőzően:

tájékozódjunk a VMDK véleményéről a kérdésben; pontosan határozzuk meg, milyen feltételek teljesülését, milyen intézkedések megtételét várjuk el Szerbiától;

1.) pontosan dolgozzuk ki, milyen tényleges restrikciós intézkedéseket fogantathatunk. (A szaktárcák mellett a Nemzetbiztonsági Elemző Csoport és a Nemzetbiztonsági Kabinet foglalkozzék a rendelkezésünkre álló ezen eszközök, továbbá alkalmazásuk Magyarországot is érintő következményeinek, illetve a valószínűsíthető szerb ellenlépések felmérésével. Az egyes tárcák készítsenek ezzel kapcsolatban intézkedési tervet. Fontos, hogy a kilátásba helyezendő lépéseink a szerb fél számára valóban hatásosnak tűnjenek.)

2.) Külföldi partnereink figyelmét hívjuk fel az újvidéki razzia 50. évfordulója kapcsán bekövetkezhető szélsőséges, magyarellenes lépésekre.

3.) A Menekültügyi Hivatal és az érintett tárcák vizsgálják meg, milyen intézkedések megtétele indokolt egy esetleges nagyarányú vajdasági menekülthullám fogadása céljából.

4.) Az érintett tárcák tegyenek intézkedéseket a jugoszláv köztársaságok magyar elismerése nyomán bekövetkező, Magyarország területét érintő korlátozott fegyveres akciók kivédésére. Indokoltnak látszik a magyar–szerb határszakasz védelmének megerősítése.

5.) A Honvédelmi Minisztérium és a Külügyminisztérium egyeztesse a lengyel és a csehszlovák partnerrel a magyar–jugoszláv határ magyar oldalán működő kis létszámú, közös katonai megfigyelőcsoport létrehozásával kapcsolatos elképzeléseket, a konkrét működési feltételeket.

6.) Sürgősen kezdeményezzük a magyar–horvát és a magyar–szlovén Együttműködési Munkacsoportok üléseinek megtartását, s a munkacsoportok keretei között különösen a gazdasági együttműködés lehetőségeinek konkretizálását. Mielőbb nevezzük ki a munkacsoportok magyar társelnökét.

7.) Folytassuk a kapcsolatépítést a szerb ellenzéki erőkkal, tartsuk napirenden a szerb trónörökös magyarországi látogatását.

Budapest, 1991. december 28.

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

94.

A 4. Területi Főosztály feljegyzése. Az esetleges magyar–szerb találkozó megtartásának célszerűsége

1991. december 31.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
00210/3/1991.

Szigorúan titkos!

Feljegyzés

Tárgy: Vélemény a magyar–szerb felső szintű találkozó megtartásának célszerűségéről

A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztálya a felmerült Antall–Milošević-találkozó közeljövőben történő megtartásával kapcsolatban a következő szempontokat javasolja figyelembe venni:

Slobodan Milošević szerb köztársasági elnök, korábban a Szerb Kommunista, majd Szocialista Párt elnöke egész eddigi politikai pályafutását a konfrontációra, az erővel kikényszerített pozíciószerezésre alapozta. Pártelnöki, majd köztársasági elnöki minőségében egyedül Görögországban tett – rendkívül negatív nemzetközi visszhangot kiváltó – látogatást 1990-ben. Az 1990-es Szerbiai választások manipuláltsága és a jelenlegi szerb vezetés politikája miatt Miloševićet a nemzetközi partnerek nem tekintik igazán legitim tárgyaló félnek. Külföldi vezető államférfiak Milosevićtyel kizárólag a belgrádi szövetségi vezetőknél tett hivatalos látogatásaik programja keretében találkoztak.

A szerb vezetéssel az utóbbi két évben kormányfői és miniszteri szinteken létrejött találkozóinkon valamennyi alkalommal bebizonyosodott, hogy a szerb vezetés e találkozókat kizárólag propagandisztikus célokra, saját legitimációjának erősítésére, a szerb álláspontok külföldi tájékoztatási eszközökön keresztül hirdetésére akarta felhasználni.

Slobodan Miloševićet Göncz Árpád köztársasági elnök az elmúlt másfél évben két alkalommal hivatalosan meghívta magyarországi látogatásra, mely meghívást a szerb elnök nem méltatta válaszra.

– A látogatás létrejötte a következő veszélyeket hordozza magában:

a. Magyarország a demokratikus nemzetközi közvélemény és a kelet-európai demokráciák mellett elkötelezett nemzetközi politikai tényezők értetlenségével találhatja magát szemben;

b. lépésünket Szlovénia, Horvátország, Bosznia és Macedónia népei rossz néven vehetik, irányukban tanúsított eddigi magatartásunk megváltozását vélhetik felfedezni a lépésben;

c. a szerb ellenzék, mellyel kapcsolattartásunk folyamatos és a jövőbeni sikeresebb együttműködés magját hordozza magában, kedvezőtlen fejleményként értékelheti a találkozót, mely Miloševićékkal szembeni egyik legfőbb ellenzéki érvet – nevezetesen Szerbia kritikus nemzetközi elszigetelődését – cáfolná;

d. a vajdasági magyarság számára a találkozó csak akkor képezhetne megnyugtató fejleményt, ha azon a magyarságot sújtó szerbiai törvények visszavonásáról, a felülről irányított magyarellenes propaganda megszüntetésére születne megállapodás. A találkozó ténye önmagában semmit nem javítana a magyarság helyzetén, illetve biztonságérzetén (erre utalnak az elmúlt időszakban lezajlott szerb–magyar találkozók negatív tapasztalatai);

e. a magyarországi parlamenti ellenzék és a kormányzó koalíció egyes körei is rendkívül heves támadásokat intézhetnek az esetleges találkozó kapcsán a kormánnyal szemben;

f. a szerb fél tisztában van azzal, hogy Magyarország külső fizetési egyensúlyának javítása szempontjából fontos az évi 100–120 millió dolláros aktívum, melyet Szerbiával szemben érünk el kereskedelmi forgalmunkban, és amelyet egy esetleges embargóval elveszítenénk. Veszteségeink ellensúlyozására nemzetközi partnereink nem hajlandók;

g. az esetleges felső szintű találkozón igen nagy a valószínűsége annak, hogy a szerb fél egyetlen általunk felvetett problémára sem reagálna konstruktívan, ezért célszerűbbnek tartanánk, ha aggályainkat és érdekeink érvényesítéséhez igénybe vehető eszközeink kilátásba helyezését középvezetői szinten, több csatornán keresztül hoznánk a szerb vezetés tudomására. Magyar–szerb közvetlen politikai tárgyalásokat kizárólag január közepét követően, a legfőbb nemzetközi tényezők elismeréssel kapcsolatos álláspontjának ismeretében javasolunk.

Budapest, 1991. december 31.

JUGOSZLÁV SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG (SZERBIA ÉS MONTENEGRÓ) (1992–1994)

95.

A 4. Területi Főosztály javaslatai a jugoszláv tagköztársaságok elismerésével kapcsolatban

1992. január 8.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
0018/1

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 1 példányban

Feljegyzés

Tárgy: Javaslát a jugoszláv köztársaságok elismerésével egyidejű kormányzati lépésekre

1. Január 15-én az EK tagállamai – feltehetően külön-külön – döntenek a jugoszláv köztársaságok elismeréséről. Január 16-án Magyarország elismeri a jugoszláv köztársaságokat. Abban az esetben, ha az EK prolongálja a döntést, át kell értékelni a teendőket.

2. Mint azt az EK-megfigyelők helikopterének lelövése is bizonyítja, Belgrádban komoly erők vannak, amelyeknek nem érdeke az elismerések előtt megteremtődött viszonylagos fegyvernyugvás és a politikai megoldás felé történt elmozdulás. Számos információ erősíti azt a benyomást, hogy Milošević már nem ura a hadseregnek és a szerb krajinák vezéreinek. Megingott pozíciói, amelyeket csak tovább gyengítenek az egyre tömegesebb békeakciók Szerbiában, megszilárdítása céljából nem kizárt, hogy újból az erőskezű vezetőt kell demonstrálnia és ez Szerbia részéről például Magyarország felé kemény lépéseket is eredményezhet. Fokozódhat a politikai nyomás a vajdasági magyarságra, magára Magyarországra, illetve Magyarország elleni provokációkra lehet számítani.

3. A szerb részről bekövetkező magyarellenes fellépést mérsékelheti a jugoszláv köztársaságok tömeges elismerése. Ez azonban az első napokban nem valószínű.

4. Nem zárható ki, hogy a megtorló jellegű szerb válaszlépések a vajdasági magyarokat fogják sújtani. Megbízható vajdasági magyar források szerint amennyiben az elismerés körüli időpontban Szerbiában nem következik be összeomlás és káosz, akkor a magyarellenes atrocitások nem valószínűek. Amennyiben mégis bekövetkeznének, akkor az azt jelentené, hogy azok mögött az állambiztonsági szolgálat áll. Az elismerést követő általános belpolitikai felfordulás esetén viszont nem kizárt, hogy Szerbia megnyitja az északi határait, és az elkeseredett szerb tömegeket a vajdasági magyarokra uszítva százezreket próbál a határon túlra kényszeríteni.

5. Felkészülve minden eshetőségre, javasoljuk az alábbi intézkedések megtételét: Megelőző jellegű intézkedések:

– Adjunk hivatalos választ Jugoszlávia BT-ben beterjesztett vádjaira. A HM vigye le a tudósítokat a helyszínre. Kérjük fel a „Visegrádi Hármakat”, hogy ad hoc katonai megfigyelőcsoportot küldjön ugyancsak a helyszínre. Hívjuk meg Szerbia hivatalos képviselőit és párhuzamosan a szerb ellenzéket, hogy személyesen győződjenek meg a szerb állításokról. A horvát kormányt kérjük fel, hogy tartózkodjon minden olyan jellegű katonai tevékenységtől a határ közvetlen közelében, amely gyanúra és hasonló vádaskodásokra ad okot.

– A Menekültügyi Hivatal és a Nemzetbiztonsági Hivatal készüljön fel arra, hogy a vajdasági magyarok tömegesen fognak menekülni Magyarországra. Nem kizárt, hogy a zöldhatáron keresztül. Erre a határőrizeti szerveknek fel kell készülniük.

– A várható menekülthullám miatt, de a szintén prognosztizálható provokációk, kisebb terrorcselekmények miatt meg kell erősíteni a déli határ védelmét.

– Nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a belgrádi katonai vezetés kemény szárnya esetleg korlátozott katonai csapást rendel el a *magyar* határ térségében, mindenekelőtt a légierő bevetésével. Erre vonatkozóan a HM tegye meg a lehetséges és szükséges megelőző intézkedéseket.

Elhárító és válaszingtézkedések:

– Felkészülve arra, hogy Szerbia fellép Magyarországgal, vagy a vajdasági magyarsággal szemben, szükségesnek tartjuk kialakítani a provokáció kezelési mechanizmusát (kit értesítsünk nemzetközi téren, mit kezdeményezzünk a szerb fél felé határőrségi vagy hadsereg vonalon stb.) és kijelölni azt a kormánytagot, aki kellő felhatalmazással rendelkezik ahhoz, hogy a szerb intézkedések után órákon belül elrendelhesse a megfelelő magyar ellenlépéseket: a Szerbiának eddig biztosított tranzitszolgáltatások beszüntetését mind a telekommunikáció, mind a gáz- és elektromos energiatranzit, mind a közúti és vasúti közlekedés terén. Ennek fokozatai lehetnek a következők: a szolgáltatások árának drasztikus megemelése, a tranzitszolgáltatások szintjének a háború előtti szintre szállítása, szükség esetén teljes beszüntetése (telefon, átréplések, energiatranzit). Ügyelni kell, hogy az intézkedések ne sértsék a civil szférát.

Ezeknek az intézkedéseknek a hatékony és pontos, jól időzített alkalmazása érdekében pontosan mérjük fel, hogy milyen eszközökkel rendelkezünk, s azokat milyen mechanizmusokkal és milyen hatásokkal tudjuk alkalmazni. Úgyszintén célszerű felmérni ezen intézkedések várható hatását a magyar gazdaságra és harmadik országokra. Azt is meg kell vizsgálni, hogy az intézkedésekkel szemben Szerbia milyen hatékony ellenintézkedéseket tud foganatosítani.

– A Külügyminisztérium diplomáciai csatornákon felhívta a partnerek figyelmét a vajdasági magyarsággal szembeni esetleges fellépésre. Fontos lenne az elkövetkező időszakban, ha a magyar állami és párttényezők egybehangzóan nyilatkoznának meg a magyarok ügyében.

Budapest, 1992. január 8.

MNL OL XIX-J-1-j 27. d.

96.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Jelentés Milan Babić, a Krajina Szerb Köztársaság elnöke és Slobodan Milošević konfliktusáról

1992. január 15.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség Belgrád
Azonosító BLG20439
Érkezett: 92. 01. 15. 10:57
Készítette: Om
Ellenőrizte: *Kézírással*

S. Milošević Szerbia elnökének és M. Babić az ún. Krajina Köztársaság elnökének a napokban közzétett levélváltása C. Vance béketervéről³²⁵ nagy visszhangot és ellen-

³²⁵ 1991 december 11-én mutatta be Cyrus Vance, az ENSZ-főtitkár különleges megbízottja a jugoszláv válság megoldását célzó tervét, amelyet három nappal később az ENSZ BT is elfogadott a 724. számú határozatával. Ennek értelmében az ENSZ védelme alá kerülő területeken három, demilitarizált, ún.

tétes reagálásokat váltott ki a szerb közvéleményben és a politikai életben. A két elnök, valamint politikai pártok között támadt konfliktus véget vetett a „joghurtforradalom”³²⁶ óta tapasztalt relatív szerb nemzeti egységnek.

Szerbia vezetése elfogadta a 15. tűzszünetet és Vance béketervét, Krajina vezetése pedig – eredetileg egyetértő álláspontját megváltoztatva – közölte, hogy ez számára elfogadhatatlan.

Milošević szerint a béketerv a szerb–horvát konfliktus és szélesebben a válság békés megoldásának lehetőségét nyújtja. Az ENSZ-békeerők jelenléte kizárja a vérontás folytatását, biztosítja a krajinai szerbek védelmét. Bírálja Babićot amiért a terv elutasításával a háború folytatása mellett áll ki, és önző módon visszaél a szerb nép és Szerbia bizalmával. Ezért Milošević megvonja Babićtól a bizalmat, és félreérthetetlenül felszólítja Krajina lakosságát elnökük megbuktatására.

Babić a béketerv elutasítását azzal indokolja, hogy a JNA kivonulása és a krajinai fegyveres egységek leszerelése, majd feloszlata az ENSZ-erők érkezése után, továbbá az ENSZ-erőkkel együttműködő helyi rendőrség létrehozása, Krajinának Horvátországhoz való csatolását, az itteni szerb nép érdekeinek figyelmen kívül hagyását jelenti. Sőt, az ENSZ-erők majdani kivonulása után nincs garancia arra, hogy a szerbek nem lesznek ismét kitéve egy újabb genocídiumnak. Babić a „lelkiismeretes szerbekre” apellálva kéri segítségüket a harc további folytatásához és mintegy fenyegetésként felszólítja a „közömbös szerbeket” – nyilván Miloševićre célozva – hogy nem fogják elkerülni a történelmi felelősséget, amennyiben cserben hagyják a krajinai szerbeket és a „szerb ügyet”.

Mindkét levél súlyos, személyeskedő vádak is tartalmaz, ami szintén a két elnök és a mögöttük álló erők közötti súlyos ellentétre utal. A különböző pártok, szervezetek, mozgalmak és az állampolgárok számos nyilatkozata nyíltan, vagy közvetve az egyik álláspont igazolására, illetve a másik elutasítására szorítkozik. Egyik sem vállalkozik más program, alternatíva megfogalmazására.

UNPA-övezetet hoztak volna létre Kelet-Szlavóniában, Nyugat-Szlavóniában és a Krajinában. A demilitarizált övezetekből ki kellett vonni a Jugoszláv Néphadsereg és Horvát Hadsereg alakulatait, ezzel párhuzamosan fel kellett számolni az ott állomásozó területvédelmi egységeket és a szabadcsapatokat. Milan Babić, a krajinai szerbek akkori vezetője ellenezte a tervet, így amikor 1991. december 19-én Németország bejelentette, hogy el fogja ismerni Horvátország függetlenségét, a horvátországi szerbek kikiáltották a Krajinai Szerb Köztársaságot, amelyhez 1992 januárjában a kelet-horvátországi szerb körzetek is csatlakoztak. Teljesültek a horvátországi szerb hadicélok, így Slobodan Milošević támogatta az ENSZ BT 724. határozatát. Belgrád ekkor már a boszniai háborúra készült és a Horvátországban állomásozó csapatokat az új frontokon akarta bevetni. Ez Milan Babić háttérbe szorítását eredményezte, helyére a Slobodan Miloševićhez hű Goran Hadžić és Milan Martić került.

³²⁶ Utalás az 1988-as újvidéki, ún. joghurtforradalomra, amely során lemondatták a vajdasági tartományi vezetést.

Mindkét tábor heterogén összetételű, némelyiknek érthetetlen az álláspontja a vitában. Így a Miloševićet támogatók között, a Szerbia Szocialista Pártja mellett megtalálható számos szélsőséges erő (Šeselj, Arkan, Dragan kapitány, a szerb önkéntes és gárdista egységek vezetői) Baranya, Kelet-Szlavónia és Nyugat-Szerémség több vezetője, valamint Krajina lakóinak nagy része. A legnagyobb ellenzéki párt, a Szerb Megújódási Mozgalom elfogadta Vance tervét, így a vitában a Milošević álláspontját támogatók közé került.

A Babić-féle álláspont mellé sorakozik fel a legtöbb szerb fegyveres csoportosulás, számos szélsőséges párt (főleg a Szerb Nemzeti Megújódás), amelyek a szerb ügy elárulásával vádolják Szerbia vezetését. Ugyancsak idesorolható a krajinaiak zöme, a boszniai szerbek R. Karadžić vezette pártja, akik attól tartanak, hogy Krajina után hasonló sorsra jut az ő „köztársaságuk” is. Mivel a második legnagyobb ellenzéki párt, a Demokrata Párt komoly fenntartásaival lényegében elutasította Vance tervét, akaratlanul a háborúpártiak pozícióját erősítette meg.

A reális erőviszonyok alapján Babićék kénytelenek lesznek leszerelni egységeiket, a JNA pedig kivonul Krajínából. Nem kizárt azonban, hogy egyes egységek „átmentik” magukat és provokációhoz folyamodnak. Ugyanakkor félő, hogy a Krajínából kivonulók egy jelentős része – családjukkal – a menekültekkel máris túlszűfolt Vajdaságba kerülnek. A nemzetiségi összetételre gyakorolt negatív hatás mellett ennek egyéb nemkívánatos következményei is lehetnek (biztonsági, szociális stb. téren).

Milošević politikai pálfordulásának több oka is van. A béketerv elfogadásával befolyásolni kívánta az EK január 14-i állásfoglalását,³²⁷ megváltoztatni a nemzetközi közvéleményben a Szerbiáról kialakult negatív véleményt, s enyhíteni a köztársaság nemzetközi elszigeteltségén. Továbbá Milošević felismerte, hogy a JNA nem képes felülkerekedni, katonailag rendezni a viszályt (amit teljességgel nem is kívánt), ezért vissza kell térni a tárgyalóasztalhoz. A köztársaság súlyos gazdasági, szociális, politikai gondjai egyre elviselhetetlenebbé teszik a háborús kiadásokat, és az erősödő háborúellenes hangulat is a konfliktus békés megoldása lehetőségeinek keresésére késztették az elnököt.

³²⁷ Az EK döntőbizottságának a jelentését 1992. január 14-én Párizsban hozták nyilvánosságra. A francia Külügyminisztérium illetékese a sajtónak kijelentette, hogy egyedül Szlovénia tett eleget az elismerés követelményeinek. Horvátország esetében a bizottság úgy értékelte, hogy az elismerés különösen sebezhető pontja a kisebbségek, illetve a köztársaság szerb kisebbséggel szembeni magatartása volt. A döntőbizottság Bosznia-Hercegovina és Macedónia elismerését túl korainak tartotta. Daniel Bernard, a francia Külügyminisztérium szóvivője azt is kijelentette, hogy egyes köztársaságok esetleges elismerése nem jelenti azt, hogy az EK többé nem ismerte volna el Jugoszláviát. Ennek ellenére, másnap Horvátország elismerése is megtörtént.

Milošević korábbi taktikájához híven, most is kész egyes politikusokat feláldozni, bűnbakokat keresni az eddigi háborúskodásért, magát pedig békepártinak feltüntetve, megpróbál a csökkenő népszerűségén javítani. Viszonylag még mindig erős pozícióját elsősorban az ellenzék megosztottsága és gyengesége teszi lehetővé. Egyetlen ellenzéki párt sem rendelkezik szükséges kvalitású, Miloševićnek tényleges konkurenciát jelentő vezéralakkal, nagy tömegbázissal, nem használja ki az emberek elégedetlenségét az uralkodó párt politikájával szemben, és a különböző, főleg spontán háborúellenes megmozdulásokkal, nem tud igazán alternatívát nyújtani.

– 28 – S. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 30. d.

97.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Svraga Istvánnak, a belgrádi Nagykövetség
ideiglenes ügyvivőjének jelentése Vuk Draškovićtyal,
a Szerb Megújódási Mozgalom elnökével folytatott megbeszéléséről

1992. január 15.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10446

Érkezett: 92. 01. 15. 19:01

Készítette: TA.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

47

Von. 47/12-ára.

Vuk Drašković a Szerb Megújódási Mozgalom elnöke Rončević alelnök társaságában január 15-én 12.30-kor fogadott.

Közölteket köszönettel tudomásul vette, mint mondotta a Vujicsics Sztojánnal megállapodott időpontban (a táviratban jelzett febr. 14–18. között) eleget tesz a meghívásnak. Számol azzal, hogy Szentendrén és Budapesten is módja lesz irodalmi esten találkozni a szerb nyelvet ismerő hallgatósággal.

Külön köszöni a táviratban kilátásba helyezett találkozási lehetőségeket. Ezen kívül szívesen találkozna a legnagyobb magyar ellenzéki párt elnökével azon megfontolásból, hogy ő itt a legnagyobb ellenzéki párt elnöke.

Amennyiben arra mód van – elsősorban a vendéglátókra való tekintettel – elfogadna személyi biztosítást.

Elmondta, rövidesen az USA-ba utazik, onnan visszatérve konkretizálja Vujicsics úrral látogatása szakmai vonatkozású részleteit.

Tv-interjú felvételét megszakítva fogadott, ezért hamarabb kellett eltávoznia. A beszélgetést Rončević alelnökkel folytattam. Az egyetemi klinikákon sebészprofesszor-ként tevékenykedő alelnök részletesebben szólva több kérdésről is elmondta:

Pártjuk nehéz feltételek között, a hatalom állandó és fokozódó nyomása alatt egyre nehezebbé váló körülmények között, gyakorlatilag csak félig legális jelleggel végzi tevékenységét. Tagságuk csökken és ily módon tisztul és cserélődik is. Az extrém elemek (gyanús egzisztenciák) elhagyták őket és V. Šešeljhez pártoltak. Akiket újabban fogadnak be soraikba, azok értékes emberek, az értelmiség legjobbjai közé tartoznak.

Külföldi támogatásuk a szerbség hazai polarizálódása miatt gyengül. Kevesebb anyagi támogatást is kapnak.

Rončević úr elmondta, tudják, milyen sok gondot okoz a Magyarország ellen irányuló ellenséges szerb propaganda. Teljességgel ők sem tudják kivonni magukat hatása alól. Azért, hogy Ágoston úrral meglehetősen jól együttműködtek nagyon sok ellenséget szereztek pártjuknak. A magyarországi látogatással elnökük nagy kockázatot vállal, a militáns beállítottságuk és megfélemlítettek további távozását eredményezi.

Különösen érzékeny terület a Vajdaság. Tízezrével élnek ott a két háború között oda telepítettek és családtagjaik.³²⁸ Ezek emlékezetéből kitörölhetetlen 1941 emléke, amikor is őket Szerbiába zsuppolták.³²⁹

Mindezek mellett is meggyőződésük, hogy gyógyírt az elszenvedett sérelmekre – mindkét oldalon – csakis a társadalom demokratizálódása hozhat. Ezt ők a monarchia visszatérésétől remélik, aminek következtében Szerbia (és csak Szerbia) ismét királyság lesz. Meggyőződésük, hogy ez véget vet az itteni magyarság panaszainak is.

Rončević úr Drašković úr útját előkészítendő rövidesen az USA-ba utazik. Közlése szerint Drašković urat fogadja Bush elnök is. Ennek óriási lehetőséget tulajdonítanak. Január végén visszatérünk Drašković úr útjára.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

98.

Göncz Árpád köztársasági elnök levéltervezete Slobodan Milošević
szerb köztársasági elnöknek

1992. január 16.

Külügyminisztérium

Tervezet!

4. Területi Főosztály

³²⁸ 1918-ban a magyar közigazgatás felszámolásával és az új hatalom berendezkedésével párhuzamosan a volt délvidéki magyar területekről 1918 és 1924 között összesen 44 903 egykori magyar tisztviselőt utasítottak ki. Az etnikai arányok megváltoztatása céljából az impériumváltás első évtizedében, vagyis 1931-ig mintegy 100 ezer szerb és montenegrói telepest irányítottak a mai Vajdaság területére; a Bácskába 30 ezret, a Bánságba 55 ezret, míg a Szerémségbe 9 ezret.

³²⁹ A Bácska 1941. áprilisi visszacsatolása után a magyar hatóságok megkezdték az 1918. október 31. után a Délvidékre telepített nem őshonos, elsősorban szerb, montenegrói, bosnyák, zsidó és roma lakosok internálását, illetve kitelepítését. Jugoszláv adatok szerint a Magyarországról kiutasítottak, kitelepítettek létszáma 24 921 fő volt.

0018/7

Őexcellenciája
Slobodan Milošević úr,
a Szerb Köztársaság
elnöke
Belgrád

Tisztelt Elnök Úr!

Mint Ön előtt is ismeretes, a Magyar Köztársaság 1992. január 15-én az Európai Közösség tagállamaihoz és számos más európai és nem európai államhoz hasonlóan diplomáciai kapcsolatokat létesített a Horvát és a Szlovén Köztársasággal.

A Magyar Köztársaságot e lépése során az vezérelte, hogy Szlovénia és Horvátország lakossága demokratikus formában legitim módon kifejezte akaratát a szuverenitás érvényesítésére, valamint az a meggyőződés, hogy ezzel hozzájárul a jugoszláv válság mihamarabbi békés, tárgyalásos megoldásához.

Elnök Úr!

A Magyar Köztársaságnak a válság kirobbanása óta az volt a törekvése és számos esetben egyértelműen kinyilvánította, hogy elfogad bármilyen politikai megoldást, amelyben az érintett népek és nemzetiségek meg tudnak állapodni. Nem a Magyar Köztársaságon múltott, hogy megghiúsultak a Jugoszlávia állami egységét a korábbi keretek között valamilyen formában, például konföderációként, megújítani szándékozó törekvések és elképzelések. A két köztársaság elismerésével a Magyar Köztársaság tudomásul vette azt a tényt, hogy a korábbi Jugoszlávia két volt államalkotó népe nem kíván a jövőben a jugoszláv államközösségben élni.

A Magyar Köztársaság mindig is arra törekedett a válság során, hogy kiegyensúlyozott kapcsolatokat tartson fenn az összes, de különösen a velünk szomszédos köztársaságokkal. Ez sokszor igen nagy erőfeszítésünkbe került. Engedje meg, hogy ez alkalommal csak arra utaljak, hogy a fegyveres konfliktus kirobbanása óta Magyarország nemcsak, hogy továbbra is biztosította Szerbia számára a közlekedés-, áru-, energiatranzitot és telekommunikációs összeköttetést Nyugat-Európa felé, hanem pozitívan reagált az összes pótlólagos szerb igényre is. Ezekre a gesztusainkra nem érkezett Szerbia részéről pozitív reakció, ellenkezőleg, számtalan vád hangzott el ellenünk.

Elnök Úr!

A Magyar Köztársaság abban érdekelt, hogy kiegyensúlyozott, jószomszédi és kölcsönösen előnyös kapcsolatokat ápoljon és együttműködést folytasson a jövőben is az összes szomszédjával, köztük az újonnan elismert államokkal és a Szerb Köztársasággal is. Magyarország nem fenyeget senkit és nem ellensége egyik szomszédjának sem. Valamennyi szomszédunk felé nyitottak vagyunk és valljuk, hogy csak szomszédainkkal egyetértésben és közösen érezhetjük igazán otthon magunkat Európának e táján, amely az elmúlt századok során oly sokat szenvedett.

A magyar és a szerb nép közös történelme évszázadokra nyúlik vissza. Voltunk egymásnak szövetségesei, de ellenfelei is, tragikus módon ez utóbbiak e században gyakrabban. Mégis azt hiszem hogy egymásrautaltságunk nyilvánvaló, és a történelem a másik fél jobb megértésére tanít bennünket.

Remélem, hogy a második világháború után öröndetesen terebélyesedő, az élet szinte minden területére kiterjedő magyar–szerb együttműködés tovább gazdagodik. Ebben segíthet a pozitív történelmi hagyományok ápolása. Mi erre törekedtünk a Vuk Karažić, a rigómezei csata, vagy a szerbek nagy vándorlása évfordulóinak magyarországi megünneplése során.

Elnök Úr!

Ön előtt ismeretes, hogy a Magyar Köztársaság kiemelt fontosságot tulajdonít az emberi jogok és a kisebbségi jogok érvényesülésének. Ezen jogok garantálását a demokrácia próbakövének tekintjük. Az elmúlt években és a jugoszláviai válság kirobbanása óta különösen aggodalommal figyeltük a Szerbiában élő mintegy 400 ezer fős magyar kisebbség sorsának alakulását. Úgy látjuk, hogy a vajdasági magyarok, mint azt legitim szervezetük, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége többször is egyértelműen kinyilvánította, a Szerb Köztársaság törvényisztelő állampolgárai kívánnak lenni. Élni kívánnak azonban állampolgári és kisebbségi jogaikkal, abban az értelemben, ahogy ezeket a jogokat az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet dokumentumai, újabban pedig az Európai Közösség 1991. november 4-i megállapodástervezetének a kisebbségekkel foglalkozó fejezete előíranyozza.

Elnök Úr!

Szeretném Önt a magam és az egész magyar nép nevében arról biztosítani, hogy Magyarország barátként tekint Szerbiára és a szerb népre. Közös a sorsunk és hosszú

távú érdekünk, hogy éljünk a szomszédságból adódó előnyökkel, hogy népeink kölcsönös meglegedésére kihasználjuk az egymásra találtágunkból fakadó adottságunkat.

Személy szerint nagyra becsülöm a szerb nép több évszázados küzdelmeit, szabadságvágyát. A szerb kultúra számos emléke ma Magyarországon található, amelyeket Magyarország ugyanúgy megbecsül, mint a szerbség maga.

Remélem, hogy az 1992. január 3-i szarajevói tűzszüneti megállapodás értelmében a délszláv népeknek és államoknak sikerül rendezniük egymás közötti viszonyaikat és térségünkben helyreáll a béke és stabilitás. Ehhez az erőfeszítéshez kívánok Önnek és Szerbia egész lakosságának erőt és kitartást.

Kérem, fogadja őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Budapest, 1992. január 16.

Göncz Árpád

MNL OL XIX-J-1-j 27. d

99.

A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója
Jeszenszky Géának és Vuk Draškovićnak, a Szerb Megújódási Mozgalom
elnökének a megbeszéléséről

1992. február 14.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Gépelte: Braxatorisz Edit

00241/1/SZT/1992

Szigorúan Titkos!
Készült: 8 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Katona T.
Martonyi J.
Bába I.
Belgrád
Zágráb
Saját (2 pld.)

Feljegyzés

Tárgy: Jeszenszky Géza külügyminiszter és Vuk Drašković, a Szerb Megújódási Mozgalom elnöke közötti beszélgetés

1992. február 14-én Jeszenszky Géza külügyminiszter úr fogadta Vuk Draškovićot, a Szerb Megújódási Mozgalom (SZMM) elnökét.

Jeszenszky úr a beszélgetés során kifejtette:

– A szerb ellenzéki pártelnök személyében a demokratikus orientációjú szerbség egészét üdvözljük. Magyarországon sokan emlékeznek az 1991. március 9-i belgrádi ellenzéki megmozdulásra, mely a szerb nép és személy szerint Drašković elnök bátorságát mutatta. A kommunista befolyás alatt álló szerb tömegtájékoztatásban Magyarországról kialakított ellenségkép miatt a mostani látogatás e bátorságot ismételten megerősíti. Világos számunkra, hogy látogatásával kiteszi magát a jelenlegi szerb hatalom támadásainak.

– Fontos, hogy a világ megértse a jugoszláviai és szerbiai helyzetet, számoljon annak bonyolult összefüggéseivel. Célszerű volna, ha az SZMM írásos anyagokon keresztül megismertetné nézeteit a nemzetközi közösséggel.

– Törekvünk, hogy valamennyi szomszédunkkal, így Szerbiával is jó, baráti kapcsolatokat alakítsunk ki. Szomorú, hogy a jelenlegi szerb vezetés, mely a szerbségnek a legnagyobb károkat okozza, a magyar vezetőket vádolja szerbellenességgel. A magyar kormány mindent elkövet, hogy belpolitikájával és a szomszédos országok irányában folytatott külpolitikájával a bizalmat és a barátságot erősítse a szomszédos nemzetek között. Kérjük, segítsenek abban, hogy a magyar politikát és törekvéseinket Szerbiában a valóságnak megfelelően interpretálják.

– Napjainkban a kelet-európai régióban újra lehetőség van átrendezni viszonyainkat és helyrehozni azt, amit 1918-ban az akkori politikusok elrontottak.³³⁰ A magyar kormánykoalíció és az ellenzék pártjai az új viszonyok létrehozását nem nagymértékű határmódosításokkal, hanem a határok jellegének megváltoztatásával képzelik el.

– Régióink országai, az európai és a tengeren túli hatalmak választás előtt állnak: vagy az együttműködésre, vagy a nacionalizmusra építik Kelet-Európa viszonyait.

³³⁰ Az 1918–1920 közötti Párizs környéki békeszerződésekre történő utalás, amikor a közép-kelet-európai térségben elsősorban a francia biztonságpolitikai érdekek érvényesítése céljából radikális határváltoztatásokra került sor. Ekkor jött ismét létre Lengyelország, Ausztria-Magyarország feldarabolásával megszületett a Csehszlovák Köztársaság, az SZHSZ Királyság, Románia területe Erdéllyel, a Partiummal, a Bánság keleti felével, illetve Besszarábiával gyarapodott. A trianoni békeszerződéssel Magyarország területének a kétharmadát elvesztette.

Vuk Drašković a megbeszélésen megköszönte azt a kitűnő fogadtatást, amelyet – mint mondotta – csak igazi barátok nyújthatnak, majd kifejtette pártja elképzeléseit a jugoszláviai helyzetről és a válság megoldásáról:

- A jugoszláv állam szétesett, többé nem létezik. Jugoszlávia szétesése a szerbek számára hasonló tragédia, mint az Osztrák–Magyar Monarchiáé volt a magyarok számára. Mintegy 4 millió szerb került Szerbia határain kívülre.

- Az SZMM arra törekszik, hogy valamennyi volt jugoszláv köztársaság, így Szerbia is, szuverén, nemzetközileg elismert állam legyen. Szükséges, hogy az ENSZ békefenntartó erők mielőbb megérkezzenek, mert telepítésükkel létrejönnek a feltételek a szerbek és a horvátok közötti vitás kérdések rendezéséhez, beleértve a határok békés megváltoztatásának lehetőségét is.

- Elképzeléseik szerint a független Szerbia, Crna Gora, Bosznia-Hercegovina és Macedónia létrehozná a szuverén államok szövetségét, amellyel lazább társulási viszonyt alkotna a szuverén Horvátország és Szlovénia (4 plusz 2 formula).³³¹

A négy állam szövetségét az alábbiak jellemeznék:

- mindegyikük nemzetközi elismeréssel bírna;
- az államszövetség maga is nemzetközi jogalanyisággal rendelkezne – a négy állam közötti határok csak „térképen” léteznének – egységes piac jönne létre, lehetőleg egységes pénzzel, a munkaerő, az áru és a tőke szabad áramlásának biztosításával;
- közös (államközi) parlamentet és minisztertanácsot hoznának létre, az előbbi például Sarajevó állandó székhellyel, az utóbbi pedig két évente változtatná székhelyét.

Az elképzelés megvalósításának előfeltételei:

- a belgrádi rezsim megdöntése, ami a szerb demokratikus ellenzék jelenlegi legfőbb feladata.

- JNA helyzetének rendezése.

- A JNA-ról szólva Drašković megállapította: az eddigi nemzetközi közvetítési kísérletek – így a Carrington-terv – legfőbb hibája, hogy figyelmen kívül hagyták a JNA-val kapcsolatos problémákat. A katonatisztek egzisztenciális okokból kötődnek a jelenlegi hadsereghez. Ezeket a problémákat esetleg nemzetközi alap létrehozásával lehetne megoldani. A hadsereg létszámát mindenképpen csökkenteni kell, ideológiamentessé és hivatásos hadsereggé kell tenni. Egyetért Izetbegović elnök azon elképzelésével, hogy a rakétacsapatokat, a légierőt és a haditengerészetet a négy állam szövetségének közös parancsnoksága alá rendelnék, a többi fegyvernem pedig, így a köztársasági gárdák is, az egyes államok irányítása alatt lennének.

³³¹ Vuk Drašković itt lényegében az 1991. május 30-án bemutatott bosnyák–macedón aszimmetrikus konföderációs elképzeléseket ismételte meg.

– A négy állam szövetségének létrehozását követően alakítanák ki a laza társulást Szlovéniával és Horvátországgal. Véleménye szerint Szlovéniával ez már jelenleg is létrehozható volna. Ami Horvátországot illeti, a társulást bizonyos határmódosításoknak is meg kellene előzniük. Szerb Krajinát Boszniához, Nyugat-Hercegovinát pedig Horvátországhoz kellene csatolni. Közel azonos nagyságú területekről van szó, s a területátcsatolások kielégítenék a szerbeket és a horvátokat, valamint Bosznia-Hercegovina is fennmaradhatna.

A szerb–magyar kapcsolatokról szólva Drašković elmondta:

– A hivatalos szerb propaganda Magyarországot Szerbia ellenségeként, egy szerb-ellenes koalíció tagjaként állítja be.

– Drašković úr külön szeretné felhívni a figyelmet arra, hogy magyar részről minden ok nélkül ürügyet adnak a támadásokra azzal, hogy magyar állami vezetők és a magyar diplomácia, valamint a magyar sajtó egyes felelőtlen megnyilvánulásai – akárcsak utalások formájában is – felveti a kérdést, hogy mi lesz a Vajdasággal Jugoszlávia megszűnése után. Ez heves reakcióra késztet minden szerbet, amit a rezsím nagyon jól kihasznál. Kéri miniszter urat: ha lehet, a magyar fél ezt tartsa szem előtt. Magyarországnak és Szerbiának jó szomszédként, barátokként kell egymás mellett élniük.

– Személyesen ő is és minden szerb nagyra értékeli, hogy Magyarország tisztelettel adózik a magyar fasiszták 1944-es áldozatainak emlékének.³³² Ez a magyar nép lelki nagyságáról tanúskodik. Az SZMM volt az első szerb párt, amely követelte, hogy az 1944–45-ben ártatlanul megölt magyarokról ugyanígy emlékezzenek meg. Tudja, hogy 1948–49-ben is sokat szenvedett a vajdasági magyarság,³³³ de a szerbek is, a kommunisták gáztettei miatt. Erről a szerb történészek ma már nyíltan beszélnek.

³³² A mondat az 1944. júniusi magyar zsidók deportálására utal.

³³³ A Tito–Sztálin-szakítás után, a Kvarner-öböltől mintegy hat kilométerre északkeletre fekvő négy és fél négyzetkilométernyi lakatlan és kietlen területen található Kopár-szigeten álló koncentrációs és átnevelő tábor 1948 végén hozták létre. A közfelfogással ellentétben Jugoszlávia és a Szovjetunió közötti kapcsolatok megromlása után nemcsak Sztálin délszláv híveire várt megtorlás, hanem a koralabeli kulcs- és kvótarendszer alapján mindenkire, akit a Tito-rezsím az ellenségének tartott. A társadalom szinte teljes rétegét és a jugoszláv állam összes nemzetét érintő „informbűrös” időszakban bírósági ítélet az esetek többségében sosem született. A legtöbb vádlott ügyében az úgynevezett körzeti kihágási tanácsok, a köztársasági belügyi szervek kihágási tanácsai vagy a titkosszolgálat illetékes ügyosztályai hoztak végzést. A kirótt büntetés minden esetben az úgynevezett adminisztratív bírság volt, amely formailag a társadalomra hasznos közmunkára kötelezte az így megrótt személyeket. A rendszer cinizmusához és a pszichológiai hadviseléshez az is hozzátartozott, hogy az elítéltek jó részével a büntetés szóbeli kimondásakor sokszor évekkel kevesebb időt tudattak, mint amennyit a valóságban kaptak, s csak aznap, amikor azt hitték, hogy a büntetésük letelt, s már készültek haza, közölték velük, hogy továbbra is fogságban kell maradniuk. A holokauszt és 1944 véres ősze után, amelynek következtében gyakorlatilag teljesen megsemmisült a másodsorú kisebbségi sorba került délvidéki magyarság értelmisége, a jugoszláv hatalom 1948 őszén elérkezettnek látta az időt arra,

– Úgy véli, hogy a többségi nemzetnek a kisebbséggel szemben nagylelkűséget kell tanúsítani és védeni kell az asszimiláció minden formájától. Ő személy szerint büszke arra, hogy a kommunista rendszerben Európában sehol nem védelmezték úgy a nemzeti kisebbségeket, mint Szerbiában. A magyar fél biztos lehet abban, hogy a jövőben is egyedül Szerbiában fogja a magyar kisebbség a lehető legszélesebb körű jogokat élvezni, míg Horvátországban komoly problémákra számíthatunk e tekintetben.

– Tény, hogy a nemzeti kisebbségek jogai kevésbé kiterjedtek jelenleg, mint korábban, kisebb jelentőségű jogok megszűntek. Úgy véli azonban, hogy ha elfogadjuk azt az elvet, hogy a Szerbiában élő magyarok hazája Szerbia, s a jelenlegi határokat elmozdíthatatlannak, de átjárhatónak tekintjük, akkor a Szerbia által tanúsítandó pozitív diszkrimináció igen széles körű lesz. A háború előtt nem csupán a mintegy 30 ezer magyar, hanem 200 ezer szerb is elmenekült Szerbiából. Ha létrejön a demokratikus Szerbia, a kisebbségek problémái is megoldást nyernek.

– Drašković úr kéri, hogy a magyar kormány menjen elébe a magyarországi szerbség igazán csekélynek tekinthető igényeinek. A magyarországi szerbek esetében a területi autonómia megvalósíthatatlan, ezért a személyi elvű autonómiát tartják a legmegfelelőbbnek. Drašković úr garantálja, hogy ugyanezt biztosítani fogják a szerbiai magyarok számára is. Kéri egyúttal, hogy a magyarországi délszlávoknak sugárzott napi félórás tv-műsor szerkesztését vizsgáljuk felül, mert a jelenlegi (szerb–horvát–szlovén) harmadolás nem szerencsés. Jó volna, ha biztosítani lehetne a szerb televízió adásának vételét.

Az SZMM elnökhelyettese elmondta:

– Lényegében azonos koncepciót vallanak, és korrekt együttműködést folytatnak a VMDK-val, közöttük lényeges nézetkülönbségek nincsenek. Drašković úr visszavonását követően találkozót fognak kezdeményezni a VMDK-val az aktuális teendők megvitatása céljából.

– Az SZMM tagsága azt várja, hogy március 9-e valódi fordulatot fog jelenteni. 1991. március 9-én Európa nem támogatta a szerb ellenzékét, mára azonban megértette,

hogy ismét példát statuáljon, s egyben ki is iktassa az éppen csak formálódó, a háború viharait túlélő, önmagát is még kereső és a kisebbségi létben az ébredező magyar folyóiratok, újságok, rádióadások és művelődési intézmények berkein belül éppen hogy csak szerveződő fiatal magyar értelmiséget. Az első számú célpontot a magyar lapok és a Belgrádi Rádió magyar adásának szerkesztősége jelentette (ez utóbbinál egy kivétellel annak összes munkatársát letartóztatták, majd a „Kopár-szigetre” hurcolták.) Nagyon sok egyszerű magyar ember is a hatalom célkeresztjébe került; olyan gazdák, mesteremberek, munkások, nyomdászok, cipészek, sőt parasztok is, akiket egy-egy korabeli vicc elmesélése vagy a provokációnak való bedőlés miatt fogott le a jugoszláv hatalom. A hozzáférhető adatok szerint 1949 és 1956 között összesen 244 magyar raboskodott a „Kopár-szigeten”. Pontos számukat azonban még ma sem ismerjük.

hog ez helytelen volt. Míg tavaly csak ideálokkal, most már konkrét tervvel és szervezettel is rendelkeznek. Kéri, hogy Magyarország támogassa őket, elősegítve Szerbia demokratikus átalakulását. Bízassuk a vajdasági magyarságot, hogy vegyen részt a március 9-i tüntetéseken.

Jeszenszky miniszter úr szerb vendége egyes gondolataira reflektálva elmondta:

– Elképzelhető, hogy a Vajdaság helyzetére vonatkozó egyes magyarországi kijelentések módot adtak a szerb hatalomnak arra, hogy támadjon minket. A magyarországi megjegyzések azonban, csak olyan kontextusban jelentkeztek, hogy a Vajdaság alkotmányos helyzetét befolyásoló változások milyen módon mentek végbe.

– Egyetértünk Drašković úr azon javaslatával, hogy Szerbián belül a nemzeti kisebbségek helyzetét a területi és a személyi elven alapuló autonómia kombinációjával lehet megoldani. A magyar parlament a napokban tárgyal az új nemzetiségi törvényről, melynek elfogadását követően a kulturális autonómiát a helyi nemzetiségi önkormányzattal kombináló törvénykezés fog érvényesülni.

– Szimpatikus számunkra a Drašković úr által vázolt megoldás a jugoszláviai konfliktust illetően, de nehéznek tűnik megvalósítása, mert belpolitikai téren a nemzetek számára a kölcsönös engedményeket kínálja az elérhető maximum helyett. Sajnos valamennyi délszláv társnemzetnél jelen van a szűklátókörűség, sok a hódításra vágyó ember. A délszláv népeknek maguknak kellene akarniuk valamilyen asszociáció létrehozását.

– Drašković úrnak a JNA fokozatos átalakítására vonatkozó elképzelése jó megoldásnak tűnik. Magyar részről javasoltuk az ENSZ főtitkárának, hogy a JNA főtisztjeit a világ más válságzónáiban, az ENSZ-haderők kötelékeiben alkalmazza.

B u d a p e s t , 1992. február 18.

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

100.

Székely András Bertalannak, a Miniszterelnöki Hivatal Határon Túli Magyarok Titkársága kormánytanácsosának összefoglaló jelentése vajdasági útról

1992. február 27.

Miniszterelnöki Hivatal
Határon Túli Magyarok Titkársága

Szigorúan Titkos!
Ikt. sz.: SZAB/2./92.

542

Készült: 1 gépelt és
8 sokszorosított példányban
Kapja: Entz Géza
Lábody László
P. Szabó Judit
Bogár László (NGKM)
Bába Iván (KÜM)
Szócs Ferenc (KÜM)
Nahimi Péter (MDF)
Csoóri Sándor (MVSZ)

Jelentés
az 1992. február 19–20-án tett vajdasági kiküldetéséről

Kiutazásom illeszkedett az elmúlt év őszén kezdeményezett rendszeres határ menti konzultációim sorába, amelyeket a VMDK alelnökeivel, illetve elnökségi tagjaival folytatunk. A Temerinben, Adán és Szabadkán lezajlott tárgyalások egyrészt a titkárságunkon formálódó magyar–magyar gazdasági együttműködési koncepció finomítására, másrészt a vajdasági magyarságot érintő, időszerű kérdésekre irányultak.

1. Gazdasági tájékozódó megbeszélések

Külön-külön tárgyaltam dr. Hódi Sándor alelnökkel, dr. Szecsei Mihály egyetemi tanárral, parlamenti képviselővel és dr. Sepsey Csabával, a VMDK szabadkai elnökével, egyben gazdasági bizottságának vezetőjével. Koncepciónk részletesebb feltárása nélkül utaltam a Kárpát-medencei magyar közösségek, az anyanemzet és a nyugati magyarság gazdasági kooperációja kiépítésének a szükségességére, a vállalkozásélénkítés elodázhatatlanságára. Mivel bizonyos alapadatokkal és a helyi lehetőségek átfogó képével csak a „terepen” élők rendelkeznek, felvettem résztémák ottani kidolgozásának, ill. adatgyűjtésének a lehetőségét. Szecsei dr., aki egyébként a Belgrád–Budapest autótűt vajdasági szakasza világbanki gazdasági tervezésének a vezetője volt, a következőket vállalta:

– a Kemenes Ernőnek (MNB) készítendő szerbiai gazdasági jogszabály-összefoglalóinak egy példányát rendelkezésünkre bocsátja (ez ügyben ügyvéd, szabadkai alelnök, tőle függetlenül is készít anyagot);

- a magyarlakta régiók adottságainak, befektetési lehetőségeinek, továbbá munkahelyi és munkaerőviszonyainak az áttekintése;
 - a helyi mezőgazdasági, ipari és infrastrukturális helyzet, a fejlesztési irányok felmérése;
 - saját pénzügyi rendszer kiépítésének lehetőségei.
- Saját stratégiánkat is érintő, ottlétem során kapott gazdasági információk:
- a vajdasági magyarság a munkaigényes agrártermelési és feldolgozó ágazatokban, továbbá a magánfuvarozásban erős;
 - a földek és az ingatlanok a válság és a háború miatt jelenleg mélyen áron alul cserélnek gazdát, ami egyrészt veszély a kisebbség létalapjának potenciális csökkenése, elvesztése szempontjából, másrészt lehetőség helyi és anyaországi magyar tulajdon- vagy bérletszerzésre;
 - a Magyar Vállalkozói Kamara rövidesen kereskedelmi irodát nyit információcsere illetve vegyes vállalkozások élénkítése céljából Újvidéken és Szabadkán;
 - Kozma Huba MDF-es képviselő, a hazai tapasztalatok átadásával elősegíti vajdasági gazdakörök megalakulását;
 - az MVSZ és a GATE „Pro Agricultura Hungariae” Alapítványa részben mezőgazdasági, szakemberek képzésével, továbbképzésével, részben ottani ingatlanok magyar kézben tartására szervezési munkával segíti a vajdasági magyarságot (ld. a mellékelt emlékeztetőket);
 - a tartományi szervek megszűnésével számos képzett magyar gazdasági szakember kerül utcára, akik bevonása a létrejövő vegyesvállalatokba, magyar érdekeltségű bankokba stb. létszükség;
 - a Postabank képviselője és az Együttélés,³³⁴ az RMDSZ³³⁵ és a VMDK vezetői között lefolytatott decemberi megbeszélés az eltérő gazdasági rendszer és egyéb nehézségek miatt nem hozott eredményt;
 - a vendégmunkások tőkebevitelét korábban szabályozókkal akadályozták, ma pedig a háborús helyzet és a lélektani tényezők fékezik;

³³⁴ Az Együttélés szlovákiai magyar politikai mozgalom volt, 1990 márciusában Pozsonyban jött létre mint a konzervatív és liberális eszmerendszer alapjain álló, nemzeti elkötelezettségű mozgalom. Az 1990. évi parlamenti választásokon a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalommal koalícióban vett részt, és négy képviselője jutott be a prágai Szövetségi Gyűlésbe, illetve hét képviselője a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanácsba.

³³⁵ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) 1989. december 25-én alakult meg, célja a Romániában élő magyarok érdekvédelme és képviselete.

– a privatizáció során a szerb ingatlanszerzési szándék nyomait (pl. palicsi műemlékegyüttes³³⁶ megvétele), továbbá szerb magánbankok elszaporodását a Vajdaságban a kolonizáció felgyorsítási szándékaként értékelhetjük.

2. Politikai információk

– Csorba Bélát, a háborúellenes polgárjogi mozgalom aktivistáját, a VMDK elnökségi tagját tájékoztattam a kiszabadítására indított hazai kampány részleteiről,³³⁷ ill. átadtam az erre vonatkozó publikus dokumentumokat. Elmondta elfogatásának és laktanyában tartásának körülményeit. A letartóztatását valószínűleg magyar nemzeti-ségű besúgó jelzése előzte meg. Minősíti a hazai liberális sajtót, hogy szabadulása után röviddel megkereste Muzslai Zoltán, a *Magyar Hírlap* újságírója, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a magyar kormány Vajdaság-politikája elleni nyilatkozatot „csikarjon ki” belőle.³³⁸ Csorba – akinek vállalt kapcsolatai vannak a *Beszélő* körével³³⁹ – erre nem volt hajlandó, a VMDK „nagykoalíciós” anyanemzeti kapcsolatépítési elveinek megfelelően (az interjút szintén ld. a mellékletben);

³³⁶ A palicsi műemlékegyüttes Palicsfürdő szecessziós épületeinek a komplexuma: a vigadó, a víztorony, a női fürdő, a Lujza-villa és a Bagolyvár.

³³⁷ Csorba Béla 1992 elején nem tett eleget a Jugoszláv Néphadsereg behívójának, ezért 1992. február 7-én a szerb hatóságok letartóztatták Újvidéken és Szávaszentdemeterre szállították. A laktanyában Csorbát arra akarták rávenni, hogy írja alá a behívóparancsot. Miután azt megtagadta, bebörtönözték. 1992. február 11-én a parlament napirend előtti felszólalásában Tamás Gáspár Miklós sürgette a politikus kiszabadítását. Katona Tamás külügyi államtitkár válaszában bejelentette, hogy a magyar Külügyminisztérium diplomáciai úton megtette a megfelelő intézkedéseket. Egy nappal később a Szerb PEN Klub is követelte Csorba elengedését. A nemzetközi nyomásgyakorlásnak köszönhetően Csorbát 1992. február 12-én szabadlábra helyezték.

³³⁸ A *Magyar Hírlap* 1992. február 15-i számában készített interjút Csorba Bélával. A fenti szövegben említett rész a következő interjúkérdés volt: „A magyar külpolitika objektív és ellenzékiek által leginkább regisztrált, vélt avagy valós tévedései, a kormányzat nemzetiségpolitikája, a miniszterelnök 15 millió magyar kormányelnökeként deklarált szerepe segít a VMDK-nak és a vajdasági magyarságnak, vagy ellenkezőleg?” Bővebben lásd: Temerini beszélgetés Csorba Bélával, a VMDK lapjának szerkesztőjével – A Vajdaság nem akar független lenni. *Magyar Hírlap*, 1992. február 15, 3.

³³⁹ A *Beszélő* 1981 októberétől 2012 decemberéig megjelent politikai és kulturális folyóirat volt. A nyolcvanas években szamizdatként, a rendszerváltoztatás után előbb hetilapként, majd havi-kéthavi folyóiratként jelent meg. Az 1980-as években nem volt főszerkesztője, a szerkesztőség közösen döntött a beérkezett írásokról. A szűkebb köréhez Kiss János, Kőszeg Ferenc, Petri György, Nagy Bálint, Haraszi Miklós, Eörsi János, Magyar Bálint, Solt Otília, Havas Gábor és Iványi Gábor tartozott.

– Hódi Sándor kérte közvetítésünket a magyar római katolikus egyház és Pálos Miklós államtitkár irányában, Velencei Tamás bánati lelkész kényszerbevonultatása, illetve leszerelése ügyében (részleteket ld. szintén a mellékletben);

– a Nenad Čanak vezette Vajdasági/Jugoszláv Szociáldemokrata Ligával kapcsolatban a VMDK nem foglal el egyértelműen pozitív álláspontot. Čanak súlya ugyanis a szerbek között elenyésző, ugyanakkor épp a VMDK választói között tett szert népszerűsége. Autonómiatervezetét sikerült helyi magyar ösztönzésre kisebbségi vonásokkal gazdagítani. A büntetlenségi garancia nélküli demonstratív hazatérést, amelyre a Magyarországra menekültek ezreit biztatja, a VMDK meggondolatlan és veszélyes kalandnak tartja. Felhívták a figyelmünket Čanak és bizonyos katonai körök baráti kapcsolatára is;

– a Mičunović-féle Szerb Demokrata Párt³⁴⁰ csupán Vajdaság, és nem a magyarság területi autonómiáját tűzte ki célul. A VMDK háborúellenes megmozdulásai idején hallgatott, ugyanakkor most aláírásgyűjtési kampányt folytat Milošević megbuktatására, amelyhez a VMDK csatlakozását kéri. A horvátellenes háború támogatása, Macedónia és Bosznia függetlenedési törekvéseinek negációja és a vajdasági magyarság jogainak csupán politikai-kulturális autonómiára korlátozása jól jelzi a demokraták nacionalista kötöttségeit;

– a szabadkai VMDK telefonján több ízben életveszélyesen megfenyegették a helyi vezetőket és Ágoston Andrást, de tetteges inzultusra még nem került sor;

– mindamellett Kudlik Gábor szabadkai VMDK alelnök bevonultatását egyértelműen politikai indíttatásúnak vélik, a tömeges bácskai, bánati mozgósítással együtt;

– február végéig a szerbiai lakosok kötelesek bejelenteni esetleges horvátországi, szlovéniai ingó és ingatlan vagyonukat, amely után a jövőben feltehetően adózni fognak, de van, aki politikai szankcióktól is tart.

3. Kulturális információk

– A magyarlakta települések művelődési egyesületei nem tudják fenntartani a kezelésükben lévő kultúrházakat, így a privatizáció során szó szerint a fejük fölül árverezik el az épületeket. Ezáltal veszélybe kerül az anyanyelvű közművelődés, mintegy 8-10 ilyen objektum sürgős megvétele volna a megoldás, akár magyarországi vagy nyugati magyar segítséggel is;

³⁴⁰ A szöveg az 1990. február 3-án újra létrehozott Demokrata Pártra utal, amelynek elnökévé Dragoljub Mičunovićot választották meg.

– a magyarlakta régiók oktatási, kulturális és tömegkommunikációs helyzetének felmérését a számunkra Dudás Károly, a testvérvárosi kapcsolatok számbavételét pedig Siflis Zoltán szabadkai VMDK-alelnökök vállalták;

– kintlétem alatt közvetítettem a vajdasági partizánmegtorlást feldolgozó dokumentumfilmek felé a szlovéniai magyarok meghívását, valamint a Hunyadi Szövetség áprilisi, Nemzeti Színházbeli jótékonysági gálaműsorára való felkéréseket vajdaságiaknak.

Budapest, 1992, február 27.

Kézírással
(Dr. Székely András Bertalan)
kormánytanácsos

Mellékletek:

1. Emlékeztetők a „Pro Agricultura Hungariae” Alapítvány és az MVSZ vajdaságiakkal folytatott felsőoktatási és gazdasági megbeszéléseiről
2. A Magyar Hírlap 1992. 02. 15-i Csorba Béla interjúja
3. A VMDK Hírmondó 34. számában (1992. 01. 31.) megjelent közlemények Velencei Tamás rk. [római katolikus] lelkipásztor ügyéről

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

101.

A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója a délszláv válságról

1992. március 6.

Külügyminisztérium
4. Területi főosztály
42914
0083/15/SZT/1992
0030

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!

Feljegyzés

Tárgy: A jugoszláviai válság pillanatnyi helyzete és annak magyar értékelése

I. A délszláv köztársaságok helyzete

1. Jugoszláviában, illetve az utódállamokban a helyzet változatlanul rendkívül feszült, robbanásveszélyes, a válság átfogó és megnyugtató rendezése és megoldása távolinak tűnik.

Ez év január 15-én az Európai Közösség és annak tagállamai, összesen azóta több mint 40 ország, elismerték Szlovénia és Horvátország függetlenségét, ezzel Jugoszlávia az addig fennállt határok és állami keretek között de facto megszűnt létezni. A bomlási folyamat tovább tart, Macedónia függetlenségének elismerése csak idő kérdése,³⁴¹ úgyszintén küszöbön áll Bosznia-Hercegovina függetlenségének elismerése, amihez jelentős mértékben járult hozzá a február 29-én, március 1-én eredményesen lebonyolított népszavazás.³⁴²

Szerbia és Crna Gora politikai vezetése deklarálta, hogy Jugoszlávia néven új államot hoznak létre, amely föderációhoz – nyilatkozatuk szerint – bárki csatlakozhat a volt tagköztársaságok közül. E mögött az a szándék húzódik meg, hogy mindenáron biztosítsák maguk számára a jugoszláv állam jogfolytonosságát.

2. A harcok elcsitulásához, a január 3-i, az ENSZ-főtitkár különmegbízottja, Cyrus Vance közreműködésével létrejött tűzszüneti megállapodáshoz nagyban hozzájárult az, hogy a szemben álló felek gazdaságilag, politikailag meggyengültek, kimerültek,

³⁴¹ Macedóniában 1991. szeptember 8-án tartották meg a függetlenségről szóló népszavazást. A választásra jogosultak 75,7%-a vett azon rész, akiknek 96,4%-a a függetlenségre szavazott. A köztársaság 1991. november 17-én kikiáltotta függetlenségét. A Görögországgal folytatott név- és címervita miatt azonban az elismerés annak ellenére nehezen haladt előre, hogy az ország területéről 1992. március 27-én a Jugoszláv Néphadsereg utolsó egysége is távozott. Az ország függetlenségét először Törökország ismerte el, a két állam 1992. augusztus 26-án létesített diplomáciai kapcsolatot egymással. Az európai nagyhatalmak csak 1993 decemberében ismerték el az önálló Macedóniát.

³⁴² Miután a Badinter vezette döntőbizottság 1991 decemberében megállapította a JSZSZK felbomlását, felszólította a volt tagköztársaságokat, hogy nyilatkozzanak a jövőendőbeli státuszukról. Ezzel összefüggésben Bosznia-Hercegovina parlamentje 1992. január 25-én írta ki a köztársaság függetlenségéről szóló népszavazást és ezzel párhuzamosan az összes képviselőjét visszahívta a szövetségi intézményekből. A népszavazást 1992. február 1-jén és 1992. március 1-jén tartották meg, azon a választásra jogosultak 63,7%-a vett részt, akiknek a 99,7%-a a függetlenségre szavazott. A boszniai szerbek bojkottálták a népszavazást. Az ország függetlenségét még a népszavazás kiírása előtt, 1992. január 31-én elismerte Bulgária, majd Törökország február 6-án. A referendum eredményeinek ismertetése után, 1992. március 12-én Spanyolország, május 17-én Líbia és Irán, majd 1992. április 6-án Németország ismerte el Bosznia-Hercegovina függetlenségét.

Szerbiában több százezer ember menekült el, vagy bujkált a behívók elől, megerősödött az ellenzék tevékenysége, a tömegek számára egyre elviselhetetlenebbé váltak a háború terhei.

3. Nemzetközi téren tovább folytatódtak az erőfeszítések egyrészt az Európai Közösség Hágából Brüsszelbe áttelepült „Jugoszlávia-konferenciája” keretében, másrészt az ENSZ Biztonsági Tanácsában, nem utolsósorban a kétoldalú államközi kapcsolatokban. Már tavaly őszi folyamán nyilvánvalóvá vált, hogy a jugoszláviai válság megoldását maguktól az érintettektől nem lehet várni, ezért szükség van a nemzetközi közösség beavatkozására, döntőbíráskodására. A szlovén és a horvát vezetés, később a macedón és bosnyák vezetés is erőteljesen szorgalmazta ezt. A „szövetségi” és a szerb vezetés hosszú ideig igyekezett mindent elkövetni a válság nemzetközisítése ellen, és maximumisan kihasználni a nemzetközi közösség kezdeti tétovázását, bizonytalankodásait és tévedéseit. Hosszú időre, valamint a véres horvátországi háborúra volt szükség ahhoz, hogy a nemzetközi közösség, mindenekelőtt az Európai Közösség határozottabban lépjen fel és megszabaduljon attól az illúziótól, hogy Jugoszlávia valamilyen megreformált állapotban fenntartható. Jelenleg a Szlovéniát és Horvátországot elismerő államok zöme a maradékot Jugoszláviának ismeri el, és érdekei érvényesítése céljából kapcsolatokat tart fenn vele. Ez a helyzet az újabb két tagköztársaság valószínűsíthető elismerésével természetesen módosulni fog.

4. A válság egyik leglényegesebb nyitott kérdése, egyidejűleg az egyik legösszetettebb megoldandó feladat az államutódlás tisztázása. Ehhez nincs megfelelő nemzetközi precedens. A legkézenfekvőbb és leghivatottabb fórum a vitatott kérdések megoldására a brüsszeli „Jugoszlávia-konferencia” lehet, amelynek mandátumát azonban ehhez meg kell változtatni. Tisztázandó az utódállamok egymáshoz való viszonya, a volt közös vagyon és államadósság megosztása, valamint egyéb kérdések. A jövőbeni megállapodásnak jó alapja lehet a konferencián még tavaly november 4-én beterjesztett Carrington-terv. Ez a terv többek között komoly garanciákat tartalmaz az egyes utódállamokban kisebbségben maradó etnikumok jogainak érvényesítésére. Az egyes délszláv nemzeteken, illetve államokon kívül a konferencián biztosítani kell a nemzeti kisebbségek jelenlétét is. Megállapodás született arról, hogy március 9-én folytatják a konferencia munkáját. Ennek előkészítése céljából ezekben a napokban személyesen Lord Carrington tárgyalt Belgrádban, Szarajevóban és Zágrábban.

5. A válság rendezésének felgyorsítását, a vontatottan haladó politikai tárgyalások intenzívebbé válását segítheti elő a szarajevói tűzszüneti megállapodásban rögzített ENSZ-csapatok telepítése Horvátország harcok sújtotta körzeteibe. A telepítés immár huzamosabb ideje késik és előreláthatólag március vége előtt nem kerül sor a teljes kontingens megérkezésére. Az elhúzódáshoz hozzájárult a korábban Belgrád által

védelmeszt horvátországi szerb vezetők ellenkezése, valamint a boszniai népszavazást megelőző és azt kísérő, fegyveres összecsapásokig elfajuló feszültségek.

6. A valamikori Jugoszlávia gazdasága teljesen szétesett. Megszűntek vagy jelentős mértékben visszafejlődtek az egyes volt tagköztársaságok közötti kommunikációk és árucseré. Az egyes köztársaságok gazdaságai gyakorlatilag hadigazdálkodásra álltak át, nagymértékben megnehezült a nemzetközi csere, amihez Szerbia esetében jelentősen járult hozzá a vele szemben még mindig érvényben lévő EK-szankciók hatása. Általánosan elmondható, hogy a termelés a köztársaságokban átlagban 30–40%-kal, egyes esetekben 70%-kal esett vissza. A munkanélküliség 10–20% között mozog. Újra elszabadult az infláció, amely megközelíti a havi 20–30%-ot. Az infláció gerjesztője mindenekelőtt a nagymértékű háborús kiadások fedezését szolgáló pénznyomtatás, amelyet kivédendő Szlovénia és Horvátország már megteremtette saját elszámolási egységét és kilépett az egységes jugoszláv pénzügyi rendszerből, Macedónia és Bosznia pedig elhatározta saját pénz bevezetését. Ezzel a valamikor egységes jugoszláv pénzügyi rendszer teljességgel szétesett. Az egyes köztársaságok nem teljesítenek egymás felé pénzáttalásokat, akadozik vagy megszűnt a 16 Mrd USD-re tehető korábbi külföldi adósság visszafizetése.

I. A válság magyar megítélése

Magyarország a válsággal kapcsolatos eddig követett és változatlanul érvényben lévő politikájában abból indul ki, hogy egyrészt tiszteletben tartja a népek önrendelkezési jogát és az ezen az alapon létrejött új államokat elismerte, illetve kész elismerni a jövőben, másrészt elfogad minden olyan megoldást a jugoszláviai válságra, amely az érintettek egyetértésével, beleértve a magyar kisebbséget is, megállapodásos alapon, nemzetközi garanciák mellett létrejön. Érdeünk, hogy minél hamarabb és lehetőleg békés eszközökkel megállapodás szülessen a Jugoszlávia-konferencián az államutódlásról, ahol kiindulási alapnak azt kell tekinteni, hogy mindegyik új állam egyben utódállam is. A nemzetközi garanciák és döntőbíráskodás mellett létrejövő majdani megállapodás lehetőséget biztosít számunkra, hogy a magyar kisebbség kollektív jogait és autonómiáját garantáltassuk.

1. A volt Jugoszlávia felbomlásával alapvetően új helyzet jön létre, az újonnan megalakult, velünk szomszédos államokkal módunkban áll érdekeink messzemenő érvényesítése mellett újragondolni és új alapokon rendezni kapcsolatainkat. Valamennyi utódállam számára külön-külön egyaránt fontos partner maradunk, s a kölcsönös függőségi rendszerben egyelőre erősebbnek mutatkozik az utódállamok ránk utaltsága, mint fordítva.

2. Kapcsolatainkat Szlovéniával és Horvátországgal, valamint a még Jugoszláviának tekinthető formációval pragmatikus alapon alakítjuk. A válságban érintett felek által is igényelt kérdésekben igyekszünk közvetíteni, ami javítja pozícióinkat a kétoldalú tárgyalásokon is. Arra törekszünk, hogy a Jugoszlávia felbomlásával megszakadt egyezményes kapcsolatainkat praktikusán kezeljük és új, kétoldalú egyezmények megkötéséig biztosítsuk a folyamatosságot. Ebben egyelőre partnerekre találunk az utódállamokban is. A háború és annak a gazdasági kapcsolatainkra negatív következményekkel járó átmeneti hatásai ellenére jövőbeni kapcsolatainkra mérsékelt optimizmussal tekinthetünk. Számos nagy horderejű projektum, lehetséges közös beruházás van – részben még korábbról – napirenden, tárgyalás alatti, mint például a Budapest–Belgrád autópálya, a Budapest–Trieszt autópálya, a világiállításba való bekapcsolódás lehetősége, vasúti beruházások, a tengerhez való kijutásunk biztosítása, hosszú távú termelési együttműködések, a határ menti komplex regionális fejlesztés, a kishatárforgalom fejlesztése stb.

3. Az utódállamok közül rendezettnek és dinamikusán fejlődőnek mondhatók a Szlovéniával és Horvátországgal fennálló kapcsolataink. Ezen államokkal küszöbön áll a nagykövetek cseréje. Szerbiával a politikai kapcsolatokban meglévő feszültségek ellenére zavartalan a gazdasági együttműködés és tapasztaljuk az első jeleit annak a kijózanodásnak, amely tudomásul veszi szerb részről Magyarország kulcsfontosságú szerepét a szerb külkapcsolatokban. Igyekszünk kapcsolatokat kiépíteni a szerbiai politikai ellenzék felé, amely készségesebbnek mutatkozik viszonyunk normalizálására, mint a jelenlegi hatalom. A majdan függetlenné váló Boszniával és Macedóniával elsősorban gazdasági téren építhetünk ki szorosabb együttműködést (mindenekelőtt Boszniával), de belátható időn belül tervezzük képviselveket kölcsönös nyitását is.

Budapest, 1992. március. 6.

MNL OL XIX-J-1-j 30. d.

A Külügyminisztérium 4. Területi Főosztályának összefoglalója
a magyar–délszláv kapcsolatokról

1992. március 19.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
0083/23/S2T/1992

Szigorúan titkos!
Készült: 1 pld.
Kapja: Saját

Tárgy: Az elmúlt két év külpolitikai eredményei,
valamint az elkövetkező két év során megvalósítandó külpolitikai célkitűzések

I.

Az elmúlt két év külpolitikai eredményei

1. Az elmúlt két év legfontosabb külpolitikai eredménye a délszláv relációban az, hogy Magyarországnak következetes és mértéktartó, időnként önmérsékletet tanúsító magatartása következtében sikerült kívül maradnia a jugoszláviai válságon, annak ellenére, hogy több ízben történtek provokációk, és kísérelték meg közvetlenül bevonni Magyarországot a konfliktusba. Ez a megállapítás annak ellenére is érvényes, hogy a magyar külpolitika időnként követett el hibákat is, de ezeket korrigálni tudta (Kalasnyikov-ügy).

2. A délszláv konfliktussal szembeni higgadtság és megfontoltság lehetővé tette a magyar külpolitika számára, hogy nem egy esetben helyesen mérje fel az események menetét, és hogy a válság kilátásairól később beigazolódnó prognózisokat adjon. Ezekről az értékelésekről a magyar külpolitika folyamatosan tájékoztatta legfontosabb partnereit, időnként a nagyhatalmakat is, amit azok a maguk részéről nagyra értékelték és folyamatosan igényeltek.

3. A magyar külpolitika a fentiekből adódóan aktív szerepet tudott játszani, és a magyar érdekeket jól kifejező kezdeményezésekkel tudott élni (EBEÉ-n belül, EK-országok felé, korábbi Hexagonalén belül, a „Visegrádi Hármak” keretében, és kétoldalú relációkban).

4. Komoly sikernek kell tekinteni, hogy Magyarország úgy tudott kívül maradni a konfliktuson, hogy ugyanakkor megőrizte cselekvési szabadságát mindhárom

legfontosabb, velünk szomszédos délszláv állam felé. Szlovéniával és Horvátországgal már elismerésük előtt olyan viszonyt sikerült kialakítani, amely hosszú távon meghatározza az elismerés utáni államközi kapcsolatok stabil fejlődését, a jószomszédi viszony kialakítását, az átmeneti időszakban is fenntartotta az együttműködést, amely a diplomáciai kapcsolatok felvétele után komoly lendületet vett. Ezzel egyidejűleg a kétségtelen feszültségek, sőt a szerb részről Magyarországgal szemben folytatott heves kampány ellenére nem került sor kenyértörésre Szerbiával, az együttműködés az élet minden területén – ha alacsonyabb szinten is – folytatódott. Az utóbbi időben tanúi lehetünk annak, hogy bizonyos szerb hivatalos körök részéről kezdik felismerni Magyarország meghatározó szerepét Szerbia számára.

5. Annak köszönhetően, hogy Magyarország mindhárom délszláv szomszédjával egyaránt fenntartotta kapcsolatait, nem egy esetben kérték fel, hol az említett szomszédok, hol az EK, az ENSZ, illetve a Nemzetközi Vöröskereszt részéről közvetítésre.

6. A magyar külpolitikának sikerült eredményesen támogatnia és menedzselnie a jugoszláviai magyarság ügyét. Nagy sikernek tekintjük, hogy míg a válság kezdetekor Nyugat-Európában általában nem tudták, hogy Szerbiában is vannak magyarok, hogy létezik a VMDK, addig az elmúlt időszakban a vajdasági magyarság ügye közismertté vált és azzal a jugoszláviai válsággal kapcsolatos fórumokon foglalkoznak. A VMDK-t pedig elfogadták partnerként. Úgyszintén eredményesen hívta föl a figyelmet a magyar külpolitika a horvátországi (baranyai–szlavóniai) magyarság tragédiájára. A magyar külpolitika kezdeményezésére csatlakozott Horvátország a magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozathoz, és írtunk alá a magyar–horvát Jegyzőkönyvet a kisebbségekkel kapcsolatos együttműködésre. Folyamatban van a magyar–szlovén viszonylatban is kétoldalú kisebbségi megállapodás előkészítése.

7. Magyarország növelte tekintélyét a menekültügyben tanúsított hozzáállásával. Sikerült elérni, hogy különböző nyugat-európai és észak-amerikai humanitárius szervezetek, valamint kormányok hozzájáruljanak a több tízezernyi menekült ellátási költségeihez.

II.

Az elkövetkező két év során megvalósítandó külpolitikai célkitűzések

1. Ki kell dolgozni a megszűnő Jugoszlávia helyén létrejövő államok irányában folytatott hosszú távú külpolitika alapjait. Ennek során az alábbiakat célszerű figyelembe venni:

- szomszédság, kölcsönös egymásrataltság, közös történelmi múlt;

– a térség számunkra meghatározó gazdasági jelentősége, a nemzetgazdaságok komplementer jellege, tranzitszerep, a határ menti régiók közös fejlesztése (regionalizmus), a tengerhez való kijutásunk biztosítása;

– új biztonságpolitikai szituáció létrejötte déli határaink mentén, Magyarországgal külön-külön jó, vagy korrekt, egymással azonban feszült viszonyban lévő kisállamok;

– a mindhárom velünk szomszédos államban élő magyar kisebbség sorsának hosszú távú rendezése nemzetközi arbitrázs és garanciák mellett (brüsszeli Jugoszlávia-konferencia, Carrington-terv);

– Magyarország szerepének erősítése a kisrégióban, az 1945 utáni békerendszert felváltó új viszonyrendszer (az integráció erősítése, a határok lebontása, az egységes regionális szemlélet erősítése) kialakítása;

– a magyar gazdasági jelenlét és befolyás erősítése vegyesvállalatok, tőkekihelyezés, ingatlanvásárlások, hitelek stb. útján a velünk szomszédos, elsősorban a magyarok által lakott régióban. Ezzel egyidejűleg a három délszláv államban élő magyarság gazdasági erejének fokozása a magyarság által létrehozott gazdasági intézmények (bankok, vállalatok stb.) támogatásán keresztül;

– a délszláv utódállamok EK-hoz való csatlakozásának elősegítése, az Olaszország–Ausztria–Magyarország és Görögország közötti vákuum megszüntetése.

2. Az összes délszláv utódállammal, Bosznia-Hercegovinával és Macedóniával előreláthatólag már a közeljövőben, a Szerbia és Crna Gora által alkotott föderációval pedig az államutódlás tisztázása után rendezni kell a diplomáciai kapcsolatokat (Szlovéniával és Horvátországgal megtörtént a diplomáciai kapcsolatok felvétele). Ezzel párhuzamosan át kell tekinteni az államközi szerződéses kapcsolatokat, azokat szükség szerint meg kell újítani.

3. Törekedni kell a magyar–délszláv viszonylatban az utóbbi évtizedben jelentős színvonalú és eredményeket felmutató szellemi-kulturális kapcsolatok helyreállítására, fejlesztésére. Ennek különböző elemei lehetnek: Budapest mint európai egyetemi központ megnyitása, ösztöndíjak adományozása a délszláv államok számára, a velünk szomszédos délszláv államokban, esetleg Boszniában magyar intézetek belátható időn belüli létesítése, a hungarológiai stúdiók kiépítése és fejlesztése a meglévő alapok felhasználásával.

4. A válság békés és tartós megoldásának követelményét szem előtt tartva támogatni kell a nemzetközi közösség erőfeszítéseit. Elsősorban az EK égisze alatt zajló brüsszeli Jugoszlávia-konferenciát. Aktív lobbizást kell folytatni a vajdasági magyarság ügye mellett. Törekedni kell arra, hogy részvételük biztosított legyen a konferencián. A térség kisebbségi problémáinak rendezésére nézve is példaértékű lehet a Jugoszlávia-konferencián esetleg megszülető kisebbségvédelmi garanciarendszer.

5. Az EBEÉ folyamat keretén belül támogatni kell a válságmegelőző és válságkezelő mechanizmusok és intézmények kiépülését. Ilyen lehetne a Badinter-féle választott döntőbíróóság,³⁴³ amely kisebbségi ügyekben lenne illetékes.

Budapest, 1992. március 19.

MNL OL XIX-J-1-j 30. d.

103.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Nenad Čanak, a Vajdasági Jugoszláv Szociáldemokrata Liga elnökének közlései a szerbiai helyzetről

1992. április 13.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség Belgrád

Azonosító BLG20990

Érkezett: 92. 04. 13. 12:45

Készítette: VL.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: N. Čanak Vajdasági ellenzéki vezér a szerbiai állapotokról

N. Čanak a Vajdasági Jugoszláv Szociáldemokrata Liga elnöke szombati újdéki beszélgetésünk alkalmával rendkívül sötét képet festett a szerbiai és azon belül a vajdasági kilátásokról. Véleménye szerint a szerb vezetés változatlanul a háborúra játszik, mivel csak így garantálhatja hatalma megőrzését. Nyíltan szövetkezik a társadalom aljával, és épít a különböző marginalizálódott és bűnöző csoportokra, akik

³⁴³ Badinter-féle választott döntőbíróóságot, vagy Választottbíróási Bizottságot a Jugoszláviáról szóló békekonferencia keretén belül 1991. augusztus 27-én az EGK Miniszteri Tanácsa hozta létre. Az öt-tagú, az EGK tagállamok alkotmánybíróságainak elnökeiből álló bizottság elnöke Robert Badinter francia jogász lett. 1991 novemberétől 1993 januárjáig a Választottbíróási Bizottság tíz jogi véleményt adott ki.

a horvátországi háború idején is elvégezték a piszkos munkát. Frontra küldésükkel egyben sikerült kivonni őket a köztársaság belpolitikai küzdelmeiből, ahol az egyre súlyosbodó szociális feszültségeket kihasználva könnyen a hatalom ellen fordulnának. S. Milošević szándékosan tolja előtérbe V. Šešeljt, a Szerb Radikális Párt elnökét, aki radikalizmusával és minden kérdésre az egyszerű emberek számára is érthető és sokaknak meggyőzőnek tűnő válaszaival, vitathatatlanul bizonyos népszerűsége tette szert.

Vele mondatják ki azokat a dolgokat, amelyeket a Szerb Szocialista Párt nem vállalhat fel, de a demagóg csetnik vezérnek jelentős szerepet szánnak arra az esetre készülve is, ha a szociális elégedetlenségek nyomán jelentősebb tömegmozgalmak robbannak ki. Nem tartotta kizártnak azt sem, hogy szükség esetén S. Milošević kész Šešeljt a hatalom gyakorlásába³⁴⁴ is bevonni, ami egyben a hatalom jelenlegi fasisztoid jellegének nyílt vállalását és további erősödését jelentené.

Az ún. demokratikus ellenzéki pártok a teljes bénultság állapotába kerültek, a hatalom szinte tetszés szerint manipulálja őket. Alapvető problémájuk az, hogy nem képesek szembefordulni a hivatalos politika nacionalizmusával, szinte egyetlen alapkérdésben sem hajlandók a radikális elhatárolódásra, még a háború kérdésében is változatlanul hezitálnak. Nem képesek felfogni, hogy a nacionalizmussal való gyökeres szakítás ugyan átmenetileg problémákkal járhat, de hosszú távon csak ez a politika lehet eredményes, hiszen Szerbia számára is a korszerű, az európai normákat maradéktalanul alkalmazó demokrácia jelenthet majd megoldást. A bizonytalanságra és a tehetetlenkedésre az sem szolgál mentségül, hogy óriási nyomás nehezedik rájuk és egyre nehezebben jutnak nyilvánosságához. Szerbiában jószerivel a *Vreme* c. hetilapon³⁴⁵ kívül ma már nincs olyan orgánus, amely az ellenzéki magatartásának következetes szócsöve lenne.

A szerb hatalom minden korábbinál durvábban igyekszik megregulázni a különböző médiákat. Jelenleg a televízió és a rádió van terítéken, de sor fog kerülni a különböző napilapokra és időszakos kiadványokra is. Ebből a szempontból nem a nemzetiségi orgánusoknál, köztük a *Magyar Szónál* kialakult helyzetet tartja a legszomorúbbnak. Sőt bizonyos céltudatosságot lát abban, hogy eddig nem léptek határozottabban a *Magyar Szó* szerkesztősege ellen: adott esetben bizonyítékként lehet felhasználni a lap ellenzéki beállítottságát a magyar kisebbség ellen.

³⁴⁴ Erre majd csak 1997-ben került sor. A Vojislav Šešelj vezette Szerb Radikális Párt a miloševići éra utolsó szakaszában, 1997 és 2000 között volt koránypárt.

³⁴⁵ A *Vreme* (Idő) politikai hetilapot 1990 októberében a nagyszerb politika szócsövévé vált *NIN* hetilapot elhagyó újságírók alapították Belgrádban. A délszláv háborúk időszakában, 1990 és 2000 között az objektív, mértéktartó hetilapból a nyugati média is számos alkalommal vett át cikkeket.

A boszniai konfliktusokat a szerbek provokálják. Ott ugyanazokat a módszereket alkalmazzák, amelyeket a horvátországi háborúban próbáltak ki. Nem sok esély van arra, hogy az erőszak eszkalálódását meg lehessen állítani, bár a hadsereg már nincs abban a helyzetben, hogy újabb háborúba bocsátkozzék. Sajnálatos tény, hogy a legfontosabb nemzetközi tényezők Bosznia és Hercegovina esetében is késlekedtek, jóllehet mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a tragédiát csak nemzetközi megfigyelőknek és békefenntartó erőknek a köztársaságba vezérlésével lehet megakadályozni.

Čanak úr véleménye szerint a soknemzetiségű Vajdaságot is hasonló veszély fenyegeti, van realitása etnikai konfliktusok kiprovokálásának olyan környezetben, ahol lényegében azonos számban élnek magyarok és szerbek (pl. Becse). A szerb vezetés szándékosan táplálja a magyarellenességet és ilyen céllal visszatérően provokálja Magyarországot. Ez utóbbira a külső veszélyeztetettség ébrentartása és a szerbek homogenizálása miatt van szükség. Ha a Vajdaságot is elérnék a konfliktusok, annak beláthatatlan következményei lennének, mind az emberáldozatok, mind pedig az etnikai viszonyok szempontjából, vagyis ebben az esetben a magyarok tömeges elűzésére kerülne sor.

Čanak úr szerint a mostani helyzetben rendkívüli fontossága van annak, hogy Magyarország milyen magatartást tanúsít. A provokációkra visszafogott és kiegyensúlyozott módon kellene reagálni. A magyar politikának állandó figyelmet kellene fordítani arra, hogy a jugoszláv konfliktus kapcsán ne érhesse a részrehajlás vádja, hiszen csak így lehet megnyerni a vajdasági szerbség hatalommal szemben álló többségének szimpátiáját, márpedig az ő támogatásuk hiányában a kisebbségek teljesen kiszolgáltatottá válnak. A kisebbségi jogok mellett a magyar kormánynak a Vajdaság autonómiájának visszaállításáért is következetesen ki kellene állnia. A legfontosabb azonban az lenne, hogy hivatkozva a boszniai tanulságokra is, a magyar kormány mielőbb elérje nemzetközi megfigyelők telepítését – EK- vagy ENSZ-keretekben – a Vajdaság nemzetiségileg vegyes lakosságú körzeteiben. Hasonló megoldást tart szükségesnek Koszovóban is. A nemzetközi megfigyelők küldése mellett szól, hogy a két tartományban fenyegető veszélyek könnyen torkollhatnak nemzetközi konfliktusokba, ami új dimenziót adna a jugoszláv válságnak.

A szociáldemokrata vezető értékelése reális tényezőkön nyugszik, ezért azt figyelmet érdemlőnek tartom, bár némely következtetése túlzásnak tűnik. Fontosnak érzem a magyar magatartásra vonatkozó megjegyzéseit és különösen a nemzetközi megfigyelők kiküldetésének sürgetését, illetve az ezzel kapcsolatos megjegyzéseit. A vajdaság autonómiájának visszaállítása melletti kiállásunkat össze kell kötni a személyi elvű kisebbségi autonómia elfogadtatásával, annál is inkább, mert ebben a kérdésben még a VMDK-val együttműködő demokratikus pártok is meglehetősen tartózkodóak.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Kodolányi Ferenc

Intézkedtem:
MNL OL XIX-J-1-j 30. d.

104.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kikiáltása

1992. április 27.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20076
Érkezett: 92. 04. 29. 14:52
Készítette: HZ
Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

47

Április 27-én délelőtt a Szövetségi Parlament Szövetségi Tanácsa (csonka összetétellel, mivel Szerbia és Crna Gora képviselői vesznek csak részt hónapok óta) a két köztársaság parlamentjének elnöke által mondott rövid indoklást követően elfogadta a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmányát. Míg Bakočević, Szerbia képviselőházának elnöke az együttmaradás jogát, a két köztársaság évszázados törekvése beteljesülését ecsetelte, a Szövetségi Tanács egyes felszólaló küldöttei támogatólag a jövőbeni további csatlakozások lehetőségét emelték ki (a Krajinákra és Bosznia-Hercegovina

558

Szerb Köztársaságra konkrétan is utaltak). Súlyos formai mulasztásokat is felrótak ugyanakkor az „alkotmányozóknak”. Kierőszakolt, muszájból elfogadott, legitimitást nélkülözőnek minősítve ezt az alkotmányt. A muzulmán nemzetiségű küldött felrótta az automatikus támogatást nyújtó többségnek, hogy egy, a többségi szerb nemzet érdekeit kifejező és védelmező alkotmányt hoztak létre, szerb hegemonia kialakítását segítik elő.

Délután 14 órakor került sor a két ház rövid, alig húszperces ülésére. Ezen már jelen volt a két köztársaság parlamenti képviselőinek többsége is. Távol maradt a Szerb Megújódási Mozgalom és a Demokrata Párt frakciója. Kb. 50 külképviselet tett eleget a meghívásnak, köztük Kína, az Orosz Föderáció, Románia, Bulgária, Törökország, Görögország, India stb. Többségük misszióvezető szintjén, az USA, az EK és az európai államok nagyköveteinek többsége távol maradt.

Az alkotmány elfogadása tényleges határok között az új délszláv szövetségi köztársaság létrejöttét jelenti, azzal a nem is titkolt óhajjal, hogy e „harmadik Jugoszlávia” újabb Piemont szerepét tölthesse be.³⁴⁶ Jól érzékelhető törekvés, hogy a jelenleg ENSZ-védelem alá kerülő horvátországi területeket változatlanul Jugoszlávia (ez esetben még a JSZSZK-ra történő utalás ez) részeként kezeljék, a szövetségi költségvetésből jelentős összegeket szavaztak meg máris e területek igazgatási funkcióinak finanszírozására. Ez az állapot (kettősség) a választások lezárásáig esetleg tartható lesz, később már aligha. Kitűzték a szövetségi választások határidejét is, melynek június 30-ig le kell bonyolódnia. A Köztársaságok Tanácsába és a Polgárok Tanácsába választanak képviselőket.³⁴⁷

³⁴⁶ Torinói székhellyel a Savoyai Hercegségből 1720-ban alakult meg a Szárd Királyság, melyet Napóleon csapatai elfoglaltak. Az 1815-ös Bécsi Kongresszus állította helyre a Szárd–Piemonti Királyság függetlenségét, amelyhez hozzácsatolták a Genovai Köztársaságot. Az így létrejött állam lett az olasz Risorgimento (Újjászerveződés), vagyis az egységes olasz nemzetállami törekvések központja.

³⁴⁷ A JSZK kétkamarás képviselőháza a Polgárok Tanácsából és a Köztársasági Tanácsból állt. A Polgárok Tanácsának 136 tagját közvetlen, titkos választások révén választották meg. A Köztársaságok Tanácsába mindegyik tagköztársaság 20 képviselőt küldött. A Szövetségi Közgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésekről a két kamara a képviselők többségi szavazatával határozott. A Szövetségi Képviselőháznak alapvetően 8 hatásköre volt. 1. Ez a testület döntött a JSZK alkotmányáról. 2. Ennek a testületnek a hatáskörébe tartozott más tagállamok felvétele a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságba, illetve más államokkal való társulás és a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozás jóváhagyása. 3. A Szövetségi Képviselőház dönthetett a JSZK határainak a megváltoztatásáról, a háború kihirdetéséről és a béke megkötéséről, a közvetlen háborús veszély és a vészhelyzet kihirdetéséről. 4. Szövetségi törvényeket hozott, elfogadta a szövetségi költségvetést, megerősítette a JSZK hatáskörébe tartozó nemzetközi megállapodásokat. 5. Ellenőrizte a szövetségi kormány és a szövetségi testületek, valamint a szövetségi tisztviselők munkáját. 6. A Szövetségi Képviselőház gyakorolta egyes bűncselekményeknél a szövetségi törvények által biztosított amnesztiát. 7. Ez a testület választotta meg és menthette fel a JSZK elnökét, a szövetségi kormány elnökét, a szövetségi alkotmánybíróságot és a szövetségi bíróságot.

Szerbia azon törekvését, hogy Jugoszlávia örököséként léphessen újból színre, csak részben koronázta siker. A nemzetközi partnerekkel a Szövetségi Külügyi Titkárság jegyzékben ismertette az állam folytonosságának nemzetközi vonatkozásaival kapcsolatos álláspontot. Formális elismerést nem igényelnek, ugyanakkor Kína és Oroszország ilyen értelmű nyilatkozatai nagy publicitást és kiemelt hangsúlyt kaptak. Egyben kifejezésre juttatták készségüket az önállósodott volt jugoszláv köztársaságok elismerésére a brüsszeli Jugoszlávia Konferencia sikeres befejezése nyomán. Tisztában vannak azzal is, hogy a jugoszláv válságban fontos szerepet játszó országok képviselőinek demonstratív távolmaradása a ceremóniáról nem egyszerűen protokolláris kérdés, előrevetíti azt a nehéz politikai küzdelmet, amellyel az új helyzet elfogadtatása során szembe kell nézniük.

Számos egyéb tisztázatlan, vagy nyitott kérdés, így a tartományok megszüntetettnek tekinthető autonómiája, az albán és a muzulmán népesség helyzete, a Vajdaságban erősödő önállósuló törekvések, ezen belül a magyarság autonómiakoncepciójának felmerülése nehezíti az új, alakuló Jugoszlávia belső helyzetét és nemzetközi elfogadtatását is.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 27. d

bíráit, a szövetségi államügyészt, a Jugoszláv Nemzeti Bank elnökét és a szövetségi törvény által meghatározott egyéb szövetségi tisztviselőket. 8. A szövetségi alkotmány által meghatározott egyéb feladatokat látott el.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság diplomáciai kapcsolatairól

1992. május 12.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
001559/7/1992

Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Katona T.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Varga T.
Sáringer I.
Szénási Gy.
Belgrád
Saját (3)

Feljegyzés

Tárgy: Diplomáciai kapcsolatok a JSZK-val

1. 1992. május 11-én az Európai Közösség Külügyminiszteri Bizottsága brüsszeli ülésén nyilatkozatot fogadott el Bosznia-Hercegovináról, amelyben élesen elítéli a Jugoszláv Néphadsereg és a belgrádi hatóságok által irányított agressziót Bosznia ellen. Megfogalmazzák követeléseiket és politikai megszorító intézkedéseket határoznak el Belgráddal szemben. Ezek közül a legfontosabb a nagykövetek visszahívása Belgrádból.³⁴⁸

2. A nagykövetek konzultációra történő visszahívását, mint intézkedést az EK már korábban is kilátásba helyezte. Ez nem jelenti a nagykövetségek felszámolását, illetve a diplomáciai – de facto létező – kapcsolatok megszakítását az el nem ismert JSZK-val.

³⁴⁸ Az EK külügyminiszterei 1992. május 11-én elfogadott nyilatkozatukban a Bosznia-Hercegovinában folyó erőszakért és Szarajevó ostromáért Szerbiát tették felelőssé, politikai és gazdasági szankciók bevezetését helyezték kilátásba az ország ellen, s elrendelték nagyköveteik Belgrádból történő visszahívását.

3. A rendelkezésre álló információk szerint Belgrádot már elhagyta a brit³⁴⁹ és a francia³⁵⁰ nagykövet. Az USA követni fogja az EK-lépéseket (erre kötelezi az április 10-i közös politikai nyilatkozat). Csehszlovákia és Kanada valószínűleg nem hívja vissza nagykövetét, óvatosságot tanúsít.

4. A diplomáciai kapcsolatoknak a nagyköveti szintről, ha csak ideiglenesen is, alacsonyabb szintre történő leszállítása, ami feltételezi hasonló válaszlépés megtételét jugoszláv részről is, a JSZK lehetőségeit korlátozza a számára nagyon fontos partnereknél. Megjegyzés: néhány EK-országban eddig is ügyvivő volt.

5. Megítélésünk szerint Magyarország nem rendelheti haza nagykövetét Belgrádból,³⁵¹ az EK-nak ezt a lépését nem követhetjük. Ha az EK ragaszkodik a döntés aktív és hasonló értékű magyar támogatásához, akkor igyekezzünk azt időben elhúzni, az EK által június 29-én megállapított felülvizsgálati határidő lejártáig. Nagykövetünk visszavonása Belgrádból a jelenlegi helyzetben a vajdasági magyarok között nagyfokú elbizonytalanodást, esetleg menekülési hullámot váltana ki.³⁵² Emlékeztetni kell arra, hogy nagykövetünk tavaly november végi, konzultációra történt hazahívása a vajdasági magyar lakosság körében kedvezőtlen visszhangot váltott ki, bár a VMDK vezetése megértette akkori lépésünk indítékait.

A nagykövet visszahívása abból a szempontból is problematikus lehet, hogy újabb „bizonyítékul” szolgálna az élesen magyarellenessé sajtókampányt irányító belgrádi vezetés számára az ellenségképhez, amelyet Magyarországról igyekeznek kialakítani. Félő, hogy válaszképpen retorziókat alkalmazna a hatalom az amúgy is erős politikai, propaganda és adminisztratív hatalmi nyomásnak kitett magyarsággal szemben. Amennyiben mégis meg kell lépnünk ezt a lépést, előtte feltétlenül konzultálnunk kell a VMDK-val.

6. Javasoljuk, hogy Magyarország biztosítsa az EK Külügyminiszteri Bizottsága döntéseit elvi támogatásáról, a döntésnek azokat az elemeit, amelyek Jugoszlávia EBEÉ-ben és más nemzetközi szervezetekben történő felfüggesztésére vonatkoznak, pedig gyakorlati és tevőleges támogatásáról.

³⁴⁹ Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának a belgrádi nagykövete ekkor Peter Hall volt.

³⁵⁰ A Francia Köztársaság nagykövete ekkor Michel Chatelais volt.

³⁵¹ Ezzel kapcsolatban lásd: A nagykövek visszahívása – A magyar kormány még nem döntött – Budapest sajátos helyzetét tekintve véve mérlegeli a kérdést – Nagyriport a *Magyar Nemzet* c. napilapban a vajdasági magyarság helyzetéről. *Magyar Szó*, 1992. március 13. 3.

³⁵² A Jugoszláv Néphadsereg 1992. május 11-én páncélosokkal körbezárta, majd azok ágyúcsöveit a bácskai Oromhegyes falu központjára irányította, ahol ekkor már napok óta tiltakoztak a helyi és környékbeli magyarok a folyamatos mozgósítások ellen. A vajdasági magyarság körében beköszöntött a „szorongás csendje”, a magyarok az 1944 őszi tömegmészárlások megismétlődésétől tartottak.

7. Ami a gazdasági szankciókra vonatkozó, közelebbről meg nem nevezett döntéseket illeti, kérjünk konzultációs lehetőséget az Európai Közösségtől, jelezve, hogy Magyarország csak olyan szankciókat tud támogatni, amelyek nem okoznak közvetlen anyagi kárt a délszláv válság hatásaitól már amúgy is erősen sújtott magyar gazdaságnak.

Budapest, 1992. május 12.

MNL OL XIX-J-1-j 27. d.

106.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović szerb külügyminiszter tárgyalásairól

1992. június 20.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Szócs Ferenc
002055/2/1992.

Érvényes visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapják: Elosztóív szerint

Feljegyzés

Tárgy: Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović megbeszélése

1992. június 19-én 23.00 órakor Jeszenszky Géza kérésére fogadta Vladislav Jovanovićot, a Szerb Köztársaság külügyminiszterét, aki átutazóban tartózkodott Budapesten. A megbeszélés mintegy két órát tartott, részt vett azon Rudi Sova, Jugoszlávia budapesti nagykövete is.

Vladislav Jovanović kifejtette:

– A magyar–szerb kapcsolatokban helyre kellene állítani a megértést szolgáló korábbi szellemet. A szomszédságot realitásként kell elfogadni. Keressük a kapcsolatokban meglévő pozitív elemeket. Szerbia ilyen szellemben törekszik a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére.

– Magyarország nem találta meg minden esetben a legjobb választ a délszláv válságban felmerülő kérdésekre. Sajnálatos módon, élen jár – néhány más országgal

együtt – Jugoszlávia nemzetközi jogalanyiségének semmibe vételében. Márpedig a jugoszlávellenes kampányban óvatosságra lenne szükség.

– Szerbia eddig is Jugoszlávia része volt, ma is a realitásokból kell kiindulni. Mások politikai okokból folytatják a jugoszlávellenes kampányt, de ki fogják játszani azokat, akik csatlakoztak hozzájuk.

– Örömmel értesültek Göncz Árpád Čosić elnökhöz intézett üzenetéről.

– Őszi István nagykövet akkreditálása Jugoszláviához és nem Szerbiához történt. Reményt keltő, hogy most is állomáshelyén van.

– Magyarország meglepő hevességgel kezdeményezte az embargót, bár Erdős André nagykövet elmondta, hogy nem alkalmazták túl szigorúan.

– A boszniai háborúban Jugoszlávia nem agresszor, de nem tagadja felelősségét. A fő felelősség a három nemzeté és a nemzetközi tényezőké. Jugoszlávia célja ugyanaz, mint az ENSZ célja, pozitív választ adtak a BT két vonatkozó határozatára. A boszniai szerbeket a békés megoldásra ösztönözzük, ugyanakkor a másik két nemzet, főleg a muzulmánok, a harc folytatására és nemzetközi intervenció létrehozására törekednek.

– Szerencsétlen kezdeményezés volt Magyarország részéről az ENSZ békefenntartó erők vajdasági telepítésének felvetése.³⁵³ A kisebbségeknek ugyanis sehol sincs annyi joga, mint a Vajdaságban, legfeljebb a gazdasági helyzet akadályozza időnként a jogok életbeléptetését. A szerb közvéleményt sérti az a felvetés, hogy a Boszniából odatelepülők veszélyeztetik a kisebbségeket. Sértő a „tűsz” kifejezés használata és védelem kérése a kisebbség számára. Nem kell biztatni a kisebbségeket a Jugoszláviával szembeni fellépésre, el kell kerülni a nemzetközi közvélemény hamis informálását. Ez nem szolgálja sem a kisebbségek sem a jó szomszédság ügyét.

– Čosić elnök ismert ellenzéki személyiség, demokrata, humánus alapállású. Beiktatási beszédében a demokráciáról és a kisebbségekkel való párbeszédéről szólt. Személye garancia a humánus és demokratikus megoldásokra.

– Összességében egy külpolitika csak akkor lehet jó, ha a szomszédokkal jó kapcsolatokra törekszik és nem a szétválasztó, hanem az összekötő elemeket keresi.

Jeszzenszky Géza az alábbiakat fejtette ki:

– Ha Szerbia a korábbiakban is ilyen elveket hirdetett volna, kapcsolataink ma jobbak lennének. A délszláv válság okait megvitatni nem a mi dolgunk, inkább a kétoldalú

³⁵³ Jeszenszky Géza az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1991. szeptember 25-i ülésén először vetette fel békefenntartó erők küldését a JSZSZK addig harcoltól mentes területire. A magyar külügyminiszter New Yorkban akkor úgy fogalmazott, hogy „a béke egyik útja lehet külföldi megfigyelők, vagy épenséggel békefenntartó erők jelenléte a belső megrázkódítások által eddig nem érintett jugoszláviai területeken.” Lásd: Jeszenszky Géza: Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika, *Külügyi Szemle* 10. évf. 4. sz./2011., 63.

kapcsolatokról fontos beszélnünk. Nézeteimet a *Magyar Szóban* is kifejtettem,³⁵⁴ nem tudom, hogy a szerb közvéleményhez és személyesen Jovanovičhoz eljutottak-e ezek a gondolatok.

– Magyarországnak három délszláv szomszédja van, az együttélés a történelem során többnyire baráti volt, szoros együttműködésre törekedtünk az összes érintett néppel. A szerb közvéleményben sajnálatos módon két éve minden alap nélkül terjesztik, hogy Magyarország másképp viszonyul Horvátországhoz, mint Szerbiához. Szerbiához fűződő politikánk stabil elveken és tapasztalatokon alapul, nem konjunkturális jellegű, Magyarország belpolitikája azt nem befolyásolja.

– Göncz Árpád üzenete nem egyéni kezdeményezés, ez a magyar kormány felfogását fejezte ki.

– Magyarország nem kezdeményezője a szankcióknak, a szerb közvéleményben alaptalanul él Magyarországról az ellenségkép. A szankciók kidolgozásában nem játszottunk szerepet, nagykövetünk az adott időpontban nem is tartózkodott New Yorkban. De bevezetésükkel egyetértettünk, mint mások is, akik a korábbiakban szintén Szerbia barátai voltak. A szankciókat nem alkalmazzuk mereven, ezt Čosić elnök is értékelte. A szankciók számunkra is komoly gazdasági hátrányokkal járnak. De ebben is, mint minden lényeges kérdésben, az EK-val egyeztetve járunk el.

– Őszi István belgrádi állomásozása ügyében sajátos érdekeinket is figyelembe vettük. Nagykövetünk már fél éve egészségügyi okokból kérte hazarendelését, de a súlyos helyzet miatt továbbra is vállalta a szolgálatot. Június folyamán végleg hazatér, de továbbra is jó külképviseletet akarunk Belgrádban fenntartani.

– Nem csak a kisebbségek helyzetét figyeljük, de ebben a kérdésben nem lehetünk közömbösek. Kiálltunk a horvátországi szerbek jogai mellett is. A területi követelések vádja hamis, ilyet soha nem mondtunk. A vajdasági magyarok helyzete sokat romlott, ellentétben az ön által mondottakkal. Hasznos lenne, hogy önök tárgyaljanak a VMDK-val, ugyanis ők hivatottak a vajdasági magyarok helyzetéről nyilatkozni.

³⁵⁴ Jeszenszky Géza 1992. április 9-én az *Új Magyarország* napilapnak adott interjújában kifejtette, hogy a magyar kormány nem támogatja a szeparatizmust, hanem kényszerűen tudomásul veszi, hogy az adott térségben a bizalom hiányából fakadóan nincs más megoldás, mint a különállás. A magyar külügyminiszter nyomatékosította, hogy kormánya a volt jugoszláv tagköztársaságokkal, így Szerbiával is az addigiaktól jóval erősebb kapcsolatok kialakításában érdekelt. Az interjú tartalmát másnap a *Magyar Szó* részletesen ismertette. Lásd: Jeszenszky Géza: Változnak az idők – A realitások tudomásul vétele – Jeszenszky Géza a délszláv kapcsolatokról és a NATO-tagságról. *Új Magyarország*, 1992. április 9. 1, 3; „Vannak erők, amelyeknek nem érdeke a konszolidáció” – Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter Boszniáról, a jugoszláv tagköztársaságokkal való kapcsolatokról nyilatkozott az *Új Magyarországnak* – Külföldi katonai attasék Eperjespuszta térségébe látogattak – A magyar–jugoszláv határon kialakult helyzetről tárgyalt a magyar parlament honvédelmi bizottsága. *Magyar Szó*, 1992. április 10. 3.

Nem lehet barátságtalannak tekinteni, ha a horvátországi és a boszniai szerbekéhez hasonló jogokat tartunk kívánatosnak az ő esetükben is. A Carrington-terv alapján kidolgozott VMDK-autonómiakonceptió a szerbek számára is jó lehet.

– Az oslói javaslat³⁵⁵ előzménye, hogy aggasztó hírek érkeztek a vajdasági magyarok megfélemlítettségéről, távozásra szólították fel őket, a szerb parlamentben kitelepítésüket követelték. Fegyverük nincs, nem is tartanak rá igényt, míg más népek fel vannak fegyverezve és használják is fegyverüket. A horvátországi szerbek érdekében Belgrád kérte a külföldi katonákat. A Vajdaság békéje Belgrád érdeke is, meg kell akadályozni a kontroll nélküli elemeket az atrocitások elkövetésében, meg kell előzni a tömeges elmenekülést. Šešelj programja nem lehet az önök érdeke sem. A menekültkérdés viszont bennünket már belügyként is érint, jelenleg mintegy 80 ezer menekült tartózkodik hazánkban, az esetleges atrocitások menekülthullámot indíthatnak el.

– Kérjük, hogy hivatalosan garantálják, hogy nem lesznek atrocitások. Kérjük, hogy tegyenek néhány gesztust a magyar kisebbség irányában. Ilyen lehet pl. a katonai behívások beszüntetése és a tartalékosok hazaengedése. Ilyen gesztusok esetén Magyarország elállhat a katonai erők telepítésére vonatkozó javaslatától.

– A délszláv kérdés megoldása politikai rendezést kíván, ezen belül kell biztosítani a Szerbián kívüli szerbek és a vajdasági magyarok jogait, autonómiáját. Az autonómia elfogadásával Szerbia nemzetközi megítélése nagyban javulna.

– Čosić megválasztását³⁵⁶ és néhány nyilvános megnyilatkozását jó jelnek tekintjük.

³⁵⁵ 1992. június 4-én a NATO külügyminisztereinek oslói értekezletén Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter kezdeményezte, hogy a NATO sürgősen küldjön békefenntartó erőket a Vajdaságba és Kosovóba, hogy megelőzzék a szerb csapatok pusztításait. Lásd: NATO-véderőket a Vajdaságba és Kosovóba – Jeszenszky–Eagleburger találkozó Oslóban. *Népszabadság*, 1992. június 6. 1–2; A Nap interjúja Jeszenszky Géza külügyminiszterrel – A dán döntés nem befolyásolja a magyar EK-csatlakozási szándékot – Precedensértékű az, hogy a Biztonsági Tanács szankciós határozatába bekerült a kisebbségek jogainak tiszteletben tartása és az etnikai struktúrák erőszakos megváltoztatására tett kísérletek elfogadhatatlansága – jelentette ki Jeszenszky Géza a *Magyar Hírlap*nak. Ezek a szempontok magyar kezdeményezésre kerültek be a javaslatba. A külügyminiszter ezzel a két körülménnyel indokolta, hogy Magyarország társszerzőként csatlakozott a határozathoz, amely – véleménye szerint – védi a vajdasági magyarokat. *Magyar Hírlap*, 1992. június 5. 1, 3; „NATO békefenntartó csapatokat Vajdaságba!” – A magyar kormány kezdeményezése a NATO oslói értekezletén – A Javaslát hétfőn valószínűleg az EBEE-országok elé kerül – A szankciók nem a szerb nép ellen, hanem Belgrád ellen irányulnak, jelentette ki a magyar külügyminiszter a *Magyar Hírlap*nak. *Magyar Szó*, 1992. június 6. 2.

³⁵⁶ Dobrica Čosićot 1992. június 25-én választotta meg a JSZK szövetségi parlamentje a Jugoszláv Szövetségi köztársaság (első) elnökévé.

– Minden javaslatra készen állunk, de a szerb félnek is kezdeményeznie kell, ilyen lehet pl. a szerb sajtó vádaskodásainak megszüntetése és reális Magyarország-kép kialakítása. Ez vonatkozik a magyar külügyminiszter személyét ért vádaskodásokra is.

Vladislav Jovanović fentiekhez az alábbiakat fűzte hozzá:

– Gyakrabban kell találkozoznunk, az üresjáratok téves információt eredményeznek. A mostani nem hivatalos találkozózt követően meghívom önt Jugoszláviába, rövidesen feláll az új szövetségi kormány.

– Jugoszlávia vagy a szerb kormány nem áll a vajdasági magyarokat érintő esetleges megfélemlítések mögött. Intézkedéseket tettek az önjelölt bíraskodók kivonására. A rendet fenntartják. Nincs fenyegetés, kitelepítési és kiűzési szándék. Óvakodni kell az álhírektől, a propagandaháború a délszláv válság részévé vált.

– Kérem álljon el a katonai erő telepítése tárgyában tett javaslatától, erre nincs szükség, a jogokat garantálják.

– A Vajdaságban a jogokat bővítik. A magyarok számára a kétoldalú kapcsolatok javulása eredményezheti a ténylegesen jobb légkört, indítsuk újra a kétoldalú kapcsolatok vérkeringését.

– Magyarország ismerje el minél előbb Jugoszláviát, mint a korábbi államalakulat jogfolytonos utódját. A kapcsolatok gyakorlatilag most is léteznek, de szükséges ez a nyilvános és formális lépés. Jugoszlávia elismerése nem sértené az új délszláv államok jogait.

Jeszenszky Géza fentiekre az alábbiakban reagált:

– Hasznos lenne, ha rajtunk kívül másokat is meggyőznének jó szándékukról.

– A VMDK nevében mi nem beszélhetünk, de önök szólhatnak a VMDK-hoz ilyen szellemben.

– Megnyilatkozásainkban figyelembe fogjuk venni az ön biztató véleményét, miszerint a béke fenntartása érdekében nem szükséges külföldi segítséget kérni. Számunkra fontos az aggódó magyar közvélemény megnyugtatója, ezt szolgálnák a nemzetközi erők és megfigyelők, de ha a félelem megszűnik, akkor a magyar közvélemény is örömmel lemond a külföldi jelenlét igényéről.

Megjegyzés:

A szerb kérésre, előzetes napirend nélkül létrehozott nem hivatalos találkozó keretében a szerb külügyminiszter változtatva használt vádaskodó és kérő hangnemet. A magyar felvetésekre idegesen reagált. A találkozóra bizonyára szerb belpolitikai okokból, illetve Szerbia nemzetközi megítélésének javítása érdekében volt szükségük.

Nem titkolta, hogy Belgrádot elsősorban az utódlás,³⁵⁷ a szankciók³⁵⁸ és a UNPROFOR-erők³⁵⁹ kapcsán elfoglalt magyar álláspont ingerli. Érezhető volt, hogy ilyen találkozók segítségével megkísérlik a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot a jelenlegi elzártaságból kimozdítani. A találkozó jó lehetőséget adott arra, hogy a kétoldalú kapcsolatok alakulásáról, illetve a vajdasági magyarok helyzetéről véleményünket kendőzetlenül elmondhassuk, konkrét kéréseket, illetve követeléseket fogalmazhassunk meg.

Budapest, 1992. június 20.

Kézírással

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

107.

A 4. Területi Főosztály feljegyzése Rudi Sova jugoszláv nagykövet búcsúlatogatása
Jeszenszky Géza külügyminiszternél

1993. június 29.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Varga Imre
Jóváhagyta: Szabó István
002008/1/1993
0002

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J

³⁵⁷ Utalás a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság jogutódlásának a kérdésére.

³⁵⁸ A magyar kormány 1992. május 31-én jelentette be, hogy Magyarország csatlakozik az ENSZ Biztonsági Tanács Jugoszlávia elleni szankcióihoz, amelynek egyben egyik előterjesztője is volt. Lásd: Magyar állásfoglalás a BT döntéséről. *Népszabadság*, 1992. június 1. 1; A magyar kormány teljes körben érvényesíti az ENSZ-szankciókat – Megdöbbenés Belgrádban. *Magyar Hírlap*, 1992. június 1. 1–2; A magyar kormány üdvözölte a BT határozatát. *Magyar Nemzet*, 1992. június 1. 1; Magyarország is alkalmazza a büntetőintézkedéseket – A kormány üdvözli a BT határozatát – Felfüggesztették a légi járatokat, a vasúti közlekedés zavartalan – A Magyar Nemzeti Bankban nem vezetnek olyan számlákat, amelyeket zárolni kellene. *Magyar Szó*, 1992. június 2. 2.

³⁵⁹ A magyar parlament 1992. március 3-án hozzájárult, hogy az ENSZ békefenntartó erői (UNPROFOR) Magyarországi területén áthaladhassanak és ott ideiglenesen állomásozzanak.

Bába I.
Herman J.
Peisch S.
Endreffy M.
Belgrád
Saját

Feljegyzés

Tárgy: A jugoszláv nagykövet búcsúlátogatása

1993. június 29-én Jeszenszky Géza búcsúlátogatáson fogadta Sova jugoszláv nagykövetet. Miniszter Úr megemlítette, hogy hivatali ideje egyik legkellemesebb emlékeként tartja számon első belgrádi útját (1990. június), amikor még senki sem gondolta volna, hogy bekövetkezik a ma is pusztító háború, s hogy a magyar–szerb viszony ilyen nagymértékben leépül, illetve megromlik. Hangsúlyozta, hogy a viszony megromlása nem Magyarországon múltott. A magyar fél mindig kész volt, hogy javítsa kapcsolatait Szerbiával. Csak az utóbbi, Szerbia, illetve Jugoszlávia számára rendkívül nehéz egy évben Magyarország számos konkrét lépéssel demonstrálta, ha nem is látványosan, hogy jelentős megértést tanúsít Szerbia iránt. Biztosította a kommunikációt a Nyugattal, biztosította az orosz gáz tranzitját, a gazdasági szankciókat is csak a feltétlenül szükséges mértékig alkalmazta stb.

Magyarország elvárja, hogy a szerb (jugoszláv) fél is demonstrálja jó szándékát, amit magyar felfogás szerint az alábbi területeken történő konkrét lépésekkel lehetne hitelessé tenni, elősegítve ezzel a kétoldali kapcsolatok fokozatos javulását:

1. A jugoszláv kormány biztosítsa a magyar kisebbség nyugalalmát. A magyar fél elvárja, hogy fékezzék meg a szélsőségeket (példaként Miniszter Úr megemlítette, hogy június 28-án Bajmokon szerb szélsőségesek leütötték Kudlik Gábort,³⁶⁰ a VMDK szabadkai alelnökét, aki a járási önkormányzat nevében hivatalosan volt jelen a Vid-napi ünnepségeken).

2. A hatalom kezdjen érdemi párbeszédet a VMDK vezetésével a magyar autonómia-áról, azaz folytatódjék a Milošević elnök és Ágoston András közötti politikai kontaktus.

³⁶⁰ Kudlik Gábort, a VMDK szabadkai szervezetének alelnöke a bajmoki pravoszláv templom alapkövetésén a szabadkai önkormányzatot képviselve vett részt. Az incidensre az ünnepség végén került sor, amikor egy csetnik jelvényt viselő személy Kudlikot leütötte. A VMDK szabadkai alelnöke könnyebb testi sérüléseket szenvedett.

3. A jugoszláv fél akadályozza meg a vajdasági magyar tanítóképzés felszámolására irányuló törekvéseket. A magyar tanítóképzés központja maradjon Szabadkán.

4. A jelenlegi helyzetben szüntessék be a magyar fiatalok katonai behívását, megakadályozva ezzel a lehetséges incidenseket és provokációkat. Miniszter Úr utalt arra, hogy sem a koszovói albánokat, sem a szandzsáki muzulmánokat nem vonultatják be, körükből a katonai szolgálatot megtagadókat még büntetőjogilag sem üldözik.

5. A jugoszláv hatóságok szüntessék meg Magyarországgal szemben az illetékszedés gyakorlatát a Duna jugoszláviai szakaszán történő hajózás során.

Összefoglalva a magyar–szerb (jugoszláv) viszony lehetséges alakulását, Jeszenszky Géza rámutatott, hogy a felelős politikusoknak mindig maguk előtt kell látniuk az elérendő megoldást, s e tekintetben nem kötelező optimizmus kijelenteni azt, hogy van remény kapcsolataink javulására, hiszen a magyar–szerb együttműködés gondolatának mélyre nyúló gyökerei vannak a magyar politikai közéletben. Bajcsy-Zsilinszky Endre, akinek politikai örökségét a mai magyar kormányzat is vállalja, 1940–41-ben, a mainál nehezebb időkben is elkötelezett híve volt ennek az együttműködésnek. A jugoszláv vezetésnek módja van arra, hogy bizonyítsa: hasonlóan elkötelezettje a magyar–jugoszláv viszony javításának.

Miniszter Úr aggodalmának adott hangot a válság, illetve a háború jelenlegi fejleményeivel kapcsolatban. Megerősítette, hogy Magyarország változatlanul olyan megoldásban érdekelt, amelyet minden érintett fél el tud fogadni. Utalt arra, hogy az Észak-atlanti Együttműködési Tanács legutóbbi athéni ülésén is ebben a szellemben szólalt fel, s ezért, amennyiben a most körvonalazódó boszniai rendezési tervet elfogadják az érintettek, azt Magyarország feltétlenül támogatni fogja. Hangsúlyozta, hogy a szerb félnek nagylelkűséget kell tanúsítania, mert ezen most sok múlik. Szorgalmazta a szerb–horvát megegyezést, hangsúlyozva, hogy Magyarország támogatta és támogatja a horvátországi szerbek jogait garantáló megoldások kidolgozását.

Sova jugoszláv nagykövet egyetértett azzal, hogy jó esély van a magyar–jugoszláv kapcsolatok lényeges javulására, ami mellett számos érv szól. Annak a meggyőződésének adott hangot, hogy Magyarországnak a többi délszláv szomszédhoz viszonyítva Jugoszláviával vannak a legjobb lehetőségei a jó kapcsolatok kialakítására. Kijelentette, tudatában vannak annak, hogy a kapcsolatok javításának lényeges eleme a magyar kisebbség helyzete Jugoszláviában. Hangsúlyozta, hogy a szerbeknek maguknak kell rendezni problémáikat, s biztosítani – nem azért, hogy Magyarország elégedett legyen, hanem az egyenjogúságból fakadóan – az összes kisebbség jogait, beleértve a magyarokét. Tisztában vannak azzal, hogy a mai Jugoszláviának meg kell harcolnia a szomszédok bizalmáért, de kérte, hogy Magyarország tanúsítson nagyobb türelmet és megelőlegezett bizalmat Szerbia iránt. Kijelentette, hogy a vajdasági magyarok korábban jól érezték magukat Jugoszláviában, s azt szeretnék elérni, hogy újból saját

hazájukban érezzék magukat, hiszen az ország az ő országuk is. A dunai illetékszéddel kapcsolatban a nagykövet elismételte a Bába Iván helyettes államtitkár úrnál elmondottakat. A nagykövet aggodalmának adott hangot a háborúból hasznot húzó csőcselék magatartása és lehetséges további provokációi miatt, de szerintem meg fognak birkózni ezzel a problémával.

A szerb–horvát viszony javulásának esélyeit taglalva nem tűnt túl derűlátónak, bár jelentős tényként értékelte, hogy Tuđman horvát elnök visszavonta azt a korábbi kijelentését, amelyben a Pavelić-féle horvát bábállammal³⁶¹ vállalt kontinuitást. Hangsúlyozta, hogy igen nehéz feladat lesz helyreállítani a bizalmat a horvátok és a horvátországi szerbek között.

Budapest, 1993. június 30.

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

108.

Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának feljegyzése a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról

1992. július 9.

Külügyminisztérium
4. Területi főosztály
Készítette: Varga Imre
Jóváhagyta: Szócs Ferenc
1393/4
0083/57/1992

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 7 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.

³⁶¹ A Független Horvát Állam (Nezavisna Država Hrvatska, NDH) 1941. április 10. és 1945. május 8. között állt fenn. Fennhatósága a mai Horvátország jelentős területeire, Bosznia-Hercegovina és a ma Szerbiához tartozó kelet szerémségi terjedt ki. Az NDH királya névleg az olasz Aimone Roberto Margherita Maria Giuseppe di Savoia herceg, II. Tomislav volt, aki az országban sosem járt. A náci csatlós állam tényleges vezetője az usztasa mozgalom alapítója Ante Pavelić volt. Az NDH-ban jelentős partizánmozgalom volt, s elsősorban a jasenovaci koncentrációs táborokban különösen kegyetlen tömeggyilkosságokra került sor. Az áldozatok zöme a szerb etnikumból került ki, de jelentős volt a zsidó áldozatok száma is.

Tárgy: A délszláv válság és Jugoszlávia helyzetének értékelése

1. A nemzetközi közösség, mindenekelőtt az ENSZ fokozódó erőfeszítései ellenére továbbra sem csillapodik a délszláv válság. A válság politikai, tárgyalásos megoldása felé tett előrehaladás igen lassú. Csupán bizonyos részeredmények jelentkeznek pozitívként, többek között az ENSZ-erők horvátországi telepítésének befejezése (az eredeti határidő április vége volt), a szarajevói repülőtér ENSZ-erők általi biztosítása stb. Továbbra is megállíthatatlannak tűnik a boszniai háború, a brüsszeli Jugoszlávia- és Bosznia-konferencia³⁶² sokadik válságát élte át, a tárgyalások zsákutcába kerültek, számos közvetítési kísérlet, így Kozirjev orosz külügyminiszteré, Lord Caringtoné és másoké vallott kudarcot.

Az események, a válság befolyásolásának fő terepe az ENSZ-be tevődött át. A tervezett EK-szankciókat megelőzően május 30-án az ENSZ BT ellenszavazat nélkül döntött a Szerbiával és Crna Gorával szembeni széles körű diplomáciai, gazdasági, pénzügyi, kulturális és sportszankciók bevezetése mellett.³⁶³ E szankciók június 23-i értékelésekor a BT azok további fenntartása mellett foglalt állást. Egyre hangosabban

³⁶² A brüsszeli Bosznia-konferenciát a Jugoszlávia-konferenciával párhuzamosan, annak keretén belül 1992. március 7. és 1992. március 10. között az Európai Közösség védnöksége alatt tartották, elnöklője José Cutillero portugál diplomata volt. Az EK közvetítésével az ország jövőjéről a három legnagyobb boszniai nemzeti párt elnöke – a bosnyák Alija Izetbegović, a szerb Radovan Karadžić és a horvát Mate Boban tárgyalta. A tárgyalások során a szerb fél elutasította az ország jövőbeli alkotmányos berendezésének elveiről szóló dokumentumot, így végül nem fogadták el az érkező elnöklője által beterjesztett záróokmányt sem. Az egyedüli konkrét megállapodás az volt, hogy a tárgyalásokat a hét végén Szarajevóban fogják folytatni. Az 1992. március 17. és március 18. a szarajevói Konok-villában folytatódott megbeszéléseken Alija Izetbegović, Radovan Karadžić és Mate Boban aláírták a Bosznia-Hercegovina jövőbeni belső berendezéséről szóló dokumentumot. Ennek értelmében Bosznia-Hercegovina, annak akkori határai mentén nemzeti elven, három konstitutív egységből álló, a gazdasági, a földrajzi és egyéb mércéken alapuló állam lett volna.

³⁶³ 1992. május 30-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa Kína és Zimbabwe tartózkodása mellett, 13 szavazattal fogadta el azt az intézkedéscsomagot, amelynek az volt a célja, hogy Szerbiát eltérítse a Bosznia-Hercegovina belügyeibe való beavatkozástól. A Szerbia és Montenegró elleni intézkedések a gazdasági tilalmak széles körét tartalmazták. Letiltották az áru- és pénzforgalmat, a kivitt és a behozatalt – ez alól kivételt az élelmiszer és a gyógyszer jelentett – a kőolajszállítást, a léghiközlekedést és a tengerhajózást. Szerbia és Montenegró elszigetelésének céljából kötelezővé tették a tudományos, a műszaki, a művelődési és sportegységműködés bojkottját is.

és gyakrabban esik szó az elkerülhetetlen katonai jellegű beavatkozásról. Az eddig ismertté vált állásfoglalások alapján ez a beavatkozás korlátozott jellegű lenne, de a potenciális végrehajtók ezt is erőteljesen mérlegelik annak katonai és politikai következményei miatt. Úgy tűnik, hogy ha sor is kerül egy korlátozott méretű katonai akcióra, ahhoz az ENSZ felhatalmazását fogják kérni.

Az Európai Közösség korábban előtérben lévő tevékenysége a második vonalba szorult vissza, és követő jellegűvé vált. Az EK továbbra sem tudott dönteni Macedónia elismerésének ügyében, ami a helyzetet további bizonytalansági tényezőkkel terheli meg, és az immár több mint fél éve húzódó elismerés veszélyes folyamatoknak nyithat teret.

Az EBEÉ több fordulóban foglalkozott Jugoszlávia tagságának felfüggesztésével, amit eddig az orosz ellenállás hiúsított meg. Az EBEÉ VTB július 8-án döntött arról, hogy október 13-ig felfüggesztik Jugoszlávia helyét az EBEÉ-ben.

Az USA Külügyminisztériuma a közelmúltban akciót indított Jugoszlávia ENSZ és nemzetközi szervezetekbeli tagságának megszüntetésére. A diplomáciai akció feltehetően csak részeredményeket fog produkálni, kizárásra valószínűleg nem kerül sor, a tagság szüneteltetése vagy felfüggesztése elképzelhető.

A magyar álláspont Jugoszlávia államutódlásával és államazonosságával kapcsolatban változatlan. Azt valljuk, amit ma már az EBEÉ-folyamatban részt vevő tagállamok túlnyomó többsége is oszt, hogy az új Jugoszlávia ugyanúgy, de nem egyedüli utódállama a régi Jugoszláviának, mint a többi nemzetközi jogalanyiságát már elnyert állam, és elismerésére is azonos kritériumok alapján kerülhet sor. Álláspontunkat erősíti a Badinter-döntőbizottság július 6-i állásfoglalása Kis-Jugoszlávia utódlásáról. Jugoszlávia ez alól nyilvánvalóan igyekszik kibújni, mert így nem kell magára nézve kötelező érvénnyel elfogadnia olyan kötelezettségeket, mint például a kisebbségi jogoknak a Carrington-tervben előírt módon történő garantálása.

2. Nagy késéssel befejeződött az ENSZ UNPROFOR-erők telepítése Horvátország kijelölt körzeteiben.³⁶⁴ Most következik a feladat kényesebb része, a területek

³⁶⁴ Az ENSZ Biztonsági Tanácsa a horvátországi Vance-terv részeként 1992. február 21-én fogadta el a 743. sz. határozatát a Horvát Köztársaság területére szülő békefenntartó művelet megindításáról és a Nemzetközi Védelmi Erők (UNPROFOR) horvátországi telepítéséről. Ennek részeként a Horvát Köztársaság területén négy ún. UNPA-zónát/szektor hoztak létre: az Északit, a Délit, a Keletit és Nyugatit. Észak-Dalmácia és a Lika térségét a Dél, Banovina és Kordun területét az Északi, Nyugat-Szlavóniát a Nyugati, Kelet-Szlavóniát pedig a Keleti zónába/szektorba sorolták be. Az UNPA az angol United Nations Protected Areas (az Egyesült Nemzetek Szervezete által védett területek) mozaik szava. Az ENSZ békefenntartó erői egyes, a négy zónával határos, a Jugoszláv Néphadsereg által megszállt területekre nem kaptak mandátumot. Ezek voltak az ún. Rózsaszínű zónák. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1993. március 30-i 815. sz. határozata az UNPA zónák területét a Horvát

különböző fegyveres csoportjainak leszerelése, a megbomlott eredeti etnikai arányok visszaállítása, a lakosság visszatelepítése. Az ENSZ-csapatok parancsnoksága hangsúlyozta, hogy erre készen állnak. Ez a folyamat további konfliktusok forrása lehet, mert e területeket ténylegesen birtokló és felügyelő szerb katonai és polgári erők ellenállására számítani kell, arról nem beszélve, hogy Szerbiával területileg is érintkező Kelet-Szlavóniában és Baranyában a szerbiai jogrendszert, beleértve az alkotmányt, léptették életbe, és erőteljesen előrehaladt a területek közigazgatási betagozása Szerbiába. A szándék nyilvánvalóan olyan helyzet létrehozása, amely lehetővé teszi a Krajinák majdani egyesítését Jugoszláviával.

3. Az elmúlt hetekben tovább eszkalálódott a boszniai háború. A boszniai horvát és muzulmán erők néhány héttel ezelőtt megkötött katonai együttműködési megállapodása, majd az ezt erősítő Tudman–Izetbegović-paktum³⁶⁵ a szerb fegyveres erők elleni összehangolt katonai fellépésről a fegyveres harcok fellángolásához vezetett. A boszniai muzulmán és horvát erők ezzel bizonyos értelemben kiegyenlítették az erőviszonyokat, és a nemzetközi erőfeszítések kudarcának fényében a katonai megoldástól remélik céljaik elérését. Szerb részről nem maradt el a válaszlépés, az áprilisban kikiáltott Bosznia-Hercegovina Szerb Köztársaság³⁶⁶ bejelentette végleges elszakadását Boszniától. A boszniai horvát erők szélsőséges szárnya erre válaszként úgyszintén

Köztársaság területének szerves részeként ismerte el. A Nyugati szektor 1995 május első napjaiban az ún. Vaku hadművelet (Operacija Bljesak), a Déli és az Északi szektor 1995 augusztusában a Vihar hadművelet (Operacija Oluja) után tért vissza a horvát közigazgatás alá, míg a Keleti szektor az 1995. november 12-i erdödi (Erdut) megállapodás értelmében 1998. január 15-én békésen reintegrálódott a Horvát Köztársaság alkotmányos rendjébe.

³⁶⁵ Bosznia-Hercegovina Hadserege és a boszniai Horvát Védelmi Tanács 1992. július 21-én barátsági és együttműködési szerződést kötött, amely közös parancsnokságot látott előre. Ezzel párhuzamosan Zágrábban Franjo Tudman horvát és Alija Izetbegović bosnyák elnök aláírták a horvát–bosnyák barátsági és együttműködési szerződést. A szerződés a két ország határ menti övezeteiben lehetővé tette a Horvát Hadsereg hadműveleti mozgásait is. 1992. szeptember 23-án New Yorkban a két elnök a fenti szerződés kiegészítő záradékát is aláírta, amely közös, lényegében a két ország katonai szövetségét volt hivatott demonstrálni, mivel horvát–bosnyák katonai fellépést vízionált a szerb erőkkel szemben.

³⁶⁶ A jugoszláviai konfliktus kiéleződésekor, Horvátországhoz hasonlóan a helyi szerbek Bosznia-Hercegovina területén öt Szerb Autonóm Körzetet hoztak létre: Boszniai Krajina, Semberija, Romanija, Hercegovina, Észak-Bosznia. 1992. január 9-én az öt szerb autonóm körzet egyesítésével kikiáltották a Bosznia-Hercegovina Szerb Köztársaságot. Miután a sarajevói kormány 1992. április 5-én kikiáltotta a köztársaság függetlenségét, 1992. április 7-én a Bosznia-Hercegovina Szerb Köztársaság képviselői bejelentették annak Jugoszlávia keretén belül maradásának a szándékát és a szerb területek kiválását Bosznia-Hercegovinából. A bosnyák területek nagyjából 70%-át ellenőrző szerb entitást 1992. augusztus 12-én Szerb Köztársaságra nevezték át.

kikiáltotta Herceg-Boszniai Horvát Köztársaságot.³⁶⁷ A központi boszniai, Izetbegović elnök befolyása alatt lévő állami szervek és katonai erők törvényen kívül helyezték mind a három nagy boszniai nemzeti pártot, és változatlanul az egységes köztársaság mellett teszik le voksukat. A politikai és katonai helyzet a végletekig összekuszált, a kibontakozás reménye nélkül. Úgy tűnik, hogy külső beavatkozás nélkül immár nem kerülhet sor a boszniai rendezésre. Új, de a fentiekből adódó logikus fejlemény, hogy a szerb katonai erők megkísérlik tartós ellenőrzésük alá vonni a „köztársaságukat” és Jugoszláviát összekötő vegyes lakosságú korridort. Heves támadásokat intéznek városai ellen, a nem szerb lakosságot elűzik.

4. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság április 27-i kikiáltása³⁶⁸ óta erőltetett ütemben próbálják legitimálni az új államalakulatot. A belső és külső legitimációt szolgáló intézkedések és lépések sorába tartozik a szövetségi parlamenti választások megtartása a teljes szerbiai ellenzék bojkottja mellett május 31-én, „független”, nemzetközileg ismert értelmiségi megválasztása államfőnek Dobrica Ćosić akadémikus személyében, amerikai állampolgárságú szerb üzletember, Milan Panić szövetségi kormányfővé történő jelölése, a jugoszláv állampolgárságú katonák Boszniából történő kivonásának demonstratív bejelentése, a Jugoszláv állam béketörekvéseinek erőteljes hangsúlyozása, új nagyszabású békekezdeményezés, egy új nemzetközi Jugoszlávia-konferencia tervének elővezetése. Mindezen kezdeményezések és folyamatok háttérében azonban változatlanul Milošević szerb elnök és az általa irányított szerb apparátus áll. Azt csak a jövő fogja megmutatni, hogy Ćosić mennyire tud függetlenedni Miloševićtől, illetve az általa képviselt politikától, amelynek teoretikusai, megfogalmazói között maga is jelen volt. Első megnyilatkozásaiban Milošević azonnali menesztése ellen foglalt állást, mondván, hogy az nagyobb veszéllyel járna, mint egy átmeneti időre történő megtartása.

³⁶⁷ A boszniai horvátok, ekkor még elismerve az ország integritását, 1991. november 18-án előbb grudói, majd mostari székhellyel állították fel a horvát többségű, mintegy harminc dél-boszniai önkormányzatot felölelő Herceg-Bosznia entitást. A fenti szöveg a boszniai horvát fegyveres erők, a Horvát Védelmi Tanács (Hrvatsko Vijeće Odbrane) 1992. április 8-i megalapítására utal, amelyre egy nappal a köztársaság szerb részeinek a kiszakadása után került sor. Herceg-Boszniai Köztársaság kikiáltására majd csak a bosnyák–horvát konfliktus eszkalálódásával, 1993. augusztus 28-án került sor.

³⁶⁸ Szlovénia és Horvátország 1992. januári függetlenségének tömeges elismerése után Szerbia és Montenegró képviselői lényegében egyetértettek egy új szövetségi állam létrehozásában. 1992 március 1-én megtartott montenegrói népszavazáson a választópolgárok a Szerbiával kötendő új föderáció létrehozása mellett szavaztak. 1992. április 27-én a JSZSZK szövetségi parlamentjének megmaradt (szerb és montenegrói) tagjai kihirdették a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmányát, s ezzel formálisan is létrejött a Szerbiából és Montenegrből álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság. Az EK, az Amerikai Egyesült Államok és az ENSZ-tagállamok többsége a JSZK-t nem ismerte el a JSZSZK jogörökösének.

Június 23-án alakult meg Belgrádban a Szerb Demokratikus Mozgalom (DEPOS),³⁶⁹ tekintélyes közéleti emberekből álló, pártoktól független kezdeményezésként. Rövid időn belül a DEPOS a szerbiai ellenzék egyik központjává vált, s megnyerte a legnagyobb ellenzéki pártok támogatását is. Az elmúlt napokban az ellenzék hatalom elleni támadásai felerősödtek. Június 28-án, Szent Vitus³⁷⁰ napján kezdődött az az ellenzéki tömegdemonstráció, a Nagy Népi Gyűlés, amely egyesítette a legszélesebb ellenzéki erőket és százezreket mozgató meg az elmúlt 8 nap alatt.³⁷¹ A demonstrációt támogatásáról biztosította az egyház, és abba bekapcsolódott az időközben hazatért Karađorđević Sándor trónörökös is. A tömegtüntetés ugyanakkor nem érte el célját, Milošević, illetve a szerb kormány lemondását, valamint a szerbiai tv vezetőinek leváltását. A békés demonstráció mindazonáltal nem volt teljesen eredménytelen, gerjesztő hatása csak ezután fog jelentkezni.

Čosić elnöknek nem sikerült megnyernie az ellenzék támogatását, nem lesz konszenzusos szövetségi kormányfő. Panić bevetését sokan úgy értékelik, mint egy, a túlélésre tett újabb kísérletet, amit megerősíteni látszik Panić első nemzetközi fellépése, az EBEÉ-tagállamoknak elküldött üzenete, amelyben száz nap türelmi időt kér a Jugoszláviával szembeni újabb megszorító intézkedések esetleges elhatározása előtt. Panić szakértői kormányt kíván létrehozni, de helyzete korántsem lesz könnyű, mert a szerb vezetés nem várja meg az új szövetségi kormány megalakítását, gazdasági kényszerintézkedéseket léptetett életbe: új pénzt vezettek be, rögzítették az árfolyamot, befagyasztották az alapvető élelmiszerek és szolgáltatások árát, a többi termék árát maximálták, befagyasztották a kereseteket, megtiltották a munkavállalók elbocsátását. Ez egyfajta „hadikommunizmus”³⁷² életbeléptetését jelenti, kétségbeesett kísérletet jelent

³⁶⁹ A szövegben elírás van. A szerb ellenzéket tömörítő (Szerb Megújódási Mozgalom, Demokrata Párt, Szerb Liberális Párt, Új Demokrácia) DEPOS (Demokratski Pokret Srbije, Szerbiai Demokratikus Fórum) 1992. május 23-án a Szerbia Íróegyesület székházában alakult meg. Fő célja a béke helyreállítása, az irreguláris fegyveres alakulatok feloszlása és a közkegyelem kihirdetése a mozgósítást megtagadók részére, valamint a szabad választások kiírása volt.

³⁷⁰ Szent Vitus, szerbül Vidovdan a szerb ortodox egyház legnagyobb ünnepe, egyben az 1389-es rigómezei csata évfordulójának a napja. A szerb történelemben, nemzeti identitásában és mitológiában kiemelkedően fontos helye és szerepe van.

³⁷¹ 1992. június 28-án Belgrádban a DEPOS szervezésében legalább százezer fő részvételével került sor az ún. Vid-napi tömeggyűlésre. A tüntetés fő szónokai Pál Pátriárka, Sándor trónörökös, Vuk Drašković, Vojislav Koštunica, Matija Bećković egyetemi tanár, Milan Belanović egyetemi tanár volt. A tüntetők Milošević lemondását, az ellenzék és a hatalom közötti kerekasztal megszervezését és az alkotmányozó képviselőház megválasztását követelték. Másnap a tüntetők küldöttsége felkereste a szerb elnököt, s átadták neki a követeléseket. Milošević elzárkózott azok teljesítésétől, s rövidesen a tiltakozások is kifulladásra jutottak.

³⁷² A hadikommunizmus Oroszországban a bolsevik ellenőrzés alatt álló területeken 1918 júniusa és 1921. március 21. között alkalmazott politikai-gazdasági rendszer volt, mely során betiltották

a hatalom számára legrosszabb, a szociális robbanás elodázására. Annyi eredményt sikerült elérni, hogy a nagyüzemek dolgozói nem csatlakoztak tömegesen az ellenzéki megmozdulásokhoz, így azok tömegbázisát zömmel az elégedetlen egyetemi ifjúság és az értelmiség adta.

5. Továbbra is kulcskérdés a hadsereg állásfoglalása és szerepvállalása. Az elmúlt, viszonylag rövid időszakban két részletben végrehajtott nyugdíjazási hullám a tábornoki kar egynegyedét érintette. A nagyarányú személycsere Milošević elnök hadsereg feletti befolyásának növelését, a hadsereg szerb politikától való függőségének fokozását célozta. A tábornoki kar lefejezése csökkentette a hadsereg önálló politikai erőként való fellépésének lehetőségét. Gesztus volt a közvélemény felé, amely körében egyre erősödő hadseregellenes hangulat volt tapasztalható. Ugyancsak gesztus volt a külföld felé, mert a szerb vezetés béke melletti elkötelezettségét demonstrálta. Mindemellett elkerülhetetlenné válik a közeljövőben a hadsereg karcsúsítása és korszerűsítése. Katonai forrásokból úgy tudni, hogy a hadseregnek nincs kialakult elképzelése, hogy milyen gazdát szolgáljon, nem ragaszkodnak Milošević személyéhez. A tekintélyben megtépzott, háborús vereséget elszenvedett hadsereg belpolitikai célokra való felhasználása (kisebbségek megfélemlítése) tovább erodálhatja az egyelőre még működőképes szervezetet. A helyzet jövőbeni alakulásának egyik jelentős nyitott kérdése az ellenzéki erők és a hadsereg közeledésének lehetősége.

6. Tovább színezi a szerbiai belpolitikai viszonyokat Karađorđević Sándor trónörökös hazatérése. A trónörökös viszonylag kedvező fogadtatása a közvélemény és a tüntető tömegek részéről Belgrádban önmagában nem jelent semmit, a belgrádi kötelező körök után a trónörökös most vidéki körúton tartózkodik, amelynek az ismerkedésen túl egyfajta személye melletti szimpátiakeltés jellege is van. A közeljövő fogja megmutatni, hogy az milyen eredménnyel járt.

A trónörökös maga mögött tudhatja az egyház, a legjelentősebb szerb ellenzéki párt, a Szerb Megújódási Mozgalom, a Szerb Tudományos Akadémia, több vezető értelmiségi csoportosulás támogatását. Gyengíti pozícióit, hogy nem tudni, mit szól a személyében képviselt alternatívához a gazdasági elit, a hadsereg és a nemzetközi tényezők. Az eddigi információk egymásnak ellentmondanak, általában a nemzetközi diplomáciában a trónörökössel csak, mint az egyik alternatív lehetőséggel számolnak.

a magánvállalkozásokat, államosították a gyárakat, állami irányítás alá helyezték a külkereskedelmet, elrendelték a fizetés nélküli kényszermunkát, a sztrájkokat erőszakosan leverték. Ezzel párhuzamosan a mezőgazdasági termékeket rekvirálták, az élelmiszereket és más árucikkeket központosítva osztották szét.

Jugoszlávia belpolitikai helyzete meglehetősen képlékeny, a pillanatnyi helyzet átmeneti. Kérdés, hogy Čosić elnök, valamint Panić kijelölt miniszterelnök komolyan gondolják-e vállalt küldetésüket, amely új, immár valódi választások kiírásáig, illetve levezényléséig szól, vagy tevékenységük leplezett vagy leplezetlen formában a Milošević-rezsim továbbélését fogja szolgálni. Amennyiben a helyzet nem változik meg belátható időn belül Szerbiában, illetve Jugoszláviában, a nagymértékű nemzetközi elszigetelődés, valamint a feszült belpolitikai, szociális, gazdasági és etnikai helyzet miatt beprogramozható a robbanás, a belső szerbiai háború kitörése. Az erjedés megindult, de a valódi rendszerváltás még mindig csak lehetőség. A nemzetközi erőknél a jelenleginél sokkal erőteljesebben és hatékonyabban kellene támogatniuk azokat az erőket, amelyek a Szerbiában is kívánatos rendszerváltást szolgálhatják.

7. A magyar–jugoszláv kapcsolatokban, részben a szankcióknak is köszönhetően, de nem utolsósorban a magyar külpolitika tevékenységének aktivizálódása eredményeként a jugoszláv fellépés engedékenyebb, „konstruktívabb”, mint korábban. A szankciók sajátos magyar érdekek szerinti kezelésében rejlő üzenet eljutott a megfelelő helyre, és az utóbbi napokban – bár óvatos formában – a szerb (jugoszláv) fél tárgyalási készségét hangoztatta. Az időnként arrogánsabb fellépés ellenére tisztában vannak azzal, hogy már nem tőlük függ a magyar diplomáciának például a vajdasági magyarok érdekében tett kezdeményezései megakadályozása. Erre jó példa a vajdasági EBEÉ-megfigyelők küldésére tett javaslatunk, amelyet demonstratív elleneztek, majd szép csendben beadták a derekukat. Diplomáciai fellépésünk eredményeként értékelendő, hogy más etnikumoktól eltérően a vajdasági magyarokat eddig fizikailag nem inzultálták, sőt, az utóbbi időben velük kapcsolatban a megegyezés szándékát hangsúlyozzák. Jeszenszky Géza és Jovanović szerb külügyminiszter legutóbbi budapesti megbeszélésein a szerb fél végső soron kérő pozícióba szorult, egyértelművé vált a magyar együttműködési készségre való rászorultságuk. Határozott fellépésünkre a boszniai menekültek ügyét is késznek mutatkoznak megtárgyalni. Célszerűnek látszik tovább fokozni a nyomást a hivatalos Jugoszláviára, ezzel párhuzamosan kiépítve a kapcsolatokat az alternatív Jugoszlávia felé. Ezzel biztosíthatjuk azt, hogy bár a hivatalos államközi kapcsolatok jelenleg mélyponton vannak, a magyar–szerb történelmi kapcsolatokat a helyzetből adódóan szükségesnél nagyobb megrázkódtatás ne érje.

Budapest, 1992. július 9.

MNL OL XIX-J-1-j 30. d.

Simics Sándornak, a 4. Területi Főosztály munkatársának feljegyzése Jeszenszky Géza tárgyalásáról a Szerb Demokratikus Mozgalom képviselőivel

1992. július 15.

Jeszenszky–DEPOS, július 15.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Simics Sándor
Jóváhagyta: Szabó István
1434/4
002187/2

Szigorúan Titkos!
Érv.visszavonásig!
Készült: 2 példányban
Melléklet: 2 nap
Kapja: Belgrád
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Emlékeztető Jeszenszky Géza külügyminiszter
és a DEPOS küldöttség tárgyalásáról

1992. július 15-én Jeszenszky Géza külügyminiszter hivatalában fogadta a Parlament Külügyi Bizottsága meghívására Magyarországon tartózkodó DEPOS (Szerb Demokratikus Mozgalom) küldöttségét az alábbi összetételben: Radoslav Stojanović, a DEPOS alelnöke, Milan Komnenić, a Szerb Megújódási Mozgalom alelnöke, Aleksandar Tišma akadémikus, pártonkívüli, Mihajlo Kovač demokrata párti képviselő és Mihajlo Ristić magánvállalkozó.

Jeszenszky Géza fontosnak minősítette a DEPOS-küldöttség magyarországi látogatását. Hangsúlyozta, Magyarországon nagy figyelemmel kísérik a mozgalom tevékenységét. Magyarország és a magyar nép történelme során mindig nagy szimpátiával viseltetett a szerbek iránt. Magyarország nincs a szerbek ellen, a magyar–szerb barátság meggyőződéses hívei vagyunk. A DEPOS-szal szoros, jó viszonyt kívánunk létrehozni.

Radoslav Stojanović hangsúlyozta: tudják, hogy a jelenlegi nézeteltérések a náluk fennálló rendszerrel való ellentétekből származnak. A DEPOS jó, baráti viszonyt szeretne Magyarországgal. Kölcsönös egymásrautaltság van a két ország között politikai,

gazdasági és geopolitikai téren egyaránt. A most megalakult új szövetségi kormányban a DEPOS nem vállalt szerepet, de a maguk részéről egy hónap türelmi időt biztosítanak Panić kormányfőnek, hogy befejezze a háborút és legkésőbb november közepén kerüljön sor a valóban demokratikus választásokra. Stojanović szerint Tudman elnök soha nem volt őszinte, sokban hasonló elveket vall, mint Milošević. Ezért szívesen vennék a magyarok pozitív befolyását Tudman elnökre.

Bosznia-Hercegovinával kapcsolatosan megállapította, hogy az EK is hibákat vett. A Bosznia-konferencia konszenzusos eljárást követett, míg a Badinter-bizottság referendum, azaz többségi akarat érvényesítését írta elő. Elsietett volt Bosznia-Hercegovina elismerése. A béke helyreállítása érdekében a három boszniai nemzet között kell megegyezésnek születni. Ha ők nem tudnak megállapodni, kívülről nem lehet megoldást elérni. Panić kormányfő közeljövőben esedékes szarajevói látogatásán képes lesz elérni, hogy a három fél tárgyaljon. Panić az egész Bosznia-Hercegovinai Köztársaság demilitarizálását javasolja.

A DEPOS-küldöttség tagjai elmondták, hogy a Vajdaságban a különböző etnikumok békésen élnek egymás mellett. Egyik nép bűnének sem tulajdonítható a kialakult helyzet, csak a rossz politikának. A szerbeknek egy sokkal kisebb területű országban kell élni, ezt nehezen veszik tudomásul és a legutóbbi választásokon ezért szavaztak a régi vezetőkre. Ez viszont egy traumatikus folyamat, amely nem tarthat el sokáig.

Magukról azt vallják, hogy csak annyiban tartoznak egy „másik” Szerbia képviselői közé, hogy nem fogadják el a S. Milošević nevével fémjelzett rendszert és politikai gyakorlatot.

A demokratikus ellenzéki pártok a DEPOS vezetésével támaszkodhatnak a közvélemény döntő többségére. Politikai programjuk van minden fontos kérdés megoldására. Szívesen vennék, ha a nemzetközi tényezők segítségükre lennének azok elmozdításában, akik tönkretették Jugoszláviát. Szerintük vannak bizonyos pozitív lépései is a jelenlegi rendszernek, ilyennek tekintik Panić miniszterelnöki és dr. Várady Tibor miniszteri kinevezését. Javasolják, hogy a szerb ellenzék választási esélyeinek javítása céljából a nemzetközi közösség egy hónappal a november végi választások előtt oldja fel a Kis-Jugoszlávia elleni gazdasági embargót.

Véleményük szerint Magyarország és a magyar kormány oly módon járulhatna hozzá a Jugoszláviában kialakult helyzet javításához, ha bizonyos türelmi időt biztosítana – hozzájuk hasonlóan – a jelenlegi jugoszláv vezetésnek.

Tudatában vannak azoknak a gondoknak, amelyeket a volt Jugoszlávia területéről idemenekültek okoznak. Ezért a magyar fél hozzájárulhatna a jugoszláviai káosz megszüntetéséhez azzal is, ha még aktívabban, kezdeményezőleg lépne fel és jobban hallatná hangját nemzetközi téren. Véleményük szerint, amíg tart a bosznia-hercegovinai háború, addig a magyarországi gondok sem csökkennek. Szükségét látják

– például – a Nemzetközi PEN Klub³⁷³ égisze alatt sorra kerülő, Konrád György irányításával elindított folyamat támogatásának.

Mint kifejtették, a DEPOS nagy figyelmet szentel a nemzeti és az etnikai kisebbségek helyzetének. Képesnek érzik magukat, hogy meggyőzzék a szerb és a magyar lakosságot a másfajta együttélés szükségességéről, örülnének, ha a magyar tárgyaló fél arra inspirálná Ágoston Andrást, a VMDK elnökét, hogy kapcsolódjon be ebbe a tevékenységbe. A DEPOS a szerbség azon körét képviseli, amely a háború minél előbb történő befejezéséért és a kisebbségek önállóságának az elnyeréséért küzd. Biztosak abban, hogy a vajdasági magyarság helyzetét sokkal könnyebb lesz rendezni, mint a koszovói albánokét.

Végezetül a vendégek megállapították, hogy a két ország gazdasága nagyon sok tekintetben kiegészíti egymást és még jobban fejlődhetne, ha kölcsönösen túllépnének a politikai nehézségeken. Biztosították a miniszter urat, hogy a maguk részéről mindent igyekeznek megtenni a helyzet javítása érdekében.

Válaszában Jeszenszky Géza rámutatott arra, hogy a szerb tömegtájékoztatás – sajnálatos módon – sok esetben dezinformál. Hiszen ennek okán még a DEPOS tevékenységét sem ismeri kellően a közvélemény. Amit eddig Magyarország és a többi európai és tengerentúli demokráciák tettek nem, vagy eltorzítva jutott el a szerb közvéleményhez.

A magyar kormány a közép-európai problémák rendezését nem a határok revíziójában, hanem a határok jelentőségének a csökkentésében látja. Magyarország támogatta a népek önrendelkezési jogát, de elképzelhetőnek tartotta a szuverén délszláv köztársaságok konföderációját. Milošević politikája ezt az esélyt tönkretette.

Panić személye valamiféle esélyt ad, és magyar részről készek vagyunk bizonyos türelmi időt biztosítani részére, és ezt tanácsoljuk majd nyugati barátainknak is.

Boszniában most ismét egy új offenzíva bontakozott ki, ezért a fegyvernynyugvás elérését tartjuk a legsürgősebb feladatnak, hiszen a megindult menekültáradattal szinte lehetetlen megküzdeni. Több ezer olyan boszniai érkezett Magyarországra, akik nem menekülteknek, hanem deportáltaknak tűnnek. Mi az elűzött embereket csak részlegesen tudjuk befogadni. Közvetve sem akarjuk elősegíteni a bosnyákok deportálását. Szerbiával szemben nem áll szándékunkban vízumkényszert bevezetni.

A jövő Európájában a nemzeti kisebbségek önkormányzattal, öngazgatással rendelkeznek. A magyar kormány mindig támogatta a horvátországi szerbek autonómiáját, hangsúlyozva, hogy a nem szerb kisebbségeknek is ugyanilyen jogokat kell biztosítani.

³⁷³ Az írókat, költőket tömörítő Nemzetközi PEN Clubot 1921-ben Londonban alapították. Magyar tagozata 1926-ban jött létre. 1990 és 1993 között Konrád György volt az elnöke.

Jóllehet a magyar kormány nem instruálja a VMDK-t, javasoltuk a szerbiai demokratikus erőkkel való együttműködést. A VMDK a szerbiai demokratikus politikai erők részét képezi.

Jeszzenszky Géza nagy fontosságot tulajdonított a gazdasági fellendülésnek, amely igazi megoldást hozhat a térség gondjaira.

Miniszter úr reményét fejezte ki, hogy belgrádi Nagykövetségünk útján továbbra is kapcsolatban maradunk.

Magyar részről a megbeszéléseken részt vett Szabó István főosztályvezető-helyettes, Simics Sándor főmunkatárs, Timotity Miklós főelőadó.

* * *

A küldöttség tagjai a Miniszter Úrral való találkozót követő beszélgetésen még elmondták:

A DEPOS teljesen nyitottnak tekinti magát, sok magyar tagja van, azonban a VMDK bizonyos tekintetben zárkózottnak mutatkozik. A VMDK-nak nagyobb aktivitást kellene kifejtenie a Szerb Demokratikus Mozgalom iránt. Nem vették jó néven, hogy például a VMDK részt vett azokon a választásokon, amelyeket az egész szerb demokratikus ellenzék bojkottált. Hasznosnak tartanák, ha a DEPOS és a VMDK tárgyalnának egymással, ehhez viszont szükségét látják egy magyarországi impulzusnak.

A november második felében esedékes választásokon sorsdöntő fontosságúnak tartják, hogy a demokratikus ellenzék átvegye az ország vezetését. A Vajdaság egy sor körzetében a VMDK szerezheti meg a helyeket, de ehhez segíteniük kell a DEPOS-t ott, ahol a szerbek vannak többségben. Választási koalíció létrejötte esetén a VMDK a szerb parlamentben a mostani 8-ról 12-re növelhetné képviselőinek számát.

Más kérdésekkel összefüggésben a DEPOS-küldöttség tagjai kifejtették, hogy mozgalmuk 1991. augusztusában Szarajevóban tanácskozott az ország minden részéről odaérkezett demokratikus erők képviselőivel. Az ismert események miatt ennek sajnos nem volt folytatása.

A DEPOS-hoz közeledik vagy már tagjai sorában tudja:

- a Szerb Ortodox Egyházat;
- a Szerb Tudományos Akadémiát,
- az egyetemi ifjúságot;
- de már a parasztság képviselőit is.

Nagy gondot jelent számukra, hogy a médiumok továbbra is a régi rend irányítása alatt állnak.

A Milošević és a DEPOS közötti megbeszéléseknek egy kézzelfogható eredménye volt: megcsillantotta a kerekasztal összehívásának a lehetőségét.

A Szerb Szocialista Párton belül megkezdődött az osztódás folyamata; egy része szociáldemokrata szárnyat alakít.³⁷⁴

Panić programjának alapvető része, hogy radikális fordulatot kíván elérni a háború befejezésével és a helyzet megváltoztatásával a szankciókat kívánja törölni.

Maga részéről a DEPOS – mint ellenzék – hasznosnak tartaná, ha még a novemberi választások előtt megszűnnének a szankciók, mert ellenkező esetben az országban fegyveres anarchia alakulhat ki.

A koszovóiakkal nehéz tárgyalni, mert követeléseik között szerepel a vétójog a parlamentben és az önálló külpolitika folytatásának a biztosítása számukra. A koszovói kérdést egységesen kellene kezelni az európai demokráciákban és általában nemzetközi téren. Azonos megközelítés elvét javasolják követni a Bosznia–Hercegovinában szemben álló felek tekintetében is.

Tapasztalatuk szerint egy iszlám – Irán és Líbia támogatását élvező – állam megteremtésének törekvése tapasztalható, ami nagy veszélyt rejt magában.

Budapest, 1992. július 20.

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

³⁷⁴ 1992 júliusában a Szerb Szocialista Pártból kizárták Ilija Rosić, Jovan Cvetković, Momčilo Trajković, Milan Švabić, Rodoljub Todorović és Predrag Lazić parlamenti képviselőket, mivel Milošević jelenlétében kritizálták az országon belül uralkodó állapotokat, majd követelték az előrehozott választások kiírását és a nemzeti egységkormány megalapítását.

Kodolányi Gyulának, a miniszterelnök külpolitikai tanácsadójának jegyzőkönyve
Antall József és Milan Panić jugoszláv miniszterelnök budapesti tárgyalásáról

1992. július 30.

Antall József és Milan Panić tárgyalása³⁷⁵

Budapest, 1992. július 30. 9.30–11.05

Kodolányi Gyula jegyzőkönyve

Panić: Örülök, hogy Budapestre jöhettem, milyen gyönyörű város, jó itt lenni.

Antall J.: Bennünket a délszláv válság megoldása rendkívül izgat, ezért fogadtuk önt ilyen rövid értesítés után. Nem titok, hogy ismerem külföldi útjait, és konzultáltam minden ország vezetőjével, akikkel ön tárgyalt. Ezt azért mondom, hogy megbeszélésünk érdemi dolgokkal foglalkozhasson. Átadunk önnek egy non-papert, amely azt is tartalmazza, ami esetleg most nem fog elhangzani. Az angol fordítás még nem készült el, de szerencsére az ön magyarul tudó kísérője jelen van.³⁷⁶

Panić: Hát nem vagyok-e szerencsés ember?!

Antall J.: Valóban. (Ezután bővebben ismerteti, kommentárokkal és finomítva a non-paper szövegét.) Mi időben figyelmeztettük a világot Jugoszlávia kérdésének békés rendezésére, sajnos erre, részben a moszkvai puccs miatt, nem került sor. Én ahhoz a magyar hagyományhoz tartozom, mint Teleki Pál és Bajcsy-Zsilinszky Endre – a délszláv–magyar megbékélést életbevágóan fontosnak tartom. Tegnap genfi felszólalását ismerem külügyminiszterünk és belügyi államtitkárunk tudósításából. (Mikor a Bosznia-feltételeket közli – szűnjön meg a lakosság nehéztüzérséggel való lövése.)

Panić: Miniszterelnök úr, kérem, segítsen nekem. Hogyan csináljam? Cipeljem a géppuskacsövet a vállamon?

³⁷⁵ Milan Panić jugoszláv kormányfő 1992. július 27-én Madridban Felipe González spanyol miniszterelnökkel, másnap Genfben Szadako Ogotával, az ENSZ menekültügyi főbiztosával és Corneli Somarugaval, a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának az elnökével tárgyalt. A jugoszláv kormányfő ezután Londonban John Major brit kormányfővel folytatott megbeszéléseket, majd Budapesten találkozott Antall József magyar miniszterelnökkel. A tárgyalások fókuszában a jugoszláv válság rendezése, a boszniai béke megteremtése és a menekültkérdés állt.

³⁷⁶ Várady Tiborra történő utalás.

Antall J.: Engedje meg, hogy először hadd ismertessem álláspontomat végig.

Panić: (A lista végén.) Én szinte mindennel egyetértek, amit ön mond. Ezt én megbeszéltem Mitterrand-nal, Gonzalezzel, Majorral is. Ezek a problémák a mi problémáink, és én szeretném megoldani őket.

Antall J.: Szükségesnek tartjuk Jugoszlávia-konferencia összehívását. Bárhol, a színhely másodlagos. London, Párizs, Svájc...

Panić: Szóval lehetne Budapest is?

Antall J.: Természetesen, de ennek nem bizonyosan örülne minden jugoszláv vezető.

Panić: Nem a politikusok a fontosak, hanem a Balkán sorsa. Én nem vagyok politikus.

Antall J.: Természetesen hozzájárulunk budapesti színhelyhez, ha meg lehet oldani.

Panić: A határt Tito csinálta,³⁷⁷ de nincsen most ennél jobb határ. A jövőben lehetséges, de most nem. Egyetért?

Antall J.: A tárgyalás alapja a jogi status quo kell legyen – a többi a jövő kérdése. Fegyverszünet, humanitárius kérdések és békekonferencia. Kérem, fejtse ki véleményét. Megnyilatkozásait ismerem.

Panić: Először is az a fontos, hogy itt lehetek. Beszélnünk kell egymással, így, egy asztal körül. Én részben amerikai vagyok, a béke híve. A határok nem érnek meg emberi életeket. Eszmék nem érnek emberi életeket. A francia forradalom eszméinek kora lejárt. 15 napja vagyok miniszterelnök. A legtöbb kormány, amellyel tárgyaltam, 100 napot adott nekem. Remélem, ön is megadja. Itt egészen új gondolkodás kell. Béke. Határokat fegyverrel nem lehet megváltoztatni. Az etnikai tisztogatás: iszonyatos

³⁷⁷ A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság alkotmányát 1946. január 30-án, míg a köztársaságok (Montenegró, Bosznia-Hercegovina, Macedónia, Szlovénia, Szerbia és Horvátország) alkotmányait 1947 elején fogadták el. A jugoszláv köztársaságok belső határait is rögzítő szövetségi alkotmány jelentős változásokkal eredményezett az 1918-ban megalakult első délszláv állam belső közigazgatásához képest. Horvátország ekkor egyesítette a volt Horvátország, Szlavónia, Dalmácia, Fiume és Isztria nagy részét, megszerezte a Muravidéket és Baranyát, cserébe Szerbiának átengedte a Szerémség keleti részét, míg Montenegrónak a Kotori-öböl környékét. Macedónia az egykori Dél-Szerbiából jött létre, Vajdaságot Szerbiához csatolták. Szlovénia az Olaszországgal való elhatárolás (1947, 1954) után a rapallói szerződés által átengedett terület egy részét, illetve a Murántúlt kebelezte be. Bosznia-Hercegovina határai – leszámítva Sutorina területét, amelyet Montenegrónak adtak át –, nagyrészt változatlanok maradtak. 1945-ben Szerbiában megalakult Vajdaság Autonóm Tartomány, valamint Koszovó és Metóhia Autonóm Tartomány. Annak ellenére, hogy Vajdaság területét 1945. április 6-án autonóm tartományként Szerbiához csatolták, Apatin, Hódság, Zombor és Szabadka környékére Horvátország is igényt tartott. A területi kérdések rendezésére 1945. július 19-én az AVNOJ elnöksége megalapította a Vajdaság és Horvátország területi elhatárolását kijelölő bizottságot, amelynek az elnöke Milovan Đilas volt. A bizottság végül a horvátok bácskai igényeit Zombor nagyszámú szerb lakosságára hivatkozva elutasította.

gondolat. Szégyenkezem, amikor ezt nekem felhossa a sajtó. Ez képtelen törekvés ebben a korban. Ami történik, az a szerb történelem szégyene. Hogy Kaliforniában 40% mexikói, 3% koreai, vietnami él, én ehhez vagyok szokva.

Az első kormány vagyunk, melynek van kisebbségi és emberi jogi minisztere a világon. Hazafi vagyok, de Amerika terméke is vagyok, ahol olyan sokat beszélnek az erkölcsről, hogy el is kezdenek hinni benne. Jugoszláviában a politikai vezetés csődöt mondott. Én nem állok senkinek az oldalán – valamilyen mértékben mindenki hibás.

Antall J.: Mi az ön viszonya Čosićhoz, Miloševićhez és a hadsereghez? Hadsereg és a szabadcsapatok viszonya? Én Önt nem mint amerikai vállalkozót, hanem mint miniszterelnököt kérdezem.

Panić: A fű zöldebb az ön oldalán, önöknek kevesebb problémája van, remélem, segít nekem a problémák megoldásában. Új ember vagyok, a régi Jugoszlávia nem érdekel, s remélem, hogy az új Jugoszlávia velem kezdődik. Én amerikai életformát szeretnék megteremteni, mert az az, amit ismerek. Miniszterelnöki és védelmi tárcát is megtartom. A hadsereg túl nagy, túl sok a fegyverünk.

Antall J.: Van-e önnek eszköze ezek megvalósításához?

Panić: Ezt a jövő dönti el, majd meg fogja ön látni. Engem a hadsereg vezetőjének hívtak. Engem elfogadnak, legalábbis ezt mondják. Az egész háború nem így történt volna, ha van egy valóban erős vezetője a hadseregnek.

Antall J.: Ismerjük a jugoszláv védelmi doktrínát – ennek fényében nem hiszem, hogy az irregulárisak teljesen függetlenek a hadseregtől.

Panić: Az irregulárisokat le kell fegyverezni. Nem lesz lehetséges teljesen; fegyvereket el fognak rejtteni. Egy részük (12 000 Boszniában) bűnöző. Terrorista, aki mindenkire lő.

Antall J.: Le tudja ezeket fegyverezni az ön hadserege?

Panić: Baker azt a lehetetlen feladatot adta nekem, hogy pacifikáljak egy külföldi országot. Bosznia külföld. Ezt kell, megpróbáljam. Mintha mindhárom csoport miniszterelnöke volnék. Izetbegovićnak ugyanezt javasoltam. Elfogadta. Tegnap Londonban ugyanezt elmondtam a horvátoknak, és ők örültek és segítenek nekem. Remélem ők is.

Antall J.: Boszniában szerb nehézfegyverek vannak.

Panić: Igen; és vissza kell vonni őket. A presztízs megőrzésével. És ebbe a tábornokok hajlandók belemenni.

Antall J.: Ezzel Milošević egyetért?

Panić: Én, Bush és Cheney együtt vagyok Jugoszlávia számára – Milošević a szerb állam kormányzója. Az én kormányomat nagy többség választotta, mögöttem van az egyház, a diákok, az értelmiség. Mögöttem erkölcsi koalíció áll a béke érdekében.

Antall J.: Čosić?

Panić: Čosić kiváló ember – filozófus, író, moralista, de nem gyakorlati ember.

Antall J.: Göncz úrnak levelet küldött tegnap.

Panić: Abból láthatja, hogy milyen. Tegnap sikerült aláíratnunk az első hadifogolycseré-egyezményt. A menekültkérdés megfojtja gazdaságainkat. Hadifoglyok valójában nincsenek, mert nincs háború! Valójában menekültcserére van szükség.

Panić: Mint honvédelmi minisztert kérdezem, vége van-e a mozgósításoknak, a Vajdaságban is? Van-e amnesztiarendelelet?

Várady: Ma terjesztjük az én amnesztiarendeletemet a kormány elé.

Panić: Tizenöt nap telt el még csak. Türelmet kérek, a mozgósításokat leállítjuk, lesz amnesztiatörvény. Az önök segítségét kérem mindezek megvalósításához. A magyarok nem igazi probléma nekem, jó szomszédok vagyunk. Az albánok azok. Igazságügy-miniszteremet azonnal Koszovóba küldtem, kinyitattam vele a két éve zárt iskolákat. A bűnözőket külföldön kell bíróság elé állítani, Franciaországban vagy Németországban. Nem szabad túl szigorú vagy túl enyhe büntetést adni.

Várady: Ismertetem az amnesztiatörvényt. Hétfőn elfogadta egy kormánybizottság. Ma kerül vitára.

1. Amnesztiában részesíti a katonaszökevényeket;
2. időhatára nincs az érvényességnek;
3. nehéz lesz a parlamentben, de 2 héten belül átmehet;
4. amnesztia katonáknak, akik nem követtek el háborús bűnt;
5. azoknak, akik megtagadták a bevonulást.

Átadok egy szerb munkapéldányt. Čosić találkozik augusztus 7–8-án a nemzetiségi vezetőkkel. Magyar részről VMDK, a kulturális szövetség,³⁷⁸ Tolnai Ottó, Végel László.

A nemzetiségi miniszter egyik helyettese magyar lesz. Dr. Józsa László ügyvéd Szabadkáról.

Antall J.: Mit kér ön tőlünk?

Panić: 100 nap türelmet, és még több segítséget önöktől, mert önök szomszédok. Eljárást indítok az etnikai tisztogatás vezetői ellen már most.

Antall J.: Szlavónia visszatelepítését is pártolja?

Panić: Én stratégiáról beszélek, most ilyen részletekre nem tudok válaszolni. Le akarom szerelni a hadsereget. Elismerem Boszniát és Horvátországot. Kérem, segítsen a menekültek visszatérítésében. Hosszabb távon: elkezdem a tárgyalást az albánokkal, macedónokkal, románokkal, bosnyákokkal egy Balkáni Egyesült Államokról. Ezt esti gondolkodásra szánom. Kaliforniában mi azért hozzuk létre a világ hatodik

³⁷⁸ Utalás az 1992-ben alapított Vajdasági Magyar Művelődési Szövetségre.

legnagyobb produktumát, mert sokat gondolkodunk esténként az ágyban, hagyunk rá magunknak időt.

Várady: A jugoszláv kontinuitás kérdésében Panić úr pragmatikus, nincsenek dogmái. Én magam szeretnék partneremmel tárgyalni a *modus vivendi*³⁷⁹ kidolgozásában.

Antall J.: Egyetértek, a jogi kontinuitás a nagy kérdés, de az ügyekről pragmatikusan kell tárgyalni, és erre kiválóan megfelelnek az igazságügy-miniszterek. Az embargó humanitárius kezelése, Szerbia tartozásai. Szerb–magyar gazdasági kapcsolatok fontossága Szerbia részére.

Panić: Mi mindent ki fogunk fizetni. Jön a tél. Remélem, hogy a szankciókat leállítják, önhöz fordulok, humanitárius alapon: a Vajdaságnak, Belgrádnak télen kell a gáz Oroszországból. Emberek meghalhatnak a fagytól.

Antall J.: A szállító Oroszország, először velük egyezzenek meg. Mi nem vagyunk hívei hosszú embargónak. Viszont a nemzetközi katonai gondolkodás mindig gazdasági embargóhoz folyamodik, amikor nem tud megoldani egy kérdést. Ezért önöknek meg kell oldaniuk a politikai és katonai kérdéseket. Amikor teljes a csőd, akkor a világ humanitárius eszközökhöz fordul, s ezzel nyugtatja meg a lelkiismeretét. Ezt egy magyar történelmi tapasztalatával mondom Önnek. Ezért kívánom önnek a sikert az első menetben a katonákkal való boldogulásban. Második menetben az etnikai homogenizálás visszacsinálását.

Panić: A hadsereg számomra kisebb problémát jelent, mint a politikusok meggyőzése.

Antall J.: Kerüljék az olyan kapcsolatok ápolását, amelyek az embargó megszegését jelentik. A további fegyverszállítást a hadseregnek.

Panić: Akkor lemondhatok valóban.

Antall J.: Valóban. Az ön személyes presztízse múlik ezen.

Panić: Igen, akkor pakolhatok s mehetek vissza Kaliforniába. Mi jó szomszédságot akarunk. Futballmeccseket.

Antall J.: Egyetértek. Összegezve a konkrétumokat. Először: mi hozzájárulunk egy budapesti konferenciához, ha valamennyi délszláv köztársaság hozzájárul.

Panić: Ezt most nem hivatalosan kérem.

Antall J.: Másodszor: várjuk az igazságügy-miniszter úr látogatását kisebbségi és egyéb ügyek megbeszélésére, az embargót és az elismerést nem érintve. Harmadszor: létre kell hozni a fegyverszünetet, ENSZ-segítéssel, ahol eddig ENSZ-erők nem voltak, esetleg ott is. Biztosítani kell a hadsereg feletti politikai ellenőrzést, beleértve

³⁷⁹ *Modus vivendi* magyar jelentése békés egymás mellett élés.

az irregulárisakat. Koszovó és Macedónia háborúba vonása a muzulmán erőket és Görögországot is berántaná a konfliktusba. És esténként álmodunk.

Panić: De ha nincs álmunk, akkor nem valósíthatjuk meg.

Antall J.: Kívánom hozzá az üzletember pragmatizmusát és a gyógyszerész kutató egzaktságát.

Panić: Én öntől a barát segítségét kérem. Kérem, segítsen! Mikor jön Belgrádba?

Antall J.: Előbb várjuk meg, hogy mi fog történni a konkrét ügyekben.

Panić: Köszönöm, miniszterelnök úr.

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

111.

Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő³⁸⁰ jelentése Jeszenszky Gézának
a Petar Skundrićyal, a Szerbiai Szocialista Párt főtitkárával folytatott
megbeszéléséről

1992. szeptember 24.

A Magyar Köztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Republike
Maderske

101/1992/SZT.
Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Saját: 1 példány
Készítette: Kristóf Lázár

Szigorúan Titkos!
Belgrád, 1992. október 6.

Gépelte: Lukács Ilona
Dr. Jeszenszky Géza Úrnak,
külgügyminiszter
Budapest

³⁸⁰ Simics Sándor 1992 augusztusa és 1993 decembere között volt Magyarország belgrádi ügyvivője.

Tárgy: Szocialista vezető kétoldalú kapcsolatainkról és a délszláv válságról.

Szeptember 24-én látogatást tettem Petar Skundrić, a Szerbiai Szocialista Párt főtitkáránál. Kétoldalú viszonyunkat érintve kifejtette, hogy amíg részükről a jószomszédi kapcsolatok megőrzésére törekednek, addig a magyar fél nem érti meg helyzetüket, nem létező problémákat vet fel, sőt egyik előidézője volt a délszláv válságnak. Alaptalannak nevezte a magyar fél részéről a vajdasági magyarok jogfosztásáról, veszélyeztetettségéről hangoztatott állításokat, hozzátéve, hogy az itteni magyarságnak sehol máshol nem tapasztalható jogaik vannak. (Saját iskolájuk, sajtójuk, rádiójuk, televíziójuk van, a kormányban több magyar származású miniszter található stb.) A magyarok helyzetéről adott idealizált képet a magyar kisebbség lojalitásának és „hazafiasságának” hangoztatásával egészítette ki. Némi büszkeséggel mondotta, hogy a háború idején sok magyar önkéntes jelentkezett – többek között személyesen nála is –, hogy fegyverrel a kezében harcoljon „a veszélyeztetett baranyai szerbekért”.

A magyarok lojalitását más összefüggésben is szóba hozta. Kifejtette, hogy amíg a magyarság élt jogaival s a választásokon megválasztotta képviselőit, addig a „szecesszionista” albánok azokat bojkottálták. Utóbbiakkal kapcsolatban hozzátette, hogy bár szerb részről elfogadhatatlannak tartják az albánok elszakadási törekvéseit, türelmes és békeszerető politikával igyekeznek őket meggyőzni arról, hogy a magyarokhoz hasonlóan vegyenek részt a legközelebbi választásokon.

A beszélgetés során többször utalt hazánk „rosszindulatú, egyoldalú” viszonyulására a délszláv válság kérdésében, sőt kijelentette, hogy Magyarország és néhány más ország Horvátország és Szlovénia „erőszakos támogatásával” hozzájárult a háború kirobbanásához, valamint a szerbek elleni genocídiumhoz.³⁸¹

A beszélgetőpartner Szerbia, illetve Kis-Jugoszlávia kétoldalú kapcsolataink iránti magatartását hibátlannak, jóindulatúnak és korrektnek tüntette fel.

A délszláv válság, illetve a háború kirobbantásáért Skundrić kizárólag a szecesszionistának, háborúspártinak nevezett horvát, szlovén, bosznia-hercegovinai és macedón vezetést valamint a mögöttük álló nemzetközi erőket tette felelőssé. Ezzel kapcsolatban is Kis-Jugoszlávia, valamint a Szerbiai Szocialista Párt politikáját a válság kezdetétől fogva békepártinak, igazságosnak és jóindulatúnak nevezte. Nehezményezte, hogy ennek ellenére a világ nem értette meg Belgrád politikáját, Szerbiát agresszornak tekinti és a történelemben soha nem tapasztalt nyomást gyakorol rá.

³⁸¹ Genocídium magyarul népirtás, elnyomó propagandával ellenségnek kikiáltott emberek tömeges meggyilkolása.

A válság leküzdését illetően érdeklődésemre kifejtette, hogy pártja továbbra is a békés megoldás híve, nagyra értékeli Panić béketervét,³⁸² s mindazt, amit a kormányfő Kis-Jugoszlávia érdekében tett. Ugyanakkor hozzátette, hogy a demokratikus játékszabályoknak megfelelően egyes kérdésekben (pl. Jugoszlávia ENSZ-tagságával kapcsolatban) a Szocialista Párt és más politikai erők bírálóiban részesítették a kormányfőt, mert az túllépte alkotmányos hatáskörét.

A Szerbiai Szocialista Párt jelenlegi helyzetéről szólva elmondta, hogy a közel félmillió párt, amelynek kb. 50-60 000 tagja nem szerb nemzetiségű, kongresszus megtartására készül. Az idén megtartandó kongresszuson elemezni fogják a délszláv válságot, új szervezeti szabályzatot és programot fogadnak el, és új vezetőséget választanak. A kongresszus munkájának eredményei fogják meghatározni az SZSZP választási magatartását az ez évben megtartandó rendkívüli választásokon.

Az SZSZP kongresszusán elfogadandó program síkraszáll majd a szociális igazságon, a jogállamiságon és a piacgazdálkodáson alapuló társadalomért, amelyben a szabad állampolgárok szolidárisak egymással.

Külpolitikai téren a párt Kis-Jugoszlávia és valamennyi ország békés együttműködésének, különös tekintettel a jószomszédi viszony megőrzésének, továbbá a nyitott határok megteremtésének a híve.

Az SZSZP megfelelő pártkapcsolatok kialakítására törekszik más országok, így hazánk pártjaival, elsősorban a Magyar Szocialista Párttal, valamint a baloldali és a centrista pártokkal. A főtitkár sajnálatának adott hangot, hogy – nem az SZSZP hibájából – eddig nem sikerült kapcsolatokat kiépíteni a magyarországi pártokkal, ami lehetővé tette volna számos kérdés tisztázását, egymás jobb megértését.

Fejtegetéseire reagálva többek között rámutattam arra, hogy a kapcsolatainkban felmerült nehézségek ellenére sikerült megtartani bizonyos párbeszédet, sor került több magas szintű találkozóra. Külön utaltam a két külügyminiszter legutóbbi New York-i találkozásának jelentőségére. Belpolitikai helyzetünkkel kapcsolatban kitértem a nálunk élő kisebbségek helyzetére és felhívtam a figyelmét a készülő kisebbségi törvényre. Több példával illusztráltam a vajdasági magyarság veszélyeztetett helyzetét.

³⁸² Milan Panić 1992. július 27-én Madridban ismertette, majd 1992. augusztus 27-én Londonban hozta nyilvánosságra 12 pontból álló béketervét. A kis-jugoszláv miniszterelnök ekkor azt indítványozta, hogy a JSZK és Bosznia-Hercegovina határait ENSZ-megfigyelőket telepítsenek, s ezzel párhuzamosan haladéktalanul kezdjék meg a szemben álló felek a háború lezárását és a határok kérdésének a megállapítását célzó tárgyalásokat. A terv a fegyverszünet és a csapatmozgások ellenőrzésére újabb békeerőknek a térségbe vezénylését, a hadviselő felek nehézfegyverzetének központi ellenőrzés alá vételét, a boszniai városok demilitarizálását és menekültközpontok létrehozását is tartalmazta.

A főtitkár lényegében az SZSZP ismert nézeteit fejtette ki, helyenként élesebb megfogalmazásban. Kijelentései arról tanúskodnak, hogy az SZSZP vezetése, vagy legalábbis a főtitkár által képviselt irányzat még mindig makacsul ragaszkodik eddigi politikájához, amely csődbe juttatta az országot és teljes nemzetközi elszigetelődéséhez vezetett. A főtitkár érvelései és annak módja megerősítették azokat az információinkat, amelyek szerint Skundrić a párt szélsőséges irányzatához tartozik. Politikai magatartása miatt Skundrićnak csökkent a párton belüli befolyása, s ismereteink szerint a kongresszuson távozni fog a párt vezetéséből.

Simics Sándor
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

112.

Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő jelentése bemutatkozó látogatásáról
a Vajdaságban

1992. szeptember 29.

A Magyar Köztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Republike
Madarske

103/SZT/1992.
Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Saját: 1 példány
Gépelte: Lukács Ilona
Másolatot sürgősen kapja:
Jeszenszky G.
Kelemen a. (sic!)

Szigorúan Titkos!
Belgrád, 1992. október 8

Martonyi j. (sic!)

Endreffy M.

Tárgy: Bemutakozó látogatások a Vajdaságban.

Szeptember 29-én bemutatkozó látogatást tettem Vajdaság néhány vezetőjénél: Svetislav Krstićnél, a parlament elnökénél, Szám Attilánál, a kormány alelnökénél és Deák Ferenc közigazgatási és kisebbségi miniszternél. A megbeszéléseken részt vett nevezett vezetők több munkatársa és jelen voltak a helyi sajtó képviselői.

Krstić az ez év júliusában megválasztott parlament tevékenységét ismertette hangsúlyozta, hogy a testület munkájában több párt és nemzeti kisebbség képviselője vesz részt (a VMDK-nak külön frakciója van). Az elnök demokratikusnak és nyílt légkörűnek nevezte a parlament munkáját, amelynek napirendjén számos, sürgős állásfoglalást követelő javaslat, törvénytervezet – köztük a kisebbségi törvénytervezet szerepel.

Érdeklődésemre elmondta, hogy a közeljövőben felülvizsgálják Vajdaság és Szerbia viszonyát, illetve a tartományi parlament és egyéb tartományi intézmények önállóságát, tisztázzák a köztársasági és tartományi hatásköröket és jogköröket. Érzékeltette, hogy helyi kérdésekben kívánatos volna a tartományi szervek hatáskörének növelése, a túlzott centralizáció megszüntetése.

A Kis-Jugoszlávia elleni szankciókat és kétoldalú viszonyunkat érintve elmondta, hogy a blokádnak ellenére kölcsönösen törekedni kellene az együttműködés bizonyos szintű fenntartására, különösen az árucseré-forgalomban és a közlekedésben.

Méltatta kormányunknak a humanitárius célú üzemanyag-szállítással kapcsolatos állásfoglalását. A szerbiai szocialista párti többségű parlament elnöke kérte, hogy kormányunk – nemzetközi téren – járuljon hozzá egy realisabb kép kialakításához Kis-Jugoszláviáért, ami „előmozdíthatná az igazságtalan blokádnak megszüntetését”.

Szám Attila kizárólag a kisebbségi kérdéstről szólt. Kijelentette, hogy e kérdés belpolitikai és kétoldalú jelentőségére, valamint arra való tekintettel, hogy a magyar fél, illetve a magyarországi sajtó irreálisan, rossz színben tünteti fel az itt élő kisebbséget, elsősorban a magyarok helyzetét, szükségesnek tartja „a valós helyzetnek megfelelő” tájékoztatás nyújtását. Kívánatosnak mondta, ha a magyar fél, illetve a magyarországi tömegtájékoztatási eszközök a jövőben az általa közölt „objektív tájékoztatásnak” megfelelően foglalnának állást a vajdasági magyarságról és általában az itt élő kisebbségekről.

Fejtegetései szerint Kis-Jugoszlávia és Vajdaság alkotmánya, az érvényben lévő törvények „a világon a legtöbb jogot biztosítanak a nemzeti kisebbségeknek”. Igaz, hogy a valóságban némi eltérés tapasztalható az előírások és a gyakorlat között, ez azonban jelentéktelen, szubjektív jellegű és megoldható.

Fentiek igazolására elmondta, hogy a magyar diákok 80%-a tanul anyanyelvén az általános iskolákban (a többi is tanulhatná, de különböző okok miatt ezt nem teszi meg), 8 magyar tannyelvű gimnázium van, (emellett 2 szlovák, 1 román, 1 ruszin). Újvidéken és Szabadkán pedig egyetemi, illetve főiskolai szinten lehet magyarul folytatni a tanulmányokat.

Szám úr szerint kulturális és tájékoztatási téren is „nagyon jó a helyzet” kisebbségi vonatkozásban. Ennek alátámasztására megemlítette, hogy Újvidéken és Szabadkán hivatásos magyar színház működik, Vajdaságban pedig mintegy 140 különböző magyar lap jelenik meg.

A kormányfő-helyettes nem tartotta szükségesnek további adatok felsorolását, mert megítélése szerint a felsorolt példák alapján is „meggyőződhetünk a kisebbségek problémamentes, kielégítő helyzetéről” és általában az emberi és kisebbségi jogok biztosításáról, amelyeket a blokád és a háború ellenére is garantálják.

A beszélgetésen részt vevő Radmila Latinović Vajdaság megbízott külügyminisztere kétoldalú kapcsolatainkat röviden érintve elmondta, hogy részükről készek az együttműködés bővítésére, amely az utóbbi időben jelentősen visszaesett. Fontosnak nevezte a kétoldalú megállapodásban rögzített új határátkelőhelyek mielőbbi megnyitását.

Deák Ferenc kifejtette, hogy folyamatban van az általa vezetett heterogén jellegű, 42 főre tervezett új hivatal létrehozása. Szerepe és feladata, viszonya más intézményekhez még nem tisztázódott. Jelenleg a legfontosabb feladata a rendkívüli szövetségi választások előkészítése. Ennek keretében a hivatal első lépésként ún. összejöveteleket, beszélgetéseket szervez a többnemzetiségű településeken, amelyeknek célja a lakosság meggyőzése a választásokon való részvétel szükségességéről. Deák szerint ugyanis a választások az utolsó lehetőséget jelentik a jelenlegi válságból és a nemzetközi elszigeteltségből való kijutásra. Nem titkolta, hogy ezeken a beszélgetéseken a hivatal képviselői Panić politikájának támogatására szólítják majd fel a jelenlévőket és igyekeznek meggyőzni őket arról, hogy amennyiben bojkottálják a választásokat, illetve nem élnek az adott lehetőséggel úgy a „jövőben pokollá válik az életük”.

A miniszter – Szám Attila inkább kioktatónak és propagandisztikusnak mondható fejtegetéseivel szemben – őszintén és helyenként kritikusan szólt a vajdasági nemzeti kisebbségek helyzetéről. Elismerte, hogy helyzetük problematikus, számos túlkapásra és visszaélésre került sor velük szemben. Megfogalmazása szerint ezzel kapcsolatban nem szabad szépíteni a helyzetet, rózsaszínű képet nyújtani a nemzetközi közvélemény felé, hiszen „a világ látja, hogy a király meztelen”. Ez nemcsak a kisebbségekre, hanem általában az országra is jellemző (utóbbi illusztrálására elmondta, a helyzet annyira súlyos, hogy Szerbiában mindössze 60 000 ember végez termelőmunkát).

Elmondta, hogy a hadseregnél és más szerveknél személyesen járt közben – eredményesen – amikor túlkapásokról és visszaélésekről szerzett tudomást.

Többek között közbenjárására vonták vissza az oromhegyesi iskola előtt a páncélosokat és más katonai egységeket Észak-Bácskában.³⁸³ Felkarolta a kamenicai horvátok panaszait és interveniálására megszüntették üldözésüket. Fellépett a betelepítési program ellen, rámutatva annak nemkívánatos kisebbségi és általában politikai következményeire. Értékelése szerint, bár a program végrehajtására végül is nem került sor, mégis Szerémségben és Dél-Bácskában sok szerb menekült települt le, ahol máris jelentős türelmetlenség és feszültség tapasztalható a helyi lakosság és a betelepült szerbek között.

Hangsúlyozta, hogy ez irányú erőfeszítése során felhívta a hadsereg képviselőinek és egyes politikusok figyelmét arra, hogy a kisebbségi jogok megsértése, a túlkapások, nemcsak kisebbségi és emberi jogi, hanem biztonságpolitikai szempontból is veszélyesek, továbbá ilyenkor a hazai reagálás mellett számolni kell a nemzetközi közvélemény állásfoglalásával is.

Hozzátette, hogy munkája során élvezte a tartományi kormány egy részének, egyes szövetségi politikusok és katonai vezetők támogatását. Fejtegetéseiből kitűnt, hogy eredményes tevékenysége inkább személyes kapcsolatainak és tekintélyének köszönhető, illetve egyes belgrádi központi intézmények nem támogatják erőfeszítéseit. Konkrét esetként megemlítette, hogy többszöri kérése ellenére nem kapta meg a belgrádi Menekültügyi Hivataltól az említett betelepítési programot. A miniszter, kifejtette, hogy várják az EBEÉ megfigyelőit, akiktől segítséget várnak munkájuk során, többek között azért is, mert a hivatal semmiféle hazai tapasztalatokkal nem rendelkezik, és nem ismeri még kellően az idevonatkozó nemzetközi előírásokat, dokumentumokat.

Kétoldalú kapcsolatainkról csupán annyit jegyzett meg, nagyra értékeli, a magyar kormány pozitív viszonyulását a Panić-kormányhoz és eredményesnek nevezte Jeszenszky és Đukić külügyminiszterek New York-i találkozóját.

Újvidéki látogatásomról beszámoltak a tartományi tömegtájékoztatási eszközök, valamint a Borba. Az Újvidéki Televízió magyar nyelvű adásában a bemondó szinte szenzációként jelentette be, Deák úr elismerte, hogy Vajdaságban problémás a kisebbségek helyzete. (Deák kijelentése szerepel a látogatásomról kiadott *Tanjug*-közleményben is, amelyet faxon felterjesztettünk.) A hír valóban meglepetésként hatott az itteni magyarság számára, mert első ízben fordult elő, hogy vezető politikus nyilvánosan

³⁸³ 1992 május első felében nagyarányú mozgósítás volt a Tisza-mentén. Május 10-én a Szabadkától 20 kilométerre fekvő oromhegyesi általános iskola előtt több száz helyi polgár szervezett béketüntetést, hogy felemelje a szavát a vérontásért és a mozgósítások leállításáért. A béketüntetést az oromhegyesi nők kezdeményezték. A szerb hatalom a magyar tiltakozásra páncélosokkal vette körbe a falut, azok ágyúcsöveit a település felé irányították.

az ismert (és Szám Attila részéről agresszívan képviselt) hivatalos állásponttól eltérő véleményt fejtett ki.

Egy későbbi időpontban Matic helyettes külügyminiszternél Kelemen András államtitkár érkezése ügyében tett látogatásom során Matic azon okfejtése, hogy a szerb fél őszintén törekszik a szerb–magyar kapcsolatok ápolására és nem kívánja azokat kiélezni – Szám Attila bemutatkozásom során tanúsított stílusára utaltam. A külügy-miniszter-helyettes inkorrektnek minősítette Szám Attila viselkedését.

Simics Sándor
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

113.

Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának összefoglalója
Jeszenszky Géza és Várady Tibor jugoszláv igazságügyi miniszter
nem hivatalos megbeszéléséről

1992. október 26.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Varga Imre
Jóváhagyta: Szabó István
002480/2/1992
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig
Készült 7 példányban
Kapja. Jeszenszky G.
Martonyi J.
Bába I.
Gyarmati I.
Belgrád
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Jeszenszky Géza és Várady Tibor jugoszláv igazságügy-miniszter
nem hivatalos találkozója

1992. október 26-án Jeszenszky Géza fogadta a Magyar Külügyi Társaság³⁸⁴ meghívására hazánkban tartózkodó jugoszláv igazságügy-minisztert. Várady úr, részben miniszter úr kérdéseire válaszolva a jugoszláv belpolitikai helyzetről az alábbiakat közölte, kérve azok igen bizalmas kezelését:

A Panić-kormány mögött egyre növekvő polgári támogatás van. Panić személyes népszerűsége folyamatosan nő. Ha a kormány beiktatásakor Panić csak a nemzetközi helyzetből adódó lehetőséget tudhatta maga mögött – Panićot Milošević hozta haza, más választása nem lévén –, addig ma a társadalom számos rétegében elfogadják és népszerűsége megelőzi Miloševićét. Čosić államfő egyértelműen Panić mellett áll, s ma már nincsenek kettejük között nézetkülönbségek az alapvető kérdésekben. Az egyetlen talán érzékelhető különbség a határmódosítással kapcsolatban van, míg Panić szó szerint veszi a határok sérthetetlenségét, addig nehéz átlátni, hogy Čosić mit remél a Krajínakkal kapcsolatban.

A fokozatosan növekvő támogatottság ellenére a szövetségi kormány nem elég erős, nincs megfelelő eszköz a kezében ahhoz, hogy megfegyelmezze, eltávolítsa a politikai közéletből az olyan nyilvánvalóan fasisztoid, bűnöző elemeket, mint Šešelj vagy Arkan. Talán a választások hoznak majd változást e helyzetben.

Nagyon valószínű, hogy Panić élére áll az ellenzék alkotta tömörülésnek, amely a DEPOS, a Demokrata Párt, valamint a Polgári Szövetség választási szövetségeként fog fellépni, az elmúlt szombaton, október 24-én Čosić által kiírt szövetségi választásokon. Van arra remény, hogy ezen a héten kiírják a szerbiai választásokat is. Egy Panić vezette ellenzéki koalíció nagy eséllyel indulna, s valószínűleg megnyerné a választásokat.³⁸⁵

Az utóbbi fél évben csitul a szerb közvéleményben a teljesen féktelen nemzeti hevület, a korábbi határtalan optimizmus eltűnőben van. A megváltozott közhangulat fontos mutatója, hogy az eddig feltétlenül rezsimhű belgrádi írott sajtó hangvétele

³⁸⁴ A Magyar Külügyi Társaság 1920. április 18-án alakult meg. 1920 és 1944 között a folyóirata a *Külügyi Szemle* volt. A Társaság 1992-ben újjáalakult.

³⁸⁵ Milan Panić az 1992. december 20-i szerbiai elnökválasztásokon független jelöltként, a DEPOS támogatásával indult és 1 516 693 szavazatot (32,11%) szerzett, s ezzel alul maradt Slobodna Miloševićtel szemben, aki 2 515 047 szavazatot (53,24%) kapott.

erősen kritikussá vált a rendszerrel szemben. Sajnos a tv megmaradt a rezsim propagandaszócsovének.

Választások szövetségi szinten feltétlenül lesznek.³⁸⁶ A választási törvény nem igazán jó, de az adott helyzetben ez volt a maximum, amit el lehetett érni a nyílt zsarolástól sem visszariadó szerb hatalommal szemben. Szerbiában 9 választási körzet lesz, ebből a Vajdaságban 2. Az eredeti javaslatához képest (Szerbia 6 körzet, Vajdaság 1) ez nem tragikus és még biztosítja a listás, arányos választási szisztéma adta előnyöket. Az így két körzetre osztott Vajdaságban, az északiba (Észak-Bácska és Bánát) mintegy 250 ezer, a délbe (Dél-Bácska és Szerémség) mintegy 90 ezer magyar választó került. Végso soron a szövetségi parlament nem olyan fontos a kisebbségvédelem szempontjából, ott csak jelen kell lenni.

Rendkívül fontos volna, ha az albánok részt vennének a választásokon. Részvételiük gyakorlatilag lehetetlenné tenné Milošević győzelmét. A kormány jelzéseket juttat el feléjük, hogy ha saját jelölteket nem is állítanak, legalább protestálás céljából vegyenek részt a választáson és szavazzanak, úgy ahogy az korábban Valjevóban, Közép-Szerbiában történt, ahol az idei választásokon a VMDK 1500 szavazatot kapott.

Milošević pártelnökké történt megválasztása a Szerbiai Szocialista Párt napokban megrendezett kongresszusán lehetővé teszi Milošević számára, hogy amennyiben nem kerülne megválasztásra semmilyen állami posztra, úgy pártelnökként továbbra is aktív szereplője marad a politikának.

A lehető legfontosabb esemény a közeli jövőben az elmondottak miatt a választás lesz. A választásokig nem nagyon lehet arra számítani, hogy a Panić-kormány által kezdeményezett jó néhány belpolitikai kezdeményezés és konkrét törvényjavaslat keresztülmenjen a mostani parlamenten. Különösen vonatkozik ez a kisebbségekkel kapcsolatos problémákra. Ennek ellenére fontosnak tartotta Várady úr, hogy a VMDK tárgyaljon a kormánnyal és lehetőség szerint elérje, hogy a Szövetségi Kisebbségi Minisztérium által most előkészítés alatt álló kisebbségi törvény tervezetébe minél több kerüljön be a VMDK autonómiakonceptiójából.

Várady úr a délszláv válság rendezésével kapcsolatban két modellt említett. Az első közkézen forog és a hivatalos, mindenki által támogatott verziónak tekinthető.

³⁸⁶ 1992. december 20-án Szerbiában általános elnök-, köztársasági, tartományi, önkormányzati, illetve szövetségi választásokat tartottak. A köztársasági választásokon a Szerb Szocialista Párt 1 359 086 (28,77%), a Szerb Radikális Párt 1 066 765 (22,68%), a DEPOS 797 831 (16,89%), a Demokrata Párt 196 437 (4,16%), a VMDK 140 825 (2,98%) kapott. A szövetségi választások végeredménye: Szerb Szocialista Párt: 1 478 918 (31,4%), Szerb Radikális Párt 1 056 539 (22,4%), DEPOS 809 731 (17,2%) Montenegrói Szocialista Demokrata Párt 130 431 (2,8%), Demokrata Párt 280 183 (6%), Montenegró Szocialista Pártja 36 390 (0,8%), Montenegrói Néppárt 34 436 (0,7%), VMDK 106 036 (2,3%).

Ez a különböző kultúrák, azaz nemzetek együttélésének koncepciója. A felszín alatt azonban jelen van sajnos a másik koncepció is, amely az etnikai tisztogatással kívánja megoldani, természetesen az ennek következményeként sorra kerülő határmódosításokkal együtt, a problémákat. Ez roppant veszélyes. Sajnos a Tudman–Čosić-megállapodásnak van egy olyan homályos kitétele, hogy a felek támogatják az önkéntes, kulturált körülmények között lezajló lakosságcserét.³⁸⁷ Az események olyannyira előrehaladtak, hogy az e célt maguk elé kitűzőknek egy ponton túl már nem kell erőszakot alkalmazniuk, a lakosságcsere spontán módon történik, lévén az ottmaradás teljesen perspektívátlan.

Az amnesztiatörvénnyel³⁸⁸ kapcsolatban kifejtette, hogy az a kormány álláspontja alapján a hadseregbe vonatkozó több törvénnyel egy csomagban kerül a bizottságai elé. Remény van arra, hogy két héten belül a parlament tárgyalni fogja. Az amnesztia több

³⁸⁷ Dobrica Čosić jugoszláv és Franjo Tuđman horvát elnök az 1992. szeptember 30-án tartott első tárgyalásuk után 1992. október 20-án Genfben, a nemzetközi Jugoszlávia-értekezlet két társelnöklőjének, Cyrus Vance-nek és lord Owennek a védnöksége alatt megtartott tárgyaláson megállapodtak a közutak és vasútvonalak megnyitásáról, a telekommunikációs rendszerek működésének, valamint a nemzetközi kapcsolatok helyreállításáról, a különféle magánjogi kérdések, a nyugdíj- és pénzkifizetési problémák rendezéséről, illetve a határokon a közös vámellenőrzésről. A két elnök egyetértett abban is, hogy képviselőik kicserélik a háború során eltűntként nyilvántartott személyekre vonatkozó adatait. A tárgyalásokon döntést hoztak egy olyan államközi bizottság létrehozásáról, amely figyelemmel kísérté a Kotori-öböl és Dubrovnik térségének teljes biztonságát. A két elnök egyetértett abban, hogy soron következő megbeszélésükön – amelyen részt vesz a Jugoszlávia-értekezlet két társelnöklője is – illetékességi körüknek megfelelően vizsgálják majd meg a Vance-terv végrehajtását. A genfi tárgyalásokon a két elnök kinyilvánította elszántságát, hogy latba veti befolyását a bosznia-hercegovinai háború igazságos és békés rendezéséért, s egyben arra szólították fel az egymással szemben álló feleket, hogy erejüket az ellenségeskedés beszüntetésére és a bosznia-hercegovinai kérdés alkotmányos megoldási lehetőségére összpontosítsák. A korabeli híradások a lakosságcserevel kapcsolatos megállapodás kitételéről nem tettek említést.

³⁸⁸ A Várady Tibor szövetségi igazságügy-miniszter nevével fémjelzett amnesztiatörvény a szövetségi kormány 1992. augusztus 3-án terjesztette be a JSZK Képviselőháza elé. Az amnesztiatörvény értelmében megkegyelmezték a JSZK és a volt JSZSZK minden olyan polgárának, aki nem tett eleget a mozgósítási parancsnak vagy a katonai behívónak. Az amnesztia nem vonatkozott azokra, akik a Jugoszláv Néphadsereggel szemben álló fegyveres alakulatok tagjai voltak. Nem kegyelmezték meg azoknak sem, akik az emberiség és a nemzetközi jog ellen vétettek, sem pedig azoknak, akik fegyveres lázadást szítottak. A törvény benyújtásakor a szövetségi kormány azt hangsúlyozta, hogy azonnal meg kell kezdeni azoknak az összetűzéseknek és megosztásoknak az áthidalását, amelyet a JSZSZK területén dúló fegyveres összetűzések és események váltottak ki a JSZK polgárai körében. Az amnesztiát a JSZSZK büntetőtörvénykönyvének tömeges megszegése miatt javasolták. Az indoklás hangsúlyozta, hogy emiatt képtelenség az említett törvény minden megszegőjét felelősségre vonni, ami miatt nem lehet végrehajtani a törvény előtti egyenlőség alkotmányos elvét sem. A Szövetségi Honvédelmi Titkárság adatai szerint 1991. január 1-jétől 1992. július 1-jéig 3748 személy ellen indítottak eljárást azért, mert nem tettek eleget a mozgósítási parancsnak vagy a katonai behívónak, vagy pedig megszöktek a fegyveres erők kötelékeiből. Ugyanebben az időszakban 5497 bűnvádi

okból fontos. Egyrészt mert aránytalanul magas a magyarok száma az elmenekültek között, másrészt mert az amnesztia során hazatérők, számuk kb. 150-200 ezer fő közé tehető, jelentős számú szavazattal javíthatnak az ellenzék esélyein.

A különböző kisebbségi autonómiákkal kapcsolatban kifejtette, hogy a személyi alapú autonómiától ő személy szerint fél, mert aki egy ilyen rendszerben kihullik a rostán, azt a magyarságból rekesztik ki. Ennél oldottabb formák kellenek. A kisebbségi sajtó esetében a teljes privatizálás mellett tette le a voksot. A kulturális intézmények esetében szükségesnek látott bizonyos koordinációt. Legfontosabbnak az iskolák ügyét tartotta. Negatív tendenciaként említette meg a vajdasági magyarok körében egyre jobban terjedő magyarországi iskoláztatási gyakorlatot. Ez a középiskolák szintjén a legijesztőbb. Nehéz iskolákért harcolni ott, ahol nincs gyerek. Ez a tendencia a helyzettel részben magyarázható, de kérte, ha lehet, ne bátorítsuk.

A VMDK összetevékenységét roppant pozitív újdonságként jellemezte. Megállapította, hogy ugyan a legfontosabb magyar intézmények nincsenek a VMDK mellett, ennek ellenére nem kell másik magyar párt. A szerb nacionalizmussal szemben a VMDK részben a „szerb modellt” vette át, a tudatébresztés céljával, ami rendkívül fontos, a nemzeti sajátosságok és sérelmek hangsúlyozásával (1944-es bácskai vérengzések). A VMDK-n belül is kétféle stratégia, hozzáállás figyelhető meg. A bácskai, többségben élő magyarok között a mindenkor szerb rendszert kiszolgáló janicsárokkal szembeni kemény fellépés, leszámolás szándéka a jellemző. A bánáti, 10%-nál soha nem nagyobb lakossági arányú magyarok inkább hajlanak a megegyezésre, törekednek megnyerni a szerbek jóindulatát. Várady úr mindkettőt szükségesnek és fontosnak tartotta, de nem egymás kárára.

A VMDK és a vajdasági nem nemzeti alapú ellenzék kapcsolatát ambivalensnek értékelte. Fontosnak ítélte meg az összefogást a szerbiai liberális-polgári értelmiséggel, amitől a VMDK távolabb áll, mint 1990-ben. Félő, hogy a VMDK választási szempontból logikus és szükségszerű önálló fellépése, a koalíció elutasítása az együttélés szempontjából veszélyessé válhat. A választásokon ugyanis a fő ellenfél a VMDK számára Čanak lesz, holott ő az első számú szövetséges.

Várady úr a rendkívül őszinte és oldott légkörű megbeszélés során néhány konkrét kérést is megfogalmazott.

1. A választások miatt is a Panić-kormánynak rendkívül nagy szüksége van nemzetközi sikerre. A humanitárius célú fűtőolaj importja Panić számára már becsületkérdés,

feljelentést tettek, amelyeket még nem tárgyaltak meg. A törvénnyel szembeni erőteljes ellenállás, illetve időközben a Panić-kormány bukása miatt az végül nem került szavazásra.

hiszen ő személyesen kérte. A jugoszláv kérés a BT előtt van. Magyarország ne ellenezze a fűtőolaj (pakura) importját.

2. Várady úr egyértelműen kérte, hogy javítsuk a kétoldalú kapcsolatot a jugoszláv kormánnyal. Természetesen nem lehet nem létezőnek tekinteni a szerb kormányt, de egy érzékelhető distinkció magyar részről feltétlenül hasznos volna.

3. Jelezte, hogy a választási törvény lehetővé teszi a külföldön történő szavazást. Minden európai országhoz kéréssel fordulnak ez ügyben. Franciaország már pozitívan reagált. Kérte, hogy tegyünk lehetővé a magyarországi szavazást az itt tartózkodó jugoszláv állampolgárok számára. Ez irányú kérésüket hamarosan eljuttatják.

4. Utalva arra, hogy legutóbbi találkozásukkor Kodolányi államtitkár úrnak is megemlítette, kérte, hogy a Magyar Labdarúgó Szövetség tegyen javaslatot a Jugoszlávia elleni vb-selejtező elhalasztására. Jugoszlávia további sorsáról a FIFA³⁸⁹ december 4-én dönt.³⁹⁰ Ez a bejelentés Magyarország részéről rendkívüli gesztus lenne és a belgrádi sajtóban rendkívül nagy visszhangot váltana ki.

Javasoljuk, hogy:

– Magyarország a BT-ben ne ellenezze a humanitárius célzatú fűtőolajexport engedélyezését Jugoszláviába, de a magyar hozzájárulás fejében támasszunk szigorú feltételeket, s azokat ismertessük a BT-tagok, politikai partnereink előtt. (A BT Szankciós Bizottságának október 30-i ülésén képviselendő magyar álláspontra a területi főosztály külön feljegyzést készít.)

– Folytassuk a jugoszláv kormány felé óvatos kapcsolatépítő politikánkat. A politikai kontaktusok során azonban a magyar–jugoszláv jó viszony kialakítását és fejlesztését úgyszintén konkrét feltételekhez kössük. (Miniszter úr Siklós Csaba³⁹¹ miniszterhez intézett levelében kifejti, hogy Gyurkovics³⁹² államtitkár jugoszláv partnerével való október 30-i tárgyalásán milyen üzenetet juttasson el a szövetségi kormányfőhöz.)

– Illetékes külképviseleteink tájékozódjanak a december 20-i választáson való esetleges koszovói albán részvételről és ennek alapján érdekeinknek megfelelően tegyünk bizalmas diplomáciai lépéseket az albán vezetésnél.

³⁸⁹ Nemzetközi labdarúgó-szövetség (Fédération internationale de Football Association, FIFA), 1904-ben alapított nemzetközi szervezet, hat, a kontinenseket lefedő regionális szövetséggel rendelkezik. Székhelye Zürichben van.

³⁹⁰ FIFA végrehajtó bizottsága 1992. december 4-i zürichi ülésén a JSZK válogatott csapatát véglegesen kizárta világbajnoksági selejtezőkből és az európai zóna V. csoportjából.

³⁹¹ Siklós Csaba 1990. május 23. és 1993. február 23. között Magyarország közlekedési, hírközlési és vízügyi minisztere volt.

³⁹² Gyurkovics Sándor 1990. június 1. és 1999. szeptember 30. között volt a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium közigazgatási államtitkára.

– Hivatalos jugoszláv kérés beérkezése esetén, amire Várady úr személyesen ígéretet tett, támogassuk a Magyarországon tartózkodó jugoszláv állampolgárok magyarországi szavazásának lehetővé tételét.

– Támogassuk a labdarúgó vb-selejtező elhalasztására tett javaslatot. Javasoljuk, hogy Horvát Balázs tárca nélküli miniszter a kérdésben járjon el az OTSH elnökénél a sajtónyilvánosságot a Sajtófőosztállyal egyeztetve biztosítjuk.

Budapest, 1992. október

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

114.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Milan Panić Kis-Jugoszlávia volt miniszterelnökének budapesti megbeszéléséről

1993. január 29.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
00307/1/1993
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Jóváhagyásra: Jeszenszky G.
Készült: 18 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Feljegyzés

Tárgy: Milan Panić látogatása Jeszenszky Géza miniszter úrnál

Milan Panić urat Kis-Jugoszlávia volt miniszterelnökét – aki átutazóban volt Budapesten –, kérésére 1993. január 29-én hivatalában fogadta Jeszenszky Géza miniszter úr.

Milan Panić úr a megbeszélésen javasolta, hogy Magyarország vállalja el a volt Jugoszlávia utódállamainak gazdasági újjáépítésével, együttműködésével foglalkozó nemzetközi konferencia megrendezését. Milan Panić a genfi konferencia társelnökével, Vance úrral konzultálva javasolta, hogy Bécs vagy Budapest legyen a gazdasági konferencia házigazdája. Panić úr szerint Mock külügyminiszter elvben nem zárta ki a lehetőséget, hogy Bécsben rendezzék a konferenciát, de annak időpontjáról ma még

602

korai lenne beszélni. Panić úr sürgősnek ítéli a konferencia mielőbbi megrendezését, mivel megítélése szerint a délszláv államok gazdasági újjáépítésének felvázolása pozitívan hatna a béketárgyalásokra. Ezért már 1993 februárjában szeretnék megkezdeni a gazdasági konferenciát. A konkrét részletekről ezután kellene megállapodni.

Panić úr, láthatóan improvizálva, azt is felvetette, hogy a délszláv ügyekkel foglalkozó gazdasági konferenciát követően az ENSZ égisze alatt egy nagyszabású gazdasági konferencia megtartására is szükség lenne, amelynek napirendjén a kelet-európai országok gazdasági újjáépítése szerepelne, beleértve a délszláv államokat is.

Jeszzenszky Géza miniszter úr válaszában kifejtette, Magyarország kész a gazdasági konferencia házigazdaszerepét vállalni. Magyarország eddig is számos konkrét ügyben felajánlotta közvetítését. A konferencia megrendezésének azonban van néhány megkerülhetetlen feltétele. A két legfontosabb feltétel a fegyveres harcok befejezése és a Biztonsági Tanács szankcióinak feloldásához szükséges követelmények teljesítése. Amíg tart a háború, a gazdasági konferencián csak szavak fognak elhangzani, de konkrét eredmények nem lesznek. Kétségek merülnek fel abban is, készek-e Miloševićék, vagy a szerb radikálisok a konferencián való részvételre, illetve a megállapodások végrehajtására, hiszen az eddigi megállapodások sem lettek végrehajtva, például nem történt meg a szerbek által megszállt baranyai háromszögbe az elmenekült lakosság visszatelepítése.

A fenntartások ellenére Budapest kész a gazdasági konferencia megrendezésére, ezt az ajánlatunkat a genfi konferencia társelnökeinek is el fogjuk juttatni. Érdekünk a délszláv államok konfliktusainak mielőbbi békés rendezése, mivel a háború, a szankciók miatt a magyar gazdaságot már eddig is jelentős veszteségek érték.

Kérdésre válaszolva Milan Panić úr kifejtette, hogy a délszláv háború szörnyűségeit, gyilkosságokat elkövető, a rablásokból jól élő szabadcsapatokat nehéz lesz a békére, a gazdaság újjáépítésére rávenni. Fontos, hogy a média, elsősorban a tv ne megtorlásra, hanem a megbékélésre buzdítson, a gazdasági felemelkedést propagálja. Véleménye szerint a háború befejezése után a külföldi tőke beáramlása megindul, mert olcsón lehet majd vagyont vásárolni. Bár ez nagyobb rizikóval jár, de nagyobb profittal is kecsegtet.

Koszovóval kapcsolatban kifejtette, hogy Kis-Jugoszlávia hadserege a biztosíték Koszovó békéjére, vigyáz arra, nehogy etnikai összecsapások kezdődjenek az albánok és a szerbek között. Ugyanakkor folytatni kell a párbeszédet a koszovói albánokkal.

Véleménye szerint ez a hadsereg nagy és drága, de elkezdődött az átalakítása. Céljuk hivatásos hadsereg létrehozása.

Jeszzenszky miniszter úr rámutatott, hogy a fegyveres harcok fellángolása aggodalomra ad okot. Különösen nehezményezzük, hogy ismét növekedett a katonai behívások száma a vajdasági magyarok körében, akiket Koszovóba irányítanak. A VMDK

kezdetől fogva kinyilvánította, hogy a vajdasági magyarok nem akarnak a délszlávok közötti polgárháborúban részt venni. Kedvező irányú jelzésként értékelnénk a magyar–szerb kapcsolatok szempontjából, ha a vajdasági magyarokat leszerelnék a Jugoszláv hadseregből.

Budapest, 1993. január 29.

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

115.

Simics Sándor ideiglenes ügyvivő összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi
Köztársaságban tartott választások eredményéről

1993. február 19.

A Magyar Köztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Republike
Madarske

24/1993
Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Saját: 1 példány
Készítette: dr. Kristóf Lázár
Gépelte: Lukács Ilona

Szigorúan Titkos!
Belgrád, 1993, február 19
Tárgy: Kis-Jugoszlávia belpolitikai
helyzete a választások után
Mell.: 4 db.
Hívsz.: 47/88

Az 1992. december 20-i [és a] 1993. január 6-i szövetségi, köztársasági és tartományi választások a kommunistából szocialistává átvedlett Szerbiai Szocialista Párt (SZSZP) győzelmét és a vele szorosan együttműködő sovinszta-populista Szerb Radikális Párt (SZRP) jelentős előretörését eredményezték. Az ún. szerb demokratikus ellenzék nem tudta kihasználni az előrehozott választások adta lehetőséget, szereplése a várakozáson alul maradt. A legnagyobb ellenzéki tömörülés a DEPOSZ – az SZSZP

és az SZRP³⁹³ mögött – a harmadik legnagyobb parlamenti erő lett, öt követi a VMDK és a Demokrata Párt. A többi párt jelentéktelen számú parlamenti képviselőhöz jutott, illetve nem került be a parlament(ek)be.

A köztársasági elnöki választásokon az ellenzék szintén vereséget szenvedett: Sz. Milošević ismét Szerbia elnöke lett, az ellenzék által támogatott M. Panić veresége egyben a politikai közéletből való távozását is jelentette. (A választások eredményeként kialakult parlamenti viszonyokat ld. 1. sz. mellékletben.)

A választások kimenetelében döntő szerepet játszott az uralkodó párt előnyös helyzete, a központi tömegkommunikációs eszközök feletti abszolút uralma, a szélsőséges nacionalista-sovinisza és xenofóbiás³⁹⁴ hangulatkeltés, amely erőszakos módszerek alkalmazásával, üldözésekkel, csalásokkal és más törvénytelen eszközökkel, módszerekkel párosult. A szélsőséges pártok sikeréhez jelentősen hozzájárult az ellenzék megosztottsága, bizonytalansága és tehetetlensége. Az ellenzék nem tudott közös programot megfogalmazni, megfelelő alternatívát felvázolni, széles körűen elfogadható egyéniséggel, politikussal előállni, illetve Panić meglehetősen későn lett az ellenzék jelöltje.

*

A választásokat követően a politikai életet továbbra is irányító S. Milošević, Čosić szövetségi elnökkel egyeztetve, nagykoalíciós, illetve nemzetmentő kormány(ok) megalakítására tett kísérletet. A parlamenti pártoknak, így a VMDK-nak is, felajánlották a kormányba való belépést, illetve különböző politikai funkciókat. A koalíciós kormány kezdeményezői azonban ezzel csupán a kormány nemzetközi elismerését akarták elérni. Elutasították a rendszerváltás megkezdésére tett ellenzéki javaslatokat, így a csupán asszisztálásra kizemelt ellenzéki pártok az első megbeszélés után elzárkóztak a további tárgyalások elől.

A koalíciós tárgyalások eredménytelensége nyilvánvalóvá tette a szocialisták és a radikálisok között jó ideje fennálló szoros együttműködést, amely most már de facto koalíciós viszonyra alakult, Vajdaságban pedig a két párt formálisan is partner lett, koalíciós kormányt alakított. Jelenleg e két párt egymáshoz való viszonya határozza meg leginkább Kis-Jugoszlávia belpolitikai fejleményeit. Külpolitikai, valamint számos belpolitikai kérdésben kettejük között nincs lényeges elvi eltérés, de a radikálisok általában az SZSZP-nél sokkal szélsőségesebben, sovinisztábban fogalmazzák meg

³⁹³ Az SZRP a Szerb Radikális Párt mozaikszava.

³⁹⁴ Xenofóbia görög eredetű szó magyar megfelelője az idegengyűlölet.

nézeteiket, különösen a szerb nemzeti egység kérdésében, a boszniai háború, valamint Szerbia/Kis-Jugoszlávia és a külvilág viszonyának kérdésében.

Leginkább az SZRP tevékenységében mutatkoznak az országszerte fokozódó fasiszálódás és a bűnözéssel való szövetkezés jelei: a radikálisok aktivistacsoportjai és más hasonló csoportok (pl. Arkan szabadcsapatai) büntetlenül, sőt a hivatalos szervek egyetértő szemhuntyása mellett szabadon randalíroznak, fizikailag bántalmaznak másként gondolkodókat, verik szét nekik nemtetsző személyek üzleteit, vesznek részt katonai mozgósítások végrehajtásában.

Az ún. demokratikus ellenzék a választások utáni időszakban rendkívül nehéz helyzetbe került: a médiában a kulturális, oktatási, tudományos életben és az államigazgatásban megkezdett nagyarányú tisztogatás miatt alig van lehetősége a nyilvános szereplésre, befolyása és mozgósító ereje a súlyos egzisztenciális gondokkal küzdő lakosság és a választási eredmények miatt csalódott saját szavazótábor körében jelentősen csökkent. Közszeretelésre a parlamentekben (a tv közvetíti) lenne lehetősége, itt azonban a szocialista-radikális szavazógépezet nem engedi befolyáshoz jutni. Mindamellett az ellenzéki képviselők jelenléte legalizálja a parlament(ek) működését, legitimé teszi az ott születő döntéseket. Az ellenzék a jelenlegi helyzetben is „hű” önmagához, a követendő taktikát illetően megosztott. Más véleményen van a DEPOSZ és a DP, de a DEPOSZ-on belül is nézeteltérések vannak, sőt a vezető párt a Szerb Megújodási Mozgalom képviselői sem egységesek több alapvető kérdésben, így pl. a kormánnyal szembeni parlamenti politika, taktikajellegét illetően. Emiatt állt elő az a helyzet, hogy amíg a DEPOSZ bojkottálja a szerb és a szövetségi parlamentet, addig a többi párt képviselőházi tevékenységével igyekszik befolyásolni a kormány állásfoglalásait.

A kormánnyal szembeni egyeztetett politika és általában a rendszerváltás kikényszerítéséhez szükséges konkrét elképzelések hiányában az ellenzék tevékenysége leginkább a hatalom különböző törvénytelen, antidemokratikus intézkedéseinek, az állami szervek és a gazdasági bűnözés összefonódásának a leleplezésére összpontosul. Ezen egyre nagyobb méretű és széles társadalmi réteget kedvezőtlenül érintő tendenciák visszaszorítását, felszámolását, elsősorban törvényes eszközökkel kívánja elérni. Ellenzéki, főleg SZPO-s³⁹⁵ vezetők azonban rámutatnak arra is, hogy ehhez a parlamenti lehetőségeken kívül igénybe kívánják venni a parlamenten kívüli politikai küzdelem eszközeit is (tüntetéseket, tömegmegmozdulásokat, sztrájkokat, polgári engedetlenségi mozgalmat stb.).

³⁹⁵ A SZPO a Srpski Pokret Obnove (Szerb Megújodási Mozgalom) magyarosított mozaikszava.

Szerbia és a szerbség jövőjét illetően a magukat demokratikusnak mondó pártok megnyilvánulásai ellentmondásosak, következetlenek. Ez abból adódik, hogy valójában nem mondtak le a szerbség nagy álmáról, egy államba való egyesítéséről, de felismerve ennek jelenlegi megvalósíthatatlanságát, bel- és külpolitikai megfontolásokból készek köztes, átmeneti megoldások elfogadására. Ilyen értelemben támogatták a Vance-, illetve Vance–Owen-tervet, hangsúlyozva azok szerbség számára előnyös elemeit, mivel – megítélésük szerint – biztosítják a nagyszerb tervek hosszú távon történő megvalósítását. Hasonló megfontolások húzódnak az egykori jugoszláv tagköztársaságok függetlensége elismerésének részükről hangoztatott készsége mögött, amelyekben elvárásaik szerint az ottani szerbek maximális jogokat élveznének, szoros együttműködést tarthatnának az anyanemzettel, sőt azt a lehetőséget is megkaphatnák, hogy perspektivikusan egyesüljenek Szerbiával. A szerbség jelenlegi helyzetét és jövőjét illetően az ellenzék tulajdonképpen azonos véleményen volt és van a hatalommal.

A háborúval kapcsolatban az ellenzék a hatalmat korábban tulajdonképpen a háború sikertelensége, a felesleges áldozatok és pusztítások miatt bírálta, míg jelenleg a szerbséggel és Szerbiával kapcsolatos fent említett célok megvalósítását politikai, diplomáciai úton is lehetségesnek tartja.

*

Az említett szélsőséges magatartás miatt a szocialisták nem vállalták nyíltan partnernek a radikálisokat, így kisebbségi kormányt voltak kénytelenek alakítani Szerbiában. A február 10-én megalakult N. Sainović vezette kormány minisztereinek többsége (főleg a kulcspozíciókban) tagja volt a korábbi kormánynak. (A szerb, a tartományi kormány összetételét és Sainović életrajzát ld. a 2. sz. mellékletben). Ez a körülmény, valamint a meghirdetett kormányprogram lényegében az előző (R. Božović) kormány³⁹⁶ politikájának folytatását jelenti. A Sainović által ismertett programban szereplő célkitűzéseket inkább óhajok lajstromának lehet tekinteni. A program nem tartalmaz semmilyen adatot, tervet a kitűzött feladatok megvalósításához, nem jelöl meg forrást a gazdaság, a szociálpolitika, a közművelődés stb. fejlesztéséhez. Különösen feltűnő, hogy nem foglal állást a szankciókkal kapcsolatban, illetve nem tér ki az ez irányban várható fejleményekre és teendőkre. Gyakorlati tevékenységében fő feladatának – akárcsak az előző kormány esetében is – a túlélést, a gazdaság szankciós körülmények közti működésének fenntartását fogja tekinteni. Fenntartja majd

³⁹⁶ A Božović-kormány 1991. december 23. és 1993. február 10. között volt hivatalban.

a Zelenović-³⁹⁷ és Božović-kormány idején megerősített központi irányítást, árellenőrzést, bérszabályozást és elosztást. Minden bizonnyal továbbra is érvényben marad az a központi szakszervezettel korábban kötött alku, mely szerint a szankciók ideje alatt nem lehet a vállalatok ellen csődeljárást indítani, illetve a szankciókból eredő problémák miatt munkásokat elbocsájtani (ehelyett a dolgozókat központilag meghatározott bérrel kényszerszabadságra küldik). Mindez természetesen óriási pénzügyi terhet ró majd a kormányra, hiszen a nyugdíjasok (1,2 millió), munkanélküliek (750 000) és kényszerszabadságon (700 000) lévők együttes létszáma ma már jóval meghaladja a valóban foglalkoztatottak számát (kb. 800 000), miközben a szankciók egyre súlyosabb problémákat okoznak, drasztikusan csökkent a termelés, jelentős az alapanyaghiány és minimális a konvertibilis valutabevétel. A költségvetés szinte bevétel nélkül maradt, hiszen alig van vámbevétel, a termelés és a kereskedelem szűkülése miatt elmaradnak a forgalmiadó-befizetések is, a személyi jövedelemadó az infláció miatt elértéktelenedik és behajtása sem egyszerű. A központi bevételek radikális csökkenéséhez az is hozzájárul, hogy a még folyó termelés és kereskedelmi tevékenység jelentős hányada (egyes becslések szerint 30–40%-a) az árnyékgazdaságba ment át, kikerülve ezzel az adófizetést.

Kis-Jugoszláviára, illetve Szerbiára hárul a krajina-i és boszniai szerb köztársaságok eltartásának terhe is, hiszen e területeken alig folyik termelőtevékenység, az ottani fizetőeszközöket azonban egy az egyben váltják jugoszláv dinárra, tehát fogyasztásuk a szerb árualapokat csökkenti.

Kis-Jugoszlávia politikai céloknak is alárendelt, a szankciók szorításában működő gazdaságirányításának jellegét és lehetőségeit jól példázzák a választások előtti, majd az azt követő időszak történései: a választások előtt a hatalom emelte és időben kifizette a nyugdíjakat, javított az üzemanyag-ellátáson, fűtötte a lakásokat és egy sor áremelést elhalasztott. A választások után azonban mindezt gyorsított ütemben pótolni volt kénytelen: néhány hét alatt jelentősen és többször emelte a hús, a kenyér, az energia stb. árát, újra nagy a benzinhiány és az infláció túllépte a havi 100%-ot.

A gazdasági folyamatok uralkodó tendenciáinak folytatódása, különös tekintettel a mezőgazdaság tavaszi munkáinak finanszírozási nehézségeire és az ebből fakadó közellátási problémákra, eddig nem tapasztalt, súlyos helyzet elé állíthatja a kormányt és a lakosságot. (Gazdasági statisztikai táblázatot ld. a 3. sz. mellékletben).

*

³⁹⁷ A Zelenović-kormány 1991. január 15. és 1991. december 11. között volt hivatalban.

Crna Gorában a választásokon az addigi uralkodó párt, a Szocialisták Demokratikus Pártja (SZDP) győzött s képviselői a parlamentben abszolút többségben vannak.³⁹⁸ Az elnökválasztási küzdelemben pedig a centristaként és „montenegrói színekben” fellépő SZDP-jelölt M. Bulatović fölényesen győzött a belgrádi centralizációs törekvéseket jelképező Branko Kostić ellen.

A köztársasági vezetés és a lakosság többsége a Crna Gora-i szerb államszövetség híve. Az új államszövetséget azonban addig támogatják, ameddig az megfelel a köztársaság érdekeinek, a föderáción belül Bulatovićék igyekeznek bizonyos előnyökre, önállóságra szert tenni. Emiatt a közelmúltban bizonyos nézeteltérésekre, súrlódásokra került sor a két köztársaság vezetése között. (A prevlakai térség³⁹⁹ demilitarizálásában, a boszniai és krajina-i szerbek helyzetének és az itt folyó háború megítélésében, a szövetségi kormányfő személyének kiválasztásában stb.)

Bulatović és pártja a belgrádi nyomás enyhítése, visszaszorítása céljából igyekszik kiszélesíteni hazai bázisát, együttműködni egyes ellenzéki pártokkal, illetve egyensúlyozni a proserb és a Crna Gora nagyobb önállóságát követelő pártok (Liberális Szövetség) között. E törekvés jegyében a kormányfői teendőkkal megbízott Milo Đukanović az SZDP mellett, kormányába más pártok képviselőit, illetve független jelölteket is be kíván vonni.

A kis lélekszámú, Szerbiától szinte minden vonatkozásban nagymértékben függő köztársaság vezetése azonban az alapvető kérdésekben nem képes önálló, független politika folytatására, ez irányú kísérletei általában kudarcba fulladtak. Ebben közrejátszik az is, hogy a köztársaságban jelentős erőt képez a belgrádi igényekhez teljesen igazodó szélsőbaloldal (B. Kostić vezetésével) és szélsőjobboldal (főleg a radikálisok) továbbá, hogy a hadsereg, a belügy, az állambiztonság és részben az államigazgatás belgrádi irányítás, befolyás alatt áll.

A választások után a köztársaság egyenrangú helyzete gyakorlatilag megszűnt, mivel a szövetségi parlament felsőházába beválasztott Crna Gora-i radikálisok a Szerbiai Radikális Párt utasításait hajtják végre, így szavazataikkal biztosítják a belgrádi döntések elfogadását, akadályozhatják a Crna Gora-i érdekek érvényesülését, lehetetlenné

³⁹⁸ Montenegróban 1992. december 20-án tartottak általános választásokat, azzal, hogy a kétfordulós elnökválasztás második fordulójára 1993. január 10-én került sor. A parlamenti választások győztese a kormányzó Szocialisták Demokrata Pártja (DPS) volt, amely a 85 képviselői helyből 46-ot nyert el. Az elnökválasztást Momir Bulatović a szavazatok 63,4%-val nyerte meg.

³⁹⁹ A Prevlaka-félsziget a szárazföldi Horvátország legdélebbi, stratégiai jelentőségű pontja, ahonnan ellenőrizni lehet a Montenegróhoz tartozó Kotori-öböl bejáratát. 1991-ben a Jugoszláv Néphadsereg és a Montenegrói területvédelmi egységek szállták meg. 1992. november 20-án az ENSZ ellenőrzése alá került. 2002. december 15-én az ENSZ BT határozatot hozott az ENSZ erők prevlakai kivonulásáról és annak Horvátországra történő reintegrálásáról.

teszik, hogy a köztársaság éljen vétőjogával. A szövetségi parlament felsőházi képviselőinek összetételét és megválasztásának módját (ld. 1. sz. mellékletben).

A köztársaság gazdasága a blokád, az elhúzódó háború és az elmaradt turizmus miatt, amely a devizabevétel fő forrását képezte, katasztrofális helyzetbe került. Gazdasága teljesen megbénult, a legtöbb alapvető termék, köztük olyan élelmiszerek, mint a cukor, tej, liszt, húsfélék, továbbá az energia hosszú ideje hiánycikknek számít. Itteni közgazdászok szerint a helyzet legfeljebb még 2-3 hónapig tartható, s amennyiben nem történik valamilyen kedvező fordulat, úgy az életszínvonal drasztikus csökkenése szociális robbanást idézhet elő.

*

A köztársasági és tartományi kormányok politikáját a szövetségi kormány létrejötte, programjának meghirdetése, az egymás közötti viszony és kompetencia valamint általában a szövetségi és a köztársasági tartományi jogkörök tisztázása után lehet érdemben értékelni. Bár a szövetségi kormány még nem alakult meg, (a Crna Gora-i) Radoje Kontić kijelölt miniszterelnök eddigi nyilatkozatai alapján a (valószínűleg kisebbségi) új szövetségi kormány fő célkitűzései a következők lennének:

A szankciók mielőbbi felszámolásának elérése, a jogállam és a piacgazdaság megteremtése, a szövetségi és köztársasági funkciókat és egyéb kérdéseket tisztázó alkotmánymódosítás végrehajtása, működőképes szövetségi rendszer létrehozása, továbbá gazdaságstabilizációs program kidolgozása, amely magában foglalná szinte valamennyi gazdasági probléma megoldását, az infláció felszámolásától kezdve a gazdaság fellendítéséig. Az új kormányfő fenti célkitűzéseinek azonban nincs semmilyen reális alapja, mert megvalósításuk azon az irreális feltételezésen alapul, hogy ez év első negyedéve után felenged az embargó. Ezért – a szocialistákon kívül – valamennyi parlamenti és parlamenten kívüli párt, továbbá tekintélyes gazdasági szakértők és vállalati vezetők élesen bírálják a miniszterelnök indokolatlan optimizmusát és figyelmeztetik, hogy a szankciók sokáig fognak még tartani. Sürgetik a realitáshoz igazodó kormányprogram kidolgozását, mert ennek hiányában a gazdaság teljes csődbe jut, aminek kétféle következménye lehet: az egyik a káosz és a fejetlenség kitörése, a másik egy diktatórikus parancsuralmi rendszer bevezetése.

*

A választásokon a demokratikus erők közül csupán a VMDK szerepelt sikeresen, várakozáson felül. Megszerezte a vajdasági magyarság kb. 80%-ának bizalmát és a korábbiakhoz viszonyítva több parlamenti, valamint önkormányzati helyhez jutott:

a szerb parlamentben 9, a szövetségi parlamentben (alsóházban) 3, a vajdasági parlamentben 17 képviselői helyet, 8 magyarlakta járás önkormányzatában pedig többséget szerzett.

A választásokat követően azonban nem történt előrehaladás a hivatalos kisebbségi politikában, nem került sor kedvező fordulatra a Vajdaságban élő magyarság életében. Helyzetében nem idéz elő semmilyen változást az új szerb és szövetségi vezetők napokban tett néhány gesztusa sem, amelyek elsősorban kormányalakítási és propagandacélokat szolgáltak. Ilyen gesztus volt Šainović miniszterelnök párbeszéd folytatására tett kezdeményezése, rögtön hozzátéve, hogy Szerbia a nemzetközi normáknak megfelelően biztosítja a kisebbségek jogait, továbbá Milošević és R. Kontić, valamint Ágoston András rövid megbeszélései,⁴⁰⁰ amelyeken azonban nem került sor semmilyen érdemi megállapodásra, a találkozókat nem jelentették a VMDK részéről régóta szorgalmazott párbeszéd megindítását. A VMDK a kormányba való bevonásra tett szövetségi és köztársasági kezdeményezéseket nemcsak a hivatalos kisebbségi politikával szembeni fenntartásai, hanem az ellenzékkel folytatott konzultációk tanulságai miatt is utasította el.

Az említett szerb és szövetségi vezetők fenti gesztusainak ellentmondanak más vezetők, politikusok nyilatkozatai, valamint a hatóságoknak a kisebbségekkel szembeni gyakorlati viszonyulása. A hatalom a választások után is bizalmatlan a magyarokkal szemben (illojális állampolgároknak, a VMDK-t idegen hatalmak ügynökének tekinti stb.). A hivatalos szervek, különböző féllegális szervezetekkel, illetve paramilitáris-fasisztoid⁴⁰¹ elemekkel együttműködve továbbra is zaklatják, félelemben tartják a magyar kisebbséget. Ennek legekleltársabb példája a magyarok nagyarányú erőszakos katonai mozgósítása, amely az etnikai tisztogatás egyik formáját is jelenti, továbbá a nyelvtörvény tendenciózus és megalázó érvényesítése (pl. magyar földrajzi nevek használatának betiltása az újvidéki tv-ben), a kisebb településeken működő magyar nyelvű iskolák, vagy tagozatok ellen mesterségesen kreált ügyek, amelyek célja a magyar oktatás felszámolása, a magyar nyelvű tömegtájékoztatási eszközök elleni különböző

⁴⁰⁰ Ágoston András 1993. január 25-én, az új parlament megalakulása után találkozott Slobodan Milošević szerb elnökkel. A tárgyalásokon a szerb államfő a VMDK-t arra kérte fel, hogy a magyar párt jelöljön képviselőt a szerb parlament alelnöki tisztségére, illetve a szerb kormány tagjának a tisztségére. Ágoston 1993. január 28-án hozta nyilvánosságra a szerb elnöknek írt levelét, amelyben arról tájékoztatta, hogy a VMDK Tanácsával történt konzultáció után pártja képviselői közül senki sem vállalta a kormányzati szerepet, ugyanakkor a VMDK Tanácsa a köztársasági képviselőházban felkínált tisztségeket akkor vállalja el, amennyiben azok elosztásában a demokratikus ellenzék, a DEPOS és a Demokrata Párt képviselői is részt vesznek. Amennyiben erre sor kerül, úgy a VMDK Csubela Ferencet javasolja a szerb parlament alelnöki tisztségére.

⁴⁰¹ Utalás a különböző szerb szabadcsapatokra.

pénzügyi, káder- és politikai manipulációk. Az állami pénzügyi támogatás radikális csökkentése, újságírók és szerkesztők leváltása, illetve elbocsájtása, rendszerhű szerkesztők, vezetők kinevezése, a tv-műsoridő csökkentése stb.

A magyarságra különösképpen nagy veszélyt jelent a szerb menekültek függőben hagyott betelepítési terve, amellyel az uralkodó párt bármikor előhozakodhat, ezzel mintegy zsarolja és félelemben tartja a magyar kisebbséget.

A magyarság és a VMDK jogos követelései nem találnak támogatásra az ún. szerb demokratikus ellenzéknél sem. A szerb ellenzéki parlamenti pártokban is – bizonyos eltérésekkel – széles teret kaptak a szerb nacionalista eszmék, egyik párt sem karolja fel a kisebbségek ügyét, nem képes felismerni a demokrácia és a kisebbségi jogok biztosításának összefüggéseit, különösen egy soknemzetiségű államban. A szerb ellenzék a kisebbségi kérdést a Szerbián kívüli szerbségre szűkíti le, akárcsak a hatalmi párt. Az ellenzéki pártok is kettős mércét alkalmaznak. Követelik valamennyi jog biztosítását a Szerbián kívüli szerbeknek, ugyanakkor hallgatnak ezen jogok érvényesüléséről, illetve megsértéséről a Szerbiában élő kisebbségek esetében.

A VMDK a számára rendkívül nehéz körülmények között is eredményesen folytatja tevékenységét – a magyarság érdekeinek képviseletét. Munkájának középpontjában az autonómia kérdése, valamint az adott helyzettől függően bizonyos aktuális, főleg a háborúval kapcsolatos kérdések állnak. A választási eredmények birtokában a VMDK most szembekerült az autonómia gyakorlati megvalósításának kérdésével. Az autonómia koncepcióját már korábban kidolgozta, de realizálásának mechanizmusával még nem rendelkezik. Egyelőre a tapasztalatgyűjtés szakaszában van, s ezek birtokában készül a közeljövőben Zentán valamennyi parlamenti és önkormányzati képviselő részvételével – egy nagyobb szabású tanácskozás megtartására – az autonómia megvalósítási módszereinek, eszközeinek megvitatására, illetve azok megfogalmazására.

*

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a választások után sem alakultak ki a valódi rendszerváltás feltételei, Kis-Jugoszlávia belpolitikai életében továbbra is a nacionalista eszmék dominálnak, mind a hatalom mind az ellenzék köreiben, valamint széles tömegekben, ami továbbra is kérdésessé teszi a jugoszláv válság békés rendezésének esélyeit.

Simics Sándor
nagykövet
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

Jeszenszky Géza levele Vladislav Jovanovićnak, a Jugoszláv Szövetségi
Köztársaság külügyminiszterévé választása alkalmából

1993. március 9.

Őexcellenciája
Vladislav Jovanović úrnak,
a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság
Kormányának elnökhelyettese,
külügyminiszter

Belgrád

Tisztelt Miniszterelnök-helyettes Úr!

A jugoszláv kormány elnökhelyettesévé és külügyminiszterévé történt megválasztása alkalmából⁴⁰² kérem, fogadja őszinte jókívánságaimat. Élek az alkalommal, egyben a régi ismeretségünkre és korábbi találkozásainkra, nem utolsósorban az Ön által a Magyar Külügyi Intézet igazgatóhelyettesének tiszteletére adott ebéden elmondottakra való hivatkozással, hogy kifejtsem Ön előtt kormányom álláspontját a magyar–szerb viszony néhány általunk lényegesnek ítélt kérdéséről.

A magyar külpolitika hangsúlyos eleme a kiegyensúlyozottságra való törekvés a jugoszláv utódállamokkal fenntartott kapcsolatokban. Mindeközben fontosnak tartom újfent leszögezni, hogy bármely utódállammal fenntartott kapcsolatunk nem fenyeget harmadik államot. Magyarország eddig is számos esetben játszott közvetítő szerepet a jugoszláv utódállamok hatóságai, vállalatai között.

A Jugoszláviával szemben az ENSZ BT által elrendelt szankciók magyar részről történő alkalmazásakor is figyelembe vesszük a szomszédságból és a jövőbeni együttműködési lehetőségekből fakadó szempontokat. Ahogy eddig, úgy a jövőben is a hosszú távú érdekeket igyekszünk érvényesíteni. Azt tapasztaljuk ugyanakkor, hogy a szerb politika nem tanúsít megértést a magyar törekvések iránt, sőt, a propagandában

⁴⁰² Vladislav Jovanović először 1992. július 15. és 1992. szeptember 30. között volt a JSZK külügyminisztere. A fenti levél második beiktatása alkalmából íródott, ezúttal 1993. március 4. és 1995. augusztus 15-e között töltötte be ezt a funkciót.

változatlanul, vissza-visszatérően sanda szándékokkal, beavatkozással vádolja Magyarországot, vagy nem határolódik el a sajtóban megjelenő ilyen vádaskodásoktól.

A magyar kormány a szerb és a szövetségi hatóságok figyelmét számos alkalommal felhívta arra, hogy az ő feladatuk a vajdasági magyar kisebbség létbiztonságának garantálása. Ezzel szemben folyamatosan érik provokációk a magyarokat a Vajdaságban nagy számban jelen lévő paramilitáris erők és a fegyverrel is rendelkező szerb menekültek részéről. Felerősödött a tendencia a kisebbségi jogok felszámolására (nyelvhasználat korlátozása, a kisebbségi sajtó leépítése, a magyar nemzetiségű szakemberek fokozatos eltávolítása pl. a bírói korból, az oktatási hálózat szűkítése stb.), a vajdasági magyarság helyzetének ellehetetlenítésére. Erről a helyzetről a nemzetközi fórumok is megfelelő információkkal rendelkeznek.

Reméljük, a szerb vezetés nem úgy képzei el a magyar–szerb kapcsolatok javítását, hogy közben nem változtat gyökeresen a vajdasági magyarokkal szembeni politikáján. Az eredeti etnikai arányok megváltoztatása helyett aktív kisebbségvédelmet várunk el. A magyar kormány a magyar–szerb kétoldalú kapcsolatok őszinte javítására irányuló szándékként értelmezné, ha a szerb kormány leállítaná az erőszakos eszközökkel is folytatott mozgósítást a magyar kisebbség körében. Ezt a kérdést nem tudjuk az állampolgári jogok és kötelességek összefüggésében értelmezni. Köztudott tény, hogy nem végeznek mozgósítást se a koszovói albánok, se a szandzsáki muzulmánok körében. Ugyanakkor a vajdasági magyarság több ízben is egyértelműen kifejezte, hogy nem kíván részt venni a délszláv népek közötti háborúban. Ön is és más felelős jugoszláv és szerb vezetők is többször kijelentették, hogy Jugoszlávia nem áll háborúban senkivel, nem tartózkodik külföldön katonája. Ezért kérdezem, hogy akkor miért van szükség a tartalékosok mozgósítására? Miért kell a magyar nemzetiségű katonákat Koszovóba küldeni, a Vajdaságban pedig más vidékekről származókat állomásoztatni?

Magyarország és a nemzetközi közösség számára elvi alapon elfogadhatatlan a ket-tős mérce alkalmazása a válság rendezésében, ezen belül a Szerbián kívül rekedt szerb kisebbségek, illetve a Szerbián belül élő nem szerb kisebbségek esetében. Amennyiben tehát a horvátországi szerb kisebbség jogot formál a speciális státuszra – s ezt Magyarország támogatta és támogatja –, úgy hasonló módon jogot formálhatnak a nagy lélekszámú, s egy tömbben élő kisebbségek, köztük a magyarok is a hasonló elbánásra.

Ebből a megfontolásból Magyarország következetesen támogatja a legutóbbi szerbiai és szövetségi választásokon is teljes támogatást kapott VMDK autonómiakonceptiót.⁴⁰³ A VMDK politikai követelése legitim, s indokolt, hogy arról Szerbia képviselői

⁴⁰³ A VMDK 1992. április 25-i magyarkanizsai közgyűlésén fogadta el a vajdasági magyar autonómiával kapcsolatos tervezetét, amelynek alapját és politikai háttérét az 1991. októberi Carrington-dokumentum szolgáltatta. A jogszabálytervezet kimondta a vajdasági magyarok igényét önrendelkezési joguk

a VMDK-val tárgyaljanak. Magyarország a nemzetközi fórumokon továbbra is következetesen fel fog lépni a VMDK által kidolgozott, de nem csak a magyar kisebbség helyzetének rendezésére alkalmas autonómiakonceptió elfogadtatásáért.

Köztudott, hogy a Jugoszlávia ellen foganatosított szankciók károkat okoznak Magyarországnak is. Ezt a tényt soha nem rejtettük véka alá, miként azt sem, hogy elvileg nem vagyunk érdekeltek a szankciók további szigorításában. Külföldi partnereinkkel ennek szellemében tárgyalunk, s ezt az álláspontot képviseltem az Európai Közösségnél is Brüsszelben március 8-án. Mi is érdekeltek vagyunk a szankciók feloldásában, ez azonban egyértelműen Jugoszlávia hozzáállásától függ. A világot bizonyára meg tudná győzni Jugoszlávia jóakarataról, ha például latba vetné tagadhatatlan befolyását a baranyai és kelet-szlavóniai szerb vezetőknel az 1992. január 3-án Jugoszlávia képviselője által is aláírt Vance-terv érvényesítése, a menekültek, köztük a magyar lakosság visszatelepítése, az eredeti etnikai viszonyok visszaállítása érdekében.⁴⁰⁴ Emlékeztetek arra, hogy ebben a térségben az 1991-es népszámlálási adatok alapján a szerb lakosság aránya nem érte el a 30%-ot. Azóta elmenekült a magyar lakosság zöme, az ott maradt, mintegy 5 ezer magyarnak minden korábbi intézményét, kisebbségi jogát felszámolták. A lakosságot a helyi hatóságok folyamatosan terrorizálják.

elismerésére. A dokumentum a Carrington-féle rendezési elv alapján lehetővé tette volna 1. a különleges státusú községek, területek, 2. a helyi kisebbségi autonómiák, 3. a személyi elvű kisebbségi önkormányzatok felállítását. A Carrington-tervvel összhangban a javaslat megfogalmazta az ún. különleges státusú községek önkormányzati jogát. Ennek értelmében az így létrejövő különleges jogállású magyar községek társulásával alakult volna meg az ún. Magyar Autonóm Körzet, amely az egyszerű többségű (vagyis a tömbben élő) magyar községeket – Magyarakanizsa, Zenta, Ada, Csóka, Becse, Szabadka, Topolya és Kishegyes területét ölelte volna fel. A körzet hatásköre a vallás- és közoktatásügyre, gazdasági és szociális ügyekre, a hírközlésre, a bíróságokra, a rendőrségre, az önkormányzat pénzügyeire és a helyi közigazgatás ügyeire terjedt volna ki. A tervezet a körzetnek saját címet és piros-fehér-zöld zászlót látott elő, székhelyét pedig Szabadkán állították volna fel. Jog- és hatásköreit a Magyar Autonóm Körzet elnöke, a Körzeti Képviselő-testület, valamint a Területi Tanács alá rendelték. A hágai dokumentumokkal összhangban a tervezet sarkalatos pontját képezte az ún. személyi autonómia is, mivel azokon a magyar településeken, amelyek területileg nem voltak kapcsolatban az így létrejövő Körzettel (vagyis, ahol a magyarság szórványban élt), helyi magyar önkormányzatok felállítását tervezte, ahol az állam az oktatás, a tájékoztatás és a művelődés terén a kisebbségi önkormányzatra ruházta volna át a hatalmat. A dokumentum kitért a Vajdaság státusának kérdésére, s népszavazást kezdeményezett a tartomány jogállásáról, melyen annak akkori jogfosztottságának a megtartásáról, vagy a Tartomány önálló politikai és gazdasági szubjektummá történő átalakításáról lehetett volna dönteni.

⁴⁰⁴ Franjo Tuđman horvát és Slobodan Milošević szerb elnök 1992. január 2-án írták alá az ún. Megállapodás a jugoszláviai békeműveletek tervéről (Vance-terv) okmányt. A Vance-terv vizionálta a Jugoszláv Néphadsereg egységeinek kivonását a háborúval sújtott horvát területekről, amelyek az ENSZ erők védelme alá kerültek volna.

A magyar kormány véleménye szerint lényegesen járulhatnának hozzá a magyar–szerb viszony javításához az alábbiak:

– A jugoszláv és a szerb kormány képviselői kezdjék meg a tárgyalásokat a VMDK-val a vajdasági magyar kisebbségi önkormányzat formáiról.

– Az illetékes hatóságok állítsák le a magyar tartalékosok mozgósítását, biztosítsák, hogy a magyarok által lakott területeken a paramilitáris erők és a lakosság kezében ne legyen fegyver.

– Vizsgálják felül és szükség szerint vonják vissza a kisebbségek számára hátrányos intézkedéseket, törvényeket; a kisebbségi ügyekkel megbízott minisztérium és személyek ne csak az állam szempontjait képviseljék.

– Kezdődjön el a magyar–jugoszláv relációban egy kisebbségvédelmi egyezmény előkészítése, illetve hozzuk létre a kisebbségi vegyes bizottságot.

– A kormány határolja el magát a valótlan és a magyar felet sértő sajtóhírektől, mint például a Magyarországgal szembeni katonai fenyegetést taglaló, a jugoszláv sajtóban megjelent információktól.

Tisztelt Kollégám! Bízva abban, hogy az általam kifejtetteket gondosan tanulmányozni fogja és azokat figyelembe veszik kétoldalú kapcsolataink Ön által is óhajtott javítása és későbbi elmélyítése érdekében kialakítandó politikájukban, kérem, fogadja nagyrabecsülésem kifejezését.

Budapest, 1993. március 9.

Jeszenszky Géza

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

117.

A 4. Területi Főosztály jelentése Martonyi János külügyi államtitkár és Vladislav Jovanović jugoszláv külügyminiszter megbeszéléséről

1993. március 16.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
00978/3/1993.

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 2 példányban

Gyorsjelentés
Martonyi János államtitkár és Vladislav Jovanović
jugoszláv külügyminiszter megbeszéléseiről

A találkozót megelőzően Jeszenszky Géza március 10-én levelet Intézett Jovanovichhoz. Ebben felsorolta a magyar–szerb kapcsolatok fejlesztésének feltételeit.

A jugoszláv diplomácia az utóbbi napokban fokozta aktivitását, Panić vezérkari főnök március 13-án Budapesten keresztül népes delegáció élén, vélhetően fegyver- és alkatrészvásárlás céljából 10 napos magánjellegű látogatásra utazott Moszkvába. Nem ellenőrzött hírek szerint Karadžić szerb vezér szintén Moszkvában tartózkodik. Jovanović a találkozón jelezte, hogy a közeljövőben kampányt indítanak az ENSZ-ben a szankciók eltörlése érdekében.

A találkozón a felek egyetértettek abban, hogy elsősorban a kétoldalú kapcsolatokról, azok fejlesztésének lehetőségeiről váltanak szót. A válsággal kapcsolatos általános kérdések kevésbé kerültek előtérbe.

A találkozón Jovanović a tőle szokásos magabiztossággal, határozottsággal lépett fel. Szorgalmazta, hogy Magyarország a szankciók megszüntetését támogassa. Megítélése szerint a szankciók jogi alapja megszűnt.

Fellépése azt demonstrálja, hogy a jugoszláv–szerb politika igazából nem érzékeli, hogy Magyarországra rá lenne utalva. Politikájuk stratégiai irányán egyelőre nem készek változtatni.

Készségét nyilvánította ugyanakkor a Magyarországgal folytatott párbeszédre, például a vajdasági magyar kisebbség helyzetéről. Úgyszintén jelezte, hogy készek a párbeszédre a vajdasági magyarság képviselőivel is (nem feltétlenül csak a VMDK-val). Leszögezte, hogy a VMDK autonómiakoncepciója az ő értelmezése szerint politikai autonómiakövetelés, ami elfogadhatatlan. Újfént megerősítette, hogy eltérően értékeli a szerbiai magyarok és a krajina szerbek helyzetét (kettős mérce).

A megbeszéléseket megelőzően Martonyi úr találkozott a VMDK számos vezetőjével, akik elmondták, hogy a fizikai veszélyt kisebbnek értékelik, mint korábban, de attól tartanak, hogy folytatódni és gyorsulni fog a lemorzsolódás, az elvándorlás. A VMDK-vezetők és a vajdasági magyarság más képviselői is egybehangzóan azt kérték a magyar kormánytól, hogy támogassa:

1. a magyar autonómiára vonatkozó koncepciót,
2. a Belgráddal fenntartott kapcsolatokban úgyszintén képviselje a vajdasági magyarság választásokon is kifejezett legitim igényét,

3. nyújtson konkrét anyagi-technikai támogatást, segítséget a magyar kisebbségi intézmények működéséhez, pl. a *Magyar Szó* megjelenéséhez.

Budapest, 1993. március 16.

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

118.

Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály főmunkatársának feljegyzése Bálint Sándor, a *Magyar Szó* főszerkesztője elleni fenyegetésekről

1993. március 18.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Varga Imre
Jóváhagyta: Szócs Ferenc
001015/1993.
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Feljegyzés

Tárgy: A *Magyar Szó* főszerkesztője elleni fenyegetések

1993. március 17-én Bálint Sándor,⁴⁰⁵ az újvidéki *Magyar Szó* fő- és felelős szerkesztője telefonon Varga Imre tanácsosnak az alábbiakat mondta el:

Aznap magához rendelte őt a vajdasági tartományi parlament (a lap alapítója, értsd: tulajdonosa) elnöke⁴⁰⁶ és minősíthetetlen hangon, az asztalt verve közölte vele, vegye tudomásul, hogy ez itt Szerbia, s ennek megfelelően viselkedjen, valamint, hogy ennek megfelelő újságot csináljon. Amennyiben erre nem hajlandó, úgy számíton a legrosszabbakra. A találkozót követően úgyszintén magához rendelte Maróti Miklós,

⁴⁰⁵ Bálint Sándor 1992 és 2000 között volt a *Magyar Szó* főszerkesztője.

⁴⁰⁶ 1993. január 26-tól 1997-ig Milutin Stojković volt a Vajdasági parlament elnöke.

a Fórum Kiadóház vezérigazgatóját. Közölte vele, hogy amennyiben nem hajlandó alávetni magát a politikai akaratnak, úgy lelövi vagy agyonveri [sic!].

Bálint úr közölte, hogy a történetek után, különösen, hogy őt magát és családját már hosszabb ideje fenyegetik életveszélyesen, megírta lemondólevelét, amit a szerkesztőség kérésére egyelőre nem nyújt be. Kérte, hogy amennyiben mégis lemondana és maradása nem lévén Magyarországra kényszerülne távozni, úgy nyújtsunk segítséget családjá számára.

A történeteknek különös jelentőséget ad, hogy arra Martonyi úr március 15-i Jovanović jugoszláv miniszterelnök-helyetttel, külügyminiszterrel történt megbeszélése után került sor, ahol Martonyi úr felvetette a *Magyar Szó* ügyét, Jovanović úr pedig megígérte, hogy személyesen néz utána a problémának.

Javasoljuk, hogy az esetről tájékoztassuk a nemzetközi közösséget, valamint, hogy azt vessük fel a más ügyben berendelt jugoszláv nagykövetnek. Jelezzük, hogy amennyiben a fenti eseményeket kell a Jovanović úr által megígért személyes intézkedés eredményének tekintenünk, úgy nem látunk semmilyen lehetőséget arra, hogy a Jovanović úr által szorgalmazott közeli találkozó Jeszenszky úrral létrejöjjön.

Budapest, 1993. március 18.

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

119.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Vladislav Jovanović szövetségi külügyminiszter
válaszlevele Jeszenszky Géának

1993. március 25.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG10327
Érkezett: 93. 03. 25. 19:26
Készítette: Bi

Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

47

Ma 13.30-kor magához kéretett V. Matić szövetségi helyettes államtitkár, aki átadta V. Jovanović külügyminiszter Jeszenszky Géza külügyminiszterhez intézett válaszlevelét és ismertette R. Sova nagykövetnek kifejtett tiltakozásunkkal kapcsolatos álláspontját. Kérte, hogy az aláírás nélküli levelet tekintsük hivatalosnak. Jovanović távolléte miatt nem tudta azt aláírni, jövő héten átadják az aláírt példányt. Hangsúlyozta, az ügy fontosságára való tekintettel a válaszlevél átadása ezen módja mellett döntött, a levél tartalmának ismertetését nem tartotta szükségesnek és tőlem sem várt reagálást. Ugyanakkor kifejtette: meglepte őket Jeszenszky úr levelének tartalma és különösen annak alaphangja. A levél nem fejezi ki a két ország egymásrautaltságát és nem tükrözi országaink több évtizedes eredményes együttműködését. Ezzel szemben Jovanović levele a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére irányuló törekvést, akaratot fejez ki.

Részükről hasznosnak ítélték meg Martonyi államtitkár és Jovanović külügyminiszter megbeszéléseit. Nagyra értékelték az akkor kifejtett nézeteket, bár a megbeszélések során magyar részről elfogadhatatlan nézetek is kifejezésre jutottak. Úgy vélték, hogy miután a megbeszéléseken tisztázták a felmerült konfliktusokat, nézeteltérések okait, mindkét részről hozzálátunk a problémák megoldásához.

Másik kérdésre áttérve Matić határozott formában kijelentette, hogy a március 18-i magyar tiltakozás⁴⁰⁷ ellentétes a belgrádi megbeszéléseken a jó szomszédságról tett kijelentésekkel és káros mindkét félre nézve. Szócs Ferenc főosztályvezető által kifejtetteket úgy értékelte, hogy azok pontatlanságokra, igazságtalanságokra és konstrukciókra épülnek.

⁴⁰⁷ Utalás a Külügyminisztérium 1993. március 18-i közleményére: „Meg kell említenünk, hogy a napokban a belgrádi Külügyminisztérium újabb durva vádakat intézett a magyar kormány címére azt állítva, hogy a jugoszláviai nemzeti kisebbségek veszélyeztetettségére vonatkozó >>hamis propagandát<< Magyarországról szítják. Annak fényében, hogy a nemzetközi szervezetek és az emberi jogi intézmények az emberi és kisebbségi jogok durva és szisztematikus megsértését állapították meg Szerbiában, a magyarellenes vádaskodásokat nem tudjuk másként értékelni, mint a valós problémák elkendőzésére irányuló törekvést.” Lásd: A magyar Külügyminisztérium közleménye a szerbiai kisebbségek veszélyeztettségéről – „Nem hamis propaganda” – A JNH és a horvát hadsereg képviselői Pécssett a hadifoglyok cseréjéről tárgyalnak – A horvát kormány alelnöke interjút adott az *Új Magyarország* című napilapnak. *Magyar Szó*, 1993. március 19. 3.

Konkrét kérdésekre kitérve elmondta:

1. Nem igaz a magyar állítás, hogy Belgrádban működik a szerb krajinaai kormány. A krajinaaiaknak csak képviselőjük van itt, amellyel bármelyik jugoszláv, vagy külföldi személy kapcsolatot tarthat fenn. A jugoszlávoknak ehhez semmi közük.

Nem tartják korrektnek, hogy a magyar fél a levélben feltüntetett cégjelzés alapján azt a következtetést vonja le, hogy a jugoszláv fővárosban tevékenykedik a krajinaai kormány.

2. Mladić altábornagy és Máthé katonai attasé közvetlenül állapodtak meg a találkozó időpontjáról és helyszínéről. A Jugoszláv Hadsereg ehhez csupán a technikai feltételeket biztosította. Ezért nem tartják szükségesnek e kérdés kommentálását. Csupán annyit tett hozzá kérdés formájában, hogy Máthé úr miért nem egy kávézóban, vagy máshol kért találkozót, mintegy azt sugallva, hogy a találkozóért katonai attasénk a felelős.

3. Teljesen megalapozatlanok a *Magyar Szó* főszerkesztője elleni fenyegetésről szóló állítások. Jegyzőkönyvek és magnetofonfelvételek állnak rendelkezésre a Szőcs úr által említett március 17-i megbeszélésről, ahol senkit sem fenyegettek meg. Az értekezlet Stojković úr a vajdasági parlament elnöke azért hívta össze, hogy az újvidéki illetékes szervek, valamint a *Fórum* és a *Magyar Szó* képviselői közösen megoldást találjanak a felmerült problémák megoldására.

Matić úr nyomatékosan hangsúlyozta, hogy teljes mértékben elutasítják tiltakozásunkat. Nagyon elégedetlenek ezen magyar lépés miatt, amely a kétoldalú kapcsolatok kiéleződéséhez vezethetnek, illetve lehetetlenné teszi azok javítását.

Nézetük szerint ez a lépés ellentétes a jószomszédi kapcsolatokról egy ideje hangzottatott magyar kijelentésekkel és ígéretekkel. Matić szükségesnek tartotta külön rámutatni arra, hogy elfogadhatatlan a kétoldalú kapcsolatok fejlesztését olyan előfeltételekhez kötni, mint amilyeneket Szőcs úr említett meg.

Végezetül kifejezte Jugoszlávia készségét a jószomszédi viszony iránt hozzátéve: elvárják, hogy a magyar fél adjon magyarázatot a fentiekkel kapcsolatban.

Reagálásomban egyet nem értésemet fejeztem ki a Jeszenszky úr levelével kapcsolatban elhangzottakról. Kifejtettem, hogy a levélből egyértelművé válik az együttműködés iránti készség, a kapcsolatainkhoz való konstruktív hozzáállás, a felmerült kérdések konkrét és korrekt megfogalmazása. Matić nem válaszolt azon kérésemre, hogy részletesebben és világosabban fejtse ki a krajinaai képviselő szerepét, státuszát. Nem reagált azon észrevételeimre, hogy a képviselő (Terazija 3 sz.) helyiségeiben gyakran lehet látni nem jugoszláv, hanem minden bizonnyal krajinaai katonai és rendőri egyenruhát viselő személyeket. Nem válaszolt azon kérésemre, hogy hogyan kell értelmezni a képviselőtől nagykövetségünkre érkező Krajinaai Köztársaság Külügyminisztériuma cégjelzéssel és pecséttel ellátott, Belgrádban feladott leveleket.

Nem tartottam kielégítőnek és pontosnak a Mladić–Máthé-találkozóról elmondottakat. Rámutattam arra, hogy állításaival ellentétben a találkozót a Jugoszláv Hadsereg illetékesei kezdeményezték és határozták meg a helyszínt. Megjegyeztem, hogy mivel a helyszín a nagykövetségünkkel szemben van gyakran látunk krajina-i tiszteket be és kimenni a Jugoszláv Hadsereg szóban forgó épületéből, ahol igen otthonosan mozognak. Számos kérdésemre nem válaszolt, többek között arra sem, hogy hogyan működhet, illetve milyen feltételek mellett működik Belgrádban egy Jugoszlávia által el nem ismert „állam” intézménye.

Felhívtam a figyelmét arra, hogy a *Magyar Szó* főszerkesztője elleni fenyegetésről több írás jelent meg, többek között a mai *Borbá*ban is. Röviden utaltam a legutóbbi napokban megszorodott magyarellenos fenyegetésekre, különösen a szerb parlament múlt heti ülésére, amelyen Arkan és más képviselők nyíltan megfenyegették Ágoston András VMDK-elnököt, egyes képviselők pedig általában az itteni magyarságot.⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ Željko Ražnatović Arkan 1993. március 18-i első napirend előtti parlamenti felszólalásában Ágoston Andrást, a VMDK elnökét a *Magyar Hírlap*nak adott interjúja miatt a szerb és a magyar nép áruló-jának nevezte. Arkan akkori felszólalása szerint a magyarok nem voltak veszélyeztetve, amit az is alátámasztott, hogy a magyarok is csatlakoztak egységeihez, majd kijelentette, hogy „ez nem Ágoston hazája, neki odaát van vendéglője. Még a biztonsági helyzetet elemző bizottságba is beválasztottak közülük valakit, ő meg állandóan Magyarországra utazgat, és elárul bennünket. Neki van tartalék hazája, de nekünk nincs. Örülhetnénk, ha a szerbeknek Magyarországon olyan jogaik lennének, mint itt a magyaroknak.” Ágoston András válaszában felmutatta a *Magyar Hírlap* 1993. március 16-i számában megjelent írást, s annak címét is felolvasta: Még békés revíziót se!, majd kijelentette, hogy „lehet, hogy nincs okunk félni, de bizonyos törekvések miatt mégis rettegünk. Az Ön pártjának a szervezésében megtartott összejövetelen, mielőtt a Krajina-ba indultak volna harcolni, azt mondta, hogy ha visszatérnek, elűznek azokkal együtt, akik a VMDK-ra szavaztak. Nekem nincs tartalék hazám, én itt születtem” – fejezte be Ágoston. Ezt követően újra Arkan, kapott szót, aki Ágostontól megkérdezte, hogy szerinte a Vajdaságnak Magyarországhoz kell tartoznia, majd hozzátette, hogy ha igen, úgy az egy Szerbia ellen egy általános háborúra való felszólítás lenne. Arkan után, Tomislav Nikolić, a radikálisok képviselője is érintve érezte magát Ágoston válasza révén és kijelentette, hogy ami a félelmet illeti ő személy szerint sose mondta azt, hogy a vajdasági magyaroknak nem kell félniük. Nikolić fenyegetését tapsvihar követte a parlamentben. Az elnöklő ezután berekesztette a vitát. Később, a napirendi felszólalások alkalmával előbb Bogoljub Zec képviselő is hasonló hangnemben támadta Ágostont. Ezután Mihály Kertes is szót kért, aki azt hangsúlyozta, hogy mivel ő személy szerint magyarnak tekinti magát, s a magyar szerinte egyébként becsületes nép, de hát minden népben mindig vannak árulók, így a magyarok körében is, nem hagyhatja szó nélkül Ágoston felszólalását. Ezért azt üzent Ágostonnak, hogy hozza magával azokat a gyorsírói jegyzeteket, amelyek az elválásról tesznek tanúbizonyságot, majd élesen támadta Várady Tibor volt szövetségi igazságügyi minisztert, aki szerinte ezt az elvet egyébként a választási körzetek meghatározása révén akarta megvalósítani, majd kijelentette: „menjen el az, aki akar, a többiek pedig hagyják nyugton itt”. Lásd: Árkán: Ágoston áruló. *Magyar Szó*, 1993. március 19. 5; Sors. *Magyar Szó*, 1993. március 21. 1; Orvhalász(ok) és a többiek. *Magyar Szó*, 1993. március 22. 1; Fogjátok Ágoston! *Magyar Szó*, 1993. március 23. 8.

Nagyon furcsálltam, hogy ezek a kijelentések, fenyegetések nagy tetszést, vastapsot váltottak ki a parlamentben.

A mintegy 80 perces nyugodt légkörben lezajlott beszélgetés során Matic úr láthatóan nem akart választ adni a felvetett kérdésekre.

Ehelyett helyenként „szinte szó szerint” megismételte egyes általa korábban elmondottakat, majd hosszasan ecsetelte a délszláv válsággal kapcsolatos ismert, hivatalos szövetségi álláspontot.

– 87 – K. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

120.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról

1993. május 25.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
0032/99/93

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 2 példányban
Kapja: Kelemen A.
Saját

Összefoglaló

a délszláv válsággal kapcsolatos nemzetközi fejleményekről
és Kis-Jugoszlávia belpolitikai helyzetéről
az 1993. május 25-ét megelőző időszakban

I. A katonai beavatkozás lehetősége még távolibbá vált. Egyúttal megkérdőjeleződött a Vance–Owen-terv megvalósíthatósága, ha ezt a meghatározó nemzetközi tényezők többsége egyelőre így nem is fogalmazta meg. Közvetve mindenképpen ezt bizonyítja egyebek között a terv részleges-, illetve fokozatos megvalósítását célzó orosz elképzelés, vagy Christopher amerikai külügyminiszter nyilatkozata, amely szerint nem lehet kikényszeríteni egy olyan tervet, amelyet az egyik érintett fél egyértelműen elutasít. Jelentős új fejleménynek tűnik, hogy Kissinger volt amerikai külügyminiszter felvetése révén nagy nemzetközi figyelmet kapott az a javaslat, amely a fegyveres konfliktus tartós rendezése érdekében a szerb hódítások tudomásulvételét, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Horvátország és egy kicsiny, szuverén bosnyák állam közötti felosztását javasolja.

Az USA félretette a bosnyákok felfegyverzésére és a korlátozott légi csapásokra vonatkozó javaslatait, tudomásul véve európai szövetségesei támogatásának hiányát. Az amerikai vezetést láthatóan zavarja, hogy ezzel ismét elmulasztja a lehetőséget a válság megoldását célzó kezdeményező lépés megtételére, de egyelőre nem rendelkezik az új helyzetre alkalmazható elképzeléssel. Egyúttal a balkáni válság miatt nem kívánja kockára tenni az atlanti szövetség akcióegységét és ütőképességét. A boszniai szerb népszavazást követően még kevésbé mutat hajlandóságot arra, hogy egy valamennyi fél által maradéktalanul el nem fogadott területi rendezés – a Vance–Owen-terv – végrehajtásának ellenőrzésére szárazföldi haderőt bocsásson rendelkezésre. Készséget mutat viszont a válság továbbterjedését megakadályozni hivatott nemzetközi konfliktusmegelőző-békefenntartó erőkhöz való hozzájárulásra Macedóniában.

Európai részről viszont csak akkor volnának hajlandóak a Vance–Owen-terv végrehajtására csapatokat biztosítani, ha az amerikai szerep- és kockázatvállalás is a békefenntartó erőkhöz való jelentős hozzájárulásban öltene testet. Közvetlen célkitűzéseik között, az EK Miniszteri Tanácsban kialakult egyetértésnek megfelelően a szerb–bosnyák határra telepítendő ENSZ-megfigyelők, továbbá a védelmi zónák kiszélesítésének és védelmük garantálásának ügye került előtérbe.

Az ENSZ-ben a fentieknek megfelelően nincs előrelépés a rendezés ügyében. Az orosz fél által javasolt külügyminiszteri szintű BT-ülésen az USA nem kívánta nyilvánosság elé tárni tanácsstalanságát. A többi állandó tag sem tartotta fontosnak, hogy a válság átfogó rendezését biztosító elképzelések híján asszisztáljon egy olyan

tanácskozáshoz, amely a rendezés szempontjából másodlagos kérdésekkel foglalkozott volna. Egy ilyen tanácskozás egészében csak a délszláv válság rendezése iránti orosz elkötelezettséget és aktivitást lett volna hivatott demonstrálni, elleplezve az orosz magatartásban is fellelhető hiányosságokat és ellentmondásokat.

Részben e tanácskozás helyett, illetve a lehetséges lépések felkutatása és egyeztetése céljából került sor május 23-án Washingtonban az USA, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország külügyminisztereinek megbeszélésére. Az elfogadott akcióterv alapvetően a már egy ideje felmerült elképzeléseket foglalja egybe, s változatlanul nem katonai nyomásgyakorlásra támaszkodva szándékozik elérni a harcok beszüntetését Boszniában.⁴⁰⁹ A terv kilátásba helyezi boszniai védett övezetek létrehozását, a szerb utánpótlási vonalak elvágását nemzetközi megfigyelőknek a boszniai–szerb határon történő állomásoztatásával, a nemzetközi megfigyelők jelenlétének kiszélesítését Koszovóban és Macedóniában, valamint a háborús bűnösök felelősségre vonását, továbbá a Szerbia elleni szankciók további szigorítását, s adott esetben a szankciók kiterjesztését Horvátországra.

Az öthatalmi megállapodás megvalósítása érdekében az ENSZ BT több határozatának meghozatala szükséges. Erre május 24-én nem került sor.

Az akciótervet a bosnyák vezetés a leghatározottabban elutasította, s ellene az ENSZ-ben fellép az el nem kötelezett országok csoportja is. Ugyanakkor a jugoszláv

⁴⁰⁹ Tétovázással és egyet nem értéssel terhes hónapok után végül 1993. május 22-én született meg Washingtonban az Egyesült Államok, Oroszország, Nagy-Britannia, Franciaország és Spanyolország nemzetközi akcióprogramja a boszniai háború kezeléséről. 13 pontból álló akciótervben az öthatalmi megállapodás első helyen az emberbaráti segélyek folytatását szorgalmazta. Követelte a Szerbia és Montenegró ellen bevezetett gazdasági megtorló intézkedések fenntartását mindaddig, amíg a boszniai szerbek ki nem vonulnak az erőszakkal elfoglalt területekről. Segítséget kínált fel Belgrádnak a boszniai szerbek ellen beígért embargó betartatásához. A védett területekkel kapcsolatos munkamegosztásban leszögezte, hogy az Egyesült Államok kész a békefenntartó erők védelmére sietni, ha azokat valaki megtámadja és segítséget kérnek. A megállapodás tartalmazta a repüléstilalom fenntartását, támogatta a háborús bűnök nemzetközi törvényszékének felállítását. Az elfogadott akciótervet aláíró öt hatalom leszögezte, hogy a konfliktus lezárására továbbra a Vance–Owen-tervre épülő tárgyalásos megoldást tartja az egyetlen járható útnak, azonban semmilyen akciót nem helyezett kilátásba arra az esetre, ha azt az egyik fél továbbra is elutasítja. Az akcióterv ekkor már Horvátországot is szankciókkal fenyegette meg, amennyiben az folytatja a Közép-Boszniában harcoló helyi horvát erők támogatását. Javasolta a horvátországi békefenntartó erők mandátumának meghosszabbítását és sürgette a horvát kormányt, hogy politikai megegyezésre törekedjen a helyi szerb hatóságokkal. Az öthatalmi akcióterv súlyos következményeket helyezett kilátásba egy Macedónia elleni agresszió esetén. Bár az elfogadott dokumentum nem támogatta a koszovói albánok függetlenségi törekvéseit, ugyanakkor felszólított az emberi jogok tiszteletben tartására. Az amerikai, orosz, brit, francia és spanyol közös akcióterv végül leszögezte, hogy a megállapodással semmilyen más opciót sem zár ki, és az öt hatalom fenntartja magának a jogot új, keményebb intézkedések meghozatalára.

felső vezetés is úgy nyilatkozott, hogy nem járul hozzá a szerb–boszniai határ nemzetközi ellenőrzéséhez a saját területén, s elutasítja a háborús bűnösök felelősségre vonására létrehozandó nemzetközi büntetőbíróóság létrehozásával kapcsolatos elképzelést.

Orosz részről a héten megélénkült diplomáciai aktivitás volt tapasztalható a válsággal összefüggésben. Kozirjev belgrádi, Csurkin zágrábi, knini és szarajevói látogatásai azonban nem tártak fel korábbiakhoz képest új megoldási lehetőségeket.

Kissinger javaslata⁴¹⁰ ráirányítja a figyelmet a cselekvőképes nagyhatalmak valamennyi megoldási elképzelésének hiányosságaira. Azt követően vagy azzal párhuzamosan az elmúlt héten több információ is jelezte, hogy a NATO-országok egyes befolyásos politikai köreiből a válság rendezése érdekében hajlanak arra, hogy elfogadják a Bosznia felosztásával járó opciót. Közvetve ennek a lehetőségnek a mérlegeléséről tanúskodik a hangsúlyeltolódás a válság továbbterjedésének megakadályozását célzó erőfeszítések javára. Egyúttal arról is, hogy a válság megoldásában eddig meglehetősen tehetetlenséget mutató nagyhatalmak tudatában vannak annak, hogy egy esetleges koszovói konfliktus esetén a jelenleginél is súlyosabb döntésekre kényszerülnének.

Biztonsági garanciákra vonatkozó kérésünket valamilyen formában teljesíteni szándékozó kompromisszum volt Wörner NATO-főtitkár meglehetősen általánosan megfogalmazott és a volt Jugoszlávia valamennyi szomszédjára vonatkozó nyilatkozata. Ez megfelelt annak a NATO-tagállamok többsége részéről érzékelt álláspontnak, amely kétségbe vonta, hogy Magyarországot szerb agresszió fenyegetné, illetve amely a nem tagállamok számára nyújtott intézményes garanciák elképzelhetetlenségét hangsúlyozta. Egyúttal azonban tükrözte azt az EK külügyminiszeri tanácsulésén is

⁴¹⁰ Henry Kissinger volt amerikai külügyminiszter 1993. március 1-jén a *Washington Post*-ban *Avoiding the quagmire in Bosnia* címmel közölt szerzői írásában kijelentette, hogy a konfliktus tárgyalásos megoldása az adott erőviszonyok mentén illúzió, mivel a Vance–Owen-terv lényegében egy „olyan terv, amely nem megoldás, hanem kísérlet a szerbek által meghódított területek csökkentésére”, s amennyiben az Amerikai Egyesült Államok a jelenlegi helyzetet katonai eszközökkel kívánja megoldani, akkor Vietnám dilemmájával találkozunk, ha pedig jelentős végrehajtási szerepet vállal, akkor az a Bejrúthoz hasonló zavarhoz vezethet. Kissinger 1993. május 16-án *Bosnia: A cease-fire, but no ground troops* című újabb cikkében viszont már egyenesen arról írt, hogy Bosznia-Hercegovinát három etnikai részre kell felosztani. Kissinger ekkor többek között a következőket írta: „Nem világos, miért kellene a nemzetközi közösségnek ragaszkodnia ahhoz, hogy az egymást gyűlölő etnikai csoportoknak ugyanabban az államban éljenek együtt. Enyhén szólva nem valószínű, hogy minden pusztítás és gyilkosság után az áldozatok arra ösztönözhetők, hogy újra ugyanazokban a falvakban éljenek, mint a kínzóik. A tény az, hogy a harcoló (etnikai) feleket el kell különíteni, nem pedig áttelepíteni. Az lenne a legjobb, ha elfogadnánk ezt a valóságot, és a Vance–Owen-vonalakat alapul véve (hozzájáruljunk) egy kis muszlim állam létrehozásához (talán a tengerhez vezető folyosóval), miközben engedélyeznénk a szerbeknek és a horvátoknak az anyaországukhoz való csatlakozást.” A teljes cikket lásd: <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1993/05/16/bosnia-a-cease-fire-but-no-ground-troops/287fd776-938e-47b3-9ba2-ae5bc2a1368b/>

megfogalmazódott nézetet, amely szerint a garancia kérdésében való elszigetelődésünk elkerülése érdekében szükséges megoldást találni. Ebbe a vonalba eső törekvést tükröz a NYEU által hasonló formában kinyilvánított garanciavállalás is. Megkönnyítette ilyen megoldás alkalmazását, hogy az AWACS-ok igénybevételével járó katonai beavatkozás lehetősége egyelőre lekerült a napirendről.

II. Jugoszlávia (Szerbia és Crna Gora) belpolitikai helyzete

Az utóbbi néhány hétben Jugoszlávia belső helyzetében olyan változások következtek be, amelyek a szerb politikát, Milošević-et „engedékenyebb”, „békepárti” magatartásra ösztönözték mind a nemzetközi porondon, mind a belpolitikában. E változások kiváltó okaként mindenekelőtt az óriási nemzetközi politikai nyomást, a gazdasági embargót és a nemzetközi katonai beavatkozás fenyegetően reálisá válását lehet megnevezni, amelyek együttesen hatottak a szerb társadalom különböző, a politikára is hatást gyakorló rétegeire. Az elszegényedés ugyan korábban tömegessé vált, de a tömegek nem lázadtak fel egyelőre, mert a rendszer bizonyos kiskapukon keresztül a túlélést szolgáló bevételeket biztosított. A magánbankrendszer látványos összeomlásával százezrek lába alól húzták ki a talajt. A gazdaságot képviselő menedzserréteg egyértelműen értésére adta a politikának, hogy tovább nem tartható a szankciókkal dacoló magatartás. A szerb gazdaságot már így is megközelítőleg egy évtizeddel vetette vissza az alig egyéves embargó. Aktívabbá vált a széles értelmiségi és nagyvárosi támogatásra épülő ellenzéki pártok tevékenysége. A leglényegesebb momentum azonban a szerb vezetés békülékenyebbé válásában megítélésünk szerint a rendszer eddigi támaszaként szolgáló szélsőségesek, elsősorban Šešelj pártjának aktivizálódása és egyre agresszívebb fellépése volt.

A szerb vezetés felmérte, hogy amennyiben nem változik a jelenlegi helyzet, s folytatódnak a jelzett társadalmi folyamatok, akkor azzal kell szembenéznie, hogy az év második felében szociális indíttatású zavargások, politikai töltetű fegyveres leszámolások, polgárháborús állapotok alakulhatnak ki. Ez a veszély annál is inkább valószínű, mert a Milošević által eddig megtévesztett és kihasznált tömegek a szélsőségesek vezetésével könnyen korábbi vezérük ellen fordulhatnak, s támaszkodhatnak a Szerbiában pillanatnyilag reménytelen helyzetben lévő mintegy félmilliónyi boszniai és horvátországi menekülte is.

A miloševići vezetésnek most elsősorban hatalma konszolidálására kell koncentrálnia. Ha továbbra is biztos akar lenni a hadsereg támogatásában, amely eddig töretlen volt, akkor figyelembe kell vennie, hogy a hadsereg vezetésében nem mindenki pártolna egy, az egész világgal való katonai konfrontációt. A rendőrség és a biztonsági

szolgálatok lojalitásában már kevésbé bízhat, mert körükben nagy befolyással bír a Šešelj-féle párt. Az sem véletlen, hogy a hatalmon lévő szerb szocialista párt helyi szinten közeledni kezdett a kisebbségekhez, például a Bácskában a VMDK-hoz.

A rendszer meggyengülése ellenére azonban jelenleg Miloševićnek reálisan nincs alternatívája, illetve az egyetlen reális alternatívánál, a Šešelj-féle politikai erőknél még Milošević is jobb. Az ellenzék nem mutat fel elfogadható ellenprogramot, a szerb nemzeti kérdésben pedig közel ugyanazt az álláspontot foglalja el, mint a jelenlegi hatalom.

Valószínűsíthető tehát, hogy megkerülhetetlen a Miloševićtyel való békekötés. Ez egyben alkut is jelent, s egyelőre nem lehet tudni, hogy a pálfordulás fejében a különböző nemzetközi közvetítők mit ígértek Miloševićnek. A különböző megnyilvánulásokból az hámozható ki, hogy az együttműködés fejében Jugoszlávia számít az embargó fokozatos feloldására, a nemzetközi közösségbe való visszavételre, a Szerbián kívül rekedt szerb nemzettestek különleges státuszának és az anyaországgal való speciális viszonyának nemzetközi garantálására.

Budapest, 1993. május 25.

MNL OL XIX-J-1-j 46. d.

121.

Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról

1993. augusztus 5.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Szabó István
0032/1345/1993
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi j.
Bába I.
Herman J.
Oberfrank F.
Gyarmati I.

Endreffy M.
Saját

Kis-Jugoszlávia és a délszláv válság helyzete, magyar–jugoszláv kapcsolatok,
Magyarország viszonya egy esetleges nemzetközi katonai akcióhoz Boszniában
(Háttéranyag a DIFO⁴¹¹ részére)

Belpolitikai helyzet

A katasztrofális gazdasági helyzet ellenére viszonylag stabil. A Milošević irányította párt- és állami vezetés erőteljes nacionalista és háborús propagandája hatásos a szerb tömegekben. Miloševićék olyan helyzetet tudtak kialakítani, amelyben pozícióikat senki nem fenyegeti komolyan. Hatalmuk megőrzéséhez nem válogatnak a módszerekben. Az erősen megosztott és heterogén ellenzék képtelennek bizonyult az érdemi összefogásra, eredményes fellépésre, nincsenek vezéralakjai. Az ellenzék – bizonyos árnyalati különbségekkel – nacionalista beállítottságú. A legfontosabb kérdésekben (szerbek egy államba való egyesítése, Nagy-Szerbia létrehozása, háború és béke kérdése, a szankciók megítélése, az egykori jugoszláv tagköztársaságokhoz való viszonyulás) lényegében egyetért a hatalmon lévő szocialistákkal. Még az ún. demokratikus ellenzékét tömörítő koalíció, a DEPOSZ⁴¹² is jobbról, illetve nacionalista alapon igyekszik lekörözni Miloševićéket.

Az ellenzék nem képvisel reális alternatívát, várakozó állásponton van. Arra számít, hogy az ősszel szociális robbanásokra fog sor kerülni, amelyeket felhasznál majd a hatalom lejáratására, esetleg politikai fordulat elérésére. Nincs rendszerváltó cselekvési programja, ami fokozza a tömegek amúgy is nagy méreteket öltő politikai kiábrándultságát, fásultságát és érdektelenségét az ellenzék tevékenysége iránt is.

Az ellenzékéből jelenleg a szélsőséges jobboldali Szerb Radikális Párt rendelkezik erős politikai pozícióval, sőt, helyzete a választások után annyira megerősödött (a második legnagyobb parlamenti párt), hogy a szocialisták nem képesek az ország irányítására, a radikálisok nyílt vagy burkolt támogatása nélkül. Bár a radikálisok formálisan ellenzéki erőt képviselnek, valójában a hatalom részesei.

A belső helyzet rosszabbodása esetén valószínűsíthető a radikálisok pozícióinak további erősödése. Erőteljes nacionalista és szociális elveken alapuló demagóg

⁴¹¹ A Külügyminisztérium Diplomáciai Információs Főosztálya.

⁴¹² A DEPOSZ a DEPOS (Demokratski pokret Srbije) magyarosított mozaikszava.

politikájuk szimpátiára, támogatásra talál a növekvő nincstelen, elszegényedő, egyre bizonytalanabbá váló rétegekben.

A hivatalos Kis-Jugoszlávia, valamint a szerbiai ellenzék egyaránt elutasítóan viszonyul a vajdasági magyarság politikai szervezéséhez. A VMDK és általában a magyarság ellen politikai-pszichológiai hadjárat folyik, főleg az önkormányzatok szintjén.

Folytatódott a magyar fiatalok mozgósítása, a magyar káderek munkahelyekről való elbocsátása, a kisebbségi tömegtájékoztatási eszközök és művelődési intézmények állami dotációjának csökkentése, azok zsarolása, nő a kisebbségi jogokat korlátozó törvények száma. Gyakran kerül sor szélsőséges nacionalista ellenzéki politikusok, parlamenti képviselők (Šešelj, Arkan, Paroški stb.) magyarelles kirohanásaira (országárulók, V. hadoszlop stb.) és egyéb magyarelles cselekedetekre (felfeliratokra, – „Halál a magyarokra” – egyes kisebbségi vezetők fenyegetéseire, sőt, fizikai bántalmazására stb.). Ezeket a megnyilvánulásokat sem a hivatalos hatóságok, sem az ún. demokratikus Szerbia képviselői nem utasítják vissza. Utóbbiak a nemzetárulás vádjától félve nem mernek, illetve nem akarnak együttműködni a VMDK-val és kiállni az itteni magyarság követelése mellett.

Miloševićék Nagy-Szerbia kialakítását a Szerbia, Krajina és Bosznia területén működő hasonló pártok egységes vezetés alá történő tömörítésével is igyekeznek segíteni.

Crna Gora egyre nyilvánvalóbb lépéseket tesz köztársasága saját érdekeinek érvényesítésére bel- és külpolitikai téren egyaránt.

Az ország gazdasági helyzete

Az ország gazdasága rendkívül súlyos állapotban van. 1992-ben a GDP 27%-kal esett vissza. A mezőgazdasági és építőipari kibocsátás 15-15%-kal csökkent, a folyó fogyasztás 20%-kal, a beruházások 50%-kal. Szintén 50%-kal zuhant az exportvolumen, míg az importvolumen visszaesése 37%-os, a kereskedelmi mérleg hiánya 1,3 Mrd USD-ra nőtt. A gazdaság összehúzódása 1992. II. felében gyorsult fel a gazdasági szankciók hatására: 1989-ben Szerbia adta a jugoszláv 77 Mrd USD-os GNP 30%-át, az 1992-es GNP mindössze 12 Mrd USD.

1993. április 26-tól tovább szigorították a Szerbia-Montenegró elleni szankciókat. Ez meggyorsította az ország gazdasági hanyatlását. A szankciók következtében Kis-Jugoszláviába idén havonta alig 100 M USD áramlott be, a devizatartalékok 1 Mrd USD alá estek. Az ipari termelés ez évi visszaesése már közel 50%.

A hadigazdasági finanszírozási szükséglete és a szociális kiadások növelése következtében megnőtt a költségvetés hiánya, melyet pénzkibocsátással finanszíroznak.

A hiperinfláció minden elképzelést felülmúlt (az infláció ez év júliusában az egy évvel ezelőttihez viszonyítva 23 000-szeresére nőtt, a júniusi hivatalos infláció 431,6% volt, júliusban ennek többszöröse várható. A július végén kibocsátott 50 millió dináros bankjegy értéke mindössze 1,6 USD. A napi fogyasztási kosár értéke jelenleg 345 millió YUD, 1992 júliusában 3020 YUD volt. A munkanélküliségi ráta 30–70% között van (az értékek félrevezetőek, ugyanis egy kormánydöntés értelmében a szankciók érvényessége alatt nincs lehetőség vállalatbezárásra vagy tömeges elbocsátásokra). Becslések szerint mesterségesen 1 m [millió] főt tartanak állásban. 1992-ben a reálbérek 50%-kal zuhantak, a népesség 70%-a a létfenntartási küszöb szintjén él. Egyre gyakoribb az áruhiány, az üres polcok a boltokban (nincs olaj, cukor, tej, vaj, liszt, benzin, cigaretta stb.). Egy átlagnyugdíjból jelenleg 2 kg hús vásárolható [sic!]. Az energiahordozók, alapanyagok, alkatrészecskék hiánya miatt az infrastruktúra szétesőben van. Az ország területén komoly geológiai kutatásokat végeznek, hogy pótolják bizonyos alapanyagok kiesését az embargó miatt.

A gazdaság minimális funkcionálásának a biztosítására a kormány július végén tűzoltójellegű gazdaságpolitikai intézkedéseket fogantatosított: alapvető létfenntartási cikkek árának befagyasztása, a pénzforgalom ellenőrzése, feketeárfolyam letörése, bankrendszer átszervezése. A Jugoszláv Nemzeti Bank megvon minden pénzügyi támogatást azoktól a vállalatoktól, amelyek nem állítják vissza az árakat a normális keretekbe.

A fenti intézkedések kézzelfogható eredményt egyelőre nem hoztak. Diplomáciai körökben úgy tudják, hogy a lakosságnál még mindig közel 5 milliárd USD van kint.

A Független Szakszervezetek Szövetsége⁴¹³ a júliusi árrobbanás következtében és a gazdasági káosz elkerülésére augusztus 5-ére Szerbiában általános sztrájkot hirdetett. Kormánypárti tömörülésről lévén szó, az akció célja megkérdőjelezhető.

A napokban a családok mindegyikét a szakszervezetek – természetesen állami tartalékból – jövedelem-kiegészítés célból 10-10 kg cukor- és liszt-, valamint 10 liter étolajjuttatásban részesítik.

⁴¹³ A Szerbiai Független Szakszervezetek Szövetségének (Savez Samostalnih Sindikata Srbije) a jogelődje az 1903-ban alapított Munkás Szövetség volt. A két világháború között a működését többször betiltották, az állampárti időszakban a közvetlen öngazgatás egyik (elméleti) letéteményesének számított. Az állampárti éra lebontása után a társadalmi tárgyalások és az önrányítás helyett bevezették a kollektív szerződések és a kollektív tárgyalások rendszerét, melyben a szakszervezet tagságát és alkalmazottait képviselte az állam, a munkaadók és más szociális partnerek előtt. A kilencvenes években a bérek szabálytalan kifizetése, az ellenőrizetlen áremelkedés miatt több általános sztrájkot hirdetett és szervezett meg.

A délszláv válság jelenlegi helyzete

A nemzetközi közösség (mindenekelőtt az EK és az USA) 1992 nyarára feladta korábbi stratégiai elképzelését a délszláv válság átfogó rendezésére vonatkozóan, amely a Carrington-tervben (1991. november) öltött testet.

A Londoni Konferencia⁴¹⁴ és annak munkaszervei dolgozták ki az ún. Vance–Owen-tervet, amely már csak a boszniai válság, illetve háború rendezését tűzte ki maga elé célként. Az addig nem tapasztalt mértékű politikai és gazdasági nyomás, valamint a katonai intervencióval való fenyegetés hatására 1993 áprilisára mindhárom érintett fél elfogadta a megállapodást, de azt a szerb szélsőséges erők által megrendezett májusi boszniai népszavazási színjáték ellehetetlenítette.

A Vance–Owen-terv kudarca nyomán született meg a társelnököknek a nagyhatalmak által sugallt és támogatott azon ötlete, hogy a szemben álló felek közötti közvetlen tárgyalások útján kíséreljék meg kieszközölni a háború befejezését és valamiféle rendezést. Így kezdődött meg a genfi tárgyalássorozat júniusban, amelynek keretei között kidolgozásra került az ún. Milošević–Tuđman-terv⁴¹⁵ Bosznia konföderációvá történő átalakítására, gyakorlatilag feldarabolására.

⁴¹⁴ 1992. augusztus 26-án és 27-én a londoni II. Erzsébet Konferenciaközpontban az ENSZ BT, az EK, az EBEÉ tagjai, a volt Jugoszláviával szomszédos országok és a volt jugoszláv tagköztársaságok, mintegy negyven állam részvételével került megrendezésre a nemzetközi Jugoszlávia-értekezlet. A konferencia Szerbiához és Montenegróhoz intézett éles hangú figyelmeztetéssel fejeződött be. A konferenciát a teljes kudarc fenyegette, mivel az iszlám országok azt követelték, hogy Szerbiát és Montenegrót nyilvánítsák agresszornak, terroristának és bűnözőnek, s kijelentették, hogy amennyiben a határozatot nem fogadják el, úgy távoznak a konferenciáról. A szerb fél erre válaszul bejelentette, hogy amennyiben a tervezett szöveget a konferencián felolvassák, úgy kivonja magát annak további munkája alól. A konferencia végül négy okmányt és záróközleményt fogadott el. Valamennyi felszólította Szerbiát és Montenegrót, hogy tartsa tiszteletben a Biztonsági Tanács határozatait és ismerje el a meglévő határokat. Az első okmány a további tárgyalások figyelemmel kísérése bizottság felállítását irányozta elő, a második követelte a boszniai városok haladéktalan demilitarizálását, a harmadik felszólította Szerbiát és Montenegrót, hogy szüntessék be katonai intervenciójukat Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában, míg a negyedik okmány a jövőbeli tárgyalások elveit tartalmazta. John Major brit kormányfő a konferencia társelnöke bejelentette, hogy amennyiben a konferencia döntéseit Kis-Jugoszlávia nem hajtja vére, úgy az ország ellen még szigorúbb szankciókat fognak életbe léptetni.

⁴¹⁵ Franjo Tuđman horvát és Slobodan Milošević szerb elnök előbb 1991. március 26-án a Palánka melletti Karađordevón (magyarul: Bélamajor), majd 1991. április 15-én az Eszék melletti Tikvešen (magyarul: Tökös) állapodtak meg Bosznia-Hercegovina felosztásában. A titkos találkozóról és tárgyalásokról hivatalos feljegyzés nem készült, azok tartalmáról az utókor elsősorban a korabeli résztvevők visszaemlékezéseiből tud. A tárgyalásokról a mai napig egymásnak ellentmondó változatok keringenek a köztudatban. Egyesek szerint a két elnök egyetértett abban, hogy Bosznia-Hercegovina 66%-át Szerbia, 34%-át pedig Horvátországhoz csatolják. Más források szerint a köztársaság 49%-a

A nemzetközi közösség összehangolt gazdasági és politikai nyomással igyekszik rávenni a feleket a harcok befejezésére. Egyrészt megpróbálja rákényszeríteni a muzulmán felet, hogy elfogadja a kialakult helyzetet, másrészt a kialakított határokon belül igyekszik tartani a szerb erőket, megakadályozni azok további pozíciószerzését, amire szerb részről jól kivehető törekvés nyilvánul meg. Elképzelhető, hogy a vezető nyugati hatalmak el tudnak fogadtatni egy megállapodást a felekkel Bosznia-Hercegovina feldarabolásáról az erőviszonyok alapján, ez azonban nem lehet stabil, mert hosszú távú működtetéséhez és garantálásához olyan feltételek teljesülése szükséges, mint a most harcoló felek lefegyverzése, a kialakult megállapodásnak való önkéntes alávetése stb., mindaz, ami eddig nem teljesült, s ami miatt sorra kudarcot vallottak a különböző béketervek is.

Nem zárható ki, hogy ha a szerb és horvát erők Boszniában konszolidálták pozícióikat, akkor újabb, korábban félretett stratégiai, politikai célok megvalósításába kezdenek bele. A szerbek a koszovói rendcsinálásba, illetve Macedónia térdre kényszerítésébe, míg a horvátok a megszállt horvátországi területek felszabadításába. Már csak ezért sem remélhető a Bosznia felosztásán alapuló rendezési elképzeléstől semmilyen, akár középtávú stabilizálódás és a balkáni helyzet normalizálódása.

A nemzetközi közösség által irányított válságkezelés eddig katasztrofális eredménnyel járt: nem tudta érvényesíteni a Nyugat, mindenekelőtt az Európai Közösségek alapvető stratégiai érdekeit, az összeurópai biztonsági és együttműködési szempontokat, lemondott a saját maga által meghirdetett (az EK 1991. december 16-i nyilatkozata) elvekről és normákról, nem tudta megfékezni az eskalálódó erőszakot, az erőszakos területi hódítást és etnikai tisztogatásnak nevezett népirtást. Gyakorlatilag az etnikailag összefüggő Nagy-Szerbia kereteinek kialakítását segítette elő (ezzel párhuzamosan lehetővé téve Nagy-Horvátország de facto létrejöttét is).

Előbb vagy utóbb vissza kell térni a jelenleginél átfogóbb megközelítésű válságrendezési stratégiához. Csak az ilyen megközelítés felel meg az összeurópai érdekeknek, csak így remélhető a megrendült belső kohéziójú európai integrációk megerősödése, új fejlődési pályára állítása, a kelet-európai régió felzárkóztatása.

Ami Kis-Jugoszlávia nemzetközi helyzetét illeti, azt a kialakult körülmények tükrében szinte egy szóval meg lehet fogalmazni: elszigetelt. A gazdasági embargó, valamint

Szerbiát, 51%-a Horvátországot illette volna meg. A leghitelesebbnek tűnő változat szerint a két elnök abban állapodott meg, hogy a szerb többségű nyugat- és kelet-boszniai területeket Szerbiához, míg a horvát többségű Nyugat-Hercegovinát Horvátországhoz csatolják, a köztes területeken pedig egy muzulmán mini állam alakult volna meg. A bélamajori és a tókösi tárgyalásokkal összefüggésben 1992 októberében Dobrica Ćosić a JSZK elnöke és Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök Genfben olyan tartalmú egyezményt írt alá, amely előlatta a területek tárgyalások útján történő elcserélését és a lakosság humánus áttelepítését.

a nemzetközi téren fennálló elszigeteltség olyan körülményeket teremtett, hogy a JSZK nem alanya, hanem tárgya lett a nemzetközi életnek. Csupán annyit tehet, amennyit partnerei számára lehetővé tesznek.

Prioritás a szankciók fokozatos megszüntetésének elérése, az ország nemzetközi szubjektivitásának elfogadtatása, a nemzetközi szervezetekbe való reintegrálódás folyamatának megkezdése.

A magyar–jugoszláv kapcsolatok helyzete

A háború előtti állapotokhoz képest, amikor a magyar–jugoszláv reláción belül összességében 50%-os aránnyal szerepeit a magyar–szerb együttműködés az egyes területeken (mindenekelőtt a gazdaságban), ma a magyar–szerb kapcsolatok és az együttműködés néhány legszükségesebb területre korlátozódik. Kulturális együttműködés nincs. A gazdasági-kereskedelmi együttműködés szinte a nullára esett vissza, Kis–Jugoszláviából semmit sem importálunk (ENSZ-embargó), az ENSZ által engedélyezett exportunk kizárólag élelmiszerre, gyógyszerre és higiéniai cikkekre korlátozódik.

A szankciók betartása miatt gazdasági-kereskedelmi veszteségünk meghaladja az 500 millió USD-t, miközben az utolsó nem szankciós évben, 1991-ben kereskedelmi aktívumunk 150 millió USD volt Szerbiával.

Viszonylag rendszeres kapcsolatról a politika szintjén lehet beszélni. Fenntartottuk a politikai érintkezések gyakorlatát (külügyminiszeri találkozók). Levél- és üzenetváltásokra került sor a legmagasabb közjogi méltóságok között. Új elem a kapcsolatokban a katonai vezetők intézményesült találkozosorozata. Diplomáciai kapcsolatainkat csak a szükséges, az ENSZ-szankciók által minimálisan meghatározott mértékig fogtuk vissza.

A magyar kormány a válság, illetve a háború kitörése kezdetétől fogva a tárgyalásos, minden érintett félnek megfelelő rendezés mellett szállt síkra. A magyar politika hangsúlyozottan törekedett a kiegyensúlyozottságra, a hosszú távú együttműködéshez fűződő érdekek érvényesítésére a szemben álló felekkel, az utódállamokkal fenntartott kapcsolataiban. Szerb részről lényegében nem méltányolták ezt a törekvésünket, a szerbek számára kedvező és konstruktív magatartásunkat, folyamatos volt a magyar-ellenes propaganda, a jugoszláv hadsereg többször hajtott végre katonai provokációt Magyarország területe ellen, Magyarországot részrehajlással, a horvát fél katonai megsegítésével vádolták, javaslatainkat általában elutasították.

A válság során a vajdasági magyarság és a VMDK fő követelései a magyarok mozgósításának leállítására, a kisebbségi intézményrendszer tudatos felszámolását célzó törekvések megfékezésére, a kisebbséget diszkrimináló jogszabályok hatályon kívül helyezésére, valamint a VMDK autonómiakonceptiójáról való érdemi tárgyalások

megkezdésére irányultak. A VMDK és a hatalom ezzel kapcsolatos kontaktusai mind-
eddig áttörést nem hoztak. A legfontosabb eredmény, hogy nyilvánvaló belgrádi felső
szintű ráhatás eredményeképpen nem került sor a magyar kisebbség élet- és vagyón-
biztonságát súlyosan és tömegesen veszélyeztető erőszakos akciókra. Eredmény, hogy
több-kevesebb rendszerességgel a VMDK vezetői meghallgatást nyertek Slobodan
Milošević, a szövetségi hadseregvezetés és más kompetens állami vezetők egészéről.
Belgrád ugyanakkor a VMDK, valamint a magyar kormánynak a VMDK érdekér-
vényesítését elősegíteni kívánó törekvéseit elutasította, gyakran tagadva az általunk
felvetett problémák létezését is.

A korábbi, egyértelműen és élesen magyarellenes szerb magatartás az utóbbi hóna-
pokban változni látszik. A szerb politika több ízben kezdeményezte különböző szintű
szakértőinek nevezett (de tulajdonképpen alacsony politikai szintű) találkozók létre-
jöttét. Több jelzést is kaptunk arra, hogy Belgrád kész volna magas, sőt, legmagasabb
szintű politikai találkozóra. Katonai vonalon kifejezetten aktívak, igyekeznek Magyar-
országot semlegesíteni, biztosítani az északi hátszínét.

Belgrád kezdeményezésére került sor május 25-én a vezérkari főnökök találkozó-
jára.⁴¹⁶ Jugoszláv részről javasolták a két Honvédelmi Minisztérium közötti kapcsola-
tok létrehozását államtitkári vagy helyettes államtitkári szinten. Kérték a magyar
vezérkari főnököt, jelezze a magyar politikai vezetésnek a jugoszláv szemléletben
bekövetkezett pozitív változást.

Az Országgyűlés Külügyi Bizottságának június 2-i zárt ülését követően – melyről
kiszivárogtatásra került, hogy indokolt a Belgráddal szembeni magyar politika bizo-
nyos mértékű ártértékelése – a jugoszláv Külügyminisztérium tisztviselői több ízben
szokatlan intenzitással méltatták a magyar politika megfontoltságát, külön nevesítve
az Országgyűlés Külügyi Bizottságának fenti ülését, valamint külügyminiszter úr
Népszabadság-interjúját.

Június 18-án Matic szövevényi külügyminiszter-helyettes a külön e célból bekért
belgrádi ügyvivőnknek már a honvédelmi miniszterek találkozására tesz javaslatot,
a kezdeményezés legfelső szintű támogatását sejtetve.

Június 22–23-án anélkül, hogy a magyar fél reagálását Jugoszláv részről e ja-
vaslatokra ismernék Kovács Oszkár, Milošević bizalmi embere ügyvivőnknek jelzi
Milošević üzenetét, hogy „fontos a magyarokkal tárgyalni”, s hogy a szerb vezető
Magyarország jelenlegi viszonyulását Belgrádhoz kedvezőnek tartja, esetleg a magyar
ügyvivőt is fogadná.

⁴¹⁶ Deák János altábornagy és Života Panić vezérkari főnök 1993. május 25-én a Belgrádtól 25 kilomé-
terre nyugatra fekvő Dobanovciban tárgyaltak.

A megváltozott szerb magatartás motivációi között kiemelkedő jelentőséggel bír, hogy Magyarország jelenti az egyetlen és legrövidebb biztonságos és működőképes összeköttetést Szerbia és Nyugat-Európa között. Magyarország indirekt módon járul hozzá a lakosság ellátásához azzal, hogy biztosítja a határ szabad átjárhatóságát a jugoszláv állampolgárok számára. Pillanatnyilag Budapest Belgrád repülőtere.

A szerb politika eddig biztosítani tudta a maga számára Magyarország „semlegességét”. Katonai értelemben meggyőződött arról, hogy ártalmatlanok vagyunk. Különböző intézkedésekkel folyamatos nyomás alatt tartja a magyar kormányt. Nem utolsósorban a vajdasági magyarokat sakkban tartva elérte, hogy a magyar politika óvatosan közelítsen Szerbiához.

Ahogy közeledik a háború és a válság lezárásának időpontja, úgy válik egyre fontosabbá Jugoszlávia számára a magyar reláció. Ha be is fejeződik a háború, évtizedekig nem remélhető a korábbi, Horvátországon, Szlovénián keresztül vezető kommunikációs útvonalak rehabilitálása. A magyarországi irány biztonsági szempontból is felértékelődik, Magyarország társult EK-tagságánál fogva értékesebb is a horvát kapcsolatnál. Nem utolsósorban a Magyarország, illetve a magyarság felé tett és a szerb fél számára nem különösebben „fájdalmas” gesztus demonstrálhatja Szerbia szalonképességét a Nyugat előtt, s ezzel közelebb hozhatja nemzetközi rehabilitálásának időpontját.

Június 26-án Martonyi János államtitkár nem hivatalos megbeszélést folytatott a Budapesten átutazó jugoszláv külügyminiszterrel. A találkozó azt mutatta, erősödik az a felismerés a jugoszláv vezetés körében, hogy Magyarország kapcsolataikban kiemelkedő jelentőséggel bír. A jugoszláv külügyminiszter közel sem volt olyan elutasító a magyar részről hangsúlyosan felvetett problémákkal kapcsolatban, mint korábban, került a konfrontációt.

A Martonyi–Jovanović-találkozón államtitkár úr pozitív magyar gesztust helyezett kilátásba (a BT-ben a boszniai fegyverembargó feloldásáról szóló szavazáson tartózkodtunk), és jelezte, hogy amennyiben arra nem érkezik hasonló jugoszláv gesztus, úgy semmiképpen nem lehet szó a többször megfogalmazott jugoszláv igények támogatásáról (a szankciók felfüggesztése, Jugoszlávia nemzetközi elismerése stb.). A találkozót követően azonban nemhogy gesztust nem érzékeltünk, hanem kifejezett kérésünk ellenére a jugoszlávok július 3-tól kezdve megemelték a dunai hajózási illetéket.

Július 9-én jugoszláv javaslatra nem hivatalos találkozó jött létre Magyarországon a két ország honvédelmi miniszterei között. Azon érdemleges jugoszláv kezdeményezés nem történt. Megítélésünk szerint Belgrád a kezdeményezéssel új tárgyalási csatornát kívánt nyitni, hogy a korábbi, külügyi vonalon folytatott tárgyalásokon exponált témákat háttérbe szorítsa. A megbeszélések lényegében a kétoldalú katonai kapcsolatok erősítését célozták. Némi előrelépést sikerült elérni a katonai bizalom erősítő intézkedések, illetve az azokról való további tárgyalások kérdésében.

Július végén – külügyminiszter úr jugoszláv partneréhez intézett, a szerbiai EBEÉ-misszió további tevékenységének belgrádi megakadályozásával kapcsolatos levelének átadásakor – megerősítettük a jugoszláv félnek, hogy készek vagyunk szakértői megbeszéléseket folytatni az egymás országaiban élő kisebbségek problémáiról, egy később megkötendő magyar–jugoszláv kisebbségi egyezményről, s javasoltuk, hogy a közeljövőben fogadják Belgrádban Entz Géza államtitkárt.

Augusztus 3-án adták át a belgrádi magyar ügyvivőnek a szövetségi gazdasági miniszter Latorcai János⁴¹⁷ ipari miniszterhez intézett levelét, amelyben kérték a magyar kormány támogatását az ENSZ Szankciós Bizottságában igen jelentős mennyiségű orosz földgáz beszerzéséhez, valamint annak biztosítását, hogy az Magyarországon tranzitálhasson. Kérték ugyanakkor, hogy újítsuk fel a Bosznia-Hercegovinába menő oroszgáz-tranzitot. A jugoszláv féllel közöltük, hogy a kérés megvizsgálásának előfeltétele a dunai hajózási illeték szedésének beszüntetése és a Dunán való szabad hajózás biztosítása.

Belgrád valószínűsíthető reagálása boszniai légi csapás esetén

Egy korlátozott légicsapás-mérés komoly elrettentő, megfélemlítő hatást fejthet ki mind Boszniában, mind Kis-Jugoszláviában. Ha a nemzetközi közösség a katonai akciót illetően megosztott lesz, Jugoszlávia az abban rejlő lehetőségeket fokozott propagandával igyekezne a saját javára kihasználni és a nézetkülönbségeket erősíteni. Egy nem konszenzuson alapuló beavatkozás esetén Jugoszlávia erkölcsi győztesnek tekintené magát. A Boszniában állomásozó kéksisakosokat a szerbek túszként használnák fel, rajtuk állva bosszút. Nem zárható ki, hogy Belgrád nehezítené az USA és az akcióban mögé felsorakozó országok diplomáciai képviselteinek tevékenységét, működését. A belgrádi vezetés valószínűleg csak abban az esetben hozná mozgásba fegyveres erőit, amennyiben a határon túli szerbség körében tömegmészárlásokra kerülne sor, vagy Kis-Jugoszlávia területére terjednének át a légi csapások. A „sikerrel” kecsegtető genfi tárgyalások megszakadásáért Jugoszlávia az USA-ra hárítaná a felelősséget.

A boszniai szerbek elleni külső támadás pszichikai hatását kihasználva még jobban megerősödhet Milošević és a szélsőséges nacionalista erők tömegbázisa. Kedvező feltételei lennének a háborús hangulatkeltés fokozásának Szerbiában. A jelenlegi katonai

⁴¹⁷ Latorcai János 1993. február 25. és 1994. július 14. között volt a Magyar Köztársaság ipari és kereskedelemügyi minisztere.

vezetés szinte minden tagja rendelkezik harci tapasztalatokkal. Az ebben az évben, végzett tiszti iskolások többsége és a főtiszti Akadémia hallgatóinak mindegyike részt vett a harci cselekményekben. A közeli napokban közel 30 tábornok nyugdíjazására kerül sor, őket fiatal, harci cselekményekben már részt vett főtisztek váltják fel.

Egy nemzetközi katonai intervenció következményei Magyarország szempontjából

Mivel az érintett magyar kormányintézmények a kérdésben május elején átfogó értékeléseket készítettek és folytatódott a gyakorlati felkészülés is egy esetleges intervenció magyarországi következményeire, az alábbiakban csupán a legfontosabbnak tekinthető kérdéssel foglalkoznánk. Nevezetesen, hozzájárulunk-e ahhoz, hogy a Magyarország légterében járőröző AWACS-repülőgépek⁴¹⁸ olyan formában vegyenek részt a konkrét hadműveletekben, amelyben az harci cselekménynek minősíthető.

A KÜM Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztálya május 7-én feljegyzést készített az ezzel kapcsolatos magyar döntés kockázatairól, amelyet a magunk részéről változatlanul helytállónak tekintünk.

A NATO augusztus 2-i rendkívüli tanácsülésén döntés született arról, hogy sürgősen kidolgozzák a humanitárius célú boszniai légi csapások részleteit.⁴¹⁹ Augusztus 3-án a NATO-illetékesek a magyar kormányt memorandumban tájékoztatták arról, hogy

⁴¹⁸ Magyarország 1992. október 29-én engedélyezte az AWACS- (légi riasztási és ellenőrzési rendszer) repülőgépek őrzőjáratozását a magyar légterben a bosznia-hercegovinai légter nappali ellenőrzése és a humanitárius repülések biztonsága érdekében

⁴¹⁹ A NATO magas rangú tisztségviselői 1993. augusztus 2-án Brüsszelben megvitatták azt az amerikai tervet, amelynek lényege az volt, hogy légi akciókkal szüntetnék meg a Szarajevó köré vont szerb blokádot és harci gépekkel biztosítanák a városba irányuló segélyszállítmányokat. A tanácsülésen az USA arra figyelmeztetett, kész önállóan cselekedni, ha partnerei nem hatalmazzák meg a NATO-t azzal, hogy harci gépei – a washingtoni tervvel összhangban – megtámadják a Szarajevó és egyéb bosnyák városok körül található szerb állásokat. Az USA európai szövetségesei hűvösen reagáltak az amerikai javaslatra. A brit Külügyminisztériumban felvetették a kérdést, vajon a légítámadásokkal el lehetne-e érni a kívánt célt? Franciaország pedig ellenzett bármilyen széles körű akciót, kivéve azokat, amelyek az ENSZ békefenntartó erőinek kötelékében szolgálatot teljesítő francia kéksisasosok védelmét szolgálták, azonban a francia Külügyminisztérium szóvivője kijelentette, hogy Franciaország végül kedvező választ adott az amerikaiaknak arra a javaslatára, amely kilátásba helyezte a légierő bevetését Bosznia fölött. A brüsszeli tárgyalásokkal egy időben hetven amerikai, francia, brit és holland harci gépet vezényeltek néhány észak-olaszországi légítámaszpontra. Vitalij Csurkin orosz külügyminiszter-helyettes a brüsszeli hírekre reagálva kijelentette, hogy az USA kezdeményezése alááshatná a nagyhatalmaknak a hidegháború után kialakult együttműködését. Az oroszok úgy értékelték, hogy az USA-nak az a terve, amelynek értelmében önálló katonai akciókat is végrehajtana Boszniában a szerbek állásai ellen, kedvezőtlenül befolyásolná a genfi béketárgyalásokat.

nem tervezik a Magyarország légterében járőröző AWACS-gépek tevékenységének módosítását. Így jelenleg nincs szükség magyar támogatásra a boszniai légi akcióhoz.

Jóllehet így a kérdés lekerült a napirendről, szükségesnek tartjuk megerősíteni, hogy az AWACS-gépek mandátumának megváltoztatásához való magyar hozzájárulásnak nem látjuk alternatíváját, bár az elmúlt válságévek tapasztalatai nyomán kérdéses, hogy a Nyugat milyen mértékben fogja elősegíteni a magyar érdekérvényesítést a délszláv válság rendezése során.

Ha a NATO ENSZ keretek között megvalósítandó katonai akciójához Magyarországtól az AWACS-gépek mandátumának megváltozásához való hozzájárulását igényelné, mindenekelőtt azt volna célszerű mérlegelni, hogy a hozzájárulás fejében hogyan kísérelhetjük meg a délszláv térségben meglévő magyar érdekek érvényesítését azon végső politikai célkitűzések keretei között, amelyek érdekében a katonai erő alkalmazására sor kerül. Esetleges kötelezettségvállalásunk pontos értelmezése és rögzítése a jövőben hivatkozási alapul szolgálhat mind nyugati partnereink, mind – adott esetben – Belgrád vonatkozásában.

Ha a későbbiekben a fentiekben jelzett módon mégis kénytelenek volnánk részt vállalni a boszniai katonai akcióban, át kell gondolni azokat a Belgrád irányában tehető lépéseket, amelyekkel a kétoldalú kapcsolatokban megnövekvő feszültség minimalizálható. Ez esetben hozzuk a jugoszláv kormány és a közvélemény tudomására, hogy továbbra sem kívánunk a délszláv népek konfliktusába bekeveredni, s döntésünket az ENSZ BT határozatai alapján hoztuk meg. Továbbra is konstruktív szerepre törekszünk, ám nem vagyunk eszköztelenek, s a vajdasági magyarságot vagy Magyarországot érő bármilyen támadás esetén ezekkel az eszközökkel élünk, a korrekt magyar viszonyulás a jugoszláv állampolgárokhoz és általában Kis-Jugoszláviához adott esetben jelentősen megváltozhat, ami komoly hátrányokat és veszteségeket okoz Belgrádnak.

Fontosnak tartjuk, hogy az esetleges boszniai katonai akciótól függetlenül folytatódjanak a kontaktusok Belgráddal, s a kétoldalú kapcsolatok keretei között is tegyünk határozott lépéseket érdekeink érvényesítése érdekében, ha mégoly csekély is a jelenlegi belgrádi vezetéssel való tárgyalások sikerének esélye.

Budapest, 1993. augusztus 5.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

122.

Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének jelentése
a magyar diplomáciai képviseltek elleni szerb fenyegetésről

1993. augusztus 19.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Szabó István
002340/1993
0001

Szigorúan Titkos!
Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Szarka I-né
BEEFO
NSZFO
Futár- és Bizt. Főo.
Oberfrank F.
Kéry Gy.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Szerb fenyegetés Magyarország és a magyar diplomáciai képviseltek ellen

Augusztus 18-án szereztünk tudomást arról, hogy a krajina szerb „külügyminiszter”⁷⁴²⁰ felszólította a külföldön élő szerbeket tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy megváltozzon Magyarország hozzáállása a humanitárius szállítmányok kérdésében, s külön is demarsokat szorgalmazott a magyar diplomáciai képviseltek ellen (a *Tanjug*-jelentést a továbbiakban ismertetjük).

⁴²⁰ 1990 és 1999 között Krajina külügyminisztere Slobodan Jačević volt.

Javasoljuk:

1. A Futár- és Biztonsági Főosztály tájékoztassa a magyar missziókat és szükség esetén tegye meg a missziók biztonságát növelő intézkedéseket. Az esetleges konkrét eseteket összegezze és értékelje.

2. A brüsszeli magyar NATO-misszió a fenyegetésről és az eddig beérkezett, a New York-i misszióknál által felterjesztett levelekről tájékoztassa a NATO-illetékeseket. A 4. Területi Főosztályon augusztus 18-án a krajainai „külügyminiszter” felhívását szóvá tettük a budapesti Jugoszláv ügyvivőnek.

Javaslatunkra augusztus 17-én a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága intézkedéseket fogantatott annak érdekében, hogy a jugoszláviai rendeltetésű, hiányos vagy hamis papírokkal Magyarországon tranzitálni kívánó humanitárius szállítmányokat az észak- és nyugat-magyarországi határátkelőkön már a hozzánk való belépés előtt utasítsák vissza. Két ilyen határátkelőn újabban az EK vámtanácsadó missziója is működik. Megfontolandónak tartjuk a misszió újabb tagjainak telepítését az északi és nyugati határátkelőkre.

Budapest, 1993. augusztus 19.

Tanjug, augusztus 16, Belgrád:

Slobodan Jarčević, a Krajainai Szerb Köztársaság külügyminisztere ma felhívást intézett a külföldi szerb egyesületekhez, tegyenek meg mindent, „hogy Magyarország korrekt módon viszonyuljon a veszélyeztetett szerb népnek küldött humanitárius segélyekhez”. A levélben, melynek kópiáját megküldték a *Tanjugnak*, Jarčević rámutat, hogy „a magyar kormány és vámosok a legkíméletlenebb módon visszatartják a gyógyszer- és élelmiszerszállítmányokat mindaddig, míg meg nem romlik” és gyakran „a szállítójárműveket a magyar–jugoszláv határról visszaküldik a feladó szervezeteknek”. Magyarország, – fejti ki Jarčević –, „ilyen szigorú lépéseket vezetett be annak ellenére, hogy a BT engedélyezi humanitárius segélyek küldését Szerbiába és ezt a határozatot minden más európai ország betartja”. A KSZK külügyminisztere felhívja a külföldi szerb egyesületeket, hogy küldjenek tiltakozó leveleket ottani politikusoknak, humanitárius szervezeteknek, akadémikusoknak és tekintélyes személyiségeknek és kezdeményezzenek különböző demarsokat a magyar nagykövetségek és konzulátusok ellen. „Tudják meg, hogy a magyar lépések a legkomolyabban veszélyeztetik a Krajainai Szerb Köztársaság és a Szerb Köztársaság létét, mert a humanitárius segélyek elapadnak. Magyarország miatt az adakozók elállnak a gyógyszerek, az élelmiszer

és a ruházat további összegyűjtésétől” – emeli ki a külföldi szerb egyesületeknek küldött levelében Jarčević.

Budapest, 1993. augusztus 19.

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

123.

Kovács György őrnagynak, a Honvédelmi Minisztérium Nemzetközi Főosztálya vezetőjének összefoglalója a magyar–jugoszláv katonai kapcsolatokról

1993. június 25.

Honvédelmi Minisztérium

Nemzetközi Főosztály

1993. 06. 25.

Titkos visszavonásig

Nyt szám: 037/29/1993 /számú példány

Tájékoztató

a magyar–jugoszláv katonai kapcsolatokról

A kapcsolatok aktuális helyzete:

A Jugoszláv Szocialista Köztársaság felbomlása óta a két tárca közötti kapcsolat gyakorlatilag megszakadt. A kapcsolattartás a két ország vezérkara között valósul meg, de 1991–1992. első félévig ez a kapcsolat szünetelt. Ezt követően a kapcsolatok a következők szerint alakultak:

1992.

június 23. Vezérkarfőnök-helyettesek megbeszélése, Hercegszántó;

november 29. Vezérkarfőnökök találkozója, Baja.

1993.

február 11–12. Vezérkarfőnök-helyettesek megbeszélése, Belgrád;

március 13. Vezérkarfőnökök találkozója, Budapest, Ferihegy, repülőtér (a jugoszláv vezérkarfőnök Budapest–Moszkva érintésével Irakba utazott);

március 17–18. A vezérkarfőnök-helyettes megbeszélése jugoszláv híradószakemberekkel, Balatonkenese;

május 25. Vezérkarfőnökök találkozója, Dobanovci.

A találkozók kormányzati felhatalmazás alapján történtek. A vezérkarok közötti megbeszélések során a kezdeti jugoszláv tartózkodás után sikerült egyre gyakorlatiasabb, konkrétabb együttműködést kialakítani. A megbeszélések az alábbi fő irányokra terjedtek ki:

- egymás nézeteinek, szándékának megismerése,
- lehetőséget teremteni a tisztázatlan kérdések megbeszéléséhez,
- bizalom- és biztonságerősítő intézkedések kidolgozásának előkészítése,
- kölcsönös információcserék a hadseregek helyzetéről.

A megbeszélések közvetlen gyakorlati eredményeként ebben az évben sikerült közvetlen híradókapcsolatot, ún. „Forró drót”-ot kialakítani a két vezérkarfőnök, illetve a két hadsereg légvédelmi „vezetésipontja” között.

Tapasztalatok

A magyar–jugoszláv kapcsolatok teljes megszakadása elkerülése érdekében kezdettől fogva a korrekt, tényszerű tárgyalási, légkörre törekedett a jugoszláv vezetés. A vezérkarok közötti kapcsolattal a jugoszláv honvédelmi vezetés azt a nyíltan kimondott célt kívánja elérni, hogy országát észak felől (Magyarország) biztosítsa, elkerülje a váratlan veszélyhelyzetet. Ennek érdekében először egyre tényszerűbb biztonságpolitikai és katonai helyzetértékelést adott a találkozókon, majd eljutottak odáig, hogy a legutóbbi vezérkarfőnöki találkozón felvetették a két minisztérium közötti (államtitkári vagy helyettes államtitkári szintű) kapcsolatfelvétel célszerűségét.

A kapcsolatok alakulásában jelzésértékű egyrészt, hogy a legutóbbi találkozón kérték a magyar vezérkarfőnököt, juttassa el a magyar politikai és állami vezetéshez a jugoszláv szemléletben bekövetkezett pozitív változást, illetve, hogy különösen fontos számukra a szankciók csökkentése. Másrészt, hogy a jugoszláv honvédelmi miniszter köszöntőlevelet küldött dr. Für Lajos úrnak a Honvédelem Napja alkalmából. Katonai szakmai vonatkozásban pedig, hogy a legutóbbi találkozón nem vetették fel az AWACS-gépek kérdését, viszont részletes tájékoztatót adtak rakétatechnikájuk fejlesztéséről, illetve elvi szinten – az embargó megszűnése után – felajánlották a fejlesztési együttműködést.

A tárgyalásokkal sikerült elérni, hogy megszűntek a légtér- és határsértések a magyar határövezetben, illetve megszűnt a jugoszláv sajtóban időnként kampányszerűen beharangozott magyar katonai fenyegetés.

Budapest, 1993. június 21.

Készült: 2 példányban
Egy példány: 3 lap
Itsz.: 1813
Lnsz.: 746/18.
Készítette: Kovács György őrnagy

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

124.

Simics Sándor belgrádi ideiglenes ügyvivő éves beszámoló jelentése

1993. augusztus 10.

A Magyar Köztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Republike
Madarske

90/1993
Készült: 4 példányban
Központ: 3 példány
Saját: 1 példány
Gépelte: Lukács Ilona

Szigorúan Titkos!
Belgrád, 1993. augusztus 10.
Tárgy: Éves beszámoló jelentés.
Mell.: 4 db.

1992 júliusának végén kerültem kihelyezésre, munkámhoz a Területi Főosztály szempontokat határozott meg feljegyzés formájában, amelyeket Jeszenszky Géza külügyminiszter úr hagyott jóvá.

Helyzetünk sajátos: el nem ismert országgal kell együttműködnünk, és ha külső jegyeiben nem is éreztetik velünk – ellenséges környezetben dolgozunk. Ez eleve korlátozza kapcsolati és információs lehetőségeinket, nehezíti tevékenységünket. A bevezetett szankciók óta – 1991-hez viszonyítva – kapcsolataink visszaestek, kimondottan munkajellegűekké váltak.

A kétoldalú, államközi vonalon létrejött találkozók száma minimálisnak mondható, ezek is kizárólag nem hivatalosak voltak. Ide sorolhatjuk a Jeszenszky–Jovanović-találkozókat, Kelemen András és Martonyi János külügyminisztériumi, valamint Katona Tamás miniszterelnökségi államtitkár jugoszláviai látogatásait, Szócs Ferenc

főosztályvezető és a Területi Főosztály vezető munkatársainak kiutazásait. Sor került a Honvédelmi Minisztérium vezető képviselőinek itteni, valamint a két ország honvédelmi minisztereinek magyarországi megbeszélésére. Végezetül már ez év nyarán realizálódott néhány magyarországi párt (a FIDESZ és az MSZP) és a VMDK találkozója a Vajdaságban, és felkereste Belgrádot a Szerb Szocialista Párt vendégeként a Nemzeti Demokrata Szövetség, Pozsgay Imre és Bíró Zoltán, akiket fogadott S. Milošević elnök. Az elmúlt időszakban szorgalmaztuk Entz Géza, Bába Iván, Wolfart János és más hazai vezetők találkozását itteni partnereikkel.

A vizsgált időszakban a kétoldalú együttműködésben nem történt előrelépés, jóllehet hazánk részéről több gesztusértékű felajánlásra került sor konkrét megfogalmazásban – Antall miniszterelnök és Jeszenszky külügyminiszter levelei partnereikhez –, azonban a kétoldalú viszony javításával és fejlesztésével kapcsolatos elképzeléseinkre és javaslatainkra még nem kaptunk konstruktív választ.

Amíg tart Jugoszlávia teljes nemzetközi elszigeteltsége – megítélésünk szerint –, jugoszláv részről nem várható jelentősebb fordulat irányunkban. Meggondolandó, hogy ilyen körülmények között mi a teendő, hiszen belátható időn belül Kis-Jugoszláviában nem várható politikai fordulat, rendszerváltás. Már többször megfogalmaztuk annak kijelentését, hogy Milošević és a szerbiai nacionalista ellenzék közül számunkra az előbbi tűnik a kisebbik rossznak.

1992 őszén kezdtük szélesíteni a kapcsolati körünket, minden lényegesebb ellenzéki párttal vagy annak vezetőjével felvettük a kapcsolatot, de felkerestük a Szerbiai Szocialista Pártot is. Rendszeresen propaganda- és információs anyagokat továbbítottunk részükre, amit szívesen vettek és személyes találkozásaink során késnek mutatkoztak információk átadására. Az utóbbi időben a rendszeresség ugyan meglazult, de igény esetén bármikor készek kontaktálni velünk.

Tavalyi év szeptemberéig, akkor már több mint egy esztendeje nem volt komolyabb diplomáciai rendezvény a belgrádi testületben, a sort a magyar Nagykövetség nyitotta, mikor kihasználtuk két tanácsosunk végleges távozását és ebből az alkalomból szervezett rendezvényünkre közel 150 főt hívtunk meg, közöttük helyi személyiségeket és diplomátákat és természetesen a szövetségi Külügyminisztérium vezető munkatársait. Még két nagy fogadásunk volt az elmúlt időszakban október 23-án és március 15-e alkalmából. Az előzőn már jó ismerősként üdvözölhettük viszont több szerb vendégünket, a második rendezvényünket kizárólag a magyarság részére rendeztük meg közel 300 fő részvételével. Nemcsak a VMDK vezetőit és a vajdasági magyarságot invitáltuk meg a politikai, gazdasági, kulturális és művészeti élet ismert képviselőit, de meghívtuk az itt élő konzuli útlevelesek.

Feltűnt, hogy a VMDK megjelent legmagasabb szintű vezetője Papp Ferenc volt a VMDK újvidéki szervezetének elnöke. Fogadásunkon megjelent dr. Meleghy Gyula

úr a Németországi Magyarok Szövetségének elnöke, aki dr. Csapody Miklós országgyűlési képviselő társaságában tisztelte meg rendezvényünket. Részükre különben háromnapos programot szerveztünk a Vajdaságban. Rendezvényünket és annak jellegét előre bejelentettük, rendőri biztosítást kértünk, amit előzékenyen meg is kaptunk. Sikeres sajtókoktelt tartottunk nagy érdeklődés mellett a helyi vezető, ellenzéki sajtó és a külföldi tudósítók részvételével. Ez a rendezvény lehetőséget biztosított számunkra, hogy nagy érdeklődés mellett a KÜM Sajtófőosztály által megküldött nagy mennyiségű propagandaanyagot terjesszük.

Kiérkezésem óta nagyon ritkán fordulnak elő nagyobb diplomáciai rendezvények a belgrádi testületben. Jellemző, hogy az amerikaiak az eddigi id. [ideiglenes] ügyvivő végleges távozása alkalmából adtak fogadást kb. egy hónappal ezelőtt, az oroszok két hete, amikor Szergej Mihajlov kulturális tanácsos végleg távozott Belgrádból. Az ő tiszteletére tartott rendezvény szintén magyarázható, mert úgy tudni, hogy Kozirjev külügyminiszter kabinetfőnöke lesz. Amennyiben ez a hír beigazolódik, Mihajlov személyére egy későbbi jelentésben visszatérek, mert az érdekes megvilágításban tüntetheti fel az orosz külpolitika gondolkodását.

Kiérkezésem után egy hónappal kétnapos hivatalos – KÜM-ben bejelentettük – látogatást tettem a Vajdaságban, aminek első napjáról az itteni sajtó, tv és rádió megfelelő formában foglalkozott, másnap programmal viszont, amikor az újvidéki magyar intézményeket kerestem fel, már elmaradt a sajtónyilvánosság és a díszkíséret.

Az 1992. decemberi jugoszláviai választásokon a Nagykövetség részt vett Csóti György vezette magyar parlamenti megfigyelői csoport tevékenységének előkészítésében, és diplomataink mindegyike a megfigyelésben.

Parlamentünk Külügyi Bizottsága ez év májusában tárgyalta a magyar biztonságpolitikát különös tekintettel a délszláv helyzetre. Meghívottként az ülésen megjelentem és vitaindítót tartottam, melyet közel négyórás eszmecsere követett. Megállapításaimmal a Bizottság egyetértett. Számomra rendkívül fontos volt, hogy a Kis-Jugoszláviával kapcsolatos magyar külpolitika témájában még az ülés előtti napokban konzultációs lehetőséget kaptam Jeszenszky Géza külügyminiszter úrtól.

Kinti tevékenységünkkel és lehetőségeinkkel összefüggésben meg kell állapítanom, hogy a szövetségi Külügyminisztérium illetékes területi főosztályával egészségesnek nevezhető munkakapcsolatot alakítottunk ki, amely az utóbbi időben szívélyesnek is minősíthető. A főosztály vezetőjét, Jović urat lakásán is elérhetem telefonon, amennyiben a szükség úgy diktálja. Ez vonatkozik Matić külügyminiszter-helyettesre is, aki közel három hete szabadságra távozott, de amint az alkalmi beszélgetésünk során kiderült, már nem tér vissza a posztjára, önként elhagyta a külügyet. Ennek pontos okát egyelőre még nem tudom, de egy szabadprogramban állapodtunk meg, melynek során fény derülhet távozásának körülményeire.

Legmagasabb szinten az alábbi miniszterekkel kerültünk hivatalos kapcsolatba:

- szerb vallásügyi,
- szerb közlekedésügyi,
- szerb tudományos és műszaki-fejlesztési,
- szövetségi kisebbségi,
- szerb kulturális és művelődésügyi,
- szerb tájékoztatási, valamint
- a szerb oktatási miniszterrel.

A diplomácia területén kialakított kapcsolati rendszerünk jónak nevezhető, információigényeinket a kollegák kielégítik és szinte bármikor rendelkezésünkre állnak. A testületnek a Külkereskedelmi Kirendeltségünkkel közösen szolgáltatást is nyújtunk, mert közvetítésükkel elégitik ki Magyarországról (a MOL Rt.-től) benzin- és fűtőolaj-szükségletüket.

Állandó kapcsolatban voltunk a Bögh nagykövet vezette EBEÉ megfigyelői missziójával. Rendszeres munkakapcsolatunk van a Nemzetközi Vöröskereszt⁴²¹ belgrádi képviselőjével és az ENSZ Menekültügyi Hivatalával.⁴²²

A VMDK-val és a közösség vezetőivel, különösen Ágoston Andrással rendszeres a kapcsolatunk, bár nem mindig folyamatos, mert egy-egy azonnali központi utasítást követően az azonnali kapcsolatfelvételre egyszerűen az itteni helyzetnél fogva technikailag nincs lehetőség. Előfordul, hogy a VMDK-vezetők is elhanyagolnak bennünket, mert előbb kapnak információt Budapestről – telefonon –, mint mi más úton ugyanazt a Külgüyből. Ez a gyakorlat véleményem szerint nem követhető, sok esetben pedig egyszerűen káros.

A VMDK vezetői őszintén kifejtik, hogy sok és szükséges segítséget kapnak a magyar államtól és a magyarországi pártoktól. A Nagykövetség minden legális információval és anyaggal a VMDK rendelkezésére áll, minden kiadványt megkapnak tőlünk. Amikor parlamenti frakciójuk megalakult egy színes tv-készüléket ajándékoztunk, amelyet a frakció helyiségében helyeztek el. Minden külön kérésüket is igyekszünk támogatni és azok megvalósításában közreműködünk. Legtöbb belgrádi külképviselettel segítségünkkel kerültek kapcsolatba. Vízumkérelmeik benyújtásakor közreműködésünkkel soronkívüliséget élveznek.

⁴²¹ A Nemzetközi Vöröskereszt (angolul: International Committee of the Red Cross, ICRC) 1863-ban alapított, genfi székhelyű humanitárius szervezet.

⁴²² Helyesen: az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (angolul: United Nations High Commissioner for Refugees, UNCHR) 1950. december 14-én alakult meg. Feladata a menekültügyeket védő nemzetközi akciók koordinálása és a menekültügyi helyzet megoldása, a menekültek jogainak a védelme, illetve megfelelő ellátásuk biztosítása.

Az egyetlen igazán ellenzéki párt a VMDK, amely, ha célul tűzött autonómia-koncepcióját megvalósíthatja, úgyszólván elveszti létjogosultságát, mert a VMDK Elnöksége semmit nem tesz a közigazgatásban, a közoktatásban keveset. Világpolitikai koncepciók mellett – néha helyett – a VMDK-nak ott kellene serénykednie, ahol teret nyert – mondja több város polgármestere – ahol a képviselőtestület többsége VMDK-s, de sokszor az elnökségnek nincs ideje foglalkozni „saját gyermekeivel”, az önkormányzatokkal.

A VMDK-nak megítélésünk szerint érdeke, hogy Milošević folytassa a békepolitikát, mert ha elbukik, még szélsőségesebbek kerülnek hatalomra. Hosszú válságra kell berendezkedni. Meg kell várni, hogy nemzetközileg és belpolitikailag is megerősödjön, érdemes lesz vele találkozni a magyarság szemszögéből is. Véleményem szerint a fentiekből következően érdemes elgondolkozni azon, és mérlegelni, ha létrejön Antall József miniszterelnök – úgy értesültem, hogy esetleg szeptemberre tervezett – görögországi hivatalos látogatása, és ha azt nem zárja ki az általános és konkrét politikai helyzet – ahogy erről szóban már említést tettem a Területi Főosztályon –, miniszterelnökünk visszafelé esetleg megszakíthatná útját Belgrádban. Egy ilyen lépést természetesen egy komoly mérlegelés tárgyává kell tenni, hogy mi az, ami mellette és mi az, ami ellene szól.

A vajdasági magyar kulturális intézményekkel szinte hetente kerülünk személyes kapcsolatba. Gondjaikat, problémáikat ismerjük, néha hasznos tanácsokat más esetben pedig gyakorlati segítséget és támogatást nyújtunk. Különböző hazai alapítványokkal elősegítettük a kapcsolatfelvételüket, az újvidéki és a szabadkai művelődési központnak könyveket, lemezeket, általunk már nem használt bútorokat és 6 db tv-készüléket, sőt még hűtőgépet is átadtunk. Karácsonykor közel 200 mikuláscsomagot küldtünk el az ottani gyerekeknek.

Az Újvidéki Magyar Színház rendszeres látogatói közé tartozunk – ezt kolóniaszinten szervezzük. Faragó Árpád színház igazgató gondjait ismerjük, segítünk, amiben tudunk. Közös erőfeszítéseink révén nagy örömünkre szolgált, hogy létrejött a Békéscsabai Színház⁴²³ vendégszereplése.

Rendszeres kapcsolatot tartunk fenn a vajdasági *Magyar Szó* főszerkesztőjével és az újságírókkal, de ápoljuk a kapcsolatokat a tv és a rádió szerkesztőivel is. A magyar nyelvű könyvkiadás vezetőivel igen nagy rendszerességgel kerülünk kapcsolatba, gondjaikon igyekszünk segíteni, viszonyunk baráti. Ugyanez mondható el a vajdasági magyar tudományos élet vezető képviselőiről is. A magyar polgármesterek igen

⁴²³ A Békéscsabai Jókai Színházat 1879-ben nyitották meg, 1954-ben szervezték meg első állandó társulatát, ekkortól 2012-ig Békés Megyei Jókai Színház néven működött.

gyakran keresnek meg bennünket dolgaikkal, ez különösen Kasza Józsefre vonatkozik Szabadkáról és Tóth Horti Gáborra Zentáról, de mi is sokszor jutunk el hozzájuk. Kapcsolatot építettünk ki és tartunk fenn a vajdasági egyházak magyar személyiségeivel is.

Végezetül a vajdasági magyarság vezető személyiségeivel kapcsolatban meg kell állapítanom, hogy kevés kivételtől eltekintve ők személyesen, vagy gyermekeik már vagy benyújtották a Magyarországra történő áttelepüléssel, vagy állampolgársággal kapcsolatos kérelmüket, vagy arra készülnek.

DIFO anyaga, amely a kisebbségi politika diplomáciai feladatainak az áttekintésével foglalkozik, megállapítja (4. old. 5. bek.) „... a nemzetközi joggal összhangban eljárni (...) soha nem mutathatja azt, hogy a magyar kormány mozgatja a magyarság szerveződéseit”. Ez egy lényeges megállapítás, ezért, ha a KÜM közvetítői szerepet vállal bizonyos dolgokban, akkor a Nagykövetség is jogosan elvárja, hogy az ügy lebonyolítását (végrehajtására) kiadó szerv megfelelően járjon el és ezt a feladatot is politikai kérdésnek minősítse, mert egy esetlegesen rosszul sikerült végrehajtás esetén egy ilyen ügy realizálásának beláthatatlan politikai következményei lehetnek.

Ami az esetleges evakuálással összefüggő utasításban foglaltakat illeti, a Nagykövetségnek van evakuálási terve, bizottsága (tagja az NGKM, az IH és a KFH képviselője is), a KÜM-ben van hatályos miniszteri utasítás, amely szabályozza az ilyenkor bevezetésre kerülő intézkedéseket, kijelöli a felelősöket. Feltétlenül közösen kell ügylelnünk arra, hogy túlzottan ne szaladjunk előre, de ne is késsünk el a szükségesnek tartott intézkedések bevezetésével, mert egy rosszul időzített intézkedés bevezetése mérhetetlen károkat okozhat az itteni magyarságnak és a magyar külpolitikának egyaránt. Ebben a kérdésben naprakész jó együttműködést, koordinálást kell kialakítani a társszervekkel is.

A IV. Területi Főosztállyal kialakított kapcsolatunk jó, természetesen nem mentes a szakmai vitáktól. Szinte minden olyan anyagot megkapunk, amelyek a térséggel kapcsolatosak és segítik tájékozottságukat. Vannak felfogásbeli eltéréseink bizonyos dolgok megítélésében, de ezt beszámoltatásomkor szeretném kölcsönösen megnyugtató módon rendezni. Eddig szinte nem akadt olyan kérdés, még személyes is, amit a Főosztály ne teljesített volna.

A KÜM más főosztályai közül leginkább a Személyzeti, a Gazdálkodási, a Sajtó és a Konzuli az, amelyektől a legtöbb segítséget kaptuk, velük van a legszorosabb munkakapcsolatunk.

Hasznosnak ítéljük meg, hogy Szöcs Ferenc úr a IV. Területi Főosztály vezetője, valamint a Személyzeti és a Gazdálkodási terület egy-egy vezető munkatársa eleget tett a Nagykövetség kezdeményezésének és a helyszínen ismerhették meg a Nagykövetség funkcionálását, a munkánkat és bennünket. Külön szeretnék említést tenni ENSZ-képviselőtünkről, ahonnan közvetlenül sok anyagot kaptunk, de mi is továbbítottunk.

A Nagykövetség biztonsági helyzete megfelelő, rendkívüli vagy kirívó esemény az elmúlt időszakban nem történt. Ez a kollektíva már eddig két evakuálást megélt, ezért sok esetben fogékonyabb, de érzékenyebb is bizonyos dolgokra. Itt kell említést tennem a Futár- és Biztonsági Önálló Osztály részéről követelt tevékenységéről, amely nem mindig kellően szakszerű és hiányzik belőle a felelősségtudat, nem beszélve a felelősségvállalásról. Ez döntően a futárküldemények továbbítására vonatkozik – erről nem egy esetben jelentettünk és jeleztük – de konkrét ügyekre is. Így például én, mint misszióvezető már közel két hónapja fenyegetettség állapotában vagyok (Varga György nagykövet úr prágai keltezésű értesülése) és bár „úgy hallottam”, hogy a merénylőt már kézre kerítették, erről Nagykövetségünk a mai napig nem kapott semmilyen tájékoztatást, és az elrendelt fokozottabb éberséget sem vonták vissza.

Biztonságos életünkhöz hozzátartozik, hogy a Központ segítségével egy nagy értékű és nagy teljesítményű áramfejlesztőt telepítettek a Nagykövetség épületébe, ahol egyúttal 11 lakásunk is van. A városban lakó munkatársainkat az utóbbi néhány hónapban sikerült kb. 500 méterre a Nagykövetségtől lakáshoz juttatni. Itt nagy a gyógyszerhiány, ezért köszönet jár, hogy a Központ a legszükségesebb életmentő gyógyszerekkel ellátott bennünket. És szeretném megemlíteni a Hungária Biztosító Rt.-t, melynek elnök-vezérigazgatója Uzonyi Tamás úr bebiztosította szolgálati és magángépjárműveinket cascóra, az itteni biztosítótársaság ugyanis nem fizet, és az itteni szervezetet kizárták a zöldkártyaegyezményből.

A társzervek itt dolgozó képviselőivel az együttműködés konstruktív, bár lehetne kölcsönösen hasznosabb és nyitottabb, viszont ennek akadályát érzésem szerint nem annyira a képviselők, mint főhatóságaik esetleges belső utasításai vagy rendelkezései képezik a fő akadályát. A kereskedelmi tanácsossal az együttműködésem teljesen felhőtlen.

A kollektíva szelleme jó, különösebb gondjaim senkivel nincsenek. A munkában általában fegyelmezettek, a munkán kívül pedig sok közös rendezvényen (karácsony, szilveszter, húsvét) együtt voltunk, igyekeztünk családi vagy személyes ünnepeket is megfelelően megünnepelni. Erre szüksége van az embereknek, mert összezárva élünk és az itteni helyzet valamilyen vonatkozásban őket is sújtja.

Komoly gondom egy személlyel merült fel, Péteriné Farkas Hajnalkával, aki gazdasági felelős, akinek emberi megcsontosodott tulajdonságai alkalmatlanná teszik, hogy egy közösségben éljen és dolgozzon, mert egyszerűen összeférhetetlen. Észrevételeimet és javaslataimat főnöki levélben Martonyi János államtitkár úr felé megtettem.

Három magyar ösztöndíjas tanul Belgrádban, őket felkutattuk és felvállaltuk támogatásukat, befogadtuk a kollektívába. Ők is segítenek, így pl. a március 15-i fogadásunkon felszolgáltak, ezért viszont mi fizettünk nekik.

Szeretném megemlíteni, hogy a miniszter úr által felajánlott gyors összeköttetési rendszer felszerelése lényegesen javítani fogja az információk és a fontos, vagy halaszthatatlan jelzések gyors áramoltatását, a gondolatcserét. Sok esetben egy azonnali „másutas” távirat továbbítása is gondot jelent, mert vagy nincs azonnali vonal, vagy esetleg az IM, vagy a KFH éppen akkor fogalmaz és lefoglalja a vonalat.

Befejezésül, ami a Nagykövetség teljesítményét illeti, a DIFO féléves kimutatása szerint a 85 külképviselet közül a belgrádi a 9. helyen lett feltüntetve a felterjesztett táviratok számszerűségét illetően, a táviratok felhasználása az összes felhasznált távirat százalékban a 13. helyen, az információk felhasznált százaléka tekintetében a 36. helyre sorolt be a Diplomáciai Információs Főosztály. Ezzel természetesen elégedettek vagyunk.

Engedélyezett éves szabadságomat augusztus 20-án megkezdem. Visszatérésem után központi állásfoglalásra a Nagykövetség épületében lévő lakásból a rezidenciára költözök.

Simics Sándor
nagykövet
id. ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

125.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A vajdasági magyarság helyzete

1993. szeptember 15.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20441
Érkezett: 93. 09. 15 19:15
Készítette: BO.
Ellenőrizte: *Kézírással*

47

651

Von. 47/567-re:

A nemzetiségi kisebbségek jogainak, helyzetének általános igényű rendezése továbbra sem szerepel a szövetségi, illetve a szerb vezetés tevékenységének napirendjén, így az alapproblémák természetesen ma is fennállnak és megoldatlanok. Tekintettel arra, hogy ezek a kérdések mind a hazai, mind a Nagykövetség által készített korábbi anyagokban jól azonosítottak, pontos megfogalmazást nyertek (autonómiakoncepció, nyelvhasználat, oktatási helyzet, katonai szolgálat stb.) ezekre a mai állapotot is jellemző „hagyományos” problémákra jelen értékelésünk nem tér ki újra. Elemzésünkben kérdéskörök mai megjelenési formáit, illetve az új fejleményeket ismertetjük.

A szerbiai vezetés továbbra is bizalmatlan a vajdasági magyarsággal szemben és a napi helyzettől függő mértékben és formában, de alapvetően folyamatosnak tekinthető módon alkalmazza a politikai, pszichológia nyomásgyakorlást.

A mai helyzetre jellemző, hogy a magyarsággal szembeni fellépéseiben a hatalom kerülni igyekszik a durva formákat és azt a látszatot kívánja kelteni, hogy kész békés, tárgyalásos úton rendezni a felmerült problémákat. E célból vajdasági szinten tárgyalóasztalhoz ült a VMDK képviselőivel. Azonban az eddigi két megbeszélésen is kiderült, hogy a hatalmi párt, az SZSZP barátságtalanul viszonyul a VMDK-hoz, az álláspontok többnyire ellentétesek, a hatalom képviselői érdemi „engedményekre” nem hajlandók, s legfeljebb helyi, önkormányzati munkával kapcsolatos technikai kérdések rendezésében tudnak a felek megállapodni. E pártközi megbeszéléseket a VMDK nem tekinti a központi hatalommal való régóta sürgetett érdemi párbeszéd beindításának.

A belgrádi vezetés azonban még mindig nem érez erre késztetést, és ilyen fordulatra – megítélésünk szerint – a közeljövőben sem számíthatunk. A hatalom körei Milošević-tyel az élen jelenleg két kérdésre összpontosítanak: a boszniai béketerv elfogadtatására és hazai szociális helyzet kezelésére, az ilyen indíttatású robbanás elkerülésére. A boszniai béketerv aláírásától egyértelműen a szankciók (legalábbis fokozatos) feloldását várják, mely számukra a túlélést biztosítja.

Egyéb területeken megelégszenek a jelenlegi állapotok konzerválásával, nemzetközi vonatkozásban sem érznek kényszert a szerbiai kisebbségi ügyek rendezésére, kivéve Koszovót.

Az általánosan romló állapotok (jelenleg a lakosság 90%-a a létminimum alatt él) kisebbségi mivoltuknál fogva fokozottabban sújtják a vajdasági magyarságot, mivel a súlyosbodó létfeltételek mellett a hivatalos szervek intézkedései akadályozzák a még meglévő jogaik érvényesítését is. E tekintetben a jelenlegi helyzetet az alábbiak jellemzik:

– A központi propaganda továbbra is szeparatizmussal, illojális magatartással vádolja a VMDK-t és annak vezetőit, váltakozó intenzitással vádaskodásokat közöl

Magyarország ellen, s mindezzel közvetetten az itteni magyarságot igyekszik rossz színben feltüntetni. Az alapvetően a televízióból tájékozódó hétköznapi szerb a fentiek hatására elítélő véleménnyel van a VMDK-ról.

– A hatalom minden lehetséges módon akadályozza a magyar többségű helyi önkormányzatok munkáját, hangoztatva, hogy ezek – ilyen összetételben – alkalmatlannak a községek irányítására. A helyi képviselőtestületekben a radikális és szocialista párti képviselők akadályozzák a normális munkamenetet, olyan mértékű obstruáló magatartást tanúsítva, ami feltételezi ennek szervezett voltát. A VMDK irányítású községekben gyakorlatilag kettős hatalom érvényesül, mivel a központi ellenőrzés és irányítás alatt álló hatalmi szervek (rendőrség, bíróság, hadsereg stb.) helyi vezetőségei alapvetően az SZSZP kezében vannak. Ez a jelenség amellet, hogy bénítóan hat az önkormányzatok munkájára, a felmerülő ellentétek nemzetiségi ellentétként való bemutatására is alkalmas, természetesen magyarellenes élel.

– Az iskolák irányítására hivatott iskolaszékekbe nagyon kevés magyar pedagógust neveztek ki, ami alapvetően szakmai, de egyéb nehézségeket is okoz a magyar nyelvű oktatásban (A VMDK és az SZSZP említett megbeszélésein a kérdés külön témaként szerepelt.)

– Bár a legújabb mozgósításról nincsenek pontos adatok, a katonai szervek feltűnően precízen és következetesen postázzák a magyar fiataloknak a behívót, a bevonulás megtagadása esetén pedig bírósági eljárást indítanak ellenük. A bevonultatás módszerességét (legalábbis magyarok esetében) jól példázza, hogy a magyarországi egyetemi ösztöndíjat elnyert magyar fiatalok kivétel nélkül behívót kaptak, s csak a VMDK, illetve magyarországi közbejárásra engedélyezték a szolgálat halasztását.

– A hatóságok barátságtalan viszonyulását példázza az is, hogy a magyar fiatalok esetében – a szerbekkel ellentétben – nagy arányban megtagadják a lejárt útlevélek meghosszabbítását.

– A magyarellenes propaganda nagy szerepet játszik abban, hogy továbbra is gyakoriak a magyarok felé szóló fenyegetések, (utcai vagy munkahelyi szóbeli támadások), s esetenként fizikai bántalmazásra is sor kerül. (A napokban egy véresre vert magyar férfit „figyelmeztetésként” a szabadkai Népkör⁴²⁴ bejárata elé tettek, ki). Vegyes lakos-

⁴²⁴ A szabadkai Népkör 1871. október 15-én szabadelvű olvasókörként alakult meg. Szerepe az 1918/20-as impériumváltás után értékelődött fel, miután a szerb hatóságok ellehetlenítették a hivatásos magyar színjátszást. Ekkortól kezdve lett a kisebbségi sorba került délvidéki magyarság kulturális szerveződésének az egyik központja. 1922-ben itt merült fel először a kisebbségi magyarság politikai szerveződésének, a Magyar Pártnak a létrehozása. A jugoszláv hatóságok 1934-ben a működését betiltották, 1936-ban Magyar Olvasóköri néven indult újra. A második világháború után a szabadkai, s egyben a vajdasági magyarság egyik fő kultúrintézménye.

ságú településeken a magyar bolttulajdonosok egyre kevésbé mernek kitenni magyar feliratokat, mert nagy az esélye, hogy nacionalista elemek beverik az ilyen kirakatokat és a hatóság fellépése rendszerint elmarad.⁴²⁵

– A vajdasági magyarság életében kiemelkedő szereppel bíró magyar nyelvű tájékoztatás helyzetének súlyosbodásáról hosszabban kell szólni. Az alapító (a tartományi képviselőház) az újságok megjelenéséhez állami dotációt szinte csak jelképes mértékben biztosít, minek következtében már egy hónapja nem jelenik meg a tekintélyes hetilap, a *7 NAP*⁴²⁶ és először fordult elő, hogy tanévkezdésre nem jelentek meg a gyereklapok sem (*Jó Pajtás*, *Mézeskalács*). A *Magyar Szó* szintén napi papír- és finansziális gondokkal küzd. Az alapító az általános gazdasági-pénzügyi helyzettel magyarázza kötelezettségei teljesítésének elmulasztását, ugyanakkor ragaszkodik alapítói jogaihoz, a lapok esetleges privatizálását elutasítja, a *7 NAP* megjelenése körüli vitában pedig nyíltan közölték, hogy a szabadkai szerkesztőség csak akkor számíthat anyagi segítségre, ha egyértelműen kiszolgálja a rezsimit. Az SZSZP egyébként a magyar lapokat általában szerbellenes beállítottságúnak tekinti. Az elmaradó állami dotáció, a bevételeket szinte azonnal felemésztő infláció és az olvasóközönség vásárlóerejének csökkenése miatt a magyar nyelvű sajtó többsége csak külső segítséggel tudott megjelenni.

– Több beszélgetőpartnerünk (VMDK-vezetők, magyar polgármesterek) az utóbbi napokban nagy aggodalommal szóltak a várható kilátásokról és arról a szerintük reális veszélyről, hogy a szociális körülmények további romlása miatt újabb (becslésük szerint 20–30 ezres) menekülthullámra lehet számítani Magyarország irányába. Bár ennek oka alapvetően gazdasági-szociális háttérű, a várható nagy létszám miatt a jelenségnek a magyarságra nézve negatív politikai következményei is lehetnek, pl. az értelmiségi réteg megtizedelődése. A VMDK-nak nincs elképzelése a menekülési hullám megállítására, már hozzálátott, hogy ennek veszélyeire felhívja a figyelmet.

⁴²⁵ A magyar cégtáblák és a magyar tulajdonban lévő üzletek kirakatainak beverése az 1920-as években a magyarság elleni pszichológiai hadviselés egyik formája volt. Azokat legtöbbször a szerb hatalmi pártokhoz köthető személyek követték el. Ugyanezek az események a kilencvenes években is megismétlődtek. A hatóságok egyik korszakban sem léptek fel ezek ellen, az elkövetők mindig ismeretlenek maradtak.

⁴²⁶ A tartományi képviselőház 1993 májusában a vajdasági magyar hetilap dotációját 50-ről 2,18 százalékra csökkentette, s ennek következtében nem jutott pénz a fizetésekre. Az állami dotáció elmaradása miatt 1993 augusztusától a hetilap sem jelent meg. 1993. szeptember 20-án a szerkesztőség tagjai úgy döntöttek, hogy *Új Hét Nap* címmel önálló hetilapot hoznak létre. Rövidesen azonban a hatalom ellenőrzése alatt ismét megjelent a régi hetilap is. Nem sokkal később az *Új Hét Nap* szerkesztőségében szakadás történt, a kiválók *Szabad Hét Nap* címen új újságot alapítottak. Ennek következtében egyszerre három hasonló című újság jelent meg Szabadkán: az *Új Hét Nap*, a *Szabad Hét Nap*, illetve a szerb hatalmat kiszolgáló *2X7 Nap*.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:
Wolfart
Kodolányi
Entz
Marinovich
Joó

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

126.

Rejtjeltávirat New Yorkból. Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović szövetségi
külügyminiszter megbeszélése New Yorkban

1993. október 1.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos
Nagykövetség: New York
Azonosító NEW20076
Érkezett: 93. 10. 01. 07:18
Készítette: HG
Ellenőrizte: *Kézírással*

Jovanović külügyminiszterrel folytatott megbeszélésünkön (szeptember 29.) szóvá tettem azt a kettősséget, amely a jugoszláv vezetőkkel való találkozók pozitív hangvétele és a mindennapi gyakorlat negatív jelenségei között tapasztalható. A felsorolt példákra Jovanović „meglepetéssel” reagált és arról igyekezett biztosítani, hogy Jugoszláviában nincs magyarellenesség, s ha vannak is ebben elmarasztalható személyek, az sajnálatos.

Hangsúlyozta, hogy általában véve tiszteletet éreznek a magyar kisebbség iránt, lojálisnak és szorgalmasnak tartják őket. Ugyanakkor a hivatalos magyar képviselők részéről a nemzetközi fórumokon, a BT-ben, a Szankciós Bizottságban, az EBEÉ-ben és az ET-ben ellenséges viselkedést tapasztalnak. Ellenvetéseimre Jovanović elismerte, hogy a magyar diplomácia segített megakadályozni Kis-Jugoszlávia teljes elszigetelését a 820. számú BT-határozat elfogadását megelőzően.⁴²⁷ E határozattal összefüggésben Jovanović kijelentette: az események túlhaladták, létalapja megszűnt, hatályon kívül kellene helyezni. Kéri szomszédjaikat segítsenek ebben, úgy vélik a határozat visszavonása ösztönözné a békefolyamatot.

Válaszomban elmondtam: ha változik a jugoszláv magatartás, azok között leszünk, akik segítenek. Ajánlottam, hogy tárgyaljanak a magyar kisebbség képviselőivel; a velük való megállapodás Jugoszlávia megítélésén is javítana, jó példa lehetne pl. Koszovó számára is. Felvetéseimre Jovanović kitérően reagált: szerinte a magyaroknak ugyanolyan jogaik vannak, mint bármelyik más jugoszláv állampolgárnak.

Végezetül kijelentette: Jugoszlávia nem ellenfele (adversary) Magyarországnak és javasolta, hogy a megbeszélést Jugoszláviában folytassuk.

Jeszzenszky Géza

– 423 –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 19. d

⁴²⁷ Az ENSZ BT 820-as számú határozatát 1993. április 17-én fogadták el.

Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója Martonyi János külügyi államtitkár vajdasági látogatásáról

1993. október 7.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Varga Imre
002677/1993
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Jóváhagyásra: Martonyi J.
Készült: 13 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Bába I.
Herman J.
Peisch S.
Pereszlényi Z.
Oberfrank I.
Endreffy M.
Kolozsi B.
Belgrád
Saját (2)

Feljegyzés

Tárgy: Jelentés Martonyi János államtitkár vajdasági útjáról

1993. október 6-án a magyar kormány képviselőjében Martonyi János államtitkár koszorúzott Kis Ernő altábornagy, aradi vértanú eleméri síremlékénél (Vajdaság, Jugoszlávia).

A már hagyományosnak mondható, és az utóbbi években a vajdasági magyarság vállalt ünnepévé váló rendezvény házigazdája, szervezője ezúttal is a VMDK volt. Az engesztelő szentmisét Huzsvár László bánati megyéspüspök celebrálta. Marcások Vilma tanárnő vezetésével a nagybecskereki (Zrenjanin) Nikola Tesla szakközépiskola magyar tanulói adtak az alkalomhoz méltó, rövid irodalmi műsort. Ünnepi beszédet tartott Ágoston András VMDK-elnök és Martonyi János. A sírnál lerótta kegyeletét az összes jelentős vajdasági magyar kulturális-művelődési szervezet és sok helybéli.

A megjelentek száma kisebb volt a tavalyinál. A hivatalos jugoszláv hatóságok ezúttal sem képviseltették magukat.

Az egész napos program részeként Martonyi János udvariassági látogatást tett Nagybecskerek (Zrenjanin) polgármesterénél. A házigazda érdemi kérdéseket nem érintett. Államtitkár úr hangsúlyozta, hogy Magyarország kész az együttműködésre Szerbiával, de kölcsönös erőfeszítésekre, gesztusokra van szükség, s a viszony javulása elképzelhetetlen a vajdasági magyarság helyzetében történő érzékelhető változások nélkül.

Adán a VMDK központjában megbeszélésre került sor a magyar delegáció és a VMDK elnökségi tagjai között. Ágoston András, Hódi Sándor alelnök, Csorba Béla elnökségi tag, Sepsey Csaba elnökségi tag, Balla Lajos elnökségi tag az alábbi témákat vetették fel:

– Baj, hogy az eleméri megemlékezésen⁴²⁸ kevesebben voltak, mint tavaly, ugyanakkor pozitívum, hogy ezúttal a püspök tartotta a misét.

– A VMDK érzékenyen követi a délszláv válság nemzetközi kezelésének folyamatát, és felfigyeltek arra, hogy Stoltenberg, a genfi Irányító Bizottság⁴²⁹ társelnöke felfeltette, hogy esetleg „újra kell gombolni a kabátot”. Ugyanakkor Bosznián kívül csak Koszovót, illetve Macedóniát említette a megoldandó problémák között. Vajdaságot, Szandzsákot nem említette meg. A VMDK tervezi, hogy reagálni fog, kérni fogják

⁴²⁸ 1993. október 6-án az aradi vértanúkra emlékezve koszorúzták meg a Nagybecskerek melletti Eleméren Kiss Ernőnek, az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc tábornokának a helybeli katolikus templom kriptájában levő sírját. A koszorúzási ünnepségen többek között jelen volt Martonyi János, Magyarország külügyi államtitkára, Simity Sándor, Magyarország belgrádi Nagykövetségének ügyvivője, Ágoston András, a VMDK elnöke. Ágoston András ünnepi beszédében rámutatott, hogy az ünnep mindig arra kötelez bennünket, hogy körültekintsünk, hogy meglássuk, hol vagyunk, s merre tartunk. A háború harmadik évében a vajdasági magyarokra nehéz tél vár, és minden erőnkkel azon kell ténykednünk, hogy átvészeljük. Kifejezte reményét, hogy ebben segít majd az anyaország is, s hogy ebben a térségben ez lesz az utolsó háborús év. Martonyi János felszólalásában nyomatékosította, hogy a jelenlévők 1993. október 6-án nemcsak az aradi vértanúkra emlékeztek, hanem a későbbi háborúk magyar és nem magyar áldozataira is. Mint mondta, ez egyúttal a talpra állás, az újrakezdés és a remények ünnepe is, mert a magyarság minden háború után képes volt újrakezdeni. Martonyi beszédében hangsúlyozta, hogy Magyarország továbbra is befogad minden menekültet, de egyúttal elismeréssel szólt azokról, akik maradnak, mert az egyetemes magyarság, de a szerbség érdeke is az, hogy a magyar közösség maradjon Délvidéken.

⁴²⁹ A Humanitárius Segítségnyújtás Irányítóbizottságát (Steering Committee for Humanitarian Response) 1972-ben hozták létre a katasztrófavédelemben részt vevő humanitárius ügynökségek közötti együttműködés javítása érdekében. Alapító tagjai az Oxfam, a Vöröskereszt és a Vörös Félhold Társaságok Ligája (később a Vöröskereszt és Vörös Félhold Társaságok Nemzetközi Szövetsége), az Egyházak Világtanácsa az Evangélikus Világszövetség és a Katolikus Segélyszolgálatok voltak. Székhelye Genfben van.

a Londoni Konferencia Irányító Bizottságát, hogy Vajdasági, illetve a vajdasági magyarság megoldatlan problémája is kerüljön fel a napirendre.

– A VMDK szorgalmazza, hogy a Ballardur-tervben⁴³⁰ megfogalmazást nyert előkészítő konferenciába vonják be Jugoszláviát, illetve Szerbiát is – ez a magyarság számára létfontosságú érdek. Nem lenne jó, ha a szerbiai kisebbségek, köztük a magyarság kérdése kimaradna a terv koncepciójából, a megoldandó problémák csomagjából.

– Az autonómia biztosítása nélkül nincs megmaradás, csak az autonómia lehet megfelelő és hatásos válasz a szerb nemzetállami koncepcióra. Az utóbbi hónapok tendenciája, hogy a magyarok kiszorulnak a közigazgatásból és e téren gyakorlatilag a két háború közötti állapot tér vissza.

– A VMDK vezetése nem zárja ki, hogy amennyiben nagy valószínűséggel kiújul a szerb–horvát ellenségeskedés, akkor újabb nagyszámú szerb menekült fog érkezni Vajdaságba, akiknek be-, illetve letelepítését újfent meg fogja kísérelni a hatalom. Ennek is csak az autonómia lehet hatásos ellenszere.

– A magyar diplomáciának tudatosítania kell a világ közvéleményében, hogy a Vajdaságban, köztük is a magyarlakta vidékeken volt a legszéleskörűbb a háborúellenes mozgalom, ezért a világ méltatlanul bünteti a vajdasági magyarságot a Szerbiára kirótt embargóval.

– Megítélésük szerint a kisantant⁴³¹ reneszánsza nem veszélyes Magyarországra nézve, mi több, Szerbia esetleges csatlakozása a szlovák–román tengelyhez egyenesen kívánatos. Az említett országok magyarellenés élő koalíciója ugyanis paradox módon önmagában politikai dimenzióban jeleníti meg a kárpát-medencei magyarság problémáját, amely ily módon is a nemzetközi figyelem homlokterébe kerülhet. Szükségnek ítélték meg az egyetemes magyar érdekekből kiinduló rendszeres konzultációt és koordinációt a mindenkor magyar kormány és a kárpát-medencei magyar kisebbségek politikai vezetései között.

⁴³⁰ Az Édouard Ballardur (1993. március 29. – 1995. május 11. között francia miniszterelnök) előterjesztett Európai Stabilitási Egyezmény, az ún. Ballardur-terv elsősorban a Kárpát-medence és a Balkán problémáit a diplomácia és a politika eszközeivel kívánta megoldani. Fő célja a területi követelések és az etnikai konfliktusok kizárása, vagyis a háborús összecsapások megelőzése volt. A tervet arra tett javaslatot, hogy a közép-európai és balkáni országok kétoldalú tárgyalások során kössenek egymással barátsági, jószomszédi szerződéseket, majd ezek révén garantálják a határok stabilitását és a saját területükön élő etnikai, nemzeti kisebbségek jogait. A Ballardur-terv főbb pillérei lényegében megegyeztek azokkal az elemekkel, amelyeket az I. világháború utáni békerend próbált létrehozni, és amiből a II. világháború utáni békerend a kisebbségek védelmét kihagyta.

⁴³¹ A kisantant 1921 és 1938 között Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia között fennálló katonai és politikai szövetsége. Fő célja a trianoni Magyarország gazdasági és katonai elszigetelése volt.

– Magyarországnak a szomszédos országokban élő kisebbségeiből adódó előnyöket kellene hangsúlyoznia a nemzetközi porondon. Ebben a megközelítésben lehetne a magyar kormány határozottabb, bátrabb is. Megértik ugyanakkor, hogy kisebbségei felvállalása az anyaországnak feszültséget is jelent, s a mindenkori gazdasági helyzet nagyban meghatározza az ország és a közvélemény teherbíró képességét. A VMDK olyan ésszerű, mindenki által vállalható együttműködést szeretne a magyar kormánnyal, amely nem vált ki elhatárolódási reflexeket. Ők maguk el kívánják kerülni a hasonló szituációkat.

– A magyar–jugoszláv (szerb) kétoldalú kapcsolatokban megítélésük szerint a magyar kormányzat akkor jár el helyesen, ha felvillantja a megegyezés lehetőségét, de egyben határozottan jelzi, hogy arra nem mindenáron törekszik. Ha egyértelművé teszi, hogy a vajdasági magyar kisebbség rohamosan gyorsuló fogyását nem fogja nyugodtan, tétlenül szemlélni. Ha érzékelteti, hogy a megfelelő eszközökkel rendelkezik, s azokkal élni is kíván az általa kedvezőtlennek ítélt folyamatok megakadályozásának szándékával. Úgy gondolják, hogy Nyugat-Európa felé pedig jelezni kell, hogy amennyiben a Nyugat nem képes vagy nem kíván a mostaninál sokkal hathatósabb támogatást nyújtani Magyarországnak (lévén a válság menedzselésében kulcsszerepet játszó szomszédos ország), úgy nem marad más lehetősége, mint hogy különutas tárgyalásokat kezdeményezzen Szerbiával.

Martonyi János reagálva a felvetésekre leszögezte, hogy a magyar kormány egyértelműen kiáll a VMDK által kidolgozott autonómiakonceptió, az abban foglalt hármas autonómiarendszer mellett. Vállalja a jövőben is, hogy nemzetközi téren megjelenti a vajdasági magyarság problémáit, s tőle telhetően mindent elkövet e jogos és megoldatlan kérdések nemzetközi garanciák mellett történő rendezése érdekében. E tekintetben, bár sokat nem várhatunk a Balladur-tervtől, de szorgalmazzuk, hogy annak előkészítésébe vonják be a kisebbségeket, s valljuk, hogy a délszláv utódállamok sem maradhatnak kívül a terv által felvázolt nemzetközi megállapodáson. Ami a délszláv válság komplex szemléletű megoldását illeti, Magyarország változatlanul a globális rendezés híve, s ebben a globális megközelítésben a Vajdaság értelemszerűen benne foglaltatik. A magyar diplomácia minden erőfeszítést megtesz, hogy tudatosítsa partnereinél, hogy Közép-Európában a nemzet és az állam nem azonos kategóriák. Közép-Európában, azon belül a Kárpát-medencében őshonos, ma kisebbségben élő magyar etnikai közösségek ügyét továbbra is aktív fellépéssel, diplomáciával kívánjuk képviselni. A magyar diplomácia aktivitását sajnos sokan félreértik, sőt, agresszívnek minősítik, ennek ellenére a magyar kormány tudatában van felelősségének, s ennek megfelelően fog cselekedni.

A beszélgetés során felmerült a vajdasági magyarság segélyezésének, s ezen belül a VMDK által létrehozott Vox Humana⁴³² szervezet szerepének az ügye. Erről külön feljegyzés készült.

Budapest, 1993. október 7.

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

128.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Bevándorlás a délszláv térségből Magyarországra

1993. október 21.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10680

Érkezett: 93. 10. 20. 12:49

Készítette: Ud.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

32, 47

⁴³² A Vox Humana Emberbaráti Szolgálat 1992 végén alakult meg azzal a céllal, hogy a humánus eszközeivel a vajdasági magyarság fennmaradását, itt maradását biztosítva támaszt nyújtson a létbizonytalanságban. A szervezet vezetői Danyi László moholi plébános, Balogh András adai szakorvos, Burány Béla újvidéki szakorvos és egyetemi tanár, Farkas Emil zentai szakorvos, Hódi Sándor adai pszichológus, Sepsey Julianna szabadkai szociális munkás, Varga Enikő újvidéki lelkipásztori kiegészítő voltak. A VMDK 1994-es szakadásában a Vox Humana pénzügyi elszámolásával kapcsolatos anomáliák is jelentős szerepet játszottak.

1990-től kezdődően megindult a Jugoszláviából Magyarországra történő kivándorlás,⁴³³ amely jelen pillanatig töretlen számszerű növekedést, ámde folyamatában – a bevándorlást kérelmezők indoklásai tekintetében – nem időrendi, hanem a jugoszláv belső helyzet függvényeként jelentkező hullámzást mutatja:

Ilyen nagyobb hullámok:

- felsőfokú iskolázási lehetőségek megszűnése (magyar nyelven), illetve a magyar nyelven végzett egyetemi, főiskolai hallgatók elhelyezkedési lehetőségei,
- magyar nemzetiségű tartalékosok behívása, sorkatonák frontra küldése,
- a magyar nemzetiségű értelmiség el lehetetlenítése, munkahelyeik megszüntetése,
- nagyobb arányú boszniai szerb menekült telepítése a kifejezetten többségi magyar településeken,
- az ENSZ BT-szankciók bevezetése,
- dekonjunktúra az ingatlanpiacon, illetve árusításra került ingatlanokba történt erőszakos betelepítés,
- középiskolások továbbtanulási lehetőségeik beszűkülése,
- Vajdasághoz kötődő fiatalok hadseregbeli atrocitásai,
- a VMDK vezetőinek nyílt vagy burkolt figyelmeztetései, hogy tömeges kivándorlásról lehet beszélni,
- a VMDK szerb parlamenti képviselőinek címzett burkolatlan sértés, stb.

⁴³³ 1992-re a teljes szociális, szakmai és polgári létbizonytalanság következtében a délvidéki magyarság tömeges kivándorlása olyan szintet ért el, hogy Kasza József szabadkai polgármester 1992. december 31-én a *Magyar Szó* napilap szilveszteri számában a következő drámai mondatokkal fordult a délvidéki magyarokhoz: „*Környezetünkől nagyon sokan hiányoznak. Barátok, testvérek, ismerősök. Joguk volt-e szegényebbé tenni a vajdasági magyarságot? Mert képzett, élet- és tőkeerős fiataljaink mentek el. Azok, akikre annyira szükségünk volna, hogy együtt szálljunk szembe az eszteleniséggel, hogy együtt harcoljunk jogainkért, együtt követeljük iskoláinkat, nyelvünk és kultúránk megőrzését. Mert együtt még erősebbek lehetnénk. Együtt, akik elmentek, és akik itt maradtak. Akik itt maradtak, és még sincsenek együtt. Vagy hallgatnak... Maradnunk kell, vállalva a sorsközösséget embertársainkkal. Nem hagyhatjuk üresen házainkat, templomainkat, intézményeinket. A feltörő szélsőségeség ezt akarja: megfélemlítve bennünket elvenni ősi szülőföldünket. Ne könnyítsük meg ezt neki, mert fennmaradásunk a tét.*” Hasonlóan drámai felhívást tett közzé 1993 tavaszán a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság (JMMT) Intézőbizottsága is *Maradjunk a végsőkig!* című kiáltványában a vajdasági magyar értelmiség szülőföldön maradása érdekében. Ezt követően lényegében napi szinten tematizálódott a délvidéki magyarság minden társadalmi rétegében az emigráció kérdése. A *Magyar Szó* napilap 1993 őszén Menni, vagy maradni címmel már külön rovatot is működtetett. A lap 1993. szeptember 12-i számában például Kasza József szabadkai polgármester, Huszágh Endre óbecsei polgármester szólította fel a magyarokat a maradásra, míg a lap aznapi számában Bán János magyar konzul a vajdasági magyar kivándorlásról adott interjút. Lásd: Kasza József: Tőlünk függ... *Magyar Szó*, 1992. december 31. 5; Maradjunk a végsőkig! A JMMT Intézőbizottságának nyilvános felkérése a vajdasági magyar értelmiségiekhez. *Magyar Szó*, 1993. április 25. 11; Menni vagy maradni rovat, *Magyar Szó*, 1993. szeptember 12. 8.

A felsorolás nem teljes. Nagykövetségünket mind az írott sajtó, mind a magyar nyelvű tv, rádió naponta kérdezi Ágoston András úr „tömeges átvándorlási” kijelentésével kapcsolatban. Nagykövetségünk immár nemegyszer kifejtette a *Magyar Szónak*, az újvidéki tv magyar nyelvű *Híradójának*, hogy a Magyar Köztársaság belgrádi Nagykövetsége a tőle telhető minden segítséget megad azoknak, akik szülőföldjükön, őseik szülőföldjén kívánnak élni – ezt szorgalmazzuk –, ugyanakkor a legmesszebbmenőkig támogatjuk azokat is, akik nem látnak más fennmaradási lehetőséget, mint a minden körülmények közötti kivándorlást.

1993 szeptemberében több bevándorlási kérelem érkezett Nagykövetségünkhöz, mint egész évben összesen. A közelgő tél és a súlyos gazdasági nehézségek az ellátási gondok egyre több és több családot késztetnek bevándorlási kérelmük benyújtására. Akik eddig csak honosítási kérelmük benyújtására gondoltak, október 1-től a bevándorlás kérdésével foglalkoznak. Növeli a kérelmezők számát az az elterjedt hír is, hogy 1994. január 1-től már a bevándorlási kérelmeket sem lehet majd Nagykövetségünkön benyújtani.

Bár „tömeges” bevándorlásról nem beszélhetünk, fentiek miatt kérjük, hogy nagyobb mennyiségű bevándorlási kérelem űrlapot kiküldeni szíveskedjenek.

– 402 – S. –

Lássa:
Konzuli Főosztály
IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Simics Sándor ideiglenes ügyvivő búcsúlatogatása
Vladislav Jovanović külügyminiszternél

1993. november 25.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20917
Érkezett: 93. 11. 25. 09:42
Készítette: Ma.
Ellenőrizte: *Kézírással*

November 24-én 15.30-kor invitálásra, elkészítésre fogadott V. Jovanović szövetségi külügyminiszter. A miniszter röviden felvázolta a JSZK-ban kialakult nehéz helyzetet, szólt arról, hogy a maguk részéről mindent igyekeztek megtenni eddig is annak érdekében, hogy minél előbb megszűnjenek a szankciókat kiváltó okok. A szankciók teljes mértékben legyengítették az országot és azt leginkább a lakosság sínylette meg. Elmondása szerint a JSZK is a rendszerváltás útján haladva, sokkal nehezebb körülményekkel találja szembe magát, mint a többi szomszédos közép- és kelet-európai ország. Ezt vonatkoztatta mind a piacgazdálkodásra történő áttérésre, mind az emberi kisebbségi jogok biztosításának gyakorlatára. Itt megismételte a már többször hangoztatott tételt, hogy maguk részéről ugyan nem tudták az általuk is kívánt eredményeket elérni, de meggyőződésük, hogy a kisebbségek jogait a nemzetközi normáknak megfelelően szinten tudták tartani.

A miniszter szerint nem az országban élő kisebbségekkel szemben beszélhetünk diszkriminációról, hanem a JSZK-val szemben, amikor a nemzetközi tényezők keményen a szankciók harapófogójában tartják az országot. Jovanović ismertetése szerint négy környező ország – Görögország, Bulgária, Makedónia és Románia – már nyíltan is szót emelnek a már értelmetlen szankciók eltörlése érdekében. Magyarország, mint szomszédos ország is megértőbb magatartást kellene, hogy tanúsítson és erőteljesebben

felemelje szavát a BT 820. határozata⁴³⁴ legalább a felfüggesztése mellett. Véleménye szerint ennek eljött az ideje és ezt a folyamatot fel lehetne gyorsítani a válság rendezése érdekében, hiszen a JSZK ellen bevezetett szankciók komoly mértékben sújtják a szomszédos államokat, így Magyarországot is.

A JSZK-nak határozott szándéka a mindenoldalú együttműködés és a jószomszédi kapcsolatok építése Magyarországgal. A maguk részéről készek erre, viszont megértőek Magyarország iránt, amelynek nemzetközi elkötelezettségei vannak. Jovanović értetlenségének adott hangot az ENSZ BT-ben magyar részről és Herman János h. államtitkár által megfogalmazottak közötti eltérést illetően. Nem tudják üdvözölni az olyan álláspontot, amely az ENSZ BT-ben hangzott el a magyar delegátus részéről, hogy addig nem kell megszüntetni a JSZK-val szembeni szankciókat, amíg nem rendeződik a vajdasági magyarság sorsa.

A kapcsolattartásban előre kell tekinteni, ezért üdvözölné Jeszenszky Géza külügyminiszter látogatását és emlékeztetett arra, hogy érvényes meghívása van a JSZK-ba Göncz Árpád köztársasági elnöknek.

Végezetül a miniszter elmondta, tudatában van annak, hogy a JSZK-ban jelenleg nem könnyű a misszióvezetők helyzete, megköszönte a korrekt kapcsolattartást és magatartást, egyben örömét fejezte ki, hogy megismerkedhetett az új magyar ügyvivővel Herman János itteni tartózkodása során és egyúttal jó munkát kíván neki a két ország közötti kapcsolatok ápolása terén.

A beszélgetésen, amely 30 percet tartott jelen volt Rusz Boriszláv I. titkár és Milán Szimurdics magyar referens. Jelezték, hogy november 26-án a szövetségi KÜM vezetése a miniszter nevében ebéden fogad.

– 459 – S. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

⁴³⁴ Az ENSZ BT 820. határozatát 1993. április 17-én hozták meg. Ennek értelmében a JSZK elleni szankciók szigorítását helyezték kilátásba, amennyiben Szerbia 9 napon belül nem fogadja el a Vance–Owen-tervet.

Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének feljegyzése a magyarországi humanitárius segélyről a vajdasági magyarságnak

1993. november 25.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Szabó István
0026676/7/1993
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 11 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Pereszlényi Z.
Herman J.
Oberfrank F.
Vörös Z.
Endreffy M.
Saját (2)

Feljegyzés

Tárgy: Humanitárius segély vajdasági magyarságnak („Téli remény”)

1. Megtörténtek a szükséges előkészületek annak érdekében, hogy a vajdasági magyarságnak szánt kormánysegély keretei között kiszállításra kerüljön mintegy 100 tonna élelmiszer a Vox Humana részére, amelyet a szervezet ingyenkonyhák működtetésére és élelmiszercsomagok összeállítására használ fel.

Az FM és az IKM képviselőjével november 24-én a Területi Főosztályon megtartott egyeztetés alapján az FM beszerzi az árualapot, és beraktározza az IKM felügyelete alá tartozó Tartalékgazdálkodási Igazgatóság szegedi raktárába.

A várhatóan hat nyerges vontatónyi áru kiszállítását december 7-ére tervezzük, így még elegendő idő marad arra, hogy a decemberi választások előtt megkezdődhessen az élelmiszerek felhasználása.

Sürgős intézkedés szükséges a korábban igényelt és kilátásba helyezett 50 millió Ft biztosítására, valamint arra, hogy a New York-i magyar ENSZ-misszió elérje a három hete benyújtott szankció bizottsági engedélykérésünk teljesítését december 1-ig.

A pénzügyi fedezet felhasználása:

– A november 19-én kijuttatott első „Téli remény” szállítmány összértékéből (kb. 20 millió Ft) a KÜM finanszírozásában (segélyalapból) történt kb. 13 millió Ft-nyi áru beszerzése (gyógyszer, tejpor, babakelengye egységsomag), valamint a szállítás és 600 liter gázolaj átadása a Vox Humanának.

– A december 7-én kiszállításra kerülő élelmiszerek becsült nagykereskedelmi ára meghaladja a 8 millió Ft-ot, s a beszerzési lehetőségektől függően ez az összeg számottevően nőhet. Ehhez jönnek a raktározási és szállítási költségek, valamint mintegy 3 ezer liter gázolaj ára.

– Az IKM felméri 10 ezer pár téli gyermekcipő beszerzésének költségeit. (Várhatóan mintegy 20 millió Ft szükséges.) A téli lábbeli kiküldését vajdasági partnereink igen fontosnak tartják. Indokolt, hogy még decemberben kiszállításra kerüljön.

– Folyamatban van a kért tanszerek (füzet és ceruza) mennyiségének meghatározása. Mivel várhatóan január végéig iskolai szünet lesz, kiszállítását január közepére időzíjtük.

– December első napjaiban tartunk egyeztetést a Vox Humana és a Népjóléti Minisztérium, valamint a Segítő Jobb Alapítvány⁴³⁵ képviselőivel arról, hogy még decemberben milyen gyógyszersegély kiszállítása szükséges. (Minimálisan az ún. „A” lista szerinti gyógyszerek beszerzése várható 10 millió Ft körüli értékben.)

Kérem, hogy az 50 millió Ft legkésőbb december első hetében álljon a Pénzügyi Osztály rendelkezésére.

Célszerűnek látszik, hogy a Nemzetközi Szervezetek Főosztálya ismételten kérje a New York-i magyar missziót arra, hogy a Segítő Jobb Alapítvány nevében benyújtott, a Vox Humanának továbbításra kerülő segélyekkel kapcsolatos ENSZ-engedélykéresek prioritásként kezelje.

A fentiekben felsorolt tételek mellett a napokban fogunk kontingensengedélyt kérni még 100 tonna élelmiszerre, amelyet vállalatok, magánszemélyek, önkormányzatok gyűjtenek jelenleg a Vox Humana szervezésében Szegeden.

Budapest, 1993. november 25.

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

⁴³⁵ A Segítő Jobb Egészségügyi és Humanitárius Alapítványt 1990 júniusában öt magánszemély hozta létre a szomszédos államokból Magyarországra járó betegek ellátásának a megszervezésére. Az alapítványt 1991. január 9-én jegyezték be.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Vincze András belgrádi ideiglenes ügyvivő bemutatkozó látogatása a belgrádi orosz nagykövetnél

1993. december 20.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20099
Érkezett: 93. 12. 20. 13:56
Készítette: Ma.
Ellenőrizte: *Kézírással*

47

Bemutatkozó látogatást tettem G. Sikin belgrádi orosz nagykövetnél. Röviden tájékoztattam őt a Herman János–Jovanović-találkozón képviselt magyar politikai álláspontról.

A nagykövet a boszniai helyzetre áttérve kifejtette, sok ország nem veszi figyelembe, hogy jelentős változás történt a múlthoz képest. Most már gyakorlatilag csak a horvátok és a muzulmánok között folynak harcok. A nagykövet szinte úgy állította be, mintha a szerbek csak időnként lőnének egyet-egyet. Véleménye szerint egyedül a muzulmánokon múlik, hogy helyreálljon a béke. A szerbek már eddig is nagy engedményeket tettek. A muzulmánok megkaphatják a tengeri kijáratot is. Természetes, hogy ez ne Neum⁴³⁶ legyen, mert ez kettévágná Horvátország tengerpartját. Lejjebb kaphatnak kikötőnek való tengerpartot „a muzulmán és arab barátaik pedig segíthetnek Izetbegovićnak mielőbb kiépíteni ott a kikötőt”.

G. Sikin szerint ma már nem kell tartani a boszniai tömeges éhhaláltól, mert a humanitárius segítség következtében ott szinte jobb a helyzet, mint Belgrádban. Most már építőanyagokat, szerkezeteket szállítanak Belgrádból Boszniába, Szarajevóba. A helyzetről a szállításokban részt vevő orosz gépkocsivezetők számolnak be követségüknek.

⁴³⁶ Neum Dubrovniktól 70 kilométerre északnyugatra található, Bosznia-Hercegovinához tartozó, 87%-ban horvátok által lakott 4325 fős tengerparti település. A Horvátország területébe beékelődő, azt kettévágó Neum Bosznia-Hercegovina egyetlen tengerparti városa és kikötője.

Bosznia jövőjéről kifejtette, ha létrejön a megállapodás, hogy külön muzulmán, külön horvát és külön szerb állam jön létre, akkor semmi akadálya sem lehet annak, hogy a boszniai szerbek egyesüljenek Szerbiával. Ezt a világ el fogja ismerni. Krajina és Baranya helyzete más. Miloševićék hibát követnének el, ha megpróbálnák ezeket a területeket is integrálni Szerbiába. A nagykövet nem hiszi, hogy erre a közeljövőben sor kerülne, mert ebből nemzetközi botrány, probléma lenne, ami a szankciók szigorítását vonná maga után. Ezt a szerb vezetés is tudja.

A nagykövet által elmondottak azt a benyomást keltették, mintha a rendezési elképzelés a szerbek által elfogadott menetrend lenne és lényegében egyeztetve lenne az orosz vezetéssel. Sikin nagykövet elmondta, igen gyakran találkozik Milošević elnökkel. Ennek fényében kifejtette, hogy a vajdasági magyarság nincs veszélyeztetve. Adatokat mondtam, hány magyar hagyta ott a Vajdaságot, vagy kényszerítették távozásra őket. Szerinte a szerb felső vezetésnek nem szándéka a magyarok elűzése. Szerinte a nyomásgyakorlás, az atrocitások a helyi vezetők tevékenységének a következménye.

A nagykövet elmondta, nemrég találkozott Ágoston Andrással, a jövőben is tartani kívánja a kapcsolatot a VMDK vezetőivel. A VMDK autonómiatörekvéseiről kifejtette, nem tudja elképzelni, hogyan lehetne megvalósítani a Vajdaság autonómiáját és azon belül még egy, a VMDK által meghirdetett autonómiát. Példaként hozta fel, nem tudja mi lenne, ha az Orosz Föderációban minden népcsoport, vagy terület autonómiát követelne. Szerinte ez a törekvés a jelenlegi körülmények között „utópia”. Szerinte minden, a magyarság problémáját érintő konkrét ügyet az illetékesekkel meg lehet tárgyalni. Megemlítette, úgy tudja tárgyalások folynak a VMDK és Pankov⁴³⁷ tartományi SZPSZ vezetője között. Közbevetésemre, hogy a szerb vezetés mindeddig elutasította, hogy a szerbiai parlament 4. legerősebb pártjával a VMDK-val párbeszédet folytasson. Sikin nagykövet elmondta, ő úgy tudja, hogy Milošević elnök a választások után készül a VMDK vezetésével tárgyalni.

Kötetlen beszélgetésünk során szóba került a dunai hajózás jugoszláviai korlátozása. Bár orosz hajók nem közlekednek a Dunán, Sikin tárgyalta a blokádnak szervezőivel. Beszélt Milošević elnökkel is, aki erről a kérdésről kifejtette neki, nem tudnak mit csinálni, a jelenlegi szituációban nem tehetik meg, hogy eljárást indítsanak a szervezők ellen, vagy letartóztassák azokat, akik „a nemzet megsegítése érdekében akcióba léptek”.

Összegezve Sikin nagykövettel folytatott beszélgetésemet az jól látható, hogy Sikin nagykövet Milošević elnökkel, illetve annak közvetlen munkatársaival folyamatosan és szorosan koordinálva tevékenykedik. A szerb vezetés a legfontosabb lépéseiről

⁴³⁷ Radovan Pankovról van szó.

pontosan tájékoztatja a moszkvai vezetést, a tervezett akciókat összehangolják. Orosz részről mindenben támogatják Milošević elnököt. Sikin nagykövet minden kérdésben Miloševićnek ad igazat, egyetlen kritikai észrevétellel sem illette eddigi politikáját. Sikin szerint a szerb ellenzéket nem kell komolyan venni.

Egyre érezhetőbb az az orosz törekvés, hogy mielőbb kizárólagos befolyásra tegyenek szert Szerbiában. Egyre több magas szintű gazdasági megállapodás előkészítése folyik kulcsfontosságú ágazatok összekötésére.

Fentiek alapján fontosnak tartanám, hogy megfelelő elemzés készüljön a szerb–orosz kapcsolatokról, annak várható hatásáról, meghatározva az ezzel kapcsolatos magyar teendőket.

– 508 – V. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

132.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Az 1993. december 19-i szerbiai parlamenti választások előzetes eredményei

1993. december 22.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10124

Érkezett: 93. 12. 22. 19:15

Készítette: RZS

Ellenőrizte: *Kézírással*

670

Sürgős!

47

Nem hivatalos adatok szerint a beérkezett szavazatok 95%-ának összeszámlálása után a december 19-i szerbiai parlamenti választási eredmények a következőképpen alakultak:

Szerbiai Szocialista Párt 123, DEPOS 45, a Szerb Radikális Párt 39, a Demokrata Párt 29, a Szerbiai Demokrata Párt 7, a VMDK 5, a rezsimhű Albán Demokrata Pártok koalíciója és az Albán Demokrata Párt együttesen 2 képviselői helyet kapott.⁴³⁸ A szocialisták a megmaradt szavazatok összeszámlálásától még legalább 3 képviselői helyre számíthatnak. Amennyiben számításuk beválik és erre reális lehetőség van, úgy megszerzik az abszolút többséget az új parlamentben. Az ellenzék – bár visszafogottabb formában – az ellenzéki pártokra összesen leadott szavazatok mechanikus összeadása alapján választási győzelemről beszél.

A választási eredmények igazolták a szocialisták várakozásait. S. Milošević azért oszlatta fel a parlamentet,⁴³⁹ mert úgy vélte, hogy a megosztott és egymással rivalizáló, civakodó ellenzék⁴⁴⁰ a tavalyinál kevésbé veszélyes ellenfelet jelent, továbbá a szankciók ideje alatt folytatott „hazafias” propagandával sikerült sok polgár bizalmát megnyerni, a radikálisok elleni hadjárattal pedig a szocialisták maguk mellé állították ezen szélsőséges párt szavazótáborának egy részét. A szocialisták meggyőző győzelméhez hozzájárult több előnyös körülmény: a hadsereg, a rendőrség, az államapparátus, a tömegtájékoztatás stb. kézben tartása, a manipuláció, a megfélemlítés különböző formáinak alkalmazása, a szavazásokon előfordult – szocialistákra kedvező – szabálytalanságok stb. A szocialisták győzelmét befolyásolta az is, hogy bár csökkenő mértékben, de még mindig a legnépszerűbb, egyben legjobb taktikai

⁴³⁸ Az 1993. december 19-i választások parlamenti mandátumai végül nem változtak meg. A Szocialista Párt ekkor 1 576 287 (36,65%), a DEPOS 715 564 (16,64%), a Szerb Radikális Párt 595 467 (13,85%), a Demokrata Párt 497 582 (11,57%), a Szerb Demokrata Párt 218 056 (5,07%), a VMDK 112 456 (2,61%) szavazatot kapott.

⁴³⁹ Slobodan Milošević szerb elnök arra hivatkozva, hogy megbénult a döntéshozatali mechanizmus, 1993. október 20-án este feloszlatta a szerb köztársasági parlamentet, s december 19-ére írta ki a választásokat.

⁴⁴⁰ A köztársasági parlament 1993. évi őszi ülészsaka szinte botrányos körülmények között zajlott. A Šešelj-féle radikálisok indítványa a kormány megbuktatására viharos, durva, népi képviselőházhoz nem méltó veszekedést robbantott ki, míg Vuk Drašković pártjának képviselői kezdetben nem is vettek részt az ülésen, majd október 20-án bejelentették, hogy amennyiben Zoran Sokolović belügyminiszter nem nyújtja be lemondását, a kormány ellen szavaznak.

érzéssel rendelkező politikus S. Milošević, akivel szemben az ellenzék nem tudott felsorakoztatni megfelelő ellenfelet.

Az ellenzék választási eredményeit, a fent említett körülmények mellett, döntően meghatározta, hogy egyetlen párt sem tudott a szocialistákkal szemben megfelelő alternatívát felvázolni. Ehelyett nemzeti, nacionalista-sovinisza, szociális jelszavakkal konkuráltak egymással és a szocialistákkal. Sőt a két vezető ellenzéki szervezet a DEPOS és a Szerb Radikális Párt a választási kampányban feltűnően közeledtek egymáshoz. A szerb nemzeti kérdésben mindkét párt nyíltan kiállt Nagy-Szerbia megvalósításáért.

Bár a VMDK szerbiai politikai befolyásán jelentős változást nem jelent az elért választási eredmény, a legkorábbiakhoz képest elveszített négy képviselői hely elsősorban erkölcsi, pszichológiai szempontból váltott ki vereségérzést egyes itteni magyar körökben. A szükséges minimális 5% elérésének elmaradása az újvidéki körzetben elsősorban a választási szervezési hibákkal, a VMDK felkészületlenségével magyarázható a szocialistáktól várható csúsztatásokkal, kisebb szabálytalanságokkal szemben. Emiatt az újvidéki körzetben kb. 40 helyi választási bizottságban nem sikerült elérni a VMDK megfigyelők jelenlétét.

A megváltozott parlamenti jelenléte ellenére a szocialisták és az ellenzéki képviselők várható szoros aránya miatt, a VMDK időnként a mérleg nyelve szerepét játszhatja az új nemzetgyűlésben, s ez növelheti szerepének jelentőségét.

– 513 – K. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 19. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Vincze András belgrádi ideiglenes ügyvivő tárgyalása
a jugoszláv kilépési illetékről

1993. december 31.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG00170
Érkezett: 93. 12. 31. 12:33
Készítette: Ud.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Azonnal!

1, 2, 3, 19, 23, 47, 32

A 10 DEM jugoszláv be- és kilépési illeték bevezetése ügyében⁴⁴¹ fogadást kértem a jugoszláv szövetségi pénzügyminiszter kabinetfőnökétől, aki jelezte, hogy a témát felügyelő miniszterhelyettes kész fogadni, amint befejeződik a kormányülés. Mai napon a szövetségi KÜM területi főosztályvezetője és a protokollosztály is felhívott, elnézést kérve, amiért a Pénzügyminisztérium illetékese nem fogadott, de december 30-án késő estig és jelenleg is állandóan ülésezik a kormány. Ilić főosztályvezető kész lenne azonnal fogadni, de semmilyen információval nem rendelkezik.

Az elmúlt napok eseményei kényszerítették a kormányt tűzoltó-intézkedések meghozatalára. Eddig ismeretes a 10 DEM kilépési illeték bevezetése. A szerb kormány elrendelte, hogy a jugoszláv utasszállító buszok kilépéskor 1500 DEM-et fizessenek. A boszniai szerb kormány elrendelte, hogy a nyugaton dolgozó vendégmunkásaik havi 100 DEM-et kötelesek fizetni 1 évre visszamenőleg és ezután folyamatosan. Nem

⁴⁴¹ Vojislav Šešelj javaslatára a szövetségi kormány 1993. december 27-én fogadta el azt a rendeletet, amely értelmében a JSZK állampolgárai az ország elhagyásakor személyenként 10, valamint gépkocsinként 30, autóbuszonként 1500 német márka kilépési illetéket kell fizetniük. A rendelet nem vonatkozott az országban menekült státussal rendelkező volt JSZSZK-állampolgárookra. A kilépési illetéket 2000 októberéig, Slobodan Milošević bukásáig kellett fizetni.

ismeretes milyen további határozatok születnek a január elejére ígért Kormánycsomagban, de egyértelmű, hogy a vendégmunkások „zsebben hazahozott” valutáját kívánja mindenképpen megszerezni a kormány. Az utóbbi napok eseményei felgyorsították a folyamatot, azonnali kormánylépéseket kényszerítettek ki.

Tegnap délután minden bejelentés nélkül sztrájkba léptek a vasutasok, teljesen leállt a vasúti közlekedés az országban. A bányászok követeléseik miatt sztrájkolnak, a hőerőművek nagyon alacsony kapacitással működnek. Az egész ország területén 5–10 órás áramszünetek vannak tegnap reggel óta.

Nem ismeretes mi történt a hadsereg vezetésén belül. Megbízható forrásoktól kapott értesülés szerint a jugoszláv legfelső védelmi tanács ülést tartott, amelyen döntés született arról, hogy a hadsereg hivatásos állományának a fizetését soron kívül rendezik. A tisztek havi fizetését havi átlag 100 DEM-ben határozták meg, melynek felét effektív valutában, másik felét az ellenértéknek megfelelő dinárban.

A mostani 10 DEM-es, illetve a várható intézkedések komoly rosszabbodást jelentenek a vajdasági magyarok számára. Bár a kormányhatározatok meghozatala jugoszláv belügy az illeték bevezetése ellentétes a hallgatólágosan mindkét fél részéről érvényben lévőnek tartott kishatár menti megállapodással, illetve a Herman–Jovanović-találkozó szellemével, aránytalanul sújtja a vajdasági magyarokat.

Megállapodtam Ágoston Andrással, valamint Kasza Józseffel, hogy január 4-én Szabadkán találkozunk és kifejtik véleményüket a további lépéseket illetően.

Javaslom, hogy a Külügyminisztérium részéről a sajtó felé higgadtan jelezzünk. A kilépési fejpénz bevezetését egyértelműen jugoszláv belügynek tekintjük. Meglepetéssel értesültünk erről a váratlan, a nemzetközi normáktól eltérő jugoszláv intézkedésről. Az intézkedés különös mértékben sújtja a vajdasági magyarságot, ebben a kérdésben a jugoszláv kormány nem tájékoztatta a szomszédos Magyarország illetékes szerveit, semmilyen magyarázattal nem szolgált. Magyar részről a kérdést tanulmányozni fogjuk és az érdekeinknek megfelelő lépéseket megteesszük.

A vajdasági vezetőkkel való konzultáció után teszek további javaslatokat ebben a kérdésben.

– 529 – V. -

Lássa: IV. Területi Főosztály
Konzuli Főosztály
Szabó I.

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 26. d.

134.

Rejtjeltávirat Bécsből. Skender Gashinak, a Koszovói Demokratikus Unió ausztriai képviselőjének vezetőjének kérései a magyar kormányhoz

1994. január 10.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Bécs

Azonosító: VIE20047

Érkezett: 94. 01. 10. 12:43

Készítette: HA

Ellenőrizte: *Kézírással*

47, 46

A mai napon kérésére dr. Keresztesi Péter nagyköveti titkár úr jelenlétében fogadtam dr. Skender Gashi urat, a Koszovói Demokratikus Unió (LDK)⁴⁴² ausztriai képviselőjének vezetőjét, és egy munkatársát, akik a következő kéréseik továbbítását kérték Budapest felé:

1. Szeretnék, ha Rugova elnök látogatást tehetne Budapesten és megfelelő szinten fogadnák őt. (Rugova egy hónapja járt Bécsben. Fogadta őt Mock külügyminiszter, Fischer parlamenti elnök, Fassleibend védelmi miniszter és Zilk polgármester).

⁴⁴² A Koszovói Demokratikus Ligát (albánul: Lidhja Demokratike e Kosovës, LDK) 1989. december 23-án alapították. 1990 és 2006 között vezetője Ibrahim Rugova volt. Jelentős támogatással rendelkezett a zürichi, stuttgarti és brüsszeli albán diaszpórában. Koszovó 2008-ban történt függetlenségének kikiáltása után 2010-ig, majd 2014-ben és 2017-ben, illetve napjainkban a kormánykoalíció része.

2. Szeretnék, ha a közeljövőben koszovói parlamenti küldöttség látogathatna Budapestre, és találkozhatna a magyar parlament képviselőivel.

3. A katonai behívók, és egyéb közvetett eszközök segítségével a szerb hatóságok Koszovó elhagyására ösztönzik az ottani albán fiatalokat, akik egy része Magyarországon keresztül hagyja el az országot. Azt szeretnék, ha a jugoszláv útlevéllel rendelkező koszovói „kivándorlókat” a magyar hatóságok nem engednék tovább, hanem visszaküldenék őket Koszovóba. Gashi elmondta, hogy nemrégiben memorandumot intéztek csaknem valamennyi európai állam kormányához, hogy támogassák a koszovói slatinai reptér⁴⁴³ polgári célra történő újranyitását, lehetővé téve ezzel, hogy a koszovói származásúak közvetlenül ide, a szerb területek érintése nélkül térhessenek vissza. Kéri a magyar kormány támogatását is.

4. Tudomásuk szerint mintegy 100–200 koszovói albán tartózkodik Budapesten. Szeretnék őket szervezetbe tömöríteni (pl. kultúregyesület). Kéri a magyar hatóságok pozitív hozzáállását. A szervezőmunkát természetesen ők végeznék.

5. Gashi elmondta, hogy végső céljuk egy önálló, független és semleges Koszovó elismertetése, és nem az Albániához való csatlakozás. Az önálló államiság megteremtéséhez elengedhetetlenül szükséges lenne, hogy Koszovó egy átmeneti időre nemzetközi – ENSZ vagy NATO – protektorátus alá kerüljön. Kéri, hogy támogassuk az ennek elérésére irányuló nemzetközi erőfeszítéseiket (állítólag az USA részéről már vannak reménnyel kecsegtető ígéreteik).

Kérdéseinkre Gashi elmondta, hogy a koszovói munkaképes lakosság 90%-a munkanélküli, a gazdaság teljesen összeomlott. Csupán a külföldön dolgozó albánok kötelező jellegű (havi keresetük 3%-os) átutalása révén tudnak bizonyos fokú egészségügyi, oktatási és egyéb szociális funkciókat ellátni. A koszovói lakosság 88%-át kitevő albán nemzetiség türelme véges, és már megjelentek a katonai összeütközést hirdető radikális pártképződmények. Jelenleg mintegy 40 ezer szerb fegyveres tartózkodik Koszovóban (katonák, rendőri egységek, felfegyverzett koszovói szerbek, önkéntesek). Amennyiben fegyveres konfliktusra kerülne sor, Szerbia nem csupán a koszovói albánokkal kerülne szembe, hanem a mintegy 7 milliós, viszonylag zárt tömböt alkotó térségbeli – Dél-Szerbia, Montenegró, Macedónia, Albánia – albánsággal. Helyzetük hasonlóságai miatt a jövőben szeretnék szorosabb kapcsolatot teremteni a vajdasági magyarsággal, illetve az őket tömörítő pártokkal. Az albán kérdésekkel foglalkozó történészek, tudósok számára rendszeresen szervezett nemzetközi konferenciákra

⁴⁴³ Priştinától 15 kilométerre délre található slatinai repülőtér 1965-ben nyitották meg, évtizedekig katonai célokra használták. Az 1990-es években a polgári légi közlekedés számára is megnyitották. 2002-ben és 2006-ban felújították, 2008-ban a forgalom először haladta meg az évi egymillió főt, 2010-ben magánosították. Napjainkban Adem Jashari néven üzemel.

szívesen meghívnának magyar történészeket, tudósokat is. Kérlek, adjunk nekik neveket, címeket, ahová a meghívásokat küldhetik. Az általuk átadott ismertető anyagot a 2. Területi Főosztálynak futárban megküldjük.

– 03 – Fontányi –

Lássa:
IV. Területi Főosztály
II. Területi Főosztály
Varga I.
Szabó I.

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 26. d.

135.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Szerbia és Bosznia kapcsolata

1994. január 5.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG00187
Érkezett: 94. 01. 05. 19:04
Készítette: Ta.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Azonnal!

1, 2, 3, 23, 47

1-nek és 47-nek azonnal.

Szerbia politikája a boszniai kérdésben egyre nyíltabbá válik. A szerbiai választásokon teljesen egyértelműen és hangsúlyozottan hirdették a szocialisták és az ellenzék is a Nagy-Szerbia megteremtésére irányuló törekvéseket, céljaikat. A Radovan Karažić vezette boszniai szerbek, miután Szerbia közreműködésével nemzetközi szinten „egyenrangú partnerként” tárgyalnak velük, egyelőre Belgrádtól eltérően a Szerb Köztársaságok Szövetségének megteremtését tűzték ki célul. A választások befejeztével a Nagy-Szerbia létrehozását hirdető propaganda lecsendesült, most a béke megteremtésén fáradozó Szerbia képét propagálják.

Közben teljes lendülettel folyik a boszniai szerb területek bekebelezése. Újabb és újabb tv- és rádióállomásokat helyeznek üzembe Boszniában a szerbiai központ fennhatósága alatt. Egyre szélesebb körben integrálják a szerbiai gazdaságba Boszniát, különösen az infrastruktúrák (telefon, villany, pénzforgalom, közlekedés stb.) összekapcsolásával Szerbia irányításával.

Láthatóan erősödik az a szerb törekvés, hogy fokozódjanak a horvát–muzulmán ellentétek és Szerbia békefenntartó, stabilizáló szerepben tűnjön fel. Belgrád minden fórumon azt hangsúlyozza, hogy milyen „hatalmas erőfeszítéseket” tesz a boszniai válság megoldására, a Karažićekre gyakorolt nyomással. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a szerbiai–boszniai szerb határt csak a szerbek ellenőrzik, Belgrád látja el mindennel a háborúzó boszniai szerbeket. A belgrádi vezetés cinikusan hallgat amikor gránátosövel árasztják el a szerbek Szarajevót, a karácsonyra meghirdetett tűzszünet-megállapodás ellenére.

Belgrádi diplomaták körében is az a vélemény alakult ki, hogy a Milošević vezette szerb szocialisták célja Nagy-Szerbia megteremtése, a rendszerváltás megakadályozása, a hatalom megtartása mindenáron. Ennek érdekében hajlandók bármilyen papírt aláírni, amit úgysem fognak betartani. Számukra minden tárgyalás csak taktikázás, spanyolfalként szolgál a tényleges tetteik takargatására.

A szerb vezetés mostani fontosabb feladata, bármi áron mielőbb feloldani a Szerbia elleni szankciókat. A jelenlegi katasztrofális szerbiai gazdasági, társadalmi helyzetben Milošević kénytelen engedményeket tenni, ha fokozódna a nemzetközi fenyegetés, elsősorban az USA és az EU részéről. Nyugat-európai partnereink felé sugallni lehetne:

– ultimátumszerűen közöljék a szerbekkel a Szarajevót ágyúzó tüzéréség⁴⁴⁴ azonnali lezserelésére vonatkozó követelményt;

⁴⁴⁴ Szarajevó szerb ostroma 1992. április 5-től 1996. február 29-ig, 44 hónapon át, 1425 napig tartott. A városra összesen 50 000 (naponta átlagosan 329) ágyúlövedéket lőttek ki. Az ostrom során 5604 civil személy halt meg, a bosnyák hadsereg 6110 főt, míg a szerb egységek 229 személyt vesztek.

– a Szerbiából Boszniába irányuló katonai utánpótlás leállítását, megszellőztetve néhány műholdfelvétellel bizonyított adatot;

– a szerb–boszniai határra megfelelő létszámú kéksisakos ellenőrző egység kiküldését.

A szerb vezetés azt szeretné, ha szalámitaktikával le tudnák választani a boszniai kérdésről a horvátországi megszállt területek, Koszovó, Szandzsák, valamint Vajdaság kérdését, remélve a szankciók mielőbbi feloldását. Közben tovább folytatják ezeken a területeken hol intenzívebben, hol visszafogottabban a saját eltökélt céljaik megvalósítását.

Magyar részről célszerű a Herman–Jovanović-tárgyaláson képviselt egyértelmű, határozott álláspontot tartani a továbbiakban is.

– 02 – V. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Szabó I.

Láttam:

Huszár

Pandur

Bányai

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 59. d.

A Hágai Nemzetközi Bíróság az ostromban betöltött szerepük miatt ítélte el Stanislav Galić, Dragomir Milošević és Momčilo Perišić szerb tábornokokat.

Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója
Magyarország és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kapcsolatairól

1994. január 18.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Huszár János
Látta: Varga Imre
Szabó István
Jóváhagyta: Szócs Ferenc
00197/1994.
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 8 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Magyar–jugoszláv kapcsolatok

1. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró) nemzetközi státusa

Az 1980-as évek második felében a Kelet- és Közép-Európában felgyorsult változások nyomán Jugoszláviában is felelni kellett a hatalmi helyzetben levő politikai erőknek arra az alapkérdésre, hogy az ország a rendszerváltoztatás vagy a „rendszerkonzerválás” útját választja. Ez a politikai harc a jugoszláv hatalmi tényezők között részben etnikai-nemzeti jelleget is öltött, mivel a jugoszláv vezetésen (mindenekelőtt az állampárton) belül a rendszerváltoztatást támogatók köre elsősorban a szlovén és a horvát vezetésből került ki, míg a korábbi rendszer pozícióit megőrizni kívánó erőket a szerb vezetés képviselte.

A külső és belső körülmények hatására széteső ország nemzeti erőközpontjai, a nemzeti érzést túlhangsúlyozva, a nacionalista hullámot meglovagolva próbálták a kialakult helyzetben jövőre államaik számára a legelőnyösebbnek tűnő területi, stratégiai, gazdasági pozíciókat kivívni. A katonailag legerősebb fél, Szerbia és Montenegró vezetői felmérték, hogy a szétesés nyomán létrejövő utódállamok közül a legnagyobb vesztes a gazdaságban nyilvánvalóan gyengébb pozíciókkal rendelkező Szerbia lesz. Látható volt, hogy ha megszűnik az az újraelosztó szerep, amellyel Belgrád központosította a tengerparti turizmusból, a szlovén és horvát ipari exportból, a nyugati országokból hazautalt devizából és nem utolsósorban a „kétpólusú világ” ellentétei nyomán az „el nem kötelezett” státuszra kapott segélyek és beruházások lefölözéséből származó

hasznát, Szerbia gazdasági lehetőségei drámaian csökkeni fognak. Azt a pozíciót foglalja majd el a térségben, amelyre valós adottságai és lehetőségei predesztinálják. A szerb vezetés a várható gazdasági zuhanás és a szerb dominancia visszaszorulásának ellensúlyozására a területi expanzió stratégiáját választotta, kitűzte „Nagy-Szerbia” megvalósításának jelszavát és 1991 nyarán kirobbantotta a délszláv háborút.

A nemzetközi közösség, miközben a létrejött utódállamokat – Szlovéniát, Horvátországot, Bosznia-Hercegovinát – 1992 elején elismerte, nem volt hajlandó elismerni a Horvátország és Bosznia-Hercegovina ellen agressziót elkövető „Kis-Jugoszláviát” a volt Jugoszlávia jogutódjának. Jelenleg a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság nemzetközi jogalanyiságát Magyarország de jure nem ismeri el, a kétoldalú kapcsolatok de facto elismerésen nyugszanak.

2. Politikai kapcsolatok

Az 1990-es demokratikus magyarországi választások után Jeszenszky Géza külügyminiszter első hivatalos külföldi útja az akkor még egységes Jugoszláviába vezetett. Belgrádban találkozott S. Milošević-tyel és A. Marković-tyal. A megbeszélések nyomán úgy tűnt, hogy a nyolcvanas évek második felében kibontakozott jó politikai, prosperáló gazdasági, kereskedelmi és igen gazdag kulturális, oktatási és tudományos kapcsolatrendszer töretlenül fejlődni fog. 1990 ősze után azonban a politikai kapcsolatok megromlottak annak ellenére, hogy Antall József és A. Marković 1991. augusztusi szabadkai találkozáján lezártak tekintette az ún. „Kalasnyikov-ügyet” (s vele együtt a magyar légtér többszöri megsértését).

A Magyarország és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság közötti kapcsolatrendszer 1991-et követően rohamosan leépült, mindenekelőtt a térségben zajló háborús válság és az ENSZ BT embargós határozatai következtében. A kezdeti, kifejezetten ellenséges jugoszláv magatartás az utóbbi időben módosuláson megy át annak nyomán, hogy a válsággal kapcsolatos, következetes magyar politikát a nemzetközi közvélemény kedvezően ítéli meg, s hogy a jugoszláv fél fokozatosan felismeri egyrészt, hogy – bár a magyar félnek állnak rendelkezésére olyan politikai, gazdasági eszközök, melyekkel érdekeinek nyomatékot is képes adni – Magyarország nem érdekelt a szembenállásban, a feszültség fokozásában, másrészt, hogy Magyarország jóindulatára és konstruktív együttműködésére még a délszláv háború befejeződését követően is hosszú ideig rá lesz utalva.

Az ENSZ-szankciók bevezetése (1992. június), majd szigorítása (1993. április) óta a kétoldalú kapcsolatok legintenzívebben a politikai kapcsolatok szintjén léteznek a két ország között. Az elmúlt időszakot a rendszeresnek mondható magas szintű levélváltás,

valamint miniszteri, államtitkári szintű személyes találkozók jellemezték. Így került sor 1993 áprilisában Radoje Kontić jugoszláv kormányfő és Antall József miniszterelnök, 1993 márciusában Jeszenszky Géza és Vladislav Jovanović külügyminiszter levélváltására, illetve Budapesten március 10-én Wolfart János államtitkár és Bogoljub Bjelica szerb miniszter, Belgrádban március 15-én Martonyi János államtitkár és Vladislav Jovanović külügyminiszter, május 25-én Dobanovciban Deák János altábornagy és Života Panić vezérkari főnök, június 26-án Budapesten Martonyi János és Vladislav Jovanović, július 9-én Székesfehérváron Für Lajos és Pavle Bulatović hadügyminiszter, szeptember 1-én New-Yorkban Jeszenszky Géza és V. Jovanović, november 4-én, Berényi Lajos államtitkár és Hadži Mihajlović külkereskedelmi miniszterhelyettes, december 23-án Adán, Kelemen András államtitkár és Radomir Bogdanović szövetségi külügyminiszter-helyettes találkozója. November 13-án Herman János helyettes államtitkár kormány-különmegbízottként tárgyalta V. Jovanović szövetségi külügyminiszterrel és S. Milošević szerb államfővel.

A magyar kormány tehát rendszeres politikai érintkezést tartott fenn a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és Szerbia kormányával annak a következetes álláspontnak a jegyében, mely szerint kiegyensúlyozott kapcsolatokra törekszünk az utódállamok mindegyikével. A jugoszláv fél igénye a kétoldalú politikai kapcsolatok magas szinten történő rendszeressé tételére nemcsak a politikai elszigeteltségből való kimozdulás szándékát tükrözi, hanem azt a folyamatot is, melynek során Magyarország a jugoszláv politika szemében fokozatosan felértékelődik, mint az Európába vezető legfontosabb és belátható ideig egyetlen lehetséges jövőbeni útvonal.

A belgrádi magyar képviselőt ideiglenes ügyvivő vezeti, a katonai attaséi hivatal és a kereskedelmi képviselő tevékenysége folyamatos. Külképviseletünk diplomáciai tevékenysége a helyzetnek megfelelő, rendszeres érintkezésben áll a jugoszláv kormányhatóságokkal, konzultációkat folytat a belgrádi missziókkal, kapcsolatot tart a pártokkal és társadalmi szervezetekkel. A munka végzését akadályozó tényezőt a jugoszláv szervek részéről nem tapasztaltunk.

3. Gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok

Gazdasági kapcsolataink a volt Jugoszláviával a konvertibilis fizetési elszámolásra történő áttérést követően az 1980-as években jelentős mértékben fejlődtek. Jugoszlávia úgy vált egyik legfontosabb kereskedelmi partnerünkkel, hogy a külkereskedelmi mérleg minden évben változó mértékű, de jelentős magyar aktívummal zárult. 1990-ben a két ország közötti áruforgalmat a magyar fél 270 M USD

exporttöbblettel zárta, ami az akkori magyar külkereskedelmi mérleg aktívumának mintegy 28%-át tette ki.

A gazdasági kapcsolatok és a magyar exportérdekek szempontjából az egykori Jugoszlávia legfontosabb köztársasága Szerbia volt (a forgalom mintegy fele jutott rá). 1992-ben, a szankciós intézkedések hatására, az export a megelőző évinek 45%-ára, az import 37%-ára csökkent. Azóta a kétoldalú együttműködésből eredő áruszállítások drasztikusan redukálódtak. 1993-ban az engedélyezési rezsim keretein belül mintegy 40 M USD értékű áruexportot realizált 40 magyar honosítású cég, amelyből 30 áttelepült tulajdonos kezében van. Ezen felül mintegy 1 M USD értékben szállítottunk ki 1993-ban humanitárius segílyt (ennek az összegnek képezi részét a Vox Humanának küldött kormányzati segíly). A relációs import értéke 2,8 M USD-t tett ki, ami teljes egészében az embargó előtt vámszabad területre telepített áru belföldiesítéséből származik. Ma Magyarországon több száz, jugoszlávok által létrehozott cég működik.

Közlekedési és szállítási kapcsolatainkat a helyzet súlyosan érintette. Az időnkénti Duna-blokád bizonytalanná, időnként lehetetlenné teszi a nemzetközi vízi út használatát, a törvénytelen illetékek bevezetése erősen rontja a folyami szállítás versenyképességét. 1991 szeptembere óta nem működik az Adria-kőolajvezeték. Az embargó következtében Magyarországot ért közvetlen kárt jelenleg mintegy 1,2 Mrd USD-ra tehetjük. Nehezen kiszámítható az elmaradt haszon, valamint a járulékos károk (pl. a megnövekedett kamionforgalom okozta környezeti ártalom) nagysága.

Jelentkezik ugyanakkor bizonyos, nehezen becsülhető nagyságrendű közvetett kereskedelmi haszon is az embargós intézkedések nyomán. A térségbe irányuló tőke egy része Jugoszlávia helyett is áramlik Magyarországra, bizonyos nagyságrendű bér munka többletmegrendelés, többletexport nagy valószínűséggel a helyzet következtében realizálható. Mintegy 400 M USD értékű lehet az a fajta áruexport, amelyet a személyforgalomban a határon átvitt árumennyiség jelent. A Vajdaságba történő magyar tőkebeáramlásról nem beszélhetünk, ugyanakkor jelentős mennyiségű jugoszláv befektetés, ingatlanvásárlás, üzleti tevékenység indult meg az elmúlt három év során a Dunától keletre fekvő délmagyarországi (pl. Bácsbokodi Állami Gazdaság) térségben.

Elsőrendű érdekünk, hogy megakadályozzuk a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatrendszer teljes elhalását, és kedvező kiindulási pozíciókat foglaljunk el a térség gazdasági újjáépítésének majdani beindulásakor.

Az egykori Jugoszláviával kötött kétoldalú megállapodások közül többet az embargó ellenére jelenleg is kölcsönösen érvényben levőnek tekintünk, s a gyakorlatban működtetünk (távközlés, vízgazdálkodás, légi irányítás, környezetvédelem, egészségügy, közlekedés).

4. Fegyveres testületek közötti kapcsolatok

Határőrség

Magyarország és a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság között korábban megkötött kormány szintű egyezmények közül többet kölcsönösen érvényesnek tekintünk. Vegyes bizottságok működnek a határforgalom szabályozásával, a kishatárforgalommal, a határvonal és határjelek megjelölésével, karbantartásával kapcsolatos munkák elvégzése érdekében. Működnek a Határrendi Helyi Vegyes Bizottságok, a kapcsolattartás és a határral kapcsolatos események kivizsgálása folyamatos. Szünetelteti ugyanakkor a munkáját a két fél megbízottaiból álló Fővegyesbizottság.

Jelenleg három állandó nemzetközi (Hercegszántó, Tompa, Röske) és három ideiglenes jelleggel működő, a két ország állampolgárai számára nyitva tartó közúti (Gara, Bajmok, Tiszasziget), egy nemzetközi vasúti (Kelebia) és egy dunai (Mohács) átkelő működik a két ország között.

Rendőrség

Kétoldalú együttműködési megállapodás nincs érvényben a két ország között. A kapcsolatok alacsony szintű, praktikus együttműködésre szorítkoznak. Ennek keretében a Csongrád, illetve a Bács-Kiskun megyei Rendőr-főkapitányság és a Vajdasági Belügyi Titkárság képviselői között igény szerint jönnek létre kétoldalú találkozók, konkrét ügyek egyeztetése kapcsán.

Honvédség

A volt Jugoszlávia felbomlása óta a két tárca közötti kapcsolat gyakorlatilag megszakadt (kivétel a Für–Bulatović-találkozó). Érintkezés a két ország vezérkarának vezetői között volt viszonylagos rendszerességgel. A megbeszélések során konkrét megállapodás született a két vezérkari főnök és a két hadsereg légvédelmi vezetési pontja közötti „forró drót” kiépítéséről. A tárgyalások során a jugoszláv vezetés korrekt légkör kialakítására törekedett. A kapcsolat fenntartásával a jugoszláv honvédelmi vezetés kimondott célja, hogy országát észak felől biztosítsa, elkerülje a váratlan veszélyhelyzeteket, nem utolsósorban, hogy nyomást gyakoroljon a Külügyminisztériumra. A tárgyalások nyomán megszűntek a korábbi légtér- és határsértések, eltűnt a jugoszláv sajtóból a korábban fel-felbukkanó magyar katonai fenyegetés mítosza.

5. Kulturális és nemzetiségi kapcsolatok

A volt Jugoszláviával a kulturális kapcsolatokat az 1986-ban megkötött kulturális egyezmény szabályozta. Ez a dokumentum rendkívül gazdag és átfogó kereteket szabott meg a két ország közötti kulturális, oktatási, tudományos együttműködés számára. Az utolsó megkötött munkaterv 1991 végén lejárt. A magyar fél az új munkaterv tervezetét még az évben átadta, de érdemi válasz nem érkezett. Az 1986-os egyezményben foglaltak végrehajtását 1992 nyarán, az ENSZ BT 757. sz. határozatának⁴⁴⁵ nyomán felfüggesztettük azzal, hogy a Szankciós Tárcaközi Bizottság állásfoglalása értelmében a két országban élő nemzetiségek, illetve azok szervezetei és intézményei közötti kapcsolatokat az anyaországgal semmilyen módon és mértékben nem kívántuk korlátozni.

Ennek szellemében folytatják ösztöndíjasok tanulmányaikat Újvidéken és Belgrádban, teljes és posztgraduális képzésre fogadunk magyar nemzetiségű jelölteket, elősegítjük a hazai szerb nemzetiség számára a tankönyvbehozatalt, segítséget nyújtunk a vajdasági magyar sajtó nyomdaipari termékekkel történő ellátásához.

Lényegében ennek a döntésnek tágabb értelmezése tette lehetővé, hogy az érvényben lévő szankciós határozat ellenére 1993 júliusában Pungor Ernő tárcanélküli miniszter nyitotta meg a Nikola Tesla kiállítást a budapesti Elektrotechnikai Múzeumban, valamint hogy szeptemberben Mádl Ferenc művelődési és közoktatási miniszter nyitotta meg az Országos Széchenyi Könyvtárban a M. Crnjanski emlékkiállítását.

A nem hivatalos tárgyalásokon az utóbbi időben a jugoszláv fél részéről érzékelhető nyomást tapasztalunk a kétoldalú kulturális kapcsolatok kibővítése érdekében is. Érdekeinknek megfelelő módon és körben a szankciók érvénye alatt is célszerűnek látszik kihasználni a vállalható együttműködési formákat, a városközi és regionális kapcsolattartás mellett a központi támogatással finanszírozandó intézményközi együttműködés lehetőségeit.

A Belgrádi Egyetem tervei szerint 1994 őszétől megkezdni működését a Belgrádi Egyetem magyar tanszéke. A tanszék működéséhez magyar részről kívánatos minél hatékonyabb segítség nyújtása. Középtávon változatlanul aktuális a belgrádi magyar intézet működési feltételeinek megteremtése, majd az intézet megnyitása.

A magyar–szerb nemzetiségi kapcsolatok kezelésével kapcsolatos feladatok megtárgyalására Entz Géza államtitkár 1990 őszén látogatást tett Belgrádban és

⁴⁴⁵ Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 757. számú határozatával 1992. május 31-től rendelte el a Szerbia és Montenegró által alkotott Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) ellen az egészségügyi és élelmiszerszállítások kivételével a teljes export-import embargót, egyben megtiltotta a légi járművek fogadását és az oda irányuló légi járművek indulását, s bevezette a pénzügyi tranzakciók tilalmát.

a Vajdaságban. Ezeken a tárgyalásokon a szerb vezetés nem volt elutasító, természetes igényként kezelte Magyarország érdeklődését a vajdasági magyarok helyzete iránt.

Ez a viszony 1991-től kezdődően jelentősen megromlott és jelenleg a nemzetiségi kapcsolatok kezelését a feszültség jellemzi. Magyarország változatlanul támogatja a VMDK autonómiakonceptióját, igényli, hogy a szerb kormány magas szinten tárgyaljon a VMDK-val a bevezetés lehetséges módzatairól. Álláspontunk szerint az autonómia nem irányul Jugoszlávia integritása ellen, mivel kettős garanciát hordoz magában: garantálja egyrészt a magyar–szerb határt a Párizs környéki békerendszer részleges összeomlása után is, másrészt garanciát jelent a magyar kisebbség megmaradására, a feszültség enyhítésére. A kérdés kezelésével kapcsolatos magyar stratégiai cél az, hogy – a szlovén és az ukrán alapszerződéshez hasonlóan – államközi szerződésben kerüljön szabályozásra a kisebbségi együttműködés.

Amennyiben az autonómia bevezetését a magyar külpolitika támogatásával sem sikerül elérni, reális következményként kell a magyar politikának a legveszélyeztetettebb határon túli magyar közösség exodusával és magyarországi letelepítésének feladatával számolnia.

Budapest, 1994. január 18.

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

137.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Összefoglaló a JSZK bel- és külpolitikájáról

1994. január 19.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG10273

Érkezett: 94. 01. 19. 13:13

Készítette: Soma

Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

686

Kis-Jugoszlávia bel és külpolitikai helyzetéről összefoglalóan az alábbiakat jelentjük:

Belpolitika:

Az 1993. decemberi választásokon ismét a Szerbiai Szocialista Párt került ki győztesen. A 250 fős szerb parlamentben a SZSZP-nek 132, a DEPOSZ-nak 45, a Radikális Pártnak 39, A Demokrata Pártnak 2 Szerb Demokrata Pártnak 7, a VMDK-nak 5, az albán koalíciónak 2 képviselője van. A parlamenti abszolút többséghez a szocialistáknak még csak további 3 szavazatra van szükségük, amit a rezsimhű albán és egyes „diszsidens” szerb ellenzéki képviselők révén nagyon valószínűleg el fognak érni.

A magabiztos szocialisták csak jelentéktelen pozíciók átengedésével hajlandók koalícióba lépni egyes pártokkal (elsősorban a Đinđić vezette, erőteljesen nacionalista irányzatával, valamint a szintén harciasan nacionalistává vált SZDP-vel), amelyek azonban nem fogadják el a felkínált kormányzati asszisztálást és nem vállalják a vele járó politikai felelősséget. Ezért bizonyára a szocialisták ismét kisebbségi kormányt fognak alakítani és az elkövetkezendő időszakban mindenképpen hatalmon maradásukkal számolhatunk. Az ellenzék a parlament vezető helyeinek megszerzésére törekszik, s ebben a kérdésben eredményesnek tűnő párbeszéd indult meg a vezető ellenzéki pártok között.

Az új kormánynak szinte megoldhatatlannak tűnő feladatokat kell felvállalnia. Meg kell állítani a több (élelmiszer, energiaellátás, pénzügy stb.) területen már-már katasztrofálissá vált helyzet további romlását, visszafogni a még mindig szociális, de egyre több rétegre kiterjedő elégedetlenséget (vasutasok, bányászok, orvosok, pedagógusok sztrájkját), amely az életszínvonal további csökkenése esetén (az egy főre jutó havi kereset hivatalosan 15–20 DEM) politikai jelleget is ölthet és társadalmi robbanást eredményezhet. A lakosság már képtelen a nagy terhek viselésére: a szerb Bosznia és a Krajina, valamint Koszovó hatalmas kiadásainak fedezésére, a munkanélküliek és a kényszerszabadságon lévők (ez együttesen kb. 1,4 millió fő), az 1,2 millió nyugdíjas, a megnövekedett rendőrség, a hadsereg és más rétegek eltartására. A hatalom nem zárja ki egy nagyobb elégedetlenség kirobbanását, s ezzel is magyarázható a hadsereg és a rendőrség iránti nagyon megértő magatartása, különösen szociális-pénzügyi helyzete rendezése terén (a tiszteknek nemrég 100 DEM havi fizetést ígértek, amit részben a hátrátlépési fejpénzből kívánnak biztosítani). Másfelől a tömegtájékoztatási eszközök révén a kormányzat azt sugallja a közvéleménynek, hogy a fegyveres testületek készek mindenkor fenntartani a közrendet. Jóllehet a társadalmi robbanás bekövetkezését nem lehet pontosan előre jelezni, részünkről megalapozottnak tartjuk azokat az ellenzéki

véleményeket, hogy a lakosság tűrőképessége a vége felé jár, s az életkörülmények további romlása esetén fél éven belül bekövetkezhet a politikai földcsuszamlás.

A szocialisták hatalmon maradását alapvetően az ellenzék erőtlensége és megosztottsága teszi lehetővé. Sőt a választások után az ellenzékben megnőtt megosztottság, különösen a két legnagyobb pártban a Szerb Megújódási Mozgalomban, illetve a DEPOSZ-ban, valamint a DP-ben bekövetkezett pártszakadás⁴⁴⁶ tovább növelte az ellenzék tehetetlenségét ami hozzájárul a szocialisták és S. Milošević elnök pozíciójának megszilárdulásához.

A választási vereség felszínre hozta az ellenzéki pártokon belüli viszályokat, a nyilvánvalóvá tette, hogy köztük és a szocialisták között az alapvető kérdésekben (boszniai háború, Krajina hovatartozása, a szerb egység és a szerb állam sorsa, a blokád, a kisebbségek helyzete) bizonyos hangsúlykülönbségekkel hasonlóak az álláspontok. Az ellenzéki pártok ezekben a kérdésekben nacionalista alapon igyekeznek a szocialistákat, valamint egymást lekörözni, elhanyagolják a rendszerváltással összefüggő kérdések taglalását, nem rendelkeznek alternatív programokkal. (A demokratikus beállítottságú csoportosulások vagy kisebbségbe kerültek, vagy kiszorultak a pártokból, s mindenhol a harcias nacionalisták lettek a hangadók. Az ún. szerbiai demokratikus ellenzék és a szélsőséges Radikális Párt múlt év végén bekövetkezett kibékülése és „barátkozása” óta – a jelentéktelen erő képviselő Polgári Szövetségtől és más kisebb csoportosulásoktól eltekintve – még fenntartásokkal sem beszélhetünk európai értelemben vett demokratikus pártok létezéséről Szerbiában.

Az ellenzék erőtlensége miatt elmarad a szövetségi kormány februárra – főleg a DEPOSZ részéről – tervezett megbuktatása és új, szövetségi választások kieszközölése. A szerb parlamenti választások miatt egyelőre bizonytalan, hogy milyen lesz a szövetségi parlament felsőháza (a Köztársaságok Tanácsa) összetétele, továbbá milyen lesz a viszonya a másik házhoz és a két köztársági kormányhoz.

⁴⁴⁶ A Demokrata Pártból először 1991. január 28-án lépett ki a Nikola Milošević Kosta Čavoški, Aleksandar Ilić körül tömörülők csoportja, s 1991. április 12-én megalapították a Szerb Liberális Pártot. A DP-n belüli pártszakadás közvetlen előzménye az 1992-es választásokon a Szerb Megújódási Mozgalommal való közös fellépés és a DEPOS megalapítása volt. A párt főbizottsága támogatta a DEPOS létrejöttét, ugyanakkor elutasította az ahhoz való csatlakozást. Erre válaszul a DEPOS-hoz való csatlakozás hívei, a Vojislav Koštunica, Mirko Petrović, Mihajlo Kovač köré csoportosulók 1992. július 26-án megalapították a Szerb Demokrata Pártot.

Gazdasági helyzet:

A Kis-Jugoszlávia ellen foganatosított szankciók különösen tavaly ősz óta erőteljesen hatnak az ország gazdaságára, amely drasztikusan visszaesett. Néhány jellemző adat: a Statisztikai Hivatal adatai szerint az infláció 1993 végén elérte az 1 millió százalékot, a megélhetési költségek decemberben az előző hónaphoz képest 2,039-szere-sére, az év elejéhez képest pedig 6,203 billióására nőttek. Egyes szerb becslések szerint a szankciók 21 milliárd dollár közvetlen kárt okoztak Kis-Jugoszláviának.

A stratégiai árutartalékok minimális szintre süllyedtek, a szociális indíttatású megmozdulások „tűzoltómunkával” (olcsó áruk odaszállításával és kiosztásával) már nem rendezhetők. Mindezek következtében szükségessé vált egy válságkezelő program kidolgozása, amelyet egy 70 fős szakértői csoport S. Milošević elnök megrendelése alapján dolgozott ki és a szövetségi kormány január 17-én tervezte bevezetni. A nyilvánosságra még nem hozott program realizálásához a jelek szerint februárban látnak hozzá.

Az eddigi ismeretessé vált részek alapján a program olyan ígérek és kívánságok halmazát képezik (sic!), amelyek a korábbi stabilizációs tervekben is megfogalmazódtak. A célkitűzések megvalósításához sem a hazai, sem a külföldi feltételek nem adóttak. Ilyen célkitűzések pl. az infláció drasztikus csökkentése (havi 6%-ra), az új konvertibilis dinár megteremtése, az állami kiadások és bevételek egyensúlyba hozása, a gazdasági élet, a termelés fellendítése. A program alulértékeli a költségvetési deficitet és túlértékeli a társadalmi termelést. A konvertibilis dinár bevezetése illuzórikus. Az IMF ez év januári elutasító álláspontja miatt változtatni kellene az egész monetáris és fiskális politikán.

A program eredetileg végrehajtható, de a jelenlegi helyzetet alapul véve sikeresen nem valósítható, mivel irreális, naiv előfeltételezésekből indul ki. Alapvetően a kérdések megnyugtatót, időnyerést és a lakosságtól újabb márkában teendő „áldozatvállalást” céloz. A hivatali optimistákon kívül a lakosság és a szakemberek egyaránt nem hisznek a program megvalósíthatóságában.

Vajdasági magyarok:

A decemberi választásokon a magyar szavazók újból bizalmukról biztosították a VMDK autonómiakoncepcióját. Ugyanakkor a VMDK 4 mandátumot veszített (9 helyett 5), ami csak részben magyarázható az egy év alatt külföldre távozottak hiányzó szavazataival. A magyar lakta területeken a szavazók kisebb arányban vettek részt a választásokon, mint a szerbiai átlag, ami a lakosság közönyével, fásultságával

és a VMDK egyes körzeteiben gyengébbre sikerült kampánnyal magyarázható. A szervezet sikeresen oldotta meg ugyanakkor az egyes magyar irányítású községek vezetésében jelentkező problémákat és a Vox Humana által fogadott humanitárius segély elosztása körül támadt nehézségeket is. Nem rajta múlik, hogy a szerbiai pártok – a kisebbségi kérdésben is megmutatkozó nacionalista nézeteik miatt – most nem hajlandók a magyar érdekszervezetekkel együttműködni. A VMDK továbbra is kezdeményezi a szerb vezetéssel való párbeszéd beindítását, s nem zárható ki, hogy a szerb parlamentben kialakult erőviszonyok miatt erre most nagyobb esélye kínálkozik. Az érdekszervezet vezetőségének január 15-i állásfoglalása szerint a VMDK a szocialistákkal nem lép koalícióra, képviselői a parlamentben a demokratikus átalakulásnak megfelelően fognak dolgozni és szavazni a törvények megalkotásakor. Megítélésünk szerint a kialakult erőviszonyok között a VMDK képviselők a szerb parlamentben a mérlegnyelv szerepét játszhatják, tekintettel a szocialisták 123 és az ellenzék 122 képviselőhelyére.

A vajdasági magyarság helyzetének alakulásához semmilyen kedvező változásról nem számolhatunk be. A hivatalos politika véleménye, módszerei és hozzáállása nem változott. Folytatódik a magyarság lassú kitelepülése, amelyet a romló gazdasági-szociális körülmények csak siettetnek. E tekintetben különösen súlyosan érinti a vajdasági magyarságot az 1993. december 30-án bevezetett kiutazási illeték. Kedvezőtlen fejleményt jelent az a tendencia, hogy vidéken gyöngül a központi szocialista irányítás és ellenőrzés hatékonysága, ami az elkövetkezőkben tágabb teret adhat a szélsőséges erők kisebbségellenes megnyilvánulásainak.

Külpolitika:

Kis-Jugoszlávia külpolitikai aktivitása az elmúlt időszakban is a délszláv válság megoldásával foglalkozó nemzetközi fórumokhoz kapcsolódott. A szomszédos országokkal esetenként létrejövő találkozóktól és a „hagyományosan baráti” relációktól (orosz, görög) eltekintve tovább tart Kis-Jugoszlávia diplomáciai elszigeteltsége, azt nem sikerült megtörni. A válsággal foglalkozó fórumokon és találkozókön a jugoszláv szövetségi és a szerb és crnagorai résztvevők egy feladatra összpontosítanak: bizonyítani Kis-Jugoszlávia pozitív szerepét a boszniai válság rendezésében és azt, hogy a boszniai szerbek minden lehetséges engedményt biztosítottak már, eleget tettek a nemzetközi közösség által feljuk kirótt követelményeknek. Mindezek hangoztatása és bizonygatása egy cél érdekében történik: a szankciók feloldása, vagy felfüggesztése. A jugoszláv külpolitika e leszűkített cél tekintetében is sikertelennek bizonyult. A szomszédok felé tett rendkívüli erőfeszítések csak egyeseknél (Görögország,

Románia) váltott ki bizonyos megértést, nagyobb támogatókészséget a nemzetközi fórumokon a Kis-Jugoszláviának nyújtandó humanitárius segélyek kérdésében.

A decemberi választásokra az elmúlt évinél kevesebb külföldi megfigyelő érkezett, az EBEÉ nem képviseltette magát, ami azért különösen fájt a belgrádi vezetésnek, mert a nemzetközi szervezetekben való tagság tekintetében e szervezettel való kapcsolatukat szeretnék mielőbb rendezni. Az EBEÉ kisebbségi megfigyelői missziói visszatérése esetében Belgrád álláspontjában nem következett be pozitív irányú változás, ezt továbbra is EBEÉ-tagságuk valamilyen formájú rendezéséhez kötik.

A Belgrádban működő külföldi diplomáciai missziók zöme továbbra is bojkottálja a szövetségi rendezvényeket – az EU tagországai azt egyeztetés alapján teszik –, a napi ügyek kapcsán a kapcsolattartás alacsonyabb szinten ugyanakkor folyamatos.

Kétoldalú kapcsolatok:

Kétoldalú kapcsolatainkban, a szankciók miatt jó ideje a nem hivatalos érintkezés vált dominánssá. Ilyen formában az elmúlt esztendőben több találkozóra került sor: Kis-Jugoszláviába látogattak el külügyi, művelődési államtitkárok, művelődési helyettes államtitkár, több megyei és városi vezető, a KÜM képviselői stb. Továbbá nem hivatalos formában járt hazánkban a szövetségi külügyminiszter, a tudományügyi miniszter, a szerb vallásügyi, kulturális, a határon túli szerbek minisztere és más politikusok. Sor került néhány kiemelkedő kulturális rendezvényre (Crnjanski évforduló, Nemzeti Színház vendégszereplése). Rendszeressé váltak a vajdasági magyarság képviselőinek magyarországi látogatásai, megbeszélései kormányunk, illetve különböző magyarországi intézmények tagjaival, részt vettek hazai politikai, oktatási, kulturális és egyéb rendezvényeken.

A korábbi esztendőkhöz képest hazai tömegtájékoztatási eszközeink többet foglalkoznak a vajdasági magyarság helyzetével, s általában kiemelten számolnak be a magyar–kis-jugoszláv viszony fejleményeiről.

Jelentős esemény volt Herman János külügyi államtitkár-helyettes, kormányunk különmegbízottjának novemberben tett belgrádi látogatása.

A látogatás eredményeként is betudható, hogy a Vox Humanának nyújtott segítséget szerb részről nem akadályozták és a tömegtájékoztatási eszközökben az elmúlt időszakban – egyedi cikkek kivételével – nem tapasztaltunk szervezetség jeleiről árulkodó Magyarország-ellenes kampányt.

Magyarellenesség csupán egyes krajjinai vezetők és szélsőséges szerb nacionalisták (Šešelj, Arkan) megnyilatkozásaiban, illetve az újvidéki tv bizonyos szerb nyelvű műsoraiban (Fekete Elvira szerkesztésében) tapasztalható.

A szerb vezetés részéről egyelőre nem történt előrelépés a vajdasági magyarságot érintő ügyekben, a dunai hajózás problémás kérdéseit, vagy a *Magyar Szó* megjelenését illetően. A szerb külpolitika továbbra is elégedetlen a délszláv válsággal foglalkozó fórumokon tanúsított magyar magatartással, indokolatlanul, alaptalanul és viszonzatlanul több „segítséget” várna el tőlünk. Elismeri ugyanakkor, hogy a szankciós rezsím alkalmazását tekintve Magyarország korrekt magatartást tanúsít, nem lép túl az előírt intézkedések minimumán, idegenrendészeti gyakorlata pedig kimondottan kedvező a jugoszláv állampolgárok számára.

Konzuli kapcsolataink normálisak. Vitás kérdések nincsenek. Az összesen 163 km közös határszakaszon 5 közúti, 2 folyami és 1 vasúti határátkelőhely működik. 1993-ban több mint 15 millió jugoszláv határátlépést regisztráltunk. Ez több mint 70%-os növekedést jelent az előző évhez képest. Ugyanakkor 65%-kal csökkent a Jugoszláviába látogató magyar utasok száma. A határátlépési illeték bevezetése óta 60%-al csökkent a hazánkba utazó jugoszlávok száma és több mint kétszeresére nőtt a Jugoszláviába utazó magyarok száma.

1989 óta Jugoszláviával kétoldalú egyezményt nem kötöttünk. Ugyanakkor mindkét fél hallgatólagosan érvényesnek tekinti a korábban a JSZSZK és az MNK között megkötött egyezményeket.

– 20 – V. –

Lássa: IV. Területi Főosztály
Szabó I.
Varga I.

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

Varga Imrének, a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének az összefoglalója
Jeszenszky Géza belgrádi és újvidéki tárgyalásairól

1994. február 1.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Varga Imre
Jóváhagyta: Szócs Ferenc
00238/4/94
0001

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 18 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Feljegyzés

Tárgy: Jeszenszky Géza belgrádi tárgyalásai (1994. január 27–28.)

Jeszenszky Géza külügyminiszter Vladislav Jovanović jugoszláv külügyminiszter meghívására 1994. január 27–28-án hivatalos látogatást tett Belgrádban. Miniszter úr kíséretében volt Herman János helyettes államtitkár, Oberfrank Ferenc kabinetfőnök, Mák Ferenc, a HTMH főosztályvezetője. Molnár Gusztáv, a Magyar Külügyi Intézet munkatársa, Varga Imre osztályvezető és Huszár János tanácsos. A küldöttséghez Belgrádban csatlakozott Vincze András ügyvivő, illetve Kristóf Lázár tanácsos.

Miniszter úr a partnerével folytatott tárgyalások mellett, találkozott Slobodan Milošević szerb elnökkel, fogadta őt Radoje Kontić jugoszláv miniszterelnök, illetve Zoran Lilić szövetségi államfő. Szállásán fogadta Vuk Draškovićot, a legnagyobb szerb ellenzéki tömörülés, a DEPOS elnökét. Úgyszintén találkozott Ágoston Andrással, a VMDK elnökével, valamint Újvidéken a VMDK Elnökségének néhány tagjával. Részt vett az Újvidéki Színház megalakítása 20. évfordulójának tiszteletére rendezett ünnepi előadáson. Ennek keretében találkozott Savović Margit szövetségi kisebbségügyi miniszterrel, valamint a vajdasági tartományi kormány néhány tagjával.

I.

Jovanović szövetségi külügyminiszterrel két ízben került sor megbeszélésekre.

A január 27-i plenáris tárgyalásokon miniszter úr rövid tájékoztatást adott az elmúlt három és fél év magyar külpolitikai törekvéseiről, eredményeiről. Beszámolt az

Európai Unióhoz való integrálódásunk folyamatáról, az amerikai „békepartnerség” fogadtatásáról, a NATO-hoz való csatlakozási szándékunkról. Hangsúlyozta, hogy a magyar külpolitika kiszámítható, konzekvens, éppen ezért Magyarországot elfogadják a világban. A választások nem fogják megváltoztatni a magyar külpolitika fő irányait. Ezek között prioritás a szomszédokkal való kapcsolatok fejlesztése. Nyomatékosan szólt arról, hogy Magyarországon nincs ellenszenv egyetlen szomszéd nép ellen sem.

Jovanović külügyminiszter hangsúlyozva, hogy Jugoszlávia fő törekvése az európai orientáció, ugyanakkor sajnálatának adott hangot, hogy ezt a szankciók és a nemzetközi izoláció miatt nem tudják bizonyítani. Nincs képük az európai folyamatokról. Nem értik EBEÉ-tagságuk felfüggesztését. Alárendeltségüket nem fogadják el. Békét akarnak, de az együttműködéshez igénylik az egyenrangúságot.

A boszniai háború folytatásában egyedül a muzulmán-bosnyák fél érdekelt. Szarajevóban többségben vannak a fundamentalisták. Európában sokaknak megfelel a háború folytatása, pedig ők készek a szerb–muzulmán együttműködésre (példaként a Szarajevótól függetlenedett Abdićtal megkötött megállapodásra utalt).⁴⁴⁷ Hangsúlyozta, hogy a szankciók további fenntartása közvetlenül generálja a háborút. Izetbegović a szankciókban reménykedik. Jugoszlávia reméli, hogy azokat hamarosan feloldják, de készek arra, hogy akár hosszabb ideig is a szankciók alatt éljenek. Szükségük van a szomszédok szimpátiájára és támogatására a szankciók feloldása érdekében.

Megítélésük szerint az európai országok többsége már érti ezeket az összefüggéseket, az USA az, amely egyoldalúan támogatja a muzulmánokat, ezzel akadályozza a „pozitív folyamatok” kibontakozását. Újabb feltételek támasztása muzulmán részről csak időhúzást jelent. Borúlátóak a kibontakozást illetően, mert az EU csak a saját tervét erőlteti és elfogult Izetbegović mellett. Harcok a bosnyák–horvát frontszakaszon vannak, mégis a szerbeket fenyegetik légingsapás-méréssel.

Ami a kétoldalú kapcsolatokat érinti, Jovanović hangsúlyozta együttműködési készségüket, hiszen a jó szomszédság megteremtése követelmény. Szorgalmazta a politikai kontaktusok folytatását, magas szinten is. Javasolta, hogy a külügyminiszterek rendszeresen konzultáljanak. Készségüket hangoztatta az alapszerződés előkészítésére (átadásra került néhány már ratifikált alapszerződés). Érdekeltek a külkereskedelmi tárcák kapcsolatfelvételében. Ezzel összefüggésben szorgalmazta a GEB munkájának

⁴⁴⁷ Fikret Abdić, Franjo Tuđman horvát és Slobodan Milošević szerb elnökkel történt tárgyalásai után, 1993. szeptember 29-én Velika Kladušaban magához ragadta a hatalmat, függetlenítette magát a szarajevói központi kormányzattól, majd kikiáltotta a Nyugat-Boszniai Autonóm Tartományt. 1993. október 21-én Zágrábban előbb a boszniai horvátokkal, majd másnap Belgrádban a boszniai szerbekkel kötött együttműködési megállapodást.

felújítását. Jelezte érdekeltségüket az EXPO-n való részvételben. Ügyszintén szorgalmazta a kulturális munkaterv megkötését. Elismerően szólt a Tesla- és Crnjanski-évfordulók magyarországi megünnepléséről. Felvetette tájékoztatási intézetek kölcsönös létesítését. Konzuli konzultációkat sürgetett. Jelezte, hogy készek azonnal felvenni a kapcsolatot a Belügyminisztériumok, elsősorban a határőrizeti, illetve a bűnüldöző szervek, valamint a vámszervek és a biztonsági szervek között. Felvetette újságírók cseréjének lehetőségét.

Miniszter úr reflektálva Jovanović közléseire és felvetéseire rámutatott, hogy Magyarország soha nem akarta Jugoszlávia izolációját. A szankciók betartása nem jelent szerbellenességet. Sok a közös érdekünk. Felvetette a szabad dunai hajózás, valamint az utak járhatóságának biztosítását. Emlékeztetett arra, hogy Magyarország baráti szándékát demonstrálta, amikor nem vezette be a vízumkényszert, illetve amikor folyamatosan biztosította a magyar–jugoszláv határ átjárhatóságát. Nyomatékosan vetette fel a jugoszláv kiutazási illetéket, mint kapcsolatainkat zavaró tényezőt. Szorgalmazta, hogy mentesítsék az illeték fizetése alól a kis határsávban élőket, valamint a Magyarországon tanuló diákokat és a nálunk dolgozó munkavállalókat. Jelezte Magyarország készségét arra, hogy további könnyítéseket alkalmazzunk a határátkelésben (az ideiglenes határátkelők állandósítása), a budapesti jugoszláv képviselő diplomáciai munkájában. Utalt arra, hogy Magyarország is kivethetne illetéket a jugoszláv gépjárművekre, de ezt nem teszi.

Üdvözölte azt a gesztust, hogy Milošević meghívta Ágoston Andrást a megbeszélésekre.⁴⁴⁸ Felvetette egy kisebbségi egyezmény előkészítésének lehetőségét. Utalva arra a tényre, hogy Magyarország tagja az EBEÉ-Trojának, s hogy e minőségében a belgrádi út előtt konzultáltunk számos EBEÉ-tagállammal. Szorgalmazta, hogy a jugoszláv fél demonstrálja jó szándékát az EBEÉ felé, engedélyezze az emberi jogi missziók visszatérését. Ez feltétlenül olyan bizalom erősítő lépés lenne, amely megnyithatná az utat az EBEÉ-be történő visszatérés előtt.

Január 28-án került sor a kétoldalú megbeszélések folytatására.

⁴⁴⁸ Ágoston András és Slobodan Milošević 1994 januári tárgyalásain négy témát vitattak meg: a magyar sajtóház ügyét (a Forum Könyvkiadót a tartományi képviselőház elé terjesztett javaslat értelmében eredetileg a Szerb Szocialista Párt irányítása alá helyezték volna), a magyar iskolahálózat kiépítését, a művelődési intézmények pénzelését és a magyar többségű közigazgatási körzetek létrehozását. A szerb elnök az első három pontot támogatásáról biztosította, a magyar többségű közigazgatási körzetek létrehozásával kapcsolatban viszont további tárgyalásokat kért.

Jovanović, az előző napon félbeszakadt kétoldalú témákat folytatva hangsúlyozta, értékeli, hogy Magyarország nem vezetett be vízumkényszert. Úgyszintén értékeli, hogy Magyarország partner volt új ideiglenes határátkelők nyitásában (kérte, hogy módosítsuk a nyitvatartás idejét). Értetlenségének adott hangot azonban a magyar külpolitikában részükről tapasztalt úgymond kettőssége miatt. Úgy érzékelték, hogy a kétoldalú kapcsolatokban mást mondunk, mint a nemzetközi fórumukon. Megértik, hogy Magyarországnak követnie kell az egyeztetett európai vonalat, de különösen fájjalják az ENSZ Közgyűlése legutóbbi boszniai határozatának megszavazását. Kérte, hogy ezt a kettősséget lehetőség szerint számoljuk fel, ők a maguk részéről lezártnak tekintik az ügyet.

A kilépési illetékre vonatkozó felvételünkre reagálva rámutatott, hogy az kikényszerített, átmenetinek tekinthető intézkedés. Egyértelműen utalt arra, hogy a jugoszláv kormány már a közeljövőben meg fogja vizsgálni, hogy milyen könnyítéseket lehet alkalmazni. A dunai hajózásra bevezetett illetékekkel kapcsolatban úgyszintén szorult helyzetüket hangsúlyozta és szorgalmazta a BT 820. (1993.) sz. határozatának megszüntetését.

Jelezte, hogy készek megvizsgálni a kisebbségi egyezményre vonatkozó javaslatunkat. Rámutatott, hogy a kisebbségi vonatkozású megállapodás akár az alapszerződésnek is része lehetne. Nem zárkózott el az elől, hogy esetleg csatlakozzanak a magyar–ukrán kisebbségi nyilatkozathoz (átadtuk a nyilatkozat szövegét).

Az EBEÉ-missziókkal kapcsolatosan az ismert „sértődött” álláspontot fejtette ki és szorgalmazta, hogy az EBEÉ hívja meg Jugoszláviát rendezvényeire. Majd enyhültebb hangnemben utalt arra, hogy szeretnének visszakérülni az EBEÉ-be, jelen lenni az idei utótálalkozón Budapesten.

Végezetül két konkrét kérdést vetett fel. Kérte, hogy adjunk tájékoztatást a paksi atomerőmű területén tervezett átmeneti hulladéktárolóról. Javasolta, hogy Magyarország ettől az évtől kezdve vegyen részt újból az Újvidéki Nemzetközi Mezőgazdasági Vásáron,⁴⁴⁹ tekintettel arra, hogy az az élelmiszerekkel és a mezőgazdasággal kapcsolatos és így a szankciók nem vonatkoznak rá.

Miniszter úr válaszában határozottan rámutatott, hogy a BT 820. sz. határozatának semmi köze a dunai szabad hajózáshoz. Szorgalmazta, hogy az illetékszedést velünk szemben szüntessék meg, amit pozitív jelzésként értékelnénk. Egy ilyen lépés feltétlenül hozzájárulna újabb határátkelőhelyek nyitásához, a meglévők munkaidejének meghosszabbításához stb.

⁴⁴⁹ Az Újvidéki Nemzetközi Mezőgazdasági Vásárt először 1933-ban tartották meg, amely Közép- és Délkelet-Európa egyik legnagyobb és legfontosabb ilyen jellegű bemutatója.

Szorgalmazta a Magyarországon tartózkodó jugoszláv állampolgárságú, köztük magyar menekültek amnesztiában részesítését. Egyetértett azzal, hogy a nemzetközi bűnözés elleni harc közös érdek, ezért szükség van az illetékes szervek együttműködésére.

Az EBEÉ-missziókkal kapcsolatosan rámutatott, hogy működésük engedélyezése annak idején helyes lépés volt, hiszen a missziók cáfolhatják az alaptalan vádak, megnyugtatók a félelemben élő polgári lakosságot, hozzájárulhatnak az ország nemzetközi image-ának, hírének javításához. Magyarország is befogadott nemzetközi missziókat, hasonló megfontolások miatt. Ebből a megközelítésből újból szorgalmazta, hogy vizsgálják felül álláspontjukat. Hangsúlyozta, hogy Magyarország számára is kedvező volna, ha Jugoszlávia EBEÉ-tagállam lehetne.

II.

Slobodan Miloševićtel január 27-én közvetlenül a plenáris tárgyalások fordulója után került sor megbeszélésre. A találkozón jelen volt Ágoston András, a VMDK elnöke.

Miniszter úr rámutatott, hogy a magyar külpolitika iránya konzisztens volt a délszláv válság kirobbanása óta. Magyarország demonstrálta jóindulatát Jugoszlávia felé, nem vezettük be a vízumkényszert. Kifejezte örömét, hogy a megbeszélésen jelen van a VMDK elnöke, mert Magyarország nem kíván a vajdasági magyarok feje felett tárgyalni. Érdekünkben áll, hogy kétoldalú kapcsolataink belátható időn belül éri el a korábbi szintet, de nem csak erről szeretnénk tárgyalni, hiszen Magyarország tud lépni Európa felé is. Rámutatott, hogy közösen kell kihasználnunk a földrajzi helyzetünkben adódó előnyöket. Magyarországon és Jugoszlávián keresztül vezet az egyik legfontosabb transzeurópai útvonal. A magyar–szerb viszony lehetne példaértékű is. Ehhez Szerbiának is tenni kellene valamit, el kellene fogadnia például a kisebbségek önkormányzatát, a szubszidiaritás elvét, amely jól mutatná a világnak, hogy új Jugoszlávia van születőben.

Magyarország több mint 1 millió USD segílyt adott Jugoszláviának, befogadtuk a menekülteket. A gyakorlati együttműködésben vagyunk érdekeltek, el kell hárítani az azt gátló akadályokat. Tudjuk, hogy a válság befejezése előtt nem lehet szó elmélyült együttműködésről, de vannak területek, ahol meg lehet találni a közös érdekeket.

Rámutatott, hogy Jugoszlávia elvesztette a világ bizalmát, a korábbi széles körű támogatást, amit lépésről lépésre fog tudni csak visszaszerezni. Ebben lehetne példaértékű lépés a vajdasági magyar régió kialakítása. A jövő Európája ugyanis nemcsak az országok, hanem a régiók Európája is lesz. Magyarország ilyen megfontolásból, elvi

alapon támogatja a horvátországi szerbek speciális státuszát. A Balkánon is új utakat kell keresni, hogy elkerüljük a nagyobb bajt. A Milošević–Ágoston-megbeszéléseket jó jelnek tartjuk. Felvetette a baranyai magyar menekültek visszatérésének, valamint az Adria-vezetéknek a kérdését.

Milošević hangsúlyozta, hogy a válság megoldásának a kulcsa a nemzetközi közösség kezében van. Meg kell győzni a muzulmánokat, hogy fejezzék be a háborút. Jugoszlávia minden együttműködés előtt nyitott. A szerbek a szankciók előtt ugyanakkor nem fognak meghajolni. A háború a muzulmánok választása. Kijelentette, a magyar–szerb kapcsolatok mélypontja mögöttünk van. A magyar–szerb kooperáció soha nem szakadt meg, most is lehetne többet tenni. A maguk részéről semmilyen akadályt nem fognak támasztani a kétoldalú kapcsolatok javítása előtt.

A kisebbségek helyzetét európai módon kívánják rendezni. A kisebbségekre mint összekötő kapocsra tekintenek. A magyarok egyenrangú állampolgárok. Nem akarják a magyarokat elszerbesíteni. Határozottan kijelentette, hogy bár jelenleg vannak gondok a kulturális és oktatási intézményekkel, ez év végéig olyan változások lesznek, hogy nem lesz módunk kifogásokat emelni. Utalva a VMDK 4 pontos javaslatcsomagjára jelezte, hogy elfogadja a Fórum kiadóháza és a VMMSZ kulturális önkormányzati jogaira vonatkozó javaslatokat, s ez év végéig tárgyalásokon kívánja rendezni a Szabadka–Topolya–Zenta-háromszögben található magyar többségű régió státuszát. Pótolni fogják a hiányzó kisebbségi oktatási intézményeket is. Javasolta, hogy Magyarország szóljon, ha a jövőben is lesz észrevétele a vajdasági magyarok jogainak érvényesülésével kapcsolatban.

Az Adria-kőolajvezetékkel kapcsolatban elmondta, hogy Tudmannel – aki nem barátja – a szerb–horvát viszony három lépcsőben történő normalizálásában állapodtak meg. Első lépésben be kell szüntetni az ellenségeskedéseket, meg kell kezdeni a Vance-terv végrehajtását. Másodszor helyre kell állítani a két ország közötti kommunikációs vonalakat (modus vivendi), beleértve az Adria-kőolajvezetékét. Utalt arra, hogy a második fázisnak a kedélyek megnyugtatója, a bizalom legalább részbeni helyreállítása miatt egy-két évig kell tartania. Harmadsorban kerülhet sor a végső politikai megoldásra, a Zágráb és Knin közötti közvetlen tárgyalások keretében. Megítélése szerint az Adria-vezeték egy-két hónapon belül megnyitható, mert nem sérült meg jelentősen. A szerb–horvát közeledés tovább fog folytatódni, február 15-ig megnyílnak a képviselőletek. A krajainai választások eredménye (a Belgrádhhoz közel álló Martić győzelme) is ebbe az irányba mutat.

Hangsúlyozta, hogy Magyarországnak nem kell félnie, a Vajdaságban nem lesz háború. Hozzátette, hogy Koszovóban sem lesz, mivel az albánok erre nem képesek,

ők pedig nem akarnak háborúzni az albánokkal.⁴⁵⁰ A szélsőségeket ki fogják szorítani a politikai közéletből. Végezetül Magyarország segítségét kérte a szankciók feloldásában.

III.

Radoje Kontić szövetségi kormányfő kifejtette, a jugoszláv fél szeretné, ha a magyar kormány kezdeményezné a szankciók feloldását. Jugoszlávia nem agresszor, Boszniában polgárháború folyik. A Vance–Owen-tervet elfogadják, a Biztonsági Tanács szankciós határozatainak fenntartására ezért nincs ok.

Kontić adatokat közölt a Kis-Jugoszláviát a szankciók következtében ért veszteségekről. Ezek szerint Jugoszláviát két év alatt 30 Mrd USD kár érte. Az 1992-ben 25 Mrd USD GDP 1993-ban 9,5 Mrd USD-ra esett vissza és 1994-ben sem éri majd el a 10 Mrd USD-t. Ennek a veszteségnek kiegyensúlyozására legalább 12 évre lesz szüksége a jugoszláv gazdaságnak, a halmozott veszteség így módon eléri majd a 125 M USD-t. A kormányfő szerint 1993-ban az előző évi 800 ezerről 1800 ezerre emelkedett a munkanélküliek száma, havi 300 USD-ról 20-30 USD-ra esett az átlagjövedelem. A szankciók indirekt hatásai következtében a szélsőséges militáns erők felszínre kerültek, a demokratikus folyamatok megrekedtek és a védtelen társadalmi rétegek egyre kiszolgáltatottabbá válnak.

Kontić kifejtette, hogy a szankciók kilátástalan helyzetbe hozzák és destabilizálják az egész térséget, amelynek következtében „a balkáni puskaaporos hordó felrobbanhat”. A kétoldalú kapcsolatok terén javasolta, hogy a szankciók fennállása alatt a humanitárius kereskedelem fejlesztését tűzze a két fél napirendre, elsősorban a gyógyszerek, az energia, a növényvédőszer és az élelmiszerek területén. Felvetette a kishatárforgalom minél zökkenőmentesebb biztosítását és új átkelőhelyek megnyitásának szükségességét.

A szankciók utáni időszakban jó esélye van a közlekedés, a vegyipar, a kohászat, a mezőgazdaság, az elektronika és a turizmus területén folyó együttműködésnek.

⁴⁵⁰ A valóság ezt megcáfolta. 1996-ban megalakult a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (OVK), majd 1997 februárjában fegyveres összetűzésekre került sor a szerb biztonsági erőkkel. A jugoszláv hadsereg, a szerb rendőrség és az OVK 1998. február végi, március eleji összecsapásaiban 30 albán civil és 4 szerb rendőr halt meg. Az egyre inkább elharapódzó fegyveres összetűzések 1999. március 22-én a JSZK elleni NATO-légítámadásokba torkollottak. A 78 napig tartó légi intervenció után, a szerb erők 1999 júniusában kivonultak Koszovó területéről. Koszovó azóta kikiáltotta a függetlenségét, amelyet Szerbia a mai napig nem ismer el.

Javasolta, hogy a jövődő kooperáció előkészítésére miniszteri szintű megbeszélésekre kerüljön sor és az illetékesek állítsanak össze indikatív árulistát.

Kontić kifejtette, hogy 1993 decemberében Kis-Jugoszláviában 34 millió százalék volt az infláció. A bevezetésre került intézkedésektől, a szigorú monetáris politikától a szakemberek a szétzilált pénzügyi rendszer rendbehozását remélik. Az első hét eredményeit biztatónak értékelte.

Miniszter úr válaszában kifejtette, hogy mindkét országnak szüksége van a gazdasági expanzióra. A boszniai válság nem ígérkezik rövid kifutásúnak, de van bizonyos mozgástér a kapcsolatok intenzívebbé tételére. Elsőrendű fontosságú az illetékmentes szabad dunai hajózás biztosítása. A magyar fél gyors megoldást vár a határilleték bevezetésével kapcsolatos problémák felszámolására, bizonyos rétegek számára a mentesség biztosítása halaszthatatlan teendő.

A megbeszélés végén Radoje Kontić jugoszláviai látogatásra hívta meg a magyar miniszterelnököt.

IV.

Zoran Lilić jugoszláv államfő a megbeszélésen kifejtette, hogy a délszláv válság megoldásának kulcsát a jugoszláv fél a szankciók feloldásában látja. Ezek a szankciók nemcsak Jugoszláviát, hanem a szomszédokat is sújtják. A régió ennek következtében lemaradhat az európai fejlődéstől. Jugoszlávia a délszláv válság békés rendezésének híve, de a béke létrejöttét külső körülmények gátolják. Jugoszláviában a nemzetiségek, így a vajdasági magyarság szükségleteire is komoly pénzt költenek és európai szellemben szavatolják a kisebbségi jogokat.

Miniszter úr hangsúlyozta, hogy a világ közvéleménye az erőszak áldozataira figyelt elsősorban, s a tragikus események hatása alatt alakította ki Jugoszláviáról álláspontját. Magyarország a válság megoldására egyedül hatni nem tud, a szankciók feloldása a nemzetközi közösség megítélésétől függ.

A megfelelő tanulságokat mindkét félnek le kell vonnia a kétoldalú kapcsolatok alakítása során. Új megoldások jelenthetik a kiutat néhány különös fontosságú kérdés rendezésében. Ennek jegyében az egyes etnikai közösségek saját maguk találják meg problémáik megoldásának módját. A szerb és a magyar nemzetnek egyaránt van államhatáron túli része. Az ezzel kapcsolatos kérdéseket nem a határok megváltoztatásával, hanem az európai egység jegyében lehet megoldani. A magyar fél érdeke a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése. Erre a fejlesztésre a nemzetközi közösség lépéseivel összhangban kerülhet sor.

A megbeszélés végén Zoran Lilić jugoszláviai látogatásra hívta meg Göncz Árpád köztársasági elnököt.

V.

Január 28-án került sor a vendégszálláson találkozóra Vuk Drašković ellenzéki vezetővel.

Miniszter úr örömét fejezte ki, hogy Drašković urat jó egészségben látja. Érdeklődött, hogy miként látja pártja a belpolitikai kibontakozás esélyét, a délszláv válság megoldásának lehetőségeit.

Drašković mindenekelőtt megköszönte a 2 évvel ezelőtti magyarországi vendégszeretetet, amelyet nem felejt el.

A DEPOS álláspontja nem változott a kisebbséggel kapcsolatban, ma is az európai normák, a jogok lehető legnagyobb mértékű biztosítását szorgalmazza. A hatalom mostani kisebbségi politikáját elítélőleg említette. Meglepte Milošević gesztusa a VMDK felé, de ennek ellenére azt hihetőnek vélte (az ellenzéki pártok irányába tett puhatolózásait ugyanakkor blöffnek nevezte). Elmondta, hogy Ágoston Andrással szinte napi kapcsolatban van, együttműködésük jó.

A belpolitikai témákat érintve közölte, hogy megbeszélése volt Miloševićtyel. Javaslattal tett egy nemzeti kerekasztal létrehozására, amivel ő elvben egyetértett. A parlamentben azonban a szocialista párt nem látszik engedni, egypárti kormányt akar, ezért ott most politikai blokádnak alakult ki. A parlament megalakulásának napján (január 24.) Ágostonék lépése segített, mert ellenkező esetben a DEPOS-jelölt „elesett” volna, így döntetlen lett, egyik jelölt sem győzött. A DEPOS magának igényli a parlamenti elnöki helyet. A VMDK adhatna alelnököt. Ebben az esetben el tudnák fogadni a kisebbségi szocialista kormányt egy határozott feltétellel, Milošević mondjon le a tv-ről.

Drašković szerint a belgrádi tv 80%-ban felelős a délszláv háború kirobbanásáért és ma is jelentős a szerepe a nép tudatlanságában tartásában. Kijelentette, ha megkapnák a tv feletti ellenőrzést, úgy garantálni tudná a boszniai háború 5 hónapon belüli befejezését. A parlamenti küzdelmek középpontjában ezért a tv-törvény lesz. Állítása szerint sok szocialista párti képviselő is egyetért velük, őt személyesen 40 képviselő kereste fel külön-külön. Ezért reménykedik.

A szerb–horvát kiegyezési folyamatot üdvözlötte. Tudmannel szemben bizalmatlannak mutatkozott, szerinte ő Nagy-Horvátország atyja. A Krajínak sorsáról Zágrábnak és Kninnek kell tárgyalnia. Az emberek már nagyon várják a nyitást. Utazni akarnak, rokonaikat akarják meglátogatni. Meglepő módon a szerb–horvát közeledés tervezett folyamatát hasonlóan írta le, mint Milošević. A háborút be kell fejezni Boszniában is. A szemben álló feleket le kell szerelni, a háborús bűnösöket össze kell szedni, a menekülteknek haza kell térni. Fenn kell tartani az etnikai és a kulturális sokszínűséget.

VI.

Értékelés: A látogatást jól időzítettük. Annak a partner rendkívül nagy, a kétoldalú kapcsolatokon túlmenő jelentőséget tulajdonított. Elsőségünkkel sikerült kedvező pozíciókat szerezni érdekeink hatékonyabb érvényesítéséhez, a délszláv válságban szemben álló felek közötti közvetítéshez. Nem utolsósorban Jugoszlávia és a világ közötti kommunikáció elősegítésével eddigi kárainkat és a hátrányos következményeket kompenzáló előnyöket szerezhettünk. Már a látogatás bejelentése és előkészítése – a sajátos szerb belpolitikai erőviszonyok mellett – is lendületet adott a hatalom és a VMDK közötti párbeszédnek. Milošević nyilvánosan elkötelezte magát a VMDK által kidolgozott autonómiakoncepcióról való tárgyalás mellett. Ennek fejében nem igényelte a jugoszláv fél Magyarország nemzetközi kötelezettségeinek felrúgását, csupán a jugoszláv álláspont megértését és jóindulatú támogatását, képviselőjét kérte a nemzetközi fórumokon, valamint az USA kormányával szemben.

A látogatás megmutatta, hogy a jugoszláv félnek nagy szüksége van az együttműködésre Magyarországgal. Ez szintén kedvező helyzetet teremt érdekeink hatékonyabb érvényesítésére. Rajtunk múlik, hogy mely területeken és milyen ütemezésben fejlesztjük a kétoldalú kapcsolatokat. A tárgyalópartnerek messzemenő készséget nyilvánítottak a szankciós rezsim utáni időszakra történő sokoldalú felkészülésre és az ezt szolgáló tárgyalások megkezdésére. A jugoszláv fél egyértelműen kimondta, hogy Magyarországot nem tekinti ellenségének, a múltban keletkezett konfliktusokat és feszültségeket lezártak tekinti.

A magyar fél konkrét felvetéseivel (határilleték, Adria-kőolajvezeték stb.) szemben nem volt elutasító a partner, jelezte, hogy készek lépéseket tenni az általunk igényelt kérések teljesítése érdekében.

Az EBEÉ-Trojka tagjaitól, illetve a megkeresett EBEÉ-országoktól kapott mandátumot a magyar küldöttség teljesítette. A jugoszláv reakció nem volt elutasító, megértették, hogy amennyiben szeretnének visszakerülni az EBEÉ-be, akkor nekik kell megtenni az első lépést. Nyilvánvalóvá tettük, hogy nem Magyarországnak van szüksége az EBEÉ-missziók újbóli beengedésére, az elsősorban Jugoszlávia image-át, illetve jóhírért javíthatja. Nyilvánvaló, hogy még további nyomásgyakorlásra van szükség a jugoszláv álláspont puhítása érdekében, de úgy tűnt, hogy közel van az az időpont, amikor engedni fognak ebben a kérdésben is.

Összefoglalva: A látogatás jól demonstrálta, hogy Magyarország kész a konstruktív kezdeményezésekre és a párbeszédre, még azokkal a szomszédjaival is, amelyekkel viszonya feszült volt (a látogatás előtt egyeztetünk a horvát és szlovén féllel). Bebizonyítottuk, hogy készek vagyunk erőfeszítéseket tenni a térségben tapasztalható

feszültségek csökkentése érdekében, ezzel is hozzájárulva – ha szerény mértékben is – az összeurópai stabilitás megszilárdításához.

Budapest, 1994. február 1.

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

139.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Jugoszláv reakciók Jeszenszky Géza belgrádi és újvidéki látogatása kapcsán

1994. február 2.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20384

Érkezett: 94. 02. 02. 10:17

Készítette: Ma.

Ellenőrizte: *Kézírással*

47

Munkatársam itteni politikai személyiségekkel, a vajdasági magyarság képviselőivel folytatott beszélgetések, továbbá diplomata körök, a belgrádi tájékoztatási eszközök, illetve újságírók véleménye alapján – Jeszenszky Géza belgrádi és újvidéki látogatásáról⁴⁵¹ – a következőket jelentem:

⁴⁵¹ Jeszenszky Géza magyar külügyminiszter, ahogy azt az előző irat is mutatja, 1994. január 27-én két-napos látogatást tett a JSZK-ban, ahol Vladislav Jovanović szövetségi külügyminiszterrel, Zoran Lilić szövetségi elnökkel, Radoje Kontić kormányfővel, Slobodan Milošević szerb elnökkel, Vuk Drašković ellenzéki vezetővel és Ágoston Andrással, a VMDK elnökével találkozott. A magyar külügyminiszter Újvidéken részt vett a 20. évfordulóját ünneplő Újvidéki Színház jubileumi előadásán is, ahol Merő Béla rendezésében Faragó Attila *Lappangó* című drámáját mutatták be.

Valamennyi beszélgetőpartner kiemelte, hogy a látogatás nem csak kétoldalú kapcsolataink, hanem részben nemzetközi szempontból is nagyon fontos esemény volt. Általános az egyetértés abban, hogy a megbeszélések bizonyos enyhülést eredményeznek a magyar–jugoszláv kapcsolatokban. Többségük optimistán nyilatkozik a kétoldalú kapcsolatok várható alakulását illetően. Jugoszláv beszélgetőpartnereknél érezhetően pozitív irányban változott meg a vélemény hazánkról és kormányunk politikájáról. Mellőzték a negatív jelzőket, nem beszéltek ellenségesen, sőt megértéssel, együttérzéssel viszonyultak hozzánk.

Vezető külpolitikai újságírók szerint Jeszenszky látogatása nemcsak a kétoldalú viszonyunkban zár le egy feszültségekkel telített, bizalmatlansággal párosuló szakaszt, hanem olyan biztató időszakot nyit, ami reményt sugall Jugoszláviának, hogy a rendkívüli elszigeteltségben Magyarország továbbra is nyitva tartja az ablakot Európa irányába. Ma már az átlag jugoszláv előtt is nagymértékben felértékelődött a Magyarországgal fenntartott kapcsolatok jelentősége.

A tárgyalásokon részt vevő R. Bogdanović külügyminiszter-helyettes a találkozót értékelve érdeklődésünkre elmondta, hogy azok rendkívül tartalmasak, széles körűek és őszinték voltak. Érintették kapcsolataink valamennyi lényeges területét és mindkét fél világosan kifejtette álláspontját. A két küldöttség a maximumot nyújtotta a jelenlegi realitásokon belül. Lényegében minden közös érdekeltségű kérdésben sikerült megállapodni, így pl. Magyarország támogatni fogja a JSZK-val szembeni szankciók felfüggesztését, sor kerül több magas szintű kétoldalú politikai látogatásra, szakembereink hozzálátnak a szankció utáni időszakra való felkészüléshez, újabb határátkelők megnyitására kerül sor, a közeljövőben találkoznak a határ- és vámservek képviselői stb.

J. Ilić illetékes területi főosztály megbízott vezetőjének értékelése szerint kívánatos volna még a magyarországi választásokig a megállapodásoknak jelentős részét realizálni és mintegy kapcsolataink újabb látványos lépésének prezentálására sor kerülne Jeszenszky–Jovanović újabb találkozására Budapesten.

Ugyanakkor Bogdanović és Ilić akárcsak a jugoszláv tájékoztatási eszközök, a megbeszélések eredményeit bizonyos csúsztatásokkal, a magyar álláspont elhallgatásával, helyenként valótlan állításokkal kommentálják. Ezen vélemények szerint Magyarország módosította Jugoszlávia iránti külpolitikáját. Elvárásaiknak, érzéseiknek és belpolitikai igényeiknek megfelelően Jeszenszky úr egyes kijelentéseit pontatlanul interpretálták, helyenként a jugoszláv kíváncsagságnak megfelelő kijelentéseket tulajdonítottak neki. Így pl. elhallgatták, hogy hazánk csak nemzetközi kezdeményezés esetén támogatja a szankciók felszámolását, miniszterünknek olyan kijelentést tulajdonítottak miszerint a vajdasági magyarság élvezi az őt megillető valamennyi jogot (*Politika*). Érdekes megjegyezni, hogy a jugoszláv beszélgetőpartnerek nem tértek ki

Miloševićnek a vajdasági magyarokról mondottakra. Erről a jugoszláv közvélemény csak Jeszzenszky úr sajtónak adott nyilatkozatából értesült.

A korábbi, hasonló szintű külföldi látogatásokról megjelent tájékoztatásokhoz képest Jeszzenszky miniszter úr nyilatkozatából, a magyar álláspontról a jugoszláv szokásoktól eltérően most több jelent meg. A majdnem teljesen egyoldalúan irányított belgrádi sajtótól, tv-től nem várhattunk ettől lényegesen eltérő magatartást.

A vajdasági magyarság rendkívül nagy várakozással, érdeklődéssel és szimpátiával kísérte figyelemmel külügyminiszterünk látogatását. A VMDK vezetői, a magyarság különböző rétegeinek képviselői, illetve Huzsvár László katolikus püspök egyfelől örömknek adtak hangot egészében Jeszzenszky látogatásáról. Ugyanakkor pesszimizmussal, kételyekkel fogadták Miloševićnek a vajdasági magyarságnak ígért jogokat illetően. Nem adtak hitelt a szerb köztársasági elnök ígéreteinek, azokat elsősorban taktikai, propagandisztikus lépésnek minősítették. A püspök szerint a magyaroknak tett ígéret egyben az albán kisebbségnek szóló üzenet is, mintegy felszólítja őket, hogy a magyarokhoz hasonló követelésekkel álljanak elő, amelyekről a szerb vezetés hajlandó tárgyalni.

Több beszélgetőpartner hangsúlyozta, hogy bár komoly fenntartásai vannak Milošević ígéreteivel szemben, azok egy szempontból mindenképpen hasznosak: kijelentésére mindig hivatkozni lehet a szerb–jugoszláv vezetőkel folytatandó megbeszéléseken, teljesítésüket számon lehet és kell kérni.

– 38 – V. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A vajdasági magyarok március 15-i ünneplése

1994. március 17.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG2068

Érkezett: 94. 03. 17. 12:18

Készítette: HG.

Ellenőrizte: *Kézírással*

47 , 38

A vajdasági magyarság az elmúlt évekhez viszonyítva szélesebb körben, nagyobb tömeget mozgósítva ünnepelte március 15-ét, illetve ezt több helyen egybekötötték Kossuth halálának 100. évfordulójáról való megemlékezéssel. A VMDK, a vajdasági magyar művelődési szervezetek és a helyi magyar közösségek szervezésében a még meglévő 48-as síremlékeknél, illetve a helyi kultúrházakban az alábbi települések tartottak megemlékezéseket: Zombor, Szabadka, Zenta, Topolya, Becse, Ada, Temerin, Kisorosz, Magyarittabé, Újvidék, Versec, Kishegyes, Pancsova. Ezen rendezvényeken részt vettek a magyarországi testvértelepülések képviselői és Nagykövetségünk munkatársai, illetve a főbb ünnepségeken a HTMH munkatársai.

Jeszenszky Géza külügyminiszter úr vezette delegációnak a szabadkai és kisoroszi és ittabéi megemlékezésen való részvételéről az itteni magyarság köréből egyértelműen pozitív visszhangok érkeztek. A miniszter úr korábbi és mostani látogatásának legkézzelfoghatóbb eredményének a politikai nyomás, illetve a magyarság hatóságoktól való félelmének csökkenését tartják. A miniszter úr beszédeiből, a további ünnepségek, az itt maradás és a más nemzetekkel való együttélés szükségességének gondolatait emelték ki.

A jugoszláv állami szervek képviselői, előzetes ígéreteikkel ellentétben, egyetlen megemlékezésen sem vettek részt. A szabadkai ünnepségen D. Stipanović (helyi szocialista vezető) a Szerbiai Szocialista pártot képviselte.

A jugoszláv sajtó több írásban foglalkozott a külügyminiszteri látogatással, valamint a vajdasági március 15-i megemlékezésekkel és ezekről alapvetően korrekt, tényszerű tájékoztatást adott. (Erről külön sajtótáviratban jelentünk). Az eseményekről az újvidéki tv magyar, szerb és szlovák nyelvű híradásaiban adott részletes, pozitív hangvételű tájékoztatást.

Az itteni magyarság körében viszont érthetlenséget, zavart okozott R. Bulajíc külügyminiszter-helyettesnek a pétervárad-i találkozó utáni nyilatkozata, mely szerint a vajdasági magyaroknak már van teljes körű kulturális autonómiája és Jugoszláviában a szomszédos országoknál jobban érvényesülnek az emberi jogok.

Ezzel kapcsolatban Nagykövetségünk március 15-i fogadásán – amelyen a mintegy 300 meghívott között ott voltak a VMDK-vezetők, elnökségi tagok, parlamenti képviselők, polgármesterei, valamint a gazdasági és kulturális élet jeles magyar képviselői – többen aggodalmuknak adtak hangot, hogy Jeszenszky külügyminiszter úr hivatalos belgrádi látogatásának pozitív jelzéseivel ellentétben a jugoszláv politika kisebbségi kérdésekben visszatért korábbi álláspontjához.

Fogadásunkon az itteni magyarság jelentősebb képviselői közül csak az újvidéki Hungarológiai Intézet meghívottai nem vettek részt és saját megemlékezésükön sem igényelték Nagykövetségünk jelenlétét.

Összességében az eddigi vajdasági március 15-i megemlékezések az eseményhez méltóan és atrocitásoktól mentesen zajlottak le.

– 131 – K. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Miniszterelnöki Hivatal

Határon Túli Magyarok Titkársága

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Jovan Ilićnek, a belgrádi Külügyminisztérium
főosztályvezetőjének értékelése Jeszenszky Géza belgrádi és vajdasági látogatásáról

1994. április 1.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20758
Érkezett: 94. 04. 01. 12:21
Készítette: Sza
Ellenőrizte: *Kézírással*

47

Március 30-án felkerestem Jovan Ilić urat, a szövetségi KÜM illetékes politikai főosztályának vezetőjét és tájékoztattam a konzuli főosztályvezetői találkozóra tett magyar javaslatról. Az alkalmat felhasználva tájékoztatást kértem tőle külügyminiszterünk legutóbbi nem hivatalos vajdasági látogatásának megítéléséről a jugoszláv hivatalos szervek és közvélemény részéről.

Jeszenszky úr márciusi nem hivatalos vajdasági látogatását pozitívan értékeli, mert zsúfolt programja ellenére – ha rövid időre is – lehetőség nyílt a külügyminiszter első helyettesével történt találkozásra. Arra nem tért ki, hogy jugoszláv hivatalos személyiségek miért nem vettek részt a március 15-i ünnepségeken, illetve a moravicai Kossuth-szobor avatásán. Ezeket az eseményeket nem kommentálta.

A konzuli főosztályvezetői konzultáció megtartására vonatkozó magyar javaslattal kapcsolatban Ilics úr közölte, hogy budapesti Nagykövetségükre eljuttatták a JSZSZK és az MNK között korábban aláírt kétoldalú egyezmények listáját. Ezeket a maguk részéről érvényben lévőnek tekintik, de a magyar fél beleegyezése nélkül nem tudják ezek módosítását, felújítását kérni. Tisztában vannak azzal, hogy a jelenlegi körülmények között nem várhatják el kétoldalú egyezmények aláírását, de a megállapodás-tervezetet már elő lehetne készíteni.

Utalt Herman János helyettes államtitkár úr látogatására, amikor először vetődött fel az államközi alapszerződés gondolata az MK és a JSZK között. Az alapszerződés rendezné a JSZSZK és az MNK közötti megállapodások, szerződések sorsát is,

708

de nem zárkoznak el egyedi megállapodástól sem az egyes kétoldalú szerződések esetében.

Ilić úr hangsúlyozta, hogy kétoldalú kapcsolatainkat illetően fontosnak tartják és szorgalmazzák Jovanović külügyminiszter mielőbbi hivatalos magyarországi látogatását. Ez a látogatás véleménye szerint hivatalosan is deklarálná a magyar szomszéd pozitív, semleges hozzáállását a délszláv válság rendezéséhez. A főosztályvezető többször visszatért az elnöki látogatásra. Részükről elfogadnák mind a JSZK elnöke magyarországi, mind a Magyar Köztársaság elnökének belgrádi hivatalos látogatását.

A boszniai és krajina helyzettől kapcsolatos jugoszláv álláspont megismerésére feltett kérdésekre Ilics úr csak felsorolta, hogy:

A tárgyalásos úton történő rendezés jelenleg 5 vonalon folyik:

- genfi tárgyalások,⁴⁵²
- a gazdasági kérdésekkel foglalkozó bizottság genfi értekezletei;
- orosz–amerikai kezdeményezésre tárgyalóasztalhoz ültek Bosznia-Hercegovina alkotmányos erői;
- horvát–krajinai megbeszélések,⁴⁵³

⁴⁵² A genfi tárgyalások újabb fordulója 1994. február 9-én kezdődött. Ennek közvetlen előzménye az volt, hogy a NATO-tagállamok nagykövetei aznap brüsszeli ülésükön úgy döntöttek, hogy tíz napon belül általános légitámadást indítanak a boszniai szerb erők ellen, amennyiben nem oldják fel Szarajevó ostromzárát. Első körben Haris Silajdžić bosnyák miniszterelnök és Mate Granić horvát külügyminiszter a horvát–bosnyák szövetséggel kapcsolatban tárgyalt. Másnap, Radovan Karadžić boszniai szerb, Mile Akmadžić boszniai horvát vezető, valamint Haris Silajdžić bosnyák miniszterelnök Szarajevó fegyvermentesítéséről értekezett. Ezzel párhuzamosan zajlott a volt Jugoszláviával szomszédos államok külügyminisztereinek megbeszélése, amelyet David Owen és Thorwald Stoltenberg, a genfi Jugoszlávia-konferencia két társelnökének kezdeményezésére került sor. A tárgyaláson Albánia, Ausztria, Bulgária, Görögország, Olaszország, Románia külügyminiszterei vettek részt, Magyarországot Herman János, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára képviselte. A NATO ultimátumának engedve, a boszniai szerbek végül a határidő lejártá előtt, 1994. február 20-án megkezdték a Szarajevó környéki nehézfegyverzet kivonását. A harcok súlypontja ezt követően Goražde környékére tevődött át, majd 1994. április 11-én a NATO légitámadást hajtott végre a várost ostromló szerb erők ellen.

⁴⁵³ A horvát–krajinai szerb megbeszélések 1994. március 22-én orosz közvetítéssel Zágrábban kezdődtek meg. A feszült légkörben zajlott tárgyalások két nap múlva eredménytelenül zárultak le. Ezt követően Peter Galbraith az Amerikai Egyesült Államok zágrábi nagykövete Kninbe utazott, majd a horvát–krajinai szerb tárgyalások 1994. március 29-én a zágrábi orosz Nagykövetségen folytatódtak. Zágráb és Knin képviselői az orosz Nagykövetségen folytatott tizennyolc órás tárgyalások után kilencpontos tűzszüneti megállapodást írtak alá, amely 1994. április 4-én reggel kilenc órakor lépett életbe. A megállapodás szerint az aknavetőket és léghárító ágyúkat legalább tíz, a tűzérési harci eszközöket és tankokat pedig húsz kilométerre vonták vissza a tűzszünet életbe léptetésének másnapjáig. Az ellenségeskedés teljes megszüntetését, a béke helyreállítását célzó megállapodás megvalósítását az UNPROFOR és az EU megfigyelői ellenőrizték. A megállapodást horvát részről Hrvoje Šarinić, a horvát köztársasági elnök nemzetbiztonsági tanácsadója, krajina részről pedig Dušan

– tárgyalások a JSZK és a Horvát Köztársaság között.⁴⁵⁴

A világ közvéleménye – néhány országtól eltekintve, itt Törökországot és Albániát nevezte meg – a mielőbbi békés rendezés híve. A főosztályvezető köszönetét fejezte ki kormánya nevében, hogy a zágrábi orosz Nagykövetségen folyó tárgyalások idejére Magyarország biztosította a Belgrád–Zágráb közötti telekommunikációs összeköttetést. Ígéretet tett, hogy a közeljövőben találkozót szervez számomra a Külügyminisztérium boszniai és krajnai kérdésekben illetékes vezetőjével. Végezetül hangsúlyozta, hogy a JSZK számára mindennél fontosabb lenne a szankciók feloldása és a nemzetközi szervezetekbe való visszatérés. Kérdésemre, hogy a JSZK mint új állam kéri-e a felvételét, határozott nemmel felelt, aláhúзва, hogy a JSZK a jogfolytonosság alapján Jugoszlávia helyét kívánja betölteni, ezért csak a visszatérés lehetőségét kéri biztosítani.

– 129 – V. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

Rakić „hadügyminiszter” írta alá. Kézjegyével látta el még Kai Eide és Geerd Ahrens, a békeértekezlet két képviselője, valamint Bertrand de Lapresle tábornok, az UNPROFOR parancsnoka.

⁴⁵⁴ A JSZK és a Horvát Köztársaság közötti tárgyalások a krajnani szerb–horvát tanácskozással párhuzamosan folytak Belgrádban Radoje Kontić jugoszláv kormányfő és Vladislav Jovanović külügyminiszter Veljko Knežević Horvátország belgrádi irodavezetőjét fogadta. A megbeszélések lényegében a Horvát Köztársaság belgrádi irodájának a hivatalos megnyitását vezették fel.

Huszár Jánosnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának az összefoglalója
Jeszenszky Géza és Željko Simić jugoszláv miniszterelnök-helyettes tárgyalásáról

1994. május 16.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Huszár János
Látta: Varga Imre
Jóváhagyta: Szabó István
001769/2/1994
0007

Szigorúan Titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 13 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Gyarmati I.
Bollobás E.
Kéry Gy.
Sáringer L.
Belgrád
Zágráb
New York/ENSZ
Saját

Feljegyzés

Jeszenszky Géza és Željko Simić jugoszláv miniszterelnök-helyettes 1994. május
16-i nem hivatalos tárgyalásairól

A jugoszláv miniszterelnök-helyettes elmondta, hogy Jugoszlávia képviselőit Európa fontos fővárosaiban fogadják, a legutóbbi spanyolországi megbeszéléseken is érdeklődést tapasztaltak a spanyol fél részéről. Kiemelt feladatának tartja, hogy megkísérelje megismertetni és elfogadtatni a nemzetközi közösséggel a szerb szempontokat.

Kifejtette, hogy megítélése szerint a délszláv válság döntő fázishoz érkezett. A rendezésben érdekelt országoknak és nemzetközi szervezeteknek fel kell ismerniük, hogy a megoldás kulcsát a szankciók megszüntetésében kell keresni. A szerb álláspont szerint a szankciók nem alkalmasak a válság megoldására, azok Bosznia-Hercegovinában

a polgárháborús helyzetet konzerválják, a környező országokra pedig egyre fokozottabb mértékben gyakorolnak negatív hatást.

A válság megoldásának kulcsát a szerb–horvát viszony rendezésében látja. Véleménye szerint a normalizálás folyamata megkezdődött, tartós a tűzszünet, működnek a nemrég fölállított irodák a két fővárosban. A következő időszak feladata a kommunikáció normalizálása, illetve a Knin és Zágráb közötti párbeszéd elősegítése. A tárgyaló felekre Jugoszláviának nincs módjában rákényszeríteni akaratát, de érdekeltek a konfliktusnak a genfi konferencia keretében történő megoldásában. Kérte Jeszenszky úr közbenjárását a horvát félnél annak érdekében, hogy Zágráb a tárgyalásos folyamat folytatásában kooperatív partner legyen.

A boszniai rendezés érdekében kifejtett legfrissebb nemzetközi erőfeszítésekről, a genfi Kontakt Csoport állásfoglalásáról elmondta, hogy ezzel kapcsolatban a Jugoszláv álláspont egyértelmű. Míg Jugoszlávia elfogadta az Európai Unió korábbi rendezési javaslatát (Vance–Owen-terv), azt a muzulmánok visszautasították. Az EU az elmúlt időszakban elvesztette azt a lehetőségét, hogy döntő szava lehessen egy európai probléma megoldásában. Belgrád álláspontja, hogy jelenleg nincs olyan dokumentum, amelyet azonnal végre lehetne hajtani, és bár nem ellenzik a washingtoni megállapodást, kizártnak tartja olyan rendezés lehetőségét, amely nem bírja a szerbek egyetértését.

Jugoszláviában konszenzus van a követendő politikát és az annak érdekében használt eszközöket illetően. A jugoszláv vezetés békét akar, de ez csak abban az esetben lehetséges, ha a realitásokat minden érdekelt fél elfogadja. Az alelnök hibáztatta azokat az országokat, amelyek a nemzetiségi kérdés végiggondolása nélkül, elszívetve ismerték el a volt Jugoszlávia területén az utódállamokat. Megítélése szerint ezzel megsértették az EBEÉ legfontosabb elveit a határokról és az önrendelkezésről. Az önrendelkezéshez minden államalkotó népnek joga van, a szerbeket is megillette volna. Számítanak a magyar fél javaslataira és támogatására, annál is inkább, mivel Magyarország szerepe a közeljövőben felértékelődik.

A továbbiakban Simić úr elmondta, hogy véleménye szerint a magyar–szerb kétoldalú viszony jelentősen javult a magyar külügyminiszter januári belgrádi látogatása óta. Pozitív irányban változott Kis-Jugoszláviában a közvélemény Magyarország-képe.

A vajdasági magyarokkal, illetve a VMDK-val kapcsolatban Simić úr kifejtette, elérkezett az idő a konkrét feladatok megnevezéséhez és végrehajtásához. Milošević elnök azzal bízta meg, hogy részletesen érdeklődjön a magyar félnél a vajdasági magyarság konkrét problémáiról és jelezze, hogy ezekkel kapcsolatban igen rövid időn belül képes konkrét intézkedéseket hozni. Felajánlotta, hogy kész személyesen a problémák megoldásában való közreműködésre, a folyamatos kapcsolattartásra. Az általunk megnevezett problémákról kész egy héten belül írásban konkrét válaszokat adni.

Jeszenszky Géza válaszában elmondta, hogy nem lesz könnyű a Nyugatot meggyőzni Jugoszlávia jó szándékáról. Nagyon sok múlik azon, kész-e a jugoszláv fél konkrét lépéseket tenni a Kinkel–Juppé vagy más terv⁴⁵⁵ alapján a béke megvalósításáért. Az európai országok döntő többsége szoros összefüggést lát a szankciók alkalmazása és a boszniai háború lezárásának perspektívája között. Magyarország kész lépésekre a korrekt kapcsolatok fejlesztése érdekében, de semmi olyan gesztust nem tud tenni, amely ne felelne meg az eltelt négy évben követett, a Nyugattal harmonizált politikáknak.

Miniszter úr kifejtette, hogy a krajainai helyzet megoldásának kulcsa a kisebbségi kérdés helyes kezelésében rejlik. Minden kisebbségnek joga van részt venni a helyi és az állami politika formálásában. Az önkormányzati forma, a kisebbségek autonómiája jelentheti azt a megoldást, amely leginkább megfelel az etnikumok érdekeinek.

Utalt arra, hogy januári látogatása óta nem tapasztalt előrelépést az ott megvitatott kérdésekben. A magyar fél elsősorban a vajdasági magyarok ügyében nehezményezi a konkrét tettek hiányát. A kisebbségi törvény a magyarok bevonása nélkül készül és bár az új szerb kormány megalakult, nem kezdődött meg a párbeszéd a VMDK-val. A helyi szervek magatartása intoleráns, az iskolában inzultálják a magyar gyerekeket, nem történt előrelépés a magyar kulturális és oktatási struktúrák felállításának ügyében. Ahogyan a Horvátországban élő szerbeknek biztosítékokra van szükségük, úgy szeretné biztonságban érezni magát a vajdasági magyarság is.

Felvetette, hogy az USA a szankciók szigorításán gondolkodik. Javasolta, hogy a szerbek tegyenek gesztusokat az USA felé. Ilyen lehet például a szabad dunai hajózás garantálása. A kétoldalú kapcsolatokat is erősen megterheli, hogy a magyar hajóktól a jugoszláv fél illetéket szed. Nem történt előrelépés a Magyarországon tanuló diákok

⁴⁵⁵ 1993. november 22-én Alain Juppé francia és Kalus Kinkel német külügyminiszterek hozták nyilvánosságra azt a tervet, amelyben a JSZK elleni gazdasági zárlat fokozatos feloldását helyezték kilátásba abban az esetben, amennyiben Belgrád nyomására a genfi tárgyalások során a boszniai szerbek hajlandóak területi engedményre a boszniai muzulmánok javára. A német–francia elképzelés kilátásba helyezte, hogy a szankciókat olyan ütemben fogják feloldani, amilyen ütemben Szerbia és Montenegró hozzájárul a boszniai béketerv realizálásához, és a Krajinák ügyének rendezéséhez. Kinkel német és Juppé francia külügyminiszter javaslata csak az ENSZ kereskedelmi és közlekedési szankcióira vonatkozott, az nem érintette az Európai Unió által Szerbiára és Montenegróra kirótt külön büntetőintézkedéseket, melyek megszüntetését a volt Jugoszlávia területének az egészére érvényes általános békerendezéshez kötötte. A javaslat ugyanakkor teljesen mellőzte azokat a feltételeket, amelyek teljesítését eredetileg az ENSZ BT feltételül szabott Szerbiának és Montenegrónak a szankciók feloldásához: 1. a JSZK csapatainak kivonása Horvátország és Bosznia-Hercegovina megszállt területeiről, 2. a boszniai szerb hadsereg támogatásának a felfüggesztése, 3. a koszovói albánellenes erőszak megszüntetése, 4. a JSZK területén élő kisebbségek (ebbe beleértve a vajdasági magyarokat is) jogainak a szavatolása.

és a magyarországi munkavállalók a határátlépési illeték alól történő mentesítését illetően. Külön problémát jelent az EBEE-Trojka munkáját akadályozó szerb magatartás. Amennyiben Jugoszlávia vissza akar térni az Európai Közösségbe, késznek kell mutatkoznia a kooperációra.

Miniszter úr befejezésül kifejtette, hogy bármilyen összetételű kormány is kerül a második választási forduló után hatalomra, Magyarország külpolitikájának alapvető iránya nem fog változni.

Željko Simić kérésére a megbeszélés után Szabó István főosztályvezető-helyettes tájékoztatást adott a vajdasági magyar kisebbség és a kétoldalú kapcsolatok egyes konkrét problémáiról.

A magyar kormány álláspontja az, hogy a vajdasági magyarság problémáiról a kisebbség legitim szervezetével kell tárgyalásokat folytatni és megegyezni. Minél hamarabb jöjjön létre és kezdje meg működését a VMDK és a hatalom között egy állandó tárgyalási mechanizmus. A VMDK konkrét javaslatokkal rendelkezik a problémák megoldására a magyarság oktatási, kulturális és tájékoztatási intézményrendszerével kapcsolatos területeken, kidolgozta autonómiakonceptióját. Létrehozott bizonyos struktúrákat pl. az oktatás területén, amelyek a hatalommal való tárgyalásokat segíthetik elő. Biztosítani kell, hogy a VMDK érdemben befolyásolhassa a készülő jugoszláv kisebbségi törvényt. Magyarország változatlanul készen áll kétoldalú kormányközi kisebbségvédelmi egyezmény kidolgozására, ahhoz konkrét dokumentumokat adtunk át a jugoszláv félnek. Amnesztiát kell biztosítani a katonai behívó elől külföldre menekült magyar nemzetiségű jugoszláv állampolgároknak, akik anélkül nem tudnak visszatérni Szerbiába. A katonai illetékesek adják ki a megfelelő igazolásokat azoknak a Magyarországon tanuló magyar nemzetiségű diákoknak, akiknek lejárt az útlevelük érvényessége s az igazolás nélkül legálisan nem folytathatják tanulmányaikat. A hallgatólagosan érvényben lévő kétoldalú kishatárforgalmi megállapodást sérti, hogy a jugoszláv fél a 20 km-es zónában élőkől is szedi a kilépési illetéket. Magyarország javasolja, hogy a kishatárforgalmi zónát terjesszük ki 60 km-re. A felek tegyék megfontolás tárgyává képviselők delegálását vagy képviselők létrehozását Szegeden és Szabadkán a konzuli feladatok ellátásának megkönnyítésére. A Jugoszláv fél tegyen hathatós lépéseket a baranyai magyarokat érő atrocitások felszámolása érdekében. Sérelmezzük az ottani anyanyelvi oktatási rendszer teljes megszüntetését. A kölcsönös bizalom erősítő intézkedések folytatódása esetén kerülhetne napirendre a két ország közötti telekommunikációs kapcsolatok helyzetének áttekintése. A magyar kormány lehetőséget lát a katonai bizalom erősítő intézkedések folytatására. Felvetésre került, hogy a szövetségi Külügyminisztérium késlelteti a belgrádi DT-nek Magyarországról szállított üzemanyag vámmentesítését.

Vincze András belgrádi i.[ideiglenes] ügyvivő szakértői megbeszéléseket szorgalmazott a határátkelőhelyeken kialakult problémák megoldása céljából.

Željko Simić megerősítette, hogy a jövőben is kész személyesen megvitatni a felmerülő problémákat. Rákérdezésre úgy nyilatkozott, hogy ez Ágoston Andrássra, a VMDK elnökére is vonatkozik.

A megbeszélésen részt vett: jugoszláv részről Duško Tomić kabinetfőnök, Branislav Novaković ügyvivő, Sava Djurica követségi titkár, magyar részről Bollobás Enikő főosztályvezető, Vincze András ügyvivő, Szabó István főosztályvezető-helyettes, Varga Imre osztályvezető, Huszár János tanácsos.

A megbeszélésről május 18-án a mellékelt MTI-közleményt adtuk ki azt követően, hogy Željko Simić a Külügyminisztériumban folytatott megbeszéléséről több ízben nyilatkozott a magyar és a jugoszláv sajtónak.

Budapest, 1994. március 19.

MNL OL XIX-J-1-j 25. d

143.

A belgrádi Nagykövetség éves beszámoló jelentése

1994. június 14.

Belgrádi Nagykövetség
éves beszámolójelentése
(1993. júl[ius] – 1994. jún[ius])

1. Kis-Jugoszlávia belpolitikai helyzete

1.1. Politikai viszonyok

Az ország politikai arculatát a beszámolási időszakban az S. Milošević vezette Szerbiai Szocialista Párt hatalmának érvényesülése, az általuk fémjelzett rendszer továbbélése, valamint a nagyfokú nemzetközi elszigeteltség határozta meg. A beszámolási időszak több aspektusból, így a politikai erőviszonyok alakulása szempontjából is két részre osztható fel.

A múlt év végéig tartó első részben a szocialisták hatalmuk megőrzéséhez kénytelenek voltak szövetségni a Šešelj vezette szélsőséges nacionalista erőt képviselő Szerb Radikális Párttal, ami az SZSZP-t nacionalistább, az ellenzéket gyakran irritáló

politizálásra készítette, a külföld felé pedig teljesen szalonképtelenné tette a rezsimit. Amikor azonban 1993 őszén Milošević elnök saját és pártja szempontjából kedvezőnek ítélte meg a helyzetet feloszlatta Szerbia parlamentjét és új választásokat írt ki. Számításai beváltak. Az SZSZP a 250 fős köztársasági parlamentben 123 helyet szerzett, s az abszolút többséghez szükséges további 3 szavazatot könnyedén tudta megszerezni más pártok képviselőinek lekorumpálásával vagy megzsarolásával. Az ellenzéki pártok parlamenti megoszlása a következőképpen alakult: DEPOS – 45 fő (18,5%), Szerb Radikális Párt – 39 fő (15,6%), Demokrata Párt – 29 fő (11,6%), Szerb Demokrata Párt 7 fő (2,8%), VMDK – 5 fő (2%), a két albán párt együttesen 2 fő.

Crna-Gorában nem tartottak újabb választásokat, így bizonyos nem meghatározó külpolitikai lépésektől eltekintve a Szerbiának szinte teljesen alárendelt kis létszámú (félmillió fős) köztársaságban megmaradt az abszolút többségben lévő Szocialisták Demokrata Pártja, a M. Đukanović vezette kormány.

A szövetségi parlament felsőházában, a Köztársaságok Tanácsában is határozott többségben vannak a két köztársaság szocialista képviselői 40-ből 34 hely az övéké. Mindössze a szövetségi parlament alsóházában a 138 fős Polgárok Tanácsában nem rendelkeznek többséggel a szocialisták, mert itt mindössze 64 képviselőjük van. Az alsóház azonban nem tudta betölteni alkotmányos szerepét, mert az elmúlt fél évben nagyon ritkán hívták össze és ülései – egyes képviselők, főleg a radikálisok, valamint a szocialista házelnök R. Božović „balkáni” magatartása miatt – rendszerint – vagy botrányokba fulladtak, vagy pedig elhalasztásra kerültek. Az alsóház munkájának szüneteltetése a szocialistáknak, mindenekelőtt a R. Kontić vezette szövetségi kormánynak kedvezett, amely ily módon formális ellenőrzés nélkül folytathatta munkáját – Milošević utasításainak megfelelően. Jogállam hiányában és a rendszerváltás elmaradása következtében a parlamentek akárcsak a szövetségi és köztársasági alkotmányok csak eszközt jelentenek Kis-Jugoszlávia vezetői számára hatalmuk megtartásához. Sajátos ellentmondás, hogy a régi Jugoszlávia széteséséért, a délszláv válság kirobbanásáért leginkább felelős, továbbá a Szerbia és Crna Gora nemzetközi elszigetelését előidéző Milošević-rezsim több választásból került ki győztesen és néhány hónapja viszonylagos stabilitást ért el. E helyzetet előidéző számos tényezőtől néhányat külön érdemes megemlíteni:

A rezsim erőteljes nacionalista propagandával és manipulációkkal, szükség szerint megfélemlítési módszerek alkalmazásával, egyes rétegek (ipari munkásság, nyugdíjasok, ún. kényszerszabadságon levők) szociális „megnyerésével” meglehetősen széles tömegbázist tudott magának kialakítani. E bázis létrejöttét elősegítette a szerb társadalom széles rétegeiben tapasztalható nacionalista gondolkodásmód, a Nagy-Szerbia megteremtése iránti vágy is. Intenzív és rendszeres propagandájával sok emberrel sikerült elhitetni, hogy a nagyszerb eszmék megvalósításáért áldozatokat kell vállalni,

illetve hogy a szankciók a szerbellenes nemzetközi erők erkölcstelen intézkedései az igazságos harcot vívó szerb néppel szemben.

Miloševićék igazi támasza azonban nem a nacionalista gondolkodású vagy a félrevezetett emberek, hanem a jól felfegyverzett, menekült szerbekkel alaposan kibővített kb. 80 000 fős rendőrség, a félelmetes és számbelileg megnövekedett állambiztonsági szervek, valamint a tisztikart többször megtizedelt mintegy 120 000 fős Jugoszláv Hadsereg. A rendőrség és a hadsereg egyaránt rendelkezik szociális indíttatású vagy fegyveres incidensek kirobbanásának leverésére kiképzett elit alakulatokkal.

Miloševićék hatalmának megmaradását talán leginkább a teljesen megosztott és erőtlen ellenzék teszi lehetővé. Az 1993. decemberi választásokon is egyesülni képtelen ellenzéki pártok az azóta eltelt időszakban sem tudtak nagyobb tömegek számára elfogadható alternatívát, programokat felvázolni, egymáshoz közeledni, és valamilyen módon közösen fellépni az SZSZP-vel szemben. Állásfoglalásaikra továbbra is az jellemző, hogy a legalapvetőbb kérdésekben (Nagy-Szerbia gondolata, háború kérdése, a szankciók megítélése, az egykori jugoszláv tagköztársasághoz való viszonyulás, a nemzeti kisebbségekkel szembeni kettősmérce-alkalmazás) bizonyos hangsúlybeli különbségekkel a szerbiai szocialistákhoz hasonló vagy közel álló nézeteket vallanak. A tekintélyesebb ellenzéki pártok nacionalista alapon bírálják az SZSZP-t és ilyen szellemben követelnek tőle erélyesebb kiállást a felsorolt alapkérdések eldöntésénél.

Az ún. szerb demokratikus ellenzék a nacionalizmusban is egymással rivalizál, s ebben igyekszik lekörözni az SZSZP-t. Jellemző ezen magatartására, hogy tavaly a horvátországi maslenicai hídnál kialakult válság⁴⁵⁶ idején az ellenzék legbefolyásosabb pártja a Szerb Megújódási Mozgalom és maga V. Drašković a Jugoszláv Hadsereg bevetését követelte Miloševićtől, a kilátásba helyezett NATO boszniai légi csapás idején⁴⁵⁷ pedig a Demokrata Párt vezetői és más ellenzékiek tüntető módon Szarajevóba utaztak szolidaritást vállalni R. Karadžićyal, Mladićyal és általában „bajbajutott”

⁴⁵⁶ 1993. január 22-e és 27-e között a Horvát Hadsereg a horvát Belügyminisztérium egységeivel közösen hajtotta végre a Kalóz (Gusar), közismertebb nevén a maslenicai hadműveletet, amely során a horvát egységek ellenőrzésük alá vonták a szerb megszállás alatt álló Zára menti területeket, visszafoglalták a maslenicai hidat, a zemuniki repülőteret. A hadművelettel helyreállították az addig kettészakított dalmát és központi horvát területek közötti közvetlen szárazföldi összeköttetést.

⁴⁵⁷ 1993 folyamán a NATO erők boszniai szerepe fokozatosan növekedett. 1993. április 12-én az ENSZ által bevezetett repülési tilalmi övezet érvényesítéseként (az ún. Deny Flight) a NATO légierije folyamatosan járőrözött a térségben. 1993. június 10-én a NATO és az ENSZ megállapodtak abban, hogy a NATO repülőgépek szoros légi támogatást nyújtanak az UNPROFOR-nak. 1994. február 28-án drasztikusan megnőtt a NATO boszniai részvétele, amikor Banja Luka közelében a NATO négy szerb repülőgépet is le lőtt. A Goražde elleni szerb támadás leállítására céljából 1994. április 10-én az ENSZ kérésére a NATO több szerb célpontot is bombázott, majd számos egyéb, korlátozott légi csapást is végrehajtott.

szerb testvéreikkel. E nacionalista magatartás miatt a nemzeti kisebbségek parlamenti képviselői és pártjai egyaránt ellenzéke a hatalomnak és az ellenzéki pártoknak.

A decemberi választások óta a parlamenti ellenzék – néhány napig tartó sikertelen együttműködési kísérlet után – inkább egymás, valamint az SZSZP bírálataival foglalkoztak, s nem az együttműködési formák megtalálására törekedtek. Az egymás elleni vádaskodások és a pártokon belül megszorodott viták, nézeteltérések következtében az ellenzéki pártok pozíciói tovább gyengültek. A legnagyobb ellenzéki párttömörülést a DEPOSZ-t elhagyta néhány párt, számos vezető értelmiségi, továbbá 11 parlamenti képviselő kilépett a tömörülés gerincét alkotó Szerb Megújódási Mozgalomból. Maga a legtekintélyesebbnek ellenzéki pártnak számító SZMM, amely V. Drašković letartóztatása után szakított az utcai módszerek alkalmazásával, nem képes igazán megtalálni helyét a politikai küzdelem színpadán, illetve élni a parlamentarizmus adta békés eszközök alkalmazásának lehetőségével. A Demokrata Párt két részre, a Z. Đinđić pártelnök és a D. Mićunović parlamenti frakcióelnök vezette csoportosulásokra szakadt. A Szerb Radikális Párttól teljesen elkülönült a Crna Gora-i Radikális Párt,⁴⁵⁸ s a két párt között súlyos ellentétek merültek fel.

Az ellenzéki pártok konfliktusainak enyhítésére, egymáshoz való közeledésére bizonyos esélyt nyújt Vuk Draškovićnak az a május közepén tett bejelentése, hogy pártja és a DEPOS ezentúl mellőzni fogja más ellenzéki pártokkal a vádaskodó vitákat, továbbá a négy vezető parlamenti ellenzéki párt között napokban megindult tárgyalási sorozat R. Božović, az alsóház elnökének megbuktatása céljából. Nagyon kérdéses azonban, hogyan alakul majd ez a biztató kezdet, sikerül-e tartóssá tenni az együttműködést, amely messzemenő politikai következményekkel járhat, vagy pedig a szocialisták ismét elérik, kiprovokálják az ellenzéki pártok megosztottságát.

A belpolitikai helyzet neuralgikus pontja a súlyos koszovói és szandzsáki helyzet, amelynek megoldására sem a hazai – szerb és albán – politikai erők, képviselők, sem a nemzetközösség nem tud nyújtani, ami belátható időn belüli megoldást eredményező tervet (sic!). A zömében albán és a muzulmán lakta területeken évek óta gyakorlatilag rendkívüli állapot van és kettős hatalom érvényesül. Egyik fél sem kívánja a „status quo” megváltoztatását, ami nagyon könnyen véres etnikai zavargásokhoz [vezetne], ill. beláthatatlan következményekkel járna.

⁴⁵⁸ A Szerb Radikális Párt montenegrói szervezetét 1992-ben alapították meg. A párton belül már az alapítás évében komoly hatalmi harcok törtek ki. 1993 októberében Drago Bakrač váltotta a párt végrehajtó bizottságának az élén az addig ezt a tisztséget betöltő Radovan Vukčevićet. A következő év elején a pártból kizárták a Vukčević szárny tagjait, akik viszont nem adták vissza a szövetségi képviselőházban betöltött mandátumaikat. A disszidens képviselők a montenegrói hatalom hathatós támogatásával 1995-ben megalapították a Montenegrói Szerb Radikális Pártot.

Összegezve: egyelőre Milošević hatalma szilárd, s minden jel szerint az elnöknek még egy jó ideig nem lesz reális konkurense. A fentebb kifejtetteken kívül ezt elősegíti az ország jelenlegi gazdasági helyzete, a Jugoszláv Nemzeti Bank elnöke D. Avramović által kidolgozott gazdasági stabilizációs program⁴⁵⁹ érvényesülése, a program által kiváltott gazdasági „fordulat” is.

1.2. Gazdasági viszonyok

1993 végéig gyorsuló ütemben csökkent a termelés, a fedezetlen pénznyomtatás és az ezzel járó hiperinfláció volt jellemző (év végéig 310 millió százalék volt). Az év végére általánossá vált az áruhiány, a társadalom széles körű elszegényedése következett be, miközben a kormány többször is sikertelen gazdaságstabilizáló programot hirdetett meg. Az év végére a költségvetés bevételei szinte teljesen elértéktelenedtek, a kiadások 10%-át sem fedezték.

A GDP 1993-ban az előző évhez képest 30%-kal csökkent és az 1990. évinek kb. 40-45%-át tette ki. Az ipari termelés a múlt évben az előző évihez képest 37%-kal csökkent, az 1990. évi érték kb. 39%-ával volt egyenlő. A mezőgazdaság teljesítménye kedvezőbben alakult, az 1993. évi termelés megközelítette az 1990. évi 85%-át. Az átlagbérek az előző évhez képest 1992-ben 48%-kal, 1993-ban 61%-kal csökkentek. Jelenleg hivatalosan az átlagfizetés 70 DEM. A múlt év végére az egy főre jutó GDP „afrikai” szintre esett vissza, alig érte el a 900 USD-t. A lakosság mintegy 80%-a a lét-minimum vagy ez alatt él. Kiáltó ellentét jött létre a tömeges szegénység és a háborús nyereszkdők és a velük maffiaszerűen összefonódott magas hivatalnoki-politikusi réteg életszínvonala ill. életmódja között.

A külkereskedelmi forgalom a szankciók következtében természetesen jelentősen visszaesett, azonban teljesen nem szűnt meg. Mivel a külkereskedelmi statisztikai adatok múlt év márciusa óta titkosak, csak becsülni lehet a múlt évi export értékét, ami kevéssel 2 milliárd USD felett lehetett, illetve az importot, ami ennél kb. 500 millióval volt magasabb. A külkereskedelmi forgalom mintegy fele a volt jugoszláv tagköztársaságokkal bonyolódott le. A szankciós körülmények között a jugoszláv gazdaság súlyos cserearányromlást szenvedett el, exportálni és importálni is mintegy 30%-os

⁴⁵⁹ Annak ellenére, hogy a jugoszláv szövetségi kormány 1993 szeptemberében denominálta a jugoszláv dinárt, s hat nullát levágott a fizetőeszközből, az infláció tovább gyorsult. 1994 januárjára elérte a havi 314 millió százalékot. Az országban a pénzforgalom lényegében megszűnt, az árakat és az adás-vételeket gyakorlatilag német márkában tüntették fel, illetve realizálták. Dragoslav Avramović közgazász vezetésével kidolgozott antiinflációs és stabilizációs program 1994. január 24-én indult meg, annak alapját a szigorú monetáris és fiskális politika, illetve a fedezetnélküli pénznyomtatás leállítás adta. A jugoszláv dinár árfolyamát 1:1 arányban a német márkához rögzítették.

árendedménnyel, illetve felárral tud. 1993 végére a jugoszláv gazdaság a szankciók kiváltotta súlyos helyzet és a termelési alapok hosszabb távra kiható lepusztulása ellenére, ha alacsony szinten is, de többé-kevésbé működőképes maradt. Ez év januárjára azonban a pénz elértéktelenedése oly mértékű lett, hogy értelmetlenné vált a termelés, illetve a kereskedők számára az eladás. Az alapanyag- és árukészletét mindenki visszatartotta és a bankrendszer is szétzilálódott.

A gazdasági állapotok kezdtek áttekinthetatlenné, kaotikussá válni. A gazdasági katasztrófa elkerülése és a rendszerre ebből adódó veszélyek elkerülése céljából az ország vezetésében egyfajta konszenzus jött létre arról, hogy minden áron meg kell állítani az inflációt. Ilyen megfontolásból kidolgoztatták, majd parlamenti vita és nyilvánosságra hozatal nélkül 1994. január 24-én bevezették az inflációellenes és gazdasági stabilizációs programot. Leállították a fedezetlen pénznyomtatást, a dinár megszilárdítása érdekében meghirdették a belső konvertibilitást és ha némi nehézségek árán és összeghatárokat alkalmazva is a dinár beváltható lett devizára (hivatalosan 1 új dinár = 1 DEM, a fekete piacon kb. 15%-kal kevesebbet ér).

Az új, ún. stabil dinár eddigi életben maradását és az infláció január vége óta történt felszámolását a belgrádi vezetés különböző más intézkedésekkel is elősegítette így például a lakosság zsebéből sikerült kicsalni 300–400 millió USD-t. Becslések szerint a Nyugat-Európában dolgozó mintegy 750 000 kis-jugoszláviai vendégmunkás évente mintegy 3–4 milliárd USD-t zsebben hazavíve támogatja otthoni családtagjait. Nemrég „fejpenzt” vezettek be a külföldön dolgozó kis-jugoszláv vendégmunkások számára: minden munkásnak „önként” naponta 1 USD-t kell befizetni a jugoszláv állam javára.

Stabilizálóan hat a gazdaságra, hogy Kis-Jugoszlávia mezőgazdasági termékekből sok vonatkozásban önellátó (ez év februárjától az élelmiszerellátás elfogadható), s az idén jónak ígérkező gabonatermelésből mintegy 1 millió tonna felesleget prognosztizálnak, ami szintén komoly devizabevételt jelenthet.

Érdemi lépések történtek az államháztartási hiány drasztikus lefaragására – kérdés, hogy ez mennyire lesz tartható – és a kormány bejelentése szerint jelentősen csökkentették a Krajinának nyújtandó segítséget.

A program hosszabb távú sikeressége azonban igen kétséges, s ezt több lojális, tekintélyes szakértő is megkérdőjelezi. Az új pénz bevezetésének fedezetéül a Nemzeti Bank 200 millió USD-t különített el (ennél alig volt nagyobb összes tartaléka) és ennek megfelelő mértékben kezdte meg az új pénz kibocsátását. Mivel a lakoságnak az újraértékelt (megemelt) adókat és közüzemi díjakat dinárban kell fizetni, kötelezően tartalékaihoz kellett nyúlnia, dinárt kellett vásárolnia, ami idáig kb. 500 millió DEM tartaléknövekedést jelentett a Nemzeti Banknál. Ennek egy részét kb. 300 millió DEM-et visszaforgattak a kereskedelmi bankokhoz hitelezési célzattal.

A termelés február–március–áprilisban 10-15%-kal emelkedett az előző havihoz képest, megmozdultak az eddig visszatartott termelési és árutartalékok, azonban 1994. első három hónapjának termelése még mindig csak 3/4-ét teszi ki az előző – alacsony termelésű – év hasonló időszakának és nem éri el az 1989. évi termelési szint 25%-át.

A termelés további növekedése azonban kérdéses, mivel az egyelőre „jó” pénz egyszeri hatásként megmozdította a még meglévő készleteket, azonban ezek pótlására a szankciós körülmények között kicsi az esély, másrészt a termelés és a kereskedelem folyamatos hitelezésére nincs pótlólagos forrás. A közzétett adatok szerint a kereskedelmi bankok a program kezdete óta 6-700 millió DEM rövid lejáratú hitelt nyújtottak a vállalatoknak a termelés újraindítására, illetve növelésére, de már az első lejáratok idején visszafizetési problémák jelentkeztek, mivel több vállalat bérfizetésre használta el a hiteleket.

A termelésüket újraindító vagy valamelyest növelő vállalatok általános problémája, hogy termékeik iránt nincs fizetőképes belföldi kereslet, így a termelési ciklus végén nem jutnak hozzá befektetett pénzükhöz, felvett hiteleiket sem tudják törleszteni. A még mindig alacsony jövedelmű lakosság körében rendkívüli igény lenne vásárlási hitelek, részletfizetési konstrukciók igénybevételére, azonban ennek finanszírozását sem a kereskedők, sem a termelők sem a bankok nem tudják vállalni.

A pénzpiacon óriási a hiteligény, a kereslet tízszeresen haladja meg a rendelkezésre álló eszközök mennyiségét. A hitelkamatokat hivatalosan maximálták, így a kialakult helyzetben újra működni kezdtek az uzsorakamatot felszámító magánhitelező csoportok.

A stabilizációs program ígéretei között szerepelt, hogy az állam a vállalatoktól átveszi a mintegy 800 000 kényszerszabadságolt dolgozó ellátásának terhét, (fizetésük kb. 60%-át kapják meg) azonban a költségvetés eredetihez képesti jelentős csökkentése arra enged következtetni, hogy erre mégsem került sor. A foglalkoztatási probléma (kb. 700 000 munkanélküli a kényszerszabadságoltak mellett) enyhítésére a kormányzat közmunkák beindítását is tervezte, azonban mára már egyértelművé vált, hogy ezt nem tudja finanszírozni. A feszítő forráshiányra utal az a hír, mely szerint a Nemzeti Bank tartaléknövelő célzattal 300 000 millió DEM-et kíván „begyűjteni” a kereskedelmi bankoktól és a vállalatoktól, kötelezően előírt kvóta alapján. Szó van népkölcsön kiírásáról is.

A gazdasági program túlélésének közelgő nagy próbaköve valószínűleg az idei mezőgazdasági termés felvásárlása lesz, melyre egyelőre nem tudni honnan kerítenek pénzt, holott az állami élelmiszer-tartalékok megléte a mai helyzetben döntő jelentőségű a belgrádi rezsim számára.

2. A vajdasági magyarság, a VMDK helyzete

2.1. Vajdasági magyarok

Kis-Jugoszlávia belpolitikai életének fontos összetevője az ország lakosságának hivatalosan 36%-át alkotó kisebbségek helyzetének alakulása. (A statisztika nem foglalja magában a hivatalosan kisebbségnek el nem ismert nagy létszámú romákat és vlachokat). A belgrádi vezetés bár tudja, hogy a belpolitikai stabilizáció, továbbá a külvilággal rendezendő viszony fontos előfeltétele a kisebbségi jogok biztosítása, mégis folytatja valamennyi nemzeti kisebbséggel szembeni jó ideje képviselt szélsőséges elemektől sem mentes nacionalista politikáját. A bennünket közelebbről érdeklő vajdasági magyarság életkörülményeiben, kisebbségi jogait illetően a beszámolási időszakban további romlás tapasztalható.

Ez év januárja – Jeszenszky külügyminiszter út látogatása – óta ugyan nem került sor magyar- vagy VMDK-ellenes kampányokra, a szerb parlamentben is alábbhagytak az ilyen megnyilatkozások, jelentősebb atrocitások sem történtek. A magyar kisebbség helyzete azonban fentiektől függetlenül rosszabbodott, alapvetően a belgrádi kormányzat erősen központosító intézkedései, a kisebbségi vonatkozású törvények be nem tartása és a szankciók gazdasági hatása miatt.

Összefoglaló jelleggel az alábbi jelenségeket lehet felsorolni:

- A központi, belgrádi irányítás alatt működő helyi intézményekben és szervezetekben csöndes tisztogatás folyik, különösen a vezetőtestületekben. Felmondást kapnak a magyar nemzetiségűek, miközben krajainai vagy boszniai menekült szerbek pozíciókat kapnak. Ez a jelenség a vállalati szférában is megfigyelhető.

- A kisebbségi tájékoztatási és kulturális intézmények pénzügyi támogatása továbbra is megoldatlan, esetenként fennmaradásuk is veszélybe kerül. A helyi kezdeményezésű, saját finanszírozású vállalkozásokat pedig jogi eszközökkel lehetetlenítik el (pl. kanizsai lap betiltása).⁴⁶⁰

- A bizonytalanság, a nem megfelelő színvonal, az illetékes minisztériumok negatív hozzáállása és a minden oldalról érkező nyomás következtében csökkent a magyar oktatási nyelvű általános iskolákban és gimnáziumokban a tanulók létszáma, miközben egyre több szülő Magyarországra küldi gyermekeit tanulni. A magyar nyelvű oktatás helyzetét súlyosan érinti a szabadkai Tanítóképző Zomborba történt áthelyezése,⁴⁶¹

⁴⁶⁰ A *Kanizsai Újság* első, bemutatkozó száma 1993. április 1-jén jelent meg. A lap további megjelenését Ratomir Vico köztársasági tájékoztatási miniszter 1994 májusában arra hivatkozva tiltotta be, hogy a helyi újság csak a magyar nemzetiségű lakosság érdekeit szolgálja.

⁴⁶¹ 1993 júniusában került a szerb parlament elé a tanítóképző egyeteméről szóló törvényjavaslat. Ennek értelmében Szerbiában hat városban hoztak létre tanítóképző fakultásokat. Vajdaságban Zombort tették

a magyar tankönyvkiadási nehézségek, a magyar tanfelügyelők háttérbe szorítása. Az 50 vajdasági tanfelügyelőből csak kettő magyar. Megszigorították a magyar tagozatok megindításának feltételeit, egy osztályhoz minimum 15 hallgató szükséges.

– A magyar irányítású 7 opština (járás) elvileg kedvezőbb helyzetét központosító intézkedések rontják. Hatáskörüket folyamatosan csökkentik: a bírakat, iskolaszékek tagjait stb. központilag nevezik ki. Legutóbb az egészségházakat és a levéltárakat vették ki a helyi önkormányzatok irányítása alól.

– Különböző erősségű hullámokban folyik a magyarok létszamarányuknál nagyobb mértékű mozgósítása, mely esetenként erőszakkal párosul. A magyar nemzetiségű sorkatonákkal bevett gyakorlatként megalázó feladatokat végeztetnek, egyes kaszárnnyokban nekik fegyvert nem is adnak.

– A kisebbségi lét összességében nehezedő feltételei és a szankcióból adódó gazdasági nehézségek miatt folyamatos a magyarok kivándorlása. Becslések szerint mintegy 35 000 magyar hagyta el a Vajdaságot a válság kezdete óta. Ez különösen amiatt aggasztó, mert a kivándoroltak között a fiatalok, a szakemberek, a felsőfokú végzettségűek aránya magas. A vajdasági magyarok bevándorlása Magyarországra 1993-ban 66%-kal nőtt az 1991-es bázisévhez viszonyítva.

2.2. Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége

A VMDK az elmúlt egy évben is a hármas autonómiakonceptiója megvalósításáért küzdött. Működésének feltételei a kisebbségek helyzetének romlásával összhangban nehezedtek, azonban a szervezet továbbra is korábbi elveit betartva tevékenykedik: részt vesz Szerbia politikai életében, elveti az erőszakos módszereket, a lakosság fegyverkezését, a jugoszláv, illetve a szerb vezetéssel való párbeszéd útján kívánja megoldani a magyar kisebbség helyzetének rendezését. A VMDK ezirányú felhívásai – ismétlődő ígéretek ellenére – mindeztidáig megválaszolatlanok maradtak a belgrádi vezetés részéről.

A szervezet életéből a beszámolási időszakból két eseményt kell kiemelni:

a.) Az 1993. decemberi szerbiai parlamenti választásokon a VMDK a korábbi 9 parlamenti mandátum helyett csak ötöt tudott megszerezni. A megváltozott házszabályok

meg székhelynek. A parlament oktatási bizottsága elfogadta Danilo Ž. Marković oktatási miniszter javaslatát, hogy a kisebbségi tanítóképzés rendszerét egy év alatt kell kidolgozni. A törvény elfogadása után az addigi szabadkai Pedagógiai Akadémiát óvónőképző főiskolává fokozták le, a nagymúltú szabadkai tanítóképzőt pedig az egyetemi szintre emelt zombori Pedagógiai Karhoz csatolták. Ezzel lényegében felszámolták a szabadkai magyar tanítóképzést. Ilyen előzmények után az új tanévet 1993. október 1-én Zomborban nyitották meg, ahol sem az infrastrukturális, sem a tanári állomány feltételei nem voltak adottak a magyar nyelvű képzésre.

alapján azonban a VMDK így is parlamenti frakciót tudott alakítani, képviselői továbbra is élhetnek a lehetőséggel, hogy a tv által is közvetített üléseken hallassák hangjukat. A viszonylagosnak tekinthető sikertelenséget a VMDK vezetése a következőknek tudta be:

- A potenciális VMDK-szavazótábor súlyos veszteséget szenvedett a kb. 35 000 fő távozásával.

- Önkritikus elemzésük szerint a szervezet elégtelen kampánytevékenységet folytatott a szórványban élő magyarság körében (Bánát, Nyugat-Bácska, Újvidék).

- Bizonyos fásultság, közömbösség uralkodott el a magyarság körében, ami a választásokon való részvétel szintjében is megmutatkozott: a magyarlakta településeken alacsonyabb volt a részvételi arány, mint a szerbiai átlag.

Fentiektől függetlenül a VMDK legitimitása a választások alkalmával újra megerősítést nyert, mivel ismét megszerezte a leadott magyar szavazatok 80-85%-át.

b.) Előzőnél is fontosabb, a szervezet jövőjével és bizonyos jelenlegi fejleményekkel is kapcsolatos eseményt jelentett a VMDK 1994. márciusi tisztújító értekezlete. Az értekezletet megelőző időszakban már mutatkoztak a feszültség jelei; többféle kritika érte a VMDK szűkebb vezetését. Az elégedetlenség főbb vonulatait három csoportba sorolhatjuk:

- A radikálisabb Tiszamelléki körzetekből (Kanizsa, Zenta) a VMDK vezetését engedékenységgel „puhasággal” vádolták, a szocialistákkal való együttműködést, titkos „lepaktálást” hangoztató feltételezések jelentek meg. E csoport súlyosan elmarasztalta Ágoston Andrásnak a 6 magyarországi parlamenti párthoz írt levelét,⁴⁶² mely szerintük a Tanács tudta nélkül született meg, s amely levélben a VMDK a magyar külpolitikának javasolja, hogy egyoldalúan mondjon le a határmódosításról.

- A vezetés munkájával való elégedetlenség egy másik – leginkább Szabadkához köthető – vonulata azt kifogásolta, hogy nem érvényesülnek a szervezet életében a demokratikus elemek, egyesek kisajátítják a szervezetet, nem működik egyfajta reszortrendszer, mely lehetővé tenné, hogy a VMDK politikai, gazdasági, kulturális, oktatási, tájékoztatási stb.⁴⁶³ ügyeiben egy-egy szakemberekből álló csoport dolgozna

⁴⁶² Ágoston András 1994. február 15-én küldött levelet a VMDK helyi szervezeti vezetőinek, a magyar parlamenti pártoknak, külföldi tisztviselőknek és intézményeknek, amelyben többek között arról írt, hogy a VMDK politikai tevékenységébe nem kell bevonni a határmódosítás kérdését. Ágoston a levelében súlyos vádakat fogalmazott meg a VMDK alelnökével, Hódi Sándorral szemben, akitől az Illyés Alapítványtól kapott pénzügyi támogatások elszámolását, a pénzügyi problémák tisztázását kérte. A belső feszültségek 1994 márciusában, a VMDK első tisztújító közgyűlése előtt kulminálódtak, s mindez végül pártszakadáshoz és a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) megalakulásához vezetett.

⁴⁶³ A VMDK-n belüli belső konfliktusok 1994 márciusában érték el a csúcspontjukat. A pártból elsőként a délvidéki magyarság két jeles írója, Németh István és Herceg János lépett ki, majd 1994.

ki az állásfoglalásokat, illetve a terveket. E csoportosulás, melynek tagjai igen hasznos, szakszerű munkát végeztek a VMDK-ban, Szabadka várost szeretné megtenni a magyar kisebbségi közélet központjának.

c.) Zömében közös csoportba sorolhatjuk a hét magyar vezetésű opština (járás) magyar közigazgatási vezetőit is, akik azt sérelmezték, hogy munkájukhoz a VMDK kevés politikai, illetve szakmai segítséget nyújt, ehelyett alaptalan bírálatokban, esetenként rágalmozásokban részesítik őket. Holott a vegyes lakosságú településeken szűkös anyagai eszközökkel, mint közéleti vezetőknek naponta kell kompromisszumokat is igénylő súlyos harcot folytatniuk az egyes települések megfelelő közüzemi, egészségügyi, oktatási stb. ellátottságának biztosításáért szerb törvények és pénzügyi korlátok közepette. A tisztújító értekezlet előtt közvetlenül kipattant vádaskodás, elszámolási botrány⁴⁶⁴ (dr. Hódi Sándor – Illyés Alapítvány⁴⁶⁵ – Délvidék Alapítvány)

március 22-én a pártból távozott Szekeres László a VMDK alapító tagja, valamint Németh János szabadkai önkormányzati képviselő. Dudás Károly, író, a VMDK alapító tagja, az *Új Hétnap* főszerkesztője a *Magyar Szónak* adott interjújában a párton belül uralkodó kommunista-bolsevik módszereket, a kikényszerített hűségnyilatkozatokat ítélte el. Lásd: Nem szabad megengedni a szakadást – Dudás Károly, a VMDK alapító tagja a közösségben uralkodó állapotokról. *Magyar Szó*, 1994. március 24. 5; Vihar a VMDK-ban – Kilépett két vezéregyéniség – Éles vita a keddi tribünön. *Magyar Szó*, 1994. március 24. 10.

⁴⁶⁴ Ágoston András, a VMDK elnöke 1994. március 21-én intézett levelet Csoóri Sándornak, az Illyés Alapítvány Kuratóriumának elnökéhez. Ágoston a levélben azzal vádolta meg Hódi Sándort, a VMDK alelnökét, hogy az elnökség tudomása nélkül, a VMDK pecsétjét és fejléces papírját felhasználva több ízben is kérelemmel fordult az Illyés Alapítványhoz, s annak a kuratóriuma által jóváhagyott pénzügyi támogatásokat (mintegy 600 000 német márkát) családi alapítványa, a Délvidéki Magyar-ságért Alapítvány folyószámlájára utalta át. Ágoston arra kérte Csoórit, hogy még a VMDK március 27-i tisztújító közgyűlése előtt járuljon hozzá a helyzet tisztázásához. Az Illyés Alapítvány Kuratóriuma 1994. március 25-i válaszában közölte, hogy az Alapítvány alapító okirata szerint feladatokat, s nem szervezeteket támogat, Hódi Sándor pedig 1994. március 24-én átadta azokat a részletes elszámolásokat tartalmazó dokumentumokat, amelyek az általa kezelt összegek felhasználásáról szóltak. Ágoston viszontválaszában arról írt Csoórinak, hogy szerinte Hódinak nemcsak az Alapítvány, hanem a VMDK Ellenőrző Bizottsága felé is el kell számolnia. Lásd: Ágoston András levele Csoóri Sándorhoz – Dr. Hódi Sándorra vonatkozólag pénzügyek tisztázását kéri. *Magyar Szó*, 1994. március 22. 16; Dr. Hódi Sándor átadta az elszámolást – Az Illyés Alapítvány Kuratóriumának nyilatkozata. *Magyar Szó*, 1994. március 27. 1; Ágoston újabb levele Csoórihoz – A VMDK elnöke szerint dr. Hódinak a VMDK Ellenőrző Bizottsága felé is el kell számolnia. *Magyar Szó*, 1994. március 27. 1.

⁴⁶⁵ Az Illyés Alapítvány (IKA) létrehozását 1990-ben még a Németh-kormány kezdeményezte, végleges struktúrája az Antall-kormány alatt jött létre. Az alapítványnak elvéülhetetlen szerepe volt abban, hogy számos önszerveződő kezdeményezés jelent meg, amelyek egyesületek, alapítványok, civil szövetségek révén a kultúrától az oktatáson át a szociális területig behálózták a határon túli magyar társadalmakat. A kedvezménytörvény 2003-as bevezetése után az IKA kapta meg a törvényben megfogalmazott oktatási-nevelési támogatások kezelésének jogát is. 2008. január 1-jén beolvadt a Szülőföld Alapba.

azonban a fenti problémákat és belső feszültségeket háttérbe szorította és az értekezlet tulajdonképpen fő témájává vált. A tisztújító értekezleten végül is nem került sor nyilvános, egyértelmű szakadásra, azonban a feszítő belső problémák tisztázatlanok, megoldatlanok maradtak.⁴⁶⁶

Mindennek következtében számos korábbi aktív VMDK-s közéleti szereplő eltávolodott a VMDK vezetésétől. A tisztújító értekezlet körüli történések folytatása, illetve eredménye az, ami az utóbbi napok legfrissebb fejleménye: két új szervezet megalakításának bejelentése, a Magyarok Világszövetsége,⁴⁶⁷ Jugoszláviai Országos Tanácsa⁴⁶⁸ és a Vajdasági Magyar Szövetség.⁴⁶⁹ Az új szervezetekről bármilyen értékelést még korai adni, azonban figyelemre méltó, hogy mindkét esetben komoly tekintéllyel bíró VMDK-s aktivisták, korábbi vezetők, parlamenti képviselők részvételével alakultak meg, akik közül egyesek most is az Elnökség vagy a Tanács tagjai. A VMDK-n belül polgári demokratikus, valamint kereszténydemokrata platformok megalakítására került sor.

Az alakulóban lévő VMSZ az itteni magyarságot integráló érdekvédelmi szervezet kíván lenni. Keretében több szervezet – többek között a VMDK – illetve platform tevékenykedne. A kezdeményezők szerint a VMSZ tevékenységében központi helyet foglal majd el az autonómia kivívása, de az új szervezet munkája során számos

⁴⁶⁶ A súlyos belső válsággal küszködő, több platformra szakadt VMDK Tisztújító Közgyűlését 1994. március 27-én Zentán tartották meg. A 220 küldöttel megtartott közgyűlés húszórás vitájában különösen éles volt Ágoston András és Hódi Sándor konfliktusa, de Ágostont többen is hevesen támadták. Ennek ellenére a pártban ekkor még nem történt meg a végső szakadás, s elnökké újra Ágoston Andrást választották meg. Az elnöki tisztséget Vékás János és Páll Sándor látta el.

⁴⁶⁷ A Magyarok Világszövetségét (MVSZ) 1938-ban alapították meg, fő célja a világ magyarságának összefogása, értékeinek, kultúrájának őrzése és ápolása. A második világháború után elsősorban a nyugati emigrációval való kapcsolattartás volt a feladata, jelentős szerepet játszott az 1956-ban kivándorlók családgyejesítésében. Újjászülése Csoóri Sándor elnökségéhez (1991–2000) köthető. 1992-ben az MVSZ szervezésében került sor a Magyarok III. Világtalálkozójára, ahol javaslatot tettek a Duna Televízió létrehozására. Csoórit 2000-ben Patrubány Miklós váltotta az elnöki székben, s elnöksége alatt kezdeményezte a szervezet a határon túli magyarok számára kedvezményesen megadandó magyar állampolgárságról szóló népszavazást. A népszavazás 2004. december 5-én az alacsony részvétel miatt érvénytelen volt.

⁴⁶⁸ Az MVSZ Jugoszláviai Országos Tanácsát 1994. május 14-én, mint pártoktól és kormányoktól független szervezetként hozták létre. Elnökének a Világszövetség elnökségi tagját, Hódi Sándor választották meg.

⁴⁶⁹ A Vajdasági Magyar Szövetséget a VMDK belső ellenzéke pártoktól és kormányoktól független szervezetként alapította meg 1994. június 18-án Zentán. Politikai párttá 1995. június 17-én Szabadkán alakult át. Első elnöke Csubela Ferenc volt, 1995. november 27-i halála után Kasza Józsefet választották az élére. 2007-ben Pásztor István váltotta az elnöki székben.

gyakorlati kérdésben is elő kívánja segíteni a kisebbségi intézmények, különösen a magyar önkormányzatok munkáját.

Szinte bizonyosra vehető, hogy a szerb vezetés ki fogja használni a magyarok között megindult megosztottságot, igyekszik majd szembeállítani a csoportosulásokat és ily módon akadályozni az itteni magyarság érdekeinek kifejezésre juttatását, érvényesülését. Ez a szerb taktika különösen a következő választásokon válhat nagyon veszélyessé, mert amennyiben a magyar érdekvédelmi szervezeteknek nem sikerül koalícióra lépni reális annak a veszélye, hogy képviselőik nem kerülnek be a parlamentbe. Szót kell ejtenünk arról, hogy Nagykövetségünk korábban, és fenti események időszakában is, lehetőségeihez mérten igyekezett a vajdasági magyarság legszélesebb rétegeivel kapcsolatot tartani, a vajdasági magyar politikai, gazdasági, kulturális, tájékoztatási, oktatási, művészeti, humanitárius, egyházi stb. területek jeles képviselőivel állandó kontaktusban lenni. Ez alól természetesen kivételt jelentenek azok a szervezetek és személyek, amelyeket a rezsim propagandacélokából hozott létre, illetve azok a „magyarok”, akik kimondottan magyarelles tevékenységet folytatnak (MHSZJ,⁴⁷⁰ Kertes Mihály, Fekete Elvira).

Nagykövetségünk diplomatai az egyes szervezetek politikai vagy egyéb jellegű vitáiban nem foglalnak állást, munkájuk alapvetően az egyes szervezetek, illetve személyek tevékenységének, javaslataik, kéréseik megismerésére és azok továbbítására, segítésére irányul. Fenti „pozitív semlegesség” alól kivételt jelentett a tisztújító értekezlet előtti időszak, amikor munkatársaink a VMDK egységének fenntartása, a magyarság különböző rétegei és képviselői között demokratikus párbeszéd fenntartása érdekében igyekeztek befolyásukat latba vetni a különböző irányzatok képviselői.

A vajdasági magyarság legszélesebb köreivel való kiegyensúlyozott kapcsolattartásunk nem találkozik mindenki egyetértésével, s ez olyan jelenségekben is megnyilvánul, amikor időnként kísérlet történik a Nagykövetség jelentőmunkájának, vagy egyes diplomatainak otthoni diszkreditálására.

3. Külpolitika

A jugoszláv külpolitikai tevékenység szinte kizárólag a délszláv válság megoldására irányuló nemzetközi aktivitáshoz kapcsolódott. Ez a bizonyos szempontból érthető magatartás, párosulva a diplomáciai elszigeteltséggel, azt eredményezte, hogy

⁴⁷⁰ A szerb állambiztonsághoz köthető, a miloševići rendszer támogatására létrejött Magyarok Hazájukért, Szerbiáért és Jugoszláviáért Egyesület (MHSZJE) 1991 június 22-1b az újbélgádi Július 4-e helyi közösségben jött létre Molnár József kezdeményezésére. A kezdeményezőbizottság tagjai Kozma József, Maróti Miklós, Halasi Tibor, Fekete Elvira, Stanojev Mészáros Mária és Vlaovics József voltak.

a jugoszláv külpolitika, a Világ vagy Európa főbb politikai eseményeivel, folyama-
taival sem foglalkozott érdemben, még a számára potenciálisan fontos kérdésekben
(európai integrációs folyamatok, ESE, leszerelési tárgyalások kiterjesztése stb.) sem
adott ki állásfoglalásokat.

A jugoszláv külpolitika a válság megoldására irányuló nemzetközi erőfeszítésekkel
kapcsolatosan továbbra is az ismert „két lépés előre, egy hátra, ha nagyon szükséges”
taktikát alkalmazta. Miközben bizonyos keményedés is megfigyelhető volt az ez irá-
nyú állásfoglalásokban: ismétlődően feltételek támasztása a tárgyalások folytatására,
„egyenrangú partnerként” való kezelés követelése, különösen az EBEÉ vonatkozásá-
ban, a boszniai és krajina szerbek teljes jogkörű, önálló tárgyalópartnerként történő
elfogadtatása, saját „ártatlanságuk és jószándékuk” bizonyítása, befolyásolási lehetősé-
geik bagatellizálása. A korlátozott térben mozgó jugoszláv külpolitika a beszámolási
időszakban a fentiekkel összhangban alapvetően a következő célokat kívánta elérni:

- Bizonyítani, hogy a JSZK nem aktív résztvevő a boszniai háborúban, sőt pozitív
hatással van a boszniai szerbekre, ezáltal a boszniai válság rendezésére, tehát a felté-
telek adottak új szankciók feloldására, vagy legalábbis enyhítésére.

- A szankciók folytán szintén károsult szomszédos országok körében egyfajta „fella-
zító” politikát folytatni, meggyőzni őket, hogy közös frontba tömörülve, mintegy külön
kezdeményezésként, saját érdekből indítványozzák a szankciók feloldását. Ez a kül-
politikai irány egyébként az elszigeteltség megtörését is célozta.

- Fenntartani és lehetőleg tovább fejleszteni Oroszországgal és Görögországgal
meglévő „különleges” kapcsolatokat, biztosítani, hogy e két ország a különböző fő-
rumokon lehetőleg továbbra is a JSZK-nak kedvező módon lépjen fel.

- Elsősorban megállapítani, de esetleg vissza is fordítani azt a folyamatot, amely
a különböző nemzetközi politikai, gazdasági-pénzügyi szervezetekben Kis-Jugoszlávia
tagságának megszüntetésében illetve felfüggesztésében jelenik meg.

- A szűkös „választékból” új támogatókat toborozni, elsősorban az el nem kötelezett,
fejlődő országok körében.

- Az elmúlt egy év során a jugoszláv külpolitika részeredményeket értett ugyan,
azonban a fenti célkitűzések tekintetében alapvetően sikertelennek értékelhető.

- A szankciók feloldására, illetve enyhítésére természetesen nem került sor,
sőt ennek feltételei egyre inkább jól körülhatároltak, s ebben a nemzetközi tényezők
egyértékesítése erősödött, emellett nyilvánvalóvá vált: a belgrádi vezetés nem élt lehető-
ségeivel a boszniai szerbekre való hatásgyakorlás területén.

- Az elmúlt egy év során megszorodtak az érintkezések a szomszédos orszá-
gokkal, a különböző szintű találkozások eredményeit azonban a belgrádi rezsim csak
belpolitikai propagandájában tudta igazán hasznosítani. A szóban forgó országok-
kal fennálló kapcsolatokban egymástól eltérő mértékben ugyan, de feltétlenül történt

előrelépés, azonban önálló vagy közös szerbpárti fellépést körükben a jugoszláv külpolitika nem tudott elérni.

– Orosz, illetve görög relációban került sor a legtöbb hivatalos látogatásra, delegációcserére, azonban ezek túlnyomó része a válság megoldására irányuló nemzetközi aktivitáshoz kapcsolódott vagy parlamenti, társadalmi, testvérvárosi, kulturális stb. területet érintett. Ez utóbbiak ugyan látványosan prezentálhatók az itteni közvélemény előtt, azonban a két érintett ország hivatalos külpolitikáját kevésbé befolyásolják. A szerbpárti orosz és görög fellépésnek határozottan megvannak a korlátai a két ország egyéb külpolitikai érdekeiből kifolyólag.

– A JSZK nemzetközi szervezetekben való tagságát sehol nem tudta rendezni, sőt újabbból szorult ki. A legújabb fejlemény, hogy az el nem kötelezett országok kairói miniszteri értekezletére sem kapott meghívást, az előzetes szóbeli megállapodás ellenére sem.

– A fejlődő országok körében megejtett „toborzó” körutak sem jártak különösebb eredménnyel. Ezek körében az iszlám tényező egyébként is komoly korlátot jelent. Kis-Jugoszlávia az utóbbi időszakban már Kína támogatására sem számíthat igazán, Kína ENSZ-beli, viszonylagos jugoszlávpárti politizálása jelentős mértékben alábbhagyott.

A jugoszláv külpolitika értékelésénél szólni kell a Szövetségi Külügyminisztériumban kialakult helyzetről is. A szerb köztársasági Külügyminisztériumot megszüntették, a Crna Gora-i Köztársasági Minisztérium viszont megmaradt. Az elmúlt egy év során a „nemzetietlen elemektől” való megtisztítást befejezték, a létszám jelentősen csökkent, de a mostani állományban egyre növekvő számban vannak jelen korábban belügyi vagy biztonsági területen tevékenykedett káderek. Mindennek következtében a külügyi munka színvonala csökkent, a külpolitikai állásfoglalásokban, az alkalmazott munkastílusban merevedés tapasztalható. A Külügyminisztérium szerepe általában csökkent, mivel minden fontosabb kérdésben, beleértve a külpolitikaiakat is, Milošević elnök dönt, illetve folytat tárgyalásokat.

4. Kétoldalú kapcsolataink

A beszámolási időszakban kétoldalú kapcsolataink alakulása is két szakaszra bontható. Az első szakaszra egyrészt az egyoldalú magyar gesztusok megtétele (jugoszláv politikusok fogadása, orosz gáztranzit biztosítása Boszniának, Téli Remény segélyprogram stb.), másrészt a Magyarország és a magyarelles szerb propaganda folytatása, a tiltakozójegyzékek váltása nyomta rá bélyegét. Ennek ellenére, ebben az időszakban is sikerült biztosítani a magas szintű politikai kontaktusok létrejöttét, amelyek azonban az adott körülmények miatt nem hivatalos jellegűek voltak. Ilyen minőségben került sor Jeszenszky Géza és Jovanović Vladislav külügyminiszter (New

York szeptember 1.) Berényi Lajos államtitkár és Hadžimihajlović Đorđe külkereskedelmi miniszterhelyettes (Budapest, november 4.) Kelemen András államtitkár és Bogdanović Radomir külügyi helyettes államtitkár (Ada, december 23.) találkozájára. Kelemen András államtitkár október 6-án is járt Kis-Jugoszláviában. Eleméren megkoszorúzta Kiss Ernő aradi vértanú síremlékét.

Kapcsolatainkban érdemi fordulatot eredményezett Herman János november 13-ai belgrádi látogatása, ill. megbeszélései Jovanović szövetségi külügyminiszterrel, valamint Milošević szerb államfővel. A konstruktív tárgyalásokon megfelelően sikerült előkészíteni külügyminiszterünk 1994. január 27–28-ai hivatalos belgrádi látogatását, amelynek eredménye pozitív kihatással volt általában kapcsolatainkra. A látogatás lehetővé tett további szakértői tanácskozásokat a két Külügyminisztérium EBEÉ és konzuli fősztályvezetői, valamint a két ország külkereskedelmi vezetői között (Berényi Lajos helyettes államtitkár és Hadžimihajlović Đorđe szövetségi külkereskedelmi miniszterhelyettes április 21-ei megbeszélései Budapesten).

A jugoszláv fél ezen megbeszélések eredményeként fokozatosan kezdte felismerni hazánk jelentőségét külkapcsolattartása szempontjából és egészében felértékelte Magyarország szerepét. Ettől az időszaktól kezdve Kis-Jugoszlávia vezetői nyíltan is kezdik elismerni, hogy hazánk Jugoszlávia számára az Európához és a világhoz vezető kijáratot jelent. A belgrádi partnerek végre megértették, hogy hazánk valóban a korrekt viszony kialakítására törekszik, s némileg kezdték értékelni toleráns magatartásunkat, segítőkészségünket és gesztusainkat. Különösen határaink nyitottságának biztosítását értékelték, ami számos lehetőséget jelentett számukra az ellátási nehézségeik csökkentésére a bevásárlási turizmussal, de elsősorban a vajdasági magyarok számára. Adataink szerint 1993-ban 18 millió jugoszláv állampolgár lépte át a határunkat. (Kis-Jugoszlávia összlakossága 10,5 millió). Külügyminiszterünk hivatalos, majd márciusi nem hivatalos látogatása, az azokat követő találkozók érezhető fordulatot eredményeztek általában a hazánk iránti jugoszláv magatartásban. A jugoszláv tömegtájékoztatási eszközökben is megváltozott a hazánkról alkotott kép. Ettől az időszaktól a Magyarországot élesen bíráló cikkek vagy televíziós műsorok ritkán láttak napvilágot, a legtöbb velünk kapcsolatos írás korrekt hangú volt. A megváltozott szerb propaganda következtében csökkentek a vajdasági magyarság elleni nyílt, szélsőséges szerb fellépések, fenyegetőzések. Kapcsolataink javulásához hozzájárultak a magyar és a jugoszláv vezérkar közötti biztonság- és bizalomerosztó tárgyalások is.

A politikai kapcsolatok fenntartására és fejlesztésére irányuló jugoszláv erőfeszítésekben fontos szerepet játszottak a szerbiai közvéleménynek szóló propagandaszempontok, a diplomáciai embargó mindenáron történő felszámolására irányuló törekvésük is. E szempontok érvényesülése, valamint a kéréseinkre, illetve felvetéseinkre

adott pozitív ígéretek egy jelentős részének be nem tartása miatt kapcsolatainkban továbbra is számos kérdés megoldásra vár:

A jugoszláv fél többszöri ígérete ellenére nem mentesített egyetlen kategóriát sem a kiutazási illeték befizetése alól, nem szüntette meg a dunai hajózási illeték befizetését hajóink számára, nem tűzte napirendre a hazánkba menekült jugoszláv fiatalok amnesztiában való részesítését, nem látott hozzá a párbeszéd megindításához a VMDK-val stb. Sőt, néha újabb elemekkel terheli meg kapcsolatainkat. Ilyen pl. az EBEÉ-Trojkával kapcsolatos, fenyegetőzésekkel is párosuló magatartás, amely az utóbbi hetekben jutott erőteljesen, időnként agresszívan kifejezésre.

Gazdasági téren a Kis-Jugoszlávia elleni szankciók bevezetésével együttműködésünk drasztikusan visszaesett. 1993-ban ENSZ-engedéllyel mintegy 40 millió USD áruexport realizálódott. Ez magában foglalja azt a mintegy 1 millió USD értékű humanitárius segélyt, amelyet tavaly szállítottunk ki. Ennek részét képezi a Vox Humana szervezetnek küldött kormányzati segély. A relációs import értéke 2,8 millió USD, ami teljes mértékben az embargó előtt vámszabadterületre telepített áru belföldiesítéséből származik.

A délszláv válság és a szankciók súlyosan érintik közlekedési, szállítási kapcsolatainkat. A jugoszláv fél a Dunán nem biztosítja a szabad hajózást, és kb. két esztendeje nem működik az Adria-kőolajvezeték.

Különböző becslések szerint a hazánkat ért kár kb. 1,5 milliárd USD-re tehető. Igaz, hogy bizonyos hasznot is húzunk a jugoszláv bevásárlóturizmus, a jugoszláv állampolgárok pénzbefektetései stb. révén, de erről megbízható adatok nem állnak rendelkezésünkre.

A szankciók kulturális téren az államközi kapcsolatok szinte teljes leépülését, szüneteltetését eredményezték – kivéve a kisebbségi művelődési együttműködést. Utóbbi keretein belül a beszámolási időszakban néhány értékes kulturális rendezvényre került sor, szinte kizárólag a magyar fél szervezésében. Ezek közül kiemelkedtek a Nikola Tesla és a M. Crnjanski magyarországi évfordulós megemlékezések, amelyeken mindkét ország részéről kormánytagok vettek részt, továbbá a Nemzeti Színház és a Békéscsabai Színház vajdasági, valamint az Újvidéki (Magyar) Színház sikeres magyarországi vendégszereplései. Nem lebecsülendő együttműködés bontakozott regionális keretekben, elsősorban a Vajdaság és a vele szomszédos magyarországi megyék és városok (Baja, Kecskemét) között.

Jugoszláv részről a vizsgált időszakban külön említésre méltó magyar vonatkozású kulturális megemlékezésre, rendezvényre nem került sor. Még a Crnjanski évforduló itteni ünnepeire sem hívtak meg senkit Magyarországról, ill. Nagykövetségünkről. Feltűnő volt az egyes megemlékezésekről (pl. Kiss Ernő altábornagy síremlékének október 6-ai megkoszorúzása, vagy a március 15-i ünnepek), való jugoszláv

távolmaradás. Csupán a Belgrádi Egyetemen a Magyar Tanszék ez év őszére bejelentett megnyitása jelenthet számunkra érdekes kulturális eseményt.

Tapasztalataink szerint a jugoszláv fél a művelődés terén inkább csak általánosságokban hangoztatja együttműködési készségét, konkrét elképzelésekkel egyáltalán vagy alig rendelkezik. Jellemző a szerb kulturális miniszter vezetésével április 21-én Kecskeméten tett kulturális küldöttség látogatása, illetve az akkor született megállapodás, amelyben a magyar fél aránytalanul több kötelezettséget vállalt.

5. Nagykövetségünk helyzete

Múlt év végén misszióvezető-váltásra (ideiglenes ügyvivő) és első beosztott kinevezésére került sor. Közös megegyezéssel sor került a megfelelő munkamegosztás, illetve a feladatok személyenkénti kijelölésére. Hozzáálltunk a megfelelő kapcsolatok kialakításához ill. elmélyítéséhez a különböző szövetségi, köztársasági, tartományi, városi és községi szervekkel. Külön hangsúlyt helyeztünk az itteni magyarság szervezeteivel és intézményeivel kialakított kapcsolatok bővítésére. A kapcsolatok jelentős szélesítésére törekedtünk az itteni külföldi missziókkal. Aktívan részt veszünk az EBEÉ-Trojka belgrádi munkájában. Rendszeres kapcsolatokat és együttműködést alakítottunk ki – a radikálisokon kívül – valamennyi parlamenti párttal és néhány parlamenten kívüli párttal.

A kihelyezett magyar szervek képviselőivel korrekt együttműködést alakítottunk ki, kölcsönös tájékoztatást adunk egymásnak. A képviselők vezetői részt vesznek a hetente megtartott értekezleten, ahol a heti programokat, a különböző tennivalókat és látogatásokat beszéljük meg és véleményt cserélünk a jugoszláviai folyamatokról.

Kölcsönösen hasznos viszonyt alakítottunk ki a Kereskedelmi Kirendeltséggel, amely külön épületben működik elfogadható körülmények között. A Kirendeltség a gazdasági-vállalati kapcsolatok ápolásával, megőrzésével, valamint az ENSZ által engedélyezett segélyekkel kapcsolatos ügyek lebonyolításával foglalkozik.

Megfelelő a viszonyunk a katonai attaséi hivattal, amely követségünk épületében működik.

Az MTI és a Rádió belgrádi tudósítóival gyakran találkozunk, szükség szerint cserélünk információt. Rendezvényeinkre rendszeresen meghívjuk őket.

Nagykövetségünkön jelenleg 9 diplomata és 9 admin. dolgozik. A diplomaták száma az idén 1 fővel fog növekedni. Az ez év nyarán sorra kerülő cseréket az érintettekkel egyeztetjük. Ennek révén biztosítani tudjuk a munka folyamatosságát. Külön figyelmet szenteltünk a konzuli részlegre, ahol nagyobb váltásra kerül sor.

A könnyűnek nem mondható jugoszláviai állapotok ellenére a Nagykövetség épületét fenyegetés vagy támadás nem érte, munkatársaink testi épségét az elmúlt időszakban közvetlen veszély nem fenyegette. Előfordulnak rongálások munkatársaink

gépkocsiai. Az épület vagyonvédelmi és biztonsági őrzését „a Nagykövetség biztonsági rendjé”-ben meghatározottak szerint végeztük. Rendkívüli esemény nem történt.

A Malév-járatok szünetelése miatt a KÜM és a Nagykövetség közötti futárforgalmat az állami futárszolgálat közreműködésével szerveztük meg. Az anyagok továbbítása zavartalan volt.

A belgrádi ellátás időszakonként bizonytalan és hiányos volt, így arra kényszerültünk, hogy élelmiszerkészleteinket a futárutak, illetve hétvégi hazautazások alkalmával Magyarországról töltsük fel.

Bizonyos problémákat okoz az akadozó üzemanyag-ellátás, ezért szükséges volt egy, a tűzvédelmi előírásoknak megfelelő üzemanyagtároló-helyiség kialakítása, ahol a Nagykövetség hivatali és a munkatársak magángépkocsijai részére biztonsági tartalékot képeztünk. Az üzemanyagellátást az is nehezítette, hogy a Szövetségi Külügyminisztérium Protokoll Főosztálya ez év tavaszán több hónapig nem írta alá a vámentesítésre szolgáló protokolljainkat, ezzel nem biztosította a Nagykövetség zavartalan működéséhez szükséges feltételeket, amelyre egyébként nemzetközi egyezmény kötelezi a fogadó országot. Többszöri interveniálásunk eredményeként a probléma egyelőre megoldódott.

Több alkalommal volt néhány órás áramkorlátozás, amely a Nagykövetségen felszerelt nagy teljesítményű áramfejlesztőnek köszönhetően nem zavarta meg a hivatal normális működését.

Az anyagi lehetőségek és a takarékoság figyelembevételével korszerűsítettük a működéshez szükséges néhány berendezésünket (fax, fénymásoló, számítógép, telefon). A továbbiakban szükségessé válik 2 szolgálati gépkocsi és a telefonközpont cseréje, a rezidencia minimális védelméhez megfelelő biztonsági berendezés felszerelése.

Érdeklődünk a rezidencia céljaira szolgáló új épület bérlésének vagy esetleg megvásárlásának lehetőségéről. Erre most az olcsóbbá vált ingatlanárak és bérlemények miatt jó alkalom nyílhat, mely esetben megfelelő javaslatot teszünk.

Az elkövetkezendő időszakban szükségessé válik a konzuli részleg elhelyezésének, felszereltségének és munkájának komplex áttekintése, amit a Központ megfelelő főosztályaival összehangolva kívánunk elvégezni és javaslatot tenni a tennivalókra.

Belgrád, 1994. június 14.

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

HORVÁT KÖZTÁRSASÁG (1990–1994)

144.

Rejtjeltávirat Belgrádból. A horvátországi választások első fordulójának eredményei

1990. április 28.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20520

Érkezett: 90. 04. 27. 17.21

Készítette: Ny. J.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: A horvátországi választások első fordulója

Horvátországban április 22-én megtartott választások első fordulójának eddig közzétett eredményei a Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) látványos fölényét tükrözik a Kommunista Szövetség jelöltjeivel szemben. Nem tekinthető egyértelmű vereségnek a megreformált Kommunista Párt eredménye, a második legerősebb pártnak bizonyult, a szavazók egynegyedét tudhatja maga mögött, ami kétségtelenül kellő súlyt adhat jövőbeli politikai szerepléséhez. Az eredmények ilyen alakulásában szerepet játszott a többi párt, elsősorban az 1971-es tömegmozgalom¹ vezetői által irányított

¹ Az ún. horvát tavasz közvetlen előzménye a Jugoszláv Kommunista Szövetség 1966-ban megtartott brioni plénuma volt, amely során a JKSZ vezető funkcionáriusai eltávolították a jugoszláv titkosszolgálat éléről Aleksandar Ranković volt jugoszláv belügyminisztert és a JSZSZK alelnökét. Ranković bukása után egy rövid időre az országban jelentős gazdasági és politikai liberalizációra került sor. Az 1968-as jugoszláv egyetemista tiltakozások elfojtása után a jugoszláv belpolitikában újra a represszió került előtérbe. A belpolitikában bekövetkezett ilyen fordulat következtében Horvátországban az értelmiség és az egyetemi hallgatók körében egyre nagyobb lett a rendszerrel szembeni elégedetlenség. A Horvát Kommunista Szövetség a Horvát Írószövetség és a Horvát Tudományos Akadémia (akkori hivatalos nevén Jugoszláv Tudományos Akadémia) támogatását maga mögött tudva, 1970.

pártkoalíció² viszonylag gyenge szereplése is. Ma még nehezen eldönthető, hogy ez az eredmény végső soron kinek kedvezett.

A szlovéniai és a horvátországi választások menetét összevetve megállapítható, hogy a valóságos pluralizmust tükröző szlovéniai választásokkal szemben Horvátországban a pluralizmus időszaka a választási kampány néhány hónapjára korlátozódott, s az eredmény könnyen újabb egypárti uralomhoz vezethet. A választások eddigi belgrádi kommentálásai egyelőre eléggé visszafogott és inkább a nacionalista veszélyeket előrejelző külföldi (elsősorban nyugati) sajtóviesszhangok ismétlésére korlátozódik.

A HDZ látványos előretörését és várható győzelmét ugyanakkor nem lehet elválasztani a szellemiségében nagyon hasonló szerb vezetés már több éves gyakorlati politikájától, amely Jugoszlávián belül a nemzeti kizárólagosság úttörője volt. Bizonyos értelemben két erőteljesen nemzeti jellegű, népmozgalomra támaszkodó, populista irányzat harcáról van szó; amelyek azonban lévén az ország két legnépesebb nemzetének képviselői előbb-utóbb a többi nemzet rovására akár kompromisszumra is juthatnak, legalábbis átmenetileg.

Mind a szlovén, mind a horvát választások végkimenetele a köztársaságok egymáshoz való viszonyán túl számos, a föderáció jövőjét illető kérdést vet fel. A két köztársaság által követelt konföderatív berendezkedés, noha annak tényleges tartalmát eddig csak részben fejtették ki, lényegesen módosíthatja a szövetségi kormány funkcióit, hatáskörét. Egyes megfigyelők nem tartják kizártnak, hogy Jugoszlávia, mivel külső

január 10-i ülésén elítélte Miloš Žanko volt horvát kultuszminiszter több, a horvát nemzeti identitás sérelmére, a jugoszlavizmus erősítésére tett intézkedését. Az egyre inkább tömegessé váló mozgalom Bosznia-Hercegovina és Vajdaság területére is áttért, s az fellépett az unitarizmust hirdető jugoszlavizmus ideológiája ellen és ezzel párhuzamosan gazdasági, politikai és kulturális reformokat követelt. 1971. november 30-án a vajdasági Karađordevón (Bélamajor) a Jugoszláv Kommunista Szövetség 21. ülésén Josip Broz Tito a horvátországi eseményeket ellenforradalomként értékelte, majd tömeges letartóztatási hullám vette kezdetét, s betiltották több lap és folyóirat megjelenését. A tisztogatások során kétezer személyt ítélték börtönbüntetésre, mintegy százezerre volt tehető a munkahelyükről elbocsájtottak száma. A mozgalommal szimpatizálókkal való leszámolás Horvátország mellett Szabadkán különösen heves volt, ahol a helyi horvát értelmiség ellehetetlenítése mellett a hatalom a magyarokra is lecsapott – ennek áldozata lett a Népkör Magyar Kulturális Egyesület harmincas évek belharcaiban fontos szerepet játszó, majd az állampárti érában kiemelkedő jogász karriert befutott Kongó Tivadar.

- ² A Népi Megállapodás Koalíció (Koalicija narodnog sporazuma, KNS) vezetői a horvát tavasz olyan prominens személyei voltak, mint Miko Tripalo, Savka Dabčević-Kučar és Srećko Bijelić. A KNS a kommunista keménymag hatalomátmentésének a megakadályozása céljából alapította meg a liberális és a mérsékelt jobboldali erők széles koalícióját. A koalíciós listára a Horvát Szociálliberális Párt (Hrvatska socijalno-liberalna stranka), a Horvát Kereszténydemokrata Párt (Hrvatska kršćanska demokratska stranka) és a Horvát Demokrata Párt (Hrvatska Demokratska Stranka) adta a jelöltek. Az 1990. április–májusi választásokon 21 parlamenti mandátumot szerzett.

tényezők is akadályozzák gyors szétesését, egy ideig különböző társadalmi berendezkedésű köztársaságok laza szövetségeként fog működni.

A szövetségi kormány az új körülmények között is folytatni kívánja a politikai és gazdasági reformot, a szövetségi alkotmány módosítását. Abból indul ki, hogy az egyetlen, komoly integratív programmal rendelkező politikai erő Jugoszláviában, amely az egységes jugoszláv gazdasági környezet és piac megteremtésével képes a köztársaságok közötti politikai szembenállást is jelentősen mérsékelni. A szövetségi kormány politikai nézeteiktől függetlenül valamennyi párttal tárgyalni kíván. Arra számít, hogy a köztársasági választások, amelyekre az év végéig mindenütt sor kerül, olyan eredményeket hoznak, hogy a szövetségi parlamentben a baloldali orientációjú pártok és mozgalmak többséget alkotnak majd, és biztosítják a kormány fennmaradását, a megkezdett és sikeresen haladó program folytatását. Emellett szól az is, hogy Ante Marković széles körű támogatást tudhat maga mögött, Jugoszlávia lakosságának mintegy 70 százaléka bennne bízik. Ebből a szempontból a szlovén és a horvát kommunisták szereplése a kormány számára sikeresnek tekinthető, sőt az utóbbiaké lényegesen jobb annál, amire számítani lehetett. Egy jövődöbeli új jugoszláv koalíció megteremtése érdekében Marković már most félre nem érthető lépéseket tesz, a kormány függetlenítése a JKSZ-tól, összjugoszláv jellegének hangsúlyozása, a pluralizmus útjának egyengetése és a pluralista politikai rendszer viszonyai közötti kormányzati működés feltételeinek gyorsított megteremtése.

– 68 – Ö.

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 39. d.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Őszi István belgrádi nagykövet
zágrábi bemutatkozó látogatása

1990. május 18.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20584

Érkezett: 90. 05. 18. 13:33

Készítette: Fi.

Ellenőrizte:

Tárgy: Zágrábi főkonzulunk bemutatkozó látogatása.

43.

A megnyitás előtt álló zágrábi főkonzulátus működésének mielőbbi beindítására tekintettel május 17-én bemutatkozó látogatást tettem Horvátország állami vezetőinél.

Az államfő, a miniszterelnök, a külügyi titkár, a városi tanács elnöke, ill. a Szábor vezetői³ egyöntetűen elismeréssel nyilatkoztak kétoldalú kapcsolatainkban elért eredményekről, üdvözltek, hogy a főkonzulátus a közeljövőben megkezdí munkáját, ami önmagában is jelentős esemény lesz. Különösen kedvező körülménynek tekintik, hogy a további együttműködésre vonatkozóan kidolgozott programmal rendelkezünk, amelyet a horvát kormányfő év eleji budapesti látogatása alkalmával egyeztetünk. Határozottan megerősítették, hogy horvát részről a hatalomváltás után sem lesz változás, a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése tartós érdekük, amivel az új vezetés is tisztában van. Érzékeltették, inkább arra lehet számítani, hogy az őszintébb, nyíltabb párbeszéd előtt új területek nyílnak meg (magyar–horvát közös történelmi múlt, egyházközi kapcsolatok) és tágabb tere lesz a közvetlen kapcsolatoknak nem csupán köztársasági, hanem alsóbb szinteken is.

³ Őszi nagykövet itt még a Horvát Szocialista Köztársaság 12. Végrehajtóbizottságának (hivatali idő: 1986. május 10. – 1990. május 30.) tagjaival tárgyalt.

A horvátországi hatalomváltás előkészületei felgyorsultak. Ezt nem akasztotta meg az ismert zágrábi futballbotrány⁴ sem, amelyet alapvetően provokációnak tekintenek. A HDZ döntött a legfontosabb állami funkciók betöltéséről: a köztársasági elnök F. Tuđman, a kormányfő S. Mesić, a parlament elnöke dr. Ž. Domljan lesz.

Az ügyek átadása-átvétele már korábban megkezdődött, mára szinte napi kapcsolattartás alakult ki a hatalom régi és jövőbeli birtokosai között.

Bizakodóan szóltak a horvátországi demokrácia kilátásairól, azt hangsúlyozták, hogy Tuđman úr tapasztalt politikus, aki tisztában van a realitásokkal; és esetükben sem szabad feltételezni, hogy politikájukat egy az egyben a választási kampány során elhangzott ígéretek és kijelentések alkotják majd. Ugyanakkor érezhető a félelem is a hatalomváltással járó személyi változásoktól, az esetleges bosszútól. Az aggodalmak elsősorban az 1971-es horvát tavaszt követő megtorlások miatt erősek, hiszen a HDZ vezető garnitúrájának javát az akkori tisztogatások kárvallottjai teszik ki.

Meglehetősen tartózkodóan nyilatkoztak a jugoszláv föderáció jövőbeli arculatáról. Az új szerb alkotmány nyilvánosságra hozását követően az alkotmányozási folyamatok Horvátországban is, Szlovéniában is felgyorsulnak majd. A szövetségi állam jövőbeli berendezkedéséről a már elfogadott alkotmányok alapján fognak a többpártrendszerű választások nyomán hatalomra került köztársasági vezetések lényegében új tárgyalásokat kezdeni.

– 85 – Ő.

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

⁴ Az 1990. május 13-án a zágrábi Maksimir stadionban megrendezett Dinamo Zagreb–Crvena Zvezda bajnoki mérkőzésen tömegverekedés tört ki a két csapat szurkolótábora között. Az összecsapásokban 79 rendőr és 59 szurkoló sérült meg. Ez a jelenet szimbolikus jelentőséggel bírt és még ma is sokan úgy emlékeznek meg róla, hogy gyakorlatilag ez jelképezte a háború kezdetét.

Őszi István belgrádi nagykövet jelentése Jeszenszky Gézának a Horvát Szocialista
Köztársaság vezetőinél tett látogatásáról

1990. május 28.

1990. május 28

Bemutakozó látogatás Horvátországban

Magyar Népköztársaság
Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike
Mađarske

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. május 28.
Tárgy: Bemutakozó látogatás
Horvátországban

Dr. Jeszenszky Géza
Külügyminiszter Úrnak,
Külügyminisztérium
Budapest

55 /SZT/1990.

Készítette: Timotity Miklós
Készült: 3 példányban
Kapja: 2 példányban központnak
1 példányban saját
Gépelte: Sosity Zorka

1990. május 17-án bemutatkozó látogatást tettem a Horvát SZK-ban és találkoztam a köztársaság vezetésének több tagjával. Így Ivo Latin államelnökkel, Antun Milović kormányfővel, Tomislav Đorđevićtel, a parlament alelnökével, Ivica Feketével, a parlament külügyi bizottságának elnökével, Ivica Trnokoppal, a kormány külkapcsolatokért felelős miniszterével és Mato Mikić zágrábi főpolgármesterrel. Tekintettel a horvátországi kormányváltásra szükségesnek tartom tapasztalataim rövid összefoglalását.

A horvát gazdaság fejlettségi szintjét tekintve változatlanul a második helyet foglalja el Jugoszlávián belül. E köztársaság adja a jugoszláv GDP 26%-át az export 21%-át, a turisztikai bevételek 80%-át.

Horvátországban a közelmúltban többpárti parlamenti választásokat tartottak, melyen a Horvát Demokratikus Közösség (HDK) a 355 parlamenti helyből 196-ot, a Horvátországi Kommunisták Szövetsége – Demokratikus Változások Szövetsége 66 helyet szerzett meg, míg a többi kisebb párt és a független képviselők a maradék helyeken osztoztak. Az új horvát parlament május végén tartja alakuló ülését, melyen előterjesztik az államelnökség és a kormány összetételére vonatkozó javaslatokat. A választásokon győztes polgári erők főbb politikai céljaikat már deklarálták: átszervezni az államapparátust; csökkenteni az adminisztrációt; felülvizsgálni a köztársaság és a szövetségi irányítás közötti gazdasági megállapodásokat, különösen a fejlett területeket terhelő központi elvonásokat; új alkotmányt és ennek alapján új gazdasági törvénykezést életbe léptetni; új adórendszert és pénzügyi szabályozást kidolgozni a nyugat-európai normák szerint; megindítani a radikális privatizációt a gazdaság valamennyi területén; szükség esetén saját nemzeti bankot felállítani és saját valutát bevezetni.

A magyar–horvát politikai és gazdasági kapcsolatok felívelő tendenciát mutatnak, rendszeresek a közép- és felső szintű találkozók a horvát és a magyar vezetés között. Külkereskedelmi áruforgalmunk tavaly 66%-kal növekedett az előző évhez képest, ezen belül kiugróan magas volt a magyar export növekedése. Áruforgalmunk volumene eléri a 103,8 millió dollárt, ami a magyar–jugoszláv összforgalomból 15%-os részesedést jelent.

A horvát vezetők a köztársaság belső helyzetéről elmondták, hogy a demokratikus fejlődés Jugoszláviában a többnemzeti összetétel miatt lassabban fog előrehaladni, mint egyes homogénebb lakosságú kelet-európai országokban, melyek egyébként hasonló demokratikus hagyományokkal rendelkeznek. Az eltérő fejlettségű köztársaságok közül a változások során valamelyik mindig veszélyeztetve érezheti magát és fékezheti a politikai viszonyok megváltoztatását.

A leköszönő vezetés Marković szövetségi kormányfő antiinflációs programját támogatta, mert az piaci alapokon kívánja integrálni Jugoszláviát. Programjától lényegesen különböző, reális alternatívát egyetlen köztársasági ellenzéki párt sem tudott eddig felkínálni.

A leendő horvát parlament működéséről csak feltételezéseik vannak, mert az új játékszabályokat a most hatalomra kerülő HDK fogja meghatározni.⁵ Várhatóan négy

⁵ 1990. február 14-én az ún. parlamenti tanácsok ülésén fogadták el a Horvát Szocialista Köztársaság alkotmányának LIV – LXIII. Módosításait A módosítások legalizálták a politikai pluralizmust, garantálták a politikai és más egyesülési szabadságot, a szólás és a nyilvánosság, a gyülekezés és más közgyülekezések szabadságát. Az 1990. április 22-én megtartott első többpárti választások után 1990. május 30-án alakították meg az első többpárti parlamentet. 1990. július 25-én fogadták el a Horvát

parlamenti alelnök lesz, ma még tisztázatlan szerepkörrel. Információik szerint megerősítik a külügyi és a gazdasági bizottságot, míg másokat teljesen leépítenek. Megszűnik a parlament egyik háza, az ún. Társult Munka Tanácsa.⁶

Utaltak azokra a problémákra, melyek abból adódnak, hogy Horvátországban rendkívül gyorsan ment végbe a hatalomváltás (az ellenzék csak december óta folytatott nyilvános tevékenységet) és ebből következően nehézségek mutatkoznak az államügyek átadásában, illetve átvételében. Az új parlament május 30-i alakuló ülésén osztják majd el a funkciókat és valószínűleg a választási eredmények arányában oszlik meg a parlamenti bizottságok vezetése is. A hatalomra jutott ellenzék tapasztalt vezetőkkel rendelkezik, és mai nyilatkozataik érezhetően józanabbak, mint a kampány idején voltak.

A kommunisták nem akarják bojkottálni az új kormány munkáját, szándékuk szerint európai módon adják át a hatalmat és konstruktív ellenzékként kívánnak társadalmi tevékenységet folytatni. A baloldali erők a horvát parlamenten belüli mintegy 1/3-os arányát a jelenlegi helyzetben viszonylag jó eredménynek tartják. Ivo Latin államelnök ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy ha a választásokat megnyerték volna a kommunisták, valószínűleg folytatódott volna azok a meddő belső viták, melyek jelentősen hozzájárultak a hatalomból való kiszorulásukhoz.

A politikai megtorlást az új hatalom részéről nem tartják valószínűnek – bár a félelmek erősek az érintettek körében –, mert a HKSZ jelentősen hozzájárult a viszonyok demokratizálásához; nem voltak kollektív politikai pereik és már régen megszüntették az ún. verbális politikai bűncselekmények elkövetésének jogi alapját.

Valamennyien utaltak arra, hogy a most leköszönő és a következő kormány egyaránt legfontosabb feladata a privatizálás mechanizmusának kidolgozása. Jelenleg több horvát közgazdasági intézet bevonásával tanulmányt készítenek e témakörben.

A gazdasági reform politikai és ideológiai akadályai Horvátországban és Szlovéniában elhárultak, komoly problémát okoz azonban, hogy a föderáció szintjén

Szocialista Köztársaság újabb alkotmánymódosításait, illetve az új alkotmányos törvényt. Ezekkel megtörtént az alkotmány deideologizálása, abból törölték a „szocialista” szavakat. Az alkotmány-törvény 4. cikkelye értelmében ekkortól a Horvát Szocialista Köztársaság parlamentje a Horvát Köztársaság képviselőházaként működött.

⁶ Az 1974-es alkotmány a parlamentet, mint „a társadalmi önkormányzat legmagasabb kormányzati szervét” határozta meg. Ennek értelmében a Horvát Szábor három tanácsból állt: A Társult Munka Tanács 160 képviselőjéből, az Önkormányzati Tanácsból, amelyben minden önkormányzat és település egy küldöttet delegált, valamint a Társadalmi-politikai Tanácsból, amelynek 80 képviselője volt. Bár 1947 és 1990 között az összes alkotmányos szövegben a Szábor, mint az államhatalom legmagasabb szerve szerepelt, a valóságban a parlamentnek nem volt valódi hatalma, az a Kommunista Szövetség Központi Bizottságában összpontosult.

e tekintetben aszimmetria alakult ki az ország keleti és nyugati fele között. Véleményük szerint a parlamenti demokrácia és a piacgazdaság kialakulását ma már Jugoszlávia egyetlen területén sem lehet megakadályozni, meghonosítása csupán idő kérdése.

A horvát hatalomváltás nem eredményezi Jugoszlávia szétesését már csak azért sem, mert a nemzetközi szerződések Jugoszláviára vonatkoznak és a belőlük fakadó jogok és kötelezettségek nem vonatkoztathatók az egyes köztársaságokra. Ennek megfelelően még a szeparatista programú pártok is csak a jugoszláv alkotmány szabta keretek között működhetnek. A jogi szuverenitás hordozója tekintet nélkül az aszimmetrikus belső társadalmi berendezkedésre a jugoszláv szövetségi állam, bár valószínűleg a jövőben minden köztársaság erősíteni fogja államiságát.

Kétoldalú politikai kapcsolatainkról elmondták, hogy reményeik szerint Horvátországgal szemben a magyar külpolitikában a magyarországi rendszerváltás után is dominálni fog az eddigi pozitív hozzáállás. A horvátországi választásokon győztes polgári HDK erőteljesen hangsúlyozza a szomszédos országokkal fenntartott viszony javításának szükségességét, ami remélhetőleg Magyarországon is visszhangra talál. Hosszú közös határunk van, és ezen adottság közös kihasználása komplementer előnyöket kínál. Gazdaságpolitikai elképzeléseink is hasonlóságokat mutatnak, ezért felvetették, hogy a privatizálásról és a szerkezetváltással együtt járó szociális feszültségek enyhítésének módszereiről magyar és horvát szakértők folytassanak véleménycserét.

A nemzetiségi együttműködés súlya a jövőben növekedni fog, erre a polgári pártok valószínűleg az eddiginél is nagyobb hangsúlyt fognak helyezni. Javasolták, – az olaszokhoz hasonlóan – mi is segítsük elő, hogy a horvátországi magyar nemzetiség saját közös vagyonnal, gazdasági erőforrásokkal rendelkezzen, amiből kollektív érdekei alapján belátása szerint finanszírozhatná a nemzetiségi léttel kapcsolatos tevékenységét. A cseh és ruszin nemzetiségnek is felajánlották ezt a fajta „gazdasági önállóságot”, ami részükről elvi támogatásra talált. A horvát parlamentben a magyar nemzetiségnek ezentúl is lesz állandó képviselője, és semmilyen rendszerváltás nem vezethet oda, hogy nemzetiségi politikájukban negatív változások következzenek be. Az is várható, hogy az eddiginél messze nagyobb figyelmet fognak fordítani a Magyarországon élő horvát nemzetrészre.

A múltban jó együttműködésük volt a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségével,⁷ a társadalmi változásokkal azonban még ígéretesebb lehetőségek, új

⁷ A második világháborút lezáró békeszerződések alapján a nemzetiségi kérdés belügy lett, így a kisebbségi egyesületek a mindenkori szövetségi politika részévé váltak. A szocialista politikai intézményrendszerben a nemzetiségi kérdés a társadalmi szervezetek hatásköre volt. A délszláv kisebbség

együttműködési csatornák nyíltak a fokozottabb kapcsolattartásra a magyarországi horvátokkal. Ez év nyarán magyarországi horvát tanároknak és diákoknak képzési szemináriumot kívánnak szervezni. Készek arra, hogy a magyarországi horvátság számára horvátországi papokat és tanárokat küldjenek, ha ilyen konkrét igény mutatkozik. A kölcsönösséget tisztázták a horvát katolikus egyházzal, így a horvát állam és a horvát katolikus egyház egyaránt hajlandó e kérdésekben a viszonyosságra Magyarországgal.

A zágrábi konzulátus megnyitásával igen elégedettek, jó feltételeket kívánnak teremteni működéséhez. A szövetségi Külügyminisztérium felé eljárnak az ügyben, hogy a Pécssett megnyíló jugoszláv konzulátuson horvátországi főkonzul vezesse az ügyeket, amit a térbeli közelség és a helyi nemzetiségi összetétel egyaránt indokol. Támogatják közös határátkelőhelyek létesítését és azt, hogy újak nyitását ne egyedi politikai aktusként kezeljük, hanem a szükségletekhez igazítsuk.

Erősíteni kívánják a jugoszláv és ezen belül a horvát jelenlétet a közös határ térségében. Az Alpok–Adria együttműködést, melyben mindketten részt veszünk, hasznosnak értékelték, mert e szervezetben a kapcsolatok rugalmasak, a közvetlen érdekek és az érdekeltek révén alakíthatók. Jelezték, hogy e munkaközösségre Jugoszlávián belül a keleti területek bizalmatlansággal tekintettek, mint olyan kezdeményezésre, mely „a Monarchia felélesztését” hivatott szolgálni. Ezeket a félelmeket részben leszerelték a dél-adriai együttműködés kezdeményezésével, melyben Horvátország a keleti és déli jugoszláv köztársaságokkal és a délolasz tartományokkal működik együtt.

Utaltak a magyar–horvát történelmi együttélésre vonatkozó objektív értékelések hiányára, megjegyezve, hogy országaink történelemkönyvei az együttélés csupán negatív oldalait hangsúlyozzák, amin érdemes lenne közös történelemkutatások alapján változtatni.

Magyarország és Horvátország között a kapcsolatokat új minőségi szintre lehetne emelni, ha feloldanánk a határok egymástól elválasztó jellegét, javítanánk az emberek és intézmények közötti közvetlen kapcsolatokat. Olaszország és Ausztria felé a köztársaság minden tekintetben dinamikus nyitást hajt végre, ebbe a folyamatba Magyarországot is be akarják vonni.

Gazdasági kapcsolataink növekvő dinamikájáról megelégedéssel szóltak, bár megjegyezték, hogy azok még mindig nem tükrözik Horvátország Jugoszlávián belüli gazdasági súlyát.

kvázi ernyőszervezetként 1947. október 15-én Bácsalmáson jött létre a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége.

Horvátország érdekelt a Budapest–Balaton–Zágráb–Rijeka autótút megépítésében, ezért javasolják, hogy a kivitelezési elképzeléseket közösen konkretizáljuk. Gyorsított ütemben fejlesztik Zágráb nemzetközi repülőtérét, mert értékelésük szerint a római és az athéni repülőterek túlterheltek, így a térségben hamarosan új tranzit légi közlekedési központra lesz szükség. A horvát vállalatok már készülnek azokra a tenderekre, melyek várhatóan meg lesznek hirdetve a 1995-ös Budapest–Bécs Világkiállítás beruházási munkái folytán. A legsürgetőbb lépésként említették, hogy a Medgyessy–Milović-találkozón⁸ elfogadott elvek szellemében minél hamarabb nevezzük ki a világkiállításra való felkészülés koordinátorait. Érdeklődtek a tervezett Bécs–Budapest–Belgrád autópálya várható kihasználtsága iránt, minthogy az konkurenciát fog teremteni a Graz–Sentilj–Zágráb–Belgrád autótútnak.

Egyetértettek az elektromos és gázvezetékek összekapcsolásának fontosságával és az energiaellátás divazifikálásának szükségességével, amiben Magyarországhoz hasonlóan ők is érdekeltek. Értékelésük szerint az Adria-kőolajvezeték fokozottabb kihasználását még az idén meg kell kezdeni. A Dráván épülő đurđevaci vízerőmű ügyében hangsúlyozták megértésüket a magyar bizalmatlanság iránt és ígéretet tettek, hogy jugoszláv költségen az ENSZ nemzetközi környezetvédelmi szakembereit fogják felkérni arra, hogy vizsgálják meg a tervezett beruházás várható jugoszláviai és a magyarországi ökológiai hatásait. Egyetértettek azzal, hogy a Dráván közös monitoring-rendszert kell kialakítani, ugyanakkor megerősítették, hogy a horvát energiaszektornak, mezőgazdaságuknak és hajózásuknak szüksége van a tervezett beruházásra.

A rijekai kikötőt⁹ modernizálni akarják, különösen a konténeres vasúti és vízi szállítást látják perspektivikusnak. Rijeka fokozottabban tud majd bekapcsolódni a magyar tengeri szállításba, mivel az eddigi NDK-beli magyar tranzitlehetőségek valószínűleg drágulni fognak. Értékelésük szerint országainkban kedvező feltételek alakulnak ki magyar–horvát vegyesvállalatok alapításához, különösen a határ menti térségben, ahol már most is magas szintet ért el a szabad termelő- és feldolgozókapacitások kölcsönös kihasználása.

Kulturális-turisztikai együttműködésünknek külön figyelmet szentelt Mato Mikić zágrábi főpolgármester, aki szerint Budapest és Zágráb kulturális együttműködését ki kellene bővíteni történelmi múltunkra vonatkozó levéltári anyagok kutatásával.

⁸ Antun Milović horvát miniszterelnök 1990. január 18-án találkozott Budapesten Medgyessy Péter miniszterelnök-helyetessel.

⁹ A Fiumei Kikötőről az első írásos emlékek 1281-ből maradtak fenn, 1918-ig a Magyar Királyság, majd a SZHSZ- és a Jugoszláv Királyság, 1941 és 1945 között a Független Horvát Állam, végül 1991-ig a JSZSZK központi kikötője volt. Napjainkban a legnagyobb horvát kikötőnek számít, 150 hektáron terül el. 2016-ban 11,2 millió tonna rakomány haladt rajta keresztül.

Javasolta, hogy Bécs–Budapest–Zágráb és Krakkó közösen lépjenek fel a tengerentúli országokban turisztikai kínálattal, mert e régió közös építészeti és kulturális értékei turisztikai szempontból is vonzóak lehetnek. Kezdeményezte továbbá, hogy a 95-ös Világkiállítás jegyében Magyarország, esetleg Ausztriával közösen; jövőre vállalja a zágrábi vásár ún. házigazda szerepét.

(Ősi István)
nagykövet

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

147.

A Külügyminisztérium összefoglalója a Horvát Szocialista Köztársaságról

1990. június 18.

Külügyminisztérium
002309/1990.

Érvényes visszavonásig
Szigorúan titkos!
Készült: 8 példányban
0001

Tájékoztató a Horvát Szocialista Köztársaságról

Horvátország 4,7 millió lakosával Jugoszlávia második legnagyobb köztársasága, az összjugoszláv lakosság, illetve terület mintegy egyötödét teszi ki. Nemzetiségi összetételét tekintve a lakosság 74%-a horvát, 11%-a szerb, míg 8%-uk jugoszlávnak vallja magát. A köztársaságban élő magyar nemzetiség száma a legutóbbi népszámlálás szerint 25 ezer fő volt (0,5%). Más, nem hivatalos felmérések szerint a magyar nemzetiségűek száma 40 ezer fő.

Horvátországban rendkívül gyors politikai hatalomváltozás következett be. Az ellenzék csak múlt év decembere óta folytathatott nyilvános tevékenységet. A hirtelen legalizálódott pártoknak igen kevés idejük maradt a választásokig, hogy kidolgozzák és megismertessék a közvéleménnyel programjaikat és kiválasszák megfelelő jelöltjeiket. A választásokat megelőzően ellenzéki pártok kerekasztal-megbeszélései elsősorban tájékoztató jellegűek voltak.

A Horvát Kommunista Szövetsége a hatalom megőrzése és a választásokon való sikeresebb szereplés céljából gyors ütemben hozzáfogott az eddig halogatott pártreform

megvalósításához, ami elsősorban a párt nevének megváltoztatásából (Horvát Kommunista Szövetség – a Demokratikus Átalakulás Pártja), vezető szerepéről való lemondásból és kisebb jellegű belső szervezeti átalakításból állt. A pluralista politikai játékszabályok kialakítása céljából nem jött létre megállapodás az ellenzéki pártok és a HKSZ–DÁP között.

Az újonnan alakult közel negyven párt közül a nemzeti keresztény beállítottságú Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) a horvát nemzeti tudatot és nyugat-európai típusú demokráciát hirdető programmal igen rövid idő alatt nagy tömegbefolyásra tett szert. Széles körű kapcsolatot alakított ki az emigrációval,¹⁰ amely jelentős erkölcsi és anyagi támogatást adott a HDZ-nek.

A horvátországi választásokon 35 párt indult a 355 parlamenti mandátumért. A választásokat a nemzeti függetlenséget és polgári demokráciát hirdető HDZ 205 képviselői hely megszerzésével igen nagy fölényrel nyerte. A többi 150 képviselői helyen 11 párt, illetve több párt együttes jelöltje osztozott. A Kommunisták Szövetsége 73, a Kommunisták Szövetsége más pártokkal közösen további 20, a függetlenek 13, a Horvát Demokrata Szövetség 11, a Népi Megállapodási Koalíció 10, míg a Szerb Demokratikus Szövetség 5 helyet kapott a Parlamentben.

Az új horvát parlament Franjo Tuđmant, a HDZ elnökét választotta a Horvát SZK elnökségének elnökéül, aki székfoglaló beszédében is kifejtette, hogy a Szerb Királysággal való 1918-as egyesülést a horvát parlament sohasem ratifikálta. A második világháború után az egypártrendszerű kommunista hatalom megakadályozta a horvát nép önrendelkezési jogának érvényesülését, így a nemzetközi jogi alap is megvan ahhoz, hogy megvalósuljon Horvátország állami szuverenitása. Ezért legfeljebb csak konföderációs alapon, a köztársaságok önálló döntésével és egymás közötti megállapodásával lehet Jugoszlávia jövőjét kialakítani.

¹⁰ Az első jelentős horvát emigráció 1919-ben, az SZHSZ Királyság megalakítása után jött létre. Stjepan Sarkotić ekkor alapította meg Bécsben a Horvát Bizottságot. Ezzel párhuzamosan jött létre a Szovjetunióban a kommunista szimpatizánsok csoportja. A két világháború közötti időszakban az emigráció tagjai, elsősorban Olaszország támogatását élvezve jelentős szerepet játszottak az első délszláv állam megdöntésére, a független Horvátország megteremtésére szerveződő, szélsőjobboldali usztasa mozgalom létrehozásában is. A horvát emigráció a második világháború után, a szocialista Jugoszlávia kiépülésének első éveiben vált tömegessé, amikor a két világháború közötti horvát polgári politikusok mellett a Független Horvát Állam usztasa kormányának a tagjai, illetve szimpatizánsai is emigrációba vonultak. A Horvát Tavasz elfojtása után az 1970-es évek első felében jött létre az emigránsok utolsó nagy csoportja. A Német Szövetségi Köztársaságban, az Egyesült Államokban, Ausztráliában és Chilében a horvátországi emigráció jelentős politikai tevékenységet fejtett ki, számos egyesületet alapított. A jugoszláv szövetségi titkosrendőrség, az UDBA ügynökei számos merényletet követettek el az emigrációban élők ellen. Napjainkban a német igazságszolgáltatás több gyilkosság ügyében folytat büntetőeljárást az UDBA volt ügynökeivel szemben.

Tudman elnök szerint az új demokratikus horvát hatalom legfontosabb feladata: a Horvát Köztársaság alkotmányának kidolgozása, Horvátország új alkotmányos viszonyának rendezése Jugoszlávián belül, bekapcsolódás Európába, a jogállam megteremtése, az állami igazgatás modernizálása, az erkölcsi megújulás, a tulajdonviszonyok gyökeres megváltoztatása, a demográfiai helyzet javítása a kivándorlás megállításával és a születések számának növelésével, a kivándoroltak hazatelepítése, a kultúra, az oktatás és az egészségügy szükséges átalakítása, a munka erkölcsi és etikai megújulása.

Az új horvát miniszterelnök Stjepan Mesić programbeszédében a kormány elsődleges feladataként a társadalom és a gazdaság valódi helyzetének a felmérését, a jelenlegi rossz helyzet további romlásának a megakadályozását, majd utána a gazdaság fellendítését, valamint a köztársaság és a föderáció közötti viszonyok felmérését és a nyitott kérdések rendezését jelölte meg.

A kormány egységes, konzisztens programot fog a parlament elé terjeszteni, melynek alapelvei: Horvátország nyitása a világ és Európa felé, beleértve Jugoszláviát is, határozott lépések a piacgazdaság megteremtésére, a gazdaság deregulációja, a gazdasági struktúra átalakítása, a tartósan veszteséges vállalatok szanálása, felszámolása a társadalmi vagyon elherdálása nélkül, új szociális biztonsági program kidolgozása, új gazdasági, pénzügyi szabályozás létrehozása a fejlett országok tapasztalatát és modelljeit véve alapul.

A célok elérése érdekében új fejlesztési stratégiát dolgoz ki a kormány, melyben az adriai térségű orientáció fogja a súlypontot képezni és nagy hangsúlyt kap a környezetvédelem. Ennek megvalósításában jelentős mértékben szeretnének támaszkodni a külföldön élő horvátokra, akik, az új miniszterelnök szerint, akár 150 milliárd dollárt is befektethetnek Horvátországban.

Az új horvát kormány legelőször a föderációval és a többi köztársasággal, tartománnyal kívánja újrarendezni viszonyát a gazdasági érdekek alapján. A legfontosabb nyitott kérdések, amelyekben mielőbb meg kívánnak állapodni: a föderáció finanszírozási módjának megváltoztatása, a fejletlen köztársaságok és Koszovó tartomány segélyezésének módosítása.

A köztársaság anyagi javai és forrásai fölött teljes mértékben a horvát parlamentnek, illetve kormánynak kell rendelkeznie, minden szövetségi korlátozást megszüntetve e területen.

Új szövetségi együttműködési rendszer és viszonyok kialakítása.

Horvátország gazdasági helyzete Jugoszlávián belül sok tekintetben meghatározó. Az összjugoszláv adatokhoz viszonyítva Horvátország adja a társadalmi termék

26%-át, a külkereskedelmi forgalom 23%-át, ami 1989-ben 2,8 Mrd dollár exportot és 3,5 Mrd dollár importot jelentett.

Az évi 2,5 Mrd dollár közvetlen turizmusból származó összjugoszláv bevételből Horvátország 80%-kal részesedik. A munkanélküliek aránya fele akkora, mint a jugoszláv átlag.

A felhalmozódott problémák, a több éve húzódó társadalmi, gazdasági válság következményeként az új kormány igen súlyos állapotban vette át a köztársaság vezetését. Az idei első négy hónapban a termelés 8,3%-kal csökkent, közel 130 vállalat – 90 ezer dolgozóval – várja a felszámolást, illetve a szanálást. A munkanélküliek száma már eddig is 5%-kal nőtt és meghaladta a 150 ezret, a reálkeresetek 15%-kal csökkentek. A vállalatok tavalyi vesztesége 6,5 Mrd dinár volt. A köztársaság fizetetlen adóssága meghaladja a 3 Mrd dinárt. A szerb energiagazdaságtól való nagymértékű függőség és a vállalatok fizetéseképtelensége miatt komoly energiaellátási gondok jelentkeznek. Ezek a problémák súlyos örökségként nehezednek az új horvát vezetésre és bizonyos mértékig kényszerpályára viszik intézkedései sorrendjét, illetve behatárolják mozgásterét az első időben.

A magyar–horvát politikai és gazdasági kapcsolatok kiegyensúlyozottak, rendszerek a közép- és felső szintű találkozók, élénke a vállalatok és a lakosság közötti kapcsolatok.

A magyar–horvát külkereskedelmi áruforgalom 1989-ben mintegy 104 millió dollár volt, ami a megelőző évhez képest 66% forgalomnövekedést jelent. A magyar behozatal 27 millió dollár, a kivitel 77 millió dollár volt. A nagy exporttöbblet elsősorban a jelentős mennyiségű hús- és állatexportunknak köszönhető. Az áruforgalomban ezen kívül a kohászati, a vegyi, a gyógyszer- és a gumiipari termékek jelentenek nagyobb értéket.

A határ menti árucseré a teljes forgalom mintegy 40%-át teszi ki, amelyben a jelentősebb tételek a fogyasztási cikkek, illetve a cukorrépa kooperációs feldolgozása.

A korábbi kétoldalú tárgyalásokon horvát részről kifejtették, hogy a nemzetiségi együttműködés súlya a jövőben növekedni fog. Felvetették, segítsük elő, hogy a horvátországi magyar nemzetiség saját vagyonnal rendelkezzen, amiből szabadon finanszírozhatná a nemzeti léttel kapcsolatos tevékenységét. Várhatóan az eddigieknél nagyobb figyelmet fognak fordítani a Magyarországon élő horvátokra. Magyarországi horvát tanároknak és diákoknak továbbképzési szemináriumot kívánnak szervezni. Készek papokat és tanárokat küldeni a magyarországi horvátokhoz, ha ilyen igény lesz.

A történelmi együttélés értékelésének hiánya miatt országaink történelemkönyvei csak a történelem negatív oldalait hangsúlyozzák.

A magyar–horvát kulturális együttműködés bővítését szolgálhatja a közös történelmi múlt jobb megismerését célzó levéltári anyagok kutatása.

Közös történelemkutatások lehetővé tennék közös múltunk objektívebb megismerését és pozitív elemeinek továbbfejlesztését.

A horvátországi választásokon győztes HDZ vezetőinek eddigi megnyilatkozásaiban nagy hangsúlyt kapott a szomszédos országokkal fenntartott viszony javításának szükségessége. A magyar és a horvát kormány programjában sok azonos cél (demokratikus jogállam, piacgazdaság, bekapcsolódás Európába, tulajdonviszonyok átalakítása, erkölcsi megújulás), illetve feladat szerepel, ami jó alapot adhat a magyar–horvát kapcsolatok új minőségi szintre való emeléséhez.

A piacgazdaság megeremtetése gazdasági kapcsolatainkban növelni fogja a földrajzi közelségből, a természetes partnerségből adódó kölcsönös érdekeltséget. Gazdasági kapcsolataink fejlesztéséhez jó alapul szolgálhatnak az eddig feltárt perspektivikus területek. A horvát vállalatok igen érdekeltek az 1995. évi világkiállításba való bekapcsolódásba, a Budapest–Zágráb autótű megépítésében, a földgáz- és villamosenergia-rendszerek szélesebb körű összekapcsolásába és Európához való csatlakoztatásában a határ menti kőolaj- és földgázmezők kutatásában és közös kiaknázásában, az adriai kikötők nagyobb arányú magyar igénybevételében.

Az eddigi jelekből ítélve az új horvát vezetés a fejlesztési koncepció kialakítása során a környezetvédelem iránti nagyobb felelősséggel és körültekintéssel fogja meghatározni az energiaforrásokat bővítő új beruházásokat, illetve felülvizsgálni a működő erőműveket. Horvát részről készek saját költségén ENSZ környezetvédelmi szakértőket felkérni, hogy vizsgálják meg a tervezett drávai vízlépcsőrendszer ökológiai hatásait a jugoszláv, illetve a magyar környezetre, a vízminőség állandó vizsgálatára közös monitoringrendszert létrehozni.

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

148.

Rejteltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása
Žarko Domljannál, a Horvát Szábor elnökénél

1990. július 10.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20739

Érkezett: 90. 07. 10. 18.57

Készítette: Si.

Ellenőrizte: *Kézírással*

43,

Bagi Gábor jelenti Zágrábból:

Žarko Domljan az új demokratikus horvát parlament elnöke bemutatkozó látogatásom alkalmával üdvözölte a Magyar Főkonzulátus újbóli megnyitását. Méltatta a Kelet-Európában zajló politikai rendszerváltás történelmi jelentőségét, és ebben Magyarország meghatározó szerepét. A magyarországi átalakulást az 1956-os forradalom befejezéseként értékelte. Rámutatott, hogy Titót is felelősség terheli az akkori szovjet katonai intervencióért.¹¹

Az új magyar parlament összetételéről és feladatairól adott tájékoztatóm alapján megállapította, hogy politikai alapállásunk, céljaink és megoldásaink lényegüket tekintve azonosak. Kifejezte reményét, hogy mindkét országban végbemenő demokratikus nyitás növeli a közvetlen kapcsolatok fejlesztésének a lehetőségét a politikában, a gazdaságban, a kultúra és a tudomány, a lakossági kapcsolatok terén egyaránt. Horvát részről megkülönböztetett figyelmet fordítanak a nemzetiségi együttműködésre.

A hasonló megoldások keresése növeli a konkrét tapasztalatcserék, konzultációk iránti igényt. Az új horvát parlament a többpárti demokrácia politikai és intézményrendszerének kiépítését, a valódi piacgazdaság működési feltételeinek megteremtését, a fejlett európai civilizációhoz történő mielőbbi felzárkózást tekinti feladatának. Ennek érdekében fontosnak tartja a regionális integrációt, az Alpok–Adria, illetve a Pentagone-együttműködés fejlesztését. Legnehezebb feladatuk az elkerülhetetlen privatizáció, illetve a veszteséges termelés felszámolása nyomán növekvő szociális feszültségek enyhítése. Belső gondjaikon túlmenően meg kell küzdeniük a Jugoszlávián belüli növekvő ellentétek, az idejélmúlt föderációs berendezkedésből adódó kötöttségek

¹¹ Josip Broz Tito az első napokban még szimpatizált a magyar forradalommal, mivel a budapesti változásokban a szocializmus általa képviselt, Moszkvától független irányzatának a győzelmét látta. Amikor október végén Magyarországon bevezették a többpártrendszert, s koalíciós kormány alakult, majd az ország kilépett a Varsói Szerződésből, a jugoszláv vezetés elfordult Nagy Imre támogatásától, mert attól tartott, hogy a demokratizálódási folyamatok Jugoszláviába is átsaphatnak. 1956. november 3-án Brioni szigetén tarott Tito–Hruscso-találkozón a jugoszláv elnök beleegyezett a szovjet intervencióba.

visszahúzó erejével. Szlovéniában és Horvátországban a rendszerváltás párhuzamosan halad, a többi köztársaságban azonban lassabban bontakozik ki. A folyamat azonban megállíthatatlan. A többpártrendszer kiépülése, a piaci viszonyok megteremtése fel fogja őrölni a jelenlegi konzervatív szerb politikai vonal társadalmi bázisát. A föderáció tartalékai kimerültek, a köztársaságok közötti növekvő érdekellentétek egy korszerű konföderációs megállapodással áthidalhatók. Az új horvát vezetés ennek létrehozását szorgalmazza.

– 03 – B.

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

149.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor¹² zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása
Zdravko Mršić horvát külügyminiszternél

1990. július 10.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20738

Érkezett: 90. 07. 10. 18.37

Készítette: Si.

Ellenőrizte: *Kézírással*

¹² Bagi Gábor 1990. május 29. és 1992. április 14. között volt a zágrábi magyar főkonzulátus vezetője.

Bagi Gábor jelenti Zágrábból:

Mršić horvát külügyminiszter bemutatkozó látogatásomon nyílt, baráti légkörű beszélgetés keretében kérdésemre elmondta: Horvátországnak nincs szándékában Szlovénia példáját követni szuverenitása deklarálásával.¹³ Nem mond le a teljes szuverenitás elérésétől, de azt nem nyilatkozattal, hanem gyakorlati lépésekkel kívánja érvényesíteni. Alapállásukat az új alkotmányukban rögzítik, amelyet szeptember végéig tervezne elfogadni.

Egy konföderáción belüli önálló horvát állam megteremtésére irányuló törekvésüket egyértelműen megfogalmazták Jović szövetségi elnöknek, aki a napokban Zágrábban tárgyalt a horvát vezetéssel. Horvát részről kifejtették: ragaszkodnak a szövetségi alkotmány átdolgozásához, a külképviseleti állomány átszervezéséhez, a hadsereg szerepének és finanszírozásának változtatásához a horvát érdekek érvényesítése céljából. Egyetértés volt a szövetségi vezetőkkel abban, hogy Jugoszláviának a jelenlegi válságot tárgyalások útján kell kikerülnie.

Mršić a horvátországi helyzetet stabilnak minősítette. Nem igazolódtak a kommunisták vádjai, miszerint a Tudman vezette HDZ megtorlásokkal fog élni, ha hatalomra kerül. Az új vezetés felelős, a nemzeti érdekeket előtérbe állító politikát folytat, népszerűsége a választási győzelem óta tovább növekedett. Még nem normalizálódott az együttműködésük az új parlamentben az ellenzéki szerb demokratikus párttal, melynek fellépésében erősen érződik, hogy Szerbia nyomása alatt áll, emiatt nem meri felvállalni valós, Horvátországhoz fűződő érdekeinek képviselését. További feszültségforrás, hogy csökkenteni kívánják az adminisztrációban, különösen belügyi, rendőrségi vonalon a szerbeknek a lakossági összetételt messze meghaladó arányát. Ezt szerb részről az új vezetés szerbellenes politikájaként állítják be, holott a horvát sérelmekre elkövetett korábbi diszkrimináció megszüntetéséről van szó. A horvát vezetés azonban nem tart erőteljesebb szeparatista törekvésektől a horvátországi szerbek részéről, átlagos életszínvonaluk jóval meghaladja a szerbiait.

Az új hatalom konszolidálása nagymértékben a gazdasági program sikerétől függ. Jelenleg az ipari termelés 15%-kal kisebb az egy évvel korábbinál, csökken a kivitel, a hazai életszínvonal rendkívül magas. Aki teheti, külföldre jár vásárolni, még alapvető fogyasztási cikkeket is. A dinár árfolyama 30-40%-kal magasabb a reálisnál, gazdasági

¹³ 1990. július 2-án a Szlovén parlament elfogadta a Szlovén Köztársaság függetlenségéről szóló deklarációt, amely kinyilvánította a szlovén állam függetlenségét, a szövetségi törvények és rendeletek érvényességét és szlovéniai hatályát a szlovén parlament ratifikációjához kötötte.

érvekkel nem védhető. Politikai megfontolásból tartják fenn az árfolyamot, mert része a Marković-féle gazdasági csomagtervnek, melynek sikeréhez horvát érdekek is fűződnek. Az egypártrendszer megszűnése, illetve a diktatórikus pártállam lebontása után a gazdasági érdekeknek lehet meghatározó integrációs szerepük egy új szövetségi rendszer létrehozásában és fenntartásában.

– 02 – B. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

150.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása
Jozo Petrovićnál, a Horvát Gazdasági Kamara elnökénél

1990. július 10.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20741

Érkezett: 90. 07. 10. 19:13

Készítette: Lak.

Tárgy: Magyar–horvát gazdasági kapcsolatok

43,

Bagi Gábor jelenti Zágrábból:

Jozo Petrović, a Horvát Gazdasági Kamara elnöke bemutatkozó látogatásom alkalmával a magyar–horvát gazdasági kapcsolatokat a potenciális lehetőségekhez képest szerénynek értékelte.

Szembetűnő a határ menti árucseré visszaesése. Készek arra, hogy a kereskedelem e formáját meghatározott kontingens mértékéig kölcsönös vámmentességgel tegyük ösztönzőbbé. Horvát részről érdekeltek a gazdasági kapcsolatok fejlesztésében, elsősorban az idegenforgalom, a magyar áruk tranzitja, a világkiállítás¹⁴ kapcsolódó beruházások kivitelezési munkálatai terén. Ez utóbbi előmozdítására a Gazdasági Kamarában szakértői csoportot alakítanak. Kérik a magyar illetékesek megnevezését és címét, kapcsolatfelvétel és konkrét információk beszerzése céljából. Fontos érdekeik fűződnek a regionális integráció fejlesztéséhez az Alpok–Adria közösség és a Pentagonale-együttműködés keretében. Itt a helyi fejlesztések és erőforrások felhasználásának koordinálását célszerű előtérbe állítani.

Novemberre javasolták az esedékes magyar–horvát kamarai találkozót. Készek a regionális kamarákkal együttműködni, ha ilyenek a magyar önkormányzati rendszer kiépítése során gazdasági körzetekben létrejönnek.

Jelentős együttműködési lehetőségeket látnak a vasúti és a közúti összeköttetés fejlesztésében, így a Zágráb–Budapest autópálya megépítésében; ez utóbbi azonban külső erőforrások bevonása nélkül egyelőre nem reális.

– 05 – B. –

Lássa:

II. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 40. d.

¹⁴ Az 1995-ös, végül lemondott Bécs–Budapest világkiállításra való utalás.

151.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul bemutatkozó látogatása
Stjepan Mesić horvát kormányfőnél

1990. július 23.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20770

Érkezett: 90. 07. 23. 15:13

Készítette: Ko.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Bagi látogatása Mesić kormányfőnél

47,

Bagi Gábor jelenti Zágrábból

Július 10-én bemutatkozó látogatáson fogadott Mesić horvát kormányfő. Jeszenszky úr látogatása alapján kedvezőnek minősítette a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének lehetőségeit.

Kérdésére tájékoztattam a magyarországi rendszerváltozás menetéről, a kormány legfontosabb feladatairól. Saját kormányának feladatai közül a gazdasági kibontakozás feltételeinek megteremtését, ezen belül a reprivatizálást¹⁵ emelte ki.

Tarthatatlannak nevezte, hogy a jelenlegi szövetségi alkotmány szerint a gazdasági döntések túlnyomó többsége szövetségi hatáskörbe tartozik, korlátozva a köztársasági vezetés cselekvési szabadságát. Ezeket a kötöttségeket sürgősen, ha kell, egyoldalú állásfoglalásokkal fel fogják oldani. Szeptemberre állami szuverenitásukat kifejező új alkotmányt fogadnak el. A föderációs rendszer zsákutcájából egy új, konföderációs

¹⁵ Reprivatizálás, vagy privatizálás, magánosítás: a köztulajdon magántulajdonba adása/vétele, ebben az esetben a kollektivizálással a köztulajdonba vett tulajdon visszaadása az eredeti tulajdonosnak.

megállapodással elvileg ki lehet kerülni. Nagy próbatétel a jelenlegi szerb politika és Koszovó.

A szerb vezetés a koszovói parlament feloszlásával újabb csapást mért a szövetségi rendszerre és súlyos lépést tett egy fegyveres összecsapás felé. Az albán nemzetiségű rendőrök egymás után hagyják ott állásaikat, így a szerb és más nemzetiségű rendfenntartó erők mindjobban megszálló csapatok pozíciójába sodródnak. Megoldás csak Koszovó köztársasági státuszának elismerése útján lehetséges. Ez egyben a jelenlegi szerb politikai vezetés bukását is jelentené, így Miloševićnek érdeke fűződik a feszültség fenntartásához. A horvát gazdaság állapota a miniszterelnök szerint nem kedvező. Az ipari termelés 15%-kal alacsonyabb az egy évvel korábbinál, az export év elejei dinamikus növekedése megállt. Az idegenforgalomból bevételeik jóval a várt alatt lesznek. A belföldi turizmus a nyílt szerb ellenpropaganda miatt visszaesett, a külföldiek a bizonytalan belpolitikai helyzet és a dinár ingatag árfolyama miatt jönnek kevesebben.

Mesić még ez év őszén kész eleget tenni Jeszenszky úr meghívásának.

– 061 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

152.

Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése
Zdravko Mršić horvát külügyminiszter budapesti látogatásáról

1990. július 31.

132/HTMP

Külügyminisztérium
Szokai Imre
1760/Szo
002566/1/1990

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 10 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Alföldi Tádé úr
Tomaj Dénes úr
Meiszter Dávid úr
Hajdu András úr
Belgrád
Zágráb
Saját

0010

Feljegyzés

Tárgy: Zdravko Mršić horvát külügyminiszter budapesti látogatása
(1990. július 27.)

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter meghívására 1990. július 27-én Budapesten tárgyalásokat folytatott Zdravko Mršić horvát külügyminiszter vendéglátójával, Szokai Imre helyettes államtitkárral. Zdravko Mršić urat fogadta Mádl Ferenc tárcanélküli miniszter.

Dr. Jeszenszky Géza úr ebédet adott horvát vendége tiszteletére.

Z. Mršić külügyminiszter bevezetőjében nagyra értékelte Jeszenszky úr közelmúltban lezajlott zágrábi látogatását. A kétoldalú együttműködés továbbfejlesztésének értékelte a Horvát Köztársaság elnökének magyarországi meghívását, amelynek dr. Franjo Tuđman ez év folyamán kész eleget tenni.

757

Elmondta, hogy napjainkban országukban jelentős történelmi változás zajlik, megkezdődött a demokratikus átmenet. E helyzetben szorosabbra kívánják fűzni kétoldalú kapcsolatainkat, az együttműködés tartalommal való megtöltésére törekcsenek. Kapcsolataink fejlesztését tágabb, európai keretek között képzelik el. A kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének szükségességét azzal is indokolta, hogy Horvátország és Magyarország egyelőre nem építhet csak az Európai Közösségre gazdasági nehézségei megoldásában. Úgy tűnik, hogy a Nyugat-Európa kész a fiatal európai demokráciák támogatására, de még nem kristályosodott ki az Európai Közösségben a csatlakozás mikéntje, ma még senki sem tudja, hogyan néz ki Európa 5-7 év múlva. A horvát-magyar közeledést indokolja a kelet-európai gazdasági közösség szétesése is. Ebben a helyzetben Horvátország a közvetlen környezetében lévő országokkal, mindenekelőtt Ausztriával, Magyarországgal, Csehszlovákiával, valamint Ukrajnával kívánja intenzívebbé tenni kapcsolatait.

A kétoldalú kapcsolatok konkrét fejlesztési terveiből Mršić kiemelte a kereskedelem felfuttatását, a forgalom diverzifikálását. Kilátásba helyezte a magyar exporttermékek vámpreferenciáját és kérte, hogy hasonlóképpen járunk el és sürgecsük a vámcsökkentéseket a jugoszláv szövetségi kormánynál. A kishatárforgalom és a határ menti együttműködés egyszerűsítését, illetve fejlesztését szintén szorgalmazták a központi, belgrádi kormánynál.

Felvetette az energetikai rendszerek összekapcsolását, horvát gázlelőhelyek¹⁶ közös kutatását, kiaknázását, az Adria-kőolajvezeték újbóli hasznosítását. Ismertette, hogy Horvátország energiaszükségletének csak 40%-át képes fedezni saját forrásból. Indítványozta a horvát és a magyar termékszerkezet vizsgálatát, a szakosítás elmélyítését, a párhuzamos termelés kiküszöbölését. Számítanak Magyarországra a műszaki-tudományos együttműködésben, új technológiák és alapanyagok kifejlesztésénél is. Rámutatott az alkalmazott tudományok szerepének növekedésére. Kiemelten szólt a közös számítógépgyártás lehetőségéről, amely szerinte ígéretes ágazattá válhat. Vámszabad területen a jelenlegi beszerzési ár harmadáért tudnánk komputerekhez jutni. Jelezte érdekeltségüket a nyugati működőtőke közös bevonásába.

¹⁶ Horvátország területén négy olaj- és gázgyűjtő terület van, ezek mindegyike a magyar határhoz van közel a Dráva, a Mura, a Száva és a Szlavón-Szerém völgyében, míg az Adriai-tengeren összesen 15 gázmezőt tártak fel.

Javasolta a kereskedelmi kamarák kapcsolatfelvételét, referenciaként kiemelte a zágrábi „Jedinstvo”,¹⁷ az „Astra” és az „Ingra”¹⁸ cégek kiváló magyarországi kapcsolatait. Szorgalmazta a közlekedés, az út- és vasúthálózat fejlesztését. Felajánlotta, hogy hosszú lejáratú szerződés alapján készek részt venni a magyar tengeri flotta építésében, kikötőhasználat biztosításában.

Az idegenforgalom a horvát külügyminiszter szerint elmarad a kívánalmaktól és a lehetőségektől. Ismertette, hogy Horvátországnak Vraničanin báró személyében új, Európai tekintélyű idegenforgalmi szakembere van. Lehetőséget látnak a világkiállítás kapcsán Zágráb–Bécs–Budapest turistaútvonalak kialakítására, a zágrábi repülőtér is fogadhatna érkezőket.

Mršić úr rámutatott a környezetvédelmi együttműködés javításának szükségességére. Ezzel összefüggésben szólt a Dráva hasznosításáról, amelynél – megítélésük szerint is – elsődleges szempontnak kell lennie a környezetvédelemnek. Az égető energiahány szükségessé teszi a drávai vízerőmű felépítését, de az építkezés nem zavarhatja meg az ökológiai egyensúlyt. Szeptemberre Zágrábba várják a magyar szakembereket.

A horvát–magyar kulturális, oktatási együttműködés bővítését szorgalmazta, amely a nemzetiségektől függetlenül is fejlődhetne. Felvetette a hallgatócserék intenzívebbé tételét, jelezte a zágrábi egyetem fogadókészségét. Készek a teológusképzésre is fogadni magyarországi hallgatókat. Átmenetileg „utazó papokkal” tudnák enyhíteni a horvátul prédikáló lelkészekben mutatkozó hiányt.

A kétoldalú kapcsolatok átfogó fejlesztése céljából Mršić úr javasolta közös horvát–magyar munkacsoport felállítását.

A horvát külügyminiszter által felvetettekre válaszként kifejtettem, hogy Magyarország nagy jelentőséget tulajdonít a szomszédos országokkal fenntartott kapcsolatainak. Egyetértettem Horvátország és Magyarország kapcsolatainak szorosabbá tételével. Jeleztem partneremnek, hogy Magyarország szubregionális együttműködésben is gondolkodik és pragmatikus megfontolásokból sokat vár az „Alpok–Adria” és „Pentagonále” sokoldalú együttműködési formáktól. Hasznos ötletnek tartottam Csehszlovákia, valamint Ukrajna jövőbeni bevonását új szubregionális együttműködésbe. Az erre vonatkozó

¹⁷ A zágrábi Jedinstvo (Egység) vállalat gépberendezéseket, szivattyúkat, tartályokat, reaktorokat gyártott az élelmiszeripar, a vegyipar, a gyógyszeripar, illetve a petrokémia számára. Főbb piaca Szovjetunió, Lengyelország, Kuba, Algéria és a Közel-Kelet volt. 1990-ben 1700 főt foglalkoztatott, 2002-ben ment végleg csődbe.

¹⁸ Az Ingra építőipari vállalatot 1955-ben alapították, 1990-ben vezették be a tőzsdére. A zágrábi székhellyel napjainkban is működő vállalatnak fiókintézete van Algériában, Németországban és Bosznia-Hercegovinában. Fő tevékenysége a lakóépületek, szállodák és az útépítés.

magyar elképzelések – mint a Kárpátok–Tisza-ötlet – kimunkálás alatt vannak. Részünkről még Románia egyes területeinek bevonásában is gondolkodunk. Az e területen megvalósuló együttműködést nem politikai, hanem pragmatikus alapon képzeljük el.

A kétoldalú együttműködés fejlesztésére vonatkozó horvát javaslatokkal kapcsolatban rámutattam nyíltságunkra és kifejeztem érdekeltségünket. Egyetértettem konkrétan a gazdasági, a kereskedelmi, a kishatár menti forgalom, a turizmus kibővítésével, az oktatási és kulturális kapcsolatok szélesítésével, stb. Javasoltam, hogy a konkrét területeken kerüljön sor szakértői találkozókra. A tárgyaláson visszatértem arra a korábbi magyar kezdeményezésre, hogy alakítsunk ki a határok mentén 50 km-es biztonsági zónát. Jeleztem, hogy dolgozunk a javaslat továbbfejlesztésén.

Kértem partneremet, hogy kölcsönösen tegyék lehetővé – az irattári szabályok betartásával – kutatóink számára a levéltárak szabad használatát. Mršić úr egyetértett a kezdeményezéssel.

Kiemelten ismertettem a magyar nemzetiségi és kisebbségi politikát. Mršić úr megértéssel fogadta álláspontunkat, jelezve, hogy kölcsönösen sokat tehetünk még a horvátországi magyarok, illetve a magyarországi horvátok érdekében.

Utólagos jóváhagyás mellett egyetértettem a magyar–horvát munkacsoport felállítására vonatkozó horvát javaslattal. Megállapodtunk, hogy a munkacsoportot horvát részről Mršić, magyar részről Szokai Imre vezeti. A munkacsoport két al csoportból áll, gazdaságból és humán szekcióból. Egyetértettünk, hogy a szekciók mielőbb kezdjék meg tevékenységüket.

Szorgalmaztam a pécsi jugoszláv főkonzulátus mielőbbi, az ingatlanvitától függetlenül megnyitását. Pécsen számos más épület van, amely minden tekintetben megfelel a misszió céljainak. Javasoltam, hogy nyissák meg a főkonzulátust, az ingatlanvitát pedig jogorvoslással menet közben zárjuk le. A tárgyaláson jelen lévő Spasić jugoszláv ideiglenes ügyvivő ezzel kapcsolatban továbbra is a korábbi álláspontjukat ismételte meg, jelezve, hogy igényt tartanak a régi épületre, amelyet jugoszláv tulajdonnak tekintenek.

* * *

Mádl Ferenc tárcanélküli miniszterrel folytatott megbeszélése során Zdravko Mršić ismertette, hogy Horvátországban együtt zajlott le a közelmúltban a köztársasági parlamenti és helyhatósági választás,¹⁹ amelynek eredményeként történt meg a rendszer-

¹⁹ Horvátországban az első többpárti választások első fordulóját 1990. április 22-én és 23-án, a második forduló május 6-án és 7-én tartották meg. A választásokon a Franjo Tuđman vezette HDZ 205 képviselői helyet szerzett meg. A Kommunista Szövetség 107, a Népi Megállapodási Koalíció 21, míg a Szerb Demokratikus Szövetség 5 mandátumhoz jutott a Horvát Szabórban.

váltás. Horvátország nehéz idők előtt áll, mivel Jugoszlávia egy része már elindult a demokrácia útján, míg a szövetségi ország más köztársaságai még nem. Ez sajátos helyzetet teremtett. Horvátország célja, hogy minden egyes köztársaság szuverén legyen. Ismeretei szerint a többi köztársaságban is offenzívába lendültek a demokratikus erők. Részükről mindent megtesznek, hogy Jugoszláviát „europaizálják”. E feladat megoldásában számítanak a demokratikus Magyarország támogatására is.

Horvátország gazdasági helyzetéről szólva elmondta, hogy nagy nehézségekkel küzdenek, mielőbb végre kívánják hajtani a privatizációt. Annál is inkább, mert megszűnt a JKSZ eddigi irányító szerepe és jelenleg a gazdaságban felügyeleti és irányítási úr van. Legnagyobb gondjuk a vállalatok felértékelése, annak mikéntje. A titói öngazdálkodási rendszer összeomlott, nem funkcionál. A fő nehézség abban van, hogy még nincs meg az átalakulás törvényi alapja és háttere. Ma Jugoszlávia alkotmányos válságban van. Utalt a priština skopština működésének felfüggesztésére.

Az országban jelenleg csak árupiac van, pénz és részvénytőke még nincs. Véleménye szerint Jugoszláviában mintegy 80 milliárd dollár értékben lehet eladni vállalatokat, végrehajtani a privatizációt kb. 10 év alatt. Megítélése szerint Jugoszlávia csak innovációval, Nyugat-Európa támogatásával, a külföldi tőke bevonásával és a szomszédos országokkal való együttműködés javításával állhat talpra. Ezzel összefüggésben szorgalmazta a horvát–magyar árucere-forgalom jelentős bővítését.

Mádl Ferenc miniszter úr tájékoztatta horvát vendégét Magyarország gazdasági célkitűzéseiről, a piactársulásokra való áttérésről. Ismertette a privatizáció jogi hátterét, kitért a gazdasági társulásokról, valamint az állami vagyon védelméről és az állami vagyonügynökségről szóló törvényre. Vázolta a privatizáció metodikáját, kitért a felmerülő nehézségekre, veszélyekre (a vállalatok alulértékelése, vállalati vezetők átmentése, stb.). Fő célként Magyarország EK tagságát jelölte meg, rámutatva azonban, hogy ez hosszú folyamat lesz.

A kétoldalú kapcsolatokat jónak értékelte, egyetértett a gazdasági kapcsolatok szorosabbá tételével, különös fontosságot tulajdonított az energetikai rendszerek összekapcsolásának, a Zágráb–Budapest autópálya építésének, az árucere-forgalom fejlesztésének, stb.

Mršić úr horvátországi látogatásra hívta meg Mádl Ferenc urat.

Budapest, 1990. július 31.

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi főkonzul jelentése
a horvát–szerb konfliktusról

1990. augusztus 2.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB10016
Érkezett: 90. 08. 2. 12.48
Készítette: Gö.
Ellenőrizte: *Kézírással*

47,

Tárgy: A horvátországi szerbekkel kapcsolatos konfliktus

A horvát–szerb szembenállás mind keményebb próba elé állítja az új horvát vezetést. A horvátországi szerbek parlamentáris eszközök helyett az elmúlt időszak szerb taktikáját követve tömeges akciókkal akarnak érvényt szerezni követeléseiknek. Azt hangoztatják, hogy a szerb lakosság az új horvát demokráciában veszélyeztetett, a szerb többségű területeknek autonómiát követelnek a horvát vezetés nyilatkozatai, amelyekben garantálják a szerb lakosság horvátokkal azonos jogait – hatástalanok.

A helyzet elsősorban Knin–Obrovac–Benkovac körzetében rendkívül feszült, ahol a mintegy 600 ezer horvátországi szerb közel kétharmada él összefüggő közösségben. A szerb lakosság több helységben önvédelmi egységeket szervezett és éjszakai őrzőjáratot tart. Egy nemzetiségi összecsapás veszélye nagy, mivel nagyszámú lőfegyver van lakossági kézben. Kedvezőtlenül hatott a fejleményekre, hogy az érintett körzetek képviselői a horvát illetékesek megkerülésével a szövetségi államelnökhöz fordultak védelemért. Rašković, horvátországi szerb vezető a jugoszláv hadsereget szólította fel alkotmányos kötelességeire a szerb érdekek védelmében.

A végsőig növelte a feszültséget a szerb lakosság körében az autonómiáról aug. 19-re és szept. 2-re meghirdetett, a törvényes keretek mellőzésével előkészített népszavazás. Miután ezt a horvát vezetés törvénytelennek nyilvánította és minden

törvényes eszközt kilátásba helyezett megakadályozására, a szerb lakosság egy része több érintett helységben az utcára vonult, barikádokkal torlaszolta el a bevezető utakat, ami nagy zavarokat okozott az amúgy is túlterhelt tengerparti közlekedésben. A jugoszláv légierő vadászgépei visszafordulásra kényszerítették a horvát belügy helyszínre irányított három helikopterét.²⁰ A horvát vezetés aug. 18-i rendkívüli ülésén az eseményeket Belgrádban kitervelt és onnan irányított szerb akciónak minősítette, melynek célja az új horvát vezetés megbuktatása, a demokratikus átalakulási folyamat visszafordítása Jugoszláviában, Milošević és csoportja hatalmának fenntartása érdekében. Rámutatott az államelnökség és a hadsereg felelősségére az események alakulásában.

Ilyen előzmények után vasárnap és hétfőn viszonylag rendben zajlott a szervezők által az utolsó pillanatban véleménynyilvánítássá módosított népszavazás, amely így közvetlen jogi következményekkel nem jár, politikai jelentősége azonban nyilvánvaló. A szavazásból nem derül ki az sem, hogy a szerbek milyen mértékű autonómiát követelnek. E körül is manipulációk, további feszültségek várhatók. A történetek miatt aug. 24-ére összehívták a Horvát Szábort. Az események Zágráb és Belgrád viszonyát a végsőkéig elmérgesítették. Ez a jelenlegi szövetségi állam végét jelenti. Horvát–szerb kiegyezés nélkül egy új államszerződés alapjai sem teremthetők meg, a Milošević-vonallal a kiegyezés már nem képzelhető el. Kedvező fordulatot az hozhat, ha Szerbiában is megtörténik a szabad választás és az a demokratikus erők győzelmével végződik, ami a mai erőviszonyok alapján egyáltalán nem biztos.

– 13 – B. –

Lássa:

IV. területi Főosztály

²⁰ 1990. július 25-én a Kninben megtartott ún. szerb szabor deklarálta a szerb nép szuverenitását és autonómiáját, majd 1990. augusztus 19. és szeptember 2. közötti időre népszavazást hirdetett annak megerősítésére. Augusztus 4-én a horvát kormány a népszavazást illegálisnak nyilvánította. 1990. augusztus 17-én Kninben és Obrovacon a helyi szerb lakosság az ottani rendőrállomások fegyvereit magához ragadta, a környező utakat pedig elbarikádozta. Este 18 órakor a Milan Martić, a knini képviselőtestület elnöke háborús helyzetet hirdetett. Ezzel kezdetét vette az ún. Farönkforradalom, a horvátországi szerbek nyílt lázadása. A knini események hírére a Horvát Belügyminisztérium a rend helyreállítása céljából három helikopterrel a helyszínre küldte a különleges egységeket, akik végül nem jutottak el Kninbe, mert Ogulin fölött a jugoszláv légierő két MIG–21-es gépe a horvát helikopteret feltartóztatta és visszafordulásra kényszerítette.

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

154.

Svraka István belgrádi ideiglenes ügyvivő jelentése Jeszenszky Gézának
a horvátországi szerbek autonómatörekvéseiről

1990. augusztus 22.

Magyar Népköztársaság Nagykövetsége
Ambasada Narodne Republike Mađarske
22.

Szigorúan titkos!
Belgrád, 1990. augusztus

Dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter úrnak,
Külügyminisztérium
Budapest

80/szt/1990.

Tárgy: Konfliktusok a horvátországi szerbek autonómiája körül

Készítette: Timotity Miklós
Készült: 3 példányban
2 példány Központnak
1 példány Nagykövetségen
Gépelte: Sosity Zorka

1990. augusztus 19-e és szeptember 2-a között a horvátországi szerbek „egynemzeti véleménynyilvánítást” tartanak arról a kérdéstről, hogy a köztársaságban élő 500-600 ezres szerb népesség kapjon-e autonómiát Horvátországon belül. Ez a politikai akció a II. világháború utáni időszakban példátlan módon elmélyítette Jugoszlávia két legnagyobb lélekszámú nemzetének politikai és érzelmi szembenállását, veszélyes közelségbe hozta közvetlen fizikai összecsapásukat.

764

A kialakult helyzet hátterének megvilágításához időben vissza kell pergetni az eseményeket. Jugoszlávia egységét fennállása óta – a külső összetartó tényezők mellett – alapvetően a két legnagyobb nemzet kölcsönös kompromisszumkészségének a mértéke határozta meg. A múlt század végén a mai Horvátország területén másfél-másfél millió horvát és szerb élt. Ezek a népességi arányok egy évszázad alatt fokozatosan módosultak a szerbség rovására, mely mintegy félmillió lélekszámmal ma már csak 10%-át alkotja Horvátország lakosságának. A horvátországi szerbség alacsony lakossági aránya ellenére sohasem élt kisebbségi státuszban. Ez a többi jugoszláv köztársaság szerb lakosságára is érvényes és azzal magyarázható, hogy a szerbek – akik a jugoszláv összlakosság 36%-át alkották, szemben a következő legnépesebb horvátok 19,5%-ával, mindig is a jugoszláv államszövetség megteremtőinek tekintették magukat és jogi eszközökkel biztosították, hogy az országban se kezelhessék őket kisebbségként. E kitüntetett státuszuknak, az első és a második világháborúban játszott szerepük alapján, erőteljes politikai dominanciájukkal érvényt is szereztek egészen a 70-es évek közepéig.

Ekkorra a kisebb lélekszámú, de növekvő gazdasági súlyú Horvátországgal (a mögötte álló Szlovéniával és a felemelkedő Boszniával) az államszövetség fenntartásához szükséges kompromisszumot – mely az 1974-es szövetségi alkotmányban öltött testet – már csak valamennyi köztársaság egyenjogúságának, sőt a szerbiai tartományok növekvő önállóságának intézményesítésével lehetett megkötni.

A köztársaságok erőegyensúlyán és a JKSZ politikai monopóliumán alapuló 74-es status quót a Milošević vezetése alá kerülő szerb politikai elit 1987-ben vadított „szerb újjászületési” rohamra borította fel,²¹ mely a „testvériség, egység, öngazgatási szocializmus” hamis elveire épülő, egyre merevebb titói Jugoszláviát is aláásta (ez egyébként az egyetlen pozitívum Milošević eddigi tevékenységének mérlegében). A zömében felvilágosult baloldali reformerekből álló horvát vezetés szövetségi szinten képtelen volt megfékezni a szerb térnyerést a két szerbiai tartományban és Crna Gorában, melyek politikai vezetésének „lefejezését” Horvátország tétlenül szemlélte. Meddő kísérletnek bizonyult, hogy a legradikálisabb reformokat bevezető, szuverenitását erősítő Szlovénia és az unitarista Szerbia között Horvátország közvetítsen. 1989 végére a horvátországi és a boszniai szerbség „ébredésével” az ún. „igazság mitingek”

²¹ Slobodan Milošević a szerb nacionalizmust felhasználva, 1987 végén lett a Szerb Kommunista Szövetség vezetője. A Szerb Tudományos Akadémia 1986 szeptemberében hozta nyilvánosságra azt a Memorandumát, amely Jugoszlávia esetleges szétesésére figyelmeztetve arra helyezte a hangsúlyt, hogy az akkori Szerbia területe nem öleli fel a szerb nemzet etnikai határainak az egészét.

horvátországi, szlovéniai és boszniai meghirdetésével²² az abszolút szerb dominancia visszatérése közvetlen fenyegetéssé vált Jugoszlávia más népei számára.

Ilyen előzmények után, mint védekezési reakció logikusnak tűnt a következetesen horvát, nemzeti-keresztény ideológiájú Horvát Demokrata Közösség (HDZ) elsőprő győzelme az 1990-es tavaszi első szabad többpárti választásokon Horvátországban és a kissé liberálisabb beállítottságú DEMOS-pártkoalíció győzelme Szlovéniában. A HDZ és vezetői színre lépésük pillanatától a szerb politika támadásainak homlokterébe kerültek, az „usztasa, szerbellenes, fasiszta” stb. jelzőket egyes szerb politikusok és az irányításuk alatt álló szerbiai sajtó állandó jelzőként használták az új horvát vezetéssel kapcsolatban. A HDZ-ben ugyanakkor a centrumhoz közelebb álló csúcsvezetőség mellett döntő befolyásra tettek szert azok a politikai figurák, akik a szerbséggel (nemcsak Milošević vonalával) szembeni kemény fellépés hívei, és akiknek retorikáját, a horvát tradíciókat és szimbólumokat felelevenítő első lépéseit, különösen pedig a beterjesztett új horvát nemzeti alkotmányjavaslatokat a horvátországi szerbek létbiztonságuk veszélyeztetéseként, jogaik megcsorbításaként fogadták (a horvátországi olaszok egyébként úgyszintén).

A horvátországi szerbek legerősebb politikai szervezete, a Szerb Demokrata Párt (SDS) kijelentette, hogy nem fogadja el az új horvát alkotmányjavaslatokat. A horvátországi szerb községben megtartott 100 ezres szerb népgyűlésen megalakították a Szerb Nemzeti Tanácsot, mely elhatározta, hogy a szerbek fenyegetettsége miatt referendumot tartanak a horvátországi szerbek körében az autonómiáról.

Az események ettől kezdve drámai gyorsasággal követték egymást, Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök, a HDZ elnöke több tárgyalási fordulót tartott Jovan Raškovićtal, az SDS elnökével, hogy a szerbeket lebeszélje a „népszavazásról” és garanciákat ajánlott fel a horvátországi szerbek kulturális autonómiáját, arányos parlamenti képviseletét illetően. Rašković a föderatív berendezkedésű Jugoszlávia fennmaradása esetén ezt az ajánlatot megállapodási alapnak tekintette, de konföderatív berendezkedés vagy Horvátország teljes elszakadása esetén politikai, illetve területi autonómiát

²² Slobodan Milošević szerbiai hatalomra kerülése után az ún. antibürokratikus forradalom keretén belül szervezték meg az ún. igazságmitingeket. A szerb vezetőség által szervezett tömegtüntetéseken 1988 második felében és 1989 első felében megdöntötték a vajdasági, a montenegrói és a koszovói pártvezetőségeket, s helyüket a Miloševićhez hű káderekkel töltötték fel. Milošević így a JSZSZK elnökségében a 8 szavazatból 4-et megszerzett, s így teljes dominanciára tett szert az államvezetésben. 1989 második felében a szerb vezetés a „forradalom exportjával” kísérletezett, 1989 decemberére Ljubljanában hirdetett újabb tömeggyűlést, azonban azt a szlovén vezetés Horvátországgal együttműködve végül megakadályozta. A Belgrádból irányított tömegrendezvények tovább hevítették az ország belpolitikai és a Jugoszláv Kommunista Szövetségen (JKSZ) belüli feszültségeket, s lenyegében közvetlen előidézői voltak a JKSZ 1990. januári szétesésének.

is követelt az ott élő szerbek számára. A lehetséges kompromisszum létrejött ekkor még valószínűnek tűnt, mert Rašković és közvetlen környezete kommunistaellenességükből kifolyólag hosszabb ideje összetűzésben állt Miloševićék kommunista szerb nemzeti vonalával. Az anyaköztársasággal való konfrontálódásukat erősítette, hogy az SDS nemcsak Horvátországban, hanem Boszniában és a két szerb tartományban is jelentős szerb tömegbázist vont el a szerbiai kommunistáktól.

A Raskovićtyal való egyezkedésben azonban – a másik fél tárgyalási pozícióit gyengítendő – a horvát vezetés taktikai hibát követett el. Tudmanék nyilvánosságra hozták a Raškovićekkel folytatott, kompromittáló kijelentéseként is értelmezhető alkudozási részleteket, hogy Raškovićot elszigeteljék a horvátországi szerb lakosságtól. E célt részben elérték, de hatása a horvát várakozásokkal ellentétes volt. Az SDS-en belül mérsékeltnek számító Rašković pozíciói ugyan valóban meggyengültek a pártban, ez azonban nem a gyorsabb horvát–szerb kompromisszum megkötéséhez, hanem az SDS-en belül a belgrádi orientációjú második vonal előretöréséhez, a szerbség homogenizálódásához, a szerb álláspont megmerevedéséhez, összességében a szerb–horvát viszony kiéleződéséhez vezetett.

A belgrádi szerb vezetés is megéreztette, hogy fokozottabban bekapcsolódhat a fejlemények befolyásolásába, ami több szempontból is érdekében áll: a.) ismét lehetőség nyílik arra, hogy Szerbia a szerbség általános érdekeinek védelmében szövetségi, jugoszláv színekben léphessen fel; b.) „hűségakciókra” kényszerítheti a Crna Gora-i és a vajdasági vezetéseket, melyeket korábban hatalomra juttatott; c.) rájátszhat Horvátország és Szlovénia elszigetelésére Jugoszlávián belül, ezáltal közvetve eltéríthetik Horvátországot a koszovói albánok autonómiájának támogatásától; d.) a külföld szemében a szabad véleménynyilvánítás védelmezőjeként léphet fel; e.) a szerbiai választási kampányban az etnikai határok felvetésével és a szerbség védelmével további poénokat gyűjthet; f.) csökkentheti a fejlett köztársaságok befolyását a fejletlen területek ellenzékére, mely egyre inkább hajlik a fejlettek által sugallt konföderatív berendezkedés elfogadására; g.) olyan állásfoglalásra kényszerítheti a szövetségi kormányt, amellyel a választási ringbe beszálló Marković-pártot ellehetetleníti a választók szemében; h.) felmérheti a 70 %-ban szerb tisztí állományú jugoszláv hadsereg nemzeti érzelmi beállítottságát. Mindezek szellemében Jović szövetségi államelnök – aki Szerbia képviselője a legfelső szövetségi állami testületben és Milošević jobbkeze – Horvátország elnökségi képviselőjének jelenléte nélkül fogadta az SDS belgrádi orientációjú küldötteit és támogatásáról biztosította őket a „népszavazás” ügyében, amit Szerbia, Crna Gora és Vajdaság a maguk részéről szintén megerősítettek. A feszültséget fokozta, hogy a szerb nacionalista ellenzék önkéntes, alakulatokat kezdett szervezni horvátországi bevetésre, valamint, hogy a horvát katolikus és a szerb pravoszláv egyház szintén bekapcsolódott a hangulatkeltésbe.

A horvát vezetés e fejleményeket látva a korábbinál is keményebb fellépésre szánta el magát. Augusztus 17-én a horvát elnökség nyilatkozatot tesz közzé, melyben törvényellenesnek nevezi a tervezett „népszavazást” és az autonómia követelését, melyet „minden rendelkezésre álló törvényes kényszerítő eszközzel meg fognak akadályozni”. Erre válaszként Rašković Prištinában – ahol szerb irányítás alatt rendkívüli állapot van érvényben – jelzi, hogy „a szerbek fenyegetettségük esetén kérhetik a szövetségi hadsereg intervencióját saját védelmükben”.

Egyes nagyobb horvátországi szerb lakta településeken az éjszakai órákban a horvát rohamrendőrök lefegyverzik a szerb tartalékos rendőröket.²³ A jugoszláv hadsereg vadászgépei egy helyi parancsnok utasítására leszállásra kényszerítik a helyszíntre igyekvő horvát belügyi szervek helikoptereit úgymond „hivatalos légi útvonalról való letérés miatt”. A horvátországi szerb lakta vidékek lakossága saját házi fegyvereivel őrségeket és járőröket szervez, lezárja a szerb városokba vezető főutakat, a szerb családokat a környékbeli erdőkbe menekítik. „Véletlenül” egyszerre 80-100 kimenőn lévő katona jelenik meg a legnagyobb szerb lakta város, Knin pályaudvarán, ami alapján a Tanjug közli, hogy a szerb lakta településeken bevezették a rendkívüli állapotot. Mitrović szerb nemzetiségű szövetségi kormányfőhelyettes felajánlja, hogy a horvátországi helyzetet a szövetségi rendőri erők rendezik, ezt azonban a horvát vezetés a koszovói tapasztalatokból kiindulva azonnal elutasítja.

Augusztus 18-án tetőzik a polgárháborús pszichózis. Ž. Domljan, a horvát parlament elnöke kijelenti, hogy „az SDS eltért eredeti programjától, a horvát köztársaságon kívüli erők szolgálatába állt. Meg kell vizsgálni a párt tevékenysége betiltásának törvényes lehetőségét, mert a szervezet a horvát állam elleni felkelésre uszít.” A horvát és a szlovén köztársasági államelnökségek közleményeket adnak ki, melyek közös nevezője, hogy „Horvátországban a legálisan megválasztott hatalomra fokozódó külső nyomás nehezedik, melynek célja Jugoszlávia destabilizálása és egy köztársaság hatalmi érdekei szerinti átalakítása. Ezek az erők, a szerb nemzet veszélyeztetettségére való hivatkozással szétzúzzák az önkéntességre és az egyenjogúságra épülő szövetségi államot”. A jugoszláv hadsereg közleménye szerint „megengedhetetlen a hadsereg kisajátítása az önjelölt nemzeti vezérek részéről, a hadsereg minden rendelkezésre álló eszközzel megakadályozza a testvérháborút és szigorúan megbünteti egyes tisztjeinek esetleges önkényes lépéseit”. Jović szövetségi államelnök úgy nyilatkozik, hogy

²³ A horvát belügyi szervek zárai különleges alakulatai, hogy megakadályozzák a szerb körzetek lakosságának a felfegyverzését, 1990. augusztus 17-én, megszállták a benkovaci rendőrállomást, majd az ott tárolt fegyvereket elszállították. Hasonló akciót akartak Obrovacon és Kninben is végrehajtani, azonban a lázadó szerbek az ott tárolt fegyvereket a horvát rendőrségi egységek érkezése előtt szétosztották a felhergelt lakosság körében.

„az államelnökség minden alkotmányos eszközzel megakadályozza az összetűzéseket és a polgárháborút, de nem lehet egyetlen nép politikai véleménynyilvánításhoz és politikai tevékenységhez való jogát megkérdőjelezni”. A horvát és a szövetségi vezetés közötti kapcsolattartás a nap folyamán helyreáll, a szerbiai vezetéssel azonban erre kísérlet sem történik.

Augusztus 19-én, miután a horvát vezetés elállt az erőszakos intervenciótól, a horvátországi szerb lakta helységek zömében (21 szerb többségű közigazgatási egységben) több mint 1 millió szavazólap szétszórását követően kissé higgadtabb légkörben megkezdődik az egynemzeti „népszavazás”. A horvát állam ugyan nem akadályozza kényszerítő eszközökkel az akciót, de a köztársasági kormány megerősíti, hogy annak eredményeit nem tekinti legitimnek, mert nem szavazhatnak a kérdéses területen élő horvátok, nem ellenőrizhető, hogy egy lakos hányszor szavaz és nincs pontosan definiálva, hogy a szerbség tulajdonképpen milyen autonómiáról szavaz.

A horvát köztársasági elnökség felhívásban fordul a szövetségi államelnökséghez, hogy vizsgálta ki a jugoszláv hadsereg légierije aktivizálódásának hátterét, akadályozza meg a szerbiai csetnik és más nacionalista rohamosztagok beáramlását Horvátországba. Az SDS a horvát állam erőszakos fellépésének elmaradásáért cserébe viszszalép a „népszavazás” eredeti céljától, egyszerű „véleménynyilvánítási lehetőséggé” redukálva akciója célját. Tudman köztársasági elnökkel és Mesić kormányfővel folytatott beszélgetése után Rašković kijelenti, hogy „a horvátországi szerbségnek nincs szüksége Horvátországon kívüli emisszárokra és a fizikai összecsapást mindenáron el kell kerülni”. A horvátországi szerbség kulturális autonómiát követel, amire a horvát vezetéstől ígéretet kapott. A véleménynyilvánítás szeptember 2-ig tart, azután a horvát vezetésnek számolnia kell a köztársaságban élő szerbek tényleges lélekszámával és politikai beállítottságával, ami nem jelenti a területi autonómia kikiáltását. E napon már csak Szerbia államelnöksége ad ki konfrontálódó hangvételű közleményt, melyben követeli a szövetségi államelnökségtől, hogy alkotmányos kötelezettségével összhangban akadályozza meg a horvátországi szerbek emberi jogainak megsértését és gyorsítsa fel a szövetségi alkotmány módosításának procedúráját, hogy a Jugoszláviából békés úton kiválni szándékozó népek számára e lépést mihamarabb tegyék lehetővé.

A kedélyek lecsillapodása után a szövetségi kormány és a szövetségi államelnökség úgy foglal állást, hogy a népszavazáshoz minden állampolgár és minden nép számára megvannak az alkotmányjogi lehetőségek és keretek, melyeket be kell tartani, tehát a szerb véleménynyilvánítás jogilag nem tekinthető népszavazásnak.

* * *

A változatlanul dúló sajtóháború és a horvát parlament mindhárom háza rendkívüli ülésének augusztus 24-re történt összehívása arra utal, hogy a történeteknek még lesz folytatása. A köztársasági és szövetségi választási kampányok most indulnak, megkezdődik a „nagy egyezkedés” Jugoszlávia jövőjéről, az alkotórészek közötti új típusú viszonyok intézményesítéséről.

A horvát és a szlovén parlament e hó végén terjeszti elő közös konföderációs javaslatát. A jelenlegi erőpróbák célja meggyengíteni a leendő alkupartner pozícióit a saját hátszínjében. Ezek az akciók azonban polgárháborús összecsapást is előidézhetnek, ami a kilátásba helyezett majdani tárgyalásokat megtorpedózhatja.

Svraka István
ideiglenes ügyvivő

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

155.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Nemzetiségi ellentétek a Horvát Száborban

1990. augusztus 28.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB20018
Érkezett: 90. 08. 28. 12.01
Készítette: Ta.
Ellenőrizte: *Kézírással*

47,
Von. 13. sz. ítténire:

Tárgy: A horvát parlament a knini eseményekről

A Horvát Szábor augusztus 24-i rendkívüli gyűlése, amelyen ezúttal sem vettek részt a szerb párt parlamenti képviselői, a horvátországi szerb többségű területeken

770

történt elmúlt heti eseményeket a nemzetiségi ellentét mesterséges felszítására alapozott, tudatosan szervezett, Szerbiából támogatott fegyveres kísérletnek minősítette, amelynek célja az új horvát rendszer megdőntése, a jugoszláviai demokratikus átalakulási folyamat visszafordítása volt. Ezt csak a horvát vezetés kritikus napokban tanúsított higgadtsága hiúsította meg azáltal, hogy – bár minden törvényes lehetősége és eszköze megvolt rá – nem vetett be fegyveres egységeket a fő közlekedési utakat több helyen elbarikádózó és egyes helységeket ellenőrzésük alatt tartó fegyveres szerb csapatokkal szemben.

Mesić kormányfő élesen támadta a szerb demokratikus párt vezetését, amely tagságát és a szerb lakosságot manipulálva Horvátországon kívüli erők szolgálatába szegődött. Felszólított az eltulajdonított fegyverek visszaadására. Bírálta a szövetségi elnökséget és a jugoszláv hadsereg vezetését, akik magatartásukkal bátorították a horvátországi szerb lakosság törvénytörő akcióit. Az éles vitákkal tarkított ülésen elfogadott határozat a köztársaság valamennyi polgárának nemzeti hovatartozásától függetlenül garantálja emberi jogainak teljes körű érvényességét, hozzátéve, hogy Horvátország ugyanilyen követelményeket támaszt a határain kívül élő horvát kisebbségek jogait illetően.

Felszólítja a kormányt, vizsgálta ki a történeteket és az alkotmány- és törvényellenes cselekedetek elkövetőit törvény szerint vonja felelősségre. Sürgeti Jugoszlávia köztársaságai és népei új államszerződésének mielőbbi létrehozását. Felszólít a nemzeti megbékélésre. Kijelenti, hogy Horvátország kész ENSZ, vagy bármilyen nemzetközi megfigyelőket fogadni a területén érvényesülő emberi jogok tanulmányozására. Az ülésen az ellenzéki pártok szerb nemzetiségű képviselői részéről éles bírálatok is érték az új horvát vezetést azért, hogy az egyoldalúan állítja be a történeteket és az erő pozíciójából reagál azokra, továbbá egyes vezetők fenyegető kijelentései, illetve több szerencsétlen intézkedés is hozzájárult a helyzet elmérgesedéséhez. A parlament személyi kérdésekben is döntött:

Visszahívta S. Šuvar és helyette S. Mesić kormányfőt delegálta a szövetségi elnökségbe. Az új kormányfő Josip Manolić eddigi helyettes lett.

Martin Špegelj személyében új honvédelmi minisztert neveztek ki, aki az ellenzéki, volt kommunista párt tagja. Ez azonban nem jelent koalíciós kapcsolatot a nevezett párttal.

Mindent egybevetve, a parlament ülése a horvát nemzet egységét s egyben a horvát–szerb szembenállást demonstrálta. Nem hozta közelebb a két nemzet kibontakozásához elengedhetetlenül szükséges konstruktív párbeszéd lehetőségét.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

156.

Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése
Zdravko Mršić horvát külügyminiszterrel folytatott megbeszélésről Zágrábban

1990. szeptember 15.

Külügyminisztérium
Helyettes államtitkára
003035/1990
2094/520

Szigorúan titkos!
Készült: 8 példányban |
Kapja: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Entz Géza úr
Lukács Miklós úr
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Megbeszélés Zdravko Mršić, horvát külügyminiszterrel

Ez év szeptember 13-án Zágrábba látogattam, ahol megbeszéléseket folytattam Zdravko Mršić horvát külügyminiszterrel és részt vettem „A magyarországi horvátok és horvátországi magyarok helyzete” elnevezésű háromnapos rendezvény megnyitóján.

Mršićnek átadtam Jeszenszky Géza külügyminiszter üdvözlétét, amit a horvát politika örömmel viszonzott.

772

A megbeszélésen – korábbi megállapodásunknak megfelelően – közöltem a magyar–horvát munkacsoport magyar résztvevőinek névsorát, vázoltam az ezzel kapcsolatos elképzeléseinket, így a munkajellegű tanácskozás megtartásának szükségességét ez év októberében. Javasoltam, hogy a csoport ezen ülésén a két ország szakemberei konkrét elképzelések alapján tekintsék át az együttműködés továbbfejlesztésének lehetőségeit. Tájékoztatást adtam a pécsi jugoszláv főkonzulátus munkájának a közeljövőben esedékes megkezdéséről.

A drávai vízlépcsők ügyében kifejtettem, hogy a parlamenti és környezetvédelmi küldöttségünk már augusztusban kész volt kiutazni Horvátországba. A szeptemberi kiutazásra tett újabb javaslatunkra nem kaptunk választ.

Érdeklődtem dr. Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök, valamint a horvát miniszterelnök magyarországi útja iránt és kitértem a kisebbségi együttműködés néhány vonatkozására. Tájékoztatást kértem Jugoszlávia egyes aktuális fejleményeiről és Ion Iliescu román államfő jugoszláviai látogatásáról, amelyre a napokban került sor.

Mršić pozitívan értékelte a közös munkacsoport munkájával kapcsolatban tett javaslatunkat, s megígérte, hogy hamarosan közlik szakértőik névsorát, az ülésszakra és az együttműködésre vonatkozó elképzeléseiket. Választ ígért a drávai vízlépcsők ügyében.

Elmondta, napirenden tartják a horvát vezetők magyarországi meghívását. Tuđman elnök a közeljövőben az USA-ba és Kanadába, ezt követően Magyarországra és tőlünk Ausztriába kíván ellátogatni. A horvát miniszterelnök is kész hazánkba látogatni.

Horvátországnak – Josip Manolić személyében – néhány napja új miniszterelnöke van. Az eddigi miniszterelnök, Stjepan Mesić, a jugoszláv államelnökség tagja lett. Ez a funkcióváltás nemcsak Horvátországnak, hanem a többi – elsősorban a déli köztársaságoknak is kedvező, mert növeli az ottani ellenzéki erők esélyeit, amelyek az év végén megtartandó választásokon biztosan győznek.

Mršić részletesen szólt a demokratikus erők és a szerb vezetéssel fémjelzett visszahúzó, destabilizáló erők küzdelméről Jugoszláviában. Horvát megítélés szerint utóbbiak taktikája: zűrzavar, destabilizáció előidézése, amely indokolná a hadsereg bevetését és a rend helyreállítását. Ilyen kísérletre került sor nemrég – erőszakos módszerek alkalmazásával – a zömében szerb nemzetiség lakta horvátországi Knin nevű településen és környékén. A horvát kormánynak azonban erőszak alkalmazása nélkül, meggyőző propagandával sikerült leküzdeni az ott kialakult válságos helyzetet, és nyugalmat teremteni.

A visszahúzó erők most Bosznia-Hercegovinában igyekeznek destabilizálni a helyzetet. Ennek valódi célja Ante Marković szövetségi miniszterelnök megbuktatása. Ez azonban hiábavaló kísérlet. Markovićot támogatja a Nyugat, amellyel jó kapcsolatai

vannak. Amíg Marković a miniszterelnök, addig kizárt Horvátországban a múlthoz való visszatérés.

A szerb vezetés kezdi felfogni, hogy rossznak bizonyult eddigi politikai irányvonala. Ezt tükrözi Slobodan Milošević szerb köztársasági elnök egyik legutóbbi beszéde is, amely békülékeny hangnemű. A szerb vezetés változó magatartásának fő oka: felismerte, hogy Európa elítéli az antidemokratikus szerb irányvonalat. Horvát részről pozitív jelnek tekintik, hogy véget ért a szerb demokratikus erők gettóba zárása, de úgy vélik, hogy Szerbiában még nem alakultak ki a demokratikus játékszabályok a választások előestéjén. Mršić érzékeltette, hogy Milošević helyzete egyre inkább romlik, és pozícióját tovább gyengítené, ha a szerb Demokrata Fórumnak sikerülne megnyerni Dorbica Čosić író, ismert ellenzékit arra, hogy vállalja el a köztársasági elnök-jelöltséget Miloševićtyel szemben.

A horvát külügyminiszter megerősítette, hogy Horvátország a jugoszláv konföderáció híve és ezt a nézetet kezdi magukévá tenni más, eddig a föderáció korszerűsítését követelő köztársaságok is (pl. Macedónia). Megemlítette, Manolić miniszterelnök nemrég Đurđevac²⁴ elmondott beszédében többek között kijelentette, hogy amennyiben nem sikerülne létrehozni a jugoszláv konföderációt, Horvátország javasolni fogja az Adriai konföderáció vagy a Dunai konföderáció létrehozását.

Romániáról elmondta, hogy nemzetközileg elszigetelődött, de a román kérdést sikerült lokalizálni. Amennyiben Jugoszláviában kerülne sor destabilizációra, úgy elkerülhetetlenné válna a nemzetközi beavatkozás. Jelenleg csak Szerbiában hasonló a helyzet Romániához. Sajnálatos, hogy a szerb nemzetiségű Borislav Jović, Jugoszlávia államfője, nem a demokratikus erők oldalán áll. Ezzel szemben a jugoszláv Külügyminisztérium, Budimir Lončar külügyminiszterrel az élen, a demokratikus erők érdekében igyekszik nyomást gyakorolni a szerb vezetésre.

Mršić Iliescu elnök jugoszláviai látogatásával kapcsolatban csak annak horvátországi vonatkozásait érintette. Kijelentette, a román elnök horvátországi látogatását a szövetségi Külügyminisztérium kezdeményezte, véleményük szerint a belgrádi (szerb) vezetés nyomására. Az újabb horvát–szerb összeütközés elkerülése érdekében horvát részről inkább eleget tettek ennek a kívánságnak. A látogatás bemutatkozó, protokolláris jellegű volt. Tuđman elnök „leckét adott Iliescunak demokráciából”. A horvát sajtó jelentéktelen hírként, az utolsó oldalakon ismertette az eseményt.

A horvát félnek az volt a benyomása, hogy Iliescu demokratikus beállítottságú politikus, de a környezete ellenkező irányú nyomást gyakorol rá.

²⁴ Đurđevac, magyarul Szentgyörgyvár, Gyótaszentgyörgy, németül Sank Georgen. Kaproncától 25 kilométerre, délkeletre található település. 1991-ben Szentgyörgyvár községnek 40 901 lakosa volt.

Iliescu látogatásával kapcsolatban hangsúlyoztam, hogy hazánk és más országok együttműködésére hatással van az, hogy ezek az országok milyen viszonyt alakítanak ki az ottani magyar kisebbséget elnyomó román vezetéssel. Magyarország nehezen tud jó kapcsolatokat tartani olyan országgal, amely kivételezett együttműködést folytat az ilyen vezetésű Romániával. (Ezt követően Mršić visszatérően még inkább igyekezett lebecsülni Iliescu látogatását, hangsúlyozva, ismerik és támogatják a Nyugatnak a Románia elszigetelésére irányuló politikáját.)

A kisebbségi együttműködéssel kapcsolatban ismertettem ez irányú politikánkat, továbbá a magyarországi horvátok életében megfigyelhető önállósodási és öntudatosodási folyamatokat. Ugyanakkor rámutattam a köztük felmerült ellentétekre, új szervezeteik konfliktusaira, kérve ehhez a horvát fél konstruktív hozzáállását, elsősorban e szervezetek egymáshoz való közeledésében, együttműködésében.

Felvettem horvát ösztöndíjasaink zágrábi fogadtatásával kapcsolatban felmerült gondokat, sürgetve azok megoldását. Javasoltam a pécsi és a zágrábi egyetem kapcsolatteremtését, amely részben hozzájárulhatna a Belgrád–Zágráb-relációban ösztöndíjasaink ügyében évek óta tapasztalható ellentét megoldásához.

Kértem Horvátország bekapcsolását a pécsi egyetemen általunk tervezett horvát kulturális központ létrehozásába, valamint hozzájárulásunkat egy magyarországi horvát újság beindításához.

Felvettem egy közös dokumentum elfogadásának lehetőségét, amely rögzítené együttműködésünk elveit a nemzeti kisebbségek területén. Felajánlottam ezzel kapcsolatos dokumentumtervezetünk megküldését. Hozzátettem, hasznos volna, ha a horvát fél Tudman magyarországi látogatásáig megvizsgálná tervezetünket, s esetleg a látogatáskor ez ügyben megállapodásra jutnánk.

Mršić méltatta a magyarországi horvátok életében bekövetkezett változásokat. Kifejtette, helyes volna, ha az új horvát szervezetek valamilyen formában koordinálnák tevékenységüket és ezzel „meg tudnák lepni” Tudmant magyarországi látogatásakor.

Kifejtette, hogy az idei tanévben négy horvát ösztöndíjasunkat tudják fogadni. Érvélté szerint a nagyobb fogadókészséget a belgrádi Szövetségi Nemzetközi Kulturális, Oktatási és Tudományos Együttműködési Intézet akadályozza, amely a többi horvát ösztöndíjast más – szerbiai – városokba küldi.

Segítséget ígért a horvát lap beindításához, a pécsi televízió horvát nyelvű műsorának javításához, a pécsi és a zágrábi egyetem kapcsolatteremtésében. (A horvát kulturális központtal kapcsolatos javaslatunkra nem reagált.)

Lehetségesnek tartotta közös dokumentum elfogadását a kisebbségi együttműködésről.

A mintegy egyórás beszélgetésen részt vett Olga Mišović, a horvát Külügyminisztérium tanácsosa, Bagi Gábor zágrábi főkonzulunk és Kristóf Lázár jugoszláv referens.

Zágrábi látogatásomra a horvát fővárosban fent említett címmel tartott nemzeti kisebbségi rendezvény alkalmából került sor.

A rendezvény első napján rendezett politikai-művelődési fórumon megjelent a horvát és a magyar politikai élet, valamint a hazai horvát és a horvátországi magyar kisebbségi szervezetek több képviselője.

A fórumon tartott vitaindítómban részletesen ismertettem hazánk és kormányunk kisebbségi politikáját. Horvát részről Mršić tartott vitaindítót a horvát kormány kisebbségpolitikájáról és az ott élő magyarság helyzetéről. (Figyelemre méltó és figyelmeztető, hogy Mršić egy előre elkészített írást olvasott fel, amelyben lényegében kifogástalannak minősítette a Jugoszláviában élő magyarok helyzetét.) Ez különösen azért érdekes, mert a külügyminisztert követő horvát felszólalás tételesen bizonyította, hogy a horvátországi magyarok helyzete egyáltalán nem nevezhető rendezettnek. Ezt követően számos színvonalas, kritikus és konstruktív tartalmú előadás hangzott el a nálunk élő horvátok, illetve a Horvátországban élő magyarok helyzetéről, mai gondjairól, útkereséséről a megváltozott demokratikus körülmények között, az anyanemzet és a kisebbség viszonyáról stb. A rendezvény második napján ezekről a kérdésekről tudományos ülést tartottak. A politikai fórum és a tudományos vita anyagát megjelentetik.

A megnyitónap gálaestjét Lukáts Miklós művelődési és közoktatási államtitkár és Brozović Dalibor horvát köztársasági alelnök nyitotta meg, akik beszédükben a magyar és a horvát népet összekötő történelmi szálakról, mai közös gondjairól, jószomszédi viszonyukról szóltak. A gálaest során a baranyai horvát népi együttes igen színvonalas, nagy tetszést arató műsort adott elő.

Budapest, 1990. szeptember 19.

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

157.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Horvát–szerb ellentétek

1990. október 31.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!

776

Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20071
Érkezett: 90. 10. 24. 16.18
Készítette: Gö.
Ellenőrizte: *Kézírással*

47

Tárgy: Horvátország belső helyzete

Nagykövetségünk első beosztottja Eszéken az ott megtartott nemzetiségi tanácskozás számos horvát (kormányhoz és parlamenthez közel álló) résztvevővel találkozott. A horvátországi belső állapotokról elmondták:

1. Horvátország szerbek lakta vidékein (Észak-Dalmácia, Lika, Kordun és Banija²⁵) a helyzet nem javul, inkább egyre rosszabbodik. A köztársaság egyharmadában a kormány nem ura a helyzetnek. A szövetségi szervek küldöttségeinek látogatásai (kormány, parlament, államelnökség) nem hozták meg a kívánt nyugalmat, a megállapodás eléréséhez szükséges bizalom kialakulását. A bizalmatlanság kölcsönös, s ezt az sem tudja eloszlatni, hogy a kormányzat különleges rendőri egységei mindeddig nem használtak löfegyvert.

A szerb népességet manipuláló pártvezérek változatlanul támogatást kapnak Szerbiából, a szövetségi szervek pedig szó nélkül szemlélik a köztársaság (és részben az ország) főútvonalainak lezárását, a fontos vasúti útvonalak sorozatos robbantását.

A szerb lakosságban a veszélyérzet élezése tudatos. Ezáltal cselekedetei egyre inkább ellenőrizhetetlenné válnak, a köztársaságon belüli elszigeteltséghez vezetnek. (Élelmiszersegélyt a Vajdaságból és Szerbiából, üzemanyagot folyamatosan a Vajdaságból kapnak). A helyzetet ily módon élezők arra számítanak, hogy előbb-utóbb elfogy a horvát lakosság türelme és annak extremitásokra hajló csoportjai önhatalmúlag próbálnak „rendet teremteni” a szerbek lakta vidékeken. Ez ürügyül szolgálhatna a szerb vonalat támogató szövetségi erőknek ahhoz, hogy az „usztasa hatalom” újjáéledése és rémtettei ellen fellépjenek.

²⁵ A Horvátországban élő szerbek zöme a Habsburg Birodalom által a 16. században szervezett Katonai Határőrvidékhez tartozó Lika, Kordun, Banija és Észak-Dalmácia területén az oszmán-tökök balkáni előrenyomulásakor települt le. Fegyveres szolgálataikért cserébe jelentős privilégiumokat és adómentességet kaptak. A Szerb Ortodox Egyház 1690-ben Arsenije Čarnojević pátriárka irányításával szerveződött meg.

2. Ugyanezen kérdésről szerb nemzetiségű, a száborban évtizedek óta dolgozó kapcsolat elmondja: a szerb lakosságot a HDZ már választási hadjárata idején elidegenítette magától, majd egy sor intézkedéssel a szembenállásig feszítette a helyzetet. Nem tagadja, hogy a szerbek Belgrád támogatását élvezik, de elveti, hogy fellépésüket bármilyen belgrádi forgatókönyv határozná meg. Az különösen kedvezőtlenül érinti a szerbeket és nem eléggé megfontolt lépésekre kényszeríti őket, hogy a tartalékos rendőr állomány fegyverzetét csak a szerb vidékekről és az éjszaka leple alatt gyűjtik be. A horvát vezetés azon intézkedése, amellyel a rendőrtiszti iskoláról a szerb hallgatók egyharmadát eltávolították, megrökönyödést keltett. Azt a körülményt sem kezelik helyesen, hogy mind a két háború között, mind napjainkig a rendőri és hivatásos katonai szolgálat a legelmaradottabb horvátországi vidékeken élő szerb lakosság egyetlen biztos kenyérkereseti forrása volt.

Így természetesen e pályákon nem érvényesültek a nemzeti-nemzetiségi arányok. Káros ma ebből politikai tőkét kovácsolni.

E beszélgetőpartner szerint a mintegy 600 ezres horvátországi szerbség bizalma olyan mértékben megrendült a horvát vezetésben, hogy csak alkotmányban rögzített jogok mellett tudja elképzelni közös jövőjét a horvát lakossággal, amellyel „békés együttélése” eddig is inkább a törvényeken nyugodott.

A szerbség biztos a hadsereg támogatásában, legalábbis addig, amíg az egységes. Ezzel is magyarázható, hogy fenyegetések hatására sem enged a horvát vezetésnek. Az is erőt ad neki, hogy eddig a saját akciói (beleértve még a józanabb szerbek által is elítélt vasútrobbantásokat is) sikeresebbek voltak, mint a zágrábi hatalomé, s gyakorlatilag a tárgyalási feltételeket a szerbek szabták meg a horvát vezetésnek.

A horvátországi szerbségnek a jelenlegi helyzetben nincs veszíteni valója. Békés élete úgy is felborult már, az esetleg bekövetkező polgárháborútól viszont korábbi helyzete, jogai visszatérését remélheti. Óriási tévedése F. Tudmannak és körének, hogy „hozzányúlt” a szerbség jogaihoz nyelve, oktatási lehetőségei korlátozásához, és állampolgári jogaik szűkítéséhez folyamodott.²⁶ Az ellenkezőjével többre ment volna ez esetben azonban nem a nemzeti vonal túlhajtásával nyerte volna meg a választásokat.

A horvátországi szerbek emlékezetéből az usztasa hatalom tettei kitörölhetetlenek,²⁷ s mivel szerintük az új hatalom e háború alatti formáció számos jegyét viseli magán, a szerbek mindenre készek.

²⁶ Az 1990. december 21-én elfogadott új horvát alkotmány a horvátországi szerbeket az addigi államalkotó nemzet státusból a nemzeti kisebbségek közé sorolta. Az alkotmányjogi státusban bekövetkezett változtatást a helyi szerb lakosság jogainak a szűkítéseként élte meg.

²⁷ Az 1941. április 10-én kikiáltott, a mai Horvátország jelentős részét, Bosznia-Hercegovina és a Szerémség egészét felölelő Független Horvát Államban (Nezavisna Država Hrvatska, NDH)

Lássa:
IV. területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 38. d.

157.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Krajina szerb autonóm körzet kikiáltása Horvátországban

1991. január 9.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB20163
Érkezett: 91. 01. 09. 15.35
Készítette: Ta.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: A horvátországi szerb autonómia kikiáltása

1, 2, 3, 23, 37, 47

a hatalom az 1929-ben alapított usztasa mozgalom kezében összpontosult. Az usztasa mozgalomhoz tartozó fegyveres alakulatokat 1941. május 10-én integrálták a Horvát Fegyveres Erőkbe (Hrvatske Oružane Snage, HOS). A második világháború során a Független Horvát Állam területén emberiség-ellenes bűncselekmények sorait követték el. Az usztasa uralom alatt a mérvadó becslések szerint 320 ezer szerb, 192 ezer horvát, 77 ezer bosnyák, 16 ezer roma és 32 ezer zsidó veszítette életét. Zömük, a Horvátországban felállított koncentrációtáborokban halt meg, amelyek közül a leghírhedtebbek Jasenovac, Stara Gradiška és a zimonyi Sajmište voltak.

A közelmúltban elfogadott, a horvát nemzet jogait előtérbe állító alkotmány tovább élezi a nemzetiségi feszültséget a köztársaságban. A horvát nemzeti állam elutasításaként az alkotmány elfogadásával egy időben Krajina szerb autonóm körzet néven Kninben kikiáltották a szerb többségű területek autonómiáját, melyhez állítólagos titkos népszavazással tíz opština (járás) csatlakozott.

A mintegy 13 százalékos kitevő szerb lakosság negatív módon éli meg a horvát nemzetté válás folyamatát. Félelmet kelt benne a szerbek kiszorítása a közéletből és a közszolgáltatásokból, nem hajlandó ezt a horvátok hátrányára korábban kialakult torzulások jogos kiigazításaként elfogadni. Nem bízik az új horvát vezetésben, azt nacionalistának tartja, jövőjének garanciáit a jugoszláviai szerbségben látja, ebből kiindulva ragaszkodik a jugoszláv föderáció fenntartásához. Önálló horvát állam létrejöttén esetén a szerb többségű területek elszakítását és Szerbiával történő egyesítését, Belgrád támogatásával Nagy-Szerbia megalakítását helyezi kilátásba.

A szerbek radikális fegyveres csoportjai a szerb többségű helyi rendőrség csendes támogatásával augusztus óta ellenőrzésük alatt tartják a most autonómnak kikiáltott terület jelentős részét. A közutak és vasutak elzárásával, a forgalom fegyveres ellenőrzésével megakadályozzák a zágrábi döntések helyi végrehajtását, súlyos politikai és gazdasági károkat okozva a köztársaságnak.

A horvát vezetés a kérdésben eddig nagy óvatosságot tanúsított. Fegyveres összetűzés kirobbanásául és ennek ürügyén a jugoszláv hadsereg beavatkozásától tartva, kerülte az erő alkalmazását. A radikális szerb csoportok elszigetelésére törekedett. Reménykedett, hogy a szerbiai választások kedvező eredménye megteremti a feszültség tárgyalásos levezetésének lehetőségét, de ez nem következett be.

Tovább mérgesíti a helyzetet, hogy az autonómia kikiáltásának politikai aktusát követően az érintett területeken párhuzamos hatalmi szervek létrehozásával próbálkoznak. Így kísérlet történt a horvát belügytől független helyi rendőrség megalakítására. Boljkovac belügyminiszter a tv útján figyelmeztette a szervezőket, hogy a horvát vezetés nem tűri el semmiféle párhuzamos hatalmi szerv létrehozását a köztársaság területén és minden törvényes eszközt bevet megakadályozására. A bejelentést követően a kérdéses területeken a középületeket megerősített belügyi őrizet alá helyezték.

A horvát vezetésnek láthatóan nincs koncepciója a szerb lakosság lecsillapítására. A jelenlegi állapot elhúzódása aláássa tekintélyét, radikális fellépés pedig fegyveres zavargásokhoz, második Koszovó kialakításához vezethet, ami a Jugoszlávia demokratikus átalakítási folyamat visszafordításában érdekelt erők kezére játszana, beláthatatlan következményekkel Horvátország számára. A belügyi egységek helyszínre vezénylése mindenképpen megnövelte a felszított indulatok kitörésének, egy fegyveres összecsapás kirobbanásának veszélyét.

04 – B. –

Lássa:
Határon túli magyarsággal foglalkozó Főosztály
IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

158.

Bagi Gábor zágrábi főkonzul főnöki levele Jeszenszky Gézának
a magyar–horvát fegyverügylet horvát megítéléséről

1991. február 27.

A Magyar Köztársaság
Főkonzulátusa
Zágráb

Szigorúan titkos!
Zágráb, 1991. február 27.

Dr. Jeszenszky Géza
Külügyminiszter Úrnak
Budapest

Tárgy: A fegyverüzletről kialakult horvát álláspont

L0/Szt/1991.
Készült: 3 példányban
Központ: 2 példány
Saját: 1 példány

A Központ kérésére a Magyarországról történt fegyvereladás ügyét érintő horvát álláspontot az alábbiakban foglalom össze. A horvát pozíció jobb megértése érdekében szükségesnek tartom az előzmények rövid összefoglalását is

781

A fegyverbeszerzés a horvátországi belső feszültségekkel függ össze, amelynek növekedése a Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) tavaly májusi fölényes választási győzelmétől kezdve folyamatosan érzékelhető. Az etnikai alapon szerveződött, erősen nemzeti töltésű programmal fellépő párt hatalomra kerülése bizalmatlanságot, sőt félelmet váltott ki a horvátországi népesség mintegy 12%-át kitevő szerb lakosságban. Félelmének megalapozottságát látta igazolódni abban, hogy az új horvát vezetés lendületesen fogott hozzá az elmúlt rendszerben bekövetkezett sérelmek orvoslásához, mindenekelőtt az államapparátusban, illetve a rendfenntartó szervezetekben kialakult szerb túlsúly megszüntetéséhez.

Ennek hatására a Szerb Demokratikus Párt (SDS) még májusban megszakította az együttműködést az újonnan választott horvát parlamenttel, megválasztott képviselői (5 fő) már az alakuló ülésen sem vettek részt. Szerb politikai körök júniusban Észak-Dalmácia névvel kísérletet tettek egy szerb többségű közigazgatási egység létrehozására. Horvát állítások szerint ebben az időszakban Szerbiából és a hadseregtől, továbbá a szerb többségű horvát belügyi egységektől törvénytelen úton, jelentős mennyiségű kézfegyver került a szerb lakosság kezébe.

A horvát vezetés ennek ellensúlyozására döntött a belügyi állomány átszervezéséről és megerősítéséről, aminek folyományaként a területvédelmi félkatonai szervezet bázisán kísérletet tett a szövetségi szervektől független fegyveres erő létrehozására.

Augusztusban a horvátországi szerb lakosság engedély nélküli népszavazást tartott, melynek eredményeként kikiáltották a szerb többségű körzetek autonómiáját. A népszavazás lebonyolítását fegyveres csoportok felállításával, az utak és vasúti pályák eltorlaszolásával biztosították, állandó fegyveres őrzőjáratot szerveztek; a szerb többségű területeket gyakorlatilag kivonták a horvát közigazgatás ellenőrzése alól.

A horvát belügyi titkárság²⁸ hivatalosan fordult a belgrádi illetékesekhez kézfegyverek beszerzése céljából, azonban igényét gyártási nehézségekre hivatkozva elutasították. Ugyanakkor augusztus 17-én a Szövetségi Elnökség döntése alapján a hadsereg egységei lefoglalták a horvát területvédelmi egységek, továbbá a tartalékos rendőri állomány fegyvereit. A horvát vezetés – állítása szerint – csak ezt követően döntött arról, hogy kereskedelmi úton, külföldről szerez be kézfegyvereket.

Novemberben újabb úttorlaszok és vasútvonalak lezárásai jelezték a szerb ellenállás, illetve a nemzetiségi szembenállás eszkalálódását.

²⁸ A rendszerváltoztatás előtt a jugoszláv tagköztársaságok hatáskörébe tartozó, a közigazgatás központi szerveiként működő legmagasabb állami hatóságokat a titkárságok névvel illették. A titkárságokat a többpárti választások után, a rendszerváltoztatás folyamatában, illetve a függetlenségi folyamatok kiteljesedése során minisztériumokra nevezték át.

A szövetségi katonai vezetés november folyamán hivatalos csatornákon tett kísérleteket a fegyverüzet tisztázására a horvát és a magyar vezetéssel, amivel összefüggésben van Z. Mršić horvát külügyminiszter tisztségéből történt elmozdítása.

December 3-án V. Kadijević védelmi miniszter a *Danas* horvát folyóiratnak²⁹ adott interjújában egyértelműen megfenyegette Horvátországot és Szlovéniát nem legális katonai szervezetek létrehozása miatt, és a hadsereg bevetését helyezte kilátásba az alkotmányos rend védelme érdekében.

Ez év január 9-én a Szövetségi Elnökség 10 napos határidőt adott a nem hivatalos félkatonai szervezetek feloszlására és a szövetségi szervek megkerülésével beszerzett fegyverek beszolgáltatására.

Horvát részről ennek a megadott határidőre nem tettek eleget. Azt hangsúlyozták, hogy a köztársaság területén törvénytelen fegyveres csoportok csak a szerb lakosság körében vannak; a horvát rendőrségre és annak tartalékos állományára az elnökség döntése nem vonatkozhat.

Január 25-ére pattanásig feszült a helyzet és a hadsereg beavatkozása polgárháború kirobbanásának veszélyét hordozta. A katonai intervenciót – amelynek forgatókönyve horvát értékelés szerint részletesen ki volt dolgozva – sikerült elhárítani a Szövetségi Elnökség aznap esti belgrádi ülésén létrejött kompromisszummal, mely szerint a hadsereg megszüntette az elsőfokú harckészültséget, a horvát vezetés pedig vállalta, hogy demobilizálja a tartalékos rendőri állományt és a szétosztott fegyvereket raktárban helyezi el.

Horvát értékelés szerint a kompromisszum elérésében jelentős szerepe volt a nemzetközi fellépésnek és annak, hogy a horvát fegyveres erők és a lakosság a végsőig elszántak voltak az ellenállásra.

A belgrádi tárgyalás ideje alatt mutatta be a belgrádi tv a katonai információs szolgálat montázsfilmjét, amely súlyos vádakot tartalmaz a horvát vezetés, mindenekelőtt Špegelj horvát védelmi miniszter, továbbá magyar kormányzati tényezők címére. A katonai rendőrség a film alapján gyanúsítható három polgári személyt Viroviticán³⁰ még aznap este őrizetbe vette.

²⁹ A *Danas* politikai hetilap 1982 és 1992 között jelent meg Zágrábban. Alapítása után éles konfliktusokba került a pártvezetéssel, a lap hasábjain teret biztosított a disszidens gondolkodóknak is. A zágrábi hetilap a nyolcvanas évek végén nyíltan kritizálta Slobodan Milošević politikáját és az 1988-as ún. Antibürokratikus forradalmat, amely során menesztették a vajdasági és a koszovói autonomista vezetést. A HDZ hatalomra kerülése után „jugonosztalgiaival” vádolták meg, 1992-re anyagilag ellehetetlenült és csődbe ment.

³⁰ Virovitica, magyarul Verőce, németül Wirowitz, az egykori Verőce vármegye névadó települése, a mai Verőce-Drávamente megye székhelye. 1910-ben 7025 lakosának 75,72 %-a horvát, 10,60 %-a

A fegyverüzletre, illetve a filmben megfogalmazott vádakra vonatkozó horvát álláspont lényege az alábbi:

Horvátország szuverén köztársaság, melynek szabadon és demokratikusan választott legitim parlamentje és kormánya van. Egyedül ezek jogosultak annak eldöntésére, hogy a köztársaság honnan és milyen fegyvereket vásárol. A szóban forgó fegyverbeszerzés és az azzal összefüggő tevékenység a horvát alkotmány szerint törvényesnek számít, így nem képezheti felelősségre vonás, illetve büntetőjogi eljárás kezdeményezésének alapját.

A katonai ügyészség egyébként sem jogosult polgári személyek ellen eljárást indítani a horvát polgári bűnüldöző szervek hozzájárulása nélkül.

A horvát álláspont abból indul ki, hogy a jelenlegi szövetségi rendszer valamennyi résztvevő konszenzusára épült, amely az egyes köztársaságokban lezajlott szabad választások következtében felbomlott, így a szuverenitás hordozója a megváltozott helyzetben nem a föderáció, hanem az egyes köztársaságok, illetve azok demokratikusan választott vezetői.

A horvát vezetés így nem ismeri el a katonai ügyészségnek a fegyverbeszerzéssel összefüggésben általa vádolt személyek elleni döntései jogosságát és nem teszi lehetővé azok végrehajtását; személyes fegyveres őrizetet biztosít Špegelj védelmi miniszter számára.

A fegyverek külföldről történt behozatalát a horvát vezetés az ügy nyilvánosságra kerülésének kezdetétől elismerte. A forrást azonban mindaddig nem jelölte meg, amíg magyar részről a fegyvereladás tényét hivatalosan be nem jelentették. A horvát hivatalos szervek képviselői, illetve a tömegtájékoztató tartózkodott az ügy magyar vonatkozásának kommentálásától. Közlései lényegében a magyar megnyilatkozások kivonatos ismertetésére szorítkoztak, elsősorban a Tanjug tudósításai alapján. Ezekből a horvát pozíció alátámasztását szolgáló kijelentésekre helyezték a hangsúlyt.

A fegyverbeszerzés kapcsán kirobantott horvátellenes szerb támadásokat és propagandakampányt a horvát vezetés a jugoszláviai kommunista restaurációs törekvések és a horvát demokratikus rendszer elleni támadás részeként értékeli. A cselekmények mozgatójaként nem a nemzetiségi szembenállást, hanem az eltérő ideológiai rendszerek kibékíthetetlen ellentétét jelöli meg.

Tudman elnök értékelése szerint a Baltikumtól Jugoszláviáig³¹ húzódó frontális kommunista ellentámadás bontakozik ki. Ennek alátámasztására ismétlődően

magyar, 7,58%-a német, 2,33 %-a szerb volt. 1991-ben 25 505 lakosából 19 007 horvát, 4342 szerb volt.

³¹ Az első világháborút lezáró békeszerződések elsősorban a francia biztonságpolitikai érdekek mentén alakították át a közép-európai régió határait a Balti-tengertől az Adriáig húzódó vonalon. Ekkor jött

Magyarország példáját hozza fel, ahol – szerinte – a kommunista ellenzék a fegyverszállítási ügyet a demokratikusan választott magyar kormány megdöntésére akarta felhasználni.

Fenti beállítás a horvát–szerb probléma nemzetközisítését és ennek révén Horvátország számára a nemzetközi támogatás megszerzését is célozza.

E logikából kiindulva a horvát vezetés számára nem teljesen érthető és fogadható el a Tudman elnök magyarországi látogatásának elhalasztására tett magyar lépés, miután azt részben a „kommunista” ellenzéknek tett engedményként fogja fel. Bizonyos fokú megértést mutat a tekintetben, hogy a Magyarországon kialakult légkör, illetve a magyar–szerb viszonyban előállt feszültség nem kedvez a látogatásnak, ugyanakkor mielőbb várja a konkrét magyar javaslatot. Megítélésem szerint a halasztás a magyar–horvát viszony károsodása nélkül hosszabb ideig nem húzható el.

A horvát vezetés egységesnek látszik abban, hogy stratégiai érdekek tartja a horvát–magyar kapcsolatok sokoldalú fejlesztését. Nem elszigetelt azonban az a vélemény sem, hogy a természetes tengeri kijárat biztosítása, továbbá az Adria-kőolajvezeték, mint egyetlen alternatív olajszállítási lehetőség miatt a magyar félnek fűződik nagyobb érdeke az együttműködés lehetőségeinek mielőbbi egyeztetéséhez.

A Horvát Szábor február 21-i döntésével³² formálisan is túllépett a szövetségi alkotmányon azzal, hogy a decemberben elfogadott horvát alkotmányt jogilag fölébe helyezte. A horvát vezetés nemzetközi kapcsolatainak alakításáról a szövetségi szervekkel már hosszabb ideje semmiféle egyeztetést nem végez, sőt tájékoztatás szintjén sem tart kapcsolatot. Magyar részről e gyakorlat – a mai felállás szerint – természetesen nem követhető, de olyan lényeges körülmény, amelyre a magyar–horvát kapcsolatok

létre a húszas évek első feléig francia befolyás alatt álló ún. Cordon sanitaire, amely az Osztrák–Magyar Monarchia feldarabolásával és Lengyelország államiságának a helyreállításával a Német Birodalmat és a Szovjetuniót egymástól elválasztó, azokat bekerítő ütközőállamokat alakított ki. A második világháborút követően a térség államai a Szovjetunió érdekszférájába kerültek. Ekkortól 1990-ig a Balti-tengertől az Adriáig húzódó tengely a lengyel határok nyugatra tolásával a szovjet biztonságpolitika részeként az ún. szovjet gyeput képezte. Annak ellenére, hogy a második világháború után Jugoszláviában is kiépült az egypártrendszer, az 1948-ban bekövetkezett Tito–Sztálin-szakítás után az ország a Szovjetunióval szembehelyezkedő, különutas politikát folytatott. Az ország dezintegrációjának kezdetekor, majd a háború kitörése után Szerbiában fokozatosan egyre erőteljesebb orosz befolyás érvényesült.

³² 1991. február 21-én a Horvát Szábor deklarálta, hogy a horvát köztársasági törvények a jugoszláv szövetségi törvények felett állnak, majd határozatot fogadott el a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság felbomlási eljárásának az elfogadásáról, illetve Horvátországnak a JSZSZK területén létrejövő szuverén köztársaságok uniójába való esetleges beolvadásáról. Ez utóbbi döntést népszavazáson kellett volna megerősíteni.

alakításában a lehetőségek határáig, de legalább az egyes köztársaságokkal korábban kialakult gyakorlat mértékéig célszerű tekintettel lennünk.

(Bagi Gábor)
főkonzul

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

160.

Bagi Gábor zágrábi főkonzul összefoglalója Jeszenszky Géának
Horvátországról és a magyar–horvát kapcsolatokról

1991. április 10.

A Magyar Köztársaság
Főkonzulátusa
Zágráb

Szigorúan titkos!
Zágráb, 1991. április 10.

Jeszenszky Géza
Külügyminiszter Úrnak
Budapest

1/Szt/1991

Készült: 4 pld.
Központ 3 pld.
Aktában 1 pld.

Tárgy: Tájékoztató a Horvát Köztársaság belső helyzetéről,
a magyar–horvát kapcsolatokról

Horvátország Jugoszlávia második legnagyobb köztársasága. Területe 56 538 km², népessége 4681 e fő, ebből 3455 e horvát, 532 e szerb, 25 e magyar, 25 e szlovén, 24 e muzulmán, 15 e cseh, 12 e olasz, 10 e montenegrói, 6,5 e szlovák, 6 e albán és 4 e cigány, a többi egyéb nemzetiségű.

786

Társadalmi berendezkedése: alkotmányos köztársaság, főelnöki rendszerű államigazgatással.³³

Gazdasága viszonylag fejlett. A jugoszláv nemzeti össztermékből mintegy 20%-kal, az ipari termelésből 22%-kal, a mezőgazdaságiból 21%-kal, a külkereskedelemből 22%-kal részesedik. Természeti adottságainál fogva (a jugoszláv tengerpart 94%-át tudhatja magáénak) jelentősek idegenforgalomból és más nemzetközi szolgáltatásokból származó bevételei.

Meghatározó vallása a római katolikus, számottevő a pravoszláv, említésre méltó az iszlám vallás befolyása.

Belpolitikai helyzet:

Jugoszlávia köztársaságai közül Szlovénia után másodikként tavaly májusban Horvátországban is lezajlottak a szabad többpárti választások, amelyek a Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) fölényes győzelmét hozták. A HDZ nemzeti alapon szerveződött, a horvát nemzeti értékeket előtérbe állító, több irányzatot befogadó, az európai polgári és keresztény értékeket valló, jobbközép irányultságú, laza politikai mozgalom.

Párttá alakulása formálisan még nem történt meg; ez következő kongresszusán várható, melynek időpontja nincs kitűzve.

A május 30-án megalakult, 356 képviselőből álló, háromkamarás Horvát Száborban a kormányzó párt 206 mandátummal, 58%-os többséggel rendelkezik. Jobboldali ellenzéke gyakorlatilag nincs, a baloldali ellenzék legnagyobb pártja a volt kommunista pártból alakult Demokratikus Változások Pártja (SKH–SDP) 73 mandátummal. A szintén tisztán nemzeti Szerb Demokratikus Párt mindössze 5 képviselőt tudott a parlamentbe juttatni. A többi mandátumon 13 független képviselő, illetve további 8 párt osztozik.

Az új horvát vezetés a többpárti parlamenti demokrácia jogi kereteinek és intézményrendszerének kiépítését, a szabad vállalkozáson alapuló piacgazdaság megteremtését, a tulajdonviszonyok radikális átalakítását, szuverén horvát állam létrehozását

³³ A főelnöki kormányformában a törvényhozásnak felelős, viszonylag nagyhatalmú elnök, valamint a miniszterelnök és a kormány közösen kormányoznak. Ebben a rendszerben az államfőt közvetlenül választják, a szerepe nem ceremoniális, hanem valódi hatalma van. Horvátországban a miniszterelnöki-elnöki rendszerrel szemben az elnöki-parlamentáris rendszer honosodott meg. Ebben a struktúrában a miniszterelnök és a kormány egyszerre felelősek az elnöknek és a törvényhozásnak. Az elnök választja ki a miniszterelnököt és a kormányt, de ehhez szüksége van a törvényhozás többségének a jóváhagyására. A kormányt bizalmatlansági szavazással az elnök és a törvényhozás is elmozdíthatja.

és a fejlett nyugati civilizációhoz történő mielőbbi felzárkózást állítja programja előterébe.

A jugoszláv válság megoldásának lehetőségét, az ország további sorsát abból az alapállásból ítéli meg, hogy a jelenlegi szövetségi rendszer szerb hegemoniát szolgál, a horvát nép számára politikailag és gazdaságilag hátrányos.

Az egyes köztársaságok egyenjogúságát, szuverenitását garantáló új szövetségi megállapodás létrehozására törekszik. Álláspontja szerint ennek egy laza konföderáció felelne meg, melynek lehetséges modelljét Szlovéniával közösen kidolgozta és a többi köztársaságnak megvitatásra ajánlja. Elismeri a jelenlegi köztársasági határokat és az egyes köztársaságok demokratikusan választott vezetőit, kész velük tárgyalásokat kezdeni Jugoszlávia további sorsáról. Célja, hogy e tárgyalások új történelmi egyezményrel, vagy az ország békés felosztását rögzítő megállapodással záruljanak. A december végén elfogadott új horvát alkotmány a horvát vezetésnek ehhez megfelelő mozgásteret biztosít. Szeretné elérni, hogy ártárgyalások a jelenlegi szövetségi rendszer intézményes keretein kívül, a szuverén köztársaságok legitim képviselői között bonyolódjanak.

Hét hónapos működése alatt a horvát törvényhozás és kormány nagy erőfeszítéseket tett az új demokratikus rendszer működési feltételeinek megteremtése, a korábbi adminisztratív kötöttségek és túlszabályozás leépítése, a szabad vállalkozás ösztönzése, a külföldi működőtőke bevonásának elősegítése, a nagyszámú horvát emigráció támogatásának megnyerése, a tulajdonviszonyok átalakulása, a privatizáció elindítása érdekében.

Változtatásokat hajtott végre az oktatási és kultúrpolitikában, a korábbi ideológiai és bürokratikus kötöttségek felszámolása, a művészetek kizárólag szakmai elbírálás alapján történő támogatási rendszerének kialakítása céljából. Tevékenysége nyomán érzékelhető a horvát nemzeti és kulturális értékek előtérbe kerülése, a történelem eddig háttérbe szorított részleteinek, személyiségeinek újraértékelése.

Látványos közeledés történt a katolikus egyház és az állam viszonyában. Bosznia megnyerése érdekében a horvát vezetés valódi társadalmi befolyását meghaladó figyelmességben részesíti a muzulmán egyházat, a szerb–horvát szembenállás miatt hűvös a viszonya a jelentős társadalmi bázisú pravoszláv egyházzal. Az új rendszer garantálja a lelkiismereti és vallásszabadságot. Az általános iskolában fakultatív tantárgyként bevezették a hitoktatást. Negyvenöt év után tavaly először munkaszüneti nappá nyilvánították a karácsonyt.

Az egypárti diktatúra megdöntése utáni látványos kölcsönös nyitást követően a katolikus egyház az utóbbi időben érzékelhetően visszahúzódik és igyekszik távol tartani magát a világi, politikai ügyektől. Csillapító, békítő szerepre törekszik, a növekvő nemzetiségi szembenállás légkörében. A horvát állami és egyházi vezetés meghívást

juttatott el a pápához, a látogatás azonban nincs napirenden, ugyanis valamely állam-részének meglátogatása eltérne a kialakult gyakorlattól.

Az új alkotmány értelmében a köztársaságban a hatalom gyakorlása a nép által választott köztársasági elnök és a parlament között oszlik meg. Az államfő nevezi ki a kormány elnökét és a törvényhozó testülettel párhuzamosan ellenőrzi a kormány munkáját, a hadsereg legfőbb parancsnoka, a kormányfőből, a parlament elnökéből és a fontosabb tárcák minisztereiből alakított nemzetvédelmi és belbiztonsági tanács elnöke, államközi egyezmények megkötésére jogosult, gyakorolja a kegyelmi jogot, saját hivatalt tart fenn, meghatározott körülmények között feloszthatja a kétkamarás parlament alsóházát. Az ellenzéki pártok vitatják a hatalom ilyen mértékű koncentrálásának szükségességét egy személy kezében és ellenérzésekkel figyelik az elnök közszerepléseit, mozgását kísérő ceremonális külsőségek növekedését.

A horvát demokratikus átalakulás sajátossága, hogy a horvát nép történelme első szabad választásának eredményeként megkésett nemzetté válásának befejező szakaszát éli át, így az új rend kialakítása együtt jár a horvát nemzeti és kulturális értékek, a nemzeti szimbólumok szinte robbanásszerű felszínre törésével, a nemzeti identitás és a horvát államiság történelmi gyökereinek feltárásával és újraértékelésével. Ezeket a gyökereket történelmi összefonódásunk következtében a magyarsággal szembeni konfliktusokban³⁴ – magyar szempontból negatívan értékelt történelmi eseményekhez

³⁴ A 18. század végén, a 19. század elején a nemzeti ébredéssel az addig lényegében súrlódásmentes magyar–horvát kapcsolatokban jelentő törés következett be. Ennek oka a horvát politikai elit által hevesen ellenzett, a magyar reformkori országgyűléseknek a magyar nyelv hivatalossá tételével kapcsolatos fellépése volt. A feszültségeket a horvát nemzeti mozgalom, az illirizmus megjelenése is fokozta, amely a Birodalmon belül a Habsburgokkal és a magyarokkal egyenjogú államiságot követelt a horvátoknak. Ilyen előzmények után, a horvát nemzeti mozgalom és a magyar nemzeti liberálisok között 1848-ra három kérdésben is súlyos ellentét alakult ki: a nyelvtörvények problémája, Szlavónia és Fiume (Rijeka) hovatartozásának kérdése, Horvátország és Magyarország közjogi kapcsolatának ügye. Ezek a feszültségek vezettek az 1848-ban kirobbant magyar–horvát fegyveres összetűzésekhez. Bár az 1868-as magyar–horvát kiegyezés jogilag rendezte a Magyarország és Horvátország közötti közjogi kapcsolatokat, annak tartalma a horvát politikai elitet továbbra is megosztotta. 1870-ben Eugen Kvaternik vezette Jogpárt Ogulin környékén sikertelen fegyveres felkelést robbantott ki, amely során kikiáltotta a Független Horvát Államot. A lázadás leverése után bár átmenetileg oldódtak a feszültségek, 1883-ban azok újult erővel kaptak lángra, amikor a Zágrábi Pénzügyi Hivatalban magyar nyelvű táblákat helyeztek el. Ezt az intézkedést a horvátok a kiegyezés nyelv- és címerhasználatot szabályozó pontjának a megsértéseként értelmezték. Az ezt követő zavargásokban 138-an veszítették az életüket. 1883 és 1903 között a báni tisztséget betöltő Khuen-Héderváry Károly az ekkor már éleződő szerb–horvát szembenállást és a horvát gazdasági konjunktúrát kihasználva átmenetileg konszolidálta a magyar–horvát viszonyt. A konfliktusok 1907-ben erősödtek ismét fel, amikor a Wekerle-kormány elfogadta az új vasúti törvényt, amely a vasúti alkalmazottak esetében Horvátország területén is előírta a magyar nyelv ismeretét. A századfordulóra a magyar–horvát kapcsolatokat az illirizmus térnyerése

kötve találják meg. Legnagyobb nemzeti hősként Jelačićot ünneplik, akinek történelmi szerepét az európai fejlődési folyamatból kiszakítva, csak horvát szemszögből mérlegelik. Magyar szempontból nem elhanyagolható körülmény, hogy a korábbi magyar politikai megbélyegzések a történelmi múltat nem határolják el mai viszonyainktól. Ez visszatetszést és zavarodottságot kelt a magyar nemzetiség körében.

A horvát nemzeti érzelmek kitörését a jelentős lélekszámú szerb lakosság negatív élményként éli meg. Elutasítja a horvát nemzeti államot, nem a többségi nemzet által számára biztosított, hanem alanyi jogon kíván részt venni a hatalom gyakorlásában. Félelmet kelt benne a szerb nemzetiségűek kiszorítása a politikai pozíciókból és a közszolgáltatokból, nem fogadja el, hogy ez szükségszerű velejárója a horvát lakosság kárára korábban kialakított szerb dominancia megszüntetésének. Nem bízik a horvát vezetésben, pártjának képviselői nem vesznek részt a parlament munkájában. Jövőjének biztosítékait a jugoszláviai szerb népesség összefogásában látja, ezért ragaszkodik a jelenlegi szövetségi rendszer fennmaradásához. Laza államszövetség, vagy önálló horvát állam létrehozása esetére kiválással, Szerbiával való egyesüléssel fenyegetőzik, annak ellenére, hogy erre a gyakorlatban nincs nagy lehetősége, miután a szerb lakosságnak mindössze egynegyede él viszonylag összefüggő közösségben, ahol többségben van a horvát népeccsel szemben. E szűkebb területen önvédelemre rendezkedett be, törvényellenes önkéntes fegyveres csoportjai révén, szerbiai körök politikai és gazdasági támogatásával akadályozza a horvát fennhatóság érvényesítését; az utak, vasutak eltorlaszolásával, a forgalom fegyveres ellenőrzésével jelentős politikai és gazdasági károkat okozva a köztársaságnak és saját magának.

Az új horvát alkotmány elleni tiltakozás, elfogadása napján Kninben, a szerb lakta területek központjában kikiáltották „Krajina szerb autonóm körzetet”, amelyhez állítólagos titkos népszavazás útján 10 járás csatlakozott. A politikai aktust követően radikális szerb körök kísérleteket tesznek párhuzamos hatalmi szervek, így legutóbb a horvát belügytől független helyi rendőrség létrehozására.

A horvát vezetés a mind „veszélyesebb nemzetiségi szembenállás” miatt egyre nehezebb helyzetbe sodródik. A törvényellenes állapot elhúzódása destabilizálja a belső viszonyokat, aláássa a vezetés tekintélyét, a radikális fellépés pedig fegyveres zavargások, akár polgárháború kirobbanásához vezethet, beláthatatlan következményekkel a horvát demokráciára és egész Jugoszláviára. A szerbprobléma egyre inkább Horvátország legnagyobb gondjává terebélyesedik, amely nemcsak a belső demokratizálás

mellett, a Horvátországban számba szökkenő, s egyre inkább teret kapó, a délszláv nemzetek egységét hirdető jugoszlavizmus ideológiája is egyre inkább megterhelte.

folyamatát aknázza alá, hanem egyre erőteljesebben szűkíti a horvát vezetés mozgásterét is Jugoszlávia jövőjére vonatkozó koncepciója érvényesítésében.

A horvát külpolitikai törekvések meghatározója a köztársaság mielőbbi európai felzárkózásának elősegítése. A vezetés óvatos lépéseket tesz a szuverén horvát állam nemzetközi elismertetésének megalapozására. Részben a sajátos horvát érdekek nem megfelelő szövetségi képviselte miatt, részben későbbi önálló külképviseleti hálózatának kiépítése céljából horvát képviseleti irodák nyitását határozta el a fő európai partnereinél és az Egyesült Államokban. Nagy súly helyet kapcsolatai bővítésére a fejlett nyugati országokkal és szomszédaival, ösztönözni próbálja a gazdasági felemelkedéséhez elengedhetetlen külföldi tőke beáramlását. Felzárkózása fontos eszközének tekinti a regionális integráció lehetőségeinek kihasználását, mindenekelőtt az Alpok–Adria Munkaközösség keretei között. Fenntartásokkal tekint a Pentagonale-együttműködésre, miután tart ennek révén Belgrád ellenőrző szerepének kiterjesztésétől az Alpok–Adria tevékenységére.

A horvát gazdaság állapotát az előző rendszertől örökölt, a természeti adottságokkal nem számoló, a nagyüzemeket preferáló, egészségtelen és rugalmatlan gazdasági szerkezet, a nagyszámú elhibázott beruházás, a mérsékelt fejlettségi színvonal, a magas fajlagos anyag- és energiaráfordítás, a tíz éve húzódó magas inflációval kísért válság határozza meg, amely mára felemészttette a gazdaság anyagi és morális tartalékait.

Előzetes adatok szerint tavaly az ipari termelés mintegy 10%-kal, a kiskereskedelmi forgalom közel 25%-kal esett vissza. Ez utóbbi drasztikus csökkenés egyik oka, hogy a lakosság a dinár hazai átválthatóságát és irreálisan magas árfolyamát kihasználva fogyasztási szükségletei jelentős részét a környező országokból elégíti ki.

A belföldi elosztás mintegy 21%-kal haladta meg a megtermelt jövedelmet. Nőtt a veszteséges vállalatok száma,

63 vállalat ellen folyik szanálási vagy csődeljárás, további 800 termelőüzem helyzete kritikus. A munkanélküliek száma 28%-kal nőtt, a munkanélküliségi ráta azonban még így is alacsonyabb a 15% körüli jugoszláv átlagnál. Növekszik a szociális helyzetük alapján leszakadók tábora. A szociális feszültségeket valamelyest enyhítik a lakosság jelentős részének az idegenforgalomból származó, részben illegális bevételei, továbbá a másodlagos gazdasági tevékenységből származó jövedelmek.

A horvát külkereskedelem volumene 1990-ben bővült, folyó áron számolva a kivitel 15%-kal, a behozatal közel 30%-kal növekedett. A hagyományosan passzív kereskedelmi mérleget a köztársaság az idegenforgalomból származó jelentős – a teljes jugoszlávnak közel 60%-át kitevő – bevételeiből egyenlíti ki. Jugoszlávia külföldi adósságából Horvátországot 3 Mrd dollár terheli, ami devizabevételeihez képest elviselhető.

A kormánynak még nincs kidolgozott gazdaságfejlesztési programja. Egyelőre fejlesztési irányokat hagyott jóvá, melyek közül a hangsúlyt a gazdaság adriai

orientáltságára, ezzel összefüggésben az idegenforgalom, az infrastruktúra, a szállítási szolgáltatások bővítésére, a kis- és közepes vállalatok fejlesztésének ösztönzésére, a további erőteljes nemzetközi nyitásra helyezi.

A megvalósítás legfőbb eszközének a privatizálást tekinti. Intenzíven dolgozik az ehhez szükséges jogi és gyakorlati feltételek megteremtésén. Járulékos jogi probléma, hogy az örökölt, társadalmi tulajdonra épített rendszerben a tulajdonos nem identifikálható, így több szakvélemény szerint Jugoszláviában első lépésként államosítani kellene ahhoz, hogy az állam az eladó szerepében fellépessen. A mezőgazdaságban ilyen gond nincs, miután a termőföld mintegy 85%-a magántulajdon. A folyamat ellenőrzésére és bonyolítására hivatalt és ügynökséget állítottak fel. A gyakorlatban azonban még nem sok történt, a lakossági akkumuláció dinamikus privatizációt nem tesz lehetővé, a külföldi tőke pedig a bizonytalan jugoszláv belpolitikai helyzet miatt alig mozdul.

Magyar–horvát kapcsolatok

A két ország kapcsolatai hagyományosan jónak, jelentősebb problémáktól mentesnek értékelhetők. Magyarország számára a szomszédságon és a történelmi hagyományokon túl a kapcsolatok jelentőségét növeli, hogy itt vezet hagyományos kereskedelmi útvonalunk a legközelebbi tengeri kijáráshoz, Horvátország része európai felzárkózásunkat segíteni hivatott regionális integrációs törekvéseinknek, középtávon az Adria-kőolajvezeték révén az egyetlen alternatív kőolajszállítási lehetőséget biztosítja számunkra.

Tartósan megalapozta kapcsolataink jó légkörét az új horvát vezetéssel a magyar főkonzulátus jól időzített megnyitása és az, hogy ebből az alkalomból a magyar külügyminiszter a rendszerváltozás utáni első magas rangú külföldi vendégként látogatott a horvát fővárosba. A miniszteri látogatás eredményeként rendszeressé vált a külügyi vezetés kapcsolata. A magyar illetékes helyettes államtitkár és a horvát külügyminiszter felügyeletével vegyes munkacsoport alakult és kezdte meg tevékenységét az együttműködés koordinálására és bővítési lehetőségeinek feltárása céljából. A rendszerváltással nem szakadt meg az egyes szaktárcák közvetlen együttműködése. Szeptemberben a horvát mezőgazdasági miniszter, novemberben magas rangú horvát gazdasági kamarai küldöttség tárgyalt Magyarországon. Napirenden van a közlekedési miniszterek találkozója, érvényes magyarországi meghívással rendelkezik a horvát kulturális miniszter. Horvát részről kezdeményezték a két főváros főpolgármesterének találkozóját.

Horvátország a magyar–jugoszláv kereskedelmi forgalomból hosszabb ideje mintegy 20%-kal részesedik. A forgalom 1979-ben elkezdődött dinamikus növekedése

1983-tól megtorpant, majd 1988-tól a magyar export ugrásszerű növekedésének köszönhetően ismét fejlődésnek indult. A kereskedelmi mérleg magyar szempontból hagyományosan aktív. Tavaly a magyar kivitel 88,3 millió, a behozatal mindössze 11,5 millió dollár volt. A magyar–jugoszláv árucserében tavaly létrejött magyar aktívum közel felét a horvát relációban érték el.

Visszaesett, illetve a normál forgalomba terelődött a határ menti árucseré, miután a kereskedelem e formája a mindkét oldalon bekövetkezett liberalizáció következtében korábbi előnyeit elvesztette. Újabb ösztönzést a kölcsönös vámmentesség jelenthetne, ebben azonban a GATT-előírások eltérő értelmezése miatt az illetékes szerveknek nem sikerült megállapodniuk.

Kölcsönös érdekelttség mutatkozik az együttműködés bővítésére az energetikában, a villamosenergia-hálózat összekapcsolása, a szovjet gáz tranzitjának növelése, az Adria- köolajvezeték közös hasznosítása révén. Magyar részről ki kell alakítanunk a Dráva vízlépcsőrendszer közös érdekeltségű szakaszát érintő álláspontunkat.

Horvát részről erős érdekelttség fűződik (a vasúti és úthálózat közös fejlesztésében a Conexus magyar vállalat és horvát partnere megkezdte az előkészületeket a Budapest–Zágráb–Trieszt autópálya útvonalának kijelöléséhez) tengeri kikötőik fokozottabb igénybevételéhez magyar áruk szállítására, nagy érdeklődést mutatnak a Budapest–Bécs világiállításához kapcsolódó fejlesztések kivitelezői munkálataiban való részvételi lehetőségek iránt.

Konkrét tárgyalások folynak együttműködési megállapodások létrehozása érdekében a vasúti járműgyártásban, a vegyi és petrokémiai iparban, műanyaggyártásban, a gumiiparban, továbbá a gyógyszergyártásban.

A magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek iránti konkrét igény tartós, de ki van téve a szezonális ingadozásoknak. A horvát fogyasztási cikkek hagyományos magyarországi importját veszélyezteti a liberalizálás következtében növekvő piaci verseny, amit a horvát vállalatok egyelőre nem törekednek megfelelő piaci tevékenységgel és árpolitikával ellensúlyozni.

A magyar–horvát kapcsolatok lényeges eleme a nemzetiségeket érintő együttműködés. Valós helyzetük feltárására közös kutatás folyik. Tavaly sikeres rendezvény volt a magyarországi horvátok kulturális fellépéssel, népművészeti kiállítással, tudományos konferenciával egybekötött zágrábi bemutatkozása.

Horvát részről elfogadják a magyar politikának a határon kívüli magyarság irányába végrehajtott nyitását, az anyanemzet felelősségvállalását. Az új horvát vezetés is hasonló felfogásban foglalkozik a más országokban élő horvát nemzetiségekkel. A horvát külügyminiszter Magyarországon személyesen működött közre a Horvátok Demokratikus Szövetségének megszervezésében. A nemzetiségi intelligencia utánpótlásában a horvát fél jelentős segítséget nyújt ösztöndíjasok fogadásával

a Zágrábi Egyetemre, ahol jelenleg 47 diák tanul. Horvát igény, hogy az ösztöndíjasok kijelölésében meghatározó legyen a horvát nemzetiség illetékes fórumának állásfoglalása.

Egyetértés van a két fél között abban, hogy a jövőben közvetlenül be kell vonni a nemzetiségek képviselőit a kétoldalú együttműködés őket érintő kérdéseinek megvitatásába és eldöntésébe.

Esetenként zavaró horvát részről a két országban élő nemzetiségek helyzetének egyoldalú megítélése és szembeállítás, illetve ezen az alapon egyoldalú igények megfogalmazása.

Ugyanigy nehezíti a közös teendők egyeztetését, hogy a horvát fél – több évtizedes adatokból kiindulva – következetesen 80-90 ezer fős magyarországi horvát nemzetiségről beszél és ezt állítja szembe a mai adatok alapján számontartott 25 ezer fős horvátországi magyarsággal.

A magyar–horvát kulturális kapcsolatok elmaradnak a közös történelmi múlt és a közös kulturális értékek által nyújtott lehetőségektől. Jelentősebb közönséget érintő kulturális értékek kölcsönös bemutatása főként a zenei életben és képzőművészeti kiállítások terén fordul elő. Az 1992-ben Zágrábban megrendezésre kerülő nagyszabású Magyar Kulturális Napok a legnagyobb teátrális rendezvény lesz a két nép történelmében és hozzájárulhat kapcsolataink szélesebb körű kibontakoztatásához.

Kölcsönös érdekeltség van a közös vonatkozású műemlékek védelmében, amely együttes munkaterv alapján valósul meg. A két nép további közeledését szolgálná a külügyminiszterek találkozóján elhatározott történész vegyes bizottság megalakítása és munkájának mielőbbi beindítása. Részünkről a Magyar Tudományos Akadémia keretében a magyar–horvát kapcsolatok átvilágítására hivatott bizottság, s kívánatos volna hasonló bizottság felállítása horvát részről.

Zágráb, 1991. április 10.

Bagi Gábor
Főkonzul

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

Kristóf Lázárnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának jelentése Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök magyarországi látogatásáról

1991. április 23.

Külügyminisztérium
IV. Területi Főosztály
Kristóf Lázár
00211/8
891/4.

Szigorúan titkos!
Készült: 1 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza úr
Szokai Imre úr
Belgrád
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Dr. Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök látogatása

Dr. Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök 1991. április 19-én, Szolnokon részt vett az Ingra horvát vállalat által felújított Szigligeti Színház³⁵ nyitóelőadásán. Ez alkalmat adott magyar vezetőkkel való találkozásra is. A horvát elnököt és kíséretének tagjait fogadta és megbeszéléseket folytatott velük Göncz Árpád köztársasági elnök, Antall József miniszterelnök, Szabad György az Országgyűlés elnöke és Jeszenszky Géza külügyminiszter. Tuđman elnök találkozott a hazánkban élő horvátok képviselőivel.

Antall József miniszterelnök kétoldalú kapcsolatainkról szólva kifejtette: kormányunknak a jugoszláv szövetségi kormány a partnere. Ennek keretein belül érdekünk az együttműködés fejlesztése a tagköztársaságokkal, amelyben Horvátország fontos szerepet játszik. Ezt célozza zágrábi főkonzulátusunk megnyitása is.

A népek önrendelkezésének elvét valljuk. Érdekeltek vagyunk a térség demokratikus és békés átalakulásában, üdvözljük a horvátországi demokratikus változásokat.

³⁵ A szolnoki közsínházat 1894. április 25-én avatták fel. 1912. április 20-tól Szolnoki Városi Színház néven működött. Az épület a történelem viharai következtében többször is megsérült. Szigligeti Ede nevét 1954-ben, teljes önállósodásakor vette fel. Az 1963-ban felújított épületet 1989-ben életveszélyessé nyilvánították. Az épület átépítését és felújítását a jugoszláviai (ma horvát) Ingra Zagreb vállalatra bízták.

Az elmúlt hónapokban kényes helyzetek is adódtak kapcsolatainkban, amit egyesek különböző módon értelmeztek, illetve felhasználták Jugoszláviával, Horvátországgal és velünk szemben. Ez azonban nem jelent akadályt ahhoz, hogy kapcsolatainkat biztos alapra helyezzük és szoros barátságot és együttműködést alakítsunk ki.

A jó és rossz emlékekkel teli közös évszázados múltunkból az előbbire, közös hőseinkre kell támaszkodnunk. Tanuljunk a múlt tapasztalataiból és alakítsunk ki újfajta kapcsolatrendszer! Nálunk nincs nosztalgia a múlt iránt. A helsinki záróokmányának megfelelően elismerjük a határok sérthetetlenségét, nem táplálunk revizionista törekvéseket, mint ezt egyesek rosszindulatúan állítják.

Ami gazdasági kapcsolatainkat illeti, jelentős a magyar kereskedelmi aktívum. Közösén keressük a kiegyenlített kereskedelmi forgalom kialakításának lehetőségeit.

Kapcsolataink fejlesztését elősegítheti a Pentagonálé-együttműködés is. Ez lehetővé teszi a Budapest–Zágráb–Trieszt autópálya felépülését, a vasúti hálózat korszerűsítését. Közösén tekintjük át az Adria-kőolajvezeték hasznosítását, a drávai erőművek kérdését, a vegyesvállalatok létrehozásának lehetőségét, az idegenforgalmi, a kulturális és a kisebbségi együttműködést.

Úgy véljük, hogy Magyarország és Horvátország egyaránt biztosítja a területén élő magyar és horvát kisebbség jogait, Magyarországon a horvátoknak már önálló szervezetük van, Pécssett horvát művelődési központot hozunk létre. Hamarosan az Országgyűlés elé fog kerülni egy kisebbségi törvény, amely teljes mértékben megfelel az Európa Tanács normáinak.

Pozitívan értékeljük a határ menti kapcsolatok keretében is fejlődő kisebbségi együttműködést. Arra törekszünk, hogy a szomszédos Szerbiához tartozó Vajdasággal is jók legyenek a kapcsolataink. Fontosnak tartjuk, hogy a kisebbségek nyelvük, kultúrájuk fejlesztése érdekében állandó kapcsolatot tartsanak anyanemzetükkel.

A miniszterelnök tájékoztatta a vendéget a kormány és az ellenzék viszonyáról, gazdaságunk helyzetéről, külkereskedelmünk alakulásáról, a kárpótlási törvényről.

Dr. Franjo Tuđman elnök egyetértett miniszterelnökünknek a közös történelmi múlttal és az új típusú kapcsolatok megteremtésével kapcsolatos fejtegetéseivel.

Elmondta: Horvátország levonta a következtetéseket a történelmi múltból és a közelmúlt tapasztalataiból. A mostani jugoszláv válság nemcsak az egykori szocializmusból ered. Elsősorban az eltérő civilizációval, mentalitással, hagyományokkal rendelkező horvátok, valamint szerbek és más nemzetek közötti válságról van szó.

Horvátország – a tavaly decemberben elfogadott új alkotmány alapján – szuverenitásának teljes helyreállítására törekszik. A jugoszláv válság két irányban fejlődhet: vagy létrejön a köztársaságok valódi szuverenitásán alapuló új szövetség – konföderáció formájában – vagy pedig – ennek elmaradása esetén – a tagköztársaságok kilépnek belőle és függetlenné válnak. Akárhogyan is alakul a helyzet Jugoszláviában, Horvátország

a Nyugathoz kíván visszatérni, amelynek része volt. Mivel a köztársaságnak Magyarországgal van a leghosszabb határa, így természetes mostani törekvésük.

Horvátországban jelenleg nemcsak a demokráciát állítják helyre, hanem egyidejűleg a nemzeti újjáéledésnek is szemtanúi vagyunk. A tavalyi májusi választások után a győztes Horvát Demokrata Község abszolút többséghez jutott a parlamentben, ahol döntéseit önállóan hozza meg. A parlamentben a képviselők 60%-a a HDZ-hoz, 30%-a az ellenzéki Demokratikus Átalakulás Pártjához, 10%-a a többi párthoz tartoznak. Horvátországban közép-erős elnöki rendszer van. A kormány felelősséggel tartozik a köztársasági elnöknek és a parlamentnek egyaránt. A demokráciának Horvátországban – akárcsak Magyarországon – szilárd alapja van.

Kétoldalú kapcsolatainkat érintve kifejtette: megértik a széles körű kapcsolatok fenntartására irányuló politikánkat Jugoszláviával. A magyarországi demokráciával régóta rokonszenveznek, a rendszerváltásban sok a közös gond és érdek. A demokrácia körülményei között új viszonyt alakíthatunk ki, elmélyíthetjük együttműködésünket.

Kádár Bélával a davosi találkozón közösen áttekintették az együttműködés számos területét: a Budapest–Zágráb–Trieszt autópálya felépítését, a vasút és általában a közlekedés és szállítás szerepét, beleértve a rijekai (Fiume) kikötő nagyobb igénybevételét magyar részről. A rijekai kikötőben készek szabad zónát biztosítani hazánknak. Kölcsönösen lenne az Adria-kőolajvezeték hasznosítása és a Dráván felépítendő erőművek. Nagy lehetőségeket rejt magában a turisztikai együttműködés, amelyről az illetékes szervek az idén megállapodást terveznek aláírni.

A horvát elnök osztotta miniszterelnökünknek a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos véleményét és hangsúlyozta a magyarországi horvátok önálló szervezetének jelentőségét. Kétoldalú kapcsolataink fejlesztése, valamint a köztársaság érdekeinek képviselete, külpolitikai szuverenitásának helyreállítása céljából kezdeményezte horvát képviseleti iroda megnyitását Budapesten. (A köztársaság hasonló képviseleteket nyitott, illetve tervez nyitni több országban.) Horvátország más irányban is tett lépéseket önállósulásának megerősítésére. Így hozzálatott Nemzeti Gárdájának létrehozásához. Az elnök megköszönte a magyar kormánynak és Jeszenszky Géza külügyminiszternek, hogy megértették Horvátország helyzetét és sajnálkozását fejezte ki, hogy emiatt a magyar félnek kellemetlenségei voltak. Úgy vélte, hogy nemzetközi téren is vannak közös érdekeink. Kölcsönösen érdekeltek vagyunk az Európához való visszatérésben, amelyben a közös elemek mellett fennmaradnának az egyes népek sajátos érdekei is.

Jeszenszky Géza külügyminiszter elmondta: a magyar és a horvát nép évszázados együttműködésében csupán sajnálatos közjátéknak tekinthető a köztük támadt feszültség. Az európai változások következtében országaink a korábbi periferikus helyzetből Európa közepébe kerültek. A fájó történelmi események ellenére meg kell találnunk azokat a formákat, amelyek a különböző népek és a nemzeti kisebbségek számára

biztosítják a közös és békés együttélést Európában. Ennek érdekében szorgalmazzuk a kisebbségi charta megfogalmazását a genfi kisebbségi értekezleten. Megítélésünk szerint Jugoszláviában nem a régi ellentétek feltámadásáról, nem a szerb–horvát konfliktusról, hanem egyfelől a demokrácia újjászületéséről és a diktatúra maradványai elleni harcról van szó, másrészt arról, hogy belépünk az Európai integráció új szakaszába. Hazánk, ahogyan ezt kormányunk 1991. február 1-i nyilatkozata leszögezte, tiszteletben tartja Jugoszlávia népeinek döntéseit. Reméljük, hogy Jugoszlávia népei hamarosan túljutnak a mostani válságos szakaszon és problémáikat demokratikusan, békésen oldják meg. Problémáink igazából gazdasági jellegűek, ezért gazdaságainkat piacgazdasággá kell átalakítani. Intenzívebbé kell tenni – elsősorban a vállalatok és üzletemberek között – a megkezdett gazdasági megbeszéléseket. Megértjük Horvátország érdekei jobb külföldi képviseletére irányuló törekvéseit. Megtalálható az a forma, amivel Budapesten közvetlenül képviselhetnék érdekeiket.

Tudman elnök egyetértett Jeszenszky úrnak a piacgazdasággal kapcsolatos fejtegetéseivel. Ugyanakkor hangsúlyozta: nem ért egyet Ante Marković kormányfővel és egyes nyugati véleményekkel, amelyek szerint a demokrácia és a piacgazdaság megteremtése megold minden problémát. Megítélése szerint az a tény, hogy a jugoszláviai népek különböző civilizációkhoz tartoznak, eltérő nemzeti ideológiákat vallanak és különböző a mentalitásuk, igen jelentős az ottani válság megoldása szempontjából.

Szabad György úr tájékoztatást adott az Országgyűlés tevékenységéről, üdvözölte az Országgyűlés és a Szábor³⁶ közvetlen együttműködésére tett horvát javaslatot.

A megbeszélések végén megállapodtunk emlékeztető elfogadásában, amelynek szövegét diplomáciai úton egyeztetjük. Tudman elnök látogatását történelmi

³⁶ A Szábor (Sabor) a horvát országgyűlés már a kora középkorban fontos szerepet játszott. 1102-ben Tengerfehérváron (Biograd na moru) Kálmán királyt a szábor keretén belül választották meg horvát királynak. A késő középkorban a horvát és a szlavón szábor egymástól függetlenül ülésezett. A szlavón szábor tagjai a magyar országgyűlésen is részt vettek. Mindez 1527-ben nyílt konfliktushoz vezetett, mivel a horvát Habsburg Ferdinándot, a szlavón pedig Szapolyai Jánost választotta meg királynak. A török kiűzése után a reformkorban nőtt meg újra a jelentősége. 1825. augusztus 22-én a szábor követei a pozsonyi országgyűlésen követelték Dalmácia és a katonai határőrvidék egyesítését Horvátországgal. A horvát nemzetté válás folyamatában először 1832-ben szólaltak itt fel az addigi hivatalos latin nyelv mellett horvátul is. Képviselőit először 1848-ban választották meg közvetlenül. A történelmi magyar állam szétesését követően az SZHSZ Királyságban 1920. november 30-án feloszlatták. Az első jugoszláv állam belpolitikai válságának következtében 1939 késő nyarán a Cvetković–Maček-megegyezést követően ismét engedélyezték a működését. A második világháború alatt a Független Horvát Államban a pártok be voltak tiltva, így 1942-től gyakorlatilag csak reprezentációs célokat szolgált. 1945 és 1990 között a jugoszláv tagköztársasági státussal bíró Horvát Népköztársaság szerveként működött. A rendszerváltás után, 1990-től 2001-ig kétkamarás parlamentként funkcionált. A horvát alkotmány szerint a Szábornak legalább 100, legfeljebb 160 tagja lehet, képviselőit négy évre választják. Az utolsó választásokon, 2015-ben 151 képviselője volt.

jelentőségűnek tekinthetjük, mivel személyében – kormányunk vendégeként – először járt hazánkban Horvátország államfője. A látogatás beleilleszkedik a szövetségi és a köztársasági szervekkel folytatott együttműködésünkbe. Tavaly sor került a miniszterelnökök, a külügyminiszterek találkozására, a szlovén elnök magyarországi útjára, s most készítjük elő a szerb elnök és más köztársasági vezetők látogatását. A megbeszélések során világosan kifejezésre juttattuk a Jugoszláviával és annak köztársaságaival folytatott politikánkat, amit a vendégek megértéssel fogadtak. Kül- és belpolitikánk ismertetése mellett megfelelő tájékoztatást kaptunk Horvátország és Jugoszlávia helyzetének számos vonatkozásáról.

A kétoldalú együttműködésünket érintő kérdésekben – a drávai erőművek kivételével – teljes volt az egyetértés, s kölcsönös volt az igény kapcsolataink új alapokra helyezésére, azok fejlesztésére. A két országban végbemenő demokratizálódás és a kölcsönös szándék mellett biztató alapot nyújt ehhez népeink közös múltjával kapcsolatban tapasztalt pozitív horvát szemléletváltás, valamint a kisebbségi kérdésben tanúsított konstruktív magatartásuk.

A horvát elnök horvátországi látogatásra hívta meg Antall József urat, amit miniszterelnökünk köszönettel elfogadott.

Budapest, 1991. április 23.

*Kristóf Lázár*³⁷

MNL OL XIX-J-1-j 33. doboz

162.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Szerb fegyveres akciók és horvát mozgósítás
Horvátországban

1991. május 2.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!

³⁷ Kézírással.

Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB000384
Érkezett: 91. 05. 02. 19:55
Készítette: Lak.
Ellenőrizte: *Kézírással*
Azonnal!

Tárgy: A május 2-i horvátországi rendzavarások

1, 2, 3, 23, 47

F. Golem külügyminiszter ma délelőtt bekérte a diplomáciai képviselők vezetőit és a horvátországi helyzetről az alábbi tájékoztatást adta. Várható volt, hogy a szövetségi elnökségben május közepén esedékes rotáció, illetve a 19-ére kitűzött horvátországi népszavazás felerősíti a szerb szélsőséges akciókat, amelyek Knin körzetéből Kelet-Szlavónia szerb lakta vidékeire is kiterjednek, a horvát vezetés a feszültség békés rendezését szem előtt tartva eddig nagy fokú önmérsékletet tanúsított a fegyveres szerb terrorista csoportokkal szembeni fellépésben. Az elmúlt napok eseményei azonban azt mutatják, hogy nyílt fegyveres támadás indult a horvát demokrácia ellen.

Május 2-án Benkováchoz közeli faluban fegyveres szerbek megölték a horvát rendőrség járőrének egy tagját. Tűz alá vették a Horvát Szábor elnökhelyettesét Kijevo községbe szállító helikoptert.³⁸ Az ún. Krajina szerb tartomány törvényen kívüli rendőrsége a körzet horvát lakta falvaiban házkutatásokat tart, brutálisan bántalmazza a helyi lakosságot. Eddig egy automata fegyvert gyűjtött be a horvát tartalékos rendőri állomány tagjaitól. Tegnap délelőtt a kelet-szlavóniai Borovo községet elzáró úttorlaszról tüzet nyitottak a horvát rendőrség gépkocsijára. A bent ülő négy rendőr közül kettő elmenekült, kettő sebesülten a kocsiban maradt. A helyszínre érkező erősítés megtudta, hogy utóbbiakat Borovóban tartják fogva. A kiszabadításukra indított rendőri

³⁸ A szerb többségű knini község területén fekvő, horvátok által lakott Kijevo települését a helyi szerbek 1990. augusztus 17-én blokád alá vették. Az ekkor létrejövő status quo 1991. április 27-éről 28-ára virradó éjszakáján szűnt meg, amikor a horvát belügyi alakulatok áttörték a falu köré vont gyűrűt, s felállították a helyi, Zágrábhoz hű rendőrsőt, amire válaszul felfegyverzett helyi szerbek a Jugoszláv Néphadsereg egységeivel ostromgyűrűt vontak a település köré. 1991. május 2-án a horvát állami vezetést Kijevőbe szállító helikopterrel a szerb barikádokról golyózáport zúdítottak. 1991. augusztus végén Milan Martić ultimátumban szólította fel a Kijevőt védő horvát erőket annak kiürítésére. 1991. augusztus 25-én a szerb erők támadást intéztek a falu ellen, majd másnap a települést nehéztüzérséggel, tankokkal és bombázókkal támadták meg. A Jugoszláv Néphadsereg aznap 16 óra 30 perckor foglalta el Kijevót.

egységnek a község központjában csapdát állítottak. Az odaérkező rendőrökre a környező házakból ösztüzet nyitottak, 9 rendőr életét veszítette, 3 eltűnt, 15 megsebesült. A sebesült rendőröket a jugoszláv hadsereg páncélos egységei mentették ki. A másik fél veszteségeiről a horvát hivatalos szerveknek nincs információja.

A szerb fegyveres akciók nagy fokú professzionalizmusról tanúskodnak, ami igazolja, hogy jelentős részük Szerbiából érkezett, akik irányítják a hozzájuk csatlakozott helybélieket. A borovói akcióban részt vettek számát több százra teszik. A jugoszláv hadsereg az eddigi események során lényegében semleges maradt. Híresztelésekkel ellentétben nem lőttek a horvát rendőri erőkre, ugyanakkor nem akadályozták meg a szerb terroristákat, hogy védtelen emberekre támadjanak. A horvát vezetés ma hajnalig ülésezett. Továbbra is a békés rendezés mellett kötelezi el magát. Mindent megtesz az indulatok megfékezésért, a polgárháború elkerülése érdekében. Kezdeményezi a szövetségi államelnökség összehívását és garanciákat kér tőle a horvátországi alkotmányos rend védelmére.

Horvátország felülvizsgálja a Szerbiához fűződő viszonyát, miután a köztársaság a horvát törvényes rend és hatalom elleni tevékenységet folytat.

Négyszemközti beszélgetésen Golem a fentiekhez hozzátette: bizonyítékaik vannak arra, hogy a horvátországi szerb akciókat jelentős számban Szerbiából ájtött, kiképzett személyek hajtják végre, illetve irányítják. Ebben fontos szerepet játszik Šešelj „törvényen kívüli” csetnik vezér, aki rendszeres kapcsolatban áll Miloševićtel. A Horvátország területén szervezett megmozdulásokban szerb parlamenti képviselők és más hivatalos személyiségek is rész vettek. Mozgósítják a horvát tartalékos rendőri állományt és ellenőrzésük alá veszik a Horvátországot Szerbiával összekötő közlekedési útvonalakat, hogy a beszivárgást Szlavóniába lefékezzék. A bosnyák határhoz közeli Knint és körzetét e köztársaságon keresztül látják el Szerbiából fegyverekkel és munícióval. Az útvonalat itt csak nagyon nagy erők felvonultatásával lehetne ellenőrzés alá vonni, miután a knini szerbek állig fel vannak fegyverezve. Horvátországnak megvan az ereje ahhoz, hogy a békés megoldás ellehetetlenülése esetén a szerb fegyveres csoportokat felszámolja. A helyzet konszolidálásán a nagyobb problémát most a horvát lakosság megfékezése jelenti, akik egyes helységekből szinte ostrom alá veszik a rendőrállomásokat és fegyvert követelnek.

Szándékuk, hogy nemzetközi erkölcsi támogatást eszközöljenek ki a horvát demokrácia védelmében. Erre szeretnék a helsinki folyamat nyújtotta lehetőségeket kihasználni. Nemzetközi jog alapján nincs módjuk arra, hogy az ENSZ-hez forduljanak.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

163.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Horvát–szerb fegyveres összecsapások Horvátországban

1991. május 7.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Belgrád
Azonosító: BLG20962
Érkezett: 91. 05. 07. 16:56
Készítette: Ki.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: A május 2. utáni jugoszláv helyzet értékelése

47

A Horvátország egyes részein – Knin város környékén hónapok óta, – Szlavónia, Eszék, Vukovár térségében³⁹ – hetek óta érlelődött a robbanás veszélyével járó hely-

³⁹ A szerb erők 1991. június 29-én kezdték meg Eszék támadását, augusztus 19-én a Jugoszláv Nép-hadsereg bombázta a várost, majd két nap múlva megkezdődtek a rendszeres tüzérségi támadások. Ugyanezen a napon Željko Ražnjatović Arkan szerb szabadcsapatvezér 24 órát adott a város feladására, majd annak elutasítása után, szeptember első napjaiban indult meg a város ostroma. Valkóvár (Vukovar) 1991. november 18-i eleste után a szerb erők általános páncélos támadást indítottak elfoglalására. Az Eszéket védő horvát erők súlyos veszteségek árán december 16-án állították meg a szerb

zet a kisebbségi szerb népesség és a többségi horvát lakosság közötti, polgárháború kirobbanása veszélyével járó állapot kialakulása.

A számos belső gonddal (gazdaság kilátástalansága, koszovói állapot megoldatlansága) küszködő, de a politikai dominanciáról lemondani nem szándékozó szerb vezetés korábban is, de újabban a látványos megoldásoktól sem tartózkodva minden eszközt megragad a horvátországi helyzet destabilizálására. Ebben segítségére van az ott több vidéken is többséget alkotó szerb népesség pártja, illetve annak belgrádi vezénylettel működő vezetése.

A május 2-án kicsúcsosodott, 12 horvát rendőr egy helyütt történt lemészárlásával járó összecsapás eddig példátlan eset Jugoszláviában.⁴⁰ Az már nyilvánvaló, hogy az eset szereplői a vajdasági szélsőséges szerb szervezet (Szerb Népi Megújulás Pártja Nova Pazovában⁴¹) és V. Šešelj Szerb Radikális Párt (a csetnik mozgalom ebbe olvadt bele) elnökének emberei voltak, mintegy 700-an, a legkorszerűbb, a JNH-ban használatos könnyű fegyverzettel felszerelve. A Vukovár környéki szerb falvak szerb lakosait terrorizálják, ellenállásba és részben menekülésre kényszerítik. Minderről a szerb vezetésnek tudomása van, a menekülők befogadását szervezeten végzik.

Szerbia szocialista vezetése, mint eddig is tette, ismét a nemzeti vonal erősítéséhez, ezen eszközzel a lakosság homogenizálásához folyamodik és erőteljesen dolgozik – az Akadémia bevonásával – egy újabb szerb nemzeti program létrehozásán. A fő cél a köztársaság határain túl élő közel 3 milliós szerb népesség mozgósítása az ország feltételezett szétesését követően megalakítandó Nagy-Szerbia érdekében. E törekvései eddigi eredménye, hogy gyakorlatilag Crna Gorát kivéve mindenkit szembefordít a szerb vezetés politikájával, erősítik a teljes függetlenségre törekvő köztársaságok

egységeket. Az ostrom egészen 1993-ig tartott, Eszék mindvégig horvát kézben maradt. 1991-ben 165 253, 2011-ben 108 048 lakosa volt.

⁴⁰ 1991. május 2-án a Vukovár (Valkóvár) melletti Borovo Selo településen összecsapás volt a horvát reguláris belügyi alakulatok és a Szerbiából támogatott ún. önkéntesekkel megerősített, helyi szerb szabadcsapatok között. Aznap éjszaka a horvát rendőrök a jugoszláv lobogó helyett a horvát lobogót akarták kitűzni a falu bejáratára, amikor egy magánházból rájuk lőttek. Két sebesült horvát rendőrt a szerb lázadók elfogtak, míg az őrzőket másik két tagja elmenekült. Reggel a helyszínre siető, a horvát Belügyminisztérium különleges tagjait szállító autóbuszra rálőttek. A támadásban 12 rendőr meghalt, 23 megsebesült. A volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűnöket vizsgáló nemzetközi bíróság a bűncselekménnyel Vojislav Šešelj szerb csetnik vajdát, a Szerb Radikális Párt elnökét vádolta meg.

⁴¹ A Szerb Népi Megújulás Pártot (Sprska narodna obnova, SNO), 1989. január 6-én Nova Pazován (Újpažova) Mirko Jović és Vuk Drašković alapították meg. Drašković híveivel rövidesen elhagyta azt, s létrehozta a Szerb Megújulási Mozgalmat. A Szerb Népi Megújulás tagjai részt vettek a kilencvenes évek háborús összetűzéseiben, több tagját a hetven civil áldozatot követelő, 1991. októberi lovasi mészárlásban való részvétel miatt 2012-ben ítélték el.

kiválásának folyamatait. Ennek végső kimenetele éppen az lehet, amitől a szerb vezetés leginkább tart: a 3 millió szerb kisebbségi sorsra jut.

Az ország jövőjét meghatározó népszavazástól Szerbia már visszalépett. A horvát vezetés ezt május 19-ére tűzte ki és kimenetele nem lehet kétséges. Ugyanakkor a horvátországi szerbek május 12-ére tűzték ki azt a referendumot, amellyel a Szerbiához történő csatlakozást kívánják kinyilvánítani, ami a Szerb Nemzetgyűlés számára kész helyzetet eredményezne, állást kell foglalnia. Az események felgyorsulását jelzi, hogy a koszovói albán ellenzék legerősebb pártja (Demokrata Szövetség) politikai nyilatkozatban szögezte le, miszerint az albánok nem kisebbség, hanem nemzet, és Koszovó köztársasági státuszának elérését tűzi ki célul. Ennek érdekében részt kívánnak venni az ország jövőjét illető tárgyalásokon, egyenrangú félként.

Fentebb említett dátumok sorában a legfontosabb a május 15-e, a normális rotációs rend szerinti elnökváltás napja. A szerb vezetésnek sem a horvátok referenduma sikeréhez, sem az elnökváltás zökkenőmentes lebonyolításához nem fűződik érdeke. Ennek fényében vizsgálendő minden közvetlen, vagy közvetett lépése. Amennyiben „sikerül” olyan állapotot előidéznie, amelyet a május 10-én ismét összeülő szövetségi elnökség kénytelen lenne rendkívülinek, vagy még rosszabb esetben háborúsnak minősítenie, úgy a Horvátország helyzetét napirendre tűző ülésen döntés születne az elnökváltás elnapolásáról és katonai intézkedések bevezetéséről Horvátországban, amelyek elsőként feltehetőleg a tervezett referendum kiírását hatálytalanítanák.

A jelenlegi helyzet nem kedvez az egyébként is eddig sikertelen HATOK találkozó folytatásának. Május 8-ára tűzték ki a hatodik fordulót, ennek megtartása ebben a helyzetben kétséges, kedvező kimeneteléhez még kevesebb remény fűzhető.

A hadsereg egyelőre tartja magát az elnökség által rá kirótt alkotmányos feladatok ellátásához. Jelenlétével gátolja meg a még nagyobb vérontást, a mindkét oldalon egyre inkább ingerült tömeg összecsapását. Ez a magatartás a hadsereg vezetésének is érdeke, mert közvetlen fegyveres beavatkozás szétesését eredményezné.

F. Tuđman horvát elnök egyébként vasárnap, a Horvát Légitársaság⁴² első járatának beindulása alkalmával mondott spliti beszédében önálló horvát fegyveres erők létrehozásának tervét jelentette be.

– 115 – S.

⁴² A Horvát Légitársaságot (Croatia Airlines) 1989. augusztus 7-én Zagal (Zagreb Airlines) néven alapították meg. 1990. július 23-án nevezték át mai nevére. Első járatát Zágráb és Split között 1991. május 5-én indították meg.

Lássa:
IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 37. d.

164.

Jeszenszky Géza jelentése Antall Józsefnek Davorin Rudolf horvát külügyminiszter
budapesti látogatásáról

1991. június 28.

Szigorúan titkos!
Külügyminisztérium
Jeszenszky Géza

Érvényes visszavonásig!
Készült: 5 példányban
Kapja: Antall József úr
Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Szokai Imre úr Saját

Feljegyzés

Tárgy: A horvát külügyminiszter látogatása

Ma fogadtam Davorin Rudolf horvát külügyminisztert és kíséretét. A miniszter úr átadta a horvát parlament függetlenségről szóló határozatát, melyet a miniszterelnök úrhoz kért továbbítani. Horvátország helyzetéről elmondta, hogy kitűzött céljuk a fokozatos elválás, ahogy ő fogalmazta „dissociation”.⁴³ Ezt úgy értelmezi, hogy Horvátország a különféle, eddig a szövetségi hatalom által ellenőrzött funkciókat fokozatosan veszi át. Elfogadnának egy konföderációt, melynek lényege a közös külügy,

⁴³ A dissociation angol szó, magyar jelentése szétválasztás.

pénzügy, védelem és gazdaságirányítás. 1992-től ezt szeretnék továbbfejleszteni, pl. egy skandináv modell irányába. Bosznia-Hercegovina és Macedónia támogatja elképzeléseiket. Tehát végső soron szuverén köztársaságok szövetségét kívánják létrehozni. Horvátország és Szlovénia álláspontja között van egy árnyalatnyi különbség (Horvátország: disassociation, Szlovénia: teljes kiválás) melyet Szerbia túlhangsúlyoz. Horvátországról tartanak attól, hogy Szlovénián keresztül éri őket szerb támadás. A különbségek szerb részről történő hangsúlyozását tehát taktikának minősítik.

Kérte a horvát függetlenség magyar elismerését. Jelezte, hogy holnap Bécsben 11 órakor Mock úrral találkozik, akinek ugyenezt a kérést fogja előterjeszteni. Elmondta, hogy a szerb–horvát dialógusnak elvben nincsenek ellene, de hogy az nem jöhet létre, az nem a horvát félen múlik. Hangsúlyozta, hogy Horvátország kész biztosítani a Horvátországban élő nemzetiségek, közte a szerbek teljes körű, európai normák szerinti kisebbségi jogait.

Válaszomban ismertettem álláspontunkat, miszerint Magyarország cselekvési lehetősége több szempontból is behatárolt. Köt bennünket a helsinki záróokmány, más nemzetközi dokumentumok, valamint az EBEÉ külügyminiszterek legutóbbi berlini nyilatkozata.

Másrészt felelősség terhel bennünket a vajdasági magyar kisebbség sorsáért, akik szerb fennhatóság alatt élnek.

A miniszter úr kommuniké kiadására vonatkozó javaslatára választ ígértem. Biztosítottam arról, hogy mindent megteszünk annak érdekében, hogy az EBEÉ-országok egyeztetett álláspontjára kedvező befolyást gyakoroljunk. Ennek lényege, hogy nyomást gyakoroljunk a szerb vezetésre. Abszolút szükségszerűségnek tartjuk a békés, tárgyalásos megoldást.

Budapest, 1991. június 28.

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

Szokai Imrének, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése Eszék, Vinkovci és a horvátországi magyarok képviselőinek budapesti látogatásáról

1991. július 31.

Külügyminisztérium
Szokai Imre
2241/520

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 8 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza úr
Katona Tamás úr
Somogyi Ferenc úr
Szabó István úr
Bába Iván úr
B e l g r á d
Zágráb
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Eszék és Vinkovci, valamint a horvátországi magyarok hivatalos szervezetei képviselőinek budapesti látogatása

1991. július 30-án a Külügyminisztériumban fogadtam dr. Zlatko Kramarićot, Eszék Járás Képviselő Testületének elnökét, a város polgármesterét, Tihomir Zovakot, Vinkovci polgármesterét, Ruzsicska Máriát, a Horvátországi Magyar Néppárt Köztársasági Elnökségének elnökét, Csörgits Józsefet, a Horvátországi Magyarok Szövetségének elnökét, Rácz Szabó Erzsébetet, a HMSZ titkárát. Kovács Jánost, Szentlászló község polgármesterét, Kel Józsefet, Kórógy polgármesterét. A delegációt rövid beszélgetésre fogadta Jeszenszky Géza külügyminiszter úr.

A két horvát polgármester elmondta, hogy horvát részről igen nagyra értékeli Magyarországot és az erőfeszítéseit, melyeket a jugoszláviai és ezen belül a horvát helyzet rendezése érdekében tesznek. Kifejtették, hogy közlendőiket egyeztetették a köztársasági vezetéssel. Kérték, hogy adjam át Manolić horvát kormányfő üdvözlését Antall miniszterelnök úrnak és a magyar kormányoknak. Elmondták, hogy horvát részről a problémák megoldásában türelmet és toleranciát tanúsítottak, mert meggyőződésük szerint Horvátországban polgári demokráciát és nem nemzeti demokráciát kell

megteremteni. Értékelésük szerint a köztársaságban és Jugoszláviában általában nem az egyes nemzetek közötti összecsapásokról van szó, hanem egy demokratikus opció és egy bolsevik opció harcáról. A bolsevizmus, mely hatalmon maradt Jugoszlávia egy részében, utolsó eszközként a sovinizmust használja fel pozíciója megőrzésére és a Horvátország keleti, illetve Szerbia nyugati határai körüli harc tulajdonképpen a demokrácia és a diktatúra közötti határok körül folyik. A szerb opción belül nincs hely a nemzetiségeknek. A szerbek Horvátország területén nem őshonos nép, hanem két hullámban (1918 és 1945–1946) az ún. kolonizáció idején telepítették be őket,⁴⁴ de azóta sem tudtak igazán beépülni környezetükbe. Szerbia „mini-imperialista” politikájának eszköze a horvátországi szerbekre gyakorolt belgrádi propagandanyomás, melyet a Szerbiából átdobott fegyveres bandák követnek. A jugoszláviai magyarság szempontjából e szerbiai politika következő áldozata a szlavóniai után a baranyai magyarság lesz. A szövetségi intézmények működésképtelenek, így a Jugoszláv Néphadsereg és az azon belüli jelen pillanatban legerősebb irányvonal, melyet Blagoje Adžić vezérkari főnök neve fémjelez, önállóan, politikai felügyelet nélkül cselekszik, együttműködik a szerb fegyveres bandákkal.

A horvát vezetők érvelése szerint, ha tényleg nemzetek közötti összecsapásokról lenne szó és nem egy bolsevik rendszer területszerző akcióiról, akkor Zadarban, Splitben és Zágrábban, ahol egyenként is több tízezer szerb él, nemzeti összecsapásokra került volna sor. Ehelyett a szerb határhoz közel eső vagy Szerbiától távolabb lévő, de etnikailag szerb többségű, néhány száz vagy legfeljebb néhány ezer fős falvakban folynak harcok.

A jugoszláv hadsereg Horvátország területén a szlovéniaitól eltérő taktikát folytat. Míg Szlovéniában reguláris erők közötti összecsapások folytak, addig Horvátországban a hadsereg a látszólag békés járőrözései során fegyvert, élelmiszer- és tartalékokat és kötszert osztogat a szerb fegyveres csoportoknak, melyek azután összetűzéseket robbantanak ki, ami alibiként szolgál a JNH-nak a horvát belügyi alakulatok elleni fellépésére. Azt, hogy ki áll a horvátországi összecsapások hátterében, mutatja B. Kostić Crna Gora-i államelnökségi tag Borovo Selo-i tegnapi látogatása, mellyel a horvátországi legnagyobb csetnik bázisnak lényegében legitimitást adott.⁴⁵

⁴⁴ Az állítás nem felel meg a valóságnak. A szerbek zöme a katonai határörvidék kialakításakor telepített le Horvátország területén. A fenti állítással ellentétben, az első, majd a második világháború után 52 929 horvátországi szerbet a történelmi magyar Délvidék részét képező, a mai Vajdaság területén telepítették le.

⁴⁵ Branko Kostićot Borov Seloban Goran Hadžić fogadta, aki a Jugoszláv Néphadsereg védelmét kérte a helyi szerbek számára. Kostić a látogatás során megsejmelte a helyi barikádokat is.

A horvátországi szerbek nem beszélhetnek ténylegesen fenyegetettségükről, mert a demokratikus parlamenti választásokon biztosíthaták a lakossági arányuknak megfelelő politikai képviselőket a legális intézményekben. A horvát sovinizmusra való hivatkozás szerb részről csak alibi a terjeszkedésre. Horvátországban nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra és politikai szerveződésre.

A két polgármester egyetértett azzal, hogy magyar és jugoszláv kormány szintű delegációk közösen látogassanak a magyar lakta horvát vidékekre, Vinkovci polgármestere személyesen meghívta Jeszenszky miniszter urat, hogy látogassa meg a várost és ha a körülmények engedik, Kórógy falut is. A két horvát polgármester egyértelműen közölte, hogy az előző horvátországi magyar polgári delegáció Budapesten elhangzott kéréseivel teljes mértékben egyetért, és azokat támogatja.

Csőrgits József a HMSZ elnöke és Kovács János Szentlászló község polgármestere elmondta, hogy hivatalos formában is meg kívánják erősíteni a polgári delegáció kéréseit, tisztázni akarják az esetleges félremagyarázásokat. A horvátországi magyarok sohasem akartak Nagy-Magyarországot, hanem egy olyan Európában akarnak élni, amelyben minden nép „nagy” lesz azon a területen, ahol éppen él. Ugyanúgy, mint más népek, a horvátországi magyarság is segítséget vár az anyanemzettől a súlyos helyzetben. A magyarság hivatalos szervei nem akartak semmilyen fegyveres összetűzésben részt venni a délszláv népek – számukra gyakran érthetetlen – vitája során, de most már magyar életekről van szó. A HMNP és a HMSZ a leendő jugoszláv berendezkedést illetően az önálló köztársaságok laza konföderációjáért szállnak síkra. Értékelésük szerint, ha nem alakítottak volna pártot és nem irányítanak egységesen a horvátországi magyarok politikai tevékenységét, akkor már rég fegyveres harcba keveredtek volna.

A jelen helyzetben a magyarok szinte demarkációs övezetként vannak jelen a szerb és a horvát falvak között.

A horvátországi magyarok félnek attól, hogy ha e területeket elcsatolják Horvátországtól,⁴⁶ akkor a magyarságnak a horvát szuverenitás melletti szinte egyöntetű kiállása miatt megtorlások lesznek, félnek a feketelistától és az elűzetéstől, az újonnan

⁴⁶ Az 1920-as trianoni békeszerződéssel a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolt Baranya déli területe 1941-ig a gyakran váltakozó közigazgatási határhúzások ellenére sem tartozott Horvátországhoz. A területet csak 1945-ben, a jugoszláv tagköztársaságok belső határainak meghatározásakor csatolták Horvátországhoz. Szerémség területe 1918 októberében először a Szlovén–Horvát–Szerb Állam része volt, majd 1918. november 24-én Rumán megtartott népgyűlés Szerbia részévé nyilvánította. 1918 és 1941 között Szerémség területét is számos alkalommal érintették a belső közigazgatási határalakítások. 1939-ben egyes területeit az akkor felállított Horvát Bánsághoz csatolták. 1945-ben keleti területeit Vajdaság Autonóm Tartományhoz, nyugati részeit a Horvát Szocialista Köztársasághoz csatolták. Az 1991-ben kitört háború során Szerbia úgy Baranyára, mind Szerémség egészére igényt

megjelenő „ingatlan igényektől” és emlékeikben élnek az 1945-ös kivégzések, melyekért 1945 óta nem történt felelősségre vonás.⁴⁷ Sem a magyar nép, sem a magyar szervezetek nem fegyverkeztek fel (lehet, hogy ha akartak sem tudtak volna), nem támadták a hadsereget, ennek ellenére sem a szövetségi hadsereg, sem a horvát belügyi alakulatok nem tudják őket megvédeni a fegyveres bandáktól. Amikor a támadások miatt segítséget kérnek, akkor már késő. A horvát belügyi alakulatok állandó jelenlétét a magyar falvakban azért akarták elkerülni, hogy a szerb fegyveres bandáknak és a jugoszláv hadseregnek ne legyen alibije a támadásokra.

A horvátországi magyarok hivatalos szervezetei elvárják, hogy:

- Magyarország diplomáciai úton tegyen meg mindent a horvátországi béke megteremtése érdekében,

- az Európai Közösség megfigyelői nagyobb számban legyenek jelen a horvátországi magyarlakta területeken,

- Magyarország támogassa, hogy Horvátország határain európai nemzetközi fegyveres erők semleges övezetet hozzanak létre,

- a magyar diplomácia hasson a megfelelő szerb intézményekre és döntéshozatali központokra a béke helyreállítása érdekében,

- köszönik a magyar kormánynak, a Külügyminisztériumnak, a tömegtájékoztatásnak, a Magyarok Világszövetségének és a Művelődési Minisztériumnak mindazt, amit e válságos hónapokban eddig tettünk a jó ügy érdekében.

A HMSZ elnöke a horvátországi magyarlakta településeken kialakult feszült helyzetről tanúskodó fényképeket adott át, melyek hitelességét a jelen lévő horvát vezetők is bizonyították.

Szentlászló polgármestere kérte közbenjárásunkat, hogy a szövetségi, illetve a szerb döntéshozatali központokra hatva tegyék lehetővé a halottak eltemetését saját temetőjükbe, mert jelen pillanatban az a csetnikek ellenőrzése alatt áll. A szentlászlóiak küldöttségét a szomszédos szerb falu polgármestere megfenyegette azért, mert úgy mond a horvátországi magyarok is uszítások lettek. A falu körüli farmokat a szerb fegyveresek aknavetővel lőtték.

A beszélgetésbe bekapcsolódó Jeszenszky Géza miniszter úr kifejtette, hogy a delegáció látogatása nemcsak arra szolgál, hogy megismerjük a jugoszláviai horvátok, szerbek, magyarok helyzetét, hanem arra is, hogy hozzájárulhassunk a mielőbbi

formált. A háború során elfoglalt területek 1998-ig szerb ellenőrzés alatt álltak, amikor az erdői egyezmény értelmében azokat reintegrálták Horvátországba.

⁴⁷ 1944 őszén, 1945 elején a jugoszláv hatóságok elsősorban a Bácskában, kisebb mértékben a Muraközben, a Muravidéken és Dél-Baranyában követték el tömeges, több ezres, egyes becslések szerint több tízezer népiirtást a helyi magyarok és a németek ellen.

stabilizálódáshoz a kérdéses régióban. A magyar álláspontok világosak és egyértelműek, azokat ismeri a jugoszláv és a nemzetközi közvélemény. A térség legfontosabb kérdése, hogy különböző nemzetiségű, különböző nyelveket beszélő emberek, hogyan tudnak békésen egymás mellett élni.

A diktatúrákban korábban elfojtott érzelmek, sérelmek a demokratikus átalakulások során előtörtek és vannak olyan politikai erők, melyek érdekében áll, hogy a felszabadulás ne öröm, hanem esetenként tragédia legyen. A jugoszláv konfliktusokban nem az ötszáz éve egymás mellett élők vesznek részt, hanem azok okozzák a feszültséget, akiket senki sem hív, mégis a vegyes lakosságú területekre érkeznek, még hozzá nem külföldről. A külföld tevékenysége hasznos, amit az is bizonyít, hogy a magyar, illetve az európai államok érdeklődése, az EK-megfigyelők jelenléte nélkül a mostaninál is súlyosabb események történtek volna. A dubrovniki Hexagonale-értekezleten⁴⁸ a magyar fél valamennyi találkozón hangsúlyozta, hogy a béke biztosításához nem elég a fegyverszünet, vagy külföldi békefenntartó erők aktivizálása, hanem tartós, közös érdekeken nyugvó megoldást kell találni. Az európai szolidaritás a jugoszláviai tragédiában vizsgázik. Nem csak a három délszláv néppel szomszédos országgént, hanem az emberi jogok és a humanizmus elkötelezettjeként kívánunk hozzájárulni a békéhez. A történekeért valóban felelős politikai erők nincsenek előtérben, ezért nem a frontvonal túloldalán álló, egyszerű emberekre kell haragudni. Az európai közvélemény és a kormányok reagálásában, magatartásában fordulat következett be. Kezdetben értetlenül fogadták a horvát törekvéseket és csak a súlyos áldozatok döbbsentették rá őket a valódi helyzetre. Feladatunknak tekintjük, hogy meggátoljuk azt a tendenciát, hogy a figyelem köréből esetleg kiessenek azok a régiók, ahol még nincsenek, de bármikor lehetnek tragédiák. A magyar kormány az Európai Közösség soros elnöke, Hollandia felé kezdeményezte, hogy a jugoszláviai EK-megfigyelők tevékenységét terjesszék ki Szlavóniára. A nemzetközi fellépés alapvető feltétele, hogy minden jugoszláviai szemben álló fél elfogadja a fegyvernugvást. A magyar kormánynak tekintettel kell lennie a határainkon túl élő magyarság egészének érdekeire. Ha Vajdaságban nem élnének magyarok, sok tekintetben egyszerűbb lenne a magyar állásfoglalás kialakítása a jugoszláv belső ügyeket illetően. Értékelésünk szerint a vajdasági magyarok a horvátországiakhoz hasonlóan életveszélyben vannak, csak még nincs napirenden a lövöldözés, de nem zárható ki az 1944-es tömegmészárlás megismétlődése sem. Nincs olyan megoldás, amely csak Horvátország, vagy Szlovénia érdekeit biztosítaná, a békét a Vajdaságra is ki kell terjeszteni. Jugoszláviában 6-8 területi egység viszonyát

⁴⁸ Olaszország, Ausztria, Jugoszlávia, Csehszlovákia és Magyarország 1991. július 27-én tartotta meg a Pentagonálé országaiak az értekezletét, amelyen a csoporthoz Lengyelország is csatlakozott. Nevét ekkor változtatta Hexagonáléra.

kell újrászabályozni és emellett mindenhol garanciákat kell teremteni a kisebbségi jogok érvényesítésére.

A legsürgősebb cél a béke megteremtése, mert ennek nyomán bontakozhatna ki prosperitás, ami az orvosságot jelenti az intolerancia és az irracionalitás ellen.

A horvátországi delegációnak javasoltam, hogy magyarországi a látogatást a bizalom megnyilvánulásának, a magyar kormány eddigi politikája folytatásának tekintjük. Szolidárisak vagyunk valamennyi jugoszláv néppel és nemzetiséggel, érdekeltek vagyunk a valamennyi fél érdekeit kifejező, békés megoldásban. E világos álláspontunkat néhányan szándékosan félremagyarázzák. Leszögeztük, hogy mit tekintünk közös problémának, melynek megoldásához nyújtott támogatásunk nem tekinthető beavatkozásnak, érdekeltek vagyunk a jugoszláv helyzet stabilizálódásában, amihez elengedhetetlen a nemzetiségi jogok érvényesülésének garantálása, az irreguláris gerillacsoportok lefegyverzése és a hadsereg szerepének összehangolása a békés megoldás keresésével, értékelésünk szerint Marković elnök emberfeletti feladatot vállalt akkor, amikor a jugoszláv válság levezénylésére vállalkozott. Ezért a jugoszláv kormány minden lehetséges gazdasági, politikai és morális támogatást megérdemel bizonyos feladatok ellátásához. Ezek a következők: az ország állami intézményrendszere működőképességének megőrzése; az államelnökség hadsereg fölötti ellenőrzésének visszaállítása; az irreguláris fegyveres erők tevékenységének megakadályozása; valamennyi köztársaság biztonságának garantálása; a rendszer pluralista, demokratikus alapokon való átalakítása; a nemzetek önrendelkezési jogának és a nemzetiségi jogok érvényesítésének biztosítása. Magyarország nemcsak elvi nyilatkozatokat, hanem konkrét lépéseket is tesz a helyzet javítása érdekében.

Javasoltam, hogy kéréseiket pontokba szedve juttassák el a horvát parlamenthez és a horvát kormányhoz, illetve a szövetségi illetékesekhez. A szövetségi kormánynak pontosan látnia kell, hogy a magyar kormánysszervek érdeklődése nem beavatkozás, hanem a Horvátországban megfogalmazott kérdések teljesítéséhez való hozzájárulás.

Magyarország egyedül nincs abban a helyzetben, hogy elérje a problémák megoldását, de lépéseket fogunk tenni annak érdekében, hogy összehangolt, nemzetközi tevékenység folyjék a delegáció részéről felvetett kérések teljesítése érdekében.

A beszélgetés során külön kitértem arra, hogy a horvátországi magyarok polgári delegációjának közelmúltban tett budapesti látogatásán megfogalmazott kéréseknek a jugoszláv kormányhoz való továbbításakor a következő kérdések merültek fel:

- Mi bizonyítja, hogy a horvátországi magyarok valóban veszélyben vannak?
- Vannak-e köztük halottak, sebesültek?
- Kitől kaptak felhatalmazást, hogy egy idegen országtól kérjenek segítséget?
- Miért magyarországi és miért nem újvidéki magyar tankönyveket igényelnek iskoláikba?

A horvátországi hivatalos szervezetek képviselői a fenti kérdéseket cinikusnak nevezték. Rámutattak, hogy a szövetségi intézmények hozzáállását gondjaik megoldásához a kérdések önmagukban is jól tükrözik. A horvát és a magyar vezetők egyaránt azzal érveltek, hogy lakosságuk nevében bármikor segítséget kérhetnek azoktól, akikben megbíznak. A magyar szervezetek vezetői rámutattak, hogy veszélyeztetettségük nem kérdőjelezhető meg, amikor a gyerekek és az asszonyok nem mernek kimenni az utcára, a pincében alszanak és a mezőgazdasági munkák ellehetetlenülése, a helyi adókból épített utak szétrombolása miatt konkrét anyagi károk is keletkeznek.

A magyarországi tankönyvek küldésével kapcsolatban elmondták, hogy Horvátországban és Szlovéniában módosítják az iskolai tanterveket, ezért a szlovéniai olaszok gyakorlatához hasonlóan, amíg új ottani magyar nyelvű tankönyvek nem jelennek meg, a magyarországi tankönyveket kívánják használni.

Budapest, 1991. július 31.

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

166.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Háború Horvátországban

1991. szeptember 6.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB00727
Érkezett: 91. 09. 06. 13:24
Készítette: Om
Ellenőrizte: *Kézírással*

Azonnal!

Tárgy: A horvátországi háborús helyzet

1, 2, 3, 23, 47

Az utóbbi néhány nap elegendő bizonyíték arra, hogy a jugoszláv hadsereg aktív, elkötelezett résztvevője a Horvátország elleni szerb területtrábló fegyveres támadásnak. A szerb szabadcsapatok és a hadsereg egységei gyakorlatilag összehangolt, átfogó hadműveletet folytatnak Horvátország területeinek elszakítása és Szerbiához csatolása céljából. A katonai akciók jellege, a horvát települések, városok, polgári célpontok, ipari létesítmények minden eddigénél vadabb támadása, amelyekbe nehéztüzérséget, tankokat, repülőgépeket is bevetnek, szöges ellentétben áll a vezérkar nyilatkozataival, melyek szerint a hadsereg a tampon szerepét próbálja betölteni a harcban álló csetnik és horvát erők között.

Mind több jel támasztja alá, hogy a hadsereg kivonta magát a polgári ellenőrzés alól. Kadijević védelmi miniszter tegnap gyakorlatilag megtagadta Mesić államelnök felszólításának végrehajtását a laktanyákba történő visszavonulás haladéktalan megkezdésére. Mesić kilátásba helyezte, hogy de facto katonai puccsnak fogja minősíteni a hadsereg magatartását a hágai békekonferencián. Magas rangú katonai személyiségek megnyilatkozásaiból az szűrhető ki, hogy egyes katonai egységek a vezérkartól is függetlenül cselekszenek.

A tűzszünet aláírása óta felerősödött szerb akciók célja, hogy megakadályozzák a nemzetközi megfigyelők tevékenységének megkezdését, a békekonferencia létrejöttét mindaddig, amíg a Horvátország elleni katonai tervet meg nem valósítják. A civil célpontok válogatás nélküli pusztítása, az öldöklés, nem szerb lakosság elűzését szolgálja a meghódításra kijelölt területekről. A háború folytatása és eszkalálódása katasztrofális következményekkel járhat a térségre, mindenekelőtt Magyarországra, amelyeknek a menekültáradat várható növekedése csak egyik eleme.

Javaslom sürgős kormányzati állásfoglalás nyilvánosságra hozatalát, melyben követeljük mindenfajta fegyveres tevékenység azonnali beszüntetését; jelentsük ki, hogy a harcok folytatásáért és a békekonferencia esetleges megtorpedózásáért a szerb politikát és az azt támogató hadsereget fogjuk felelősnek tekinteni; mutassunk rá a hadsereg feletti polgári ellenőrzés hiányának beláthatatlan veszélyeire; a békekonferencia meghiúsulása esetére nyomásgyakorlásként helyezzük kilátásba Szlovénia és Horvátország elismerésének megfontolását.

– 94 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 35. d.

814

Rejtjeltávirat Zágrábból. A délszláv helyzet horvát megítélése

1991. október 2.

KÜM Távközlési Osztály

Rejtjel Távirata

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB10848

Érkezett: 91. 10. 02. 12:33

Készítette: TA.

Ellenőrizte: *Kézírással*

Tárgy: Horvát lépések a függetlenség irányába

Sürgős!

1, 2, 3, 23, 47

Kérésemre október 1-én fogadott Morsan horvát külügyminiszter-helyettes, akivel beszélgetést folytattam a jelenlegi jugoszláviai helyzet horvát megítéléséről, a moratórium lejártát követő várható horvát magatartásról. A beszélgetésen jelen volt Bernašek külügyminiszter-helyettes is. Elmondták, hogy Horvátország nem érdekelt az október 7-én lejáró moratórium meghosszabbításában, miután az a válság békés megoldását nem hozta közelebb, ugyanakkor az önállósodási folyamat leállítása a köztársaságnak jelentős gazdasági károkat okozott. A harcok többszöri tűzszüneti megállapodás ellenére folytatódnak és az utóbbi napokban a hadsereg újabb offenzívája rajzolódik ki a szerb stratégiai célok megvalósítása érdekében.

Október 8–9-re összehívták a Szábor ülését, amely döntéseket fog hozni a június 26-i állásfoglalás gyakorlati végrehajtása, mindenekelőtt a gazdasági önállóság mielőbbi elérése érdekében. Várható, hogy Mesić szövetségi elnök a moratórium lejárta után megválik tisztségétől.⁴⁹

⁴⁹ Stjepan Mesić 1991. december 5-én mondott le a JSZSZK elnökségének elnöki tisztségéről.

Horvátországnak továbbra is alapvető érdeke a válság nemzetközisítése, miután külső ráhatás és garanciák nélkül rendezés nem érhető el. Ezért nem fontolgatják a kiválást a hágai konferencia munkájából, ugyanakkor annak feladatát elsősorban a tartós tűzszünet megteremtésében és a múlt megegyezései nemzetközi garanciák melletti lezárásában látják és nem érdekeltek semmilyen új Jugoszlávia jövőjének megvitatásában. A rendezés szempontjából legfontosabb nemzetközi lépésnek jelenleg Horvátország és Szlovénia elismerését tartják, nincs kifogásuk a többi jugoszláviai köztársaság elismerésével szemben. Ez jelentős politikai nyomás lenne az agresszorra és egyben kiszélesíti a vele szemben alkalmazható szankciók jogi és gyakorlati lehetőségeit, beleértve nemzetközi békefenntartó erők küldését.

Megoldást sürgető kérdésként felvettem az Adria-olajvezeték újraindítását. Megerősítették, hogy a vezeték egy szakaszát szerb terroristák foglalták el és elzárták. Biztosítottak, hogy horvát részről mindent megtesznek a vezeték teljes birtokbavételére és a szállítás megindítására. Áadták Šeparović külügyminiszter ugyanilyen tartalmú levelét, amelyet futárral felterjeszték. Hangsúlyoztam az olajszállítás megindításának rendkívüli fontosságát. Teljesen pontos és folyamatos tájékoztatást igényelve, érzékeltem, hogy e kérdésben bármilyen taktikázás horvát részről súlyosan megterhelné a magyar–horvát viszonyt.

– 11 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

Jeszenszky Géza levele Zvonimir Šeparović horvát külügyminiszternek

1991. november 15.

002279/4/91

Tervezet 2

Budapest, 1991. november 15.

Őexcellenciája Zvonimir Separovic úr, miniszter
a Horvát Köztársaság Külügyminisztériuma
Zágráb

Excellenciás Uram,

Engedje meg, hogy megragadjam az alkalmat, hogy magam és Kormányom nevében kifejezzem nagyrabecsülésemet és egyúttal megköszönjem a hozzám címzett október 25-i és november 8-i levelét.

Fentieket részletesen tanulmányoztam. Ennek eredményeként más államok széles körével folytattam konzultációkat. Folyamatosan tanulmányozzuk, hogy milyen lépésekkel segíthetnénk elő leginkább a horvát nép önrendelkezési jogának érvényesítését.

Nagyra értékelem azt a szerepet, amelyet Horvátország a Hexagonáléban és az Alpok–Adria Munkaközösségben eddig is játszott. A Magyar Kormány kész arra, hogy az itt vállalandó horvát szerepet támogassa.

Éppen ezért De Michelis olasz kollégámnak már fel is vettem a kérdést. Vele abban maradtunk, hogy a közeljövőben a többi érdekelttel is megvitatjuk a témát, mint például Ausztriával.

Magyarország minden területen fejleszteni kívánja kétoldalú kapcsolatait Horvátországgal. Erősíteni akarjuk a már kialakult együttműködési formákat és célszerűnek látjuk újabb területek bekapcsolódását együttműködésünkbe. Éppen ezért szükséges lenne, hogy december első felében a magyar–horvát munkabizottság ülést tartson.

A Magyar Kormány alapvetően érdekelt a nemzeti kisebbségek jogainak védelmében. Kiemelten fontosnak tartom, hogy a Horvát Köztársaság alkotmányában egyértelműen kifejezésre jusson az ott élő kisebbségekre vonatkozó feltétel nélküli garancia. Azokra a garanciákra gondolok, melyeket Lord Carrington ismert javaslata

tartalmaz. Ez utóbbit a magyar nemzetiség helyzetével kapcsolatban is fontosnak tartom. Meggyőződésem, hogy a kérés megfelelő megoldása sok barátot fog szerezni Horvátországnak világszerte, amire történelmi relációban is nagy szükségünk van.

Engedje meg excellenciád, hogy őszinte nagyrabecsülésemről ismételten biztosítsam, őszinte híve,

Dr. Jeszenszky Géza
miniszter

MNL OL XIX-J-1-j 33. d.

169.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója Jeszenszky Géza és Franjo Gregurić horvát miniszterelnök budapesti tárgyalásairól

1991. november 26.

Külgügyminisztérium
IV. Területi Főosztály

Szigorúan titkos!
Készült 11. példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Katona T.
Somogyi F.
Szokai I.
Tomaj D.
Peisch S.
Meiszter D.
Bába I.
B e l g r á d
Zágráb
Saját

Feljegyzés Jeszenszky Géza külgügyminiszter és Franjo Gregurić horvát miniszterelnök budapesti tárgyalásairól (1991. november 25.)

Gregurić horvát miniszterelnök a tárgyalások során kifejtette:

– A Jugoszláv Néphadsereg fokozatosan kivonul Horvátországból. Baranya kivételével az észak-horvátországi területeket már elhagyta, Zágrábból pedig két héten

belül kivonul. Rijeka és Pula már felszabadult, de Split és Zadar körül még harcok folynak.⁵⁰ A JNA tengeri bázisait csak lassan tudja kiüríteni, mert a helyszűke miatt képtelen a hadiflotta egészét Crna Gorában elhelyezni. A horvát vezetés a kiürített tengermelléki katonai bázisokat polgári célokra kívánja hasznosítani.

– A háború igen nagy területen folyik. A horvát fegyveres erők legnagyobb hátránya, hogy nem rendelkeznek légierővel. Eddig 220 tankot és jelentős mennyiségű nehézfegyverzetet zsákmányoltak,⁵¹ de ez elégtelen a horvát területek felszabadításához. Horvátország beindította saját haditermelését. A tüzérségi fegyverek egy részét (például aknavetőket, tarackokat) és löszert képesek gyártani, a fegyverzet nagyobb részét azonban a nemzetközi feketepiacon szerzik be, ami nehezíti és megdrágítja vásárlásaikat. Nem akarnak nagy hadiipari potenciált kifejleszteni, mert azt békeidőben nem tudnák működtetni. Horvátország a jövőben sem kíván militarizált ország lenni.

– A JNA az ENSZ békefenntartó erők horvátországi bevonulásával párhuzamosan fog kivonulni a köztársaságból. Az ENSZ-csapatok soraiban európai országok katonái is jelen lesznek, ezért horvátországi megjelenésük feltételezhetően el fog húzódní. Addig, tehát a következő kb. 20 napban újabb, még erőteljesebb szerb offenzívára számítanak. Miloševićék célja minél nagyobb horvát területek meghódítása az ENSZ-erők megjelenése előtt.

– Franjo Tuđman horvát köztársasági elnök november 24-én televíziós beszédet tartott, melynek két lényeges elemét érdemes kiemelni:

a. megőrzik a demokráciát, nem tesznek engedményt sem a horvát jobboldalnak, sem a kommunista jugoszláv hadsereg nyomásának. Paragát, a Horvát Jogpárt⁵² vezérét

⁵⁰ 1991-ben a szerb erők elsősorban a kikötőjének a jelentősége miatt akarták elfoglalni Zárát (Zadart). A Ratko Mladić parancsnoksága alatt álló szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg egységei 1991. szeptember 15-én Zárát, másnap Šibeniket kezdték el gránátvetőkkel lőni. Az 1991. november 1. és 6. között zajló zárai csatában a többszörös túlerő ellenére a horvát védők kitartottak, a város nem adta meg magát. 1991 karácsonyán, majd 1992 májusában a várost heves szerb tüzérségi támadás érte.

⁵¹ 1991 szeptemberében a Horvát Nemzeti Gárda egységei bekerítették a Jugoszláv Néphadsereg zágrábi, varasdi, bjelovári laktanyáit. Míg a zágrábi laktanyákból a jugoszláv katonák teljes felszereléssel szabadon távoztak, addig varasdi és a bjelovári jugoszláv helyőrség szeptember 22-én és 29-én kapitulált. A Horvát Nemzeti Gárda Varasdon 74 T–55-ös tankot, 88 páncélozott járművet, 36 önjáró légelhárító üteget, 24 tankelhárító üteget, 72 aknavetőt, míg Bjelováron 78 T–55-ös tankot zsákmányolt.

⁵² A Horvát Jogpártot (Hrvatska stranka prava, HSP) 1990. február 25-én Dobroslav Paraga, Ante Paradžik és Krešimir Pavelić alapították. A HSP önmagát az Osztrák–Magyar Monarchiában működő, Eugen Kveternik és Ante Stačević vezetése alatt álló Jogpárt utódjának vallja. A független Horvátországért síkra szálló, több elemében az usztasa mozgalmat idéző politikai mozgalom párthadserege az 1991-ben létrehozott, 1993-ban feloszlott, a horvát önvédelmi harcokban fontos szerepet játszó Horvát Önvédelmi Erők (Hrvatske Odbrambene Snage, HOS) volt. A HOS révén egyre nagyobb politikai befolyásra szert tevő Jogpárt egyik vezetőjét, Ante Paradžikot 1991. szeptember 21-én

olyan bizonyítékok alapján tartják vizsgálati fogságban, amelyek szerint alkotmányellenes, illegális fegyveres alakulatokat szervezett (létszámukat kb. 1000 főre becsülik) és a JNA kémelhárításával is kapcsolatban állt;

b. a többi jugoszláviai köztársasággal szuverén államok között kötendő szerződések alapján kívánnak megállapodni. Ragaszkodnak az alkotmányban rögzített határok megváltoztathatatlanságához. Biztosítják a nemzeti kisebbségeknek az európai normák szerinti jogokat és erről hamarosan törvényt alkotnak.

– A horvát parlament december 4–5-én fogja tárgyalni a nemzetiségi törvényt. A törvénytervezetet Bagi Gábor zágrábi magyar főkonzulnak átadják. Szeretnének a tirolizációhoz vagy a svájcihoz hasonló modellt átvenni a nemzetek és nemzetiségek együttélése tekintetében. Az EK-nak felvetik, hogy a horvát nemzetiségi modell átvételéről a többi jugoszláviai köztársaságot győzzék meg. A november 23-i genfi tanácskozáson Milošević a nemzetiségi kérdést megkerülte.

– Horvátország támogatja, hogy ENSZ-csapatok vonuljanak be a jugoszláviai válságövezetekbe, így a szerb–horvát állami határra, Bosznia és Horvátország állami határára. A JNA folyamatos kivonulásával párhuzamosan az ENSZ-csapatok átvonnák az ellenőrzést a válságövezetekben. A jugoszláviai békefenntartó erők főparancsnoksága Szarajevóban lenne, alparancsnokságai pedig Zágrábban és Belgrádban működnének.

– Horvátország ellenzi, hogy a gazdasági embargót az EK Jugoszlávia egészére rendelte el. Kéri, hogy Magyarország támogassa azt a horvát kezdeményezést, mely szerint az embargó alól ki kellene vonni Horvátországot és Szlovéniát, amelyek a leginkább nyugati orientációjúak és a háborúban egyébként is ők a megtámadott fél.

– Támogatják, hogy a nemzetközi közösség minden jugoszláv köztársaságot, amely ezt kéri, ismerjen el. Szükségesnek tartják Jugoszlávia nemzetközi jogalanyiségének megszüntetését. A szövetségi intézmények ugyanis Horvátország, Szlovénia és Macedónia képviselői nélkül működnek, így nem reprezentálják az említett köztársaságokat. Bosznia-Hercegovina azért nem bojkottálja a szövetségi szerveket, mert a köztársaság teljes katonai megszállás alatt áll, a boszniai szerbség nem kíván lemondani

a horvát rendőrség tagjai tisztázatlan körülmények között meggyilkolták. Az 1992-es horvátországi választásokon, 180 ezer szavazattal, a harmadik legerősebb horvát párt lett. 1993-ban a párt vezetőit terrorizmus és államellenes tevékenység vádjával letartóztatták. A felmentő ítélet után pártszakadásra került sor, annak élére Ante Đapić került. Đapić vezetésével a párt a politikai centrum felé mozdult el. Az 1995-ös választásokon 5%, a 2000-es választásokon 5,2%-ot szerzett. 2009-ben Đapić lemondása után a párt élére Daniel Srb került. A 2011-es választásokon a Jogpárt már nem került be a Szabóba, azóta is parlamenten kívüli erőként működik.

Jugoszlávia létéről, a muzulmánok egy része pedig még mindig valamilyen kompromisszumot keres Szerbiával.

– Korábban Szlovénia, Horvátország és Bosznia-Hercegovina kívántak egy konföderációban élni, de ez utóbbi megosztottsága miatt az elképzelések realizálására nem kerül sor. Bosznia felosztása a horvátok, szerbek és a muzulmánok között lehetetlen, ez a jelenleginél is véresebb háborúhoz vezetne a Balkánon. A szerb vezetés jelenleg „mini-Jugoszlávia” létrehozására törekszik, melynek tagjai volnának Szerbia, Crna Gora és Bosznia és mely államalakulat a jelenlegi Jugoszlávia jogutódja lenne. Jugoszlávia helyén valószínűleg független államok jönnek létre, melyek keresni fogják az együttműködés különféle formáit.

Az Európai Közösség szinte valamennyi megoldási javaslatát Horvátország elfogadta, illetve beépítette jogrendszerébe. A konfliktus lezárásának menetrendje szerintük a következő: 1. tűzszünet, 2. JNA távozása, 3. a független köztársaságok elismerése.

– A köztársaság vezetésének eltökélt szándéka, hogy a horvátországi menekülteket visszatelepítik otthonukba. Horvátországból eddig 540 ezer fő hagyta el otthonát a háborús veszély miatt. Közülük 230 ezren Horvátország, Szlovénia és Bosznia békésebb vidékein, 130 ezren pedig Szerbiában találtak menedéket. A Vajdaságból egyre több horvát menekül el.⁵³ Horvátország elismerése segítené a menekültek visszatelepülését. A ma élő és a jövő generációk nevében köszönik azt a felbecsülhetetlen segítséget, melyet Magyarország nyújtott a horvát népnek a háború során. Javasolják, hogy a magyar és a horvát menekültügyi hivatalok erősítsék kapcsolattartásukat és együttműködésüket.

Jeszenszky miniszter úr elmondta:

– A kis népeknek kétszeres erőfeszítést kell tenniük a Nyugat jóindulatának elnyeréséért. Ezért a horvát alkotmányt úgy kell módosítani – nem utolsósorban a mihamarabbi elismerés érdekében –, hogy az kielégítse az európai követelményeket. A horvát parlamentben gyorsítani kellene a nemzetiségi törvény elfogadását.

– A világ kezdetben megosztott volt a szerb–horvát konfliktus megítélésében. A szerbek egy rossz ügyet rendkívül ügyesen szolgáltak, a horvátok pedig éppen fordítva. Vukovár eleste⁵⁴ és Dubrovnik lerombolása⁵²⁵ a szerbeknek rendkívül sokat ártott,

⁵³ Mérvadó becslések szerint 1991 és 1995 között mintegy 30 ezer horvát menekült el Vajdaságból.

⁵⁴ Vukovárt/Valkóvárt 1991. augusztus 25-én kezdték el ostromolni a Jugoszláv Néphadsereg reguláris egységei és a szerb szabadcsapatok. A véres utcai harcok 1991. november 22-én értek véget, az összetűzésekben a város szinte teljesen megsemmisült. A város eleste után a helyi kórházban ápolt 260 sebesültet a szerb szabadcsapatok és a Jugoszláv Néphadsereg egységei az ovčarai mezőgazdasági birtokon kivégezték. Bár a halálos áldozatok pontos száma a mai napig nem ismeretes, a becslések szerint az ostrom során a várost védő horvát erők 900 főt veszítettek, a város körüli harcokban további ezer horvát katona halt meg, 7000 ezer pedig szerb fogságba került. A civil áldozatok

és néhány hét alatt jelentős elmozdulás történt Horvátország javára a nemzetközi közvélemény hozzáállásában. Egy jó nemzetiségi törvény elfogadása Horvátország barátai számára is megkönnyítené az érvelést a horvát érdekek mellett.⁵⁵

– Horvátország függetlenségét de facto elismertük, a de jure elismerés pedig csak idő kérdése. A Vajdaságban 400 ezer magyar él túszként, ezért az elismerésben mi nem lehetünk elsők, mert az pogromokat, és a vajdasági magyarság tömeges menekülését válthatja ki.

– A magyar–horvát kapcsolatokat úgy kell alakítani, hogy az békeidőben elősegítse a két szuverén állam minél szorosabb integrálódását. Ehhez a Hexagonale és a kétoldalú gazdasági kapcsolatok már kialakult rendszere jó keretet nyújtanak. Javasoljuk, hogy a Magyar–Horvát Együttműködési Vegyes Munkacsoport mielőbb üljön össze Budapesten.

– Diplomáciai kapcsolatainkat erősíteni akarjuk. Jó visszhangja lenne, ha az egykori magyar tulajdonban volt zágrábi magyar főkonzulátus épületét visszakapnánk.

– Horvátországgal három új határátkelőt szeretnénk mielőbb megnyitni, ez ügyben célszerű volna az illetékes vámszervek találkozóját mielőbb megtartani.

– Tartalmi jelentősége és propagandahatása miatt egyaránt kedvező volna, ha Horvátország csatlakozna a magyar–ukrán kisebbségi deklarációhoz.

– Minthogy az Adria-kőolajvezeték üzemeltetésének nincsenek műszaki akadályai, egy magyar és egy csehszlovák szakértőt küldenénk ki a kőolajszállítások felújítása lehetőségének megvizsgálására. Célszerű volna a nemzetközi békefenntartó erők ellenőrzését kérni az olajvezeték mentén.

számát 1000 főre becsülik, míg a szerb erők 6000 főt vesztek. A Hágai Nemzetközi Bíróság emberiségellenes bűncselekmények és a háborús konvenció megsértésének vádjával emelt vádat Mile Mrkšić, Veselin Šljivančanin és Miroslav Radić szerb tisztek ellen. 2007-ben Mrkšićet húsz, Šljivančanint öt év börtönbüntetésre ítélte, míg Miroslav Radićot felmentette a vádak alól. A szerb bíróságok a valkóvári kórház sebesültjeinek a legyilkolásának az ügyében 14 személyt ítétek el.

⁵⁵ A Jugoszláv Néphadsereg és a montenegrói Területvédelmi Egységek 1991. október elsején vették ostrom alá az UNESCO által a világörökség részévé nyilvánított Dubrovnik városát. 1992 tavaszán, amikor a háború súlypontja Bosznia-Hercegovinába helyeződött át, a Horvát Hadsereg által indított hadműveletek fokozatosan enyhítették a Dubrovnikra nehezedő nyomást. Franjo Tuđman horvát elnök 1992. november 3-án Dubrovnik főterén jelentette be az ostrom végét. Bár a város köré vont szerb ostromgyűrűt sikerült felszámolni, a környező magaslatokat az ellenőrzésük alatt tartó szerb erők időről időre továbbra is lőtték a várost. A Dubrovnikot ért utolsó tűzérségi támadásra 1995. augusztus 17-én került sor. Az 1991 és 1992 közötti ostrom során 11 425 épület sérült meg, 886 teljesen megsemmisült. A civil áldozatok száma 88 főt tett ki, 225-en megsebesültek. A Horvát Hadsereg a Dubrovnikért vívott harcok során 417 főt, a Jugoszláv Néphadsereg és a Montenegrói Területvédelmi Egységek 165 főt vesztek. Az ostrom során a városból 15 ezer fő menekült el.

A horvát kormányfő valamennyi magyar felvetést támogatta.

Budapest, 1991. november 26.

MNL OL XIX-J-1-j 34. d.

170.

Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát kormány kérése
Horvátország függetlenségének elismerésére

1991. december 20.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirata
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB10069
Érkezett: 91. 12. 09. 13:56
Készítette: Pl.
Ellenőrizte: *Kézírással*

Sürgős!

1, 2, 23, 47, 14

Tárgy: Horvát kérés az elismeréssel kapcsolatban

December 8-án bekérített Šeparović külügyminiszter és kormánya nevében az alábbiak továbbítását kérte a magyar kormányhoz:

1. Kéri, hogy a magyar kormány vesse latba minden nemzetközi tekintélyét és kapcsolatait annak érdekében, hogy az ENSZ békefenntartó erők mielőbb megérkezzenek Horvátországba. Ez az egyetlen lehetőség a köztársaság elleni agresszió megállítására.

Horvát részről december 8-ával maradéktalanul végrehajtják a hágai megállapodásban vállalt kötelezettségeket a horvátországi katonai objektumok blokádjának feloldására. Annak ellenére megtették ezt, hogy a hadsereg hatalmas mennyiségű,

Horvátországot megillető haditechnikát és más értékeket visz magával, valamint nem nyújt kellő garanciákat arra nézve, hogy a kívánt katonai erőket nem vetik be Horvátország ellen más frontszakaszokon.

A békefenntartó erők lehetséges elhelyezésében horvát részről elmentek a lehetséges kompromisszum határáig. Vance-szel abban állapodtak meg, hogy ezek nem a köztársaság határai mentén és nem a frontvonalon, hanem a válságövezetekben létesítenének bázisokat, ahonnan fokozatosan terjesztenék az ellenőrzést mind nagyobb területre. A rendezés előfeltétele, hogy a hadseregnek ki kell vonulnia Horvátország teljes területéről és ezzel párhuzamosan a horvát védelmi erők is visszavonulnak a válságövezetből. Az ily módon demilitarizált területek felett az ellenőrzést a horvát rendőrség venné át a polgári közigazgatás helyreállítása céljából.

Még nem ismerik Vance tegnapi belgrádi tárgyalásainak eredményeit és azt, hogy az ENSZ-megbízott végül milyen javaslatot terjeszt a BT elé.

2. Az elismerés kérdésében újabb bonyodalmakat okozhat Bush elnök két nappal ezelőtti kijelentése, mely szerint Horvátország elismerése az USA véleménye szerint a határok tisztázatlansága miatt problémás. Horvát részről úgy látják, hogy a megnyilatkozás hátterében az Eagleburger vezette szerbbarát amerikai lobby tevékenysége áll és célja a nyomásgyakorlás az EK december 9-i csúcsértekezletére a szlovén és a horvát kérdés különválasztása érdekében.

Horvátország számára katasztrofális lenne, ha december folyamán Szlovéniával együtt nem ismernék el, mert az a köztársaságot évekig tartó háborúba kényszerítené.

Szilárd ígéretük van arra, hogy Németország, Olaszország és esetleg több állam (Portugália, Spanyolország, Belgium, Ausztria, Dánia, Luxemburg, Írország) december folyamán mindkét köztársaságot elismeri. Szeretnék, ha Magyarország az első csoportban lenne, vagy azt rövid időn belül követné Lengyelországgal és Csehszlovákiával együtt, ugyanakkor azt kérik, hogy a magyar elismerés ne legyen a visegrádi hármas együttes lépésének függvénye. Cseh részről ugyanis hajlamot érzékelnek arra, hogy Szlovéniát Horvátországtól eltérően kezelje.

A horvát vezetés kéri, hogy a magyar kormány továbbra is tartson ki amellet, hogy a két köztársaságot együtt kell elismerni, mutasson rá a Horvátország leválasztására irányuló törekvésekből származó veszélyekre és próbáljon diplomáciai aktivitást kifejteni ennek megakadályozása érdekében.

3. Šeparović felhívta figyelmet az Eszék és Dubrovnik ellen folyó kíméletlen agresszió megállítása érdekében a nemzetközi nyomás erősítésének szükségességére, Szerbiára és a szövetségi hadseregre.

Rejtjeltávirat New Yorkból. Erdős André misszióvezető megbeszélése
Zvonimir Šeparović horvát külügyminiszterrel New Yorkban

1992. február 18.

KÜM Távközlési Osztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: New York
Azonosító: NEW10680
Érkezett: 92. 02. 18. 6:19
Készítette: Om
Ellenőrizte: Kézírással

Sürgős!

14, 47

612. és 698. számú faxomra:

Február 17-én másfél órás megbeszélésen fogadtam Šeparović horvát külügyminisztert, aki meleg szavakkal méltatta a magyar kormány Horvátország irányában folytatott politikát. Kiemelte, hogy Magyarország „kezdetől fogva az ő oldalukon állt” és köszönetet mondott azért, hogy Budapest az elsők között ismerte el Horvátország függetlenségét és létesített diplomáciai kapcsolatokat Zágrábbal. Jelezte, várják külügyminiszterünk látogatását, bár lehet, hogy addigra már nem ő lesz a horvát külügyek irányítója.

A horvát politikus elmondta: New York-i látogatásának célja, hogy a BT valamennyi tagállamával eszmecsere folytasson az ENSZ békefenntartó erők telepítésével, illetve a Horvátország ENSZ tagságával összefüggő kérdésekről. Hangsúlyozta, hogy elsőként a magyar képviselőt kereste fel, és mint baráti országtól kérte álláspontjuk támogatását.

A Vance-terv végrehajtása kapcsán Šeparović alapvető fontosságúnak tartotta, hogy a menekültek szabadon visszatérhessenek otthonaikba és ezzel összefüggésben rámutatott érdekeink közösségére. Emlékeztetett: Szerbia egyértelmű törekvése, hogy megszabaduljon a nem szerb lakosságtól. Elmondta, hogy Tuđman elnök levelet intézett Pinheiro portugál külügyminiszterhez, az EK Miniszteri Tanácsa soros elnökéhez

és Lord Carringtonhoz (lásd 698 sz. faxunk), amelyben Horvátország kötelezettséget vállal a kisebbségi jogok tiszteletben tartására és ugyanezt várja el a többi volt jugoszláv tagköztársaságtól.

A horvát külügyminiszter újólag teljes támogatásáról biztosította a Vance-tervet és hangsúlyozta, hogy az ENSZ jelenlétét ideiglenes jellegűnek képzelik el, nem akarnak „újabb Ciprust”. Ugyanakkor jelezte, hogy a kéksisakosok horvátországi jelenléte számukra azt is jelenti, hogy a szerb csapatok kivonása fejében időlegesen le kell mondaniuk az ország területének egy része feletti szuverenitásról. Ezt az árat azonban hajlandóak „megfizetni”. Az ENSZ-csapatok távozása után készek a horvátországi szerbeknek a nemzetközi normákkal összhangban álló autonómiát biztosítani.

Az ENSZ-szel való kapcsolataikkal összefüggésben elmondta: tagfelvételi kérelmüket a lehetőség szerint kívánják terjesztetni, de tisztában vannak azzal, hogy egy nem kellően előkészített és megalapozott lépés ellentétes eredménnyel járhat. Ezért egyelőre egyfajta „megfigyelői státusz” elnyerése [a céljuk], vagy egy „összekötő iroda” létrehozásán gondolkodnak, amely lehetővé tenné a Világszervezettel való folyamatos kapcsolattartást. Ezt a 13 ezer ENSZ-katona horvátországi jelenléte, illetve a Világszervezet humanitárius tevékenysége mindenképpen indokolja. Ugyanakkor tisztában vannak a kérdés kényes jellegével, illetve azzal, hogy az ENSZ történetében ilyenre még nem volt precedens. Šeparović a témáról tárgyalásokat folytat az ENSZ-főtitkár kabinetfőnökével. Ghali elfoglaltságára hivatkozva nem fogadja, de Šeparović Vance közbenjárását kívánja igénybe venni a főtitkárnál teendő látogatásához. Az előzetes tervek szerint a New York-i horvát képviselőnek Šeparović lenne a vezetője.

Horvátország nemzetközi elismerése kapcsán hangsúlyozta az USA ilyen irányú lépésének alapvető jelentőségét. Tájékoztatott, hogy orosz részről ígéretet kaptak Horvátország (és Szlovénia) elismerésére, de az oroszok egyúttal hangsúlyozták, hogy „a jövőben is együtt kívánnak működni a maradék Jugoszláviával”. A horvát politikus az államutódlás kapcsán óvott a FÁK-modell követésétől, mely Oroszországnak kiemelt helyet biztosított e vonatkozásban.⁵⁶ Végül bizalmas jelleggel elmondta: Prágában sérelmezték, hogy Csehszlovákia – Magyarországtól és Lengyelországtól eltérően – nem vette fel a diplomáciai kapcsolatokat Horvátországgal és Dienstbier külügyminiszter Ljubljanába ellátogatott, Zágrábba viszont nem.

⁵⁶ A FÁK (Független Államok Közössége) 1991. december 21-én a volt Szovjetunó 11 tagállama (Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Moldova, Oroszország, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Ukrajna és Üzbegisztán) által létrehozott konföderáció. Grúzia 2009-ben kilépett a FÁK-ból, 2014-ben Ukrajna is bejelentette ezt, azonban arra a mai napig nem került sor. Napjainkban 9 állandó és 3 támogató tagja van. A FÁK számos integrációt és együttműködést célzó gazdasági, katonai és külpolitikai egyezményt írtak alá.

Válaszomban támogatásunkról biztosítottam az ENSZ-szel kapcsolatos horvát törekvéseket és ismertettem a jugoszláviai válság kapcsán pl. a legutóbbi BT-határozat szövegezésében kifejtett tevékenységünket. Felhívtam a figyelmet az ENSZ-tagfelvételi kérelem időzítésének fontosságára, illetve az azzal kapcsolatos politikai természetű problémákra. Ismertettem az ENSZ-főtitkár legújabb jelentésének főbb megállapításával kapcsolatos véleményünket, amit Šeparović érdeklődéssel fogadott. Felhívtam a figyelmet az ENSZ-béketerv kompromisszumos jellegére és hangsúlyoztam annak fontosságát, hogy horvát részről teljes mértékben működjenek együtt az ENSZ-erőkkel és mindent tegyenek majd meg a még megválaszolatlan kérdések mielőbbi konstruktív megoldása érdekében.

A horvát külügyminiszter jelezte, hogy New York-i tárgyalásai eredményéről tájékoztatni fogja ENSZ-képviselőtünket.

Lássa:
Nemzetközi Szervezetek Főosztálya
IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedem:

MNL OL XIX-J-1-j 27. d

172.

A 4. Területi Főosztály emlékeztetője Jeszenszky Géza
és Mate Granić horvát miniszterelnök-helyettes tárgyalásáról

1992. március 6.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
00923/1/SZT/1992

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig
Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky Géza
Katona T.
Tomaj D.
Peisch S.

827

Bába I.
Sáringer L.
Belgrád
Zágráb
Saját (3 példány)

Feljegyzés

Tárgy: Emlékeztető Jeszenszky Géza külügyminiszter és Mate Granić horvát miniszterelnök-helyettes találkozójáról

Jeszenszky miniszter úr kifejtette:

– A találkozóra fontos időpontban került sor. Horvátország Magyarország számára a legtermészetesebb partner a tengerre való kijutás szempontjából.

– Az ENSZ békefenntartó erőinek horvátországi telepítését támogatjuk. A Biztonsági Tanács keretében segítjük a béke megteremtését és a kisebbségek helyzetének javítását célzó lépéseket.

– Az ENSZ-ben kétségek vannak a tekintetben, hogy Horvátország be fogja-e tartani korábban vállalt kötelezettségeit az emberi és kisebbségi jogok biztosítása területén. Sokan horvát offenzívától tartanak. Bizonytalan, hogy a JNA-csapatok megszállt területekről történő kivonulása és az ENSZ-csapatok bevonulása közötti interregnumban mi fog történni. A magunk részéről elősegítjük az ENSZ-erők Magyarországon keresztüli tranzitját.

– A magyarországi menekültek helyzetének rendezése ügyében közvetlen együttműködést kell kialakítanunk. Elégedettek vagyunk a horvát kormány azon álláspontjával, hogy elítéli a katonai szolgálatra vonatkozó horvát behívók magyarországi terjesztését.

– A katonai akciókat követően Magyarországra menekülő horvát fegyveres személyek részére fegyvereiket nem tudjuk visszaszolgáltatni, mert ez egyrészt sértené az ENSZ BT jugoszláviai fegyverembargóra vonatkozó határozatát, másrészt alapot adnánk egy újabb szerb propagandakampánynak Magyarország ellen.

– A pécsi tv-adó horvát műsorszórásra történő felhasználása lehetőségét horvát kérés alapján megvizsgáljuk.

– Az Adria-vezeték ismételt működésbe állításáról tervezett négyoldalú konzultáción a szerb részvételt, mint az egyik felhasználó részvételét tartjuk indokoltnak.

– Szívesen részt vennénk a horvátországi újjáépítési munkákban.

– Kétoldalú gazdasági kapcsolatainkat elmélyítené, ha az európai rendszerhez illeszkedő elektromosenergia-hálózati összeköttetést és közvetlen Rijeka–Zágráb–Budapest autópálya-kapcsolatot létesítenénk.

– Javasoljuk egy átfogó államközi nemzetiségi együttműködési megállapodás megkötését, választ várunk korábban átadott kulturális munkatervjavaslatunkra. Támogatjuk a közös tankönyvkiadást.

– Külügyminiszteri konzultációra március végén látunk reális lehetőséget, azt megelőzően külügyi helyettes államtitkári szinten javasolunk tárgyalásokat Zágrábban.

Granić miniszterelnök-helyettes elmondta:

– Jelen pillanatban 4-5 ezer horvát fogoly van a „csetnikek” táboraiban.⁵⁷ Remélik, hogy a horvátországi menekültek mihamarabb visszatérnek lakóhelyükre. Minden menekült számára azonos elbánást kívánnak biztosítani. Javasolják, hogy magyar, horvát és ENSZ részvétellel hozzunk létre háromoldalú bizottságot, mely a visszatelepítéssel kapcsolatos kérdésekben lenne illetékes.

– Március 11–12-én várják az ENSZ-csapatok indiai főparancsnokának⁵⁸ érkezését a régióba. Az ENSZ-csapatok feladata horvát értelmezés szerint:

1. demilitarizálás;

2. menekültek visszatelepítése;

3. eredeti etnikai arányok visszaállítása és annak tükröztetése a helyi adminisztrációs szerveknél.

– A horvát vezetés a helyzetet nem kívánja katonai eszközökkel megoldani. Az ENSZ-erők megérkezéséig nem indítanak katonai offenzívát. Az ENSZ-csapatok érkezését követően jelentős nagyságrendű demobilizálást fognak végrehajtani. Az ENSZ feladata lesz, hogy biztosítsa a kérdéses régióban a közutak és a vasutak zavartalan működését, ami nehéz feladat lesz, mert már a JNA sem ellenőrzi a csetnik terroristákat.

– A helyzet rendezéséhez nélkülözhetetlen, hogy valamennyi, egykor Jugoszláviát alkotó köztársaság függetlenségét nemzetközileg elismerjék, azt követően pedig Szerbia egyesülhetne Crna Gorával.⁵⁹ Ezáltal elkerülhető lenne Jugoszlávia jogutódlásának egyoldalú szerb, Crna Gora-i kisajátítása.

– A kisebbségi jogok garantálását szolgáló törvényeket a horvát parlament elfogadta.

⁵⁷ 1991 októberétől 1992 teléig a Jugoszláv Néphadsereg és Katonai Biztonsági Hivatal nyolc hadifogolytábort állított fel a Szerb Köztársaság területén. A horvát foglyokat Begaszentgyörgyön, Nagybecskerekén, Szávaszentdemeteren, Nišben és Belgrádban őrizték.

⁵⁸ Utalás Satish Nambiar indiai tábornokra, aki 1992 és 1993 között volt az ENSZ Védelmi Erőinek (UNPROFOR) Jugoszláviában állomásozó főparancsnoka.

⁵⁹ 1992. április 27-én jött létre a Szerbiából és Montenegróból álló ún. Jugoszláv Szövetségi Köztársaság. 2003. február 4-én Szerbia és Montenegró Államközösségévé nevezték át. 2006. május 21-én a montenegrói függetlenségi népszavazással szűnt meg.

– A menekültkérdésben a legnagyobb problémát a menekültek biztonságos visszatelepítése jelenti. Az eredeti etnikai arányok visszaállítását követően nemzetközi ellenőrzés mellett lebonyolított helyi választásokat kívánnak kiírni.

– Információink szerint az EK ki akarja terjeszteni megfigyelői tevékenységét az eddig nem tervezett területekre is.

– Horvátország helyzete lényegesen könnyebb lesz Babić krajina elnök távozása után.⁶⁰ A horvátországi Krajina életben tartásának egyetlen módja, ha kapcsolatait rendezi Horvátországgal. A területet kívülről senki nem tudja finanszírozni. Horvátország és Szerbia között, illetve Horvátország és Bosznia között lehetetlen a békés területcsere, mert két világról van szó. A távolabbi jövőben esetleg lehetséges egy általános európai integráció keretében tárgyalásokat folytatni a szerbekkel az integráció valamilyen formájáról. Infrastrukturális érdekeik sem Szerbiához, hanem elsősorban Szlovéniához, Boszniához és Macedóniához kötik őket. Igazán nincs mit cserélni a szerbekkel, minthogy nem szerb többségű régiók, hanem csak szerb többségű városok léteznek Horvátországban.

– Boszniával minden esély megvan a jó politikai-gazdasági kapcsolatok fenntartására, Boszniának érdeke a nyugati orientáció. A bosnyák vezetésben két irányzat érvényesül. Az Ajanović, Čengić vezette szárny korrekt partnere a horvátoknak, Izetbegović elnök azonban megragadt az egy évvel ezelőtt aktuális konföderációs elképzelésénél és azt módosíthatja, eredménytelenül.

– Az Adria-vezetékéről a magyar fél által kezdeményezett négyoldalú (magyar–cseh–szlovák–horvát–szerb, plusz EK és ENSZ megfigyelői) tanácskozás szükségességével egyetértenek, de belpolitikai problémát okozna számukra Szerbia részvétele. Egyeseknek úgy tűnhetne, hogy Horvátország a szerbek egyetértését kéri a vezetékek ismételt működtetéséhez. Javasolják, hogy reális közvetítőként a szerbeket a tárgyalásokon a JNA képviselői helyettesítsék, akikkel amúgy is kapcsolatban állnak más ügyekben. Konzultálnak a kérdéssel az EK zágrábi missziójával és talán a JNA-val is, azt követően levélben értesítenek minket álláspontjukról. Egyetértenek az EK-megfigyelők és esetleg az ENSZ képviselőinek megfigyelői státuszában való részvételével.

Budapest, 1992. március 6.

MNL OL XIX-J-1-j 27. d

⁶⁰ Milan Babić hevesen ellenezte a Vance-terv végrehajtását, ezért 1991 végére Belgrádban is elszigetelődött. 1991. december 19-én a krajina miniszterelnöki tisztségéből a Krajina Szerb Köztársaság elnöki székébe távozott. A tisztségváltás lényegében politikai súlyának és befolyásának a csökkenését, az eseményekre való ráhatásának a marginalizálódását jelentette.

A 4. Területi Főosztály jelentése Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának zágrábi tárgyalásairól

1992. március 24.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
001038/2/SZT/1992
0001
1499/Je

Szigorúan titkos!
Készült: 8 példányban
Kapja:
Jeszenszky G.
Katona T.
Martonyi J.
Bába I.
Peisch S.
Tomaj D.
Endreffy M.
Saját

Tárgy: Bába Iván helyettes államtitkár zágrábi tárgyalásai

Božidar Gagro horvát külügyi államtitkár elmondta:

– Legsürgősebb kétoldalú diplomáciai feladatunk Budapesten megnyitni a horvát Nagykövetséget.

– Diplomáciai együttműködésünk ne csak kétoldalú témákra korlátozódjon, hanem terjedjen ki a többoldalú érdekeltséget feltételező területekre is. Kéri Magyarországot támogatását, ahhoz, hogy Horvátország az EBEÉ rendes tagja legyen.

Dr. Vinko Kandžija külügyminiszter-helyettes kifejtette:

– A kétoldalú kapcsolatokat minőségileg magasabb szintre kell emelni, gyakorlatilag újra meg kell ismerni egymást.

– Értékelésük szerint politikai kapcsolataink nagyon jók, a horvát felső vezetés magyarországi látogatásai biztosították a kontinuitást.

– Hálások Magyarországnak a háborús konfliktus és függetlenség elismerése fázisában játszott szerepéért. Horvátország számára rendkívül fontos, hogy Magyarország továbbra is betöltse az összekötő szerepet a nemzetközi közösség azon elemei, szervezetei irányába, akik felé Horvátország egyelőre nem léphet fel közvetlenül.

– Az együttműködés valamennyi területén adott a legfontosabb előfeltétel – a függetlenség – a gyors előrelépéshez:

a. Kétoldalú kereskedelmünkben az export és az import egyaránt stagnál. Érdekeltek a magasabb szintű együttműködési formák térnyerésében. A két ország között ki kell alakítani az energetikai érintkezési pontokat. Kölcsönös érdek a rijekai kikötő kapacitásainak fokozottabb kihasználása. A fegyveres harcok megszűnte után jelentős érdeklődés fog mutatkozni az építőipari, mezőgazdasági és környezetvédelmi együttműködés iránt.

b. A kulturális, tudományos együttműködési kapcsolatokban meghatározó jelentősége van a Magyarországon élő mintegy 90 ezer horvát iskoláztatási, kulturálódási igényei kielégítésének.

c. Az egykori Jugoszláviával aláírt nemzetközi szerződések revízióját szükségesnek tartják, ezért nemzetközi jogi szakértők mielőbbi találkozóját javasolják. A kontinuitás biztosított az által, hogy a horvát alkotmánnyal nem ellenkező, Jugoszláviával aláírt nemzetközi szerződéseket önmagukra nézve kötelezőnek tartják. Problémát okoz számukra, hogy a Szövetségi Külügyminisztérium nem adja át nekik a rájuk is vonatkozó nemzetközi szerződéseket. Ezért kéri, hogy magyar részről küldjünk meg egy listát, melyben megjelöljük, hogy a kétoldalú kapcsolatokat szabályozó szerződések közül melyeket tekintjük változatlan formában adaptálhatónak, melyekben kell kis módosításokat eszközölni, és melyek helyett kell új szerződéseket kötni. Az államközi alapszerződés kötésére tett magyar javaslatot támogatják, kéri, hogy más országokkal aláírt alapszerződésekről küldjünk mintákat. Az alapszerződés aláírására rövid időn belül sor kerülhetne. Nemzetközi jogi apparátusukat megszervezték, 22 szakcsoport dolgozik az EK jogi normáinak a horvát jogalkotásba történő beépítésén.

– A jugoszláviai konfliktusokról vallott politikai álláspontjaink közeli. A horvát nép régi álma a saját állam megteremtése. A konfliktusok kirobbanása kezdetétől fogva a kérdés nemzetközisítésére törekedtek. Az ENSZ-csapatok jelenlététől három cél megvalósulását várják: 1. a béke megteremtése, 2. minden megszállt horvát terület visszahelyezése horvát fennhatóság alá, 3. minden elűldözött visszatérése eredeti lakóhelyére. Ha e három cél nem teljesül, akkor az a horvát nép történelmének legnagyobb exodusát vetíti elő.

– Köszönik Magyarországnak a nagyszámú horvátországi menekült befogadását, különösen a horvátországi gyerekek normális oktatásának megszervezését.

– A horvát kisebbségi törvény minden nemzetközi követelménynek megfelel, az abban biztosított nemzeti jogokat várják el a határokon túl élő horvátok számára is.

– Olaszországgal már kialakították a nemzetiségek helyzetének folyamatos kezelését koordináló államközi kapcsolatok gyakorlatát és kéri, hogy a március 23-ával kezdődő héten kölcsönösen küldjék meg egymásnak a kormányközi kisebbségi vegyes bizottság névsorát.

– Horvátország célja, hogy minden elmenekült állampolgárát, nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül visszatelepítse eredeti lakóhelyére. E tekintetben minden magyar javaslatot támogat úgy a kétoldalú kapcsolatokban, mint nemzetközi fórumokon. Különbség van a visszatérés lehetőségeit illetően a szlavóniai területek, és a horvát szuverenitás alól kiszakított baranyai területek között. Az ENSZ-től elvárják, hogy a megszállt területeken az államigazgatás és a rendőrség etnikai összetételében állítsák vissza a háború előtti állapotokat. Minthogy az ENSZ-csapatok viselkedését egyelőre nem tudják felmérni, annak függvényében a visszatérés időpontja is változhat.

– Üdvözlük a történész vegyes bizottság felállítására tett javaslatot, megfelelő szakemberek aktivizálását látják szükségesnek e kérdésben.

– Javasolják, hogy az egyes minisztériumok és az államközi kapcsolattartásra hivatott intézmények munkatársai közül jelöljünk ki embereket a közvetlen kapcsolattartásra.

– Szükségesnek látják a háború miatt megszakadt lektori kapcsolatok felújítását.

– A pécsi tv-adó horvát műsorszórása fontos lenne számukra, köszönik, hogy a magyar fél megvizsgálja a horvát kérés teljesíthetőségének műszaki feltételeit.

– A horvát kormány a háborús viszonyok ellenére sem lépett vissza a piacgazdaság gyors ütemű megteremtésének céljától. A súlyos gazdasági nehézségek ellenére sem vezettek be jegyrendszert, folytatják a tulajdonviszonyok átalakítását. Ez év július 30-ig a társadalmi tulajdonban lévő vállalatok kollektívára bízzák, hogyan kívánják átalakítani az egyes vállalatokon belüli tulajdonviszonyokat, azt követően minden egyes vállalat esetében egy privatizálási állami hivatal fog dönteni a tulajdonosváltás módjáról.

– Érdekeltek a magyarországi tőke horvátországi beruházásaiban. A külvilágtól nem ingyenségit kérnek, hanem közös beruházások révén kívánják helyrehozni a gazdaságot. A tőkebeáramlást elő fogja segíteni a Trieszt–Rijeka–Zágráb–Budapest autópálya megépítése és a Zágráb–Rijeka vasútvonal korszerűsítése.

– A turizmus fontos potenciális bevételi forrás Horvátország számára. Isztria,⁶¹ mely önmagában a horvát turisztikai bevételek 55%-át adja, érintetlen maradt a háború során.

⁶¹ Az Isztriai-félszigetet az első világháborút lezáró békeszerződések Olaszországnak juttatták. A területet az 1947-es párizsi békeszerződés Jugoszláviának ítélte meg, a végleges olasz–jugoszláv határt az 1975. november 10-én aláírt osimói szerződés rögzítette. A félsziget túlnyomó többsége (2820 km²) ma Horvátországhoz, egy 46 kilométeres tengerparti sáv Szlovéniához, Trieszt városa pedig az Olasz Köztársasághoz tartozik.

– Az Adria-kőolajvezeték üzemeltetéséhez fűződő magyar érdekeltséget ismerik, minden tőlük telhetőt megtesznek a vezeték üzemeltetése érdekében. Az ENSZ-csapatok aktivizálódása elő fogja segíteni a kérdés gyorsított rendezését.

– Támogatják, hogy Magyarország és Horvátország kössenek új bankközi együttműködési és kereskedelmi megállapodást. Ez utóbbiak egyeztetése folyamatban van.

Dr. Milan Ramljak, a Horvát Köztársaság miniszterelnök-helyettese, aki az ENSZ-csapatok horvátországi tevékenységéért felelős kormánytag, elmondta:

– Az ENSZ-csapatok telepítésének feltételeiről hosszabb ideje folyó tárgyalások végéhez közelednek.

– Horvátország elégedetlen azzal, hogy a BT-határozatokban az ENSZ-csapatok intervencióját a realitások figyelmen kívül hagyása nyilvánvaló jeleként továbbra is Jugoszlávia területén határozzák meg. Minden ENSZ-határozat földrajzi fogalomként és nem államként kezeli Horvátországot.

– Horvátország az ENSZ-intervencióról szóló végleges megállapodásban ragaszkodni fog a horvát állam létének elismeréséhez és az ENSZ-csapatok által ellenőrizendő területek pontos definiálásához.

– Az ENSZ-akciók költségeinek fedezése egyelőre nyitott kérdés. Valamennyi dokumentum szerint a költségek egy részét a jugoszláv államnak kellene fedeznie. Horvát vélemény szerint az akció költségeit csökkentené, ha a brüsszeli politikai rendezést fajsúlyos nemzetközi tényezők meggyorsítanák; ha Sarajevó és Banja Luka helyett horvátországi városokat preferálnának a csapatok elhelyezésekor; ha nyomást gyakorolnának Belgrádra a horvát infrastruktúra blokádjának feloldása érdekében. Horvát részről készek a kérdéses területeken elhelyezést biztosítani az ENSZ-erők számára, de a működésükkel kapcsolatos rezsiköltségeket a horvát fél nem tudja vállalni.

– Kifogásolják, hogy az ENSZ kritikátlanul elfogadja a szövetségi hadsereg és a szerb vezetés följárulásait a horvátországi elhelyezési lehetőségeket és a köztársaság kifosztásából származó pénzügyi hozzájárulásokat illetően.

– Szerbia taktikája, hogy az elfoglalt területeken engedélyezi az illegális fegyveres csoportok népiértő akcióit a nem szerb lakossággal szemben, a kitelepülőkkel vagyonlemondási nyilatkozatokat íratnak alá, majd, amikor a terület etnikailag „megtisztult”, az ENSZ védnöksége alatt megpróbálják konszolidálni a szerb hatalmat.

– Az ENSZ-csapatok és a csetnik egységek között nem lesznek igazi összecsapások, ugyanis a leszerelt JNA-tisztek civilként teremtenek kész helyzetet az elfoglalt területeken, erős helyi hatalmi infrastruktúrát kialakítva. Az ENSZ-akció sikerének esélyeit rontja, hogy az elmenekült lakosság addig nem lesz hajlandó visszatelepülni, amíg otthonaiban a fegyveres vagy civil ruhás hódítók várják vissza.

– Sérrelmezik, hogy az ENSZ főtitkára⁶² elfogadott egy bizonytalan megoldást, mely szerint sem a horvát, sem a szerb, sem a szövetségi intézményi és jogrend nem érvényesíthető az ENSZ által ellenőrizendő területeken. Ez a legsúlyosabb törvényt sértésekhez vezethet.

– Véleményük szerint az ENSZ-akció sikere nem a békefenntartó katonai erőkön fog múlni, hanem a művellet civil és rendőri erőinek tevékenységén.

– Magyarország sokat tett Horvátország függetlenségének nemzetközi elismertetéséért és a jövőben is segíthet az elmenekült lakosság hazatelepülésében; a brüsszeli politikai megoldás meggyorsításában, BT tagsága felhasználásával pedig az ENSZ-akció költségeinek, illetve a civil és rendőri állomány tevékenységének meghatározásában. Minden nemzetközi politikai lépés, amely Milošević tudtára adja, hogy lehetetlen a területi hódítás nemzetközi elfogadtatása, a békét szolgálja. Célszerű volna Bosznia egységét és függetlenségét is elismerni.

– A JNA apparátusa diktatórikus eszközökkel élő, ideológiailag a múlt rendszer iránt elkötelezett szervezet. Étvágyát az eddigi harcok során nem tudta kielégíteni, ezért a balkáni térségben nem lesz béke, amíg a JNA katonai potenciálját nem szerelik le, illetve nem csökkentik ésszerű szintre.

– Szerbiában nem lesz rövid időn belül politikai változás, mert a nemzeti kérdést illetően nincs érdemi különbség a hatalom és az ellenzék álláspontja között. Drašković nehezen találná meg a közös hangot a kommunista beállítottságú hadsereggel, melynek Szerbiában rendkívüli politikai súlya van.

– A szerb és a horvát parlamenti pártok képviselői között Bécsben kommunikáció van, de konkrét eredményekre eddig nem jutottak.

Milan Đukić, a horvát kormány nemzetek közötti viszonyokkal foglalkozó hivatalának szerb származású elnöke elmondta:

– Az új horvát alkotmány az európai normák szerinti jogokat biztosít valamennyi horvátországi nemzeti kisebbség számára. A Nemzetiségi Hivatal ellenőrzi a nemzetiségi törvénykezés gyakorlati érvényesítését. A Hivatal feladata a kisebbségi igények képviselete a kormány felé.

– A háborús viszonyok között a jogok teljes körű biztosításához nem adottak a feltételek, demokratikus változásokra lesz szükség a háború befejezését követően.

– A horvátországi magyarok igényeit igyekeznek kielégíteni nemzeti identitásuk megőrzése érdekében. Nyilvántartásuk szerint kb. 400 magyar harcol a horvát hadseregben, mintegy 150 főre teszik a háborúban elesett magyarok számát.

⁶² Utalás Boutros Boutros-Ghalira, aki 1992. január 1. és 1996. december 31. között volt az ENSZ főtitkára.

– A horvát kormány törekszik a jogszerűség betartására, nem engedi érvényesülni a szerbek irányában a kollektív bűnösség elvét.

– A horvát parlamentben öt képviselői helyet irányoznak elő a kisebbségek képviselői számára, de a Hivatal további képviseleti formák biztosításáért lép fel.

– Szükségesnek tartják a kisebbség és az anyaország szorosabb együttműködését nem annyira a pénzügyi, mint inkább a szellemi kapcsolattartás érdekében.

– Támogatják a nemzetiségi vegyes bizottság létrehozását.

– Nemzetközi téren keveset tettek a horvát kormány nemzetiségi politikájának megismertetése érdekében, e téren a jövőben aktívabbak lesznek.

– Kíváncsún tartják, hogy saját helyzetükről a Horvátországban élő magyarok számoljanak be rendszeresen a Hivatal számára. Đukić úr kifogásolta, hogy a március 15-i eszéki nemzeti ünnepi rendezvényeken a magyar állam képviseletében senki nem jelent meg.

Dr. Vladimir Šeks, a horvát parlament alelnöke elmondta:

– Horvátország számára fontos, hogy Magyarország az ENSZ BT tagjaként támogassa Horvátország ENSZ tagságát és Jugoszlávia tagságának denominálását. Horvátország függetlenségét eddig mintegy 50 állam ismerte el. A nemzetközi jogi önállóság és a diplomáciai mozgástér növekedése stabilizálni fogja belső viszonyait.

– Nagyra értékeli azt, amit eddig Magyarország tett Horvátországért, de további jelentős diplomáciai erőfeszítésekre lesz szükség magyar részről is Baranya Horvátországhoz történő visszacsatolása érdekében. A horvátországi magyarság lojális állampolgárként védte a köztársaság függetlenségét.

– A jelenlegi háborús helyzetben (a horvát területek 26%-a van megszállás alatt) stabil kormányra van szükség, heterogén parlament ezt gátolná, ezért a választásokat egyelőre nem tartják időszerűnek.

– A nemzeti egység a lényeges kérdésekben biztosított, taktikai kérdésekben mutatkoznak bizonyos különbségek. Valószínű, hogy az új választásokon erősebb és felelősségteljesebb ellenzék kerül majd a parlamentbe.

– A horvát és a szerb parlament között nincs hivatalos kapcsolat. Az utóbbi időben érkeznek olyan belgrádi jelzések, hogy Horvátország felé új politikát kellene érvényesíteni, de a szerbiai belső politikai harc miatt a nemzeti kérdésben szerb részről senki sem mer az eddigiekhez képest lényegesen más alternatívát felkínálni. A szerb–horvát közeledés előfeltétele az lenne, ha valamelyik szerb ellenzéki párt kiállna a háború politikai okainak feltárásával, a horvát határok elismerésével és a horvátországi szerbség manipulálásának felhagyásával.

– Szükségesnek tartják magyar és horvát parlamenti delegációk találkoztóját, egyet-értene a magyar–horvát felső szintű parlamenti találkozó gondolatával. Fontosnak

tartanak, hogy Bratinka Józseffel, az ET horvátországi csatlakozási kérelmét kezelő bizottság tagjával mielőbb konzultálhassanak.

– Április folyamán horvát parlamenti delegáció látogat az Európai Parlamentbe. Jelenleg a horvát parlament külügyi bizottságának elnöke Párizsban tárgyal a köztársaság Európa Tanács tagságáról.

– Törvényhozási feladataik a társadalom életét befolyásoló kérdésekben a magyar parlamentével azonosak. A horvát tőkeerő a társadalmi tulajdon mintegy 10%-ának privatizálásához elegendő, ezért a külföldi magántőke beáramlását elősegítő jogi feltételek kialakításán dolgoznak. A szociális feszültségek gyors gazdasági változásokat tesznek szükségessé, mert a lakosság fele, kb. 2 millió ember eltartott és az ipar 30%-a teljesen megsemmisült, vagy átmenetileg működésképtelen.

– A készülő új választási törvény a többségi és az arányos választási metodikát igyekszik majd kombinálni. A 60 választási körzet felében többségi elv, másik felében pártlisták alapján lesznek választások. Jelenleg 55 párt működik. A pártok számára a szavazatok 3%-ának elnyerése lesz a parlamentbe való bejutási határ. A választások után 4-5 párt bekerülésére számítanak.

A horvát parlament külügyi bizottságának tagjai elmondták:

– Köszönik a horvát problémák iránti magyar megértést, a menekültek befogadását, a nemzetközi elismerés elősegítését, a diplomáciai kapcsolatok felvételét. Kéri Magyarországot segítségét az ENSZ-ben, hogy megszűnjön Jugoszlávia preferálása az utódállamokkal szemben.

– Mindent meg fognak tenni, hogy a kisebbségek otthon érezzék magukat Horvátországban és az ott élő magyarok a két nép közötti kapcsolat összekötő elemei legyenek. A nemzetiségi vegyes bizottság létrehozását támogatják, a kisebbségi politikában szerzett tapasztalataink cseréje kölcsönösen hasznos lesz.

– Egyetértenek azzal, hogy valamennyi menekültnek vissza kell térnie otthonába. A megszállt területeken a hódítók megváltoztatják a földhivatalok telekkönyveit. Kéri, hogy Magyarország lehetőségeihez képest gyakoroljon nyomást a nemzetközi közösségre a horvátországi eredeti etnikai arányok visszaállítása érdekében.

– 3 millió horvát él az ország határain kívül,⁶³ közülük 1-1,2 millió a volt Jugoszlávia más köztársaságaiban.⁶⁴

⁶³ 1939 és 1948 között Horvátország területéről 157 ezer fő emigrált, míg 1961 és 1991 között 450 ezer fő hagyta el Horvátország területét.

⁶⁴ Az 1991-es utolsó jugoszláv népszámláláskor Bosznia-Hercegovina területén 755 895, Szerbiában 132 798 (ebből 97 644 a Vajdaságban), Montenegróban 6249, Szlovéniában 52 876 horvát élt. Az 1994-es macedón népszámláláskor 22 248 fő vallotta magát horvátnak.

– Szerb–horvát viszonylatban érdemleges tárgyalásokra azután kerülhet sor, ha megtörténik Jugoszlávia nemzetközi delegitimálása. E kérdéssel a brüsszeli Jugoszlávia-konferenciának kellene foglalkoznia. Szerbia és Crna Gora nem örökölhetik az Ex-Jugoszlávia teljes örökségét.

– Horvátország minden nemzetközi integrációs szervezethez csatlakozni kíván.

– A háború befejeztével prioritást fognak kapni olyan gazdasági kérdések, mint a Rijeka–Zágráb–Budapest autópálya megépítése, az Adria-kőolajvezeték ismételt működtetése, a mezőgazdasági termelés és a turizmus felfuttatása.

– Gazdasági kapcsolatainkat úgy kell alakítani, hogy Európa középpontja a mi térségünk felé mozduljon el.

Dr. Mario Nobile, a Horvát Köztársaság elnökének külpolitikai tanácsadója kifejtette:

– Magyarország szerepe, lépései, diplomáciai tevékenysége elismerést váltott ki Horvátországban. A vajdasági magyarok és horvátok helyzetének romlását aggodalommal figyelik. Javasolják, hogy nemzetközi fórumokon koordináljuk tevékenységünket a negatív tendencia megállítása érdekében. A Vajdaságból elmenekült horvátok közül 14 ezren nem kívánnak visszatérni lakóhelyükre. A realitásokat szem előtt tartva megfelelő feltételeket akarnak teremteni az önkéntes lakosságcsere megkönnyítésére. A horvátországi és boszniai harctérről visszatérő szerbeket a belgrádi hatalom Vajdaságban kívánja letelepíteni.

– Diplomáciai együttműködést javasolnak az elűldözöttek visszatelepítése és az új európai biztonsági rendszer létrehozása ügyében.

– A háború első fázisa Szerbia diplomáciai vereségével zárult le.

– Kulcsfontosságú az USA véleményének megváltozása a függetlenség ügyében.

– Horvát részről az ENSZ-erők jelenlétét nem akarják a ciprusi változat elfogadásaként értelmezni.

Bába Iván helyettes államtitkár horvát beszélgetőpartnereinek elmondta:

– Utazása Jeszenszky külügyminiszter horvátországi útja előkészítését szolgálja.

– A kétoldalú kapcsolatok javításához a politikai feltételek adottak, erre kell építeni a gyakorlati kapcsolatrendszerre.

– Horvátország iránti politikánk alapja az önrendelkezés elvének és a határok erőszakos megváltoztatása tilalmának elfogadása. Támogatjuk, hogy az új európai biztonsági rendszerben a helyi problémákat is nemzetközi segédlettel oldják meg.

– Támogatjuk Horvátország felvételét az ENSZ-be, az EBEÉ-be és a KEK-be.

– Politikai kapcsolatainkat felső szintű politikai találkozókra keresztül is tovább javíthatjuk, időpontegyeztetés után kész Horvátországba látogatni Göncz Árpád, Szabad György és Antall József.

– A magyar kormány egyik fő feladatának tekinti a határainkon túl élő magyar kisebbségről való gondoskodást. Kezdje meg munkáját a kisebbségvédelmi vegyes bizottság, mely folyamatosan konzultálna a kisebbségek identitásmegőrzését szolgáló kulturális, oktatási, stb. kérdésekről. Szakértőinket a bizottságba kijelöltük. A magyar diplomácia igyekszik minden nemzetközi fórumon elérni, hogy a horvátországi menekültek visszatelepülése központi kérdéssé váljon. A szlavóniai magyarság visszatelepülésének elmaradása esetén e lakosság kisebbségi egzisztenciája megszűnik, ami a szóban forgó vidék lakosságának történelmi szerepe miatt szimbolikus jelentőséggel is bírna. Nagyra értékeljük az ukrán–magyar nemzetiségi deklarációhoz történt horvát csatlakozást. A kisebbségek jogairól szóló nemzetközi dokumentumokat olyan alapoknak tekintjük, amelyekre a kétoldalú kapcsolatok épülnek, és amelyeknél a kisebbségek számára csak nagyobb jogokat lehet biztosítani.

– Javasoljuk történész vegyes bizottság felállítását, mely elősegítené a két nép történelmének és kapcsolatainak kiforrottabb bemutatását.

– Javasoljuk az 1992–93-as kulturális munkaterv egyeztetését és aláírását. Ettől függetlenül célszerűnek tartanánk kormányközi, kulturális keretmegállapodás aláírását. Javasoljuk, hogy a kulturális minisztériumok tárgyaljanak a legtöbb együttműködés felújításáról.

– A Külügyminisztérium támogatja a pécsi tv-adó horvát nyelvű műsorszórását. Az elképzelés műszaki megvalósításáról tárcaközi egyeztetés folyik.

– A helsinki utóértekezleten a kisebbségi kérdést az emberi jogi dimenzió helyett a biztonságpolitikai szempontok alapján kívánjuk megvitatni.⁶⁵

– Magyarország számára gazdaságilag is fontos, hogy környezetében stabilitás legyen. A kétoldalú gazdasági együttműködést a vállalkozók nagyobb fokú aktivitására kell alapozni. Fontos szerepe lehet a határ menti együttműködésnek, az Expóval kapcsolatos építőipari és turisztikai beruházásoknak, közlekedési és energetikai rendszereink összekapcsolásának és összehangolt fejlesztésének. Magyar részről érdeklődés mutatkozik vámszabad övezetek kialakítása, a rijekai kikötő felé vezető infrastruktúra megteremtése, az Adria-kőolajvezeték privatizálásának kihasználása, a horvátországi újjáépítési munkákban való részvétel iránt.

⁶⁵ 1991. június második felében az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) biztonsági kérdésekkel és emberi jogokkal foglalkozó helsinki utóértekezletén az európai bizalomerosztés és stabilitásmegőrzés jegyében döntöttek a válságok megoldására és a fegyveres konfliktusok elkerülésére szolgáló eszközök és eljárások bevezetéséről. Ennek értelmében az értekezlet 35 tagja – az összes európai ország, valamint az USA és Kanada – közül legalább 12-nek a kérésére 48 órán belül rendkívüli ülést hívnak össze a politikai nézeteltérések megvitatására, illetve közvetítés felajánlására.

– Az Adria-kőolajvezeték kérdése rendkívül fontos Magyarország gazdasága számára. Kérjük, hogy minden rendelkezésükre álló eszközt használjanak föl a vezeték ismételt üzembe helyezésére. A vezeték esetleges privatizációja során vannak magyar érdeklődők a résztulajdon megszerzése tekintetében. A nemzetközi tulajdon kialakulása az üzemeltetés nemzetközi ellenőrzésének szempontjából is előnyös volna.

– Érdekeltek vagyunk új kereskedelmi megállapodás mielőbbi aláírásában Horvátországgal.

– Készek vagyunk szakértői bizottság létrehozására, mely áttekintené a megújításra szoruló kétoldalú megállapodásainkat és egyeztetné egy államközi alapszerződés szövegét. Magyarország és néhány európai állam között már megkötött alapszerződések-ből mintát küldünk a horvát fél részére.

– A nemzetközi fórumokon fellépünk az egykori jugoszláv szövetségi állam méltányos jogutódlása érdekében.

Budapest, 1992. március 24.

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

174.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet megbízólevelének átadása

1992. április 15.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB20404

Érkezett: 92. 04. 16. 18:30

Készítette: SZF.

Ellenőrizte: *Kézírással*

05169

Megbízólevelem április 15-i átadásakor Tudman elnök rövid beszédemre reagálva baráti hangnemben szólt a horvát és a magyar nép közös múltjáról, hangsúlyozva, hogy abban az előfordult ütközések ellenére a kedvező, a népeinket összekötő elemek dominálnak. Az, hogy együttélésünk nyolc évszázadig tartott, önmagában bizonyíték,

840

hogy abban mindkét fél megtalálta geopolitikai adottságaiból származó érdekei érvényesítésének lehetőségeit. Ezen kölcsönös érdekek ma is léteznek, és jó alapot biztosítanak a független magyar és horvát állam még szorosabb együttműködéséhez, amely szervesen beilleszthető a közép-európai térség közös érdekeken alapuló integrációs folyamatába. Horvát részről mindent elkövetnek, hogy közösen élni tudjunk a mindenkorinál kedvezőbb történelmi lehetőséggel és eddig is zavartalan együttműködésünk intenzív fejlődésnek induljon.

A horvát elnök meleg szavakkal köszönte meg a magyar kormánynak a Horvátország fennmaradásához, függetlenségéhez nemzetközi elismeréséhez nyújtott értékes segítséget, a horvátországi menekültekről való gondoskodást. Kérte üdvözlétének, baráti jókívánságainak továbbítását Antall miniszterelnök és Göncz köztársasági elnök úrnak.

A ceremóniális részt követő oldott hangulatú beszélgetés során Tudman együttműködésünk stratégiai fontosságú kérdéseként szólt a Rijeka–Zágráb–Budapest autópálya megépítéséről, melynek a horvát fővárostól a magyar határig terjedő szakaszának kivitelezését a napokban kezdték el és két év alatt be kívánják fejezni. Számítanak a magyar szakasz munkálatainak felgyorsítására. Javasolta, hogy az útépítésben, illetve a rijekai kikötő hasznosításában rejlő kölcsönös érdekek és együttműködési lehetőségek egyeztetése céljából a két fél szakértői mielőbb üljenek össze.

Jelezte, hogy a Magyarországon tartózkodó menekültek visszatérését, továbbá az Adria-olajvezeték megnyitását, az UNPROFOR segítségével megoldandó kiemelt fontosságú feladatként kezelik. A horvát elnök Antall József és Göncz Árpád horvátországi látogatására szóló korábbi meghívását [megerősítette], azzal, hogy a realitása horvát részről az év közepére tervezett parlamenti választások utáni időszak lenne inkább alkalmas.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

A 4. Területi Főosztály összefoglalója Horvátország belpolitikai helyzetéről

1992. május 13.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
001312/

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Horvátország belpolitikai helyzete

Az ún. második Jugoszlávia⁶⁶ felbomlási folyamata által kiváltott háború a horvát társadalmat súlyosan érintette: megbontotta a demokratikus átalakulás egyébként is nehéz, akadozó folyamatát; a társadalom különböző csoportjait nemzetközi és szociális rétegérdekek alapján szembeállította, megsemmisítette a horvát gazdasági potenciál viszonylag jelentős részét.

Hivatalos adatok szerint a háborúban eddig elesett több mint 3000 személy, ebből mintegy 1500 civil. Hitelt érdemlő becslések azonban a halálos áldozatok számát ennek legalább duplájára teszik. Megsebesült több mint 16 000 fő, eltűnt kb. 9000 személy. A Horvátországban tartózkodó, lakóhelyükről elűzött menekültek száma immár meghaladja a félmilliót. A horvát államnak mintegy 450 ezer munkanélkülről is gondoskodnia kell.

Az 1990 áprilisában megtartott többpárti választásokon a parlamenti helyek közel 60%-át megszerzett, nemzeti alapon szerveződött, konzervatív kereszténydemokrata értékeket valló Horvát Demokratikus Közösség (HDZ) triumfális kezdésével, a horvát nemzeti értékek és szimbólumok túlhangsúlyozásával, a 12%-os lakossági arányt képviselő szerbek – Horvátország iránt kezdetben lojális – vezetőinek lejárásával, a köztársaság geopolitikai helyzetéből és katonai, gazdasági erejéből adódó korlátokkal

⁶⁶ Az első délszláv állam 1941. áprilisi összeomlását követően a jugoszláv kommunista partizánok az AVNOJ (Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, AVNOJ) Jajca városában 1943. november 29-én megtartott második ülésén kiáltották ki a Demokratikus Föderatív Jugoszláviát (Demokratska Federativna Jugoslavija, DFJ). A második világháború befejeztével, 1945. november 29-i alkotmányozó nemzetgyűlés deklarációjában az állam nevét Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságra változtatta. Az 1963. április 7-én elfogadott alkotmány az ország nevét Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságra módosította. Az 1945-ben létrejött ún. második Jugoszlávia 1992-ben esett végleg szét.

nem számoló radikális irányvonalával hamar szembekerült a Jugoszlávián belüli szerb hegemonia, illetve Nagy-Szerbia megteremtéséért küzdő belgrádi vezetéssel, és a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) szerb többségű tisztikarával.

A Belgrád és Zágráb közötti feszültség növekedése a horvátországi szerbek felfegyverzéséhez, szerb autonóm területek kikiáltásához, majd – a horvátországi szerb népesség védelmének ürügyén – szerb szabadcsapatok és a JNA Horvát Köztársaság elleni nyílt agressziójához vezetett. Ennek eredeti célja az új horvát vezetés megdöntése és a jugoszláv föderáció fenntartása lett volna, majd miután ez kudarcot vallott, a csökkentett terv a – bármilyen kis arányban is – szerbek által lakott területek elcsatolása maradt.

A háború – bár a korábbinál kisebb intenzitással – továbbra is sújtja Horvátország egyes részeit, mindenekelőtt Kelet-Szlavóniát és a Dalmát hátszágot, ahol továbbra is folytatódik a horvát települések rendszeres ágyúzása, a nem szerb lakosság elűldözése, az etnikai tisztogatás. A háborús helyzet fönntartásának célja szerb részről az ENSZ-erők telepítésének és az agresszor fegyveres erői kivonásának halogatása, az elmenekült lakosság visszatelepülésének megakadályozása. A horvát vezetés a nemzetközi diplomáciai erőfeszítésektől eltekintve eddig nem találta meg a hatékony megoldást szuverenitása helyreállításához. A megszállt területek fölötti ellenőrzéshez továbbra sem rendelkezik kellő katonai és gazdasági erővel.

A háborús állapotok a politikai és gazdasági rendszerváltás mélyebb folyamatának kibontakozását lehetetlenné tették, a horvát politikai pártok markáns orientációja és programja nem alakulhatott ki. A közvélemény-kutatások szerint a szavazásra jogosultak mintegy 30%-a változatlanul a HDZ-t támogatja, a többi politikai erő továbbra sem tekinthető komoly konkurensnek. A kormányzó párt az ún. Demokratikus Nemzeti Egységkormány létrehozásával viszonylag stabil nemzeti egységet teremtett, ami a háborús időszakban a legalapvetőbb területeken biztosította az ország működőképességét. Az alkotmány hadiállapotra vonatkozó rendelkezésével élve a végrehajtott hatalom korlátozó intézkedéseket léptetett életbe egyes alapvető állampolgári jogok, a sajtószabadság gyakorlása, és a termelés megszervezése területén. Előtérbe került az elnöki rendeletekkel való kormányzás gyakorlata, melyben az érdemi döntéseket Tudman elnök szűkebb környezete, az ún. Államtanács hozza meg, míg a végrehajtást és a felelősséget a kormánynak kell vállalnia.

Ennek következtében gyakoriak a kormányátalakítások. Az április közepén végrehajtott legutóbbi átszervezés – hat miniszter cseréje és három új, tárca nélküli kormánytag kinevezése – részben azzal magyarázható, hogy a HDZ radikális szárnya hónapok óta követeli a még néhány ellenzékit és független minisztert is magában foglaló Gregurić-kabinet menesztését. Tudman elnök kompromisszumként ugyan fenntartotta a kormányzat kontinuitását, de a gyakorlatban annak nemzeti reprezentáns

és koalíciós jellege megszűnt. A választások legkésőbb őszi tervezett kiírása, az ellenzéki pártok eddigi toleráns hozzáállásának háttérbe szorulása és intenzívebb kampányuk beindulása után várható, hogy a megmaradt, nem kormánypárti miniszterek többsége is benyújtja lemondását. Gregurić kormányfő továbbra is napirenden tartja távozási szándékát.

A pártok és vezetőik pillanatnyi népszerűségétől függetlenül, akár rövid időn belül, de hosszabb távon mindenképpen érzékelhető módosulások következhetnek be a belpolitikai erőviszonyokban. A fegyvernagy ENSZ-erők közreműködésével történő esetleges megszilárdítását követően a belpolitika alapvető kérdésévé fog válni a háború súlyos gazdasági és szociális következményeinek szanálása, amire a pártok eddig kevés figyelmet fordítottak. Különösen jelentős választói támogatást veszíthet el a HDZ, ha a kormányzat nem tudja megoldani a menekültek gyors visszatelepítését, és az ENSZ-béketerv végrehajtásának módja megszilárdítja a jelenlegi status quót, ezáltal kilátástalanná teszi a megszállt területek Horvátország vérkeringésébe való ismételt bekapcsolását.

A HDZ vezetése jelenleg arra törekszik, hogy Tudman elnök és a párt eddigi népszerűségét kihasználva, az UNPROFOR-ellenőrzés megkezdését követően azonnal kiírják az elnöki és a parlamenti választásokat, függetlenül a területileg még korlátozottan érvényesülő horvát szuverenitástól és a menekültek visszatelepülésétől.

A horvát vezetést gyors lépésekre készíti az a tény is, hogy a kormányzó párt egy része és a lakosság egyre elégedetlenebb a Vance-terv megvalósításának elhúzódása miatt. Különösen aggasztó, hogy az utóbbi időben az ENSZ-csapatok jelenlétében több ezer horvátot üldöztek el a megszállt területekről, a békefenntartó erők parancsnokai mereven ragaszkodnak a jelenlegi állapot fenntartásához és olyan fontos kérdésekben, mint a tömegközlekedés és az energiaszolgáltatás, a telekommunikáció, a monetáris rendszer működtetése, a kereskedelmi forgalom helyreállítása, a horvát vezetésnek nem sikerült kedvező megállapodásra jutnia az ENSZ képviselőivel. E minimális feltételek teljesülése nélkül nem hajtható végre a horvát kormány által kidolgozott visszatelepítési program sem.

A horvát kormányzat és a parlament főleg a fentiek miatt halogatja a nemzetiségi jogokat garantáló, tavaly decemberben elfogadott alkotmánytörvény EK-igényeknek megfelelő módosítását, amellyel szabályozni kellene a szerb többségű területek autonómiáját. Nemzetközi garanciák hiányában ugyanis a szerbek széles körű területi-politikai autonómiaigénye mögött e területek horvát szuverenitás alóli végleges kivonásának veszélyét látják.

Gazdasági helyzet

1991 a horvát gazdaságtörténet egyik legnehezebb éve volt. A társadalmi össztermék 23%-kal, az ipari termelés pedig 28,5%-kal volt alacsonyabb, mint egy évvel korábban. A foglalkoztatottak száma 13%-kal, a termelékenység 15%-kal csökkent, a munkanélküliségi ráta elérte a 19%-ot. A külkereskedelem 20%-kal, a devizabevételek 44%-kal estek vissza. Az áremelkedés éves szinten 123% volt. A háború okozta horvátországi károk teljes értékét 19 milliárd dollárra becsülik. Megsemmisült vagy súlyosan megrongálódott az ipari kapacitás 30%-a, hasonló nagyságrendű az infrastruktúra károsodása. Több mint 200 ezer lakást romboltak le, vagy tettek lakhatatlanná. A mezőgazdasági terület 25%-a a hadi cselekmények miatt megművelhetetlen. Több száz iskola, kórház és középület, valamint 500 műemlék és templom semmisült meg.

Ez év első hónapjaiban némi stabilizálódás mutatkozott a gazdaság általános helyzetében, bár a havi termelés még mindig 35%-kal alacsonyabb, mint a múlt év azonos (békés) első hónapjaiban. Az átlagosnál nagyobb élénkülés tapasztalható a hajógyártás, a gépipar, a vegyipar, a textil- és a faipar területén. A legkedvezőtlenebb a helyzet az alapanyag- és félkésztermékgyártásban.

A háborús körülmények miatt a horvátországi lehetőségek nem vonzóak a külföldi befektetők számára, a belső felhalmozás szinte lehetetlen, így a privatizáció és a szerkezetátalakítás is egy helyben topog. A hatályos jogszabályok alapján ez év július 1-ig minden horvát vállalatnak konkrét tulajdonoshoz kell kötődnie, amely vállalatoknál erre nem kerül sor, azokat egy privatizációs kormányhivatal fogja értékesíteni. Külföldi üzleti körök véleménye szerint a befektetési készséget nemcsak a politikai kockázat, hanem az adórendszer, valamint a nyugatinál nagyobb, egyéb elvonások is mérséklék. A pénzügyi helyzet javítása érdekében a kormány megkezdte az állami lakások értékesítését, de tényleges stabilitásra csak külföldi segély- és hitelakciók alapján lehetne számítani. A kormányra és a Horvát Nemzeti Bankra ugyanakkor nagy belső nyomás nehezedik, hogy lazítson restriktív monetáris politikáján és lebegtesse a dinár árfolyamát.

1992 első hónapjaiban a horvát kivitel – becslült adatok alapján – 500 millió USD körül alakult, ebből kb. 200 millió USD-t tesz ki a volt jugoszláv köztársaságokba irányuló export. A teljes horvát import mintegy 400 millió USD volt, ennek kb. fele szintén a volt tagköztársaságokból származik. Az elmúlt év azonos időszakához képest a Közös Piac országaiba 60%-kal, a kelet-európai országokba 70%-kal kevesebb árut szállított Horvátország.

Horvátország külpolitikája

A horvát vezetés a fegyveres konfliktusok kirobbanásának kezdetétől a válság nemzetközisítését szorgalmazta, miután számára az erőviszonyok alapján a katonai megoldás nem jelentett reális alternatívát. Horvátország kész volt az EK és az ENSZ rendezési elveinek integrális alkalmazására.

Minthogy az elsőrendű cél Horvátország állami szuverenitásának nemzetközi segítségével történő helyreállítása egész területén, Horvátország erőteljes diplomáciai offenzívát folytat az Európai Közösség tagállamai, az USA és a nemzetközi integrációs szervezetek vezető testületeiben meghatározó szerepet játszó államok irányába.

Horvátország nemzetközi elismerését követően jelentős diplomáciai sikereket ért el azáltal, hogy az Európa Tanácsban megfigyelői státuszt kapott, részt vesz az EBEÉ munkájában és rövid időn belül az ENSZ tagja kíván lenni. A délszláv utódköztársaságok közül eddig egyedülként jelezte, hogy megfigyelői minőségben részt kíván venni az el nem kötelezett országok mozgalmában.

Horvátország a regionális együttműködési szervezetekben fenn kívánja tartani az eddig Jugoszlávián keresztül gyakorolt tagságát, így aktív tagja kíván maradni a Közép-Európai Kezdeményezésnek, az Alpok–Adria Munkaközösségnek és a Duna Bizottságon keresztül a Duna menti együttműködésnek.

Horvátország az egykori jugoszláv térségen belül egyértelműen jó viszonyra törekszik Szlovéniával és Macedóniával, bár a korábbi szoros egyeztetés Szlovéniával megszűnt (például a szlovén fél számára biztosítandó tengeri kijárat, vagy a légtérhasználat kérdésében jelentős nézetkülönbségek is megjelentek).

Bosznia-Hercegovinával kapcsolatban a horvát politika sokáig ingadozott a függetlenségét szintén kérő, 20%-ban horvátok által lakott köztársaság egyenrangú partnerként való elfogadása, illetve a vele szemben meghirdetendő területi aspirációk között. Meghatározóvá vált az a felismerés, hogy Bosznia függetlensége Horvátországnak is alapvető stratégiai érdeke, mivel csak így kerülhet el a megszállt bosnyák területek Nagy-Szerbiához való elcsatolása. Horvátország az elsők között ismerte el Bosznia függetlenségét,⁶⁷ és újabban egyre befolyásosabb politikai körök vetik fel, hogy a két állam tartós szövetségével kellene megalapozni az agresszor elleni közös fellépést. Kormányzati körökben ugyanakkor még jelen van bizonyos illúzió a tekintetben, hogy Bosznia konföderatív alapon való kantonizálása kielégítheti a nagyszerb politika étvágyát, és végső soron elfogadható a boszniai muzulmán és horvát közösségek számára is, mert megőrzi

⁶⁷ Horvátország 1992. április 7-én ismerte el Bosznia-Hercegovina függetlenségét. A két ország 1992. július 21-én létesített diplomáciai kapcsolatot.

a köztársaság állami egységét. Ez utóbbi elképzelés realitását megkérdőjelezi a boszniai szerb csapatmozgások, melyek célja a horvátok és muzulmánok által lakott vidékeken keresztül közvetlen kapcsolatot teremteni Szerbia és a horvátországi Szerb Krajina, valamint a közép-dalmáciai tengerpart között. A boszniai harcokban reguláris horvát katonai egységek ugyan nem vesznek részt, de „önkéntes alapon” több ezer, korábban a horvát hadseregben szolgált katona harcol, elsősorban a horvátok lakta vidékeken.

Szerbia, illetve az új Jugoszlávia irányába a horvát külpolitika az elismerést az alábbi feltételekhez köti:

- Az új Jugoszlávia ismerje el Horvátországot;
- mondjon le az egykori JSZSZK egyedüli jogutódja szerepkörének igényéről;
- a JNA vonuljon ki Horvátország és Bosznia területéről;
- Az új Jugoszlávia teljesítse azokat a nemzetközi követelményeket, amelyek a többi köztársaság elismerése előfeltételeként is megfogalmazódtak, tehát ismerje el a többi köztársaság területi integritását, határai sérthetlenségét, és biztosítsa a hágai egyezmény szellemében az emberi, polgári, kisebbségi, etnikai jogokat.

Budapest, 1992. május 13.

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

176.

Jeszenszky Géza jelentése a Kormánynak hivatalos látogatásáról Horvátországban

1992. május 28.

Külügyminisztérium
001312/7/1992

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült: 1 példányban

Jelentés a Kormánynak

Jeszenszky Géza külügyminiszter 1992. május 21–22-i horvátországi hivatalos látogatásáról.

1992. május 21–22-én Jeszenszky Géza külügyminiszter hivatalos horvátországi látogatáson tartózkodott Zágrábban, ahol találkozott dr. Franjo Gregurić kormányfővel,

dr. Žarko Domljannal, a Horvát Szábor elnökével, Jurica Pavelić miniszterelnök-helyettestel, Mate Granić miniszterelnök-helyettestel, Ivan Ramljak miniszterelnök-helyettestel, dr. Božidar Gagro külügyi államtitkárral és Franjo Kuharić horvát érsekkel.

Jeszenszky Géza külügyminiszter átadta az államközi kapcsolatokat szabályozó alapszerződés és a külügyminisztériumi együttműködésről szóló jegyzőkönyv magyar tervezeteit.

A horvát tárgyalópartnerek elmondták:

– Horvátország köszöni azt a támogatást, amelyet Magyarország nyújtott a horvátországi menekülteknek, valamint a Horvát Köztársaság nemzetközi elismerése és az ENSZ-be történő felvétele ügyében tett erőfeszítéseinket.

– Az ENSZ békefenntartó erők akciójának eddigi hatékonyságával horvát részről elégedetlenek. Követelik, hogy a nemzetközi ellenőrzés a megszállás alatt álló horvátországi területeken tegye lehetővé a délszláv háború előtti etnikai arányok helyreállítását. Különösen elégedetlenek a Kelet-Szlavóniába telepített orosz egység tevékenységével. Az orosz katonák nem elfogulatlanok, nem akadályozzák meg a nem szerb lakosság további elűldözését, ami miatt Horvátország hivatalosan is tiltakozott az EBEÉ-ben. Az UNPROFOR alapvető kérdésekben tanácstalan, mert mandátuma nem a béke megteremtésére, hanem a szemben álló felek megegyezését feltételező béke fenntartására vonatkozik. A békefenntartók telepítését illetően Horvátországnak nem volt semmilyen beleszólása az ENSZ-akció előkészítésébe, mert a világszervezetben Jugoszlávia képviselte a csapatokat fogadó államot.

– A szerb agresszió megfékezésére eddig tett nemzetközi intézkedések elégtelenek. A JNA hadfelszerelését nemzetközi ellenőrzés alá kell helyezni; ha ez békés eszközökkel lehetetlen, akkor erőszakot kell alkalmazni. Horvátország megérti, hogy más országok nem kívánnak háborúba keveredni, de a válságövezet légtére emberi áldozatok nélkül is lezárható, ezáltal elvágható a JNA utánpótlása. A háborúskodás megszüntetését szolgálná, ha a délszláv államok szétválási folyamatát nemzetközi eszközökkel is gyorsítanák.

– Horvátország kész Szerbia és Crna Gora eredeti határai között elismerni az új jugoszláv szövetséget, de azt nem tekinti a volt Jugoszlávia egyedüli jogutódjának.

– A menekültáradat kezelése Horvátországban megoldhatatlan problémákat jelent, a több mint félmillió ember ellátásához bármiféle segítséget szívesen vesznek. Az agresszorra gyakorolt nemzetközi nyomás nélkül lehetetlen lesz a menekültek hazatelepítése. Az új Jugoszlávia elismerésének feltételül következetesen számon kell kérni az erőszakos határmódosításról való lemondást és a feltételek biztosítását valamennyi menekült hazatéréséhez.

– Horvátországban a háborús viszonyok miatt lelassult a demokratikus intézmények felállításának folyamata. A Szábor működését is részben még a korábbi rendszertől

örökölt törvények szabályozzák. A problémák egy része abból adódik, hogy a horvátországi szerbek nemzetiségként politikai igényekkel léptek föl. A Szábor által elfogadott kisebbségi törvény kielégíti az európai igényeket, de elfogadása az adott körülmények között két miniszter lemondását váltotta ki. Néhány hónapon belül új parlamenti választásokat írnak ki.

– A Magyarországon tartózkodó menekültek visszatérhetnek otthonaikba, amint a JNA és a szerb szabadcsapatok kivonulnak a megszállt területekről. E kivonulásra reálisan csak Milošević szerb elnök bukását és a JNA összeomlását követően lehet számítani. Meggyorsítaná a pozitív folyamatokat, ha Magyarország fokozottabb befolyást gyakorolna az EK-ra egységes nemzetközi gazdasági szankciók Szerbia elleni elrendelése érdekében.

– A Horvátországból elmenekült magyarokat a katonai szolgálat megtagadása miatt nem fogják felelősségre vonni, a horvátországi magyarok ugyanis fegyveresen ellenálltak a szerb támadásnak, amíg erre reális lehetőségük volt.

– A két országban élő magyar, illetve horvát kisebbségek helyzetének kedvező alakulása a két ország baráti kapcsolataihoz is jó alapul szolgál. Ismertek számukra a Horvátországi Magyarok Szövetségének vezetésében jelen lévő problémák és remélik, hogy a szervezet ezeket mielőbb megoldja. A Horvát Száborban négy képviselői hely fogja megilletni a kisebbségeket, melyek közül egyet a magyarság képviselője tölthet majd be.

– A magyarországi horvátok helyzetével elégedettek, nincsenek különös követeléseik helyzetüket illetően. Egyetértenek azzal, hogy legyenek lojális magyar állampolgárok és egyben Európai szinten fejleszthessék kulturális, etnikai identitásukat.

– A kétoldalú gazdasági együttműködés területén támogatják a horvátországi vám-szabad területeken történő magyar beruházásokat; a felhalmozódott horvát vállalati tartozás leépítését azáltal, hogy a magyar szolgáltatásimportot banki konstrukciók révén összekapcsoljuk áruexportunkkal, illetve pénzügyi követeléseinkkel; a Rijeka–Zágráb–Budapest autópálya mielőbbi megépítését; az ukrajnai nagyfeszültségű távvezeték-hálózathoz Magyarországon keresztül való kapcsolódást; a magyar építőipar részvételét a horvátországi felújítási munkálatokban; a magyar mezőgazdaság bekapcsolódását a horvát állatállomány megújításába.

– Gazdasági kapcsolatainkban jelentős előrelépés alapja lehet egy új kereskedelmi megállapodás aláírása. A horvát fél kezdeményezi a cukorrépa-feldolgozási együttműködés felújítását, a horvát területek felszabadítását követően pedig a szójafeldolgozás újraindítását; a magyar vetőmagexport növelését; nagy teljesítményű magyar és közepes teljesítményű horvát mezőgazdasági gépek cseréjét; a turisztikai szezon megindulását követően a magyar tej- és zöldségexport növelését. A Horvát Gazdasági Kamara által összeállított indikatív lista szerint reális cél, hogy kereskedelmi

forgalmunk a jelenlegi évi mintegy 100 millió dollárról, belátható időn belül, évi 3 milliárd dollárra növekedjék.

– Horvát részről támogatják, hogy hozzunk létre szabadkereskedelmi övezetet, újítsuk fel a határ menti együttműködést, kormányzati eszközökkel is ösztönözzük vegyesvállalatok létrehozását.

– Az ENSZ a megszállt horvátországi zónákban átvette az ellenőrzést. Csak idő kérdése, hogy a horvát közigazgatás mikor terjedhet ki ismét e területekre. Ez utóbbi függvényében kell kezelni az Adria-köőolajvezeték ismételt üzembe helyezését is.

– A Horvát Szábor közvetlen kapcsolattartásra törekszik a Magyar Országgyűléssel, megerősítik Szabad György úr zágrábi látogatásra szóló meghívását.

Jeszenszky Géza külügyminiszter horvát tárgyalópartnereinek kifejtette:

– Értékelésünk szerint a háború a boszniai fejleményekkel újabb fordulatot vett. A külvilág még nem érti igazán, mi történik a Balkánon. Magyarország az ENSZ BT-ben betöltött nem állandó tagságát a válság mielőbbi igazságos rendezése érdekében kívánja felhasználni. A kelet-szlavóniai és dél-baranyai fejlemények arra utalnak, hogy az ENSZ-csapatok nem akarják helyreállítani a háború előtti status quót.

– Magyarországon mintegy 80 ezer menekült tartózkodik – szeretnénk, ha mielőbb visszatérhetnének eredeti lakóhelyeikre. Elvárjuk, hogy hazatérésük után a menekülteket ne vonják felelősségre, valamint, hogy a horvátországi parlamenti választásokon a magyarországi menekültek is részt vehessenek, akkor is, ha addig nem teremtnének meg a feltételek hazatelepülésükhöz.

– A háború könnyen áterjedhet Koszovóra és a Vajdaságra. A JNA Horvátországból kivonuló egységeit a Vajdaságba kívánják telepíteni. Ez magában hordozza az újabb nemzetiségi konfliktusok veszélyét. Öröndetes, hogy a vajdasági magyarok és horvátok a növekvő veszéllyel szemben az eddiginél is szorosabb összefogásra törekszenek. A magyar diplomácia lépéseket tesz annak érdekében, hogy a Vajdaságban nemzetközi megelőző akcióra kerüljön sor. Célunk, hogy határozottabb fellépés érdekében a nyugati közvélemény maga gyakoroljon nyomást saját kormányaira.

– A magyar parlament olyan kombinált választási törvényt fog elfogadni, amely lehetővé teszi, hogy a magyarországi kisebbségek alacsony lélekszámuk ellenére is rendelkezzenek parlamenti képvisellel. Értékelésünk szerint a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének autonómiakonceptiója megfelel az Európában elfogadott kisebbségvédelmi elveknek és a vajdasági horvátságra is alkalmazható.

– A magyar–horvát kereskedelmi forgalomban a pillanatnyi horvát fizetésképtelenséget részben semlegesítené, ha a horvátországi magyar tulajdon- és vámszabadterület-szerzést új banki mechanizmusokon keresztül sikerülne bekapcsolnunk a fizetési rendszerbe.

– Javasoljuk nemzetközi jogi és konzuli szakértőink mielőbbi találkozásának megtartását; kereskedelmi, kulturális, közlekedési és beruházásvédelmi egyezmények megkötését; a béke megteremtését követően katonai együttműködésünk elmélyítését többek között egy zágrábi katonai attaséi hivatal felállításával. Érdekeltek vagyunk abban, hogy zágrábi Nagykövetségünk nagyobb épületbe költözzön. Az ENSZ akciójára az Adria-vezeték mielőbbi üzembe helyezése kérdésében nemcsak az olajellátás miatt van szükség, hanem azért is, hogy a világ lássa a békefenntartás konkrét eredményeit.

* * *

A látogatás összességében alkalmas volt arra, hogy demonstráljuk elkötelezettségünket a délszláv válság tárgyalásos rendezése és a délszláv utódállamokkal való dinamikus kétoldalú kapcsolatfejlesztés mellett. A balkáni térségben kialakult háborús helyzet miatt a horvát fél mindenekelőtt gazdasági és menekültügyi kérdésekben kénytelen objektív kötöttségekkel számolni, ugyanakkor a kétoldalú kapcsolatok valamennyi területén Magyarország iránti nyitottságról, közös érdekeink és ezek keretében a magyar szempontok rugalmas figyelembevételéről tesz tanúbizonyságot.

Ezzel együtt látnunk kell: az immár nemzetközi jogalanyként fellépő Horvát Köztársaság jelentős belső problémákkal küzd, melyek politikai, gazdasági és katonai vetületeinek megítélésében, a kibontakozás irányainak felvázolásában a horvát vezetés távolról sem egységes. A délszláv kérdés megoldatlanságának tartóssá válása, a határozottabb nemzetközi fellépés elmaradása a fegyveres konfliktusok elmélyülését és területi kiterjedését valószínűsíti, s ennek során a válságócok áttevődhetnek a magyar határ közelébe, illetve nagy számban magyarok által lakott területekre is. A horvát fél a nemzetközi akciók sikertelensége esetén, ez utóbbi változat bekövetkezésére is kénytelen felkészülni.

Budapest, 1992. május 28.

Dr. Jeszenszky Géza

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

Timotity Miklósnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának emlékeztetője
Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter tárgyalásáról

1992. augusztus 25.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette Timotity Miklós
Jóváhagyta: Szöcs Ferenc
0001
002428/1/1992

Szigorúan titkos!
Készült 6 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Bába I.
Konzuli Főo.
Endreffy M.
Saját

Emlékeztető

Jeszenszky Géza külügyminiszter és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter 1992. augusztus 22-i tárgyalásairól

A tárgyalások során Jeszenszky külügyminiszter úr kifejtette:

– A magyar vezetés kedvezően fogadta a horvátországi parlamenti választások eredményeit,⁶⁸ melyek megerősítették Horvátország egységét, egyben megakadályozták, hogy a szélsőséges politikai erők teret nyerjenek. Fontos, hogy a nemzetközi propagandaharcban a tények e tekintetben is a horvát vezetés mellett szólnak.

– Minden lehetőséget, így a londoni konferenciát is ki kell használni arra, hogy a délszláv konfliktus rendezésében konkrét előrelépést éadjunk el. Ugyanakkor a londoni tárgyalások sikerességével kapcsolatban nincsenek illúzióink. Célunk, hogy a konferencián megerősítést nyerjenek az eddigi nemzetközi rendezési alapelvek (államhatárok

⁶⁸ A rendszerváltoztatás utáni második horvát parlamenti választásokat az elnökválasztással egy időben, 1992. augusztus 2-án tartották meg. A Horvát Demokrata Közösség (Hrvatska Demokratska Zajednica, HDZ) a szavazatok 44,68%-át, a Horvát Szociál-Liberális Párt azok 17,71%-át, a Horvát Jogpárt 7,06%-át szerezte meg. A Száborba bekerült még a Horvát Néppárt a szavazatok 6,69%-val és a Horvát Szociáldemokrata Párt, amely a voksok 5,52%-át szerezte meg. Az elnökválasztásokon a legtöbb szavazatot – 56,73%-ot Franjo Tuđman kapta. A második helyen Dražen Budiša végzett a szavazatok 21,87%-ával.

és a kisebbségi jogok megerősítése és garantálása). Ellenezzük, hogy a konferencián a felelősséget illetően egyenlőségi jelet tegyenek a harcoló felek között.

– Nem javasoljuk, hogy a horvát fél a konferencián felvesse a tárgyalásos határmódosítás lehetőségét.

– A magyar delegáció a konferencián a kisebbségi kérdésben fog határozottan fellépni. E kérdéskörben is sok közös érdek mutatkozik a magyar és a horvát fél között. Magyar részről a kisebbségi bizottságban érvelésünket a rendelkezésünkre álló etnikai térképekkel fogjuk alátámasztani, szívesen vennénk, ha a horvát fél a konfliktus előtti állapotokat tükröző pontos lakossági statisztikai kimutatásaival erősítené pozíciónkat.

– A kisebbségi kérdés rendezéséhez nemzetközi garanciákat is tartalmazó megállapodásra van szükség, nem elég egy olyan döntés, hogy minden etnikum térjen vissza eredeti lakóhelyére. Ha a Carrington-terv értelmében a horvátországi szerb kisebbségnek különleges jogokat kell adni, akkor ugyanezek a jogok megilletik a többi délszláv utódállamban élő valamennyi kisebbséget is.

– Kulcskérdés a jugoszláv–szerb hadsereg leszerelése. A hagyományos fegyverzetek csökkentéséről szóló megállapodást a jugoszláv hadseregre is ki kell terjeszteni, ami a jelenlegi szint egyharmadára való csökkentést jelenti.

– A londoni konferencián törekedni kell az ún. Jugoszlávia képviselőinek kizárására, hiszen a jugoszláv kormány senkit sem képvisel. Az érvelés alapjául szolgálhat, hogy ha a nemzetközi erők nem kívánnak katonai erővel fellépni Miloševićék ellen, akkor legalább politikailag tegyék meg azt.

– Szeretnénk, ha a délszláv térségben élő valamennyi kisebbség megnyilatkozhatna Londonban. Célunk, hogy a kisebbségi képviselők a szekcióüléseken részt vegyenek, és ott fel is szólaljanak. Londonban nem lehet döntőbíráskodást folytatni arról, hogy kik az egyes kisebbségek tényleges képviselői. Elfogadható alapelvnek tűnik, hogy a többségi államot elismerő kisebbségi képviselők szólhassanak hozzá a vitához.

– Az ENSZ-béketerv végrehajtására hivatott UNPROFOR-erők mandátuma nem megfelelő. A mandátum szélesítésének lehetősége tekintetében pesszimisták vagyunk.

– Az erőszakos deportálásokat nem tudjuk elfogadni, a menekülteknek és a deportáltaknak vissza kell települni lakóhelyükre.

A Carrington-terv szerint a rendezés második fázisában az UNPA-területeken a háború előtti lakossági arányokat tükröző helyi adminisztrációt kell felállítani. Erre nem került sor Baranyában, ahol információink szerint szeptember elején a menekültek visszatelepítését tervezi a horvát fél. Ez veszélyes lehet, mert nem látjuk a biztonsági garanciákat, illetve az akció meghirdetését nem előzte meg háromoldalú konzultáció a magyar–horvát–ENSZ közös menekültügyi bizottság keretében.

– Tudjuk, hogy a délszláv térség egészére vonatkozó fegyverembargó segíti az agresszort, de ezen egyelőre nem lehet változtatni, legfeljebb a Szerbia és Montenegró ellen elrendelt teljes gazdasági embargót lehet még tovább szigorítani.

– Veszélyesnek tartjuk azt a szerb kampányt, mely szerint Bosznia-Hercegovinát a szerbek és horvátok egymás között felosztják. Javasoljuk, hogy folytassák a muzulmánokkal az együttműködést, mert Bosznia államiságának helyreállítása Horvátországnak is érdeke. Három etnikai kanton létrehozása Boszniában az ország felosztását jelentené. Sokkal célszerűbb, és az eredeti lakossági megoszlást is jobban tükrözi, ha az országot 10-15 kantonra osztják fel. Ezáltal a szerbek közötti józan erőket is el lehetne választani a szélsőségesektől.

– Az Adria-kőolajvezeték ismételt üzembeállítása rendkívül fontos Magyarország, Horvátország és Csehország számára, ezért közös nemzetközi akciókat javasolunk a célból, hogy az UNPROFOR az ellenőrzése alatt álló területeken aktivizálja magát a vezeték megnyitása érdekében.

Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter elmondta:

– A londoni konferenciától az eddigi nemzetközi erőfeszítések szélesebb fórum általi támogatását remélik. Számítanak arra, hogy a konferencia megerősíti az emberi és kisebbségi jogok védelmét, a jugoszláv államiság megszűntét, a köztársasági határok sérthetetlenségét és a békés szétválás megkezdését. Ha e kérdésekben nem lesz előrelépés, akkor a háború hamarosan áterjed Koszovóra és a Vajdaságra is. A konferenciáról ki kell zárni a jugoszláv szövetségi képviselőket, mert ha esetleg szavazásra kerül sor, túl erős lenne a szerb jelenlét. Čosić és Panić egyébként is csak időhúzásra játszanak, és az ígéreteken túlmenően semmilyen konkrét lépést a béke érdekében nem fognak vállalni.

– A konferenciának ki kell mondania, hogy a szerb hadsereg azonnal hagyja el a nem UNPROFOR-övezeteket is.

– Az UNPROFOR horvátországi mandátuma 1993 márciusában lejár. Többen kérték a horvát féltől, hogy kezdjenek tárgyalásokat a mandátum meghosszabbításáról. Horvátország azonban ez év végéig rendezni kívánja elfoglalt területei státuszát és jövő év márciusát követően nem kívánja meghosszabbítani az UNPROFOR-erők jelenlétére vonatkozó jóváhagyását.

– Horvátország elismerte Bosznia-Hercegovinát és a két állam kölcsönösen nagykövetségeket nyitott egymás fővárosaiban. Nem áll érdekükben etnikai alapon megosztani az országot, egyetértenek azzal, hogy 10-15 – köztük több vegyes etnikumú – kanton felállítására volna szükség. A horvát kormány nem akarja elfoglalni az ottani

horvát lakta területeket, még ha azt a helyi vezetés kérné is. Továbbra is érvényesnek tartják a Tudman–Izetbegović-megállapodást.

– Egyelőre nem terveznek szervezett visszatelepítési akciókat az elfoglalt horvát területekre. Az UNPROFOR-ral beszéltek e lehetőségről, de nem kaptak támogatást. Megvizsgálják, hogy a magyarországi menekülttáborokban a visszatelepítésről elterjedt híreknek mi az alapja. Londonban válaszolni fognak a háromoldalú menekültügyi bizottság értesítésével kapcsolatos kötelezettségeikről, ugyanis e bizottság létezéséről egyelőre nincs tudomásuk.

– Az Adria-kőolajvezeték üzembeállítása érdekében folyamatosan tárgyalnak Namíbiát tábornokkal, az UNPROFOR-erők parancsnokával, de nem optimisták a megoldást illetően.

Budapest, 1992. augusztus 25.

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

178.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Bagi Gábor zágrábi nagykövet és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter megbeszélése Horvátország tagságáról az Európa Tanácsban

1992. október 19.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB00896
Érkezett: 92. 10. 19. 14:35
Készítette: Som A
Ellenőrizte: *Kézírással*

Azonnal!

47

Von. 47/256-ra:

Az ET-főtitkár horvátországi látogatása ügyében vasárnap fogadott Škrabalo külügyminiszter. Jelen volt Šimac illetékes helyettese és Gagro kijelölt ET-nagykövet. A távirat alapján felajánlott segítségünket és közléseinket nagyra értékelik. Kérik támogatásunkat a horvát ET-tagság elnyeréséhez. Szeretnék, ha e területen is tartós, szoros együttműködés alakulna ki országaink képviselői között. Felvételi kérelmüket június 26-án nyújtották be. Nem értik a halogatás okait, különösen az augusztusi sikeres parlamenti elnökválasztás óta. Gagro nagykövet két ízben járt Strasbourgban és Ž. Domljan, a Szábor alelnöke is tárgyalt az ET illetékeseivel, akik konkrét kifogásokat mindeddig nem tudtak megfogalmazni. Horvát részről készek a tagság elnyeréséhez szükséges feltételeket teljesíteni, ha azokat konkrétan megfogalmazzák. Készek csatlakozni a korábbi és újabb nemzetközi dokumentumokhoz (emberi jogi konvenció,⁶⁹ emberi jogi bíróság⁷⁰ felállítása a nem tagországok részére, konkrét esetek kivizsgálása, stb.). Az ET illetékeseinek jelenlegi magatartását úgy értékelik, hogy az Horvátország irányában nem teljesen őszinte és erőteljesen érződik benne a horvát szempontból kedvezőtlen francia és brit befolyás. A kifogások tehát nem konkrétak, hanem politikai indíttatásúak és abból a feltételezésből táplálkoznak, hogy Horvátország túl gyorsan és könnyen kapta meg az elismerést, ezért most várakoztatni kell az előszobában és kiegészítő kontrollnak kell alávetni. E felfogás különösen szocialista körökben terjedt el. Mind jobban érezteti hatását Horvátország hátrányára a meghatározó nemzetközi tényezők azon törekvése, amely a délszláv válság és a szerb agresszió kapcsán tanúsított passzivitásból és tehetetlenségből származó presztízavesztést a válságban érintettek felelősségének megosztásával, elkenésével próbálja csökkenteni. Horvát részről eddig sem tagadták, hogy a horvát lakosság ellen elkövetett háborús borzalmak hatására horvát részről is történtek büntettek, kegyetlenkedések, jogsértések. A napvilágra került ilyen tettek elkövetői ellen már eddig is felléptek és készek a további konkrét esetek kivizsgálására. A főtitkárszpony november 9–10-ére tervezett látogatásától fordulatot remélnek. Házigazdája Mesić, a Szábor elnöke lesz. Elsőként Tuđman elnök fogadja. A legszélesebb körű programot igyekeznek számára megszervezni, melyben a kormányzati és parlamenti tényezők mellett lehetősége lesz az ellenzék,

⁶⁹ Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló, az Európai Tanács 1950. november 4-én Rómában kelt egyezménye. A keretjellegű egyezmény számos emberi jogot garantál, az egyes jogok lényegi tartalmát az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tölti ki tartalommal. Magyarországi hatályát a kiegészítő jegyzőkönyvekkel együtt az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

⁷⁰ Az Emberi Jogok Európai Bírósága az 1950-es emberi jogok európai egyezményének a betartására és felügyeletére létrehozott, Strasbourgban székelő bíróság.

a nemzeti kisebbségek, a menekültek képviselőivel és független személyiségekkel is konzultálnia. Az utóbbi néhány hónap tapasztalatai azt mutatják, hogy horvát részről nem fordítottak kellő figyelmet a nemzetközi politikában hátrányukra bekövetkezett módosulások ellensúlyozására, ezért a látogatást szeretnék felhasználni annak meggyőző bizonyítására, hogy

- a háború ellenére Horvátországban jogállam van és ezt az 1990-ben elfogadott alkotmány szavatolja,

- a két ízben lebonyolított szabad választások⁷¹ megszilárdították a többpárti parlamenti demokrácia intézményét,

- az emberi és nemzetközi kisebbségi jogok érvényesülnek, amely alkotmányos törvény által is garantált,

- a háborús károk és a 700 ezer menekült súlyos terhe ellenére a piacgazdaság felé haladnak.

Ezekben a kérdésekben érvanyagot készítenek Lalumière asszony részére, aki megítélésük szerint a horvátországi helyzetről téves információkkal rendelkezik. A legtöbb értetlenséget, manipulációt a horvátországi szerbek helyzetét illetően tapasztalják. Készek részükre a legkorszerűbb nemzetközi gyakorlatnak megfelelő jogokat biztosítani. Ez az urbánus szerbek esetében már a gyakorlatban érvényesül. Az ún. krajínák speciális jogairól és az ott élő szerbek helyzetéről mindaddig értelmetlen beszélni, amíg vissza nem kerülnek horvát fennhatóság alá. A felajánlott magyar segítség a leghatékonyabb azzal lehet, ha hozzájárul a fenti kérdésekben a kedvező fordulat eléréséhez. Igen értékes információ lenne számukra, ha magyar részről továbbítanák a horvát vezetésnek azokat a konkrét kifogásokat, amelyeket a horvátok előtt illetékes nyugati politikusok nem fogalmaznak meg. Škrabalo miniszter köszönetet mondott a számukra rendkívül értékes magyar kezdeményezésért és jelezte, hogy Garo kijelölt nagykövetségük, aki 19-én érkezik Strasbourgba, felveszi a kapcsolatot ottani nagykövetségünkkel.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 27. d

⁷¹ Az 1990-ben és 1992-ben megtartott választásokra való utalás.

Vincze Andrásnak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója
Horvátországról és a magyar–horvát kapcsolatokról

1992. október 29.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Vincze András
Jóváhagyta: Szabó István
001394/2/1992
2275/4

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig
Készült: 3 példányban
Kapja:
Bába I.
Hegedűs G.
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Horvátország belső helyzetéről, külpolitikájáról és a magyar–horvát
kapcsolatokról.

Horvátország helyzetét minden szempontból alapvetően meghatározza a balkáni térségben kirobbant háborús konfliktus. A legjelentősebb horvát politikai erő a Horvát Demokratikus Közösség (HDZ), amely az 1992. augusztus 2-i parlamenti választások nyomán egyszerű többséget szerzett a Horvát Száborban. A HDZ elnöke Franjo Tuđman a háborús feltételek közepette a személye köré tömörült, szűk körű elnöki tanácsadói testület kezébe összpontosította a hatalmat. A horvát kormány kifejezetten végrehajtói hatalommal bír, önálló mozgásteret korlátozott, a folytatott politikáért azonban a felelősséget a kormány viseli. Ez utóbbi megnyilvánul a kormánytagok gyakori cseréjében is.

A horvát belpolitikai életben az ellenzék egyelőre nem játszik jelentős szerepet. A legerősebb ellenzéki párt a Szociálliberális Párt, amely a választásokon a szavazatok 20%-át szerezte meg. Az ellenzék a háborús helyzetre való tekintettel előtérbe helyezi a kormánypárt által is prioritásként kezelt nemzeti célok megvalósítását, saját politikai érdekeinek érvényesítése árán nem kockáztatja a központi hatalom stabilitását, legfeljebb a kormányzat részéről alkalmazott eszközök tekintetében hangoztatja ellenvéleményét.

A horvát belső helyzet stabilizálását csak a háború befejezése és a nemzetiségi kérdések tisztázása teremtheti meg. A horvát vezetés jelentős politikai kockázatot vállalva

olyan törvényeket hagyatott jóvá a parlamenttel, melyek elvileg európai színvonalú garanciákat tartalmaznak a nemzetiségi jogok gyakorlása tekintetében valamennyi Horvátországban élő nemzetiség, így a horvát függetlenséggel szembe fordult több mint félmillió szerb számára is. A szerbeknek felajánlották a területi autonómiát is magában foglaló speciális státuszt az ellenségeskedések megszüntetése fejében. A Horvát Szábor most vitatja az amnesztia törvény tervezetét, mely azokra a horvát állampolgárokra vonatkozna, akik politikai okokból ugyan szembe fordultak a horvát hatalommal, de nem követtek el kifejezetten háborús bűnöket.⁷²

A horvát gazdaságot ért háborús károk volumene megközelíti a 20 milliárd dollárt. A munkanélküliség meredeken növekszik, a termelés és a kereskedelem csak kétharmada a háború előttinek. Horvátország számára egyelőre nem helyeztek kilátásba olyan nemzetközi, gazdasági segélyeket, melyek segítségével fizetési helyzetét belátható időn belül rendezhetné, illetve megkezdhetné az újjáépítést.

II.

Horvátország külpolitikáját az elmúlt időszakban az a törekvés határozta meg, hogy a különböző nemzetközi szervezeteken keresztül biztosítsa az ország nemzetközi elismerését, illetve a Szerbiára gyakorolt nemzetközi politikai nyomás kieszközlésével helyreállítsa az ország területi szuverenitását, amit önerőből a szerb haditechnikai fölény miatt nem tudott volna elérni. Az első alapvető cél megvalósítása szempontjából a horvát külpolitika sikeres volt, míg Horvátország szuverenitásának helyreállítása a JNA által a háborúban elfoglalt területeken legjobb esetben is csak hosszabb idő múlva következhet be. A horvát vezetés és a megszállt horvát területeken tevékenykedő ENSZ-képviselők egybehangzó megállapítása szerint a helyzet az UNPROFOR által védett, de a szerbek által ellenőrzött Kelet-Szlavóniában és Dél-Baranyában fokozatosan romlik. A menekültek visszatérésének nincsenek meg a feltételei, erőszakos

⁷² Az amnesztia törvény 1992. szeptember 25-én lépett hatályba. 1992. szeptember 26. és 1993. január 15. közötti időszakban a horvát katonai és civil bíróságok 3049 ügyben hoztak határozatot a büntetőeljárások felfüggesztéséről. A Horvát Szábor négy évvel később, 1996. szeptember 20-án fogadta el az 1990. augusztus 17. és 1996. augusztus 23. közötti időszakra a Horvát Köztársaság elleni agresszió során elkövetett bűncselekmények üldözése és eljárása, a fegyveres lázadás, vagy fegyveres konfliktus, valamint az agresszióval, fegyveres lázadással, vagy fegyveres konfliktusokkal összefüggő általános amnesztia törvényt. Az általános amnesztia törvényt nem lehetett alkalmazni a népirtásra és a háborús bűncselekményekre, a nemzetközi terrorizmus és a nemzetközi jog rendelkezéseiben előírt, terrorizmussal összefüggő bűncselekményekre. 1996 és 2000 között összesen 649 fő részesült kegyelemben.

visszatelepítés esetén valószínűsíthető a fegyveres konfliktus kiújulása. Az UNPROFOR szándéka, hogy a közeljövőben beindítson egy visszatelepítési akciót, melynek keretében két-három szerb, és ugyanannyi horvát településre visszatérhetnének az eredeti lakosok. Az eddigi erőtlenség miatt ugyanakkor a horvát fél azt fontolgatja, hogy jövő év márciusától nem hosszabbítja meg az ENSZ horvátországi tevékenységére vonatkozó mandátumot.

A horvát külpolitika hosszabb ideje képtelen rendezni a nyitott kérdéseket Szlovéniával. A legellentmondásosabban Bosznia-Hercegovina iránt viszonyul, hiszen egyrészt legfelsőbb szinten rendszeresen megerősítik a horvát–muzulmán katonai együttműködést és egymás kölcsönös diplomáciai elismerését, másrészt azonban Horvátország Bosznia-Hercegovina területe mintegy 25%-ának katonai megszállásával egy olyan alkura is bebiztosította magát, hogy a nemzetközi békeakció kudarcba fulladása esetén megállapodhasson Szerbiával a boszniai muzulmánok rovására.

III.

A magyar–horvát kapcsolatok Horvátország 1992. január 16-i elismerését követően dinamikus fejlődésnek indultak az államközi kapcsolatok valamennyi területén. Miniszteri szintű találkozók voltak a külügyi, a belügyi, a közlekedési, az ipari, az igazságügyi tárcák vezetői között. Új megállapodásokat írtunk alá a kereskedelmi, a közlekedési, a belügyi, határrendészeti, a kulturális együttműködés szabályozásáról. Napirenden van az Országgyűlés elnökének zágrábi látogatása, többpárti parlamenti delegáció zágrábi látogatása és a nemzetiségi együttműködési megállapodás egyeztetése.

A magyar–horvát kapcsolatokat esetenként megterhelik olyan átgondolatlan horvát lépések, mint a magyar nemzetiségű menekültek előzetes egyeztetés nélküli visszatelepítésének meghirdetése a megszállt területekre, gárdisták toborzása magyar menekülttáborokban, a magyar területi szuverenitás megsértése a határtérségben, stb. E jelenségek azonban összességükben nem kérdőjelezik meg azt az egyértelműen kedvező fejlődési folyamatot, amely kétoldalú kapcsolatainkban markánsan megnyilvánul.

Budapest, 1992. október 29.

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése
a zágrábi tárgyalásairól

1992. november 10.

Külügyminisztérium
Kelemen András
002844/1992
0006
332/BI.

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig
Készült 23 példányban
Kapja: Elosztóív szerint

Feljegyzés

Tárgy: Kelemen András politikai államtitkár zágrábi tárgyalásai

1992. november 10-én Miomir Žužul horvát külügyi államtitkár meghívására hivatalos látogatást tettem Zágrábban. Partneremmel aláírtam a két Külügyminisztérium közötti együttműködésről szóló Jegyzőkönyvet, valamint parafáltam a két ország Barátsági és Együttműködési Szerződését. A látogatás során fogadott Jure Radić miniszterelnök-helyettes, a Köztársasági Elnöki Hivatal vezetője, valamint Mate Granić menekültügyi kérdésekkel foglalkozó miniszterelnök-helyettes. Rövid találkozóra került sor Zdenko Škrabalo külügyminiszterrel.

Partneremmel a kétoldalú kapcsolatokat, azon belül is a politikai kapcsolatok helyzetét, az államközi kapcsolatok egyezményes alapjait, a kisebbségi kérdést, valamint a tudományos-kulturális együttműködést tekintettük át. Utalva a 800 éves közös történelmi múltra, a magyar–horvát kapcsolatokat a jó szomszédság jó példájaként értékeltem. Hangsúlyoztam, hogy az együttműködés minden oldalú fejlesztése az érdekünk, utaltam a kölcsönös egymásrataltságunkra. Rámutattam arra, hogy az elmúlt egy, másfél év során létrejött rendszeres, magas szintű politikai érintkezések jó alapot teremtettek a kapcsolatok fejlesztéséhez. Szorgalmaztam az államközi kapcsolatok egyezményes alapjainak megteremtését (vízummentességi megállapodás, határforgalmi megállapodás, toloncegyezmény, konzuli és jogsegélyegyezmény, szociális és egészségügyi egyezmény, közlekedési megállapodások).

Hangsúlyosan vettem föl a Magyarországon tartózkodó horvátországi menekültek problémáját, valamint a kisebbségi vegyes bizottság munkája megkezdésének szükségességét. Kértem a horvátországi magyarok legitim képviselőivel való együttműködést,

továbbá azt, hogy a horvát hatóságok menekültügyben csak a magyar–horvát–UNHCR-megállapodásnak megfelelően, előzetes konzultáció alapján tegyenek lépéseket, hogy biztosítsanak büntetlenséget azoknak, akik nem tettek eleget a mozgósításnak, valamint a horvát hatóságok tegyék lehetővé a menekültek számára a horvát állampolgárság akadály nélküli megszerzését, vagyonuk problémamentes birtokbavételét.

Szorgalmaztam a Történelem Vegyes Bizottság megalakítását, kulturális intézetek kölcsönös megnyitását. Kértem, hogy tegyék lehetővé hungarológiai stúdiumok beindítását a zágrábi egyetemen. Javasoltam állandó tudósítók kölcsönös akkreditálását egymás fővárosaiba.

Žužul államtitkár pozitívan reagált az általam felvetett javaslatokra. Egyetértett azzal, hogy fel kell gyorsítani a kétoldalú egyezmények előkészítését és megkötését. Üdvözölte a nemzetközi szervezetekben való összehangolt fellépésre tett magyar javaslatot, kifejezte készségét a két Külügyminisztérium ENSZ Főosztályai vezetőinek budapesti konzultációjára.

Kijelentette, hogy a kisebbségekkel kapcsolatos állami politika kialakítása számukra elsőrendű kérdés, amit súlyának megfelelően kezelnek. Megalkották a kisebbségekkel foglalkozó alkotmánytörvényt, valamint abolíciós törvényt hoztak, amely a horvátországi kisebbségek számos felvetésére ad választ. Jelezte, hogy a horvát állampolgárság megadása során tapasztalható visszasságok gyakorlati okokra, elsősorban a lassúságra, az adminisztráció gyenge felkészültségére vezethetők vissza. A horvát államnak kifejezett érdeke a kisebbségek, így a magyarok visszatérése a megszállt területekre. Tisztában vannak azzal, hogy az egész világ figyelemmel kíséri a horvátországi kisebbségi helyzetet. Többek között a magyar kisebbséggel szembeni gyakorlattal kívánják szándékaikat és pozitív hozzáállásukat demonstrálni. Egyetértett a kisebbségi vegyes bizottság első ülésének mielőbbi megtartásával ez évben. Személyes támogatását helyezte kilátásba a zágrábi egyetem hungarológia tanszékének megnyitása kérdésében.

Škrabalo miniszter felvetette, hogy minél előbb kössük meg az alapszerződést. Tudman elnök nevében megerősítette Göncz Árpád és Antall József meghívását Horvátországba azzal, hogy lehetőség szerint arra még idén kerüljön sor. Jelezte, hogy Albániával, Szlovéniával, Olaszországgal, Ausztriával és Bosznia-Hercegovinával is tervezik kétoldalú barátsági szerződések megkötését, ezzel is egyfajta cordon sanitaire-t⁷³ képezve az agresszor körül. Hangsúlyozta, hogy nem katonai szövetségről van

⁷³ A cordon sanitaire-t (magyar szó szerinti jelentése: egészségügyi határzár) eredetileg az első világháborút lezáró, elsősorban francia nagyhatalmi és biztonságpolitikai érdekek mentén a békeszerződések által létrejött új államok képezték azzal a céllal, hogy a Német Birodalmat és a Szovjetuniót elszigeteljék.

szó, hanem a béke megőrzése a céljuk. A Közép-Európai Kezdeményezést,⁷⁴ valamint a jelzett szövetségi rendszert a dél-kelet-európai béke megteremtése és stabilizálása felé tett lépésként értékelik.

Radić miniszterelnök-helyettes kijelentette, hogy a két ország között természetes az egymásrautaltság. Kérte Tudman elnök úr üdvözlését tolmácsolni Göncz Árpád és Antall József úrnak. Ő is megerősítette a horvátországi meghívást, sürgetve, hogy arra még lehetőség szerint novemberben kerüljön sor.

Hangsúlyozta, Horvátország nem fogja soha elfelejteni, hogy Magyarország volt az első, amely baráti jobbot nyújtott a független Horvátországnak. Szorgalmazta a kétoldalú, mindenekelőtt gazdasági együttműködés meggyorsítását. Ezen kérdések sorában kiemelt jelentőséget tulajdonított az olyan közös érdekeltségű projekteknek, mint a horvát kikötők hasznosítása (hangsúlyozva, hogy azok nem csak Horvátország kikötői), az Adria–Baltikum közlekedési útvonal fejlesztése, az idegenforgalom, az olajvezeték hasznosítása, stb. Mint mondotta, a háború megszüntetett egy kényszerű kapcsolatot a délszláv térségben. Ezentúl a természetes kötődéseket kívánják fejleszteni. Nem segítséget kérnek, partnerkapcsolatot akarnak. Magyarországgal a többi szomszédhoz viszonyítva csak jó tapasztalataik vannak.

Radić úrnak javasoltam, a két fél szakértői vizsgálják meg a horvát kikötők hasznosításának lehetőségeit, s megerősítettem, készek vagyunk bekapcsolódni a horvát újjáépítésbe, ehhez azonban szükségünk van a horvát partnerek folyamatos tájékoztatására. Támogatást kértem az Adria-kőolajvezeték mielőbbi megnyitásához.

Horvátországnak a délszláv válsággal kapcsolatos politikájáról elmondta: Horvátország taktikája az, hogy lépésről lépésre oldják meg a problémákat. Ennek

⁷⁴ A Közép-Európai Kezdeményezés, KEK (angoluk: Central European Initiative, CEI) 1989. november 11-én Budapesten jött létre, amikor Magyarország, Olaszország, Ausztria és Jugoszlávia aláírta a Quadragonale-szerződést. Székhelye Triesztben van. A tagállamok Külügyminisztériumaiban működnek a nemzeti koordinátorok, akik átlag kéthavonta találkoznak az aktuális, főleg politikai kérdések megvitatására, döntések meghozatalára. Emellett a testület mellett működik 17 szektorális munkacsoport, amelyben a tagállamokat a szektorális minisztériumok munkatársai képviselik. A politikai változásokkal a tagállamok száma 17-re nőtt: Albánia, Ausztria, Belorusszia, Bosznia és Hercegovina, Bulgária, Horvátország, a Cseh Köztársaság, Magyarország, Olaszország, Macedónia, Moldova, Lengyelország, Románia, Szerbia, Montenegró, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna. Az EU bővítését követően a KEK állam- és kormányfői új együttműködési stratégiát alkottak, amelynek értelmében a szervezet további fő célja az, hogy az EU-tagságot elnyert országok a tapasztalatok átadásával támogassák a többi tagállam felzárkózását minden szakterületen, megkönnyítve számukra is az EU-tagság elérését.

eredményeként sikerült felszabadítani a Dubrovniktól délre eső területeket, újból birtokba venni a stratégiai fontosságú maslenicai hidat.⁷⁵

A londoni konferenciáról alapvetően úgy vélekednek, hogy az még egy kísérlet a válság megoldására. Ugyanakkor nem elégedettek az eredményekkel, mindenképp az UNPROFOR eddigi teljesítményével. Megítélésük szerint az UNPROFOR tevékenysége zsákutcába került, mert amit fegyverhasználat nélkül megtehetett, azt már megtette, de az irreguláris szerb erők lefegyverzését nem tudja megvalósítani. Az UNPROFOR-nak szélesebb felhatalmazást kell kapnia. Kijelentette, hogy amennyiben az ENSZ nem lesz képes végrehajtani a Vance-tervet, akkor Horvátország azt maga fogja megvalósítani. A megszállt területeken Horvátország szuverenitását mindenképpen helyreállítják.

Szólt arról, hogy maximális erőfeszítéseket tesznek a megtévesztett szerbek megnyerése érdekében. Ezért hozta meg a Szábor az abolíciós törvényt és működnek a kegyelmi bizottságok. Információik vannak arról, hogy a Krajínában az emberek már alig várják a rend helyreállítását (az UNPA-kban a horvátországi szerbek kevesebb mint fele él). Az emberek nézik a horvát tv-t, a horvátországi szerbek, ha nehezen is, de látogatják a megszállt területeken élő hozzátartozóikat. Milan Đukić horvátországi szerb vezető, a Szábor alelnöke javaslatára vizsgálják közvetlen autóbuszjáratok indítását a Krajínákba.

A Čosić vezette szövetségi jugoszláv hatalommal párbeszédet folytatnak. Prevlaka ügyének megoldása számukra teszt volt. Kielégítőnek nevezte a Kis-Jugoszláviával meglévő kapcsolatokat. Úgy érzékelik, hogy Szerbiát erősen sújtja az embargó. A szerb vezetés mindent megtenne annak megszüntetéseért, az embargó hatására elállt egyes célok megvalósításától. Ugyanakkor, mivel közelednek a választások, a jugoszláv vezetésnek nincs felhatalmazása súlyos kérdések felvetésére.

A boszniai helyzettel kapcsolatban Radics kijelentette, hogy a háború nem oldja meg az alapvető kérdéseket. Csak a három egyenrangú nép megállapodásával lehet hosszú távon rendezni a helyzetet. A szerb agresszióval szemben, amelynek a célja Bosznia-Hercegovina elfoglalása és Jugoszláviához való csatolása volt, egyedül a boszniai horvátok léptek föl. Ehhez megkapták az anyaországtól a megfelelő segítséget.

⁷⁵ A Maslenica település melletti, az Adriai autópályán átívelő 315 méter hosszúságú, Horvátország északi és déli, dalmát területeit összekötő acélhidat 1961-ben adták át a forgalomnak. 1991. november 21-én a térségből visszavonuló horvát erők felrobbantották. A terület 1993 elejéig szerb ellenőrzés alatt állt. Az 1993. január 22. és január 27. között folyt Kalóz (Gusar) hadművelet során a régió ismét horvát ellenőrzés alá került. 1993 és 2002 között pontonhíd biztosította a maslenicai szoroson való átkelést. Az 1991-ben felrobbantott hidat 2005-ben építették újjá.

Most a horvát erők ellenőrzésük alatt tartják a horvát etnikai területek nagy részét. A boszniai muzulmánok egy éven át a háttérbe húzódtak, nem akartak a horvátokkal szövetségre lépni. Arra számítottak, hogy a szerbek és horvátok kifárasztják egymást, s akkor a muzulmánok dominálhatnak Boszniában. Izetbegović boszniai elnök Tudman elnökkel november elején sorra került találkozásán állt rá először arra, hogy egyenrangú partnerként tárgyaljon Horvátországgal a közös agresszor elleni fellépésről. Kijelentette, hogy Horvátország elismeri Bosznia-Hercegovinát a jelenlegi határok között. Bosznia-Hercegovinát, mint a három egyenrangú nép államát képzelik el, ahol mindegyik nép gyakorolja szuverenitását az egész ország területén. A Genfben kidolgozott berendezkedési koncepciót alapvetően jónak ítélte meg.

Mate Granić miniszterelnök-helyettesnek szövé tettem a Magyarországon tartózkodó horvátországi menekültekkel kapcsolatos problémákat. Hangsúlyoztam: hosszú távú együttműködésre törekszünk Horvátországgal, s kétoldalú kapcsolatainkban is megnyilvánul a kölcsönös bizalom. Azt azonban bizonyos kedvezőtlen jelenségek (összeírás, toborzás Magyarország területén, stb.) megingathatják. Konkrét felvetéseimre Granić kijelentette: teljes mértékben elfogadják az idén, február 27-én kötött háromoldalú, magyar–horvát–UNHCR-megállapodást, azt nem akarják megváltoztatni. A visszatérés megítélése szerint sok mindentől függ. A legfontosabb a biztonság. Pillanatnyilag 13 ezer szerb rendőr van Baranyában és Kelet- Szlavóniában és ezek elutasítják a Vance-tervet. Növelni szükséges a nyomást Szerbiára, s ki kell bővíteni az UNPROFOR mandátumát.

Minden menekültnek garantálják a horvát állampolgárságot és a hátrahagyott vagyonihoz való jogot. Kijelentette, hogy a hatóságok elnézőek lesznek az abolíciós törvény alapján mindazokkal szemben, akik nem tettek eleget mozgósítási kötelezettségüknek. Egyetértett azzal, hogy tervezett lépéseikről a magyar félnek tudomással kell bírnia, s a menekültek számára világos, egyértelmű helyzetet kell teremteni. Elképzelhetőnek tartotta, hogy a horvát kormány képviselői Magyarországon tájékoztassák a menekülteket Horvátország szándékairól.

Granić miniszterelnök-helyettes a problémákkal kapcsolatban megértésünket kérve hangsúlyozta: kormányának a menekültkérdés igen súlyos problémákat okoz, mert Horvátországban Jelenleg 760 ezer menekült tartózkodik.

Jelezte, hogy az év végéig törvénycsomagot terjesztenek elő a Száborban a gazdasági átalakulást elősegítendő. Kifejezetten érdekeltek a jövő évi idegenforgalmi szezon beindításában az Adrián. Hangsúlyozta, hogy elsőrendű érdekük a gazdasági kapcsolatok fejlesztése Magyarországgal. Tolmácsolta Hrvoje Šarinić miniszterelnök kérését, hogy mielőbb, még ez évben fogadjuk Magyarországon, elsősorban a gazdasági együttműködési kérdések megvitatása céljából.

A Granić miniszterelnök-helyetessel folytatott megbeszéléseken jelen volt Faragó Ferenc Szábor-képviselő, aki elmondta, a magyarországi menekültek közül sokan visszatelepültek Horvátországba, de mivel baranyai vagy kelet-szlavóniai lakóhelyükre a szerb megszállás miatt nem tudtak visszatérni, átmenetileg Eszéken rekedtek, s ott a szerbek által elhagyott ingatlanokban laknak. Mint mondotta, Eszéken 20-30 ezer menekült él jelenleg. Jelezte: a Magyarországon tartózkodó menekültek körében elterjedt az a hír, hogy a magyar kormány olyan lépésre készül, amelynek nyomán vissza kell települniük a „szabad” Horvátországba, ugyanakkor arra lehetőségük nincs, mivel lakóhelyük szerb megszállás alatt van. Az utóbbi hónapokban sok menekült távozik Magyarországról Nyugatra. Mint mondotta, a megszállt Baranyába 30 ezer szerb települt be Bosznia-Hercegovinából, s az ott élő magyarok és horvátok igen erős pszichológiai terror alatt állnak.

Összefoglalva tárgyalásaim tapasztalatait, megállapítható, hogy a horvát fél részéről messzemenően megvan a készség a kétoldalú kapcsolatok előfeltételek nélküli fejlesztésére. Javaslatainkat, felvetéseinket és észrevételeinket kedvezően fogadták, álláspontjuk az általunk jelzett témákban és konkrét problémák esetében egybeesik a miénkkel, vagy közel azonos azzal.

Tárgyalásaim megerősítették annak szükségességét, hogy a magyar–horvát kapcsolatokban Időnként jelentkező feszültségeket, kisebb-nagyobb problémákat dinamikus, kezdeményező-kész magatartással, a megfelelőképpen rendszeres politikai kontaktusok során igyekezzünk oldani, illetve rendezni. Mivel a horvát fél erősen ráutalt Magyarország támogatására, ez neki is elsőrendű érdeke.

A Külügyminisztérium érintett részlegei a zágrábi tárgyalások során felvetett javaslatok megvalósítását kezdjék meg, illetve kezdeményezzék azt az illetékes tárcáknál.

Fontosabb feladatok:

- a magas szintű látogatások ütemezése (külön javaslat készült),
- a kisebbségi vegyes bizottság első ülésének megtartása ez évben,
- a katonai-katonadiplomáciai kapcsolatépítés helyzetének áttekintése,
- a Külügyminisztériumok közötti együttműködési Jegyzőkönyvben előírányzott együttműködési formák kialakítása,
- a horvát gazdasági törvényalkotási tevékenység figyelemmel kísérése, egyes konkrét gazdasági témákban a hazai elképzelések kialakítása,
- a rijekai vámszabad területtel kapcsolatos fejlemények figyelemmel kísérése,
- a szerződéses kapcsolatok áttekintése, új szerződések kezdeményezése, a barátsági és együttműködési szerződés aláírásra történő előkészítése,
- a kulturális, oktatási és tudományos témákban tett javaslataink megvalósítása.

Budapest, 1992. november 16.

Készítette: Varga Imre
Jóváhagyta: Szabó István

Kelemen András
politikai államtitkár

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

181.

A Magyar Országgyűlés Külügyi Hivatalának jelentése Szabad György házelnök
horvátországi látogatásáról

1992. november 20.

Magyar Országgyűlés
Külügyi Hivatal
00173/1992.
CE/4445/1992
002936/7 melléklete

Szigorúan titkos!
Készült: 56 példányban
49. sz. példány

Jelentés

Szabad Györgynek, az Országgyűlés elnökének vezetésével Horvátországban
látogatást tett országgyűlési küldöttség tárgyalásairól (1992. november 20. Zágráb)

A horvát parlament (Szabor) elnökének meghívására a Magyar Országgyűlés küldöttsége Szabad Györgynek, az Országgyűlés elnökének vezetésével 1992. november 20-án tárgyalásokat folytatott Zágrábban.

A küldöttség tagjai voltak:

Dr. Szendrei László MDF

Dr. Szigethy István SZDSZ

Bejczy Sándor FKGP

Dr. Schiffer János MSZP

Kovács Gábor KDNP

(A FIDESZ frakcióhétféje miatt nem tudott képviselőt delegálni a küldöttségbe.)

A küldöttség tárgyalásokat folytatott Stjepan Mesićtyel, a Szabor elnökével, valamint az általa vezetett, a pártok képviselőiből álló delegációval (ld. melléklet). Találkozott Hrvoje Šarinić miniszterelnökkel és a küldöttséget fogadta dr. Franjo Tuđman

köztársasági elnök. A program keretében látogatásra kerül sor a Horvát Tudományos Akadémián⁷⁶ is.

I.

A Szábor elnökével Stjepan Mesićtyel való találkozón Szabad György kiemelte kapcsolataink konfliktusmentes jellegét és azt, hogy érdekeinken és baráti érzelmeinken alapulva törekvéseink összhangban vannak egymással, célunk a jószomszédi, baráti viszony tovább erősítése. Tudatában vagyunk annak, emelte ki az elnök, hogy Horvátország békéje, demokratikus fejlődése a közép- és kelet-európai térség jövőjét jelentős mértékben befolyásolja. Kapcsolatainkat a nemzetiségek közötti együttélés és gazdasági együttműködés szükségessége különösen fontossá teszi. Ezt a parlamentek közötti kapcsolattartás útján is erősíteni kívánjuk.

Stjepan Mesić kiemelte, hogy az előzőekben elmondottak Horvátország számára is elfogadhatóak, amelyet az is megalapoz, hogy történelmünknek vannak közös pontjai, hiszen hosszú időt töltöttünk közös államban. Közelmúltunkban és jövőnkben is vannak közös pontok, mindkét állam demokratikus hagyományokkal rendelkezik, s mindketten az egypártrendszer megszüntetése után pluralista demokráciát igyekeznek kiépíteni. Hangsúlyozta, hogy a horvát nép emlékezni fog Magyarország segítségére, hiszen a legnehezebb helyzetben a túléléshez kapott Horvátország segítséget a magyaroktól. A gazdasági együttműködés vonatkozásában elmondta, hogy a két ország gazdaságának kiegészítő jellege jó alapot ad a kapcsolatok fejlesztésére, kiemelten a közlekedési infrastruktúra területén megvalósítandó együttműködést említette.

A délszláv háborúval kapcsolatban elmondta, nagy gondot okoz számukra, hogy az ország mintegy egynegyede még nincs saját fennhatóságuk alatt. Kifejezte féltelmét a szerb agresszív területhódító törekvések nyomán kialakult, a háború továbbterjedésére irányuló tendenciákkal kapcsolatban. Megítélése szerint Szerbia expanzív politikáját csak tettekkel lehet megállítani. Parlamentjeink feladatát abban határozta

⁷⁶ A Horvát Tudományos Akadémia megalapítását Josip Juraj Strossmayer kezdeményezte 1861. április 29-én. 1866. március 4-én Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia néven alakult meg (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, JAZU), első elnökévé Franjo Rački történészt választották meg. Ekkor alakult meg az Akadémia első három tagozata – a történelmi-filológiai, a filozófia-jogi és a matematika-társadalomtudományi. 1941. július 12-én a nevét Horvát Tudományos és Művészeti Akadémiára változtatta, majd 1945. február 3-án visszaállították az eredeti, jugoszláv elnevezését. A Horvát Szábor 1991. június 26-án fogadta el az Akadémiáról szóló törvényt, ekkor a nevét ismételten Horvát Tudományos és Művészeti Akadémiára változtatták. Napjainkban nyolc tagozata van.

meg e vonatkozásban, hogy politikai nyomást kell gyakorolni a nyugati országokra a határozottabb fellépés érdekében, s mindent meg kell tenni azért, hogy a háború befejeződjön.

II.

A Mesić parlamenti elnök által vezetett horvát küldöttséggel való találkozón Szabad György tájékoztatást adott a nemzetközi parlamenti szervezetekben betöltött aktív magyar szereplésről és konkrét magyar együttműködési szándékot ajánlott fel a következő területeken:

- azokban a szervezetekben, ahol Horvátország nincs jelen, megfelelő tájékoztatás alapján, kellő mérlegelés után segítünk a horvát érdekek képviselésében,

- ahol mindkét ország parlamenti képviselői jelen vannak, célszerű a konzultációkat rendszeressé tenni,

- a kétoldalú együttműködést célszerű elnöki, bizottsági szinten továbbfejleszteni.

Emellett Szabad György fontosnak tartotta a közvetlen könyvtári kapcsolatok kiépítését, és egyben felhívta a horvát parlament figyelmét az Országház épületében működő Európa tanácsi könyvtár adta lehetőségek kihasználására.

Mesić elnök kifejezte egyetértését az elmondottakkal kapcsolatban és méltatta a demokratikus átalakulásban a parlament szerepét. Megköszönve az együttműködésre irányuló konkrét javaslatokat, rámutatott egy közös horvát–magyar parlamenti fórum szükségességére. Szabad György konkrét javaslatot tett az Interparlamentáris Unió Magyar Csoportja keretében horvát–magyar, illetve magyar–horvát baráti tagozat létrehozására.

Domljan úr a Szábor alelnöke, a Külügyi Bizottság elnöke elmondta, hogy a nemzetközi parlamenti szervezetek közül az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésén, az EBEÉ Parlamenti Közgyűlésén, valamint a Közép-Európai Kezdeményezés parlamenti fórumán meglévő együttműködést fontosnak tartják és köszönik a kapcsolatok elmélyítését célzó magyar szándékot és azt örömmel elfogadják. A parlamenti elnök az Alkotmányügyi Bizottságnak ez év novemberi látogatását megfelelő kezdetnek tartotta a bizottsági kapcsolatok szempontjából, s javaslatot tett a Külügyi Bizottságok együttműködésére is.

Szigethy István képviselő az elmondottakhoz kapcsolódóan tájékoztatást adott az IPU Magyar Csoportján belül szerveződő Magyar–Horvát Baráti Tagozat kialakításának szándékáról, valamint a határ menti megyék és Horvátország kapcsolatáról.

Ljubomir Antić, az Emberi Jogi Bizottság elnöke tájékoztatta a magyar küldöttség tagjait a kisebbségi jogok alkotmányi, illetve törvényi szintű szabályozásáról Horvátországban. Kiemelte, hogy a nemzetiségi alkotmánytörvényt nem a nemzetközi

közüvélemény nyomása alatt, hanem a nemzetiségek híd szerepét felismerve, belső indíttatásból hozták meg.

Ehhez kapcsolódva Faragó úr a Horvát Szábor magyar nemzetiségi képviselője kiemelte, hogy a nemzetközi szervezetekben való közös fellépés gyümölcsöző lehet a két nép és a két országban élő nemzetiségek számára is. Schiffer János aláhúzta az önkormányzati területen megvalósítandó szakértői kapcsolatok jelentőségét, Kovács Gábor az oktatás, a történelemtanítás vonatkozásában létrehozandó konzultációk szükségességét hangsúlyozta. Beiczky Sándor szólt a magyar védelmi politika és a költségvetés összefüggéseiről, Szendrei László pedig az energetika, a turizmus, a közlekedés és a szállítás területén szorgalmazta a konkrét együttműködést.

Kučar asszony, a horvát Néppárt elnöke, a Külügyi Bizottság tagja felhívta a figyelmet az USA gazdasági megújulásának a kelet-európai országokra irányuló hatására, valamint arra, hogy a következő hónapokban az új amerikai adminisztráció színre lépéséig nem várható változás az USA délszláv politikájában.

III.

A Hrvoje Šarinić miniszterelnökkel való találkozón Szabad György átadta Antall József személyes üdvözlését és üzenetét, mely szerint a két kormány együttműködése előtt a közös érdekek alapján nagy távlatok nyílnak. Az Országgyűlés elnöke kiemelte, hogy a gazdasági együttműködés főbb területei a közlekedési rendszerek egybekapcsolása közúton, vasúton és a légi közlekedésben valósulhat meg, mely hozzásegítheti Magyarországot a tengerhez való hozzájutáshoz is. Szabad György kérdésére, miszerint elképzelhető-e, hogy Magyarország a rijekai kikötőben vámszabad kikötői jogokat kapjon, a miniszterelnök egyértelműen kedvező feleletet adott. Rámutatott, hogy a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének anyagi bázisát, különös tekintettel a közös infrastrukturális beruházásokra, a két kormány, illetve külföldi tőke részvételével megalakítandó konzorcium keretében képzei el. Az Adria-kőolajvezeték lehetséges újraindításával kapcsolatban úgy vélte, hogy az várhatóan a jövő év első negyedévében megvalósítható, ehhez azonban a magyar kormánynak a nemzetközi szintén való hatékony fellépésére is szükség van.

A miniszterelnök készségét fejezte ki az 1996. évi magyarországi Világkiállításon való horvát részvétellel kapcsolatban, s egyben jelezte érdekltségüket bizonyos társprogramok megszervezésében is.

Több magyar képviselő érdeklődött a horvátországi privatizáció, különösképpen az idegenforgalmi privatizáció iránt.

A miniszterelnök válaszában elmondta, hogy a horvát törvényhozásnak jelentős lemaradása van a törvényi biztosítékok tekintetében, s emiatt is a kelleténél kisebb a tőkebeáramlás. Az idegenforgalomban megvalósuló privatizáció vonatkozásában nagy viták vannak, hiszen a horvát tengerparton 30-40 nagy szállodát magukba foglaló vállalatokról is szó van, és emellett közép- és kis kategóriájú szállodák is léteznek. Ezeknek a különböző típusú szállodáknak egy része kerül eladásra, amelyek valószínűleg családi vállalkozásban működnek tovább. A Magyarországot és Horvátországot összekötő autópálya vonatkozásában elmondta, hogy első szakaszban Zágrábot Ausztriával összekötő autópálya kiépítését szorgalmazzák, azonban, a már említett konzorcium által megteremtendő anyagi lehetőség függvényében, siettetni kívánják a Magyarországra vezető autópálya megépítését is.

IV.

A Franjo Tuđman köztársasági elnökkel történt találkozón Szabad György rövid tájékoztatást adott a kétoldalú kapcsolatok magyar értékeléséről, a délszláv háborúval kapcsolatos álláspontunkról és a parlamenti együttműködés fejlesztésének konkrét területeiről.

Tuđman köztársasági elnök bevezetőjében háláját fejezte ki Magyarországnak azért, hogy a nemzetközi fórumokon hozzásegítette Horvátországot nemzetközi elismerésének eléréséhez, a kétoldalú kapcsolatokban pedig függetlenségének kivívásához. Részletesen elemezte a délszláv háborút, elmondta, hogy Horvátország vonatkozásában az ENSZ-erők megállították a háború terjeszkedését. A feladat most az lenne, hogy a békefenntartó erők részvételével a Vance-tervet kellene megvalósítani, a menekültek visszatelepítésére és az elfoglalt területek visszaadására. Rámutatott, amennyiben az ENSZ-nek nem lesz ereje e terv végrehajtására, akkor Horvátország erővel is visszaszerzi a szerbek által jogtalanul bitorolt területeket.⁷⁷ A boszniai válsággal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy Horvátország kénytelen volt a horvátok segítségére sietni, s ennek az ellenállásnak köszönhetően megvédték a horvátok lakta területeket. A horvátok és a muzulmánok között sokáig a vezetők szintjén nem volt együttműködés és véleménycsera a közös állam berendezkedését illetően. A muzulmánok egy polgári államot képzelnek el, míg a horvátok három alkotmányos nemzet államaként vázolják fel a közös jövőt. Rámutatott, hogy a horvátok mind a szerb, mind a bosnyák

⁷⁷ Erre végül 1995. május 1. és május 7. közötti a Vaku, és az augusztus 4. és augusztus 7. közötti Vihar hadműveletek során került sor, amikor Baranya és Nyugat-Szerémség területét leszámítva a szerb ellenőrzés alatt álló horvátországi területeket visszafoglalta a Horvát Hadsereg.

megoldástól félnek. Izetbegović bosnyák elnökkel történt megegyezés alapján a háborút követően Bosznia-Hercegovina három alkotmányos nép országa lesz. Elmondta, hogy míg Horvátországban 10 000 áldozatot követelt a háború, addig Boszniában 120 000 az áldozatok száma. A Szerbiával szembeni embargó megszigorításával kapcsolatban kiemelte, hogy eddig még egyetlen embargó sem érte el célját, ezért hathatósabb fellépésre van szükség.

A horvát elnök fontosnak tartotta a közép- és kelet-európai országok együttműködését, ezért javasolta a közép-kelet-európai országok kormány és államfőinek találkozóját. Az elnök is kiemelte a horvát–magyar gazdasági együttműködés fontosságát, elsősorban a konzorcium által finanszírozott közlekedési együttműködés és az Expo kapcsán.

V.

Horvátország számunkra lényeges partner mind a kétoldalú kapcsolatokban, mind a multilaterális együttműködésben, ezért az Országgyűlés elnöke által vezetett parlamenti küldöttségünk látogatása fontos állomása volt annak a magyar külpolitikai törekvésnek, hogy a környező országokkal jószomszédi és baráti kapcsolatokat építsünk ki. A látogatás lehetőséget adott a szabadon választott magyar parlament törvényhozási tevékenységét tartalmazó kötetek átadására, valamint a kisebbségi törvényen keresztül a magyar kisebbségi politika bemutatására. A látogatásból eredő feladatok a következők:

- a Horvát Szábor elnöke magyarországi látogatásának előkészítése 1993-ban,
- a horvát Alkotmányügyi Bizottság és a horvát parlament Külügyi Bizottságának meghívása magyarországi látogatásra,
- nemzetközi parlamenti szervezetekben a horvát delegációkkal való együttműködés kiszélesítése,
- a horvát fél által javasolt, a közlekedési infrastruktúra fejlesztésére vonatkozó konzorcium megalakítása, feltételeinek pontosítása kormány szinten,
- célszerűnek látszik az 1996-os Expóval kapcsolatban, valamint a rijekai szabad kikötővel, valamint az Adria-kőolajvezeték megnyitásával összefüggésben konkrét tárgyalások folytatása kormány szinten,
- a Horvát Akadémia alelnökével történt találkozón elhangzottak alapján célszerű kétoldalú történész vegyes bizottság felállítása.

A látogatás előkészítésével és lebonyolításával a Külügyminisztérium illetékes Területi Főosztálya, valamint a zágrábi Nagykövetség vezetője, Bagi Gábor és első beosztottja Piukovics Pál értékes segítséget nyújtottak, amelyért ezúton is köszönetet mondunk.

Készítette:
Sárdi Péter

Jóváhagyta:
Szabad György

1. sz. melléklet

A Stipe Mesić vezette horvát tárgyalóküldöttség összetétele:

Dr. Žarko Domljan, a Parlament alelnöke, a Külügyi Bizottság elnöke, a strasbourg-i delegáció vezetője.

Dr. Ljubomir Antić, az Emberi Jogi, az Etnikai és Nemzeti Közösségek, illetve Kisebbségek Jogai Bizottságának elnöke, a Horvát Szociálliberális Párt alelnöke.

Dr. Boris Segota, a Pénzügyi és Költségvetési Bizottság elnöke, a Horvát Demokratikus Közösség képviselője.

Anto Đapić, a Panasz- és Beadványügyi Bizottság elnöke, a Horvát Jogpárt képviselője.

Faragó Ferenc, a magyar nemzetiség által megválasztott független képviselő.

Savka Dabčević Kučar képviselő, a Horvát Néppárt elnöke.

Ivica Račan képviselő, a Horvát Szociáldemokrata Párt – a Demokratikus Változások Pártjának elnöke.

Gróf Jakob Eltz Vukovarski független képviselő.

Tomislav Karamarko, a Szábor elnökének kabinetfőnöke.

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

182.

Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának jelentése
a Kormánynak Hrvoje Šarinić horvát miniszterelnök magyarországi látogatásáról

1992. december 17.

Külügyminisztérium
003138/7/1992.
0058
0006

Szigorúan titkos!
Fénymásolva 6 példányban

Jelentés

a Kormánynak Hrvoje Šarinić, a Horvát Köztársaság miniszterelnöke
1992. december 16-i magyarországi munkalátogatásáról

Antall József miniszterelnök meghívására december 16-án munkalátogatáson Magyarországon tartózkodott Hrvoje Šarinić horvát kormányfő. Kíséretében volt Ivica Mudrinić, közlekedési és hírközlési miniszter, Ivan Majdak mezőgazdasági, erdészeti és vízgazdálkodási miniszter, Smiljan Šimac külügyminiszter-helyettes, Niko Bulić, a Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium idegenforgalmi kérdésekben illetékes miniszterhelyettese, Neven Mimica, ugyanezen Minisztérium külkereskedelmi kérdésekben illetékes miniszterhelyettese, valamint Željko Matiša ipari, energetikai és hajógyártási miniszterhelyettes. A kíséret tagjai december 15-én megbeszéléseket folytattak magyar partnereikkel.

A horvát kormányfőt fogadta Göncz Árpád köztársasági elnök és Szabad György, az Országgyűlés elnöke. Göncz Árpád úr nagyra értékelte a két ország baráti együttműködése érdekében kölcsönösen kifejtett erőfeszítéseket, az Alapszerződés aláírását. Fontosnak mondta Magyarország és Horvátország gazdasági és infrastrukturális összekapcsolását, kifejezésre juttatva a horvát újjáépítésben való részvétel iránt megnyilvánuló magyar érdekeltséget. Aláhúzta, hogy alapvető érdekünk a délszláv térségben folyó háború befejezése, a horvátországi demokratizálódás kiteljesedése, déli szomszédunk integrálása Európába. Ezt készek vagyunk elősegíteni. Szorgalmazva a további kétoldalú kisebbségi együttműködést, jónak értékelte annak gyakorlati eredményeit. Hangsúlyozta, hogy a magyar társadalom zokszó nélkül nagy áldozatkészségről tett tanúbizonyságot a menekültek befogadásában. Méltatta Faragó Ferenc, a Szábor magyar képviselője és a HMSZ vezetősége tagjának erőfeszítéseit a magyar nemzetiségű menekültek támogatásában. Üdvözölte Tuđman elnök javaslatát közép-európai csúcs-találkozó megtartására, kiemelve, hogy fontosnak tartunk minden olyan regionális kezdeményezést, amely elősegítheti e térség fejlődését, közelítését Nyugat-Európához. A találkozóra a jövő évben alapos előkészítést követően kerülhetne sor.

Elnök úr megfontolásra érdemesnek tartotta a horvátországi UNPROFOR mandátumának meghosszabbítását, s hangsúlyozta Horvátország és Bosznia-Hercegovina együttműködésének fontosságát. Nagyra értékelte a horvát kormány józan, mérték-tartó politikáját a délszláv válság jelenlegi szakaszában. Ennek folytatódása nagyban befolyásolja Horvátország nemzetközi megítélését, európai integrálódását. Jelezte, hogy Magyarországon minden számottevő politikai erő álláspontja többé-kevésbé azonos a délszláv válságot illetően. Hangsúlyozta, hogy Horvátország helyzetét olyan nehéznek ítéli meg, hogy nem kívánja a tanácsadás látszatát sem keltetni.

Šarinić miniszterelnök a horvát kormány nevében köszönetet mondott a menekültek befogadásáért és a Horvátországnak nyújtott humanitárius segítségért. Kifejtette: a súlyos helyzet ellenére kormánya mindent megtesz a demokrácia megszilárdítása érdekében, amelynek alapértékei, így a piacgazdaság, a jogállam, a sajtószabadság, a kisebbségi jogok, vitán felül állnak. Horvátország Magyarországgal azonos irányba halad. Megemlítette: december eleji szlovákiai tárgyalásai során a szlovák partnerek éreztették: Horvátország túl sok jogot ad az országban élő kisebbségeknek. Mint mondotta, a nemzetközi közösség kezd ráébredni arra, hogy a délszláv térség érdekeit sérti és a háború továbbterjedhet, ezért intenzívebben folyik a konkrét teendők meghatározása a helyzet megoldása érdekében. Az UNPROFOR horvátországi tevékenységét Šarinić elégtelennek minősítette és jelezte, hogy újra kívánják tárgyalni lejáró mandátumát, működésének feltételeit, feladatai teljesítését pontos határidőkhöz kötve. Úgy vélekedett, hogy ha az UNPROFOR kivonulna, valószínűleg újra kitörne a háború, mert Kis-Jugoszlávia hatalmas katonai potenciállal rendelkezik. Jelenleg azonban az UNPROFOR Horvátországban nem képes megakadályozni a megszállt területeken folytatódó etnikai tisztogatást.⁷⁸

Šarinić a boszniai helyzetről szólva kifejezésre juttatta Horvátország eltökéltségét, hogy megvédi az ott élő horvátokat, s párhuzamot vont azzal, hogy Magyarországnak is védenie kell a szlovákiai és vajdasági magyarok jogait. Horvátország elismerte Bosznia-Hercegovinát, s a megoldást az elismert határok között keresi. Igen veszélyesnek tartotta a koszovói helyzetet, s jelezte: néhány napja az albán kormány egyik tagja megerősítette, hogy Albánia Törökország segítségével fegyverkezik.

Szabad György úr igen eredményesnek minősítette novemberi horvátországi tárgyalásait. Kiemelte, hogy a horvát kormányfővel Zágrábban folytatott megbeszéléseken érintett gazdasági együttműködési témákról tájékoztatta a hazai illetékeseket. A legfontosabbnak az infrastrukturális kapcsolatok fejlesztését tartotta. Megerősítette, hogy az Országgyűlés lényegében egyhangúlag támogatja a kormány külpolitikáját és külgazdasági törekvéseit. A délszláv kérdésben fontosnak nevezte a horvát–bosnyák együttműködést. Tájékoztatta a vendéget, hogy személyes tapasztalatai szerint nyugati tárgyalópartnerei a korábbiakhoz képest sokkal mélyebb információkkal rendelkeznek Horvátországról és a boszniai viszonyokról, világosan látják, ki az agresszor és ki az áldozat, bíznak Horvátország konszolidálódásában.

Šarinić a két ország számos kérdésben megnyilvánuló érdekazonosságára utalva jelezte, hogy mindkét félnek megvannak a saját félelmei: a vajdasági magyarság és

⁷⁸ A volt Jugoszláviával foglalkozó háborús büntetőtörvényszék büntetőeljárása szerint a horvátországi háború teljes időtartama alatt, 1991 és 1995 között mintegy 160 000 horvát személyt üldöztek el a szerb ellenőrzés alatt álló horvát területekről.

a boszniai horvát kisebbség. Egymást támogatva ügyelni kell arra, hogy ne sértsük a másik fél ezzel kapcsolatos érdekeit. Šarinić úgy nyilatkozott, hogy Magyarország stabilitása Horvátországnak is érdeke, már csak a jelenlegi instabil regionális helyzet miatt is. A kormányfő Horvátország gazdasági helyzetét igen súlyosnak minősítette. Elmondta: az 1993–94-es makrogazdasági terveket december végéig terjesztik a Szábor elé, s majd csak a jövő év elején kezdődhet meg az 1993-as költségvetés megvitatása. December 22-én kezdődik a megyékre és a helyi önkormányzatokra vonatkozó törvények vitája. A horvát vezetés nagy figyelemmel tanulmányozza a magyarországi piacgazdaság kialakításának tapasztalatait. Kedvező fejlemény, hogy az IMF döntött Horvátország felvételéről, s felvették az országot az EBRD-be⁷⁹ is. Ezután az IBRD-be⁸⁰ való bejutást automatikusnak vélik.

A kormányfők plenáris tárgyalásán Antall József miniszterelnök kifejtette: Horvátország szuverenitása és függetlensége érdekében a magyar kormány minden támogatást kész megadni. Eljött az ideje a történelmi kibékülésnek, annak, hogy külső befolyástól mentesen a két, immár független ország baráti kapcsolatokat alakítson ki politikai, gazdasági, kulturális, kisebbségi és más téren. Alapvető fontosságú, hogy helyreállítsuk a földrajzi helyzetünk által is indokolt gazdasági együttműködést. Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a realitásokat, hiszen az elmúlt évtizedekben a gazdasági kapcsolatokban, az infrastruktúrában a természetes szálak jórészt megszakadtak.

Magyarország kiemelt figyelmet fordít a Horvátországgal, Szlovéniával, s a közép-európai térséghez tartozó más országokkal való együttműködésre. A KEK az Európához való felzárkózás szempontjából is jelentős szerepet játszik. Egyetértünk Tudman elnök közép-európai csúcstalálkozóra tett javaslatával. Történelmi okokból is szívesen látjuk Horvátországot a visegrádi csoportban, amelyet az EK társult tagjaiként tart számon. Támogatjuk Horvátországot az EK-hoz való közeledésben, bízunk abban, hogy mielőbb társult tag lesz. A Közösségek álláspontja szerint a visegrádi csoportnak szabadkereskedelmi övezetet kell kialakítani. Lengyelországgal az erre vonatkozó megállapodást rövidesen aláírjuk, míg a Csehországgal és Szlovákiával való megállapodás sorsa a szétválástól függően alakul. Magyarország bizonyos feltételek mellett Szlovákiával is kész aláírni ezt a dokumentumot.

⁷⁹ European Bank for Reconstruction and Development, EBRD, magyarul: Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank. 1991-ben alapították meg londoni székhellyel. Az EBRD aktív szerepet játszott a közép-kelet-európai régióban a bankrendszerek reformjában, az árliberalizációban, a magánosításban.

⁸⁰ International Bank for Reconstruction and Development, IBRD, magyarul: Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank. 1944-ben a Világbank intézményeként alakult meg, székhelye Washingtonban van.

Távlatilag is fontosnak tartjuk a magyar–horvát együttműködést a horvátországi újjáépítésben. Szorgalmazzuk, hogy Horvátország mielőbb ratifikálja a kétoldalú gazdasági és kereskedelmi megállapodást.

A plenáris tárgyaláson Kádár Béla, Siklós Csaba és Gergátz Elemér miniszterek, valamint Pohankovics István államtitkár és horvát partnereik összegezték az előző napi tárgyalások eredményeit, s a miniszterelnökök egyeztették és jóváhagyták az alábbi fontosabb elképzeléseket:

1. A két fél részletesen megvizsgálja, hogy milyen lehetőség van magyar vám-szabad terület kialakítására a rijekai szabadkikötőben. Magyar részről kifejezésre juttattuk, hogy rendkívül fontos Rijeka versenyképességének biztosítása. A horvát fél egyetértett azzal a magyar indítvánnyal, hogy a rijekai vámszabad terület kiépítése vállalkozói alapon, állami garanciavállalással történjék, s rövidesen eljuttatja konkrét javaslatait. A rijekai kikötő hasznosítását is érintő koncessziós törvény előkészületben van.

2. A horvát fél javasolta, hogy Magyarország vegyen részt a Rijeka–Zágráb autópálya építését bonyolító konzorciumban. Lényegében megállapodás van a Letenye–Gorican határátmenet kiépítésének ütemezésében. Javasoltuk az olasz tőke bevonását a horvátországi autópálya-építésbe. Mindkét fél támogatja regionális közlekedési miniszteri értekezlet megtartását Olaszországban a jövő év elején.

3. A közlekedési tárcák folytatják az intenzív kapcsolatépítést. A jövő év első negyedében aláírásra kerülhetnek a légügyi, vasúti és belvízi hajózási egyezmények. Magyarország előtt megnyílnak a zágrábi, spliti, pulai, rijekai és dubrovniki repülőterek.

4. Tárgyalások kezdődnek a kétoldalú kereskedelem liberalizálásáról. Magyarország mindent elkövet, hogy a közép-európai szabadkereskedelmi övezet Horvátországra is kiterjedjen. 1993 januárjában szakértői feltárási tárgyalások kezdődnek a kétoldalú szabadkereskedelmi megállapodásról.

5. A magyar fél januárban kész a tárgyalások megkezdésére arról, hogy miként lehet a horvátországi újjáépítésbe való bekapcsolódás finanszírozási háttérét biztosítani, a horvát fizetési problémákat idegenforgalmi vagy más tulajdonszerzési, koncessziós ügyletekkel áthidalni.

6. Február közepéig aláírásra kerül az állategészségügyi és a növényvédelmi egyezmény. 1993 első negyedében a mezőgazdasági tárcák további kétoldalú tárgyalásokat folytatnak. Fontos együttműködési terület a biotechnológiai kutatások összehangolása, a bérfeldolgozás és a bértermeltetés, a tenyésztanyag-átadás, stb.

7. A horvát fél jelezte, hogy elvetette a đurđevaci vízlépcső korábbi tervezetét, s két új erőmű megvalósításának tervén dolgozik (Botovo, Novovirje).⁸¹ Szorgalmazta a Mura és a Dráva vízenergiájának közös hasznosítását. A magyar fél hangsúlyozta, hogy a Dráva közös területének természetvédelmi területté való átalakításában érdekelt. Az új horvát javaslatokat megvizsgáljuk. Szükségesnek tartjuk a környezetvédelmi tárcák tárgyalásait a jövő év elején.

8. Mindkét fél szorgalmazza az Adria-kőolajvezeték mielőbbi megnyitását. A MOL Rt. jelezte, hogy érdekelt az Rt.-vé alakult horvát vállalat részvényeinek vásárlásában.

9. A horvát fél támogatja, hogy a tervezés alatt álló cseppfolyós földgázvezeték nyomvonala Magyarországon keresztül haladjon. Folytatódik a határ menti közös kőolaj- és földgázkutató, kitermelés.

10. Horvátország érdekelt a FÁK országaiból vásárolt villanyáram tranzitjában Magyarországon keresztül. Szakmai egyeztetések kezdődnek egy 400 kV-os távvezeteki összeköttetés közös beruházásban történő megvalósításában.

11. A horvát fél érdekelt bizonyos kihasználatlan és komplementer magyar ipari kapacitások igénybevételeiben. Erre vonatkozó konkrét javaslatait megküldi.

12. A magyar fél támogatja, hogy Budapesten horvát nemzeti idegenforgalmi iroda nyíljon meg. Folytatódnak a tárgyalások az idegenforgalmi együttműködés lehetőségeiről.

13. Megfelelő konstrukciók kialakításával mindkét fél elősegíti horvát építőipari cégek részvételét a magyarországi Expo létesítményei és a kapcsolódó infrastruktúra létrehozásában.

Mindkét fél szorgalmazta a kisebbségi együttműködés további erősítését. Antall József úr hangsúlyozta, hogy Magyarország mindaddig gondoskodik a horvátországi menekültekről, amíg szervezett visszatelepítésükre sor kerülhet. Javasolta kulturális egyezmény megkötését, történész vegyes bizottság és kulturális intézetek, valamint a Zágrábi Egyetemen hungarológia tanszék létrehozását. Šarinić kormányfő e javaslatokkal egyetértett, külön kiemelve, hogy készek a hungarológia tanszék megnyitására. Aláhúzta a horvát fél készségét konzuli, jogsegély-, vízumentességi, társadalombiztosítási és egészségügyi egyezmény mielőbbi megkötésére.

A horvát miniszterelnök a délszláv térség helyzetét értékelve kifejtette: az UNPROFOR Horvátországban nem teljesítette feladatait, többek között a paramilitáris

⁸¹ A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején Horvátország öt erőművet tervezett építeni a Dráva folyón: Botovo, Novo Virje, Barcs, Donji Miholjac (Alsómiholjac) és Eszék. Az időközben kirobbant háború, Szlovénia és Magyarország környezetvédelmi aggályai miatt, majd az Európai Unió által elfogadott Natura 2000 címmel elfogadott élőhely- és madárvédelmi irányelvek és az abban kijelölt különleges természetvédelmi területek következtében erre nem került sor.

erők lefegyverzését, a horvát–szerb és a horvát–bosnyák határ biztosítását. Amíg az UNPROFOR-nak nem lesz joga erő alkalmazására, semmilyen konkrét eredményt nem tud elérni. A mandátum meghosszabbítása rendkívül kényes kérdés, a horvát kormány nem adhat kitöltetlen csekket, s meg kell vizsgálnia egyrészt azt, hogyan lehet újratárgyalni a feltételeket, másrészt saját teendőit abban az esetben, ha a nemzetközi közösség továbbra is csak ilyen kis hatékonyságú erőfeszítésre hajlandó.

Igen pesszimistán nyilatkozott a december 20-i kis-jugoszláviai választások várható eredményéről, valószínűsítve, hogy még radikálisabb nacionalista erők jutnak hatalomhoz. Szorgalmazta, hogy a nemzetközi közösség alkalmazzon erőt Szerbiával és Crna Gorával szemben, elutasította ugyanakkor a fegyverembargó feloldását Bosznia-Hercegovina vonatkozásában, mondván, hogy a boszniai háború intenzívebbé válása súlyosan érintené Horvátországot.

Miniszterelnök úr azon kérdésére, hogy Horvátország támogatja-e Bosznia-Hercegovina önálló államiságát és szuverenitásának fenntartását, Šarinić kormányfő hangsúlyozta: Kis-Jugoszláviával ellentétben Horvátország elismerte Bosznia-Hercegovinát, s bár a hercegovinai horvátok többször kérték elszakadási törekvéseik támogatását, azt maga a horvát elnök is elutasította. Horvátország olyan megoldást mellett van, amely megfelel a három boszniai államalkotó népnek, és síkra száll Bosznia-Hercegovina jelenlegi elismert határaival való fenntartása mellett. Ez azonban területe négyötöd részének elfoglalása után egyre inkább absztrakciót válik. Bosznia-Hercegovinában nincs legális államhatalom. Horvátországnak támogatnia kellett és kell a hercegovinai horvátok önvédelmét, hiszen nincs az az ország, amely ezt hasonló helyzetben nem tette volna meg.

Hrvoje Šarinić megemlítette, hogy Panić kormányfőtől meghívást kapott, amit elfogad, noha nincsenek illúziói.

Kifejezésre juttatta csalódottságát, hogy Magyarország felől is megsértik a Jugoszláviával szembeni embargót.

Ezt Antall József úr határozottan cáfolta, utalva egyúttal a gáztranzittal kapcsolatos magyar kötelezettségekre. A magyar miniszterelnök kifejtette: Magyarország mindig kiállt Horvátország mellett, amelynek elismerésével nagy kockázatot vállalt. Ezért a barát jogán tehetünk néhány javaslatot. Horvátország tartsa fenn Bosznia-Hercegovina szuverenitásának elismerését, azt mindig hangsúlyozza, összekötve az ottani horvát kisebbség védelmének szükségességével. Ne horvát részről jusson kifejezésre a bosnyák szuverenitással kapcsolatos szkepszis. Veszélyes, hogy egyes nagyhatalmak egyenlőségjelet tesznek az agresszor és áldozata közé, s arra hivatkoznak, hogy a konfliktusban érintett felek kezelhetetlenek. Ezek az államok esetleg szívesen fogadnának bármilyen ürügyet, hogy kivonuljanak Horvátországból, ami beláthatatlan következményekkel járhat. A magyar kormány azt javasolja, hogy horvát részről mindent

kövessenek el az ENSZ-erők ott tartása végett, elősegítve egyúttal szerepükük kiszélesítését. Fontos volna, hogy Horvátország a Nyugat mellett jó kapcsolatot tartson fenn és folyamatosan tárgyaljon Oroszországgal és Ukrajnával is. Egyetértve azzal, hogy fennáll a nacionalista-posztkommunista erők győzelmének veszélye a kis-jugoszláviai választásokon,⁸² látni kell, hogy valószínűleg a politikai semlegesség felé elmozduló hadsereg lesz a fő tényező valamilyen megoldásban. Ezért megkülönböztetett figyelemmel kell kísérni a jugoszláv hadsereg belső helyzetét.

Miniszterelnök úr nagyvonalú és liberális horvát megközelítést szorgalmazva a horvátországi szerb kisebbség iránt, kérte, hogy a horvát vezetésben ne legyen bizalmatlanság, ha a magyar kormány a vajdasági magyar kisebbség érdekeit szem előtt tartva jár el a magyar–szerb kapcsolatokban.

*

A horvát miniszterelnökkel folytatott tárgyalások, valamint a munkalátogatáshoz kapcsolódó magyar–horvát tárcaközi megbeszélések igen hasznosnak és eredményesnek bizonyultak és összhangban vannak a magyar kormány azon törekvéseivel, hogy a Horvát Köztársasággal minden területen, különösen gazdasági téren rövid időn belül intenzív együttműködést alakítson ki, és a magyar érdekeknek megfelelően elősegítse kapcsolódását a közép-európai térséghez, úgy, hogy a magyar–horvát kapcsolatépítés ne akadályozza érdekérvényesítésünket más délszláv utódállamokban.

Kiemelkedően fontos, hogy a gazdasági, kereskedelmi és közlekedési együttműködési témákban pontosan rögzítésre kerültek az elképzelések és a legfontosabb teendők.

A miniszterelnöki látogatáshoz időzítve, december 15-én tartotta meg első ülését a magyar–horvát kormányközi kisebbségi vegyes bizottság, amelyen szintén konkrét lépések kerültek meghatározásra.

A magyar–horvát kormányfői tárgyalásokból adódó legfontosabb feladatok:

1. Folytassuk az intenzív tárcaközi kapcsolatépítést Horvátországgal. A Kormány 1993-ban tárgyalja meg a magyar–horvát gazdasági együttműködés helyzetét.

2. Az NGKM, az JKM, az FM, a KHVM és a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium kezdje meg a partnertárgyalások Emlékeztetőjében, illetve az e jelentésben rögzített, egyeztetett elképzelések megvalósítását.

⁸² Az 1992. december 20-i szerbiai parlamenti választásokon a Szerb Szocialista Párt 1 359 086 (28,77%) a Szerb Radikális Párt 1 066 765 (22,58%), a DEPOS ellenzéki pártkoalíció (Demokratski pokret Srbije, DEPOS – Szerbia Demokrata Mozgalma) 797 831 (16,89%), a VMDK 140 825 (2,98%) szavazatot szerzett.

3. A Művelődési és Köznevelési Minisztérium kísérelje figyelemmel a horvát fél által kulturális és oktatási téren tett ígérek megvalósulását és tegyen konkrét lépéseket zágrábi kulturális intézet létrehozása és kulturális egyezmény kötése érdekében.

4. Az érintett tárcák véglegesítsék a kidolgozás alatt álló kétoldalú egyezményeket, beleértve a horvát fél által külön is szorgalmazott konzuli, vízummentességi, egészségügyi és társadalombiztosítási, valamint jogsegélyegyezményt.

Budapest, 1992. december 17.

Összeállította:

Kelemen András

s. k.

politikai államtitkár

Jóváhagyta:

Dr. Antall József

s. k.

MNL OL XIX-J-1-j 29. d.

183.

A magyar és a horvát Külügyminisztériumok közötti együttműködés jegyzőkönyve

1992. december

J e g y z ő k ö n y v

a Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma és a Horvát Köztársaság
Külügyminisztériuma közötti együttműködésről

A Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma és a Horvát Köztársaság Külügyminisztériuma, a továbbiakban Felek, hozzájárulni kívánva az együttműködés és biztonság megerősítéséhez Európában, összhangban az ENSZ Alapokmányával, az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányával, a Párizsi Chartával az új Európáért és az EBEÉ egyéb dokumentumaival; hasznosnak tekintve a rendszeres konzultációk és véleménycserék gyakorlatát a kölcsönös érdeklődésre számot tartó nemzetközi kérdésekben; megállapodtak az alábbiakban:

1. cikk

A Felek konzultációkat folytatnak a magyar–horvát kapcsolatok kérdéseiről, a kétoldalú együttműködés fejlesztéséről a politika, a gazdaság, a műszaki-tudományos kapcsolatok, valamint az ökológiai, a humanitárius együttműködés területén, valamint a nemzeti kisebbségekkel és a kultúrával összefüggő kérdésekben. Ebben az összefüggésben rendszeres konzultációkat folytatnak a kétoldalú magyar–horvát dokumentumok megállapításai valóra váltásának kérdéseiről.

2. cikk

A Felek – szükség és igény szerint, évente legalább egy alkalommal – konzultációkat folytatnak a közös érdekű nemzetközi kérdésekről. Ezek a konzultációk többek között a következő területeket ölelik fel:

- az európai béke és stabilitás megszilárdítását és a bizalomerősítést, Európa széttagoltságának megszüntetését, beleértve az új összeurópai biztonsági és együttműködési struktúrák kialakítását, a demokratikus, békés és egységes Európa megteremtését;
- az EBEÉ-folyamatok következetes továbbfejlesztését és elmélyítését;
- az európai és más politikai és integrációs egyesülésekkel való kapcsolatok és együttműködés fejlesztését;
- rendszeres kapcsolattartást a humanitárius szféra és az emberi jogok terén megvalósuló tartásáról;
- a nemzetközi kereskedelmi-gazdasági és műszaki-tudományos együttműködés fejlesztésének kérdéseit;
- az ENSZ és annak szakosított szervezetei keretein belül többoldalú nemzetközi megbeszélések tárgyát képező kérdéseket.

3. cikk

A két ország külügyminisztere, vagy helyetteseik rendszeresen találkoznak és megbeszélést folytatnak nemzetközi kérdésekről.

4. cikk

A Felek rendszeressé teszik a főosztályaik és osztályaik közötti konzultációkat.

5. cikk

Kölcsönös egyetértés esetén különleges kérdések megvitatására a Felek szakértői munkacsoportokat hozhatnak létre.

6. cikk

Kompetenciájuk keretein belül és együttműködve országaik megfelelő hatóságaival, a Felek elősegítik a közvetlen kapcsolatok felvételét és fejlesztését a két köztársaság állami hatóságai és intézményei, társadalmi és más szervezetei között, beleértve a helyi hatóságokat is.

7. cikk

A jelen Jegyzőkönyv az aláírás napjától lép hatályba, és mindaddig hatályban marad, amíg a Felek egyike előzetesen írásban nem értesíti a másik Felet annak megszüntetésére irányuló szándékáról.

Készült Zágrábban 1992. két példányban, magyar, illetve horvát nyelven. Mindkét szöveg azonos érvényű.

A Magyar Köztársaság
Külügyminisztériuma
nevében

A Horvát Köztársaság Külügyminisztériuma
nevében

MNL OL XIX-J-1-j 28. d.

Rejtjeltávirat Zágrábból. A Zára térségében zajló horvát hadműveletek

1993. január 27.

KÜM Távközlési Főosztály
 Rejtjel Távirat
 Szigorúan Titkos!
 Nagykövetség: Zágráb
 Azonosító: ZGB20115
 Érkezett: 93. 01. 27. 09:55
 Készítette: Ohm
 Ellenőrizte: *Kézírással*

1, 2, 3, 23, 47, 13, 14

A Zadar térségében végrehajtott horvát katonai akció hátteréről és politikai körülményeiről az alábbiakat jelentem:

Horvátország számára a háború megfékezése óta kulcsfontosságú politikai, gazdasági, nemzetbiztonsági kérdés a Zadar melletti, az ország északi részét Dalmáciával összekötő, közlekedési útvonal feletti horvát szuverenitás helyreállítása. Ennek fő objektuma a tengeröblöt átszelő maslenicai híd, melynek hiányában a két országrész között a kapcsolatot csak a szigeteken keresztül komp segítségével lehet fenntartani. A Vance-terv és a BT 762. sz. ún. rózsaszín zónákról szóló határozat⁸³ értelmében a közlekedési útvonalat meg kell nyitni és a szóban forgó területeknek horvát fennhatóság alá kell kerülniük, ami mindeddig azért nem történt meg, mert a szerb fél szabotálja a béketerv és a vonatkozó határozatok végrehajtását, azzal a szándékkal, hogy az ország kettészakított állapotának fenntartásával politikailag és gazdaságilag ellehetetlenítse a horvát vezetést. Miután a horvát diplomácia folyamatos erőfeszítései a másfél év óta szerb megszállás alatt lévő érintett területek békés birtokbavételére az önkényes szerb magatartás miatt – az ENSZ és az EK közreműködése ellenére – rendre

⁸³ 1992. június 21-én a Horvát Hadsereg megindította a Miljevci hadműveletet, amely során másnapra Šibenik környékén hét, zömében horvátok által lakott falut foglalt vissza. Az ENSZ BT 1992. június 30-án kiadott 762. számú határozata Horvátországot felszólította csapatainak az 1992. június 21. előtti állásokba történő visszavonására, illetve a Jugoszláv Néphadsereg, valamint a szerb területvédelmi és félkatonai egységeket a béketerv betartására utasította.

meghiúsulnak és az UNPROFOR képtelen a vonatkozó határozatoknak a helyszínen érvényt szerezni, a horvát vezetés arra az elhatározásra jutott, hogy inkább vállalja egy korlátozott katonai akció nemzetközi, politikai következményeit, mint a kialakult helyzet további elhúzódásából származó gazdasági és politikai veszélyeket. Jellemzi az UNPROFOR helyzetét a horvát vezérkari főnök nyilatkozata, amely szerint az ENSZ-állomás biztonságát szem előtt tartva egy órával a támadást megelőzően figyelmeztették az UNPROFOR illetékeseit és birtokukban van azok írásos köszönetnyilvánítása. Horvát értékelés szerint a nyugati reagálás eddig összességében visszafogott. Több politikus, köztük Owen megértést tanúsított a horvát akciót kiváltó okait illetően. Az elítélő állásfoglalások elsősorban a megoldás módját és időzítését kérdőjelezik meg. Rendkívül fontos, hogy a genfi tárgyalások emiatt nem szakadtak meg. A BT jan. 25-i határozatát⁸⁴ horvát részről hivatalosan még nem kommentálták. A végrehajtásban a hangsúlyt az UNPA és az ún. rózsaszín övezetek státuszának különbségére fogják helyezni, amit a korábbi BT-határozatok is rögzítenek. Reguláris hadseregét a horvát fél valószínűleg vissza fogja vonni, azzal, hogy megerősített rendőrséget hagy hátra a terület biztosítására. Horvát részről kezdettől fogva tudatosan horvát rendőri erők akciójáról beszélnek. Várhatóan a BT-határozat, végrehajtásának feltételül fogja szabni a szerbek által a Krajínakban önkényesen megszerzett fegyverzet ismételt zárolását és a kérdéses területek felett visszaállított horvát szuverenitás ENSZ-erők általi garantálását. A horvát vezetést akciójában az a politikai megfontolás is vezette, hogy rámutasson a Vance-terv végrehajtásának stagnálására, ami Horvátország számára minél közelebb hozza az ENSZ-ellenőrzés alá vont területek végleges elvesztésének veszélyét, demonstrálja többször kinyilvánított eltökéltségét, hogy a békés megoldás ellehetetlenülése esetén kész fegyverrel is visszaállítani szuverenitását a megszállt területei felett, és mindezzel javítsa pozícióit az UNPROFOR mandátumának esedékes meghosszabbítását érintő tárgyalások, kedvezőbb feltételek és konkrét határidők kieszközlése érdekében. Megjegyzem, hogy a horvát hadsereg nincs felkészülve megszállt területei frontális felszabadítására, legfeljebb korlátozott, helyi akciókban érhet el sikereket. Rendkívül fontos a horvát katonai akció belpolitikai jelentősége, a lakosság – különösen az elűdözöttek és menekültek –, továbbá a hadsereg morális állapota szempontjából is. Az időzítést valószínűleg a február 7-ére kitűzött parlamenti és helyhatósági választások is motiválták. A belgrádi reagálás azt mutatja, hogy Kis-Jugoszlávia már nem képes rá, vagy tartózkodik a közvetlen beavatkozástól a horvátországi szerb területek védelmére, amelyeken ennek következtében pánikhangulat

⁸⁴ AZ ENSZ BT 1993. január 25-i 802. sz. határozata követelte a horvát katonai erőknek az UNPA területekről való kivonulását, elítélte az UNPROFOR elleni támadásokat, a szemben álló feleket az ENSZ béketervének a betartására, valamint a szerb területvédelmi egységek leszerelésére szólította fel.

uralkodott el a horvát fegyveres támadást követően. Belgrád tartózkodó magatartása megfordíthatja a krajinák lakosságának hangulatát és megrendítheti az ottani bábrezsimek pozícióit. A horvátországi krajinák sorsának alakulása továbbra is a boszniai fejlemények függvénye, miután egy területileg integrált, független BIH⁸⁵ a nagyszerb koncepció összeomlását jelentené. A köztársaság esetleges felosztása viszont – amihez egyes horvát illúziók is tapadnak – továbbra is „csapda” Horvátország számára, mert Szerbia hegemon helyzetét erősítené a térségben.

– 20 1 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Biztonságpolitikáért és Európa Együttműködési Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 46. d.

185.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter véleménye
a délszláv helyzetről

1993. február 10.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB20150

Érkezett: 93. 02. 10. 15:54

⁸⁵ A BIH Bosznia-Hercegovina (Bosna i Hercegovina) mozaikszava.

Készítette: Bi.

Ellenőrizte: *Kézírással*

1, 2, 3, 23, 47, 13, 14

Škrabalo külügyminiszter, akit vacsorán láttam vendégül a délszláv helyzetről kifejtette: a Zára térségében végrehajtott, az ország déli részével a szárazföldi összeköttetés visszaállítását eredményező horvát katonai akciót jelentős részben belpolitikai megfontolások motiválták. A horvát vezetés lépésényszerbe került, mert az ország teljes területe feletti szuverenitás visszaállítását hirdető politikája a Vance-terv zsákutcaja miatt mind érzékelhetőbben veszített hiteléből.

A február 7-én megtartott parlamenti és helyhatósági választásoknak fontos szerepük volt az akció időzítésében. A választási eredmények igazolták a kormányzó párt számításait. Számoltak azzal is, hogy a katonai akció átmenetileg megnehezíti Horvátország nemzetközi pozícióit a délszláv válság rendezési folyamatában, és általában kedvezőtlenül befolyásolhatja az ország nemzetközi megítélését. Ugyanakkor a határozott horvát fellépés külpolitikai hatása hosszabb távon kedvezőre fordítható, mert ráirányította a figyelmet a Vance-terv végrehajtásának stagnálására, az ENSZ békefenntartó erő tarthatatlan helyzetére és ezzel javíthatja Horvátország pozícióit az UNPROFOR hamarosan lejáró mandátuma meghosszabbításáról folyó tárgyaláson. Ennek jele, hogy a BT a horvát akciót elítélő állásfoglalását összekapcsolta a Vance-terv végrehajtására megfogalmazott igényével. A horvát elszántsággal hozzák összefüggésbe, hogy a BT előkészületben lévő határozata az eddigieknél jobban számol a horvát érdekekkel. Eszerint az UNPROFOR mandátumát első lépésben 6 hónappal hosszabbítanák meg úgy, hogy határidőket tűznének ki a béketerv egyes pontjainak végrehajtására, így az ún. rózsaszín övezetekben a horvát fennhatóság visszaállítására, az UNPA-kban a paramilitáris alakulatok teljes lefegyverzésére, az elűzött lakosság visszatelepítésére.

Az ENSZ békefenntartó alakulatok esetleges további tartózkodását e feladatok teljesítésétől tennék függővé. Mindez megköveteli az UNPROFOR felhatalmazásának kiterjesztését a béketeremtő feladatok végrehajtására és ennek megfelelő megerősítését, amit a miniszter szerint a szóban forgó határozat meg fog valósítani. Kijelentette, hogy horvát részről további katonai akciókat a megszállt területek felszabadítására egyelőre nem terveznek. A déli szektorban az új frontvonal mentén a horvát pozíciók szilárdak és horvát részről a folyamatos szerb provokációk ellenére a helyzet konszolidálására törekszenek. Folytatják erőfeszítéseiket a tárgyalásos rendezés érdekében, melynek eredményeként valószínűleg hamarosan megállapodást írnak alá a nyugati szektorban érintett szerbek képviselőivel a viszony normalizálásáról. Ennek keretében remélhetőleg megnyitják a Zágráb–Belgrád autópályát is.

Škrabalo úr véleménye szerint a boszniai rendezési folyamatban sok függ a Clinton-adminisztráció állásfoglalásától. Esetleges új javaslatok a tárgyalásokat időben megengedhetetlenül elnyújthatják. A fő kérdés ma már nem a Boszniát érintő koncepció tartalma, hanem a végrehajtás lehetősége és eszközei. Bármilyen – az etnikai tisztogatást elutasító – megoldást csak külső kényszerrel lehet érvényesíteni. Horvátországnak megvannak a kellő eszközei a boszniai muzulmánok horvátokkal szembeni fegyveres akcióinak leállítására, miután a köztársaság muzulmán ellenőrzés alatt lévő területei csak Horvátországon, illetve horvát területen keresztül juthatnak bármilyen utánpótláshoz. A szállítmányok átengedését horvát részről feltételül szabják, amit Tuđman elnök a napokban a nála telefonon interveniáló iráni és török elnöknek is egyértelműen kifejtett.

– 30 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Biztonságpolitikáért és Európai Együttműködési Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 46. d.

186.

Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója
a magyar–horvát kapcsolatokról

1993. február

Külügyminisztérium

4. Területi Főosztály

Készítette: Pandúr József

Jóváhagyta: Szabó István

00330/1/1993

0001

Szigorúan titkos!

Érv.: visszavonásig!

Készült: 5 példányban

Kapja: elosztóív szerint

888

Magyar–horvát kétoldalú kapcsolatok

A 1992. január 16-i diplomáciai elismerést követően a magyar–horvát kétoldalú kapcsolatok intenzív fejlődésnek indultak. Rendszeresek a magas szintű vezetői találkozók, a nemzetközi fórumokon történő bilaterális konzultációk. Az elmúlt több mint egy éves időszakban sor került a belügyminiszterek, a mezőgazdaság, valamint a közlekedési miniszterek és a sportminiszterek találkozóira, látogatást tett Magyarországon a horvát újjáépítési miniszter, a kultuszminiszter, a horvát privatizációs hivatal elnöke, az Alkotmánybíróság elnöke, létrejött számos államtitkári szintű és más tárcaközi, valamint gazdasági kamarai vezetői konzultáció.

Franjo Tuđman, a Horvát Köztársaság elnöke 1991 tavaszán látogatott hazánkba. Horvát kormányfő 3 ízben járt Budapesten, legutóbb 1992. december 16-án Hrvoje Šarinić miniszterelnök érkezett munkalátogatásra Budapestre. A miniszterelnöki találkozón aláírásra került a Magyar–Horvát Együttműködési és Barátsági Alapszerződés. Országaink viszonyában a nemzetiségek kölcsönös léte – ahogy ez az Alapszerződésben is benne foglaltatik – nem elválasztó, hanem kapcsolatainkat erősítő tényező. Horvátország elsőként csatlakozott a magyar–ukrán nemzetiségi deklarációhoz és a területén élő nemzetiségek korszerű, nemzetközi normák szerinti jogait alkotmányos törvénnyel garantálja.

1992. december 15-én kezdte meg működését megtartva első ülését a kétoldalú nemzetiségi vegyes bizottság. Az ülésen megállapodás született, hogy kidolgozzák a magyar–horvát kisebbségi egyezményt és e munka elvégzésére még ez év elején létrejön egy jogi albizottság. A felek megállapodtak abban is, hogy a vegyes bizottság rendszeres időközönként össze fog ülni. Legközelebb májusban Zágrábban.

Közös horvát–magyar érdek, hogy a Magyarországon tartózkodó menekültek – magyarok és horvátok egyaránt – szervezett és biztonságos módon mihamarabb visszatérhessenek otthonaikba. A továbbiakban is készek vagyunk ennek érdekében nemzetközi fórumokon és bilaterális lehetőségeinket latba vetve a horvát féllel közösen fellépni és együttműködni. A biztonságos visszatelepítés megkezdéséig, ahogy eddig is tettük, erőnkhez mérten gondoskodunk a Magyarországra menekült horvát állampolgárokról.

A háborús körülmények ellenére a kulturális kapcsolatok is fejlődésnek indultak, bár akadályozó tényező az e célra fordítható meglehetősen szűk anyagi fedezet. Ennek ellenére a két évre szóló bilaterális munkaterv aláírása megnyitotta az e téren jelentkező kezdeményezések egy részének szerény finanszírozási lehetőségét. Megállapodás született hungarológia tanszék létrehozásáról a zágrábi egyetemen.

Az együttműködés különösen perspektivikus a gazdasági szférában. A kereskedelmi forgalom egyelőre messze elmarad a potenciális lehetőségektől, bár

a közép-kelet-európai országok körében Szlovénia után Magyarország Horvátország második számú partnerének számít.

Magyarország érdekelt a Horvátország újjáépítésében való részvételben, a Rijeka–Zágráb autópálya megépítésében, valamint a rijekai kikötő vámszabad területének hasznosításában. A kétoldalú gazdasági együttműködést azonban fékezi a délszláv térségben folyó háború okozta bizonytalanság, a gyenge horvát fizetőképesség és a gazdasági törvényalkotás lassúsága.

Megtörtént a horvát–magyar közúti árufuvarozási és személyszállítási egyezmény aláírása.

Budapest, 1993. február

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

187.

Haraszi Lászlónak, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója
a magyar–horvát katonai tárgyalásokról

1993. március 2.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Haraszi László
Jóváhagyta: Szócs Ferenc

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 2 példányban
Kapja:

Feljegyzés

Tárgy: Magyar–horvát katonai megbeszélések

1993. március 25-én, a zágrábi március 17-i tárgyalás folytatásaként került sor a Szegedi Tibor vezérőrnagy és Imra Agotić vezérőrnagy vezette katonai delegációk közötti megbeszélésre Kaszópusztán⁸⁶ (a delegáció tagjainak listáját mellékeljük).

⁸⁶ Kaszópusztá Somogy megyében fekvő, a nagyatádi járáshoz tartozó, 95 fős település.

A horvát delegáció teljes körű döntési és szerződéskötési jogkörrel felruházva érkezett a tárgyalásra, melynek során az alábbi konkrét igényeiket fogalmazták meg:

- Kérték a Záhornynál tíz napja magyar területen feltartóztatott 200 tonna TNT-szállítmány azonnali Horvátországba történő továbbindulásának engedélyeztetését⁸⁷ (a szállítmány civil áruként van feltüntetve, a címzett egy meg nem nevezett harmadik ország).

- Kérték a Honvédelmi Minisztérium segítségét, Magyarországon vagy harmadik országban történő fegyverzet, katonai felszerelési eszközök, véderő növeléséhez szükséges ipari anyagok beszerzéséhez.

- Közölték konkrét igényeiket léghárító rendszer, különböző lokátorok és tűzérségi eszközök, MiG–21⁸⁸ repülőgéppalkatrész és lokátoralkatrészek vásárlására.

- Kérték, hogy a Pécs környéki vezetési pont Jugoszlávia légterére vonatkozó lokátoradatait juttassák el az eszéki operatív központjuknak. (Indoklásul kifejtették, hogy ha Horvátországnak jól felszerelt légvédelmi rendszere lenne, az a magyar légvédelem „előretolt” állásaként működhetne és így Magyarország ilyen irányú költségeire csökkentő tényezőként hatna.)

A magyar delegáció a jelenlegi tárgyalás céljáról és a felvetett konkrét kérésekről az alábbiakban fogalmazta meg véleményét:

- Pillanatnyilag, a zágrábi megbeszélések folytatásaként csak kapcsolatfelvételtől és bizalomerősítő tárgyalásról van és lehet szó.

- A vezérkarok közötti kölcsönös információcsere érdekében javaslatot tettünk az illetékesek közötti „forródrót” kiépítésére. Ennek célja a 30 km-es határzónában történő kritikus eseményekről való azonnali tájékoztatás. A kapcsolatteremtésre vonatkozó konkrét javaslat emlékeztető formájában a horvát félnek átadásra került.

- Szegedi vezérőrnagy röviden ismertette Magyarország haditechnikai, hadiipari beszerzési mechanizmusát, ami alapján egyértelművé tette, hogy a Honvédelmi Minisztérium jogköre ilyen tárgyalásokra nem terjed ki. A BT 713. sz. határozatára hivatkozva, hangsúlyozta, hogy Magyarországnak nem érdeke, hogy egy újabb „Kallasnyikov-ügybe” keveredjen.

- A légvédelmi rendszerek közötti adatcsere a jugoszláv válságba való közvetlen beavatkozást jelentené, ezért jelenleg az ilyen együttműködés nem aktuális.

- Összességében Magyarország továbbra is kész a két ország Honvédelmi Minisztériumai közötti bizalomerősítő tárgyalás folytatására, és amennyiben a horvát

⁸⁷ A korabeli lapokban erről semmilyen híradás nem jelent meg.

⁸⁸ A MiG–21 az 1950-es évek második felében kifejlesztett sugárhajtású szovjet vadászgép. A Szovjetunióban a típus 1985-ös kivezetéséig 10 158 darabot gyártottak belőle. Kína 1961-ben szerezte meg a gyártási licencet, ott egészen 2002-ig állították elő. Indiában 1962 és 2006 között gyártották.

fél humanitárius segélyre vonatkozó konkrét igényeket fogalmaz meg, kész hathatós támogatást nyújtani.

I. Agotić vezérőrnagy megköszönve Magyarország eddigi Horvátországnak nyújtott támogatását, a Honvédelmi Minisztérium tárgyalási készségét, jelezte, hogy a tárgyaláson felvetett konkrét igényeiket a zágrábi Nagykövetségünkön keresztül el fogják juttatni az illetékes minisztériumoknak, szükség esetén a Magyar Köztársaság Kormányának.

Budapest, 1993. március 2.

MNL OL XIX-J-1-j 48. d.

188.

Székely András Bertalannak, a Határon Túli Magyarok Hivatala

3. Területi Főosztályának munkatársának emlékeztetője Entz Géza címzetes államtitkár és Ivo Sanader horvát külügyminiszter-helyettes budapesti tárgyalásairól

1993. március 3.

Határon Túli Magyarok
Hivatala
III. Területi Főosztály

Szigorúan titkos!
Érvényes visszavonásig!
Készült 8 példányban
Egy példány 5 oldal
Ez a 5. sz. példány
Ikt. szám: III/0077/1993
00751/2

Emlékeztető

Ivo Sanader horvát külügyminiszter-helyettes és Entz Géza c. [címzetes] államtitkár tárgyalásáról

(1993. febr. 26.)

A horvát politikus dr. Kelemen Andrásnak, a Külügyminisztérium politikai államtitkárának meghívására érkezett Budapestre. Ez alkalommal fogadta őt Entz Géza,

892

a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke. A megbeszélésen magyar részről részt vett még Bagi Gábor zágrábi magyar nagykövet, dr. Székely András Bertalan főtanácsos és Tábori László osztályvezető, horvát részről pedig dr. Aleksandar Šolc budapesti horvát nagykövet és Tomislav Vuković kultúrattasé.

A tárgyalások középpontjában a délszláv térség, a magyar–horvát kapcsolatok és a határ két oldalán élő nemzeti kisebbségek időszerű kérdései álltak.

Entz Géza mintegy alaphangütésként leszögezte, hogy a horvát és a magyar fél között nincsenek vitás kérdések, lényeges politikai nézetkülönbségek. Kifejezte reményét, hogy a nemzetközi tényezők belátható időn belül kedvezően alakulnak. A háború megszűntével a térség újabb konfliktusgócai kialakulásának esélyei csökkennének, s végre megindulhatna a gazdasági együttműködés, az integráció. Az államtitkár vendégéhez intézett első kérdése az volt, miként látja Horvátország területi integritása helyreállításának esélyeit?

Ivo Sanader köszönetét fejezte ki, hogy a helyreállítáért vívott harcukból Magyarország is kiveszi részét. A horvát kormányzat és közvélemény egyaránt elégedetlen a Nambiar tábornok vezette kéksisakosok ténykedésével, így várakozásokat fűznek Wahlgren tábornoknak az UNPROFOR-erők élére történt kinevezéséhez. A szerb paramilitáris egységek leszerelését, és a menekültek visszatérésének biztosítását várják az ENSZ-békefenntartóktól. A világszervezethez akkreditált brit nagykövettel egyetértve a krajínak nemzetközi elismerését elképzelhetetlennek tartja, Horvátország a területén élő szerbekkel csak, mint nemzeti kisebbséggel hajlandó tárgyalni. Utalt rá, hogy Kis-Jugoszlávia számára indokolt volna ugyanolyan kisebbségi jogszabályok és gyakorlat előírása, mint amelyet Horvátország és Szlovénia számára kötelezővé tettek az elismerés előfeltételeként.

Entz Géza ezzel egyetértett, ugyanakkor felhívta a figyelmet az ellenirányú tendenciákra is. Beláthatatlan következményekkel járó „puhasággént” jellemezte a Nyugat részéről, hogy például Csehország, Szlovákia és Románia esetében az ET-tagságot nem kötötte ilyen kritériumokhoz a délszláv konfliktussal kapcsolatban az agresszor és az áldozat egybemosására irányuló törekvést az egykori müncheni egyezményhez vezető szellemhez hasonlatosnak nevezte. Áttérve a felek közötti együttműködésre, örömeinek adott hangot a kormányközi kisebbségi vegyes bizottság decemberi megalakulásával kapcsolatban, amely működésének egyik célja egy az ukrán–magyar–horvát–szlovén közös nyilatkozaton alapuló és a magyar–szlovén egyezményhez hasonló kisebbségi megállapodás realizálása. A horvátországi magyarságot érintő kérdések közül az államtitkár a következőket vetette fel:

1. Miután rendkívül lassú a horvát okmányok (állampolgársági bizonylat, útlevel) kiadásának folyamata, volna-e mód a hozzánk menekültek számára helyszíni

ügyintézással, Magyarországon kiállítani ezen dokumentumokat? Lévén a magyar menedékesek jelentős része csekély jövedelmű, mérlegelendő az útlevílleték mérsékklése is.

2. Szintén sérelmes az a törvény a menekültekre nézve, amely kimondja, hogy azon bankszámla-tulajdonosok, akik múlt év december 31-éig nem szerezték be az állampolgársági bizonylatot, büntetőkamatot kötelesek fizetni.

3. A szintén december végén elfogadott horvát közigazgatási törvény egyértelműen hátrányos a baranyai és kelet-szlavóniai magyarság részére, mert – Faragó Ferenc képviselő javaslata ellenére – úgy húzták meg a járáshatárokat, hogy a magyar lakosság sehol sem éri el az abszolút vagy relatív többséget.

Sanader úr reflexiói az alábbiak voltak:

Ad 1. Nem tehetnek különbséget a magyar és más nemzetiségű igénylők között. Mindamellettkonkrét megkeresésekre, méltányossági alapon igyekeznek megoldást találni: előző héten adtak át a belügyminiszternek egy név szerinti listát az érdekeltekről. Egyes horvátországi körzetekben egyébként – a kérelmezők „rohama” miatt – nyomtatványhiány is lépett fel, az ügyintézés tehát sokszor technikai okokból nehézkes.

Ad 2. A miniszterhelyettes kitért az érdemi válaszadás elöl.

Ad 3. A horvát járáások 80%-a – az ott lakók nemzetiségétől függetlenül – elégedetlen az új közigazgatási beosztással. Mégis: az új megyei, járási önkormányzatok kialakultak, belátható időn belül a változtatásra nincs esély. Elölre tekintsünk tehát...

Az utóbbi gonddal kapcsolatban Entz Géza a dél-tiroli példát hozta fel: jogos felháborodást keltett, amikor az osztrák lakosságú Bozenhez csatolták Trentino tartományt,⁸⁹ így az etnikai arányok lényegesen megváltoztak. Bagi Gábor javasolta, hogy a Vance-terv megvalósításakor kellene ismét felvetni a kérdést, ugyanis akkor újabb közigazgatási választások esedékesek. A horvát külügyminiszter-helyettesnek ezen ötlet ellen nem volt kifogása. Érdeklődött viszont a vajdasági magyarság helyzetének anyanemzeti megítéléséről, a magyar–magyar kapcsolatok minőségéről.

Entz Géza az általános pszichoterror, a fokozódó mozgósítások kapcsán szolt ama csetnik kezdeményezésű törvénytervezetről, amely szerint a szolgálatmegtagadás (vagy az arra való biztatás) az eddigi szabálysértés helyett büntettnek minősülne így a nagy

⁸⁹ A német többségű Dél-Tirolt az 1919. szeptember 10-i saint-germaini béke Olaszországhoz csatolta. A húszas években erőteljes olaszosítás következett be a térségben. Az 1947-es párizsi békeszerződés azt Olaszországnál hagyta, azonban Ausztria számára elismerte a terület feletti védhatalmi státust. Az 1950-es évek második felében a dél-tiroli németek terrorcselekményekkel, magasfeszültségű villanyvezetékek felrobbantásával hívták fel a figyelmet az ottani németek helyzetére. 1960-ban az osztrák kormány követelésére az ENSZ napirendre vette a dél-tiroli kérdést. Nemzetközi nyomásra az olasz parlament 1971 novemberében szavazta meg a dél-tiroli területi autonómiát biztosító törvényt.

fokú legitimitást élvező VMDK, államellenesség címen, akár bíróilag is felelősségre vonhatónak válna. A Herkócával kezdetét vett etnikai tisztogatás⁹⁰ a természetes szövetséges vajdasági horvát és magyar kisebbséget egyaránt veszélyezteti: közvetett ösztönzés tapasztalható mindkét népcsoport irányában az ország elhagyására. Ugyanakkor a tartományba telepített szerb „menekültek” a homogenizáció eszközei.

A magyarországi horvátság gondjai közül Ivo Sanader a parlamenti képviselő és a budapesti délszláv iskola kettéválasztásának hiányát említette. Entz Géza válaszában megoldásként egyfelől az ősszel elfogadásra esedékes új választási törvénymódosítás pozitív diszkriminációs jellegét, másfelől a tárgyi nehézségek ellenére meglévő pozitív szándékot emelte ki a magyar oktatásügyi kormányzat részéről. Javasolta továbbá a magyar–horvát–szlovén–ukrán szakértői konferencia összehívását a kisebbségi kérdésben, amely jól szolgálná nemzetiségpolitikai, stratégiai célkitűzéseinket. A horvát vendég a javaslatot támogatólag továbbítja külügyminiszterének.

Budapest, 1993. március 3.

Készítette: Székely András Bertalan

Minősítette: Székely András Bertalan

Gépelte: Gálfi-Bódi Julianna

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

⁹⁰ A Vajdaságban élő horvátokra már 1991-ben erőteljes nyomás nehezedett. Vojislav Šešelj, a Szerb Radikális Párt elnöke 1992. április 1-jén a szerb parlament ülésén követelte a vajdasági horvátok elűldözését. A vajdasági horvátok elleni etnikai tisztogatás csúcspontját a Ruma községhez tartozó, zömében horvátok és magyarok által lakott szerémségi Herkócán (szerbül és horvátul: Hrtkovci) 1992. május 6-án kezdődött események jelentették. Aznap a Szerb Radikális Párt zömében szlavóniai szerbek előtt tartott választási nagygyűlést a faluban. Vojislav Šešelj beszédében kijelentette, hogy a Szerémségben nincs hely a horvátoknak. A jelen lévő tömeg felhergelése után Milan Žilić, a Szerb Radikális Párt helyi titkára a helyi magyarokat és horvátokat azzal vádolta meg, hogy kisajátították az önkormányzat vezetését, majd felolvasta a nemkívánatosnak nyilvánított személyek névsorát. Pár nappal később pszichoterror vette kezdetét a faluban: a Herkócán élő horvátok a házaikra fenyegető falfirkákat mázoltak, az ablakokat beverték, több esetben gránátot dobtak be az udvarokba, megsozkodtak a telefonzaklatások, amelyek során elköltözésre szólították őket fel, majd a faluba érkezett horvátországi menekültek egy csoportja előre elkészített listák alapján házról házra járta a település utcáit, s felszólították a listán lévőket ingatlanjaik átadására és a település elhagyására. A megfélemlítések hatására 1992 májusa és 1992 augusztusa között 450 család költözött el Herkócáról. 1992 júliusának végén a falut Sribislavcira nevezték át.

189.

Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának és Varga Imrének,
a 4. Területi Főosztály osztályvezetőjének összefoglalója Ivo Sanader horvát
külügyminiszter-helyettes budapesti tárgyalásairól

1993. március 10.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Pandúr József
Varga Imre
Jóváhagyta: Szabó István

00751/3/1993
0002

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Jóváhagyásra: Kelemen A.
Készült: 14 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Martonyi J.
Bába I.
Tomaj D.
Peisch S.
Herman J.
Endreffy M.
Gyarmati I.
Kolozsi B.
Zágráb
Belgrád
Saját
Morvay I.
HTMH

Feljegyzés

Tárgy: Magyar–horvát államtitkári tárgyalások

Kelemen András politikai államtitkár meghívására 1993. február 20-án hivatalos látogatást tett Budapesten Ivo Sanader úr, a Horvát Köztársaság külügyminiszterének első helyettese. Ivo Sanader urat hivatalában fogadta Jeszenszky Géza külügyminiszter. Megbeszéléseket folytatott Entz Géza c. [címetes] államtitkárral, a HTMH elnökével, valamint Morvay István c. [címetes] államtitkárral, a Menekültügyi és Migrációs Hivatal elnökével. Találkozott Frankovics György úrral a Magyarországi Horvátok

896

Szövetségének elnökével, illetve Jakab Sándor úrral, a Horvátországi Magyarok Szövetsége Ideiglenes Elnökségének Magyarországon tartózkodó alelnökével.

Jeszenszky Géza úr kifejtette, hogy Magyarország ismeri és megérti Horvátország helyzetét, panaszait az UNPROFOR tevékenységével kapcsolatban. A Nyugatnak a délszláv válsággal kapcsolatban tanúsított politikája valóban kívánni valókat hagy maga után, de elégedetlenségünket politikájukkal szemben visszafogottan kell hangoztatnunk. Meg kell győznünk az USA-t és az ENSZ BT-t, hogy a béke helyreállítása Európa közepén alapvető érdek. A nyugati közvetlen beavatkozásnak kicsi a valószínűsége, ezért az ENSZ-ben kell lépéseket tenni az eddigi határozatok következetes megvalósítása érdekében.

Sanader miniszterhelyettes köszönetet mondva a magyar diplomácia megértéséért és támogatásáért, pozitívan értékelte az UNPROFOR mandátumának március 31-ig történő meghosszabbítását és Satish Nambiar tábornok távozását jelenlegi posztjáról. Reményét fejezte ki, hogy a helyére érkező svéd nemzetiségű parancsnok jobban fogja végezni munkáját. Az UNPROFOR mandátumát nemcsak időben kell kiterjeszteni, de meg is kell változtatni.

A bosznia-hercegovinai helyzetet kulcsfontosságúnak minősítette Horvátország stabilizálása szempontjából. Úgy nyilatkozott, hogy Izetbegović fundamentalista iszlám állam létrehozását tervezte.

Törökország képes lehet a boszniai muzulmán fundamentalizmus mérséklésére. A horvát fél kész együttműködni a muzulmánokkal és egy, mindhárom nép érdekeinek megfelelő, tartós megoldást elfogadni. A muzulmánokat azonban a jelenlegi területfelosztás nem elégíti ki.

A Szerbiával való viszonyról szólva első feladatként a katonai helyzet konszolidálását jelölte meg. Horvátország tartózkodni fog a további offenzívától és készek folytatni a megkezdett párbeszédet Belgráddal. A horvát–szerb viszony rendezése a balkáni stabilitás szempontjából alapvető fontosságú. A krajina-i képviselőkkel is hajlandók tárgyalni, de a Krajina függetlenségéről, különállásáról nem lehet szó.

Kelemen András államtitkár úr a hivatalos tárgyalások során kedvezőnek értékelte a magyar–horvát politikai kapcsolatokat. Jelezte, hangsúlyt fektetünk a magas szintű érintkezések folyamatosságára, számontartjuk Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall József miniszterelnök 1993-ra szóló meghívását.

A tavaly decemberi miniszterelnöki tárgyalásokon megfogalmazott feladatokat számba véve jelezte: a magyar fél várja a rijekai vámszabad területre vonatkozó konkrét horvát javaslatot. Szorgalmazta az előkészület alatt álló vagy már egyeztetett egyezmények megkötését. Jelezte, hogy még ebben az évben katonai attasét kívánunk küldeni Zágrádba. Újból kérte a horvát felet, hogy hozzon létre hungarológia tanszéket Zágrábban.

Szorgalmazta, hogy alakuljon meg és kezdje meg tevékenységét a kormányközi Kisebbségi Vegyes Bizottságon belül a Jogi Albizottság. A Vegyes Bizottság májusi, zágrábi ülésén fogadja el az államközi kisebbségi egyezmény tervezetét. Utalt arra, hogy a magyar kormány néhány területen problémákat tapasztal a horvátországi magyarok helyzetében (ezeket Entz Géza úr a nála folytatott megbeszéléseken felvetette: közigazgatási határok megállapítása, állampolgársági okiratok megszerzése, stb.).

A délszláv válsággal kapcsolatos magyar álláspontot kifejtve Kelemen úr leszögezte, hogy Bosznia-Hercegovinának meg kell őriznie önálló államiságát, Horvátországnak is ez lehet csak a stratégiai érdeke. Jelezte, hogy Magyarország megkülönböztetett figyelemmel kíséri a helyzetet a megszállt Baranyában és Kelet-Szlavóniában. Ezzel kapcsolatban Javasolta a magyar és a horvát diplomácia közötti szorosabb információ-cserét. Kifejtette, hogy aggodalommal tekintünk egy esetleges, a krajinaikhoz hasonló horvát akció elé a Magyarországgal közvetlen szomszédos baranyai-kelet-szlavóniai térségben, mert az közvetlenül fenyegetné Magyarország biztonságát.

Kelemen úr a Kis-Jugoszláviával szembeni szankciók kiterjesztésével kapcsolatban leszögezte: Szerbiával való szomszédságunk, valamint a Szerbiában élő magyar kisebbség helyzete arra késztet minket, hogy óvatosan közelítsük meg ezt a kérdést. Jelezte Magyarország érdekeltségét a térség gazdasági rekonstrukciójában. Utalt arra, hogy Magyarország vállalkozna a genfi tárgyalási mechanizmus keretein belül a délszláv térség újjáépítésével, az utódállamok egymás közti gazdasági kapcsolataival foglalkozó nemzetközi konferencia megrendezésére. Kérte ezzel kapcsolatban a horvát fél támogatását.

Fontosnak nevezte a regionális együttműködés elmélyítését. Üdvözölve Tudman elnök javaslatát, jelezte, hogy várjuk a regionális csúcstalálkozó szakértői előkészítésére vonatkozó horvát javaslatot.

Ivo Sanader első külügyminiszter-helyettes köszönetet mondott Magyarország Horvátországnak nyújtott nemzetközi támogatásáért, a menekültek befogadásáért, a humanitárius segítségért. Egyetértett a kétoldalú kapcsolatokra vonatkozó magyar felvetésekkel. A horvátországi magyarok helyzetével kapcsolatos észrevételekre reagálva kijelentette, hogy ha történtek is mulasztások, azok kizárólag technikai okokra vezethetők vissza. A külügyminiszter-helyettes szorgalmazta, hogy a budapesti volt szerbhorvát általános iskola és gimnázium szétválasztására a következő tanév kezdetéig kerüljön sor.

A délszláv válsággal kapcsolatos kérdésekre válaszolva leszögezte, hogy Horvátország egyértelműen Bosznia-Hercegovina szuverenitásában érdekelt, utalt arra, hogy Horvátország elsőként ismerte el a független Bosznia-Hercegovinát, küldött nagykövetet, 400 ezer boszniai menekültet fogadott be, akiknek 80%-a muzulmán. Minden horvát diplomáciai és konzuli misszió feladata a boszniai állampolgároknak

történő segítségnyújtás is. Horvátország biztosítja, hogy a nemzetközi segítség eljusson Boszniába. Horvátország segítséget nyújtott a boszniai horvát területek, ezzel Bosznia-Hercegovina megvédéséhez.

Az UNPROFOR mandátumának meghosszabbításában érdekeltek, s ehhez kéri Magyarországot támogatását. Optimistán tekintenek a mandátum tartalmi kibővítésének lehetősége elé. Szeretnék, ha az új mandátum meghatározott időre szólna, s az egyes feladatokra külön határidőket állapítanának meg. Örvendetes, hogy az ENSZ-ben senki nem vitatja: a horvát szuverenitást a korábbi határokon belül kell helyreállítani, a szerbeket le kell fegyverezni, az elmenekült lakosságot vissza kell telepíteni, s a helyi hatalmi struktúrákat a háború előtti etnikai viszonyoknak megfelelően kell kialakítani.

Horvátország arra törekszik, hogy minél hamarabb normalizálódjon az élet az ország egész területén, beleértve a megszállt területeket is. Prioritásként kezelik az Adria-kö-lajvezeték újraindítását, a Zágráb–Belgrád autópálya megnyitását Kninen keresztül. Jelezte, hogy ezzel összefüggésben a New York-i mellett számos megbeszélést folytatnak a horvátországi szerbek képviselőivel. A megszállt területeken élő szerbek egyre gyakrabban fejezik ki készségüket, hogy tárgyaljanak a zágrábi kormánnyal. A horvátországi szerbek nagy többsége belátta, hogy Belgrád csak eszközként használta fel őket, erre a továbbiakban nem hajlandók, s szorgalmazták az integrációt Horvátországgal. A szélsőségesek csak mintegy 10%-át teszik ki a szerbségnek, ugyanakkor ez a kisebbség az erő birtokában terrorizálja a többséget.

A horvát kormány kész a közvetlen tárgyalásokra a Jugoszláv Szövetségi Köztársasággal. Tudatában vannak annak, hogy Horvátország Szerbia számára geostratégiai jelentőséggel bír. Ezért bíznak abban, hogy a horvát–szerb viszonyt előbb–utóbb normalizálni lehet. Az erre vonatkozó horvát álláspontot Tudman elnök levélben foglalta össze, amelyet január 6-án a genfi társelnökökön keresztül juttattak el Čosićnak és Miloševićnek. Horvátország már kijelölte leendő belgrádi nagykövetét. A közvetlen párbeszédnek azonban előfeltétele, hogy Horvátországot Jugoszlávia ismerje el, ezzel mondjon le a nagyszerb tervek megvalósításáról.

Horvátország is üdvözli az USA aktívabb részvételét a válság megoldására irányuló erőfeszítésekben. Úgyszintén üdvözlik az orosz szerepvállalást, mivel Oroszország eddig kizárólag Szerbiát támogatta. Utalt arra, hogy a szakadás Jelcin elnöknek és az orosz parlamentnek a délszláv válsággal kapcsolatos álláspontja között.

Sanader úr hangsúlyosan szólt arról, hogy Horvátországnak és Magyarországnak, valamint többek között például Törökországnak nyomást kell gyakorolnia Szerbiára a háború befejezése érdekében. Megértéssel kezelik a vajdasági magyar kisebbséggel kapcsolatos magyar aggodalmakat és a gazdasági szankciókkal összefüggő álláspontot. Ugyanakkor nyomatékkal kéri, hogy ennek ellenére Magyarország is gyakoroljon nyomást a szerb vezetésre, mivel megítélésük szerint a jelenlegi tartózkodóbb magyar

álláspontot Belgrád amúgy sem értékeli, és nem fogja megváltoztatni a vajdasági magyarokkal kapcsolatos politikáját a szankciókkal kapcsolatos magyar álláspont miatt.

Entz Géza államtitkár úr röviden válaszolt a Horvát–Magyar Kisebbségi Vegyes Bizottság megalakulását és munkájának fontosságát. Felvetette egy ukrán–horvát–szlovén–magyar négyoldalú találkozó szervezésének lehetőségét a kisebbségek ügyében. A horvát fél álláspontjának kifejtését kérve a horvátországi magyarok helyzetéről, elmondta, hogy a HMSZ-től kapott információk szerint nehézségekbe ütközik az állampolgársági iratoknak és az útleveleknek a beszerzése. Aláhúzta, hogy a horvát fél az új közigazgatási határok megállapításánál nem vette figyelembe Faragó Ferenc úrnak, a horvátországi magyarok képviselőjének száborbeli előterjesztését.

Sanader úr rendkívül jónak értékelve az együttműködést a horvátországi magyarsággal, elmondta, hogy az említett problémák egy részéről nincs tudomása, más részüket pedig pusztán technikai okokra vezette vissza.

A Morvay István államtitkár úrral, a Migrációs és Menekültügyi Hivatal elnökével folytatott megbeszélésen Sanader úr köszönetet mondott a magyar félnek a menekültek iránt tanúsított magatartásáért és segítségért, valamint a nemzetközi szervezetekben Horvátországnak nyújtott támogatásért. Kifejtette, hogy Horvátország érdekelt a Vance-terv végrehajtásában, mivel a menekültek biztonságos visszatelepítésére csak ezután kerülhet sor. Horvátország elégedetlen az UNPROFOR eddigi tevékenységével, mandátumának megváltoztatását szeretné elérni és garanciákat kér arra, hogy feladatának maradéktalanul eleget fog tenni. Elmondta, hogy Horvátországnak Magyarországnál lényegesen több, közel 700 ezer boszniai menekültről kell gondoskodnia, akiknek 80%-a muzulmán származású. Köszönetét fejezte ki Magyarországnak a humanitárius segélyekért. Úgy vélekedett, hogy Horvátországnak több pénzbeli támogatásban kellene részesülnie, mégpedig oly módon, hogy felhasználásáról maga döntsön, mivel így a menekültek számára kedvezőbben tudná elosztani a pénzüsszegeket.

Morvay államtitkár úr kifejtette, hogy az UNPROFOR-tól a magyar fél is többet várt. A menekültek repatriálása azért késik, mert a békefenntartó erők nem teljesítették a rájuk bízott feladatokat. Magyarország is érdekelt Horvátország teljes területi integritásának visszaállításában, ám annak megtörténte után más jellegű menekülthullám is megindulhat, ami veszélyeztetheti hazánk nemzetbiztonsági érdekeit. A kérdést szélesebb spektrumban kell vizsgálnunk, tekintettel a vajdasági magyarokra és Szerbiával való viszonyunkra. A Magyarországon tartózkodó menekültekkel kapcsolatban úgy vélekedett, hogy erősödik a reménytelenség és a csüggedés a menekültek körében, sokan türelmüket veszítik és Magyarországon keresztül harmadik országba igyekeznek eljutni.

Ivo Sanader úrnak, a horvát külügyminiszter első helyettesének útját bemutató látogatásnak értékeljük, amely számunkra lehetőséget biztosított valamennyi

jelentősebb kétoldalú probléma felvetésére is. A magyar felvetések kivizsgálására a miniszterhelyettes ígéretet tett. A délszláv válsággal kapcsolatban Sanader úr lényegesen új információval nem szolgált.

Horvát részről egyetlen konkrét kérdés hangzott el a szerbhorvát gimnáziummal kapcsolatban.

Budapest, 1993. március 10.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

190.

Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója
Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának
és a horvát parlament Külügyi Bizottsága küldöttségének budapesti tárgyalásáról

1993. március 17.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Pandúr József
Jóváhagyta: Szócs Ferenc

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 10 példányban
Kapja: elosztóív szerint

001063/1993
0002

Feljegyzés

Tárgy: Bába Iván helyettes államtitkár és a horvát parlament Külügyi Bizottsága küldöttségének tárgyalása

1993. március 16–17-én az Országgyűlés Külügyi Bizottsága meghívására Budapesten tartózkodott a Horvát Szábor Külügyi Bizottságának delegációja. A delegációt dr. Žarko Domljan, a Szábor alelnöke, a Külügyi Bizottság elnöke (Horvát Demokratikus Közösség – HDZ) vezette, tagjai voltak: Dalibor Božović (HDZ), Ivo Škrabalo (Horvát Szociálliberális Párt – HSLS), gróf Jakob Eltz Vukovarski (független képviselő), valamint Lavoslav Torti a Külügyi Bizottság titkára. A küldöttséget 1993.

március 17-én fogadta Bába Iván, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára. A tárgyalás első felén jelen volt Jeszenszky Géza külügyminiszter úr is.

Jeszenszky Géza hangsúlyozta a nemzetközi szervezetekben folyó magyar erőfeszítéseket, melyek célja, hogy Bosznia mellett Horvátország is kapjon figyelmet a nemzetközi közvéleményben, azt javasolta a horvát félnek, magatartásában tanúsítson türelmet, nehogy egyenlőségjelet telessenek egyesek horvátok és szerbek között. Utalva a vajdasági magyarságra, kiemelte Magyarországnak a délszláv válsággal kapcsolatos sajátos helyzetét.

A külügyminiszter úr távozása után Bába Iván röviden tájékoztatta a horvát felet a Csurkin külügyminiszter-helyetessel Moszkvában lefolytatott tárgyalásairól. Megfontolásra érdemesnek tartotta horvát parlamenti és kormánydelegáció Moszkvába utazását. Ismertette Martonyi János államtitkár úr szerbiai tárgyalásait, a vajdasági magyarság helyzetének javítását jelölve meg látogatása céljaként. Nyomatékosan kérte az informálódás érdekében a horvátok se zárkózzanak el a párbeszédtől Szerbiával. Kétoldalú kapcsolatainkat érintve, támogatást kért a partnertől hungarológia tanszék létrehozásához a zágrábi egyetemen, szorgalmazta a Horvát–Magyar Kisebbségi Vegyes Bizottság Jogi Albizottságának megalakítását és kérte, hogy a horvát fél vizsgálja felül az új közigazgatási határokat, mivel azok a magyar kisebbséget nem elégítik ki. Tájékoztatta a horvát felet, hogy a genfi Gazdasági Munkacsoport keretében felmerült Javaslat alapján hajlandók vagyunk egy nemzetközi gazdasági konferenciának Budapesten helyszínt biztosítani, amely a délszláv térség gazdasági újjáépítésével foglalkozna.

Žarko Domljan úr kifejtette, hogy Oroszország mellett Ukrajnával és Belorusszal is fel kell venniük a kapcsolatot. Oroszország Jelentős szerepet fog játszani a délszláv válság megoldásában. Hangsúlyozta, hogy Horvátország elégedetlen az UNPROFOR tevékenységével és a továbbiakban arra fog törekedni, hogy az UNPROFOR mandátumát úgy változtassák meg, hogy az ne konzerválja a helyzetet, hanem segítse elő a Vance-terv végrehajtását. Fontosnak mondta még a horvát közigazgatás fokozatos visszaállítását a megszállt területeken. A szerbekkel folytatott tárgyalásokról úgy vélekedett, hogy ezekre feltétlen szükség van. Helyi, lokális szinten pl. Szlavóniában ilyen tárgyalások már megkezdődtek, némely helyen eredményhez is vezettek, de Kis-Jugoszláviával a tárgyalások megkezdésének kritériuma Horvátország elismerése. A nemzetközi gazdasági konferenciát hasznos kezdeményezésnek tartva, Domljan úr hangsúlyozta, hogy annak Horvátország és Bosznia újjáépítésével kellene foglalkoznia, mivel ezt a két országot érte háborús veszteség. Egyidejűleg elutasította minden gazdasági közösség újralakítását a volt Jugoszlávia területén. Véleménye szerint a konferencia egyik legfontosabb kérdése a jóvátétel lenne. A közigazgatási határokról elmondotta, hogy azok meghúzásánál sem politikai, sem történelmi, sem etnikai okok

nem játszottak közre, csak gyakorlati és gazdasági érdekeket vettek figyelembe. Az így létrejött „járások” tulajdonképpen apolitikusak, semmilyen közigazgatási funkciójuk nincs. Nem zárta ki azonban, hogy a Szábor újratárgyalja Faragó úr előterjesztését, mivel a közigazgatási törvényt gyorsított eljárással hozta meg.

Kérdésként felvetette még, hogy Magyarország csatlakozik-e a Szerbia elleni szankciók szigorításához és eleget tesz-e az ENSZ felszólításának, ha katonai beavatkozásra kerülne sor.

Bába úr kizárta Magyarország részvételét bármilyen katonai akcióban. Kifejtette, hogy véleményünk szerint a szankciókat nem lehet évekig fenntartani, mivel mechanizmusrendszer alakulhat ki azok kijátszására és ez csak a Balkánon mély gyökerekkel rendelkező maffiának kedvezne.

Magyar szempontból a tárgyalást hasznosnak értékeljük. A Szábor alelnöke (1992 augusztusáig a Szábor elnöke volt) közel áll Tuđman elnökhöz. A delegáció tagjai között volt a legnagyobb ellenzéki párt képviselője. Ismételten felhívtuk a horvát fél figyelmét kényes helyzetünkre és tájékoztattuk elképzeléseinkről a Balkán háború utáni berendezkedésével kapcsolatban. A horvát fél érdeklődéssel hallgatta a magyar javaslatot a balkáni konvencionális katonai egyensúly kialakításáról. A nemzetközi gazdasági konferencia kérdésében a horvát fél által elmondottak tükrözik a kormány és a törvényhozás egyetértését, továbbá félelmét bárminemű olyan kezdeményezéstől, amely a délszláv térséget komplex módon kezelné. Ezért a horvát fél támogatásának megszerzéséhez további egyeztetéseket tartunk szükségesnek.

Budapest, 1993. március 17.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d

191.

Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter megbeszéléséről

1993. március 25.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Pandúr József
Jóváhagyta: Szabó István

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky G.

903

001064/1/1993
0012

Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
BEEFO
DIFO
Nk. Jogi Főo.
Zágráb
Saját (2)
Mell.: 2 db

Feljegyzés

Tárgy: Jeszenszky Géza és Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszter megbeszélése
(1993. március 22.)

1993. március 22-én Jeszenszky Géza külügyminiszter kétoldalú megbeszélést tartott a KEK külügyminiszteri konferenciáján Budapesten tartózkodó Zdenko Škrabalo horvát külügyminiszterrel.

Jeszenszky Géza érdeklődött, hogyan látja a horvát külügyminiszter az elfoglalt horvát területek jövőjét, várható-e az UNPROFOR mandátumának megváltoztatása (kapnak-e felhatalmazást fegyverhasználatra). Kiemelte, hogy veszélyesnek érezzük a baranyai magyar kisebbség helyzetét. Megoldást a horvát szuverenitás visszaállításától várunk. Aláhúzta, hogy ha Jelcin elnök vereséget szenvedne, az új orosz hatalommal semmiféle együttműködésre nem számíthatunk a délszláv válság kapcsán. Jelezte, a KEK külügyminiszteri találkozón szó lesz az orosz helyzetről is. Jónak értékelte a VMDK és a vajdasági horvátok együttműködését.

Mivel többször észleltük, hogy nem világos a horvát fél számára álláspontunk, Jeszenszky úr újra kifejtette Magyarországnak a szankciókkal kapcsolatos véleményét. Egyrészt a jelenlegi szankciók, de új szankciók bevezetése is Magyarországot és a többi Szerbiával szomszédos országot anyagilag súlyosan érinti, másrészt nem vagyunk hívei Szerbia teljes elszigetelésének, mivel így minden kapcsolat megszakadna a vajdasági magyarokkal, de horvátokkal is. Újfént kiemelte, hogy a jelenleg hatályban lévő szankciók szigorúbb betartása kívánatos. Megfontolandó lenne fekete-tengeri blokád bevezetése, hogy megakadályozzuk Szerbia nyersanyagellátását.

Méltatta a lerombolt horvát iskolák újjáépítéséről készült horvát kormányprogramot, de megfontolásra érdemesnek tartotta, hogy ezen belül kerüljön sor a magyar iskolák újjáépítésére is. Szóvá tette, hogy Eszéken és környékén jelenleg több ezer magyar

menekült tartózkodik, akik számára nincs biztosítva a magyar nyelvű oktatás. Kérte a horvát felet, hogy a magyar nyelvű oktatást a horvátországi magyarok számára tegyék lehetővé és ehhez felajánlotta Magyarország segítségét.

Tájékoztatta partnerét, Ž. Domljan úrnak, a Szábor alelnökének felvetettük, hogy a Szábor tűzze újra napirendre a magyar kisebbség javaslatát a baranyai horvát közigazgatási határok módosításáról. Felhívta a figyelmet arra, hogy magyar vállalatok készek áruszállításokkal bekapcsolódni abba a török–horvát hitelkonstrukcióba, amelynek létrehozását Turgut Özal török elnök helyezte kilátásba zágrábi tárgyalásain. Szorgalmazta, hogy a horvát fél adja át a Šarinić miniszterelnök által beígért ajánlatot a rijekai kikötő vámszabad területének magyar hasznosításával kapcsolatban.

Tisztázandó a horvát fél álláspontját kifejtette, hogy Magyarország szívesen biztosítana helyszínt Budapesten a genfi Gazdasági Munkacsoport keretében megszervezésre kerülő nemzetközi gazdasági konferenciának. Ez nem a volt Jugoszlávia gazdasági újjáélesztését jelentené.

Zdenko Škrabalo úr tájékoztatást adott Tudman elnök Boutros Ghali ENSZ-főtitkárhoz küldött leveléről, amelyben a horvát elnök az UNPROFOR mandátumának 3–6 hónapos meghosszabbítását kérte. A horvátok nem elégedettek ugyan az UNPROFOR tevékenységével, de azt elismerik, hogy a harcok megakadályozásában nagy szerepet játszott. Škrabalo úr kiemelte, hogy szeretnék elérni az UNPROFOR mandátumának megváltoztatását is, mégpedig békefenntartó csapatok telepítését kívánják a horvát–montenegrói, horvát–boszniai és horvát–szerb határra, hogy a krajina szerb lázadók minden kapcsolatát elvágják Szerbiával és a Milošević-rezsimmel. Ettől a krajina szerbekkel történő megegyezést könnyebben elérhetőnek vélik. A szerb nehézfegyverzet beszolgáltatását szorgalmazzák megsemmisítésüket vagy elszállításukat javasolva, hogy azokat a szerbek ne szerezhessék vissza. A horvátországi rendezés elválaszthatatlan a Vance–Owen-terv végrehajtásától Bosznia-Hercegovinában. A helyzet javulását várja attól is, hogy új parancsnokot neveztek ki a horvátországi UNPROFOR étére és több UNPA-szektor parancsnokát is leváltják, akik együttműködtek a szerbekkel. Kiemelte, hogy Horvátországnak nem érdeke a háború folytatása.

Škrabalo úr tájékoztattott, hogy Mitterrand elnök ismertette a horvát féllel Milošević-tyel folytatott tárgyalásait, ennek legfontosabb eleme, hogy Milošević ígéretet tett arra: nyomást fog gyakorolni Karadžićra, a bosznia-hercegovinai háború mielőbbi befejezése érdekében.

Hangsúlyozta, Horvátország kész eleget tenni a BT 802. sz. határozatának, ennek feltétele azonban az, hogy a szerbek ne intézzenek támadásokat a horvát állások ellen Šibenik és Zára térségében. Megemlítette még, hogy reménykeltőek a krajina szerbekkel Genfben és lokális szinten Horvátországban folytatott tárgyalások. Ez is jelzi, hogy a krajina lakosság nagy része a békét és a megegyezést kívánja a horvátokkal.

Tájékoztatást adott arról, hogy Törökországban a horvát és a bosnyák nagykövet, valamint a török államtitkár-helyettes új bosznia-hercegovinai alkotmánytervezet összeállításán dolgozik. A munka állásáról a horvát nagykövet március 21-én tájékoztatta Škrabalo urat. Hozzátette: a munkába be szeretnék vonni az amerikai Külügyminisztériumot is.

Kérte Jeszenszky urat, hogy tegyék lehetővé Kostović professzornak – aki a Horvátországban elkövetett háborús bűnökről készít jelentést a Nemzetközi Bíróság számára – a Magyarországon tartózkodó horvát és magyar menekültek kikérdezését.

Jeszenszky Géza megígérte a kért segítséget és javasolta, hogy a horvát professzor vegye fel a kapcsolatot a Menekültügyi Hivatallal.

Škrabalo úr kritikusként értékelve az orosz helyzetet, megemlítette, Kozirjev külügyminiszter április elején moszkvai látogatásra hívta meg. Dánia, mint az EK soros elnöke, konferencia összehívását tervezi a volt kommunista országok részvételével. A találkozóra Horvátország és Szlovénia nem kaptak meghívást. Škrabalo úr Magyarország támogatását kérte a meghívás érdekében. Kíváncsún tartotta, hogy a március 23-i KEK külügyminiszteri értekezlet határozata Bosznia-Hercegovina mellett tegyen említést Horvátországról is. Ígéretet téve a magyar nyelvű oktatás megszervezésére Horvátországban, megerősítette Domljan úr ígéretét, a közigazgatási határok kérdését felül fogják vizsgálni.

Jeszenszky úr felvetésére a nemzetközi gazdasági konferenciával kapcsolatban, ismételten elutasított minden olyan törekvést, mely a volt Jugoszláviát bármilyen formában egységként kezelné.

A megbeszélés alapján javasoljuk:

1. A horvátországi magyar nyelvű oktatás kérdésében zágrábi Nagykövetségünk egyeztessen a HMSZ-szel. Az igényeknek megfelelően a HTMH biztosítsa a magyar oktatáshoz szükséges támogatást.

2. A baranyai közigazgatási határok kérdésében tett ígéretről tájékoztassuk a HMSZ-t.

3. Ankara és Zágráb a kereskedelmi kirendeltségekkel egyeztetve kísérje figyelemmel a horvát–török hitelkonstrukciót.

4. Zágrábi Nagykövetségünk sürgesse a horvát javaslat átadását a rijekai kikötő vámszabad területével kapcsolatban.

Budapest, 1993. március 25.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

Szabó Istvánnak, a 4. Területi Főosztály vezetőjének összefoglalója Antall József és Stjepan Mesić, a Horvát Szábor elnökének budapesti megbeszéléséről

1993. április 14.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Szabó István

651/4

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 13 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Endreffy M.
Gyarmati I.
Kéry Gy.
Kolozsi B.
Zágráb
Saját /2/

Feljegyzés

Antall József és Stipe Mesić, a Horvát Szábor elnöke
1993. április 14-i megbeszéléséről

Április 14-én Stipe Mesić parlamenti delegáció élén felkereste Antall József miniszterelnököt.

Mesić kifejtette:

A boszniai légtérzár⁹¹ része lehet egy külső katonai beavatkozásnak. Szerbia azt állítja, hogy semmi köze a boszniai háborúhoz, amit a nemzetközi közösségnek ki kell

⁹¹ Bosznia légterében 1992 októberétől végeztek megfigyelést a NATO AWACS gépei. Az ENSZ BT 1993. március 31-i 816. számú határozatával hatalmazta fel az UNPROFOR-t a légtérzárlat kikényszerítésére.

használnia. Rá kell venni Szerbiát, hogy elfogadja nemzetközi erők telepítését Szerbia és a többi utódállam közös határszakaszaira. Így elvágható a logisztikai összeköttetés.

A szerb lakosság nagy része felsorakozott a vezetés területszerző törekvései mögött. Amíg a szerb hadsereg szabadon közlekedhet Boszniában, különösebb akadály nélkül ostromolhatja Srebrenicát⁹² és Szarajevót, addig a lakosság belpolitikai támaszt nyújt Miloševićnek, mivel úgy gondolja, hogy a világ Szerbia pártján áll, a béketárgyalások pedig nem jelentenek mást, csak látszatot. Ezt az érzést erősíti az is, hogy a nemzetközi közösség közreműködik a muzulmánok kitelepítésében, Belgrádban külföldi politikusok tárgyalnak, mintha minden rendben lenne.

Csak a sokkterápia segíthet. Az, ha a jelenlegi szerb politika vereséget szenved, Szerbiának katonai és politikai kudarcot kell megélnie, hogy tárgyalni lehessen vele. Szerbia veresége nélkül a harmadik világháború előestéjét éljük. Szükséges Szerbia teljes elszigetelése, ami a megfelelő üzenetet jelentheti a szerb polgároknak. A belső ellenzék is akkor erősödhet meg, ha a szerb polgár már nem érzi, hogy a világ elnéző vele szemben.

A Vance–Owen-terv⁹³ illuzórikus, mert abból indul ki, hogy a boszniai szerbek feladnak Bosznia-Hercegovina területének megszállt 70 százalékából 30-at. E tervnek csak annyi értelme van, hogy bizonyítani fogja: Szerbia nem hagy fel területszerző

⁹² A kelet-boszniai, muzulmán többségű Srebrenicát a boszniai háború kitörésének a kezdetén rövid időre szerb fegyveresek foglalták el. 1992 májusában a várost a bosnyák erők visszafoglalták. 1993 januárjában a Srebrenicában állomásozó muzulmán erők rajtaütöttek a közeli, szerbek által lakott Kravica falun. A támadásban 49 személy vesztette életét. Az ekkor kibontakozó ellentámadás során a szerbek ostromgyűrűt vontak Srebrenica köré. A szerb offenzíva következtében mintegy 50-60 ezer menekült zsúfolódott össze a városban. 1993. április 16-án az ENSZ BT Srebrenicát Žepával és Goraždevvel védett övezetté nyilvánította. Két évvel később, 1995. július 6-án, amikor a frontok többségén már fordulat következett be a bosnyák-horvát erők javára, a szerb hadsereg megindította a Krivaja 95 hadműveletet. 1995. július 11-én az offenzíva megállítása céljából a NATO légitámadást hajtott végre a szerb állások ellen. A légitámadásra válaszul a szerb erők foglyul ejtették az ENSZ kötelékében Srebrenicában tartózkodó holland katonákat és a kivégzésükkel fenyegetőztek. A NATO légi csapásainak a leállítása után az esti órákra a város szerb kézre került. Srebrenica el-estekor mintegy 20-25 ezer civil az ENSZ ellenőrzése alatt álló Potočari táborba menekült. Másnap reggel szerb katonák vegyültek el a tömegben, ott több gyilkosságot is elkövettek, majd megkezdtek a férfiak leválasztását és ismeretlen helyre szállításukat. 1995. június 13. és 16. között a szerb erők több helyszínen tömeggyilkosságot hajtottak végre. 2005-ig a tömegsírokban 6000 holttestet találtak meg, ezek közül 2000-et azonosítottak.

⁹³ 1993 januárjában mutatták be a Cyrus Vance és David Owen által készített, róluk elnevezett Vance–Owen-tervet, amely a tíz tartományra és demilitarizált Szarajevói Körzetre felosztott, decentralizált Bosznia-Hercegovinát vizionált. A terv értelmében az etnikai alapon formált tartományok önálló bel- és oktatáspolitikát folytathattak volna. A tervet 1993 áprilisában elfogadta Slobodan Milošević szerb elnök, rövidesen a boszniai muzulmánok és horvátok, illetve Horvátország is. A Szerb (Pravosláv) Ortodox Egyház és a boszniai szerbek azonban hevesen ellenezték azt. Bár 1993. május 1-jén

politikájával. Miloševićnek ugyanúgy idegen területeket kínálnak, mint annak idején Hitlernek.⁹⁴ Ezért egyre többet kér. Megérjük, hogy Szalonikiben is talál szerbeket, akiket meg kell védeni. Milošević csak az erőszakban hisz, azért is él vele, s a nemzetközi közösségnek is ilyen eszközökkel kell válaszolnia Belgrádnak. Nagyon fontos az ütközőövezet kialakítása Szerbia körül.

A Vajdaságban is megkezdődhet a boszniaihoz hasonló etnikai tisztogatás. Meg kell gondolni, mit tesz akkor Magyarország. Albán tábornokok neki azt mondták, hogy az albán hadsereg átlépi a határt, ha Koszovóban fegyveres tisztogatás kezdődik.

Miniszterelnök úr kifejtette:

A magyar kormány működésének kezdetétől számtalan gesztussal bizonyította Horvátország iránti szolidaritását. Ennek konkrét példáit mindkét fél jól ismeri. Magyarország helyzete nehéz, mert a vajdasági magyarságot bizonyos értelemben túszként kezelik, így minden, Horvátország irányában tett lépésünket e kényszerhelyzetet szem előtt tartva kell értékelni.

A nagy hatalmak rendkívüli hibákat követtek el a délszláv konfliktus kezdeti időszakában, amikor véleményünk szerint a vérontást még meg lehetett volna állítani. Miközben európai egységről beszéltek, Jugoszláviában a két világháború reflexei

Radovan Karadžić boszniai szerb vezető Belgrád és a nemzetközi közösség nyomására aláírta annak elfogadását, 5 nappal később a boszniai szerb parlament elutasította azt.

⁹⁴ A harmincas évek második felében a nyugat-európai nagyhatalmak tétlenül nézték a náci Németország terjeszkedését. Két nappal a Wehrmacht ausztriai bevonulását követően, 1938. március 13-án kimondták a Német Birodalom és Ausztria egyesülését. Annak ellenére, hogy ezzel Hitler megszegte a versailles-i békeszerződést, az Egyesült Királyság és Franciaország nem tettek érdemi lépéseket az Anschluss megakadályozására. 1938. szeptember 30-án Benito Mussolini olasz diktátor, Édouard Daladier francia és Neville Chamberlain brit miniszterelnökök az ún. megbékítési politika jegyében a müncheni egyezményben jóváhagyták a Csehszlovákiához tartozó, német többségű Szudétavidék anektálását a Német Birodalomba. 1939. március 15-én a német csapatok bevonultak Prágába, majd kikiáltották a Német Birodalomhoz tartozó Cseh–Morva Protektorátust, míg Szlovákia névleg független, a valóságban német bábállammá vált. Ezzel felbomlott az első világháború után létrejött, a müncheni konferencián megcsonkított Csehszlovák Köztársaság. Bár 1939. március 18-án a Franciaország és az Egyesült Királyság hivatalosan tiltakozott Csehszlovákia megszállása ellen, érdemi lépésekre továbbra sem került sor. Miután nyilvánvaló lett, hogy Hitler figyelme Lengyelország felé fordul, a brit kormány Franciaországgal együtt 1939. március 31-én garantálta Lengyelország függetlenségét, azonban a két ország annak területi integritását továbbra sem óhajtotta biztosítani. A britek és a franciák a megbékítés politikájával végül 1939 májusában szakítottak, amikor előbb megkötötték a francia–lengyel katonai egyezményt, majd 1939. augusztus 23-án a német–szovjet meg nem támadási szerződés hírére, augusztus 25-én Nagy-Britannia is kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött Lengyelországgal. Ilyen előzmények után, Lengyelország megtámadása után, 1939. szeptember 3-án Nagy-Britannia és Franciaország hadat üzent a Német Birodalomnak.

alapján cselekedtek. Hagyták, hogy a szerbek olyan benyomást keltsenek, mintha őket Németország, Olaszország, Ausztria és Magyarország fenyegetné, s ők a britekre, franciákra és oroszokra számíthatnának. Ez a magatartás hosszú ideig befolyásolta a szerb vezetést és sokat rontott a helyzeten.

Fő aggodalmaink:

Elképzelhetőnek tartja-e Horvátország, hogy Szerbia feladta törekvését, hogy az Adrián kikötőrendszerre tegyen szert? A harcok stratégiaiilag a Belgrádtól a tengerpartig vezető útvonal mentén folynak. A szerbeknek nem etnikai céljaik vannak, az etnikai folyosók csupán a stratégiai törekvések eszközei. (Mesić válaszában a magyar helyzetértékeléssel egyetértve úgy vélekedett, hogy Szerbia változatlanul kikötők birtoklására törekszik.)

A szerb hadsereg nagy része érintetlen. Annak csak kis részét veszik igénybe a titóista partizántaktikát⁹⁵ alkalmazva, míg nagyobb része stratégiai tartalék. A szerbek nyilvánvalóan időhúzásra és a Nyugat kifárasztására törekednek, várják, hogy a Nyugat ürügyet keressen a visszavonulásra a Balkánról. Fontos, hogy ilyen ürügyet ne találhasanak. Úgy gondoljuk, hogy az utódállamok történelmi, tagköztársasági határait kell figyelembe venni. Következésképpen ezeket kellene biztosítani, a szerb utánpótlást azokon kellene elvágni.

A Kis-Jugoszláviával szembeni szankciókat megszavaztuk, de hosszú távon nem tartjuk jó megoldásnak. Az embargó komolyan sújtja a lakosságot. A jelek szerint a csempésztést meg tudják oldani, s vannak olyan országok, még az EK-ból is, ahonnan átmennek az áruk. A nemzetközi fegyverkereskedelem is biztosítja az utánpótlást, s még a korábbi készletek is megvannak, több benzin van, mint Romániában. Nem látszik, hogy gazdasági összeomlás fenyegetne. A lakosság tolerálja a nehézségeket. Mivel nincs politikai alternatívát kínáló ellenzék, a hadsereg hosszabb távra tekintő tábornokaiban kellene keresni a megoldást, akik át akarnák menteni a jelenlegi szerb hadsereget, ahogy Ceaușescu is megbuktatták,⁹⁶ vagy pl. Jaruzelski fellépett a szovjet

⁹⁵ A Josip Broz Tito vezette jugoszláv partizánok a második világháborúban a gerilla-hadviselést alkalmazták. Kihasználva az általuk jól ismert terepi (erdős és hegyi) adottságokat, kis létszámú, mozgékony fegyveres csoportokkal meglepetésszerű támadásokat hajtottak végre.

⁹⁶ Ceaușescu 1989-es bukásában a döntő szerepet a fegyveres erők pálfordulása jelentette. Az országos forrongások során általa hadügyminiszterré kinevezett Victor Atanasie Stănculescu tábornok 1989. december 22-én megakadályozta a román fegyveres erőknek a tüntetők elleni bevetését, majd az általa irányított hadsereg felvette a harcot a diktátorhoz hű titkosrendőrség, a Securitate ellen. 1989. december 24-én Stănculescu részvételével folytatták le a Ceaușescu-házaspár elleni pert. A bíróság

invázió fenyegetésével szemben.⁹⁷ Egyelőre azonban Milošević és a hadsereg között egység van.

Az ütközőövezet létrehozásával egyetértünk, mi is javasoltuk korábban, de a nyugati gondolkodás rendkívül lassú, a preventív diplomáciát nem ismeri, csak a követő, regisztráló politikát.

Fontos, hogy Horvátország ne csak az igazát hangoztassa, hanem a problémákat a nyugati észjárásnak megfelelően adja elő.

A WEU-őrnaszádokat⁹⁸ azért utasítottuk el, mert pótcselekvésnek értékeltük, amit úgy terveztek beállítani, mint hatékony fellépést. A Nyugat a tengeri és légi blokádot még csak elfogadja, de azt hangoztatja, hogy szárazföldi hadműveletekbe nem szabad bonyolódni, s Törökország fellépéséhez sem járul hozzá. Horvátország ügyeljen arra, hogy ne őt tekintsék békebontónak, mint ahogy már megpróbálták beállítani. Fontos, hogy Horvátország és Szlovénia egységesen fellépve, világosan kérdezzen rá az ENSZ-en és a nyugati hatalmakon keresztül, hogy Szerbia valóban kikötőkhöz akar-e jutni a tengerparton. El kellene érni, hogy a nyugati partnerek erről világosan beszéljenek.

A Nyugat nem látja, a szerb mentalitásnak mindegy, hogy falvak tűnnek el, s nem számít a magántulajdon sem. A nagyszerb törekvések realizálásában nagyobb „eredmények” születtek, mintsem azt a világ felfogja.

Szívesen koordináljuk politikánkat Horvátországgal. Ha nem is látszik mindig aktivitásunk az első vonalban, az nem jelenti, hogy nem vagyunk szolidárisak, vagy nem teszünk erőfeszítéseket Horvátországért, csupán azt, hogy tisztában vagyunk a vajdasági magyarságért viselt felelősségünkkel is. Mindent elkövetünk, hogy a világot megismertessük Horvátország problémáival. Fontos volna, hogy Horvátország kapcsolatot teremtsen az ukránokkal és az oroszokkal is.

elnöke Gică Popa tábornok, hadbíró volt. A bíróság a vádlottakat bűnösnek találta és golyó általi halálra ítélte, amelyet a laktanya udvarán még aznap délután három ejtőernyős katona végre is hajtott.

⁹⁷ Az 1981. december 13-án Jaruzelszki a demokráciapárti mozgalmak, elsősorban a Lech Wałęsa vezette Szolidaritás Szakszervezet szétzúzása céljából hirdetett Lengyeolrszágban hadiállapotot. Borisz Jelcin orosz elnök regnálása alatt nyilvánosságra hozott dokumentumok azonban arra mutatnak, hogy 1981-ben valójában Jaruzelszki próbálta rávenni a szovjeteket egy lengyelországi intervencióra, a Szovjetunió nem tervezte a lengyelországi inváziót.

⁹⁸ Nyugat-európai Unió (angolul: Western European Union, WEU) 1954. október 23-án Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, az Egyesült Királyság, a Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország által létrehozott katonai szervezet, amelyhez 1990-ben Spanyolország és Portugália, 1995-ben Görögország is csatlakozott. A hidegháború alatt az Amerikai Egyesült Államokkal szövetséges nyugat-európai államok közös védelmét szolgálta. A közös hadsereg és az infrastruktúra hiánya miatt a NATO mellett háttérbe szorult. Bár 2009 és 2011 között a feladatait az EU vette át, teljesen napjainkra sem szűnt meg, alapfunkciókkal most is működik.

A kétoldalú kapcsolatokról Mesić kifejtette:

Köszönik a Horvátországnak és Bosznia-Hercegovinának nyújtott magyar segítséget, különösen a menekülteknek nemzetiségi megkülönböztetés nélkül nyújtott támogatást. Fontos, hogy együttműködjünk a horvát kikötőket Európával összekötő útvonalak kiépítésében. A vám szabad övezetek Magyarország javát is szolgálják. Szorgalmazzák az Adria-kőolajvezeték újbóli működtetésének megkezdését.

Miniszterelnök úr elmondta:

A menekültek érdekében mindent megteszünk, ez a két nép között a hosszú távú barátság egyik tényezője lehet. Fontosnak tartjuk, hogy a horvátországi újjáépítésben részt tudjunk venni, ehhez meg kellene határozni a rövid és hosszú távú feladatokat. Mindkét országban biztosítani kell a kisebbségek jogait, oktatását. Egyik országban sem jelenthet ez megoldhatatlan feladatokat, vagy valamiféle veszélyt. Példát kell mutatnunk, többek között a kétoldalú kisebbségvédelmi egyezmény megkötésével is. Szükséges a fiumei vám szabad terület kérdésének rendezése. Egyáltalán nem ellenezzük, hogy a visegrádi keretek között megkötött szabadkereskedelmi egyezményhez megfelelő időben csatlakozzék Horvátország és Szlovénia. Megfelelő időben tisztázni kell a menekültek visszatelepülésének kérdését, azt hogy miként kezdenek majd új életet. Úgy gondoljuk, hogy a két ország között nincs semmilyen ellentét, amit ne lehetne megoldani, ha a béke beköszönt.

Miniszterelnök úr tájékoztatást kért arról, a horvát hatóságok meg tudták-e állapítani azt, hogy a száj- és körömfájás valóban Horvátország területén kezdődött. Erre a horvát fél írásban tér vissza.

Budapest, 1993. április 14.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

193.

Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója
Jeszenszky Géza és Stjepan Mesić, a Horvát Szábor elnökének
budapesti megbeszéléséről

1993. április 15.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Pandúr József
Jóváhagyta: Szabó István

001290/5/1993
0002

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 12 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Endreffy M.
Gyarmati I.
Kéry Gy.
Kolozsi B.
Zágráb
Belgrád
Ljubljana
Saját

Feljegyzés

Jeszenszky Géza és Stipe Mesić, a Horvát Szábor elnökének megbeszéléseiről

(1993. április 15.)

1993. április 15-én Stipe Mesić, a Horvát Szábor elnöke parlamenti delegáció élén látogatást tett Jeszenszky Géza külügyminiszternél.

Stipe Mesić úr kifejtette: Horvátország nagyra értékeli azt a segítséget, amit Magyarországtól kapott. Köszönetét fejezte ki a magyar diplomáciának, amiért olyan korán fölismerte a délszláv válság lényegét. A volt Jugoszláviában nem polgár-, nem is vallásháborúról van szó, hanem Szerbia agressziójáról Horvátország és

Bosznia-Hercegovina ellen. Ez most már világossá vált a nemzetközi közvélemény számára is.

A válság megoldásáról úgy vélekedett, hogy az csak katonai beavatkozással, az erő felmutatásával lehetséges. A szerbeknek rá kell döbbsenniük, hogy a nemzetközi közvélemény nem fogja tolerálni területszerző politikájukat és nem tűri el az etnikai tisztogatást. A szerb félnek is voltak áldozatai a háborúban, de azokat mindaddig hasznos áldozatoknak lehet feltüntetni, amíg megvalósulni látszik Nagy-Szerbia terve. Mihelyt szembekerülnek az első vereségekkel, ezek az áldozatok értelmetlenekké válnak, és ez felrázhatja a szerbiai közvéleményt. A repülési tilalom kikényszerítése Bosznia-Hercegovina légterében véleménye szerint csak első lépése a katonai akciónak.

Szükségesnek mondotta ütközőzóna kialakítását Horvátország és Bosznia-Hercegovina, illetve Szerbia között, a logisztikai összeköttetés megakadályozása érdekében. Ha hamarosan nem fejeződik be a háború Bosznia-Hercegovinában, akkor az a veszély fenyeget, hogy az kiterjed Albániára, Görögországra és Bulgáriára. A horvát–muzulmán ellentétokról elmondta, hogy ez csak kísérőjelenség, amely abból adódik, hogy a két hadsereg nincs egységes parancsnokság alá rendelve.

Mesić úr Jeszenszky úr kérdésére kifejtette, hogy a közelmúltban 11 orosz újságíró járt Zágrábban, az ő tevékenységüktől várják az orosz közvélemény objektívebb informálását. Jelezte, hogy orosz parlamenti küldöttség érkezik Zágrábba, a találkozótól a horvát és az orosz álláspont közeledését remélik.

Prof. Zdravko Tomac, a Megyék Házának képviselője kifejtette, hogy szerinte Jelcinnek nincs esélye a reformok végrehajtására és Európának fel kell készülnie az így előálló új helyzetre. Ezért folytatni kell az olyan közép-európai integrációs politikát, mint amely létrehozta például a KEK-et.

Dr. Savka Dabčević-Kučar, a Horvát Néppárt elnöke úgy nyilatkozott, hogy Nyugat-Európának jelentős gazdasági érdekei is vannak a térségben. A jelenleg meglévő közép-európai relatív egyensúlyt veszélyeztetni a kisebbségek ellen folytatott erőszakpolitika. A délszláv válság kapcsán összeurópai háború veszélye áll fenn. Horvátország továbbra is a békés megoldás lehetőségeit kutatja, de ha területi integritását így nem tudja visszaállítani, akkor más lépésekre is el van szánva.

Faragó Ferenc, a horvátországi magyar kisebbség képviselője kifejtette, hogy a horvátországi magyarságot a megsemmisülés veszélye fenyegeti. A megszállt területekről elmenekültek szétszóródva élnek Horvátország, illetve Magyarország területén. A horvátországi, elsősorban baranyai magyarság megmentése szempontjából célszerű lenne a nemzetközi közvélemény figyelmét határozottabban felhívni a délszláv válságnak erre a vetületére is.

Jeszenszky Géza annak a véleményének adott hangot, hogy Magyarország sok okból rokonszenvet érez Horvátország iránt. Két ország, melynek ilyen hosszú közös határa

van, törvényszerű, hogy jó viszonyt és kiváló gazdasági együttműködést alakítson ki egymással. Magyarország számára sokáig az Adria jelentette a tengeri kijáratot. Ez a kommunizmus ideje alatt megváltozott. Hasznos lenne, ha a magyar tengeri szállítás Hamburg helyett újra Fiuméra koncentrálna.

Gazdasági szempontból is fontos a délszláv térség békéjének mielőbbi megteremtése. A háború befejezésére mi se látunk más lehetőséget, mint a beavatkozást, de a Nyugat egyre újabb és újabb okokat keres (pl. orosz helyzet), hogy tovább húzza az időt. Pótcselekvésnek tekintjük mind a WEU-őrnaszádok bevetését, mind a bosznia-hercegovinai légi járőrözést. A nyugat-európai országok nem egyeznének bele, hogy katonáikat a bosznia-hercegovinai harctereken lemeszárolják. A válság megoldására kedvezően hatna, ha Miloševićet megfosztanák hatalmától. Amíg a szerb közvélemény Miloševićben győztest lát, és amíg Szerbia érvényesíteni tudja terület-szerző törekvéseit, addig nem lehet demokratikus fordulatra számítani az országon belül. Egyetértünk azokkal a lépésekkel, amelyeket Horvátország az UNPROFOR mandátumának megváltoztatásával kapcsolatban tett.

A szankciók, mint azt eddig is tapasztalhattuk, nem eredményesek, mert igen hamar létrejöttek a csatornák azok kijátszására. A fegyverembargó feloldásának kérését azzal kellene indokolni, hogy Szerbia utánpótlással látja el a boszniai szerbeket és a tilalom így csak a muzulmánokat és a horvátokat sújtja.

Külgyminiszter úr a kétoldalú kapcsolatok terén a következőket vetette fel:

Szorgalmazzuk a horvát–magyar szabadkereskedelmi egyezmény mielőbbi megkötését, a fiúmei kikötő vámszabad területének hasznosítását.

A magyar kormány támogatja a magyarországi horvátok legitim szervezetét. Azt kérjük a horvát féltől, tegyék meg ők is ugyanezt az újonnan alakult Horvátországi Magyarok Demokratikus Közösségével.

Kérjük, hogy mihamarabb kezdődjék meg az Eszéken és környékén élő magyarok gyermekeinek anyanyelvű oktatása.

A horvát fél vizsgálja felül a baranyai közigazgatási határokat, a magyar nemzetiség kérésének megfelelően.

Kerüljön sor a zágrábi hungarológia tanszék felállítására, egyeztessük az iskolai tankönyveket.

Budapest, 1993. április 15.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Információk a horvát Elnöki Hivatalból
a Vance–Owen-tervről

1993. május 7.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB20367

Érkezett: 93. 05. 07. 16:34

Készítette: Soma

Ellenőrizte: *Kézírással*

1, 2, 3, 23, 47, 13, 14

Kérésemre május 4-én fogadott az elnöki hivatal helyettes vezetője, Tudman elnök közeli munkatársa, aki a válság legújabb fejleményeinek horvát értékeléséről elmondta: Karadžić athéni aláírása után,⁹⁹ horvát részről óvatos optimizmussal tekintenek a délszláv válság megoldásának lehetőségére, függetlenül attól, hogy az ún. Szerb Krajina képviselőháza megerősíti azt, vagy sem. Értékelésük szerint a következő hetekben áttörés következik be a boszniai rendezésben, vagy békés úton, vagy katonai intervenció eredményeként.

A békés kibontakozás esélyeit arra alapozzák, hogy a szerb fél, amelyik eddig – „rendkívül ügyesen” – időnyerésre játszott katonai céljai minél teljesebb megvalósítása érdekében, a szigorú embargó életbeléptetésével lépéshátrányba került. A gazdasági összeomlás növekvő veszélye miatt ugyanis az időfaktor mostantól nem Belgrádnak dolgozik és az embargó feloldása érdekében konkrét lépéseket kell tennie békeszólamai gyakorlati alátámasztására. Horvát vezetők remélik, hogy a nemzetközi nyomás és katonai intervenció kilátásba helyezése elegendő argumentum lesz a „krajinai

⁹⁹ A Nemzetközi Közösség és Slobodan Milošević, Momir Bulatović és Dobrica Ćosić nyomására 1993. május 2-án Radovan Karadžić azzal a feltétellel írta alá a decentralizált Bosznia-Hercegovinát előírányzó Vance–Owen-tervet, hogy annak elfogadását a boszniai Szerb Köztársaság parlamentjének is ratifikálnia kell. 1993. május 5-én a Palén ülésező képviselők azonban elutasították azt.

parlamentnek”¹⁰⁰ a Vance–Owen-terv elfogadásához, bár szerb részről ezt valószínűleg feltételekhez, esetleg népszavazáshoz fogják kötni (időközben ez bekövetkezett). Fontos, hogy megkezdődjön a boszniai ENSZ békefenntartó erők feltöltése 65-70 ezer főre, a terv végrehajtásához szükséges feltételek biztosítása érdekében. Ez olyan katonai erő – különösen, ha a horvát várakozásoknak megfelelően mandátumukat fegyveres akciókra is kiterjesztik –, amely képes a tűzszünet betartását és a térség demilitarizálását kikényszeríteni és ezáltal a válság rendezését a katonai helyett tárgyalásos útra terelni.

Ez megfelel a horvát érdekeknek, még úgy is, hogy az eredeti Vance–Owen-tervhez képest a szerb félnek Athénban bizonyos engedményeket tettek. Várakozásaik szerint a rendezési terv végrehajtása – szerb megerősítés esetén is – további szerb taktikázások következtében rendkívül nehéz és hosszú folyamat lesz. Máris jelen van az athéni megállapodás eltérő értelmezése. Nincsenek illúzióik ugyanis a tekintetben, hogy a belgrádi és a boszniai szerb vezetők továbbra is egy csapatot alkotnak, amelyben a jelenlegi szereposztás csupán a nemzetközi katonai intervenció elkerülését szolgálja és egyáltalán nem adták fel Nagy-Szerbia tervének megvalósítását. Ezért a délszláv válságban fordulat eléréséhez az embargó és a katonai fenyegetés együttes fenntartása elengedhetetlen. Nem kizárt, hogy végső soron csak a szerb állások bombázása hozhatja meg az áttörést. A válság eddigi menete, különösen a legújabb fejlemények, azt a horvát tételt igazolják, hogy a szerb féllel csak az erő nyelvével lehet kommunikálni. A vezető kifejtette: Horvátország továbbra is elismeri BH területi integritását, szuverenitását, az általa is elfogadott Vance–Owen-tervet tekinti a rendezés alapjának, bár kételyei vannak kivitelezhetőségét illetően. Tudman elnöknek, egy boszniai konföderációt előtérbe állító kijelentéseit e kételyek kifejeződésekként kell értékelni, és azok arra az esetre szólnak, ha az elfogadott rendezési terv a szerb fél ellenállásán meghiúsulna. Közbevetésemre elismerte, hogy e nem egyértelmű horvát magatartásnak és a terepen a második változat megvalósításaként értékelhető horvát gyakorlati lépéseknek nagy szerepük van a horvát–muzulmán fegyveres összecsapások kirobbanásában és folytatódásában. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a Boszniát, érintő horvát politikában a muzulmán–horvát közös stratégiai érdekek dominálnak és ezek alapján horvát részről a katonai összecsapások megállítására, a viszony rendezésére törekednek. Sajnos mindkét, oldalon vannak a központi irányítás alól kicsúszott szélsőséges fegyveres csoportok is, akik akadályozzák a konszolidációt. Boszniát érintően is a nemzetközi realitásokból indulnak ki. Cáfolta, egy a muzulmánok érdekeit figyelmen kívül hagyó horvát–szerb paktum lehetőségét. Horvát részről abban bíznak,

¹⁰⁰ A 84 fős Krajainai Szerb Köztársaság Parlamentje 1991. december 19-től 1995 augusztusáig működött. A Krajainai Szerb Köztársaság fennállása alatt parlamenti választásokat (elnök- és önkormányzati választásokkal egybekötve) csak egyszer, 1993. december 12-én tartottak.

hogy a várható boszniai fejlemények hatására néhány héten belül fordulat következik be a horvátországi UNPA-területek rendezésében. Készek bizonyos kompromisszumokra a tárgyalásos megoldás érdekében, de területi alkudozásba nem bocsátkoznak, ez a jelenlegi politikai vezetés bukását jelentené. A horvát–szerb viszony rendezésének előfeltétele a két ország területi integritásának kölcsönös elismerése. A BT 815. sz. határozata¹⁰¹ ebben a horvát pozíciót erősíti. Ha a tárgyalásos rendezési kísérletek nem hoznak eredményt, akkor Horvátországnak nem marad más választása, mint fegyverrel érvényt szerezni területe feletti szuverenitásának. Tisztában vannak vele, hogy ehhez jelenleg sem a katonai, sem a nemzetközi feltételek nem adottak. Alapvető érdekük a Szerbia elleni nemzetközi szankciók elkerülése, politikájukat ehhez igazítják.

– 94 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Biztonságpolitikáért és Európai Együttműködési Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

195.

Rejteltávirat Zágrábból. A horvát politikai vezetők megítélése
Bill Clinton amerikai elnökről

1993. május 26.

Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!

¹⁰¹ Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1993. március 30-i 815. sz. határozata az UNPA-zónák területét a Horvát Köztársaság területének szerves részeként ismerte el.

Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB10424
Érkezett: 93. 05. 26. 11:50
Készítette: Soma
Ellenőrizte: *Kézírással*

1, 2, 3, 23, 47, 13, 14

Sürgős!

Tudman külpolitikai tanácsadójával és más horvát vezetőkkel folytatott beszélgetések alapján a válság megoldását célzó legújabb kezdeményezések zágrábi fogadtatásáról az alábbi értékelést adom:

Horvát megítélés szerint Clinton súlyos taktikai hibát követett el azzal, hogy Christopher külügyminisztert küldte európai körútra a délszláv válság megoldására kialakított amerikai elképzelés egyeztetésére. Titkos diplomáciával ugyanis elkerülhette volna a nyilvános diplomáciai kudarcot és megerősíthette volna a kezdeményezőkézséget. Az európai szövetségesek, akik már két éve csak látszattervekenységgel foglalkoznak, a szerb állások elleni légi csapásra és a fegyverembargó részleges feloldására vonatkozó Clinton-terv¹⁰² elutasításával lépéshátrányba hozták az amerikai vezetést, amelyiknek nincs újabb koncepciója a délszláv válság kezelésére.

Az európai hatalmak passzivitása és a washingtoni zavarodottság következtében létrejött vákuumot rendkívül ügyesen használta ki az orosz diplomácia, amelyik – szinte

¹⁰² Warren Christopher amerikai külügyminiszter 1993. február 11-én ismertette a Bosznia-Hercegovinára vonatkozó hat pontos amerikai Clinton-tervet: 1. Annak érdekében, hogy az amerikai diplomácia teljes súlyával képviseltesse magát a válságban, Reginald Batholomew-t, az Egyesült Államok eddigi NATO-képviselőjét nevezték ki a Cyrus Vance és Lord Owen vezette tűzszüneti tárgyalások amerikai megbízottjává. 2. Az Egyesült Államok megkísérli meggyőzni a bosnyákokat, szerbeket és horvátokat, hogy a konfliktus befejezésének egyedüli módja a tárgyalásos rendezés, egyetlen megoldást sem kényszerítenek azonban a felekre. 3. A Szerbia elleni gazdasági szankciókat szigorítják, politikai és gazdasági nyomást gyakorolva annak érdekében, hogy a konfliktus ne terjedjen ki Koszovóra, valamint megerősített nemzetközi jelenlétet alkalmaznak Macedóniában. 4. Minden felet felszólítanak az erőszak beszüntetésére – egy Bosznia feletti repüléstilalmi zóna kikényszerítésével párosítva –, valamint arra, hogy tegyenek további lépéseket a segélyszállítások biztosítására és az ENSZ égisze alatt egy háborús bűnökkel foglalkozó bíróság felállítására. 5. Az Egyesült Államok hajlandó segédkezni a konfliktusban részt vevő felek által elért bármely rendezés végrehajtásában és kikényszerítésében, beleértve az ENSZ, a NATO vagy más erőkkkel való együttműködést és az amerikai katonai akció lehetőségét is. 6. Az Egyesült Államok konzultálni fog szövetségeseivel s különösképpen Borisz Jelcin orosz elnökkel. Reginald Bartholomew Moszkvában megvitatja az amerikai béketervet, mielőtt New Yorkba utazna, hogy részt vegyen a tárgyalásokon.

halotti poraiból feltámadva – magához ragadta a kezdeményezést és jelentős lépéseket tett balkáni befolyásának visszaszerzése felé.

A Kozirjev-féle, öt ország által támogatott koncepció¹⁰³ a Vance–Owen-terv végrehajtását csak a horvátokra és a muzulmánokra tekinti kötelezőnek, a szerbeket ebből kivonja és ezzel gyakorlatilag elismeri az eddigi területi hódítást. El-lentmondást mutat a tekintetben is, hogy a meghirdetett, határozottabb nemzetközi cselekvéshez nem rendel újabb eszközöket. A katonai beavatkozás lehetőségének háttérbe szorításával lényegében garanciát szolgáltat a szerbeknek eddigi politikájuk folytatásához.

Rendkívül káros az az orosz értékelés, hogy a délszláv válság rendezésének súly-pontja Belgrádból Boszniába, illetve a horvátországi Krajinába tevődik át, mert fi-gyelmen kívül hagyja a valóságos viszonyokat, amelyekben még mindig a Belgrádból irányított és Szerbiából támogatott volt jugoszláv hadsereg játssza a meghatározó szerepet az események alakulásában és ezzel elkeni a belgrádi vezetés háborúért viselt felelősségét is.

A horvát vezetés álláspontja szerint: az öt külügyminiszter által felvázolt rendezési koncepció nem elegendő a boszniai háború megállításához és nem teremtheti meg a tartós béke alapjait, csupán azt demonstrálhatja, hogy sem az EK-nak, sem az ENSZ-nek, sem a washingtoni vezetésnek nincs kiforrott elképzelése a válság rendezésére, sőt értékelésük és törekvéseik jelentős ellentéteket mutatnak. A felelősség egyenlő elosztására irányuló nyugati törekvések és ennek alapján szankciók kilátásba helyezése Horvátországgal szemben is csupán ürügy, amellyel leplezni kívánják a nemzetközi közösség eddigi tevékenységének kudarcát.

Mint várható volt, az orosz diplomácia térnyerése e rendezési folyamatban a szerb érdekek markánsabb megjelenését eredményezte. Az orosz diplomácia által vezényelt rendezési folyamat további potenciális veszélye, hogy az ENSZ békefenntartó erők tervezett létszámnövelését jelentős részben orosz egységekkel fogják megoldani, ame-lyek a tengeren is megteremthetik a szerb érdekek érvényesítésének garanciáit. Egy nagyszámú orosz haderő megjelenése a Balkánon – akár ENSZ-egyenruhában is – az orosz befolyás erősödését jelenti, ami közvetlen veszély a térségben lévő nyugati integ-ráció felé törekvő fiatal demokráciákra. Horvát részről ezt felmérték, de a nemzetközi

¹⁰³ Az Egyesült Királyságot, Franciaországot, Németországot, Oroszországot és az Amerikai Egyesült Államokat felölelő Összekötőcsoport 1994 februárjában, majd októberében mutatta be békerende-zési tervét, amely Bosznia-Hercegovina területének 49%-án a boszniai Szerb Köztársaságot, 51%-án a Horvát-Bosnyák Föderációt hozta volna létre. A boszniai szerbek az Összekötőcsoport javaslatát az 1994. augusztus 28. népszavazáson elutasították.

realitások miatt kénytelenek elfogadni az orosz közvetítési szándékot, miután a nyílt szembefordulás csak tovább gyengítené érdekeik érvényesítésének lehetőségeit, még inkább beszűkítené mozgásterüket.

– 107 – B. –

Lássa:

IV Területi Főosztály

Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

196.

Határsértések a Baranyai háromszögben

1993. június 9.

Határrendsértések a Baranya-háromszögben

1993. május 21-ig

– 1993. január 8-án 08.45 órakor a D-413-as számú határjelnél a szerb oldalon szolgálatot teljesítő katonák egy szarvast meglőttek és átjöttek érte magyar területre.

– 1993. január 24-én a D-75-ös számú határjel térségében, magyar területen fakitermelést végző állampolgárok irányába a túloldali területről átlóttek.

– 1993. február 6-án 15.35 órakor a D-354-es számú határjel térségében a megszállt horvát területről szolgálatot ellátó 3 szerb járőr átkiabált a magyar járőröknek.

– 1993. február 13-án 09.25 órakor az udvari közúti határátkelővel szemben D-318-as számú határjelnél átható robbanás következett be. A túloldali területen munkát végző traktor harckocsiaknak egyikére hajtott, mely felrobbant. A robbanás következtében egy 2 kg súlyú, és egy 80 dkg súlyú traktortárcsa az átkelőhelyre hullott.

- 1993. február 19-én a D-351-es számú határjel térségében 2 fős szerb járőr 5 m mélységben, 150 m hosszán ájtött a magyar területre.
- 1993. március 8-án 09.15 órakor a D-307/1-es számú határjelnél 2 fős szerb járőr ájtött a Magyar Köztársaság területére 5 m mélységben, 100 m hosszán.
- 1993. március 14-én a beremendi határőrizeti kirendeltség 2 fős sorállományú járőre áttévedt a megszállt területre. Az áttévedt határőröket március 14-én 17.20 órakor átadták a beremendi ideiglenes határátkelőhelyen. A járőrök felszerelése, fegyverzete jelenleg is a túloldali területen van.
- 1993. március 14-én a drávaszabolcsi határőrizeti kirendeltség határszakaszán a D-34-es számú határjelnél átkóborolt a túloldali területről 1 db ló. A ló március 18-án átadásra került.
- 1993. március 21-én 12.15 órakor a D-162-es számú határjelnél 11 fő szerb járőr avarégetést hajtott végre, melyek során 15 m szélességben és 10 méteres mélységben a tűz áttérjedt magyar területre.
- 1993. március 31-én 13.10 órakor a D-327-es számú határjeltől É 40 méterre 2 fős szerb járőr átlőtt a Magyar Köztársaság területére 50 m mélységben levő macskára.
- 1993. április 8-án 10.00 órakor a D-266-os számú határjelnél a 2 fős szerb járőr egyik tagja 0,5 m mélységben ájtött magyar területre.
- 1993. április 20-án 09.15 órakor a D-370-es számú határjel térségében 2 fős szerb járőr és 1 fő polgári ruhában levő személy 15 m mélységben ájtött a Magyar Köztársaság területére.
- 1993. április 21-én 10.33 órakor a D-40-es számú határjel térségében csigaszedés közben 2 fő magyar állampolgár Ignác Erzsébet és Orsós Sándor alsószentmártoni lakosok, Ignác Erzsébet a határvonalon kb. 2-3 m mélységben a túloldali területen taposóaknára lépett és a robbanás következtében bal lábfeje leszakadt.
- 1993. április 22-én a D-329-es számú határköbe a szolgálatot ellátó szerb járőrök „DARRO” feliratot karcoltak.
- 1993. április 30-án 09.48 órakor a D-307-es számú határjel térségében 2 fős szerb járőr ájtött a Magyar Köztársaság területére 2 m mélységben.

Az események lerendezése:

A Baranya-háromszögben bekövetkezett határrendsértéseket, a határrendi eseteket az igazgatóság egyoldalúan kivizsgálta, a kivizsgálást követően levélben tájékoztatta a 3. számú Helyi Vegyes Bizottság Horvát Küldöttsége Elnökét. 1993. május 20-án megtartott soros munkaértekezleten a horvát fél a Baranya-háromszögben bekövetkezett eseményeket tudomásul vette és ismételten elmondta, hogy az események megelőzése érdekében a jelenlegi helyzetben nem tud semmit tenni, mivel a megszállt

területen nincs illetékességi joga. Az átlövések vizsgálatánál minden esetben az EK-misszió tagjai is részt vesznek. A Baranya-háromszög területén szolgálatot teljesítő szerb erőkkal az igazgatóság kapcsolatfelvételt nem kezdeményezett.

Szerb részről az alábbi kezdeményezések történtek:

– 1992. május 25-én, Lengyel László alezredes, a szerbek szóbeli kérésére találkozott a pélmonostori belügyi titkárral az udvari határátkelőhelyen, ahol meghallgatta az átkelőhely megnyitásával kapcsolatos kérést.

– 1993. március 14-én a megszállt területen szolgálatot teljesítők átadták az áttévedt két beremendi határőrt. A találkozón részt vett Bakonyi József alezredes, Gerencsér János őrnagy.

– 1993. április 20-án Ancsin Pál őrnagy és Fazekas István százados, az udvari határátkelőhelyen a beremendi határőrök fegyvereit kívánták átvenni, ugyanis a szerb fél korábban javasolta, hogy kerüljön sor a fegyverek átvételére, azonban a fenti időpontban közölték, hogy addig nem áll módjukban átadni a fegyvereket, amíg a magyar fél a korábban átszökött szerb katonák fegyverzetét nem adja vissza.

– 1993. május 3-án a szerb fél írásban tájékoztatta az igazgatóságot az udvari határátkelőhelyen keresztül, hogy 2 főt kíván átadni. Az átadás 1993. május 9-én 19.00 órakor megtörtént, melyen részt vett Ott László alezredes, Ancsin Pál őrnagy, és Schnell Gábor alezredes.

– 1993. május 21-én az udvari határátkelőhelyen szóbeli értesítés alapján a szerb fél egy magyar állampolgárt adott át. Az átadáson részt vett Béres Alajos alezredes és Tubák Zoltán főhadnagy.

– A Pécsi Határőr Igazgatóság képviselője a fenti esetekben találkozott a „Szerb-Krajnai Köztársaság” képviselőivel. A kapcsolatfelvétel kezdeményezői minden esetben a túlsóoldali képviselők voltak.

– Egy esetben a Pécsi Igazgatóság a 4. számú Helyi Vegyes Bizottságon keresztül kérte a beremendi határőrök fegyverzeteinek átadását.

Az Igazgatóság vízi határszakaszán bekövetkezett határrendsértéseket a 3. számú Helyi Vegyes Bizottság Magyar és Horvát Küldöttsége a jelenleg érvényben lévő budapesti egyezmény előírásai alapján rendezte le.

Budapest, 1993. június 9-én

MNL OL XIX-J-1-j 48. d.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Nikica Valentić horvát miniszterelnök véleménye
a délszláv válságról

1993. június 9.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB20478
Érkezett: 93. 06. 09. 13:40
Készítette: Bi
Ellenőrizte: *Kézírással*

1, 2, 3, 23, 47, 13, 14

Valentić kormányfő más ügyben nála tett látogatásom alkalmával (119. sz. távirat) a délszláv válság horvát értékeléséről elmondta:

A megoldás súlyponti kérdései a boszniai háború megállítása és a horvátországi ENSZ-ellenőrzés alatt lévő területek reintegrálása, mely utóbbi a boszniai kibontakozás függvénye is. Az eddigi nemzetközi erőfeszítések nem bizonyultak elegendőnek. A BT legutóbbi határozata nem teremti meg a tartós rendezés alapjait. Háttérbe szorítja a Vance–Owen-tervet, amely hiányosságaival együtt is – még mindig a legnagyobb esélyt jelentheti a kibontakozásra. A muzulmánok számára elhatározott védett övezetek növelik a gettósodás és a libanonizálódás¹⁰⁴ veszélyét. Tüneti kezelés és elvető magatartás helyett a nemzetközi közösségnek a tartós megoldást kell megtalálnia és kikényszerítenie, mert a háború elhúzódása az egész Balkánra, sőt a szélesebb európai térségre is rohamosan növekvő veszélyforrás.

¹⁰⁴ A libanonizáció egy pejoratív politikai kifejezés, amely egy polgárháborúvá fajuló ország folyamatát jelenti. Először 1983-ban Shimon Peres izraeli elnök használta, amikor arra a libanoni belpolitikai káoszra utalt, ami azt követően következett be, hogy Izrael az 1982-es libanoni invázióját követően minimalizálta ott állomásozó haderejét. Összehasonlítható a balkanizációval, azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben a belpolitikai káosz egy ország határain belül, adott területek kiválása nélkül következik be.

A Boszniában eszkalálódó horvát–muzulmán konfliktus mindkét népcsoport tragédiája, miután a történelmi hagyományok és a szerb terjeszkedéssel szembeni stratégiai érdekeik alapján természetes szövetségesek lehetnének. Valentić úr szerint a nemzetközi közösség helyzetértékelésében nem veszi figyelembe, hogy a harcok szinte kizárólag horvát ellenőrzés alatt álló olyan területen folynak, amelyek a Vance–Owen-terv alapján is horvát tartományok részei lennének. Ez azt bizonyítja, hogy a muzulmán erők a horvát fél rovására próbálnak területi előnyökre szert tenni. Jellemzi az ottani állapotok bonyolultságát, hogy eközben a szerb agresszió elől eddig 180 ezer muzulmán menekült a horvát lakta területekre, ami az állandósuló szembenállás miatt mind nagyobb feszültségforrás.

Horvát részről úgy értékelik, hogy a horvát–muzulmán fegyveres konfliktus eszkalálódásában jelentős szerepe van a harmadik fél által szervezett provokációknak. Erre az is lehetőséget nyújt, hogy egyik fél sem képes saját fegyveres egységeit teljes mértékben ellenőrzés alatt tartani. A központi vezetés, a szarajevói kormány a gyakorlatban nem funkcionál.

A miniszterelnök cáfolta, hogy a boszniai háborúban horvát reguláris egységek részt vennének. Horvátország – a szerbekkel ellentétben – elfogadja a horvát–boszniai határ nemzetközi ellenőrzés alá helyezését. Hangsúlyozta, Zágrábnak csak korlátozott ráhatása van az ottani eseményekre, de kész minden lehetőséget latba vetni a helyzet lecsillapítása érdekében. Elítéli a civil lakosság elleni kegyetlenségeket, az etnikai tisztogatást, amelyek sajnos horvát részről is előfordultak. A történekeért a horvát politika és vezetés a felelősséget csak ráhatásának arányában viselheti. Emlékeztetett, hogy Horvátország az elsők között ismerte el a szomszédos köztársaság függetlenségét és jelenleg is 250 ezer boszniai menekültről, köztük 200 ezer muzulmánról gondoskodik.

A horvátországi UNPA-területeket érintően azt emelte ki, hogy a nemzetközi közösség nehezen akarja megérteni a horvát pozíciót, amely szerint kellően rugalmas, ugyanakkor olyan megoldásról nem hajlandóak tárgyalni, amelyek megkérdőjelezzik az ország szuverenitását és területi integritását. A Vance-terv végrehajtása az UNPROFOR felügyelete mellett nem halad előre, a megszállt területeken a helyzet horvát szempontból kedvezőtlenül alakul. Az etnikai tisztogatás, a szerb berendezkedés folytatódik. Az ENSZ ellenőrzése alatt eddig dokumentálhatóan minimálisan 3 ezer horvát személyt üldöztek el. Készek újabb fél évre az UNPROFOR mandátumát meghosszabbítani, de ehhez az ENSZ-nek határidőre szóló kötelezettséget kell vállalnia a Vance-tervben foglalt feladatok végrehajtására, mindenekelőtt a paramilitáris egységek lefegyverzésére, az elűldözött lakosság visszatelepítésére. A horvát vezetés tisztában van vele, hogy az UNPROFOR távozása jelenleg a nyílt háborús konfliktust jelentené Szerbiával. Az ottani szélsőséges erők (Šešelj) térnyerése, a krajínák egyesülési törekvései e tekintetben nem hagynak illúziókat. A status quo elhúzódása azonban

szintén ellentétes a horvát érdekekkel. A nemzetközi közösségnek kell hatékonyabb nyomást kifejteni a terjeszkedő szerb politika megállítására, a kedvező fordulat kikényszerítése érdekében.

– 120 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Biztonságpolitikáért és Európai Együttműködési Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

198.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Nikica Valentić horvát miniszterelnök meghívása
a Közép-Európai Kezdeményezés kormányfőinek tanácskozására

1993. június 9.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB10475

Érkezett: 93. 06. 09. 08:41

Készítette: Bi

Ellenőrizte: *Kézírással*

1, 2, 3, 23, 47

Sürgős!

926

Kérésre jún. 7-én fogadott Nikica Valentić a horvát kormány elnöke, akinek átadtam Antall József úr a KEK kormányfői tanácskozására szóló meghívólevelét. Valentić úr köszönettel elfogadta a meghívást, hozzátéve, örömmel utazik a szomszédos baráti Magyarországra, amelynek a horvát függetlenség elnyeréséhez nyújtott támogatását, a nagyszámú menekültől történő gondoskodást a jószomszédi viszony szép példájának tekinti és kérte mindezért köszönétét tolmácsolni Antall úrnak és a magyar vezetésnek.

Kétoldalú kapcsolatainkat jól fejlődőnek minősítette, de úgy értékelte, hogy a gazdaságban még messze nem használjuk ki a lehetőségeket. Ennek jelentős részben múlttól örökölt okai vannak, de fékezi az intenzívebb fejlődést a mindkét országban szükségszerű, a piacgazdaság érdekében történő átalakulási folyamat is. Horvátországban addicionális nehézséget jelentenek a hatalmas háborús veszteségek. Horvát részről stratégiai érdekeknek tekintik a magyar–horvát kapcsolatok még intenzívebb fejlesztését a regionális integráció fejlesztését, amelyhez megfelelő keretnek tekintik a Közép-Európai Kezdeményezést.

A bilaterális kapcsolatok megoldást igénylő kérdései közül megemlítettem a kormány elnökének, hogy még mindig nem történt meg az egy évvel korábban aláírt gazdasági együttműködési megállapodás horvát kihirdetése. Kértem, hogy horvát részről jelöljék ki szakértőiket a szabadkereskedelmi megállapodást előkészítő tárgyalások mielőbbi megkezdése céljából. Jeleztem, várjuk a horvát fél konkrét javaslatát a rijekai vámszabad övezet kialakításának feltételeire.

Kértem, hogy az UNPROFOR vezetőivel és az ENSZ illetékeseivel fenntartott kapcsolataikat maximális mértékben mozgósítsák az Adria-olajvezeték mielőbbi üzembe helyezése érdekében. Ráirányítottam Valentić úr figyelmét a horvátországi magyar nemzetiség tragikus helyzetére, kifejtve, hogy a mostani állapot elhúzódása a teljes szétszóródással, etnikumi létük megsemmisülésével fenyegeti őket. Kértem a horvát illetékesek maximális támogatását az anyanyelvi oktatás megszervezéséhez mindazon helyeken, ahol a jelen körülmények között ez lehetséges, illetve erre igény van. Jeleztem, hogy a magyar kisebbség szempontjából hátrányos a közigazgatási határok közelmúltban történt kijelölése, és kértem annak Száborban is beterjesztett igény szerinti korrigálását. Arra kértem, hogy általában kerüljenek minden olyan intézkedést, amely az elmenekült magyarság visszatérését nehezítené hangsúlyozva, hogy a menekültek visszatelepítése, a korábbi etnikumi viszonyok helyreállítása a jelenleg megszállás alatt lévő területeken közös horvát–magyar érdek.

Valentić úr maximális segítőkészséget tanúsított és gyors intézkedést ígért az általam felvetett valamennyi kérdésben. Megköszönte az Adria-olajvezeték megnyitása érdekében az ENSZ-ben kifejtett magyar aktivitást. Arról biztosított, hogy a horvátországi magyarság visszatérését és fennmaradását horvát érdekek is tekintik és őket a horvát állam részéről semmilyen hátrányos megkülönböztetés nem érheti. Jelezte,

hogy hamarosan elküldik hivatalos jelentkezésüket az Expóra, amelyen Horvátország közös történelmi múltunkhoz, azonos stratégiai érdekeihez és baráti viszonyunkhoz méltó módon kíván szerepelni.

– 119 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

199.

Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója
Horvátország külpolitikájáról

1993. június 21.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Pandúr József
Láta: Szabó István
Jóváhagyta: Szócs Ferenc
001279/3/1993
0003

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 5 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Horvátország külpolitikája

Horvátországot 1992. január 15-én ismerték el független államként. Ezzel közel 800 év után, lehetőség nyílt arra, hogy ismét létrejöjjön a szuverén, független Horvátország. Máig 90 ország ismerte el a Horvát Köztársaságot és 54-gyel létesített diplomáciai kapcsolatot. Jelenleg 20 nagykövetség működik Zágrábban – köztük a magyar, mely a megnyitás sorrendjében a negyedik volt. Horvátország 19 nagykövetséget,

928

illetve konzulátust tart fenn. Európán kívül csak Abu Dhabiban, Chilében és az USA-ban van ilyen magas szintű képviselte. Horvátország miután elnyerte függetlenségét, külpolitikájának fő célkitűzéseiként területi integritásának visszaállítását és a délszláv válság – a boszniai háború – lehetőség szerinti békés lezárását jelölte meg.

Kitűzött céljainak elérése érdekében igyekezett mielőbb bekerülni a nemzetközi szervezetekbe. Így az ENSZ után, tagja lett az EBEÉ-nek, a KEK-nek és az Alpok–Adria Munkaközösségnek. Folyamatban van az ET-ba történő felvétele is. 1993 márciusában hosszas tárgyalások után sikerült bekerülnie az EBRD-be és a Világbankba. Ettől azt reméli, hogy könnyebben jut hitelekhez, amire nagy szüksége van gazdasági gondjai enyhítése és a háború során elpusztított területei újjáépítése érdekében.

Jó viszony kialakítására törekedett szomszédjaival és Kelet-Közép-Európa más országaival. A kezdetben felhőtlen horvát–olasz kapcsolatok – Olaszország a kezdetektől támogatta a horvát függetlenedési törekvéseket – az utóbbi időben feszültebbé vált. Az Isztria- félszigeten jelentős létszámú olasz kisebbség él, akiknek szeparatizmusa Zágráb szerint fenyegeti az ország egységét. Az olasz jobboldal nyomására napirendre került az osimói szerződés¹⁰⁵ felülvizsgálata, mivel keveslik a Horvátországból 1945 után eltávozott olaszoknak fizetett kárpótlást.¹⁰⁶ A szerződés újratárgyalását háromoldalú olasz–horvát–szlovén keretben képzelték el, de a szlovének vonakodása miatt ez végül nem sikerült.

Határviták miatt rendezetlen a horvát szlovén viszony is, bár ezt mindkét fél szerint tárgyalásos úton a kétoldalú kapcsolatok keretein belül meg lehet oldani. A vita a horvát kézen lévő Pirani-öböl miatt robbant ki, mivel a szlovén hajók csak horvát felségvizeken keresztül tudnak kifutni a tengerre.¹⁰⁷ A közelmúltban a horvátok vita-

¹⁰⁵ A második világháború után, a párizsi békeszerződésben Triesztet szabad állammá nyilvánították. Területét A és B szektorra osztották fel. A 222,5 km²-nyi A szektor az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok katonai ellenőrzése, míg az 515,5 km² nagyságú B szektor a Jugoszláv Néphadsereg ellenőrzése alatt állt. Az 1954-es londoni szerződésben az A szektort Olaszországhoz, a B szektort Jugoszláviához csatolták. A két szektor közötti határokat csak az 1975. november 10-én Osimóban megkötött szerződésben rögzítették.

¹⁰⁶ Az első világháború után Olaszországhoz került Dalmát területekről (Zára és környéke), valamint Isztriából 1943 és 1960 között a kivégzések, az államosítás és a vagyoneklozások következtében mintegy 300-350 ezer olasz menekült el. Az olasz tulajdonú vagyon rendezetlensége a mai napig feszültség tárgyát jelenti Olaszország és Horvátország között.

¹⁰⁷ Szlovénia és Horvátország függetlenségének elnyerése után Horvátország azt javasolta, hogy a szlovén–horvát tengeri elhatárolódás kiindulási pontja a Dragonja folyó kijárata legyen, majd onnan a Pirani-öbölben a horvát és a szlovén partvidék középvonala képezte a határt. A szlovének ezt azzal az érveléssel utasították el, hogy a Dragonja medrének a változása miatt a Horvátországhoz tartozó Škrile, Bužin és Škudelini falvak valójában Szlovénia részét képezik, ezért a szárazföldi határ a Dragonja folyótól délre esik. A szlovének azt javasolták, hogy a Pirani-öböl tengeri részének egésze Szlovénia részét képezze. Szlovénia és Horvátország végül 2001. július 20-án parafálta azt

tott területen határállomás építésébe fogtak, amit szlovén interveniálás hatására végül is leállítottak. Jelenleg egy-egy horvát és szlovén bizottság vizsgálja a határkérdést.

Horvátországnak jelenleg Magyarországgal a legproblémamentesebb a viszonya. Északi szomszédjától remélt segítséget – nem alaptalanul – a nemzetközi szervezetekhez való integrálódásához. Szoros a két ország együttműködése az ENSZ-ben, a KEK-ben és az EBEÉ-ben.

Kapcsolatai alakításában a Balkán többi országával elsősorban a szerbellenesség motiválta. Zágráb megpróbált közeledni a formálódó török–albán–bolgár tengelyhez. Ezt támasztja alá Stipe Mesić ez év januári tiranai és az albán honvédelmi miniszter zágrábi látogatása. De ebbe a vonulatba illik bele Őzal elnök horvátországi tárgyalása, illetve Tudman törökországi útja. A török–horvát tárgyalások eredménye a kapcsolatok szorosabbá válása és egy közös hitelkonstrukció létrehozása. A horvát vezetés segítséget remél Ankarától hadseregének fejlesztéséhez, és gazdaságának talpra állításához is.

A román–horvát kapcsolatok csak a közelmúltban indultak fejlődésnek, ami Romániának Szerbiával szemben tanúsított elnéző magatartásával magyarázható. De Škrabalo külügyminiszter márciusi bukaresti látogatása, majd Iliescu elnök zágrábi tárgyalásai – melyre balkáni körútja során került sor –, az álláspontok közeledéséről árulkodik. Zágrábban mindkét fél a kapcsolatok szorosabbra fűzésének szükségességét hangoztatta, a boszniai háború kényes témáját azonban elkerülték.

Horvátország többször kijelentette, hogy kész Kis-Jugoszláviához fűződő viszonyának rendezésére, de ennek feltétele a kölcsönös elismerés és az, hogy Belgrád lemondjon a krajina szerbek támogatásáról. Voltak tárgyalások a két ország között – pl. Tudman és Čosić,¹⁰⁸ valamint legutóbb Genfben (06.16.) Tudman, Milošević,

a megállapodást, amelynek értelmében a Pirani-öböl vízterületének a 80%-a Szlovéniához tartozik, így Szlovénia szabad kijáratot kapott a nemzetközi vizekre. A horvát közvélemény heves reagálására a Horvát Szábor azonban elutasította a megállapodás ratifikálását. A kudarc után Szlovénia egy időre blokkolta Horvátország Európai Unió csatlakozását. 2009. november 4-én a Horvát Köztársaság és a Szlovén Köztársaság kormányai hivatalos választottbírószági megállapodást kötöttek. A számos botrányal tarkított eljárás 2017. június 29-i ítélet bár Horvátország javára módosította a 2001-es horvát–szlovén megállapodást, annak területi rendelkezéseit a horvát közvélemény továbbra, a mai napig nem hajlandó elfogadni. A két ország közötti határvita napjainkban a strasbourgi Európai Bíróságon folytatódik.

¹⁰⁸ Cyrus Vance és lord Owen, a Jugoszlávia-értekezlet társelnöklőinek a kezdeményezésére Dobrica Čosić jugoszláv és Franjo Tudman horvát elnök 1992. szeptember 30-án Genfben a Nemzetek Palotájában találkozott. A jugoszláv–horvát csúcstalálkozón a két ország viszonyát terhelő problémák és a nyitott kérdések álltak. A tárgyalásokon szóba került a két ország kölcsönös elismerésének a kérdése, a menekültek hazatérésének a biztosítása, illetve elfogadták, hogy a Jugoszláv Hadsereg a Vance-tervvel összhangban 1992. október 20-áig elhagyja a stratégiai fontosságú Prevlaka-félszigetet. A két elnök a szeptember 30-i megállapodás értelmében 1992. október 20-án másodízben is Genfben találkozott. A második jugoszláv–horvát csúcstalálkozóra a Jugoszlávia-konferencia keretében, valamint Cyrus

Izetbegović és Bulatović között¹⁰⁹ – de minden eredmény nélkül. Genfben Milošević azt „tanácsolta” Tudmannak, hogy a horvátországi rendezésről a krajina szerb vezetőikkel tárgyaljon.

Bosznia-Hercegovinát Horvátország ismerte el elsőként és fokozott figyelemmel kísérte az események alakulását, amit a 800 000 boszniai horvát veszélyeztetettsége indokolt. Többször érte vád a zágrábi vezetést, hogy csapatokat küldött Hercegovinába, amit a horvátok soha nem ismertek el. A június 16-i genfi találkozói a horvát politikusok azt hangoztatták, hogy Horvátország számára létfontosságú az egységes Bosznia fenntartása, mint ütközőállam, közte és Szerbia között. A kezdetben szórványos muzulmán–horvát összecsapások felerősödése és „kvázi háborúvá” fejlődése, valamint a genfi közös szerb és horvát javaslat a boszniai rendezésre, leleplezte Horvátország igazi szándékait Boszniát illetően.

Horvátország kapcsolatai a közvetlen régió kívüli országokkal, Nyugat Európával, az USA-val, Oroszországgal meglehetősen vontatottan fejlődnek. Kivéve Németországot. Horvátország látva, hogy Németország milyen szerepet játszott a volt Jugoszlávia felbomlási folyamatában, megpróbált fokozottabban támaszkodni Bonnra. Pénzügyi támogatást szeretett volna kapni gazdasága helyreállításához. Németország azonban humanitárius segíten kívül, más formában nem volt hajlandó támogatni a horvátokat. Ennek ellenére a két ország kapcsolata szoros és szívélyes, amiben nagy szerepet játszik a Németországban dolgozó 400 000 horvát vendégmunkás, valamint a nagyszámú menekült, akikről a német kormány gondoskodik.

Az Európán kívüli országok közül a horvát vezetés elsősorban az iszlám világhoz keres kapcsolatokat, segítséget remélve, az országban tartózkodó 200 ezres létszámú boszniai muzulmán menekült ellátásához. Igyekszik a kapcsolatokat szorosabbra fűzni

Vance és lord David Owen társelnökök részvételével került sor. A társelnökök a délelőtti előkészületek keretében külön-külön találkoztak Čosićyal és Tudmannal. Ennek a találkozáson a fókuszában a két ország egymás közötti kölcsönös elismerése, a Jugoszláv Hadseregnek a Prevlaka-félszigetről való kivonulása és a háború befejezése állt.

¹⁰⁹ Lord Owen és Thorvald Stoltenberg, a nemzetközi Jugoszlávia-értekezlet társelnökei 1993. június 16-án azzal a céllal hívták össze a boszniai szerbek, horvátok és muzulmánok vezetőinek csúcstalálkozóját, hogy az érintett felek politikai vezetői rendezzék Bosznia-Hercegovina jövőbeni államformáját és a Krajina problémáját. A tárgyalásokon részt vett Szerbia, Montenegró és Horvátország elnöke, továbbá a boszniai szerbek, horvátok és muzulmánok vezetői is. A csúcsertekezlet kétoldalú tárgyalások előzték meg, amelynek során a két nyugati diplomata külön-külön, zárt ajtó mögött tárgyalt a résztvevőkkel. A tárgyalások során szerb és a horvát tárgyaló felek javasolták a Vance–Owen-féle rendezési terv módosítását, illetve Bosznia-Hercegovina három részre történő felosztását. Alija Izetbegović bosnyák elnök erre reagálva, tüntetőleg hagyta el a találkozót, s másnap Kohl német kancellárral folytatott megbeszélése után Bonnból visszautasította Bosznia három részre történő felosztását.

a tengerentúli (Ausztrália, Kanada, USA, Dél-Amerika) több 100 000 horvát emigránssal, akik eddig is sok segítséget nyújtottak az anyaországnak. Ez volt az oka Stipe Mesić ez év januári ausztráliai útjának is.

Az utóbbi időszakban a horvát diplomácia élénkülése figyelhető meg. Tudman elnök rövid időn belül két külföldi hivatalos látogatást is lebonyolított (Törökország, Kína). A horvát külpolitika a horvátországi UNPROFOR mandátumára és a boszniai eseményekre, az ottani horvátok helyzetére, valamint a krajainai szerbekkel folytatott tárgyalásokra koncentrál. Elsősorban az ENSZ-ben folytat élénk tevékenységet a békefenntartók mandátumának kiszélesítése és így elsőszámú célja, területi integritásának a nemzetközileg elismert határokon belüli visszaállítása érdekében. A horvát vezetés szeretné minél hamarabb megoldani a határok problémáját, lehetőleg békés úton, mert amíg ez nem történik meg, Horvátország nem lesz vonzó a külföldi befektetők körében. Hiába került be a nemzetközi pénzügyi szervezetekbe, nem, vagy csak nehezen jut hitelekhez, amire pedig égető szüksége lenne. Gazdasága romokban hever és rengeteg pénzt emészt föl az állandó katonai készenlét, a fegyverkezés. A területi kérdés rendezése motiválja a krajainai szerbekkel folytatott tárgyalások továbbvitélében. Két helyszínen: Genfben és Horvátországban folynak a tárgyalások, egyelőre úgy tűnik eredmény nélkül. Folyó hó 19–20-án a „Krajainai Szerb Köztársaságban” népszavazást tartanak arról, hogy csatlakozzanak-e a boszniai szerbekhez.¹¹⁰ Sok jel mutat arra, hogy ha tárgyalásos úton nem tud célt érni, a horvát vezetés kész katonai intervencióval visszaszerezni elvesztett területeit.

Budapest, 1993.június 21.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

¹¹⁰ A horvátországi szerbek 1993. június 5-én jelentették be, hogy népszavazást kezdeményeznek a horvátországi Krajainai Szerb Köztársaság és a boszniai Szerb Köztársaság egyesítéséről. A népszavazásra 1993. június 19-én és 20-án került sor. 1993. július 19-én a két szerb kormány közös ülésén megvitatta az egyesülés kérdését, azonban arra végül nem került sor.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Mate Granić horvát külügyminiszter moszkvai tárgyalásai

1993. július 9.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB20540

Érkezett: 93. 07. 09. 09:06

Készítette: Soma

Ellenőrizte: *Kézírással*

23, 47, 14

Von. 47/138-ra:

Šimac külügyminiszter-helyettes kérésemre tájékoztatott Granić miniszter június végi moszkvai tárgyalásairól. A rövid, munkajellegű látogatásra orosz kezdeményezésre került sor a szlovén és a szerb miniszter moszkvai útját követően. A tárgyalásokon, amelyeket Kozirjevvel és Csurkinnal folytattak, a délszláv helyzet kérdései domináltak. A kétoldalú kapcsolatok témáját most nem részletezték, arra Granić úr közeljövőben tervezett hivatalos moszkvai látogatásakor fordítanak nagyobb figyelmet. A három miniszterrel folytatott tárgyalásokat orosz részről elsősorban a délszláv helyzet új elemeinek tanulmányozására, az újabb tárgyalási fordulóra való alaposabb felkészülésre, a Jelcin-féle hétpontos boszniai rendezési feltételek¹¹¹ elősegítésére, magyarázatára, végső soron a még aktívabb orosz szerepvállalás előkészítésére

¹¹¹ Vitalij Csurkin, Oroszország külügyminisztere 1993. június 23-án ismertette Oroszország hét pontba foglalt álláspontját a boszniai háború rendezésével kapcsolatban. 1. A tárgyalások során elfogadhatatlan bármelyik fél érdekeinek a semmibevétele. 2. Mindhárom közösség érdekeit méltányolva meg kell őrizni Bosznia-Hercegovina területi egységét. 3. Elfogadhatatlan a további területek elfoglalása. 4. Elfogadhatatlan az etnikai tisztogatás. 5. A területcseréket a nemzetközi mércék tiszteletben tartása mellett szigorúan nemzetközi ellenőrzés alatt lehet végrehajtani. 6. Minden szemben álló félnek szavatolnia kell a Biztonsági Tanács határozatainak teljesítését. 7. A lehető legnagyobb mértékben érvényesíteni kell a londoni értekezlet elveit, a Vance–Owen-béketervet és a washingtoni miniszteri értekezleten elfogadott cselekvési programot.

kívánták felhasználni. A horvát–orosz megbeszéléseken kiemelt jelentőségű téma volt az UNPROFOR mandátuma, mivel a döntésre nem sokkal ezután került sor. Sikerkült biztosítani az orosz támogatást ahhoz a horvát törekvéshez, hogy a vonatkozó BT-határozatban a mandátum hatékonyságára vonatkozó igények tükröződjenek. Orosz részről elvben nem zárkóznak el annak vizsgálatától, hogy a jövőben Horvátországra elkülönített mandátum kerüljön kidolgozásra. A horvát fél megelégedéssel nyugtázta azt az orosz álláspontot, hogy az UNPROFOR feladata elősegíteni a horvát, szuverenitás békés helyreállítását a megszállt területeken. Az orosz álláspont szerint is, Horvátország keretében, közvetlen tárgyalásokon kell megoldást találni a „krajina” szerbek problémájára. Horvát részről kifejezték reményüket, hogy az orosz diplomácia hathatós fellépése Belgrádot a kölcsönösen elfogadható, ésszerű kompromisszumos megoldásokra készteti, amivel elkerülhető a háború eszkalálódása Boszniában, illetve kiújulása Horvátországban.

A boszniai helyzetről folytatott tárgyalásokon nagymértékben sikerült egyeztetni az álláspontokat. Mindkét oldalról konstatálták, hogy a Vance–Owen-terv a kialakult helyzetben nem valósítható meg. Orosz részről elfogadják Bosznia három részre való felosztását kizárólag az érintettek megegyezése alapján föderatív, vagy konföderatív elv szerint a Jelcin-féle hét feltétel figyelembevételével, amivel a horvát tárgyaló fél is egyetértett.

A horvát miniszter ezt az alkalmat is felhasználta arra, hogy szóvá tegye a Szerbia elleni embargó orosz megsértését, önkéntesek boszniai szerbek oldalán való bevetését, amit orosz részről nem tagadtak, de hozzátették, a hivatalos politikának, állami szerveknek ehhez semmi közük, általában egyének nehezen megakadályozható akcióiról van szó.

Horvát értékelés szerint az orosz diplomácia a délszláv válság tekintetében az egyeztetett nemzetközi állásfoglalásokhoz igyekszik illeszkedni, összességében kedvező lehet a horvát törekvések érvényesítése szempontjából. Azt is tapasztalták ugyanakkor, hogy ez a magas szinten megnyilvánuló támogatottság a gyakorlatban már alig érzékelhető, sőt az apparátusokban erőteljes a szerbbarát, konzervatív körök befolyása, amelyek a Balkánon az orosz érdekek érvényesítésében Szerbiának (Nagy-Szerbiának) szánnak kivételes szerepet a többi utódállam rovására.

– 134 - P. -

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Láttam:

934

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

201.

Aleksandar Šolc budapesti horvát nagykövet szóbeli jegyzéket adott át a Külügyminisztériumban. A horvát fél javaslatot tett a külügyminiszterek találkozójára az ENSZ Közgyűlése ülészakán, szeptember–októberben

1993. szeptember 22.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Szabó István
002550/1993
0001

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 13 példányban
Kapja: Jeszenszky G.
Kelemen A.
Martonyi J.
Bába I.
Herman J.
Peisch S.
Endreffy M.
Oberfrank F.
Sáringer L.
Kéry Gy.
Zágráb
Belgrád
Saját

Feljegyzés

Tárgy: Aleksandar Šolc horvát nagykövet látogatása

1993. szeptember 22-én kérésére fogadtam Aleksandar Šolc urat, a Horvát Köztársaság budapesti nagykövetét. A megbeszélésen részt vett Varga Imre osztályvezető.

1. A diplomata átadta a Nagykövetség 01/93-192. sz., mellékelt, szóbeli jegyzékét, melyben a horvát fél javaslatot tesz a külügyminiszterek találkozójára az ENSZ

935

Közgyűlése ülészakán, szeptember 27. és október 5. közötti időpontban. A kérés sürgős továbbítására ígéretet téve jeleztem, hogy miniszter úr minden bizonnal örömmel találkozik horvát partnerével, s szeptember 27. és október 5. között tartózkodik New Yorkban.

2. Šolc nagykövet elmondta, a horvát kormány ma tájékoztatja az ENSZ illetékeseit arról, hogy az UNPROFOR szeptember 30-án lejáró mandátumának meghosszabbításához csak abban az esetben járul hozzá, ha azt a horvát kéréseknek megfelelően módosítják.

Érdeklődésemre közölte: nincs tudomása arról, hogy ez módosítaná Tudman elnök szeptember 27–29. közötti felszólalását a BT-ben.

3. A nagykövetet tájékoztattam arról, hogy miniszterelnök úr államtitkári rangú személyes megbízottjának zágrábi látogatására még az ősszel sor kerülhetne. Várhatóan rövid időn belül közöljük a megbízott nevét és javaslatot teszünk a megbeszélések időpontjára. Šolc nagykövet a közlést meglelégedéssel nyugtázta és megjegyezte, hogy szívesen vennék, ha Katona Tamás államtitkár úrra esne a választás, mivel ő különösen szívügyének tekinti a magyar–horvát kapcsolatok fejlesztését. Biztosítottam a diplomatát arról, hogy a magyar kormányzat valamennyi felelős tisztviselője hasonlóképpen viszonyul a kétoldalú kapcsolatokhoz.

4. Tájékoztatót adtam arról, hogy az elmúlt hetekben a krajainai szerbek több csatornán kezdeményeztek kapcsolatfelvételt a magyar hatóságokkal, s tettek javaslatot az Udvar–Kneževó határátkelő¹¹² megnyitására (Roberto Martini nagykövet, az EK megfigyelőmissziójának vezetőjének puhatolózása, a szabadkai rendőrfőnök közlése a belgrádi magyar ügyvivőnek, valamint az ún. Krajainai Szerb Köztársaságnak a belgrádi magyar Nagykövetségre szeptember 19-én faxon megküldött „szóbeli jegyzéke”, amelyet másolatban átadtam Šolc nagykövetnek). Elmondtam, az első két esetben az ajánlatokat elutasítottuk. A „szóbeli jegyzékről” pedig tájékoztatót adunk néhány fontos külföldi partnerünknek is. Megerősítettem, hogy a kérdésben a magyar álláspont változatlan, Baranyát Horvátország szuverenitása alá tartozó megszállt területnek tekintjük, s magunk is a Vance-terv megvalósítását szorgalmazzuk.

Felhívtam a figyelmét arra, hogy a krajainai szerbek a jelek szerint minden alapot nélkülöző, hamis információkat terjesztenek állítólagos kontaktusokról a magyar hatóságok és az ún. Krajainai Szerb Köztársaság között. Erre utal a New York-i horvát ENSZ-misszió egyik munkatársának azon közlése is, hogy olyan információkkal rendelkeznek, melyek szerint az Udvar–Kneževó határátkelő megnyitására magyar

¹¹² Az Udvar–Kneževó (magyarul: Főherceglak) Mohácstól 14 kilométerre, délre található, Baranya magyarországi és horvátországi részét köti össze.

résről történt kezdeményezés a krajainai szerbek felé. Egyúttal kértem Šolc nagykövet közbenjárását annak érdekében, hogy a Szábor – a többszöri horvát ígéreteknek megfelelően – Faragó Ferenc képviselő javaslatát figyelembe véve a baranyai magyarság kérésének megfelelően módosítsa a szóban forgó terület közigazgatási határait. Erre a diplomata határozott ígéretet tett.

5. Jeleztem, hogy a magyar kormány várhatóan rövidesen megadja a hozzájárulást a pécsi horvát főkonzulátus létrehozásához.

6. Kértem, hogy Mádl Ferenc miniszter úr novemberre egyeztetett hivatalos látogatása során lehetőség szerint nyissák meg a zágrábi egyetemen a hungarológia tanszéket. Šolc nagykövet kilátásba helyezte, hogy személyesen jár el ennek érdekében.

7. Tájékoztattam a diplomatát arról, hogy a magyar Külügyminisztérium a budapesti horvát és szerb Általános Iskola és Gimnázium problémáinak megoldása érdekében a szokásosnál nagyobb erőfeszítéseket tesz és reményeink szerint az illetékes magyar hatóságok és a fővárosi önkormányzat belátható időn belül olyan konkrét javaslatot tesz a horvát iskolának, amelynek elfogadásával lehetőség nyílik az oktatási intézmény méltó elhelyezésére. A nagykövet megígérte, hogy egy ilyen javaslat elfogadtatásában személyesen is közreműködik.

Budapest, 1993. szeptember 22.

Melléklet

[Szóbeli jegyzék]

A Horvát Köztársaság Nagykövetsége
Budapest

01/93-192

A Horvát Köztársaság budapesti Nagykövetsége tiszteletét fejezi ki a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának és van szerencséje közölni az alábbiakat.

Tekintettel arra, hogy a Horvát Köztársaság – ideiglenesen ENSZ – ellenőrzés alatt álló területeinek újraintegrálásához szükséges politikai előfeltételek megteremtése döntő szakaszához érkezett, valamint, hogy ezzel összefüggésben, szükségessé vált az ENSZ békefenntartó erői, azaz az UNPROFOR e folyamatban betöltendő szerepének meghatározása, a Horvát Köztársaság miniszterelnök-helyettese és külügyminisztere, dr. Mate Granić, aki részt vesz az ENSZ Közgyűlése soron következő ülészakán,

szeretne 1993. szeptember 27. és október 5. között (szeptember 30-át kivéve) találkozni és véleményt cserélni New Yorkban a Magyar Köztársaság külügyminiszterével, dr. Jeszenszky Gézával, amennyiben ő is jelen lesz a Közgyűlésen, vagy a magyar Külügyminisztérium más képviselőjével.

A találkozó alkalmat adna az említett horvát területek helyzetének megvitatására és a közös fellépés lehetőségeinek felmérésére a térségben megvalósítandó igazságos és tartós béke érdekében, összhangban az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozataival.

Ezenkívül, dr. Mate Granić szintén kész megvitatni a bosznia-hercegovinai helyzetet a legújabb fejlemények tükrében, különös tekintettel az 1993. szeptember 14-én Genfben aláírt horvát–muzulmán nyilatkozatra.

Figyelembe véve a Magyar Köztársaság és a Horvát Köztársaság között eddig is gyümölcsöző, baráti, kétoldalú kapcsolatokat, valamint a két ország között az említett kérdésekről és más témákról már korábban megkezdett párbeszédet, a javasolt találkozó jelentős mértékben hozzájárulna az átfogó magyar–horvát kapcsolatok továbbfejlesztéséhez.

Tekintettel a fentiekre, a Horvát Köztársaság Nagykövetsége kéri a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának szíves közreműködését a fentebb javasolt találkozó létrehozásában.

A Horvát Köztársaság Nagykövetsége ezúttal is megragadja az alkalmat, hogy a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumát őszinte nagyrabecsüléséről biztosítsa.

Budapest, 1993. szeptember 22.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

202.

Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvátországi menekülttáborok és menekültek

1993. szeptember 30.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB20681

Érkezett: 93. 09. 30. 15:39

938

Készítette: Ma.

Ellenőrizte: *Kézírással*

32, 47

Az aktuális horvátországi menekülthelyzetről való informálódás céljából munkatársam szeptember 29-én felkereste a Horvát Menekültügyi Hivatal vezetőjének helyettesét. Az illetékes elmondta, hogy a horvátországi menekülttáborok elérték befogadóképességük határát, sőt több helyen már csak sátrakban tudták elhelyezni az újabb rászorulókat. Példaként említette a Đakovó melletti Hasinci esetét. A korábbi JNA-laktanyában működő táborban már így is háromezren voltak, amikor a karlováci menekültközpont szerb bombázása miatt,¹¹³ onnan 1500 embert kellett befogadniuk, többnyire sátorba.

A tél közeledtével ez a helyzet csak rosszabbodni fog, mivel nem épülnek újabb szálláshelyek, ráadásul Bosznia-Hercegovinából – az ottani béketárgyalások menétől függetlenül – újabb, a tízezer főt is megközelítő menekülthullámra kell számítani. Ez utóbbi valószínűségét bizonyítják legfrissebb információi is, melyek szerint a közép-boszniai Kakanj és Vareš térségéből – a szerbek által felügyelt területeken keresztül – több mint 3000 horvát menekült indult útnak Horvátország felé, hogy ott kapjanak menedéket.¹¹⁴

¹¹³ 1993 szeptember első felében a krajainai szerb nehéztüzérség általános, több napig tartó heves rakéta-támadásokat intézett a horvát városok ellen. A leghevesebb támadásra 1993. szeptember 11-én került sor, amikor a szerb tüzérség több, mint hatezer, Luna típusú rakétákkal lőtte Ivanićgradot, Otočacot, Gospićot, Pirovacot, illetve Károlyvárost (Karlovac). Aznap Károlyvárosra mintegy ezer lövedék hullott, nyolc ember halálát okozva. A várost ért rakétatámadás jelentős károkat okozott Károlyváros épületeiben, a kár egyes pontokon olyan méretű volt, hogy az utcákon nem lehetett közlekedni.

¹¹⁴ A Szarajevótól északra, mintegy 50 kilométerre fekvő közép-boszniai Kakanj és Vareš települések geostratégiai, katonai és politikai szempontból a boszniai szerbek, horvátok és bosnyákok számára is kiemelkedően fontos volt. A két település birtoklásával lehetett ellenőrizni Bosznia keleti és nyugati területei közötti közlekedést és kommunikációt. A bosnyákok számára elsősorban a Gradačac–Tuzla–Vareš–Breza–Visoko–Fojnica–Konjic–Mostar útvonal ellenőrzése miatt volt fontos, amely biztosította az összeköttetést az Adriai-tengerrel. A szerbek számára a terület ellenőrzése a Krivaja-völgy feletti ellenőrzést tette lehetővé, amely lehetővé tette az Ozren hegyen állomásozó szerb erőkkkel való egyesülést, megnyitva ezáltal az utat Doboj felé. A horvátok számára a térség elsősorban etnikai szempontból volt fontos, mivel a területén élő mintegy 25 000 horvát jelentette az utolsó nagyobb horvát etnikumú területet a Drina folyó közelében. A horvát–bosnyák fegyveres összetűzésekkel párhuzamosan 1993. június 8-án a Szarajevóhoz hű erők megtámadták a horvát kézen lévő kakanji önkormányzatot. A napokig tartó harcok során mintegy 15 000 horvát menekült a szomszédos Varešbe, ahol 1993 nyarára mintegy 37 ezer horvát menekült zsúfolódott össze. A városban rekedt civilek evakuálása 1993 augusztusában kezdődött meg, amikor a szerbek által ellenőrzött területeken keresztül

Munkatársam kérdésére az illetékes elmondta, nincsenek konkrét információik arról, hogy a nehéz körülmények miatt, eddig Horvátországban élő menekültek nagyobb számban Magyarországra kívánnának átjutni. Ugyanakkor, a felsorolt nehézségekből és a bosnyák menekültek határunkhoz közeli, 30 km-es sávban tartózkodó nagy száma (kb. 130 000 fő) miatt ennek lehetősége teljességgel nem kizárható. Ezzel együtt a Horvát Menekültügyi Hivatal mindent megtesz a menekültek megfelelő ellátása és az újabbak befogadása érdekében. Nem alkalmaznak diszkriminációt a horvát és a muzulmán nemzetiségű menekültek között, de a közép-boszniai etnikai háború el-fajulása óta, a táborok békéjének megőrzése érdekében igyekeznek őket egymástól külön elhelyezni.

Az illetékes tájékoztatást adott az elmúlt napokban Bécsújhelyen megtartott migrációügyi találkozóról, melyen az osztrák, szlovén, horvát és bosnyák menekültügyi hivatalok képviselték magukat. A tárgyalás fő napirendi pontja az újabb lehetséges boszniai menekülthullám kezelésének megvitatása volt. Ennek során egyértelművé vált, hogy a családegyesítés esetét kivéve, sem Szlovénia, sem Ausztria nem kíván újabb menekülteket befogadni. Ez utóbbi csak vízummal, vagy az osztrák idegenrendészeti szervek előzetes engedélyével jelentkező személyeket enged be Bosznia-Hercegovinából. Ezzel együtt sok az illegális bevándorló, akik Magyarországon keresztül utazva Csehországnál lépik át a határt.

Az illetékes jelezte; a kölcsönös tájékoztatás és egyeztetés céljából a Horvát Menekültügyi Hivatal kezdeményezni fogja egy találkozó megszervezését magyar partnerével.

Javaslom fentiekről Morvai István urat is tájékoztatni.

– 168 – B. –

3200 gyereket és nőt menekítettek a horvátok által ellenőrzött Stolac, Počitelj, Čapljina, Trebižat településekre. A bosnyák hadsereg 1993. november 18-án indította első támadását Vareš ellen. Aznap 5700-an menekültek Hercegovina irányába. November 30-án megindult általános támadás újabb menekülthullámmal járt. A várost elhagyó horvát menekültek december 3-án a szerbek által ellenőrzött területeken Sokolac, Kiseljak Kreševo, Gromiljak felé távoztak. A szerb területeken áthaladó vareši menekülőket a boszniai szerb hadsereg tagjai teljesen kifosztották. Az 1993-as közép boszniai horvát menekültek számát Vareš önkormányzat területéről 9000, míg a kakanji önkormányzat területéről 15 000 főre teszik.

Lássa:
Konzuli Főosztály
IV. Területi Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 48. d.

203.

Pandúr Józsefnek, a 4. Területi Főosztály munkatársának összefoglalója
a magyar–horvát kapcsolatokról

1993. október 12.

Külügyminisztérium
4. Területi Főosztály
Készítette: Pandúr József
Láta: Varga Imre
Jóváhagyta: Szabó István

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 5 példányban

00330/6/1993
0001

A Magyar Köztársaság az Európai Közösséggel egy időben, 1992. január 16-án ismerte el a független Horvát Köztársaságot, majd nagyköveti szintű diplomáciai kapcsolatokat létesített vele. A zágrábi magyar főkonzulátust 1992. január 18-tól emelték nagykövetségi rangra, míg a budapesti horvát Nagykövetség 1992. július 5-én kezdte meg működését.

Magyarország számára fontos politikai tőkét jelent, hogy a délszláv válság kezdetétől fogva sikra szállt a délszláv népek önrendelkezési joga mellett, annak horvátországi kinyilvánítását követően pedig támogatást nyújtott a Horvát Köztársaság szuverenitásának és függetlenségének nemzetközi elismertetéséhez.

Horvátország elismerése megnyitotta a lehetőséget a két ország történelmi kibékülésére, a baráti viszony kialakítására, az elmúlt évtizedekben a gazdasági, infrastrukturális

és más téren megszakadt természetes kapcsolatok visszaállítására. Horvátország számára fontos a földrajzi helyzetünk által indokolt gazdasági együttműködés, a délszláv konfliktus és következményeinek méltányos és igazságos rendezése, valamint az ország európai integrációja érdekében nyújtott magyar támogatás. Ez megkönnyíti a horvátországi magyarság érdekérvényesítését és annak Magyarország általi elősegítését is. A horvát kormány hangoztatja politikai elkötelezettségét a magyar kisebbség jogainak biztosítása, valamint a menekültügyi problémák megoldása mellett, a gyakorlati együttműködésben tapasztalt zökkenők azonban részünkről határozott, következetes és kezdeményező magatartást tesznek szükségessé.

Politikai kapcsolatok

Rendszerezsek a magas szintű vezetői találkozók, a nemzetközi fórumokon történő bilaterális konzultációk. Ugyanakkor a horvát függetlenség kikiáltása óta még nem került sor hivatalos államfői és miniszterelnöki látogatásokra. Mind a magyar köztársasági elnök, mind a miniszterelnök hivatalos látogatásra szóló érvényes meghívással rendelkezik.

1992. december 16-án Hrvoje Šarinić miniszterelnök tett munkalátogatást Magyarországon, ekkor került aláírásra az együttműködési és barátsági szerződés. Április 13–16-án Stipe Mesić, a Horvát Szábor elnöke tett hivatalos látogatást hazánkban. 1993. február 26-án Ivo Sanader, a horvát külügyminiszter első helyettese folytatott megbeszéléseket Kelemen András külügyi államtitkárral Budapesten. Március 15–17-én Zarko Domljan – a Szábor Külügyi Bizottsága elnöke – vezetésével képviselői delegáció járt Magyarországon. Március 22-én Jeszenszky Géza folytatott munkamegbeszélést Zdenko Škrabalo akkori horvát külügyminiszterrel.

A tárcák között általában megtörtént a kapcsolatok felvétele. Több fontos megállapodás aláírására került sor (mellékeljük a szerződések listáját). Kidolgozás alatt áll a vízummentességről és az új határátkelőhelyekről rendelkező szerződés. A Magyarország és Jugoszlávia között megkötött szerződések felülvizsgálata előzetes kétoldali megbeszélések tárgya volt, ám érdemi tárgyalásokra még nem került sor.

Gazdasági kapcsolatok

Az együttműködés különösen perspektivikus a gazdasági szférában, bár a kétoldali kereskedelmi forgalom egyelőre messze elmarad a potenciális lehetőségektől. Magyarország igen szerényen részesedik Horvátország kereskedelmi forgalmából,

a horvát importban a 8., az exportban a 13. helyen áll (még az USA is megelőz minket az áruforgalom tekintetében).

Az 1992. évi és az 1993. első negyedévi magyar–horvát áruforgalom az alábbiak szerint alakult (millió USD-ban).

	1991	1992	91/92	1993
Magyar export	80,2	102,7	128,2	29,7
Magyar import	36,0	42,0	116,8	9,2
Forgalom	116,2	144,7	124,5	38,9
Egyenleg	44,2	60,7	137,3	–

Kivitelünkben a mezőgazdasági alapanyagok, vegyipari és kohászati termékek dominálnak. Múlt évben kivitelünkben főleg a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek (étolaj, cukor, búza, liszt) részaránya bővült. Az építőanyagok mellett komoly lehetőségeink nyíltak a papíripari export bővítésére. A gépipari kivitel visszaesett annak ellenére, hogy több magyar vállalat (Rába, Ikarus, Garagent) erőfeszítéseket tesz exportja érdekében, a horvát beruházási források alacsony szintje, a hitelnyújtás hiánya miatt azonban szerény eredménnyel.

A Horvátországból származó behozatal döntő részét textilipari és cipőipari késztermékek, fogyasztási iparcikkek, valamint vegyipari és kohászati termékek tették ki. Az 1992. évi import alacsonyabb színvonala elsősorban azzal magyarázható, hogy viszonylag kevés a magyar piacon eladható horvát áru. 1992 nyarán szándéklevélváltással megállapodás jött létre, hogy tárgyalások kezdődnek a szabadkereskedelmi egyezmény létrehozásáról. Azóta ezen a területen előrelépés nem történt, mivel a horvát fél nagy késedelemmel, csak 1993 júniusában ratifikálta az aláírt kereskedelmi és gazdasági egyezményt, ami a szabadkereskedelmi tárgyalások megkezdésének egyik előfeltétele.

A magyar vállalatok élénk érdeklődést mutatnak a horvátországi újjáépítésbe történő bekapcsolódás iránt. Az újjáépítési folyamat érdemleges felgyorsulása csak a lakhelyükről elűzöttek visszatelepítése és a szerbek, illetve az UNPROFOR ellenőrzése alatt álló területek fölötti horvát szuverenitás helyreállítása után várható. Az infrastruktúra újjáépítéséhez a horvát kormánynak nincs megfelelő pénzügyi forrása. A pénzügyi támogatás megszervezése érdekében létrehozott Horvát Újjáépítési

Bank,¹¹⁵ a rekonstrukciós folyamat fontos intézménye nem képes betölteni funkcióját. A magánbefektetők kivonták tőkéjüket a bankból, amelyet csőd fenyeget.

A tavaly decemberi miniszterelnöki tárgyaláson hangsúlyoztuk azt a magyar készséget, hogy kezdődjenek tárgyalások arról, miként lehet a horvátországi újjáépítésbe való bekapcsolódás finanszírozási hátterét biztosítani, a horvát fizetési problémákat idegenforgalmi vagy más tulajdonszerzési, koncessziós ügyletekkel áthidalni. Ugyanakkor 1993-ban nem folytak erről tárgyalások.

1988-ban Magyarország és Jugoszlávia egyezményt kötött a Dráva közös érdekű szakaszának hasznosításáról. Az egyezmény keretjellegű, s úgy rendelkezik, hogy az egyes vízlépcsők megvalósítására és hasznosítására a szerződő felek külön egyezményeket kötnek.

A rendszerváltás után Magyarország a természetvédelmi szempontokat szem előtt tartva az elképzelést elvetette, s szándékát a Dráva menti nemzeti természetvédelmi park létrehozására az Országgyűlés 28/1991./IV. 30./ sz. a „Dunával kapcsolatos egyes nemzetközi környezetvédelmi feladatokról” szóló határozatában rögzítette. Az 1992. december 16-i budapesti magyar–horvát miniszterelnöki találkozón ezt a horvát fél tudomására hoztuk.

Ugyanakkor horvát kormánytisztviselők az elmúlt hónapokban úgy nyilatkoztak, hogy Horvátország az 1988-as megállapodást érvényesnek tekinti. Ezért a kérdéskör átfogó megvitatására vonatkozó javaslatunkkal együtt hivatalosan a horvát fél tudomására hoztuk, hogy az 1988. évi egyezményt a Horvát Köztársaság vonatkozásában Magyarország nem kívánja hatályban lévőnek tekinteni. Álláspontunk szerint a szóban forgó kétoldalú nemzetközi egyezmény a két ország vonatkozásában nem tekinthető hatályban lévőnek, ezért felmondása sem lehetséges. Az „egyezmény” függő jogi helyzetben van, a szerződés egyoldalú teljesítése, vagy teljesítésének kikényszerítése a nemzetközi joggal ellentétes. (A fenti diplomáciai lépést még a budapesti KEK-ülést megelőzően megtesszük.)

A Baltikum–Adria közlekedési folyosó kérdésében Horvátország egyre erőteljesebben szorgalmazza a Fiume–Baltikum korridor megépítését a Trieszt–Kijev vonallal szemben. Tervbe vették, hogy 1996-ig megépítik a Fiume–Zágráb–Letenye autópályát, s ebben magyar cégek közreműködése is lehetséges. Lényegében megállapodás van a Letenye–Gorican határátmenet kiépítésének ütemezésében.

¹¹⁵ A Horvát Újjáépítési és Fejlesztési Bankot (horvátul: Hrvatska banka za obnovu i razvitak, HBOR) 1992. június 12-én alapították meg a horvát hitelbankról szóló törvény elfogadásával. A bank a Horvát Köztársaság fejlesztési és exportbankja, fő feladata a horvát gazdaság fejlődésének ösztönzése.

Hrvoje Šarinić akkori miniszterelnök 1992. december 16-án Budapesten ígéretet tett arra, hogy a horvát fél átadja javaslatát a rijekai kikötő vámszabad területének magyar hasznosításával kapcsolatban. Többszöri sürgetésünk ellenére erre nem került sor. A horvát fél ezt azzal magyarázza, hogy még nem alkották meg azokat a törvényeket, amelyek a javaslat elkészítéséhez szükségesek. (Az NGKM illetékesei egyébként ez év tavaszán Rijekában helyszíni tájékozódást folytattak.)

1993. június 30-án a KEK tagállamainak képviselői közös levelet intéztek az ENSZ főtitkárához az Adria-kőolajvezeték mielőbbi megnyitása érdekében. A horvát fél támogatja, hogy a tervezés alatt álló cseppfolyós földgázvezeték nyomvonala, – amely Oroszországot kötné össze az Adriával – Magyarországon keresztül haladjon. Horvátország energiaproblémái miatt, érdekelt a FÁK országaiból vásárolt villanyáram tranzitjában Magyarországon keresztül. Szakmai egyeztetések folynak a 400 kV-os távvezeteki összeköttetés közös beruházásban történő megvalósítására.

Horvátország a legmagasabb szinten igazolta vissza az 1996-os Világkiállításra átdott meghívásunkat. A horvát cégek számára lehetőségek nyílnak a Világkiállítás létesítményeiben és a kapcsolódó infrastruktúra létrehozásában való részvételre.

Kisebbségi és menekültügyi kapcsolatok

Horvátországban a délszláv háború kirobbanása előtt kb. 25 ezer magyar élt, többségük a Baranyai háromszög és Szlavónia területén. A szerb támadást követően túlnyomó többségük elhagyta lakóhelyét. Jelenleg kb. 15-20 ezer horvát állampolgár tartózkodik menekültként Magyarországon, közülük 5-6 ezer magyar nemzetiségű. A Horvát Menekültügyi Hivatallal a Menekültügyi és Migrációs Hivatal korrekt kapcsolatot tart fenn. Az 1992 februárjában aláírt háromoldalú (magyar–horvát–UNHCR) megállapodásnak megfelelően – melynek célja, hogy a Magyarországon tartózkodó menekültek szervezett és biztonságos módon mihamarabb visszatérhessenek otthonaikba – a visszatelepítés megkezdéséig gondoskodunk a Magyarországra menekült horvát állampolgárokról. A Határon Túli Magyarok Hivatala és a Menekültügyi és Migrációs Hivatal irányításával kidolgozás alatt áll a horvátországi magyar menekültek ideiglenes letelepedését és foglalkoztatását elősegítő program.

Horvátország különböző menekülttáborában, Eszéken és környékén, Vinkovciban 2 ezerre tehető a magyarok száma és mindössze 5 ezer maradt meg eredeti lakóhelyén, a szerbek által megszállva tartott területeken. Becslések szerint mintegy 1500 horvátországi magyar Nyugat-Európában és a tengerentúlon nyert menedéket.

Horvátország a területén élő kisebbségek nemzetközi normák szerinti jogait alkotmányos törvénnyel garantálja. 1991 decemberében csatlakozott a magyar–ukrán

kisebbségi deklarációhoz, s egyúttal megállapodtunk Magyar–Horvát Kisebbségi Vegyes Bizottság létrehozásáról. Egy év kellett ahhoz, hogy 1992. december 15-én megtartva első ülését, megkezdje működését a Kisebbségi Vegyes Bizottság. Az ülésen megállapodás született, hogy kidolgozásra kerül a magyar–horvát kisebbségi egyezmény. Ennek elkészítésére jogi albizottság jött létre. A Vegyes Bizottság legközelebbi ülésére ez év júliusában Zágrábban kerül sor. A horvát fél elkészítette a kisebbségi egyezmény tervezetét. A HTMH-ban jelenleg kidolgozás alatt áll a magyar tervezet, amelynek elkészültét követően a külügyminiszter, a HTMH és a NEKH vezetője előterjesztést nyújt be a Kormányhoz. Ezután kerülhet sor a kisebbségi egyezménnyel kapcsolatos magyar–horvát szakértői megbeszélésekre.

1993. április 6-án Zágrábban a Horvátországi Magyarok Szövetsége Ideiglenes Elnöksége és horvátországi értelmiségiek kezdeményezésére megalakult a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége, amely teljes egészében felvállalta a horvátországi magyarság érdekelnek képviselét. A Horvát Szábor egyetlen magyar képviselője, Faragó Ferenc is tagja a HMDK vezetőségének. A HMDK létrejöttével egyben megszűnt a Horvátországi Magyarok Szövetségén belüli párhuzamosság, kettős legitimitás.

Mivel a horvátországi magyar iskolákat Baranya és Kelet-Szlavónia megszállásával felszámolták, kértük, hogy a horvát kormány biztosítsa az Eszéken és környékén élő magyarok gyermekeinek anyanyelven történő oktatását. A horvát fél a HMDK-val együttműködve megkezdte az előkészületeket. A jelenleg Eszéken tartózkodó kb. 350 iskoláskorú magyar gyermek közül 70-nél kevesebb tud magyarul és közülük is mindössze 30 járt magyar nyelvű iskolába. Ezért a HMDK mindenekelőtt egy magyar nyelvű óvodai csoport indításáról folytat megbeszéléseket, s fokozatosan kívánja létrehozni a magyar nyelvű általános, majd középiskolát. Magyarország tankönyvek, technikai eszközök formájában segítséget nyújt a magyar nyelvű oktatás megszervezéséhez.

Kértük, hogy a Szábor a baranyai közigazgatási határokat vizsgálja felül, mivel azok nem elégítik ki a magyar kisebbség önrendelkezési igényeit. Ígéretet kaptunk arra, hogy a Szábor ismételten áttekinti a baranyai közigazgatási határokat és Faragó Ferenc magyar képviselő e tárgyban benyújtott módosító javaslatát.

A magyarországi horvátok száma napjainkban mintegy 17-20 ezerre tehető, noha ők maguk 90 ezres számról beszélnek. Jugoszlávia felbomlásával a hazai délszláv népcsoportok is létrehozták nemzetiségi alapon szerveződő érdekvédelmi szervezeteiket. A Magyarországi Horvátok Szövetsége tagságának megfelelő összegű támogatásban részesül. A magyarországi horvátok horvát nyelvű általános iskolákkal rendelkeznek, ezenkívül horvát nyelvű középiskola működik Pécsen. A budapesti Szerb–Horvát Gimnázium is gyakorlatilag kettévált, de megfelelő épület hiányában a szétköltözés

még várat magára. Horvát tanárképzés folyik a felsőoktatási intézmények közül Pécsen, Budapesten, Szombathelyen és Baján. Horvát nyelvű újság és tv-műsor hetente van, míg rádióadás naponta.

Kulturális kapcsolatok

A múlt év júniusában aláírtuk az 1992–93. évre szóló kulturális, oktatási és tudományos együttműködési munkatervet. Ennek alapján négy-négy lektor, illetve vendégtanár működésére nyílik lehetőség. A horvát lektorok már megkezdték tevékenységüket. A magyar lektorok közül ez idáig egy kezdte meg munkáját a zágrábi egyetemen 1993. február 1-től. Feladatai közé tartozik a hungarológia tanszék létrehozásának előkészítése is. (Fél évtizede szorgalmazza magyar tanszék létesítését Magyarország, s jöllehet a horvát kormány képviselői támogatják e kezdeményezést, a gyakorlatban semmi sem történik.) Ez év szeptemberétől újabb két magyar tanár áll munkába Eszéken, illetve Zágrábban. Ez év szeptemberében kerül sor Mádl Ferenc művelődési és közoktatási miniszter hivatalos zágrábi látogatására, amelyen előreláthatólag sor kerül a kétoldalú művelődési és kulturális egyezmény aláírására. Példaértékű, hogy a közös általános iskolai tankönyvek kiadásán túl, egymás tankönyveinek alternatív használatát is lehetővé tesszük. Javasoltuk a horvát és magyar történelemtankönyvek egyeztetését. A két országban található, a másik fél történelmével, kultúrájával kapcsolatos műemlékek feltárására és megóvására Műemlékvédelmi Bizottság alakult.

Katonai kapcsolatok

Megtörtént a katonai kapcsolatok felvétele a két ország illetékes tárcái között. Magyar részről kijelölésre került a katonai attasé, aki heteken belül elfoglalja állomáshelyét Zágrábban. Ugyanakkor Budapestre várjuk még ez év őszén a horvát katonai attasét.

Budapest, 1993. október 12.

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

Rejtjeltávirat Zágrábból. A horvát vezetők aggodalma
a délszláv háború nyugati megítélésével kapcsolatban

1993. november 3.

KÜM Távközlési Főosztály
Rejtjel Távirat
Szigorúan Titkos!
Nagykövetség: Zágráb
Azonosító: ZGB20763
Érkezett: 93. 11. 03. 15:11
Készítette: Bi
Ellenőrizte: *Kézírással*

1, 2, 3, 23, 47, 14, 13

Az államelnöki hivatal vezetőjével, illetve a kormány alelnökével folytatott beszélgetésből kitűnik, hogy a horvát vezetés tart a délszláv válság globális kezelését, egy balkáni konferenciát célzó új nyugati elképzelésektől. Attól félnek, hogy a globális megközelítés mögött a volt Jugoszlávia területén alakult államok életképességének, létjogosultságának megkérdőjelezése, valamilyen új jugoszláv asszociáció kikényszerítésének szándéka húzódik meg. Horvát részről ezért visszafogottak egy új, átfogó konferencia megtartását illetően. Szerintük a londoni konferencia alapelvei és az eddigi BT-határozatok, megfelelő alapot jelentenek a válság rendezéséhez, a tartós béke feltételeinek megteremtéséhez. A megoldás érdekében nem új koncepciók, hanem az eddigi döntések, mindenekelőtt a Vance-terv végrehajtásához szükséges mechanizmus és eszközök kialakítása, illetve biztosítása szükséges. Csapdahelyzet elkerülése érdekében a horvát részvétel előfeltétele az utódállamok, legfőképpen Szerbia részéről Horvátország 1974. évi alkotmány szerinti határainak és területi integritásának elismerése. Ugyanígy feltétel, hogy a konferencián valamennyi utódállam, így Szlovénia is teljes körű kötelezettséggel és felelősséggel vegyen részt. Az új tanácskozást – horvát vélemény szerint – nem lenne szerencsés balkáni konferenciának nevezni, miután Horvátország nem balkáni, hanem mediterrán és közép-európai állam.

Horvát részről egyelőre nem látják világosan, mi lenne az új nyugati koncepció szerint a konferencia kiindulási alapja. A rendezés egyik kulcselemének megjelölt

„autonómia” tartalmáról Stoltenberg legutóbbi zágrábi megbeszélésein¹¹⁶ csak általánosságokat mondott. Horvát részről mindenesetre újra áttanulmányozzák a horvátországi szerbeknek nyújtható autonómia konkrét lehetőségeit. Egyelőre azonban csak a korábban elfogadott alkotmányos törvény keretein belül vizsgálódnak, ami kulturális és legfeljebb két járásban bizonyos önkormányzati autonómia megvalósulására nyújt lehetőséget. A törvény módosítását csak akkor vennék fontolóra, ha annak „ellentétele” az általános rendezés keretében horvát szempontból előnyös lenne. Nem mennek bele olyan megoldásba, amelyik az ország föderalizálásához vezethetne.

Egy új tárgyalási folyamat lehetőségeit illetően horvát részről szkeptikusak, amit csak erősít, hogy a BT 871. sz. határozatának¹¹⁷ végrehajtására tett erőfeszítések eddig semmilyen kézzelfogható eredményt nem hoztak. A krajinaai szerb vezetők merev elzárkózását horvát részről további konkrét kezdeményezésekkel, újabb „békeoffenzívával” próbálják feloldani, de magánvéleményként a vezetők elmondták, hogy gyakorlatilag semmi reményt nem fűznek ezek sikeréhez. Az említett BT-határozatban megjelölt november végi határidő elteltével a horvát vezetés ugyanúgy válaszút előtt lesz az UNPROFOR tartózkodásának meghosszabbítása kérdésében, mint két hónappal korábban.

– 191 – B. –

¹¹⁶ Lord Owen és Thorvald Stoltenberg a jugoszláviai válság átfogó rendezésére törekedve 1993 októberében a boszniai háború rendezése céljából – bár a nyilvánosság előtt tagadták, a kulisszák mögött azonban egyértelműen – azt a közel-keleti modellt próbálták meg érvényesíteni, amely annak idején átmenetileg az izraeli–palesztin megbékéléshez vezetett. Ebből a célból a nyilvánosság kizárásával Oslóban horvát–szerb „titkos” tárgyalásokat kezdeményeztek. A tárgyalások fókuszában a Krajina Horvátországon belüli autonómiája állt. A háromnapos oslói tárgyalások azonban kudarcra zártak, s közben Horvátországban és Boszniában is fellángoltak az összetűzések. Ilyen előzmények után, Thorvald Stoltenberg a felek közötti közvetítés céljából 1993. október végén a volt Jugoszlávia fővárosaiba – Belgrádba és Zágrábba – utazott. Bár a Franjo Tuđman horvát elnökkel folytatott zágrábi megbeszéléseiről hivatalosan semmit sem közöltek, a genfi békeértekezlet társelnöke a november első napjaiban Stockholmban megtartott sajtótájékoztatóján elvetette Franjo Tuđman horvát elnök azon kezdeményezését, melyben javasolta a Bosznia-Hercegovinával foglalkozó genfi értekezlet újbóli összehívását. Stoltenberg arra hivatkozva utasította ezt el, hogy mivel a háborúzó felek részéről nincs rugalmasság, ezért nem adottak a békétárgyalások felújítására. Egy újabb értekezlet összehívását öt feltételhez kötötte: 1. az új értekezlet előkészítése, 2. előre kidolgozni a békeszerződés tervezetét, 3. a JSZK elleni szankciók megszüntetésére vonatkozó tervjavaslat elkészítése, 4. nemzetközi tervjavaslat kidolgozása a háborúban elpusztult országrészek újjáépítésére, 5. hosszú távú humanitárius segélyprogram Bosznia részére.

¹¹⁷ AZ ENSZ BT 1993. október 4-én elfogadott 871. számú határozatában az UNPA-zónákat a Horvát Köztársaság integráns részének ismerte el, s felszólította Szerbiát, hogy hagyjon fel a horvát belpolitikába történő beavatkozással.

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Biztonságpolitikáért és Európai Együttműködési Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

205.

Rejtjeltávirat New Yorkból. Mario Nobile Horvátország ENSZ nagykövetének
állásfoglalása a lehetséges délszláv rendezésről

1993. december 1.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: New York

Azonosító: NEW20339

Érkezett: 93. 12. 01. 09:12

Készítette: BO.

Ellenőrizte: *Kézírással*

15060/2004/ENSZ

14, 47

Von. 558 és 591 ittenire:

950

Kétoldalú beszélgetésünkön Horvátország ENSZ nagykövete¹¹⁸ megerősítette azt a Granić külügyminiszter által számunkra korábban már jelzett információit, miszerint Milošević továbbra is kitartóan győzködi a horvát vezetést annak érdekében, hogy az UNPA-k sorsának jövőbeni rendezésekor egy csomagterv részeként – más területeken tanúsítandó szerb kompromisszum ellenében – Kis-Jugoszlávia megtarthassa a megszállva tartott baranyai térséget. Horvát részről úgy tudják, hogy Milošević elgondolása közel áll Lord Owen szívéhez is. A nagykövet szerint országának továbbra is elemi érdeke az, hogy ne fogadja el ezt az ajánlatot. Megítélése szerint horvát részről egyrészt nem vállalhatnák a nemzetközi határvonal változásával bizonyosan együtt járó, azt veszélyes precedensként értékelő és elítélő nemzetközi visszhangot, másrészt stratégiai érdekük is fűződik a Duna megtartásához. A nagykövet valószínűsítette, hogy magyar részről is rendkívül barátságtalan lépésnek minősítenénk az ajánlott alku Horvátország általi elfogadását.

Az Adria-kőolajvezeték megnyithatóságával kapcsolatban partnerünk derűlátóan nyilatkozott, kifejtve azt, hogy erre a lépésre a horvát–krajinai tűzszüneti megállapodást követően különösebb késedelem és nehézség nélkül sor kerülhet.

Az UNPROFOR mandátumának napokon belül sorra kerülő felülvizsgálatával kapcsolatban a nagykövet jelezte, semmiféle „drámai fejleményre” nem számítanak és jelenleg nem is áll érdekében az, hogy erőltessék a BT bármilyen érdemi lépését. A BT decemberi elnöki tisztségét betöltő kínai küldöttség egyik tagja elmondta, a Ghalival való november 30-án sorra kerülő megbeszélésükön a főtitkár jelezte azt a szándékát, hogy a Jugoszláviával kapcsolatos jelenlegi genfi tárgyalások befejeződése előtt nem kívánja közzétenni az UNPROFOR mandátumával kapcsolatos, eredetileg december 4-én esedékes jelentését.

A genfi tárgyalásokon jelenleg asztalon lévő rendezési terv kisebb módosításokkal történő elfogadása esetén annak életképességéről partnerünk kifejtette, bosnyák részről egyértelműen az önálló muzulmán állam létrehozását tűzték ki célul, s így az igazi kérdés az, mennyire lesz ez az állam bigottan vallásos berendezkedésű. E bosnyák törekvés fényében a nagykövet logikus feltételezésnek tartotta azt, hogy a boszniai horvátok, illetve szerbek által megtartandó területek hamarosan az „anyaországokhoz” kapcsolódnának, amit szerinte országának aligha van értelme elleneznie. Egyéb bosnyák törekvésekről szólva partnerünk valószínűsítette azt, hogy a szerbekkel szembeni 3%-os területi igényük kielégítését követni fogja a horvátokkal szembeni – az Adriához való kijutást saját területtel bebiztosítani kívánt – újabb követelés, amit viszont horvát

¹¹⁸ 1992. augusztus 1. és 1997. január 15. között Mario Nobilo volt Horvátország ENSZ nagykövete.

résről semmiképpen sem fogadhatnának el, mivel az egyet jelentene Horvátország kettészakításával.

Szűk körű beszélgetésen a (horvát származású) bosnyák helyettes ENSZ-képviselő rendkívül elítélően nyilatkozott a népet szerb és horvát részből továbbra is érő atrocitásokról, hangoztatva azt, hogy a boszniai szerbek katonai munícióval történő ellátása Kis-Jugoszláviából szinte akadályok nélkül történik és Horvátország is aktív segítséget nyújt e téren a boszniai horvátoknak. Szerinte, ha egy ilyen helyzetben még a Kis-Jugoszláviát sújtó gazdasági szankciókat is feloldják, egyedül a fegyverembargó marad a nemzetközi közösség számára „hatásos” eszközként, de az is csak a muzulmánokkal szemben, tovább súlyosbítva így az agresszió áldozatának amúgy is nyomorúságos helyzetét.

A bihaći helyzetet¹¹⁹ értékelve a diplomata jelezte, korántsem biztos abban, hogy helytálló lenne kormányának meglehetősen magabiztos állásfoglalása, az egymással szemben álló muzulmán csoportok közötti erőviszony napról napra változik.

Véleménye szerint nem tartható kizártnak az sem, hogy országa más területein is jelentkeznek a jövőben a központi kormánnyal szembeni szeparatista törekvések.

– 596 – E. –

Lássa:

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Láttam:

IV. Területi Főosztály

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 47. d.

¹¹⁹ A nyugat-boszniai Bihać a Fikret Abdić vezetése alatt álló, a szarajevói kormánytól függetlenített Nyugat-Boszniai Autonóm Tartományhoz tartozott. A boszniai háború során 1992 nyarától 1995 augusztusáig a várost nyugatról a horvátországi Krajina Szerb Köztársaság erői, északnyugatról a boszniai Szerb Köztársaság hadserege tartotta kettős ostrom alatt. A város ostromának a Horvát Hadsereg 1995. augusztus első napjaiban indított Vihar hadművelete vetett véget.

Bába Ivánnak, a Külügyminisztérium helyettes államtitkárának jelentése
a zágrábi tárgyalásairól

1994. január 28.

Külügyminisztérium
Bába Iván
00351/1994
0001

Szigorúan titkos!
Érv.: visszavonásig!
Készült: 14 példányban
Kapja: elosztóív szerint

Feljegyzés

Tárgy: Magyar–horvát helyettes államtitkári konzultáció

1994. január 25–26-án Smiljan Šimac horvát külügyminiszter-helyettes meghívására konzultációra Zágrábba utaztam. A kétnapos látogatás során megbeszélést folytattam dr. Branimir Jakšić úrral, a horvát Köztársasági Elnöki Hivatal helyettes vezetőjével, a Horvát Szábor több bizottságának vezetőjével, illetve helyettes vezetőjével, Ivo Sanaderrel, a horvát külügyminiszter első helyettesével és partneremmel Smiljan Šimac úrral, továbbá találkoztam a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége vezetőivel.

I.

A Smiljan Šimac úrral folytatott tárgyaláson áttekintettük a magyar–horvát kétoldalú kapcsolatok helyzetét. Šimac úr elmondta, hogy bilaterális kapcsolatainkat minden szinten nagyon jónak értékeli. Szükség lenne azonban kapcsolataink dinamizálására, hiszen érdekeink nagyon sok ponton megegyeznek. Javasolta, hogy a két minisztérium főosztályvezetői, szakértői és munkatársai rendszeresen, negyedévente tartsanak konzultációkat.

A nemzetközi szervezetekben Magyarország sokat segíthet a boszniai helyzet miatt kialakult pszichológiai blokádnak lebontásában, ami megnehezíti a nemzetközi szervezetekbe történő horvát integrálódást. Horvátországnak érdeke csatlakozni mind a regionális, mind az európai biztonsági folyamatokhoz. Tudman elnök már jelezte, hogy Horvátország csatlakozni kíván a NATO által felajánlott békepartnerséghez. Mladen Andronić főosztályvezető, a horvát KÜM biztonságpolitikai szakértője kifejtette, mivel

Horvátország még háborúban áll, a csatlakozáshoz más utat kell választania, mint a többi közép-európai országnak. Tárgyalásokat kezdeményeztek, hogy lépésről lépésre közelebb kerüljenek a NATO-hoz. A közeljövőben szándéknyilatkozat készül, amelyben Horvátország kifejezi csatlakozási szándékát a PFP-hez.¹²⁰ Horvátország reméli, hogy a jövő évi magyar EBEÉ-elnökséggel a szervezet eredményesebben fog működni, elsősorban a konfliktusok rendezése, az emberi és kisebbségi jogok biztosítása terén.

Indokolt a szerződéses kapcsolataink továbbfejlesztése. Mindenekelőtt a kulturális, oktatási és tudományos együttműködési szerződés megkötésére kell sort keríteni. Ez remélhetőleg február végén megtörténik. Szükség lenne a határátlépési dokumentumok egységesítésére, a határjelek kijelölésére és a határsértések miatt felmerülő problémák megoldását szabályozó szerződésre. Fontos a légi forgalmi és a vasúti határforgalmi egyezmény mielőbbi megkötése. Az érvényben lévő, 1957-es jugoszláv–magyar egészségbiztosítási szerződés helyett új szerződés indokolt. A horvát fél átadta egy turisztikai egyezmény tervezetét, amely elősegítené a két ország közötti turizmus fejlődését.

Közös érdekünk a gazdasági együttműködés fejlesztése. Elsősorban a szabadkereskedelmi tárgyalásokat kell felújítani. Horvátország gazdasági érdekei azt diktálják, hogy egyre jobban Közép-Európa felé forduljon és csatlakozzon a visegrádi szabadkereskedelmi övezethez. Az együttműködés megkönnyítése érdekében kössük meg a kettős adóztatás elkerüléséről és a beruházásvédelemről szóló szerződéseket.

Továbbra is figyelmet kell fordítani a kisebbségek védelmére. Horvátország átadta a kisebbségvédelmi egyezmény tervezetét és kész a szerződés mielőbbi aláírására. Szorgalmazza, hogy minden menekült, legyen az magyar, horvát, vagy egyéb nemzetiségű, visszatérhessen lakóhelyére. Tihomir Telisman, a horvát KÜM kisebbségekkel foglalkozó főosztályának vezetője elmondta, folytatnunk kell az 1992 decemberében megkezdett munkát a Magyar–Horvát Kisebbségi Vegyes Bizottságban. A horvátországi magyar kisebbségnek van képviselője a Horvát Száborban, ezért szeretnék, ha a magyarországi horvátoknak is lennének képviselőik a magyar parlamentben. Kérte a magyar fél segítségét a budapesti horvát gimnázium elhelyezése érdekében és a pécsi horvát színház működőképességének biztosításában.

¹²⁰ Partnership for Peace, PFP, magyarul: Békepartnerség a NATO és a vele partneri viszonyt kialakító államok együttműködési programja. Résztvevői a NATO és a volt Varsói Szerződés tagállamai. Kezdeményezésére 1993. október 20–21-én a németországi Travemündében került sor, majd a szervezetet 1994. január 10–11-én a NATO brüsszeli csúcstalálkozóján hozták létre. A PFP tizennégy korábbi tagállama (Albánia, Bulgária, Horvátország, Csehország, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Montenegró, Észak-Macedónia, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Szlovénia) később csatlakozott a NATO-hoz.

Magyar részről kifejtettem partneremnek, hogy a magyar–horvát együttműködés alapjának a közelmúltban ratifikált alapszerződést tekintjük. Egyetértettem abban, hogy szükség van az együttműködés felgyorsítására, dinamikusabbá tételére.

Felajánlottam további segítségünket Horvátországnak a nemzetközi szervezetekhez, elsősorban az ET-hez való csatlakozásában. Javasoltam, hogy szervezzünk szakértői tárgyalásokat Horvátország ET tagságának előkészítése tárgyában. Hasonló szintű megbeszéléseket Javasoltam a NATO-hoz és a NYEU-hoz való közeledés módjának megvitatására. Rövid időn belül megalakul a magyar–EU Társulási Tanács és a magyar integrálódási folyamat során szerzett tapasztalatokat szívesen átadjuk horvát partnereinknek. Hasznos lenne a közeljövőben konzultációt folytatni az EBEÉ tevékenységéről is. Felvettem a területi főosztályvezetők közötti konzultációk szükségességét, elsősorban Jugoszláv vonatkozású kérdésekben.

A szerződéses kapcsolatok fejlesztését Magyarország is fontosnak tartja. A kulturális, a gazdasági és a belügyi egyezmények megkötésében a két Külügyminisztérium feladata a politikai támogatás és a szakminisztériumok ösztönzése. A szabadkereskedelmi tárgyalások folytatásában is érdekeltek vagyunk, ez gyorsíthatja az európai integrációs folyamatot. Jeleztem, hogy továbbra is fontos számunka az Adria-kőolajvezeték mielőbbi megnyitása. Négyoldalú magyar–horvát–cseh–szlovák szakértői konzultációt javasoltam a probléma kivizsgálására. Kifejeztük érdekeltségünket a rijekai kikötő vámszabad területének hasznosításában. Semmi akadályát nem látjuk annak, hogy Magyarországon keresztül olyan 400 kV-os távvezeték épüljön, amelyen át Horvátország energiát importálhatna a FÁK-ból.

A Dráva folyó hasznosításával kapcsolatban kifejtettem, hogy az ismert bős–nagyvarosi problémák miatt a magyar közvélemény érzékenyen reagál minden hasonló eseményre, és nem szeretnénk, ha a Dráván megismétlődne az, ami a Dunán megtörtént. (Šimac úr ennek kapcsán elmondta, hogy álláspontunkat ismerik, a Dráva-kérdésből nem kívánnak bős–nagyvarosi¹²¹ ügyet csinálni. A horvát kormány kész a tárgyalásokra és megfelelő vízügyi megállapodás megkötésére. Tervezetüket a folyó

¹²¹ A bős–nagyvarosi vízlépcső, a Gabčíkovo–nagyvarosi Vízlépcsőrendszer a Duna magyar és szlovák közös szakaszára tervezett építmény, amelynek célja az energiatermelés, a hajózhatóság, az árvízvédelem és a területfejlesztés volt. A vízlépcsőrendszer terveit Mosonyi Emil dolgozta ki az 1950-es években, majd 1956. április 30-án a KGST határozatot hozott a Duna Pozsonytól a Fekete-tengerig húzódó szakaszának a hasznosítására. 1963. április 20-án a magyar és csehszlovák kormány megállapodást kötött a Bős–nagyvarosi Vízlépcsőrendszer megépítésére. Magyarország és Csehszlovákia 1977. szeptember 16-án kötött szerződést a kivitelezésre. Az építkezés azonban a gazdasági nehézségek miatt nem kezdődött el. A Magyar Tudományos Akadémia 1983. decemberi állásfoglalásában a környezeti és a gazdasági károk miatt a beruházás elhalasztását és leállítását javasolta. 1986-ban a kivitelező magyar állami cégek osztrák hitelt kaptak a vízlépcső felépítésére.

hasznosítására átadták. Közös érdekeink és a nemzetközi előírásoknak megfelelően fognak eljárni.)

A kulturális kapcsolatok terén köszönetet mondtam, hogy a horvát fél lehetővé tette hungarológiai tanszék létrehozását a zágrábi egyetemen és jeleztem, hogy 1994 októberében Szigetváron a pécsi, illetve a zágrábi egyetemek szervezésében, a magyar és a horvát Tudományos Akadémiák részvételével történészkonferenciára kerül sor, és remélhetőleg ez alkalommal megalakul a magyar–horvát történész vegyes bizottság.

Hangsúlyoztam, hogy mi is érdekeltek vagyunk a kisebbségvédelmi egyezmény megkötésében. A horvát javaslatot tanulmányozzuk, rövid időn belül választ adunk. Továbbra is igényeljük, hogy megoldódjon a horvátországi magyarok – elsősorban a menekültek – anyanyelvi oktatásának problémája. Készek vagyunk segíteni, ha Zág-rábban és Eszéken magyar iskola alapítására kerül sor. Ugyanakkor Zág-rábban egy Magyar Ház létrehozását szeretnénk elérni, ami kulturális központja lehetne a horvát-országi magyarságnak. Cserébe felajánljuk, hogy lehetőséget biztosítunk Horvát Ház nyitására bárhol Magyarországon.

Kértem, hogy a horvát fél tegye lehetővé a Baranya-háromszögben rekedt magyarok és elmenekült családtagjaik találkozását, semleges területen, Eszék környékén vagy a Dráva hídnál. Jeleztem, hogy szakértői szinten szívesen bekapcsolódnánk a Horvát-ország és Szerbia között, a menekültek visszatéréséről folyó konzultációkba. Kértem a horvát kormányt, hogy támogassa a HMDK-t, a horvátországi magyarok érdekvédelmi szervezetét.

Elmondtam, hogy a budapesti horvát iskola és a pécsi színház ügye csak finánciális kérdés, hamarosan megtaláljuk a megoldást. A kisebbségek képviselte a magyar parlamentben a választási törvény módosításával lehetséges, ami kétharmados többséget igényel és ezért kissé vontatottabban halad, mint a nemzetiségi törvény meghozatala, amely egyszerű többséggel megoldható volt.

A tárgyalást megelőzően partnertalálkozókra került sor nemzetközi jogi, konzuli és biztonságpolitikai témában. A nemzetközi jogi főosztályok képviselői a Jugoszláviával kötött szerződéseket áttekintették, listát cseréltek azokról a szerződésekről, amelyek hatályban kívánnak tartani, illetve amelyek további vizsgálatokat igényelnek. Megállapodás született a konzuli konzultáció megszervezéséről, új vízummentességi megállapodás megkötéséről, a konzuli szerződéses kapcsolatok áttekintéséről.

II.

Ivo Sanaderrel, a horvát külügyminiszter első helyettesével a boszniai helyzetet és Horvátország megszállt területeinek problematikáját tekintettük át. Ivo Sanader úgy

értékelte, a Genfben aláírt horvát–szerb közös nyilatkozat¹²² első lépés lehet a viszonyok normalizálása felé. A balkáni béke alapja a szerb–horvát megegyezés. Ezt elősegítheti a Belgrádban, illetve Zággráiban megnyíló képviselői irodák működése.

Horvátország elfogadta a Kinkel–Juppé-tervet¹²³ a boszniai helyzet normalizálására. Az abban javasoltak – Adria–kőolajvezeték megnyitása, menekültek visszatérése, UNPA-területek reintegrálása – Tudman elnök béketervében is szerepelnek. A boszniai és a horvátországi helyzet rendezése szempontjából kedvező, hogy Szerbiára és a szerb vezetésre olyan külső (szankciók) és belső (nemzetiségi kérdés, szociális elégedetlenség) nyomás nehezedik, ami Horvátországhoz fűződő viszonyának megváltoztatására kényszeríti. Ez irányba befolyásolják Miloševićet a belpolitikai nehézségek is. Szerbia megértette, hogy az UNPA-területek Horvátország részét képezik. Boszniában tulajdonképpen céljainak nagy részét elérte.

Horvátország a békés reintegrálást részesíti előnyben, és ebben számít Magyarország segítségére is, elsősorban a menekültek visszatérése területén. Kérte, hogy Magyarország diplomáciai úton tájékoztassa Horvátországot, milyen formában kíván bekapcsolódni a békefolyamatokba. Január 27-én Granić külügyminiszter és Simić szerb alelnök között újabb tárgyalási fordulóra kerül sor Genfben.

Várakozással tekintenek Kelemen András államtitkár úr zágrábi látogatása elé. A HMDK-t a többi nemzetiségi szervezethez hasonlóan fogják kezelni. Köszönettel veszik az Adria–kőolajvezeték megnyitása érdekében tett magyar javaslatot.

¹²² A nemzetközi közösség közvetítésével zajló Bosznia-tárgyalások részeként a horvát és a szerb fél 1993. december 21-én Genfben megállapodott Bosznia területi felosztásában. Ennek értelmében a bosnyákok kapták volna a köztársaság 33,33%-a feletti ellenőrzést, a horvátok annak 17,5%-át, míg a szerbek 49,2%-át. A horvát–szerb megegyezést a bosnyákok elutasították. 1994. január 5-én Madeleine Albright az Amerikai Egyesült Államok ENSZ nagykövete bejelentette, hogy amennyiben Zággráb továbbra is közvetlenül beavatkozik a boszniai háborúba, úgy Horvátország ellen gazdasági szankciókat fognak elrendelni.

¹²³ 1993. november első napjaiban Alain Juppé francia és Klaus Kinkel német külügyminiszter azzal a javaslattal fordult az Európai Közösséghez, hogy amennyiben a boszniai szerbek hajlandóak a bosnyák fél javára néhány százaléknyi, általuk ellenőrzött területről lemondani, úgy enyhítenék a Kis-Jugoszláviát sújtó gazdasági embargót és kilátásba helyezték egy gazdasági segély folyósítását is Szerbiának. A Kinkel–Juppé-javaslat csak az ország ellen bevezetett ENSZ kereskedelmi és közlekedési szankciókra vonatkozott, az nem érintette az Európai Közösség által kirótt büntetőintézkedéseket. A német–francia terv, lényegében szentesítette volna Bosznia-Hercegovina területi szétszakítását és felosztását, azért azt hevesen ellenezte az Amerikai Egyesült Államok kormánya, majd november 29-én először Radovan Karadžić a boszniai szerbek vezetője utasította el azt, végül január 13-án Alija Izetbegović bosnyák elnök is bejelentette, hogy kevesli a horvát–szerb tárgyalások során a bosnyákok számára felajánlott 33,33%-nyi területet és kizártnak tartja a szerbekkel a határkiigazítást szolgáló bármilyen területcserét.

Magyar részről tájékoztatást adtam Jeszenszky Géza külügyminiszter belgrádi útjáról, amire külügyminiszteri funkciójában, és az EBEÉ-Trojka tagjaként kerül sor. Felajánlottam, hogy amennyiben a horvát vezetés igényt tart rá, hajlandók vagyunk üzenetüket továbbítani Belgrádba. Javasoltam háromoldalú (magyar–horvát–szerb) konzultációk megtartását a menekültek visszatelepítésével kapcsolatban, amelyre ne politikai, hanem pragmatikus megközelítéssel kerüljön sor.

III.

Dr. Branimir Jakšić, a horvát Köztársasági Elnöki Hivatal helyettes vezetője értékelte a Genfben aláírt horvát–szerb nyilatkozatot. Ezzel véleménye szerint Szerbia de facto elismerte Horvátországot nemzetközi határain belül. Lehetőség nyílik a telefonösszeköttetés helyreállítására, a közlekedési útvonalak és esetleg az Adria-kőolajvezeték megnyitására. A genfi megállapodásban nagy szerepet játszott a nemzetközi nyomás, amely Szerbiára nehezedett. E külső nyomás és a társadalmi feszültségek miatt Szerbiának fel kell adnia Nagy-Szerbia megteremtésére vonatkozó terveit.

Tudman elnök bonni javaslatában azért ajánlották fel a muzulmán és a Horvát Köztársaság közötti konföderációt, hogy elősegítsék a muzulmánok integrálódását Európába.¹²⁴ Amennyiben létrejönne egy tartós tűzszünet Boszniában, nemzetközi döntőbíróság bevonásával lehetne rendezni a vitás kérdéseket és a tűzszünetet a nemzetközi közösség (NATO) garantálná. Horvátország további engedményeket nem tehet a muzulmán félnek. A tengerre való kijutásukat biztosítja, de anélkül, hogy a tengerparti területek muzulmán szuverenitás alá kerülnek.

Az UNPA-területek egyértelműen Horvátország integráns részei. Az ott élő szerb lakosság politikai autonómiáját a horvát alkotmány elismeri és tiszteletben tartják a szerb lakosság jogait. Ezek a területek azonban nem lehetnek semmiféle tárgyalás alapjai. A Krajínak önmagukban Szerbia támogatása nélkül életképtelenek, bár

¹²⁴ Franjo Tudman horvát és Alija Izetbegović bosnyák államfő 1993. január 10-én Bonnban a területi viszály rendezéséről és a közép-boszniai harcok megfékezéséről tárgyalt. A tárgyaló felek Bosznia területi rendezésének horvát tervéről tárgyaltak, amely értelmében az ország területének 33,36 százaléka jutott volna a bosnyákoknak, míg 17,5 százaléka a horvátoknak. Tudman a tárgyalások során nem volt hajlandó Neumnál biztosítani a bosnyák tengeri kijáratot. A terv vízionálta Szarajevó kilenc közigazgatási egységre osztását, amelyet ENSZ-ellenőrzés alá helyeztek volna. A 16 cikkből álló szerződéstervezetben Bosznia-Hercegovina és Horvátország konföderációjáról is szó volt. A horvát tervezet értelmében a két ország közös kül- és védelmi politikát folytatott volna, s valutaunióra lépett volna egymással. A boszniai horvátok a volt jugoszláv tagköztársaság területének 17,5 százalékát kapnák meg, a muzulmánok egyharmadát.

elképzelhető, hogy a boszniai szerb és a horvátországi szerb területek egyesülnek. A közelmúltban lezajlott krajina-i választásokat nem tekintik legitimnek, itt csak az dőlt el, hogy a jövőben a horvátok kikkel fognak tárgyalásokat folytatni a területek reintegrálásáról. Jelenleg is kapcsolatban vannak a helyi szerb vezetőkkel, elsősorban a Baranya-háromszögben. Megvizsgálják a háromoldalú, menekültekkel foglalkozó tárgyalás esélyeit.

Kétoldalú kapcsolataink elsősorban gazdasági téren maradnak el a potenciális lehetőségektől. Mindkét ország érdeke a szállítási útvonalak és vasútvonalak kiépítése (Rijeka–Zágráb–Budapest). M. Njavro, a horvát köztársasági elnök gazdasági tanácsadója elmondta, hogy Horvátország hajóépítő kapacitása a negyedik a világon. Jugoszlávia szétesése és a háború elzárta a horvát hajóipart nyersanyagforrásaitól. Ezért Magyarország, Szlovákiával, Cseh- és Lengyelországgal együtt bekapcsolódhatna a horvát hajóipar nyersanyagellátásába, hiszen mind a négy országnak kihasználatlan vasipari kapacitásai vannak.

IV.

A Horvát Szábor épületében alkalmam nyílt tárgyalásokat folytatni Božidar Petrač úrral, a Külügyi Bizottság helyettes vezetőjével, Ljubomir Antić úrral, az Emberi Jogi és Kisebbségi Bizottság elnökével, Nedeljko Mihanović úrral, a Kulturális, Oktatási és Tudományos Bizottság elnökével, valamint Ivan Milaš úrral, a HDZ frakcióvezetőjével.

A horvát fél köszönetet mondott azért a támogatásért, amit Horvátországnak nyújtottunk. Kétoldalú kapcsolataink mind gazdasági, mind kulturális, mind pedig a kisebbségek terén elmaradnak a lehetőségektől és attól, amit szomszédságunk, valamint 800 éves közös történelmünk indokolna. A két ország érdekei, főleg Közép-Európában egybeesnek mind politikai – pl. a KEK keretein belül –, mind gazdasági téren. A két ország kapcsolatait intenzívebbé kell tenni, ezért parlamenti bizottsági találkozót javasoltak.

Magyar részről elmondtam, továbbra is támogatjuk Horvátországot, hiszen az Európai integrációt a szomszédokkal együtt képzeljük el. Támogatjuk Horvátország EU tagságát és NATO-hoz való közeledését. A gazdasági kapcsolatok fejlesztése szintén közös érdek, mert például az 1996-os világkiállítást össze lehetne kötni a tengerparti turizmussal. Kértem a horvát fél támogatását a baranyai közigazgatási határok megváltoztatásához és a zágrábi Magyar Ház felállításához.

V.

Találkoztam a Horvátországi Magyar Demokratikus Közösség vezetőivel, többek között Faragó Ferenc alelnökkel, a horvátországi magyarság parlamenti képviselőjével, dr. Horváth László alelnökkel, Apró Mátyás alelnökkel, Szekeres Péter elnökségi taggal, Kalapis Rókus elnökségi taggal.

A horvátországi magyarok képviselői elmondták, hogy jelenleg mintegy 12-13 ezer magyar él Horvátországban. Szervezeteiknek elsősorban anyagi gondjaik vannak. Ezen a téren kérik az anyaország támogatását. Szeretnék, hogy megkezdődjön a magyar katolikus hitoktatás, de jelenleg egyetlen magyar katolikus pap sincs Horvátországban. Hiányolják a horvátországi magyarság oktatási intézményeit. Elsősorban Eszéken és Zágrábban lenne célszerű magyar iskolákat, illetve kulturális központot létesíteni. Igénylik a magyar újságokat, könyveket, szeretnék nézni a magyar tv adását, szükségük lenne egy irodára Zágrábban, ahol a HMDK működhetne. Szeretnék azonban, ha önállóak lehetnének, és programjaikat saját maguk finanszírozhatnák. Ezért kapcsolatokat keresnek magyarországi vállalatokkal, vállalkozókkal. Tájékoztatást adtak arról, hogy január 23-án megalakult Opatijában¹²⁵ a tenger melléki HMDK-szervezet, amely 164 tagot számlál. Sokan elfelejtették már anyanyelvüket, de újra szeretnék megtanulni, ehhez kérik segítségünket.

Kéréseikre válaszolva elmondtam, hogy politikai szinten minden segítséget készek vagyunk megadni. Zágrábi tárgyalásaink alatt horvát partnereinknek felvetettük a Magyar Ház, a magyar oktatás kérdését. Rövidesen kisebbségvédelmi egyezmény megkötésére kerül sor Horvátország és Magyarország között. Anyagi lehetőségeink azonban korlátozottak, ehhez megértésüket kértem. Amennyiben sor kerül a Magyar Ház és a magyar iskolák megszervezésére, eszközökkel, tanszerekkel, könyvekkel készek vagyunk ezt támogatni. A horvátországi magyarság gazdasági megerősödése nekünk is érdekünk, magyarországi vállalkozók, partnerek keresésében a külképviselet minden segítséget megad a horvátországi magyar vállalkozóknak.

Összegzés: A magyar–horvát kapcsolatok a zágrábi konzultációk alapján jónak értékelhetők, bár mint az többször elhangzott, elmaradnak a lehetőségektől. Horvátország érdeklődése Magyarország iránt valamelyest csökkent. Ennek oka, hogy a függetlenség megszerzésében játszott magyar szerepvállalás és a szuverenitás visszaállításának eu-fóriája elmúlt. Az első évben észlelhető dinamikus magyar–horvát kapcsolatfejlesztés

¹²⁵ Abbázia, horvátul Opatija, Fiumétől 8 kilométerre, nyugatra, a kvarneri öböl partján fekvő üdülőtelepülés. 1918-ig a Magyar Királyság, 1918-tól 1943-ig az Olasz Királyság, 1943 és 1945 között a Független Horvát Állam, 1945 és 1991 között a Jugoszláv Szocialista Köztársaság fennhatósága alatt állt.

némileg lelassult, az elért eredmények a lehetőségektől elmaradnak. Sürgősen előre kell lépni a kisebbségi megállapodás, a horvátországi magyar nyelvű oktatás, a rijekai kikötő és a gazdasági együttműködés terén. A kapcsolatok dinamizálásához magas szintű látogatások szervezése szükséges.

A délszláv válság terén várhatóan folytatódnak a szerb–horvát tárgyalások. Horvátországra is komoly nemzetközi nyomás nehezedik, ami álláspontjának rugalmasabbá tételére kényszeríti. Mindenképpen el akarja kerülni, illetve aktív diplomáciával megelőzni a külpolitikai elszigetelődést. Az egyidejűleg folyó magyar–horvát, szlovén–horvát, ukrán–horvát és szerb–horvát tárgyalások is ezt mutatják. A szerbekkel és a krajnai vezetőkkel folytatott tárgyalásairól a horvát fél nem adott érdemi tájékoztatást.

Budapest, 1994. január 28.

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

207.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Magyar–horvát gazdasági kapcsolatok

1994. február 18.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB20011

Érkezett: 94. 02. 18. 14:01

Készítette: HZ

Ellenőrizte: *Kézírással*

36

Von. 36-ára:

Hivatkozott rendeletére tapasztalataimat az alábbiakban összegzem:

1. A Magyarországra irányuló horvát gazdasági aktivitás az ismert háborús körülmények, a Horvátország elleni „csendes” pénzügyi embargó¹²⁶ miatt erősen behatárolt. Ennek ellenére a két gazdaság szorosabb együttműködése érdekében magas szintű személyes kapcsolatokban, a Nagykövetség tájékoztatási tevékenységében igyekszünk folyamatosan, széles körű információkat adni a horvát partnereknek a magyar gazdaság általános helyzetéről, fejlesztési prioritásairól, a jogi szabályzásról, az exporttal kapcsolatos lehetőségekről. A kirendeltség több ízben konkrétan közvetített közös vállalatok létesítésében, eddig kb. 15-20 közös, vagy teljes horvát tulajdonú vállalat működik Magyarországon, a bevitt tőke nagysága becslés alapján legfeljebb 6-10 millió dollár. Konkrétan személyes kapcsolataim révén a legnagyobb horvát cég, az INA otthoni vállalkozását segítettem elő.

2. Az ide irányuló magyar gazdasági tevékenységet a jelzett korlátozó tényezők szintén negatívan érintik. Magyarországi cégek elsősorban a horvát újjáépítésben vennének részt áruszállítással, vagy beruházásokkal. Az eddig kiírt tenderekre kirendeltségünk folyamatosan felhívta a figyelmet. Számos, a témát érintő széles körű üzleti találkozót, konferencia előkészítésében, lebonyolításában közvetlenül is részt vettünk. Tervezzük és előkészítjük bankszakemberek találkozóját. Közvetítünk a gazdasági érdekszervezetek (kamarák, VOSZ, IPOSZ, regionális kamarák), határ menti jelentősebb cégek kapcsolatainak kialakításában. Perspektívának az állami és magánszektor szempontjából is rendkívül érdekes lehet a rijekai kikötőben létesítendő magyar vámszabad (esetleg koncesszió) terület, amely kezdeményezésben, a tárgyalások előkészítésében aktív szerepet vállaltunk.

A politikai bizonytalanság, a tőke számára túl nagy kockázati elemek miatt a konkrét ügyletek egyelőre messze elmaradnak a lehetőségektől. Eddig mindössze fél tucat otthoni cég kezdett beruházásokat Horvátországban, összesen 181 millió dolláros nagyságrendben.

¹²⁶ A horvát–bosnyák fegyveres konfliktus eszkalálódása, valamint a bosnyákok elleni közös szerb–horvát fellépésre utaló jelek miatt a horvát vezetés a nemzetközi szinten egyre inkább elszigetelődött. 1993 júniusában először az Európai Közösség helyezett kilátásba szankciókat Horvátország ellen, majd 1993. augusztus 2-án az Amerikai Egyesült Államok adminisztrációja is megvitatta a Horvátország elleni esetleges büntetőintézkedések bevezetésének kérdését. A döntéshozók megosztottsága miatt végül erre akkor nem került sor. 1994. február 14-én Leon Furt, Al Gore az Amerikai Egyesült Államok alelnökének tanácsadója a Horvátország elleni „puha” szankciók szükségességéről érvelt. A horvát vezetés engedve végül a nemzetközi nyomásgyakorlásnak, 1994. március 18-án Washingtonban megkötötte a horvát–bosnyák viszonyt rendező washingtoni szerződést.

3. A konkrét vállalati, üzleti kapcsolatok létesítésének eredményessége egyelőre nehezen mérhető, illetve a horvát gazdaság nehézségei és hiányos nyilvántartásai miatt ez konkrétan nehezen mutatható ki. A húzóerőt a jövőben mindjobban a magánszektor fogja képviselni. Ezt a szempontot a kirendeltséggel együttműködve a nagykövetségi munkában is érvényesítjük. Több, dinamikusan fejlődő horvát magáncéget segítünk magyarországi üzleti partnerek felkutatásában.

4. A Nagykövetség gazdasági kapcsolatai, a kirendeltséggel együtt, és felső szintű személyes kapcsolataimat is figyelembe véve gyakorlatilag a horvát gazdaság egész vertikumára kiterjednek (kormányzati irányítás, döntéselőkészítés, törvényhozás, pénzügyi szféra stb.). A jelentőmunkában a Nagykövetség a horvát gazdaság egészét érintő legfontosabb tendenciák jelzéseire tud koncentrálni, mivel a gazdaságpolitikai témák részletes feldolgozására nincs külön munkatárs. (Ezt a munkát velünk egyeztetve a kirendeltség végzi.) Aktívan részt veszünk a tárcaközi találkozók előkészítésében, az igényelt információk összegyűjtésében és feldolgozásában.

5. Az értékelő és informatív anyagokkal elégedettek vagyunk, azokat jól tudjuk hasznosítani. A horvát relációban a háborús helyzet felszámolásával, az évtizedek során kialakult természetes gazdasági és geopolitikai szálak ismételt összekötésével valószínűleg a forgalom és a kölcsönös tőkemozgások is nagyságrendekkel növekedni fognak, ami a gazdasági diplomáciai tevékenység hatékonyabb otthoni koordinálását, irányítását teszi szükségessé, az ebből adódó szervezeti átalakításokkal együtt.

6. Együttműködésünk az NGKM tanácsosával rendszeres, tartalmas, az egyeztetés napi és regionális kérdésekre egyaránt kiterjed. Korábban öt magyar vállalat tartott fenn képvisellet, munkájukat aktívan elősegítjük, hasonlóképpen támogatjuk a Hungarocamion és Masped rijekai képviselletét.

– 24 – B. –

Lássa:

Diplomáciai Információs Főosztály

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

Rejtjeltávirat Zágrábból. Hrvoje Šarinićnak, a Horvát Nemzetbiztonsági Hivatal vezetőjének tájékoztatása Bagi Gábor zágrábi nagykövetnek a délszláv helyzetről

1994. április 28.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Zágráb

Azonosító: ZGB20164

Érkezett: 94. 04. 28. 11:37

Készítette: Soma

Ellenőrizte: *Kézírással*

5648/1300/4

1, 2, 3, 23, 47, 14, 13

Kérésemre fogadott H. Šarinić, a Nemzetbiztonsági Hivatal főnöke, a lokális, szerbekkel folyó tárgyalások horvát vezetője, aki a legújabb fejleményekről elmondta:

A zágrábi orosz Nagykövetségen nemzetközi közreműködéssel március végén aláírt tűzszüneti megállapodást a lokális szerbek képviselőivel horvát részről a normalizálás első lépéseként kezelik, amelyeket továbbiaknak kell követniük a megszállt területek teljes horvátországi reintegrálása érdekében.

Ezzel szemben a szerb magatartás a megállapodást a viszony rendezésének végcéljaként próbálja beállítani és akadályokat gördít a tárgyalások folytatása elé. Erre maximálisan kihasználja a goraždei események¹²⁷ miatti feszült légkört, melynek ürügyén

¹²⁷ Goražde városa Srebrenica és Žepa mellett a legnagyobb kelet-boszniai bosnyák enklávét volt. A boszniai Szerb Köztársaság Hadserege 1992. május 4-én vette ostrom alá a várost. A Goraždet ellenőrző bosnyák erők az ostrom kezdetén a településen maradt szerbek körében tömegmészárlást követtek el, amely során több mint száz személy vesztette életét. 1993 áprilisában az Egyesült Nemzetek Szervezete a várost védett övezetté nyilvánította. A hatvanezres bosnyák enklávét bevételére 1994 március 30. és április 23. között indított újabb támadást a boszniai szerb hadsereg. Goražde elvété ekkor a NATO légi csapásai akadályozták meg. 1995. június elsején a szerb erők újabb támadást indítottak a város ellen. A szerb erők előrenyomulását a városban állomásozó brit és bosnyák csapatok feltartóztatták, így Goražde elkerülte Srebrenica sorsát. A város ostroma 1995 októberében ért véget, a harcok során 511 civil (ebből 126 szerb és 385 bosnyák) és 1100 katona halt meg.

megszakította az érdemi kapcsolatokat és az újabb forduló megtartását a horvát fél számára elfogadhatatlan feltételekhez köti: a tárgyalások színhelyét Horvátországon kívülre akarja helyezni, tengeri kijáratot követel Zára térségében, valamint szabad közlekedési folyosót a magyar határig Verőce irányában, továbbá azt akarja elérni, hogy Zágráb mondjon le a Krajina külkereskedelmi üzletei feletti ellenőrzési jogáról.

A szerb törekvések az integráció helyett mind nyíltabban a különállás legalizálása, a krajinák államiságának de facto elismertetésére irányulnak. Szerb logika szerint, a tűzszüneti megállapodás – mely megvalósítja a csapatszétválasztást és a frontvonalak mentén 1-1 km-es ENSZ által ellenőrzött demilitarizált zóna kialakításáról rendelkezik, ezzel gyakorlatilag nemzetközi védelem alá helyezi a krajinák horvátországi „határait” – megfelel a kiválást és a szerb területek egyesítését célul tűző stratégiai szerb érdekeknek, ezért a tárgyalások folytatása iránt nem mutatnak érdeklődést. A jelenlegi állapot befagyasztására, ciprusi megoldás kialakítására törekednek.

Horvát részről elvárják, hogy az ENSZ, a NATO érvényt szerez Horvátország szuverenitását és területi integritását garantáló eddigi határozatoknak és összehangolt gazdasági, politikai, ha szükséges katonai nyomásgyakorlással rákényszeríti a szerb felet az érdemi tárgyalások folytatására, a nagyhatalmak közreműködésével felvázolt rendezési folyamat végigvitelére, melynek el kell vezetnie a megszállt területek teljes reintegrálásához, a tartós békét biztosító politikai rendezéshez. A horvát fél eltökélt abban, hogy ennek során nem tesz szuverenitását, területi integritását érintő engedelmeket, ugyanakkor nem zárkózik el attól, hogy a megoldás érdekében megvizsgálja a szerb kisebbség részére a jelenleg érvényes alkotmánytörvény kereteit meghaladó autonómia és önrendelkezési jog biztosításának lehetőségeit.

Fordulatra a szerb magatartásban horvát részről csak az eddiginél határozottabb – ha kell a szarajevói ultimátum esetén tanúsított – nemzetközi fellépés esetén látnak reményt. Kulcsfontosságú lépésnek tekintik ezek sorában Horvátország elismert szerbiai és boszniai határai nemzetközi katonai ellenőrzés alá helyezését, amelyről a BT határozatban is rendelkezik, de végrehajtása mindaddig nem történt meg.

E feladat megoldására, illetve a katonai fenyegetés alkalmazására egyedül a NATO képes, ezért alapvető horvát érdek, hogy e katonai szervezet az USA vezetésével továbbra is aktív szerepet vállaljon a rendezési folyamatban. A biztonsági főnök kiemelte, hogy horvát értékelés szerint minden propaganda és megtévesztő manőver ellenére a délszláv válság valamennyi szála továbbra is Belgrádban fut össze és azokat Milošević szilárdan a kezében tartja. Ennélfogva a Belgrádra gyakorolt külső nyomás csökkentését, az embargó enyhítését továbbra is szorosan össze kell kapcsolni a válság globális rendezésének eredményeivel, nem csak a boszniai, hanem a horvátországi probléma tartós megoldásával.

Ha azt tapasztalnák, hogy a nemzetközi tényezők, a BT-határozatok és számos magas szintű biztatás ellenére a horvát állam területi integritásának helyreállítására szóló ígéreteiket nem tartják be, és készek lennének a szeparatista szerb törekvések tolerálására – a goraždei fejlemények e tekintetben rendkívül aggasztóak – horvát részről kénytelenek lesznek átértékelni a tárgyalásos rendezéshez fűződő érdekeiket és viszonyukat.

Fenti horvát értékelésből szükségesnek tartom kiemelni, hogy a válság megoldásának kulcsa továbbra is Belgrádban van és lényege a Nagy–Szerbia létrehozását célzó stratégiai terv, amelyet a szerb fél még nem adott fel, amit nemcsak a goraždei események, hanem a horvátországi szerbek magatartása is egyértelműen bizonyítanak. Kedvező fordulat eléréséhez a legutóbbi fejlemények tanúsága szerint is a szerb katonai gépezetet kell megállítani és ellehetetleníteni. Ez együtt jár azzal, hogy a kibontakozást célzó nemzetközi erőfeszítések, ha a fordulatot valóban ki akarják kényszeríteni, szükségszerűen Belgrád, illetve a szerb fél és a nemzetközi tényezők közötti szembenállás további növekedéséhez vezetnek.

Ebben a politikai, a gazdasági és a katonai nyomásgyakorlás, illetve fenyegetés egyaránt fontos, és várhatóan tartós eszközként fennmarad. A délszláv térséget, illetve Belgrádot érintő diplomáciai lépéseinket szükségesnek tartom ennek figyelembevételével alakítani.

– 54 – B. –

Lássa:

IV. Területi Főosztály

Nemzetközi Szervezetek Főosztálya

Biztonságpolitikáért és Európai Együttműködési Főosztály

Szabó I.

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

Bagi Gábor zágrábi nagykövet összefoglaló jelentése Horvátország
regionális politikájáról

1994. május 19.

Embassy of the Republic of Hungary
Ambasada Republike Madarske
Zagreb

Szigorúan titkos!
Érvényes: visszavonásig!
Zágráb, 1994. május 19.

41/SzT/1994.

Hiv.sz.: 41/144. távirat

Tárgy: Horvátország regionális politikája

Készült: 2 példányban
Központ: 2 példány
Készítette: Piukovics Pál
Gépelte: Széles Beatrix

A hivatkozott másutas rendeletben feltett kérdésekre a horvát fél illetékeseinél történt tájékozódás alapján az alábbiakat jelentem:

1. Horvátországnak a háborús válsághelyzet és a rendezés bizonytalansága miatt nincs kiforrott koncepciója, kormányközi (és nem kormányközi) regionális együttműködési politikája sem kiérlelt. Az ország geopolitikai helyzetéből következik a több régióhoz való kötődés, az összekötő szerep fokozatos felismerése, de tudatos stratégiaépítésről egyelőre nem beszélhetünk. Történelmileg, földrajzilag egyformán kapcsolódik a közép-európai és a mediterrán térséghez, illetve az elmúlt 70 évben Jugoszlávián keresztül a balkáni régióhoz. Ez utóbbi kötődést a horvát–muzulmán föderatív–konföderatív megállapodással politikailag is felvállalta, bár magát nem tekinti balkáni országnak. Különösen veszélyesnek tart egy új délszláv integráció előbb gazdasági, majd politikai visszaállítására irányuló egyes nyugati elképzeléseket. Ezen próbálkozások, valamint a délszláv országokat magába foglaló európai régió tervének „kivédésére” újabban fokozódó érdeklődést mutat a visegrádi csoporttal való szorosabb kapcsolatok kialakítására. Kedvező politikai döntés alapján, több mint egy év halogatás után a szükséges gazdasági számítások elvégzését követően még ebben az évben kész megkezdeni a szabadkereskedelmi tárgyalásokat az érintett országokkal.

Horvátország aktív tagja a KEK-nek, tartós érdekeltségét jelezte Tudman két évvel ezelőtt tett kezdeményezése a térség adriai orientációjából Horvátországra nézve kedvező kommunikációs-infrastrukturális fejlesztési irányok összehangolására, ami a KEK-átfedés és részben a gyenge előkészítés miatt egyelőre háttérbe szorult.

2. A horvát külpolitika stratégiai célja az egyesülő Európába való integrálódás, az EU-tagság megszerzése. Álláspontja szerint szűkebb térségünk országai ezt együttes erővel, nagyjából egy időpontban érhetik el, hosszabb átmeneti időszakban, fokozatosan felzárkózva, egymással is integrálódva. A rivalizálás, egymás akadályozása – horvát nézet szerint – nem lehet eredményes, számos tekintetben kifejezetten káros. Ezért a felzárkózásban prioritást ad a közép-európai régió integrációjának. Úgy véli, hogy a szükséges feltételek elérésében lehetnek különbségek, de ez a fő integrációs folyamatok tartalmát, ütemét döntően nem befolyásolhatja.

A horvát gazdaság a közép-európai térség országaihoz képest viszonylag komplementáris, egyes ágazatokban kifejezett komparatív és kompetitív előnyökkel rendelkezik. Az EU fejlesztési és regionális stratégiáját is figyelembe véve a gazdasági integráció lehet az alapja a szűkebb térség országai szorosabb regionális együttműködésének. Fontos terület számára a megbízható biztonsági mechanizmus, a megfelelő garanciák kimunkálása, amely folyamathoz szintén igyekszik aktívan bekapcsolódni. A politikai együttműködés tekintetében egyelőre a KEK-fórumot megfelelőnek tartja, azzal, hogy egyes konkrét ügyekben, területeken az országok szűkebb csoportjai szorosabb együttműködést is folytathatnának. A KEK túlzott kibővítése helyett inkább a társult vagy megfigyelői tagság intézménye mellett van, úgy, hogy az ily módon kapcsolódó országokkal a konkrét, közös érdekű kérdésekre szorítókozó együttműködést tartja kívánatosnak.

3. Horvát megítélés szerint az együttműködésre ható külső tényezők összességében kedvezőtlenek, Közép-Kelet-Európa országai alapvetően saját erőre támaszkodva lesznek kénytelenek megoldani nehézségeiket. Számottevő, gyors, a gondokkal arányos nyugati pénzügyi segítségre nem számíthatnak. Oroszország és a FÁK-országok válsága várhatóan mélyül, ennek politikai, gazdasági, humanitárius vetülete beláthatatlan negatív következményekkel járhat. Az orosz expanziós törekvéseket, a régi és új érdekszférák megszerzését csak közös erővel lehetne megghiúsítani. A Balkánon az orosz befolyás fő bázisa a Milošević-rezsim, de Közép-Európában is megelőzendő, hogy Oroszország megossza és egymás ellen fordítsa a kis országokat. A német politikai expanziótól nem kell tartani, gazdasági törekvéseit a kölcsönös előnyök alapján kell kamatoztatni.

Olaszország Horvátország szempontjából speciális reláció. Különösen a jobboldal előretörése után sokan tartanak az Isztria és Dalmácia egyes részei iránti nyílt vagy burkolt olasz követelések felerősödésétől. A nyugat-európai típusú, országhatárokon „átnyúló” regionális integráció belső feltételei a horvát kormány centralizációs törekvései miatt eddig nem alakultak ki, aminek egyik próbaköve éppen Isztria. Az ellenzéki

többségű megyei vezetés ugyanis éles vitát folytat a központi hatalommal a regionális önállóság és integráció kérdéséről.

4. A közép-európai együttműködésben, a térség belső átalakulásában, integrálásában Horvátország jelentős szerepet tulajdonít Magyarországnak. Kulcsfontosságúnak tartja centrális geopolitikai helyzetünket, amely számára is fontos „felvonulási” terület, tranzitútvonala a közép-kelet-európai országok több mint 100 milliós piaca felé. Példaértékűnek tekinti a békés átalakulást, a külföldi tőke számára biztosított befektetési lehetőségek intenzív kihasználását. A KEK keretében a magyar szempontból fontos legtöbb kérdésben, így a legkényesebbnek számító kisebbségi ügyekben is közös álláspontot tudunk kialakítani és képviselni, ami megkönnyítheti a bilaterális alapon is beinduló integrációs folyamatokat is. Kapcsolataink lényeges eleme, hogy Zágráb aktív és konstruktív partner a regionális biztonsági rendszer létrehozására tett magyar kezdeményezés megvalósításában.

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

210.

Rejtjeltávirat Belgrádból. Zvonimir Markovićnak, Horvátország belgrádi irodavezetőjének tájékoztatása a Diplomáciai Testület tagjai számára

1994. május 20.

KÜM Távközlési Főosztály

Rejtjel Távirat

Szigorúan Titkos!

Nagykövetség: Belgrád

Azonosító: BLG20075

Érkezett: 94. 05. 20. 18:48

Készítette: AB

Ellenőrizte: *Kézírással*

47

Munkatársam május 19-én a belgrádi Diplomata Klubban részt vett azon az ebéden és konzultáción, amelyet Zvonimir Marković, a Horvát Köztársaság Belgrádi Irodájának vezetője tartott a diplomáciai testület tagjai számára.

969

Bevezető előadásában Z. Marković úr részletesen ismertette az ezeréves horvát államiség történelmét, kialakulásától napjainkig. A horvát vezetés utóbbi három évben kifejtett tevékenységét a beismert kül- és belpolitikai hibák ellenére összességében sikeresnek tartotta. Fontos eredménynek értékelte, hogy sikerült kialakítani és megszilárdítani a demokratikus horvát államot, a horvát hadsereg képes volt megállítani a szerb agresszort, megőrizték a horvát gazdaság működőképességét. Legfontosabb külpolitikai sikerként értékelte, hogy az ENSZ és a nagyhatalmak Horvátországot elismerték eredeti határain belül.

Jelenleg a köztársaság területeinek több mint egynegyede szerb ellenőrzés alatt van, de a szerb lázadók által elfoglalt területek továbbra is Horvátország részét képezik, ezekről a területekről a horvátok sohasem fognak lemondani.

Horvátország arra törekszik, hogy a megszállt területeit a nagyhatalmak politikai közreműködésével, ha kell a szerb félre gyakorolt nemzetközi nyomással, békés úton szerezzék vissza. A horvát vezetés kész széles körű autonómiát biztosítani a területén élő szerbeknek és a többi nemzetiségnek is.

Z. Marković a jelenlévők kérdéseire elmondta, hogy a horvát vezetés megnyugvással tapasztalta, hogy az olasz miniszterelnök hivatalosan is kijelentette, hogy kormánya tiszteletben tartja az előző olasz kormány által megkötött nemzetközi szerződéseket és nincsenek területi követeléseik Horvátországgal szemben.

Dušan Bilandžić professzor, a belgrádi horvát iroda helyettes vezetője a hivatalos konzultáció után munkatársam kérdésére elmondta, hogy a szerb hatóságok ugyan biztosítják alapvető munka- és életfeltételeiket, de a szerb–horvát kapcsolatok érdemi javításához a szerb fél részéről hiányzik a politikai szándék. A belgrádi vezetés részéről még egyetlen pozitív impulzust sem kaptak. Értékelése szerint a két ország kapcsolatainak normalizálásához szükség lenne arra, hogy Szerbia, illetve Jugoszlávia elismerje Horvátországot az eredeti határain belül, ezzel deklarálná, hogy lemond a Nagy-Szerbia megvalósításáról. Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha a nemzetközi közösség az eddigieknél is keményebb nyomást gyakorol a Milošević-rendszerre.

Lássa: IV. Területi Főosztály
Szabó I.

Láttam:

Intézkedtem:

MNL OL XIX-J-1-j 25. d.

*A Magyar Napló Kiadó
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének,
valamint az 1999-ben alapított
Könyves Szövetségnek tagja
www.konyves-szovetseg.hu*

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft.
1062 Budapest, Bajza u. 18.
www.magyarnaplo.hu
Felelős kiadó a Kft. ügyvezetője
Felelős szerkesztő Zsiga Kristóf
A szöveget gondozta Kopácsy Gergely
Tördelőszerkesztő Dubecz Adrienn
A borítót Porpáczy Zoltán és Oláh Mátyás László készítették
Készült a Pannónia Nyomdában, Budapesten